ALEX MIHAI STOENESCU

ISTORIA LOVITURILOR DE STAT ÎN ROMÂNIA

vol. 4, partea I

„Revoluţia din decembrie 1989” – o tragedie românească

RAO International Publishing Company

Grupul Editorial RAO Str. Turda nr. 117 – 119, Bucureşti, România

Cuvânt înainte 19

Capitolul I

DE CE S-A PRĂBUşii SISTEMUL COMUNIST? / 15

Capitolul II

SUA ŞI URSS DECID SCHIMBAREA REGIMULUI DIN ROMÂNIA / 70

Capitolul III

IAşi – 14 DECEMBRIE 1989. ÎNCEPUTUL REVOLUŢIEI /1 76

Capitolul IV

DIVERSIUNE şi REPRESIUNE. Timişoara, 16 – 17 decembrie 1989 / 250

Capitolul V

REVOLTA POPULARĂ. Timişoara, 18 – 20 decembrie 1989 / 606

Capitolul VI

CÂT DE PREGĂTIŢI AU FOST ROMÂNII PENTRU O REVOLUŢIE? Gradul de informare al cetăţeanului român în decembrie 1989 / 729

Mulţumiri

Acest volum ar fi fost mai sărac fără ajutorul lui Sorin Roşca Stănescu, Marius Tucă şi Petre Mihai Băcanu, care mi-au pus la dispoziţie cu generozitate fondul de documente aflat în arhiva redacţiilor pe care le conduc.

Gratitudine pentru conducerea Secţiei Parchetelor Militare, în special domnului general Samuilă Joarză.

Mulţumiri prietenului Ulm Spineanu pentru sprijinul tehnic acordat.

Mulţumiri deosebite Grupului de firme NIRO pentru sponsorizarea activităţii de cercetare şi documentare.

În spatele fiecărei fraze din acest volum se află o investigaţie făcută pe durata mai multor ani. În acest timp am întâlnit, provocat la dialog sau înregistrat sub forma interviului, diferite personaje ale evenimentelor de la sfârşitul anului 1989 şi începutul anului 1990. Totodată, am studiat documente, am citit şi fişat cărţi, am răsfoit mii de pagini de ziar. Atât în cazul laşilor, al Timişoarei, cât şi al Bucureştilor am operat şi reconstituirea evenimentelor cu martori la faţa locului. Cu această ocazie au fost parcurse distanţele rezultate din mărturiile revoluţionare şi au fost cercetate locaţii şi fapte, acolo unde s-au petrecut. Am fotografiat sau filmat diferite ipostaze edilitare, urbanistice, umane. Peste tot m-am lovit de preponderenţa legendei. Problema unor concluzii oficiale va rămâne mult timp nerezolvată, din cauza interferenţei politice. Concluziile autorului au fost dificil de formulat la tot pasul, deoarece cantitatea de informaţie despre revoluţie difuzată în ultimii 15 ani este pe cât de mare pe atât de haotic prezentată public. Pentru a pune o anumită ordine în construcţia acestui volum am ales sintetizarea informaţiei în jurul a două criterii: evenimente decisive şi personalităţi determinante. Mă simt obligat să revin în acest loc asupra unui principiu al cercetării istoriografice prezentat în primul volum, pentru a înţelege felul în care a fost condusă investigaţia autorului şi este expusă analiza de faţă. Specialiştii în ştiinţa istoriografică, precum şi criticii literari care s-au aplecat asupra primelor trei volume din au observat că atât metoda de analiză cât şi stilul lucrării urmăresc un model de cercetare compus din principii şi metode ale unor înaintaşi de valoare. Din păcate ei sunt foarte puţin cunoscuţi cititorilor români.

Principiile ideologice şi doctrinare de la care a pornit scrierea acestor volume se găsesc în opera ştiinţifică şi literară a marelui scriitor şi istoric francez Ernest Renan (1823 – 1892), autor al lucrărilor fundamentale l’Avenir de la science şi l’Histoire des origines du christianisme, ambele întemeiate pe studii şi practici aprofundate de sociologie, istorie, arheologie şi lingvistică. Renan a fost un

strălucit teoretician al naţionalismului luminat şi cel dintâi care a dat un sistem modern coerent şi logic de înţelegere a Vechiului şi Noului Testament. Ernest Renan a fost anatemizat de toate Bisericile, dar faptul că după mai bine de două secole Papa şi Patriarhul ortodox de la Constantinopol au ajuns la concluzia că opera lui Renan conţine mai multe adevăruri decât erori îl face pe autorul acestor rânduri să considere, păstrând proporţiile, că volumul de faţă este o moştenire ce va fi înţeleasă mai degrabă peste ani decât acum. „Oamenii cred că ceea ce rămâne după ei este numai Binele şi Adevărul – scria Renan în 1869 –, că numai Binele şi Adevărul se capitalizează, în realitate, ceea ce rămâne după oameni este numai ceea ce serveşte unui ideal”. Dacă idealul cititorilor mei este libertatea, viaţa în democraţie şi într-o economie prosperă pe teritoriul întregit al României atunci şi volumul de faţă trebuie raportat la măsura în care slujeşte atingerea acestui ideal – o naţiune română civilizată care trăieşte în prosperitate, care nu-şi uită trecutul, dar îl judecă lucid. Scriu conştient că nu voi apuca acest moment.

În privinţa modului de abordare a unui astfel de subiect complex şi dificil cum este revoluţia „din decembrie 1989”, autorul consideră că metodologia de aplicare a logicii în cercetarea unui eveniment istoric este cel mai bine ilustrată de filosoful român Anton Dumitriu (1905 – 1992), care a fost şi cel mai important logician român, în operele sale Logica şi Culturi eleate şi culturi heracleitice (aceasta din urmă mult mai accesibilă) se găsesc explicaţii asupra felului în care poate fi atacat un subiect istoric cu ajutorul logicii, prin labirintul de documente, mărturii, informaţii publice sau reacţii culturale. De exemplu, Anton Dumitriu oferă peste timp un răspuns la haosul informaţional şi sentimental care domină opiniile despre revoluţie: „În logica obişnuită se dau premisele şi se caută apoi concluzia, în logica sau, mai bine zis, ilogica sentimentelor particulare”. Este ceea ce se întâmplă în presa română în fiecare decembrie, când se

comemorează sau se sărbătoreşte revoluţia, iar ziarele, posturile de radio şi televiziune găzduiesc aceiaşi actori principali sau secundari ai evenimentelor, aceiaşi autori sau impostori, prezentându-şi fiecare versiunea sentimentală, subiectivă şi mereu deformată a întâmplărilor trăite. Cărţile despre revoluţie, cu excepţia volumelor de documente (care au şi ele limitele lor ştiinţifice), sunt de la un capăt la altul o pledoarie ilogică pentru o concluzie trasă dinainte: poporul român este autorul revoluţiei. şi cu asta totul se termină. Toate celelalte teme pot fi uşor identificate de la primele rânduri ale unor articole sau cărţi despre revoluţie şi, aşa cum arăta Anton Dumitriu, sunt impuse prin premise artificiale sau particulare până la sfârşitul textului. Există cărţi despre revoluţie publicate în România a căror dominantă este isteria, aşa cum există cărţi despre revoluţie care ocolesc orice concluzie şi nu se ocupă decât cu o falsă filosofie despre omenire, Istorie, guverne mondiale şi destin pe suprafaţa a câtorva sute de pagini.

În sfârşit, metodologia de lucru pentru documentarea şi scrierea volumului 4 din este inspirată de opera teoretică a lui Demostene Russo (1869 – 1938). Foarte puţin cunoscut de cititori, Demostene Russo a fost profesorul şi mentorul lui Constantin C. Giurescu şi a lăsat o singură carte de mare valoare metodologică: Studii istorice greco-române. Rămas în umbra istoriografiei noastre, la fel ca şi un Barbu Câmpina, un P.P. Panaitescu sau Mihail Polichroniade, Demostene Russo a fost un istoric român valoros prin metodologia expusă în Critica textelor şi tehnica ediţiilor, adevărat manual de scriere şi publicare a unei opere de Istorie. Am reţinut din opera lui Demostene Russo un citat exemplar: „În lucrări ştiinţifice, cea mai importantă parte a expunerii şi din nenorocire cea mai nebăgată în seamă e dispoziţia ideilor. După ce am pus pe hârtie orice avem de spus asupra unui subiect, după ce am privit subiectul nostru din toate punctele de vedere, am pătruns în cele mai adânci părţi şi am constatat cele mai ascunse legături ale lui, trebuie să aşezăm ideile noastre în

înlănţuirea logică cea mai strânsă, aşa încât trecerea de la una la alta să se facă nu printr-o legătură forţată sau meşteşugită, ci în mod firesc şi necesar”. Acesta este şi proiectul meu.

În consecinţă, stilul volumului de faţă urmăreşte evoluţia evenimentelor pornind de la ideea că Adevărul nu se cunoaşte şi trebuie încercată aflarea lui împreună cu cititorul. Uneori, dar foarte rar, anumite informaţii foarte cunoscute vor apărea din viitor în prezentul analizei pentru a atrage atenţia asupra unui proces, a unei evoluţii, a unei legături între cauză şi efect. O opinie a istoricului Moses I. Finley, profesor la Universitatea Cambridge, m-a urmărit mult timp înainte să încep scrierea acestor cărţi: „Un istoric care crede că meseria sa constă numai în descoperirea faptelor ar putea la fel de bine să colecţioneze fluturi, timbre sau cutii de chibrituri. Acestea sunt activităţi private care pot procura o plăcere personală (ceea ce eu nu critic câtuşi de puţin), dar care nu îndeplinesc nicio funcţie socială, în realitate orice istoric pune faptele în relaţie unele cu altele. Chiar şi cei mai pozitivişti dintre istorici, cei care neagă că s-ar interesa de altceva decât de simpla descoperire de fapte, nici ei nu fac şi nu se pot mulţumi să facă doar asta. Trebuie să punem capăt iluziei că un istoric pleacă de la fapte (sau – cu o eroare conexă – de la surse). Singurul criteriu pe care-l deţin este de a afla dacă o lucrare de istorie explică mai bine, adică dacă stabileşte relaţii mai coerente, mai complete şi, în consecinţă, mai convingătoare”. Eu sunt adeptul comentariului istoric, al genului literar care încearcă să explice cititorului faptul istoric şi să-i ofere o versiune cu care poate fi de acord sau nu. Prin urmare, ea tinde a fi credibilă, rezistentă în timp sau se dovedeşte o simplă opinie pasageră care se va umple de praf în rafturile bibliotecilor. Deşi comportă riscuri mari, această opţiune mi se pare cel puţin onestă în confruntarea cu judecăţile de valoare ale publicului. De aceea, începând această carte nu mă interesează poziţia politică la zi, nici realitatea că i-am cunoscut personal, admirat sau detestat

pe unii dintre actorii revoluţiei române.

Ca român implicat în fenomenul de presă (1990 – 1991), în actul de guvernare (1997) şi în structurile superioare ale Armatei (1992 – 1998), dar mai ales ca scriitor, am înţeles că acum trăim momentul în care putem încerca încă o dată să rupem cursul nefericit al istoriei noastre şi să construim din România un stat democratic şi prosper. De aceea, înţelegerea comentariilor din volumul 4 nu poate fi de-nlină decât după parcurgerea comentariilor din primele trei volume, pentru că ceea ce i s-a întâmplat naţiunii române în timpul revoluţiei din 1989 – 1990 i s-a mai întâmplat de câteva ori în istorie. Aceste volume reprezintă, prin expunerea nedisimulată a erorilor şi defectelor politice făcute în trecut şi repetate astăzi, contribuţia mea la efortul actual al naţiunii române.

Autorul

Capitolul I
DE CE S-A PRĂBUŞIT SISTEMUL COMUNIST?

Moto:

Deseori, desfăşurarea crizei scapă voinţei conducătorilor organizaţiilor implicate, iar criza degenerează, mecanic, într-o înfruntare pe care nimeni nu o gândise iniţial în planurile strategice.

THIERRY DE MONTBRIAL

La 15 ani de la revoluţia întâmplată între decembrie 1989 şi mai 1990 întrebările pe care şi le pun românii sunt atât de numeroase încât chiar simpla lor înşiruire pe o listă i-ar face să abandoneze interesul pentru un răspuns. Unii ar vrea să cunoască tot adevărul. Alţii ar prefera să li se răspundă măcar la una din întrebări: a fost revoluţie sau lovitură de stat? în realitate, întrebarea provine dintr-o confuzie. Nu numai diversitatea şi numărul întrebărilor, dar şi tentativele politice insistente de a răspunde la ele în timpul scurt care s-a scurs de la evenimente, precum şi folosirea excesivă a lor în scopuri partizane, produc un fenomen dintre cele mai nocive: chiar dacă se spune adevărul, acesta nu mai poate fi crezut de generaţiile contemporane. Apoi, chiar şi cel care spune adevărul cu

toată credinţa riscă să rostească doar adevărul lui. Istoricii nu se încumetă încă, pentru că este prea devreme şi pentru că nu au acces la documente. Mai există şi dezavantajul că anumite documente esenţiale au fost definitiv distruse, pot fi distruse în momentul unei schimbări a puterii politice sau vor fi distruse în viitor, înainte să le treacă termenul de prescripţie. Cititorilor din viitor trebuie să li se spună că în momentul acesta nicio mare bibliotecă a României nu poate pune la dispoziţie presa anilor 1990 – 1992, fie pentru că nu a colectat-o, fie pentru că o depozitează în magazii impenetrabile. O mentalitate înapoiată şi cumva iresponsabilă alimentează ideea că informaţia despre adevăr trebuie ascunsă acum, deoarece aparţine generaţiilor viitoare, Istoriei. Nimic mai periculos. Adevărul are funcţie continuă şi devine inutil pentru Istorie, pentru istoria care se creează în fiecare clipă, dacă este aflat atât de târziu încât să nu mai poată influenţa evenimentele în curs. Lecţia Istoriei s-ar reduce în fapt la o arheologie mentală. Acestea sunt simptomele unei naţiuni moarte, nu ale unei naţiuni vii. Sunt simptomele unei naţiuni care, pe măsură ce evoluează în Istorie, o şi îngheaţă imediat, sedimentând-o în straturi sterile sau, mai grav, propagandistice, motiv pentru care naţiunii române va continua să i se întâmple evenimente neprevăzute, produse de alţii sau apărute aleator. Este încă unul din motivele pentru care România trăieşte astăzi la întâmplare, chinuindu-se să gestioneze o sumedenie de probleme ţâşnite aparent din senin. Ele provin în realitate din trecut şi se desfăşoară ciclic în istoria noastră modernă şi contemporană. De ce? Pentru că România nu a rezolvat la timp niciuna din problemele sale structurale şi în primul rând cea a raportului armonic între societate şi stat, astfel că, la soluţii improvizate, Istoria a răspuns cu improvizaţii politice, economice şi sociale, lăsând mereu, la sfârşitul fiecărei fraze despre destinul naţiunii române, în loc de punct un semn de întrebare. Este, aşadar, datoria scriitorului să intervină, punând cu temeritate cuvântul acolo unde Istoria a lăsat doar un rând de punctepuncte.

De ce folosim cuvântul „revoluţie”? t

Mai întâi o precizare necesară. Aşa cum am arătat la începutul volumului, atunci când folosim cuvântul revoluţie ne referim de obicei la partea violentă a evenimentelor, însă evenimentele sociale, politice sau militare concentrate în termenul de revoluţie sunt în realitate un proces politic sau politico-militar care se întinde pe o anumită perioadă de timp. Este perioada în care se produc transformări decisive, fundamentale, de trecere de la un sistem politic la altul, de la un regim la alt regim. De aceea, mai corect este a considera că ceea ce numim convenţional „revoluţia din decembrie 1989” a fost, din punct de vedere strict teoretic, un proces revoluţionar în care s-au regăsit câteva subcategorii istorice: subversiunea, diversiunea, greva generală, revolta populară, puciul, constituirea unui centru de putere, contrarevoluţia, lovitura de stat, contralo – tvra de stat. Prin urmare, cei care întreabă mereu dacă a fost evoluţie sau lovitură de stat fac în primul rând o confuzie noţională. I ovitura de stat este de cele mai multe ori parte a unei revoluţii, nu echivalentul ei. Bineînţeles, evenimentele vor rămâne în istorie sub formula deja consacrată şi comodă de „revoluţia din decembrie”, cu toate că procesul revoluţionar poate fi corect limitat între 14 decembrie 1989 şi 20 mai 1990. La 14 decembrie a avut loc la Iaşi prima tentativă de revoltă populară legată direct de schimbarea regimului politic. Nu discutăm deocamdată cum a fost pregătită şi de cine, dar în mod cert a fost legată de acelaşi fenomen care s-a produs cu succes la Timişoara şi s-a finalizat la Bucureşti. La 20 mai 1990 starea de legitimitate revoluţionară – care înlocuieşte legitimitatea politică a unui stat pentru o scurtă perioadă de timp – a încetat odată cu primele alegeri confirmate oficial ca libere şi simultan cu formarea primului Parlament, adică a primei instituţii legitime a noului regim. Unii comentatori români şi câţiva analişti străini refuză termenul de revoluţie, deoarece definiţia sa, ca proces istoric, ar fi marxistă. Ei fac acest lucru de cele mai multe ori din dorinţa de a convinge că în decembrie 1989 a avut

loc o lovitură de stat dată de Ion Iliescu şi de acoliţii săi prosovietici. Numai că, în teoria lui Marx, revoluţia la care se referă autorul este mai degrabă economică („Revoluţia comunistă înseamnă ruptura cea mai radicală cu relaţiile de proprietate moştenite din trecut”), în decembrie 1989 nu am avut o revoluţie comunistă în sensul dat de Marx, chiar dacă puterea revoluţionară instalată cu ocazia evenimentelor a lansat programatic teza schimbării relaţiilor de producţie, în realitate, procesul de trecere de la proprietatea de stat comunistă la cea privată, capitalistă, nu s-a încheiat nici astăzi, fapt care distanţează încă o dată revoluţia din decembrie de ideea „rupturii” radicale. Pentru că avem de-a face cu un proces total diferit – trecere de la comunism la capitalism, nu de la capitalism la comunism – revoluţia din decembrie 1989 are în Primul rând un caracter politic, de răsturnare a unui regim totalitar. În mijlocul avalanşei de păreri şi aproximaţii cu preponderenţă Politice şi politicianiste, care continuă să se prăvălească de pe înălţi-Adevărului în larga vale a Minciunii, o voce profesionistă a identificat din perspectivă istorică imaginea de ansamblu a evenimentelor din decembrie 1989, cea a istoricului şi politologului de la Institutul de Studii Sud-Est Europene din München, doamna Anneli Ute Gabanyi: „În contextul acestor revoluţii de tip nou, revoluţia română este cea care se apropie cel mai mult de modelul revoluţiilor europene clasice, de la glorioasa revoluţie engleză la revoluţia franceză, revoluţia americană şi până la revoluţia rusă a anului 1917” 1. Alte afirmaţii ale A.U. Gabanyi nu rezistă, alternanţa opiniilor lucide cu cele politizate împiedicând-o pe autoare să emită o doctrină coerentă a revoluţiei „din decembrie 1989”. Pe fond, teoria revoluţionară din jurul evenimentelor decembriste transferă anacronismul unui astfel de eveniment petrecut la sfârşitul secolului al XX-lea anacronismului semantic al termenului de revoluţie, în istoriografia mondială, cu excepţia câtorva istoriografii rigide din Est, revoluţia nu mai defineşte astăzi decât evenimente din trecutul îndepărtat: Revoluţia Franceză,

Revoluţia din 1848, Revoluţia americană, Revoluţia din Octombrie. Din păcate, în mentalitatea cetăţeanului de rând din România revoluţie continuă să însemne actul violent de răsturnare a Puterii. Reducţionismul acesta permite şi ideea simplă că revoluţia a avut un conducător, că fusese planificată de acesta, că a beneficiat de sprijinul unor forţe militare şi prin urmare trebuie investit cu puterea politică a legitimităţii. şi tot din păcate, căutarea unor definiţii şi analiza diferitelor terminologii ale unor categorii istorice sunt considerate sterile, forme de teoretizare complicată şi inutilă, de filosofare pe marginea unor acţiuni făcute de alţii, de cei care „au fost în stradă”.

Este o mare eroare să încerci construcţia unei societăţi fără bazele sale teoretice, doctrinare. Voi alege un singur exemplu pentru a demonstra necesitatea încadrării corecte a unor evenimente istorice în definiţii logice; se fac frecvent două afirmaţii: „poporul român este autorul revoluţiei” şi „revoluţia a însemnat înlăturarea violentă a regimului comunist”. Numai că revoluţionarii contestai in corpore că ei ar fi fost autorii violenţelor din decembrie, astfel încât agresiunea forţelor de ordine să fie considerată ca nejustificată, în ceste condiţii, violenţele au aparţinut altora, şi teza conform căreia evoluţia, care este prin definiţie violentă, a fost făcută de poporul Oman, cade. Aceeaşi capcană este întinsă multor teze revoluţionare, inclusiv celei care atribuie totul unei lovituri de stat. Cum aceasta nu se poate da decât din interiorul Puterii – de asta se şi numeşte lovitură de stat –, înseamnă că ceea ce numim „revoluţie” a fost o lovitură dată de Securitate, ceea ce însă o scoate pe aceasta complet din represiune şi o amplasează pe postamentul eroic al marelui eveniment istoric. Dacă preluăm teza că o grupare contesta-tară din interiorul PCR a dat lovitura de stat iarăşi ajungem într-o fundătură logică, pentru că trebuie demonstrată implicarea acesteia în declanşarea revoluţiei la Iaşi, în tulburările civile de la Timişoara şi de la Bucureşti până în 22 decembrie la prânz. Or, aşa cum am arătat în volumele precedente, membrilor unei conspiraţii

poate să le crească o barbă de doi coţi tot conspirând, atât timp cât nu trec la o acţiune se pierd în istorie ca o barcă fără pânze. A existat ocazia Congresului al XIV-lea şi apoi a CPEx-ului din 17 decembrie – nu s-a mişcat nimic în partid. Nu se poate identifica nici măcar o implicare a grupului Iliescu înainte de 22 decembrie 1989. În sfârşit, pentru a epuiza tezele cele mai frecvente, este o speculaţie afirmaţia că Securitatea, Armata şi Miliţia puteau deveni peste noapte prooccidentale, că economia socialistă a României s-ar fi putut transforma în câteva luni în economie capitalistă şi, în sfârşit, că populaţia ţării şi-ar fi schimbat radical mentalitatea socialistă sau naţionalistă „înapoiată" şi ar fi legitimat o Putere anticomunistă care să judece şi să condamne vinovaţii de represiune, să oprească prin lege accesul comuniştilor la funcţii în aparatul de stat, să împiedice votul alegătorilor în favoarea unui partid comunist regrupat în partid social-democrat, populist şi unitar. Acum ştim că toate proiecţiile acestea uchronice erau şi imposibile.

Cauzele revoluţiei

Fenomenul politico-militar din decembrie 1989, privit numai Prin faptul că s-a petrecut anume în decembrie 1989 cu desfăşurarea sa relativ cunoscută, nu a avut cauze multiple, aşa cum de regulă se începe o analiză despre un proces atât de complex, ci o singură sursă directă şi decisivă: hotărârea conducătorilor Uniunii Sovietice de a reforma sistemul comunist astfel încât el să se integreze sistemului politic mondial fără a afecta statutul de Mare Putere al URSS şi fără o modificare semnificativă a graniţelor de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial. Eventual cu pierderi minime, dar oricum prin folosirea deplină a moştenirii celor 45 de ani de ocupaţie sovietică. Acest proiect a eşuat în cea de-a doua parte, însă are consecinţe atât de importante încât eşecul său a devenit nesemnificativ. El a folosit din plin cauzele interne, pe care le putem numi însă „aparent interne", deoarece aparţineau sistemului. Uniunea Sovietică, prin Mihail Gorbaciov, a optat pentru o eliberare bruscă, neaşteptată a lanţului cu

care înconjurase lagărul său comunist european, convinsă că acesta fusese suficient de prezent şi de vizibil încât să fie imaginat în continuare ca încă existent sau gata să se pună la loc în orice moment. Este teza prăbuşirii subite. Cealaltă teză este a unei eliberări gradate: „Gorbaciov a adoptat pentru Europa de Est o politică de schimbare prudentă, graduală şi limitată. Ea urma să atingă două obiective: să integreze aceste state economic, militar şi politic; să constituie un sprijin pentru propriul său plan de reforme” 2. Această a doua teză se referă ipotetic numai la ideologia schimbării, nu şi la metodă, nu şi la factologic, izolându-se în timpi istorici mici. O seamă de legături, mai ales economice, o serie de considerente geografice şi geostrategice i-au făcut pe liderii moscoviţi să creadă probabil că, cerând din partea Occidentului garanţii ale neintervenţiei, mai ales economice, vechiul lagăr va rămâne ataşat de fostul său gardian într-o relaţie de prietenie care abandona dintr-odată tot trecutul. Simptomul previzional pare împrumutat din câteva situaţii paradoxale şi totodată aberante petrecute la sfârşitul războiului, când deţinuţii din lagărele de exterminare naziste, abia eliberaţi, nu şi-au părăsit barăcile, încercând să reorganizeze funcţionalitatea lagărului ca adăpost împreună cu unii din foştii lor gardieni şi kappo. Aceeaşi Anneli Ute Gabanyi face o observaţie de bun-simţ: „În cazul revoluţiilor din anul 1989 nu este vorba numai de procese în cadrul fiecărui stat naţional, ci şi de revoluţionarea întregului sistem multistatal din Estul european, dominat de Uniunea Sovietică. Peste tot în statele din sfera sovietică avem de-a face cu mai multe niveluri de revoluţie care decurg paralel: revoluţii naţionale împotriva unei puteri dominante din afară, revoluţii politice împotriva propriilor regimuri dictatoriale şi revoluţii sociale de eliberare de sub sistemul comunist represiv” 3. Revoluţia română nu a izbucnit izolat; a fost parte a procesului de revoluţionare a întregului Est şi din acest motiv îşi are principala cauză în decizia conducerii URSS de a revoluţiona sistemul. Tentative de revoluţie au

mai fost în Ungaria, în Cehoslovacia şi în Polonia, dar până nu a decis Moscova că sistemul trebuie schimbat, nimic din structura regimurilor comuniste nu s-a clintit. Ca şi în România, cauzele interne ale Ungariei, Cehoslovaciei sau Poloniei ar fi pierit sub şenilele tancurilor, dacă nu apărea cauza internă a Uniunii Sovietice, transferată întregului sistem. Să lăsăm la o parte statele din Centrul Europei şi să răspundem la o întrebare simplă, lipsită de orice ireverenţă: îşi poate imagina cineva o revoluţie bulgară fără această decizie?

În încercarea de salvare a Rusiei prin renunţarea la Vechiul Imperiu pentru a putea construi în viitor, prin mijloacele politicii internaţionale şi prin condiţionări generate de rezervele sale naturale, un spaţiu nou al sferei sale de interese, România a fost încă o dată un caz special. Ea mai fusese caz special în timpul revoluţiei din 1848, când a deviat de la proiectul francmasonic şi s-a apucat să spargă unitatea procesului european de reformă politică prin cereri şi acţiuni strict naţionaliste (cazul Avram Iancu); a mai fost caz special când trebuia să lupte alături de Puterile Centrale, şi ea a luptat alături de Antantă, a semnat o pace separată cu Puterile Centrale, pe care apoi a anulat-o, obţinând de la învingători România Mare (cazul Ionel Brătianu); a fost caz special şi în timpul celui de-al doilea război mondial, salvând cea mai mare comunitate de evrei din Europa în timp ce era aliată a Germaniei naziste (cazul Ion Antonescu); caz special s-a numit România şi când a refuzat să rupă relaţiile cu China şi Israelul atunci când i-a cerut-o Moscova, pentru ca tot un caz special să fie atunci când a reuşit să scoată din ţară trupele sovietice (cazul Gheorghiu-Dej). Şi în perioada destructurării sistemului comunist din Europa, România a rămas singura ţară fără niciun gest de reformă şi ultima „eliberată” de programul gor-baciovist (cazul Ceauşescu).

Dar a fost eliberată România sau a hotărât ea în ultima clipă să se elibereze? Iată o întrebare fundamentală la care autor şi cititor trebuie să răspundă astăzi. Volumul de faţă îşi propune să pornească de la următoarea ipoteză:

Întârzierea reacţiei la reformele gorbacioviste avea nişte cauze atât de profunde încât nu pot fi căutate decât în naţiune. Deoarece naţiunea română nu reacţiona la schimbările din Europa (adică „mămăliga nu făcea explozie”), este perfect posibil ca:

1. Naţiunea să fi fost identificată ca solidară cu conducătorul ei sau

2. Era prea terorizată de Securitate ca să reacţioneze sau

3. Era prizoniera unei nostalgii naţionaliste, de izolare, total neconforme cu mersul politicii internaţionale.

Pentru toate cele trei puncte ale ipotezei există ipotetice răspunsuri identificabile în timpul evenimentelor pe care le vom numi convenţional „revoluţia din decembrie 1989”:

1. Revolta a fost provocată din afară.

2. Principalul inamic a fost arătat şi găsit în persoana (juridică) a

Securităţii.

3. S-a dezlănţuit o campanie furibundă împotriva naţionalismului românesc pentru a ajuta naţiunea să se integreze noului curs internaţional, globalizant.

Această ipoteză are rolul unui aparat teoretic de lucru, motiv pentru care cercetarea va căuta să obţină (şi) alte răspunsuri la cele trei întrebări, dacă ele există. Analizând-o în detaliu, ne putem forma o opinie, fiecare dintre noi. Istoria nu este un sanatoriu, niciun azil de binefacere. Istoria creează uneori eroi, popoare şi naţiuni, alteori distruge, striveşte sau mutilează destine colective sau individuale. Istoria este făcută de anumiţi indivizi, de anumite structuri şi forţe, în locuri diferite şi în circumstanţe diverse şi se compune din Istorie creată şi Istorie trăită. Corespunzător acestor două fenomene, există oameni, structuri şi Puteri care fac istorie şi indivizi sau popoare care o trăiesc pe cea creată de primii. Teoria este mai veche, însă ea pare a se fi aplicat perfect în timpul schimbării de regim din România, astfel că merită a fi menţionată aici. În consecinţă, pe parcursul acestui

volum ne vom întâlni cu personalităţi şi structuri care au creat sau influenţat decisiv cursul evenimentelor şi cu mulţi cetăţeni care doar le-au trăit.

Din această perspectivă, Ion Iliescu, figura cea mai controversată a revoluţiei, este în realitate un personaj marginal, alte personaje fiind determinante şi creatoare ale evenimentelor decisive.

Probleme de fond ale sistemului comunist

Cel mai simplu răspuns la întrebarea „De ce s-a prăbuşit sistemul comunist?" este că marxismul şi prelungirile sale istorice – socialismul, comunismul, fascismul, nazismul şi terorismul arab – au fost opera unui dement. Karl Marx, un individ tarat de repetatele sale ratări literare, sociale şi politice, urmărit de complexul originii iudaice şi de instabilitate sufletească, a formulat o doctrină materialistă ale cărei origini s-ar afla în satanism4. Alţi câţiva indivizi bolnavi de ratare şi care îşi etalau maladia în domeniul ateismului – Mosses Hess, Proudhon, Bakunin, Kropotkin – au fundamentat o teorie a revoluţiei care va arunca omenirea în aer. Despre colegul său Proudhon, Bakunin scria: „Atunci când nu era obsedat de doctrina metafizică, era un revoluţionar din instinct; îl adora pe Satan şi proclama anarhia" 5. Resortul lor sufletesc ar fi fost răzbunarea pe un Dumnezeu nedrept. Ei au pornit însă de la o falsă premisă. Căutând în materialism o abordare ştiinţifică, antireligioasă a lumii ei au produs de fapt o utopie, o formă de idealism excentric. Ernest Renan a explicat încă din 1869 de unde vine eroarea: „Ideea unui Dumnezeu sau a unor divinităţi protectoare ale inocenţei, răzbunătoare ale crimei, este antiştiinţifică. Dezvoltarea umanităţii provine exclusiv de la libertatea care este în om şi de la fatalitatea care se găseşte în natură" 6. Şi pentru această afirmaţie a fost înjurat atunci Renan, dar cât de mult adevăr conţine!

Problema nu este însă Marx, ca individ, mesager al unui curent care specula slăbiciunile societăţii umane şi gravele erori ale Bisericii, ci faptul că sute de milioane de oameni l-au urmat. Doctrina lui a fost atât de atractivă

pentru sute de milioane de indivizi urmăriţi de idealul egalităţii, al păcii şi bunăstării generale – adică de ceea ce defineşte massa în umanitate –, încât la un moment dat poţi să crezi că dacă nu era Marx, ar fi fost un alt degenerat s-o formuleze. Marx a apărut pe fondul unei stări de aşteptare. Ceea ce se aştepta era rezolvarea problemei sociale prin intermediul societăţii. Marx a promis că societatea care poate rezolva problema socială este societatea comunistă. Asupra acestui aspect, Constantin Noica scria în exilul său de la Câmpulung Muscel că socialismul nu vrea să admită pe faţă că nu luptă contra bogatului, ci împotriva săracului, pentru că, în timp ce bogatului îi confiscă bunul, săracului îi fură idealul. Or, istoria comunismului ca sistem politic a demonstrat că tocmai problema socială a fost aceea pe care comunismul n-a rezolvat-o. Statele comuniste au rămas subdezvoltate, dependente de schimburile economice cu statele capitaliste dezvoltate, de furtul sau importul de tehnologie şi de legătura ombilicală cu marea finanţa internaţională. Statele comuniste s-au ocupat cu gestionarea sărăciei celor mulţi. Cunoscutul disident rus, Vladimir Bukovski a arătat că „ideea fundamentală a socialismului este «justa repartizare a producţiei» şi nu crearea ei, ceea ce face că orice «model» duce la epuizarea resurselor şi «repartizează» atâta vreme cât există ceva de repartizat” 7. Pe acest fond, liderii comunişti se bucurau de toate privilegiile în numele massei. Activiştii comunişti ai României nu făcut excepţie, începuturile acestor atitudini putând fi localizate f mpuriu, încă de pe vremea când se aflau în lagărul de la Vapniarka. În acel lagăr în care fuseseră deportaţi aproximativ 1 100 de comunişti periculoşi, conducerea grupului deportat se bucura de toate privilegiile, reţinând pentru membrii săi de vârf alimentele, îmbrăcămintea, obiectele personale, banii arestaţilor, întrebaţi la un moment dat cum se face că liderii grupului comunist dintr-un lagăr încalcă principiul comunist al egalităţii şi îi deposedează pe membrii de rând de bunurile lor în folos propriu, răspunsul a fost elocvent:

„Interesul clasei muncitoare cere ca, în condiţiile grele ale detenţiei, în lagăre sau închisori, vârfurile partidului să fie menţinute în condiţii cât se poate de bune, de muncă şi de hrană, fiindcă ei sunt de neînlocuit” 8.

Comunismul a promis desfiinţarea statului şi eliberarea societăţii; comunismul a fost nevoit să apeleze la statul supercentralizat şi la dictatură, sufocându-şi societatea. Eşuând în principiul de bază al doctrinei sale, comunismul a eşuat pe toate planurile. Pentru cititorul român, scriitorul francez Thierry Wolton este cel care a concentrat cel mai bine într-o pagină eşecul marxismului: „Încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea proletariatul, nemaiavând de pierdut, după Marx, decât lanţurile, purtător presupus al tuturor speranţelor revoluţionare, nu mai sărăceşte din cauza capitalismului, ci se îmbogăţeşte. Burghezia nu se proletarizează din cauza concentrării de capital, muncitorul se îmburghezeşte, obligând organizaţiile însărcinate cu apărarea lui să aleagă mai curând calea reformismului decât pe cea a revoluţiei. Organizat în sindicate, în partide sau în grupuri de presiune, proletariatul este din ce în ce mai conştient că democraţia îi poate servi interesele. Scăderea neîncetată a ratei de profit, care ar fi trebuit să condamne capitalismul la autodistrugere, se dovedeşte şi ea a fi o falsă lege. Pentru un motiv foarte simplu: munca omenească nu este singura sursă de bogăţie, şi nici etalonul oricărei valori, cum gândeau Smith şi Richardo, doi economişti l-au influenţat pe Marx din acest punct de vedere.

Nici legea materialismului istoric nu este confirmată de istorie: India nu a cunoscut feudalismul, capitalismul nu s-a arătat în Rusia, burghezia germană şi-a ratat revoluţia etc. Cât despre revoluţia anunţată, ea nu va izbucni în ţările europene mai dezvoltate, cele în care legile marxiste despre capitalism ar fi trebuit să se aplice, ci în cele mai înapoiate, în sfârşit şi mai ales, lupta de clasă nu a fost niciodată motorul istoriei, o dovedesc marile evenimente ale secolelor al XIX-lea şi al XX-lea. Învins de logica gândirii, marxismul nu reuşeşte să domine o realitate care-

i scapă, ba mai rău, care îi este străină. Adepţii săi se vor strădui să construiască o altă realitate, intrând într-o fantasmagorie socială care se va dovedi cea mai sângeroasă din istoria omenirii" 9, în anul 1990, multe publicaţii – şi din Vest, şi din Est – titrau: „Comunismul a fost învins!". Realitatea politică imediată le dă dreptate. Poate cu o singură excepţie: comunismul a rămas neclintit în minţile oamenilor din componenţa massei ca un mare regret după o mare încercare existenţială pe care anumiţi duşmani: banul, arma nucleară şi computerul au ajutat-o să eşueze. Cine este massa? Massa este cea care a strigat „Baraba!" Apoi l-a aclamat pe Robespierre, pe Lenin, pe Mussolini, pe Hitler, pe Stalin, pe Ceauşescu şi pe Saddam. Massa este cea care, odată eliberată, continuă să-i înjure pe Soljeniţîn, pe Goma şi mai ales pe Bukovski pentru că ei vor să existe un vinovat. Aceşti aşa-numiţi radicali refuză teoria conform căreia Istoria se petrece într-un moment, se scrie apoi şi după aceea se stochează într-o bibliotecă. Ei sunt cronicarii celui mai profund paradox uman – în timp ce Istoria este o ştiinţă despre trecut, i se cere omenirii să privească numai în viitor şi să nu se întoarcă la Istorie. Motivul este unul singur: Istoria nu cunoaşte doar eroi, ci şi vinovaţi. şi când e vorba de vinovaţi în viaţă sau de state vinovate teza „să nu ne întoarcem în trecut, să-l lăsăm pe seama Istoriei" devine foarte activă, în realitate, nepedepsirea vinovaţilor produce ea însăşi Istorie, de cele mai multe ori nedreaptă. Este cazul României şi al românilor. Probabil că nu întâmplător, în limba română – una dintre cele mai subtile în domeniul antifrazei şi al sensurilor conotative – există un cuvânt care sintetizează tot acest fenomen: înainte, înainte în limba română înamnă şi viitor (în faţă) şi trecut (de demult).

Mult înaintea lui Soljeniţîn, un scriitor român fascinat de succesul comunismului în Rusia s-a dus să vadă cum arată acea minune, să pipăie societatea egalităţii, libertăţii şi prieteniei şi să întâlnească. massa în starea ei de fericire, întors la Paris, Panait Istrati publică la 15 octombrie 1929 cartea Spovedanie pentru învinşi, operă

şocantă pentru materialiştii occidentali, care erau în realitate cei mai naivi idealişti. „Nu-i deloc vorba, aici, de socialism – scria Panait Istrati –, ci de o teroare care tratează viaţa umană ca material bun pentru război social. Se serveşte de el pentru triumful unei noi şi monstruoase caste, căreia îi plac la nebunie fordismul, americanizarea în economie, produsele cosmetice Coty, toaletele pariziene; castă crudă, avidă de dominaţie şi atât de belicoasă încât este gata să sară în grumazul Chinei, vinovată de a fi cutezat să se debaraseze de o concesiune datând din perioada ţaristă”. Şi, mai departe, Istrati pictează un tablou realist al comunismului: „Această castă, ignorantă, vulgară, perversă este alcătuită în majoritate dintr-o generaţie venită pe lume la începutul acestui secol. Ea nu ştie şi nu vrea să ştie nimic despre ceea ce a făcut grandoarea şi forţa idealismului revoluţionar rus de altă dată, astăzi obiect de muzeu, zdreanţă roasă de molii, catalogată printre lucrurile moarte. Ea nu cunoaşte decât cuvintele de ordine ale unei puteri căreia îi este ciment şi armătură. Desfăşurări de steaguri; Internaţionala ascultată în picioare; colţuri ale lui Lenin; difuzoare; imense pancarte; stambe acoperite de fraze; fraze judecând viaţa; fraze confecţionate toate pentru a înlocui ideile; GPU-ul pentru a înlocui argumentele; cenzura pentru a evita critica; un vid universal, despre care ea gargariseşte şi de care se serveşte pentru a domina” 10. Dar în 1929 iluzia nu pierise, ci abia se ambala. I-au trebuit încă şase decenii pentru a se epuiza instituţional şi câteva zeci de milioane de victime pentru a-şi arăta adevăratul chip: o speculaţie intelectuală care a folosit din plin prostia omenească. Comunismul a arătat în plan biologic cât de vulnerabil este omul dotat cu un creier ceva mai dezvoltat decât al urangutanului. Niciodată ca în cazul comunismului, intelectualii care au crezut în el nu au dat fără să vrea mai multă dreptate sfântului Toma din Aquino, care, după o operă monumentală şi după ce a condus omenirea din Evul Mediu în Renaştere, a rostit aceste cuvinte: „şi cu toate astea, nu ştiu nimic”. Important însă pentru contemporanii

prăbuşirii sistemului comunist este că, mulţi ani înainte de prăbuşire, liderii comunişti sovietici au ştiut că se prăbuşeşte.

Criza de sistem a Uniunii Sovietice

Mircea Eliade a arătat că la originea fiecărui mare eveniment se află un mit. Conform unei legende recente, în vara anului 1972, un ofiţer KGB, ministru de Interne al Georgiei comuniste, apoi prim-se-cretar al Partidului Comunist din Georgia, l-a invitat în vacanţă pe un foarte bun prieten al său, tot ofiţer KGB acoperit, însă rus şi la acea dată responsabil cu agricultura, apoi lider al organizaţiei de partid din Stavropol, pentru a petrece câteva zile împreună. Cu această ocazie, georgianul l-a dus pe rus să vadă ferma ţăranului Nadareşvili din centrul raional Abas. Deşi era interzis prin lege, el îşi cultiva pământul în sistem privat sub protecţia ministrului de Interne local. Ţăranul georgian proprietar producea de trei ori mai mult decât colhozul din localitate. Şase ani mai târziu, când rusul a devenit secretar cu agricultura în Secretariatul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, i-a dat un telefon prietenului său georgian şi i-a spus doar atât: „Ai avut dreptate – totul este o putreziciune!”. După încă şase ani, într-o seară de iarnă, georgianul îi va spune rusului: „Totul este stricat. Trebuie să schimbăm”. Pe georgian îl chema Eduard A. Şevardnadze, iar pe rus Mihail S. Gorbaciov. În 1972, Şevardnadze avea 45 de ani; Gorbaciov avea 41 de ani. În 1972 doctrina Brejnev era în plină acţiune şi Uniunea Sovietică îşi dezvolta expansiunea spre Orientul Apropiat, Asia şi Africa, sistemul de rachete balistice şi programul nuclear, precum şi programul de control prin mijloace politice a comerţului internaţional cu petrol, cheltuind miliarde de dolari pentru a susţine toate aceste proiecte, în timpul ăsta, cetăţenii sovietici nu prea aveau ce mânca, dar erau convinşi că Uniunea Sovietică apără pacea în lume şi construieşte cea mai bună dintre societăţi.

Realităţile lagărului comunist european. Privind retrospectiv neste istoria acestei contradicţii vom observa

că un lider comunist anume a avut mereu în faţa ochilor realitatea ineficientei economice a sistemului comunist şi a inevitabilului său colaps. Acel om a fost Juri V. Andropov. Unul din marii asasini comunişti, Iuri Andropov H914 – 1984) a fost numit – în 1957, după episodul lui criminal din Ungaria – şeful aparatului de legătură şi control al URSS pentru ţările din lagărul comunist subordonat Moscovei, în această calitate, Andropov a organizat o consfătuire a partidelor comuniste şi muncitoreşti cu scopul de a stabili un sistem concret de conducere a lagărului comunist de către URSS (octombrie 1957), apoi a emis la un moment dat şi într-un mod cu totul neaşteptat (1960) doctrina „specializării economice" a statelor din lagărul comunist. Pentru a pune în aplicare proiectul unei integrări economice transfrontaliere, între diferite regiuni ale lagărului comunist european, el l-a folosit, peste încă patru ani, în 1964, pe un oarecare Valev. Se cunoaşte acum că România a fost una din ţările care s-au opus vehement acestor proiecte, în privinţa consfătuirii din 1957, Paul Niculescu-Mizil afirmă că „sovieticii iau această decizie datorită faptului că linia naţională îşi crea loc tot mai larg în mişcarea comunistă. Ei se temeau de tendinţele centrifuge, de slăbirea rolului lor de conducător al mişcării" 11. Când dă exemple însă, fostul lider comunist român nu poate cita decât China. Despre aşa-zisa „linie naţională" nici nu se putea discuta în România anului 1957, decât dacă Niculescu-Mizil se referă la epurarea evreilor. El crede că era naţionalismul în sine care s-a opus, însă „globalizarea" comunistă propusă de Andropov pornea de la raţiuni strategice de supravieţuire a sistemului sovietic. Prin „specializarea între ţări în domeniul agriculturii", URSS viza organizarea unui nou tip de repartiţie între ţările lagărului comunist a producţiei agricole, dar nu numai, pentru că specializarea agricolă urmărea în plan secundar şi specializarea industrială. Unele ţări – RDG şi Cehoslovacia, de exemplu – trebuiau să acopere, împreună cu URSS, nevoile industriale ale celorlalte state, specializându-se în agricultură doar pe

produse animaliere, în timp ce ţări ca România, Bulgaria sau Ungaria deveneau mari producătoare de cereale, furaje şi, secundar, de produse industriale specifice, într-o discuţie cu Andropov, Gheorghiu-Dej a reuşit să amâne decizia asupra acestui proiect12. A fost vorba de vizita lui Iuri Andropov la Bucureşti, în 3 aprilie 1963, ocazie cu care a încercat să pledeze pentru „Uniunea interstatală pe ramuri de producţie", precizând că „problema creării unui stat unic" nu este de actualitate, dar că „va veni vremea când se va pune această problemă" 13. Cu această ocazie, Gheorghiu-Dej a fost foarte ferm, iar Nicolae Ceauşescu şi Alexandru Bârlădeanu au fost de-a dreptul violenţi. Emil Bodnăraş a avut o intervenţie categorică: „Noi suntem de acord cu ce a spus tovarăşul Hruşciov despre suveranitate, decât că suveranitatea nu trăieşte din declaraţii, ci prin fapte, acte concrete şi trebuie adus numai un acord perfect între declaraţii şi între actele concrete" 14. Era o iluzie; se iluzionau şi unii, şi alţii. La începutul anului 1964, Iuri Andropov testează din nou „terenul" integrării economice şi îl pune pe geograful E.B. Valev să publice articolul Probleme ale dezvoltării economice a raioanelor dunărene din România, Bulgaria şi URSS în nr. 2/1964 din „Analele Universităţii din Moscova". Proiectul viza un teritoriu de 150.000 km², cu o populaţie de 12 milioane de locuitori, din care „România contribuia cu 42%, Bulgaria cu 33% şi URSS cu 0,05%" 15. Cunoscutul istoric Dan A. Lăzărescu îşi va aminti că, în 1964, abia ieşit din închisoare, l-a întâlnit pe Costin Murgescu, cel desemnat să răspundă articolului lui Valev. Omul politic liberal va enunţa peste timp o opinie şocantă faţa de acel proiect: „Mă văd silit însă, ca economist, nu ca patriot, să recunosc că Valev formulase o teză care se putea susţine pe plan economic. şi, de altfel, îmi pare mai actuală ca oricând" 16.

Pste clar că URSS căuta să-şi asigure un spaţiu agricol dimensionat după necesităţile sale economice, în sensul structural tipic unui imeriu sau a unui mare stat multinaţional. şi la acest proiect România s-a opus cu vehemenţă, optând pentru dezvoltarea economică

multilaterală şi „independentă”. De aici a început, mai întâi sub Dej, apoi sub Ceauşescu, industrializarea forţată a României. Modelul industrializării era chiar cel sovietic, dar fără resurse proprii. Ea a reprezentat un proiect benefic pentru ţara noastră, dar care s-a terminat cu delirul autarhiei economice în care economia românească trebuia să producă tot, să nu mai importe tehnologie şi resurse, iar agricultura să raporteze producţii gigant. Nu acesta este subiectul nostru aici. Nu povestea reacţiei corecte a liderilor comunişti români punem în discuţie, a necesităţii dezvoltării industriei româneşti şi a tentativei de a construi independenţa statului, ci anume acea particularitate a cazului care arată că analiştii sovietici înţelegeau involuţia economiei ţărilor din lagărul comunist şi căutau soluţii. Dincolo de gestul de rezistenţă al conducerii comuniste de la Bucureşti trebuie să vedem, în profunzime, realitatea înapoierii politice şi economice a României, realitatea nefinalizării proceselor tipice capitalismului pe timpul regimului monarhic, realitatea preponderenţei agricole a economiei româneşti şi perspectiva nedepăşirii nici după război a stadiului de economie agricolă, eventual reformabilă.

Se pune întrebarea: erau inconştienţi şi ahtiaţi după Imperiu liderii Uniunii Sovietice? Aveam de-a face cu nişte potentaţi iresponsabili care, dărâmând un imperiu ţarist feudal, încercau să-l refacă pe temei marxist? Umblau ei să-şi subjuge colonial statele satelite pentru a da de mâncare cetăţenilor sovietici, înfometându-i pe cei ai lagărului? Oricâţ i-am urî pe acei potentaţi comunişti, trebuie să căutăm identificarea mecanismului raţional al gândirii lor, chiar dacă logica lor imperială era de natură criminală. După felul cum a acţionat luri Andropov pe subiectul economic şi, în particular, agrar, într-o continuitate pe care o ştiau înainte de 1989 doar uderii comunişti, din rolul important pe care l-a jucat în istoria comunismului (şef al KGB între 1967 şi 1982, apoi secretar general al PCUS între 1982 şi 1984), dar şi din informaţiile pe care le-am de la cei care l-au cunoscut, fostul asasin de

la Budapesta nu era un cretin. şi cu atât mai puţin iresponsabil. Problema curentă a analiştilor de astăzi este că nu au simţul dimensiunii la care se raporta Andropov. În spatele proiectelor sale integratoare se aflau raţiuni pe care astăzi doar le putem intui. Iuri Andropov a fost printre primii şi puţinii care au ştiut, din interior, care erau slăbiciunile sistemului comunist, în primul rând cele economice. Chiar şi faptul că doi elevi ai săi, Şevardnadze şi Gorbaciov, erau convinşi în 1972 că economia comunistă este un fiasco, constituie un argument în favoarea acestei teze. Andropov a înţeles de timpuriu că Uniunea Sovietică nu putea supravieţui economic – fără a fi obligată la o dependenţă letală faţă de Occident –, decât printr-o reorganizare a spaţiului economic de care dispunea în zona europeană cucerită şi obţinută apoi prin tratate la sfârşitul celui de-al doilea război mondial. Pentru asta avea nevoie de specializări agrare şi industriale, cu caracter complementar, care nu corespundeau geografic statelor comuniste din componenţa lagărului comunist european şi în niciun caz „tendinţei spre independenţă" a acestora. Mai mult, sub acoperirea vechii teze marxiste a „internaţionalismului proletar", Uniunea Sovietică era obligată nu numai doctrinar, dar şi economic să-şi extindă sfera de influenţă. De aici, „apariţiile" neaşteptate ale comunismului în Mozambic, Angola, Cambodgia, Irak, Yemen etc. Uniunea Sovietică ajunsese la statutul de Mare Putere prin intermediul unui război şi pe un program financiar inflaţionist (ca şi Germania nazistă), având în faţă mereu doar două soluţii pentru rezolvarea crizei sale de sistem economic: un nou război (pe care era gata să-l declanşeze „cald" în 1962, dar pe care l-a obţinut prin Războiul rece) sau expansiunea, lărgirea sferei sale de influenţă.

Liderii statelor comuniste europene s-au opus mai mult sau mai puţin categoric hegemoniei sovietice, iar opoziţia lor avea două direcţii principiale: 1. Considerau în sens marxist-leninist că sistemul comunist este victorios în ţara lor, în mod definitiv; 2. Exista deja un aranjament

economic al sistemului, numit CAER, care fusese agreat prin consens. Pe aceste principii, liderii comunişti credeau că pot dezvolta aşa-numitul „comunism naţional” fără a leza rolul central şi istoric al URSS-ului, contribuind individual şi ocazional în grup la victoria comunismului în lume. Se înşelau

Comunismul a fost formulat ca doctrina de către Marx şi de ilalţi membri ai grupului său satanist/anarhist drept un sistem internaţionalist, drept o utopie care unifica economia mondială într-o construcţie condusă de muncitorii din întreaga lume. În al doilea rând, este evident astăzi că ce urmărea Andropov la consfătuirea din octombrie 1957 era unificarea politică, mişcare preliminară şi absolut obligatorie pentru a reorganiza spaţiul economic al lagărului în al treilea rând, aşa-numita dezvoltare naţională a comunismului era o himeră din punct de vedere economic – toate ţările lagărului depindeau, în primul rând energetic, de URSS. România, care a avut pentru un timp privilegiul petrolului, va fi nevoită din 1984 să importe masiv petrol şi gaze de la sovietici. Altfel spus, liderii comunişti ai lagărului european înţelegeau să dezvolte multilateral economia tării lor cu resursele materiale, minerale, energetice şi financiare ale URSS. Din acelaşi punct de vedere CAER-ul era un acelaşi tip de ficţiune economică. URSS furniza petrol şi gaze – sânge economic, adică – la preţuri sub cota pieţei, înregistrând pierderile în contul ei. Uniunea Sovietică exporta minereu, oţel şi prefabricate către toţi sateliţii săi la preţuri preferenţiale, necomerciale. Primea în schimb loialitate politică. URSS susţinea financiar, prin credite preferenţiale şi pe sistemul ireal al rublei, căderile economice ale sistemului propriu şi ale lagărului comunist. Economiile statelor comuniste nu aveau voie să se prăbuşească, în interiorul CAER-ului, ţările comuniste europene făceau schimburi fals comerciale, ajungând într-un final să fie dominate de procedeul barter, denumire modernă a trocului din comuna primitivă. Pentru a-şi putea menţine sistemul lagărului comunist în funcţiune, pentru a

asigura supravieţuirea lui politică, URSS a fost nevoită să susţină timp de patru decenii costurile economice uriaşe ale utopiei lui Marx, Engels şi Lenin. Fără să-şi dea seama, liderii comunişti europeni contribuiau la slăbirea sistemului comunist cu fiecare gest de „independenţă", obligând URSS fie să intervină militar pentru a cârpi găurile, fie pompând în continuare tot mai multe resurse. Aşa cum arată şi Paul Niculescu-Mizil în memoriile sale, anul 1957 a fost extrem de greu pentru lagărul comunist. Era imediat după revolta ungurilor, era perioada epurărilor în conducerea URSS şi din cea a statelor satelite, era după prima criză agrară cerealieră majoră din Ucraina. Deşi se întrecea cu Statele Unite pentru cucerirea spaţiului cosmic şi în cursa înarmărilor nucleare, Uniunea Sovietică începea să importe grâu din Canada şi din America, apoi carne din Argentina. Iuri Andropov trebuie să fi înţeles încă de la Budapesta ca sistemul nu mai poate fi susţinut doar cu teroare. Nu a încetat nicio clipă, până la moartea lui din 9 februarie 1984, să aplice teroarea, pentru că mental şi instituţional nu mai avea alte mijloace, dar a murit convins că mai trebuia ceva. Christopher Andrew va aduce la lumină în ultimii ani un amănunt semnificativ din biografia lui Andropov: „Ca ambasador sovietic la Budapesta în timpul revoluţiei din Ungaria din 1956, el a văzut cu groază de la fereastra ambasadei cum ofiţeri din detestatul serviciu ungar de securitate erau spânzuraţi de felinare. Andropov avea să fie obsedat tot restul vieţii de iuţeala cu care începuse să se prăbuşească un aparent atotputernic stat comunist condus de un partid unic" 17. Când a ajuns şeful KGB, realităţile dezechilibrelor economice i-au fost confirmate prin date şi informaţii certe mai mult decât oricărui alt lider comunist. La numai cinci ani de la moartea lui, sistemul comunist european s-a dezintegrat în câteva luni prin câteva telefoane precise date de la Kremlin.

În plan structural, Uniunea Sovietică a instituit în propriul său teritoriu şi a impus în ţările ocupate un sistem de putere întemeiat pe teroare. După primele două decenii

de asasinate sistematice şi de gulag generalizat, atât Moscova cât şi celelalte capitale ale sistemului comunist au trecut la gestionarea spaţiului comunist cu generaţiile de „oameni noi”. Din acest moment, sub acoperirea programului demagogic al descentralizării, structurile statelor comuniste s-au diversificat, fiind în continuare controlate de partidul unic şi de poliţia politică. Convinşi că aparatul de partid şi serviciile secrete interne pot stăpâni birocraţia sistemului comunist, liderii sistemului nu au reuşit să-l observe la timp şi să găsească apoi soluţii la un fenomen care a evoluat fulgerător în anii „70: fărâmiţarea, suprapunerea şi blocajul autorităţii. Marc Ferro, profesor la Colegiul Universitar Fancez de la Moscova, defineşte acest fenomen prin faptul că „jurul a trecut de la o putere polimorfa la un polimorfism institu-l onal” 18 în memoriile sale, Gorbaciov va descrie birocraţia de artid în termeni realişti. „Toate funcţiile esenţiale de gestionare economică se găseau concentrate în mâinile direcţiei politice. Rolul naratului executiv era cum nu se poate mai hipertrofiat. Cuprinzând aproape o sută de ministere la nivelul Uniunii şi opt sute la nivelul republicilor, în mod practic acesta dicta în economie şi politică”. 19 Degenerenţa acestui paradox – statul supracentralizat goleşte de autoritate multitudinea segmentelor structurii sale – a dus la blocajul birocratic. Pentru a-l depăşi, funcţionarii partidului au fost nevoiţi să ocolească legea şi să apeleze tot mai mult la corupţie şi la traficul de influenţă. Neexistând organismele democratice care să regleze procesele degenerative şi să gestioneze autoritatea spre atingerea echilibrului politic şi social, sistemul comunist a pornit pe panta prăbuşirii. „La vârful Statului, Comitetul Central a devenit ostatic al membrilor săi, toţi comunişti, dar reprezentând Guvernul, KGB-ul, diferitele republici, ministerele etc”. 20. S-a adăugat la ritmul accelerat al crizei decizia lui Brejnev de a încerca să o gestioneze prin apelul la activiştii de partid, adică la corpul incompetent al societăţii, în mai puţin de un deceniu activiştii de partid, încadraţi în fenomenul numit

„stabilitatea cadrelor”, au sufocat orice posibilitate de reformă. Este unul din motivele pentru care proiectul reformist al lui Gorbaciov – perestroika – a eşuat încercând să reformeze ceea ce era ireformabil. Un alt motiv a fost arătat de Emil Cioran: „Cu cât un imperiu se umanizează, cu atât sporesc contradicţiile ce-i vor fi fatale”.

Statele comuniste europene, încercând să copieze modelul sovietic pentru a-l aplica la „specificul naţional”, au suferit de aceleaşi boli. La un moment dat mecanismele defectuoase ale sistemului comunist au devenit în ţările lor mai distructive decât hegemonia URSS. Utopia marxistă, atingând psihologic massa cu tentaţiile „umaniste”, egalitariste, a produs suficiente resurse mentale pentru ca mult timp să se creadă că dorinţa Moscovei de a controla şi dirija în continuare statele comuniste, tendinţa hegemonică, este cea care frânează evoluţia, în timp ce sursa reală a crizei era chiar sistemul comunist din ţările respective.

Capcana expansionismului. URSS şi-a extins sfera de influenţă în lume cu argumentul strategic că îşi asigură protecţia şi securitatea, opunându-se expansionismului imperialist american, în realitate, Statele Unite nu erau o putere colonială, în sensul clasic, vest-european al cuvântului. SUA acţionau economic şi, rareori, politico-militar (Cuba, Vietnam, Chile), ca reacţie la intervenţii sovietice oculte. Uniunea Sovietică a ajuns să exporte comunism în ţări africane unde colonialismul produsese o exploatare iraţională a resurselor naturale, dar generase şi o emancipare, o modernizare a teritoriilor respective, aducându-le inclusiv la statutul de naţiuni. Toate acele republici comuniste din Africa, ieşite din colonialism direct în haos, trasate cu rigla şi în fruntea cărora fusese pus un sergent major sau un intelectual de mâna a doua şcolit la Moscova, s-ar fi alterat ca orice banană, în câteva zile, fără ajutorul URSS. Resursele lor naturale, fie pentru că erau pur exotice, fie pentru că se împuţinaseră, fie pentru că exploatarea lor costa prea mult, nu acopereau nici pe departe investiţia masivă tehnologică şi financiară pe care

sovieticii o făceau acolo, în plus, unele state uriaşe, ca Angola, Libia sau Sudanul, erau încă tribale. Ca exemplu pentru realitatea acestor enclave comuniste din Africa, voi folosi cazul primei delegaţii de specialişti aeronautici români care s-a deplasat în vara anului 1978 în Angola, pentru aplicarea unui contract de livrare a avionului BN-2. Pe clădirea Comitetului Central din capitala Luanda trona o lozincă roşie mare pe care scria: „Să spunem un nu hotărât canibalismului!”, în portugheză. Având în vedere că triburile din ţară nu ştiau portugheza, este evident că îndemnul se adresa comuniştilor angolezi, în Asia, succesul autentic din Vietnam nu a putut fi repetat. Următoarea încercare, Cambodgia, a devenit un cimitir gigantesc şi monstruos.

Orientul Apropiat este locul unde URSS s-a jucat cu focul. A înfiinţat un partid politic arab, care poartă şi astăzi denumirea de Partidul BAAS Arab Socialist, şi l-a construit pe acelaşi principiu internaţionalist marxist: un partid unic, cu denumire identică în mai multe ţări-Mişcarea a reuşit în Irak, în Libia, în Siria, în Palestina (OEP), dar a eşuat în Iordania, Egipt şi în celelalte state din regiune. Eşecul emancipării economice sub regimul socialismului arab, ca şi eşecul folosirii petrolului ca şantaj internaţional în timpul „crizei petrolului” din anii 170, au împins statele comuniste arabe spre terorism. Consecinţele sunt clare. Periculozitatea acestei mişcări în lumea arabă a împiedicat continuarea procesului de emancipare socială şi culturală a milioane de arabi, lăsându-le pradă războiului devastator, bombardamentului strategic sau fundamentalismului islamic, în sfârşit, ultima aventură expansionistă sovietică s-a terminat cu eşecul din Afghanistan – 1979 – 1989, zece ani de coşmar –, care a costat câteva zeci de miliarde de dolari şi imense pierderi în vieţi omeneşti.

Factorul advers – Statele Unite ale Americii. Sistemul comunist (URSS + sateliţii săi) s-a putut dezvolta în Europa şi în lume inclusiv din cauza faptului că a surprins America într-o fază doctrinară neintervenţionistă, cu o viaţă politică dominată de beţia victoriei în război, de

parteneriatul militar cu URSS-ul lui Stalin – cu care împărţea statutul de Mare Putere într-un nou aranjament mondial, bipolar –, precum şi ca urmare a convingerii că în spatele forţei militare pe care o arătase URSS în război s-ar fi aflat un sistem social puternic. Viteza cu care URSS a intrat în era nucleară imediat după Statele Unite a fost încă un semnal că marele conglomerat sovietic este un partener egal, în ciuda diferenţelor evidente de sistem politic. Să nu uităm că lovitura nucleară de la Hiroshima a fost dată în primul rând pentru a pedepsi Japonia, nu pentru a impresiona URSS. Povestea intimidării Uniunii Sovietice prin bomba atomică a fost inventată de propaganda de la Moscova pentru a-şi ţine cetăţenii în tensiunea permanentă şi necesară a „luptei internaţionale împotriva imperialismului american”. Teza folosirii bombei nucleare în scopuri politice a fost preluată la începutul Războiului rece de diverşi politicieni disperaţi din Estul căzut sub ocupaţie sovietică, într-un manifest al PNŢ din 1947 se scria: „Români, ca arrtle avem sufletele noastre şi armele care încă ni le păstrăm şi mai avem Bomba Atomică a prietenilor noştri care ne vor ajuta imediat”.

Ştim cât de imediat ne-au ajutat prietenii. Apoi, sovieticii au luat un avans iniţial în domeniul cosmic. Totodată, propaganda pe timp de război a permis o largă publicitate ideii de alianţă cu Rusia sovietică, dar şi o infiltrare masivă a spionajului sovietic până în Salonul Oval. Adjutantul preşedintelui Roosevelt, directorul executiv al OSS, precursoarea CIA, consilierul secretarului de stat au fost pe rând descoperiţi de FBI ca agenţi. Una din amantele preşedintelui Kennedy, Ellen Rometsch, a fost îndepărtată din SUA după ce s-a descoperit că era agentă STASI. Nu numai aici povestea Americii a cunoscut un episod de slăbiciune extrem de periculos.

Apariţia CIA. America a intrat în al doilea război mondial fără a avea un serviciu de spionaj structurat, fără o agenţie de informaţii care să se poată compara cu instituţiile decisive care acţionaseră în Europa: Abwehr, Intelligence Service, GRU. Pe timpul angajării sale în

război, Statele Unite au înfiinţat Office of Strategic Services (OSS), o agenţie aflată în subordinea Statului Major al Armelor întrunite. Odată debarcaţi în Europa, americanii au constatat că propriile structuri militare de informaţii, organizate în serviciul categoriilor de forţe armate (aviaţie, marină, trupe terestre) nu pot face faţă complexităţii acţiunilor din teatrul de război. Erau prea limitate la cercetarea militară şi interogarea prizonierilor, în timp ce serviciile de spionaj germane, britanice şi sovietice conduceau acţiuni pe scară largă, complicat planificate şi sofisticate tehnic, combinate cu diversiuni şi intoxicări informative, cu sabotaje şi terorism (partizani), cu „propagandă neagră" şi aplicarea torturii în interogatorii, cu bombardamente de pedepsire şi represalii civile. Aşa ceva era total în afara principiilor şi practicii americane.

Se pare că americanii au înţeles importanţa serviciilor de spionaj extern odată cu iniţierea tratativelor secrete din Elveţia, între Allen Dulles şi generalul SS Karl Wolff. Negocierile vizau capitularea Germaniei înainte de invadarea Europei de către trupele Armatei Roşii şi salvarea tehnologiilor germane (Operaţiunea Sunrise), însă condiţia ca Hitler să fie predat aliaţilor pentru a fi judecat şi condamnat, precum şi protestul violent al lui Stalin au făcut ca tentativa să eşueze. Stalin a aflat imediat de negocierile americano-germane datorită faptului că NKVD-ul „penetrase OSS încă din momentul înfiinţării lui" 22. Negocierile au dus însă la o înţelegere privind redarea structurilor de informaţii germane şi pentru transportul clandestin spre America de Nord şi de Sud a unor lideri nazişti, Operaţiunea. /4/î7 ac? ei/s). Naziştii contactau inamicul american în toate subiectele sensibile, mai ales în cele economice. La 10 august 1944, cu ocazia unei conferinţe secrete a industriaşilor germani ţinută la Strasbourg, s-a hotărât că „războiul trebuie încheiat imediat pe baza unui acord separat cu SUA şi Marea Britanie" 23. Reprezentanţii grupurilor Thyssen şi Farbenindu-srrie au contactat companiile americane

DuPont şi Rockefeller, punându-le la dispoziţie accesul la tehnologia germană. Prin intermediul papei Pius al XII-lea, Allen Dulles şi generalul S S Wolff s-au putut întâlni la Zürich. În sfârşit, după eşuarea tentativei de a obţine capitularea Germaniei numai în Vest, la 19 martie 1945 generalul Wolff îşi continuă tratativele, dar de această dată cu generalii serviciilor de informaţii departamentale americani. Povestea romanţată a acestui episod al istoriei serviciilor secrete de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial a fost cunoscută de români prin excelentul serial sovietic de televiziune 17 clipe ale unei prima veri (1974, cu Viaceslav Tihonov în rolul principal).

Marele câştig strategic al OSS la terminarea războiului prin Operaţiunea Sunrise a fost capturarea rachetelor germane A-4 şi A-10, a arhivei proiectelor de tehnologie avansată, precum şi identificarea, racolarea şi deplasarea în Statele Unite a peste 300 de tehnicieni şi ingineri germani. „A-4 va deveni Redstone şi A-10 Saturn. La 16 iulie 1969, acest monstru de 110 metri l-a lansat pe Apollo-11 spre Lună" 24, în aprilie 1945 recuperatorii americani descoperă existenţa bombardierului german „invizibil", aflat în faza de serie mică (3 exemplare din care numai unul zburase). Un exemplar este trecut peste ocean şi depozitat în hangarul unei baze militare de lângă Washington. După mai multe încercări nereuşite de a-l copia (inclusiv prin motorizare cu 8 turbopropulsoare), odată cu dezvoltarea tehnologiei ultramoderne a deceniului noua, la 17 iulie 1989 Statele Unite efectuează primul zbor de 112 minute, între Palmdale şi baza Eduards, a bombardierului „invizibil" B-2 stealth. Sub acelaşi ordin de racolare, dar prin Operaţiunea-macfeus, au fost identificaţi şi aduşi în SUA numeroşi înalţi ofiţeri SS, din Gestapo şi Abwehr, mai ales dintre aceia care activaseră în spionajul şi contraspionajul german îndreptat împotriva URSS. Unul dintre aceştia, generalul Reinhard Gehlen, fusese şeful Serviciului de informaţii nazist pentru Europa de Est. El a fost transportat în Statele Unite împreună cu întreaga sa organizaţie. Aici, conform unei

teze foarte răspândite, Gehlen a contribuit decisiv la transformarea OS S în CIA. Deocamdată, pe timpul procesului Carl Oglesby vs. Guvernul SUA, CIA a recunoscut oficial – după 13 ani de proces – că l-a folosit pe Gehlen la sfârşitul celui de-al doilea război mondial. Lui Gehlen i se atribuie apariţia postului de radio Europa liberă şi, mult mai important, funcţia de şef al BND (Serviciul de informaţii externe al RFG) între anii 1956 şi 1968. Dacă l-a racolat cineva în Germania pe spionul român Pacepa, acela a fost ex-generalul nazist Reinhard Gehlen, un perfect cunoscător al României, al mentalităţilor şi moravurilor de la Dunăre. El cunoştea direct, încă din timpul războiului, mecanismele corupţiei din ţara noastră, în aceeaşi ordine de idei – fără a fi încă recunoscut oficial –, Statele Unite au continuat unele experienţe medicale făcute în Germania nazistă cu ajutorul unor medici germani racolaţi la sfârşitul războiului. Testele s-au făcut pe bază de voluntariat, însă fără ca subiecţii să fie informaţi asupra efectelor. De fapt, tocmai aflarea efectelor se căuta. Toate aceste eforturi tehnologice şi organizatorice în materie de informaţii secrete, dincolo de aspectul lor iniţial imoral, au permis stăvilirea expansiunii comuniste şi a exploatării de către URSS a imensului succes politic, teritorial şi imagologic de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial. America se trezea din izolaţionism, mai ales după ce a constatat că „somnul” său fusese folosit pentru o masivă infiltrare comunistă în cele mai adânci şi solide instituţii democratice. Alexandre de Marenches, cunoscutul consilier de taină al Puterii, avea să caracterizeze astfel Marile Puteri anglo-saxone la sfârşitul războiului: „În 1945 britanicii erau epuizaţi. Nu exista miliţia americană, forţe aeriene, terestre, navale, aşa cum concepem noi în ţările europene. Americanii n-aveau decât un gând: să se demobilizeze cât mai repede. La capătul unor Eve – mente atât de tragice, o imensă dorinţa de bunăstare pusese stăpânire pe minţile tuturor. Câştigasem războiul. Cu toate acestea, am pierdut pacea. Casa Albă încuraja opinia publică americană să aibă

titudine favorabilă faţă de punctul de vedere sovietic. Nimeni nu vorbea de dictatura roşie" 25. După cincizeci de ani de la declanşarea Războiului rece, o mare personalitate a diplomaţiei americane avea să declare: „Dacă America nu ar fi organizat rezistenţa când un imperiu comunist plin de încredere în sine acţiona ca şi cum ar fi reprezentat valul viitorului făcând popoarele şi conducătorii lumii să creadă că ar putea fi aşa, partidele comuniste, care pe atunci erau deja cele mai mari partide unice din Europa postbelică, ar fi putut foarte bine învinge" 26.

Pentru acele operaţii de racolare, OS S a găsit un partener neaşteptat, dar şi foarte bine pus la punct în privinţa reţelelor informative, gata structurat şi foarte cooperant: Vaticanul. Sfântul Scaun, cel care declarase la sfârşitul războiului că „Adolf Hitler, fiul Bisericii Catolice, a murit apărând creştinătatea", a oferit întreaga sa structură anticomunistă, cerând în schimb distrugerea francmasoneriei „roşii" care susţinuse comunismul. Odată cu intrarea Statelor Unite în faza de Mare Putere, în sistem bipolar cu URSS, şi odată cu apariţia statului Israel (1948), structurile francmasonice sunt dezmembrate, poziţiile dominanţe ca Centre private de Putere mondială fiind preluate de URSS, pe de o parte, SUA, Israel şi Vaticanul, de cealaltă parte, însă în calitate de state şi nu de organizaţii private oculte. De fapt, de la organizaţii oculte s-a trecut la state care acţionau ocult. Fiecărui Centru de Putere mondial, URSS i-a căutat un antidot: pentru SUA a folosit ameninţarea nucleară şi Programul cosmic, pentru Israel a inventat Organizaţia pentru eliberarea Palestinei, pentru Vatican a folosit infiltrarea informativă şi apoi asasinatul. Un timp, până la începutul anilor ’70, Uniunea Sovietică a reuşit să le facă faţă, mai ales prin performanţele remarcabile ale spionajului său, prin folosirea slăbiciunilor de construcţie ale ONU şi prin agresivitatea militară (Ungaria 1956, Cuba 1962, Cehoslovacia 1968).

Declanşarea ofensivei generale. La sfârşitul celui de-al doilea război mondial „America a oscilat între două

poziţii extreme. Să făurească lumea după chipul şi asemănarea sa sau să se izoleze. Numai faptele petrecute în Europa au constrâns-o să iasă din nesiguranţă. Trebuia reacţionat cu fermitate pentru a limita înaintarea sovieticilor spre Vest" 27. Preşedinţii Truman, prin doctrina containment (stăvilire), Eisenhower, prin doctrina care îi poartă numele (ajutor militar statelor atacate de puteri comuniste), Kennedy, prin programul combinat de arme nucleare şi convenţionale (strike command), şi Richard Nixon, prin conceptul de intercondiţionare (politic-militar) de la începutul mandatului său (1969 – 1970), nu au reuşit să destabilizeze sistemul comunist, care înregistrează în toată această perioadă succese expansioniste.

Ofensiva generală împotriva sistemului comunist sovietic a fost declanşată în al doilea mandat al preşedintelui Ronald Reagan (1911 – 2004). Al 40-lea preşedinte american rămâne pentru Istorie expresia deplină a superiorităţii – nu şi a perfecţiunii – societăţii democratice şi economiei capitaliste. Anii din urmă, odată cu clarificarea rolurilor principale jucate în procesul de distrugere a sistemului comunist, au dezvăluit o situaţie pe cât de dramatică, pe atât de semnificativă pentru filosofia acestei cotituri istorice. Ronald Reagan suferea de boala lui Alvarez, afecţiune care îi ataca memoria, medicii depistând maladia timpuriu, încă din timpul mandatului, în câteva ocazii publice, Reagan şi-a uitat discursul, a uitat unde se află, nu a ţinut minte ce întrebare i s-a pus, a vorbit incoerent sau a improvizat fără nicio legătură cu subiectul. Medicii care i-au analizat cazul aveau să consemneze: „Pierderile de memorie sporeau, în aşa măsură încât uita numele colaboratorilor, ba chiar confunda prenumele intimilor săi. Astfel, în 1982, pe când era primit în Brazilia de generalul João Batista Figueiredo, el a ţinut un toast pentru poporul Boliviei. În 1983, consilierii săi l-au surprins de mai multe ori dormind în timpul şedinţelor restrânse ale cabinetului american. Uneori i se întâmpla să se lase copleşit de idei aberante"

28. A fost în permanenţă ajutat cu infinită atenţie de soţia sa, Nancy, inclusiv în probleme politice, multe din deciziile de politicăntefflă şi internaţională fiindu-i atribuite. Dar, mai ales, Nancy Reagan, ea însăşi măcinată de un cancer, şi-a ajutat soţul cu multă dragoste. Fost actor şi informator al FBI, cu numele de cod T-10, pe timpul când era preşedinte al sindicatului actorilor de la Hollywood, Reagan a avut o imagine timpurie şi destul de precisă asupra simptomelor comuniste ale indivizilor, trăind între grupurile „roşii" ale industriei cinematografice. A fost folosit de FBI ca sursă – ca informator, cum se spune în România – în anchetele îndreptate împotriva comuniştilor americani infiltraţi în industria filmului. A prezentat pe micul ecran videoclipuri de propagandă cu subiect anticomunist, devenind astfel mult mai cunoscut. Acest actor mediocru avea însă o mare credinţă creştină, suport care l-a făcut să treacă senin prin teribila boală de care a fost lovit în ultimii ani de viaţă – Alzheimer. Conform lui Henry Kissinger „Reagan nu ştia aproape deloc istorie, iar puţinul pe care-l ştia îl adaptase pentru a-i susţine prejudecăţile ferme. El trata referirile biblice la Armaghedon drept previziuni operaţionale" 29. Aşa cum nu vom putea înţelege pe deplin acţiunile unui Gorbaciov sau Ceauşescu decât făcând apel şi la adâncimile personalităţii lor, tot aşa nu vom înţelege ofensiva anticomunistă a lui Ronald Reagan fără a intra în coordonatele minţii sale. Reagan credea cu putere că lumea se îndreaptă spre autodistrugere nucleară şi că declanşatorul Armaghedonului va fi Uniunea Sovietică. Aceasta era simbolul Diavolului, al îngerului negru şi al altor reprezentări satanice din patrimoniul sectelor creştine pe care preşedintele american le frecventa doctrinar, în mod inexplicabil, altfel decât prin inspiraţie divină, Reagan, cel care nu ştia istorie şi avea o cultură generală aproximativă, intuia perfect sursa anticreştină, satanică şi inumană a marxismului din care se născuseră revoluţia rusă, fascismul, nazismul şi sistemul comunist mondial. Paradoxal, tocmai lipsa de cultură l-a făcut să

interpreteze ateismul şi anticreştinismul colegilor săi comunişti din lumea cinematografului drept o atitudine satanică, într-o altă ipostază, preşedintele american previziona o pedeapsă divină pentru întreaga umanitate, dacă nu se face ceva împotriva diavolului. Oricât ar părea de frivol şi mai degrabă extras din fanteziile hollywoodiene, biografii lui Reagan insistă pe realitatea că aceasta era gândirea profundă a omului ce va schimba istoria, în consecinţă, stilul de conducere pe care l-a imprimat acest om singuratic şi egocentric echipei sale a fost acela al „cruciadei şi convertirii", cum ne mărturiseşte tot Henry Kissinger.

Ce nu spune marele diplomat, dar dezvăluie biografii şi istoricii perioadei, este că politica externă a Statelor Unite sub Ronald Reagan a fost influenţată decisiv de gruparea radicală a Partidului Republican – Dreapta Conservatoare, sau neoconservatorii, cum sunt numiţi de presa nord-americană şi vest-europeană. Ei formau de mult un grup elitist doctrinar şi economic, ce îşi extrăgea programul ideologic din vechiul conservatorism britanic, dublat însă de o forţă financiară uriaşă şi de principii morale inflexibile. Evrei asociaţi cu texani, petrolişti, bancheri, dar mai ales conducători ai ceea ce Gorbaciov va numi la Reykjavík „complexul militaro-in-dustrial", liderii grupului republican neoconservator se pronunţau invariabil pentru combaterea ofensivă şi dură a comunismului. Este acelaşi grup care organizase intervenţia în Cuba din Golful Porcilor, care a finanţat şi inspirat asasinarea lui Kennedy, care a acţionat neoficial în America Centrală şi de Sud, care forma „cabinetul din bucătărie" al lui Nixon şi care nu a încetat să vadă în Uniunea Sovietică şi în celelalte ţări comuniste decât un singur lucru – inamicul, în timp ce preşedinţii americani recunoşteau existenţa URSS şi a lagărului comunist, legau relaţii economice sau diplomatice în calitate de parteneri, grupul neoconservator republican critica aceste acţiuni constant şi cu acelaşi ton radical. Pe de altă parte, ameninţarea sovietică, pe care o mai şi exagerau,

reprezenta un pretext economic pentru investiţii, cercetare şi producţie de sute de miliarde de dolari în domeniul înarmării. Cu toate că pacifiştii nu încetează să critice această politică, ea se dovedeşte corectă, dezvoltarea tehnologiilor militare de vârf fiind un suport atât pentru atingerea supremaţiei mondiale, cât şi pentru modificarea substanţială a doctrinei războiului în lume. Legătura acestui grup select cu interese economice uriaşe va conta inclusiv în momentul apariţiei proiectului gorbaciovist.

În urma conflictului din Irak (2003), postul de radio BBC a difuzat în ziua de 31 mai o excelentă emisiune Arena a jurnalistului Traian Ungureanu. Importanţa acestei emisiuni pentru români este covârşitoare, nu numai prin calitatea postului unde a fost difuzată, ci şi prin concentrarea informaţiei despre una din temele predilecte ale viziunii cetăţeanului român asupra lumii – ideea unui guvern mondial care dirijează evenimentele. Având în spate informaţii furnizate de presa americană (The New York Times, Boston Globe) şi vest-europeană (Frankfurter AUgemeine Zeitung, Le Monde, The Guardian, La Republica – toate, publicaţii de mare prestigiu), Traian Ungureanu dezvăluie românilor secretele puterii americane: „În elita de la Washington locuieşte o a doua elită. Neoconservatorii. Noii conservatori. Aceşti oameni se află peste tot în ministe-rele-cheie ale administraţiei americane, gândesc la fel, iar ideile lor sunt mai eficiente decât toate prafurile şi toţi viruşii din trusele teroriştilor de serviciu. Până aici faptele. De aici interpretarea: viziunea acestui grup ar fi pătruns pe sub uşile şi prin filtrele de aer ale Casei Albe, ar fi găsit acolo un preşedinte singur cu rugăciunile lui şi ar fi dictat mersul politicii externe americane. Adică mersul lumii. Cucerind Casa Albă, după ce au pus în buzunar Pentagonul, CIA şi chiar Departamentul de Stat, neoconservatorii învârt lumea pe degete” 30. Cine sunt liderii neoconservatori? Traian Ungureanu extrage din presa occidentală o listă semnificativă: Paul Wolfowitz, ministru adjunct al Apărării, „un politician neguros şi dur, abil şi perfid, uns cu toate

alifiile, inclusiv catran”; Donald Rumsfeld, secretarul de stat al Apărării, „lider al partidei războinice, are la inimă ideile neo-conservatorilor şi face cu ele prăpăd”; Richard Perle, fost şef al consilierilor Pentagonului, „trimis itinerant şi secret peste tot unde e de discutat ceva cu pumnul în masă”. Mai face parte din grupul neoconservatorilor o categorie de consilieri neoficiali care „trăiesc în afara unui sistem politic la care au însă acces nemijlocit”. Câţiva dintre ei sunt: David Frum, „fost autor de discursuri prezidenţiale, omul care i-a pus în gură lui George Bush axa răului”; Michael Ledeen, „politolog şi arheolog al gândirii lui Machiavelli, omul care a scris şi a explicat convingător de ce merită Machiavelli să fie scos din flăcările Iadului pentru a fi recitit şi urmat în toată înţelepciunea lui cinică”; William Kristol, „veteran al gherilei ideologice de Dreapta”; James Woolsey, fost şef CIA.

Ce vor neoconservatorii americani? „Ei sunt anticomunişti şi procapitalişti. Doresc reducerea rolului statului în societate şi luptă pentru revenirea la valorile tradiţionale: distincţia clară între bine şi rău, primatul familiei, respectul faţă de credinţele religioase şi stăvilirea ideilor prin care Stânga atrage generaţiile noi la relativism, primatul plăcerii, indiferenţa faţă de tradiţie şi cedare a demnităţii naţionale. Aceste idei au apâirt în dezbaterile americane încă din anii ’60. Care e totuşi noutatea? Ei bine, noutatea e că neoconservatorii fac exact ceea ce spun. Ei au despărţit clar statele străine în răi şi buni, au răsplătit răul cu tratamentul B52, nu cu negocieri sau ajutoare şi spun în gura mare că dacă democraţia este un lucru bun, atunci acest lucru trebuie dus şi chiar impus peste tot în lume”. Cât de importante sunt aceste informaţii pentru români? în perspectiva imediată, orice guvern din România trebuie să ţină cont de existenţa acestei grupări pentru orientarea politicii externe. Faptul că marea majoritate a liderilor neoconservatori americani este formată din evrei nu este relevantă, pentru că – arată presa internaţională – „cei mai mari duşmani ai

neoconservatorilor sunt tot evrei". Este o chestiune de doctrină politică, de ofensivă mondială a Dreptei, care mai are câteva locuri (Franţa, Olanda, Austria) unde acţionează în primul rând doctrinar. Pe noi ne interesează aici echipa neoconservatorilor care a acţionat sub administraţia Reagan, când actualii lideri erau încă în formare şi când gruparea doctrinară era atunci dominată de nume ca Henry Kissinger, Lawrence Eagleburger, George Shultz. Aceste personalităţi s-au aflat într-o legătură confidenţială cu Nicolae Ceauşescu şi ne vom întâlni cu ele într-un moment decisiv al destinului şefului statului român comunist. Ronald Reagan a fost preşedintele ideal pentru această grupare. Uşor absent, simplu şi profund credincios, el va întruni condiţia de cruciat omnipotent a marilor lideri din istorie. Când în 1983 oreşedintele Reagan numea Uniunea Sovietică „imperiul răului", dincolo de viziunea sa strict apocaliptică se aflau programul „Războiul stelelor", amplasarea rachetelor nucleare americane în Europa, embargoul economic asupra statelor europene occidentale care nu-şi reduc sau opresc aprovizionarea cu petrol şi gaze din URSS, campania internaţională pentru respectarea drepturilor omului. Sistemul comunist nu a putut face faţă acestei ofensive generalizate, dure, rapide şi fără echivoc, al cărei suport principal a fost dezvoltarea tehnologică. Sufocată de cheltuielile necesare ţinerii pasului cu noul val de arme americane, Uniunea Sovietică a fost nevoită să se aşeze la masa tratativelor, negociind chiar fundaţia casei sale: „Arsenalul nuclear sovietic era cheia de boltă a structurii întregii superputeri a Uniunii Sovietice" 32. URSS trebuia să reacţioneze pe măsura statutului ei internaţional şi, mai ales, să găsească o soluţie de supravieţuire pe termen mediu şi lung a statutului ei de Mare Putere. Deşi, în calitate de lideri ai sistemului comunist, au fost înfrânţi în Războiul rece, în războiul din Afghanistan, deşi contestaţi de naţionalităţile şi statele cuprinse în conglomeratul sistemului comunist, deşi au pierdut repede supremaţia cosmică, ruşii nu trebuie subestimaţi niciodată sau

batjocoriţi. Rusia a avut întotdeauna gânditori de mare anvergură şi anvergura gândirii lor a fost pe măsura lumii. Ei au gândit o ieşire din criză cu pierderi minime şi cu rezultate pe termen mediu şi lung, şi au gândit-o responsabil prin prisma strictă a interesului naţional rus. Occidentul a văzut în acelaşi proiect o ocazie de eliberare a naţiunilor de sub comunism şi a acţionat în consecinţă. A făcut-o însă cu prudenţă, deoarece prăbuşirea Uniunii Sovietice putea genera un dezechilibru în bipolaritatea împărţirii mondiale a Puterii şi, mai ales, conducea automat la o modificare radicală a întregului sistem de gândire politico-militară. Exact asta a fost şi miza cea mai importantă a surprinderii sovietice.

Al doilea factor advers – Marea Britanie. Anglia avea de mult, profund şi de relevanţă pentru ea, o relaţie specială cu spaţiul ocupat sau dominat de URSS după al doilea război mondial. Pierderea Imperiului la sfârşitul conflagraţiei mondiale dintre 1939 şi 1945 a fost un şoc de proporţii pentru Marea Britanie, obligând-o la o dependenţă de neocolit faţă de fosta sa colonie, Statele Unite ale Americii. A fost vorba de preţul exorbitant plătit pentru ajutorul militar şi economic din timpul războiului, de sprijinul pentru intrarea sa în era nucleară, apoi de pierderea supremaţiei tehnologice în domeniul aeronautic. A mai intervenit un fenomen, extrem de sensibil, care a pus Marea Britanie într-o relaţie defensivă faţă de SUA şi anume ofensiva naţionalismului irlandez – criza Irlandei de Nord, care pare o confruntare între catolici şi protestanţi, dar care este pe fond o mişcare de unificare naţională, mişcare susţinută neoficial de comunitatea irlandeză din Statele Unite, considerată a fi nu numai întemeietoare, dar şi cea mai puternică de peste Ocean.

În raporturile cu Rusia devenită stat comunist, Marea Britanie a pierdut în primul rând un aliat pentru jocul său de Putere în Europa, împotriva Franţei sau Germaniei, apoi influenţa şi accesul său la câmpurile petroliere din zona Baku. A mai pierdut pe continent în favoarea URSS-ului influenţa sa în Polonia şi Ungaria, state aflate în

interiorul cercului său de interese – de la acest spaţiu în cercuri concentrice desenat de Foreign Office în secolul al XIX-lea provin expresiile „cercuri” sau „sfere” de influenţă –, şi în favoarea Statelor Unite influenţa sa în Grecia, pierdere determinată de incapacitatea de a gestiona mişcările comuniste elene susţinute de Moscova în primii ani de după război. România nu a beneficiat de interesul şi sprijinul britanic la sfârşitul bătăliei (Războiul rece), lipsind astfel la împărţirea victoriei.

Dar Marea Britanie avea în primul rând un război ideologic cu Uniunea Sovietică, un război continuu şi plin de înfrângeri, care s-a dovedit dramatic mai ales în domeniul spionajului. URSS a reuşit să penetreze vârfurile serviciilor de informaţii britanice – zurile Kim Philby, MacLean, Burgess –, producând distrugeri calculabile securităţii naţionale şi intereselor sale externe. La sfâr – tul războiului, Anglia nu s-a împăcat cu poziţia sa serios dimi-uată şi a încercat să pună în aplicare un plan mai vechi, cel al debarcării în Balcani, plan care eşuase în timpul conflagraţiei din cauza opoziţiei lui Stalin şi a nehotărârii americane, încă din 1946, SIS a lansat o operaţiune de pregătire informativă şi de teren pentru o intervenţie militară în Albania, zona cea mai vulnerabilă a spaţiului european ocupat de URSS. în regiunea centrală Maţi a Albaniei exista o comunitate regalistă care rezista comunizării ţării printr-o atitudine unitară şi coerentă, provenită dintr-o veche tradiţie locală şi dintr-un raport direct între cutume feudale ale proprietăţii private şi privilegii politice incompatibile cu comunismul, încercarea britanică de a canaliza rezistenţa acestei comunităţi, prin paraşutarea în regiune a 12 agenţi albanezi antrenaţi în Malta, s-a soldat cu câteva sabotaje economice şi cu identificarea unei realităţi locale derutante: bărbaţii şi femeile regiunii Maţi din Albania, aparţinând comunităţii catolice malesori, înzestraţi cu moralitate şi temeritate ieşite din comun, refuzau să folosească armamentul englezesc modern, în care nu aveau încredere. Ei erau gata să-şi dea viaţa în lupta cu trupele sovietice de

ocupaţie prin număr şi folosind armele tradiţionale: bâta, coasa, furca. Operaţiunea a trenat până în 1949 când a fost adoptată ca acţiune bilaterală a SIS şi CIA. Planul comun an-glo-american viza producerea unei revolte populare în Albania, cu aspecte de gherilă şi apoi de război civil, acţiune care să provoace represalii din partea trupelor sovietice şi, ca urmare a unui protest internaţional, nevoia unei intervenţii militare din partea Statelor Unite şi a Marii Britanii33. Ea nu s-ar fi limitat doar la Albania şi ar fi evoluat pe suprafaţa Balcanilor, atât pe direcţia Macedonia-Grecia, cât 51 pe direcţia Iugoslavia – România, prin simultaneitatea acţiunilor de revoltă antisovietică din ţările respective. Pentru operaţionalizarea oestui plan au fost contactaţi liderii comunităţilor macedonene, cunoscute pentru naţionalismul lor robust, a fost contactat Josip Broz Tito, care avusese instructori britanici în perioada de partizanat din timpul războiului, precum şi Iuliu Maniu în România (până în 1947). În timpul procesului Popp-Bujoiu-Manu din 27 octombrie-2 noiembrie 1948 de la Bucureşti, inculpatul Gheorghe Manu avea să dezvăluie – ca urmare a anchetei însoţite de tortură – fazele incipiente ale operaţiunii anglo-americane în România:

„Preşedintele: Cum credeaţi dvs. că trebuia să acţioneze acest comitet?

Ac. (uzat) Manu: Acest comitet trebuia să acţioneze, să zicem, în două faze deosebite. Prima fază pregătitoare, înainte de o eventuală trecere la acţiune, faza de contact, de informaţii, atât cu reprezentanţii anglo-americani, cât şi cu celelalte elemente din ţară; acesta era începutul, plus pregătirea pentru acţiune a unor grupuri subversive, în al doilea rând era prevăzut ca, după intrarea în acţiune, comitetul să acţioneze cu un comitet de directive, efectiv, astfel încât să fie o acţiune coordonată. Prin urmare, tot prin comitet urma să se ia legături cu străinătatea, cu anglo-americanii şi pentru coordonarea acţiunii, şi pentru ajutorarea indispensabilă pentru o acţiune.

Preşedintele: Pe ce sprijin vă bazaţi dvs. în această

acţiune?

Ac. Manu: Pe sprijinul englezilor şi americanilor, care urma să se producă în cazul unei intrări directe în acţiune, prin paraşutare de materiale, tehnicieni…

Preşedintele: în ce constau aceste materiale?

Ac. Manu: Ajutoarele erau concepute pe două tipuri: primul în faza pregătitoare şi ajutorul în faza de acţiune, în faza pregătitoare sfaturi şi directive, aparate de radio sau telecomunicaţie, depozite eventuale, dacă se puteau face, iar ulterior, în trecere la perioada de acţiune, aceste ajutoare urmau să fie mai complete, şi anume, armament, muniţiuni, echipament, aparate de transmisiune, tehnicieni.

Preşedintele: La dispoziţia cui şi când trebuia să se acţioneze?

Ac. Manu: Aceasta încă nu fusese decis" 34.

În Grecia şi România interesul anglo-american s-a îndreptat către capacitatea combativă a rezistenţilor anticomunişti, motiv pentru care atât liderilor democraţi români cât şi celor eleni li s-a cerut să fondeze şi să organizeze reţele în interiorul armatelor celor două state sau să formeze grupuri militare în munţi, în cazul Iugoslaviei, Acest obiectiv era asigurat chiar prin persoana lui Tito.

Acesta a fost planul real şi autentic anunţat pe canalele Intelligence Service-ului anticomuniştilor români legionari, ţărănişti sau liberali, membrilor rezistenţei anticomuniste din munţi, plan aşteptat de ei pentru a fi pus în aplicare şi rămas în memoria colectivă drept „mitul aşteptării anglo-americanilor".

Astăzi putem afirma fără să greşim că nu a fost nimic ridicol şi deşert în speranţele acelor români, nimic ficţionar în acea aşteptare. Pentru succesul misiunii „americanii au însărcinat pe unul din cei mai buni agenţi CIA să acţioneze în calitate de controlor aliat al operaţiei, un om care astăzi se prezintă cu numele Christopher Felix. Reprezentantul britanic era omul lor de legătură cu CIA, Kim Philby" 35. În continuare, a fost contactat fostul rege

Zog al Albaniei, aflat în exil la Cairo, care a acceptat să cedeze garda sa personală taberei de instructaj şi antrenament stabilită în Insula Cipru. S-a format o „mică armată" albaneză bine instruită. Tot din Cipru, americanii monitorizau spaţiul rămas dincoace de Cortina de fier şi făceau legătura cu diferitele grupări anticomuniste pregătite să ia iniţiativa în ţara lor. O serie de emisari şi operatori radio racolaţi pe bază de voluntariat din rândurile refugiaţilor în Occident – de regulă legionari, în cazul României – au fost paraşutaţi sau introduşi în ţările balcanice pe Dunăre pentru a contacta şi verifica grupurile de rezistenţă. Pentru a înţelege cum arată un teatru de război secret în etapa de confruntare a serviciilor de spionaj şi contraspionaj, perioadă care este premergătoare confruntării militare pe teatrul de război deschis, om arăta că, drept răspuns la planul anglo-american, sovieticii au aborat propriul plan de invadare a Iugoslaviei. Este vorba de cunoscuta campanie împotriva „călăului Tito" declanşată, în URSS România, Bulgaria şi Ungaria, care avea rolul să pregătească opinia publică internaţională şi din ţările comuniste pentru justificarea intervenţiei militare. „Cel care a dezvăluit, pentru prima oară, planurile de intervenţie ale URSS şi ale sateliţilor săi împotriva Iugoslaviei a fost un înalt ofiţer din armata ungară, Bela Kirâly, emigrat în Occident după evenimentele din 1956 şi condamnat la moarte în contumacie în Ungaria (sentinţa a fost revocată în 1989). Afirmaţiile sale se bazează pe documente pe care le-a luat cu el la plecarea din ţară. Potrivit acestora, în prima etapă a operaţiunii, URSS prevedea organizarea de tulburări în masa în Iugoslavia, îndeosebi acolo unde opoziţia cominternistă faţă de Tito era mai puternica – în oraşe, în special în marile întreprinderi". 36 Drept consecinţă a tulburărilor interne se forma apoi un „Comitet Naţional" prosovietic care urma „să ceară din partea poporului insurgent ajutor guvernelor comuniste din ţările vecine, în primul rând din România şi Ungaria". Privind peste atâtea decenii asupra cazului iugoslav cititorul nu va fi surprins

doar de actualitatea scenariului, ci şi de amănuntul neobişnuit că forţe opuse, SUA şi Marea Britanie din Occident, URSS din Est foloseau acelaşi scenariu, cu aceleaşi scheme diversioniste şi cu aceleaşi procedee de provocare a intervenţiei militare. Folosirea Ungariei pentru propaganda anti-România din 1989 a fost o metodă aplicată şi cu România împotriva Iugoslaviei în trecut.

Cum a fost posibil ca două Mari Puteri occidentale să copieze şi să încerce să folosească un scenariu sovietic? Secretul acestei situaţii paradoxale a fost dezvăluit în anii ’60 de un grup de doctoranzi ai Universităţilor Stanford (SUA) şi Oxford (Marea Britanie) care şi-au pus întrebări în legătură cu modificarea neaşteptată şi total atipică a comportamentului serviciilor secrete britanice din timpul celui de-al doilea război mondial, asupra trecerii activităţilor de spionaj britanice de la mentalităţile vechi, ale spionajului clasic, la atitudini ofensive şi violente – asasinate, sabotaje, propagandă neagră (minciuni despre adversar, informaţii false, grosolane, despre Hitler şi aliaţii săi), înarmarea „partizanilor” (terorism) –, care nu fuseseră niciodată, nici măcar imaginate de spionajul britanic, începând cu anul 1942, Uniunea Sovietică a furnizat instructori şi agenţi operativi structurilor de informaţii britanice. Aceştia au fost folosiţi pentru instructaj şi operaţiuni de gherilă, asasinate, sabotaje, provocarea intenţionată de represalii în ţările unde activau vechi reţele ale partidelor comuniste occidentale. Conlucrarea anglo-so-vietică în domeniul diversiunii şi gherilei a excelat în Olanda, Franţa (maqui-sul) şi Italia. Oricum, cazul colaborării pe timp de război între serviciile de informaţii occidentale şi sovietice, mai ales în acţiuni diversioniste, demonstrează că o colaborare de acelaşi gen în decembrie 1989 nu era o premieră. Cercetătorii britanici asupra „cazului Philby” nu se feresc să arate că „operaţiunea din Iugoslavia a fost construită pe sistemul campaniilor de subversiune conduse de SOE (Special Operations Executive) în timpul războiului” 37. Ceea ce ni s-a povestit prin diferite mijloace de propagandă despre

paraşutările din munţii României, despre legionarii „fascişti” veniţi să facă sabotaje împotriva regimului „de democraţie populară”, despre teroriştii aflaţi în slujba anglo-americanilor era în realitate reflexul confruntării serviciilor de informaţii sovietice şi române cu planul intervenţiei militare în Balcani elaborat între 1946 şi 1949 de SUA şi Marea Britanie. El a fost pus în aplicare în primăvara anului 1950, printr-o operaţie combinată aero-navală, cu lansarea prin paraşutare a primelor grupuri de comando albaneze regaliste în regiunea Maţi, simultan cu debarcări în zona litoralului la Marea Adriatică de pe nave şi submarine ale altor grupuri de comando.

Toate grupurile de comando erau aşteptate la locul de debarcare sau în zona preconizată pentru paraşutare de trupe de securitate sovietice şi de poliţia comunistă albaneză! Planul fusese trădat încă „s la început. Unele grupuri au fost decimate, altele au fost preluate informativ şi puse să lucreze pentru serviciul secret sovietic, aducând în capcană şi alte grupuri, altele au fost capturate şi membrii Săi judecaţi şi condamnaţi prin procese publice, organizate în stil comunist cu mult zgomot internaţional. Aceeaşi soartă au avut-o şi agenţii români paraşutaţi în munţi, la un loc cu grupurile de rezistenţă stabilite acolo. Cel care a trădat se numea Kim Philby, reprezentantul britanic în conducerea operaţiei, spion sovietic încă din anii tinereţii, racolat la Viena pe filieră ungaro-evreiască38. El a avut pe conştiinţă nu numai cele câteva mii de victime implicate în operaţiunea din Balcani, ci şi zecile de milioane de cetăţeni ai statelor rămase sub ocupaţie sovietică, în România povestea spionului Kim Philby a fost făcută publică doar prin piesa de teatru a lui Ion Raţiu, „Clive şi Ana”, fără însă ca românilor să li se explice semnificaţia dramatică a legăturii între acest text şi realitatea cunoscută în detaliu şi de aproape de către Ion Raţiu încă din Anglia. Insistenţa literară a omului politic şi patriotului român pe dedesubturile ungaro-evreieşti ale acestei afaceri nu a permis prezentarea explicită a cazului, pentru a nu atinge sensibilităţi politice în primii ani de

după revoluţia din decembrie 1989. Însă Ion Raţiu ştia foarte bine câtă dorinţă de revanşă acumulase Marea Britanie împotriva Uniunii Sovietice.

Având în spate această încărcătură de aversiune ideologică şi politică, Marea Britanie va privi spre criza Uniunii Sovietice ca spre o înfrângere a unui adversar temut. Spre deosebire de Statele Unite, care au căutat colaborarea sovietică în anumite perioade, Anglia a respins-o mereu, aşteptând clipa revanşei. Nu a făcut-o stând cu mâinile în sân, ci pregătind minuţios atât infiltrări bine calculate la vârfurile structurilor sovietice, cât şi o logistică mediatică menita să dezvăluie fără menajamente adevărurile criminale ale serviciilor de informaţii sovietice. Toată această situaţie explică atitudinea categorică, inflexibilă a primului-ministru britanic Margaret Thatcher în relaţiile directe cu Mihail Gorbaciov. Public, îi aducea elogii, dar numai pentru faptul că servea dorinţei britanice ca vechiul adversar comunist să fie definitiv doborât. La întrevederea de la Kremlin din 30 martie 1987, liderul politic conservator a făcut un rechizitoriu Rusiei sovietice pe care Gorbaciov o conducea în acel moment: „Uniunea Sovietică susţine doctrina dominaţiei mondiale a comunismului, doctrina Brejnev. Despre acest lucru nu am vorbit în cuvântarea mea, însă această politică stârneşte fireşte nelinişti în Occident. Desigur, faptul că trebuie să ne confruntăm ideologic este jt se poate de natural, însă lucrul acesta trebuie să se refere la former> noi constatăm aspiraţia comunismului de a-şi instaura hegemonia pretutindeni. Ca de pildă în Yemen, Etiopia, Mozambic, Angola, Nicaragua, prezenţa trupelor cubaneze în anumite ţări africane. Dar Vietnamul? Abia s-a eliberat de trupele americane şi s-a năpustit asupra Cambodgiei în loc să-şi vadă de treburile interne. Dar Afghanistanul? Iată de ce spunem că politica externă comunistă tinde către o hegemonie mondială” 39. Gorbaciov a încercat să explice că această doctrină este depăşită şi, mai ales, că între ideologie, propagandă şi realitate ar exista o diferenţă. Bineînţeles, Margaret Thatcher nu l-a crezut nicio clipă. Pe

durata întregii întrevederi, „Doamna de fier” şi-a urmărit cu perseverenţă programul de mesaje dure către interlocutorul său, nelăsându-i spaţiu pentru divagaţii, dominându-l cu fraze scurte, seci, precise, în niciun text politic cunoscut până acum din activitatea lui Mihail Gorbaciov, acesta nu a fost atât de slab, atât de secundar. Nicăieri, în vasta sa activitate internaţională, nu s-au văzut limitele sale politice şi culturale ca în relaţia cu primul-ministru britanic. Spre final, Gorbaciov ajunsese să se plângă de propaganda antisovietică de la posturile britanice de televiziune şi de radio, cerându-i omului de Dreapta britanic, în stil tipic comunist, să intervină pentru cenzurarea emisiunilor. Thatcher i-a răspuns sec: „Radioul şi televiziunea nu primesc la noi niciun fel de directive de acest fel. În general, în domeniul acesta trebuie respectate şi aplicate cu stricteţe acordurile de la Helsinki” 40. Tonul acelui dialog rămâne pentru analişti un subiect de nedumerire şi alimentează anumite speculaţii pe care le vom analiza şi noi la timpul potrivit. Probabil că Mihail Gorbaciov şi-a întărit şi cu această ocazie convingerea că partenerul său de dialog trebuie să fie în primul rând Statele Unite şi în al doilea rând Franţa şi Germanja. Citându-l pe Lenin, Vladimir Bukovski îi consideră pe liderii acestor state „imbecilii utili” ai sovieticilor, urmaţi de milioane de „imbecili utili” care confundă manevra de salvare a Rusiei cu o liberalizare umanistă41, în plan personal, Gorbaciov nu se putea aştepta de la Anglia decât la o încurajare, pe fondul unei vagi impresii că este tratat doar ca un instrument al prăbuşirii comunismului, în complexitatea expresiei „perfidul Albion” exista şi conceptul de folosire a oricărui prilej şi a oricărei persoane pentru atingerea intereselor Marii Britanii. De data asta, pozitiv.

Ultima eroare – lupta pe trei fronturi. Invadarea Afghanistanului din 1979 a fost o eroare strategică de proporţii. URSS nu a evaluat corect dimensiunea implicării occidentale în sprijinirea luptătorilor afghani şi nu a intuit nicio clipă că americanii vor vedea în acest caz o revanşă

pentru Vietnam, în plus, la numai un an distanţă URSS a avut probleme în Polonia, în imediata sa apropiere. Chiar dacă se pare că implicarea occidentală a fost destul de redusă în această criză, interesul american şi german pentru spaţiul polonez a permis larga informare a comunităţii mondiale asupra mişcărilor revendicative din Polonia, precum şi aplicarea în practica internaţională a principiilor de la Helsinki. Moscova ar fi rezolvat criza poloneză cu aceleaşi metode intervenţioniste, brutale, dar experienţa din Afghanistan, precum şi convingerea că de data asta polonezii se vor apăra, ca şi calculul strategic care arăta că invadarea Poloniei va conduce la un conflict militar de durată, au determinat-o să se descopere neaşteptat de rapid în situaţia de a lupta pe două fronturi. Pierzând iniţiativa în criza poloneză, URSS a înţeles că într-o durată scurtă de timp sistemul comunist instalat în Polonia va fi iremediabil slăbit şi apoi rupt de centrul moscovit. Andropov, care s-a implicat cel mai mult în criza poloneză, va fi şi primul care va înţelege că procesul de desprindere al acestui stat mare şi important este ireversibil. Un al treilea front, deschis în iulie 1979 în Nicaragua, adică în zona caldă a sferei de influenţă americane, a întărit convingerea Washingtonului că poziţia sa trebuie să fie inflexibilă. Deşi se află în puncte geografice extreme una faţă de cealaltă, cele trei „fronturi" sovietice – Polonia, Afghanistan şi Nicaragua – se vor transforma în subiect de negociere cu influenţă indirectă asupra sorţii României, aşa cum vom vedea.

Cernobîl. Catastrofa de la Cernobîl a pus cea mai grea problemăntului sovietic de creatori de imagine – Gorbaciov & Şevardnadze. Tocmai lansaseră în forţă teoria transparenţei (glasnosf) şi cereau cu cistenţă să fie crezuţi, asta în timp ce sporeau substanţial fondurile pentru spionaj în SUA şi în Vest. Conform unor surse militare româneşti din echipa repartizată Tratatului de la Varşovia, accidentul a produs în timpul unei aplicaţii militare, la nivel nuclear (simularea avariei în caz de lovitură asupra centralei) şi pe fondul unor erori individuale, generate de

consumul de alcool. Odată avaria produsă, Gorbaciov a fost informat şi, bineînţeles, a acceptat cenzurarea informaţiilor. Abia când lumea civilizată a semnalat prezenţa norilor radioactivi şi Eduard Şevardnadze a pus problema credibilităţii echipei reformatoare, a glasnost-ului în ultimă instanţă, liderul sovietic a recunoscut catastrofa şi şi-a prezentat scuze. Acest fapt s-a produs însă după l mai, dată la care în toate ţările comuniste europene s-a ieşit cu milioanele de oameni pe stradă, la manifestaţiile de Ziua Muncii, şi cu milioanele de oameni au fost iradiaţi. Urmările acestui act criminal de neprevenire, la care Mihail Gorbaciov a fost părtaş, se întâlnesc astăzi în spitalele din Ucraina, Polonia, România, în cazurile crescânde de tulburări tiroidiane. Vladimir Bukovski subliniază fără echivoc: „Pentru un astfel de comportament, orice om politic ar fi fost blamat şi chiar arestat în Occident, deoarece întârzierea informaţiei expusese la radioactivitate mai multe victime decât ar fi fost în mod normal. Să ne închipuim un moment un preşedinte american sau un premier britanic încercând să treacă sub tăcere o scurgere dintr-o centrală nucleară, şi scandalul care ar urma! Or, în cazul Cernobîlului, nu a fost anulată nici măcar defilarea de l Mai de la Kiev, în speranţa că nimeni nu va afla evenimentul. Totodată, patronii comunişti din Ucraina îşi expediau familiile la Moscova pentru a le îndepărta de Cernobîl” 42.

În sfârşit, ultimul factor care a contribuit la prăbuşirea comunis-ului a fost Timpul. Cetăţenii spaţiului comunist controlat de Moş-Va au avut timpul necesar pentru a se convinge că marxismul este o utopie şi să simtă că sistemul politic generat de acesta nu le oferă nici bunăstare, nici pace. Încă o dată este de subliniat că eşecul social al socialismului a fost cauza determinantă pentru ruptura între societate şi statul comunist. Credinţa că statele capitaliste dezvoltate vor putea fi ajunse din urmă s-a spulberat şi, în consecinţă, propaganda despre reducerea decalajelor n-a mai fost crezută; macină în gol sau era ridiculizată de cetăţeni, în faţa eşecului perceput

la nivel cotidian, un fenomen previzibil din punctul de vedere al sociologiei şi al psihologiei massei a pornit a se manifesta subteran, neoficial, atât în rândul cetăţenilor cât şi la nivelul activiştilor comunişti din ţările lagărului: cauza crizei nu este neapărat comunismul local, „naţional", ci faptul că este în continuare dirijat de la Moscova. Altfel spus, naţiuni şi lideri au considerat că este mai comod a da vina pe Centru ca sursă istorică şi reziduală a crizei. Această dare a vinei pe URSS a permis nu numai supravieţuirea vremelnică a comuniştilor „naţionali" pe timpul perioadei de tranziţie, dar a potenţat şi toate sentimentele naţionaliste autentice. Apoi, computerul, această „capsulă a Timpului", a dat peste cap orice previziuni despre victoria pe care societatea comunistă o va obţine împotriva societăţii capitaliste.

De ce Gorbaciov?

Evenimentele petrecute după 1986 în Europa au fost influenţate substanţial de strategia pe termen mediu şi lung a URSS. în lume sunt câteva state care îşi proiectează interesele strategice pe intervale lungi de timp (între 10 şi 100 de ani), cum sunt Rusia, China, Turcia, iar unul dintre ele, Israelul, îşi gândeşte viitorul în termenii eternităţii. Conducătorii spirituali ai evreilor judecă viitorul lor astfel încât, cândva, indiferent peste cât timp (decenii, secole sau milenii), Israelul îşi va atinge configuraţia pe care a avut-o după Moise şi va trăi din nou în Pământul Făgăduinţei. Din acest motiv, timpul imediat – războaiele, atentatele teroriste, negocierile cu palestinienii, instalarea unui nou preşedinte la Casa Albă – nu contează, pentru că reprezintă doar evenimente trecătoare, motiv pentru care nu vor negocia niciodată o abdicare de la scopul final. Generaţii după generaţii vor lupta şi muri până când destinul biblic al evreilor va fi împlinit. Când un mare lider evreu, Yitzak Rabin, a încercat să închidă acest ciclu, a fost asasinat în mijlocul poporului său. China a aşteptat 99 de ani pentru a reintra în posesia terito – ului Hong Kong şi aşteaptă, în continuare, cine ştie câte decenii, pentru a se reîntregi şi cu Taiwanul. China nu concepe o pierdere a

Taiwanului, nici a Tibetului şi nu va face nicio concesie în privinţa liberalizării regiunii, deoarece ştie că, în timp, procesul liberalizării va duce la desprindere. Turcia nu va renunţa niciodată să-şi extindă influenţa (economică) în jurul Mării Negre, unde se află mari comunităţi turcofone. Turcia are nevoie de un spaţiu economic mai vast pentru a compensa raportul dezechilibrat între dimensiunile teritoriului său, resursele sărace şi dezvoltarea economică de perspectivă. Rusia, în ce o priveşte, întocmeşte şi reactualizează ocazional proiecte secrete care privesc felul în care trebuie să arate statul rus peste mai multe decenii. Aici intră şi asigurarea sferei de influenţă, adică atingerea unui nivel de control asupra unor teritorii (state) din vecinătatea sa prin diferite mijloace: ocupaţie militară, alianţă militară, spionaj la cel mai înalt nivel şi lideri locali racolaţi, sistem politic internaţional cu centrul la Moscova (cum a fost comunismul), diplomaţie activă (uneori agresivă), obţinerea unei dependenţe economice prin accesul unilateral al ţărilor din spaţiul de protecţie la resursele sale energetice şi materiale. Strategii ruşi evaluează viitorul politic, economic şi social al ţării lor, precum şi tendinţele sferei sale de influenţă, a zonelor de protecţie, şi emit prognoze. Primul care a făcut acest lucru a fost Petru cel Mare. În perioada comunistă, aceste date se aflau sub controlul strict al vârfurilor KGB-ului. Astfel se explică şi atitudinea aparent ciudată a lui Iuri Andropov, atât în calitate de şef al KGB, cât şi din funcţia de conducător suprem al URSS. Mai ales în ultimele două decenii, când KGB-ul a devenit singurul Centru de utere lucid al Uniunii Sovietice, imaginea veridică asupra reali-tu se concentrase într-un dosar ultrasecret pe care nu-l putea con-Sulta decât şeful instituţiei.

Ele au cunoscut şi faze imperiale, multinaţionale. Asta înseamnj pentru un stat să aibă destin istoric, să creeze Istorie. Aşa au gândit cândva şi marii oameni politici români, Ion Brătianu, Ionel Brătianu Barbu Catargiu sau Petre Carp, înţelegând modelul francez, britanic sau german, atunci când proiectau crearea

României Mari, pe căi diferite, e adevărat, dar cu acelaşi scop final. Ion Brătianu a transmis fiului său Ionel misiunea de a transforma România în statul dominator din Balcani. A reuşit pe cale militară şi religioasă; a eşuat economic şi politic. Astăzi această proiecţie a dispărut, nici nu mai este viabilă. Am pierdut trenul Istoriei. Realitatea este implacabilă: conducătorii români nu ştiu ce vor face anul viitor, iar românii de rând, cum se vor descurca a doua zi. Aşa cum a spus vizionar Nicolae Iorga, şi astăzi România nu face ceea ce vrea, ci numai ceea ce poate.

Prefigurând adâncirea crizei sistemului comunist şi pierderea în 10 – 15 ani a calităţii de Mare Putere, prin anularea supremaţiei militare, prin blocajul economico-financiar intern şi izolare externă, prin desprinderea pe cale revoluţionară a republicilor unionale şi a statelor comuniste europene, KGB-ul i-a convins pe liderii politici ai URSS de necesitatea cedării din timp şi calculat a unor atribute ale sferei sale de influenţă astfel încât procesul de tranziţie spre o nouă formă de regim să poată fi controlat de instituţiile existente. Aparenta prăbuşire bruscă a sistemului comunist ca urmare a pierderii Războiului rece a fost în realitate o măsură strategică de protecţie luată de URSS pentru a-şi conserva importanţa şi influenţa în politica internaţională. Aleksandr Iakovlev, mâna dreaptă a lui Gor-baciov, avea să recunoască încă din 1991 care era provenienţa deciziei de reformare a URSS: „Dacă erau menţinute metodele în baza cărora funcţiona atunci economia sovieticămetode dirijiste, centralizatoare, planificate – pe scurt modelul care a existat dintotdeauna, ţara noastră avea să se vadă împinsă printre puterile economice de mâna a doua, iar la sfârşitul secolului avea să coboare poate la nivelul ţărilor sărace din lumea a treia” 43. Teza unui Gorbaciov tânăr şi reformist care se hotărăşte într-o zi să modernizeze Uniunea Sovietică este de strictă suprafaţă mediatică. El nu putea ajunge la ducerea partidului şi a statului fără ca această ascensiune să nu fost decisă înainte de bătrânii Comitetului Central, de KGB şi de Armată, într-un sistem de putere cum era cel

sovietic, unde Stalin a evrat ocult pentru a prelua poziţia lui Lenin, Hruşciov şi-a eliminat adversarii, apoi Brejnev i-a eliminat pe-ai lui Hruşciov, pentru ca aceleaşi grupări de interese să-l aducă pe Andropov înaintea lui Cernenko, care fusese desemnat de Brejnev drept succesor, apariţia lui Gorbaciov la conducerea URSS nu putea fi rodul unei întâmplări. El a fost propulsat de gruparea Andropov şi cu scopul precis de a găsi o soluţie la problema pe care Andropov o lăsase nerezolvată. „Era de ajuns totuşi să te uiţi la Gorbaciov, să asculţi în original discursurile sale incorecte, bolovănoase şi absurde, acele interminabile baliverne de mic funcţionar al partidului – puternic înfrumuseţate de traduceri – pentru a fi dintr-odată eliberat de iluzii şi fantasme. Era suficientă chiar o cunoaştere superficială a sistemului sovietic pentru a scăpa de la bun început de aceste iluzii. Haide, haide, un liberal reformator nu putea să fi urcat, unul câte unul, eşaloanele partidului. Nu există miracole”. 44 Liderii bătrâni, KGB-ul şi Armata au acceptat soluţiaperestroika-glasnost pentru că nu aveau alta. Semnalul că în spatele programului de reforme se află nucleul dur al partidului a fost dat în 1986, când televiziunea sovietică a difuzat un interviu al lui Andrei Gromîko luat de directorii celor două publicaţii centrale, Izvestia şi Pravda. În acest interviu – reluat de două ori de canalul oficial sovietic şi tot de atâtea ori de către televiziunea bulgară, unde l-au văzut şi românii –, Gromîko afirma el însuşi că sistemul este blocat şi susţinea public programul lui Gorbaciov, probabil cu scopul de a împiedica o rezistenţă din partea structurii politice. Pentru structură lucrurile păreau periculoase: reforma lui Gorbaciov ducea într-o direcţie de neacceptat – pierderea rolului conducător al partidului. Dar, cum spunea Bukovski, toată lumea aştepta un miracol. Andrei Gromîko! a acea dată preşedintele Sovietului Suprem al URSS, coborâse în ZIU a de 21 ianuarie 1986 în stradă şi vizitase magazinele, în urma vizitei a înaintat Comitetului Central un raport confidenţial în care scria, printre altele: „Ni s-a remarcat că produsele industriale nu ajung să

satisfacă comenzile trimise de magazine, nici cererile şi necesităţile consumatorilor. Contractele sunt adesea anulate unilateral. Foarte adesea produsele nu întâlnesc niciun interes din partea consumatorilor”. „Pe timpul perioadei de mare îngheţ nu se puteau găsi pe galantare decât sandale de vară. Absenţă totală a încălţămintei confortabile pentru persoanele în vârstă”. „Au fost acceptate scăderi de preţuri (rabat), de asemenea, la produsele importate, în particular cele de provenienţă din Bulgaria, Polonia şi RDG. Acest fapt provine în bună parte din faptul că produsele pe care le importăm din aceste ţări sunt produse de calitate joasă, cele care nu au putut fi vândute în Occident”. În legătură cu produsele alimentare, Gromîko informa Comitetul Central: „Produsele lactate, brânzeturile, cârnaţii afumaţi sunt în absenţă. Carnea de oaie şi părţile bune de porc apar rar la vânzare. Carnea de vită a lipsit total de la 2 la 9 ianuarie 1986, şi asta în ciuda comenzilor trimise”, „în prezenţa noastră, clienţii s-au plâns de chiftele din carne (semipreparate) că sunt practic făcute numai din pâine”. „Lipsesc constant legumele, trufandalele, diverse sorturi de fructe şi asta chiar vara şi toamna”. 45 Parcă ar fi coborât pe străzile Bucureştilor. De altfel, Andrei Gromîko chiar coborâse pe străzile Bucureştilor un an mai târziu, în 1987, şi a vizitat Piaţa Unirii. „Tejghelele erau de o abundenţă rabelaisiană: munţi de carne, legume şi fructe spălate cu grijă, vânzătoare tinere cu şorţuri albe ca zăpada… După ce înalţii oaspeţi au părăsit complexul într-un Renault bleumarin, oamenii care-i aclamau de pe trotuar, ascunzând în spate sacoşele, au întreprins o încercare disperată de a lua cu asalt magazinul plin de alimente, însă uşile le-au fost închise în nas fără milă”. 46 Păcăleala trasă îl va costa pe Ceauşescu, care s-a crezut foarte deştept după şmecheria asta ieftină, şi îl va costă pierderea unui prieten important din rândurile vechii gărzi moscovite, acolo unde s-a şi decis soarta lui.

Faptul că sistemul comunist nu era obişnuit cu reforma, asiguurările date de KGB că totul este sub

control, dar şi mentalitatea autoocratică au fost factori liniştitori care au permis declanşarea revoluţiei fără ca structura să se alarmeze prea mult. Când a înţeles, a încercat lovitura de stat din 1991. Dar era prea târziu şi pentru o lovitură de stat.

Procesul de prăbuşire a Uniunii Sovietice s-a pus în mişcare după semnarea Actului final de la Helsinki. Liderii sovietici şi cei ai lagărului au crezut atunci că au obţinut o mare victorie. Helsinki însemna pentru ei confirmarea, după 30 de ani, a frontierelor sistemului comunist european. A urmat investiţia inutilă în conferinţele de securitate, care ar fi avut menirea să ofere garanţia că Occidentul nu va acţiona pentru distrugerea sistemului. Occidentul însă a declanşat o campanie insistentă şi tenace pe tema respectării drepturilor fundamentale ale omului, care era de fapt un atac indirect la sistemul politic condus de URSS. în spatele acestei campanii s-au aflat toate atuurile politice, economice şi militare de care dispunea lumea liberă, programul „Războiul stelelor" şi controlul asupra circulaţiei internaţionale a monedei, în scurt timp, din cauza slăbiciunilor de sistem, comunismul sovietic a devenit nu numai vulnerabil, dar şi foarte dependent de centre ale Puterii aflate în alte capitale decât Moscova. Ca răspuns la această ameninţare, Echipa Gorbaciov a imaginat o ieşire din criză pe termen mediu şi lung, care implica o mişcare de reformă a sistemului în scopul evitării unei prăbuşiri catastrofale. Consecinţele acestei catastrofe – o prăbuşire în interior a URSS, combinată cu o destructoare rapidă a sferei sale de influenţă – au fost prefigurate şi de Occident. Acesta a decis să sprijine procesul de reforme declanşat în U. RSS sub denumirea generică de perestroika Şi să-i dea lui Mihail Gorbaciov o aură de erou mondial. Astfel, Procesul de destructurare a sistemului comunist a părut mai degrabă o acţiune a unui lider moscovit luminat, decât un proiect dirijat până a un punct, eşuat în 1989 şi pierdut de sub control în iulie 1991, chiar de către Uniunea Sovietică.

Aşa cum am arătat citându-l pe Iakovlev, URSS

pierduse războiul economic. Constatările ştiinţifice s-au materializat în anul 1984, când Comitetul de Stat al Planificării al URSS a comandat Institutului de Economie Mondială şi Relaţii Internaţionale al Academiei de Ştiinţe un studiu asupra perspectivelor economiei sovietice. Acel document a stat la baza perestroikăi. De la 1986 încoace toate dezvoltările politice din fostul lagăr comunist poartă amprenta tentativei de a păstra echilibrul între atuurile pe care încă le mai deţine Rusia şi cu care condiţionează sau presează internaţional, şi continua ofensivă occidentală pentru democratizarea lumii. Rusia a dovedit că, deşi substanţial slăbită, mai are încă resurse pentru a acţiona în vederea condiţionării mediului internaţional şi ar fi poate suficient să amintim felul cum a folosit ameninţarea cu proliferarea materialelor şi tehnologiilor nucleare prin aşa-zise „scurgeri" de substanţe radioactive dintr-un complex industrial-strategic sovietic aflat, pare-se, în mare dificultate. Simbolul acestei diversiuni a fost o informaţie de presă din 1994 conform căreia ogivele unor sisteme de rachete nucleare ruseşti au ruginit, ele fiind în realitate din titan. A venit apoi ameninţarea cu furnizarea de tehnologii nucleare în Iran, precum şi reactivarea reţelelor de spionaj din spaţiul de influenţă cedat, în fostele state comuniste au apărut tulburări interne şi fenomene politice parazitare care nu au făcut altceva decât să întârzie desprinderea de fostele legături cu URSS. Ele se puteau desprinde politic şi economic, dar numai cu un preţ negociat de URSS. Aceste câteva exemple au menirea să ilustreze, anticipativ, legătura între proiectul iniţial care a permis declanşarea liberalizării din Est şi felul în care Rusia a exploatat apoi acel schimb.

Este perfect posibil ca, în momentul luării deciziei de a-l alege pe Gorbaciov drept şef al statului, nucleul dur al partidului asistat de vârfurile KGB să fi mizat şi pe un aspect strategic bine studiat şi cunoscut în sferele Puterii sovietice. Sistemul de Putere sovietic ştia că lasă în urmă un fenomen aparent secundar, în comparaţie cu libertatea oferită, dar care se dovedeşte astăzi cât se poate de

important: moştenirea politică, economică, socială şi în mentalităţi a întregii arii teritoriale dominate de URSS după al doilea război mondial. URSS a lăsat în urmă economii falimentare, structuri anchilozate, o birocraţie furibundă şi disperată, probleme etnice nerezolvate sau incitate şi mai mult de către stalinism, mentalităţi galitariste imposibil de schimbat, zeci de milioane de rataţi profesional şi zeci de milioane de oameni fără perspectivă, teritorii ciuntite şi frontiere artificiale, sute şi mii de cetăţeni ai statelor respective, politicieni, militari, funcţionari, oameni de cultură, a căror calitate ascunsă este aceea de spion al Rusiei. La Malta, Occidentul acceptat status-quo-ul teritorial ca pe un preţ al ocaziei numite Gorbaciov. URSS a lăsat în urmă state arabe socialist-dictatoriale care sprijină terorismul internaţional şi a căror alternativă statală, după prăbuşirea comunismului, este fundamentalismul islamic. Toată această moştenire grea rămasă de la comunism oferă Rusiei timpul de care are nevoie pentru a-şi reface statutul de Mare Putere. În al doilea rând, cum a intuit la un moment dat presa britanică „Occidentului i se dă de lucru şi de cheltuială” (45 de miliarde de dolari până în 1991 numai Uniunii Sovietice), costurile imense ale liberalizării fiind plătite de statele puternic industrializate, pe de o parte, şi de statele eliberate, pe de altă parte. Este suficient să privim cu luciditate, fără emoţii, sumele fabuloase ce se cheltuiesc pentru supravieţuirea NATO, atât de membrii săi cât şi de candidaţi, în condiţiile în care singura ameninţare care se prefigurează este cea a terorismului, aspect internaţional pe care Statele Unite îl tratează în exteriorul NATO.

În afara autorului acestui volum, un alt analist român a observat neobişnuitul apariţiei lui Gorbaciov la conducerea statului sovietic în chip de reformist, ca urmare a unei strategii de evitare a catastrofei. Radu Portocală are o teorie foarte apropiată de percepţia unui anume plan sovietic de supravieţuire a Rusiei la ieşirea din criza sistemului comunist. Conform informaţiilor sale, încă

din 1958, şeful KGB de atunci, Aleksandr Şelepin, „reuşea, în plus, să-l convingă pe Hruşciov de necesitatea unor prefaceri radicale în cadrul imperiului sovietic: restructurări ideologice, falsă emancipare prin crearea unei opoziţii mfiltrate şi controlate care să fie, la un moment dat, asociată puterii, liberalizare economică" 47. Este, în logica istorică, greu de crezut că această strategie, numită de Radu Portocală foarte inspirat a „morţii aparente", a fost elaborată atât de timpuriu. Nu trebuie să confundam „destalinizarea" lui Hruşciov cu o reformă liberală. Comportamentul internaţional al Uniunii Sovietice din 1958 şi până în 1985, atât în interiorul lagărului său cât şi în lume, nu lasă nicio clipă sa transpară vreuna din acele măsuri false de liberalizare. Nu trebuie să confundăm nici programele de imagine cu programe reale de reformă. Ele apar odată cu Gorbaciov, ceea ce nu exclude ca acestea să fi fost gândite, aşa cum am arătat în privinţa lui Andropov, cu mult înainte. Uniunea Sovietică a insistat mult timp pe „integrarea" sistemului comunist într-un fel de Comunitate a Statelor Comuniste, cu centru la Moscova, dar s-a lovit de opoziţia dură a Chinei şi de rezistenţa „naţionalistă" a statelor ocupate din Europa, în ultima decadă dinaintea găsirii soluţiei Gorbaciov, Uniunea Sovietică a fost nevoită să gestioneze dur, prin „doctrina Brejnev" şi prin condiţionări economice, permanenta tentativă a sateliţilor săi de a se desprinde din hegemonie. Să nu uităm că în 1983, ca răspuns la intenţia americană de a amplasa rachete cu rază medie de acţiune în Europa de Vest, URSS a încercat să-şi extindă dislocarea rachetelor pe teritoriul sateliţilor săi – care se făcuse până atunci ca acţiune secretă – şi nu a creat decât o realimentare a sentimentelor antisovietice, odată cu trecerea campaniei de reamplasări în planul public. Ceauşescu, printr-un protest zgomotos, dar şi prin sprijinul american imediat – apariţia urgentă la Bucureşti a unor înalţi funcţionari ai administraţiei SUA, care au făcut declaraţii explicite în sprijinul lui –, a fost liderul politic cel mai vehement împotriva acestui plan de proliferare

nucleară în Europa. Trebuie să ne fie însă foarte clar că orice desprindere a unui stat comunist de sub controlul URSS pentru a face „comunism naţional”, orice încercare de a construi independent comunismul conducea inevitabil la eşecul statului comunist respectiv şi la căutarea salvării în lumea pieţei libere.

Un personaj sovietic meteoric bântuie analizele celor care s-au aplecat asupra tezei luării prin surprindere a Vestului. Gheorghii Arbatov, director al unei agenţii guvernamentale numite „Institutul pentru Studii despre SUA şi Canada” va transmite Occidentului un averrtisment glumeţ prin intermediul numărului din 23 mai 1988 alistei Time: „Suntem pregătiţi să vă facem un mare rău. Suntem gata să vă deposedăm de un inamic”, în iunie acelaşi an el va olica noul concept, de data asta sovieticilor, prin intermediul vistei Kommunist: „Pentru politica externă şi militară a Statelor Unite şi a aliaţilor lor, abolirea treptată a imaginii unei Uniuni Sovietice ostile a fost absolut vitală. Distrugerea acestui stereotip ste arma lui Gorbaciov. Nici cursa înarmărilor, nici politica în lumea a treia, nici blocurile militare nu pot fi concepute în absenţa: namicului şi a ameninţării sovietice” 48. Nu este exclus ca mecanis-jţnil luării prin surprindere a Vestului să fi fost într-adevăr gândit la Institutul pentru Studii despre Statele Unite şi Canada având în vedere că „cel mai important agent KGB din institut era directorul său, Gheorghii Arbatov, nume de cod VASILI, care construise un cerc larg de contacte de înalt nivel în Statele Unite şi căruia i se cerea cu regularitate să le cultive” 49. Arbatov a fost implicat un timp şi în „Comisia Palme”, organizaţie folosită pentru a da impresia că URSS este foarte îngrijorată de soarta lumii. Şocul ofertei neaşteptate a fost fără îndoială una din mizele reformei gorbacioviste. În teoria „morţii aparente” sunt multe observaţii pertinente, îndeosebi cele care fac o legătură directă între rapiditatea cu care au hotărât sovieticii să-şi prăbuşească sistemul şi reacţia cam năucă a Occidentului: „Recurgând la profeţii catastrofiste cu accente ameninţătoare (foamete, revolte, război civil

putând să degenereze în conflict mondial etc.), el (Gorbaciov, n.a.) a reuşit să obţină din Vest sume considerabile – care, de altfel, nu au folosit la îndreptarea situaţiei interne, ci au fost fie reinvestite în Occident, fie injectate în vasta şi secreta operaţie de modernizare a arsenalului militar" 50. De cealaltă Parte „Occidentul reacţiona imediat. Cornul abundenţei se revărsa, mai generos ca oricând, asupra Uniunii Sovietice, capitalul de încrede acordat lui Gorbaciov era fără precedent. Imitându-l pe secre-arul general sovietic, responsabilii occidentali deveniseră duşmanii declaraţi ai oricărei forme posibile de dezmembrare a URSS" 51 Fenomenul „captării" Occidentului a fost real – l-am trăit noi toţi cei din Est, disperaţi în faţa acestei păcăleli –, însă zecile de miliarde de dolari băgaţi în portofoliul lui Gorbaciov pentru procesul de destructoare a sistemului comunist, acceptarea status-quo-ului teritorial, aprobarea dreptului URSS de a manevra în continuare prin spaţiul său de influenţă (dotarea Ucrainei cu teritorii care nu i-au aparţinut niciodată) enclava Kaliningrad, enclava Tiraspol, enclava Nagorno-Karabah etc., precum şi mâna liberă pentru a organiza „revoluţiile" din Est au fost un preţ plătit pentru a nu scăpa o ocazie istorică unică. Cei eliberaţi în Est sunt beneficiarii acestei plăţi, care însă s-a făcut, ca în orice negociere comercială, cu un preţ plătit şi de alţii, adică de noi. Nevoie mîşlenie, această expresie rusească şi care sună atât de caraghios în română înseamnă „noua gândire", adică proiectul de salvare a Rusiei ca Mare Putere cu acceptul celorlalte Mari Puteri, abandonând în dezastru statele pe care le-a ocupat URSS până în 1989. În această ecuaţie, mai degrabă decât să vedem un Occident, în special un Washington, naiv, trebuie să identificăm precis un Occident pragmatic, învingător, dar şi aburit de ceaţa victoriei, dispus la o negociere de pace, cum s-au mai întâmplat în istorie între Marile Puteri având ca obiect interesele lor majore, în primul rând, iar în al doilea rând, soarta ţărilor mai mici. În plus, nu trebuie să uităm că în spatele mandatelor preşedinţilor republicani Reagan şi

Bush s-au aflat oameni de Dreapta care, insistând pentru o distrugere categorică şi imediată a URSS, n-au reuşit să obţină decât o cădere programată, dar totuşi o cădere.

Principala cauză a vitezei cu care Uniunea Sovietică a renunţat la statele sale satelit din Europa a fost faptul că, fiind o stăpânire artificială, aceste state satelit o costau prea mult în ecuaţia propriei sale liberalizări. Iar când a luat decizia strategică de a acţiona, trebuia să scape şi foarte repede de ele. Românii nu au înţeles acest proces istoric fulgerător. Nicolae Ceauşescu l-a perceput instinctiv şi s-a opus. Graba sovieticilor a determinat acţiunea de la sfârşitul i 1989, ca şi cum exista o dată fixă când trebuia să se termine sistemul comunist, iar Ceauşescu o tot amâna. Înghesuită şi blocată cu încăpăţânare de la Bucureşti, acţiunea din decembrie 1989 nu a atins, din păcate, numai sistemul comunist din ţara noastră, ci şi bazele statului.

Capitolul II

S.U.A. şi U.R.S.S. DECID SCHIMBAREA REGIMULUI DIN ROMÂniA

Moto;

Popoarele împrumută. Succesul le ispiteşte, dar nu-şi dau seama de unde vine taina lui.

NICOLAE IORGA

La 4 iunie 1984, secretarul general al CC al PCUS, Konstantin Cernenko, îi acorda lui Nicolae Ceauşescu înaltul ordin „Revoluţia din Octombrie" şi îi adresa următoarele cuvinte: „Doresc să subliniez că aceasta simbolizează bunele noastre sentimente faţă de dumneavoastră, respectul profund faţă de Partidul Comunist Român, faţă de întregul popor român frate, tovarăşul nostru de luptă comună pentru continuarea cauzei Marelui Octombrie, pentru construirea societăţii socialiste şi comuniste, pentru asigurarea unei păci trainice pe pământ. Oamenii sovietici dau o înaltă apreciere realizărilor prietenilor lor români şi le doresc noi succese" 52. Ceremonia s-a desfăşurat la Kremlin în dreptul unei mese stil cuentarsii din aur, având în spate o scară străjuită de coloane. Sus pe trepte, înghesuit printre

cei 24 de participanţi sovietici abia se observă cu lupa un individ aparent oarecare, dacă n-ar fi fost însemnat pe chelie de o lungă pată roşiatică. Era Mihail Sergheevici Gorbaciov, pierdut în grupul aparatcikilor aduşi să umple sala la decorarea lui Nicolae Ceauşescu. Nimeni dintre români nu-şi putea închipui că peste 9 luni, ca după o naştere grea, cel mai tânăr membru al Biroului Politic va deveni stăpânul Uniunii Sovietice. Dacă ar fi să ne luăm după memoriile sale, la ceremonia decorării lui Ceauşescu cel puţin nul din „oamenii sovietici" nu dădea nicio apreciere „realizărilor netenilor români" şi nici nu le dorea „noi succese", în ciuda aparentelor, la acea dată Mihail Gorbaciov era o piesă-cheie a sistemului de Putere sovietic. Născut în 1931 la Stavropol, el studiase Dreptul la Moscova în anii '50 şi apoi devenise activist de partid în domeniul agriculturii, în această calitate răspundea şi de staţiunile de agrement din regiunea Stavropol, între care şi cea de băi termale cu circuit închis, de grad O, destinată vârfurilor Biroului Politic al PCUS. La fel ca în România comunistă, la proprietăţile rezervate nomenclaturii de la Neptun, Predeal sau Snagov, tânărul responsabil de club select are şansa să fie remarcat direct de potentaţii partidului, să-i slujească cu devotament şi să fie promovat. „Stavropol nu era doar o regiune agricolă importanţă, ci, totodată reprezenta un loc de vilegiatură termală predilectă pentru nomenclatură. Mihail Gorbaciov avusese, astfel, ocazia să primească, frecvent, vizita înalţilor demnitari, dintre care mai ales pe a lui Mihail Suslov, secretarul Comitetului Central, şi pe a lui Iuri Andropov, pe atunci şeful KGB şi membru al Biroului Politic". 53 Gorbaciov va urca în funcţii ca activist de partid mai întâi cu sprijinul lui Mihail Suslov, ultimul stalinist în viaţă, apoi va fi preluat de echipa lui Iuri Andropov şi promovat în aparatul superior de partid. „La moartea lui Brejnev, în noiembrie 1982, a sprijinit candidatura lui Andropov, născut, ca şi el, la Stavropol, împotriva aceleia a lui Cernenko. Îndată ce Andropov a fost instalat în postul de prim-secretar, responsabilităţile lui Mihail Gorbaciov au

crescut (economie, organizarea Partidului)". 54 „Organizarea partidului" este în terminologia comunistă o altă denumire, mai elegantă, a atribuţiilor şefului Secţiei Organizatorice a PCUS, prima şi cea mai influentă structură a Partidului. La nivelul conducerii superioare de partid, şeful Secţiei Organizatorice era cel mai puternic activist din rândul doi, omul at în capul coloanei vertebrale a Partidului. şi peste tot în sistemul comunist, şeful suprem al Secţiei Organizatorice a fost mereu un candidat privilegiat la funcţia de secretar general al partidului. Aşa fusese şi Ceauşescu sub Gheorghiu-Dej. De altfel, apariţia surprinzătoare a tânărului Gorbaciov la conducerea URSS are foarte multe similitudini cu ascensiunea neaşteptată a celui mai tânăr membru din Comitetul Central al PCR la funcţia supremă, amândoi având beneficiul controlului asupra osaturii Puterii – ierarhia partidului. Conform unor versiuni recente, Gorbaciov a fost desemnat drept succesor de Iuri Andropov încă înainte ca fostul şef al KGB să moară. Pentru a se evita o confruntare între clanuri, Gromîko a negociat cu aripa KGB, care îl sprijinea pe Gorbaciov, venirea lui Cernenko la Putere, împreună cu vetusta sa echipă brejnevianã, în schimbul dreptului de a conduce şedinţele Biroului Politic în absenţa lui Cernenko. Cum acesta, datorită stării sale grave de sănătate, lipsea mult, putem afirma că partidul era condus neoficial de Gorbaciov, fapt acceptat de ceilalţi şi care doar i-a întărit candidatura pentru momentul morţii bătrânei slugi a lui Brejnev.

Un magistrat şi un scriitor emigraţi în SUA din URSS au lansat în 1983 un scenariu întemeiat pe fapte reale, care dezvăluie tentativa lui Iuri Andropov de a prelua puterea de la Brejnev printr-o lovitură de palat. Mai degrabă era vorba de câştigarea succesiunii, însă faptele relatate de Edward Topol şi Fridrikh Neznansky în cartea lor „Piaţa Roşie" au fost confirmate de informaţii apărute în presă, precum şi de hotărâri judecătoreşti definitive. Pentru a înţelege contextul ascensiunii lui Gorbaciov, dar şi al lui Eduard Şevardnadze, va trebui să arătăm că

prezenţa lui Leonid Brejnev la conducerea PCUS, după Hruşciov, a marcat o schimbare de atitudine în modul de exercitare şi mai ales de reprezentare a puterii sovietice. Brejnev a introdus în ceremonii luxul exorbitant al ţarilor ruşi, folosind de multe ori mobile, accesorii şi elemente de protocol ţariste, a încurajat fastul pentru a demonstra măreţia Uniunii Sovietice şi a adoptat o atitudine superioară, distanţată şi nu o dată încărcată de dispreţ faţă de oaspeţii străini, de preşedinţii altor state aflaţi în vizită la Kremlin. Acest aer de superioritate şi măreţie era prezent mai ales la întâlnirile cu liderii statelor comuniste, pe care de multe ori îi umilea punându-i în postura de vasali, făcându-i să simtă puterea vietelor asupra micilor lor popoare. Pe Ceauşescu, de exemplu, mdinea asta îl scotea din sărite şi îi accelera crizele de orgoliu. ejnev a acceptat cultul personalităţii ca mijloc de promovare pentru H’feriţi activişti – cult al personalităţii brejneviene în care a excelat Pduard Şevardnad/e –, şi a introdus sistemul vilelor de protocol l voase, moderne sau rustice, dar cu tot confortul şi, bineînţeles, Hotate cu tehnologia occidentală de ultimă generaţie. Vilegiatura în staţiuni termale selecte era iarăşi un obicei al perioadei brejneviene. Această situaţie a permis penetrarea şi dezvoltarea spre straturile superioare ale Puterii sovietice a reţelelor clandestine de contrabandă (cu obiecte de lux, cu alimente rare, cu confecţii şi încălţăminte de import, cu ţigări şi băuturi americane etc.) şi implicit a mafiei sprijinite de corupţia administraţiei centrale. Topol şi Neznansky arată că în 1982 mafia penetrase deja până lângă Brejnev, atât prin fiica sa Calina cât şi prin cumnatul său, Semion K. Tvigun, prim-vicepre-şedinte al KGB, ambii aflaţi în legături directe cu reţelele de traficanţi active din Georgia sovietică. De altfel, scandalul intern din Biroul Politic a pornit de jos, de la investigaţiile făcute de KGB-ul georgian, care luase urma reţelei şi descoperise că la capătul ei se află, la Moscova, fiica lui Brejnev. Cel care conducea investigaţia era şeful KGB-ului georgian, nimeni altul decât Eduard Şevardnadze, care, lovindu-se de

obstacolul insurmontabil al prezenţei Galinei Brejneva în reţeaua mafiotă, se vede nevoit să-i raporteze direct lui Iuri Andropov. Acesta găseşte ocazia de a controla anturajul lui Brejnev şi de a anula avantajul la succesiune pe care îl avea Cernenko. În consecinţă, îl autorizează pe Şevardnadze să continue investigaţia şi îi aprobă instalarea unui comandament KGB georgian pe un etaj al Hotelului Rossia din Moscova. La 25 mai 1982, la etajul al nouălea al hotelului izbucneşte un incendiu violent: „Întregul echi Panient al Secţiei de Informaţii a fost distrus, inclusiv sistemul lor e evidenţă şi date, echipamentul de supraveghere şi, de asemenea, au murit 14 oameni din Ministerul de Interne al Georgiei şi din B-ul moscovit, care se aflau de serviciu în acea noapte. Separat de aceste pierderi, şi-au pierdut viaţa 27 de cetăţeni străini (turişti) şi 71 au suferit arsuri şi răni grave” 55. Mafia reacţionase violent contracarase într-un mod care atestă gradul înalt de penetrare periculozitatea fenomenului pe care îl reprezenta. Şevardnadze a făcut o criză de furie. Andropov însă a adus cazul în Biroul Politic şi l-a folosit pentru a-şi pune adversarii în defensivă, dar şi pentru a compromite clanul brejnevian. Tvigun s-a sinucis sau sinuciderea a fost înscenată de KGB pentru ca moartea acestuia să confirme şi seriozitatea cazului şi până unde duceau firele reţelei de contrabandă. Topol şi Neznansky vorbesc despre pregătirea unei lovituri de palat care să-l aducă pe Andropov la conducerea URSS. Cum toate datele coincid, scenariul celor doi autori, extras din investigaţiile Procuraturii Generale a URSS, pare foarte credibil: în loc să urmeze Cernenko, a urmat Andropov. Este însă interesant că, lansându-şi cartea în 1983, autorii nu aveau cum să cunoască evoluţia unui personaj negativ al cărţii lor, un politruc din echipa lui Andropov – Mihail Gorbaciov. Într-un final, scandalul de corupţie va izbucni în public şi chiar noul secretar general al PCUS, Mihail Gorbaciov, va lua măsurile de arestare a rudelor lui Brejnev. Acesta însă era mort de patru ani.

Mecanismul desemnării lui Gorbaciov drept succesor

a fost pus la punct chiar de Iuri Andropov, odată cu preluarea puterii. El a constituit împreună cu Gromîko şi mareşalul Ustinov, şeful suprem al Armatei, o „troikă" la vârf, la care l-a asociat şi pe omul său de la KGB – Viktor M. Cebrikov. Este echipa care va încerca numirea lui Gorbaciov la moartea lui Andropov şi care, prin medierea lui Gromîko, va accepta scurtul rendez-vous cu Puterea al lui Cernenko la Kremlin. Apoi, odată cu moartea acestuia, alegerea lui Gorbaciov a fost o formalitate, deşi pentru opinia publică a reprezentat o surpriză. Este însă semnificativ că, în ciuda lansării zgomotoase a noii politici, reformiste, mai ales în privinţa deschiderii spre Occident şi a dezarmării nucleare, cu toate că Gromîko şi Ustinov au ieşit rapid din scenă, Mihail Gorbaciov nu s-a atins de şefii KGB, Cebrikov şi Kriukicov (şeful Serviciului de Informaţii Externe), decât abia în 1988 când l-a înlocuit pe primul cu al doilea. Fidelitatea lui Gorbav fată de KGB nu trebuie privită în sensul frivol, propagandistic care se dezbate în România relaţia cetăţeanului de rând sau a militarului cu fosta Securitate, ci în termenii unei dependenţe ungătorii faţă de serviciul de informaţii al URSS pentru a putea". tine şi gestiona Puterea. Aşa cum arătam înainte, în perioada în are Gorbaciov ajunge la conducere, KGB-ul devenise probabil ingura instituţie care încă mai funcţiona în termenii eficienţei. Televiziunea franceză TV5 – spre exemplu – a dezvăluit în martie 1990, cu ocazia unui reportaj la sediul KGB din Minsk, ca poliţia politică sovietică avea peste 600.000 de agenţi numai în interiorul Armatei URSS. Dar „abia când vastul aparat al controlului social KGB a început să fie demontat, a devenit evidentă importanţa lui pentru supravieţuirea Uniunii Sovietice" 56. Fără forţa şi performanţele KGB-ului nu se putea pune în aplicare planul de relaxare a relaţiilor externe, de „adormire" a vigilenţei americane, de liberalizare a Estului şi, mai ales, de introducere a unei reforme economice în interior. Problemele care au apărut, disfuncţionalitatea diferitelor structuri ale KGB-ului care n-au reuşit să gestioneze planul, s-au datorat sistemului de Putere în

sine, paralizat şi greoi, faptului că, odată lansată perestroika ea nu mai putea fi oprită, că nimeni nu era în stare a evalua precis consecinţele ei în schema birocraţiei sovietice, că fenomenul naţionalist din URSS şi din ţările satelite a fost prea amplu şi greu de stăpânit, că proiecţiile KGB pentru controlul spaţiului eliberat erau pe termen mediu şi lung, iar procesele de liberalizare s-au desfăşurat extrem de rapid scăpând de sub control. Cioburile adunate de analişti pentru a înţelege cauzele acestui fenomen de proporţii încep să compună imaginea unei Uniuni Sovietice adunate în jurul Echipei Gorbaciov, supravieţuind Prin aceasta şi căutând cu ea o cale de salvare a măreţiei fostului „Imperiu. Teza unei mişcări programate, provenind din perioa-a kagebistă a lui Iuri Andropov, devine tot mai plauzibilă: „Gorbaciov a fost primul conducător sovietic de după război care a ţinut accesul la statistici relativ corecte privind performanţele economiei sovietice” 57. Pentru aşa ceva trebuiau îndeplinite douj condiţii: l. Situaţia să fie disperată. 2. Conducătorul să se bucure de încrederea totală a KGB sau să fie unul de-al lor.

La început, Gorbaciov nu a dat semne că ar produce o schimbare a sistemului de Putere. Dmitri Volkogonov nu-i atribuia nicio intenţie reformatoare: „Nu, Gorbaciov nu a avut niciun plan, orice ar scrie astăzi biografii săi, nicio strategie, în afara liniei oficiale leniniste a CC, a hotărârilor congresului, a principiilor programatice ale PCUS. şi este firesc să fie aşa. Nimeni în locul lui nu putea să treacă deschis la demontarea sistemului comunist. Iar el nu a vrut şi nu a intenţionat să o facă. Dar cineva trebuia s-o înceapă! şi asta a făcut-o fără să vrea Gorbaciov – liderul perioadei de tranziţie, care interpreta schimbările începute ca un proces de perfecţionare, îmbunătăţire, accelerare, în sfârşit ca perestroika sistemului comunist. Niciodată Gorbaciov, nici chiar după august 1991, nu a pus problema lichidării sistemului socialist sovietic: el dorea doar îmbunătăţirea lui” 58. Aici este un punct de vedere pertinent, care însă nu pune în discuţie valoarea mesajului şi gradul său de percepţie. De la Lenin încoace toţi liderii

sovietici au vorbit despre perfecţionare, îmbunătăţire, accelerare, au fost aplaudaţi, însă nu s-a produs nicio restructurare (perestroika). Dacă s-a produs schimbare, aceea a fost numai în ierarhia cadrelor. Conform sovietologului britanic Archie Brown sistemul de putere sovietic se va mişca abia atunci când „politica lui Gorbaciov va prelua ştafeta lui Andropov, declanşând astfel sfârşitul stabilităţii cadrelor, atât de dragi lui Brejnev şi Cernenko, şi introducerea de reforme importante, mai ales în economie” 59. Gorbaciov însuşi reconstituie procesul de trecere la perestroika astfel: „Ne gândisem efectiv la perestroika, înainte de a o începe, doar cala o reformă economică. Dar după ce am avut parte de nu puţine decepţii, ne-am convins repede că, fără o schimbare a sistemului politic şi a fortiori fără schimbarea regimului, transformările economice erau pur şi simplu imposibil de realizat în ţara noastră” 60, în această riscantă manevră, Gorbaciov a fost ajutat de doi oameni, reformişti convinşi amândoi, pe care i-a ales cu aceeaşi doză de curaj; şi determinare cu care a hotărât reformarea sistemului. Primul Aleksandr Iakovlev, fost ambasador la Otawa, dar pe care târziu, 1991, şeful KGB, Kriucikov, l-a identificat drept agent american: Cel mai important agent al CIA, l-a informat el pe Gorbaciov, era şi cel mai apropiat consilier al său, Aleksandr Iakovlev, despre care se pretindea că fusese recrutat pe când se afla la Universitatea Columbia, în cadrul unui schimb de studenţi, fapt petrecut cu peste treizeci de ani în urmă” 61. Nu punem în discuţie veridicitatea informaţiei, chiar dacă „Arhiva Mitrokhin” este foarte convingătoare – mai puţin absenţa activităţilor de informaţii americane şi vest-europene, care parcă nici n-ar fi existat –, însă atitudinea deschisă, transparent proamericană a lui Iakovlev, era suficientă pentru a fi considerat suspect, chiar şi fără a fi spion. Cert este că exact această atitudine a primului său consilier a produs zvonul, care a circulat şi în România, că Mihail Gorbaciov a fost agent american, altfel nu s-ar explica lovitura pe care a dat-o sistemului comunist. Teza nu pare încă solidă,

cauzele interne fiind mult mai importante şi decisive pentru planul său de înnoire. Pe de altă parte, felul neobişnuit de direct şi categoric al declaraţiilor lui Iakovlev a atras atenţia mai multor servicii de informaţii străine, care l-au cultivat sub diferite acoperiri, astfel încât anumiţi conducători de state interesate în fenomenul sovietic – între care şi Nicolae Ceauşescu – au primit suficiente semnale despre intenţiile lui Mihail Gorbaciov pe diferite domenii şi teme, cât de hotărât este să aplice unele măsuri şi care este tendinţa în abordarea unor probleme de politică externă. Iakovlev va rămâne probabil în istorie ca un tip de radical ciudat, excelent în Baterie de prăbuşiri, nul în domeniul creaţiei. El a fost capabil de eclaraţii antisovietice categorice şi în acelaşi timp să fie autorul nor afirmaţii aberante: „Niciodată în istoria omenirii nicio naţiune nu a avut o idee naţională. Ea nu poate exista. Toate ideile naţionale sunt gândite de oamenii în putere, pentru a rămâne la putere” 62. cu toate că-i va publica la ILditara Humanitâs cartea Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică, Gabriel Liiceanu îl citează pe Alexandr Iakovlev şi îi încadrează declaraţiile în domeniul „prostiei ca încremenire în proiect” 63, S-ar putea să fie semnificativă pe undeva din vreun punct de vedere ocult, prezenţa unui individ cu opinii extravagante în calitate de prim sfătuitor al lui Gorbaciov. Dar, curţi spune un proverb scandinav, „niciun om nu este atât de bun încât să facă gaură în cer şi niciunul atât de prost încât să nu găseşti la el o fărâmă de inteligenţă”, astfel că Aleksandr Iakovlev a spus şi lucruri interesante: „Şocul psihologic generat de trecerea la economia de piaţă nu este teama de şomaj sau de scăderea nivelului de trai, ci groaza de a trebui să munceşti cu adevărat. Oamenii s-au obişnuit să nu facă nimic şi să aibă totuşi necesarul: locuinţă, asistenţă medicală, creşe şi grădiniţe gratuite, educaţie tot gratuită. Fapt care a dezvoltat continuu un spirit de revendicare, bazat pe sentimentul că statul trebuie să ofere mereu mai multe servicii” 64, în planul mentalităţii, aceste vorbe erau definitorii.

Al doilea aliat a fost Eduard A. Şevardnadze. Memoriile sale, care spun la fel de puţin ca şi Memoriile lui Gorbaciov, sunt dominate de la un capăt la altul de sentimente naţionaliste. Când închizi cartea, nu-ţi poţi reprima impresia că a dorit dărâmarea Uniunii Sovietice pentru a-şi elibera poporul, ceea ce este remarcabil. La un moment dat, simptomatic pentru distanţarea de Imperiu care îl caracterizează pe fostul ministru de Externe al URSS, el o afirmă clar: „Orice ar spune despre mine criticii mei georgieni, problema obţinerii suveranităţii reale a republicii noastre, potrivit Constituţiei URSS, ca stat independent, a fost întotdeauna preocuparea mea” 6 El va cădea simptomatic de la Putere la 22 noiembrie 2003 în urma lovituri de stat, strigând ca şi Ceauşescu că „legea trebuie respectată”. Amară pagină de Istorie pentru el! Dar cu un deceniu şi jumătate în urmă, liderul georgian va avea misiunea să conducă operaţiunea cea mai grea a proiectului gorbaciovist – asigurarea stabilităţii externe a URS S pe timpul tranziţiei.

Premisele destinderii în momentul în care echipa lui Mihail Gorbaciov a hotărât să declanşeze reformarea Uniunii Sovietice, după un prim an de tatonări şi mici eşecuri politice, au fost puse în calcul câteva acţiuni de anvergură şi s-a făcut o evaluare a consecinţelor lor. Schema logică pe care o putem reconstitui astăzi este următoarea:

Reforma aducea fără îndoială o slăbire vizibilă a forţei şi importanţei Uniunii Sovietice pe scena politică mondială, de aceea era absolută nevoie de o înţelegere cu statele NATO, în primul rând cu SUA, pentru ca acestea să nu profite de avantajul strategic creat, în consecinţă, URSS trebuia să facă o ofertă substanţială, şocantă prin proporţii în domeniul dezarmării nucleare, subiect care aducea iniţiatorului, oricare ar fi fost el – dintre cei doi Mari; propuneri lansa şi Ceauşescu – mai multe avantaje: uşura bugetele militare, subiect sensibil în Statele Unite; scădea tensiunea internaţională în privinţa pericolului de catastrofă planetară, temă care produsese deja isterie în

mai toate statele lumii; asigura poziţia ofensivă în negocieri şi privilegiul dozajului între cedări şi interese strategice; oferea o monedă de schimb pentru avantaje financiare şi geostrategice. În Plus, scăderea ameninţării nucleare din partea URSS obliga, prin efectele principiilor democratice aplicabile în statele occidentale, la modificări ale programelor de înarmare şi ale sistemelor de securitate colectivă ale acestora. Era vizată slăbirea dacă nu chiar desfiinţarea NATO prin dispariţia inamicului. A contribuit la succesul Cestei operaţii de imagine şi faptul că, pentru a potenţa exerciţiul Socratic, mass-media americană şi în primul rând cinematografia insistat timp de decenii pe tema pericolului intern constituit de Antele Armatei americane de a încerca, de a folosi arsenalul uriaş Ul-iulat prin dezvoltarea tehnologică. Neavând conflicte interne, media americană avea nevoie de o ameninţare. S-a creat şi un stereotip mediatic: sunt bani puţini la asistenţa socială, se percep mai multe taxe de la cetăţeni pentru ca banii să se ducă la Armată. AU fost create condiţiile unui reflex. Sunt numeroase filmele americane în care apar generali nebuni sau structuri militare care complotează pentru a putea folosi bomba nucleară, care se înţeleg cu generalii sovietici pentru a declanşa un nou război, care au intrat în legătura cu extratereştrii pentru a face experienţe pe cetăţenii paşnici, generali care caută să controleze sistemul democratic al Statelor Unite, Această campanie întinsă pe decenii, picurată cu fiecare film tematic, privită cu detaşare ca o simplă fantezie cinematografică a contat în psihologia pacifistă a alegătorului simplu, fapt ce a permis succesul programului sovietic de adormire a vigilenţei. Identificarea populară a pericolului intern pentru democraţie în persoana juridică a CIA sau a Armatei a mai contat şi în surprinderea naţiunii americane cu atacul din 11 septembrie 2001.

În al doilea rând, URSS a oferit o relaxare substanţială în spaţiul european, mai întâi prin reducerea propriilor arsenale convenţionale, domeniu în care Moscova deţinea o supremaţie covârşitoare şi avea de

unde să scadă, iar apoi prin componenta de sistem comunist european a reducerilor de armament. Deţinând controlul asupra statelor comuniste din sfera sa de securitate, URSS a impus acestora reduceri de armament şi specializări pe categorii de forţe armate prin Tratatul de la Viena, astfel încât a redus inteligent şi potenţialul militar al unei zone pe care intenţiona să o abandoneze, lăsându-şi fostul spaţiu de securitate mai puţin înarmat. Ceauşescu s-a bucurat, pentru că se potrivea cu propaganda lui pacifistă, şi nu şi-a dat seama din timp că îşi lasă propria armată într-o configuraţie care nu se potrivea intereselor naţionale de securitate. Deşi mulţi îl consideră în continuare pe Ceauşescu un mare patriot, această eroare demonstrează contrariul. A făcut atâta zgomot cu dezarmarea nucleară, s-a apucat să reducă efectivele şi armamentele Armatei României, fără să modernizeze forţele rămase şi fără să înţeleagă lumea în care trăiam şi cât de profund se va transforma ea.

În continuare, Echipa Gorbaciov a hotărât să-şi retragă sistem – de control politic asupra statelor comuniste europene pe principiul „Dacă începem democratizarea propriei noastre ţări, atunci nu avem dreptul de a pune obstacole în calea acestui proces în alte ţări” 66, recă ce se poate înţelege astăzi din decizia de a liberaliza Estul este URSS a oferit statelor comuniste ocazia de a copia reformele gorbacioviste, pentru a trăi într-un sistem socialist evoluat, „cu faţă mană”, mizând pe faptul că naţiunile respective erau aproape comlet transformate de comunism în naţiuni puternic etatizate, mai mult sau mai puţin convinse de doctrina marxistă, dar substanţial legate de ideea de stat şi de practica etatistă a acestuia. Gorbaciov nu a încetat să vorbească despre „cuceririle” socialismului, sugerând avantajele” pe care le-ar fi adus un socialism în care statul asigură locuri de muncă, asistenţă medicală gratuită, libertate de creaţie şi de expresie, în contextul glasnost-ului, programe continue de construcţii de locuinţe, investiţii în infrastructură. Mai mult, Echipă Gorbaciov ştia că singura alternativă la

socialismul reformat era subordonarea economică a acestor state la finanţa mondială şi eventual la una sau două state capitaliste dezvoltate – de regulă Statele Unite şi Germania. Cu forţe proprii nu puteau trece de la comunism la capitalism şi oricum nu aveau capacitatea să străbată etapele istorice ale capitalismului în câţiva ani. URSS nu a crezut atunci că forţa urii acelor naţiuni împotriva hegemoniei sovietice precum şi dorinţa de libertate erau atât de mari încât erau dispuse la ruperea de acel trecut cu orice preţ. Ele sunt astăzi state controlate financiar şi politic de Marea Finanţa Internaţională, de Marile Puteri industrializate, dar cetăţenii lor sunt liberi. Chiar şi Şevardnâdze îşi dezvăluie limitele înţelegerii acestei realităţi dramatice declarând: „Mă doare sufletul când aud asemenea afirmaţii din care rezultă că Armata Sovietică nu a eliberat câteva ţări din Europa Răsăriteană, ci doar le-a ocupat ca pe nişte trofee de război" 67. Teoria apărării Uniunii Sovietice de „invazia fascistă" a rămas puternic imprimată în minţile oamenilor sovietici, care în fapt uită că URSS a semnat cu Germania nazistă, Pactul Ribbentrop-Molotov, că a invadat în înţele8 ere cu Germania nazistă aceste ţări, pe care apoi le-a ocupat şi condus cu sprijinul anglo-american, între aşa-zisa eliberare a ţăril Or din Europa Răsăriteană şi semnarea păcii care consfinţea încheiererăzboiului, URSS a impus cu tancurile guverne comuniste în aceste ţări, a aruncat în puşcării şi asasinat pe opozanţii ocupaţiei sovietice, a deportat în Siberia milioane de oameni „eliberaţi". Ca ministru de Externe şi general KGB, Şevardnadze nici nu putea gândi altfel, atât timp cât planul de liberalizare a Estului implica o negociere de securitate, un schimb, un preţ, în ultimă instanţă un şantaj. Cartea principală, asul de treflă, s-a numit unificarea germană. Pornind de la teza „experienţei tragice a istoriei", adică de la pericolul pe care îl reprezintă Germania, ca posibil viitor agresor împotriva Rusiei, teză nerealistă şi demult depăşită, Gorbaciov şi Şevardnadze vor pune în discuţie „interesele legitime ale URSS", traduse printr-o înţelegere cu Statele

Unite asupra unificării Germaniei. Diplomaţia rusă, care a excelat totdeauna, fiind cea mai evoluată din lume, a. reuşit să pună pe masă o miză atât de mare încât Statele Unite au fost nevoite să accepte că, existând un interes strategic sovietic în blocarea unei viitoare agresiuni militare a Germaniei împotriva sa, acest interes strategic chiar este legitim şi, în plus, ar fi valabil şi asupra celorlalte state aflate între Germania şi URSS. Genial gândit! în consecinţă, când s-au aşezat la masa tratativelor americanii nu au pus întrebarea de ce liberalizarea Estului nu oferă şi dreptul la opţiune liberă al acestor ţări, de ce nu sunt aplicate prevederile dreptului internaţional – care nu mai este cel din 1946, de la semnarea păcii –, de ce nu apelează URSS la instrumentele internaţionale existente în domeniul dezarmării, de ce nu se adresează Organizaţiei Naţiunilor Unite, ci au acceptat ca procesul liberalizării să fie controlat de URSS, pentru a nu afecta interesele strategice ale acesteia. Astfel se face că fiecare retragere de trupe dintr-o ţară ex-co-munistă a fost mai întâi negociată cu Occidentul (de fapt, cu SUA şi Germania), nu cu statele respective, şi a fost plătită de Occident. Jucând perfect cartea ameninţării germane la securitatea europeană, URSS va cere trei garanţii: „Prima – o reducere substanţială a armamentelor în Europa, inclusiv pe teritoriul german. A doua – combinarea procesului de edificare a unităţii germane cu formarea unor structuri europene de securitate. A treia-reformarea NATO şi relaţii între alianţe” 68. Americanii vor accepta toate aceste garanţii Pe care Şevardnadze le defineşte fără echivoc „garanţii politice juridice şi materiale”. Al doilea şah-mat dat de diplomaţia sovietică a fost „disponibilitatea Germaniei unificate de a recunoaşte frontierele existente în Europa”, subiect la care americanii au acţionat la fel de pozitiv şi concilianţi, acceptând şi extindereantinentală a acestei probleme printr-un status-quo teritorial, care de fapt interesa Uniunea Sovietică în cel mai înalt grad. Este evident că Germania unificată nu avea cum să aibă vreo legătură cu frontierele României cu Uniunea Sovietică, de

exemplu, ale Poloniei cu URS S, alt exemplu, sau cu graniţa dintre Bulgaria şi Turcia. Dar pentru URSS era important ca redeschiderea inerentă a problemei frontierelor de către statele naţionale, problemă aparent închisă la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, să-i asigure stabilitatea configuraţiei pe care şi-o câştigase atunci în zona sa de ocupaţie. Aşa a rămas în picioare Republica Moldova, teritoriu românesc ocupat în 1940 prin înţelegere cu Hitler, aşa a rămas pe teritoriul Poloniei enclava Kaliningrad, aşa a putut da URSS Ucrainei alte teritorii româneşti – sudul Basarabiei, Ţinutul Herţa şi Insula Şerpilor, braţul nordic al Dunării.

În sfârşit, Echipa Gorbaciov a primit dreptul, aparent firesc, de a gestiona singură transformările politice din Estul Europei, fără a i se crea piedici, greutăţi internaţionale şi chiar ajutând-o acolo unde se împotmolea. Acesta din urmă este şi cazul României.

Mecanismele liberalizării

Gorbaciov a făcut un tur al capitalelor statelor comuniste europene şi a explicat pe larg procesele de reformă pe care intenţionează să le aplice URSS-ului. Totodată, a atras atenţia că aceste procese Vor Produce şi o modificare a raporturilor cu statele respective, mai tu Pe cale ideologică şi apoi pe cale economică. Liderii comunişti nu s-au alarmat, pentru că mai trecuseră prin astfel de vizite în care 1 Se prezentase o nouă viziune a unei noi conduceri sovietice.

Povesteşte Şevardnadze: „Interlocutorii ascultau politicos, dădeau din cap ca răspuns, dar evitau orice referire concretă”. Dacă s-ar fi trecut atunci la discuţii concrete, liderii comunişti est-europeni ar fi aflat din gura secretarului general al PCUS două concepte mortale pentru puterea lor politică: dezideologizarea relaţiilor între statele lagărului comunist şi parteneriatul comercial pe baze reale. Dezideologizarea relaţiilor între statele comuniste însemna abandonarea doctrinei internaţionalismului proletar, adică a rolului conducător al Moscovei în existenţa şi eventuala dezvoltare a sistemului

comunist. Mai popular spus, URSS îşi lua aparent mâna de pe ele şi le lăsa să-şi rezolve problema politică fundamentală prin apelul la propria societate şi naţiune, estimate a fi deja serios tărâţe de mentalităţile etatismului. Asta însemna şi trecerea la un fel de pluralism politic prin dezvoltarea unor aripi reformiste sau specializate (cum erau partidele agrare) din trunchiul partidului comunist. URSS nu-şi punea prea mari probleme cu apariţia unor partide burgheze sau a unor formaţiuni radicale de Dreapta pentru că acestea nu aveau o bază economică şi socială. Aripile politice urmau să se constituie din nucleele diferitelor grupuri sau clanuri interne ale partidului, cei vizaţi fiind în primul rând membrii eşaloanelor doi şi trei, mai permeabile la modernizarea gorbaciovistă. Parteneriatul comercial pe baze reale însemna un lucru şi mai grav pentru statele comuniste, deoarece pornea de la principiul anulării costului exorbitant plătit de URSS pentru întreţinerea lagărului comunist. Altfel spus, URSS nu intenţiona să mai subvenţioneze economic, material şi financiar aceste state, urmând să le aplice două principii devastatoare: preţul mondial real la materii prime, în dolari, şi obligaţia de a negocia contractele, altă dată stabilite prin CAER şi pe bază de ordin politic, cu firmele sovietice direct. În acest fel produsele fostelor ţări comuniste, de obicei de foarte proastă calitate, pierdeau piaţa sovietică fie pentru că nu mai erau comandate de firmele sovietice, fie pentru că acestea preferau să cumpere de pe piaţa occidentală, oricum de mai bună calitate, în al doilea rând, dacă voiau să cumpere produse sovietice, trebuiau să plătească preţul real, nesubvenţionat politic-Murise francul, cum spunea Caragiale!

Lipsa de reacţie a liderilor comunişti est-europeni a produs îngrijorare la Moscova. Cauza ei era necesitatea ca procesul de abandonare a lagărului să fie rapid, astfel încât efortul valutar să fie orientat imediat spre nevoile de reformă ale perestroikăi, pe de o oarte, iar pe de altă parte întârzierea să nu producă perturbaţii grave le tranziţiei ţărilor respective, pe fondul crizei economice agravate de

retragerera sprijinului sovietic. De aceea, la mesajul deschis al lui Mihail Gorbaciov s-a adăugat contactul nemijlocit între KGB, GRU şi structurile lor amplasate în ţările respective, între KGB, GRU şi reţelele lor de agenţi „ilegali" (cetăţeni ai statelor respective aflaţi sub contract informativ cu KGB), între Centrală şi agenturile amplasate de mult acolo. Cum agenţii sovietici erau infiltraţi în primul rând în straturile puterii comuniste din statele respective, aceştia au fost cam primii care s-au mişcat. Bineînţeles, în interiorul partidului. Aşa cum arătam, pentru a putea controla procesul, era absolut obligatoriu ca partidul să conducă reforma. S-a dezvoltat recent o opinie conform căreia Echipa Gorbaciov a prevăzut o tranziţie în două etape: prima, de ruptură faţă de vechile legături leniniste, cu sacrificarea liderului iniţiator după ce ruptura s-a produs, şi a doua cu plasarea la conducerea reformei a unui al doilea lider, de orientare pur gorbaciovistă. Cu o singură excepţie, România, schema a fost aplicată în toate statele foste comuniste. Peste tot însă, pierderea controlului asupra procesului de reformă chiar de către URSS a generat fie o cădere prea rapidă a primilor înlocuitori ai vechilor lideri, fie evoluţia accelerată a statelor respective către alte opţiuni politico-economice: democraţia de tip occidental şi economia de piaţă. Deschiderea spre pluralism politic nu a permis doar apariţia diferitelor aripi reformatoare din trunchiul partidelor comuniste, ci şi a unor formaţiuni politice radicale, în sensul că erau anticomuniste şi antisovietice, susţinute logistic de Occident. URSS-ul, fie că lr>telegem prin aceasta KGB-ul, Armata sovietică sau Echipa Gorbaciov, nu a putut gândi că un partid politic se poate forma cu puţini Membri, că se poate impune printr-un lider charismatic, fără a fi nevoie de o masă care să-l compună mai întâi şi apoi să-l lanseze în lupta politică. Aşa se face că organizaţii minuscule formate din ţi-au ajuns foarte repede la putere mizând pe euforia eliberării, pe încurajările Occidentului, şi & iţicazional, pe redeşteptarea vulcanică a sentimentului naţional curat, de demnitate

naţională şi de identitate culturală.

Comisia Bogomolov. În anul 1999 istoricul român Mihai Retegan are şansa singulară de a citi câteva documente de planificare strategică ale Echipei Gorbaciov. Cu ocazia unei sesiuni ştiinţifice ţinute la Varşovia pentru a celebra 10 ani de la victoria forţelor democratice, doi diplomaţi ruşi, foşti membri ai Echipei Gorbaciov în cadrul Departamentului de Relaţii Internaţionale, îi permit să-şi ia notiţe după ele, fără dreptul de a le copia sau reproduce în facsimil. Erau prezenţi ambasadorul SUA în Polonia, responsabilul cu supravegherea Sindicatului „Solidaritatea" din cadrul fostei poliţii politice poloneze, istorici şi politologi din fostele ţări comuniste şi din Statele Unite. Documentele erau traduse în engleză. Primul document era o „Notă pregătitoare" a consilierului G.H. Şahnazarov, transmisă de acesta lui Mihail Gorbaciov înaintea unei şedinţe a Biroului Politic din octombrie 1988. În Notă se afirma: „Noi am descoperit slăbiciunile acestui model (socialist, n.n.) şi am început să le schimbăm sistematic. De fapt acesta este scopul final al perestroika – să confere socialismului o nouă calitate. Un număr de ţări ne urmează şi au început, chiar înaintea noastră, procesul unor adânci reforme. Altele, RDG, România, Coreea de Nord nu admit această necesitate, mai ales din motive politice, pentru că leadership-ul lor nu doreşte să schimbe nimic, în realitate, toţi au nevoie de schimbări, dar noi nu putem să le-o spunem în mod public pentru a nu fi criticaţi că încercam să impunem prietenilor noştri perestroika" 69. În februarie 1989, Departamentul Internaţional din cadrul CC al PCUS şi o comisie specială numită după numele şefului ei, Comisia Bogomoaov, i-au înaintat lui Aleksandr Iakovlev două memorandumuri: „Despre strategia relaţiilor cu ţările socialiste europene" şi „Schimbările din Europa Răsăriteană şi consecinţele lor asupra URSS". Documentele făceau aprecieri asupra evoluţiei – de fapt a involuţiei – partidelor comuniste din Est, analizau perspectiva pierderii Puterii de către cestea în favoarea unor formaţiuni de Opoziţie şi prezentau în sinteză cazurile

de rezistenţă la schimbare: Cehoslovacia se mişca prea lent, Bulgaria simula perestroika şi nu schimba mai nimic, RDG şi România se opuneau categoric, „în România domină un regim opresiv – notează Mihai Retegan –, iar şeful regimului, care «caută să îndepărteze influenţa noastră», se «îmbracă în hainele luptătorului pentru puritatea socialismului». Datorită regimului autoritar şi cultului personalităţii în «ţară sunt posibile explozii de nemulţumire, dar este puţin probabil că acestea vor avea acum o largă răspândire». Dar, continuau specialiştii din Departamentul Internaţional al CC al PCUS, lucrurile se pot schimba «numai prin plecarea lui Ceauşescu, care poate să aducă cu sine evenimente dureroase» „70. Asupra acestor aspecte vom reveni.

Comisia Bogomolov şi Departamentul Internaţional al CC al PCUS au pus la dispoziţia lui Mihail Gorbaciov un scenariu al derulării evenimentelor în trei ipoteze:

1. Mişcarea lină spre democratizare, cu formarea unei republici socialiste parlamentare sau prezidenţiale şi care „este pentru noi preferabil”.

2. Minicrize care obligă partidele conducătoare să facă unele concesii Opoziţiei, situaţie care „în final pregăteşte terenul abandonării socialismului”.

3. Menţinerea sistemului şi suprimarea activităţii politice şi sociale a opiniei publice, drum care „nu exclude în viitor rezolvarea violentă a situaţiei de criză printr-o explozie socială cu consecinţe de nebănuit pentru politica internă şi externă a ţării” 71.

Cu ocazia desfăşurării lucrărilor „Şcolii de sociologie franco-română” de la Iaşi (2004), o personalitate a sociologiei din Republica Moldova, prof. Vladimir Gh. Guţu, a arătat că în 1989, când era consilier al ministrului de Externe, a lucrat în aceeaşi clădire cu Comisia Bogomolov. Activităţile „Secţiei România” ale comisiei erau secrete, protejate de serviciul de securitate, iar în cadrul ei erau angajaţi cetăţeni sovietici de origine română, între care şi un anume Muntean. Încercând să intre în dialog cu acesta, a fost refuzat brutal.

În practică, fenomenul liberalizării Estului a evoluat foarte rapid, punerea în aplicare a primei situaţii generând imediat mini-crizele celei de-a doua situaţii estimate de raportul Comisiei Bogomolov. În cazul Cehoslovaciei, RDG-ului, Bulgariei şi României s-a întâmplat cea de-a treia situaţie. Au evoluat rapid spre desprindere doar Polonia şi Ungaria, din motive distincte: în Polonia fenomenul desprinderii era mult avansat datorită activităţii eroice a sindicatului „Solidaritatea”, a perseverenţei şi tenacităţii Bisericii Romano-Ca-tolice, precum şi datorită atenţiei speciale arătate de SUA prin marea sa comunitate poloneză, ataşată în marea ei majoritate Partidului Republican, Dreptei conservatoare. Polonia era, cum se spune „deja pe jumătate plecată” şi a fost de altfel şi una din cauzele externe ale crizei sovietice, în cazul Ungariei a funcţionat instinctul istoric remarcabil al acestei naţiuni mici, care nu-şi poate asigura independent supravieţuirea şi are nevoie în permanenţă de un protector, fapt pentru care îşi schimbă cel mai repede orientarea spre cel puţin o nouă Mare Putere ocrotitoare, atunci când cea prezentă cu interesele sale slăbeşte. A mai contat puternicul lobby maghiar din America şi Marea Britanie, precum şi legătura liderilor politici şi ai serviciilor de informaţii maghiari, în majoritate evrei, cu lobby-ul evreiesc din Statele Unite72.

Reacţia la semnalul liberalizării gorbacioviste

Cercetarea atentă, după o perioadă de 15 – 20 de ani de la evenimente, a fenomenelor politico-sociale declanşate în Est de liberalizarea sovietică arată că scenariul Echipei Gorbaciov a fost pus în aplicare conform datelor sale iniţiale, dar a evoluat inegal atât între diferitele state eliberate, cât şi pe scena strict naţională. S-au conturat trei direcţii ale dezvoltărilor politice, precum şi o a patra ibdirecţie, colaterală, cumva neaşteptată, dar pe deplin legitimă. Pantul acestor evoluţii din sfera fragmentării partidelor comuniste şi, corpul societăţii civile a fost observat destul de precis de câteva mbasade ale României în ţările fostului lagăr comunist. Ambasada de la Praga (ambasador George Homoştean) transmitea la

Bucureşti în octombrie 1989 schema evoluţiei politice generate de liberalizare73, schemă despre care noi ştim astăzi că era previzibilă. Ea a fost confirmată şi de la Budapesta de ambasadorul Traian Pop şi deja Varşovia de Ion Ţesu. În statele foste comuniste se constituiau de regulă trei tipuri de formaţiuni politice:

1. Vechiul Partid Comunist, care încerca să supravieţuiască odată cu renunţarea formală la doctrina marxist-leninistă, adopta o poziţie flexibilă doar în planul vizibilităţii publice, mulată strident după realităţile schimbărilor europene, dar căuta în permanenţă să-şi păstreze privilegiul Puterii, folosind toate mijloacele oferite de instituţiile statului comunist încă existent.

2. Gruparea social-democrată, care se pronunţa pentru democratizarea accelerată a ţării şi trecerea la economia de piaţă dar sub controlul statului, grupare provenită din Partidul Comunist şi care era expresia locală a Echipei Gorbaciov de la Moscova. Ea considera că „reforma nu se poate aplica fără participarea comuniştilor”, dar respingea orice colaborare cu Partidul Comunist, pentru a nu se compromite şi pentru a accentua existenţa unei diferenţe doctrinare faţă de acesta.

3. Opoziţia democratică, formată în principal din personalităţi ale societăţii civile, foşti deţinuţi sau opozanţi politici, foşti membri de partid de circumstanţă, tineri prooccidentali sau naţionalişti (anti-sovietici), oameni cărora li se făcuse o nedreptate sau care fuseseră striviţi de sistem mai demult sau mai recent, numeroşi colaboratori ai serviciilor de informaţii infiltraţi în noile structuri sub masca luptăto-llalui anticomunist sau din oportunism, agenţi KGB „ilegali”. Opoviţia s-a constituit peste tot dintr-o multitudine de grupări, concenate în jurul unui lider charismatic, în jurul unei idei sau al unui fond provenit din Vest. De altfel, grupările de opoziţie erau ajutate logistic şi relativ modest financiar de Occident, prin intermediul unor fundaţii autentice sau mascate, principalul sprijin material constând în aparatură şi echipamente mass-media care să le permită să se facă

cunoscute şi să-şi popularizeze platformele.

Cea de-a patra, o subdirecţie, avea „ca numitor comun ideologia religioasă şi clericalismul politic militant”, sursa mişcării fiind Vati-canul. Ieşite de sub opresiunea comunistă, episcopiile catolice din! ţările respective au devenit foarte active, atât în privinţa demolării vechilor structuri totalitare, cât şi în medierea diferitelor divergenţe apărute între Putere şi Opoziţie. Aceste patru tipuri de evoluţii politice corespundeau într-un fel voinţei şi depindeau într-o măsură sau alta de Centrele de Putere mondială angajate în procesul de liberalizare: formaţiunile social-democraţe de Moscova, Opoziţia de Statele Unite, grupările clericale de Vatican. Doar partidele comuniste mai depindeau de Karl Marx, mort de mult, şi de fosta URSS încă nedesfiinţată, mare şi aparent ameninţătoare.

Atât Securitatea română cât şi Nicolae Ceauşescu, după cum vom arăta, au cunoscut din timp faptul că decizia de liberalizare nu este o farsă, ci un act politic deliberat, precum şi felul în care se destructura sistemul comunist în celelalte ţări prin dezvoltarea unor formaţiuni politice în sistem pluralist. Faptul că românilor nu li se dădeau informaţii despre ce se întâmpla în jurul lor nu însemna ca Ceauşescu nu le avea. Mai este interesant de semnalat, dincolo de patentul liberalizării gorbacioviste care poate fi identificat mai întâi în principalele state reformatoare, Polonia şi Ungaria, apoi şi în celelalte, scoase din comunism prin intervenţia solidară a Uniunii Sovietice şi a Statelor Unite ale Americii, că una din temele liberalizării transmise de Moscova a fost abandonarea preocupării pentru trecut, renunţarea la orice formă de resentiment antisovietic şi concentrarea atenţiei spre viitor. Ungaria a rezolvat fără ezitări problema, printr-o mare manifestaţie dedicată revoltei din 1956, îngropând cu această ocazie trecutul, ridicându-i o statuie şi trecându-l în sarcina exclusivă a cărţii de Istorie. Pentru Polonia a fost acordată satisfacţia recunoaşterii masacrului de la Katyn. S-au ţinut câteva slujbe şi s-a difuzat filmul necenzurat al masacrului. Cu Cehoslovacia a

fost mai greu, mai ales pentru că reforma gorbaciovistă semăna până la identitate cu „Primăvara de la Praga” pe care tancurile sovietice o zdrobiseră atunci, pentru ca acum să o impună cu insis-nte diligente politice. A fost nevoie de o târzie şi formală recuoaştere a greşelii din partea URS S, dar cazul s-a închis sub aco-erirea „Revoluţiei de catifea”, pe care Moscova nu a mai întârziat să o declanşeze. Cu Bulgaria nu avea ce trecut să rezolve, dar a obligat” o să permită emigrarea a peste 300.000 de etnici turci, unii dintre ei amenințând ridicol: „Ne vom întoarce pe tancuri!”. La recomandarea Statelor Unite, Turcia a potolit entuziasmul foştilor cetăţeni bulgari, în următorii 10 ani, imigranţii vor fi expulzaţi înapoi din Turcia în Bulgaria, pe avioane şi autobuze. RDG-ul nu avea istorie, aceasta fiind scrisă exclusiv de Marile Puteri, atât la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, cât şi la sfârşitul Războiului rece. S-au pus în discuţie crimele de la Zidul Berlinului, dar dărâmarea acestuia a produs un entuziasm mult mai puternic decât dorinţa de revanşă. Doi-trei ofiţeri au fost anchetaţi şi nu se mai ştie dacă au fost condamnaţi sau dacă mai sunt prin închisoare.

Subtilitatea acelor recunoaşteri ale greşelilor istorice din partea sovietică provine din faptul că ele au avut un caracter strict formal, de relaţii publice, fără a se pune în discuţie consecinţele acelor abuzuri şi nedreptăţi. Recunoaşterile formale sovietice au semănat cu mulţimea de scuze transmise în Asia de Japonia, ba pentru prostituatele din timpul războiului, ba pentru masacrele din Manciuria, ba pentru fiecare distrugere a barierei de corali provocată în puzderia de insule din Pacific, scuze pline de solemnitate, dar atât de multe încât până şi sensul lor moral s-a diluat. A fost recunoscut masacrul de la Katyn, dar folosirea acestui eveniment pentru a „justifica” epurările din rândul Armatei poloneze naţionale este trecută sub tăcere, la fel ca şi efectul minciunii – că masacrul a fost făcut de fieurmani – asupra pretenţiei sovietice de la sfârşitul războiului că a liberat teritoriile poloneze pe care de fapt le-a încorporat. S-a recunoscut

eroarea din 1968, dar despre cât a fost dată înapoi Ceoslovacia economic şi politic prin invazia sovietică nu se spune linic, ca să nu mai luăm în calcul posibilitatea unei compensaţii.

La fel şi pentru revolta ungară din 1956, la fel şi pentru zidul ridicat la Berlin între familii de germani.

Singura care n-a intrat în acest program al pacificării morale şi istorice a fost România. Ea este şi ţara cu cele mai multe pierderi istorice, în primul rând teritoriale: Basarabia, nordul Bucovinei Insula Şerpilor, un braţ al Dunării, dar este şi naţiunea fără nicio reparaţie morală: nu se recunoaşte agresiunea sovietică din 1940, nu i se recunosc demersurile diplomatice din Occident pentru ieşirea din război, nu i se recunoaşte salvarea celei mai mari comunităţi evreieşti din Europa, nu i se recunoaşte martirajul din timpul perioadei comuniste şi nici măcar anumite merite în medierea unor conflicte internaţionale, în Orientul Apropiat şi în Orientul îndepărtat. «Toate acestea sunt consecinţe ale cramponării de Putere a clanului Ceauşescu, a ambiţiei nesăbuite a lui Nicolae Ceauşescu de a muri conducător al României comuniste, ale limitelor sale intelectuale şi ale gravelor greşeli de politică externă pe care le-a făcut în ultimii ani de conducere, în principal sfidarea Americii. Este paradoxal pentru Nicolae Ceauşescu, ca mai tot ce făcea în ultimii ani, faptul că în timp ce nu credea în succesul reformei gorbacioviste, nici nu intuia că eşecul perestroikâi va avea consecinţe diplomatice asupra reglementării problemelor istorice, morale şi teritoriale între URSS şi ţările ocupate din Europa estică. Probabil că a identificat la un moment dat reflexul târziu al acestui fenomen şi a încercat o manevră firavă de repunere în discuţie a problemei Basarabiei, dar într-un context care a fost fără îndoială penibil, la Congresul al XIV-lea.

Estimăm că întreg acest scenariu al liberalizării controlate a Estului comunist s-a destrămat în faţa reformei economice. Dacă liberalizarea politică exterioară a evoluat accelerat, soluţiile economice au fost extrem de

limitate. Trecerea de la comunism la capitalism implica adoptarea unei formule social-economice pe care Occidentul o exersa de două sute de ani, după Epoca Luminilor şi Revoluţia Franceză, o purtase prin meandrele Istoriei cu războaie şi păci convenabile, a unui model care avea deja o istorie proprie, cu etape, succese şi eşecuri, în faţa pericolului comunist Occidentula reacţionat la sfârşitul celui de-al doilea război mondial cu enorme de capital, cu Planul Marshall, cu protecţionism vamal, proiectul Pieţei Comune. Iar stabilizarea economiei occidentale a rât oricum 20 – 30 de ani, a avut o cădere în anii „crizei petrolu – apoi s-a redresat din nou şi a ţâşnit pe calea dezvoltării tehno-sice. În fa-a liberalizării sovietice, inclusiv pe baza înţelegerii cu TÂRSS, Occidentul a intervenit prudent în reformele Estului euro-ean, oferind o singură soluţie: deschiderea pieţei şi ocuparea acesteia de firmele occidentale, singure sau în societăţi mixte. Un pachet Se legi anume, care să consfinţească instalarea regimului democratic şi-a piltei libere, promulgat de Parlamentul ţării respective, avea menirea să deschidă larg porţile ajutorului economic direct şi indirect. Chiar dacă nu au dorit expres acest lucru, ţările occidentale dezvoltate nu au oferit decât soluţia controlului asupra economiei statului estic respectiv, a transformării sale mai întâi în piaţă de desfacere. Guvernele comuniste, chiar dacă intenţionau să aplice reforma gorbaciovistă, nu aveau nici voinţa, nici mijloacele să producă o ruptură atât de violentă în mentalităţi şi în mecanismele economice. De aceea a existat un timp al tranziţiei până s-au dezmeticit că URS S i-a abandonat pentru a se salva pe ea şi că n-au încotro decât spre Occident. Grupările şi partidele prooccidentale s-au înscris pe acest ultim curent şi, în faţa spectrului crizei economice, precum şi pe fondul derutei sau disperării populaţiei, au avansat rapid la Putere. Acolo au aplicat reforma radicală, au deschis piaţa, au primit capitalul occidental, l-au instalat pe bazele economiei de piaţă, apoi au plecat în Opoziţie fără teama că „îşi vând tara”. De fapt, aşa cum am arătat, nu exista altă soluţie.

Fenomenul a fost favorizat de aspectul fundamental al procesului de liberalizare şi anume că reforma sovietică internă a lui Gorbaciov a dat foarte repede semne că va eşua. Cauzele eşecului au fost provocate atât de rezistenţa sistemului, cât şi de greşelile de tactică ale Echipei Gorbaciov. Pe fond, ceea ce i se reproşează liderului reformist sovietic este la s-a apucat de toate o dată, încercând să declanşeze perestroika în toate domeniile de activitate, lipsindu-se de posibilitatea de a gestiona întregul, toate consecinţele confruntării între ideile noi şi vechiul aparat, de a răspunde la cele două grave probleme ale trântei: imposibilitatea de a reforma comunismul, ca sistem politic şi economic, şi naţionalismul cu tendinţă centrifugă al republicilor unionale şi autonome. În al doilea rând, remarcă analiştii, a indecizia lui Mihail Gorbaciov, neabandonarea credinţei sale în restructurarea pe principii leniniste a societăţii, precum şi „atitudinepăstrată constant de conducătorul sovietic pe parcursul celor şase ani şi nouă luni cât a deţinut puterea, anunţând măsuri radicale şi amânându-le, aproape concomitent, pentru date ulterioare şi nedeterminate” 74. Mai mult decât atât, conform partenerului său fidel, chiar prima măsură a perestroikâi – prohibiţia la alcool, adică lăsarea sovieticilor fără votcă – a fost o „eroare devastatoare”. „Pagubele materiale aduse ţării de lupta cu alcoolismul au depăşit 15 miliarde de ruble. şi nu a adus niciun folos. Dar a sporit suferinţele” 75. Nu este o replică din teatrul comic, este expresia unei erori politice, a lipsei de realism, a necunoaşterii psihologiei massei la un moment istoric dat. În sine, este eroarea tipică de a porni o reformă de sus, fără ca cetăţeanul de jos să aibă cultura schimbării, mizându-se pe adoptarea mecanică a ordinului. Ceea ce a trăit Gorbaciov între 1986 şi 1989 nu a fost o conducere în armonie a perestroikâi (a schimbării) prin glasnost (transparenţă), ci o întoarcere a glasnost-ului. împotriva perestroikâi. Cu cât devenea mai transparent procesul de reformă, cu atât schimbarea părea mai ameninţătoare, mai nesigură, mai imposibilă pentru cei chemaţi să o aplice.

China n-a făcut greşeala asta.

Dar, privind cu luciditate evoluţia perestroikâi nu putem să nu observăm că Gorbaciov nu avea mijloacele pentru a introduce o restructurare radicală, la care trebuie adăugată şi fragilitatea puterii sale, dependentă primordial de KGB, de Armată, care ţinea statul pe baionete, şi de eficienţa Ministerului de Externe (adică tot de KGB), blocată de aparatul politic şi de birocraţia administrativă speriată, cramponată pe structuri. Tot ce a putut face, spre binele omenirii, a fost să întârzie momentul scadenţei, să ofere naţiunilor ocupate în URSS şi în Europa, chiar URSS-ului însăşi, poate fără să vrea, timpul necesar pentru a se dezmetici şi a nu se mai întoarce la formele anterioare. Aşa cum spunea foarte amărât Şevardnadze: „Eu, produsul aceluiaşi sistem un renegat, care nu poate fi iertat” 76. Drama lui Gorbaciov este că, în timp ce Şevardnadze avea ceva – spate, o rădăcină – ţara lui natală, Georgia –, în timp ce Iakovlev a sprijinul moral al apartenenţei ebraice, el nu avea în urmă decât visul unei Uniuni Sovietice democratice, proiecţie luzorie. Idealul unei Rusii Mari îi aparţinea lui Elţîn. Iar când Raisa a murit, ca urmare a şocului produs în timpul loviturii de stat din 1991, lui Mihail Gorbaciov nu i-a mai rămas decât singurătatea premiului său Nobel pentru pace, mânjit cu sânge de gruzin, de eston, de român.

Esenţial în înţelegerea procesului în care a fost antrenată şi România este că în decembrie 1989, în momentul revoluţiei, peres-troika sovietică eşuase vizibil de câteva luni. Toate previziunile sumbre şi avertismentele pe care comunistul Ceauşescu i le prezentase comunistului Gorbaciov cu ocazia fiecărei întâlniri bilaterale la nivel înalt se întâmplaseră. Pe urma Echipei Gorbaciov rămânea o singură reformă victorioasă, dar monumentală: eliberarea Europei de comunism.:

Conflictul sovieto-român

Vom analiza comportamentul României comuniste şi cu ajutorul unor texte anterioare, dar apropiate cronologic revoluţiei din 1989 şi care ilustrează punctul de vedere

sovietic asupra situaţiei din ţara noastră. Lipsa de acces la arhivele sovietice va întârzia încă mulţi ani înţelegerea corectă, sigură, a modului în care a tratat URSS perioada de regim Ceauşescu, dar anumite dezvăluiri făcute în ultima Perioadă permit să ne formăm o opinie, care însă nu poate fi definitiv fixată. De regulă, în astfel de situaţii există exagerări, fie dând nor informaţii o greutate sporită, fie tratând alte informaţii că mi-ore, nesemnificative, lăsând la mijloc un spaţiu vast pentru specu-ţle De aceea, anumiţi autori, care studiază de ani de zile relaţiile româno-sovietice, care s-au specializat în istoria serviciilor secrete sunt mai importanţi pentru orice sinteză decât impresiile unui analist politic al momentului, deoarece au avut posibilitatea să observe în timp şi să coreleze puţinele informaţii cu metodologiile activităn; informative pe care le cunoşteau. Un astfel de autor este profesorul universitar Cristian Troncotă. Cu ocazia unui seminar despre Cortina de fier, ţinut la Bucureşti în 9 – 10 mai 2000, el a prezentat un studiu asupra evoluţiei relaţiilor între Securitate şi KGB perioada 1969 – 1989. Troncotă surprinde câteva detalii ale unei confruntări subterane care era percepută la nivel public prin relativa independenţă ostentativă a lui Ceauşescu faţă de Moscova. Găsind în mediul românesc un imens potenţial antisovietic şi chiar unul anormal antirusesc, o rusofobie veche, adânc imprimată în conştiinţa vechilor generaţii şi insistent cultivată în rândurile noilor generaţii, proiecţia de imagine a liderului comunist român a reuşit. Departamentul Securităţii Statului considera că acel conflict URSS – România era major, că nu a fost o joacă de suprafaţă. După moartea lui Stalin conflictul a escaladat treptat prin rezistenţa lui Dej la coordonarea sovietică destinată încadrării României în sistemul economic al URSS, adică partea aceea a relaţiilor în care URSS dorea să orienteze, de fapt să limiteze, economia românească după necesităţile URSS. Declanşatorul aversiunii lui Ceauşescu faţă de sovietici a fost Brejnev. Acesta îşi trata de sus subordonaţii din ţările comuniste. Ceauşescu, care era foarte orgolios, a fost cel

care a reacţionat violent la acest tratament. El a combinat propriul său orgoliu cu ideea că ţara lui este umilită. Momentul de cotitură a fost anul 1968, când România condamnă oficial şi public invazia sovietică în Cehoslovacia. „După episodul cehoslovac din 1968 şi intenţia planificată (dar neaplicată) în legătură cu o posibilă invazie în România şi Iugoslavia, se pare că Brejnev nu a renunţat la dorinţa de a face regimul de la Bucureşti obedient la cerinţele sale. Pentru atingerea acestui scop, liderul de la Kremlin a amplificat acţiunii6 serviciilor secrete sovietice. Au fost finalizate prin Operaţiuni Dniestr (Nistrul) în iulie 1969, care ţintea la aducerea la conducere* României a unei noi persoane, loiale Kremlinului, care trebuia să fie membru al Partidului Comunist Român". 77 Pe timpul lui Brejnev declanşat un val de recrutări masive în România. Au fost vizaţi noritari, ţigani, evrei şi unguri din structuri, apoi şi români cu nvingeri marxiste, pe care naţionalismul lui Dej sau Ceauşescu îi era, ca abatere de la internaţionalism. Apoi, erau oportunişti, divizi daţi afară din funcţii importante pentru incompetenţă sau trecuţi la pensie. Securitatea română a simţit relativ devreme că a fost pusă în aplicare o operaţiune de răzbunare pentru atitudinea din 1968. De altfel, însuşi Ceauşescu, de frică pentru consecinţele actului său curajos, a ordonat o intensificare a activităţii de culegere de informaţii pe linia URSS şi a luat o serie de măsuri cunoscute (înfiinţarea Gărzilor patriotice, înfiinţarea sau reamplasarea unor unităţi militare la flancul estic, intensificarea activităţilor de ascultare radioelectronică, importul de nave de minare, tentativa de a importa submarine din China ş.a.). Activitatea de informaţii pe relaţia URSS a întâmpinat dificultăţi încă de la început. Conform generalului Nicolae Pleşiţă, în acea perioadă şef al Direcţiei de Securitate şi Gardă, „după ce-am înfiinţat acest sector cu rezultate bune, când i-am prezentat un material, deşi era un om fricos, chiar dacă nu tremura în faţa ruşilor, când a văzut tentaculele noastre spre Est, a zis: Mai uşurel că dacă află!..." 78. Zona cu

rezultate modeste a fost Basarabia, teritoriul românesc ocupat în 1940, teren ideal pentru culegerea de informaţii cu caracter preventiv şi spaţiu limitrof esenţial pentru securitatea României. Ocupaţia sovietică timp de decenii, dar mai ales deportările de sute de mii de români din Basarabia şi aclimatizarea unor minoritari alogeni pe acest teritoriu au făcut ca activitatea de informaţii românească să fie extrem de riscantă. KGB-ul putea identifica foarte repede acţiunile româneşti, lucru pe care de altfel l-a şi făcut, folosind cu abilitate tentaţia ideii că în Basarabia mai există patrioţi români şi oameni dispuşi să rişte pentru idealul unităţii naţionale. Aceştia existau, erau foarte puţinj dar şi foarte greu de verificat, în plus, fapt semnificativ pentru evenj, mentele din decembrie 1989, Basarabia a devenit principalul centru de operaţii al KGB-ului pentru teritoriul României. Instalarea la Giurgiuleşti, în Basarabia, a unei staţii puternice de intercepţie a comunicaţiilor l-a determinat pe Nicolae Ceauşescu să dezvolte trei servicii speciale de asigurare şi protecţie a transmisiunilor telefonice, radio şi cifrate79 cu care să contracareze activitatea staţiei de la Giurgiuleşti, precum şi a staţiilor puternice, cu rază de acţiune până în nordul Africii, existente deja pe Insula Şerpilor. Ceauşescu a mai acţionat pe câteva căi, pentru a se putea proteja, prima fiind apropierea multiplă şi foarte strânsă de China, a doua fiind o deschidere surprinzătoare spre Statele Unite ale Americii… Arhiva Mitrokhin" aduce unele lămuriri: „În cursul anului 1971, în afară de ilegalii pentru Operaţiunea PROGRESS în Cehoslovacia şi Polonia, au mai fost plasaţi treisprezece în România, nouă în Iugoslavia, şapte în Germania de Est, patru în Ungaria şi trei în Bulgaria. Deşi toţi aveau obiective asemănătoare, existau şi sarcini specifice în fiecare ţară. Prioritatea dată României în 1971 reflectă nemulţumirea sovietică crescândă faţă de politica externă a lui Nicolae Ceauşescu, care combina o versiune a neostalinismului în interior cu o independenţă crescândă faţă de Pactul de la Varşovia în străinătate. După ce a condamnat invadarea Cehoslovaciei, Ceauşescu a fost

răsplătit în anul următor cu o vizită a lui Richard Nixon, prima făcută de un preşedinte american în Europa de Răsărit comunistă, în 1970 Ceauşescu a făcut prima din cele trei vizite în Statele Unite. Moscova şi-a arătat nemulţumirea faţă de vizita la Beijing, din 1971, desfăşurând manevre ale Pactului de la Varşovia la frontierele României" 8 Unitatea Militară 0920/A a fost transformată în UM 0110, încadrată cu ofiţeri şi subofiţeri din valul nou şi destinată contrainformaţiilor pe spaţiul estic. Ea a fost în stare să identifice majoritatea acţiunilor secrete sovietice, să preia sub control mai multe reţele de spionaj după ce acestea au fost construite şi puse în acţiune, să destructureze reţele pe care nu le identificase din faza de construcţie. Succesele carităţii române au semnalat KGB-ului că în spaţiul românesc are aliat" pe care nu poate conta, că au fost impuse anumite limite relaţiile dintre structurile de informaţii şi că, la un semn, poate de larmă, poate de pericol real, Securitatea şi suprastructura politică le României nu vor răspunde orbeşte, cu devotament, cu spirit 'nternaţionalist. În primul raport înaintat de Serviciul Român de Informaţii către Senatul României se afirmă: „Aşa cum rezultă din instructajul făcut, încă din 1982, de un cadru de informaţii sovietic venit din centrală în ţara noastră, România era «lucrată» la nivelul unui stat inamic, mod de abordare care s-a păstrat, chiar s-a accentuat, după venirea la conducere a lui Mihail Gorbaciov" 81. Ultimul şef al UM 0110, general-locotenent Victor Neculicioiu, avea să confirme în faţa Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 această realitate: „Vă raportez că din 1983, când am preluat conducerea acestei unităţi, cel puţin pe linia serviciului de informaţii URSS-KGB, lucrurile erau foarte clare din punctul de vedere al concepţiei de lucru şi al poziţiei faţă de ţara noastră. Ei ne socoteau pe acelaşi plan al intereselor informative ca pe oricare ţară occidentală. Asta era concepţia de bază de la care plecau ei în organizarea acţiunilor pe teritoriul nostru" 82. Tot din 1969, KGB îşi intensifică şi tentativele de penetrare a

Securităţii, cu rezultate relativ modeste, baza pătrunderii sale fiind în continuare ofiţeri superiori şi generali din vechea gardă (tip Doicaru, Caraman, Pacepa), formaţi de consilierii sovietici, într-o singură zonă, cea a acţiunii politice, Securitatea nu a putut contraataca în forţă din cauza „obsesiei lui Ceauşescu că pe frontul secret totul trebuie făcut cu maximă prudenţă, pentru a evita orice provocare sau acţiuni diversioniste care ar fi oferit Kremlinului orice motiv – cât de mic – pentru o intervenţie în România” 83. Mai era un motiv, probabil mai important pentru Ceauşescu, şi anume teama de a diminua fizvreun agent sovietic astfel încât KGB să-i organizeze asasinarea Teama personală a fost foarte puternică, el fiind un lider care se deplasa mult în străinătate, inclusiv în ţări nesigure, cum erau cele africane sau arabe, unde înscenarea unui asasinat era destul Qe facilă. Aşa se face că agenţii sovietici din spaţiul politic, contactaţi sau racolaţi prin Operaţiunea Nistrul, au fost puşi sub observaţie fără a fi eliminaţi. Credinţa că această ameninţare există – realitate greu de controlat astăzi prin informaţii sigure – a degenerat apoi în măsurile exagerate, niciodată sigure, de protecţie a şefului statului. Un alt aspect parazitar a fost acela că inclusiv în cazul unor disidenţi români autentici, obsesia manevrei sovietice a funcţionat, Ceauşescu fiind convins că manifestările acestora (de exemplu, un Paul Goma) nu pot avea o sursă românească, întrucât poporul îl iubea, ci trebuie să fi fost inspirate de Moscova. Chiar şi în situaţiile în care Securitatea îi raporta că nu se poate face o legătură între actul de disidenţă şi KGB, Ceauşescu aducea argumentul că protestul respectivului disident „face jocul Moscovei”. Generalul Nicolae Pleşiţă arată că „Ceauşescu era totuşi fricos, chiar dacă a făcut dovada demnităţii în 1968. Nici el nu m-a cruţat pe mine şi nici eu nu-l cruţ. Pe cât a părut de curajos în 1968, se temea de ruşi. Acceptase să ne ocupăm contrainformativ de ei, dar ne-a interzis să dezvoltăm munca de informaţii în Uniunea Sovietică şi să ne mulţumim numai la nivelul ambasadelor. După ce am

constituit sectorul contrainformativ pe linia Uniunii, am făcut un bilanţ. Rezultatele nu-mi plăceau. Am comparat potenţialul de luptă contra Estului cu potenţialul de luptă împotriva Vestului. Am constatat că sectorul estic este mult mai subţire încadrat. şi Estul era atunci mai periculos ca Vestul. Am propus să dezvoltăm aparatul (…) Am vrut să semnalez că nu avem potenţial de luptă cu acest colos care-şi păstrează reţeaua încă din timpul ţarismului…" 84.

La un bilanţ actual se poate afirma că, până spre sfârşitul anilor '80, Securitatea a reuşit să gestioneze în bună măsură monitorizarea activităţilor de spionaj sovietice în zona politică a României şi a avut activităţi modeste pe teritoriul URSS. Securitatea, fiind condusă autoritar şi controlată instituţional de partid, nu a putut trece la nicio acţiune concretă de contracarare pe teritoriu inamic, decât în măsură în care primea un ordin explicit de la Nicolae Ceauşescu. Acest amănunt va conta în decembrie 1989. În schimb sovieticii au reuşit să penetreze foarte adânc în eşaloanele superioare ale Armatei române, în Armată – discutăm de anii '70—80 – exista o situaţie sreu de modificat, generată de faptul că majoritatea ofiţerilor superiori şi a generalilor proveneau din oameni simpli, ţărani sau muncitori, intraţi sau aduşi în Armată în anii '50, mulţi dintre ei şcolarizaţi în URSS sau antrenaţi în programele Tratatului de la Varşovia. Tehnica de luptă fiind sovietică, activitatea lor fiind legată de această tehnică, influenţa unei anumite imagini de forţă a URSS a contat în psihologia multora dintre ei. Armata URSS a fost mult timp un model, în plus, militarii ştiau cel mai bine ce însemna Armata sovietică, forţa ei uriaşă, incapacitatea Armatei române de a-i face faţă. Chiar şi în anii '90, adică cât se poate de recent, în Academia Militară se studiau tematicile agresiunilor potenţiale pe cele patru direcţii strategice şi, în cazul unui atac sovietic, profesorii concluzionau că nu se poate rezista, în Armată mai existau în anii '70 ofiţeri de provenienţă basarabeană, români căsătoriţi cu rusoaice sau evreice, partide care, împreună cu „originea sănătoasă", asigurau ascensiunea fără

probleme în ierarhia militară. Infiltrarea fiind timpurie şi organizată metodic în anii de debut ai regimului comunist, posibilităţile de a-i depista sau îndepărta pe adevăraţii spioni au fost întotdeauna reduse. Pe de altă parte, în mod inexplicabil, cea mai slabă structură era cea de contrainformaţii, subordonată, după sistemul sovietic, Securităţii, corp străin şi bântuit de mari probleme de cadre. Deşi ofiţerii angajaţi în acea Direcţie proveneau, mai ales în ultimii ani, din rândul militarilor cu rezultate foarte bune – fără însă a atinge vreodată nivelul de racolare a intelectualilor reuşit de Securitate –, sistemul de lucru era total defectuos, în loc să predomine protecţia cadrelor, contraspionajul, ofiţerii CI se implicau în tot felul de incidente şi conflicte mărunte, în partizanat regimental, în turnătorii ieftine. Mulţi proveneau din ofiţeri racolaţi în prealabil ca informatori ai Securităţii. Erau de regulă urâţi de ofiţerii de carieră, Cl-ştii la rândul lor se comportau de multe ori discreţionar, prin efectul posibilităţii legale de a supraveghea orice grad, oricât de mare, şi din aceste motive colaborarea firească între cele două tipuri de ofiţeri era defectuoasă. Cercetarea celor mai importante mărturii asupra acelui complot militar din 1983, pe care îl vom analiza mai târziu, ne conduce spre o poziţie echilibrată faţă de acest subiect, poziţie care se sprijină atât pe cunoaşterea procedurilor de lucru ale serviciilor de informaţii din lagărul comunist, cât şi pe tipologia comploturilor din România modernă şi contemporană.

Se poate considera certă informaţia conform căreia după 1968 serviciile de informaţii sovietice au căutat să evalueze şi să pună în acţiune nemulţumirea unor activişti de partid din structurile politice şi militare ale ţării cu scopul de a-l înlătura pe Nicolae Ceauşescu. Ca orice serviciu profesionist, KGB şi GRU au apelat în primul rând la reţelele proprii de informaţii şi spionaj formate pe teritoriul României încă din primii ani ai ocupaţiei, coordonate de la ambasadă sau din centre organizate din timp sub acoperirea unor firme sau organizaţii româno-sovietice. Aceste reţele au identificat zone ale structurilor

de Putere din România în care se manifestau nemulţumiri, cauza acestora, precum şi persoanele nemulţumite, în ultimă instanţă, dar mai ales în deceniul opt, motivaţia personală a nemulţumiţilor era mai puţin importantă, ceea ce conta fiind curajul de a-şi expune nemulţumirea, înclinaţia spre a o împărtăşi colegilor sau prietenilor şi măsura în care persoana era dispusă „să facă ceva”. Profilul nemulţumiţilor poate fi identificat şi de noi cu oarecare uşurinţă:

Foşti activişti de partid din epoca stalinistă cărora „le trecuse vremea” şi care, fiind protejaţi şi asistaţi social în calitate de foşti ilegalişti şi agitatori ai perioadei „preluării puterii”, trăiau sentimentul şi îşi alimentau convingerea că mai reprezintă ceva în istoria şi construcţia comunismului în România. Unii dintre aceştia erau dominaţi de sentimentul contrar că au fost înlăturaţi de gruparea Ceauşescu prea devreme, având încă vârsta să mai activeze în structuri», sau că au fost îndepărtaţi pe nedrept, printr-o epurare forţată, ruptă Se mecanismul curent al rotirii cadrelor. Marea majoritate a acestor dinozauri” stalinişti rămăsese fidelă Uniunii Sovietice, unică autoare a destinului lor politic în România şi considerau politica lui Ceauşescu o deviaţie periculoasă de la axa internaţionalismului controlat de Moscova. Proveniţi din pleava fostei societăţi româneşti democratice sau din rândurile păturilor sărace ale minorităţilor, mai ales evreieşti, ieşiţi peste noapte din zona mahalalei şi, nu în puţine cazuri, din lumea interlopă, aceşti foşti activişti de partid stalinişti fuseseră făcuţi peste noapte „cineva”, aduşi la conducerea statului şi la privilegii. Lipsa lor de caracter, de cultură, precum şi brutalitatea născută din promiscuitate au fost folosite din plin împotriva populaţiei. Tot ce deveniseră şi tot ce dobândiseră aveau o singură origine: URSS.

Activişti de partid români şi minoritari speriaţi de politica „independentă” faţă de Moscova, de unele acţiuni curajoase explicit antisovietice şi de legăturile prea avansate cu „inamicul” – Occidentul şi în particular Statele

Unite, în sensul că aceste atitudini nu puteau dura, nu puteau fi admise de URSS şi că mai devreme sau mai târziu aceasta va reacţiona printr-o schimbare de echipă la Bucureşti. Calculul lor implica prudenţa, criticile voalate la adresa cuplului Ceauşescu, jocul dublu, asigurarea unui alibi pentru momentul schimbării. Frica de URSS îi făcea să delimiteze în mediul lor ataşamentul formal faţă de politica oficială de sentimentele personale faţă de URSS. Principala temă a mesajului lor confidenţial era critica la adresa promovării Elenei Ceauşescu şi a rudelor clanului în funcţii politice, aspect ce lovea indirect în Nicolae Ceauşescu. În aceeaşi categorie de nemulţumiţi intrau şi activişti români sau minoritari din valul nou, îndepărtaţi pentru incompetenţă, din cauza vreunui incident, sau care îşi manifestau oportunistul şi mediocritatea pentru a susţine, cu declaraţii de devotament în Paralel cu bârfe politice, ideea stabilităţii cadrelor. O categorie aparte, dar şi interesantă din punctul de vedere al serviciilor de informaţii sovietice, era aceea a activiştilor de partid căsătoriţi cu rusoaice sau evreice, părinţi ai unor fii declaraţi oficial români, dar pe care aparatul superior de partid românesc al Echipei Ceauşescu, Securitatea şi Biserica Ortodoxă sub control comunist nu încetau să-i considere neoficial copii ruşi sau evrei. Pentru această categorie există o abordare distinctă şi nu lipsită de importanţă care analizează una din cele mai eficiente direcţii ale spionajului sovietic în România şi anume reţelele de soţii, secretare şi amante organizate de Ana Pauker încă din 1945, femei care au rămas alături de soţii lor sau au fost promovate în structurile de partid pe baza serviciilor profesionale său „private” pe care le-au oferit timp de mai mulţi ani liderilor mai mici urcaţi apoi în conducere de valul Ceauşescu. Aceste femei au păstrat o influenţă naturală asupra părintelui copiilor lor, asupra bărbatului de care şi-au legat viaţa, chiar şi fără copii, au rămas legate discret şi intim de foştii şefi sau amanţi, folosind intimitatea relaţiei consumate pentru a menţine un contact sau chiar un canal informativ deschis. Pe de

altă parte, să te trezeşti peste noapte cu ordinul de a-ţi abandona soţia, mama copiilor tăi său consoarta iubită – şi nu trebuie să neglijăm că unii activişti îşi iubeau sincer sau inconştienţi soţia rusoaică sau evreică – nu este o situaţie comodă, în sfârşit, o altă categorie – altfel, foarte importantă – era aceea a activiştilor care priveau cariera politică drept o ascensiune naturală în ierarhie. Pe ei îi deranja sistemul de muncă în domeniul cadrelor practicat de Ceauşescu, fostul lider comunist având un mecanism de rotire a cadrelor foarte ingenios, trecând activiştii importanţi prin mai multe funcţii, cu responsabilităţi diverse, în susul şi în josul ierarhiei, astfel că de multe ori o plasare într-o funcţie mai mică, dar cu o anumită specializare, părea o degradare politică, deşi în gândircă lui Ceauşescu nu reprezenta decât o etapă de acumulare a cunoştinţelor pentru a fi plasat într-un alt loc, mai sus. Evident, un astfel de sistem lăsa impresia că orice Carieră politică importantă din România depindea de voinţa personală a secretarului general, nu de partid. Chiar aşa era. Cultul personalităţii, iniţiat de Ceauşescu, la fel ca şi sistemul său de rotire a cadrelor pentru a-i asigura conducerea partidului şi a ţării până la moarte, îl avea ca model pe Stalin şi reprezenta o altă motivaţie pentru privirea aruncată cu interes de aceşti activişti spre URSS-ul poststalinist.

Militari nemulţumiţi de un complex de factori specifici carierei militare, între care funcţia şi ierarhia contau cel mai mult, au prezentat o altă categorie. Penetrarea structurilor militare, înneral, este un proces care vizează atât ofiţeri superiori cu funcţii de comandă, cât şi grade mai mici, dar care ocupă o poziţie cheie în sistemul militar respectiv, în cazul nostru erau vizaţi generali în funcţii de comandă, ajunşi în vârful ierarhiei militare şi care aveau o nemulţumire politică sau profesională. Cariera unui general al Armatei române sub comunism era extrem de grea şi plină de privaţiuni – ne referim aici la ofiţerii de carieră, de „linie”, nu la activiştii de partid din armată – pentru că pornea de jos, de la o

condiţie socială foarte modestă, cunoştea dificultăţile gradelor inferioare, subordonaţi unor şefi abuzivi sau obtuzi, obligaţi să-şi continue pregătirea militară în paralel cu completarea studiilor, transferaţi de mai multe ori în cursul carierei în diferite colţuri ale ţării, unii împreună cu familiile sau rupţi de acestea, trăind în situaţii de izolare şi în condiţii mizere, fiind nevoiţi să urce în ierarhie prin diferite servituţi faţă de şefi ierarhici discreţionari. Erau în permanenţă urmăriţi de Securitate şi de politrucii unităţilor, turnaţi pentru orice abatere sau pedepsiţi pentru orice insubordonare. De aceea, în momentul în care oamenii aceştia ajungeau generali deveneau ei înşişi discreţionari, abuzivi şi cu preponderenţă privilegiaţi ai sistemului. La comandă căutau să se asocieze unei aripi de lideri politico-mili-tari, să transforme vechea unitate de corp a specialităţii militare într-o sectă de armă, să se sprijine unul pe altul prin relaţii şi corupţie pentru a-şi asigura protecţia. La acest nivel bântuia alcoolismul şi aventura sexuală, fapte ce îi făceau vulnerabili nu numai în faţa controlorilor lor interni, ci şi în vizorul GRU. O schimbare din funcţie sau o destituire echivala pentru aceşti generali cu o dramă personală, în care se pierdea totul şi se iroseau decenii de privaţiuni şi vise.

Un alt aspect important pentru a avea o idee mai clară asupra cazurilor de trădare – pentru că în domeniul militar nu există echivoc asupra acestei teme – a fost situaţia înzestrării şi dotării cu tehnică militară. În momentul în care a hotărât distanţarea de URSS, dar şi pe baza experienţei proprii ca politruc, Nicolae Ceauşescu a înţeles un lucru simplu: dotată şi înzestrată cu armament sovietic, armata română depindea total de echipamentele, reperele şi piesele de schimb sovietice, ceea ce crea dependenţa tehnică şi logistică pe care Armata română o mai păţise în războaiele din trecut, de la Turtucaia la Stalingrad, cu rezultate dezastruoase. Pentru a da un exemplu voi preciza că anvelopele unui avion de luptă se schimbau după şase decolări şi aterizări, ceea ce presupunea, în condiţiile în, care vrei să ai o aviaţie

adevărată, un import masiv şi constant de anvelope. Poate avionul respectiv să fie ultramodern, să fie armat cu cele mai moderne rachete, dacă „n-are roţi”, cum se spune popular, nu se ridică şi nu este decât o maşinărie de tablă rămasă la sol. Situaţia atingea toate categoriile de arme şi avea efecte directe, fundamentale, asupra comandanţilor a căror activitate era constituită din mişcare – instrucţie, aplicaţii, manevre, în perioada critică a transferului de tehnologie de la cea sovietică la cea autohtonă românească, a formării Industriei Naţionale de Apărare, Armata română a trecut printr-o criză generată atât de încetarea importurilor – de furtunuri pentru conductele tancurilor, de exemplu –, cât şi de calitatea mai proastă a produselor româneşti (cel puţin în primii ani), în 20 de ani de existenţă a Industriei Naţionale de Apărare toate acţiunile de sabotaj petrecute în întreprinderile de producţie militară şi înregistrate în dosarele Direcţiei de Contrainformaţii Militare îi aveau ca ultimi autori pe sovietici. Scopul era multiplu: obligarea României să cumpere în continuare echipament sovietic, împiedicarea apariţiei unei fabricaţii româneşti independente, sabotarea dezvoltării tehnologiilor occidentale într-un stat comunist, scoaterea României de pe piaţa concurenţială a armamentelor. Acest lucru l-au obţinut imediat după 1989. Dependenţa de armamentul sovietic crease o mentalitate „tehnică” prosovietică, astfel că deciziile „antisovietice” ale lui Ceauşescu puteau fi criticate din considerente strict profesionale şi abia mai apoi politice, în plus, aliatul sovietic era mereu cu un pas înainte, lupta mereu cu o generaţie superioară de arme, la care ofiţerii români doar tânjeau. Odată cu decizia românească de a construi o industrie naţională de apărare, sovieticii au încetat să mai modernizeze tehnica militară din România cu noi generaţii de arme, astfel că toate statele comuniste din jurul nostru deţineau armament sovietic superior (tancuri T-72, MIG-uri 29, nave de luptă, sisteme de radiolocaţie). Bulgaria, o ţară mai mică şi într-o permanentă competiţie cu România, era privilegiată din acest punct de vedere. Situaţia năştea

frustrare şi sentimentul de inferioritate.

În faţa acestui minitablou al subiecţilor interesului serviciilor de informaţii sovietice ne rămâne obligaţia de a estima felul în care au petrecut racolările cazului nostru. Credem că primii contactaţi u fost vechii activişti prosovietici (de tip Silviu Brucan), pentru care nu era nevoie de operaţiuni prea complicate de convingere şi nici de înscenări pentru şantaj. Oamenii aceia credeau că Ceauşescu este un naţionalist antisemit, un antisovietic şi un deviaţionist din pragul aventurii, motiv pentru care în momentul când li s-a spus că Moscova vrea să-l schimbe pe Ceauşescu n-au avut nicio clipă de ezitare. Ei au primit misiunea să sondeze mediile politico-militare pentru a identifica nemulţumiţii, în anumite situaţii li se indica de către agentura sovietică pe cine să sondeze, respectivul fiind în lucru prin altă reţea. Persoanele sondate erau apoi verificate şi evaluate de către reţelele de spionaj sovietice, astfel că se renunţa la cei nesiguri şi erau cultivaţi cei foarte nemulţumiţi, slabi sau şantajabili. Una din metodele de sondare era discuţia în grup select despre un subiect care să conducă la „problema” Ceauşescu. Cam pe acest moment a picat Securitatea prin tehnica de ascultare şi prin denunţuri, în funcţie de gravitatea şi de evoluţia discuţiilor, a întâlnirilor şi a atitudinii individuale informaţia a fost prezentată lui Ceauşescu. În ce-i priveşte pe militari, subiecţii au fost contactaţi direct în virtutea racolării din perioada cât studiaseră în URSS, reactivaţi sau supuşi unor înscenări bahice sau sentimentale. Ulterior, în cazul unui răspuns pozitiv, agenţii de influenţă civili – care vor reprezenta mereu baza acţiunii, pentru că ocupau spaţiul politic al acesteia – erau puşi în legătură cu militarii. Cam astfel se explică contactele lui Brucan cu Militam. La ministrul Ion Ioniţă s-a ajuns indirect, speculându-se nemulţumirile sale de altă natură, profesionale şi personale. Deoarece este exclus să credem că Uniunea Sovietică putea planifica schimbarea unui lider comunist fără să-i Pregătească un înlocuitor, va trebui să acceptăm ideea că persoana lridicată de agenţii de

influenţă din România drept cel mai bun Uccesor era Ion Iliescu. Dar, atenţie! marginalizat mult timp, Iliescu nu mai putea face parte din prim-planul scenariului schimbării din 1989, fiind nevoie de altcineva, de un lider comunist român din Comitetul Politic Executiv, unde trebuia să aibă loc şi schimbarea lui Ceauşescu. Abia după înlocuirea acestuia cu un lider provizoriu disidenţa creată de Iliescu în partid urma să crească în popularitate şi forţă şi să instaureze la conducerea statului un partid socialist reformist, în condiţii de pluralism şi de tranziţie economică. Ion Iliescu nu avea nevoie să fie spion – în sensul peiorativ pe care i\ adoptă oponenţii săi –, atât timp cât îl ataca pe Ceauşescu public. Ei era un disident clasic şi autentic al Partidului Comunist Român, pe care mizau nu numai comunişti români nemulţumiţi, ci şi liderii de la Moscova. Cazul lui va fi analizat separat.

Dincolo de intriga acelei încercări sovietice de îndepărtare a lui Ceauşescu prin intermediul unor militari, avem convingerea că operaţiunea a existat. O vom analiza separat, odată cu evaluarea disidenţei. Securitatea a reuşit să o depisteze încă din faza de contacte. Probabil că au fost mult mai mulţi contactaţi, dar nu toţi au fost dispuşi la o aventură. Oricum, diferitele grupuri civile şi milij tare care au încercat să participe la o eventuală îndepărtare a lui \ Ceauşescu de la Putere au acest numitor comun al relaţiei cu serviâciile secrete sovietice. Practic, indiferent cât de direct sau indirect era contactul cu acestea, revolta lor împotriva lui Ceauşescu nu ieşea din coordonatele unei atitudini prosovietice. Altfel spus, din amănuntele dezvăluite până acum de diverşi actori ai comploturilor anticeauşiste, nu rezulta nicio clipă o motivaţie strict românească, o dorinţă de a-l îndepărta pe Ceauşescu pentru că era nociv naţiunii române, ci numai îndeplinirea unei cerinţe venite de la Moscova în concordanţă cu nemulţumirea personală. Aceasta ar putea fi doar o impresie, din cauza faptului că nu exista alternativă.

Sovieticii nu au renunţat niciodată la presiunile asupra României. Au practicat şantajul economic în unele

momente, simultan cu anumite evenimente politice internaţionale, ca să obţină votul României la diferite reuniuni ale partidelor comuniste sau cu caracter internaţional, închideau gazul, reduceau livrările de petrol sub diferite pretexte tehnice sau climaterice, întârziau deliberat livrările de minereu de fier, de cocs, echipamente militare etc. După elinanarea din competiţie a campioanei URSS la fotbal de către echipa Steaua Bucureşti, circula deja un banc: în noaptea victoriei echipei române, URSS i-a trimis lui Ceauşescu o telegramă: „Felicitări pentru victorie. STOP. Petrol. STOP. Gaze. STOP”... Dacă trupele sovietice rămâneau în ţară, le-ar fi folosit ca factor de presiune, dar nu mai erau din 1958, adică de un timp extrem de lung. De aceea, ’ntensificarea spionajului în ţara noastră, combinată cu măsuri la nivel politic şi economic, încerca să compenseze eroarea de neiertat a lui Hruşciov. Ceauşescu a adâncit ura faţă de ruşi a românilor, ca factor de protecţie. A făcut-o deliberat, cât se putea, mai mult subversiv, prin informaţii strecurate în populaţie, prin instigatori, prin zvonuri şi diversiuni, prin stimularea unor oameni de cultură naţionalişti la acte de „curaj” antisovietic. A fost răspândit zvonul că sovieticii sunt autorii accidentului naval în urma căruia a eşuat vasul „Independenţa”, apoi că drept replică Securitatea a produs deraierea deliberată a trenului Moscova-Sofia, accident soldat cu zeci de morţi şi sute de răniţi din rândul turiştilor sovietici (fapt inexistent), a fost transmisă spre populaţie informaţia că incendierea Teatrului Naţional din Bucureşti a fost provocată de sovietici drept represalii pentru vizita şefului comunist chinez Huo Guafeng în Capitala României (fapt se pare autentic), că Ceauşescu a mediat între americani şi chinezi pe timpul lui Nixon (medierea principală s-a făcut prin Varşovia), dând o lovitură dureroasă Moscovei etc. Neavând trupe aici, ca în toate celelalte ţări, mijloacele de control (de exemplu interceptările şi ascultările telefonice) şi de intervenţie erau mult scăzute, mai ales că experienţa cehoslovacă produsese grave pierderi de imagine Uniunii Sovietice.

Una este să intervii cu trupele aflate la faţa locului şi alta să trebuiască să le treci peste Prut sau peste Dunăre în faţa unei Armate care nu va rămâne în cazărmi, ca în Cehoslovacia. La relaţiile privilegiate pe care le dezvoltase Ceauşescu în China şi Statele Unite, la reapropierea vizibilă de „anta, trei state membre ale Consiliului de Securitate, o invazie militară sovietică în România în acei ani era practic imposibilă. Pre deosebire de Cehoslovacia – 1968, o lovitură militară sovietică în România după Actul Final de la Helsinki risca un vot majoritar negativ la ONU. Chiar dacă URSS ar fi folosit argumen-u unei cereri venite din interiorul PCR, existau suficiente forţe „naţionaliste" şi antisovietice în acelaşi partid care să acţioneze public în ţară şi în străinătate pentru a împiedica acţiunea.

Dezvoltarea atât de amplă a relaţiilor internaţionale în timpul regimului Ceauşescu avusese un triplu rol: legitima internaţional existenţa statului comunist român (cu toate abuzurile şi crimele sale), stabilea multiple legături politice cu finalitate economică şi asigura o protecţie statului şi conducătorului împotriva unei ingerinţe majore sovietice. Chiar şi manevrele militare din cadrul Tratatului de la Varşovia erau limitate pe teritoriul României, din teama că trupele odată intrate nu vor mai pleca, fapt care se petrecea în celelalte ţări comuniste, cu scopul de a reînnoi efectivele staţionate acolo. Un exemplu tipic, bine cunoscut de români de la televiziune, era al Bulgariei, cu ocazia manevrelor Ştit (Scut) sub acoperirea cărora se împrospătau trupele sovietice din sudul Dunării, în sfârşit, prin politica iritantă a lui Nicolae Ceauşescu, România dădea exemplul unei rezistenţe încăpăţânate, dar mai mult dovedea că URSS are slăbiciuni, este vulnerabila, are probleme în propriul sistem. Timpul a fost factorul cel mai important în acest conflict surd, pentru că numai în timp s-au creat condiţiile pentru ca Ceauşescu să rămână izolat de naţiunea care se solidarizase cu el în 1968, să o aducă la disperare cu paranoia cultului personalităţii, cu frigul din case şi cu magazinele goale în care nu găseai decât celebrii creveţi vietnamezi, mai mult aer decât

hrană. În acest timp al gravelor erori făcute împotriva propriei sale naţiuni, românii l-au abandonat pe Nicolae Ceauşescu şi au început să vadă în Mihail Gorbaciov pe primul sovietic neameninţător, într-un excelent volum colectiv, adevărată panoplie a comunismului mâncat de carii văzut prin ochii unor copii şi apoi adolescenţi, Paul Cernat descrie starea lui sufletească din septembrie 1989: „Îmi surâdea, pe atunci, şi venirea sovieticilor lui Gorbaciov, iar în momentele de exasperare maximă speram «să intre ungurii peste noi» (singura problemă în acest caz, îmi ziceam eu, era învăţarea limbii), speranţa mea era în «duşmanii poporului», în tot ce înfiera propaganda" 85.

părerea KGB-ului despre regimul Ceauşescu

Ceauşescu ar fi fost îndepărtat de mult de sovietici dacă liderul comunist român nu ar fi ştiut să obţină un larg sprijin popular, combinat cu o uşoară creştere a nivelului de trai provenită din împrumuturi externe. Forţa care l-a apropiat pe Ceauşescu de poporul român, ca nucleu majoritar al naţiunii române, şi i-a asigurat până în ultima clipă un grup important de oameni fideli în ierarhia superioară a ministerelor de forţă, mai ales în Armată şi Securitate, a fost naţionalismul. Sentimentul existase latent în rândul populaţiei, fusese cultivat timp de un secol şi jumătate şi se accentuase odată cu ocupaţia sovietică, în realitate, ceea ce este naţionalismul prin definiţie un sentiment de apartenenţă, de identitate şi o atitudine raţională de dragoste faţă de naţiunea ta – fusese redus la o serie de reacţii schematizate, în primul rând era sentimentul de nedreptate făcut României, continuu timp de un secol şi jumătate, apoi cenzura sovietică asupra istoriei şi culturii române, latinitatea educată nu numai prin limbă, dar şi prin şcoală, complexul de inferioritate spart prin actul de curaj al lui Ceauşescu din 1968, interpretat ca un gest de demnitate naţională, apoi sentimentul de admiraţie pentru deschiderea internaţională a politicii româneşti, iluzia că România joacă un rol important pe scena politică mondială (garanţie că nu va mai fi luată prin surprindere) şi nu în ultimul rând

industrializarea forţată care a schimbat destinul agrar câtorva milioane de ţărani. Toate acestea sunt de fapt vulgarizări, speculaţii ale naţionalismului şi din acest motiv naţionalismul lui Ceauşescu a fost fals, o înşelătorie. Au fost speculaţii, în primul rând pentru că principiile de bază ale naţionalismului sunt tradiţia şi realismul. Aşa le-au definit britanicii, cei mai mari naţionalişti ai lumii, în materie de tradiţie, Romania avusese politici economice liberale, o democraţie aproximativă, dar suficientă cât să ofere cetăţenilor sentimentul libertăţii, avea monarhie „bine temperată", controlată de factorul politic. Tradiţia a fost dată peste cap de dictaturi, iar ele, aşa cum am arătat pe lungimea a trei volume, nu au fost generate de comunism; comuismul a fost doar a treia dintre dictaturi. Conflictul permanent între tradiţie şi adoptarea unui model străin s-a suprapus cu conflictul între societate şi stat. Comunismul a fost un model străin. Ideea că în perioada de final a lui Dej şi pe timpul lui Ceauşescu s-a revenit la tradiţie este superficială, pentru că mişcarea de reconsiderare a tradiţiei naţionale a fost voit incompletă, voit superficială. Se reconsidera opera lui Eminescu, dar fără „Doina" şi fără opera politica (pe care autorul acestor rânduri continuă să o considere mai importantă decât cea poetică), în cartea de Istorie îi regăseai pe Iorga, pe Pârvan, chiar şi pe P.P. Panaitescu, apoi sporadic pe oamenii politici din Stânga democrată – Ion Mihalache, Iuliu Maniu, Lucreţiu Pătrăşcanu, dar lipsea contribuţia fundamentală a Brătienilor, lipseau Carp, Nicolae Filipescu, Lascăr Catargiu, toată elita Dreptei conservatoare româneşti. Lipsea regina Maria. O singură pată de lumină pentru mareşalul Antonescu (Delirul lui Marin Preda), nicio pată de lumină pentru Mişcarea legionară. Oare chiar n-a existat şi aşa ceva în umbra neagră a duşmanului înfierat în toate cărţile de Istorie? Se poate vorbi de naţionalism autentic în România fără Mişcarea legionară a lui Corneliu Z. Codreanu? în literatură se publica Eliade, Ionescu, Blaga, dar întotdeauna fragmentar. Sunt nenumărate citatele

deformate sau interpolate, în niciun caz nu se poate numi revenire la tradiţie alterarea folclorului tradiţional românesc cu aşa-numitul „folclor nou”.

Despre ce realism putem vorbi în „naţionalismul” perioadei Ceauşescu? Independenţa naţională era o iluzie, prinşi în mijlocul sistemului comunist european şi cu Puterea dependentă de culoarea Moscovei. Unitatea României era consecinţa juridică a unei înţelegeri între Marile Puteri la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, iar când Ceauşescu vorbea despre integritate teritorială se referea la ce ne mai rămăsese după pierderea României Mari. Au fost realiste cifrele realizărilor din economie? A fost realistă umplerea României cu mari combinate industriale, energofage? Problema „naţionalismului” a fost definită mai mult din exterior, prin critica sovietică la tendinţa românească de marginalizare a internaţionalismului proletar, în care se vedea din ce în ce mai mult un instrument de imixtiune, şi mai puţin din interior, de către acei vechi activişti ai partidului aduşi sau puşi de sovietici în funcţii pentru că oroveneau din rândul minorităţilor. Când Ceauşescu a început să-i scoată din funcţii, minoritarii nu au recunoscut că a fost îndepărtat un instrument sovietic, ci că s-a lansat o politică „naţionalistă” împotriva etnicităţii lor. „Naţionalism” în epoca Ceauşescu nu a însemnat însă altceva decât o deviere de la linia Moscovei, o formă mascată de rusofobie, o horă veselă în curtea lagărului de concentrare, într-un moment de mare tristeţe, parcă previzionând diversiunea cea mai păguboasă pentru sufletul poporului român, Iuliu Maniu a spus: „Un drapel ridicat deasupra unui lagăr de sclavi nu arată independenţa lor, ci numai naţionalitatea sclavilor”.

Acelaşi tip de interpretare se găseşte şi în documentele KGB şi în alte acte sovietice, atunci când este descrisă partea deviaţionistă a politicii lui Nicolae Ceauşescu. Într-un raport KGB de la începutul anilor ’80 se scria: „Exploatând linia antisovietică a Partidului Comunist Chinez şi a guvernului Chinei, conducerea română a pornit

pe calea aşa-zisei autonomii şi independenţe faţă de Uniunea Sovietică... Naţionalismul înfloreşte în România. Autorii şi apărătorii lui sunt chiar conducătorii partidului şi guvernului" 86. Teza naţionalismului României comuniste a fost susţinută ca motivaţie pentru eşecul înlocuirii lui Ceauşescu. În gândirea sovietică massa determina atitudinea statelor, ori massa la sfârşitul anilor '70 şi începutul deceniului nouă era cu Ceauşescu împotriva Uniunii Sovietice. Asta însemna pentru doctrina hegemonistă a Uniunii Sovietice naţionalism. Cina massa s-a săturat de excesele liderului său şi a început să trăiască prost, independenţa faţă de Moscova n-a mai ţinut de cald şi de foame. Când Statele Unite au început să trateze destinderea direct cu Uniunea Sovietică şi şi-au adus aminte brusc de nerespectarea drepturilor fundamentale ale omului în România, Ceauşescu a rămas gol în faţa Moscovei. Generalul Pleşită, probabil martorul cel mai apropiat de existenţa cotidiană a lui Ceauşescu dintr-o anumită perioadă, îl numeşte „naţionalist în vârful picioarelor".

Analiza prezentată lui Aleksandr Iakovlev şi Mihail Gorbaciov de „Comisia Bogomolov" în februarie 1989 dovedeşte că opinia Moscovei despre situaţia din România nu se schimbase prea mult în timp. Istoricul Mihai Retegan şi-a notat partea care privea evaluarea şanselor de schimbare a regimului Ceauşescu, compus din două scenarii:

„Scenariul favorabil. Au loc schimbări în conducerea politică a ţării. Ca rezultat, N. Ceauşescu este înlocuit de politicieni rezonabili capabili să îndeplinească reformele radicale şi ideile reînnoirii socialismului, în România există premise bune pentru folosirea relaţiilor de piaţă, pentru restructurarea relativ dinamică şi modernizarea economiei şi o reală descătuşare a iniţiativei economice şi creării unui macrosistem economic competitiv.

Scenariul pesimist. Prezenta conducere a ţării rămâne pe loc şi continuă politica. Dacă resursele care sunt eliberate pentru plăţile datoriei externe sunt folosite

pentru a reduce tensiunea socială, este l posibil să se menţină pentru un timp stabilitatea politică generală, fără însă a rezolva problemele politice şi, în plus, se încetineşte progresul tehnico-ştiinţific. Dacă însă conducerea alege să ignore obiectivul îmbunătăţirii nivelului de trai al populaţiei şi deturnează resursele obţinute pentru realizarea unor noi proiecte ambiţioase, nu se poate exclude o explozie socială, în acest moment în care procesele reînnoirii din celelalte ţări socialiste nu au dovedit încă fezabilitatea politicii de reformă, atunci poate exista pericolul unei decisive întoarceri a ţării, a cărei populaţie s-a eliberat de valorile socialiste şi care tradiţional a fost educată în spiritul destinului comun cu lumea latină, spre Vest (inclusiv ieşirea din OTV) (subl. n.) Sprijinul material şi financiar din Vest, cel mai probabil în condiţiile unui schimb real, poate fi efectiv pentru o ţară care posedă resurse economice şi naturale îndestulătoare" (…).

Concluzie: „Atât timp cât regimul nu şi-a epuizat resursele şi recent a acumulat experienţă prin combinarea măsurilor represive şi manevre sociale pentru menţinerea stabilităţii, al doilea scenariu poate fi cel mai probabil, în favoarea lui vorbeşte şi un nivel scăzut al conştiinţei naţionale (subl. n.) şi absenţa unei opoziţii organizate în România. În acelaşi timp, o evidentă iraţionalitate a conducerii produce o nemulţumire continuă nu numai la nivelurile de jos, dar în clasa conducătoare. De aceea, posibilitatea unor schimbări «deja vârf» nu poate fi exclusă" 87.

Pocumentul sovietic are nevoie de o interpretare, chiar dacă este vorba de fragmente, altfel deosebit de interesante, şi nu cunoaştem estul conţinutului său. În primul rând se observă că „scenariul favorabil" este foarte subţire. Nu există vreun indiciu despre felul în care puteau avea loc schimbări în conducerea politică a ţării şi înlocuirea lui Ceauşescu cu politicieni rezonabili., politicieni rezonabili capabili să îndeplinească reforme radicale" în preajma lui Ceauşescu nu prea existau. Erau

un grup de oportunişti fără coloană vertebrală şi lipsiţi de orice orizont politic coerent. Excepţie făcea relicva istoriei comuniste, Gogu Rădulescu, individ care avea un ascendent asupra lui Ceauşescu prin trecutul său de ilegalist, dar care nu depăşea un prag al opiniei separate nuanţate pentru a nu-şi pierde privilegiile. Cel pe care au încercat sovieticii să mizeze la un moment dat, însă foarte prudent – Constantin Discâlescu – era un individ obtuz şi limitat. Alţi doi, Niculescu-Mizil şi Ştefan Andrei, erau: primul un „naţionalist intratabil", al doilea un om deja uzat şi blazat. Ştefan Andrei părea singura soluţie viabilă prin deschiderea culturală pe care o afişase şi prin anvergura internaţională, dar nu ar fi acţionat niciodată din proprie iniţiativă. Imobilismul lui Andrei, de departe cea mai bună alternativă la Ceauşescu, rămâne un mister, întrebat de Vladimir Tismăneanu ce anume aşteptau în 1989 „Andrei răspunsese că aşteptau să moară Ceauşescu. şi atunci ar fi început, pe faţă, rivalitatea dintre «grupul Lenuţei» – nu ştiu care era acesta – şi «grupul lui Nicuşor» „88. La asta se reducea responsabilitatea politică pentru destinul României?

Referirile la potenţialul economic al României din „scenariul favorabil" sunt mai interesante, în viziunea sovietică, ţara noastră putea trece relativ uşor la economia de piaţă, însă nu sunt precizate Cele două condiţii obligatorii pentru ca acest fapt să se producă: o infuzie masivă de capital occidental pentru retehnologizare şi Un import masiv de energie din URS S. Analiştii sovietici credeau că o politică echilibrată a eventualului lider reformist român, în condiţii de linişte socială – ceea ce era imposibil odată cu îndepărtarea nu Ceauşescu – ar fi menţinut România postcomunistă în zona unei dependenţe economice de Moscova şi ar fi întărit rolul ei de sursa importantă de produse pentru piaţa sovietică eliberată de chingile economiei comuniste. Ar fi fost, trebuie să recunoaştem, poate nu un viitor ideal, dar măcar unul realist. Din păcate, chiar dacă Nicolae Ceauşescu ar fi cunoscut şi înţeles până la urmă avantajele „scenariului

favorabil" elaborat de „Comisia Bogomolov" – pe care Gorbaciov i le-a prezentat lui Ceauşescu de la primele lor întâlniri, dar în limba de lemn a relaţiilor între partide comuniste – ar fi fost imposibil ca sovieticii să fie crezuţi. Nu neapărat prejudecăţile, cât istoria de secole a intervenţiilor ameninţătoare şi a nedreptăţilor făcute de Rusia şi URSS asupra României îl obligau pe orice lider român al momentului să creadă că oferta generoasă este o nouă formă de dependenţă, mai subtilă.

„Scenariul pesimist" este mult mai fascinant, privit din perspectiva timpului, prin apropierea sa de ce s-a întâmplat atât la nivelul statului cât şi la nivelul percepţiei sociale. Putem constata că analiştii sovietici observaseră în februarie 1989 atent şi clar condiţia Puterii din România lui Ceauşescu. Mai întâi, teza reorientării rezervelor valutare către îmbunătăţirea condiţiilor de trai. S-a comentat mult după 1989 în legătură cu eroarea lui Ceauşescu de a nu fi „băgat" nişte bani în produsele alimentare de bază, astfel încât populaţia să aibă ce mânca. Atunci – se aprecia după '89, dar mai înainte scrisese „Comisia Bogomolov" – răsturnarea lui Ceauşescu nu s-ar mai fi produs. Sovieticii estimau însă că, în ciuda stabilităţii politice relative, nu s-ar fi rezolvat „problemele politice" – adică trecerea la pluralism – şi s-ar fi încetinit progresul tehnico-ştiinţific. Adică, sursele valutare în loc să susţină tranziţie economică prin investiţii s-ar fi epuizat la consum. Este ceea ce s-a întâmplat după revoluţie în anul 1990. În continuare „scenariul pesimist" este şi mai interesant pentru că previzionează încăpăţânarea lui Ceauşescu de a nu liberaliza societatea şi economia românească şi de a folosi resursele valutare şi potenţialul financiar al ţării în proiecte ambiţioase. Nu era vorba doar de finalizarea construcţiei „Casei Poporului", ci şi de ambiţia fantasmagorică a lui Ceauşescu de a deveni bancherul Lumii a treia. Informaţia despre acest proiect a fost confirmată de specialistul în finanţe care se ocupa cu astfel de operaţiuni, Theodor Stolojan. În acest caz era previzibilă o explozie populară violentă, care, în contextul

nefinalizării cu rezultate a perestroikăi din lagărul comunist – adică neexistând încă un model copiabil – şi prin particularitatea orientării slabe către socialism, dar şi prin tradiţia latină a poporului român, ar fi condus la ieşirea din Tratatul de la Varşovia şi la apropierea rapidă de Vest. Concluzia „Comisiei Bogomolov" era că „scenariul pesimist" va fi cel aplicat în România.

Concluzia logică este că Uniunea Sovietică dorea liberalizarea vieţii politice şi economice a României, cu evitarea desprinderii din Tratatul de la Varşovia şi cu împiedicarea trecerii ei în tabăra occidentală. Revolta socială iminentă, neputând fi gestionată de echipa Ceauşescu, conducea spre această evoluţie nedorită pentru URSS. în consecinţă, URSS trebuia să gestioneze ea revolta pentru a putea controla menţinerea ţării noastre în spaţiul său de influenţă.

O afirmaţie neclară merită a fi supusă analizei. Problema cu absenţa unei opoziţii politice este simplă şi va fi cercetată în detaliu mai târziu, dar afirmaţia documentului sovietic cum că românii ar avea un „nivel scăzut al conştiinţei naţionale" poate naşte o legitimă nedumerire. Am fost şi suntem obişnuiţi cu ideea că naţiunea română are o conştiinţă înaintată, dar conceptul se rezumă la noţiunea de patriotism, de dragoste de ţară, de interes major pentru unitatea, independenţa şi identitatea sa istorică şi culturală, în domeniul abordării ştiinţifice a acestui subiect, un tratat bine structurat nu am avut până în 1998, când un grup de cercetători militari a atacat frontal problema. Ion Dinu remarca imposibilitatea evaluării corecte şi Precise a conştiinţei unei naţiuni, deoarece „conştiinţa de sine a oricărei naţiuni se manifestă prin intermediul a numeroase interpretări produse de oameni, fiecare dintre ele se referă la aspecte disparate, conţine erori sau simplificări deformatoare. Aşadar, conştiinţa de sine a naţiunilor se manifesta în modalităţi care decurg din proprietăţile procesorilor de informaţii ce susţin naţiunea" 89, în februarie 1989 – ca să ne raportăm numai la momentul întocmirii raportului „Comisiei

Bogomolov” – procesorii de informaţii ai naţiunii române erau cetăţenii, organizaţiile şi socio-organizările României, precum şi alte naţiuni. Să îi luăm pe rând.

Cetăţenii erau supuşi unui regim opresiv, trăiau închistaţi într-un sistem politic, economic şi juridic restrictiv, letargic şi cu atât mai nociv cu cât murea urât, dominat de figura centrală a liderului, Nicolae Ceauşescu. Deşi nu atingea dimensiunile tragediei din anii ’50, starea de fapt a societăţii româneşti părea mai sumbră în anii ’80, pentru că venea după relativa liberalizare din anii ’60—70, după ce se consumase speranţa. Sistemul politic era perturbat în plus la vârf de figura secundară a soţiei acestuia, Elena Ceauşescu. Imaginea cetăţeanului român despre propriul stat era deplorabilă. Simbolurile naţionale erau compromise de propaganda regimului comunist şi mai ales de folosirea lor cu intensitate şi zgomot în cultul personalităţii. Ordinea naţională – caracterizată, aşa cum am arătat în repetate rânduri, prin raţiune – era dominată de distrugerea prin diluare şi compromitere a semnificaţiei profunde a simbolurilor naţionale. Una din personalităţile de anvergură ştiinţifică ale Armatei, doctor în sociologie Ion Chiciudean, constata: „Un element cu pondere mare în funcţionarea statului naţional, cu implicaţii directe asupra imaginii sociale a naţiunii este afirmarea şi promovarea simbolurilor naţionale. Decăderea ordinii statale se anunţă prin decăderea simbolurilor prin care se afirmă identitatea şi specificitatea naţiunii. Ordinea care se obţine prin forţă şi nu prin simbolurile sale se goleşte de autoritate” 90. Cetăţenii mai erau agresaţi prin decăderea accentuată a sistemului de îngrijire medicală, cu efect asupra stării de sănătate a naţiunii, prin degradarea condiţiilor de muncă şi viaţă, precum şi prin cartelarea hranei, în plan extern, izolarea din ultimii ani a statului, precum şi interzicerea dreptului de circulaţie şi informare a cetăţenilor români i-a plasat într-o poziţie inferioară, nu numai prin felul cum erau văzuţi, ci şi prin felul cum se vedeau ei înşişi.

Organizaţiile, fie la nivel local, fie la nivel central, erau blocate de acute disfuncţionalităţi ale

comportamentului birocratic. Aparatul birocratic comunist se caracteriza prin evitarea responsabilităţii – (Un conducător care trebuie să ia o anumită decizie, pentru a nu-şi asuma responsabilitatea acesteia se prevalează de reglementările oficiale ale organizaţiei, invocând respectarea acestora" 91 –, prin dispersarea responsabilităţii – apelul la forme vechi sau constituirea de comitete şi comisii noi pentru a se evita identificarea responsabilităţii individuale –, prin formalism şiritualism birocratic, „adică transformarea regulilor şi normelor din mijloace de realizare în scop în sine", ceea ce se numea şi se numeşte „păstrarea scaunului" prin preocuparea exclusivă pentru aceasta. Un caz aparte l-au constituit organizaţiile aşa-numite „specializate", cum erau uniunile de creaţie în domeniul culturii, cooperaţiile în economie şi comerţ, consiliile cetăţenilor români de alte etnii. Ele au reprezentat refugii improvizate pentru activităţi care să evite sistemul birocratic al statului, dar şi pentru a conserva drepturi şi privilegii mărunte, izolate sau de grup restrâns. Conştiinţa naţională în toate aceste tipuri de organizaţii nu se contura ca o creaţie proprie, componentă a conştiinţei generale a naţiunii, ci adopta formal mesajele Puterii politice şi, neoficial, le ignora. În uniunile de creaţie predominau omagiile şi compromisurile la adresa Puterii, simultan cu interpretarea lor în sens derizoriu, în cooperaţii sentimentele naţionale se capsulau în principii şi mecanisme strict comerciale, iar în organizaţiile. naţionalităţilor conlocuitoare", cu excepţia câtorva mici grupuri salvate în România de la catastrofe istorice – evrei şi slovaci –, conştiinţa naţională românească nu exista.

Socio-organizările româneşti, adică, complexe cu caracter instituţional – guvern, judeţe, FDUS, presa centrală, piaţă etc. – erau paralizate de sistemul politic comunist şi de ideologia vetustă a cuplului prezidenţial. Criza economică le transformase în aparate birocratice greoaie, în structuri de locuri de muncă pentru un post stabil şi prost plătit, în structuri inutile, ineficiente, de propagandă, în faţa pericolului de a pierde acest loc, dar şi

în contextul mediocrităţii comode pe care o oferea el, conştiinţa naţională era blocată – poate în gândul fiecărui individ, rareori în comunicare de grup – şi nu avansa către un curent sănătos. Marile instituţii ale statului cunoşteau schimbări repetate pe intervale mici de timp ale conducătorilor lor fără a se mişca, fără a se transforma, fără a-şi îmbunătăţi performanţa. Piaţa era dominată de comerţul „pe sub mână”.

Alte naţiuni, în calitate de procesori ai informaţiei prin intermediul statelor lor, priveau naţiunea română fie cu compătimire, fie cu indiferenţă, fie cu dispreţ. Din acest context a apărut compararea naţiunii române cu „o mămăligă care nu face explozie”, pentru că întârzia să se elibereze de comunism şi de Ceauşescu. Ca regulă, statele, adică reprezentanţa oficială a naţiunilor, au luat atitudine publică împotriva situaţiei României, fie deplângând soarta naţiunii române, fie găsind un vinovat pentru acesta în regimul Ceauşescu şi în Securitate, fie protestând pe cale diplomatică sau chemându-şi ambasadorii, în privinţa categoriei alte naţiuni, trebuie subliniată separat atitudinea fostelor state comuniste din jurul României, care se treziseră peste noapte democratice – deşi procesul de democratizare era abia la început – şi se simţeau deranjate de supravieţuirea unui stat comunist printre ele. Această atitudine aparent firească era în realitate nu numai ipocrită, ci şi o modalitate de a se legitima ele drept democratice, prin accentuarea diferenţei, ca deja desprinse din cătuşa comunistă şi aliniate curentului reformist. Ele făceau în continuare jocul Moscovei, la fel ca atunci când au invadat Cehoslovacia în 1968. Rolul comandat de URSS era acela de presiune. Oricum, conştiinţa naţională a românilor privită prin ochii sovieticilor, a ungurilor, bulgarilor, iugoslavilor era derizorie. Singurul popor din apropiere care păstra o imagine pozitivă şi respectuoasă naţiunii române era micul popor slovac din componenţa Cehoslovaciei, eliberat de Armata română în timpul războiului şi „găzduit” – evident prin cei câţiva turişti şi refugiaţi ocazionali – cu ocazia

înăbuşirii „Primăverii de la Praga”. Mai înţelegea drama românilor jtiicul grup de evrei rămaşi în ţară, mereu şi până la moarte recunoscători, dar mut, pentru salvarea din anii războiului.

Concluzia pe care o putem trage din folosirea de către „Comisia gogomolov” a sintagmei „nivel scăzut al conştiinţei naţionale” este că sovieticii intuiau existenta prăpastiei uriaşe între societatea românească şi statul său, nu numai faţă de regim, că nivelul conştiinţei naţionale scăzuse atât de mult, fie din inerţie, fie de frică, încât nu mai reprezenta o resursă pentru forţa internă care să înlăture regimul opresiv. Totodată, o canalizare a nemulţumirii spre o explozie socială ar putea, în loc să reînvie conştiinţa naţională, să o transforme într-un abandon în braţele Occidentului – un alt aspect, la cealaltă extremă, al lipsei conştiinţei naţionale. Aici sovieticii s-au înşelat crezând că explozia românească va avea şi o orientare doctrinară precisă: partea de revoltă populară din decembrie 1989 a avut un caracter social, unul anticeauşist, apoi şi anticomunist, în absenţa unui calcul despre ce va urma. Teza că ceea ce înţelegeau sovieticii prin „naţionalism” era exclusiv abaterea de la linia Moscovei este dovedită de logica faptului că nu poţi acuza pe cineva de naţionalism şi în acelaşi timp să afirmi că n-are conştiinţă naţională! Este un nonsens, în planul conştiinţei naţionale, la nivelul celui 1, 5 – 1, 8% din populaţie care a participat la revoluţie în stradă, a existat o dorinţă puternică de înlăturare a clanului Ceauşescu şi o acţiune directă vizând obţinerea libertăţii, fără o definire sau dimensionare a acesteia, în sufletul fiecărui individ din restul de 98, 5 – 98, 2% din populaţie, care se uita la televizor sau afla foarte vag despre ce se întâmplă în marile oraşe, vor predomina îngrijorarea, nesiguranţa. Doar câţiva diplomaţi, ofiţeri superiori de Securitate şi de Armată, adică 0,003%, ştiau ce urmează. Fenomenul de orientare spre Occident sau, mai corect, de căutare a scăpării, a apărut târziu, în primăvara anului 1990.

Evoluţia relaţiilor sovieto-occidentale

Planul ieşirii Uniunii Sovietice din criză prin asocierea voluntară sau involuntară a Statelor Unite la oferta destinderii după proiectul echipei Gorbaciov poate fi reconstituit prin analiza atentă a evenimentelor majore şi a actelor decisive petrecute între 1985 şi 1989 Nu este normal să vedem în el un plan malefic sau o încercare trivială de a păcăli un vechi inamic. A fost o planificare raţională determinată de perspectiva declanşării unui colaps intern al URSS care ar fi generat război civil, dezmembrarea prin violenţă armată a sistemului unional, desprinderea statelor comuniste europene din sistem, în frunte cu Polonia, instabilitate continentală. Să nu fim naivi şi să credem că o criză majoră care ar fi zdruncinat Marea Putere vecină ar fi adus pacea în Basarabia şi în România sau unirea lor. Numai Dumnezeu ştie pe lângă ce am trecut noi, generaţiile de sacrificiu ale acestei aberaţii umane care a fost marxismul. Cu toate acestea, un aspect imoral tot a existat, ca o ultimă speculaţie murdară a unei doctrine murdare, şi anume folosirea democraţiei americane drept vehicul al planului sovietic. Minţile inteligente ale KGB-ului cunoşteau perfect mecanismul sistemului democratic american şi felul în care acesta reacţionează la stimuli exteriori puternici. Ei au ştiut cât de important este răspunsul din partea administraţiei la oferta dezarmării nucleare şi a liberalizării Estului, cât de sensibilă este relaţia între administraţie şi alegător în apropierea alegerilor, cât de serioasă este intercondiţionarea dintre puterea politică şi interesele economice în Statele Unite. În faţa ofertei sovietice, administraţia americană a lui Reagan nu avea decât două posibilităţi: să intre în joc sau să declanşeze o uriaşă campanie internaţională prin care să încerce să convingă opinia publică de faptul că destinderea oferită de sovietici este o înşelătorie. Putea i alege alternativa la implicare, având destule mijloace şi argumente – i dar mai mult ca sigur că URSS ar fi acţionat imediat în plan european, oferind destinderea Franţei şi Germaniei şi arătând cu degetul spre Ocean. Statele Unite riscau atunci să aibă

mari probleme în Europa, în interiorul NATO. Sentimentul antiamerican nu datează de la războiul din Irak, s-a format începând din anii ’60, când vest-europenii au început să simtă costurile reale ale intervenţiei americane în Europa de pe timpul celui de-al doilea război mondial-Temătoare faţă de evoluţiile imprevizibile ale Germaniei, Franţa ar fi cedat prima unei înţelegeri separate. Germania, în faţa ofertei de unificare, nu ştim cât ar fi rezistat, mai ales dacă avea la putere un auvern socialist. De altfel, vom observa retrospectiv că, de câte ori jjjţinistraţia americană a ezitat pe timpul negocierilor destinderii, TJRSS şi-a îndreptat atenţia spre celelalte două Mari Puteri, ademenindu-le cu proiectul „Casei comune – Europa”, cu dezarmarea nucleară şi convenţională, cu proiecte energetice tentante (noi magistrale de gaz şi petrol transcontinentale). O altă manevră de extremă inteligenţă a fost fluturarea drapelului unei înţelegeri bipolare, numai între URS S şi SUA, peste capul Franţei şi al Germaniei, îngrijoraţi, liderii vest-germani şi francezi – dar în special François Mitterrand – căutau să-l convingă pe Gorbaciov să-şi conducă ofensiva de politică externă prin intermediul CSCE, un organism formal şi ineficient. Mitterrand s-a deplasat în decembrie 1989 la Kiev, unde a avansat o contraofertă franceză generoasă, de fapt o supralicitare politică, în telegrama trimisă la Bucureşti în 11 decembrie 1989, ambasadorul Petre Gigea informa: „François Mitterrand a spus că CSCE este singurul loc în care toţi europenii, împreună cu SUA şi Canada, îşi pot vorbi” 92. Practic, clădirea aceea înaltă de la New York în care se întâlneau reprezentanţii tuturor naţiunilor şi pe care scrie ONU nu mai exista ca instituţie încă de pe atunci. Mitterrand a ţinut tot cu acea ocazie să-i dea asigurări lui Mihail Gorbaciov că „CSCE se bazează pe definiţiile de la Helsinki privind inviolabilitatea frontierelor, ceea ce înseamnă că nu se poate aduce atingere acestor frontiere”. După mai puţin de un an (3 octombrie 1990), prin voinţa Marilor Puteri învingătoare la sfârşitul celui de-al doilea război mondial dispare graniţa dintre Germania Federală

şi RDG, graniţă declarată inviolabilă la Helsinki. După câteva luni începe războiul din lugolavia care va duce la apariţia unei puzderii de graniţe noi, între care unele sunt de-a dreptul antigeografice. Germania va recunoaşte unilateral, fără să se consulte măcar cu aliaţii săi, graniţele Croaţiei. Ca state, Cehoslovacia va fi ruptă în două, iar Iugoslavia va fi pulverizată.

Politicienii francezi nu vor înţelege probabil niciodată şi vor trata mereu ca nerealistă opinia românilor că la Kiev Franţa s-a mai înţeles odată cu Rusia, ca şi în trecut, peste capul României în legătură cu Basarabia. De fapt, Franţa făcea în 1989 ceea ce făcuse şi în 1848, 1858, 1876, 1919, 1936 în timp ce politicienii români continuau stupid să aclame marea prietenie şi frăţietate cu Franţa

Presat de urgenţa reformelor interne şi de nevoia coordonării LOR cu destinderea sovieto-americană, Gorbaciov se întâlneşte la 19 – 21 noiembrie 1985 cu Reagan la Geneva. Scriitorul Stelian Tănase consemnează sec: „La Geneva, poziţiile radical diferite au apărut de netrecut. Gorbaciov a insistat ca SUA să renunţe la proiectul SDI, cunoscut şi sub numele de «Războiul stelelor». Pentru americani, acest punct era nenegociabil şi trebuia lăsat în afara tratativelor. Cum URSS era interesată mai mult ca orice ca SUA să renunţe la SDI, negocierile s-au blocat” 93. Cei doi lideri se întâlnesc din nou la Reykjavík, în 11 – 12 octombrie 1986, convenind la o reducere cu 50% a forţelor strategice, dar în momentul în care Gorbaciov insistă pentru blocarea dezvoltării „Războiului stelelor”, „Reagan a răspuns într-o manieră pe care nu ar fi recomandat-o niciun profesionist în politică externă: pur şi simplu s-a ridicat şi a părăsit încăperea” 94. Pentru a nu pierde dinamica iniţiativei – esenţială în planul sovietic –, Mihail Gorbaciov îi va răspunde lui Reagan cu un i gest la fel de nediplomatic, declarând presei că întâlnirea a eşuat din cauza „complexului militar-industrial american” şi sugerând că acesta îi dictează preşedintelui atitudinea din interese economice care sunt legate nemijlocit de cursa înarmărilor. Pe tabla de şah a jocului

planetar Moscova reformistă va mişca atunci un pion adevărat – retragerea din Afghanistan. Bineînţeles că era o decizie luată de mult, după cum ne confirmă Eduard Şevardnadze în Memoriile sale, dar ea trebuia să primească o încărcătură diplomatică şi să cântărească o valoare mai mare decât preţul material şi uman exorbitant plătit în munţii arienilor. Retragerea din Afghanistan avea un scop particular sovieto-american prin faptul că, neoficial, dar foarte adevărat în realitate, în Afghanistan Uniunea Sovietică şi Statele Unite se confruntau militar prin intermediul celor două fracţiuni afghane, cum se confruntaseră şi în Coreea, şi în Vietnam, şi în Angola, şi în Nicaragua. Pentru comunitatea internaţională, aceste confruntări între cele două Mari Puteri erau indirecte, „reci”; pentru SUA şi URSS ele erau cât se poate de „calde”. Era aşadar normal ca mai întâi să înceteze confruntarea militară şi apoi să se aşeze din nou la masa tratativelor. URSS trebuia să facă primul gest şi l-a făcut. Americanii, surprinşi în plină campanie publică de sprijinire a muja-hedinilor prin Pakistan, au fost nevoiţi să recunoască importanţa destului sovietic şi să revină la masa tratativelor. Calculul făcut de Gorbaciov în legătură cu raportul democratic între opinia publică şi administraţia americană a fost corect, Reagan fiind nevoit să asigure continuitatea Partidului Republican la Putere pe o platformă a păcii, nu a războiului. Pe acest fond, Gorbaciov înmulţeşte nu numai întâlnirile cu Reagan şi George Bush – puternic mediatizate şi foarte bine folosite imagologic –, dar sporeşte şi paleta problemelor puse în discuţie. Se estimează că pe la jumătatea anului 1988, Statele Unite s-au convins că este vorba de schimbarea lumii. Vizita lui Reagan la Moscova a fost gestul prin care Washingtonul a acceptat că Declaraţia de politică externă din 15 ianuarie 1986 a lui Gorbaciov chiar nu era „o încercare vicleană îndreptată asupra părtii opuse” 95. Gorbaciov era în grafic pe plan extern, în timp ce surâdea prietenește americanilor, părerea lui despre ei era alta. Iată ce dialog avea loc în şedinţa Biroului Politic din 22 octombrie 1986:

„Gorbaciov: (…) Evoluţia evenimentelor de după Reykjavík ne arată că «prietenii noştri» din Statele Unite nu au niciun program pozitiv şi fac totul pentru a spori presiunea. şi, în plus, cu o extremă brutalitate, comportându-se ca nişte adevăraţi bandiţi.

Solomenţev: Da, se poartă ca nişte bandiţi de drumul mare.

Gorbaciov: Imposibil să aşteptăm de la administraţia americană cea mai măruntă acţiune sau propunere constructivă, în situaţia actuală, trebuie să câştigam puncte cu propaganda (…)" 96

Pe de altă parte, în Europa se produceau deja schimbări vizibile. Gorbaciov vizitează cele două ţări cu „probleme" – Cehoslovacia în aprilie şi România în mai 1987. Este interesant de subliniat că, înainte de vizita lui Gorbaciov, şeful Partidului Comunist Cehoslovac organizează o plenară (18 martie) şi prezintă un program de reforme inspirat de Moscova, fapt ce sugerează că mesajul reformist venise anterior, pe linia relaţiilor politice, în structurile partidului, în aprilie Gorbaciov îl vizitează pe Husák, ocazie cu care cehii manifestă în favoarea perestroikăi. La 11 mai Ceauşescu se duce la Husák, probabil pentru a se informa asupra mesajelor Moscovei şi pentru a se convinge de cum va reacţiona conducerea comunistă cehoslovacă la ele. După două săptămâni, între 25 şi 27 mai 1987, are loc vizita lui Gorbaciov la Bucureşti, „în cursul ei se vor manifesta deschis diferenţele de păreri asupra construcţiei socialismului, liderul sovietic cerând aplicarea şi în România a principiilor restructurării". 97 Cu această ocazie Ceauşescu îi va spune că el a făcut perestroika de mult şi că ce face Gorbaciov acum pune în pericol socialismul. Raisa, plimbându-se liber pe străzile Bucureştilor, încearcă să-i convingă pe diferiţi cetăţeni (unul dintre ei era fost deţinut politic) de intenţiile bune ale URSS. Românii îi râd în nas. Se lansează zvonul diversionist că Gorbaciov are în România un] fost coleg de facultate pe nume Ion Iliescu, iar din acel moment postul

de radio Europa liberă începe, alături de preocuparea constantă pentru opozanţii prooccidentali, să dea informaţii şi despre; biografia disidentă a acestuia. Ajuns la Timişoara şi ştiind bine pentru ce a fost îndepărtat din Capitală – pentru a nu se întâlni cu Gorbaciov –, Ion Iliescu îşi face un program lejer, vizitând prieteni şi prietene. A fost filmat şi înregistrat audio.

Într-un interviu acordat autorului la 30 octombrie 2003, generalul Ştefan Alexie a descris câteva probleme pe care le-a avut în timpul vizitei lui Gorbaciov: „Am fost şeful, comandantul operaţiunii la vizita lui Gorbaciov din 1987, am răspuns de vizită. Securitate, Miliţie, asistenţă medicală, pompieri, traseu, avioane etc., tot. În pregătirea vizitei, secretarul ambasadei URSS, un colonel KGB, venea la mine permanent pentru programul vizitei, îl interesau foarte mult maşinile, cerea ca Gorbaciov să circule cu maşina proprie, adusă cu avionul şi în care avea staţii de comunicaţii, geanta pentru alarma nucleară. M-a chemat Postelnicu (pe vremea aceea postelnicu era şef DSS) şi mi-a cerut să limităm posibilităţile sovieticilor de a asigura securitatea lui Gorbaciov, că ne asumăm întreaga responsabilitate pentru securitatea lui. Evident, era ordinul lui Ceauşescu. Au venit foarte multe echipe ale serviciilor sovietice de protecţie, cazate la Hotelul Tolstoi. Insistau pe problema lor. Atunci m-am dus eu acolo şi, într-o sală mare, unde se tot discuta problema am bătut cu pumnul în masă, m-au luat dracii, că sunt oltean, şi am bătut cu pumnul în masă: «Pe teritoriul României, Securitatea română răspunde de securitatea tovarăşului Gorbaciov!» Nu se folosea un astfel de ton. Între noi şi ei nu erau relaţii tensionate, ostile, nu erau nici amicale, dar, oricum, un ofiţer român nu prea avea ocazia să strige la generalii sovietici. Atunci m-a chemat separat un general, care era şeful Direcţiei de securitate personală a lui Gorbaciov (a fost implicat în puci mai târziu). I-am explicat că avem forţe suficienţe şi bine instruite pentru protecţia lui Gorbaciov şi am apucat să-i vorbesc de USLA. Eu foloseam de atunci cuvântul brigada şi spuneam «brigada

antitero», cum se spune acum, iar el a fost surprins, oarecum impresionat. Aflând astfel că avem o brigadă antitero, a devenit foarte insistent şi a schimbat subiectul, cerându-mi să colaborăm pe această temă. Eram eu şi generalul Bucurescu şi chestiunea ni s-a părut suspectă. El lăsase deoparte problema Gorbaciov şi insista ca pe viitor să colaborăm în probleme antitero, să vină la ei o delegaţie condusă de mine pentru cooperare. Situaţia, mi-am dat seama abia la birou, era foarte suspectă, pentru că şeful Gărzilor lui Gorbaciov era foarte insistent pe tema «ce e cu trupele astea româneşti antitero». Cred că bănuia că lucrăm cu israelienii şi nu erau făcute după standardul lor. Adică, imprevizibile, în lucrurile rămăseseră aşa cum stabilisem eu, când, cu o oră înainte şi aterizeze aeronava, sunt sunat din avionul lui Gorbaciov şi mi se transmite: «Tovarăşe general Alexie, tovarăşul Gorbaciov este lângă mine şi vă roagă personal să fiţi de acord să meargă cu maşina personală». Eu am sfeclit-o, am raportat, însă nimeni nu avea curajul să mai ia o decizie. şi, în ultimul moment, când Gorbaciov ieşea la peron, maşinile noastre s-au băgat în faţă şi a fost nevoit să meargă cu ele de la aeroport. Au fost foarte nemulţumiţi, enervaţi, au considerat-o un afront. La plecare generalul mi-a făcut cu degetul «mai vedem noi», în timpul vizitelor, Gorbaciov se oprea să vorbească cu oamenii şi le spunea mereu acelaşi lucru: «Trebuie să faceţi perestroika, perestroika este cel mai important lucru pentru dumneavoastră acum, trebuie s-o faceţi». Oamenii îl ascultau, îl aplaudau, însă nu păreau a înţelege prea bine ce vrea. După vizită au început să curgă telegramele de la Moscova, de la generalul ăla cerând deplasarea mea la Moscova, pentru a începe discuţiile pentru cooperarea în probleme antitero. Curgeau telegramele, una după alta, Postelnicu râdea de mine, mă lua peste picior. Am discutat cu colegii mei, cu Vlad, şi toţi spuneau că mă mănâncă ăia dacă mă duc la Moscova. Mi s-a făcut frică, fiindcă mă aşteptam să se răzbune, în timpul vizitei existase o tentativă de a lui Gorbaciov de a ieşi din program, dar Ceauşescu a răspuns că nu are timp

pentru că trebuie să viziteze şantierul din Centrul Civic” 98. Raisa Gorbaciova a încercat şi ea să facă propagandă sovietică pe străzile Bucureştilor, a oprit maşina undeva pe Calea Victoriei, câţiva oameni i-au răspuns cu amabilitate, dar unul i-a cerut Basarabia. Pentru ei, pentru Mihail şi Raisa Gorbaciov, vizita a fost un fiasco. Nu s-a adunat nimeni ca în celelalte ţări comuniste să strige „Gorby! Gorby!”. De fapt, după numai câteva ore de la debutul vizitei oficiale, Gorbaciov a devenit nervos, agitat, provocator. La întreprinderea 23 August a vorbit muncitorilor despre calitatea proastă a produselor româneşti trimise în URSS, iar la un moment dat chiar şi-a pierdut controlul: „Tot ce nu merge în Apus se trimite în Răsărit. Ca într-o lada de gunoi!” 99, în anturajul său a fost auzit referindu-se la Nicolae şi Elena. Ceauşescu cu expresia „nişte ucenici”, la care, informată, Elena Ceauşescu a înscenat o criză cu efect asupra soţului ei, dar şi asupra vizitei. Mihail Gorbaciov trebuie să fi înţeles atunci că schimbarea regimului în România va fi foarte greu de făcut, chiar şi pentru Uniunea Sovietică.

Vom rămâne încă o clipă la amănuntele puse la dispoziţie de generalul Alexie, fostul secretar de stat al Departamentului Securităţii, deoarece acesta leagă întâmplările prin care a trecut în 1987 de un incident straniu petrecut la începutul anului 1989: „Cu o săptămână înainte de evenimente, cam la 8 sau 9 decembrie (intraseră primele coloane de turişti sovietici pe la Ungheni) a venit la mine generalul Macri. Fusesem colegi, dar acum eu eram superiorul lui şi dialogul nostru avea de obicei un aspect formal, oficial. De data asta a intrat, a stat pe un scaun fără să-mi ceară voie şi mi-a spus direct: «Dispari!». Eu n-am înţeles, plus că era şi atitudinea lui foarte directă şi neprotocolară. «Dispari, îţi spun o treabă, dispari imediat!», a repetat. «Ce înseamnă imediat?», l-am întrebat, în munca noastră se poate întâmpla oricând, orice. «Mâine-poimâine, dispari», insistă. «De ce?», îl întreb. «Pentru că vei fi ucis. Dacă nu dispari, o să dispari.» «Unde dracu’ să mă duc?», l-am

întrebat, pentru că eram şocat, îmi vorbea pe un ton neobişnuit, iar el însuşi era răvăşit de veste. Aflase ceva, nu voia să-mi spună mai mult, dar în 8 sau 9 decembrie 1989 a venit, s-a trântit pe scaun şi mi-a spus asta. «Unde să mă duc?», l-am întrebat din nou. «Unde vrei, dar nu în Bucureşti sau la Craiova». Şi a plecat. Mi-am dat seama că se precipita ceva. Oricum ştiam ce se întâmpla în jur. Aveam un fişet cu ordine, documente, dosare. Am chemat şeful de cabinet şi am restituit tot, am triat, am trimis cu adresă, am înapoiat la arhivă toate lucrările mele. În momentul în care au venit evenimentele nu mai aveam nicio lucrare în fişet" 1 „O. Generalul Alexie a interpretat această întâmplare ca pe o posibilă răzbunare, însă faptul mult mai interesant este atitudinea lui Macri. În zilele de 8 şi 9 decembrie intrau pe la Ungheni primele coloane de „turişti" sovietici, iar generalul Macri trebuie să fi ştiut ceva. Era unul din înalţii ofiţeri ai Securităţii cu studii la Moscova, însă nu există niciun temei pentru o suspiciune. Gestul său de prevenire implică însă cunoaşterea unor amănunte ale operaţiunii sovietice din decembrie. Este posibil să fi fost contactat şi prevenit la rândul său. Macri a luat secretul cu el în mormânt şi este posibil să nu-l aflăm niciodată.

La 17 decembrie 1987 este pusă în aplicare prima etapă a planului de înlocuire a vechilor lideri comunişti cu conducători controlaţi de Moscova, oamenii de sacrificiu ai celui dintâi val de reforme, în Cehoslovacia Gustáv Husák este înlocuit de Milos Jakes. La 22 mai 1988 liderul comunist maghiar János Kádár demisionează din postul de secretar general al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar şi va fi înlocuit de Károly Grosz. În Polonia, liderul comunist reformist Wieczysław Rakowski preia conducerea guvernului la 29 noiembrie 1988. În Cehoslovacia, RDG şi România liderii comunişti se opun schimbării; în Bulgaria Jivkov dă impresia că se aliniază, dar întârzie şi ajunge să convingă Echipa Gorbaciov că nu va fi în stare să aplice el perestroika. În toate aceste ţări, KGB va avea nevoie de un factor de presiune internă – massa, mulţimea nemulţumită

într-atât încât să-şi învingă teama şi să iasă în stradă, să protesteze, eventual să recurgă la violenţă pentru a provoca sau a răspunde la violenţele forţelor de ordine. Occidentul ajută în primul rând prin mediatizarea intensă a transformărilor din Polonia şi Ungaria, precum şi prin proiecţia de imagine supradimensionată a personalităţii lui Mihail Gorbaciov. Opiniile pesimiste la adresa posibilităţii reale de reformare a lagărului comunist, estimările asupra şanselor lui Gorbaciov de a mai rămâne mult timp la conducerea URS S sunt cenzurate sau combătute cu valuri de contraargumente. Statele Unite salută înlocuirea lui Honecker cu omul Moscovei, Egon Krenz, la 18 octombrie 1989, şi a lui Todor Jivkov cu alt om al Moscovei, Petăr Mladenov, la 10 noiembrie 1989.

Cercul primului val de schimbări controlate nu se închide din cauza lui Ceauşescu. Nici astăzi nu se înţelege de ce! Singura explicaţie rezonabilă este că Moscova nu avea un înlocuitor viabil în România pentru primul val al schimbării româneşti şi nu controla situaţia de la Bucureşti. Teza unui scenariu care viza înlocuirea de către sovietici a lui Nicolae Ceauşescu direct cu Ion Iliescu nu este serioasă, nu corespunde realităţii scenariului moscovit şi nici practicii politice comuniste. Ideea că, sub presiune sovietică, liderii co-inunişti din CPEx l-ar fi ales secretar general pe directorul de la Editura Tehnică nu este realistă. Este de subliniat încă o dată: rolul lui Ion Iliescu era să creeze o aripă disidentă în partidul comunist pe care să o conducă împotriva vechii conduceri a partidului comunist spre constituirea unui partid social-democrat gorbaciovist. Pentru astă, sovieticii aveau nevoie mai întâi de o marionetă a lor în CPEx. N-o aveau. Lui Ceauşescu i se oferea pe rând opţiunea alinierii la reformele gorbacioviste şi, dacă nu poate, o retragere liniştită. Evident, Ceauşescu a refuzat. În aceste condiţii, datorită relaţiei privilegiate pe care Ceauşescu o stabilise în timp cu americanii, sovieticii sunt ajutaţi pe cale diplomatică de Washington, în plină criză comunistă europeană, la Bucureşti se perindă delegaţie după delegaţie americană,

vin mesaje neoficiale şi oficiale, inclusiv scrisori personale de la Reagan şi Bush. Care este secretul acestei campanii?

Marea greşeală de politică externă a lui Nicolae Ceauşescu

Relaţiile român o-americane, până atunci preferenţiale, unice în legăturile politice şi economice dintre Est şi Vest, se degradează accelerat la începutul anilor ’80. Unii analişti au văzut în fuga lui Pacepa în America un semnal al încheierii lunii de miere dintre Ceauşescu şi preşedinţii americani. Alţii au legat deteriorarea unor relaţii de invidiat de modificarea spre ofensiva a politicii externe americane şi de renunţarea la compromisurile care le permiseseră. Omul care cunoaşte foarte bine subiectul „relaţia privilegiată România – Statele Unite” din perioada Ceauşescu era generalul Iulian Vlad. Acesta considera că deteriorarea relaţiilor a avut drept cauză Codificarea atitudinii lui Ceauşescu faţă de americani, mai ales Prin pierderea flexibilităţii cu care tratase până atunci raporturile ilaterale, devenind ostil şi în unele momente arogant în faţa unor probleme pe care altă dată le rezolvase cu abilitate. Oricât de orgolioşi am fi, trebuie să acceptăm că o ţară mică, lipsită de argumente strategice – o resursă naturală majoră, o armată foarte puternica, o poziţie cheie geostrategică – nu-şi poate permite să fie ostilă în acelaşi timp şi Statelor Unite, şi Uniunii Sovietice decât printr-o viziune nerealistă şi iresponsabilă asupra lumii. Ori joci cu abilitate între cele două Puteri, cum a făcut Tito, ori nu te bagi şi mergi cu blocul tău politic încercând să obţii cât mai multe avantaje din această situaţie. Ceauşescu nu a avut o imagine realistă asupra lumii. El credea în stabilitatea nucleară a relaţiei între cele două Mari Puteri şi că această stabilitate poate fi menţinută inclusiv prin diminuarea reciprocă a arsenalelor. Mai credea că stabilitatea lumii îi permite să evolueze ca lider charismatic prin ceea ce el numea „relaţii multilateral dezvoltate”, dar mai ales trăia cu credinţa că lumea se îndreaptă spre o societate socialistă la care vor adera şi popoarele statelor capitaliste după ce aceasta va

învinge în ţările comuniste, oferind un exemplu. Dezvoltarea tehnologică i se părea un bun al umanităţii, un produs al minţii omeneşti fără identitate naţională şi care trebuie să intre într-un circuit universal al valorilor de care să beneficieze întreaga lume. În simplitatea lui culturală şi ideologică Nicolae Ceauşescu rămăsese blocat în mentalitatea umanistă cu care marxismul păcălise milioane de oameni cu un secol şi jumătate înainte. El cumpăra sau fura tehnologie convins că luptă împotriva unei practici nedrepte a capitalismului. Aceasta este o ipoteză care priveşte lucrurile prin prisma trăsăturilor personale de caracter ale liderului român, însă situaţia statului român şi a naţiunii sale asta era – ajunsese din nou să depindă, ca şi în cazul Carol al II-lea, ca şi în cazul Ion Antonescu, de viziunea politică şi de autoritatea unui singur om, fapt tipic regimurilor autoritate paroxistice.

Analiza relaţiilor româno-americane din ultimii ani ai regimului comunist ilustrează o astfel de situaţie paroxistică. La 15 decembrie 1985 secretarul de stat George Shultz vine la Bucureşti şi este primit de Nicolae Ceauşescu. Mihail Gorbaciov era secretar general de 9 luni şi dădea semne că va imprima un nou curs politicii sovietice. Vizita lui Shultz a avut caracterul unui sondaj periodic, americanii fiind preocupaţi constant de poziţia României faţă de URSS.

Folosind formule diplomatice, secretarul de stat american s-a interesat dacă România intenţionează să-şi păstreze independenţa relativă faţă de Moscova, având în vedere apariţia unui nou lider la Kremlin, în subtext a fost identificată şi îngrijorarea pentru situaţia economică a ţării, în special cea din domeniul energetic. La 18 octombrie fusese decretată starea de necesitate în sectorul energetic şi se instituise un control militarizat asupra sistemului de producere şi transport al energiei. Ceauşescu îi dă asigurări că nu s-a modificat nimic din poziţia României şi îi cere să contribuie la dezvoltarea schimburilor comerciale. Fostul ambasador american la Bucureşti, David B. Funderburk, va scrie într-una din

cărţile sale că „scopul principal al vizitei era fără îndoială restabilirea relaţiilor «normale» anterioare prin continuarea laudelor aduse «curajosului Ceauşescu» pentru «politica sa externă de independenţă» „101.

În martie 1987 vine la Bucureşti o delegaţie de oameni de afaceri americani reprezentând peste 80 de firme. Plutea în aer punerea în discuţie a reînnoirii clauzei naţiunii celei mai favorizate, determinată de schimbarea poziţiei Statelor Unite faţă de respectarea drepturilor omului şi de alinierea regimului la prevederile Acordului final de la Helsinki. Oamenii de afaceri americani – între care Securitatea a identificat şi agenţi acoperiţi ai CIA – erau preocupaţi, în parte, de evoluţia afacerilor lor în România – cu predilecţie în industria încălţămintei şi confecţiilor –, pe fondul scăderii producţiei, iar pe de altă parte de liberalizarea pieţei româneşti. Cu această ocazie se discută agenda consiliului economic româno-american care urma să-şi desfăşoare lucrările la Bucureşti în octombrie, astfel că o parte din problemele ridicate sunt pasate pentru acel moment. Nicolae Ceauşescu nu îşi schimbă discursul, deşi oamenii de afaceri americani se aşteptau ca în ultimul moment să apară un amănunt care să indice revenirea lui la flexibilitatea dinainte. În august acelaşi an o delegaţie de deputaţi şi senatori ajunge la Ceauşescu. Nu era o vizită bilaterală, ci parte a unui turneu informai prin mai multe state comuniste europene. Cu această ocazie politicienii americani pun problema drepturilor omului şi, în particular, a întregirii unor familii prin eliberarea de vize. Ceauşescu le oferă un argument şocant: „Sunt peste 2000 de cetăţeni români care aşteaptă viza americană pentru a putea vizita America sau pentru a emigra”. Informaţia era reală şi i-a pus în mare cumpănă pe oamenii politici americani, mai ales că ştiau, fuseseră informaţi că aceşti români sunt persecutaţi, daţi afară din serviciu, că sunt obligaţi să-şi vândă casele pe nimic, că unii dintre ei au ajuns în stradă. Cu cât întârzia mai mult viza americană cu atât se prelungea nenorocirea acestor oameni în România. Ştim astăzi că Statele Unite au un

program destul de restrictiv al emigrărilor, iar în 1987 Departamentul de Stat era mulţumit de programul emigrărilor aprobat de Ceauşescu. Pe vremea aceea, situaţia era de neînţeles pentru cetăţeanul român; astăzi înţelegem mai bine. În momentul în care ambasadorul Funderburk abordează acest subiect în cartea citată scapă şi unele afirmaţii ciudate: „Unii dintre români cărora li se acordă aprobarea de plecare nu întrunesc condiţiile americane de adoptare, iar alţii sunt indezirabili. Statele Unite respectă dreptul la liberă emigrare, dar nu îşi asumă obligaţia să accepte pe fiecare emigrat din Haiti, Vietnam ori România, care vrea să-şi îmbunătăţească situaţia economică şi nivelul de trai" 102. Argumentul este atât de grosolan că nu mai are nevoie de comentarii, dar atunci, cu ocazia vizitei grupului de politicieni americani s-a făcut şi o evaluare a disponibilităţii la liberalizarea vieţii politico-sociale a ţării din partea lui Nicolae Ceauşescu. Povestea reîntregirii familiilor, ca parte de mare interes american din domeniul respectării drepturilor omului, arăta a gogoaşă umflată, în consecinţă, Ceauşescu a ripostat dur.

Suntem în 1987, când în Polonia şi Ungaria lucrurile avansaseră vertiginos iar în URSS Gorbaciov trecuse la glasnost şi perestroika. Între 19 şi 20 octombrie 1987 se desfăşoară sesiunea consiliului economic româno-american, ocazie cu care Ronald Reagan îi adresează lui Ceauşescu o scrisoare personală. Dincolo de forma protocolară Ceauşescu vede în ea o presiune. Starea de nervozitate şi aversiune faţă de americani creşte odată cu informaţia primită de la Securitate că Statele Unite sunt hotărâte să suspende clauza. La 28 februarie 1988 Guvernul SUA emite o declaraţie prin care anunţă retragerea clauzei naţiunii celei mai favorizate României, începând cu data de 3 iulie acelaşi an. Ceauşescu face o criză de furie amestecată cu orgoliu şi dispune ca a doua zi să fie dat publicităţii un comunicat prin care anunţă că România renunţa ea la clauză, fără să fie nevoie să mai aştepte 3 iulie. Acesta nu mai este un simplu act de politică externă, ci o sfidare. Nu avem informaţii că ar fi

consultat vreun for oficial al statului şi, chiar dacă asta s-a întâmplat, este clar că hotărârea i-a aparţinut şi anturajul său n-a avut nicio reacţie contrară. Oricum, părăsind pentru o clipă argumentul de factură personală şi revenind la diplomaţie, chiar şi prin criteriul diplomatic un astfel de gest nu se face.

Iată însă că, în mod inexplicabil pentru omul de rând, la 3 mai vine la Ceauşescu o nouă delegaţie masivă, reprezentând 65 de firme cu care şeful statului discută „dezvoltarea relaţiilor comerciale româno-americane", ca şi cum clauza ar fi continuat să existe. Oamenii de afaceri americani pleacă sideraţi de fantezia liderului comunist român, îngheaţă activităţile firmelor lor şi aşteaptă schimbarea lui din funcţie pe scenariul care se petrecea deja în Est, urmând a reveni pe o piaţă liberalizată rapid. Este greu să găsim o explicaţie la reacţia lui Ceauşescu, dacă o privim în termeni raţionali. Trebuie însă arătat că, înainte de această sfidare, Statele Unite mai suspendaseră o dată clauza la 30 aprilie 1987 pe o perioadă de 6 luni, după care Departamentul de Stat s-a înţeles din nou cu Ceauşescu. Când mecanismul condiţionării a revenit peste un an, Ceauşescu şi-a pierdut răbdarea. Asta i-a fost fatal.

Ar fi la îndemână să găsim o explicaţie pentru deciziile iresponsabile ale lui Nicolae Ceauşescu în starea lui de sănătate – serios deteriorată, în fapt – şi în accesele lui de orgoliu naţionalist cu care suntem obişnuiţi. Putem afirma fără să greşim şi că pierduse orice Slmţ al realităţii, că nu se mai manifesta decât prin boala lui cea mai gravă – paranoia. Există însă, cel puţin în cazul relaţiei privilegiate cu americanii, şi o altă explicaţie pentru schimbarea bruscă a atitudinii faţă de Statele Unite. Cercetarea făcută de autor în legătură cu acest subiect, prin consultarea unor diplomaţi şi ofiţeri de Securitate implicaţi în relaţiile româno-americane, conduce la concluzia că au existat câteva detalii parazitare ce s-au acumulat rapid, pe de o parte, precum şi un fenomen mai amplu în care s-a înscris răcirea relaţiilor dintre Washington şi Bucureşti, pe de altă parte. Un fost ofiţer DIE acoperit a relatat autorului

următoarele: „Ceauşescu a simţit că odată cu plecarea lui Nixon şi a lui Ford, prin venirea lui Carter, în care vedea un sectantaparent inofensiv, dar foarte inteligent în realitate –, s-a produs o schimbare. De la venirea lui relaţia n-a mai funcţionat. Tentativa de racolare a fratelui lui Carter de care vorbeşte Pacepa este falsă. A fost o acţiune de influenţă, o operaţiune de lobby, cum fac toate ţările din lume. Făcusem la fel cu fratele şahului Iranului, cu sora lui, se face asta peste tot unde vrei să fii mai bine cunoscut sau ajutat cu o vorbă. Regele Hussein al Iordaniei a cerut să vină la Bucureşti pentru ca Nadia Comăneci să repete exerciţiul de la Montreal numai în faţa lui. Ce trebuia să-i spunem? Nu, majestate, Nadia evoluea/ă numai în concursuri. Duceţi-vă s-o vedeţi acolo”. Există în această declaraţie şi argumente logice, şi amănunte neclare. Racolarea fratelui lui Jimmy Carter era absurdă pentru simplul fapt că fratele preşedintelui american nu avea niciun acces la vreo informaţie secretă. Apropierea de el nu se poate explica decât prin lobby. La acest capitol este greu să ne dăm seama dacă a avut vreun efect, dar ştim sigur că a existat o invitaţie oficială din partea preşedintelui Carter pentru ca Nicolae Ceauşescu să facă o vizită la Washington, fapt care nu se putea întâmpla pe fondul descoperirii „unei acţiuni de spionaj” la adresa fratelui preşedintelui, în plus, cu ocazia vizitei, Jimmy Carter a avut numai cuvinte elogioase la adresa liderului comunist român, declaraţii publice cu care Statele Unite nu se joacă, fapt care a trezit deznădejdea lui Pacepa: „Capacul l-a pus preşedintele Carter care, într-un discurs public, l-a proclamat pe Ceauşescu drept un mare conducător naţional şi internaţional, care a adus un nemaipomenit progres României” 1031, într-adevăr, nu părea a fi portretul unui comunist care tocmai îi racolase fratele! Un diplomat român care se afla la post în 1970, când Ceauşescu a făcut prima vizită în America, păstrează următoarea amintire: „Ceauşescu nu a urât America, n-a fost antiamerican prin gândire. Atunci când a cunoscut direct ce înseamnă America a trăit o admiraţie intimă. A

fost impresionat. Chiar a exclamat: «Iată unde au ajuns!». La sfârşitul vizitei ne-a spus la ambasadă: «Sunt atâtea lucruri pe care le putem învăţa de la ei». Două domenii l-au interesat: importul de tehnologie şi sprijinul politic. pin acel moment Ceauşescu a dus o politică premeditată de apropiere, a dorit o apropiere sinceră de americani. Sigur, cu duplicitate de ambele părţi. Pacepa vorbeşte de Operaţiunea Orizont, care n-a fost ce scrie el acolo, dar uită de racolările făcute de americani în timpul ăsta, în frunte cu el". Şi totuşi, cotitura s-a produs pe timpul administraţiei Carter. Nicolae Ceauşescu a mai făcut câţiva paşi „flexibili" şi pe timpul administraţiei Carter, permiţând, de exemplu, o adevărată explozie numerică a cultului baptist şi înmulţirea vizitelor ecumenice ale românilor baptişti peste Ocean. Faptul artificial că permitea acest fenomen trebuie văzut în limitele stricte ale regimului comunist, unde cultele religioase erau ţinute sub un sever control, împiedicate să-şi desfăşoare activităţile cultice în condiţii de liberate, dar şi prin realitatea percepută la nivelul cetăţeanului că numeroşi români se trezeau tocmai în acel moment baptişti, deşi până atunci se declarau atei sau ortodocşi. O serie de secte mici s-au afiliat tot atunci baptismului pentru a putea avea o legătură privilegiată cu Statele Unite. Ca semn al „libertăţii", o celebră frizerie de pe Bulevardul Ştefan cel Mare din Bucureşti afişa un portret mare al preşedintelui american, fapt fără precedent. Apăruse un întreg program de excursii în Statele Unite pentru membrii cultului baptist, fapt speculat de mulţi români care nu aveau nicio legătură cu baptismul.

Mai avem în faţă trei motive ale scăderii intensităţii relaţiilor româno – americane. Primul ar fi de natură personală. Cu ocazia vizitei în Statele Unite la invitaţia lui Jimmy Carter a avut loc o Manifestaţie a emigraţiei maghiare, unii demonstranţi aruncând cu ouă şi cu roşii în maşina preşedintelui Ceauşescu. Nu se mai întâmplase aşa ceva. Cu ocazia vizitelor în Marea Britanie, Franţa, Gerurmania Federală şi Canada fuseseră organizate astfel

de proteste ale emigraţiei, dar de fiecare dată autorităţile acţionaseră cu prudenţă, fie autorizând manifestaţia în locuri pe unde Ceauşescu nu trecea, fie în zile sau la ore când acesta nu se afla acolo. De regulă se permitea afişarea unor pancarte în dreptul ambasadei. De această dată protestul s-a produs sub ochii lui şi cu o violenţă (gestică şi verbală) care l-a şocat pe Ceauşescu. El a interpretat acest fapt ca un afront personal, ca un atac organizat cu acordul lui Carter, având în vedere că măsurile de securitate ale vizitei erau extrem de severe. Acelaşi diplomat român avea să declare: „Ceauşescu a considerat acest incident ca un act de subminare a lui, de discreditare. El se considera garantul relaţiilor cu ei, garantul corectitudinii. Asta l-a convins că sentimentele americane erau de suprafaţă, pe interese. Atunci a văzut în Carter un sectant periculos. Apoi, vizita a fost în aprilie; Pacepa fuge în iulie. Ceauşescu a interpretat fuga asta (ca fiind, n.a.) în spiritul lui Carter”. Este un punct de vedere unilateral, deocamdată. Fără a ignora importanţa acestei mărturii venite de la o persoană implicată în procesul pe care îl analizăm, să ne îndreptăm atenţia spre cel de-al doilea motiv al răcirii relaţiilor româno-americane.

Suntem la câţiva ani după semnarea Actului final de la Helsinki, moment de la care statele democratice au primit permisiunea legală, conform dreptului internaţional, de a se implica în problemele interne ale ţărilor comuniste. Este vorba de respectarea drepturilor fundamentale ale omului, subiectul fiind evident situaţia din statele cu regimuri totalitare. Nu discutăm acum aplicarea aceloraşi principii la Turcia sau Coreea de Sud, unde funcţionau dictaturi militare de Dreapta, membră în NATO şi, respectiv, organizatoare a Jocurilor Olimpice. Nu analizăm aici nici relaţia privilegiată a Statelor; Unite cu dictaturile militare din America de Sud. La o evaluare lucidă, dimensiunea practică a aplicării principiilor respectării drepturilor omului în relaţiile dintre Vest şi Est s-a redus la sprijinirea opozanţilor anticomunişti prin propagandă şi azil, precum şi prin liberalizarea emigrărilor. Semnatarul

american al Actului final de la Helsinki, preşedintele Gerald Ford, a venit la Bucureşti, gest pe care nu-l putem încadra în politica americană referitoare la drepturile omului, în memoriile sale, preşedintele american va resimţi şocul acelei vizite: „De fapt, am vizitat Polonia, Iugoslavia şi România

Pentru a da asigurări că popoarele acestor ţări au înţeles că preşedintele Statelor Unite şi poporul Statelor Unite sunt dedicaţi independenţei lor, autonomiei şi libertăţii lor. Carter a sărit peste toate astea. El spunea: «Aş dori să-l văd pe domnul Ford convingându-i pe polonezii americani şi pe cehii americani, şi pe ungurii americani din această ţară, că acele state nu trăiesc sub dominaţia şi supravegherea Uniunii Sovietice în spatele Cortinei de fier» „104. Când vorbea de România, Carter făcea apel la emigraţia maghiară, în realitate, Ford venise la Bucureşti pentru problema palestiniană. Schimbarea de atitudine se produce pentru prima oară la preşedintele Carter. Acesta „a făcut din drepturile omului piesa centrală a politicii sale externe şi a promovat-o atât de intens în relaţiile cu aliaţii Americii încât apelul său pentru respectarea acestor drepturi a ameninţat uneori coeziunea internă a statelor respective” 105. De altfel, Nicolae Ceauşescu primise un semnal direct şi public, considerat la vremea lui foarte ciudat şi nepotrivit, cu un an înaintea vizitei în America. La 4 martie 1977 avusese loc în România marele cutremur de pământ (peste 1.000 de morţi şi peste 6.000 de răniţi) în urma căruia, la 10 martie, preşedintele României a organizat o conferinţă de presă. Cu această ocazie a răspuns şi la întrebările corespondenţilor presei străine. Toate întrebările, cu excepţia uneia, s-au referit la bilanţul cataclismului, la felul cum decurg operaţiunile de salvare şi la ajutoarele pe care le primeşte din străinătate, în mijlocul unei serii de întrebări care se cam repetau în conţinut, corespondentul Companiei de televiziune CBS-SUA a pus următoarea întrebare total neaşteptată: „Cum apreciaţi gestul preşedintelui Carter, în sensul exprimării solidarităţii cu

popoarele din Europa Răsăriteană în privinţa drepturilor omului?”. Autorul acestor rânduri, care a surprins scena la televizor, îşi amintesc că Ceauşescu a avut un moment de derută, apoi a răspuns bâlbâindu-se: „După cum ştiţi, am organizat conferinţa de presă în legătură cu cutremurul din România. Aştept să văd cum înţelege preşedintele Carter să acţioneze umanitar atunci când un popor a avut atât de suferit şi după aceea să apreciez dacă gestul este bun sau nu. Până atunci îi mulţumesc pentru telegrama de compasiune, inclusiv pentru promisiunea de ajutor. Deocamdată mai mult nu am de spus” 106. A doua zi, jurnalistul american a fost insultat în presa română pentru că şi-a permis să pună o astfel de întrebare în mijlocul doliului naţional. Rămâne pentru noi să observăm că Nicolae Ceauşescu făcea o confuzie între drepturile omului şi gesturile umanitare sau că a evitat cu abilitate un răspuns la o întrebare grea.

Un alt factor a intervenit apoi în cursul spectaculos până atunci al relaţiilor dintre Washington şi Bucureşti. Clauza naţiunii celei mai favorizate fusese condiţionată de Amendamentul Jackson-Vanick. Acesta, deşi se referea la ansamblul drepturilor fundamentale încălcate de statele comuniste, se concentrase mult timp pe un singur aspect: emigrarea evreilor din spaţiul estic. România reacţionase cel mai bine la această condiţionare din mai multe motive: Ceauşescu mai scăpa de un număr de evrei din ţară; se înscria şi el pe o foarte veche tradiţie favorabilă emigrării, făcându-şi imagine proprie; îşi asigura sprijinul lobby-ului evreiesc american; înscria România ca placă turnantă pentru emigrarea evreilor din spaţiul estic, în special din URS S, cucerind în acest fel o poziţie de avangardă. După ce România a extins negocierea emigrărilor – după modelul adoptat de URSS, adică prin plata unei despăgubiri – şi asupra etnicilor germani, conţinutul Amendamentului Jackson-Vanick a revenit la forma sa iniţială, de condiţionare a reacordării clauzei naţiunii celei mai favorizate de respectarea tuturor drepturilor fundamentale ale omului. Indiferent de oscilaţiile

consistenţei aplicării Amendamentului, Jimmy Carter aplica principiile drepturilor fundamentale ale omului din convingere politică şi religioasă. Asta nu a putut fi înţeles de Ceauşescu, care credea că sistemul democratic american este o faţadă în spatele căreia se desfăşoară tot felul de abuzuri politice, din cele pe care le făcea şi el. Altfel spus, cum Henry Jackson era membru al Partidului Democrat, Căuşescu credea că preşedintele Carter îi dă ordine senatorului pe linie de partid.

Al treilea motiv este şi cel mai simplu: rolul României se consumase. Statele Unite încheiaseră pe timpul lui Nixon problema din Vietnam, normalizaseră relaţiile cu China – nu numai prin intermediul României –, ajunsese la un acord între Egipt şi Israel, între Israel şi palestinieni, intraseră cu URSS într-un nou dialog pe tema dezarmării nucleare. Odată cu liberalizarea gorbaciovistă evreii sovietici începuseră să emigreze direct din URSS în Israel. Bunele oficii ale României, ca de altfel şi ale altor state mici, nu mai aveau un scop, iar URSS începuse să condiţioneze orice fel de contacte de ocolirea Bucureştilor. La acest curs firesc al evenimentelor s-a adăugat şi insistenţa Moscovei de a-l denigra pe Ceauşescu în străinătate. Este posibil ca propunerea de candidatură a lui Nicolae Ceauşescu la Premiul Nobel să fi fost nu numai o himeră, dar chiar o glumă proastă. Nu ştim, dar ce nu lasă loc pentru dubii este că în plină campanie românească şi iugoslavă pentru acordarea celei mai înalte distincţii lui Ceauşescu, la Bucureşti a venit un agent sovietic din Mozambic, preşedintele Mariam, care a declarat public că România transportă spre Africa arme în navele comerciale, înarmând gherilele tribale din ţările instabile. Cu asta subiectul Premiul Nobel pentru Pace a dispărut. Apoi, cartea Orizonturi roşii (1987) şi, mai ales, dramatizarea ei artistică la Europa liberă au pus capăt mitului Ceauşescu, om politic de anvergură internaţională şi au relansat mitul Dracula. Nicolae Ceauşescu, liderul incult şi cu reacţii primitive, credea în filme şi în cărţi ca în expresii absolute ale realităţii. Nu de puţine ori a intervenit cu cenzura

propriilor sale limite în conţinutul unor filme sau cărţi cu argumentul „că nu a fost aşa”, deşi ceea ce i se părea lui că „a fost” nu corespundea de cele mai multe ori realităţii. Cartea lui Pacepa nu putea fi decât „o minciună în falş” şi nu se putea publica decât cu aprobarea preşedintelui SUA.

Se pare că ultima vizită oficială a lui Ceauşescu la Washington a avut un secret pe care nu l-au cunoscut decât câţiva membri ai delegaţiei române. Eugen Florescu, unul dintre consilierii lui Ceauşescu şi participant la vizită, a avut un dialog plin de surprize cu autorul:

„Eugen Florescu: Dorinţa de a schimba lucrurile a apărut cu deosebire pe timpul lui Carter. Am fost în vizita la Carter din 1977 Atunci Ceauşescu a fost primit extraordinar, iar Carter a ţinut o cuvântare incredibilă despre Ceauşescu. S-a întâmplat ceva care mi-a atras atenţia prima dată asupra atitudinii reale a americanilor; eram în camera de hotel cu Constantin Mitea când a intrat Celac, translatorul, şi ne-a spus: «Uitaţi-vă şi voi ce face Carter!». Celac primise schiţa discursului lui Carter, a toastului, care începea aşa: «Sunt informat că sunteţi un mare vânător şi eu vreau să vă urmez exemplul şi să vânez Marele Urs». Ce facem? Celac ne cerea să-l anunţăm pe tovarăşul. şi ne-am dus toţi trei la el. Stăteam la Hotel Blair House. Ceauşescu a venit spre noi, în apartamentul lui, purtând obişnuitul lui pulover gri pe gât. Celac i-a dat textul.

AMS: Textul tradus.

EL: Ceauşescu a citit textul de pe foi, s-a oprit şi le-a aruncat prin cameră. «Ce vrea ăsta, e nebun?». Vorbea tare, cu gura spre perete, fiindcă ştia că este înregistrat. «Vă duceţi urgent la el şi să-i spuneţi – Ceauşescu dădea soluţii întotdeauna, nu crea conflicte –, să-i spuneţi să vorbească liber, cum ne-am înţeles», în holul Casei Albe, la scară, a coborât Carter cu Rosalin şi i-a spus: «D-le preşedinte, vă invit mai întâi în salonul de muzică, la un scurt moment artistic, şi apoi mergem la dineu». Atunci s-a petrecut un lucru extraordinar: când a apărut prezentatorul, Carter s-a ridicat, a făcut semn să nu

înceapă şi a spus: «Domnilor, avem un invitat atât de important, încât nu-mi permit să las pe altcineva să prezinte spectacolul. Voi prezenta eu spectacolul». Şi a prezentat… era muzică Gershwin. La dineu a ţinut apoi unul dintre cele mai onorante toas-lturi pe care le-am auzit vreodată despre Ceauşescu. Situaţia era atât de ciudată încât Elena Ceauşescu ne-a chemat şi ne-a cerut să nu cumva să transmitem la Bucureşti, că o să râdă lumea de Carter că a făcut pe prezentatorul de muzică.

AMS: Era chiar atât de proastă?

EL: O nenorocire! Apoi, la sfârşitul vizitei, i-am văzut pe cei din conducere înnegriţi, seara, spre plecare, la terminarea vizitei. Burtică mi-a spus atunci: «S-a dat decizia – Ceauşescu falit!». Mesajul era transmis prin FMI. Se luase hotărârea…

AMS: Cine «se luase»?

EL: Americanii, evident, dar şi europenii… Se luase hotărârea să răstoarne sistemul comunist, iar americanii au nădăjduit multă vreme că se vor putea folosi de Ceauşescu în această acţiune. Dar’s\t nenorocitul, credea de-adevăratelea în ideea de socialism. Pe parcursul discuţiilor cu Carter, Ceauşescu a înţeles că americanii intenţionau să-l folosească pe el pentru răsturnarea URS S. Atunci, după refuzul lui Ceauşescu, au trecut la polonezi, l-au folosit şi pe papă şi a fost instrumentul polonez preferat decât cel românesc. Asta ne-a costat o revoluţie. Ceauşescu n-a sesizat acest moment uriaş, istoric, la care el fusese invitat direct, pe o discuţie pe care era pregătită salvarea lui. S-a opus ca prostul. S-a plecat de acolo cu sancţiunea cea mai dură asupra noastră – «Ceauşescu, falit!», adică şi noi, că Ceauşescu era România atunci pe plan internaţional. Falit, prin FMI. Urma vizita în Anglia şi probabil că încă nu se puseseră de acord, pentru că regina nu ştia decizia şi l-a plimbat cu trăsura. Dacă vă uitaţi atent, gesturile de curtoazie făcute la cel mai înalt nivel faţă de Ceauşescu au fost repetate identic faţă de Gorbaciov. Îşi găsiseră omul.

AMS: Este tulburător ce spuneţi, deşi eu privesc

lucrurile din perspectiva poporului român. Pe vremea când se întâmplau aceste lucruri şi Ceauşescu făcea acea gravă greşeală, eu eram poporul român. Nu ştiam nimic.

EL: V-am spus astea ca să aflaţi acum că nu au fost doar defectele şi erorile comunismului. Peste tot pe unde ne duceam nu se mai rezolva nimic. Vizite inutile, din cauza ordinelor primite de la FMI.

AMS: Îl mai trimitea pe Dăscălescu în câte un tur de vizite… Nu se întorcea cu vreun rezultat. Am văzut nişte rapoarte de politică externă.

EL: El a fost boicotat şi de Occident, nu numai de ruşi. Nu mai găsea nicăieri nicio posibilitate – credite, relaţii economice, pieţe, poate se închideau în faţa noastră. Iar Ceauşescu a făcut prostia să menţină acumularea de 33%… O prostie".107

Trebuie aşadar să vedem în cuvintele elogioase ale lui Jimmy Carter adresate lui Nicolae Ceauşescu la Washington nu numai un act de politeţe, ci şi un gest final de mulţumire pentru rolul pe care îl jucase în negocierile din Orientul Apropiat sau în apropierea relaţiilor chinezo-americane, poate chiar şi o încercare de a-l pregăti pentru marea misiune: amplificarea naţionalismului său antisovietic afişat, până la desprinderea de URS S cu ajutorul americanilor, creând o criză în sistem. Se încheia un fragment de Istorie şi începea un altul, în acel moment politica externă a României trebuia să pornească pe altă cale, să găsească noi mijloace de a rămâne activă, pentru că o Mare Putere ca Statele Unite se poate întoarce spre alte probleme şi spre alţi parteneri, dar nu uită niciodată binele pe care i l-ai făcut. Washingtonul dăduse suficiente semnale că păstrează România ca „un canal diplomatic deschis", ceea ce pentru o ţară comunistă era foarte mult. Din această perspectivă, nu te cerţi cu America, ci cauţi să-i câştigi din nou interesul. Mai ales când ştii că orice întoarcere spăsită spre URSS este însoţită de umilinţe.

Din toate le punctele de vedere, şi intern, şi extern, anul 1977 a fost un an de cotitură în istoria României: cutremur devastator de pământ, greva minerilor,

respingerea ofertei americane de salvare a României, apariţia disidenţei.

Cazul Funderburk.

David B. Funderburk, fost ambasador al Statelor Unite în România (1981 – 1985), a avut o atitudine constant anticeauşistă şi anticomunistă. Cartea lui despre perioada mandatului la Bucureşti este însă extrem de derutantă. Ea se prezintă ca operă a unui american anticomunist convins, a unui neoconservator, a unui partizan ai Dreptei americane nedispuse la compromisuri cu regimul dictatorial din România, dar care nu-şi poate înfrâna frustrările, în primul rând împotriva propriului Minister de Externe. Străbătută de la un capăt la altul de acuze grave la adresa Departamentului de Stat, cartea lui Funderburk nu-şi ascunde ura p & Ceauşescu şi pe Securitate. Ura aceasta ilogică îl face suspect. Fostul ambasador este astfel capabil să afirme că în România mai existau trupe sovietice, că în timpul agresiunii împotriva Cehoslovaciei din 1968, România a fost doar cu puţin în urma liniei sovietice, ca Ceauşescu avea o colaborare foarte strânsă şi secretă cu Uniunea Sovietică în domeniile militar şi de spionaj. Tezele acestea nu pot sta? „picioare, în schimb le găsim în operaţiile sovietice de intoxicare jezvăluite de Gordievski, Mitrokhin şi alţii. David B. Funderburk, lipsit de calităţi diplomatice, a căzut în această plasă şi astfel o opi-n-e valoroasă devine mai puţin credibilă. Cazul Funderburk este însă important din multe puncte de vedere. El a acordat o atenţie concentrată asupra cultelor şi sectelor religioase din România, fiind principalul agitator al acestor probleme în America, călcându-l pe nervi pe Ceauşescu. Cu toate acestea, cu toate că Ceauşescu avea o relaţie privilegiată la Departamentul de Stat – care el însuşi nu-l mai suporta pe Funderburk – România comunistă nu protesta faţă de acţiunile ambasadorului american, de foarte multe ori neconforme cu statutul diplomatic. Aici persistă un mister care trebuie lămurit. Pentru a încerca să lămurim acest mister, am discutat la 8 ianuarie 2004 cu un ofiţer de

Securitate care l-a avut în lucru:

„AMS: Domnule colonel, aţi citit cartea fostului ambasador american Funderburk «între Departamentul de Stat şi Clanul Ceauşescu»?

CFN: Nu, am auzit că a scris o astfel de carte, dar nu am citit-o, nici măcar nu am căutat-o.

AMS: De ce? Nu vă mai interesează trecutul activităţii dvs?

CFN: Nu e vorba de asta. De altfel nici nu aş dori să discutăm despre el. Întrebaţi-mă altceva.

AMS: Dar nu vreau să vă întreb altceva. Mă interesează acest ambasador american, care arată o atitudine categorică împotriva lui Ceauşescu şi a comunismului. Este un tip radical, pe gustul meu, dacă vreţi, un neoconservator care nu s-a lăsat păcălit de legendele ceauşiste. Negaţi acest fapt.

CFN: Nu, nu-l neg.

AMS: Aşadar, un adversar… A fost bun, tenace, a creat probleme Securităţii, încăpăţânat?… Cartea lui conţine într-adevăr nişte erori de informaţie surprinzătoare. Vă dau nişte exemple: în România mai erau trupe de ocupaţie sovietice! în 1968 poziţia României a fost foarte aproape de cea a URS S la invadarea Cehoslovaciei! Ceauşescu lucra mână în mână cu sovieticii şi le transfera mereu ehnologie americană!

CFN: Pai numai ce aţi spus până acum îl descalifică. Cine poate să creadă prostiile astea? Oricine îşi pune întrebarea ce fel deamba-sador era ăsta?

AMS: Păi, asta vreau, să-mi spuneţi ce fel de ambasador era.

CFN: Funderburk mai fusese în România înainte să fie numit ambasador, fusese la Cluj cu o bursă, învăţase ceva româneşte, dar stricat.

AMS: Vă întreb acum: în perioada în care a fost la Cluj, Securitatea i-a înscenat ceva, a încercat să-l racoleze, a ratat vreo acţiune împotriva lui? Vă întreb, pentru că din carte se degajă o anumită ură.

CFN: Această ură are un caracter strict personal.

Însă noi vorbim aici de un ambasador, în perioada cât a fost la Cluj, Funderburk şi a intrat în colimatorul unui grup iredentist maghiar, a unui cerc unguresc ostil, radical, care ura România şi căuta să acţioneze pen-l tru ruperea Transilvaniei, îl foloseau.

AMS: şi dvs. ce păzeaţi? Putea exista un astfel de cerc ostil în ţară fără să luaţi măsuri?

CFN: Ar fi mult de povestit. Era sub observaţie. Dar trebuie să precizez că existau cercuri maghiare care nu erau ostile României, care se ocupau de supravieţuirea minorităţii maghiare, de păstrarea tradiţiilor, de o relaţie firească, normală cu Ungaria. Cu ăştia noi nu aveam nimic. Al doilea mediu la care gravita Funderburk era cel extremist religios, pentru care libertăţile oferite de statul comunist, atât cât se puteau da în mijlocul lagărului comunist, erau o adevărată pacoste. Ei aveau nevoie de martiri, de luptători, de victime şi provocau mereu astfel de cazuri, în sfârşit, Funderburk era baptist şi avea impresia că baptiştii sunt trataţi prost în România. Adevărul este că fuseseră foarte puţini până în timpul administraţiei Carter, stăteau la locul lor, apoi cultul a explodat în România cu acceptul lui Ceauşescu.

AMS: Eu tot cred că este insuficient pentru frustrările recunoscute de Funderburk în carte. A mai fost ceva.

CFN: Funderburk a fost prost ales pentru diplomaţie. Era un om dominat de slăbiciune, lipsit de stil, nerasat. Chiar lipsa unei culturi elevate, precum şi frustrările pe care le trăia faţă de colegii lui diplomaţi, nu mai vorbesc faţă de oamenii, de intelectualii români cu care intra în contact, îi alimentau această ură. Era apoi autorul unor acţiuni negândite, lipsite de logică şi nu pentru a ne surprinde pe noi. el pur şi simplu îşi lasa Departamentul de Stat cu gura căscată, fiindcă îl durea foarte mult chestiunea asta, motiv pentru care s-a lansat furibund în probleme marginale, de multe ori incitând oameni, şi din biserică, şi din rândul maghiarilor, asigurându-i că au în spate sprijinul Americii, al preşedintelui Reagan personal.

Erau lucruri pe care le poate face un ziarist sau un turist oarecare, dar nu un ambasador. Omul acesta încălca norme diplomatice, reguli care ţin de etichetă, nu de regimul politic.

AMS: şi cum se face că România nu a protestat? Este suspectă această atitudine.

CFN: Statele Unite au avut ambasadori serioşi la Bucureşti, oameni de anvergură, care îţi impuneau respect şi ca diplomat, şi ca agent. Funderburk nu ştia să comunice, avea contacte slabe, era inactiv şi de multe ori interceptam nemulţumiri ale Departamentului de Stat.

AMS: Domnia sa afirmă că avea duşmani la Departamentul de Stat, oameni care făceau compromisuri grave cu Ceauşescu.

CFN: Statele Unite îşi urmăreau o politică de interese, cu caracter global, făceau şi gafe enorme, făceau şi prostii, dar îşi urmăreau scopurile până la capăt. Nu te poţi juca cu astfel de lucruri şi să vii să spui că administraţia americană era păcălită, înşelată, furată de Ceauşescu. Astea sunt bancuri. Se făcea un joc în care aveau nevoie de Ceauşescu, iar acesta a tras toate foloasele pe care le-a putut trage. Punct!

AMS: Se referă şi la înţelegerea secretă cu sovieticii pentru păcălirea americanilor.

CFN: Altă prostie! Dar Germania, dar Franţa, dar Anglia, toţi ăştia care colaborau cu Ceauşescu erau orbi? Păi dacă Ceauşescu a păcălit toate marile puteri înseamnă că a fost un geniu. Hai să fim serioşi!

AMS: Să revenim la domnul Funderburk. L-aţi cunoscut personal.

CFN: Foarte personal. Când vorbea, te împroşca cu salivă.

AMS: Eh, asta e…

CFN: Domnule, ăsta e omul. Avea şi un caracter urât, incapabil de îi trainice şi din cauza asta nu avea uşurinţa de a-şi crea relaţii.

AMS. Revin la întrebarea dinainte: a existat un motiv anume pentru care să urască Securitatea, dincolo de faptul

că era american şi conservator?

CFN. Da, a existat, dar nu vi-l spun, pentru că este o chestiune personală”.

Nu ştim cât de personală era această problemă, dar ambasadorul Funderburk, cu toate inabilităţile sale profesionale, a fost un constant duşman al regimului comunist din România. El a reuşit până la urmă, cu tenacitate, să mobilizeze o serie de oameni politici americani pentru a opri compromisurile făcute cu regimul comunist din România, dar a fost ajutat şi de greşelile grave făcute de Ceauşescu. Problema mandatului său a fost – şi cred că acesta este misterul – că a favorizat o avalanşă de legături neconvenţionale şi entuziaste, dar mai ales necontrolate ale câtorva mii de cetăţeni români care se declarau persecutaţi, preoţi sau pastori baptişti, credincioşi ai unor. secte obscure, disidenţi şi opozanţi, care profitau de uşurinţa şi credulitatea ambasadorului american, în perioada mandatului lui David B. Funderburk, Securitatea română a reuşit cele mai numeroase şi mai ample penetrări în sistemul de interese şi de informaţii american în România, inclusiv plasarea unui număr important de agenţi în Statele Unite proveniţi din rândurile pseudosectanţilor şi pseudoluptătorilor pentru drepturile omului cultivaţi de inabilul ambasador. Din acest motiv regimul Ceauşescu nu protesta la atitudinea „duşmănoasă” a lui David. B. Funderburk.

Ce voiau americanii care veneau în delegaţii, una după alta, la Ceauşescu în anii de sfârşit ai sistemului comunist? Americanii îi dădeau semnale lui Ceauşescu asupra oportunităţii care se deschidea în Est prin reformele lui Gorbaciov. Probabil că nu o făceau din sentimentalism, dar în mod sigur o făceau din interese economice imediate. Pe de altă parte, dincolo de interesele economice, o liberalizare a vieţii politice şi sociale crea premisele manifestării unor curente critice, a unei opoziţii, fie şi individuale, cu perspectiva constituirii unei alternative mai democratice sau chiar pe depli11 democratice. Pentru americani, un sistem cu libertăţi

democratice şi cu eliberarea pieţei de ideologie reprezenta scopul cel mai important.

şi ei pierdeau bani prin amendamentul Jackson-Vanick. Probabil că je era indiferent cine conduce ţara, dacă e nebun sau marxist, în faţa acestei oferte, Nicolae Ceauşescu nu s-a limitat la obişnuitele lui fraze golite de conţinut, ci a devenit arogant. O etapă plină de greutate în care Statele Unite, prin reprezentantul celui mai înalt for decizional, a început să-şi retragă sprijinul faţă de Ceauşescu a fost vizita vicepreşedintelui american George Bush la Bucureşti din 18 – 19 septembrie 1983. Ceauşescu s-a purtat grosolan cu această ocazie, folosind dintr-odată un limbaj foarte dur: „Vii aici să pui condiţii?”Vizita lui Bush a marcat căderea abruptă a relaţiei lui Ceauşescu şi a României, în ultimă instanţă, cu America. După episodul ăsta, Ceauşescu n-a mai încercat să reîncălzească relaţiile cu americanii, lăsându-le reci. Colonelul Traian Stambert, fost ofiţer CIE în acea perioadă, a cunoscut bine detaliile vizitei vicepreşedintelui Bush în România: „Iniţial, acesta a sosit în România cu gânduri curate, intenţii lăudabile şi speranţe în mai bine, aşa cum primise asigurări şi ambasadorul Mircea Maliţa, o personalitate de prim rang în domeniu” 108. George Bush senior nu avea motive personale să adopte o atitudine ostilă faţă de Ceauşescu sau faţă de români, dimpotrivă, fiind oarecum simpatizant al românilor. Acest sentiment îl dobândise în timpul misiunii sale diplomatice în China, unde avusese drept partener de tenis un diplomat român de la care aflase o serie de informaţii pozitive despre ţara noastră. „Din păcate, socoteala din târg nu s-a potrivit cu cea de acasă! – îşi continuă relatarea colonelul Stambert. Ceauşescu, în megalomania lui, l-a sfidat, pur şi simplu, pe G. Bush, respingându-i aproape toate propunerile de îmbunătăţire a relaţiilor bilaterale. Unele probleme punctuale abordate de vicepreşedintele Americii ca: anularea taxelor de studii pentru cetăţenii români care solicitau emigrarea din tară; acordarea unei mai mari libertăţi de practicare a cultelor neo-Protestante; de emigrare şi liberă circulaţie;

abandonarea practicii de a impune înregistrarea la autorităţi a maşinilor personale de Scris; îmbunătăţirea balanţei comerciale prin creşterea importului de produse americane etc. Au fost taxate de Ceauşescu ca fiind încercări de amestec în treburile interne ale României! Capacul pe oala în clocot l-a pus în momentul în care a respins creditul guvernamental, în valoare de câteva sute de milioane de dolari, oferit cu generozitate şi cu bună intenţie de G. Bush, pentru a mai slăbi din presiunea datoriei". 109 în sfârşit, Ceauşescu i-a spus lui Bush ca România nu mai împrumută bani şi că în curând el va deveni un important creditor pentru ţările în curs de dezvoltare. Probabil că George Bush l-a considerat pe Ceauşescu irecuperabil.

Cu toate că până atunci celelalte întâlniri cu George Bush se desfăşuraseră într-o atmosferă destinsă, de data asta intervenise, practic, un alt context. Pe de o parte, Ceauşescu nu admitea să primească ultimatumuri, iar, pe de altă parte, vicepreşedintele american nu intenţiona să discute destins fără să i se îndeplinească nişte condiţii. Era şi un vicepreşedinte tânăr – 59 de ani şi arăta foarte tânăr datorită vieţii sale sportive. Apoi, vicepreşedintele din faţa lui fusese şeful CIA, autoare a racolării lui Pacepa şi inspiratoare a duplicităţii faţă de el, a punerii sale la colţ, în locul neînsemnat care i se cuvenea. Pasionat de secrete, încrezător în capacitatea sa de analist şi hârşâit prin treburile murdare ale spionajului, Nicolae Ceauşescu vedea în George Bush pe rivalul care îl învinsese, aruncând la gunoi într-o clipă toate speranţele şi visele sale. Vedea în el spionul. Degradarea puterii de înţelegere şi de anticipare a lui Ceauşescu se vede şi din acest caz. Cu ani în urmă îl primise pe Richard Nixon când nu era nimic, pentru ca apoi să profite din plin de gestul său premonitoriu, în ianuarie 1989 tocmai George Bush, cel jignit la Bucureşti, devenea preşedinte al Statelor Unite ale Americii.

Reconstituirea imaginii pe care şi-o făcuse Nicolae Ceauşescu despre procesul politic ce se desfăşura în

Europa nu trebuie judecată numai prin prisma schematismului primitiv al gândirii sale. De exemplu, şeful statului comunist român credea că Mihail Gorbaciov este spion american. Cu această convingere a cerut Securităţii să-i ofere în iarna 1988 – 1989 probe care să confirme impresia sa despre conducătorul Uniunii Sovietice. Oricât ar părea de neverosimil, ordinul acesta a existat, iar Securitatea a condus acţiuni pentru îndeplinirea acelei misiuni.

În cadrul operaţiilor de exploatare a unei reţele, în seara zilei de 3 decembrie 1989 o sursă directă şi sigură, cetăţean străin cu acces la informaţia primară, a transmis legăturii sale din Securitate mesajul că la Malta Gorbaciov şi Bush au hotărât înlăturarea lui Nicolae Ceauşescu simultan cu Noriega din Panamá, în faţa gravităţii şi importanţei acestei informaţii, precum şi pe baza valorii persoanei care o difuza, un general de Securitate s-a deplasat de urgenţă într-o locaţie specială – nu se ştie dacă pe teritoriul României sau în afară – pentru a face personal operaţia de verificare a informaţiei. Sursa a confirmat datele înţelegerii de la Malta şi a furnizat alte câteva amănunte. Ca urmare a acestei întâlniri, dar şi pe baza informaţiilor obţinute din surse certe, conducerea Departamentului Securităţii Statului a întocmit două note cu caracter ultrasecret. Prima avea următorul conţinut: „În cursul discuţiilor din Malta, secretarul general al PCUS, Mihail Gorbaciov, şi preşedintele american George Bush au hotărât înlăturarea regimului socialist din România”. O a doua notă dădea a doua informaţie: „Cu ocazia convorbirilor de la Malta între secretarul general al PCUS, Mihail Gorbaciov, şi preşedintele american George Bush s-a convenit intervenţia militară a Statelor Unite în Panamá”, în aceeaşi seară notele au fost prezentate lui Nicolae Ceauşescu. Şeful statului a avut un moment de tristeţe şi apatie, rezervându-şi o singură replică: „M-au condamnat!”

Relaţia Ceauşescu-Securitate. Pentru a înţelege greutatea acestor informaţii şi efectul lor asupra destinului

regimului comunist, precum şi asupra naţiunii este nevoie de o explicaţie mai detaliată. Mai întâi, se dovedeşte necesar să descifrăm, chiar şi numai pe bază de mărturii, care a fost valoarea informaţiilor pe care le-a avut Nicolae Ceauşescu despre procesul prăbuşirii comunismului şi spre propria sa soartă. Explicaţia implică o abordare treptată, motiv pentru care autorul va reface aici etapele judecăţilor de valoare care l-au condus la aflarea acestui secret.

Se pun în discuţie trei posibile ipostaze ale şefului Departamentului Securităţii Statului, odată cu numirea acestuia în funcţie ia 5 octombrie 1987. Cele trei posibilităţi ale generalului Iulian Vlad erau;

1. Fidelitate faţă de Ceauşescu, ca urmare a propriilor credinţe în valorile comuniste, apoi din admiraţie pentru personalitatea şefului statului, precum şi datorită faptului că la acea dată cunoştea care sunt duşmanii acestuia pe care mizau sovieticii.

2. Inactivitate din prudenţă, retragere în interiorul legii, ca funcţionar şi ofiţer apolitic, rezumându-se la a-l informa pe şeful statului şi nimic mai mult, protejându-se în faţa unor evenimente previzibile.

3. Decizia de a trece la o acţiune care să scutească poporul şi ţara de o intervenţie militară, nu neapărat prin favorizarea unei lovituri de stat, dar cu luarea unor măsuri care să permită o schimbare a conducerii statului fără victime.

Pe baza cercetării felului în care se desfăşura relaţia Ceauşescu-Vlad, putem formula trei răspunsuri, în primul rând, generalul Vlad îl admira pe Ceauşescu în calitate de şef de stat, îi admira experienţa de activist al partidului şi abilitatea speculativă în probleme internaţionale. Ca individ, Ceauşescu era extrem de ordonat, riguros, avea un birou de pe care obiectele se mişcau şi reveneau în acelaşi loc cu precizie geometrică, dar era şi foarte suspicios la nou. De aceea, modul de abordare a unei probleme de securitate naţională era foarte important. Teama de Ceauşescu venea în primul rând din puterea absolută de

care dispunea şi din faptul că o cădere în interiorul sistemului era cu atât mai dureroasă cu cât se petrecea mai de sus. O cădere în afara sistemului era o catastrofă, iar pentru un şef de serviciu secret şi foarte periculoasă fizic. Ataşamentul generalului Vlad de Ceauşescu ţinea şi de faptul că şeful DSS vedea în şeful statului expresia de vârf a forţei naţionale şi încarnarea unui mare patriot. Se va înşela amarnic. Momentul adevărului a fost revolta de la Braşov.

Ea merită o abordare specială.

Consecinţe ale revoltei de la Braşov

În ziua de 15 noiembrie 1987, duminică, zi în care se desfăşurau alegerile pentru Consiliile populare, dar şi zi în care se lucra pentru îndeplinirea planului, muncitorii de la Uzinele „Steagul Roşu" (Autocamioane Braşov), plecaţi spre centrul oraşului, au transformat aceasta deplasare într-un marş de protest, în oraş se răspândise de câtva timp zvonul că vor urma concedieri masive determinate de lipsa de productivitate a unităţii economice şi de scăderea comenzilor. Produsele uzinei – camioane – erau slabe calitativ şi depăşite tehnologic. Din aceste cauze muncitorii nu-şi mai luau salariile sau le ridicau serios diminuate, în plus, o particularitate a muncitorimii braşovene făcea ca situaţia acesteia să fie şi mai dramatică: erau foarte mulţi oameni aduşi din satele Moldovei, rupţi de căminele lor şi „plantaţi" în blocuri insalubre, lipsite de serviciile utilitare minime – apă rece, apă caldă, termoficare, gaze, având în faţă doar spectrul reîntoarcerii în Moldova, unde nu îi aştepta decât un proces invers, de rerurâlizare. Vasile Bădin, participant la manifestaţie, şi-a prezentat motivaţia într-o carte de interviuri: „Când am ajuns la serviciu şi am văzut fluturaşul lăsat în dulap de schimbul meu cu banii pe care trebuia să-i ridic, când am văzut că nu-mi ajung nici pentru hrana copiilor, darămite pentru hainele lor, am spus că nu mai dau drumul la maşină. Nu mai aveam de ce să lucrez, nu mai aveam nicio motivaţie" 110. Conform unui martor ocular care a descris scenele din oraş lui Silviu Brucan,

„pentru prima dată s-au auzit în România oameni strigând pe stradă: Jos cu dictatura! Vrem pâine! Jos cu Ceauşescu! Furia mulţimii s-a dezlănţuit când o maşină a Miliţiei a ameninţat pe cei care mărşăluiau şi atunci aceştia au azvârlit cu pietre şi sticle în maşină, oprind-o, dând-o peste cap şi punându-i foc. Dintr-odată, lumea a început să cânte Deşteaptă-te, române! şi s-a îndreptat spre sediul judeţean al Partidului Comunist care adăpostea şi Consiliul Popular. Ei au pătruns în clădire şi ceea ce au văzut în marele hali de la intrare i-a scos din sărite: o masă lungă plină de tot felul de bunătăţi, delicatese, fripturi şi vinuri pregătite pentru un ospăţ menit să celebreze victoria în alegeri asigurată cu 99 la sută din voturi. Asta era prea mult pentru Protestatarii înfometaţi. Ei au ras tot ce era pe masă, au luat cu asalt întreaga clădire şi au început să arunce pe geam, în piaţă, tablourile lui Nicolae şi ale Elenei Ceauşescu, împreună cu dosare şi documente, aprinzând în mijlocul pieţei un foc ale cărui flăcări se vedeau până la2 kilometri” 111. Reconstituirea evenimentului arată că nu s-a strigat „Jos Ceauşescu!” (este o informaţie falsă) şi nu s-a dat foc la nicio maşină. Nu s-a intrat în Consiliul Judeţean de Partid, ci în Consiliul Municipal (PriMăria), unde au devastat şi incendiat bufetul organizat pentru funcţionarii angajaţi în procesul electoral. Aşa cum este descris evenimentul din mai multe surse în presa română postrevoluţionară, protestul a pornit cu caracter economic şi social. Gabriela Chivi, un alt participant la eveniment, a explicat: „Când am ajuns la uzină, lucram în primul schimb, vedeam oamenii cum refuză să intre în secţii. Aşteptam afară, nu să facem grevă, nici pe departe aşa ceva. Noi, practic, ne ceream banii. Aveam salariile înjumătăţite şi nu mai puteam accepta această situaţie. Nu pot să spun că am făcut gesturi ieşite din comun, nu am spart nimic, dar am: intrat în Consiliul judeţean pentru că îl urmam pe fratele meu” 112. Agitaţia şi apoi furia muncitorilor au fost amplificate şi de informaţia că liderii politici ai uzinei luaseră prime, deşi planul nu era îndeplinit. Cu toate acestea, este

semnificativ amănuntul că manifestanţii s-ar fi deplasat în oraş în frunte cu secretarii lor de partid a căror atitudine din momentul transformării protestului sindical în protest politic nu este descrisă de nimeni. La fel cum se va întâmpla şi în alte situaţii ulterioare, intervenţia brutală şi nepotrivită a Miliţiei a incitat spiritele, agresiunea autorităţii, fie şi numai verbală, constituindu-se în declanşator pentru exprimarea nemulţumirii politice, care avea o esenţă economică. Muncitorii au fost învăţaţi în România că ei conduc ţara, că Partidul Comunist este reprezentantul lor şi că, în particular, Miliţia există pentru a-i apăra. Scenele de la Braşov sunt confirmate şi de fostul general de Securitate Neagu Cosma: „A fost nevoie doar de o scânteie pentru a se aprinde

Nu s-a strigat numai «Achitaţi-ne drepturile băneşti – vrem salarii – … ci şi «Jos dictatura, Jos Ceauşescu»… «Hoţii»… Dacă s-a strigat într-adevăr de către muncitori Jos dictatura, atunci lucrul e straniu pentru că, cel puţin formal, era vorba de dictatura lor, în numele căreia elitele ţării fuseseră îngropate prin închisori sau sub malurile de pământ ale canalului Dunăre-Marea Neagră, sub autoritatea căreia aveau prioritate la case, la maşini, la rate şi pentru care fiii lor erau admişi în facultăţi şi alte instituţii de învăţământ pe bază de dosar! Este, de asemenea, semnificativ pentru deruta şi dezordinea corpului muncitoresc român faptul că cei pe care urmau să-i voteze pentru Consiliile populare erau oameni dintre ei, pe care ar fi trebuit, conform propagandei oficiale, să-i investească cu puterea de a-i reprezenta în forurile de decizie, în plus, rămâne de neînţeles încetarea lucrului pentru a nu „le face planul ălora”, ălora fiind chiar ei! Având în vedere că România era stat comunist, orice demers economic avea implicit un sens politic. Din aceste motive, caracterul economic al protestului de la Braşov devine din perspectivă istorică secundar, chiar dacă a fost unica sursă reală a mişcării de protest şi singurul scop ţintit. El exprimă situaţia de cerc vicios în care ajunsese în acel moment sistemul de putere de jos, ficţionar, al

regimului comunist.

Informaţiile despre evenimentele din Braşov au ajuns la presa occidentală prin intermediul unor turişti şi ziarişti străini aflaţi întâmplător în localitate, prin mijlocirea lui Silviu Brucan, care a descris directorului Bibliotecii Americane din Bucureşti faptele aflate, şi din investigaţiile jurnaliştilor francezi trimişi ulterior în capitala judeţului Braşov. „Relatarea cea mai completă a răscoalei de la Braşov a fost publicată în săptămânalul L'Eveniment du Jeudi (Nr. 167 din 14 – 20 ianuarie 1988). Cei doi trimişi speciali ai publicaţiei pariziene, Michel Labro şi Alexandra Lavastine, au pătruns în România, şi apoi la Braşov, cu vize de simpli turişti". 114 Calitatea mediocră a acestor ziarişti nu are importanţă. Sursa principală a jurnaliştilor francezi a fost scriitorul braşovean Vasile Gogea. Câţiva intelectuali care au încercat să ia apărarea muncitorilor arestaţi la Braşov – Doina Cornea, Radu Filipescu, Gabriel Andreescu – au fost contactaţi de Securitate şi intimidaţi, în legătură cu implicarea Securităţii în anchetarea evenimentelor de la Braşov, colonelul (r) Gheorghe Cotoman din cadrul Direcţiei VI A DSS avea să afirme în 1999: „Desigur, se poate pune întrebarea: a fost justificată implicarea organelor de cercetare ale Securităţii în cazul respectiv, în raport cu competenţele prevăzute pentru acestea de Codul de Procedură Penală? Răspunsul este simplu: această implicare a fost legală, deci, justificată, întrucât trebuia să se stabilească dacă faptele nu reprezentau cumva preludiul unor acţiuni violente de o mai mare amploare, de natură a slăbi puterea de stat, cu alte cuvinte, dacă întruneau sau nu elementele constitutive ale unei tentative la infracţiunea de subminare a puterii de stat (a cărei urmărire penală era dată în competenţa organelor de cercetare ale fostei Securităţi). Dar, s-a dovedit că acţiunea respectivă nu putea fi încadrată în acest articol de lege (subl. aut.), şi, chiar în ipoteza că s-ar fi încadrat, sunt sigur că soluţia era aceeaşi, fiindcă Nicolae Ceauşescu nu ar fi acceptat că în România se pot declanşa acţiuni de natură a periclita puterea pe care o deţinea. şi asta chiar

în ziua alegerilor!” 115. Deşi corectitudinea afirmaţiei colonelului Cotoman pare; protejată de prevederile legilor de atunci, fostul ofiţer al Direcţiei VI nu explică implicarea sa şi a colegilor săi în paza inculpaţilor şi în judecarea cazului, acţiune pe care o descrie tot el în continuarea pasajului citat.

Securitatea ştia că Braşovul are cauze profunde, de sistem. Ofiţerii din întreprindere informaseră conducerea DSS asupra posibilităţii unei greve iminente, iar generalul Vlad îl pusese în gardă pe primul-secretar al judeţului. Acesta însă nu a luat nicio măsură pentru redresarea situaţiei, fiind mai mult preocupat ca informaţiile cunoscute de Securitate să nu ajungă la CC. El se prevala de rolul conducător al partidului asupra Securităţii, în România funcţionează Institutul Român de Istorie Recentă, condus de tânărul istoric Marius Oprea, care se ocupă cu studierea crimelor comuniste. Este însă interesant de observat că, după mai mulţi ani de cercetare în arhive, Marius Oprea ajunge la o concluzie care diminuează rolul Securităţii în acel caz: atunci când analizăm şi judecăm Securitatea nu trebuie să scăpăm din vedere nicio clipă Partidul: „Activiştii comunişti au fost aceia care, în genere, i-au dictat priorităţile şi i-au supravegheat acţiunile – şi nu invers, cum s-a acreditat public în lumea postcomunistă” 116. Este opinia lui Marius Oprea.

Informaţiile din domeniul economic venite pe linia Securităţii (Direcţia a II-a) erau raportate şi miniştrilor de resort. Pe acest traseu informaţiile despre gravele erori de conducere de la Braşov au ajuns şi la Constantin Dăscălescu. Văzând că primul-secretar de la Braşov nu ia nicio măsură, generalul Vlad l-a informat personal pe primul-ministru, înaintându-i şi un raport detaliat care conţinea statistici relevante pentru situaţia salarială, a producţiei şi a aprovizionării cu alimente din Braşov. Dăscălescu nu a făcut nimic. Atunci generalul Vlad i-a înaintat lui Ceauşescu un raport asupra situaţiei explozive de la Braşov. Atât Dăscălescu, cât şi Preoteasa, primul-secretar, s-au apărat afirmând că n-au ştiut nimic şi că

situaţia nu este în realitate atât de gravă. Au dat vina amândoi pe Securitate că exagerează. După cum se cunoaşte, autorităţile politice şi executive nu au fost în stare să facă nimic pentru îmbunătăţirea vieţii cetăţenilor din Braşov. Manifestaţia şi protestul s-au produs ca fenomene inevitabile. Deja în noiembrie venise frigul, parte din instalaţiile şi utilajele întreprinderilor nu mai puteau funcţiona, iar în case nu se mai putea trăi. O epidemie de gripă izbucneşte în oraş în prima decadă a lunii, pe fondul lipsei de medicamente – au fost cazuri când părinţii luau noaptea trenul la Bucureşti pentru a cumpăra medicamente din gară, după care se întorceau pentru a le administra copiilor –, iar în spitalele braşovene începe să se înmulţească numărul pacientelor cu afecţiuni ale aparatului genital, generate de frig.

Potolirea manifestaţiilor s-a făcut cu trupe de securitate-miliţie, dotate cu căşti şi scuturi, imagine neobişnuită pentru români. Au fost inculpate 64 de persoane, în majoritate tineri117. Cazul Braşov este important în analiza noastră, chiar dacă a fost o problemă de politică internă, nu numai prin faptul că ilustrează situaţia dramatică a cetăţenilor şi o primă tentativă serioasă de revoltă, ci şi prin consecinţele sale în planul raporturilor dintre Nicolae Ceauşescu şi şeful Departamentului Securităţii Statului.

Momentul Braşov a reprezentat un semnal de alarmă pentru generalul Vlad şi l-a determinat să facă primul pas înapoi, privind cu mai multă circumspecţie raporturile sale cu Ceauşescu şi admiraţia pe care i-o acorda. Atunci Ceauşescu i-a ordonat să găsească agenţii străini care au pregătit revolta de la Braşov, fapt care l-a pus în gardă pe şeful DSS. Agentul provocator era criza socială. Constatând periculozitatea situaţiei şi reacţia autorităţilor politice generalul Vlad a hotărât să adopte poziţia militarului care îşi face datoria, foarte atent asupra implicării politice şi a respectării legilor. A doua ipostază a sa. După ce s-a consultat cu subalternii săi, generalul Alexie, generalul Macri şi colonelul Gheorghe Raţiu,

generalul Vlad a luat decizia de a pune la dispoziţie conducerii superioare de partid şi de stat, în principal lui Ceauşescu, informaţia adevărată şi cât mai amplă asupra situaţiei economice din ţară. A fost înfiinţat un sistem de buletine informative conţinând în exclusivitate probleme economice, insistându-se pe iminenţa unor evenimente de tip Braşov, între decembrie 1987 şi decembrie 1989 Securitatea a dezamorsat alte zece cazuri de proteste şi greve asemănătoare celor de la Braşov.118

Autorul acestui volum îşi tratează toate personajele, oricât de nocive sau benefice au fost, fără pasiune, cu cât mai multă obiectivitate, asumându-şi riscul de a se crede că nu acceptă criminalitatea regimului comunist şi avantajele infinite ale democraţiei. De aceea, nu judecă acţiunile unor personalităţi implicate în acest salt istoric decât în măsura în care au fost determinante. Pe Nicu Ceauşescu, beţivul, asasinul şi destrăbălatul notoriu, îl ştim din zvonuri, şi ele erau în bună măsură adevărate, dar în faţa tribunalului individul s-a apărat ca un om inteligent şi cult. Altfel spus, capabil de un gest precum cel dezvăluit de generalul Pleşiţă care afirmă, alături de colonelul Burlan, că Nicu Ceauşescu a fi organizat un complot împotriva tatălui său. Dacă privim o cronologie politică a perioadei ceauşiste vom constata că a existat un interval de o lună (11 septembrie-13 octombrie 1987) în care Nicolae Ceauşescu operează o cascadă de destituiri şi numiri. La 11 septembrie sunt afectaţi de schimbări Ştefan Andrei, Lina Ciobanu, Dimitrie Ancuta, Ion C. Petre, Aneta Spornic, un oarecare Ion Constantinescu de la Planificare, un altul, Cornel Pânzaru numit la Ministerul Comerţului Exterior. La 29 – 30 septembrie Gheorghe Petrescu, Ion Avram, Gheorghe Cazan sunt destituiţi şi pe locurile lor apar nişte necunoscuţi. Barbu Petrescu este numit ministru secretar de stat la Planificare. La 3 octombrie sunt destituiţi Petre Preoteasa (aşa ajunge la judeţul Braşov), George Homoşteanu, ministrul de Interne, Gheorghe Chivulescu, ministrul de Justiţie, Alexandru Necula, ministrul Industriei Electrotehnice. Funcţii

importante, mai ales cele de la Interne şi Justiţie, nu îşi schimbă titularul decât într-o situaţie de criză. După două zile, la 5 octombrie, are loc o nouă serie de eliberări şi numiri din/în funcţie pe structura Guvernului. La 13 octombrie Nicu Ceauşescu este eliberat din funcţia de prim-secretar al CC al UTC şi numit prim-secretar la Sibiu119. După versiunea generalului Pleşiţă, Tudor Mohora, un personaj din anturajul lui Nicu Ceauşescu, a fost „trimis la un sector al Capitalei, că era şi el în socoteală, prieten cu Nicu" 120. Tudor Postelnicu, cel care îl ţinea sub observaţie pe fiul preşedintelui, este numit ministru de Interne, într-un singur loc scenariul acesta nu se potriveşte: înlocuirea generalului Constantin Olteanu cu generalul Vasile Milea la conducerea Ministerului Apărării Naţionale a avut loc în decembrie 1985, nu în 1986.

Planul aducerii lui Nicu Ceauşescu la conducerea partidului a aparţinut tatălui său, Nicolae Ceauşescu. Acesta l-a discutat cu Elena Ceauşescu şi, dintr-o raţiune care pare străină imaginii pe care o avem despre ea, mama a căutat să împiedice compromiterea fiului prin viaţa destrăbălată pe care o ducea. Elena Ceauşescu a rămas şi va rămâne în Istorie ceea ce românii numesc o femeie de prost-gust, arţăgoasă, primitivă şi periculoasă, însă în cazul lui Nicu Ceauşescu este vorba de condiţia ei de mamă, dublată de un calcul politic. Nicio mamă nu acceptă ca fiul ei să fie alcoolic încă de tânăr, să omoare oameni cu maşina, să-şi trăiască viaţa sexuală din întâlniri ocazionale şi probabil că cele mai multe mame doresc o partidă bună pentru băiatul lor. În gândirea primitivă a Elenei Ceauşescu o partidă bună însemna ca soţia să nu fie evreică şi să fie, tot cum spune românul, „la locul ei", în ambele aceste criterii sentimentale se citeşte şi calculul politic, în România soţia evreică însemna, mai ales la nivelul structurilor partidului, o posibilă spioană sovietică sau israeliană. O femeie „la locul ei" lângă Nicu Ceauşescu însemna viitoarea soţie a şefului partidului sau statului, care îl va însoţi în vizitele oficiale, care poate va fi primită ca şi ea, ca Elena Ceauşescu, de regina Angliei, de regina

Spaniei sau de vreo împărătească ca Farah. Însemna imaginea de cuplu pe care o va prezenta poporului mai târziu şi, nu în ultimul rând, însemna mama unor copii ai secretarului general sau preşedintelui, în logica ei simplă, dar naturală, Elena Ceauşescu atingea o serie de atitudini pe care noi, cei de jos, le cunoşteam foarte bine. Contemporanii ar putea să-şi amintească felul în care părinţii îşi ascundeau sau protejau fetele atunci când Nicu Ceauşescu era prin oraşul sau cartierul lor, cum îşi schimbau hotelul la mare, când aflau că Nicu este în staţiune, cum chiar fetele serioase evitau zonele pe care acesta le frecventa. Fete sau femei gata de o aventură cu „prinţişorul" se găseau oricând. Nu o astfel de noră voia să aibă Elena Ceauşescu. Fără îndoială că au existat multe exagerări în privinţa personajului public Nicu Ceauşescu, însă finalul său este înnobilat de relaţia sentimentală adevărată cu talentata artistă Daniela Vlădescu.

Surse serioase din anturajul cuplului prezidenţial confirmă ca ideea pregătirii lui Nicu Ceauşescu pentru preluarea Puterii a fost discutată mai întâi în familie. Apoi, Nicolae Ceauşescu a discutat aluziv cu apropiaţii săi politici despre cariera lui Nicu. Problemele au apărut în momentul în care Nicu Ceauşescu a lansat această informaţie în cercul său de prieteni pe fondul unor trăsături de caracter – teribilismul, voluntarismul, frivolitatea – accentuate de obişnuinţa de a consuma alcool în exces. Unii activişti» mai experimentaţi, au tras toate învăţămintele dintr-o astfel de ipoteză şi probabil că au calculat perspectiva. Alţii, mai tineri, s-au crezut deja o echipă nouă pentru viitoarea conducere a statului şi au început să-l cultive pe Nicu Ceauşescu, cultivând în acelaşi timp şi tema aranjamentului cu un aspect de complot. O informaţie anume oferă detaliul semnificativ: până la momentul lansării proiectului aducerii lui Nicu Ceauşescu la conducere acesta avea doar câţiva prieteni, între care Ion Traian Ştefănescu părea cel mai apropiat. După primele discuţii s-au înmulţit „peţitorii", ei fiind şi principalii colportori ai zvonului despre complot. Pe de altă

parte, trecerea lui Nicu Ceauşescu de la UTC la conducerea judeţului Sibiu nu a fost o retrogradare. Numai oamenii slab informaţi credeau atunci, ca şi acum, că din funcţia de prim-secretar UTC se poate ajunge secretar general al PCR. Traseul prin UTC era mult mai lung decât cel de la conducerea unui judeţ, în plus, ştim sigur că judeţul Sibiu a fost ales de Nicolae Ceauşescu personal pe următoarele criterii: avea industrie de calitate, era populat de oameni cu un nivel ridicat de civilizaţie, era un judeţ „liniştit" din punct de vedere politic şi ceva mai puţin neliniştit social – Nicu se va ocupa intens de acest aspect –, avea unităţi militare de elită, avea cele mai importante minorităţi – unguri, germani, ţigani. Pe scurt, judeţul Sibiu era un fel de România mică. O altă poveste susţine că acele întâmplări şi în primul rând decizia lui Nicu Ceauşescu de a-şi îndepărta tatăl de la conducere au fost generate de revolta de la Braşov. Imposibil cronologic, însă Criza de la Braşov a reprezentat pentru liderii comunişti de la conducerea partidului, pentru comuniştii prosovietici, de tip Silviu Brucan, pentru câţiva conducători din Armată sau din Securitate, Semnalul clar că Ceauşescu a pierdut susţinerea masei şi că trebuie să se îndepărteze discret de liderul care pierduse noţiunea timpului.

În acest loc se poate identifica cea de-a treia ipostază a generalului Vlad: evitarea implicării instituţiilor de forţă (Armată şi Securitate) în lupta lui Nicolae Ceauşescu de a se menţine la Putere cu orice preţ. Refuzând să admită că la Braşov s-au revoltat muncitorii şi insistând pe teza agenturilor străine, Nicolae Ceauşescu pregătea argumente pentru bazele legale ale unei represiuni. Mai există un argument important: Nicolae Ceauşescu avea obiceiul să-şi arunce în crize apropiaţii pentru a le rezolva – mai ales după experienţa din 1977 din Valea Jiului –, apoi îi făcea responsabili şi îi sancţiona. La un interval de timp, care ţinea de calculele lui politice, îi reabilita, punându-i în diferite funcţii, întotdeauna altele. Se poate observa o adevărată metodă de a plasa anumiţi activişti în locurile despre care avea informaţii că există probleme, urmărind

rezultatul: se descurcă, îl promovează, nu se descurcă, îl sancţionează. Din toate aceste motive, ideea unei tentative a generalului Vlad de a-şi proteja structura şi de a se proteja pe el în faţa unei evidente înclinaţii spre discreţionar a lui Ceauşescu, dar mai ales în faţa crizei sociale propriu-zise nu trebuie ignorată, în ce-l priveşte pe Vlad, ca prim şef al DSS care nu era activist de partid, ca intelectual şi om foarte inteligent, a crede că stătea şi aştepta pasiv să fie amestecat într-o represiune sângeroasă este o naivitate.

Relaţia Ceauşescu-Vlad. Pentru operaţiunea de protejare a instituţiei, generalul Iulian Vlad a reuşit să instituie un sistem de lucru cu şeful statului, de care l-a informat şi pe ministrul de Interne, superiorul său ierarhic. Vlad a început să-i furnizeze lui Nicolae Ceauşescu trei tipuri de informaţii:

1. Informări curente, printr-un buletin dactilografiat care conţinea informaţii despre starea de spirit a populaţiei, despre cauzele nemulţumirilor (în permanentă erau informaţii despre criza sociala şi economică) şi despre întinderea teritorială a fenomenului (toată ţara). Buletinul era trimis de trei ori pe săptămână în plic sigilat. După câteva săptămâni, plicurile au început să se întoarcă nedesfăcute, sigilate aşa cum fuseseră trimise. Ceauşescu refuza realitatea.

2. Informaţii deosebite, obţinute pe linie de spionaj şi contraspionaj. Notele erau scrise de mână, nu mai mult de 3 – 4 pagini» exemplar unic, şi introduse într-un plic sigilat. Ceauşescu deschidea plicul, citea raportul, făcea unele notaţii (foarte schematice), apoi sigila personal plicul şi îl trimitea printr-un curier special înapoi la Securitate. Informaţiile deosebite erau trimise lui Ceauşescu o dată la două zile şi numai în cazuri speciale zilnic, atunci când informaţia prezentată era în progresie rapidă.

3. Informaţii ultrasecrete, urgente, care erau prezentate personal de generalul Vlad, în exemplar unic fie sub formă de notă întocmită chiar de şeful DS S, fie în original, aşa cum venise de la reţea. După ce le citea şi le

comenta cu Vlad, Ceauşescu înapoia documentul care era apoi arhivat într-un fond special.

Cele două note din 3 decembrie 1989, care anunţau decizia lui Gorbaciov şi a lui Bush de a lichida regimul comunist din România, precum şi înţelegerea în privinţa intervenţiei în Panamá, au făcut parte din categoria a treia, „informaţii ultrasecrete”. Nicolae Ceauşescu a reţinut ambele note şi le-a luat cu el la Moscova.

Înţelegerea de la Malta

Cum a ajuns Securitatea română să obţină acele informaţii şi cum a reuşit să penetreze un sistem de protecţie ultrasofisticat, un sistem de protecţie conjugat, al celor două Mari Puteri ale lumii? în primul deceniu de după Revoluţia din decembrie 1989 s-a comentat pe larg în presa română valoarea Securităţii, unii considerând-o prea puternic politizată şi, în consecinţă, foarte slabă, alţii aducând argumente că era foarte eficientă şi excelent profesionalizată. Adevărul este că Securitatea nu era o structură omogenă din punct de vedere al calităţii oamenilor şi că unele Direcţii aveau fluctuaţii de performanţă, în timp ce altele ar putea fi caracterizate prin munca brută exploatată inteligent şi raţional doar la nivelul conducerii. Posibilităţile Securităţii de a obţine informaţii din apropierea celor doi lideri ai lumii trebuie analizate obligatoriu în contextul evenimente – or din ultimii ani ai deceniului nouă. Mai toate cărţile şi articolele ne presă care tratează procesul de liberalizare a Estului european Prin programul lui Mihail Gorbaciov – fie că îl consideră un miracol, le că se apleacă asupra rolului KGB – par copleşite de valul schimşi, mai ales, de viteza cu care s-a deplasat acesta. O privire distanţată va observa cum scena publicistică este dominată de mişcările şi deciziile reformatorilor, de valoarea incontestabilă a curajului şi a determinării lor, de importanţa reacţiei naţiunilor în faţa primei adieri de libertate. S-au mişcat popoare, s-a dărâmat un sistem politic, au dispărut lideri abominabili, s-a îndepărtat pericolul războiului nuclear. De-abia când citim memoriile lui Mihail Gorbaciov şi ale lui Eduard

Şevardnadze aflăm cât de greu a fost. Paradoxul evaluărilor istorice contemporane provine din faptul că se apleacă exclusiv asupra învingătorilor şi nu spune mai nimic despre învinşi. Or, liberalizarea Estului a avut mulţi duşmani. Am descoperit vârfurile acestui curent potrivnic abia în momentul tentativei de lovitură de stat de la Moscova din 1991, dar mulţi comunişti şi funcţionari simpli nu au acceptat cu entuziasm – sau nu au acceptat deloc – mişcarea de liberalizare declanşată la Kremlin.

În timpul operaţiunii de penetrare a structurilor de decizie ale URSS, agenţii Securităţii române s-au întâlnit cu două situaţii neaşteptate, în primul rând, nu erau singurii spioni din Est. Acţionau în culegerea de informaţii, atât din structurile KGB, cât şi din nivelurile superioare ale partidului, serviciile secrete din Cehoslovacia şi RDG. La un moment dat, agenturile s-au „simţit" una pe alta şi astfel s-a aflat că urmăreau aceleaşi scopuri, în al doilea rând, disponibilitatea surselor sovietice se mărise la dimensiuni surprinzător de mari, mai ales după 1986. De unde înainte penetrarea structurilor sovietice era extrem de dificilă şi riscantă, acum numărul înalţilor funcţionari sau al ofiţerilor cu acces la diferite niveluri de informaţie care acceptau să furnizeze informaţii foştilor aliaţi crescuse simţitor.

Cine erau aceste surse? câţiva erau oameni din structuri care considerau, ca şi Ceauşescu, ca Gorbaciov este agent american şi trădător. Alţii nu credeau în această posibilitate, dar erau lămuriţi că acţiunea secretarului general al PCUS va conduce la distrugerea sistemului şi, în consecinţă, din solidaritate sau din deznădejde, acceptau benevol să strecoare foştilor colegi acele informaţii pe care le considerau importante, în primul rând pentru ţara respectivă. Cei mai mulţi însă proveneau din rândurile celor speriaţi de perspectiva restructurării, ofiţeri şi funcţionari comunişti – unii lucrau de pe vremea lui Stalin, dar majoritatea erau brejnevieni – îngrijoraţi de pierderea locului de muncă, a poziţiei în vechea ierarhie, indivizi frustraţi care considerau că şi-au dăruit viaţa şi munca

Marii Uniuni Sovietice şi „acum vine Gorbaciov şi şterge totul cu perestroika lui” Alţii erau oportunişti; înţeleseseră ce se întâmplă şi căutau prin corupţie şi acumulare de bani să-şi asigure o pensie liniştită sau un fond financiar cu care să-şi pornească o afacere. Un grup aparte în rândul surselor sovietice l-au reprezentat militarii, ofiţeri superiori ai Armatei URSS. Timp de decenii au trăit în cultul superiorităţii militare sovietice, cu mândria că au cucerit cosmosul şi l-au pus în slujba apărării intereselor URSS, cu ambiţia să-l învingă pe inamicul de moarte ăl comunismului – „imperialismul american”, cu credinţa că apără popoarele sovietice şi pe ale lumii de ameninţarea americană. Astăzi – adică în 1986 – 1989 – erau puşi să dea mâna cu inamicul, să colaboreze cu el, să accepte de dragul lui distrugerea arsenalului nuclear, apoi a mii de tancuri şi rachete cu focos convenţional, să se retragă din zone strategice, să renunţe la colaborarea cu foştii aliaţi. Mulţi militari pur şi simplu considerau atitudinea lui Mihail Gorbaciov ca pe o recunoaştere a înfrângeril, transformându-i pe ei în învinşi. Pentru toţi aceşti oameni liberalizarea echivala cu o trădare.

Întregul complex de mentalităţi obtuze era valabil şi pentru numeroşi comunişti din ţările blocului răsăritean şi va fi întâlnit identic la funcţionari şi militari români în timpul şi după revoluţia din decembrie 1989. Unele informaţii despre ce se întâmplă în ţările lor au ajuns la vârfurile Securităţii române direct de la serviciile de informaţii ale statelor comuniste europene. Aceasta este o explicaţie pentru faptul că Securitatea română şi implicit Nicolae Ceauşescu au cunoscut din timp atât scenariile de schimbare a liderilor comunişti din ţările Tratatului de la Varşovia, aplicate de Uniunea Sovietică prin KGB, cât şi modul în care s-a acţionat.

Aşa a înţeles Nicolae Ceauşescu că schimbarea se face printr-un lider politic racolat din interiorul Comitetului Central, al Biroului Politic, sprijinit la momentul oportun de ministrul de Interne şi de ministrul Apărării (de regulă, tot oameni ai Moscovei), în caz de

rezistenţă a fostului conducător al partidului, erau incitate şi provocate de manifestaţii de stradă cu violenţe de ambele părţi. Dacă vechiul conducător ordona reprimarea (cum se întâmplase în Cehoslovacia, RDG şi Bulgaria), cei doi miniştri cheie refuzau „să tragă în popor" iar liderul progorbaciovist cerea demisia şefului partidului. Cu trupele sovietice în ţară, cu baza regimului dictatorial (Internele şi Armata) trasă de sub picioare, niciun conducător comunist nu-şi mai putea păstra locul. Imediat după înlăturare, mulţimea din strada primea garanţia aplicării reformelor şi a liberalizării sau, ca în cazul Bulgariei, mulţimea era adunată chiar de partid şi informată asupra schimbării.

Cercetătorii care vor avea acces în viitor la arhivele Securităţii vor întâlni şi o situaţie pe care poate nu şi-o vor putea explica. Multe informaţii despre schimbarea regimului comunist din România sunt atât de fireşti, de comune, încât frământările generaţiilor noastre li se vor părea anormale. Rezultatele penetrării serviciilor secrete româneşti în preajma lui Gorbaciov – în sine, o operaţiune cât se poate de spectaculoasă – au avut şi un caracter preventiv, în fapt, ce secrete încredinţau membrii Echipei Gorbaciov, fie „în orb", fie informativ, agenţilor români? Că reforma este o acţiune adevărată, nu o farsă, că sistemul comunist va cădea pentru că nu mai rezistă, că KGB-ul va organiza unele căderi din ordinul lui Gorbaciov, că din acel moment comerţul cu URSS se va face pe baze economice realiste şi dacă România vrea să mai importe cocs, de exemplu, trebuie să plătească în dolari la preţul pieţei, că Germania se va reunifica, că URSS îşi va retrage trupele din Europa şi că până la sfârşitul anului 1989 toate regimurile dictatoriale trebuie să dispară. Or, toate aceste lucruri erau vizibile cu ochiul liber la nivelul diplomaţiei sau structurilor politice ale statelor din întreaga lume. Problema lui Ceauşescu era că afla lucrurile astea şi nu îi conveneau. Ba, mai mult, se ambiţiona să se cramponeze de putere, cu consecinţe nefaste pentru ţara lui. Putem chiar estima că unii înalţi demnitari gorbacioviști

transmiteau în acest fel mesaje politice clare, de prevenire, în speranţa că Nicolae Ceauşescu va înţelege faptul că nu există cale de întoarcere. Având în vedere faptul că aceste informaţii au curs spre Ceauşescu timp de mai mulţi ani, nu ne rămâne decât să tragem concluzia că i s-a oferit mai întâi lui ocazia să facă schimbarea, apoi au hotărât să-l îndepărteze.

Fuseserăm obişnuiţi cu imaginea unui KGB infailibil şi de nepătruns. Dezvăluiri făcute presei după 1989 arată că însuşi jlGB-ul fusese penetrat până la vârf. Generalul Dmitri Poliakov era în GRU „secretar al comitetului de partid şi profesor al viitorilor agenţi sovietici" şi cu toate astea „prejudiciile provocate de el spionajului de la Moscova depăşeau tot ce făcuseră împreună cei peste 50 de transfugi şi agenţi ruşi dubli care au colaborat cu Occidentul. Sub numele de cod Cilindrul (pentru FBI) şibourbon (pentru CIA), Poliakov a acţionat 25 de ani, sfidând toate normele de securitate ale GRU" 122. În timpul crizei cubaneze anglo-americanii avuseseră în Oleg Penkovski un important agent infiltrat în structurile GRU, iar mai recent s-a aflat că Oleg Gordievski, rezidentul (şef de filieră) KGB la Londra, lucra pentru Serviciul Secret de Informaţii al Marii Britanii încă din 1974. „Cel mai înalţ lider de partid căruia Gordievski îi raporta asupra problemelor curente era Mihail Sergheevici Gorbaciov". 123 în 1996 a izbucnit scandalul Platon Obuhov, secretar II în Departamentul America de Nord din cadrul Ministerului rus de Externe, scandal care s-a lăsat cu expulzări de partea rusă şi britanică. Nimic nu ne împiedică să credem că penetrările serviciilor secrete comuniste româneşti, est-germane şi cehoslovace nu au fost posibile în celelalte rânduri, ale comuniştilor sovietici. Paradoxul situaţiei este că şi unii, şi alţii, din Vest şi din Est, aflau acelaşi lucru, lucrând însă fiecare pentru scopuri total opuse.

Spre sfârşitul anului 1989 operaţiunea KGB de surprindere a Statelor Unite prin rapiditatea liberalizării est-europene, prin oprirea înarmării nucleare şi prin larga publicitate a figurii lui Mihail Gorbaciov a început să dea

roade. Preşedintele George Bush avea Probleme în mediile politice şi la nivelul opiniei publice, fiind tot mai violent acuzat că nu vine în întâmpinarea reformelor sovietice, că rămâne prudent în faţa unei ocazii istorice, că întârzie să răspundă cu gesturi spectaculoase la gesturile spectaculoase ale Moscovei. Deşi îşi preluase funcţia supremă de la Casa Albă încă de la începutul anului, Bush nu avusese încă nicio întâlnire oficială cu Gorbaciov, fapt care îi irita pe politicienii ambelor administraţii. Pe durata anului 1989, Gorbaciov se mişcase mult, devenise de departe personalitatea cea mai populară şi dăduse suficiente semnale importante pentru a forţa reacţii pe măsură. Bush şi Gorbaciov corespondau, schimbau mesaje, vorbeau la telefon, însă lipsea ceva – întâlnirea care să tranşeze definitiv trecutul şi să proiecteze viitorul. Ion Stoichici transmitea la l decembrie 1989 de la Ambasada României din Washington: „Nu se pune problema că el (George Bush, n.a.) nu doreşte progresul mişcărilor reformiste, ci faptul că el nu vede clar unde conduc toate acestea, ceea ce îl tulbură (...) Se apreciază că prudenţa lui G. Bush se bazează pe faptul că preşedintele «are suspiciuni faţă de orice fapt care apare a fi prea simplu, prea cert, întrucât este neliniştit de o eventuală schimbare a situaţiei» „124. Fostul şef al CIA simţise scenariul Echipei Gorbaciov, dar totodată era şi sincer îngrijorat că acesta va eşua pentru că mersese şi prea repede şi prea departe pentru suportabilitatea societăţii şi structurilor sovietice. Probabil că Bush mai ştia şi că perestroika eşuase şi că sprijinul pe care îl avusese Gorbaciov până atunci de la KGB se oprise în punctul de unde nu mai putea ţine evenimentele sub control. Pentru a dezamorsa tensiunea politică din Statele Unite, dar şi pentru a se lămuri asupra intenţiilor URSS pe mai departe, preşedintele american îi solicită lui Mihail Gorbaciov o întrevedere neoficială, cu scop informai. Părţile convin să se întâlnească în Malta, la 2 şi 3 decembrie 1989, alternativ, pe vase aparţinând flotelor celor două ţări. Agenţia TASS editează un buletin de uz intern în care

comentează sub formă de estimare agenda probabilă a întrevederii, între altele, poziţiile celor doi lideri erau explicate astfel: „Invocându-se părerea potrivit căreia lui Bush nu-i plac convorbirile de tipul l-ai tei, se afirmă că SUA nu doresc să discute despre viitorul popoarelor europene pe baze bilaterale, respectiv în raporturile lor cu URSS. Ceea ce ar dori preşedintele Bush ar consta în cunoaşterea părerilor lui Gorbaciov faţă de actualele transformări din ţările socialiste, precum şi garantarea de către URSS că nu va interveni în aceste procese de liberalizări. La rândul lui, Gorbaciov ar putea să atragă atenţia asupra pericolului pe care l-ar reprezenta eventualele încercări de folosire a schimbărilor din ţările socialiste în folosul unilateral al Occidentului" 125. Comentariul Agenţiei TASS spune foarte multe, în ciuda aspectului său protocolar şi a menţiunii că preşedintelui Bush nu-i plac înţelegerile de tip Ialta, fragmentul citat este expresia elocventă a dorinţei celor doi lideri mondiali de a se înţelege asupra sorţii popoarelor europene şi nu numai. Este clar că Bush voia ca URSS să nu intervină acolo unde mişcarea politică depăşea stadiul „scenariului favorabil" (stat socialist cu reforme de tip perestroika), îndreptându-se vertiginos spre democraţie şi economie de piaţă autentice, adică spre Occident, iar Gorbaciov cerea ca Statele Unite să nu încurajeze acest proces, în ce priveşte strict aluzia la Ialta – dincolo de speculaţiile publicistice care nu au încetat de atunci – problema are un aspect diplomatic – cele două Mari Puteri nu vor recunoaşte niciodată aşa ceva şi chiar vor respinge ca absurdă comparaţia –, dar şi un aspect logic – se întâlnesc în mijlocul mării pe vase militare, pentru că acestea oferă puţine şanse ca discuţiile să fie interceptate, datorită puternicelor instalaţii de bruiaj ale bastimentelor; prevăd prin protocolul preliminar să întrerupă discuţiile împreună cu delegaţiile şi să poarte un dialog între patru ochi. (De cine se fereau? Logic, fiecare se ferea de aliaţii lui.) Pun pe agendă probleme care ţin de sferele de influenţă, aşa cum fuseseră ele stabilite tocmai la Ialta (ce altceva înseamnă

„baze bilaterale, respectiv în raporturile lor cu URSS”), fiecare cerând pe fond ca procesele de liberalizare din Europa de Est să se desfăşoare natural (nu a existat nimic natural în trecerea de la comunism la capitalism).

Mihail Gorbaciov va publica în Memoriile sale doar un fragment din stenograma convorbirilor de la Malta de pe vasul „Maxim Gorki”. Ca să putem cântări corect valoarea informaţiei publice despre întâlnirea de la Malta vom preciza acum că la începutul celei de-a doua întâlniri (cea din 3 decembrie), Mihail Gorbaciov l-a informat pe preşedintele Bush ca dialogul din ziua precedentă durase cinci ore. Fragmentul din stenograma primei întâlniri acoperă aproximativ o oră şi jumătate de discuţii. Gorbaciov a vorbit mai mult, dar Gorbaciov vorbeşte repede.

La începutul dialogului din ziua de 2 decembrie 1989, la care au participat Eduard Şevardnadze, James Baker şi „alţi înalţi funcţionari”, Gorbaciov a adoptat un ton ofensiv, subliniindu-i lui George Bush: „Dumneavoastră aţi fost cel care a avut iniţiativa acestei întâlniri”, procedeu diplomatic prin care un partener adoptă o poziţie de relativă superioritate, prin faptul că celălalt are o problemă, nu el. Continuă însă tot Gorbaciov cu o confirmare a interesului său egal în rezolvarea problemelor, dar şi cu o teză destul de transparentă despre necesitatea dialogului direct între liderii URSS şi SUA: „Trebuie să conducem în felul acesta, trebuie să ne adaptăm la schimbări. Prin urmare, nu ne mai putem mulţumi în prezent doar cu munca intensă care are loc la nivelul miniştrilor de Externe. Este indispensabil ca aceia care conduc ţările noastre să aibă întâlniri de lucru şi contacte mai frecvente” 126. Era o invitaţie la procedeul luării deciziilor la nivelul cel mai înalt, şi pentru că ceea ce au discutat ei nu se referea doar la relaţiile bilaterale, invitaţia propunea o înţelegere şi asupra sorţii altor naţiuni. George Bush va amenda stilul ofensiv al liderului sovietic recunoscând că ideea întâlnirii îi aparţine, dar cum şi URSS dăduse semne clare că este foarte interesată

de acel dialog, va considera că „am pregătit împreună întâlnirea”. Preşedintele american explică apoi că este nevoit să facă o cotitură de 180 grade faţă de poziţia sa anterioară, deoarece este presat de americani să abandoneze prudenţa, în sfârşit, îi prezintă lui Gorbaciov scopul întrevederii: „Presupun că în decursul discuţiilor ce le vom purta să putem face un schimb de vederi nu numai asupra Europei de Est, ci şi asupra altor regiuni, ceea ce ne va îngădui să ne cunoaştem mai bine şi mai profund. Aş dori ca acest schimb să aibă loc nu numai în prezenţa delegaţiilor complete, ci să avem şi convorbiri între patru ochi” 127. Pare la prima vedere o iniţiativa spontană, dar Gorbaciov îi răspunde: „Am impresia că am mai discutat împreună despre aceasta”. Bush confirmă: „Da, e adevărat”, în continuare, preşedintele american anunţă că atitudinea prudentă a SIJA fată de perestroika se va schimba ca urmare a evoluţiilor evidente din Europa de Est. Prin atitudinea prudentă a SUA trebuie să înţelegem faptul că au ezitat să sprijine financiar şi comercial reformele din URSS, adică să-l ajute pe Gorbaciov să producă transformarea economică şi, implicit, politică din URSS. Drept răsplată pentru liberalizarea Estului, Bush oferă renunţarea la Amendamentul Jackson-Vanick pentru URSS (clauza naţiunii celei mai favorizate), precum şi la amendamentele Stevenson şi Bird (îngrădirea posibilităţilor de acordare de credite părţii sovietice). Propunerea venea în întâmpinarea unuia din scopurile liberalizării gorbacioviste, care era aplicarea reformei în URSS cu cât mai mulţi bani veniţi din Occident. Succesul venea astfel, dar târziu pentru Gorbaciov. De asemenea, Bush va anunţa schimbarea poziţiei SUA faţă de acordarea Uniunii Sovietice a statutului de observator în cadrul GATT, după ce se opusese acesteia.

În acest loc textul stenogramei din memoriile lui Mihail Gorbaciov se întrerupe şi este inserat un comentariu rezumativ: „Apoi George Bush a trecut la chestiunile regionale, după ce a expus poziţia Statelor Unite în privinţa Americii Centrale. După aceasta, a propus

să fie abordate problemele legate de dezarmare” 128. Este greu de aflat despre ce s-a discutat concret în perioada acoperită de acest comentariu. Există însă un indiciu, altfel destul de confuz. Când venea vorba despre „problemele regionale” Statele Unite erau interesate în problematica sferei lor de interese din America Centrală. şi nu numai cazul Cubei, ci şi al crizelor mai noi din Nicaragua, Salvador şi Panamá. Confuzia este generată de faptul că, în comentariu care ţine loc de dialog, „chestiunile regionale” şi poziţia SUA faţă de America Centrală sunt menţionate separat. Situaţia indică o posibilă discuţie în balanţă asupra problemelor din interiorul sferelor de influenţă – Europa de Est şi respectiv America Centrală. Răspunsul la această dilemă ar putea fi cunoaşterea de către George Bush a faptului că Mihail Gorbaciov continua să finanţeze în secret atât partidele comuniste din Europa de Vest, cât şi gherilele teroriste din America Centrala, în timp ce continua să ceară insistent bani şi credite din Occident, Gorbaciov dădea Băncii de Stat a URSS dispoziţia de a vărsa partidelor eurocomuniste, din Occident, suma de 22 milioane de dolari129. Disidentul sovietic Vladimir Bukovski va găsi în arhivele sovietice o rezoluţie a Secretariatului CC al PCUS în care se vede cu ce se ocupa Mihail Gorbaciov în anii ’80: „Să se satisfacă cererea Conducerii PC salvadorian şi să i se dea însărcinare Ministerului Aviaţiei Civile să se ocupe de transportul în septembrie-octombrie ale acestui an al unor încărcături de arme de foc şi muniţii de fabricaţie occidentală” ...130 Este perfect posibil ca Bush să fi cerut încetarea sprijinului politic şi militar acordat gherilelor comuniste din America Centrală, poate şi o retragere a sprijinului acordat Cubei. Atunci au discutat şi despre soarta ţărilor socialiste din Europa de Est. În continuarea întrevederii cu echipele s-a discutat despre dezarmare şi ecologie, dar fondul dialogului a fost cererea sovietică de sprijin american pentru perestroika economică, în schimbul liberalizării europene. Gorbaciov va menţiona foarte scurt, pasager, poziţia URSS în America Centrală:

„… Nu dorim să cucerim baze pentru arme şi nici puncte de sprijin”, lăsând însă deschisă problema sprijinului politic, iar Bush va sublinia că „în timpul schimbărilor din Europa de Est, Statele Unite nu au făcut declaraţii arogante, care ar fi putut aduce prejudicii Uniunii Sovietice”, în continuare subiectul important a fost neproliferarea armelor chimice.

Întrevederea se întrerupe brusc şi este de presupus că s-a trecut la întâlnirea între patru ochi. Conform unor surse din fosta Securitate română (DIE) discuţiile secrete s-au purtat atât într-un salon al navei „Maxim Gorki”, cât şi pe puntea vasului. Nicolae Ceauşescu dădea o mare importanţă acestui tip de discuţii, pentru că ştia din experienţa proprie cum rezolva o serie de probleme decisive, neprotocolare, adresându-se direct interlocutorului pe o alee sau pe un hol şi înţelegându-se doar din câteva cuvinte. Liderul comunist român a rămas convins că Bush şi Gorbaciov s-au înţeles atunci în două fraze în privinţa îndepărtării lui de la putere, sarcina revenindu-i lui Gorbaciov, iar Bush urmând să o sprijine internaţional, în compensaţie, America primea dreptul să intervină în Panamá. Aceasta a fost interpretarea pe care a dat-o Nicolae Ceauşescu celor două informaţii venite din Malta la Bucureşti în seara de 3 decembrie 1989. Cât adevăr se ascundea sub această impresie? Atât timp cât arhivele americane şi foste sovietice nu vor furniza documente revelatoare este imposibil de răspuns cu precizie. Tot ce avem la dispoziţie este textul celei de-a doua întâlniri între delegaţii, de a doua zi (3 decembrie), în care liderii sovietic şi american au făcut referiri la discuţia între patru ochi. George Bush spune la un moment dat: „Ieri, în timpul convorbirii pe care am avut-o între patru ochi, am discutat, fără a intra în detalii, despre reunificarea Germaniei. Veţi înţelege că nu puteţi cere să nu aprobăm” 131. Apoi, peste câteva rânduri, urmează un pasaj care ne interesează direct: „Fără a trata în mod deosebit fiecare din ţările Europei de Est, aş sublinia că înţelegem foarte bine importanţa unei părţi din acordurile

de la Helsinki care privesc frontierele statelor din Europa”. Gorbaciov va evita răspunsul direct, astfel că Bush va face o nouă declaraţie elocvenţă: „Doresc să accentuez în mod deosebit că dumneavoastră sunteţi catalizatorul schimbărilor din Europa, care sunt constructive” 132. Se dezvăluie astfel, indirect şi aluziv, alte trei subiecte ale discuţiei între patru ochi: reunificarea germană, status-quo-ul teritorial (pentru noi înseamnă teritoriile ocupate de URS S şi date ei la Ialta) şi faptul că Statele Unite lasă mână liberă Moscovei pentru intervenţiile în ţările comuniste care întârziau schimbarea – Cehoslovacia, RDG, România. Cele trei ţări vor fi menţionate expres de George Bush mai târziu în discuţie, în legătură cu schimbarea regimurilor din Est, Gorbaciov răspunde că „în unele locuri situaţia va fi chiar critică” şi că „experienţa personală ne permite să precizăm că în Europa lucrurile nu se vor desfăşura întotdeauna paşnic, în linii mari, lucrul acesta se poate constata de pe acum”, în continuare, fără a-şi abandona ideea, Gorbaciov va spune: „Vor mai rămâne, desigur, unele greutăţi. Am discutat despre aceasta ieri”. Ideea de mână liberă acceptată de America este destul de transparentă, însă putem descifra şi condiţionarea de către URSS a acesteia – Moscova nu dorea ca după renunţarea la comunismul marxist, Statele Unite să intervină în acele ţări pentru a introduce valorile occidentale, capitalismul şi democraţia de tip occidental. Statele din fostul lagăr comunist eliberate de Moscova trebuiau să rămână state socialiste sub controlul partidelor comuniste reformate, aşa cum ani arătat mai sus în schema schimbării. George Bush a răspuns foarte categoric: „Valorile occidentale nu înseamnă absolut deloc că am dori să impunem sistemul nostru României, Cehoslovaciei ori RDG-ului” 133. Pare destul de clar că despre aceste trei ţări se discutase fără stenogramă şi că misiunea de a schimba conducerile de acolo revenea URSS. Tot acest dialog complicat şi aluziv, cu aspect de făţărnicie, trebuie văzut prin prisma răspunderilor pe care şi le asumaseră cei doi lideri mondiali, prin nevoia de a se tatona asupra unor decizii, a

orientării politicilor externe, şi din obligaţia personală, foarte importantă, de a nu-şi pierde credibilitatea. Discuţia principală, cea adevărată, prin care au decis soarta lumii a fost între. patru ochi.

S-a afirmat de multe ori că întâlnirea de la Malta a semănat cu cea de la Ialta. Există anumite similitudini. În primul rând a fost vorba în ambele cazuri de Mari Puteri care hotărau soarta statelor mai mici. În al doilea rând, întâlnirile s-au desfăşurat la sfârşitul unui război (al doilea război mondial şi Războiul rece), în privinţa Europei de Est a existat o ţară căreia i s-a acordat un statut special în discuţie. La Ialta a fost Polonia, la Malta a fost RDG. şi la Ialta s-a discutat fără stenogramă oficială, pentru că subiectul era sensibil. Dar există o deosebire fundamentală între Ialta şi Malta prin faptul că la Malta s-a discutat practic încetarea legitimităţii laltei De ce a existat o aparentă asemănare între cele două întâlniri ale Marilor Puteri? Un posibil răspuns l-a dat Jacques de Launay: „Atunci când istoricii vorbesc despre împărţirea de la Ialta, ei fac totdeauna aluzie la bucata de hârtie a lui Churchill. În realitate, este vorba despre o stare de spirit, nu de un acord propriu-zis" 134. Ce înseamnă de fapt „starea de spirit" a unor astfel de conferinţe? „Marile puteri, de-a lungul istoriei, indiferent de regimul lor, îşi urmăresc propriile interese, fără a ţine prea mult seama de voinţa statelor şi popoarelor mici. Această practică este veche şi constituie o caracteristică esenţială a evoluţiei istorice a omenirii" 135. În Dicţionarul diplomatului aflat în bibliografia obligatorie a Institutului Naţional de Studii Strategice al Statelor Unite ale Americii, la cuvântul „interese" există o definiţie din 1807 a lui Metternich: „State izolate există numai ca abstracţii ale unor aşa-zişi filosofi. În societatea statelor fiecare stat are interese" 136. Nicolae Iorga, chinuit de neînţelegerea de către guvernanţi a pericolului pe care îl reprezintă demagogia în faţa intereselor naţionale, scria în 1937: „Stările de spirit trecătoare vin din magia periculoasă a cuvintelor care şi-au pierdut înţelesul şi ajung a fi lozinci nelămurite, în care

se poate ascunde şi cel mai bolnav misticism" 137. Chiar dacă Malta nu a semănat cu Ialta, starea de spirit de la Malta a fost aceea a deciziei peste capul naţiunilor, decizie care a cuprins eliberarea naţiunilor est-europene de comunism cu protejarea statutului de Mare Putere al URS S (Rusiei).

Capitolul III

IAşi – 14 DECEMBRIE 1989 ÎNCEPUTUL REVOLUŢIEI

Moto;

Moldova a produs multe proiecte, de aici au pornit multe idei, preluate de alte spaţii din România. Gloria schimbării este egoistă şi prea dorită pentru a putea fi împărţită cu fraţii de la Iaşi.

MIHAI DORIN – istoric

Întâmplările de la Iaşi din ziua de 14 decembrie 1989 sunt de regulă amintite în treacăt, ca o revoltă care a fost înăbuşită în faşă, sau sunt complet ignorate atunci când este deschisă cronologia revoluţiei. Unele articole, studii şi volume, deşi pledează pentru o implicare a Uniunii Sovietice în schimbarea de regim din România, uită să analizeze tentativa de revoltă din oraşul aflat doar la câţiva kilometri de URSS. Altele, cu toate că îşi construiesc argumentaţia pe alegerea oraşului Timişoara drept loc al scânteii revoluţionare, pentru că acolo fusese activist Ion Iliescu, uită că acesta fusese şi prim-secretar la Iaşi. În sfârşit, importanţa acordată oraşului Timişoara, ca început al evenimentelor violente ce au caracterizat revoluţia română, face din Iaşi un episod neînsemnat, în primul rând pentru că mişcarea de acolo a eşuat. Este nedrept. Soluţia pentru stabilirea rolului jucat de oraşul Iaşi în afara sau la începutul revoluţiei este, din punct de vedere logic, foarte simplă: trebuie găsită, dacă există, legătura între evenimentele din capitala Moldovei 51 cele din capitala Banatului. Au existat anumite fenomene care sunt comune evenimentelor din cele două oraşe? Putem identifica date care să lămurească faptul că tentativa de revoltă de la Iaşi a fost o încercare a cuiva – poporul român, un grup de

conspiratori, sovieticii sau americanii – care a reuşit apoi să o ducă la final abia la Timişoara? Vom încerca să descifram pas cu pas misterul începutului revoluţiei.

Teama lui Ceauşescu de invazie

Timp de mai multe luni din anul 1989, Nicolae Ceauşescu a fost preocupat de posibilitatea ca statele Tratatului de la Varşovia sau numai URSS să invadeze România. De fiecare dată, pe toate canalele a primit acelaşi răspuns – URSS a renunţat definitiv la doctrina intervenţiei militare în statele comuniste europene, atitudine care constituie o garanţie pentru dorinţa sa de a se înţelege cu Statele Unite, în ce priveşte celelalte membre ale Tratatului de la Varşovia, Ceauşescu a fost informat de DIA că acestea nu mai sunt în stare să organizeze şi să susţină logistic o acţiune de tipul celei din Cehoslovacia din 1968, forţele lor militare fiind în proces de dezorganizare şi de pierdere a capacităţii operaţionale, în particular, forţele armate ale Ungariei trecuseră la desfiinţarea publică a unor unităţi de tancuri şi notificaseră Statelor Unite şi Uniunii Sovietice disponibilitatea de a se conforma proiectului „Cer deschis”, care ar fi permis monitorizarea mişcărilor de trupe şi tehnică din regiune. Aceste gesturi aveau însă o anumită relativitate, în ce priveşte cazul România, deoarece informaţia despre nivelul înţelegerilor sovieto-americane venise de mult, şi miza pe o eventuală contradicţie între cele două Mari Puteri nu putea fi luată în calcul. Dimpotrivă, în ciuda disproporţiei numerice între forţe, strategii statelor Tratatului de la Varşovia ştiau că o eventuală invazie în România va ridica cel puţin două tipuri de rezistenţă: l. Confruntare armată cu trupele române, care, deşi slăbite şi prost înzestrate, îşi păstrau comanda centralizată şi unitatea de acţiune (ceea ce începuse deja să se degradeze în armatele statelor vecine) şi 2. Solidarizarea populaţiei în jurul lui Nicolae Ceauşescu, în loc să-l înlăture. De aceea, orice intervenţie fi România trebuia fie să ia caracterul unei lovituri de palat, date de oamenii Moscovei, fie să acţioneze prin

subversiune cu ajutorul utior unităţi ale forţelor speciale, fie să provoace o revolta populară. În vedere situaţia specială a Puterii în ţara noastră, combinată cu inactivitatea massei, URSS era nevoită să încerce de la una la toate cele trei metode.

Marele semn de întrebare care persistă asupra felului în care a reacţionat regimul comunist din România la primele tentative de intervenţie, atât la Iaşi cât şi la Timişoara, este desenat de contradicţia între convingerea autorului că Nicolae Ceauşescu ştia ce se întâmplă în Europa de Est, că era informat asupra deciziei de a fi înlăturat, şi măsurile pe care orice om normal în faţa unui pericol iminent şi cu atât mai mult un dictator cramponat de scaunul său le-ar fi luat pentru a se apăra. Or, aparenţa de surpriză a incidentelor din Timişoara, care justifică deruta şi improvizaţia dictatorului român în faţa producerii incidentelor, conduce spre imaginea unei inconştiente sau a unei ruperi bruşte de realitate din partea lui Nicolae Ceauşescu. Să încercăm, fiecare dintre noi, să ne punem în situaţia lui. Aflăm că Statele Unite şi URSS s-au înţeles să ne înlăture, vedem cum au fost înlăturaţi ceilalţi lideri comunişti prin lovituri de palat sau lovituri de stat, suntem informaţi despre manevrele militare desfăşurate de trupele URSS şi ale Tratatului de la Varşovia la graniţele noastre. O minimă prevedere ne obligă să luăm anumite măsuri, cum ar fi trecerea Armatei, Securităţii şi Miliţiei în stare de alarmă, informarea amplă a cetăţenilor prin intermediul presei, îmbunătăţirea aprovizionării populaţiei cu alimente, creşterea activităţii diplomatice pentru a preveni şi împiedica intervenţia, negocierea unei soluţii. Ceauşescu nu face nimic din toate astea. Majoritatea trupelor unităţilor de infanterie, dar şi subunităţi de Miliţie sunt în continuare dislocate la centrele judeţene de strângere a recoltei (peste 80.000 de militari în termen, o treime din efective); instruirea efectivelor şi mai ales tragerile cu armamentul din dotare sunt suspendate de mult şi nu se reiau; planurile de reparaţii şi de aprovizionare cu combustibil pentru tehnica de luptă nu se respectă;

organele de ordine interioară intră în alarmă pe timpul congresului din noiembrie, apoi sunt scoase din misiuni, singura acţiune fiind constituirea patrulelor mixte, subofiţer plus militari în termen înarmaţi, dar fără muniţie, care bântuie noaptea pe străzile marilor oraşe; subunităţile de cercetare ale Armatei rămân în cazărmi, în loc să treacă la operaţii de verificare a terenului şi scotocire; populaţia nu primeşte alimente şi nu se face nimic pentru aprovizionarea cu benzină a benzinăriilor; încălzirea locuinţelor lasă în continuare de dorit; la televizor programul este redus la două ore, acoperite cu propagandă de cea mai proastă factură, reluată din procedeele anilor ’50.

Ce se întâmpla cu Puterea în România? Ea pare dominată de inconştienţă. Nu avem alt răspuns decât acela dat şi în cazul dictatorilor anteriori, Carol al II-lea şi Ion Antonescu: concentrarea Puterii la vârf în mâna unui om a condus la blocajul total al statului, reprezentat de ansamblul mecanismelor sale decizionale, acţionale şi administrative, astfel încât orice mişcare pe harta politică şi administrativă a statului ajunsese să depindă de capacitatea organizatorică, de viziunile personale, de fondul cultural şi nu în ultimă instanţă de starea de sănătate a liderului absolut. Situaţia a fost şi mai mult adâncită de faptul că indivizii aflaţi în aparatul de vârf al statului, în imediata apropiere a lui Ceauşescu sau în structurile cu care el lucra direct, deveniseră cu toţii conştienţi de evoluţia evenimentelor din Europa, dar şi de situaţia internă a ţării, şi aşteptau paralizaţi să se întâmple ceva, foarte greu de înţeles ce anume. Să plece Ceauşescu singur? Să arate cu degetul spre unul dintre ei pentru a-l desemna ca succesor? Să facă un infarct sau o comoţie cerebrală? Să-l împuşte careva din Securitate sau din Armată şi ei să răsufle uşuraţi? La acest tablou suprarealist nu exista atunci decât alternativa intervenţiei sovietice. Să fi fost vreunul din anturajul lui Ceauşescu atât de nebun încât să creadă că o intervenţie străină, convenţională sau neconvenţională, odată petrecută ca

expresie a inactivităţii IOT, a inutilităţilor lor pentru o schimbare, i-ar mai fi păstrat în funcţii? Este absurd, în faţa acestei situaţii absurde nu ne rămâne decât să ne continuăm investigaţia, în efortul de a înţelege ceva din mecanismele care au facilitat şi provocat revoluţia din decembrie, încercând să dăm răspunsuri pe rând la întrebările de mai sus.

Teama de invazie a lui Ceauşescu era reală şi avem informaţii că era preocupat de acest subiect, însă, de la început, Ceauşescu nu a văzut mai departe de imaginea unei invazii de tip Cehoslovacia *968, fără să înţeleagă faptul că existau deja metode mult mai moderne, evoluate de acţiune. El a pus loviturile de stat din celelalte ţări comuniste pe seama infiltrării superioare şi controlului sovietic din acele partide, lucru pe care îl considera prea puţin avansat în România. Pe de altă parte, în acea perioadă critică s-a derulat un fenomen dintre cele mai curioase şi suspecte: pe de o parte veneau informaţii alarmante de la grăniceri şi Securitate, inclusiv de la reţelele româneşti care operau în Basarabia, despre mişcările de trupe sovietice pe întreaga linie a graniţei, de la şiret la Galaţi, iar DIA răspundea că sunt mişcări nesemnificative, iar Milea îi transmitea asta mai departe lui Ceauşescu. Acesta a rămas în alertă, însă cel puţin până la 21 decembrie 1989 nu a crezut posibilă o invazie sovietică, nu din considerente militare, ci din convingerea lui că „poporul român se va ridica la unison”. Asta nu l-a împiedicat să folosească argumentul pericolului de invazie pentru a-l determina pe ministrul Vasile Milea să acţioneze împotriva revoltelor populare de la Timişoara şi Bucureşti.

Accelerarea schimbărilor în Est

Schimbările din RDG şi Cehoslovacia s-au produs pe fondul unor ample manifestaţii de stradă. Caracteristica principală a acestei etape este că demonstraţiile se repetau, autorităţile interveneau în forţă şi făceau arestări, însă efectul confruntărilor asupra structurii de Putere nu apărea. Sentimentul pe care îl încearcă cercetătorul acestor evenimente, atunci când se apleacă asupra lor cu

ochiul relaxat, este că lipsea ceva, o scânteie, un eveniment determinant.

Toamna redegistă. „Din vară, în fiecare luni, la Leipzig se organizau demonstraţii. În piaţa Karl Marx, în faţa primăriei, are loc la 18 septembrie o nouă demonstraţie de protest. Poliţia arestează peste 100 de demonstranţi, rănindu-i pe alţii. Camioanele poliţiei intră în mulţime, în piaţa primăriei se află biserica Sfântul Nicolae, unde, din 1987, câteva zeci, apoi sute de persoane, se întâlneau ca să se roage pentru pace şi să discute, în lunile august-septembrie, numărul celor care se adună aici creşte. Discuţiile pe teme ecologice, civice, religioase se transformă în proteste. De la câteva mii, protestatarii ajung la mai multe zeci de mii, până la aproape un milion. Piaţa Karl Marx va deveni pentru RDG ce va fi piaţa Wenceslas pentru Praga, în noiembrie-decembrie 1989”. 138 Organizatorii acestor manifestaţii erau mici formaţiuni „care susţin supravieţuirea statului est-german într-o formulă de socialism reformat” – constată scriitorul Stelian Tănase –, ceea ce indică nu numai prudenţa programului grupurilor est-germane, ci şi influenţa directă a programului gorbaciovist de la Moscova, fie pe cale mediatică, fie prin acţiunea reţelelor KGB. În preajma vizitei lui Gorbaciov la Berlin, demonstraţia din faţa catedralei Sfântul Nicolae devine mult mai activă. Se scandează „Gorby! Gorby!”. Miliţia intervine brutal şi demonstraţia se radicalizează. Se schimbă violenţe de ambele părţi. Se fac arestări, astfel că la agenda revendicărilor politice şi economice se adaugă cererea de eliberare a celor arestaţi. Intervine mecanismul psihologic al trecerii pragului de frică în temeritate, sentimentul de masă şi de forţă al mulţimii fiind atins prin desprinderea (ca urmare a arestărilor) a unor membri din corpul demonstraţiei. Se aprind luminări în preajma catedralei, simbol al jertfei şi sugestie pentru ideea că arestaţii vor fi torturaţi şi ucişi. Solidaritatea massei creşte astfel vertiginos, ceea ce conduce la părăsirea de către demonstranţi a temelor personale, a motivaţiilor

individuale, cana-lizând întreaga energie a manifestaţiei din faţa catedralei Sfântul Nicolae spre un mesaj unitar – schimbarea conducerii comuniste cu o conducere socialist-reformistă după modelul Gorbaciov. „Să facem şi noi ca în Rusia" a fost o lozincă revoluţionară care mai bânruise Europa de Est cu şapte decenii în urmă. Massa pusă în mişcare în principalele oraşe est-germane va constitui suportul moral, dar şi foarte mediatic, al vizitei lui Gorbaciov în RDG. Cu această ocazie liderul moscovit cere nomenclaturii est-germane să treacă la reforme după modelul perestroikăi şi glasnost-ului. Lui Honecker, Gorbaciov îi va spune de-acum celebra frază: „În politică, viaţa II Pedepseşte cu asprime pe cei care întârzie". Având în vedere rezistenţa încăpăţânată a lui Erich Honecker, în rândul manifestanţilor se răspândeşte zvonul că trupele sovietice staţionate în RDG nu vor interveni în sprijinul conducerii comuniste, ba, dimpotrivă, dacă torţele de represiune internă vor trage în demonstranţi „Armata Roşie va împiedica masacrul, patrulând pe străzi" 139. Acest zvon întăreşte presiunea străzii. La nivelul conducerii superioare a RDG se constituie un „complot", în care sunt implicaţi Egon Krenz, cel mai tânăr membru al Biroului Politic (ca Gorbaciov în 1985), Erich Mielke, şeful ST Aşi, Markus Wolf, fostul şef al spionajului din STASI, oportunistul de serviciu al RDG-ului, primul-ministru Willy Stoph. Acesta va fi cel care îi va rosti lui Honecker fraza cheie a schimbării: „Decât să tragem în popor mai bine vă daţi demisia". Lipsit de sprijinul ministerelor de forţă, Honecker nu poate rămâne la putere. El va continua să declare până la moarte: „Totul a fost condus de la Kremlin". Deşi lucrurile sunt evidente, deşi pe Honecker nimeni nu-l va crede, până la deschiderea arhivelor şi a dosarului „revoluţiei" din RDG nimeni nu poate da un verdict categoric.

Puciul sofiot. Românii erau obişnuiţi cu supunerea proverbială a Bulgariei la ordinele Moscovei. Numeroase bancuri pe seama lui Jivkov circulau în România pentru a sublinia, prin contrast, independenţa noastră faţă de

URSS. Ultimii ani ai deceniului nouă au fost dominaţi, din punctul de vedere al accesului la televiziune, de interesul românilor din sudul ţării, în special din Bucureşti, pentru emisiunile postului oficial bulgar. Scena întâmpinării la aeroport a noului ambasador al URSS în Bulgaria, un diplomat cu trăsături asiatice, de către şeful statului bulgar, Todor Jivkov, a venit să confirme legenda despre proverbiala supunere la ordinele Moscovei. Iată însă că „ordinul" dat de Gorbaciov de părăsire a Puterii de către Jivkov nu a fost ascultat. Bătrânul lider comunist avusese o singură reacţie la cererea Moscovei de a trece la reforme: a organizat o plenară a Partidului Comunist Bulgar la care a propus să fie date jos toate lozincile de pe clădiri. Apoi perestroika bulgară s-a oprit. Mai mulţi emisari ai Echipei Gorbaciov i-au cerut lui Jivkov în repetate rânduri să declanşeze un proces de reforme politice şi economice, dar liderul bulgar părea că refuză orice gest reformist. Ca supravieţuitori ai comunismului avem dreptul să-i judecăm pe liderii comunişti, dar avem şi libertatea de a ne gândi dacă vreunul dintre ei a judecat vreodată actele sale de conducere după o raţiune. Era, fără îndoială, o expresie a dictaturii comuniste, dar era raţiunea lor. Imaginea unor dictatori însetaţi de putere nu este suficientă. Astăzi, la 15 ani de la evenimente, analiza lucidă asupra „cazului bulgar" demonstrează că era imposibil din punct de vedere practic ceea ce îi cerea Moscova lui Jivkov. În Bulgaria comunistă din anul 1989, chiar dacă ar fi existat voinţă politică şi o cedare benevolă a Puterii de către Jivkov, tot nu s-ar fi putut aplica programul sovietic de liberalizare, în plan politic, Bulgaria ar fi trebuit să inventeze un partid de Dreapta, cu totul nou, în stare să aplice reformele sub Legea marţială. Prin tradiţia vieţii politice bulgare, încă de la consolidarea sa ca stat naţional modern Bulgaria a avut numai partide de stânga şi centru stânga, cu particularitatea că Partidul Comunist Bulgar era cel mai puternic din Balcani şi că principalul său opozant era Uniunea Agrariană a lui Aleksandăr Stamboliiski. Partidul Social Democrat al lui Blagoev, ca şi în România, era în

bună măsură o ficţiune organizatorică. Apariţia în 1913 a unei mişcări politice, numite de istoricii bulgari „de Dreapta”, conduse de Alexandr Ţankov, a agitat puţin scena politică, mai ales după ce Ţankov, provenit din rândul comuniştilor, şi-a luat ca model „revoluţia” fascistă a altui socialist, Benito Mussolini. Ţankov şi urmaşul său Liapteev au orientat formaţiunea lor politică spre Germania şi Italia în timpul războiului. Apoi au venit sovieticii şi comuniştii. Partidul agrarian a fuzionat cu Partidul Comunist, continuând însă să-şi păstreze o anumită tradiţie chiar în interiorul puterii comuniste între 1945 şi 1989. În această perioadă însă, Bulgaria comunistă, la fel ca şi România, a căutat în permanenţă să-şi dezvolte industria, să echilibreze ponderea ocupării populaţiei între industrie şi agricultură, să îşi specializeze anumite ramuri ale economiei astfel încât suportul său economic şi financiar să fie mai diversificat. Din aceste motive, trecerea la o reformă politică în 1989 nu putea apela la tradiţie, pentru că un program agrarian era deja anacronic. Este ce s-a întâmplat şi în România după revoluţie cu Partidul Democrat Agrar. Nimic! Păstrându-ne în domeniul reformei economice, a perestroikăi ce se cerea bulgarilor, dependenţa majoritară a economiei ţării de resursele sovietice şi de tehnologia URSS-ului făcea imposibilă supravieţuirea în condiţiile în care Moscova anunţa: unu, că îşi ridică mâna politică de pe scena politică bulgară şi doi, că întreprinderile bulgare vor trebui să se alinieze preţurilor mondiale şi să semneze contracte reale, pe bani adevăraţi, cu vechii furnizori de materii prime, semifabricate şi produse finite din URSS. Moneda naţională leva, susţinută artificial, nu putea rezista. Asta echivala cu o criză sigură, raportul între dependenţa economică şi „liberalizarea” bruscă a dependenţei fiind devastator. Todor Jivkov, pe care îl putem numi cum vrem – stalinist, criminal sau dictator sângeros – ştia foarte bine acest lucru. Propunerile lui Gorbaciov i se păreau nerealiste, aberante. Asta era „raţiunea” lui, care poate fi interpretată ca o rezistenţă la schimbare, însă judecata lui

ca bulgar era raţională, în plus, Bulgaria avea două probleme nu grave, enorme! cu impact asupra imaginii sale internaţionale, adică asupra posibilităţii practice de a se „orienta” măcar economic spre Vest: implicarea în tentativa de asasinare a papei şi mişcările diversioniste ale minorităţii turce. Cele mai importante schimburi comerciale şi relaţii privilegiate ale Bulgariei în Vest erau cu Italia şi Germania. Lovitura primită de Bulgaria pe tema atentatului asupra papei şi pe problema minorităţii turce a blocat exact cele două canale „de fugă” spre Occident ale unei eventuale reforme bulgare.

O a doua particularitate a vieţii politice bulgare a fost, de-a lungul timpului, asocierea aparent stranie între Armată şi intelectuali. Pentru a construi o Opoziţie politică într-o ţară numai cu partide de stânga, Ţankov organizase mai întâi în 1913 o „Ligă a ofiţerilor” care „a strâns în jurul ei ziarişti, avocaţi şi universitari” 140. În Bulgaria a existat întotdeauna preocuparea pentru asocierea intelectualităţii la Armată şi serviciile secrete, ca o sursă de putere naţională şi ca reacţie la complexul dominaţiei străine. Pe timpul războiului, Partidul Comunist din Bulgaria, agentură sovietică, a reuşit cele mai importante penetrări tot în Armată. Pe scurt, Armata bulgară a jucat mereu un rol politic, de prim-plan sau mai discret, dar mereu prezentă ca forţă pppulară. A treia particularitate era că Jivkov se înconjurase de rude şi prieteni intimi a căror singură autoritate politică fusese dată tocmai de relaţia privilegiată cu şeful statului şi al partidului, fără merite politice. Din motivul acesta, un vot în structura superioară de partid, care să schimbe conducerea, era puţin probabil în condiţii legale (statutare). Lovitura de stat sovietică nu putea miza decât pe acei nomenclaturişti care făceau parte din Biroul Politic, dar aparţineau formal Guvernului, şi în principal pe cele două ministere de forţă, tradiţional controlate de Moscova: Internele şi mai ales Armata.

Sub impresia căderii Zidului Berlinului cu o zi în urmă, oamenii Moscovei gorbacioviste provoacă o şedinţă a Biroului Politic în ziua de 10 noiembrie pentru a-l

schimba pe Todor Jivkov. Acesta cere apropiaţilor săi să organizeze o manifestaţie populară de sprijin, cu scopul probabil de a arăta că se bucură de un suport politic naţional. Serviciul Secret (DS) bulgar întârzie adunarea oamenilor, dar fără a contramanda mitingul. Apelul lui Jivkov la sprijin din partea ministrului de Interne şi al şefului Armatei, bine cunoscutul general Dobri Djurov, este declinat de aceştia. Mai mult, generalul Djurov ordonă cu de la sine putere deplasarea unor unităţi militare la Sofia şi încercuirea Capitalei. El are de partea sa corpul generalilor, toţi formaţi şi educaţi în URS S, unii aflaţi sub contract informativ cu GRU aproape pe faţă, şi din care o minoritate neînsemnată era mai tânără de 70 de ani. Petăr Mladenov, desemnat de Moscova pentru succesiune, îi cere lui Jivkov să demisioneze din funcţia de şef al partidului. Opune acestei cereri propria sa demisie. Pentru a se obţine majoritatea necesară, reformiştii îi promit lui Jivkov păstrarea funcţiei de preşedinte al statului. La plenara care urmează, Jivkov este pregătit pentru o cedare a funcţiei supreme în Partid, iar Petăr Mladenov se pregăteşte să preia conducerea partidului. Gheorghi Atanasov, primul-ministru în funcţie, anunţă însă eliberarea lui Jivkov din toate funcţiile, încâlcind înţelegerea. Bă-Mnul lider părăseşte agitat sala. Întâmplarea trebuie să fi avut efect asupra lui Nicolae Ceauşescu.

Este imposibil ca Nicolae Ceauşescu să nu fi observat că scena-nul cu renunţarea la funcţia de secretar general şi păstrarea funcţiei de preşedinte, scenariu la care se gândise şi el, era foarte riscant şi putea avea un alt final decât cel convenit. Lucrul ăsta se întâmpla la începutul lui noiembrie, cu mai bine de o săptămână înainte de Congresul al XIV-lea al PCR. Chiar dacă am putea presupune că îi trecuse prin cap să accepte varianta renunţării la şefia partidului cu ocazia congresului, înşelătoria care i se întâmplase lui Jivkov a compromis orice flexibilitate din partea lui Nicolae Ceauşescu.

În faţa unei posibile riposte din partea unor forţe

partinice fidele şi cu perspectiva ca mitingul din faţa sediului partidului să se transforme într-o mişcare fără control, ministrul Apărării bulgar ia iniţiativa şi preia de facto conducerea statului pentru câteva ore. În faţa mulţimii care agita pancarte cu numele Partidului Comunist şi noi lozinci mobilizatoare despre viitorul Bulgariei, Petăr Mladenov face figuraţie, iar generalul Dobri Djurov dă naţiunii bulgare toate mesajele loviturii de stat. Prin faptul că principala forţă a schimbării a fost Armata, care a acordat sprijinul său reformiştilor, care a acţionat în primul rând prin autoritatea sa tradiţională, că schimbarea lui Jivkov a fost ilegală în raport cu legile de atunci ale Bulgariei, la Sofia a avut loc în 10 noiembrie 1989 mai degrabă un puci. La 5 decembrie, Mladenov se întâlneşte cu Mihail Gorbaciov. Când începe să vorbească, reformistul bulgar nu poate avea decât un singur limbaj: „În Bulgaria, toată lumea, cu excepţia unei păturii subţiri a populaţiei, susţine cu căldură perestroika. La ora actuală în ţara noastră oamenii manifestă un deosebit interes pentru perestroika sovietică. Prestigiul iniţiatorului ei a crescut şi mai mult. În Bulgaria am nutrit întotdeauna sentimente de prietenie faţă de Uniunea Sovietică şi am aprobat perestroika sovietică încă de la început” 141. Fără comentarii!

Revoluţia de catifea. Schimbarea regimului din Cehoslovacia cunoscută ca „Revoluţia de catifea” rămâne peste timp cea mai reprezentativă expresie politică a intervenţiei sovietice în procesul de liberalizare a Estului. Populaţia cehoslovacă, încă traumatizata de evenimentele din 1968, reacţiona sub imperiul derutei. Prudenţa populaţiei, în primul rând a muncitorimii, venea din sentimentul că echipa reformistă de la Moscova nu va rezista mult, că va fi răsturnată de garda veche de la Kremlin şi că ţara, dacă se va mişca din nou spre independenţă, va suporta o nouă intervenţie. Mai conta şi propaganda intensă lansată după 1968 care făcea din Occident nu numai un monstru, dar şi un devorator rapace al economiei cehoslovace, propaganda atingând cu perfidie

sentimentul naţionalist de apartenenţă şi mândrie faţă de întreprinderile de vârf ale statului, adevărate simboluri naţionale pe care marile concerne occidentale le vânează pentru a le distruge, deoarece le fac o serioasă concurenţă. Mişcarea protestatară a intelectualităţii fusese izolată, prin diversiune, într-o zonă artistică unde imaginea liderilor era foarte uşor de deformat, Securitatea cehoslovacă (Sth) cunoscând toate tarele grupurilor artistice, diferenţele între biografia liderilor şi imaginea lor publică, reuşind totodată să minimalizeze importanţa mesajelor opoziţioniste prin reducerea lor la libertatea de expresie. Opere postmoderniste şi texte scoase din context, dar alese special pentru stridenţa lor în comparaţie cu arta „clasică”, sunt publicate sau lăsate să circule în samizdat pentru a demonstra populaţiei că doleanţa acelor grupuri de intelectuali este să li se permită decadenţa, trivialitatea şi frivolitatea. Piese de teatru cu replici aluzive şi articole de presă cu nuanţe critice, protestatare sunt lăsate să se producă, dar numai în paralel cu cronici şi contraarticole care caută să demonstreze un singur lucru: acel tip de artă nu este original, nu are nimic cehoslovac, ci este copiat după curente care circulă în Vest şi, în consecinţă, sunt doar nişte experienţe trecătoare, o modă. Pe de altă parte, tendinţa grupurilor intelectuale de a transfera mesajul lor artistic în zona politicului este sancţionată ca o formă de abuz faţă de înţelegerea arătată de autorităţi, că o încălcare a legii şi ca o acţiune inspirată secret din străinătate.

Încurajate de victoriile succesive ale opoziţiei poloneze şi concentrate asupra unei idei deosebit de puternice – folosirea prilejului ivit prin deruta şi slăbiciunile arătate de Moscova –, grupurile intelectuale îşi intensifică acţiunile de protest. Ele încearcă să-i mobili-2 eze pe activiştii de partid şi să forţeze curajul populaţiei prin preluarea inteligentă a tezei căderii probabile a lui Gorbaciov şi prin aniendarea acesteia cu ideea că, în loc să aştepte, Cehoslovacia trebuie să folosească noua criză a

Uniunii Sovietice pentru a produce modificări decisive în organizarea sa politică astfel încât, la o eventuală revenire a brejnevienilor la Putere, ţara să fie inconvertibil schimbată. Această idee-forţă a Opoziţiei cehoslovace era o strălucită exemplificare a ideii naţionale, dar ea nu se potrivea curentului general al fenomenului declanşat de Moscova gorbaciovistă. Contradicţia a fost vizibilă foarte repede. Grupurile intelectuale se cuplează la manifestaţia din piaţa Wenceslas, unde se comemorau 30 de ani de la moartea prin autoincendiere a studentului Jan Palach în ianuarie 1969. Caracterul antisovietic al manifestaţiei face ca aceasta să nu adune prea multă lume, în ciuda aplicării insistente a tehnicilor de exagerare a cifrelor participanţilor pentru a demonstra existenţa massei în sprijinul protestului. Cu această ocazie este arestat şi scriitorul Václav Havel. Vladimir Alexe, cel mai insistent ziarist român de investigaţie asupra problematicii revoluţiei române, va reţine din biografia acestuia legăturile timpurii cu Partidul Comunist Cehoslovac ale bunicului şi tatălui său, sub protecţia cărora s-a putut forma tânărul Havel, în loc să înfunde puşcăriile comuniste. Mult mai interesantă este însă următoarea observaţie: „Ulterior, tânărul Václav s-a bucurat de susţinerea unui important lider comunist, Zdeněk Mlynář, format şi el în URSS” 142. Să reţinem deocamdată numele lui Zdeněk Mlynář.

Arestarea şi condamnarea micului grup de intelectuali din care făcea parte şi Václav Havel aveau drept cauză reală tentativa reprezentanţilor opoziţiei artistice de a-şi părăsi programul declarat revendicări nonviolente – şi de a ieşi din izolarea elitistă pentru a se apropia de masă. În ciuda agitaţiei grupurilor intelectualităţii, ale micilor formaţiuni religioase şi ale tineretului, în ciuda mitingurilor şi demonstraţiilor succesive, punctate de intervenţii ale forţelor de ordine, massa nu se mişcă. Mai ales muncitorii se complac în revendicări salariale şi reorganizări sindicale care doar speculează agitaţia străzii pentru a o transforma în

presiune locală, uzinală. Actorii şi scriitorii care formau nucleul dur al Opoziţiei sunt populari dar nu îi conving, nu par a reprezenta o alternativă politică pentru putere. Conştiente de această realitate, forţele democratice occidentale implicate în sprijinirea schimbărilor de regim din Est trec la o carripanie masivă de modificare a imaginii liderilor opoziţiei prin Oiass-media, retrăgând în plan secund calităţile lor profesionale şi proiectând puternic în prim-plan calităţilor lor politice. Havel, de exemplu, nu mai este autorul de piese de teatru, ci omul politic responsabil, curajos şi patriot, liderul politic de care are nevoie Cehoslovacia. Uniunea Sovietică, de cealaltă parte, dă mesaje tot mai transparente că nu mai susţine echipa comunistă de la conducerea partidului, iar Polonia şi Ungaria se trezesc peste noapte că au greşit în 1968, când au intrat cu trupe în Cehoslovacia, şi dau declaraţii oficiale în acest sens. Mesajul indirect era: reformiştii din ’68 aveau dreptate, noi am greşit, reformiştilor trebuie să li se facă dreptate prin chemarea la Putere. Organizatorii demonstraţiilor profită de orice aniversare, oricât de improvizată, pentru a mai produce o ieşire în stradă cu speranţa că massa critică necesară schimbării se va forma în sfârşit. Se demonstrează pentru împlinirea a 71 de ani de la crearea statului modern cehoslovac, pentru împlinirea a 2 ani de la revolta braşovenilor din România, pentru împlinirea a 50 de ani de la „înfrângerea mişcării studenţeşti de către naziști”.

La 17 noiembrie 1939 un grup de studenţi, incitaţi de câţiva tineri comunişti, au protestat faţă de ocupantul nazist. Acesta respectase autonomia universitară, însă studenţii ieşiseră în stradă. Istoriografia comunistă va insista pe amănuntul că studenţii n-au făcut altceva decât să cânte imnul naţional. Germanii atacaţi ripostează şi în cursul ciocnirilor îşi pierde viaţa studentul medicinist Opletal. Comenduirea Protectoratului Cehiei şi Moraviei decide arestarea studenţilor refugiaţi în clădirea Facultăţii de Drept, unde afirmau că se constituise un nucleu comunist. La intervenţia energică a rectorului Universităţii

Caroline, istoricul Bedrich Hrozny (savantul care a descifrat scrierea hitită), trupele germane se re-frag143. Data de 17 noiembrie devine Ziua tradiţională a Studenţilor.

Guvernul comunist cehoslovac nu putea refuza sărbătorirea acestei zile în 1989. Autorităţile acceptă ca manifestarea să se desfăşoare în condiţii legale, dar departe de centrul oraşului Praga. Odată adunaţi în număr mare, agitatori pregătiţi din timp provoacă mulţimea la încălcarea legii şi a înţelegerii cu autorităţile, îndemnând manifestanţii să se îndrepte în marş spre piaţa Wenceslas, scandând „Libertate!", „Fără violenţă!". Forţele Ministerului de Interne intervin pentru restabilirea ordinii. Unii manifestanţi îşi arată pieptul gol, alţii oferă miliţienilor flori, în timpul intervenţiei legale a forţelor de ordine se anunţă moartea studentului Martin Smid de la Facultatea de Fizică şi Matematică, fapt care creează o mare emoţie şi provoacă acuzaţia de crimă la adresa regimului. „S-a aflat apoi că n-a existat niciun mort. Iar studentul Martin Smid nu era student, ci agent al serviciilor speciale. Incidentul a stârnit atunci, ca şi mai târziu, multe comentarii. După căderea regimului Jakes, o comisie de anchetă a constatat că evenimentele din 17 noiembrie au fost puse la cale de şeful serviciilor speciale, Sth, generalul Alois Lorenz, în colaborare cu ofiţeri superiori KGB. Ideea a fost aceea de a crea un climat de violenţă". 144 Studentul Martin Smid era în realitate locotenentul de Miliţie Ludek Zivak145. Este interesant de observat – în tonul psihologiei mulţimii – că ministerele cehoslovace au comunicat încă din acea seară absenţa oricărui decedat cu numele Martin Smid. Un comunicat oficial a dezminţit informaţia care circula ca zvon. Mai mult decât atât, televiziunea i-a prezentat pe singurii studenţi ai Facultăţii de Fizică şi Matematică, în număr de doi, purtând acelaşi nume146. Agitatorii, şi nu numai cei din Cehoslovacia, au fost mai convingători. „Guvernul minte!" şi „Guvernul a ascuns cadavrul" au fost temele lor. Operaţiunea condusă de serviciile secrete cehoslovace în

cooperare cu KGB-ul viza înlocuirea lui Milos Jakes cu fostul lider comunist din 1968… Zdeněk Mlynář, mentorul lui Václav Havel. Acesta mai avea o calitate: fusese prieten în studenţie la Moscova cu Mihail Gorbaciov. Scenariul eşuează pentru că Mlynář, aflat în exil în Austria, nu a ajuns la timp la Praga sau, conform altei versiuni, a renunţat să mai vină, refuzând să fie manipulat. În absenţa liderului programat de Moscova, complotul apelează prin improvizaţie la fostul lider Alexander Dubček pe care îl plasează alături de Havel. Cunoscutul scriitor va striga mulţimii despre Dubček: „Am fost împreună încă de la început!”, legiti-Oiându-l astfel pe înlocuitorul lui Mlynář. Demonstraţiile vizează acum un singur scop: provocarea grevei generale, provocarea unei reacţii din partea muncitorilor, semnal că regimul comunist nu mai este susţinut de clasa muncitoare, în ziua de 27 noiembrie sindicatele, încă foarte prudente, declară o grevă de două ore, apoi oamenii se întorc la lucru. Greva este folosită pentru noi presiuni asupra puterii comuniste. Liderii comunişti cedează puterea unui nou guvern, dar şi acesta este dominat de comunişti. Apare la Praga şi Mlynář, care împreună cu Dubček formează echipa dorită de Moscova. Numai că mulţimea isterizată şi istovită de tot acel joc al scenariilor, lămurită şi asupra cursului evenimentelor din Europa Răsăriteană îşi radicalizează mesajul. Alţi instigatori, dar şi oameni sătui de comunism lansează în mijlocul mulţimii primele mesaje categorice: „Afară cu comuniştii!” şi „Fără comunişti!”. Radicalizarea mulţimii îi sperie pe organizatorii diversiunii. Liderii reformişti, în frunte cu Václav Havel, se adaptează rapid noii situaţii şi preiau mesajele. Jucându-se cu focul, URSS a pierdut partida şi în numai câţiva ani va pierde definitiv Cehoslovacia din sfera ei de influenţă.

Ceea ce caracterizează scenariul sovietic de renunţare la regimurile comuniste pentru a le înlocui cu regimuri reformiste – adică o tentativă de trecere de la comunism la socialism – este lovitura de stat. Reamintim, pentru a nu scăpa din vedere nicio clipă axa analizei, că

lovitura de stat este o răsturnare a unui regim din interiorul acestuia, din interiorul structurii aflate la Putere. Unii analişti s-au întrebat de ce a avut nevoie Moscova de întregul circ al revoltei Populare, când putea să-i schimbe pe vechii conducători cu cei reformişti prin lovituri de palat, numai prin votul din Biroul Politic. Liderii reformişti aveau nevoie de legitimitate pentru a fi credibili, trebuiau să pară simboluri ale voinţei populare, nu o altă expresie, „1 luminată, a influenţei sovietice. Pe de altă parte, criza siste – ului era reală, experienţele nu mai erau permise, iar alternativa era orientarea ţării respective către Vest.

De prin anul 1994 în presa occidentala a început momentul dezvăluirilor. De ambele părţi ale Oceanului ziare, reviste şi posturi de televiziune au făcut publice o serie de amănunte secrete ale liberalizării Estului, în România, ziaristul Vladimir Alexe le-a urmărit cu tenacitate. La 19 noiembrie 1999 el va publica un articol sinteză pe baza unor extrase din presa străină. Cititorul român putea afla astfel că fostul lider est-german Honecker a declarat ziarului Berliner Wochenpost: „Destituirea mea ca şef al partidului şi al statului este rezultatul unei manevre de mare anvergură ai cărei instigatori continuă să rămână în umbră. Cei care astăzi se laudă cu această acţiune nu sunt altceva decât plevuşcă” 147. Václav Havel a declarat postului de televiziune BBC îi „Revoluţia de catifea de la Praga a fost declanşată de KGB”. Reconstituirea modului cum a operat KGB-ul în Cehoslovacia ne interesează şi pe noi: „Generalul sovietic Viktor Gruşko, adjunctul lui Kriucikov (preşedintele KGB-ului), a sosit în ajun, personal, la Praga, împreună cu un grup de visautniki, ofiţeri spetznaz (operaţiuni speciale), care acţionează de regulă în civil. Gen. Gruşko şi gen. Teslenko (însărcinat la Praga al KGB-ului) au condus împreună cu colegul lor cehul Alois Lorenc (şeful Sth, Securitatea cehoslovacă) întreaga desfăşurare Revoluţiei de catifea dintr-un apartament conspirativ din Praga” 148. Două publicaţii ale Departamentului de Stat al SUA – „Facts on File” şi „Background Notes” – au dezvăluit încă

din 1994 că premierul reformist ungar Gyula Horn „făcuse parte din AVO, securitatea maghiară, şi participase din plin la reprimarea în sânge a revoltei anticomuniste de la Budapesta, din 1956" 149. Bomboană pe colivă, după cum spune o expresie românească, a fost însă dezvăluirea apartenenţei lui Lech Wałęsa la reţeaua de informatori ai poliţiei politice poloneze (ZB) 150-Toate aceste amănunte pălesc în faţa acţiunii, a comportamentului personalităţilor reformatoare din momentul decisiv al căderii comunismului. Probabil că nişte oameni perfect „curaţi", nişte opozanţi autentici nu ar fi avut vreo şansă să răstoarne regimurile dictatoriale că numai din interior, prin substratul viabil al loviturii de stat, se putea ajunge la o revoluţie. Un om „curat" ar fi condus mesajul său într-o direcţie foarte precisă şi categorică: „Jos comunismul!", dar şi Judecaţi comunismul!", ceea ce ar fi însemnat căutarea, găsirea şi pedepsirea vinovaţilor pentru deceniile de dictatură comunistă. Or, vinovaţii pentru existenţa sistemului comunist erau la Moscova, apoi la Washington şi la Londra, sub monumente de marmură. Mai rămăseseră epigonii lor locali. Să fi fost nebuni de legat, ca preşedintele cehoslovac Svoboda, liderii comunişti nu s-ar fi dat la o parte pentru a fi judecaţi, în numărul din 22 noiembrie 1989 al publicaţiei sovietice „Literaturnaia Gazeta" se făcea aprecierea că, cel puţin în privinţa evenimentelor din RDG şi Cehoslovacia, „oamenii au ieşit în stradă nu numai ca urmare a acţiunilor subversive, ci, în primul rând, ca urmare a acumulării unor dificultăţi şi nemulţumiri interne" 151.

Ultima tentativă de împăcare cu americanii în străinătate situaţia României şi a lui Ceauşescu prezenta un aspect paradoxal, în presa vest-europeană comuniştii şi Ceauşescu erau atacaţi violent, Securitatea şi Armata erau etichetate drept credincioase până la moarte lui Ceauşescu, românii acuzaţi de naţionalism şi de laşitate. Excela presa franceză, în special cea socialistă. Şablonul Ceauşescu-Dracula a circulat pe la mai toate marile publicaţii occidentale. Campania anti-Ceauşescu din presa

franceză are două direcţii principale, este de durată şi constantă. Sursa iniţială o constituie modificarea poziţiei oficiale franceze, în primul rând a Preşedinţiei, atât sub Valéry Giscard d'Estaing cât şi sub François Mitterrand, faţă de Nicolae Ceauşescu personal. Apoi a fost nevoia de a-i proteja şi apăra pe disidenţii şi opozanţii din România, debil nucleu al rezistenţei, de furia partidului şi a Securităţii. A doua direcţie a atacurilor provenea din bătălia pe care o ducea Franţa pentru a gestiona procesul de negociere a liberalizării, aflat în pericolul de a fi restrâns la o înţelegere sovieto-americană. Ideea „Casei comune – Europa" nu putea admite insule dictatoriale şi anacronice, aceasta fiind una din bazele înţelegerii franco-sovietice Interesul insistent şi zomotos pentru orice decizie stupidă a conducerii sau pentru orice zvon mai mult sau mai puţin fondat venit de la Bucureşti pe căile disidenţei şi ale opozanţilor ţinea subiectul „România ceauşistă" sub presiune. Franţa, considerată neoficial o protectoare şi un fel de responsabilă pentru România, va potenţa prin dinamica interesului ei oficial şi neoficial această imagine. Preşedintele François Mitterrand va merge chiar mai departe, amestecându-se în relaţiile româno-maghiare şi punctând, prin revenirea la vechiul obicei al negocierii problemelor României direct cu URSS (Rusia), poziţia sa de Mare Putere angajată în procesul de modificare a hărţii politice a Europei de Est şi de îngheţare a hărţii geografice. Prin nota Nr. 00288/12.12.1989, Departamentul Securităţii Statului îl informa pe Ceauşescu că preşedintele Franţei făcuse o declaraţie publică extrem de gravă la încheierea reuniunii CEE de la Strasbourg. „... Problema unor provincii cum ar fi Silezia, Moravia, Prusia Orientală etc. trebuie săiră. mână intangibila. În schimb, nu trebuie să se omită problema divergenţelor între Ungaria şi România în problema Transilvaniei sau problema Basarabiei... Franţa şi URSS, trebuie să-şi reia rolul de asigurare a echilibrului în Europa, aşa cum au făcut-o de secole". 152 Mai clar de atât, mai evident asupra jocului făcut de Franţa „de secole" împotriva

României nu există. Nicio altă ţară, nici măcar URSS, din iniţiativa ei, nu a pus în discuţie apartenenţa de drept a Transilvaniei la România. şi asta, în 1989!

În timpul acesta presa americană tăcea sau continua să publice mari articole plătite de serviciul de propagandă al lui Nicolae Ceauşescu. În octombrie 1989, New York Times Magazin se pregătea să publice un amplu articol despre politica independentă a României şi despre calităţile de lider mondial ale lui Ceauşescu, afişând un portret al acestuia pe copertă, în presa americană aşa ceva nu se admite-n cazul unui duşman al SUA. Un ziarist cu renume, David Binder „g ţa NWT, avea puterea sa plaseze mereu astfel de articole şi pagini în urma unor proteste, ziarul american a publicat articolul fără să mai acopere coperta cu chipul zâmbitor al „geniului Carpaţilor”. Cunoscutul opozant Minai Botez va descrie în 1989 o discuţie semnificativă cu ziaristul american: „Am avut ocazia să stau de vorbă, la reşedinţa unui diplomat american, cu David Binder, considerat drept unul dintre ziariştii occidentali cei mai competenţi în probleme ale Europei de Est, care se afla într-o călătorie la Bucureşti. A făcut afirmaţii dure, exprimându-se astfel: «Cine sunteţi voi? Cine sunt disidenţii din România, mă rog? Ce înseamnă, pentru voi, societatea civilă românească? în Balcani nu există aşa ceva. Noi preferăm dialogul cu cei care reprezintă realitatea, precum domnul Ceauşescu. El, măcar, e la putere» „153.

Autorul a încercat să înţeleagă acest fenomen, de aceea a apelat la un martor unic, la o personalitate românească de talie internaţională, unul dintre puţinii români care reuşiseră să devină celebri prin intermediul presei americane – graficianul Eugen Mihăescu. La 9 iulie 2003, Eugen Mihăescu, ambasadorul României la UNESCO, mi-a declarat următoarele:

„Eugen Mihăescu: Până la sfârşitul lui noiembrie am avut sentimentul că americanii îl ţineau în braţe pe Ceauşescu. Am fost pe la marile cotidiane pentru a-i convinge pe redactori că Ceauşescu este un impostor. Mă

respingeau, refuzau să creadă. Pentru ei Ceauşescu era unul dintre învingători, unul dintre cei care luptaseră împotriva Moscovei şi învinseseră acum, când se liberaliza Estul. Incredibil! Am dus în redacţii articolele anticeauşiste din presa europeană. «Propagandă» – îmi răspundeau. Le-am spus: «Demodează sate, demolează biserici, nenoroceşte copii…» Nimic. «Ceauşescu e aliatul Americii, ne-a ajutat mult».

AMS: În noiembrie 1989?

EM: Sfârşitul lui ’88 şi începutul lui ’89. Îmi venea să înnebunesc. Mai păţisem chestia asta în toamna lui 1988 la Londra, Am cerut o audienţă preşedintelui Comisiei de politică externă a Camerei Comunelor, nu mai ţin minte cum îl chema… Mă primeşte şi îi spun cine e Ceauşescu. Englezul se uită la mine şi îmi răspunde: «Cunosc semnătura dumitale din New York Times. Desenezi foarte frumos, dar ai vreun mandat?», îi răspund: «Am mandatul a 21 de milioane de români cu căluşul în gură». «Românii!» – se miră el şi începe să-mi spună bancul cu Sfântul Petru care l-a întrebat pe Dumnezeu de ce a dat atâtea bogăţii în zona Carpaţilor, iar Dumnezeu îi răspunde: «Stai liniştit că i-am pus pe români peste ele», în sfârşit, prin vara lui ’89, aflu că Bush se duce la Budapesta… Vedeţi dumneavoastră data exactă, când a fost Bush în Ungaria…

AMS: Cred că în iulie… (data corectă 11 – 12 Mie 1989, n.a.)

EM: Aflu că Bush se duce în vizită în Ungaria şi mai aflu că va face o escală secretă la Otopeni să se vadă cu Ceauşescu.

AMS: Cât de secretă era, dacă ştia presa americană?

EM: Păi nu de la presă am aflat. Este o întâmplare care m-a convins că Ceauşescu juca foarte sus pe cartea americană. Domnule, nenorocitul ăsta penetrase unde nu te aştepţi. Mihai Botez era intim al familiei Shultz. George Shultz, secretarul de stat al lui Reagan.

AMS: Făceau parte din aceeaşi lojă?

EM: Nu ştiu dacă era o lojă propriu-zisă. Shultz făcea

parte din «Clubul Bilderberger», după numele unui hotel unde s-au întâlnit prima oară cei mai puternici oameni din lume, într-o localitate din Olanda (Costerbeek, n.a.) Acum se întâlnesc, nimeni nu ştie unde. Este, dacă vrei, un fel de guvern mondial, ăsta de care se vorbeşte, nimeni nu ştie adevărul. şi Shultz îi spune lui Botez că Bush face escala secretă la Otopeni. Botez mă sună şi mă anunţă alarmat ce a aflat. Alerg la New York Times şi îl întreb pe Ray Cave, redactorul şef, dacă are editorial despre vizita lui Bush în Ungaria. Avea. D întreb dacă ştie de escala secretă de la Bucureşti. Nu ştia. îl implor să facă ceva şi Ray Cave hotărăşte să-l atace pentru prima oară pe Nicolae Ceauşescu. Aşa apare, în preziua vizitei lui Bush la Budapesta, ştirea că este prevăzută şi o întâlnire cu Nicolae Ceauşescu, «acest Noriega al comunismului».

AMS: Noriega era inamicul numărul unu al administraţiei americane.

EM: Domnule, proiectul a fost real. Iată de ce. În aceeaşi zi, Shultz îl sună pe Botez şi îi reproşează că mi-a dezvăluit secretul acelei vizite. Fusese sunat de la Casa Albă şi certat pentru anunţul din New York Times. Aranjamentul fusese real".154

Să încercăm să lămurim lucrurile. Nu există nicio informaţie accesibilă care să ateste intenţia lui George Bush de a se întâlni cu Nicolae Ceauşescu în secret la Otopeni. Există în schimb certitudinea că preşedintele american nu se putea întâlni în secret cu Ceauşescu pentru că traseul aeronavei prezidenţiale americane este cunoscut de toţi cei care gestionează spaţiul aerian al Europei, pentru că se creează un culoar aerian special şi nimeni nu-şi asumă riscul să facă modificări în traseu fără o notificare prealabilă. Prezenţa aeronavei AirForce One pe un aeroport nu poate fi mascată, oricât de adâncă ar fi noaptea întâlnirii. Însă originea informaţiei, implicând nume de prestigiu – George Shultz, Mihai Botez, Eugen Mihăescu –, nu poate fi o intoxicare banală sau o părere aruncată întâmplător. Mihai Botez a aflat despre intenţia de contact Bush-Ceau-şescu de la George Shultz în casa

acestuia, unde se găsea în vizită, şi în prezenţa soţiei acestuia. L-a sunat pe Eugen Mihăescu de la unul din telefoanele imobilului fostului secretar al Departamentului de Stat. Casa Albă a reacţionat în condiţii private, dar a reacţionat. Dacă a existat o tentativă de acest gen, ea nu putea fi lansată decât de la Bucureşti, din iniţiativa personală a lui Ceauşescu, nu se putea transmite decât printr-un canal foarte special – eventual şi cel mai plauzibil, şef rabinul Moses Rosen – şi nu se putea adresa decât grupului Dreptei republicane, al neoconservatorilor de care am amintit în primul capitol, unde se aflau personalităţi, în majoritate de origine evreiască, care făcuseră afaceri în trecut cu Ceauşescu. „Afacerea" pare la prima vedere a fi facilitarea emigrării evreilor din România şi mai ales din Est prin România. Se comentează foarte des şi cu convingere pe tema vânzării evreilor de către Ceauşescu, fapt care ar fi generat „umbrela americană" cu care a fost protejat două decenii Ceauşescu. Numai că, în momentul în care priveşti cifrele emigrărilor de evrei din România şi înmulţeşti numărul lor cu sumele care se estimează că se pretindeau de către Ceauşescu, nu vei obţine o cifră mai mare de 20 de milioane. Un mizilic! Pentru câteva zeci de mii de evrei care mai rămăseseră în România după valul emigraţionist de sub Gheorghiu-Dej şi pentru o mizăde 20 de milioane de dolari nu se creează o supercampanie mondială de proiecţie pozitivă a figurii fostului copil de ţăran din Scorniceşti, nu vin doi preşedinţi americani la Bucureşti, în plină doctrină Brejnev, şi nu se face Congresul SUA că nu vede dictatura comunistă din România. Într-o carte foarte subiectivă de memorii, fostul şef rabin Moses Rosen arată care era realitatea numerică a evreilor sub regimul Ceauşescu: „Pretenţia rabinului Miller că România a oprit emigrarea evreilor era totalmente nefondată. Mii de evrei părăseau România în fiecare an. Cifra de 100.000 de evrei pentru România nu avea, de asemenea, nicio bază reală. Cu atât mai mult era o minciună faptul că 30.000 de evrei ceruseră emigrarea şi fuseseră respinşi. De fapt, la data aceea, în 1975, existau

numai 45.000 de evrei în România şi numai 800 dintre aceştia ceruseră formularele pentru emigrare" 155. Relaţia cu evreii a lui Nicolae Ceauşescu, mediată abil de rabinul comunist al României, avea o agendă pe cât de secretă, pe atât de grea: transferul evreilor estici prin aeroporturile din ţară, legături adânci cu Mossadul şi Forţele Armate Israeliene, în primul rând prin cadre militare formate la şcolile din România, cooperare între serviciile de informaţii şi scurgeri „întâmplătoare" de la unul la altul, fie despre ce mai pregătesc palestinienii, fie despre ce mai pregătesc sovieticii, amplasarea unor directori de origine evreiască la conducerea mai tuturor firmelor americane din România, plasamente financiare la bănci americane, cumpărarea de către România a unor terenuri şi companii în străinătate, girate de fonduri evreieşti, sprijinul constant acordat Israelului la ONU prin votul separat faţă de cel ostil al blocului estic ş.a. Cornel Burtică, fost ministru al Comerţului Exterior, declară Rodicâi Chelaru: Cu deosebită atenţie trata Ceauşescu problemele comunităţii evreieşti, care cuprindea mulţi ilegalişti. Rabinului Moses Rosen i-a asigurat condiţii speciale pentru a-şi desfăşura activitatea. Putea să plece în străinătate sau să aducă de acolo orice bunuri care nu erau permise oamenilor de rând. De asemenea, pentru a sprijini comunitatea, eu, ca ministru al Comerţului Exterior, am convenit cu rabinul să prestăm prin firma TERRA orice fel de servicii de care avea nevoie comunitatea evreiască: aprovizionare cu alimente şi bunuri de primă necesitate, îngrijirea cimitirelor etc. Serviciile erau plătite de organizaţia JOINT INTERNAŢIONAL" 156. Citatul este interesant pentru ceea ce nu conţine şi anume faptul că acea „comunitate" de care vorbeşte Burtică mai număra spre sfârşitul deceniului nouă aproximativ 9.000 de evrei, adică extrem de puţini, mulţi dintre ei integraţi în societate ca români de origine evreiască (pe linie maternă), iar felul cum se făceau plăţile, direct între MCE şi Joint International, nu prin intermediul Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România, arată că în America

bordul acestei organizaţii luase decizia de a-l sprijini pe Ceauşescu. Acesta nici măcar nu este un secret, nu s-au ferit nicio clipă, şi este suficient să iei în mână presa din zilele în care Nicolae Ceauşescu se afla în Statele Unite sau presa din zilele premergătoare vizitei preşedintelui american în România ca să vezi cu cine se înţâlnea întotdeauna şeful statului român înainte să-l întâlnească pe şeful administraţiei americane. A fost vorba de cea mai strânsă legătură vizibilă şi invizibilă cu o ţară comunistă din Estul Europei.

Nicolae Ceauşescu a greşit faţă de această relaţie nu prin antisemitismul permis accidental unor ziarişti sau scriitori români, nici prin epurări pe criterii etnice. A greşit exact în substanţa relaţiei, a greşit în afaceri. Când a iniţiat relaţia privilegiată cu America şi cu evreii, Ceauşescu a cerut chiar el dezideologizarea legăturilor, să se facă abstracţie de sistemele politice diferite, de conflictul ideologic dintre ele, iar afacerile să se desfăşoare, cu mici amendamente – de exemplu, procentul 51 – 49% din societăţile mixte –, după doctrina şi practica pieţei libere. Biograful Ion Petcu nu ratează esenţa erorilor lui Ceauşescu: „La prima vedere, pierderea sprijinului oamenilor de afaceri americani pentru România a fost determinată de «noua politică economică» adoptată la Bucureşti, în 1980, deficitul balanţei de plăţi a României depăşea 3 miliarde ş, din care în relaţiile cu SUA 410 milioane ş. În acelaşi timp, datoria externă a ţării a atins la sfârşitul anului 1981 suma uriaşă de 11, 4 miliarde ş. Pentru reechilibrarea balanţei de plăţi, N. Ceauşescu a adoptat o politică cum nu se poate mai proastă şi neinspirată pentru ţară: pe de o parte, a decis o expansiune forţată a exporturilor însoţită de o limitare drastică a importurilor, paralel cu reeşalonarea datoriei externe; pe de altă parte, a decis plătirea cu orice preţ a datoriei externe până la sfârşitul anului 1988. Aceste decizii – mai ales reducerea drastică a importurilor – au lovit, între altele, în exportatorii americani care şi-au pierdut treptat interesul pentru relaţiile cu România” 157.

Prima ripostă a oamenilor de afaceri americani este descrisă de acelaşi Cornel Burtică: „Americanii ne-au făcut o radiografie economică perfectă – ce fenomene negative se manifestau în economia românească – şi au răspândit acest document câtorva zeci de bănci, iar acestea au început să nu ne mai acorde credite, începuseră şi comentariile dure din afară, iar administraţia Reagan punea deja tot felul de interdicţii în negocierile privind clauza naţiunii celei mai favorizate…" 158. Afirmaţiile lui Burtică îl confirmă pe Eugen Florescu, fostul consilier al lui Ceauşescu, prezent la Washington odată cu verdictul: „Ceauşescu – falit!". Cum canalul emigraţionist funcţiona, problema clauzei naţiunii celei mai favorizate nu poate fi înţeleasă decât ca o presiune cu substrat economic. Situaţia nu avea din punctul de vedere american vreo legătură cu comunismul, însă avea legătură din punctul de vedere al lui Ceauşescu. Cotitura „noii politici economice" a grăbit răcirea relaţiilor româno-americane.

Revenind acum, după ce cunoaştem contextul, la încercarea lui Ceauşescu de a sensibiliza puternicul nucleu lobbist american în vara anului 1989, trebuie să observăm că apelul vine la numai câteva zile după întâlnirea „cu scântei" de la Bucureşti dintre Ceauşescu şi Gorbaciov. Reamintesc că cearta violentă cu liderul sovietic a avut loc în noaptea de 7 spre 8 iulie, iar vizita lui George Bush la Budapesta era planificată în 11 – 12 iulie. Cererea lui Ceauşescu pentru aranjarea unei escale la Otopeni – în subtextul căreia se vede o încercare disperată de a se apăra de Gorbaciov – a ajuns la grupul jlissinger, Eagleburger, Shultz şi probabil că aceştia intenţionau, din onestitate, să facă un demers. Nu au putut trece de Bush. În plus, la acea dată America discuta direct cu URS S gestionarea puterii în lume, iar evreii emigrau din Est direct în Israel. Gestul semnificativ al presei americane şi care a declanşat campania de informaţii despre situaţia din România a fost făcut la 2 decembrie 1989 de CNN. Ecranul era despărţit în două: în stânga se transmitea în direct aterizarea avionului lui Mihail Gorbaciov pe aeroportul din

La Văita, capitala Maltei, în dreapta se transmitea în direct aterizarea avionului care o aducea în America pe Nadia Comăneci, simbolul României în America, marea gimnastă trecută clandestin peste graniţă în Ungaria de o echipă a serviciilor secrete maghiare. Mao spusese deja: „O imagine face cât o mie de cuvinte”.

Primele semnale de peste Prut în această perioadă se produc evenimente importante în Basarabia, provincia românească încorporată Uniunii Sovietice prin Pactul Molotov-Ribbentrop. Hotărârea Echipei Gorbaciov de a modifica structura şi componenţa pseudoparlamentului Uniunii Sovietice şi de alegere a unui nou Congres al Deputaţilor Poporului a pus în mişcare diferite grupări basarabene. Gruparea naţionalistă, având un nucleu intelectual credincios istoriei şi limbii române, va profita de ocazie pentru a începe a se face cunoscută public în calitate organizată. La fel ca şi alte grupări basarabene, echipa naţionalistă a fost infiltrată încă de la început de agenţi sovietici, cu scopul de a controla limitele de acţiune ale programului său politic. Principala fisiune a agenţilor era să identifice acele grupuri sau personalităţi credincioase adevărului istoric şi dreptăţii popoarelor, să le provoace la manifestări naţionaliste sau să le organizeze chiar ei. Mişcarea naţionalistă trebuia să devină în ochii populaţiei Basarabiei un pericol, o formă de extremism, o tentativă de trecere a provinciei direct sub „ocupaţie” românească.

Încă din cursul anului 1988 în Basarabia se activează grupurile intelectuale şi studenţeşti naţionaliste, dedicate revenirii la limba română şi la grafia latină, în martie 1989, scriitoarea Leonida Lari scoate la Riga, în Letonia, revista Glasul în limba română. Pe teritoriul provinciei româneşti încorporate de URSS prin înţelegerea cu Germania nazistă apar primele formaţiuni, mai întâi culturale, de promovare a adevărului istoric şi a valorilor limbii şi literaturii române, cărora populaţia românească le aparţinea de drept: „Clubul Mateevici, Mişcarea Democratică Moldovenească, Liga Democratică a Studenţilor,

Societatea Istoricilor – care la 20 mai 1989 s-au contopit în una singură: Frontul Popular Moldovenesc" 159. Programul politic era foarte simplu şi direct, îmbinând problematica identitară cu cea politică: l. Suveranitatea republicii. 2. Limba română ca limbă oficială de stat. 3. Trecerea la grafia latină, veşmânt firesc al oricărui idiom latin; Tricolorul ca drapel de stat. Frontul Popular organizează o serie lungă de manifestaţii şi adunări de protest în care se lansează de către patrioţi autentici şi principalele mesaje naţionaliste, axate pe cele trei idei fundamentale: istoria, cultura şi limba română. Aplicarea unui astfel de program în republica sovietică a Moldovei însemna, fără echivoc, desprinderea de URSS şi revenirea la Patria Mamă, România. Pentru a controla şi compromite această tendinţă, KGB-ul a activizat reţelele sale informative în republică şi a pregătit o serie de diversiuni menite să sperie populaţia românească cu perspectiva unei noi intervenţii militare, pe de o parte, iar pe de altă parte să sperie minoritatea rusofonă cu perspectiva repetării „invaziei fasciste româneşti" din 1941. La 7 noiembrie, cu ocazia manifestaţiei de ziua URSS se organizează o defilare militară cu scopul de a-i intimida pe cetăţeni. Mulţimea năvăleşte în piaţă, şi coloanele militare sunt întoarse în cazărmi. Din dorinţa de răzbunare, militarii deschid focul mai târziu, apoi, când mulţimea se adună în faţa clădirii Ministerului de Interne, militarii „au ieşit din clădire înarmaţi până în dinţi – dovadă că atacul ce a declanşat alarmarea mulţimii fusese premeditat – şi au început să lo-vească în neştire. A fost o răfuială în cel mai autentic stil KGB-ist" 160. KGB-ul a organizat de altfel mai multe greve în întreprinderile basarabene, incitându-i pe muncitori să se opună schimbării grafiei «i limbii oficiale, lansând şi zvonul că forţele patriotice româneşti din Barsarabia urmăresc alipirea republicii de România apoi măcelărirea membrilor de partid comunist sovietic, în ciuda aparenţei unei pierderi a controlului asupra republicii sovietice a Moldovei, JCGB şi GRU au controlat permanent mişcările grupului naţionalist, nu numai prin

operaţiuni de infiltrare, deconspirare, denigrare publică şi trădare (cazul grupului Ilie Ilaşcu), dar şi prin mobilizarea structurilor militare şi de securitate sovietică din centrele de la Nikolaev, Tiraspol şi Odessa. În toamna anului 1989, Armata sovietică planifică manevre militare în Basarabia la sfârşitul cărora trupele combatante rămân pe poziţii de aşteptare. Totodată, pentru a putea controla deplin situaţia, KGB-ul a acţionat restrictiv asupra sistemului de alimentare cu utilităţi a republicii, sistem energetic amplasat de Stalin strategic, dincolo de Nistru.

Agitaţia publică a Frontului Popular a fost resimţită în toată intensitatea ei în vechea capitală a Moldovei întregite, la Iaşi. Grupul cel mai sensibil la ceea ce se petrecea peste Prut a fost cel intelectual, de altfel niciodată rupt spiritual de fraţii aflaţi sub ocupaţie sovietică. Din februarie 1989 încep să apară apelurile şi contactele unor personalităţi basarabene \zeuropalibera. Mesajele scrise sau convorbirile telefonice de la Chişinău, deşi afectate tehnic de starea precară a comunicaţiilor, aveau însă un conţinut clar, neobişnuit de transparent. La 19 septembrie 1989, Gorbaciov va lua cuvântul la plenara CC al PCUS, anunţând proiectul creşterii autonomiei republicilor din componenţa URSS, dar va atrage atenţia că „toate manifestările de naţionalism şi de şovinism, orice tentativă de a aţâţa Duşmănia faţă de un popor nu este de admis” 161. Tradus în limbile naţiunilor ocupate de URSS la sfârşitul războiului mondial asta însemna strivirea oricărei tentative de desprindere. La 2 noiembrie 989, pe fondul reacţiei tot mai violente a opozanţilor lui Gorbaciov, care, între altele, îi reproşau scăparea din mână a problemei naţionalităţilor, ambasadorul României la Moscova transmitea la Bucureşti explicaţiile primite de la V.A. Medvedev, membru al Biroului Politic, secretar al CC al PCUS: „Dificultăţile existente pe plan economic şi al raporturilor dintre naţiuni nu au fost determinate de restructurare. Ele au existat şi s-au acumulat de-a lungul anilor” 162.

De la începutul lunii septembrie atât Securitatea, cât

şi Armata României se văd confruntate cu o situaţie oarecum neaşteptată şi anume o avalanşă de contacte neoficiale sau conspirative din partea unor cetăţeni din Basarabia, majoritatea propunând colaborarea informativă sau trecerea la acţiuni comune în vederea dezlipirii B >tsarabiei de URSS. Unele propuneri, fiind prea extravagante, au fost declinate, altele au fost luate în legătură operativă şi folosite pentru culegerea de informaţii asupra mişcărilor trupelor sovietice şi a elementelor operative ale KGB şi Ministerului de Interne sovietice. O serie de legături au fost realizate pe linia informaţiilor militare, în cursul anilor, dinspre Basarabia veniseră semnale ale existenţei unor grupuri de patrioţi, între care cel din 1971 avusese un sfârşit dramatic. Este de subliniat că, spre deosebire de România, unde lupta de rezistenţă armată din munţi – cu toate tarele ei – pierise la începutul anilor ’60, lupta în conspirativitate şi lupta armată din Basarabia nu au încetat niciodată, numărul grupurilor şi organizaţiilor secrete româneşti active, capturate sau nu de sovietici, fiind foarte mare163. Ca exemplu mai cunoscut, un grup de iniţiativă condus de Alexandru Usatiuc Bulgăr a transmis Securităţii o scrisoare prin care solicita ca Nicolae Ceauşescu să pună în discuţie retrocedarea Basarabiei, în provincie existând în acel moment un climat favorabil unei astfel de acţiuni. Securitatea română îi prezintă cazul şefului statului. Nicolae Ceauşescu dă dispoziţie ca scrisoarea, însoţită de un „material” explicativ să fie remisă lui Iun Andropov. „Eroarea a constat în precaritatea documentării, chiar şi la nivel de rutină, înainte de a se raporta şefului statului pentru a afla dacă Usatiuc şi grupul său de patrioţi – între care Valeriu Graur, Gheorghe Ghimpu şi Alexandru Şaltoianu – acţionau cu sinceritate «j din propria lor iniţiativă. Consecinţele au fost dezastruoase pentru românii din Basarabia. KGB-ul a declanşat o teribilă anchetă în rândul grupurilor de români din Basarabia. Cele patru persoane din grupul Usatiuc au fost anchetate, excluse din partid, date afară din serviciu şi apoi deportate în Siberia”. 164 Până la evenimentele din

decembrie din România, Securitatea nu a putut evalua corect câte din aceste oferte erau sincere, venind de la patrioţi români, şi câte aveau caracter de intoxicaţie sau infiltrare, fenomen care a continuat şi după 1989, când soarta vechii provincii româneşti nu era încă hotărâtă. Cert este că multe din iniţiativele din Basarabia s-au dovedit ulterior a fi tentative de preluare a reţelelor de informaţii româneşti din provincie sau de identificare a poziţiei României faţă de o eventuală desprindere. Din nou s-a dovedit că URSS reuşise să domine situaţia informativă din Basarabia, să fie mult mai activă şi cu baze operative solide, realitate care ne mai costase o dată pierderea provinciei în 1940 fără să tragem un foc. şi acest amănunt va conta într-un fel anume în evenimentele din decembrie 1989.

Tot în septembrie se petrece la Iaşi, în culisele vizitei de lucru a lui Nicolae Ceauşescu, un fapt care nu poate fi neglijat. Ceauşescu vine la Iaşi pentru deschiderea anului universitar în condiţiile în care Securitatea deţinea informaţii că un grup organizat de KGB în Basarabia va pătrunde în România sub acoperirea de turişti şi va acţiona pentru organizarea unui protest care să bruieze mitingul din Piaţa Unirii. Informaţia este confirmată de şeful Securităţii judeţului Iaşi, colonelul Constantin Ciurlău:

„Domnul Ciurlău: în momentul când era la tribună, nişte grupuri care erau în partea cealaltă să încerce să zică «Jos Ceauşescu!».

Domnul Săndulescu: Adică nu era ceva similar cu ce a fost aici Pe 21 decembrie 1989?

Domnul Ciurlău: Oarecum” 165.

Securitatea ia măsuri complexe de blocare a oricărei posibilităţi de acest gen, dar, totodată, face la Iaşi o mişcare neobişnuită – în mod inexplicabil, Serviciul „Gărzi” care îl apăra pe Ceauşescu slăbeşte sistemul de protecţie şi câteva zeci de persoane ajung la el. A fost o acţiune deliberată. La începutul vizitei lui Ceauşescu, foarte devreme dimineaţă, generalul Iulian Vlad se va deplasa cu un autoturism propriu pe traseul delegaţiei, autoturism în

care îl va invita pe şeful Securităţii locale, colonelul Ciurlău. Cu această ocazie colonelul Ciurlău îi va da un raport amplu asupra situaţiei reale din judeţ, insistând asupra faptului că mai mult de jumătate din populaţia Iaşului îşi exprimă nemulţumirea faţă de condiţiile de trai, că există aproximativ 10 – 12.000 de petiţionari, cetăţeni care i-au trimis scrisori lui Ceauşescu şi că mulţi dintre ei vor încerca să i le înmâneze chiar personal. Spre surprinderea lui Ciurlău, Vlad i-a spus atunci: „Lasă câţiva să ajungă la el”, lucru care s-a şi petrecut. Această întâmplare nu putea avea loc fără ca Serviciul „Gărzi” să nu primească un ordin. Generalul Iulian Vlad „aranjase”, de fapt ordonase ofiţerilor din paza imediată a lui Ceauşescu să-i lase. Ciurlău va relata membrilor Comisiei senatoriale acest fapt: „Câte 10 oameni mergeau o dată la el şi îi dădeau scrisori” şi „au fost lăsaţi foarte mulţi să-i dea” 166. Scopul generalului Vlad era de a trezi atenţia lui Ceauşescu asupra realităţii, cu speranţa că va lua măsuri de îmbunătăţire a condiţiilor de trai.

Înţelegând – dar foarte târziu – cursul evenimentelor europene, Nicolae Ceauşescu va încerca să redeschidă problema Basarabiei la Congresul al XIV-lea al partidului, fără niciun efect măcar asupra patrioţilor autentici din provincie. Nu-i ajuta, nu-i mai putea ajuta. Dacă era un naţionalist autentic, dacă simţea sufleteşte rana Basarabiei, cum au simţit-o Nicolae Filipescu, Brătienii sau Nicolae Iorga, Ceauşescu trebuia să pornească această bătălie de mult, de când a aflat de negocierile privind reunificarea germană sau de când a auzit prima scuză sovietică pentru nedreptăţile istorice făcute Poloniei, Ungariei, Cehoslovaciei. şi de data asta am pierdut pe mâna noastră, în faţa unei perspective de minimă cedare – numirea fiului său la conducerea partidului –, Ceauşescu nu renunţă la putere, la întreaga Putere, şi lansează la plenara CC a PCR din 2? – 28 iunie 1989 procesul mecanic şi inutil al realegerii sale în funcţia de secretar general al partidului, înconjurat de oameni fără coloană vertebrală, nepatrioţi, el blochează orice speranţă a oamenilor de rând

şi îi pune şi mai mult în gardă pe şefii Armatei şi Securităţii care aşteptau o schimbare de conivenţă. Nici măcar aceasta nu se produce.

Oficial, România anului 1989 era cuprinsă de valul propunerilor venite de la oamenii muncii pentru realegerea lui Nicolae Ceauşescu în fruntea partidului şi a ţării. La televiziune se transmiteau interminabile telejurnale cu secvenţe de la adunările organizaţiilor de partid din ţară, cu declaraţii de adeziune şi sprijin din partea reprezentanţilor diferitelor categorii sociale. Duminică de duminică, seara era prezentat un spectacol organizat de fiecare judeţ în cinstea lui Ceauşescu. Toată acea campanie – inclusiv proiectarea în cinematografe a vizitelor de lucru ale şefului statului în locul filmelor artistice – avea drept scop prezentarea în ochii naţiunii şi ai lumii a unei imagini de solidaritate a poporului român şi a naţionalităţilor conlocuitoare cu Nicolae Ceauşescu. Dacă cei din străinătate nu mai credeau acest lucru, cei din interior nici atât, dar nu făceau nimic. Membrii Comitetului Central avuseseră o ultimă ocazie să pună în discuţie conducerea lui Nicolae Ceauşescu şi implicit soarta ţării la 24 – 25 octombrie 1989, în timpul Plenarei lărgite a CC a PCR. Tiţus Popovici va declara într-un interviu luat de Minai Tatulici în 1994 că aştepta ca Ceauşescu să-şi anunţe retragerea la această plenară. El a descris stupefacţia participanţilor în momentul în care şeful lor de partid a anunţat tema discuţiilor: „Problemele socialismului, ale activităţii ideologice, politico-educative, de dezvoltare a conştiinţei revoluţionare, de formare a omului nou, constructor conştient al socialismului şi comunismului în România”. Era irecuperabil. Dar şi ei erau la fel.

În Basarabia se constată o prezenţă sporită a unor turişti, funcţionari de stat sau aventurieri (cazaci şi foşti luptători în Afghanistan) care bântuie prin provincie fără un scop aparent. Unii dintre ei îşi oferă serviciile, ca luptători, pentru cauza moldovenilor. Alţii par a dori să se stabilească acolo, la spartul târgului. La 14 decembrie, în

timpul lucrărilor Congresului deputaţilor, Mircea Snegur, preşedintele Sovietului Suprem al RS Moldovenească, „a arătat că, la construirea Uzinei Metalurgice din Râbniţa, fostul Minister al Siderurgiei a promis că va aduce, din afara republicii, 139 de specialişti, ca până la urma să aducă peste 900, din care mulţi nu aveau nimic comun cu industria siderurgică” 167. Într-o telegramă trimisă de ambasada româna de la Moscova în data de 12 decembrie 1989, era semnalat un aspect care nouă astăzi ni se pare cel puţin straniu: „În RSS Moldovenească se constată un interes crescând faţă de soarta populaţiei de origine românească din fostele judeţe din sudul şi nordul Basarabiei, aflate în prezent în RSS Ucraineană. Are loc un proces de intensificare a cererilor pentru retrocedarea acestor teritorii RSS Moldoveneşti” 168. Ciudăţenia acestei situaţii venea din faptul că românii din Basarabia, deşi majoritari, erau departe de a se fi constituit într-o forţă politică unionistă coerentă şi puternică, şi cu toate acestea se preocupau de teritorii – e adevărat, româneşti – aflate în posesia Ucrainei. Toată această exagerare nu făcea decât să împingă debila forţă naţionalistă moldovenească în conflict cu puternica Ucraina, republică devastată de Istorie şi în care principala orientare doctrinară, cea dominantă şi profundă, a ucrainenilor era naţionalismul lor. La 11 februarie 1989 în Ucraina se formase organizaţia „Taras Şevcenko”, ca societate dedicată limbii ucrainene, iar în plan politic apăruse Mişcarea Populară a Ucrainei pentru Restructurare (prescurtat RUH) care şi-a ţinut primul său congres la 8 – 10 septembrie 169. Primele organizaţii reformiste ucrainene erau programatic naţionaliste şi nu aveau de gând sub nicio formă să accepte că teritoriile pe care le primise Ucraina de la URSS nu le aparţineau. Un conflict între naţionaliştii români şi ucraineni convenea de minune Moscovei pentru a proiecta o imagine de extremism, uşor de fixat asupra patrioţilor români autentici. Poziţia Moscovei de unică negociatoare şi de singură capabilă să gestioneze o criză moldo-ucraineană era căutată în primul

rând. Colonelul Constantin Ciurlău arăta în faţa Comisiei senatoriale până unde se ajunsese cu diversiunea sovietică: „Ceea ce m-a frapat a fost faptul că, începând cam din septembrie 89, au început să apară la televiziunea moldovenească unii turişti din Moldova cu anumite revendicări teritoriale, ca, vor să ia Moldova până la Piatra Neamţ şi respectiv până jos, cu acţiuni împotriva României, unde nu e perestroika şi glasnost, terminologia de atunci, şi în acest timp s-a intensificat foarte mult numărul turiştilor. Probabil că la ei a existat o anumită libertate de mişcare, putând să intre mai uşor la noi” 170. Evenimentele petrecute după 1989 au demonstrat că exact acest aspect a dominat diferitele forme de diversiune organizate de Moscova în spaţiul fostelor provincii româneşti din Est.

Opoziţie la Iaşi

Iaşul părea cumva pregătit pentru o acţiune anticeauşistă şi chiar anticomunistă. În februarie 1983 acţionase în oraş un mic grup de studenţi – între care şi Sorin Ovidiu Vântu – care fabricau manifeste bătute la maşina de scris şi le împrăştiau în oraş. Unul dintre manifeste, intitulat „Curaj moldoveni!”, îndemna explicit la revoltă împotriva lui Ceauşescu. Descoperiţi la începutul lunii martie prin identificarea particularităţilor grafice ale maşinii de scris folosite, studenţii sunt anchetaţi şi avertizaţi. La 28 martie 1983 „Consiliul de Stat adoptă Decretul privind regimul aparatelor de multiplicat, materialelor necesare reproducerii scrierilor şi al maşinilor de scris, prin care se introduce controlul poliţienesc asupra folosirii acestor aparate” 171.

În februarie 1987 se produsese o neaşteptată manifestaţie a studenţilor ieşeni provocată de condiţiile de trai din căminele studenţeşti, în iarna 1986 – 1987 în România se înregistraseră temperaturi de – 20 grade Celsius, cu o minimă în Moldova de – 26 grade Celsius.

Arh. SR, Stenograma nr. 179/29 mai 1994, A udierea colonelului Ciurlău Gh. Constantin, p. 6.

Cristina Păiuşan, Narcis Dorin Ion, Mihai Retegan,

Regimul comunist din România. O cronologie politică (1945 – 1989), Ed. Tritonic, Bucureşti, 2002, P283.

La 16 noiembrie 2003, cunoscutul om de afaceri Sorin Ovidiu Vântu, la acea data ziarist la Opinia studenţească, a declarat autorului:

„Sorin Ovidiu Vântu: A început la Căminele studenţeşti din Copou. Câteva sute de studenţi au început să coboare pe Bulevardul Lăpuşneanu spre centru. La circa 30 de minute după asta au început să se mişte şi cei din cartierul Tudor Vladimirescu. Erau politehniştii. S-au adunat cam 10.000 de oameni în Piaţa Palatului Culturii şi au pornit spre Primărie.

AMS: Dumneavoastră unde vă aflaţi?

SOV: Eram în oraş. Am fost informat de câţiva prieteni despre începutul mişcării şi imediat am părăsit Iaşul, ducându-mă la Roman. Acesta este adevărul, nu am nevoie de legitimaţie de erou. Alţii şi-au făcut şi şi-o pun pe frunte, umblă aşa printre noi cu capul gol. Eu făcusem acţiunea aceea cu manifestele în urmă cu câţiva ani şi mă ridicau imediat, vinovat sau nevinovat. Dar am aflat ce vă spun de la participanţi de încredere. Ce era semnificativ: când s-au pus în mişcare spre Primărie, pe stradă, pe trotuare, erau zeci de mii de ieşeni care n-au avut curajul să intre în coloană, dar strigau de pe margine: «Bravo! Mergeţi!» La Primărie au ajuns peste 20.000 de oameni, studenţi şi oameni care au rămas pe margine, privitori.

AMS: Cifrele mi se par cam mari!

SOV: Cifrele se află în documentele Securităţii Iaşi, care documente sunt acum la Armata de la Iaşi. Cifra de 20.000 de participanţi este oficială, este luată din documentele Securităţii.

AMS: Mai departe…

SOV: În faţa Primăriei nu s-a întâmplat absolut nimic. A venit mulţimea acolo şi a stat. Era un cordon de Miliţie. Ei strigau revendicări studenţeşti, frig, foame, burse, nicio clipă nu s-a strigat ceva cu Ceauşescu. Aveau probleme cu condiţiile de cazare, cu mâncarea la cantină. Atunci a venit informaţia că primul-secretar îi invită la dialog, să urce o

delegaţie de zece studenţi. Niciunul nu a vrut să vorbească, le-a fost frică. Un tip din mulţime, Dan Căpăţână, a strigat atunci: «Alegeţi dumneavoastră!» şi cei de la partid au ales la nimereală zece persoane. După vreo două ore au ieşit de la întâlni-rea cu primul-secretar, care le-a promis că «tovarăşul preşedinte Ceauşescu, aflând de problemele lor, va lua cele mai drastice măsuri pentru remedierea situaţiei». Mulţimea s-a împrăştiat dezorganizat.

AMS: Aveţi o explicaţie?

SOV: Niciun lider. De-asta nu s-a făcut nicio arestare, deşi, am uitat să vă spun că cei din Tudor Vladimirescu opriseră tramvaiele dimineaţa. Au oprit tramvaiele, au dat călătorii jos şi unii au devastat tramvaiele. Adică, a existat comportament huliganic, cu violenţă în mişcarea celor veniţi din Tudor Vladimirescu, dar nu s-a făcut nicio arestare. Iar pe cei din piaţă cum să-i aresteze, dacă primul-secretar îi alesese din mulţime să discute cu el. Nu aveau lideri, de-asta s-a dezorganizat atât de repede”.172

Securitatea judeţului Iaşi a trecut atunci printr-un moment dificil, care se va repeta identic la Braşov, în noiembrie. Ea a informat din timp asupra pregătirii manifestaţiei, arătând şi cauzele – condiţiile insuportabile din cămine –, dar Comitetul Judeţean de Partid nu a luat nicio măsură, în acea zi de 16 februarie 1987 – arată colonelul Ciurlău –, studenţii scandau: „Lumină să învăţăm”, „Apă să ne spălăm”. „S-au oprit în Piaţa Unirii, au cântat imnul ţării, care era atunci, şi pe la 12.30 au ajuns la cămine şi s-au culcat, între timp se dăduse drumul la lumină, la căldură”. A urmat însă imediat greva de la uzinele „Nicolina”. La 16 februarie 1987 se declanşează la Uzinele „Nicolina” o grevă spontană care îl are drept protagonist pe Titi Iacob, rectificator, credincios al Bisericii Creştine după Evanghelie. „În faţa primului-secretar şi a altor activişti de partid, a cerut drepturi pentru muncitori: duminică liberă, salarii omeneşti, căldură şi lumină, alimente în magazine” 173. Şi în acest caz, Securitatea l-a informat pe primul-secretar asupra

faptului că plata întârziată şi diminuată a salariilor va duce la o încetare a lucrului în ziua de 16 februarie, simultan cu mişcarea studenţească. La fel se va întâmpla şi la Braşov – puterea locală va ignora informaţia, încercând apoi să o ascundă de Bucureşti. Colonelul Ciurlău îi raportează generalului Vlad, care îl pune în gardă pe primul-secretar. Acesta reacţionează violent, anunţând destituirea lui Ciurlău şi telefonând unor lideri ai partidului, membri în CPEx, pentru a protesta faţă de „abuzurile" Securităţii, în momentul izbucnirii grevei de la Nicolina, primul-secretar ordonă Miliţiei să intervină în întreprindere, să împrăştie grupul de grevişti şi să-i aresteze pe capi. Inspectorul Mi şi şeful Securităţii refuză, în aceste condiţii, primul-secretar abordează direct Secţia militară a CC, cerând destituirea conducerii Securităţii Iaşi şi arestarea colonelului Ciurlău. Generalul Vlad îl va trimite de urgenţă la Iaşi pe colonelul Raţiu, şeful Direcţiei I, pentru a aplana lucrurile. Cu această ocazie, colonelul Gheorghe Raţiu va arăta „pericolul lipsei de prevedere şi de măsuri, în condiţiile intensificării acţiunilor ostile României, inclusiv de peste Prut". Conducerea politică a Iaşului va anunţa la Bucureşti că greva de la Nicolina a fost generată de membrii unei secte – trimitere la credinţa lui Titi Iacob – şi că a fost o provocare străină dezamorsată de activul de partid din întreprindere, explicaţie care a mulţumit conducerea centrală.

La Iaşi îşi continuă activitatea opoziţionistă Dan Petrescu, acesta acordând un interviu ziarului Liberation in ianuarie 1988 care se intitula „Nu Ceauşescu este singurul vinovat" şi se încheia cu fraza: „Este mai uşor să-l omorâm pe Ceauşescu decât să schimbăm sistemul" 174, în octombrie 1989, Dan Petrescu dă un interviu telefonic postului de radio Europa liberă în care anunţa că intră în greva foamei şi se pronunţa cu temeritate şi cu argumente împotrivă realegerii lui Nicolae Ceauşescu la Congresul din noiembrie. Reţinut pentru câteva ore, el este eliberat şi supus domiciliului forţat. Ca urmare a transmiterii interviurilor lui Dan Petrescu şi Luca Piţu, o listă de

protest se completează cu 11 semnături, inclusiv a Doinei Cornea. Direcţia I a Securităţii consideră mişcarea ca nesemnificativă.

Evenimentele din decembrie 1989 de la Iaşi trebuie încadrate şi înţelese într-un context specific marelui oraş moldovean, în primul rând, lăsând la o parte orice tentaţie spre patriotismul local a eroilor acelei tentative de revoltă, lâşiul a fost, eră şi continuă să fie un centru cultural şi tradiţional foarte puternic. Din punct de vedere al intensităţii vieţii culturale, Iaşul este cel mai important centru al ţării, prin mediul spiritual laic şi religios de înaltă calitate şi consistenţă, prin permanenta aplecare asupra tradiţiei culturale şi istorice a provinciei, prin unul din cele mai solide centre istoriografice şi arheologice, prin faima şi valoarea Universităţii, prin personalităţile rămase în oraş şi ataşate oraşului, Moldovei şi problemei românilor de peste Prut. Să nu uităm că Iaşul a fost centrul mişcării naţionaliste române! Primul supus influenţei şi agresiunii ţariste şi bolşevice, Iaşul a rezistat şi prin dimensionarea, uneori până la exces, a reacţiei sale naţionaliste. În Iaşi apărea o presă literară foarte ofensivă care dădea mereu bătaie de cap cenzurii. Toate aceste elemente de imagologie urbană şi regională sunt amintite pentru a sublinia că orice mişcare de protest sau de revoltă la Iaşi, indiferent ce cauză socială sau economică ar fi avut, a fost întotdeauna preponderent politică, iar caracterul preponderent politic a fost dat mereu de substratul naţional, al înţelegerii profunde şi lucide a intereselor naţionale. Chiar şi Dan Petrescu, un anticomunist notoriu, dar rezervat în ce priveşte naţionalismul, se manifesta cu scopul de a trezi conştiinţa naţională a românilor în contrast cu delirul propagandistic al dictaturii ceauşiste. Altfel spus, la Iaşi, spre deosebire de alte centre protestatare notorii ale ţării – Braşov, Petroşani, Bucureşti –, unde de la nemulţumiri sociale se ajungea conjunctural la conţinut politic, sursele economice sau sociale ale protestului ieşean au avut întotdeauna o direcţie ideologică precisă spre interesul naţional, fiind privite ca

anomalii, abuzuri sau erori economice şi sociale ale Puterii care slăbeau, destructurau sau distrugeau elemente definitorii ale naţiunii. De aceea, erorile şi abuzurile lui Ceauşescu erau privite la Iaşi ca antinaţionale, nu neapărat ca expresie a tipologiei unei dictaturi personale.

După 1986, protestul unor grupuri intelectuale a fost direct anticomunist, influenţat la fel de direct de evoluţia liberalizării Estului şi de ideea folosirii acelui moment pentru o răsturnare de sistem, nu Pentru o perestroikă. Subliniez aici că fenomenul graffito de la Iaşiînscri prionare pe ziduri a unor mesaje – a avut mult înaintea altor oraşe un conţinut explicit anticomunist, cea mai frecventă inscripţile fiind „Jos comunismul!”. Nuanţele acestea erau transmise de intelectualitate, de preoţii ortodocşi şi catolici în permanenţă către muncitori printr-o multitudine de mesaje. Iaşul avea şi o tradiţie muncitorească aparte, îmbogăţită de conflictul dintre propaganda şi acţiunea bolşevică şi mişcarea naţionalistă muncitorească din oraş între 1917 şi 1920175, de permanentele instigări sovietice ale muncitorimii ieşene până în 1944, precum şi de interesul privilegiat acordat de regimul comunist industriei ieşene, considerate ca făcând parte din „avangarda mişcării muncitoreşti” din România, în oraş se aflau două unităţi industriale importante: Uzinele „Nicolina” şi Combinatul de Utilaj Greu (CUG), un mamut energofag care în ultimii 5 ani, înainte de 1989, supravieţuia numai din comenzi pentru URSS, niciodată livrate la timp. În iarna anului 1985 autorul acestor rânduri a văzut la faţa locului cuptoarele de la CUG Iaşi cu topitura răcită şi cu zăpadă aşezată în ele ca urmare a faptului că ningea prin plafoanele halelor, în această conjunctură, pentru ca o revoltă la Iaşi să aibă succes ea trebuia să îndeplinească anumite condiţii care presupuneau constituirea unui nucleu al intelectualităţii ieşene, preluarea iniţiativei şi conducerea acţiunii – pentru a proiecta şi menţine caracterul politic al revoltei –, şi realizarea unei legături organizatorice între acest grup şi muncitorime, astfel încât forţa protestului social şi

economic să fie canalizată direct spre finalitatea sa politică. Un astfel de grup a apărut la Iaşi în decembrie 1989.

Iniţiatorul lui a fost Ştefan Prutianu, economist la Centrul de Cercetări Ştiinţifice şi Inginerie Tehnologică pentru Utilaj Metalurgic şi Prese (CCSITUMP) cu sediul în incinta CUG Iaşi. Acesta l-a contactat în luna august pe Cassian Maria Spiridon, inginer la aceeaşi instituţie şi scriitor, într-un program de televiziune dedicat revoluţiei din decembrie 1989, Ştefan Prutianu va declara: „Era o oarecare inconştienţă, adesea şi o nebunie, nu o simplă dorinţă de aventură. Ideea era de a provoca o comunicare, de a crea o reţea de persoane prin care o şoaptă din gură în gură să ne lege într-o conspiraţie. Frontul Popular Român, le spuneam că este o organizaţie secretă, puternică. Ea încă nu exista, el se iniţia, era la început" 176. Cassian Maria Spiridon explică felul în care s-a format nucleul uscării revoluţionare de la Iaşi: „Ideea cu mişcarea din 14 decembrie a pornit de la Frontul Popular din Republica Moldova. Noi ne uitam la televizor, vedeam că Frontul Popular de dincolo de Prut este o forţă politică suficient de puternică pentru a impune limba română, alfabetul latin – în condiţiile în care regimul sovietic impusese alfabetul chirilic, limba rusă ca limbă de stat – şi atunci, mai în glumă, mai în serios, împreună cu câţiva colegi de la Institutul unde lucram atunci – Institutul de Cercetări pentru Utilaj Metalurgic şi Prese, care era pe lângă CUG – am hotărât să facem şi noi un Front Popular. Pas cu pas, ideea a prins contur şi s-a transformat în realitate" 177. Postul de televiziune Chişinău transmitea toate mesajele gorbacioviste, buletinele de ştiri de la Moscova, precum şi desfăşurarea evenimentelor din republică în sensul transformărilor dictate de scenariul Echipei Gorbaciov. Între 7 şi 10 noiembrie la Chişinău se desfăşurase o acţiune violentă prin care nucleul naţionalist autentic încercase să dea un caracter antisovietic mişcării. La 16 noiembrie, şeful comuniştilor din RSS Moldovenească este înlocuit de Petru Lucinschi. Acesta,

împreună cu Mircea Snegur reprezentau vârful echipei gorbacioviste. Revista Literatura şi Arta, publicaţie care conta drept oficios al Frontului Popular din Moldova, „va declanşa un deşănţat cult al personalităţii domnilor Petru Lucinschi şi Mircea Snegur” 178. În plus, aşa cum am enunţat deja, din februarie 1989 ieşenii ascultau la Europa liberă tot felul de mesaje încurajatoare venite de la Chişinău. Nestor Rateş şi N.C. Munteanu vor aminti zece ani mai târziu cum au fost contactaţi de două personalităţi basarabene, Ioan Druţă şi Ilia Constantinovski, despre care au aflat mai târziu că primul provenea din anturajul lui Gorbaciov, iar al doilea fusese colonel KGB în anii ’50179. În primul interviu acordat de Mircea Dinescu după revoluţie lui Mircea Nedelciu, cunoscutul disident arata că l-a cunoscut pe acel colonel KGB: „Eu am cunoscut un bătrân scriitor emigrat în URSS, Ilia Constantinovski, care spunea: «În socialism, anii trec foarte uşor, zilele trec îngrozitor de greu» „180. Pe fond, asupra conspiratorilor de la Iaşi acţiona şi sentimentul ca, dovedindu-şi slăbiciunea pe propriul teritoriu de ocupaţie (în Basarabia), URSS n-ar fi avut forţa să intervină în România în cazul unei mişcări care să schimbe sistemul politic, adică să înlăture comunismul.

Data convenită de iniţiatori pentru apariţia formala a Frontului Popular Român este 27 noiembrie 1989, dată la care cei doi au hotărât să-l constituie şi să-i dea un nume stabil. Primii cu care au luat legătura Prutianu şi Cassian Maria Spiridon au fost poeţii Aurel Ştefanachi şi Nicolae Panaite. Aceştia erau de mult sub observaţia Securităţii care efectuase percheziţii la domiciliile lor. Fiind văzuţi de mai multe ori în anturajul altor scriitori ţinuţi sub observaţie la Uniunea Scriitorilor din Bucureşti şi având în vedere mediul viciat de delaţiune de acolo, cei doi ieşeni au intrat de la început în vizorul Securităţii. Aurel Ştefanache, aflat la Bucureşti încă din 8 noiembrie, va anunţa cel puţin 20 de scriitori că la Iaşi se organizează un grup de rezistenţă anticomunistă, Ştefanache făcând acest anunţ deliberat şi conştient că Securitatea va afla foarte

repede de ei. Cel puţin în zona grupului Ştefanache – Panaite – Cassian Spiridon, hotărârea de a acţiona trecuse deja peste orice formă de teamă. La debut, micul grup gândeşte să lanseze o serie de scrisori la postul de radio Europa liberă, însă, observând rezultatul nul al demersurilor lui Dan Petrescu, membrii grupului renunţă la această idee şi hotărăsc să organizeze o manifestaţie anticomunistă, anunţată prin manifeste. Totodată, ei decid să dea un caracter organizat şi conspirativ Frontului Popular Român. Fiecare membru trebuia pentru început să contacteze alţi trei colegi sau cunoscuţi şi aceştia, la rândul lor, să anunţe fiecare pe alţi trei ş.a.m.d. O primă ramură dezvoltată din nucleul central a fost cea a inginerului Ionel Săcăleanu (CCSITUMP). O alta, care se va dovedi foarte activă, va porni de la inginerul Georgel Morariu şi va ajunge la fraţii Emilian şi Dan Stoica, care se aflau în legătură cu Petru Fodor, Vasile Ilaşcu, Vasile Bebe Sfidineac. Grupul de la CUG Iaşi a intrat apoi în legătură – în jurul datei de l decembrie, prin Ştefan Prutianu – cu Titi Iacob de] a Uzinele „Nicolina”, care, la rândul său, îl contactează pe inginerul Petrică Duse, de la aceeaşi întreprindere. O alta ramură a Frontului l-a avut ca iniţiator pe inginerul Vasile Vicol. Securitatea a aflat de această iniţiativă încă de la constituirea grupului de la CUG, având în vedere că toţi cei patru membri fondatori ai Frontului popular de la Iaşi se aflau sub urmărire informativă, iar Titi Iacob, ca fost luptător anticeauşist notoriu, era sub urmărire permanentă. Conform unui fost ofiţer al Direcţiei I a Securităţii „la început, urmărirea persoanelor de la Iaşi a vizat stabilirea caracterului organizat al activităţii lor (pentru a putea fi încadrate la «complot», n.a.) şi a avut iniţial un aspect strict local, judeţean. La un moment dat însă, unii membri ai grupului, încercând să-şi extindă reţeaua organizatorică, au dat peste indivizi care erau la rândul lor urmăriţi, pe contraspionaj, pentru legături cu sovieticii. Din clipa aceea s-a intrat într-o misiune combinată şi a intrat pe fir Bucureştiul. Treaba a luat amploare, şi mijloacele puse în

mişcare pentru cunoaşterea acţiunii s-au diversificat. Băieţii de la CUG căzuseră (fără să vrea, n.a.) pe o operaţiune în curs a sovieticilor". Operaţiunea sovietică viza mai de mult mediul muncitoresc, în care reuşise o serie de penetrări. Cele mai multe fuseseră realizate cu acoperirea misiunii – adică nu li se spusese că este vorba de o operaţiune a URSS –, dar au fost şi câteva situaţii în care, suspectat asupra provenienţei sale, agentul sovietic a dat de înţeles că aceasta corespunde realităţii, dar numai în contextul liberalizării din Basarabia, care ar trebui făcută şi în Moldova de dincoace de Prut. Apoi, dacă purtai o discuţie cu un ziarist sovietic într-un restaurant şi acesta îţi vorbea de Gorbaciov şi de nevoia de a-l schimba pe Ceauşescu nu trebuie să fii prea versat ca să-ţi dai seama cu cine stai de vorbă în realitate. În general, foşti ofiţeri de Securitate implicaţi în operaţiunea de la Iaşi afirmă că reuşiseră să identifice şi să preia sub control cele mai multe reţele folosite de sovietici la Iaşi. În plus, ascultarea şi decriptarea comunicaţiilor peste Prut era făcută intens şi de Securitate, şi de Armată. Imediat ce erau efectuate contacte cu revoluţionari ieşeni, agentura sovietică transmitea la Centru, care se afla pe teritoriul Basarabiei, evoluţia legăturii. Având şi datele furnizate de reţeaua de informatori, Securitatea deţinea informaţii din cel puţin două surse, cât se poate de timpuriu, astfel că a declanşat o operaţiune de identificare şi monitorizare a grupului revoluţionar. La cererea autorului, pentru a-şi clarifica imaginea asupra mediului protestatar ieşean, ofiţerul de Securitate din fostul Inspectorat MI de la Iaşi a declarat următoarele:

„Ofiţer: Dan Petrescu căuta să dea amploare protestului său, să adune cât mai multă lume în jurul lui. Ordinul de la Bucureşti a fost ca să fie izolat.

AMS: Ştiţi de la cine a venit ordinul?

O: De la generalul Vlad. El (Dan Petrescu, n.a.) avea treabă cu Occidentul, cu Europa liberă, protesta, scria scrisori, dădea interviuri… nu făcea lucruri care să însemne acţiune.

AMS: Ar fi fost totuşi foarte greu, având în vedere supravegherea permanentă, domiciliul forţat...

O: Nu eră tipul omului de acţiune în stradă şi nici organizator. Era un disident tipic, dacă vreţi.

AMS: Eu îl consider un opozant. Adică, nu intru acum în detalii, dar eu fac o deosebire între disidenţi şi opozanţi, am să vă explic mai târziu. Vă rog însă să-mi spuneţi dacă în calculele Securităţii intra şi ideea că Dan Petrescu poate fi uşor compromis, public, eventual, prin afişarea la o adică a dosarului penal şi de aceea nu era considerat un pericol prea mare.

O: Acum, după paisprezece ani de la momentul acela, înclin să cred că ordinul de izolare a lui Dan Petrescu şi a altor intelectuali avea drept scop nerecurgerea la acuzaţia de complot. Dacă se voia pedepsirea lor, existau mijloace, inclusiv dosarul acela, dar şi alte chestiuni care curgeau după legile de atunci şi după ordinele lui Ceauşescu.

AMS: Vă referiţi la acel concept al Securităţii privind caracterul organizat al unei acţiuni.

O: Mi-aţi arătat un interviu (Stenograma emisiunilor de televiziune TVR l din 1 996, moderate de Vartan Arachelian, n.a.) ... Convorbiri de patruzeci de minute la Europa liberă, domiciliu forţat în loc de puşcărie, făcea liste, primea avertismente şi discuţii... Eu rămân la convingerea că nu s-a dorit transformarea lor într-un caz

AMS: Dar cum vă explicaţi că... Vreau să spun: este greu de crezut că un ofiţer de Securitate de la Iaşi sau de la Bucureşti nu ar fi profitat de acest caz pentru a se face remarcat. Cum vă explicaţi că nu a existat o acţiune categorică, în stil poliţienesc, în acel caz de la Iaşi? în ce-l priveşte pe Dan Petrescu, Securitatea avea un motiv relativ facil, pentru că avea şi acoperirea infracţiunii penale, despre care eu cred că a fost înscenată. Eu sunt atacat în presă de domnul Petrescu pentru cărţile mele, nu am motive personale să-i iau apărarea (...). Aţi văzut în acea dezbatere părerea lui Nestor Rateş şi a lui N.C. Munteanu. Ei credeau că în Securitate apăruse o breşă sau măcar o ezitare din prudenţă.

O: Eu cred că Nicolae Ceauşescu nu ştia de Dan Petrescu. şi nu ştia pentru că nu i se spusese. Cazul Dan Petrescu era insignifiant pentru siguranţa ţării".

Din investigaţie nu rezultă că ar fi existat o legătură între „grupul" Dan Petrescu şi organizatorii Frontului Popular, cu nucleu la Institutul de la CUG Iaşi. Logic, iniţiativa lui Dan Petrescu de a strânge semnături împotriva realegerii lui Nicolae Ceauşescu la Congresul al XIV-lea avusese un ecou internaţional, dar niciun efect asupra subiectului, motiv pentru care acţiunea Frontului Popular se conturează ca o continuare independentă, de cu totul altă factură, având drept scop producerea unei revolte anticomuniste. De altfel, conform mărturiei celor din „complotul inginerilor", grupul lui Dan Petrescu era numit al „scrisoriştilor". „Îmi pare rău că mă repet, dar (mişcarea noastră, n.a.) a fost singura mişcare care avea un caracter anticomunist şi care îşi propunea nişte comandamente de schimbare a regimului. Nu ceream salarii mai mari, scutiri de dări sau altceva; nu erau revendicări sindicale, ci revendicări strict Politice: voiam libertate, democraţie, schimbarea sistemului social". 181 Cu amendamentul că şi Dan Petrescu, Liviu Cangiopol sau Liviu Antonesei aveau aceeaşi platformă politică anticomunistă, sunt trei lucruri de fixat în legătură cu situaţia de la Iaşi. În primul rând, faptul că Securitatea nu a dorit să dea amploare cazului Dan Petrescu, fie pentru că era deja protejat prin intermediul presei străine, fie pentru că la nivelul conducerii nu se mai dorea, din prudenţă, o implicare în represiune, în al doilea rând, şi cazul Petrescu se poate înscrie în succesiunea regresivă de măsuri luate din ordinul generalului Iulian Vlad pentru o implicare cât mai redusă a Securităţii în represiuni, după evenimentele de la Braşov, şi de „pasare" inteligentă a măsurilor de forţă tot în interiorul Ministerului de Interne, dar pe umerii Miliţiei. De altfel, în timpul emisiunii lui Vartan Arachelian, Liviu Antonesei va face următoarea afirmaţie: „În cursul lui '89 apăreau informaţii dinte-acestea neoficiale că o mulţime de securişti se internau la Urgenţă sau la Socola

ca să se pensioneze. Deci e limpede că cei mai inteligenţi dintre ei se gândeau că e posibil să se ajungă la o represiune brutală şi voiau să iasă din joc” 182. E posibil ca numărul lor să nu fie relevant, dar trebuie să fie vorba de cei care au înţeles mesajele de protecţie ale generalului Vlad. Cazul Dan Petrescu nu este atât de important pentru ceea ce numim revoluţie, dar este semnificativ pentru analiza psihologică asupra ei. A fost opozantul cu cel mai mare acces la cea mai importantă sursă alternativă de informaţie pentru cetăţenii români: Europa Libera. Nu se poate să nu ne punem întrebarea: Cum se face că toţi cetăţenii care au participat activ la revoluţie invocă mobilizarea lor prin ascultarea postului Europa liberă, dar fără să fi făcut ceva în sprijinul lui Dan Petrescu, principalul personaj al opoziţiei prezent pe acelaşi canal? Este paradoxal să constaţi influenţa postului Europa liberă, însă fără principala sa voce opoziţionistă. Nu trebuie să ne lăsăm antrenaţi de campania denigratoare lansată împotriva lui Dan Petrescu după revoluţie şi să judecăm personajul cu imaginea de acum, formată atât prin programul constant şi tenace de distrugere a valorii protestului său, cât şi printr-o serie de afirmaţii aproximative sau hazardate din propriile-i articole publicate în ziarul Naţional-Totuşi, se poate constata o realitate simplă: opoziţia lui Dan Petrescu nu a fost urmată de populaţie. Opinia noastră este că lipsea ceva între mesajul curajos, curat anticomunist, categoric al lui Dan Petrescu şi revolta populară.

Grupul Frontului Popular Român era mult mai periculos pentru securitatea statului comunist şi pentru regim prin două aspecte decisive: avea un contact direct cu mediul muncitoresc şi era cel mai indicat la folosirea sa de către agentura sovietică datorită coincidenţei de scop final – revolta populară. Pentru a preveni declanşarea revoltei, Securitatea Judeţului Iaşi a primit sprijinul Direcţiei conduse de generalul Victor Neculicioiu. Acesta era şeful UM 0110, adică al aşa-numitei unităţi anti-KGB. Informaţia este importantă pentru că, prin nivelul de

reprezentare şi prin misiune, această delegare arată clar că Securitatea avea informaţii despre o implicare importantă a serviciilor secrete sovietice. La 12 iunie 1994, în timpul audierii la Comisia Senatorială, generalul Neculicioiu a declarat: „În 14 decembrie eu am fost trimis la Iaşi cu o echipă care, pe specificul meu, să vadă implicarea ruşilor. Adică s-a semnalat că acolo, cum s-a raportat la conducere precis nu ştiu, ce mi s-a spus mie, că acolo urmează să fie o acţiune mai de anvergură şi toată treaba a fost că trebuie să văd implicarea ruşilor în ceea ce însemna că vor să facă ăia acolo. Să scoată, după câte am înţeles, lumea în stradă. S-au dat nişte manifeste, când am ajuns eu acolo, de fapt în 15 dimineaţa, am fost pus în temă mai exact, erau doi sau trei inşi reţinuţi. şi declaraseră deja că unul a făcut o organizaţie de recrutări din astea, nu ştiu dacă e bine spus în piramidă – el recruta pe unul şi ăla trebuie să recruteze alţi trei – ceva de genul ăsta; o scamatorie. Manifestul, ce spunea acolo, că trebuie ca ţara noastră să adere la perestroika. Deci avea o tentă oarecum rusească. O fi mâna ruşilor, n-o fi mâna ruşilor? şi am mers şi cu nişte ofiţeri din cadrul unităţii, pe ruşi, pe alte categorii, să vedem ce fac ruşii. E drept că zona era bătută de ruşi; aveau oameni care îi ţineau la curent şi cadre de informaţii de la ambasadă” 183.

Conform versiunii publice, liderii Frontului Popular Român de la Iaşi au hotărât, începând cu data de 10 decembrie 1989, să organi-xeze un miting în Piaţa Unirii, „unde câţiva dintre noi trebuiau să vorbească: Ştefan Prutianu despre starea economică, Titi Iacob

Despre starea deplorabilă a muncitorilor, iar eu (Cassian Maria Spiridon, n.a.) despre dezastrul din cultură” 184. Au fost scrise de mână sau ştampilate cu gumă câteva mii de manifeste (tip fluturaşi) care chemau populaţia la adunare în Piaţa Unirii în ziua de 14 decembrie, iar unii cetăţeni au fost apelaţi telefonic şi informaţi asupra mitingului de protest. Unele manifeste au fost amplasate în cutiile poştale de la parterul unor blocuri de locuinţe, altele au fost duse în pachete şi lăsate la

poarta căminelor studenţeşti. Cassian Maria Spiridon nu crede în versiunea unei scurgeri de informaţii din interiorul grupului, dar este convins că felul primitiv şi amator în care au acţionat la răspândirea manifestelor şi purtarea convorbirilor telefonice au dus la identificarea rapidă a autorilor de către Securitate. Din investigaţia autorului izvorăşte o cu totul altă concluzie: au fost identificaţi încă de la primele mişcări, din cauza legăturilor cu grupul masiv de informatori de la Uniunea Scriitorilor din Bucureşti, dar Securitatea era interesată de legătura lor peste Prut. Partea de interes a perioadei de urmărire a evoluţiei activităţilor liderilor Frontului Popular Român este că Securitatea a avut tot timpul în faţă imaginea naivităţii şi amatorismului acelor ingineri patrioţi, a felului stângaci şi dezorganizat în care acţionau, şi nu a aplicat prevederile legii, care spunea că oamenii trebuie preveniţi atunci când în anturajul lor evoluează interese ostile statului, în multe alte situaţii, ofiţerii de Securitate dăduseră de înţeles unor cetăţeni aflaţi sub urmărire că se găsesc pe un drum periculos. Mai exista apoi obiceiul ca Securitatea să apeleze la secretarii de partid pentru discuţii individuale cu angajaţii care aveau „probleme”. Astea erau metodele, acestea erau vremurile. Dacă vrem să înţelegem ce se întâmpla atunci, trebuie să ne întoarcem la realităţile sau cazuistica de atunci. Putem să privim la infinit Istoria după criteriile de astăzi ale democraţiei. Istoria va îngheţa. Prin urmare, în cazul de la Iaşi Securitatea nu a aplicat principiul prevenirii, aşa cum o obligau legea şi dispoziţiile oficiale, şi nu l-a aplicat pentru că era interesată de descoperirea până la capăt a legăturilor acelui nucleu conspirativ românesc cu URSS.

Primul program al revoluţiei

Problema manifestelor este cea mai delicată şi stârneşte şi cea mai mare confuzie. Din păcate, revoluţionarii de la Iaşi nu au făcut niciun efort să clarifice informaţiile derutante despre cronologia producerii şi lansării manifestelor, lăsând loc doar aproximărilor şi ipotezelor. Deoarece informaţiile despre evenimentele de

la Iaşi au apărut în diferite ziare din Bucureşti şi Iaşi, la diferite date postde-cembriste şi cu diferiţi autori, reproducerea articolelor într-un singur volum, cum a făcut scriitorul Cassian Maria Spiridon, fără a le însoţi, probabil din modestie, de un aparat critic sau de comentarii, ne obligă la descifrarea solitară a problemei manifestelor.

Mai întâi trebuie precizat că au existat două categorii de documente: o proclamaţie şi mai multe tipuri de manifeste. Proclamaţia se intitula „Chemare către toţi românii (într-o altă variantă cetăţenii) de bună-credinţă" 185. Primele 50 de exemplare anunţau în mod greşit adunarea din Piaţa Unirii în ziua de sâmbătă, 16 decembrie, la ora 18.00. În decembrie, la ora 18.00 este întuneric! Textul avea un caracter anticeauşist şi propunea copierea modelului redegist al manifestaţiilor la aceeaşi oră în date diferite: sâmbătă, 16 decembrie, sâmbătă, 23 decembrie şi sâmbătă, 30 decembrie. Iată textul primului program al revoluţiei române din decembrie 1989-mai 1990, aşa cum a fost el răspândit prin oraş:

Chemare către toţi românii de bună-credinţă

A sosit ceasul descătuşării noastre.

Să punem capăt foamei, frigului, fricii şi întunericului care ne stăpânesc de 25 de ani.

Să punem capăt terorii dezlănţuite de dictatura ceauşistă care a „os un popor întreg în pragul deznădejdii.

Am rămas ultima ţară din Europa în care mai persistă coşmarul stslinist amplificat de către o conducere incompetentă şi răuvoitoare.

Să arătăm că noi cei din urmă vom fi cei dintâi.

Stă în puterea noastră şi numai a noastră să ne eliberăm de cel mai odios jug pe care l-a avut vreodată ţara noastră.

Pentru aceasta chemăm toţi cetăţenii de bună-credinţă sâmbăta 16 decembrie ora 18.00, la demonstraţia de protest care va avea loc în Piaţa Unirii.

Dorim ca demonstraţia să se desfăşoare într-o tăcere deplina, i-j-la ora 19.00 să pornim cu toţii către Piaţa Palatului Culturii, unde se va sfârşi demonstraţia, urmând

să ne întâlnim sâmbătă, 23 decembrie, la aceeaşi oră, în acelaşi loc. Ultima demonstraţie va avea loc la 30 decembrie, ora 18.00, când vom cere înlăturarea de la conducerea statului a lui Ceauşescu şi a familiei sale.

Facem apel la Armată, Miliţie şi Securitate să dea dovadă de curaj, patriotism şi clarviziune politică şi să sprijine acţiunea noastră de salvare a acestui neam, care este al nostru, al tuturor.

(Semnat)

FRONTUL DE SALVARE NAŢIONALĂ, semnătură înlocuită cu FRONTUL POPULAR ROMÂN)

Era un program strict anticeauşist, perestroikist.

Pe de altă parte, manifestele Frontului Popular (fluturaşi) erau făcute cu matriţe tăiate în gumă şi aveau următorul conţinut: „Participaţi la demonstraţia din Piaţa Unirii, 14 decembrie, ora 16.00”. De proclamaţie şi de manifeste s-au ocupat fraţii Stoica şi grupul lor. Pentru a evita deruta asupra datelor şi autorilor, vom menţiona că aceste manifeste, în număr de aproximativ 2000, erau gata în seara zilei de 13 decembrie şi au fost răspândite prin oraş începând cu 14 decembrie ora 04.00186. Rămâne de neînţeles cum au putut greşi data anunţată în proclamaţie cu numai o zi înainte de manifestaţie, în legătură cu situaţia manifestelor, inginerul Stoica a dat câteva explicaţii, care însă încurcă şi mai mult înţelegerea faptelor – Astfel, el afirmă că a găsit în scara blocului său „la jumătatea lunii octombrie 1989 un fluturaş neglijent scris şi care făcea cunoscut ca, în duminica imediat următoare, în Piaţa Unirii din Iaşi, va avea loc un miting de protest” la ora 11.00. Nimeni nu-şi revendică aceste anifeste apărute la Iaşi încă din octombrie. Ducându-se la ora anunţată de manifest, inginerul Stoica reuşeşte să identifice alţi doi cunoscuţi în Piaţa Unirii şi să înţeleagă că toţi fuseseră convocaţi prin aceeaşi metodă.

Metoda era cunoscută de Securitate, dar era folosită de Direcţiile cu activităţi externe, nu de cele cu misiuni în interior. Pentru a forma un grup de acţiune, undeva într-o ţară străină, lansezi anunţuri telefonice sau scrise unor

persoane pe care le studiezi de mult şi care se cunosc sau lucrează în acelaşi loc, de regulă locul unde serviciul de informaţii a ales să formeze nucleul. La locul de întâlnire agentul se postează din timp filmând sau fotografiind comportamentul celor chemaţi, în mod firesc se salută, intră în discuţie. Cei prea temători vor părăsi urgent locul. Cei curioşi sau suspicioşi vor aştepta să vadă dacă se întâmplă ceva sau vor deschide un dialog, la început aluziv, pentru a testa identitatea convocării. Ei nu ştiu că din acel moment sunt şantajabili, filmul sau fotografiile grupului adunat în piaţă, care nu atrage atenţia cu nimic cetăţenilor, putând fi folosite împreună cu manifestul pentru a li se dovedi că se află deja într-un complot. Această metodă a fost învăţată de Securitatea română de la NKVD încă din anii ’50. Cititorii pasionaţi de film vor găsi în scenariul producţiei Telephon, cu Charles Bronson în rolul principal, o ilustrare a acestei metode folosite de KGB în Statele Unite. Pentru că este o procedură care se foloseşte în exterior, ceea ce s-a întâmplat ieşenilor în octombrie pare a fi o operaţiune sovietică. Nu există însă nicio probă sau mărturie că lucrurile s-au petrecut aşa. Este o simplă supoziţie care ar putea explica mai multe lucruri: de ce nu i-a arestat Securitatea până în 14 decembrie, de ce s-a mutat Dinamoviada de la Oradea la Iaşi, de ce de acest caz s-a Ocupat generalul Neculicioiu, şeful unităţii anti-KGB.

Grupul Stoica continuă să producă manifeste din coli în pătratele A4 tăiate în patru, pe care să scrie de mână: „Jos Ceauşescu!” şi „Jos comunismul!”. Ele au fost răspândite în tren pe distanţa laşi-Nicolina şi în cutiile poştale de la parterul unor blocuri. Precizez că, în timp ce manifestul anticeauşist este recunoscut de mai mulţi martori, anifestul cu „Jos comunismul!” nu a fost văzut de nimeni. După două-trei săptămâni de activitate, pe la jumătatea lui noiembrie Stoica îşi dă seama că nu e în regulă ceva: manifestele „apăreau şi J alte locuri unde nu operasem noi” 187. De exemplu, Vasile Sfidinear găseşte un manifest lipit pe geamul tramvaiului 5 în care se anunţa

o manifestaţie în ziua de 26 noiembrie 1989, ora 14.00, în Piaţa Unirii188. Nu poate fi al Frontului Popular, pentru că acesta abia se înfiinţează a doua zi, în 27 noiembrie, din patru persoane, încă o dată, deşi subiectul este tratat în presa liberă de după 1989, nimeni nu-şi revendică nici aceste manifeste. Ioan Trofin, şef al Hotelului Unirea, îşi aminteşte de manifeste în 5 – 6 decembrie în Piaţa Unirii189 Nu ştim cine le-a făcut. Laurenţiu Constantin, student, de 22 ani, afirmă că au apărut afişe în complexul studenţesc „Puşkin", inclusiv la cantină pe 10 decembrie 1989. Anunţau manifestaţia din 14 decembrie din Piaţa Unirii, ora 16.00. „Români, pe 14 decembrie 1989, la ora 16.00, să fiţi în Piaţa Unirii. Vom cere demisia şefului statului. Vom repeta acţiunea pe 30 decembrie 1989". 190 Este posibil să fie vorba de Proclamaţia din 14 decembrie (tirajul 51 plus), având în vedere că studentul vorbeşte de „afişe". Numai că liderul Frontului Popular Român, Ştefan Prutianu, îl anunţă pe unul dintre revoluţionari, juristul Valentin Odobescu, că „pe 10 decembrie, la ora 12.00, în Piaţa Unirii va fi un semnal fals, menit să deruteze autorităţile, să nu se ducă" 191.

Investigaţia asupra cazului Iaşi a permis descoperirea secretului manifestelor din 10 decembrie 1989. Ele au aparţinut unui grup mic, de 3 studenţi, între care s-a aflat şi actualul director al Centrului de Prevenire a Conflictelor şi Early Warning, cadru didactic la catedra de „analiză de conflict" la SNSPA, doctor în istorie Iulian Chifu. În timpul convorbirilor din 24 mai şi 4 iunie 2004, Iulian Chifu mi-a declarat următoarele:

„Iulian Chifu: în afara manifestelor pe care le-au făcut cei din grupul Prutianu, au existat concomitent cu ei şi alte manifeste, pe aceeaşi metodologie cu a lor. Adică s-au făcut în paralel alte tipuri de manifeste, cu literele tăiate în gumă, dar altfel degajate, astfel că manifestele păreau diferite. Un coleg de-al meu, orfan de tată... avuseseese o poveste foarte nefericită... mă rog, nu asta e important... student la Politehnică, locuia lângă Nicolina – acum este în Canada, la Microsoft –, a venit cu ideea să

facem manuscrise şi să-i răspândim prin tramvaie. Locuiam în zona Tătăraşi. Când porneau tramvaiele din staţie dădeam drumul la fluturaşi. Chestia asta am făcut-o şi eu, deci pot să vă confirm.

AMS: Problema este următoarea: Securitatea a identificat şase tipuri de manifeste la Iaşi. Unele erau tipărite, îngrijite şi în plus apăreau în zone unde revoluţionarii nu acţionaseră. Adică, după revoluţie, cei din grupul Prutianu au recunoscut că apăruseră mai multe manifeste şi că ele erau răspândite în zone unde ei nu acţionaseră.

IC: Eu manifeste tipărite n-am văzut. Dar nu exclud, pentru că mă feream şi eu. Însă să ştiţi că la Iaşi, în rândurile studenţimii, atmosfera era foarte favorabilă la aşa ceva. Lucrurile astea se discutau în facultăţi, se ştia că se pregăteşte o manifestaţie, fusese oprită apariţia Opiniei studenţeşti şi studenţii erau furioşi…

AMS: Când a fost asta?

IC: La începutul lui decembrie.

AMS: Cine a hotărât asta?

IC: Ordin de la Judeţeană de Partid.

AMS: Erau tembeli?

IC: Tembeli în ultimul hal. Revolta plutea în aer. Unii erau mai entuziaşti, pentru că Securitatea nu mişca. De altfel, aria era foarte întinsă, la Politehnică, la Universitate, erau greu de prins, de cuprins de către Securitate.

AMS: Dvs. unde eraţi student atunci?

IC: Eram anul trei la Matematică.

AMS: Aşadar, iniţiativa a aparţinut colegului dvs. A venit şi v-a spus dintr-odată sau ideea a apărut într-o discuţie între dvs?

IC: Ideea a fost a lui, a venit cu ea. Discuţia însă s-a petrecut în frei – eu, colegul meu şi un tip de la Politehnică. Fusesem toţi colegi e liceu. Colegul care este acum în Canada avea deja manifestele acute la el şi 20 de bucăţi mi-a dat mie. Nu avea multe. şi Petrică, tipul de la Politehnică, stătea în zona Nicolina, aşa că raza noastră de

acţiune a fost de la început limitată acolo. Ne era şi frică, vă daţi seama. Singurul loc unde au apărut manifestele noastre a fost zona Tătăraşi. Acelea au fost ale noastre. Pleca tramvaiul din staţie foarte aglomerat, cu uşile deschise, mă urcam printre ultimii, apuca să facă trei metri şi eu dădeam drumul la foi. Vântul le răspândea prin staţie (…)

AMS: Ce dată anunţa manifestul dvs?

IC: Manifestele mele erau cele cu 10 decembrie, duminică. E vorba de cele făcute de Marius, colegul care este acum la Microsoft… sau, cred că mai este acolo.

AMS: Aşadar, n-a fost vorba de o greşeală, ci de o iniţiativă paralelă.

IC: Da. Oamenii nu vor să se mai întoarcă la acele evenimente, de teamă să nu fie băgaţi în cine ştie ce acţiune de care ei nu ştiau nimic. A intervenit… nu ştiu ce acţiune se desfăşura atunci. A intervenit teama să nu fie interpretat că ai lucrat cu ruşii. Oamenii se consideră astăzi manipulaţi, folosiţi, şi le este jenă. Dar, în ce mă priveşte, şi cred că e valabil şi pentru alţi colegi, noi am acţionat din sentimente curate, însă nu ştii pe cine ai slujit şi nu vreau să fiu băgat în cine ştie ce reţele".192

În sfârşit, în revista Expres magazin din decembrie 1990 apare informaţia că Ştefan Prutianu confirmă apariţia în Iaşi a manifestelor care dădeau drept autor al organizării manifestaţiei Frontul Salvării Naţionale! 193 „Să-ţi faci chica topor", cum a scris nemuritorul Creangă în Harap Alb. Frontul Salvării Naţionale la Iaşi înainte de 22 decembrie?! Informaţia se confirmă: primele 50 de manifeste erau lansate în numele Frontului de Salvare Naţională. După revoluţie, această „eroare" – atribuită de Cassian Maria Spiridon fraţilor Stoica – a fost pusă pe seama celor doi prieteni notorii ai lui Ion Iliescu – Alexandru Tăcu şi Ilie Dordea. Ea ar presupune însă că Ion Iliescu ştia de existenţa FSN-ului – iniţiat, conform Securităţii, printr-o înţelegere franco-sovietică înainte de revoluţie. Răspunsul este nuanţat: Ion Iliescu ştia de FSN înainte de revoluţie, dar faptul că prietenii săi ar fi cei care

au introdus FSN-ul în manifestele de la Iaşi nu se confirmă. Problema apariţiei „fronturilor” în diferite republici estice a fost tratată în timp – perioada 1991 – 1998 – de presa de la Chişinău.

Evidenţa articolelor apărute în presa scrisă de la Chişinău în ultimul deceniu al secolului trecut ilustrează o activitate subterană, în prelungirea unor planuri secrete ale Moscovei. Doi membri marcanţi ai Frontului Popular din Moldova au furnizat informaţii despre o adunare secretă ţinută în vara anului 1988 într-o pădure de lângă Moscova unui important ziarist ieşean, care a acceptat să ne ofere o sinteză a lor: „Majoritatea liderilor provenea din fostele mişcări de sprijin pentru reformele lui Gorbaciov, perestroikişti. Cei doi români au participat la această întrunire. Au fost duşi cu autobuze plătite de statul sovietic, de la Moscova, şi păziţi de forţe speciale, ca să nu ştie nimeni. S-au pus de acord cum să se creeze noul curent politic, cunoscut cu denumirea de Front Popular. Aşa a apărut el în mai multe republici cu aceeaşi denumire sau cu mici modificări. Cei din Georgia însă nu au rămas în cadrul stabilit şi au ieşit. Aşa se explică intervenţia în forţă a trupelor Moscovei în Georgia. S-a intervenit numai acolo unde liderii Frontului Popular au ieşit din înţelegerea cu Moscova, în Ţările Baltice, în Basarabia. În Republica Moldova, Frontul Popular a pornit pe mai multe direcţii, pe trei direcţii: KGB, Drac şi intelectualii. Lucrurile astea se cunosc pentru că în momentul în care independenţa Basarabiei a avansat cu viteză şi se punea în discuţie unirea cu România, KGB-ul i-a demascat. Aşa a apărut în presă apartenenţa lui Drac la KGB, aşa au apărut şi numele conspirative ale celorlalţi, în rândul l erau Şoltianu, Dinu Viorel şi Mihail Dinu, care au fost prezentaţi în presă ca lucrând cu KGB. Acţionau prin cenacluri, până să apară Frontul Popular şi înainte de lansarea lui Drac. Rândul doi era format din Moşanu, Nedelciuc, Valeriu Matei, Alex Dabija, Ion Hadârcă, intelectuali care toţi erau ofiţeri cu nume conspirative, ofiţeri acoperiţi. Li s-au publicat numele de cod în presa de la Chişinău. Ei se aflau

în spatele lui Drac. A treia direcţie era Druc. A ajuns prim-ministru, a candidat la Preşedinţia României, a mers departe. Din câte îmi amintesc, prin 1994 – 1995, Ambasada României de la Chişinău a primit dosarele lor de foşti ofiţeri, colaboratori ai KGB. Moscova se răzbuna. Nu ştiu în ce măsură atunci mai erau dependenţi de KGB. Probabil că de asta i-au lovit. Adică au fost şantajaţi că vor fi duse dosarele la Ambasada României dacă nu mai lucrează cu ei. După acţiunea asta, mulţi au dispărut în neant, nu se mai ştie de ei, s-au dat la fund. Matei a rămas în legătura cu Moscova. La fel şi Dabija. Realitatea este că grupul intelectualilor era infiltrat masiv". Precizăm că unii lideri moldoveni au contestat informaţiile despre colaborarea lor cu KGB-ul apărute în presa de la Chişinău şi în câteva cazuri acuzaţiile au fost demontate, ca fiind intoxicaţii cu scopul de a-i compromite ca luptători pentru unitatea naţională.

Să ne adunăm firea şi să încercăm să punem puţină ordine în problema textelor începutului revoluţiei, în primul rând, Proclamaţia (Chemarea), ca prim document al revoluţiei române, era un text curajos, destul de explicit, dar strict anticeauşist, fără nicio nuanţă anticomunistă. El a fost identificat după revoluţie ca perestroikist, pentru a sublinia cumva influenţa sovietică asupra revoluţionarilor de la Iaşi, municipiu pe ale cărui ziduri se scria de mult „Jos comunismul!" Apelul la faptul că rămăsesem ultima ţară comunistă care nu se mişca din teroarea stalinistă, precum şi trimiterile repetate direct la Ceauşescu şi ceauşism întăresc această opinie, în al doilea rând se observă caracterul general, de adresare către întreaga naţiune, nu numai spre cetăţenii Iaşului într-un limbaj care nu are nimic, nici măcar un cuvânt specific moldovenesc, nimic din strălucirea şi bogăţia de spirit şi de lexic a articolelor, cărţilor, altor texte apărute în Iaşul prerevoluţionar. Pare o proclamaţie fără culoare locală, adresată întregii naţiuni române, ceea ce ar dezvălui o anumită intenţie de proliferare – nesusţinută însă de niciun gest –, dar totodată şi un semn că revolta de la Iaşi nu ar fi

fost izolată, încurcătura datelor se afirmă că aparţine revoluţionarilor ieşeni şi probabil a fost una din cauzele eşecului. Ea a fost favorizată de caracterul empiric al organizării, precum şi de lipsa de unitate a centrelor conspiraţiei. După revoluţie, liderii s-au suspectat între ei inclusiv de legături cu KGB-ul, punând erorile pe seama unor idei şi planuri diferite, din care unele păreau inspirate de sovietici – evocarea FSN înainte de revoluţie, legături cu ziarişti şi diplomaţi sovietici, asigurări că nu li se va întâmpla nimic dacă se revoltă, circulaţia inexplicabilă a unor texte preconcepute, tipărite. Astăzi se poate face o reconstituire, chiar şi aproximativă, a apariţiei şi difuzării primului document al revoluţiei, Proclamaţia de la Iaşi. Potrivit vârfurilor Securităţii locale şi centrale, ea a fost compusă în URSS sub controlul KGB şi pusă la dispoziţie, printr-o modalitate pe care încă nu o cunoaştem, fraţilor Stoica. Se pare însă că s-a intervenit iniţial în textul Proclamaţiei prin eliminarea unor formulări tipice limbajului basarabean, care ar fi dezvăluit şi originea sa sovietică. Declaraţiile colonelului Constantin Ciurlău aduc lumină asupra acestor aspecte. De exemplu, el arată că „am avut de-a face la un moment dat şi cu apariţia unor manifeste, sigur au fost unele redactate şi de localnici, dar se putea face deosebirea între ele datorită modului cum erau confecţionate, calitatea hârtiei, iar acestea din partea de dincolo de Prut se recunoşteau printr-un anumit limbaj care era folosit” 194, în timpul audierii la Comisia senatorială s-a înregistrat şi acest dialog:

„Domnul Săndulescu: în legătură cu manifestele, fluturaşii (pe) care i-aţi găsit, ce se spunea în ele?

Domnul Ciurlău: Cele care erau scrise pe hârtie se chemau manifeste sau fiţuici, din terminologia serviciului respectiv, dar apăreau şi inscripţii. La gară, de exemplu, s-a scris: «Jos Ceauşescu!», «Jos comunismul!», scris cu cretă. În decembrie, când au apărut manifestele, a fost unul cu conţinut care chema: «România este ultimul bastion al stalinismului, în lume este glasul perestroikăi,

glasnost-ului… de ce românii nu ies să-l dea jos pe Ceauşescul… Facem apel la armată, securitate, Miliţie să dea dovadă de clarviziune politică…», cam aşa se încheia, şi acesta ni s-a părut nouă că a fost adus. Era scris pe o altă hârtie, nu era contrafăcut. Aceste manifeste (se referă la fluturaşi, n.a.) puteau fi făcute la aparate de copiere sau puteau fi scrise foarte frumos de mână. Ăsta (afişul cu Proclamaţia, n.a.) era tipărit într-un anumit fel şi (pe) un anumit fel de hârtie şi limbajul din conţinut ne-a făcut să credem că e adus de afară. Ne-am gândit la vecinii de dincolo. Fluturaşi! pe care i-am găsit erau făcuţi cu radiera şi pe ei era scris să vină lumea la manifestaţia din 14 decembrie, ora 14.00 (16.00, n.a.), în Piaţa Unirii, atâta" 195.

Proclamaţia de la Iaşi a fost imprimată printr-un procedeu original: pe o folie de plastic s-a scris textul cu creionul, apoi literele au fost decupate cu un ciocan de lipit, prin topire. Folia era aşezată pe coala de hârtie şi peste ea se trecea cu un dispozitiv simplu îmbibat cu cerneală. Pe coală rămâneau doar literele cuvintelor, textului. Aşadar, se pare că textul proclamaţiei – suspectate a fi de inspiraţie sovietică – avea următoarele caracteristici distincte: conţinea un îndemn la urmarea perestroikăi sovietice, la răsturnarea lui Ceauşescu şi era semnat Frontul de Salvare Naţională. S-au difuzat aşa primele 50 de exemplare, apoi, de la exemplarul 51 textul Proclamaţiei a fost modificat prin înlocuirea cuvântului cetăţeni cu români – Securitatea afirmă că au fost eliminate şi referirile explicite la perestroika şi glasnost – şi prin eliminarea semnăturii Frontul de Salvare Naţională. Proclamaţii semnate Frontul de Salvare Naţională au fost răspândite şi în oraşele Bacău şi Roman. Revoluţionarii ieşeni nu le revendică. Data anunţată, cea de 16 decembrie, dată foarte suspectă, care a preocupat şi Securitatea, a rămas, ceea ce arată că între grupul Prutianu-Cassian şi grupul Stoica exista o deosebire esenţială, de sursă a acţiunii, într-o discuţie purtată la 14 iulie 2004 cu Cassian Maria Spiridon, acesta mi-a declarat:

„Manifestul ăla mare, tipărit, a fost adus de fraţii Stoica. După revoluţie unul a refuzat să mai stea de vorbă cu noi, iar celălalt a făcut tot posibilul să distrugă «Asociaţia 14 decembrie». Tot ei au pus data de 16 decembrie, data când trebuia să înceapă la Timişoara. E clar că asta a fost ramura bolnavă, ramura KGB”. Securitatea Iaşi a făcut o distincţie clară între manifestele care anunţau marea adunare din Piaţa Unirii la 14 sau 16 decembrie. Ele au fost răspândite în zilele de 10 şi 11 decembrie. În noaptea de 13 spre 14 decembrie însă a avut loc o altă operaţie, cea de plasare a unor pachete cu mă-ifeste la complexul studenţesc Tudor Vladimirescu. Colonelul Ciiurlău arată că erau „pachete masive” din care au fost recuperate câteva sute. Conform Securităţii, ele fuseseră plasate acolo de eţeaua sovietică. Revoluţionarii afirmă că le-au pus ei. Este însă perfect posibil ca agentura sovietică să fi acţionat paralel cu Frontul popular Român, operând în numele acestuia. Ciurlău a raportat generalului Vlad, iar acesta i-a răspuns: „Să se facă totul pentru a se evita o ciocnire între forţele de ordine şi nucleul acela ce se constituia”, apoi a ordonat generalului Neculicioiu să se deplaseze urgent la Iaşi pentru a identifica implicarea sovietică. Acesta este traseul logic, sprijinit pe informaţiile obţinute până acum şi care, indiferent de buna intenţie, de naivitatea sau de angajarea conştientă a fraţilor Stoica, pune în lumină o implicare sovietică discretă, dar substanţială în provocarea şi pregătirea manifestaţiei de la Iaşi. Este, de asemenea, semnificativ că toate drumurile duc spre concluzia că primul document al revoluţiei române, primul act politic materializat printr-o proclamaţie, fusese inspirat de URSS şi semnat Frontul de Salvare Naţională!

Tentativa de revoltă populară din 14 decembrie

Una din temele tentativei de revoltă de la Iaşi este Dinamoviada de judo organizată în pripă acolo între 13 şi 16 decembrie. Nu ştim dacă s-a desfăşurat ceva din ea, dar peste 300 de sportivi s-au cazat cu câteva zile înainte în hotelurile din Iaşi. Ei sunt suspectaţi a fi luptători şi trăgători din trupele speciale ale Securităţii sau ale

Armatei. Nucleul s-ar fi aflat la Hotelul Unirea, care domină cu înălţimea sa Piaţa Unirii şi unde se cazaseră 110 „sportivi”. Pe această ipoteză, întâmplările au o doză de spectaculozitate, pentru că în acelaşi hotel se cazaseră şi 176 de turişti sovietici din localităţile Nikolaev şi Odessa. Securitatea afirmă că „turiştii” erau luptători din trupele speciale sovietice. Cum s-or fi simţit împreună vecini de camere? Cert este însă că în după-amiaza zilei de 14 decembrie, când era clar că Manifestaţia a eşuat, hotelul s-a golit în mai puţin de o oră. Cercetarea aţă că mutarea Dinamoviadei a fost o simplă coincidenţă, dar asta nu exclude ca sovieticii să fi văzut în ea o contraoperaţie a Securităţii, fiind probabil unul din motivele abandonării acţiunii.

În după-amiaza de 14 decembrie, liderii Frontului Popular Român: s-au deplasat în Piaţa Unirii, unde au găsit toate intrările blocate de t Miliţie şi de Gărzile patriotice. Forţele de ordine fuseseră amplasate în dispozitive încă de la ora 03.00 dimineaţa. Staţia de tramvai a fost mutată din piaţă pe o stradă din apropiere pentru a nu reprezen –, < ta un punct de staţionare. Numeroşi cetăţeni, atenţionaţi prin manifeste şi telefon, au încercat să vină în Piaţa Unirii pentru a participa’s la miting şi au fost obligaţi să circule, să nu se oprească, iar alţii, observând dispozitivul de intervenţie şi pustiul pieţei, au traversat ca şi cum erau doar în trecere pe acolo. Dispozitivul amplasat de forţele Ministerului de Interne a fost compus în realitate dintr-un număr mai mic de forţe decât cel prezentat exagerat de revoluţionari, însă el avea anumite particularităţi pe care abia în 1994 le-a dezvăluit colonelul Constantin Ciurlău, începând cu 12 decembrie 1989 în Iaşi au intrat două autocare de turişti din RS Moldovenească şi din alte republici sovietice şi 60 – 70 autoturisme în care erau două-patru persoane. Puse sub urmărirea filajului, s-a descoperit că aşteptau în anumite puncte, deşi aveau program de vizitare, apoi plecau la obiective (probabil descoperiseră filajul) şi se întorceau în acelaşi punct de aşteptare. La ora 16.00, ora declanşării manifestaţiei, cele

două autocare au parcat în zona laterală a Hotelului Traian, în dreptul străduţei de acces spre Piaţa Unirii. Dispozitivul de contracarare din 14 decembrie era format din patrule ale Miliţiei, două maşini de pompieri şi în rezervă o companie de securitate-mi-liţie de la batalionul din Fălticeni. Dispozitivul era completat cu o echipă mare de filaj în piaţă. Efectivele trupelor de miliţie-securitate au fost plasate la intrările în oraş pentru a observa dacă se întorc maşinile străine dinspre Bolboca, Târgul Frumos. Este vorba de coloanele de maşini cu turişti sovietici care intraseră la 9 decembrie în ţară şi se opriseră pe şoseaua de ieşire din Iaşi (în dreptul actualului cimitir „Mareşal Ion Antonescu"). Autocarele şi autoturismele din oraş au fost puse sub observare. Numărul celor identificaţi în piaţă ca fiind convocaţi, mai bine zis răspunzând apelul-l FPR, a fost între 200 şi 300 de persoane. Totodată, în Piaţa Unirii au fost identificaţi numeroşi străini care cunoşteau pregătirea mitingului. «Unii (străini, n.a.) au participat, pentru că au fost identificaţi de filaj, într-un anume fel. Ba, mai mult, reţin că mi s-a raportat a au fost identificaţi chiar un ziarist sau doi din Elveţia sau din altă tară, care se găseau în acel moment în piaţă. Eu am vrut să raportez că iniţial s-a spus ca acest 14 decembrie să fie 16, după aceea s-a spus că e 14 şi nu 16. Iar în final, când s-a făcut analiza tuturor datelor şi informaţiilor, ne-am întrebat, dar nu am putut să găsim un răspuns până azi: cine hotărâse 16 decembrie şi cine a schimbat apoi 14 decembrie!" 196. Răspunsul îl putem da astăzi: cine a organizat şi diversiunea de la Timişoara din 16 decembrie. Turiştii sovietici au început să plece din 15 decembrie din Iaşi şi nu au mai apărut toată perioada. Surprinzător, la Iaşi pe toată perioada acută a revoluţiei a fost relativ linişte!

Liderii Frontului Popular Român din Iaşi au fost arestaţi cu exactitate, dovadă că numele lor era cunoscut dinainte pe cale informativa. „Primul arestat a fost pe 14 decembrie – Vasile Vicol, un inginer, coleg la ICPUMP, unde era nucleul de bază al mişcării. Au urmat, în aceeaşi zi, în ordine: Valentin Odobescu, Ştefan Prutianu, Ionel

Săcăleanu, Cassian Maria Spiridon şi Aurel Ştefanachi” 197. Arestarea lui Vasile Vicol s-a făcut dimineaţă, la locul de muncă, fără ca restul colegilor să fie şi ei reţinuţi cu această ocazie. Misterul acestei atitudini poate fi dezlegat doar dacă identificarea lui Vicol ca făcând parte din conspiraţie nu se realizase până atunci. Neavându-l sub observaţie de mai mult timp, noutatea informaţiei despre apartenenţa sa la acţiune a determinat reţinerea imediată, pentru a nu scăpa de sub control vreo direcţie a mişcării, în presa ieşeană a apărut după revoluţie informaţia că unul dintre cei contactaţi de Vicol, un anume Dorin Vlădeanu, nepot al primului-secretar de la judeţul Vaslui, a comunicat telefonic Securităţii tentativa sa de racolare. Practic, Securitatea nu putea rămâne pasivă în faţa unui Eest care se făcuse public, dar nici nu putea risca surprinderea revo – uţionarilor în flagrant printr-o arestare prematură. Rămâne logică dar varianta necunoaşterii apartenenţei lui Vicol la FPR. Vlădeanu n-are nicio legătură cu deconspirarea acţiunii, în aceeaşi dimineaţă, Cassian Maria Spiridon şi Ştefan Prutianu au plecat pe jos prin secţiile CUG, reconfirmând muncitorilor ora şi convocându-i încă o dată la manifestaţie, apoi s-au deplasat la Uzinele Nicolina şi, în sfârşit, tot pe jos în Piaţa Unirii.

Dintre cei şase revoluţionari arestaţi – Ştefan Prutianu, Cassian Maria Spiridon, Aurel Ştefanachi, Vasile Vicol, Valentin Odobescu şi Ionel Săcăleanu –, doar scriitorul Cassian Maria Spiridon a dat detalii ample despre anchetă şi detenţie. Era luat în fiecare zi de la institut cu un ARO la sediul Securităţii, interogat, pus să dea declaraţii, apoi era lăsat peste noapte acasă. În acest timp i s-au prezentat probe din cursul urmăririi sale: „Mi-au spus şi ce am vorbit în Piaţa Unirii şi cu cine m-am întâlnit la întoarcerea acasă, mi-au arătat fotografii din care îmi cereau să recunosc diverse persoane”. După trei zile de interogatorii, a fost transferat la Procuratură, unde a fost bătut în timpul anchetei. După aproape 24 de ore de interogatoriu şi bătăi – aşezat pe un scaun cu genunchii şi

bătut la tălpi cu bastonul, întins apoi pe o masă lungă şi lovit în cap şi pe spate cu pumnii –, Cassian Maria Spiridon a fost anunţat că va fi închis, apoi îmbrăcat în zeghe, cu numărul 31, şi încarcerat. Era 18 decembrie, începuse Timişoara. Aurel Ştefanache, o personalitate mai dinamică şi purtător al unui spirit hotărât, va face declaraţii complete anchetatorilor, fără să încerce să ascundă ceva din gândurile, proiectele şi intenţiile anticeauşiste. „Am recunoscut ce fac fără nicio reţinere – îi va declara autorului la 11.09.2004. Le strigam: Indiferent ce se întâmplă cu mine, eu am câştigat, eu am învins!”. Liderii Securităţii admit că revoluţionarii de la Iaşi au fost influenţaţi de sovietici, dar nu neagă, ci chiar subliniază caracterul curat al acţiunii anticeauşiste a grupului Prutianu-Cassian-Ştefanache.

Din ceea ce s-a publicat până acum sau a fost discutat cu ocazia simpozionului ţinut la 10 decembrie 1999 la Iaşi, rămân câteva lucruri obscure şi chiar ciudate. La un moment dat, în febra destăinuirilor de după decembrie 1989, a apărut şi următoarea declaraţie1 „Dorin Aştefănoaie, muncitor la CFS (aceasta a fost o aripă nedeconspirată, alături de cea de la Metalurgica), aştepta doar un semna de la Prutianu, pentru a declanşa un mic incident, cu băieţii care-l însoţeau, în preajma statuii lui Cuza, incident care ar fi adunat mulţimea” 198. Este tipul de incident, cu scop de a aduna lumea, întâlnit apoi la Timişoara şi care a fost pus mereu pe seama grupurilor de agitatori şi incendiatori. Tot ca metodă pentru a aduna lumea, Emilian Stoica menţionează că a folosit în timpul telefoanelor pe care le dădea diferiţilor ieşeni argumentul că joi, 14 decembrie 1989, în Piaţa Unirii se vor aduce „portocale, orez şi alte bunătă-ţuri”. De ce? Răspunsul îl dă tot Emilian Stoica: „Majoritatea, imediat cum auzeau despre ce e vorba, ne trânteau telefonul în nas” 199. Ieşenii nu erau pregătiţi pentru o revoltă, nici anticeauşistă, nici anticomunistă. Profesorul Gheorghe I. Florescu de la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iaşi a rostit cu ocazia simpozionului din 1999 un mare adevăr:

„Poate, la un moment dat, undeva, s-a decis ca la Iaşi să înceapă ceea ce s-a întâmplat pe 16 decembrie 1989 la Timişoara. Alţii au gândit, poate, altfel şi au manipulat totul pentru a avea ei câştig de cauză. Poate, pur şi simplu, capitala Moldovei a intrat într-o asemenea punere în scenă numai în virtutea planului imaginat de Frontul Popular Român (…) Nimeni şi nimic nu a provocat scinteia aşteptată" 200. Alte întâmplări ciudate, în timpul anchetei de la Securitate, lui Cassian Maria Spiridon i s-au reprodus şi următoarele cuvinte pe care le rostise într-adevăr în Piaţa Unirii: „Ce interesant ar fi să fie şi ziaristul sovietic pentru a vedea ce-i în Piaţă!" 201. Care ziarist sovietic? Aurel Ştefanache a explicat că, în timpul uneia din vizitele la Uniunea Scriitorilor din Bucureşti, a luat legătura cu prozatorul Răzvan Petrescu, iar acesta l-a anunţat că la Iaşi va veni „un ziarist sovietic la voi să vadă ce faceţi". Agenţii sovietici sub acoperire de ziarişti au fost identificaţi la Iaşi de filaj, apoi de UM 0110. Vasile Vicol avea printre sarcinile sale în complot şi pe aceea de a declanşa dispozitivul care face să sune clopotele Mitropoliei, în ziua de 14 decembrie 1989 fix la ora 16.00.

În dimineaţa de 14 decembrie 1989 Vasile Vicol a fost arestat de Securitate, iar la ora 16.00 era sub anchetă. Dar la ora 16.00 fix clopotele de la Mitropolie au început să sune! După revoluţie Vicol va declara şocat: „Deşi eram captiv, clopotele au fost trase". Vom face din nou apel la Creangă: „Na, pozna!". În sfârşit, Titi Iacob, muncitorul de la „Nicolina", îşi aminteşte un telefon inexplicabil pe care l-a primit de la Timişoara în seara zilei de 17 decembrie 1989: „Voi ce faceţi acolo, dormiţi? Doar trebuia să fiţi primii…" 202. Precizez că secta (cum era denumită în acea vreme) din care făcea parte Iacob a fost implicată şi la Timişoara în evenimente.

Cercetarea cazului în rândul foştilor ofiţeri de Securitate a adus autorului un amănunt interesant. Conform unei astfel de surse Securitatea era în posesia a mai multor tipuri de manifeste, iar din cursul anchetării organizatorilor a rezultat că aria de răspândire a

manifestelor era mult mai mare decât cea revendicată de au» ori. Ancheta primară, încă din seara de 14 decembrie, a tras concluzia că au existat cel puţin două reţele de întocmire şi răspândire a manifestelor şi a pornit o acţiune de identificare a celui de-al doilea grup. Până la căderea regimului nu s-a putut obţine un rezultat convingător, dar convingerea interlocutorului – ofiţer cu un grad mai mic în Securitatea Iaşi –, care a furnizat autorului acest amănunt, fiind că a doua reţea era agentura sovietică. Oricum, între 9 şi 14 decembrie, au trecut graniţa pe la punctele rutiere de trecere a frontierei, numai dimineaţa la ore foarte mici, mai multe coloane de „turişti" sovietici. Aceştia au fost legitimaţi şi înregistraţi pe liste la punctul de frontieră şi întrebaţi prin sondaj cu ce scop călătoresc. Răspunsul a fost invariabil în limba română, cu accent basarabean, şi a constat în afirmaţia că îşi fac vacanţa în Iugoslavia şi Bulgaria. Ceea ce cunoaştem deja de la Timişoara – tineri atletici, cu părul scurt, câte doi-trei bărbaţi într-o maşină, câteva femei cu alură sportivă, niciun copil – a fost mai întâi înregistrat la Iaşi. Mai mult decât atât, a existat şi un indiciu. Colonelul Ciurlău arată că „la un hotel, parcă «Moldova», în camere existau nişte pliante şi s-a găsit într-o cameră o hartă pe care se trăsese o linie începând de la Iaşi, Craiova, Timişoara" 20. Subiectul a trezit interesul senatorilor:

„Domnul Săndulescu: Aţi spus că vi s-a dat o hartă pe care era o linie ce trecea – Craiova – Timişoara, era românească sau rusească?

Domnul Ciurlău: Era românească, în fiecare cameră de hotel erau pliante turistice şi pe o hartă dintr-un asemenea pliant era acea linie trasă, în acea cameră stătuseră nişte turişti ruşi. Noi căutam prin camere de hotel şi, ceea ce găseam foarte mult, erau sticle goale de băutură, inclusiv sticle de colonie, tampoane de vată prin care strecurau, era la ei o perioadă de restricţie" 204.

Alte surse din Securitate care afirmă cu tărie că turiştii respectivi făceau parte din trupele speciale sovietice ar putea să exagereze, însă există un fapt cel

puţin ciudat care le dă dreptate. Un grup de turişti care călătoreşte cu automobilele pentru a ajunge în Bulgaria îşi planifică parcursul în aşa fel încât să nu-l prindă noaptea pe drum. Pentru asta trece într-adevăr frontiera de la Est foarte devreme dimineaţă pentru a străbate şoselele din România pe lumină şi ajunge în Bulgaria înainte să se însereze. Numai că „turiştii" sovietici au pătruns pe teritoriul României dimineaţă, au declarat că se duc în Bulgaria, dar au oprit şi au rămas în Iaşi. În ziua de 13 decembrie, una dintre coloane – şi aici e vorba şi de martori ocazionali – s-a deplasat pe Dealul Bucium, o zonă împădurită şi cu acces unic prin şoseaua naţională. Cealaltă coloană a rămas în oraş. Apoi, la un moment dat, în seara zilei de 13 decembrie, coloana din oraş s-a PUS în mişcare cu o direcţie de deplasare spre Vest. Coloana de la Bucium aşteaptă pe acelaşi loc şi în noaptea de 14 spre 15 decembrie, apoi dimineaţă îşi continuă drumul pe şoseaua naţională spre Bucureşti (şi Bulgaria?). Aceasta este coloana văzută de ministrul Apărării Naţionale, generalul Vasile Milea, şi consemnată în Raportul Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989: „În ziua de 15.12.1989, în timp ce ministrul Apărării Naţionale general-colonel Vasile Milea, se înapoia la Iaşi, iar şeful Marelui Stat Major, general-maior Guşă Ştefan, de la Buzău, unde participase la activităţi de depunere a jurământului în unităţi militare, au observat de-a lungul întregului traseu foarte multe maşini străine din care majoritatea aveau numere de înmatriculare sovietice" 205. Informaţia este confirmată şi de generalul de Securitate (r) Nicolae Pleşiţă: „Generalul Vasile Milea era deputat de Iaşi. Mergea spre nord şi s-a întâlnit pe la Bacău cu o coloană de maşini Lada din Uniunea Sovietică. Securitatea n-a putut face nimic pentru că ei s-au declarat «turişti». Milea a cerut militarilor lui să oprească o coloană. Avea şi el informaţii prin DIA. «Suntem turişti şi trebuie să mergem în coloană». Aceeaşi vârstă, aceeaşi ţinută civilă, aceeaşi pregătire fizică, atletică. Milea mi-a povestit cu lacrimi în ochi: «E de rău,

Nicule. Zvonurile cu Malta nu sunt vorbe în vânt. Se pregăteşte şi la noi...» Spera că o să-i spun lui Ceauşescu. Am procedat ca în cazul lui Militaru. «Foarte bine că mi-ai spus, dar tu eşti ministrul Apărării, Val. Trebuie să te duci să-i raportezi lui Ceauşescu, fiindcă s-ar putea să aibă efect mai mare decât dacă ne-am duce noi. De multe ori mi-a dat cu informaţiile peste ochi. Dacă spui şi tu, spun şi eu, poate reuşim să-l sensibilizăm». «Ai dreptate». I-o fi spus, nu mai ştiu. Noi am centralizat informaţiile, mai ales că intraseră şi coloane de «turişti» pe la Nădlac şi Borş" 206. Informarea lui Nicolae Ceauşescu asupra prezenţei coloanelor suspecte de „turişti" sovietici s-a făcut prin buletine informative trimise de la Departamentul Securităţii Statului şi de la Ministerul Apărării Naţionale. Şeful statului a cunoscut cazul „turiştilor" sovietici, va urmări evoluţia informaţiilor despre ei şi, mult mai important, va folosi drept argument pentru mobilizarea generalului Milea împotriva manifestanţilor de la Timişoara în noaptea de 16 spre 17 decembrie 1989. De la postul de Miliţie Podul Iloaiei este semnalată Securităţii trecerea (spre interiorul ţării) a şase coloane în intervalul 9 – 14 decembrie.

Pasajul despre evenimentele de la Iaşi din cartea colonelului FiliP Theodorescu a trezit cele mai mari controverse printre revoluţionarii din Oraşul lumină al României: „S-a scris câte ceva despre acel început de tulburări la Iaşi în 14 decembrie 1989. Realitatea este că pregătirile au fost chiar minuţioase şi cu importante cheltuieli materiale şi umane. Premergător datei amintite a fost trimis în zonă un număr apreciabil de «turişti» sovietici. A îngrijorat nu numai numărul mare şi prezenţa nejustificată pentru acel sfârşit de an, dar şi faptul că nu mai ieşeau din ţară în aceeaşi proporţie cum se întâmplă de regulă. A u fost aduse şi s-a încercat răspândirea unei cantităţi considerabile de manifeste cu conţinut anticeauşist şi nicidecum anticomunist. Apreciindu-se că mediul studenţesc este mai receptiv la incitare, pachete întregi de manifeste au fost lăsate în preajma căminelor

studenţeşti, în realitate însă calculele au fost greşite, mizându-se îndeosebi pe dificultăţile materiale cu care se confrunta populaţia Moldovei. Evident, s-a marşat şi pe contribuţia celor doi aşa-zişi disidenţi din Iaşi: Dan Petrescu şi Luca Piţu, care însă nu se bucurau de audienţă decât în imaginaţia celor interesaţi din afara ţării, în consecinţă, populaţia Iaşului nu a reacţionat la chemările la revoltă lansate cu insistenţă. Nu este meritul exclusiv al organelor locale, indiferent de rostul şi coloratura lor, că la Iaşi a fost «linişte». Aceasta a fost urmarea socotelilor greşite făcute de cei interesaţi, dar şi «căderii» a doua importante personaje trimise în zonă tocmai în scopul declanşării evenimentelor" 207. Conform revoluţionarilor ieşeni, cele două importante personaje erau Ion Iliescu, aflat în vizită la Victor Surdu în localitatea Tomeşti (5 km de Iaşi) – într-o altă versiune la Schitu Duca – şi Petre Roman, aflat la un simpozion Despre mecanica fluidelor la Institutul Politehnic din Iaşi. Ambele Personalităţi neagă acest fapt, deşi presa ieşeană a publicat mai Kiulte mărturii ale unor participanţi la aceste întâlniri, care au confirmat prezenţa celor doi cunoscuţi oameni politici. Petre Roman a fost la Iaşi pentru probleme profesionale, dar mult înainte de 14 decembrie.

Numeroasele coincidenţe apărute până acum au nevoie de o explicaţie, într-o operaţiune de subversiune menită să producă o revoltă populară, sub observaţia serviciilor de informaţii ale ţării respective şi în condiţiile în care, odată descoperit, poţi deveni obiectul unei reacţii în forţă, cu morţi şi răniţi, prezentaţi apoi public drept mărturii ale unei intervenţii străine, era obligatoriu ca acţiunea să permită afluirea rapidă a grupurilor diversioniste la adăpost (peste graniţă). Din acest motiv, oraşele care ofereau cele mai bune posibilităţi de retragere erau cele de graniţă – Iaşi, Timişoara, Oradea. Rămâne în discuţie deplasarea grupurilor diversioniste către oraşe din centrul ţării. Cum este acoperită operaţiunea de retragere rapida peste graniţă de la Braşov sau Cluj? Faptul că grupurile de „turişti", identificate de

Securitate, de rapoartele comisiilor parlamentare, de presa română drept grupuri sau detaşamente ale trupelor speciale sovietice intenţionau să acţioneze şi în centrul ţării, nu numai în apropierea frontierelor, demonstrează că operaţiunea viza producerea unor subversiuni care să ducă la o revoltă urbană generalizată, de amploare, care să împiedice rezolvarea rapidă a crizei, aşa cum se întâmplase de mai multe ori sub regimul Ceauşescu. În al doilea rând, caracterul nesigur al influenţei sovietice în România şi probabil slăbiciunile reţelelor KGB şi GRU din ţară (luate sub control sau identificate de Securitate), precum şi perspectiva unei evoluţii care să depăşească scenariul înlocuirii lui Ceauşescu şi să fie proiectată rapid spre o mişcare populară anticomunistă, au făcut ca detaşamentele speciale sovietice să primească misiuni eţapizate, care presupuneau, pe de o parte, generalizarea revoltei şi pe de altă parte canalizarea ei spre o soluţie politică rapidă. Nu exclud posibilitatea ca ele să fi avut în misiune şi pregătirea, în caz de forţă majoră, a unei intervenţii militare cu forţe convenţionale. Asta este o justificare plauzibilă pentru riscul asumat de a acţiona cu grupuri diversioniste în mijlocul ţării – ştiau că în caz de nereuşită va urnia invazia. Iaşul era foarte bun din punctul de vedere al retragerii forţelor de intervenţie, însă era şi foarte riscant. O provocare a revoltei la Iaşi urmată de un eşec ar fi fost fără îndoială folosită nu numai pentru a se arăta spre Moscova, dar şi pentru a se trece la o altă variantă, operaţiunea din Vestul ţării, care nu mai beneficia de controlul total al sovieticilor. În Vestul ţării interferenţele erau mliltiple şi occidentale. Iar despre coloanele de „turişti” aflate deja centrul ţârii este greu de spus ce s-ar fi întâmplat cu ele. Probabil că ar fi fost conduse spre graniţă în mod forţat, iar dacă „ar fi făcut figuri”, cum a spus la un moment dat generalul Guşă, şeful MSIM, s-ar fi pus tancul pe ele. Aşa cum l-au cunoscut foarte bine subordonaţii lui, cum l-a cunoscut şi autorul acestor rânduri şi cum a avut destule înclinaţii la Timişoara, generalul Guşă, tanchist de specialitate, n-ar fi

ezitat să tragă la un ordin. Dar şi asta ar fi fost o cale deschisă spre intervenţia militară a trupelor sovietice. Iar sovieticii îl cunoşteau foarte bine pe generalul naţionalist. Timişoara, pe de altă parte, oferea cele mai bune condiţii pentru declanşarea subversiunii. Era la graniţă şi în plus oferea sprijinul logistic, informativ şi diversionist al forţelor ungare şi sovietice de pe teritoriul Ungariei, precum şi sprijin de pe teritoriul Iugoslaviei. La Iaşi, sovieticii erau singuri şi uşor de identificat ca autori, în plus, la Timişoara numărul întreprinderilor cu efective muncitoreşti era mai mare, astfel că formula celebră a lui Curtio Malaparte despre lovitura de stat prin grevă generală se putea aplica cu şanse de reuşită. La Timişoara, unităţile economice erau relativ apropiate de centrul oraşului, astfel că posibilităţile forţelor de ordine româneşti de a bloca accesul erau mai reduse. La Iaşi, accesul spre centru era uşor de blocat, cum s-a şi văzut, chiar dacă liderii Frontului Popular Român ar fi organizat manifestaţia de protest în Piaţa Palatului. Conform unei declaraţii făcute autorului de fotoreporterul ieşean Agapi în anul 1991, oamenii Securităţii au reuşit să-i izoleze pe muncitorii şi pe maiştrii de la întreprinderile din Iaşi, care intenţionau să se ducă în Piaţa Unirii, oferindu-le o masă la restaurant sau ţinându-i de vorbă, în întreprinderi s-a făcut prezenţa de mai multe ori în ziua de 14 decembrie şi unele soţii ale celor ţinuţi sub observaţie au primit telefoane suspecte la locul de muncă. Soţiile şi-au sunat bărbaţii, cerându-le să vină acasă direct, să „nu mai bată oraşul”. Nu este nimic frivol şi nici măcar comic în aceste amănunte, este o realitate aşa cum a fost percepută atunci şi este oricum realitatea de la baza piramidei. Uşuruiţa cu care Securitatea a dezamorsat revolta la nivelul cetăţenilor nu mai ţine de amatorismul celor din Frontul Popular Român, ci de acceptarea realităţii că o mare majoritate a cetăţenilor Iaşului nu era pregătită pentru o revoltă anticeauşistă şi cu atât mai mult pentru una anticomunistă. Ele aveau nevoie de un factor dinamic, unul care nu se găsea la Iaşi, dar se găsea la Timişoara:

minoritatea maghiară extremistă.

Legătura laşi-Timişoara

Dacă pornim de la afirmaţiile colonelului Filip Teodorescu, pe care le citează mereu revoluţionarii de la Iaşi, luând în calcul şi imaginea pozitivă, de credibilitate, pe care i-a creat-o presa româna într-o perioadă când foştii ofiţeri de Securitate erau făcuţi în toate felurile, negativ, trebuie să acceptăm că în arhivele Securităţii se află dovezile implicării sovietice în evenimentele de la Iaşi. Aparatul logic nu poate rata ocazia: dacă în decembrie 1989 sovieticii se ocupau cu provocarea unor tulburări care să permită înlăturarea regimului Ceauşescu, atunci după eşecul de la Iaşi au încercat să producă acelaşi tip de concentrare a uneimasse de manevră în alte oraşe. Spre deosebire de Braşov, Arad sau Cluj, la Timişoara s-a ivit scânteia. Este perfect posibil ca ea să fi fost produsă de forţele occidentale cu mână maghiara, având în vedere tăcerea Occidentului faţă de ce se petrecea la Iaşi şi zgomotul din preajma izbucnirii revoltei din Timişoara.

Toţi cei care reproduc citatul de la pagina 43 din cartea colonelului Filip Teodorescu fac o greşeală editorială. Ei nu citesc cele câteva rânduri care premerg citatul. Iată-le: „Fără a mai repeta, se impune totuşi să amintesc cititorului că, dacă consensul cu privire la înlăturarea lui Ceauşescu şi a celor din jurul acestuia era stabilit între Est şi Vest, inclusiv referitor la căile de realizare, au existat totuşi importante nuanţări cu privire la punctul până la care trebuie mers şi zona în care să se declanşeze acţiunea”. Consensul cu privire la înlăturarea lui Nicolae Ceauşescu fusese stabilit, aşa cum afl1 văzut, între Mihail Gorbaciov şi George Bush la Malta. Este însă nerealist să credem că cei doi lideri mondiali au discutat şi cum sa – dea jos pe Ceauşescu şi dacă să producă subversiunea la Iaşi sau a Timişoara. Aceste amănunte fuseseră stabilite şi puse la punct, cu excepţia nuanţelor menţionate de colonelul Teodorescu, între serviciile de informaţii din Vest (SUA, Germania, Franţa) şi Est (URSS, Ungaria, Iugoslavia). Acolo s-a lucrat pe amănunt, cu

pregătiri „minuţioase” şi „importante cheltuieli materiale şi umane”. Ceea ce s-a întâmplat în România în subteranul revoluţiei – adică al revoltei populare, al puciului şi al victoriei Frontului Salvării Naţionale – a avut la bază o operaţie combinată a mai multor servicii de informaţii din Vest şi Est. Fără acceptarea acestei realităţi şi fără tentativa tenace de a identifica diferitele mişcări ale diferitelor interese în haosul şi vacarmul revoluţiei nu vom afla niciodată adevărul.

În al doilea rând, nemulţumirea şi frustrarea pe care o încearcă şi o arată revoluţionarii de la Iaşi în legătură cu ignorarea evenimentelor din oraşul lor este într-adevăr justificată, dar numai până la un punct. Oamenii au început să-i uite; eşecul mişcării de atunci este plătit cu tăcere în operele istoriografice. În 1998, o ziaristă de talent, Anda Purdelea, semnala pericolul uitării: „Deşi acesta a fost un moment important din istoria Iaşului, puţini îşi mai amintesc de el. Am întrebat ieri mai mulţi ieşeni ce s-a întâmplat pe 14 decembrie 1989, dar am avut surpriza să constatăm că nu ştiau – dădeau din umeri şi treceau nepăsători mai departe” 208. Cheia salvării evenimentului din 14 decembrie 1989 de la Iaşi nu se află în mâna Securităţii sau a SRI, pentru că acestea nu vor dezvălui niciodată informaţii despre dosare operative. Cheia recunoaşterii Iaşului drept iniţiator al revoluţiei se află la revoluţionari. Numai ei pot să lase la o parte teama, sfiala şi nesiguranţa şi să vorbească public despre legăturile pe care le-au avut cu emisarii din Basarabia, cu ziariştii ruşi, cu diferiţi indivizi „binevoitori” apăruţi de peste Prut şi care se declarau foarte preocupaţi de dictatura lui Ceauşescu. În acel moment şi numai în acel moment se va putea separa partea de manipulare de partea de revoltă autentică, de slujirea interesului naţional de către patrioţi români, de începutul autentic al revoluţiei. Dezvăluind implicarea sovietică la Iaşi, ei vor permite demonstrată similitudinilor cu Timişoara şi cu alte localităţi. Când această legătură va fi făcută cu probe şi apoi cu logica fiecărui cititor, Iaşi, 14 decembrie 1989 va fi trecut fără

îndoială în cartea de Istorie drept începutul revoluţiei. Iată, de exemplu, o frază cheie care trebuie explicată: „Ne întâlneam cu fraţii de peste Prut şi, mai în glumă, mai în serios, am început să ne gândim la o mişcare revoluţionară – a continuat Cassian Maria Spiridon” 209. Astăzi, Cassian Maria Spiridon afirmă că întâlnirea cu fraţii de peste Prut s-a produs după revoluţie şi că fraza a fost distorsionată de presă. Cartea în care a apărut acest citat din presă este însă îngrijită chiar de Cassian Maria Spiridon.

Două articole despre începutul revoluţiei la Iaşi publicate în numerele 3333/30 aprilie 2004 şi 3334/1 mai 2004 ale cotidianului Jurnalul Naţional au încercat să completeze tabloul. Un ofiţer al fostei UM 0110 arăta că în timpul evenimentelor de la Iaşi, consulul sovietic de la Timişoara (!) comunica cu ambasadorul său, anunţându-l că nu sunt încă gata de acţiune, în articolele respective, un fost ofiţer al Direcţiei I, informaţii interne, arăta că „la Iaşi trebuia să se declanşeze revoluţia şi că la Timişoara nu era decât varianta de avarie. Conform acestuia, în Iaşi, cei care coordonau operaţiunea de declanşare a revoltei îşi aveau comandamentul într-un apartament «înţesat cu tehnică». Ofiţerul Direcţiei I susţine că varianta Iaşului a picat din cauza unei operaţiuni de filaj. Filorul, care îl avea în lucru pe şeful comandamentului respectiv, a încercat să-l fotografieze noaptea, în infraroşu. Când ofiţerul străin tocmai se pregătea să intre în apartamentul în care era comandamentul, filorul a fost trădat de becul de la aparatul foto, iar «subiectul», brusc, s-a aplecat să se încheie la pantofi, după care s-a întors şi a plecat” 210. Conducerea Securităţii nu a cunoscut aceste detalii. Dar, ne putem imagina eventualitatea ca la Iaşi, în decembrie 1989, să fi existat un „comandament” sovietic ascuns într-un apartament, precum cel de la Praga şi de la Sofia, precum cel maghiar de la Timişoara – după cum afirmă col. Gheorghe Raţiu în cartea sa –, fără ca şeful Securităţii să ştie? Ne putem imagina doar în două situaţii: o trădare la nivelul Direcţiei I sau o situaţie mult mai simplă, mai naturală şi lipsită de mister, în care ratarea operaţiei de

filaj a fost ascunsă superiorilor, act care se mai întâmpla în Securitate înainte de revoluţie. Mai multe astfel de ratări ale misiunii au fost descoperite de autor la Timişoara, neraportate superiorilor sau raportate sub altă formă decât realitatea. Această ipoteză aplicată la Iaşi nu-mi aparţine; este afirmaţia unui ofiţer de Securitate de la Iaşi, care a recunoscut că unele ratări şi eşecuri din activitatea Securităţii locale erau ascunse colonelului Ciurlău, iar altele nu ajungeau la Bucureşti. Pentru a încheia, voi reproduce un text exponenţial pentru sinteza analizei noastre. El aparţine tot lui Iulian Chifu: „Afirm şi susţin că, dacă la Iaşi nu a existat revoluţie, atunci nu a existat revoluţie în România. Aici este singurul loc în care un grup de disidenţi, organizaţi – oricât de infantilă şi nepolitică era atunci structura din triadele inventate de Ştefan Prutianu – într-o forţă de natură politică ce se intitulase Frontul Popular Român, cu un program în câteva puncte care se poate asimila cu unul revoluţionar, ca un set de acţiuni de frondă faţă de regim care trădează organizarea, chiar dacă semnalul pentru mitingul din 14 decembrie 1989 nu a mai avut loc. Că mişcarea aceasta a fost inclusă în planul mai-marilor arhitecturii unei lovituri de stat, că a fost diversiunea ce a grupat la Iaşi forţele de Securitate ce au reacţionat tardiv, peste două zile, la Timişoara, este un fapt ce poate fi lesne acceptat, însă tocmai neprofesionismul din această mişcare revoluţionară, lipsa de pregătire minuţioasă şi, în final, neconsumarea completă a mitingului din 14 decembrie sunt elemente care demonstrează că mişcarea a fost una făcută cu inima deschisă, cu bună-credinţă şi cu asumarea urmărilor ce puteau apărea după iminenta arestare a noilor disidenţi, necatalogaţi în catastifele Europei Libere sau ale Vocii Americii. Chiar dacă a fost controlată din interior, mişcarea nu a putut fi dirijată de cineva, tocmai pentru că structura ei era mult prea flască, prea neînchegată, pentru a putea permite acest lucru” 211.

Punând cap la cap toate informaţiile, imaginea cea mai plauzibilă se compune dintr-o politică cu caracter

global, vizând înlăturarea regimurilor vechi comuniste din Europa de Est, dintr-un plan general de subversiune destinat în particular României, având drept ţinta declanşarea simultană a unei serii de diversiuni în câteva mari oraşe – Iaşi, Braşov, Cluj, Timişoara – în ziua de 16 decembrie 1989. La Cluj, nucleul disident din jurul Doinei Cornea nu se formează şi, în consecinţă, nu poate constitui o sursă credibilă pentru diversiune. Inclusiv natura nonviolentă a protestului Doinei Cornea nu putea mişca mai nimic în Cluj. La Braşov, liderii sindicali vizaţi pentru a redeştepta revolta din 1987 erau izolaţi şi puşi sub o strictă supraveghere. Represiunea, chiar şi sub forma răspândirii liderilor prin mai multe localităţi ale ţării, îşi făcuse efectul. La Iaşi, suportul popular nu a existat. Ca, de altfel, şi la Timişoara în prima fază. În aceste patru oraşe sunt răspândite mii de manifeste, sunt formate nuclee disidente, sunt activizate reţele de spionaj şi de influenţă, se instalează rezidenţe ale unor servicii de informaţii, se difuzează seară de seară semnale şi mesaje incitatoare prin posturi de radio şi televiziune străine. Nu se mişcă nimic la nivelul populaţiei. Probabil că secretul incitării calificate de la Timişoara spre acte de violenţă se află tocmai în această lipsă de reacţie a populaţiei României, ilustrată prin experimentul făcut la Iaşi. Iaşul revoluţionar este un paradox: avea cea mai avansată şi activă studenţime, avea un corp muncitoresc solid şi nemulţumit, avea cel puţin un opozant celebru şi… nimic! O mişcare de masă izbucnită în patru oraşe mari ale României, plus Aradul şi Târgu-Mureş, avea menirea să forţeze establishmentul de la Bucureşti la o debarcare paşnică a lui Ceauşescu. O mişcare de o asemenea amploare avea avantajul că nu putea rămâne neobservată, ignorată sau reprimată fără. consecinţe în plan politic. Eşecul de la Cluj, de la Braşov, mai ales cel de la Iaşi, precum şi eşecul din primele două zile (14 – 15 decembrie) de la Timişoara prin lipsa de reacţie a populaţiei, prin incapacitatea „mămăligii” de a face explozie, a făcut necesară trecerea subversiunii străine într-o altă etapă, în

etapa violenta de la Timişoara.

Aceasta este legătura funcţională, dar şi cauzală, între Iaşi şi Timişoara şi tocmai ea determină amplasarea corectă a începutului revoluţiei în capitala Moldovei. O revoluţie poate avea un debut ratat, dar asta nu înseamnă că acel debut nu face parte din revoluţie. Eşecul manifestaţiei de la Iaşi este el însuşi, prin comparaţie cu Timişoara o dovadă a caracterului curat şi românesc al acţiunii liderilor Frontului Popular Român. Dacă acţionau mână în mână cu sovieticii, cum s-a întâmplat la Timişoara, revolta populară reuşea.

La 15 ani de la revoluţie, statul român, partea sa de existenţă oficială, pluteşte în continuare în confuzie şi în ridicol. Parlamentul României a emis la 20 iulie 2004 Legea recunoştinţei faţă de eroii-mzrtiri şi luptători care au contribuit la victoria Revoluţiei române din decembrie 1989. La art. l, alin. l se afirma: „Revoluţia română din decembrie 1 989, declanşată prin revolta populară de la Timişoara…” etc. Confuzie totală şi incultură politică – revolta populară de la Timişoara se produce abia în 20 decembrie 1989 şi nu reprezintă începutul revoluţiei. Ea a început la Iaşi, a continuat prin diversiunea şi mişcările de stradă din 16 decembrie de la Timişoara, a continuat cu represiunea militară. De altfel, în aceeaşi lege nu lipseşte fenomenul deja tipic al legislaţiei româneşti în care articolele aceluiaşi act oficial se bat cap în cap, se contrazic, astfel că, în momentul în care textul Legii abordează intervalul de timp căruia i se adresează ansamblul privilegiilor stipulate de lege, data de la care se calculează activitatea revoluţionară este 14 decembrie 1989 (art. 3, alin. 3).

În 14 decembrie 1989 în România nu a existat decât o singură acţiune revoluţionară – Iaşi, Frontul Popular Român.

Capitolul IV

DIVERSIUNE şi REPRESIUNE. Timişoara, 16 – 17 decembrie 1989

Acest început de capitol s-ar putea intitula

„Ceauşescu împotriva lumii”, în decembrie 1989, Nicolae Ceauşescu adusese România în cea mai grea situaţie din istoria sa. Ţara mai fusese ameninţată de imperii, dar ştiuse să manevreze între ele sau să se alieze, uneori împotriva sentimentelor naţionale, cu unul dintre vecini pentru a supravieţui. Chiar şi în primul război mondial, trădată de aliaţii ei şi înghesuită în nordul Moldovei, România a găsit resurse de inteligenţă şi abilitate politică pentru a ieşi învingătoare. Cuplul Ionel Brătianu – regina Maria de la conducerea statului a avut forţa patriotică să lupte până la capăt, prin sacrificii personale, pentru salvarea naţiunii de la o catastrofă şi pentru recuperarea statului, rea-ducându-l pe scena politică europeană în dimensiunile sale ideale. Fără îndoială că o comparaţie între cuplul Ionel Brătianu – regina Maria şi Nicolae şi Elena Ceauşescu poate părea forţată, dar pentru că au ocupat acelaşi loc al deciziei trebuie să existe cel puţin un grad de libertate comparativă. Ionel Brătianu şi regina Maria aveau o credinţă puternică în Dumnezeu, în naţiunea pe care o conduceau şi îşi răsplăteau privilegiul de a fi ajuns prin destin să stea pe locul cel mai de sus printr-un patriotism adevărat, raţional, fiind dominaţi în tot ceea ce făceau ca şef al Guvernului şi suverană de slujirea cu orice preţ a interesului naţional. Brătianu a renunţat la Putere, a acceptat să fie hulit, condamnat şi blestemat, s-a înţeles cu şeful Opoziţiei; regina Maria a acceptat compromisuri care pentru o femeie sunt deosebit de grele. Am arătat în volumele anterioare ce erau în stare să facă pentru ţara lor liderii politici ai României. Numai dictatorii paranoici Carol al II-lea şi Nicolae Ceauşescu s-au cramponat de Putere.

Analiza faptelor de până acum asupra preliminariilor revoluţiei din decembrie 1989, ca şi amintirea încă vie a celor ce i-au supravieţuit lui Nicolae Ceauşescu arată destul de clar că în faţa schimbărilor radicale din Europa, a cotiturii pe care o făcea Istoria în 1989 şi a ameninţării grave ce plutea asupra României, Nicolae Ceauşescu a ales interesul personal de a rămâne un conducător prin dictat

al ţării, până la capăt, prizonier al dogmei marxiste şi al nemăsuratei sale dorinţe de putere, spre nenorocul neamului său. Nu a putut fi identificat niciun moment în care, punând în balanţă funcţia sa trecătoare şi soarta naţiunii, să fi făcut un gest care să ateste că se elndea la neamul lui mai mult decât la el. Ieşit din Istorie odată cu decizia Moscovei de a schimba regimurile comuniste dogmatice din Est, Nicolae Ceauşescu a încercat să lupte cu Istoria. Soarta personală a lui Ceauşescu ne interesează mai puţin. Efectul deciziilor sale este ceea ce contează şi ceea ce scrie Istoria în fiecare zi. Se foloseşte des argumentul că Ceauşescu concentrase puterea în mâna sa de o asemenea manieră încât nu se putea găsi o soluţie în afara voinţei lui. Dacă acceptăm acest argument, în condiţiile în care naţiunea nu reacţionează, iar statul trebuie să funcţioneze, indiferent de regim, atunci trebuie să-l judecăm pe Ceauşescu până la capăt, tocmai pentru că avea toată puterea.

Situaţia internă

În decembrie 1989 situaţia internă a României era deosebit de grea şi periculoasă pentru naţiune. Populaţia trăia în condiţii sociale şi materiale extrem de grele, cu hrană puţină sau improvizată, fără căldură în case, fără benzină pentru autoturisme, lipsită de condiţii elementare de igienă şi asistenţă medicală, fără dreptul de a se exprima sau crea liber, fără dreptul la circulaţie, fără acces la informaţie, izolată de lume şi supusă unui tip de regim dictatorial depăşit de Istorie. Statul era confundat cu regimul iar şeful statului se considera reprezentantul naţiunii pe care o tortura cu propagandă şi cultul Personalităţii. Partidul comunist, construit de Nicolae Ceauşescu ca orţă politică menită să gestioneze regimul „socialist multilateral Dezvoltat” şi să conducă statul „în curs de dezvoltare” funcţiona mecanic, pierzând orice calitate creativa şi orice eficienţă, în afara celei represive. Funcţionarea mecanică a unui partid, incapacitatea de a se plia pe problemele societăţii, renunţarea la iniţiativă şi îngheţarea structurilor, precum şi atingerea pragului de

ineficientă, în care partidul nu mai poate face nimic, nici în propriile structuri, nici pentru a exercita presiunea deciziei asupra liderului, conduce la moartea organizaţiei.

Pentru a înţelege de ce s-a murit la Timişoara, la Bucureşti şi apoi în celelalte localităţi unde s-au înregistrat victime, de ce Armata şi Securitatea n-au făcut mai nimic pentru a-l răsturna pe Ceauşescu nu este suficient să-i identificăm pe autorii ordinului de deschidere a focului sau pe indivizii care au tras. Asta este treaba Justiţiei. Treaba Istoriei este să explice cum s-a ajuns aici, care au fost cauzele profunde şi ce consecinţe ale acestor cauze au adus în mintea unor oameni revolta, violenţa, ordinul de a ucide şi omorul propriu-zis. De aceea, analiza fundamentală şi care nu s-a făcut până acum cu temei este asupra stării Partidului Comunist Român din decembrie 1989.

Starea Partidului Comunist.

Teoria Organizaţiilor este deja o ştiinţă modernă şi, indiferent ce modele teoretice foloseşte, ea adună într-un corp de idei simple câteva concluzii. În situaţia de criză a unei organizaţii – cum era cazul Partidului Comunist Român la sfârşitul deceniului nouă al secolului trecuteste obligatoriu ca elementele de structură din proximitatea conducerii superioare sau chiar conducătorul suprem să provoace analiza obiectivă a trei teme:

1. Identificarea unei modificări a mediului politic intern sau/şi internaţional;

2. Diagnosticarea cât mai precisă a propriei organizaţii;

3. Planificarea schimbării.

Dacă Nicolae Ceauşescu era patriot sau măcar îşi punea câteva întrebări fundamentale, ca urmare a informaţiilor precise pe care le primea de la Securitate începând din noiembrie 1987, ar fi trecut cu luciditate, dar mai ales cu responsabilitate la evaluarea corectă a partidului, a stării naţiunii şi a situaţiei statului. Nu întâmplător am insistat în capitolele precedente pe faptul incontestabil – deşi au existat şi păreri romantice că

Ceauşescu nu ştia – că după revolta de la Braşov şeful statului a fost informat în amănunt asupra situaţiei grave din ţară, precum şi asupra transformărilor petrecute pe plan extern.

Mediul. Odată cu venirea lui Mihail Gorbaciov la putere în URSS şi luarea deciziei de a restructura regimul politic, a devenit evident că transformările pe care le va suporta Partidul Comunist al Uniunii Sovietice şi sistemul său de putere vor avea efecte asupra celorlalte partide comuniste din statele satelite. Cauzele influenţei de neocolit erau trei: aranjamentul internaţional de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial cedase statele respective în sfera de influenţă sovietică; partidele comuniste erau creaţia directă a PCUS, impuse la putere în fiecare ţară manu militari; atunci când partidele comuniste au încercat orice tentativă de reformă (Ungaria, Cehoslovacia, Polonia) sau de independenţă (România) puterea sovietică s-a arătat ostilă, ameninţătoare, a intervenit militar sau a ordonat schimbarea liderului independent. Cum Occidentul nu recunoaşte nici astăzi implicările sale în tentativele de reformă sau de independenţă din interiorul sistemului comunist european, deşi le-a sprijinit vădit, va trebui să acceptăm că Occidentul şi-a asumat o realitate la care participa prin vechea negociere a împărţirii sferelor de influenţă, la început, şi prin neamestec în treburile interne ale lagărului comunist, până la semnarea Actului final de la Helsinki. Aşadar, situaţia de fapt că atât regimurile comuniste din Europa, cât şi calitatea de unic reprezentant al puterii acordată de Moscova, Washington şi Londra partidelor comuniste din acele state aveau un caracter artificial, negociat între Marile Puteri, materializat pe hărţi şi confirmat prin ONU, a determinat situaţia în care o schimbare petrecută mai întâi la Moscova să aibă impact direct asupra celorlalte capitale comuniste. Totodată, aşa cum am arătat în primul capitol, decizia URSS de a ieşi din propria criză prin sacrificarea regimurilor dogmatice din Est, prin nevoia de a avea atuuri serioase cu care să-şi

negocieze păstrarea statutului de Mare Putere, a provocat Moscova nu la abandonarea lagărului, ci la forţarea acestuia să se transforme.

Partidele comuniste din Est au primit mesajul schimbării fie pe linia subterană a KGB, fie prin mesaje directe pe linie politică venite de la PCUS. Începând din 1986, la Bucureşti au venit pe rând Eduard Şevardnadze (15 – 16 octombrie 1986), Mihail Gorbaciov (25 – 27 mai 1987 şi 7 – 8 iulie 1989), Andrei Gromîko (10 – 14 mai 1988). În aceeaşi perioadă Nicolae Ceauşescu a fost de patru ori la Moscova. Tot din 1986 încep să se producă modificări în structurile de conducere ale partidelor comuniste, în mediul politic din ţările respective şi să se pună în discuţie pentru prima oară fundamentele doctrinare ale Puterii. Aşadar, mediul de bloc politic în care exista şi evolua Partidul Comunist Român suferea modificări, iar acest lucru trebuia să producă o necesară evaluare a situaţiei organizaţiei politice româneşti. Am intra pe o pistă greşită dacă nu am observa că Nicolae Ceauşescu a schiţat evaluarea, dar nu cea necesară. Ea a fost schiţată abia la 24 – 25 octombrie 1989, într-o plenară lărgită a CC al PCR în care a refuzat reforma sistemului politic şi a anunţat continuarea existenţei regimului dogmatic comunist în limite ne-transformabile. Aceeaşi decizie mai luase un singur stat din lume: Cuba, o insulă. Fidel Castro declarase în iulie 1989: Communâsmo o muerte! Comunismul sau moartea! Ceauşescu nu s-a consultat cu nimeni, dar vom vedea că în timpul celebrei şedinţe a CPEx din 17 decembrie va evoca Biroul Politic al Partidului Comunist Cubanez în care Fidel Castro rostise celebra propoziţie. Ceauşescu i-a convocat în octombrie pe membrii Comitetului Central într-o sală şi le-a citit textul rezistenţei sale dogmatice, nerealiste şi în acelaşi timp aberante. Reacţia aparatului de conducere şi de comandă ăl partidului s-a rezumat la câteva şoşoteli şi discuţii la bufet. Adevărul profund al mediului a fost acela că, în timp ce pentru Cuba, URSS şi SUA s-au înţeles ca regimul să rămână în picioare cât mai trăieşte Fidel Castro, în ce

priveşte regimul comunist din România, cei care au decis şi condus schimbarea s-au înţeles să-l doboare.

Diagnosticul organizaţiei. Teoria Organizaţiilor arată că, aplicând modelul Nadler-Tushman, Partidul Comunist Român trebuia să evalueze 4 componente esenţiale ale organizaţiei: sarcina (scopul), indivizii (membrii), organizarea formală şi organizarea informală.

În privinţa scopului, luând în calcul ceea ce declara oficial partidul că doreşte naţiunii române – independenţa, integritatea teritorială, dezvoltarea economică şi creşterea nivelului de trai al populaţiei – acesta era total deformat în faţa realităţii. Independenţa României îşi pierduse chiar şi acele valenţe pozitive câştigate prin marea deschidere internaţională a politicii externe. Suveranitatea statului se afla într-o situaţie critică, pusă în discuţie de Marile Puteri în privinţa statutului său de subiect de drept internaţional, luându-se decizii asupra sorţii sale în alte locuri decât la Bucureşti, iar în ce priveşte integritatea teritorială aceasta a fost pusă în discuţie explicit de doi vecini, Ungaria şi Iugoslavia, sprijiniţi de două Mari Puteri – Franţa şi Italia. Dezvoltarea economică şi nivelul de trai erau la pământ. Se trăia cu raţii, pe cartele, sub nivelul minim de civilizaţie, în obscuritate.

Membrii partidului se despărţiseră în două categorii. Primii erau membrii de rând, inclusiv mulţi secretari ai organizaţiilor de bază, care constataseră de mult ineficienta partidului şi îşi exercitau doar formal apartenenţa în scopuri preponderent personale (obţinerea, ocuparea sau păstrarea unei funcţii administrative sau profesionale, care însemna în ultima instanţă o anumită sumă de bani), proces ce a condus la disoluţia ideologică, doctrinară şi operaţională a organizaţiei. A doua categorie era cea a activiştilor de partid, a celor urcaţi în funcţii superioare, membri ai CC, nomenclaturişti. Deşi sunt consideraţi privilegiaţi ai regimului, privilegiile lor scăzuseră considerabil şi se reduseseră doar la câteva facilităţi mărunte, izolate mai ales la nivelul înaltei nomenclaturi. Ei „se descurcau” prin folosirea abuzivă a

funcţiei pentru rezolvarea unor probleme personale, sindrom întreţinut cu o vastă reţea de relaţii în subordine, pe orizontală şi în sus, cât mai aproape de vârful ierarhiei, plus corupţia. Pentru a li se accepta ilegalităţile şi abuzurile, pentru a se închide ochii la ineficienta lor politică şi profesională ei răspundeau prompt, de cele mai multe ori brutal sau exagerat, la ordinele partidului, la ordinele venite de sus. Executau cu zel orice ordin, fie că privea pe un cetăţean oarecare, fie că reprezenta un interes personal al superiorului, fie că li se trasa o sarcină – oricât de stupidă – şi a cărei legalitate nici nu o mai verificau.

Înalta nomenclatură avea sub Ceauşescu chiar un statut special, să asigure controlul ei politic, manevrarea uşoară dintr-o funcţie în alta şi loialitatea, statut construit din câteva decizii strict materialiste. Oamenii din jurul său şi din poziţiile cheie au fost aleşi de Ceauşescu în exclusivitate din activişti de partid, funcţionari ai partidului, fără o altă pregătire profesională, iar dacă aveau o diplomă aceasta era obţinută pe linia partidului, la care se adăuga faptul că nu-şi practicaseră niciodată aşa-zisa meserie. Trebuie subliniat că numeroşi „intelectuali” cunoscuţi după revoluţie ca politicieni şi lideri de opinie foarte activi aveau diplome, mai ales de istorici şi ziarişti, obţinute, cum se spunea, „pe colţul mesei secretarului de partid”, printr-un ordin al lui Nicolae Ceauşescu, respectivii neurmând nicio zi cursurile unei facultăţi sau participând doar la câteva instructaje ţinute la Academia „Ştefan Gheorghiu”. Legile de control al averii – criticate după revoluţie – aveau în primul rând rolul de a permite controlul strict asupra averii activiştilor de partid, lăsându-i astfel la dispoziţia partidului şi a banilor acestuia. Casele în care au fost mutaţi au primit regimul locuinţelor de serviciu, astfel că un activist dat afară din funcţie pierdea practic tot, putea fi trimis undeva în ţară împreună cu toată familia sau rupându-se de familie, într-o nouă formă de dependenţă faţa de partid şi Ceauşescu. Deţinerea unui autoturism era considerată lux. Una din cauzele prezenţei

celebrilor indivizi fără coloană din preajma lui Ceauşescu a fost condiţionarea totală a destinului lor. Nu o dată, la cererea partidului, Securitatea furniza conducerii superioare informaţii despre viaţa, averea şi familia nomenclaturistului – acest fapt nu este de tăgăduit –, dar informaţiile nu deveneau active decât atunci când hotăra partidul. Foştii nomenclaturişti nu au pierdut ocazia să se plângă de urmărirea Securităţii, prezentându-se ca victime, iar foştii securişti nu au încetat să nege urmărirea nomenclaturiştilor. Adevărul este undeva la mijloc: îi urmărea, dar informaţiile compromiţătoare, din punctul de vedere al criteriilor ceauşiste, rămâneau la dispoziţia partidului şi atât timp cât activistul era docil, nu ieşeau din dosar. Greşea cu ceva, nu se mai încadra pe linie sau avea nevoie Ceauşescu de un ţap ispăşitor, dosarul se deschidea şi se deschidea numai la ordinul partidului. „Pentru a fi siguri că nu vor sfârşi prin a fi anchetaţi în beciurile poliţie1 politice pentru spionaj, afaceri oneroase, imoralitate, constituire de reţele de tip mafiot (acuzaţii care au fost folosite în anumite contexte ale luptei pentru putere dintre comunişti în întregul bloc sovietic) s-a ajuns, după experienţa stalinistă, la un consens: limitarea şi controlarea riguroasă a acţiunilor poliţiei politice în privinţa membrilor de partid”. 213

Organizarea formală a partidului nu suferise modificări încă de la sfârşitul anilor ’60. Ceauşescu considera partidul ca pe o creaţie a sa, iar această atitudine provenea din anumite realităţi indubitabile, partidul Comunist Român de sub conducerea lui Nicolae Ceauşescu cunoscuse modificări structurale după proiectul său personal, pe care l-a imaginat şi compus în anii săi de ucenicie între 1945 şi 1965. Timp de două decenii, aşa cum mărturisesc foştii săi apropiaţi, Ceauşescu şi-a pregătit conducerea prin înţelegerea mecanismelor de funcţionare ale partidului şi prin proiectarea propriei sale structuri. Pe acest schelet s-au aşezat, începând cu Congresul al IX-lea, schimbarea denumirii partidului, modificarea istoriei sale, epurările succesive ale cadrelor fostelor structuri,

epurarea etnică şi antisovietică, promovarea prin salt a activiştilor tineri, captarea intelectualităţii culturale şi ştiinţifice, rotaţia accelerată a cadrelor. Prea puţini analişti au înţeles că Nicolae Ceauşescu îşi construise propriul partid comunist, care pe fond era mai puţin al ţării şi mai mult al lui. Scopul acestei organizări formale construite de Ceauşescu era menţinerea sa pentru totdeauna la Putere, într-un spaţiu în care, peste tot în jurul lui, Moscova alegea şi confirma pe şefii partidelor, le ridica adversari în imediata apropiere sau îi înlătura prin lovituri de palat. Dacă nu reuşeau manevrele astea, îi lichida fizic sau intra cu trupe.

Modelul organizatoric de bază folosit de Nicolae Ceauşescu pentru noul partid a fost Armata. Perioada în care Ceauşescu a fost Politrucul Armatei RPR este secvenţa biografică în care el se formează ca lider, dar mai ales i se dezvoltă până la limita biologică acele calităţi native cu care a reuşit să conducă statul până cu o săptârnână înainte să fie executat. Trimiterea lui la Armată, într-un cadru foarte bine organizat, îmbrăcarea uniformei de general, posibilitatea de a studia metodic, precum şi sentimentul de autoritate pe care îl acumula prin darea, executarea şi raportarea ordinului au avut un efect formator, de maturizare a liderului politic şi de conştientizare a mirajului Puterii, în concepţia lui Nicolae Ceauşescu, secretar general al PCR, partidul dispunea de toate pârghiile statului, dădea ordine în structuri şi verifica executarea ordinului. Regimul comunist avea această particularitate a militarizării instituţiilor aşa-numite „de forţă”. Facultăţile de Drept erau pepiniere şi surse de jurişti şi magistraţi, dar şi de ofiţeri de Securitate – aceştia făceau trei ani de studii de Drept în cadrul şcolii militare, apoi încă doi ani la fără frecvenţă la Facultatea de Drept –, Justiţia fiind subordonată directivelor partidului, iar verdictele, în cazurile care implicau statul, partidul sau subiecte politice, dirijate de secţii speciale ale Comitetului Central. Miliţia era un instrument eficace pentru menţinerea ordinii publice, dar principala sa armă era

brutalitatea, în timpul revoluţiei această dimensiune a Miliţiei s-a văzut cu prisosinţă. Eficienţa ei în perioada de început a statului comunist, când, după ce a instrumentat brutal colectivizarea, a dus o bătălie considerabilă împotriva infracţionalităţii generalizate, cât şi capacitatea de a gestiona informativ strada, lumea interlopa şi circulaţia au adus Miliţia în situaţia de a fi văzuta pozitiv de cetăţeni, ca un apărător al ordinii, în ultimul deceniu imaginea ei avea să se degradeze vertiginos, pe măsura insistenţei ordinelor abuzive primite de la partid, în decembrie 1989, cel mai hulit personaj public era miliţianul. El a fost şi principala ţintă a atacurilor infractorilor, diversioniştilor şi revoluţionarilor de la Timişoara, uniţi de aceeaşi ură. În sfârşit, Armata: căreia Ceauşescu îi va da mereu impresia unei griji paterne, a avut de la început, prin legi şi reglementări speciale, şi sarcina politică de a „apăra cuceririle revoluţionare” şi dreptul de a-şi folosi forţa umană şi tehnica în domenii care nu ţineau de misiunile sale oficiale. O bună parte a procesului de de profesionalizare a Armatei a venit din complexul legislativ creat în jurul acestei instituţii, care o făcea incapabilă de puci, şi din politizarea excesivă a controlului ei, prin diferite pârghii aflate exclusiv în mâna lui Nicolae Ceauşescu. Organizarea informată a partidului urmărea acelaşi model personal impus de Ceauşescu organizaţiei sale. Partidul Comunist Român nu mai funcţiona decât pe baza de directive, exclusiv de sus în jos, unica sursă a deciziei aparţinându-i liderului suprem. Chiar şi atunci când „iniţiativele” porneau de jos în sus, ele erau provocate de sus cu conţinutul şi forma dorite. Pentru a sublinia această impunere, directivele menţionau încă de la început încadrarea măsurilor în concepţia personală a secretarului general şi în limitele documentelor emanate de acesta, prin trimiteri la declaraţii, acte şi decizii ale acestuia, inclusiv atunci când ele se refereau la altceva, fuseseră emise într-un alt context sau pur şi simplu nu existau. Au rămas celebre examenele de admitere de la Facultatea de Istorie din Bucureşti în care câţiva candidaţi

au invocat la proba orală declaraţii şi documente ale lui Ceauşescu pe care acesta nu le dăduse niciodată, promovând examenul pentru că profesorii nu puteau contrazice citatele. Cei care l-au cunoscut bine pe Ceauşescu ştiu că acesta avea obiceiul de a prelua idei şi iniţiative de la apropiaţi pentru a le prezenta ca fiind ale lui. În plan mediatic, informarea membrilor partidului, la un loc cu toată naţiunea, fusese redusă la propagandă. şi nu la orice fel de propagandă, ci la cea de factură stalinistă, singura care se potrivea cu hotărârea lui Ceauşescu de a nu schimba linia dogmatic-marxistă a partidului său. Aici, fondul acestui apel la formele vechi marxist-leniniste era reprezentat de „îngheţarea" nivelului de cultură politică a lui Ceauşescu la exact acel nivel, fapt care transforma automat orice altă viziune ideologică sau doctrinară modernizată într-un atac la gradul lui de înţelegere şi la puterea lui de control ideologic. Este fondul disidenţei lui Ion Iliescu, care vedea în partid un organism viu, iar în secretarul general un reprezentant al acestuia, supus controlului acestuia. Pe de altă parte, tendinţa decizională a cuplului Ceauşescu, în această privinţă, a fost aceea de a însoţi comunicarea prin propagandă cu interzicerea altor forme de informare, fenomen care a condus inconturnabil la izolare informaţională. Un aspect aparte al acestei crize generalizate a partidului a fost faptul că singurele locuri unde se concentra întreaga informaţie – Cabinetul l şi Cabinetul 2 – şi unde teoretic se compunea imaginea mediată a realităţii, deveniseră în decembrie 1989 Preponderent selective. Elena şi Nicolae Ceauşescu respingeau formaţiile despre realitatea internă şi externă, refuzau să le mai creadă sau să le accepte, şi nu mai reţineau decât informaţiile false sosite din sistemul politic, din partid. Or, din partid nu mai veneau decât omagiile, laudele, declaraţiile de loialitate şi raportările false. Din alte structuri, cum erau Ministerul de Externe sau Ministerul de Interne (Postelnicu), nu mai veneau decât informaţii cenzurate, evis-cerate de partea conflictuală, şi de cele mai multe ori, paradoxal, anonime.

Adică nu se mai preciza sursa, pe ce cale a venit, cine a fost implicat, fără nume şi într-o frazeologie cât mai vagă. Au rămas celebre formulările de tipul „se vine”, „s-a dispus”, „s-a hotărât”, „se preconizează” etc. Apoi, erau căutate informaţiile „pozitive”. Acestea erau atunci raportările false din economie, declaraţiile fragmentare sau trunchiate ale unor lideri antireformişti din URSS şi din lagărul comunist – declaraţii care îi dădeau lui Ceauşescu sentimentul că „se rezistă” – şi sancţiunile. Pedepsirea unor activişti (cum a fost cazul vânătorilor din judeţul Dolj unde totuşi a murit un om) sau condamnarea exagerată a unor oameni pentru diferite cauze minore (cum erau condamnările la moarte pentru furtul porumbului), reprezentau pentru cuplul Ceauşescu informaţii pozitive. Ei mai credeau că toate aceste informaţii pe care le selectau reprezintă elemente ale autorităţii. Ruperea de realitate, valabilă în orice caz atunci când informaţia nu este preluată, prelucrată şi interpretată profesionist – ce a păţit şi Emil Constantinescu mai târziu –, duce invariabil la pierderea autorităţii. Apelul la activiştii de partid pentru a-i înlocui pe specialişti este letal sub orice regim, aşa cum s-a văzut şi în perioada 1996 – 2000. Aşa se explică, de altfel, şi felul urât în care a căzut Ceauşescu: fugind cu elicopterul pentru că aşa i-a sugerat un general cu piciorul în ghips, abandonat pe o şosea, umblând bezmetic cu diferite maşini hârbuite şi la dispoziţia a doi plutonieri de Miliţie.

Partidul Comunist Român mai avea o singură funcţie, cea represivă. El mai deţinea încă puterea să ordone înăbuşirea revoltelor şi. la o adică, să trimită Armata în stradă cu tancurile. Felul în care răspundeau ministerele de forţă la comanda politică depindea de şeful acestora. Milea, Postelnicu, ministrul Justiţiei (? nu mai ştim cine era ministru), apoi mai jos şeful Securităţii sau şeful Procuraturii erau conştienţi că se află într-o capcană administrativă – faptul acesta acum este clar –, iar unii dintre ei, cei mai lucizi, se aflau într-o dublă capcană – politică şi sufletească (Milea şi Vlad) –, dar aşteptau ca

Ceauşescu să devină raţional, iar sistemul să stabilească repede nişte limite ale raţiunii.

Planificarea schimbării. Orice om politic normal la cap atunci când vede că baza lui ideologică (mediul politic din URSS şi din lagăr) sau organizaţia din care face parte (partidele comuniste) se schimbă, îşi pune problema cum îl va afecta schimbarea. Este clar că Nicolae Ceauşescu intuia că schimbarea care începuse la Moscova va conduce la un moment dat la schimbarea lui. La început a crezut invers, că se doreşte schimbarea lui cu un lider promoscovit şi apoi subordonarea Bucureştilor la cursul adoptat de Moscova. Intuia corect. Rezistând, Ceauşescu a apucat anii să observe că se dorea căderea sistemului şi, în consecinţă, el nu mai putea supravieţui decât în măsura în care reuşea să asigure supravieţuirea sistemului. A încercat să facă o alianţă cu Husák şi Honeker, pentru a se opune perestroikâi. A încercat şi cu Jivkov, de la care a primit asigurări că nimic nu se va mişca. Apoi a rămas cam singur.

În calitate de creator al partidului, convins că acesta nu poate funcţiona fără el, şi fabulând în domeniul rezistenţei la lipsa de hrană, medicamente, căldură şi libertate a naţiunii sale, precum şi fantazând în convingerea că poporul îl iubeşte şi este alături de el pe acel drum, Nicolae Ceauşescu a luat decizia ca, în loc să schimbe, sărez/ se Decizia de a rezista era determinată de importanţa planurilor pe care le avea pentru viitor: autonomia financiară a ţării, contracte mari petrol-armament cu Iranul şi Irakul, apropierea de Organizaţia statelor nealiniate, reluarea şi relansarea relaţiilor cu Germania Federală şi SUA. Aceste proiecte erau nerealiste. Momentul deciziei dramatice de a relansa politica externă românească a fost mereu amânat din 1986 şi până în 1989 şi momentului i-a trecut definitiv vremea în noaptea de 3 decembrie 1989, după ce a fost informat că soarta lui a fost hotărâtă de liderii URSS şi SUA. în timpul unei şedinţe de judecată, generalul Iulian Vlad a sintetizat fenomenul prin următoarea butadă: „Procesul lui

Ceauşescu a fost judecat la Bucureşti, în noaptea de 7 spre 8 iulie, sentinţa s-a dat la Moscova în 4 decembrie, iar executarea sentinţei a avut loc la Târgovişte în 25 decembrie!”

Deşi nu are date certe, ci doar nişte zvonuri din imediata lui apropiere, scriitorul, prin calitatea de proprietar al limbii şi stăpân al procedeelor literare, îşi poate permite să imagineze starea de spirit a cuplului Ceauşescu în acea noapte de la începutul lunii decembrie 1989. Procedeele literare folosite se numesc uchronie şi etopee. Uchronia permite autorului să imagineze scene sau momente ale istoriei pe care nu le poate confirma nimeni şi pentru care nu există sau nu aveau cum să existe documente şi mărturii. Etopeea este procedeul literar care îi permite autorului să pună în gura unor personaje istorice – în literatura americană, inclusiv personaje contemporane – cuvinte şi declaraţii care nu pot fi probate, să le plaseze în situaţii imaginate de el, să le compună din atitudini credibile. Cea mai cunoscută etopee din literatura română este învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie.

Şeful statului ajunge acasă foarte tulburat, mai ales abătut. Cele mai importante forţe ale lumii se coalizaseră împotriva lui şi se prevestea o furtună care, după ce măturase teritoriul dintre Zidul Berlinului şi Oradea, urma să se abată şi asupra ţării lui. Ceea ce urmăreau duşmanii şi mai ales agentul american Mihail Gorbaciov era distrugerea comunismului, renunţarea la ideal şi pactizarea cu imperialismul capitalist. Pentru că el, Nicolae Ceauşescu, continuă să reziste, duşmanii au dezlănţuit toate forţele propagandei antiromâneşti şi au pus la cale dezmembrarea României. Dar, în primul rând, este vânat el. El, care stabilise cu ei relaţii multilaterale, economice şi politice, el, care îi ajutase pe americani şi pe israelieni, care deschisese cel mai mult relaţiile cu de Gaulle, el care se plimbase în trăsură cu regina Angliei şi inaugurase relaţiile cu Germania Federală, când aceasta umbla disperată să lege o legătură pe piaţa estică, el, care

condamnase intervenţia în Cehoslovacia şi pusese toată ţara în poziţie de apărare militară, el, care împinsese România la marginea Tratatului de la Varşovia şi până în pragul Organizaţiei statelor neutre şi nealiniate, el, care fusese şi la Olimpiada din America şi la cea din URSS, împotriva embargoului, tocmai el era vânat pentru a fi înlăturat de la conducerea ţării. şi a cui? A ţării pe care el o scosese din anonimat, pe care o proiectase în nucleul select al celor ce contau şi jucau pe masa deciziilor strategice. Poporul nu uită binele făcut şi poporul a văzut cum a crescut ţara de la o patrie agrară la o ţară mediu industrializată. Apoi, cum să se dea la o parte când toate astea sunt meritul lui şi pe toate le-a construit el. În plus, are planuri măreţe pentru viitor, are de terminat Casa Poporului în care va sta el, are de terminat procesul de sistematizare a satelor, de dărâmat bisericile alea, care sunt prea multe şi vând în fiecare zi opiu, are de finalizat transformarea Bucureştilor în port la Dunăre şi diai ales are de încheiat procesul de realizare a tuturor produselor din lume în România. Ca şi celebrul personaj Babuşkin, el va privi rândurile de cărţi cu coperţi roşii din mica bibliotecă a casei, se va opri un timp asupra volumului cu dedicaţie abia primit de la Gorbaciov şi va şopti doar pentru el: „Astea sunt intrigi!”. El se sfătuieşte cu soţia sa, ca orice bărbat ajuns la ananghie. Femeia îl îmbărbătează: „Nu te lăsa, Micule!” şi mai drăcuie câţiva subalterni care nu-şi fac datoria să-l apere pe tovarăşul. Ea însă nu-i poate oferi mai mult decât o imensă ură pe tot şi pe toate, precum şi o criză violentă de isterie casnică. Într-un moment de acalmie cei doi se aşază în faţa unei sticle de vin şi se gândesc la o schimbare în echipa de guvernare, în martie anul viitor, cu ocazia alegerilor. Va fi adus Nicu de la Sibiu, va fi înfiinţată funcţia de preşedinte al partidului, iar pe fiu îl va pune prim-vicepreşedinte. A învăţat să conducă oamenii, s-a bătut pentru judeţul lui, a căpătat experienţă, s-a mai potolit şi cu femeile. Nicolae are 71 de ani, e bolnav, dar mai poate trăi cel puţin 14 ani, cât să mai crească şi Nicu în vârstă. Gero-vitalul e produs românesc.

Apoi, dacă e la o adică, Elena poate conduce statul foarte bine, având în vedere pregătirea ei profesională şi diplomele de savant internaţional. Când va muri, cândva prin mileniul trei, Nicolae va fi îmbălsămat şi pus într-un sarcofag de sticlă, într-un mausoleu de marmură construit pe locul cel mai înalt al Bucureştilor, deasupra poporului. Scorniceşti va fi declarat oraş martir. Bulevardul principal al Capitalei, aeroportul Snagov, care se va construi între timp, Combinatul Siderurgic de la Călăraşi vor primi numele lui. Statui vor împodobi pieţele centrale ale capitalelor de judeţ. Până atunci însă, va lupta cu întreaga sa convingere marxist-leninistă pentru viitorul de aur al omenirii, se va bate până la ultima picătură de sânge împotriva imperialismului, va milita consecvent pentru internaţionalismul proletar şi pentru cauza popoarelor – comunismul.

Cam aşa arată un posibil scenariu din creierul lui Nicolae Ceauşescu în timp ce realitatea bătea la uşă. În timpul anchetelor, acuzaţi că n-au făcut nimic să-l oprească, foştii membri ai CPEx au afirmat că „aşteptau ca raţiunea să învingă”. Dar mai era ceva raţional în gândirea lui Nicolae Ceauşescu?

Revenind la posibilul titlu „Ceauşescu împotriva lumii”, trebuie remarcat că, prin inactivitatea naţiunii şi eficienţa represivă a partidului, existau toate temeiurile formale ca naţiunea română să fie considerată solidară cu liderul ei. Sigur, toţi liderii Marilor Puteri declarau că se gândesc la binele naţiunii române, că ceea ce fac este destinat eliberării sale şi că nu se pune în discuţie suveranitatea statului român. Unele declaraţii apelau la nedumerire sau la nuanţe cu referire la un anumit specific „necombatant” al românilor, cum a fost, de exemplu, declaraţia lui Raymond Seitz, adjunctul secretarului de stat pentru problemele Europei şi Canadei, la sfârşitul lunii noiembrie 1989: „Este o ţară insensibilă sau imună la toate schimbările care au loc în Europa Răsăriteană. Ea are unele particularităţi proprii” 214. Adică, cu alte cuvinte, noi suntem mai ciudaţi. Alţii, ca Oleg Bogomolov, consilier

al lui Gorbaciov şi şef al Comisiei care-i purta numele şi cu care ne-am mai întâlnit, dovedeau că ştiu mai multe: „Procesul care se desfăşoară în prezent, în unele ţări din Europa de Est are un caracter ireversibil şi de generalitate. Anumiţi conducători politici pot să nu fie conştienţi de necesitatea unor asemenea schimbări, dar viaţa însăşi le-o va impune. De aceea eu privesc cu un anumit optimism evoluţia viitoare a României" 215. Când Istoria face cotituri şi începe a se surpa malurile hărţilor, fiecare cuvânt este important şi fiecare vocabulă este cântărită înainte să fie rostită. Bogomolov a spus că „viaţa" va impune schimbarea.

Schimbarea a fost impusă de la Moscova, ceea ce ne face să credem că în adâncul sistemului comunist Moscova încă mai avea drept de viaţă şi, după cum am văzut, şi de moarte asupra lagărului său. În condiţii-6 m care naţiunea nu reacţiona la semnalele de afară şi cum nu-şi puteau permite ca la acest nivel să-i declare pe români incapabili de schimbare, liderii Marilor Puteri aveau nevoie de un inamic bine marcat, de cineva care ţine naţiunea sub teroare. Acel cineva avea două capete: Ceauşescu şi Securitatea. Imaginea terorii se concentra asupra liderului comunist român şi asupra instrumentului său devotat. Aveau în bună măsură dreptate, însă Ceauşescu şi Securitatea lui acţionau în treburile statului de 25 de ani, timp în care aceleaşi Mari Puteri lucraseră cu amândoi în draci. Ba, pe generalul Pleşiţă l-a decorat Charles de Gaulle. De decoraţiile lui Ceauşescu nu mai amintim. Nici de scurgerile voite de tehnologie militară dinspre Vest spre regimul comunist al lui Ceauşescu prin intermediul Securităţii (Allouette, Puma, IAR 93 şi 99, motoare MÂN şi platforme pentru tancuri, aparatură sofisticată de urmărire şi ascultare, microelectronică, diamante industriale ş.a.). Ceauşescu de atunci este Saddam Hussein de astăzi, cel care fusese îmbrăţişat la Bagdad cu ani în urmă de nimeni altul decât Donald Rumsfeld. Din acest punct de vedere, eliminarea lui Ceauşescu a scutit ţara de ceea ce s-a întâmplat în Iugoslavia şi în Irak, state în care liderii

fuseseră până atunci ţinuţi în braţe de Occident.

Problema de fond a raportului stat-naţiune este că atât Ceauşescu cât şi Securitatea nu au reacţionat pentru a-şi elibera poporul în momentul când a apărut prilejul, în clipa în care inclusiv Moscova le-a cerut acest lucru. Când Moscova a dat drumul la primele lanţuri, Ceauşescu a ordonat ca ele să rămână la locul lor, iar Securitatea să le strângă mai bine. Pe Marile Puteri, aşa cum am văzut, trecutul nu le mai interesa, nici că erau să-şi dea cu bombele ato-mice în cap, nici că printre ele fusese un român care jucase pe aceeaşi masă câteva jetoane.

Problema ce trebuie lămurită, pentru a judeca şi isteria anticeau-Sistă şi an ţi-Securitate care a produs morţi şi răniţi în decembrie 1989 şi care, mai mult decât atât, va avea consecinţe asupra situaţiei îi şi starului român mulţi ani după revoluţie, este în ce măsură Ceauşescu personal şi Securitatea, ca instituţie, reprezentau un pericol letal pentru naţiune, sursa terorii şi principala frână în drumul spre libertate, întrebarea ar putea să pară ciudată, nepotrivită – atâta timp cât „se ştie” – şi chiar subversivă. În şapte ani de documentare pentru scrierea acestor volume despre revoluţia din decembrie am întâlnit invariabil aceeaşi nedumerire a foştilor ofiţeri de Securitate faţă de reacţia Armatei, a presei post decembriste şi a politicienilor din Opoziţie în ce îi priveşte, viaţa şi activitatea lor în cadrul Securităţii fiind extrem de rigide, departe de ceea ce se întâmplase între 1947 şi 1965, substanţial limitată de ordinele partidului, de legi şi regulamente restrictive care împiedicau, cel puţin formal, abuzurile. Teroarea la care se refereau liderii Marilor Puteri atunci când enunţau îngrijorarea lor pentru naţiunea română acţiona pe două căi: psihologice şi ocazionale. Teroarea la care supusese naţiunea Securitatea în primele decenii ale statului comunist nu se uita. Ea funcţiona mai departe fără să mai acţioneze fizic. Pe de altă parte, dacă ieşeai din front, teroarea revenea imediat cât se poate de prezentă. S-a văzut asta la Braşov şi la Iaşi, cele două cazuri cu adevărat grave. O teroare

reactualizată este o teroare prezentă. Se afirmă cu temei că nu a existat Opoziţie. Asta înseamnă că o majoritate covârşitoare a naţiunii române se adaptase terorii şi reacţiona asemenea câinelui lui Pavlov la cel mai mic stimul. Se invocă foarte des în ultimul timp diferenţa de atitudine a Securităţii între perioada 1948 – 1965 şi perioada 1965 – 1989, prima fiind dominată de teroare instituţionalizată, a doua de dispariţia acesteia. Ea a fost explicată şi prin faptul că aproape 100% din aparatul informativ avea studii superioare. În realitate, teroarea fusese preluată de partid, acesta aplicând toate metodele posibile pentru distrugerea destinului individului care nu se alinia. Sistemul de putere, adus de Ceauşescu la perfecţiunea încercuirii, strivea orice conştiinţă şi orice acţiune, izola individul şi îl condiţiona, inclusiv biologic, dându-l afară din serviciu, umilindu-l, lăsându-l fără casă, înfometându-l, urmărindu-l pentru a-l pedepsi. Apoi, Ceauşescu reuşise să stârnească în majoritatea covârşitoare a românilor sentimentul naţionalist sau, mai corect spus, particula grea de frustrare din nucleul naţionalismului. În faţa nedreptăţilor autentice sau a celor imaginare, dar bine speculate de propaganda anilor ’70, românii s-au simţit pe rând mândri, protejaţi, băgaţi în seamă pe timpul lui Ceauşescu şi într-un final concilianţi, apatici, indiferenţi, investind întreaga încredere în Ceauşescu, ei aşteptau ca acesta să fie cel care să întreprindă ceva. Sentimentul de aşteptare, potenţat de nevoile zilnice şi de presiunile externe, a urcat de la popor până la liderii politici din imediata lui apropiere.

În al treilea rând, o reformă eliberatoare venită în întâmpinarea românilor putea să aterizeze din orice parte a lumii, cu excepţia Uniunii Sovietice şi a Ungariei. Duşmanii de moarte ai ţării puteau să aibă şi cele mai bune şi generoase intenţii. Niciun român nu era în stare să-i creadă. Aici intervine din nou explicaţia necesară pentru acuzaţia de nepatriotism la adresa lui Ceauşescu, pentru că, aşa comunist cum era regimul ei şi aşa chinuită de criza internă, România putea să-şi facă tranziţia cerând

ajutor Americii sau Franţei. Cu America avusese relaţii privilegiate, la conducerea Franţei era un socialist pragmatic, cândva plătit de Bucureşti. Cuplată cu una din aceste Mari Puteri sau cu amândouă, România şi chiar Ceauşescu aveau şansa să negocieze ceva. Pe când aşa, în decembrie 1989, când lumea ajunsese într-un alt punct al Istoriei, nu mai era nimic de făcut. Astăzi – sigur, privind cu alţi ochi – ne dăm seama cât de puţin reprezentau opozanţii lui Ceauşescu şi cât de puţini s-ar fi alăturat acestora pentru a forma o Opoziţie politică în condiţii de libertate, cât de uşor era să-i infiltreze cu informatori – cum a făcut KGB-ul în Polonia, Cehoslovacia, Ungaria –, şi ce eforturi politice, materiale şi financiare va investi Occidentul pentru a construi în aceste ţâri mutilate de istorie o societate normală. Câte avantaje ar fi avut acea România care era deja cu un pas în afara Tratatului de la Varşovia?

Dar acesta este un alt traseu, pe care nu ne-am dus, la fel cum n-am pornit pe traseul arătat în 1862 de cel dintâi prim-ministru al ţării, nefericitul Barbu Catargiu, mort cu ţeasta zdrobită pe Dealul Mitropoliei. Greşind drumul, lumea a trecut la presiuni. Presiunile a care a fost supusă România în decembrie 1989 au fost, în prin CIPal, de şapte feluri: înţelegeri politice la nivelul cel mai înalt întrebările Puteri; redeşteptarea iredentismului maghiar şi ameninţarea u dezintegrarea teritorială; presiuni economice; presiuni militare manevre şi. ameninţări la frontiere; o amplă campanie mediatică internaţională împotriva regimului, dar şi la adresa românilor, ca popor; intervenţia ocultă a lojilor masonice; tentativa de influenţare cultică şi propaganda religioasă.

Înţelegerile la nivelul cel mai înalt sunt cunoscute fragmentar şi destul de aproximativ. Se pot identifica trei momente cheie în care s-a discutat soarta regimului comunist din România şi a lui Ceauşescu personal. Prima a fost întâlnirea Mitterrand – Kohl de la începutul lunii noiembrie la care s-a analizat în primul rând „chestiunea germană”, preocupare prioritară a Franţei, pentru a evita

pierderea poziţiei sale în Europa prin reapariţia unei Germanii Mari. Dar şi a Germaniei, care evident urmărea reunificarea în formă absolută. Cu aceeaşi ocazie, Mitterrand şi Kohl s-au înţeles să constituie un „front comun al forţelor de opoziţie din ţările socialiste" 216. Într-o notă a Securităţii din 13 noiembrie 1989, întocmită pe baza unor informaţii obţinute din interiorul Comandamentului NATO, se dezvăluia existenţa unei forme de repartiţie a celor mai importante state NATO în privinţa interesului, dar şi al acţiunii faţă de statele comuniste: „SUA se vor concentra îndeosebi asupra situaţiei din URSS, urmând ca RFG şi Marea Britanie să se ocupe mai mult de problemele legate de RDG, Polonia, Cehoslovacia, iar Franţa şi Italia, de cele privind Ungaria, Bulgaria şi România" 217. Aşadar, din punctul de vedere al NATO fusesem repartizaţi Franţei. De Ungaria se ocupau cu prioritate Franţa şi Italia şi vom arăta mai departe de ce. A doua întâlnire importantă a fost cea din 6 decembrie 1989 de la Kiev între Gorbaciov şi Mitterrand, la care s-a convenit îndepărtarea prin forţă a lui Ceauşescu, conlucrarea informativă şi militară între Franţa şi URSS pe acest subiect (Mitterrand a plusat oferind grupuri de comando ale Armatei franceze, astfel încât să fie îndepărtată posibilitatea ca o eventuală intervenţie cu trupe sovietice sau ungare să pară un atac al forţelor Tratatului de la Varşovia), precum şi confirmarea status-quo-ului teritorial, pe frontierele stabilite la Ialta, inclusiv drepturile URSS asupra Basarabiei şi nordului Bucovinei. Cu această ocazie a fost reafirmat principiul de drept internaţional al neintervenţiei în treburile interne ale unui stat, cu excepţia cazurilor în care pe teritoriul statului respectiv au loc încălcări flagrante ale drepturilor omului. Cele reale trebuiau expuse, celelalte inventate (Tökes). A treia întâlnire, decisivă, a fost cea de la Malta între Gorbaciov şi Bush, însă cu adevărat influentă pentru regimul Ceauşescu şi pentru România a fost întâlnirea de la jliev, unde cele două Mari Puteri vechi „tutelare" au decis din nou asupra sorţii noastre. Trebuie arătat aici că

înclinarea Franţei spre gestionări mascate ale sferelor de influenţă nu era doar o chestiune de tradiţie, ci şi problemă vitală pentru cucerirea unui rol de primă mână în politica europeană şi mondială. Franţa a cunoscut în ultimele decenii mai multe accente stridente ale politicii sale externe – un exemplu a fost continuarea experienţelor atomice în Atolul Mururoa, când toate statele nucleare abandonau metoda experienţelor subterane –, ieşind mereu în relief ca un fel de semnal al neuitării sale dincolo de trioul cu adevărat potent SUA-URS S – Germania. Gorbaciovismul a surprins Franţa într-o fază a politicii în care îşi autocondiţiona performanţele europene de relaţia cu colosul comunist de la Răsărit: „A face Europa înseamnă a şti să adopţi o linie politică faţă de Uniunea Sovietică, care se uită tot timpul cu jind la Germania. François Mitterrand îşi impune să nu vadă în sovietici decât pe reprezentanţii unei mari puteri, la drept vorbind ai unui mare imperiu care n-ar putea fi sensibil decât la forţă. Emoţiile pe care conducătorii lor, regimul şi etica lor le suscită sunt de luat în consideraţie în măsura în care pun în mişcare o opinie publică. Altfel spus, existenţa gulagului, intervenţia în Afghanistan, sau înăbuşirea Poloniei nu pot dicta un comportament de la stat la stat. Trebuie să te resemnezi cu ritmurile lente ale istoriei şi cu faptul că toate statele sunt în mod egal nişte monştri fără suflet” 218. O astfel de politică, dublată de viziunile aproape imperiale ale lui Mitterrand a făcut ca drumul spre o înţelegere deplină cu sovieticii asupra intervenţiei în România să fie foarte scurt.

Deoarece în opinia publică s-au dezvoltat două curente de păreri în legătură cu dreptul Marilor Puteri de a interveni în evenimentele din România considerăm necesar să încercăm o aplecare asupra reglementărilor internaţionale care legiferează astfel de cazuri. Primul curent este strict jurnalistic şi porneşte de la premisa că nu are nicio importanţă temeiul juridic al amestecului în treburile interne atâta timp cât acest amestec ne-a eliberat, ne-a redat libertatea. Al doilea curent are un

caracter politic explicit şi subliniază abuzul la care s-au dedat Marile Puteri prin intervenţia în România pe cale militară neconvenţională, prin susţinerea financiară, mediatică şi materială a grupurilor opoziţioniste, prin acţiunea serviciilor de informaţii. Acest curent, îmbrăţişat şi de personalităţi ultranaţionaliste independente, doreşte să impună o imagine a sorţii României decise în străinătate, în cancelariile Marilor Puteri, revoluţionarii români fiind doar actori ai unui scenariu scris la Kremlin şi în Salonul Oval. În substrat, acest curent induce şi sentimentul că fostului regim comunist i s-a făcut o nedreptate. Ambele curente evită temeiul legal.

Dreptul internaţional. Judecarea situaţiei în care nişte puteri străine discută şi hotărăsc o intervenţie multiplă în interiorul unei ţări este îngreunată de faptul că la acea dată, anul 1989, Dreptul internaţional şi Carta ONU nu aveau la dispoziţie mijloace juridice care să permită o astfel de acţiune. Abia mai târziu, tocmai din cauza impreciziei legislative, Statele Unite vor încălca nedisimulat prevederile existente sau le vor interpreta subiectiv, intervenind prin intermediul NATO în Iugoslavia şi fără NATO sau fără ONU în Irak. Aceste intervenţii au fost, de fapt, expresia construcţiei defectuoase a ONU, a ineficientei sale şi în ultimă instanţă a inutilităţii sale în raport cu evoluţia rapidă a lumii. Datorită acestor defecte normative, dreptul Statelor Unite de a riposta la atacul din 11 septembrie 2001 s-a sprijinit exclusiv pe informaţiile furnizate de serviciile secrete, adică pe surse nepublice. Dar atunci, în 1989, aceste probleme nu se puneau la lumina zilei, cu toate că în Cancelariile Marilor Puteri se discuta, iar liderii acestora ajunseseră să negocieze practic încălcarea lor. Niciun articol ai Dreptului internaţional nu acorda dreptul liderilor americani, sovietici, francezi sau germani să decidă acţiuni care să implice intervenţia în treburile interne ale altui stat. Aceasta era o capcană pe care o întinsese Occidentului chiar Uniunea Sovietică, încă din timpul Conferinţei de la San Francisco (25 aprilie-26 iunie 1945), pe care o dezvoltase într-un corp aparent solid

de rezoluţii ale ONU cu scopul de a interzice activităţile Occidentului în sfera sa de influenţă şi pe care o considerase întărită cu ocazia semnării Actului final de la Helsinki. eşa cum am arătat, dorinţa puternică de a i se confirma frontierele sferei sale de influenţă a obligat URSS să accepte la Helsinki „povestea" cu drepturile omului, în 1989 dispare mecanismul de protecţie a blocului comunist în faţa campaniei pentru respectarea drepturilor omului. Până atunci este adevărat că propaganda din URSS şi din ţările comuniste combătea mediatic campania occidentală, dar într-un final, undeva, la o întrevedere la nivel înalt, pe căi diplomatice sau în cursul unor negocieri liderii sovietici puneau problema ratificării tratatelor de reducere a armelor nucleare, a sporirii cheltuielilor de înarmare, a intervenţiei în America Latină şi chestiunea drepturilor omului era dată urgent la o parte. Cel mai clar exemplu este al Chinei – când vor ceva de la ea, Marile Puteri uită rapid de respectarea drepturilor omului. Cum URSS renunţa la această doctrină de protejare a blocului său prin propagandă internaţională, manifestarea generalizată a campaniei împotriva regimului comunist de la Bucureşti nu mai putea primi decât slaba ripostă autohtonă.

Aşadar, din punctul de vedere al reglementărilor internaţionale, Marile Puteri nu puteau exercita presiuni asupra României – Nicolae Ceauşescu era un mare campion al principiului nerecurgerii la forţă sau la ameninţarea cu forţa –, decât pe temeiul drepturilor fundamentale ale omului. Acestea sunt în fapt un set de principii umaniste şi umanitare fără relevanţă juridică, nici la acea dată, nici astăzi. Prin urmare, Occidentul şi în primul rând SUA au avut nevoie de un act internaţional care să permită ingerinţa, iar acest act a fost cel semnat în finalul Conferinţei de la Helsinki din 1975. Dar tot nu era suficient, pentru că nu exista posibilitatea sancţiunii „oficiale", decât prin intermediul unor proceduri complicate din cadrul ONU. În cazul României, pentru SUA, URSS, Franţa şi Germania era evident că orice tentativă de sancţiune – embargoul, de exemplu – nu ar fi

trecut de votul Chinei în Consiliul de Securitate. Urmarea căii legale ducea la un eşec previzibil, în consecinţă, Marile Puteri au hotărât să acţioneze prin mijloacele individuale pe care le aveau la Dispoziţie – măsuri unilaterale de embargo economic, chemarea ambasadorilor, campanie mediatică negativă, sprijinirea conspirativa a opozanţilor şi disidenţilor – la care s-a adăugat confirmarea secretă a dreptului URSS de a interveni neconvenţional pentru schimbarea regimului din România. Aici a contat şi un paradox; România comunistă îşi dezvoltase relaţiile internaţionale atât de mult încât pătrunsese în sistemul de intercondiţionare al lumii, astfel că şi pârghiile prin care putea fi blocată erau numeroase. Probabil că la un moment dat Ceauşescu a simţit presiunea acestei intercondiţionări mondiale şi de aceea a lansat programul autarhiei economice, izolând brutal ţara.

Pe fond juridic, drepturile fundamentale ale omului sunt apărate prin corpul de convenţii cuprinse în Dreptul internaţional umanitar. Acesta mai poartă şi denumirea de Dreptul de la Geneva, locul unde între 1949 şi 1980 s-au emis reglementările sale de bază. De la început trebuie precizat că Dreptul acesta este depolitizal, adică nu ţine cont de ideologii şi nu face distincţii asupra regimului politic, cu excepţia particulară a rasismului. De aceea, el se limitează numai la conflictele armate între state, în care drepturile indivizilor combatanţi sau necombatanţi pot suferi încălcări. Protocolul adiţional la Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949 exprima convingerea „că nicio dispoziţie a prezentului Protocol sau al Convenţiilor de la Geneva, din 12 august 1949, nu poate fi interpretată ca legitimând sau autorizând vreun act de agresiune sau oricare altă folosire a forţei, incompatibilă cu Carta Naţiunilor Unite” 219. Interpretarea imediată a acestui principiu arată că, pentru a interveni în Ungaria (1956), în Cehoslovacia (1968) sau în Afghanistan (1979), URSS avusese nevoie de o cerere venită din interior, de la o grupare a partidelor comuniste, indiferent dacă era autentică sau scrisă în prealabil la Moscova. Să observăm

că în ambele cazuri europene, Occidentul a avut o reacţie oficială identică: „Este o problemă internă a blocului comunist”, în cazul României orice cerere de intervenţie venită din interiorul partidului comunist sau din partea unor eventuale grupuri opozante producea previzibil o represiune invidualã rapidă a lor şi o solidarizare a populaţiei cu Ceauşescu. În text se vorbeşte şi de „orice altă folosire a forţei” care pare o formulare categorică, dar în realitate este foarte vagă. În virtutea acestui paragraf detaşamentele trupelor speciale ale URS S-au trebuit să intre în România sub acoperirea de „turişti” şi tot în temeiul acestui paragraf Gorbaciov s-a pronunţat în permanenţă public că nu se amestecă şi nu are niciun amestec în evenimentele din România. Bineînţeles că nu-l crede nimeni, însă din punctul de vedere ăl’interesului maxim de a respecta Dreptul internaţional, care i se putea aplica şi lui, Gorbaciov era obligat să dea aceste declaraţii. Tot în Dreptul umanitar la care puteau face apel Marile Puteri există şi o Convenţie specială care reglementează protecţia victimelor conflictelor armate fără caracter internaţional (Protocolul II), adică al conflictelor interne. La articolull, alineatul 2 Protocolul are un text indubitabil: „Prezentul Protocol nu se va aplica situaţiilor de tensiune internă şi tulburărilor interne, cum sunt actele de dezordine publică, actele sporadice şi izolate de violenţă şi alte acte analoage, care nu sunt conflicte armate” 220. Altfel spus, ordinul lui Ceauşescu de-intervenţie la Timişoara, dacă era legal, nu putea fi atacat prin intermediul Dreptului umanitar, decât dacă se putea demonstra folosirea unor practici inumane, de tip asasinat voluntar, execuţii, tortură, genocid. Mai mult decât atât, dacă persoanele abilitate prin lege decretau starea de necesitate, ca primă etapă pentru starea de război, şi indicau prezenţa unui inamic la frontiere sau pătruns în teritoriu, dreptul forţelor de ordine de a interveni în tulburări interne era chiar confirmat şi întărit prin Convenţia de la Geneva privitoare la protecţia persoanelor civile în timp de război din 12 august 1949. La Articolul 5

se preciza: „Dacă pe teritoriul unei Părţi în conflict, aceasta are motive serioase să considere că o persoană protejată Prin prezenta Convenţie este, în mod individual, legitim bănuita că s-ar deda unei activităţi dăunătoare securităţii statului sau dacă s-a stabilit că acesta se dedă în fapt unei asemenea activităţi, zisa persoană nu va putea să se prevaleze de drepturile şi privilegiile conferite prin prezenta Convenţie, care, dacă s-ar exercita în favoarea sa, ar putea să aducă prejudicii securităţii statului” 221. S-ar putea aduce argumentul că România nu se afla atunci angajată în niciun război. Perfect adevărat, dar numai dacă din sentinţele pronunţate de Justiţia română după 1989 se scot acuzele că România se afla de fapt într-un război, în Războiul rece, şi că statul român comunist era ilegitim pentru că fusese ocupat de trupele sovietice în 1944, iar regimul comunist era impus, acuze pe baza cărora numeroşi ofiţeri ai Armatei şi Securităţii au primit sute de ani de puşcărie. Atât Comisia juridică internaţională a ONU, cât şi Comisia pentru supravegherea respectării drepturilor omului s-au lovit în permanenţă de dificultatea juridică de a sancţiona o încălcare a drepturilor omului prin orice fel de presiuni decât cele care până la urmă erau lăsate la dispoziţia individuală a unor state, „în legătură cu formulările Cartei Naţiunilor Unite, este evident că măsurile de presiune sunt prevăzute numai în conexiune cu pacea mondială şi securitatea internaţională, în acest context, drepturile omului nu sunt menţionate în legătură cu două aspecte: a) nu sunt menţionate ca motiv pentru a impune măsuri coercitive, b) nu sunt luate în considerare când sunt luate în calcul efectele unor asemenea măsuri asupra condiţiilor de trai – în fapt, şansele de supravieţuire ale populaţiei afectate”. 222 Dacă rămânea în viaţă şi cu un avocat bun, la un eventual proces internaţional, mai uşor decât cel al lui Milosević, Ceauşescu ar fi creat mari probleme juridice, cu Dreptul internaţional în braţe. Dacă Nicolae Ceauşescu decreta oficial încă din 17 decembrie, ora 13.30, starea de necesitate şi anunţa că este vorba de o intervenţie străină,

demonstrând aceasta cu probe (agenţi capturaţi, diplomaţi acuzaţi de spionaj, depozite clandestine de arme, transporturi de arme, denunţa manevrele militare de la graniţă, dispozitive menite sabotajului etc.) dreptul de trecere la măsuri militare în interior, la Timişoara şi Bucureşti, devenea legitim. Dacă Securitatea şi Armata i-ar fi ascultat ordinele, disidenţii, opozanţii, grupurile de diversionişti pregătiţi în Ungaria şi „turiştii" sovietici puteau fi reţinuţi, evacuaţi sau curăţaţi, dacă foloseau arme, încă din după-amiaza de 17 decembrieşi asta> legai-Vom afirma tot aici că, dacă Securitatea română voia să-l apere pe Ceauşescu, ar fi trecut rapid la aceste măsuri şi termina revoluţia înainte să înceapă. La Timişoara, de exemplu, filajul îi depistase cu precizie pe instigatori şi în haosul creat de deschiderea focului, şi căderea primilor morţi îi putea lichida extrem de rapid. Nu a vrut. Numai o întâmplare a făcut ca în momentul de vârf al crizei la conducerea Securităţii să se afle un intelectual. Dacă la conducerea Securităţii se afla atunci un activist de partid – de tip Postelnicu, de exemplu – László Tökes era suprimat de mult, coloanele de „turişti" sovietici nici nu ajungeau la destinaţie, iar agenţii diversionişti de la Timişoara dispăreau într-o noapte. Fără urmă.

Pe de altă parte, nu putem să nu constatăm că Nicolae Ceauşescu a crezut naiv în respectarea Dreptului internaţional într-o lume răscolită de terorism, saturată cu arme nucleare şi străbătută de la un capăt la altul de furia comunicării. Dacă ar fi să-l caracterizăm pe Ceauşescu printr-un singur cuvânt, acesta ar fi depăşit.

În domeniul public al comunicării oficiale mediatizate, presiunile asupra României comuniste nu au existat. A existat doar speranţa exprimată de lideri politici din străinătate că situaţia se va schimba prin acţiunea din interiorul Puterii de la Bucureşti sau prin cea a populaţiei. Nu este locul acum pentru concluzii, dar Nicolae Ceauşescu şi-a săpat singur groapa şi a început această muncă sinucigaşă în clipa în care a ştiut că România va fi atacată şi nu a arătat naţiunii pericolul. Dar, la fel ca în

numeroase alte situaţii, inclusiv cazul 11 septembrie 2001, acţiunea propriu-zisă nu s-a desfăşurat public, iar mediatic nu s-a spus decât ceea ce era conform cu Dreptul internaţional, îl prevenim aşadar pe cititor că, până la deschiderea arhivelor, peste câteva decenii, şi până la primele scurgeri de „iformaţii din dosarele Cancelariilor Marilor Puteri, nu va exista confirmarea sau infirmarea vreunei forme de presiuni oficiale asu Pra României comuniste.

Redeşteptarea iredentismului maghiar, în perioada 1986 – 1989 a avut mai multe surse, cel puţin trei. Nu vom face o incursiune în istoria relaţiilor tensionate dintre români şi unguri, între România şi Ungaria, nu pentru că au fost supermediatizate, ci pentru că ceea ce ne interesează aici este doar încorporarea acestui fenomen în categoria presiunilor internaţionale. Cele trei surse ale redeşteptării extremismului maghiar în perioada premergătoare revoluţiei au fost: l. Folosirea subversivă a acestuia de către URSS cu scopul de a crea o sursă de conflict în care să poată interveni diplomatic şi eventual militar. 2. Folosirea acestui subiect de către Occident pentru a exercita o presiune politică pe un alt subiect mai important, sensibil sau grav. 3. Cauze interne ale Ungariei.

Folosirea conflictului milenar între români şi unguri pe terna Transilvaniei de către Rusia îşi are rădăcina chiar în momentul în care acest subiect a fost aşezat în centrul preocupărilor politice ale guvernelor României moderne. Interesul Rusiei a fost simplu de descifrat, el fiind legat de ocuparea ilegală a Basarabiei începând cu 1812, de ilegitimitatea administrării ruseşti asupra acestei provincii româneşti şi de problemele juridice, de politică externă şi morale pe care le-a avut la sfârşitul războiului ruso-turc din 1877 – 1878. Din clipa în care s-a format România Mare şi Basarabia a revenit la Patria Mamă, Rusia sovietică şi apoi URSS n-au recunoscut dreptul la autodeterminare al populaţiei Basarabiei şi au forţat internaţional, întotdeauna pe alte căi decât cele directe, folosindu-şi statutul de Mare Putere şi slăbiciunile

organismelor internaţionale, de la Societatea Naţiunilor şi până la ONU, precum şi slăbiciunea altor Mari Puteri, mai ales a Franţei, de a accepta negocieri secrete neloiale, pentru a i se recunoaşte stăpânirea Basarabiei. În dorinţa de a potenţa pretenţiile sale asupra provinciei româneşti răsăritene, URSS a folosit orice prilej pentru a pune în compensaţie negativă, pe soluţia şantajului, problema Transilvaniei. Gravele erori ale Franţei de la sfârşitul primului război mondial, lăsarea deschisă a unor cazuri pentru a-şi satisface interese strategice în Europa – cazul Cehoslovaciei, cazul despăgubirilor germane, cazul Basarabiei – au permis URSS-ului să negocieze secret înţelegeri care s-au aplicat odată cu înţelegerile, tot secrete, dintre Stalin şi Hitler. Atitudinea iresponsabilă a Franţei, dezinteresul Marii Britanii în anumite zone şi absenţa SUA din dezbaterile europene au favorizat direct manevra constantă a URSS între români şi unguri, prin acreditarea ideii că nu numai Basarabia este o problemă deschisă, ci şi Transilvania, iar românii au obligaţia de a alege, România Mare fiind, din punctul de vedere al acelor Mari Puteri, o construcţie artificiala. Aceeaşi imagine de improvizaţie au creat Franţa, Marea Britanie şi URSS în privinţa Cehoslovaciei, ca stat. Sub ocupaţie sovietică, Moscova stalinistă a impus pe teritoriul României o enclavă artificială, Regiunea Autonomă Maghiară, cu acelaşi scop de şantaj. Desfiinţarea acestei enclave şi reorganizarea administrativă a teritoriului făcută de Nicolae Ceauşescu a îndepărtat posibilitatea ca Regiunea Autonomă Maghiară să se transforme rapid, la un semn al Moscovei, într-o regiune autonomă autentică, în esenţă, una din metodele de a păstra Basarabia sub influenţă sovietică şi de a împiedică pretenţiile justificate ale României, alături de propaganda constanţă despre crimele făcute de români în Basarabia, a fost excitarea extremismului maghiar sau organizarea chiar de către ea a acestuia, în consecinţă, românii trebuie să afle că, între numeroasele acte şi declaraţii revizioniste din perioada 1986 – 1989, multe erau provocate de URSS prin

multiplele mijloace pe care şi le instalase în Ungaria, în Statele Unite şi în Vestul Europei. Diferiţi activişti ai Partidului Muncitoresc Socialist Ungar s-au trezit peste noapte mai mult maghiari decât comunişti şi foarte preocupaţi de Transilvania. Este importat de subliniat că primele accente extremiste au apărut în rândurile aşa-zişilor reformişti de la vârful partidului comunist maghiar, în fapt nimic altceva decât echipa pregătiră de sovietici sub control KGB de transfer de la comunismul dogmatic la socialismul cu faţă umană prin modelul perestroikâi. Cel mai gălăgios era Imre Pozsgay, membru în Biroul Politic şi unul dintre liderii comunismului maghiar, care şi-a format un mic grup de susţinători ai reformării partidului, la fel ca micile echipe dirijate de Moscova în celelalte ţări ale blocului sovietic. Printre temele care copiau scenariul moscovit, el a introdus în dezbateri şi vechile teme ale nedreptăţilor de la Trianon şi ale „dreptului" maghiarilor din Ungaria de a fi responsabili asupra maghiarilor din jurul ţării. La fel ca în timpul lui Horthy, primul atac s-a produs împotriva Cehoslovaciei, apoi împotriva României. Metodele erau bine cunoscute: diferiţi istorici, academicieni sau oameni de cultură fără autoritate istoriografică, dar cu imagine publică, încep să amintească subiectul, să editeze cărţi – între care a rămas celebră prin aberaţii Istoria Transilvaniei. Am avut ocazia să citesc cartea în 1989, prin intermediul istoricului Nicolae Stoicescu. Între altele, în acest tratat apărut sub egida Academiei RP Ungare se afirmă că ungurii sunt de origine europeană şi că, migrând spre Est cu soarele în faţă, li s-au subţiat ochii, devenind chinezii de astăzi, precum şi că românii sunt mai numeroşi în Transilvania pentru că beau lapte mai mult! Se lansau mesaje cu ocazia unor dezbateri mediatizate. Ele sunt preluate de diferiţi lideri comunişti ca parte a temelor reformei şi introduse în mecanismul presiunilor exercitate asupra conducerii PMSU pentru a-l determina să se transforme. Liderii comunişti, ca de exemplu Károly Grosz, fostul secretar general al PMSU schimbat conform scenariului sovietic, faza I, cu Rezso

Nyers la 24 iunie 1989, chiar a fost acuzat ca „trădător al cauzei maghiarilor” pentru faptul că nu a revendicat Transilvania cu ocazia întâlnirii de la Arad din 1988 cu Ceauşescu224. Noul şef al partidului comunist va fi nevoit să-şi radicalizeze şi el mesajul iredentist sub presiunea grupărilor desprinse din PMSU, al formaţiunilor cu mesaj extremist apărute pe scena politică şi al presei declarate libere. Răspunsul Bucureştilor la recrudescenţa manevrelor iredentiste stimulate de URSS – de unde şi apariţia unor poziţii oficiale ungare pe această temă – s-a transformat mai întâi într-o carte în care au fost combătute toate atacurile antiromâneşti din ultimul an (1985), carte la care a contribuit şi viitorul lider ţărănist creştin-democrat Gabriel Ţepelea. Într-unul din studiile acestui volum, istoricul Florin Constantiniu dezvăluia că la Moscova, cu ocazia tratativelor sovieto-ungare, „I.V. Stalin a recunoscut, de asemenea, că acordul de armistiţiu, în care se specifică faptul că mare parte din Transilvania aparţine României, oferă baze legale pentru prezentarea pretenţiilor teritoriale ale Ungariei la conferinţa de pace” 225. Stalin aplica un principiu continuu al politicii Moscovei faţă de problema româno-ungară.

Redeşteptarea extremismului maghiar, inclusiv a aspectelor sale ultraextremiste în Occident ca mijloc de presiune a implicat folosirea şi încurajarea lobby-ului maghiar din statele dezvoltate – mai ales SUA, Germania, Franţa şi Marea Britanie – la acţiuni şi declaraţii cu caracter revizionist. Acest curent, care a cunoscut şi aspecte isterice, şi scenarii fanteziste, întemeiate pe fals istoric şi cultural, a avut un acces liber în presa de mare tiraj şi a găsit câţiva mercenari în rândurile unor personalităţi din ţările respective. Au fost puse în circulaţie hărţi întocmite pe criterii religioase, hărţi geografice false „cărţi şi enciclopedii cu informaţii trunchiate, eronate sau voit negative despre români, ca popor, şi despre România ca stat. Edituri prestigioase, ca de exemplu Penguin Books, au acceptat să publice acele aberaţii. Pentru a avea dimensiunea aberaţiei la care s-au

pretat mari case editoriale, vom folosi chiar exemplul uneia din cele mai mari edituri britanice, în Atlasul de Istorie Medievală al Editurii Penguin Books „româna şi albaneza sunt două limbi care au apărut în Balcani în secolul al XIV-lea” 226. Pe harta răspândirii geografice a culturilor agricole şi a resurselor naturale vegetale în dreptul Ungariei este figurată agricultură dezvoltată, iar în dreptul României, stepă – fără nicio reprezentare a pădurilor care dominau peisajul la începutul epocii medievale şi au dat denumirea Transilvaniei –, şi nu oricare stepă, ci aceeaşi stepă care coboară în diagonală din tundra siberiana. Conform hărţilor din acest atlas, de la anul 406 până la anul 565 pe teritoriul României de astăzi nu existau decât hunii, iar de la 565 până la 830 nu existau aici decât avarii. De la 830 la anul 1.000, teritoriul României era locuit de maghiari şi de bulgari. De la anul 1.000, zona estică şi sudică a Carpaţilor devine foarte vioaie, fiind ocupată de populaţia turcă patzinak, dar asta numai până la anul 1130, când în Moldova, Dobrogea şi Valahia locuiesc cumanii, în sfârşit, pentru a putea explica apariţia din neant a poporului român la sfârşitul epocii medievale, la sfârşitul atlasului şi la sfârşitul Istoriei, Editura Penguin Books hotărăşte să publice o explicaţie: „Românii de astăzi pretind a fi descendenţii coloniştilor vorbitori de limba latină plantaţi în Dacia (Transilvania modernă) în primul secol după Christos. Problema cu această idee este că nu există nicio evidenţă a supravieţuirii acestor colonii în cele zece secole dintre abandonarea provinciei romane în 270 d.Hr. şi prima menţionare a valahilor (vorbitori de latina provincială) în România în 1230 d.Hr. Cei mai mulţi consideră că originea mult mai plauzibilă a românilor rezidă în populaţia vorbitoare de latină din sudul Dunării, unde instituţiile romane au prins rădăcini mai adânci şi au supravieţuit pentru mult mai mult timp” 227. Istoriografia română este obişnuită cu astfel de elucubraţii şi isterii extremiste tipărite în tot felul de edituri obscure şi broşuri de propagandă, dar să apară aşa ceva sub autoritatea unei

mari case editoriale britanice este pur şi simplu degradant, o politică murdară. Acest tip de propaganda la care s-au pretat edituri şi publicaţii occidentale nu are nicio legătură cu regimul comunist al lui Ceauşescu, ci sunt agresiuni la adresa naţiunii române şi la adresa statului român.

În fruntea declaraţiilor şi a acţiunilor de lobby antiromânesc s-a plasat Otto von Habsburg, o personalitate influentă, anunţată de presa maghiară drept rudă cu preşedintele american George Bush. Lobby-ul iredentist maghiar a beneficiat şi de sprijinul particular al soţiilor de origine maghiară a unor importanţi lideri occidentali. Astfel de influenţări se fac şi reprezintă substanţa oricărei organizaţii lobbiste. Ele sunt mai puţin periculoase atunci când intră în contact cu principiile şi instituţiile democratice sau cu Dreptul internaţional, dar devin importante atunci când subiectul presiunii – regimul Ceauşescu – încalcă normele internaţionale, refuză dialogul, apelează la propagandă ieftină şi sterilă, îşi sfidează partenerii – ca în cazul renunţării la clauza naţiunii celei mai favorizate –, reduce activităţile diplomatice, oficiale, şi mai devin importante atunci când liderii statelor democratice încalcă principiile şi se apucă să facă abuzuri: ocolesc ONU, se înţeleg să exercite presiuni indirecte, negociază soarta altor naţiuni prin întâlniri private. Este atmosfera anului 1989 în lume. Sprijinirea iredentismului maghiar de către Occident nu a atins cotele punerii în discuţie a suveranităţii şi integrităţii teritoriale ale României, singurul exces cunoscut fiind cel al lui François Mitterrand la Kiev pe tema şantajului Transilvania contra Basarabia. Cauzele acelui sprijin au fost însă slăbiciunile statului român comunist, încăpăţânarea de a nu se adapta schimbărilor care se petreceau în lume, refuzul de a-şi elibera naţiunea din teroare, atitudinea ostilă arătată de Bucureşti capitalelor Marilor Puteri.

Îngăduirea şi folosirea propagandei iredentiste antistovace, antiromâneşti şi antisârbeşti de către Occident au avut în cele trei ţâri vizate un efect contrar

celor aşteptate sau cel puţin declarate de către liderii occidentali. A fost o gravă eroare strategică – dacă acceptăm a priori că Marile Puteri doreau binele naţiunii române –, deoarece dezvoltarea mediatică largă şi preluarea temelor extremiste de către personalităţi oficiale sau semioficiale occidentale nu au avut alt efect decât să-i înarmeze pe Ceauşescu, pe Securitate şi pe Partidul Comunist Român cu un argument de cea mai mare forţă sentimentală – pericolul dezmembrării României. Nu putea exista un subterfugiu mai bun oferit pe tava lui Ceauşescu decât posibilitatea de a demonstra poporului său că pericolul este real, este foarte mare, iar Marile Puteri s-au coalizat împotriva poporului român, împotriva integrităţii teritoriale a României şi a lui, ca fiind cel dintâi apărător al acestora, nu pentru a-l elibera de dictatura comunistă, ci pentru a dezintegra statul şi naţiunea. Este foarte greu de înţeles cum a fost posibil ca Occidentul să apeleze la un mecanism atât de primitiv. De la acoliţii săi politici din imediata apropiere şi până la ultimul soldat, efectul acestei porcării provocate de URSS şi de Occident şi folosite până la refuz şi până în ultima clipă de Ceauşescu a coborât de pe trotuar şi a funcţionat cu cea mai mare intensitate pe străzile Timişoarei. Un tânăr timişorean din acea perioadă a povestit autorului următoarea scenă petrecută în oraşul de pe Bega în ziua de 19 noiembrie 1989: „Cred că eră în ultima zi a congresului. Eram în maşină când am observat pe clădirea de lângă vila lui Ceauşescu scris cu vopsea roşie: «Jos ungurii!». Am rămas mut. Am cerut colegului meu să oprească... «Uite, măi, ce scrie acolo!». El mi-a spus atunci că a văzut acelaşi înscris şi la Fabrica de bere, şi în alt loc. Surprinzător era locul unde fusese scrisă lozinca aia. Era vizavi de locuinţa unui fost colonel de Securitate, Scurtu, într-un loc supravegheat de Miliţie, pe strada Beethoven colţ cu Bulevardul victoriei. Nu se putea apropia nimeni să stea şi să deseneze cu vopsea aşa ceva, pentru că era desenat cu grijă, nu în grabă, lângă vila lui Ceauşescu. În aceeaşi zi lozinca a fost ştearsă, dar după o săptămână a reapărut în acelaşi loc. Urma se vede şi

astăzi. Ne-am gândit: «Domnule, ce semn e ăsta?». Eram îngrijoraţi, simţeam că se va întâmpla ceva, pentru că o chemare de acest gen: «Jos ungurii!» noi n-auzisem niciodată în Timişoara”.

Cauzele interne ungare care au generat în trecut, precum şi în perioada pe care o analizăm, extremismul său naţionalist au – în mod paradoxal pentru români şi dilematic pentru autor – şi o substanţă obiectivă. Analiza care urmează va împinge argumentele spre zone nonconformiste faţă de imagologia românească şi va căuta să atingă un grad de obiectivitate avansat până la limita interioară a raţionalului, numai din convingerea că rezolvarea definitivă, pentru totdeauna, a acestui subiect nu va putea fi obţinută până nu se va înţelege precis care sunt argumentele raţionale ale ungurilor. În primul rând, naţionalismul extremist românesc, dar şi nevoia de a reacţiona la extremismul maghiar a unor naţionalişti moderaţi au lansat în mentalitatea românească imaginea unui ungur asiatic venit călare, sălbatic, mâncând carne de sub şa, ucigaş nativ şi înclinat comportamental spre bestialitate. Elementul de bază al imaginii era comparativ: românii – stabili, aşezaţi sufleteşte, dedicaţi unei credinţe calme (ortodoxia), în timp ce ungurii erau migratori, agitaţi social şi animişti. În anul 1997, în calitate de subsecretar de stat în Departamentul de Informaţii al Guvernului României am refuzat publicarea unui volum în care se afirma că există în celulele sanguine ale românilor o particulă unică, o substanţă rămasă de la daci care ne diferenţiază de restul popoarelor lumii. Atacat în Senat pentru acea decizie, am fost nevoit să explic Comisiei senatoriale de cultură cu argumente ştiinţifice de ce ideea prezenţei unei substanţe necunoscute în sângele românilor este o aberaţie. Cu toate acestea nu am fost scutit de atacuri violente în anumite ziare.

Adevărul istoric însă arată că acel popor ungar venit din Asia spre sfârşitul perioadei migraţiilor a dispărut în cursul procesului de europenizare prin integrare, că după deschiderea de către Geza a procesului de penetrare

occidentală la sfârşitul secolului al X-lea şi după anul 1.000, odată cu acceptarea vasalităţii faţă de Sfântul Scaun, metisajul între asiatici şi europeni a evoluat rapid, favorizat de imigrarea masivă a unor grupuri organizate de populaţii din Vest, de adoptarea catolicismului, a limbii latine cultice, a obiceiurilor şi mentalităţilor occidentale. Din acest fond etnic nu lipseşte populaţia protoromână ortodoxă din Câmpia Panonică şi cea cehă supuse şi ele unui metisaj îndelungat. Naţiunea maghiară şi-a păstrat, cum era firesc şi printr-un proces natural, limba.

Problemele maghiarilor au fost întotdeauna dimensiunea şi poziţia lor geografică, probleme care s-au accentuat odată cu apariţia naţiunii maghiare moderne după primul război mondial. Naţiune mică numeric şi aşezată între state mai mari şi mai puternice, legată de sursa occidentală a civilizaţiei sale prin o altă naţiune mică, cea austriacă, tulburată şi ea de probleme identitare, maghiarii s-au trezit în 1920 în situaţia lor strategică cea mai proastă. Timp de aproape un mileniu Ungaria s-a luptat să se extindă, să fie încorporată sistemelor politice vest-europene pentru a se defini ca spaţiu geografic. A întâlnit peste tot în jurul ei popoare majoritare şi de aceea a forţat colonizarea şi maghiarizarea unui număr cât mai mare de indivizi pentru a schimba structura etnică a vecinătăţilor. Aliată cu imperii puternice, făcându-le servicii şi cerându-le sprijin, Ungaria a lucrat în permanenţă în Istorie pentru a-şi face un loc cât mai bun. În 1920 ea rămânea dezgolită de toate eforturile militare ale trecutului şi de toate cuceririle ei artificiale, vizibil clară în dimensiunile ei teritoriale reale, autentice, în acel moment, adevărul strategic dintotdeauna a ieşit transparent la suprafaţă: lipsită de resurse naturale, de o armată numeroasă şi de un teritoriu prielnic apărării, Ungaria nu-şi poate asigura singură exercitarea atributelor naţiunii – independenţă, integritate teritorială, identitate culturală naţională, ridicarea gradului de civilizaţie, traiul mai bun al naţiunii. Aşa cum înţelegem astăzi că s-a mişcat şi continuă să se mişte lumea, Ungaria a căutat să-şi

rezolve serioasa problemă strategică dezvoltând alte valenţe proiective pentru naţiunea sa – 90% popor ungar, 10% Minorităţi –, altele decât cele enunţate mai sus. Astfel se explică valoarea deosebită a diplomaţiei ungare, activitatea multiplă, pe foarte multe scene, a spionajului, folosirea intensivă a minoritarilor mă-Shiari din statele vecine pentru propagandă şi activităţi conspirative, constituirea şi întreţinerea lobby-ului din străinătate, plasarea emigranţilor în zonele mediatice de mare influenţă – presă, televiziuni, cinematografie, edituri –, băgarea femeilor în patul sau bucătăria diferiţilor lideri politici, menţinerea mereu în actualitate, oricât de forţată, a ideii nedreptăţilor făcute Ungariei. În faţa lui Dumnezeu şi a dreptăţii popoarelor nimeni nu-i poate acuza pentru acestea. Nedreptatea şi abuzul acestor valenţe intervine atunci când sunt puse în slujba extinderii teritoriale sau tentativei de a influenţa echilibrul politic, social sau etnic din spaţiul vecinilor.

De ce face totuşi Ungaria asta? Pentru că, tot strategic, ea nu are decât două soluţii: 1. Se asociază unei Puteri în stare să-i asigure protecţia şi dezvoltarea generală a naţiunii şi 2. Se extinde teritorial pentru a atinge (cel puţin) nivelul de suficienţă al resurselor care să-i permită autoapărarea. O combinată a acestor două căi strategice ale Ungariei este folosirea aderenţei sau supunerii sale la dominaţia unei Puteri, îndeplinirea scopurilor acelei Puteri în folosul atingerii propriului scop de expansiune. Acestea ar fi motivele pentru care Ungaria a avut nevoie de suzeranitatea papală, de existenţa Austro-Ungariei, a sărit cu rapiditate „dintr-o barcă în alta”, aliindu-se fără nicio ezitare cu Anglia împotriva Germaniei, cu Germania şi Italia împotriva Angliei şi Franţei, făcând servicii extravagante ocupantului sovietic, ajutând Germania Federală împotriva RDG-ului, sărind astăzi din barca URSS-ului în cea americană, şi tot acestea sunt motivele pentru care extremiştii antimaghiari numesc Ungaria „curva Europei”. Dacă revenim la modelul teoretic al comparaţiei, în timpul ăsta România a rămas fidelă

prosteşte Franţei, Puterea care o vindea pe ascuns Rusiei şi Uniunii Sovietice, apoi a luptat alături de Germania nazistă (care deja vânduse părţi din ea Ungariei şi URSS-ului), tot prosteşte, până la capăt, în plan istoric, inconsecvenţa maghiară a ieşit mai bine. De ce? Pentru că îşi urmăreşte permanent interesele naţionale, indiferent cine bate din picior la Budapesta şi indiferent câte imperii trec pe la ei, se ridică şi cad peste lume, şi pentru că sentimentele liderilor săi sunt canalizate spre patrie, fără să acorde vreun sentiment Marii Puteri protectoare. Ea ştie să-şi facă aliaţi consecvenţi, cum este Italia, căreia nu a încetat să-i facă servicii pe spaţiul austriac, să-i asigure o cale comercială directă spre Centrul Europei, în schimbul unei ieşiri indirecte la mare, Adriatica, şi pentru a folosi influenţa italiană în relaţiile cu Iugoslavia şi România. Aşa se face că relaţia pragmatică între Ungaria şi Italia este mult mai puternică decât relaţia sentimentală dintre România şi Italia, cu trena sa nesfârşită de amintiri despre daci şi romani, în aceste aproape două secole de dragoste patetică a României ba pentru Franţa, ba pentru Italia, Ungaria n-a iubit pe nimeni, decât propriul ei interes. Aici se găseşte explicaţia deciziei americane de a „repartiza" România comunistă Franţei şi Italiei şi înţelegerea cooperării depline între cele două state, atât de iubite de România, tocmai cu Ungaria, atunci când au hotărât să schimbe regimul de la Bucureşti.

Între ramele acestui tablou geopolitic ar fi fost aşadar anormal din punct de vedere maghiar să nu profite de inconştienţii care conduceau România înapoi spre stalinism la sfârşitul deceniului nouă al secolului al XX-lea, în timp ce lumea se schimba. Cobai ai acestui experiment sunt maghiarii din România. Deşi ar putea, prin unitate, claritate politică şi bogăţie să-i depăşească în demnitate şi stare materială pe maghiarii din Ungaria, ungurii din Transilvania sunt în continuare folosiţi ca masă de manevră pentru conflictul milenar. Ei repetă astfel, de mai multe ori în istorie, acelaşi drum blocat la capăt, în ce-i priveşte pe români şi relaţia lor cu extremismul maghiar,

Gabriel Ţepelea a surprins fenomenul în câteva cuvinte: „Ca în cazul oricărei minorităţi ce crede că-şi apără supravieţuirea, ungurii din Transilvania s-au manifestat în primul rând ca unguri, ca un bloc, în timp ce românii îşi administrau lecţii politice, îşi scormoneau reciproc autobiografiile. Tactica aceasta, care făcea din învinşi învingători, a dat rezultate remarcabile, ideea de autonomie s-a transformat, insidios, în aceea de stat în stat" 228.

Presiuni economice. Al treilea tip de presiune exercitată asupra României a fost cea economică. A fost cea mai uşor de aplicat, având în vedere criza economică generalizată din ţară şi comportamentul incorect al partenerilor economici români – nerespectări sau rezilieri unilaterale de contracte, livrarea de produse sub calitatea şi cantitatea contractată, blocarea metodei barter etc. Dependenţa energetică de URSS, chiar diminuată, a permis reducerea livrărilor sub diferite motive, între care cel mai des invocat era că au îngheţat conductele în Ucraina. De altfel, în Nota-raport Nr. 00275, înaintată de generalul Iulian Vlad lui Nicolae Ceauşescu la l decembrie 1989, la punctull, alineatul 9 se estima: „Cu privire la ţara noastră, Bush va releva (la întâlnirea de la Malta, n.a.) că statele membre ale NATO vor continua aplicarea de restricţii în relaţiile lor cu România şi va solicita ca şi URSS să procedeze în mod similar, mai ales prin reducerea livrărilor sovietice de ţiţei, gaz metan şi minereu de fier" 229. Trebuie subliniat aici că politica de „independenţă" economică de URSS promovată de Ceauşescu a identificat şi folosit multe din sursele de materii prime la foarte mari distanţe de ţară, în zone unde influenţa americană sau sovietică era decisivă. Spre exemplu, când s-a vrut blocarea proprietăţilor statului român în Canada, un trib amerindian local a revendicat pământul, trezindu-se după un secol că ar putea fi proprietar. Deoarece România transporta petrolul importat pe vase, acestea au început a fi arestate, întârziate sau puse în carantină prin porturi sub diferite motivaţii improvizate, în timpul ăsta românii

tremurau în case şi-l înjurau pe Ceauşescu, fapt care reprezenta şi scopul acelor şicane. Ironia sorţii face ca problema interzicerii presiunilor economice să fie o temă lansată în lumea contemporană de americani prin Doctrina Gran în anul 1948, cu ocazia Conferinţei interamericane de la Havana: „Esenţa ei constă în interzicerea măsurilor unilaterale coercitive cu caracter economic, financiar sau comercial, atât timp cât n-au fost epuizate celelalte proceduri cunoscute de rezolvare pe calea discuţiilor şi cooperării economice egale şi echitabile a unor neajunsuri, care pot apărea în acest cadru între state (...)" 23 o. Dimensiunea impactului presiunii economice asupra României a putut fi înţeles atunci când s-a publicat stenograma întâlnirii Gorbaciov-Ceauşescu din 4 decembrie 1989 de la Moscova. Pentru materiile prime, Ceauşescu îl informează pe Gorbaciov că „noi lucrăm mult cu ţările în curs de dezvoltare şi vrem să accentuăm această tendinţă. Avem acum posibilitatea să le acordăm chiar şi ceva credite. De altfel, acum avem de încasat 2, 7 miliarde dolari de la aceste ţâri" 231. Ţările în curs de dezvoltare erau insolvabile sau dependente total de instituţiile financiare internaţionale şi niciun conducător al unui astfel de stat nu avea libertatea să-şi plătească creanţele faţă de România. Din cele 2, 7 miliarde, 1, 7 erau ale Irakului, alte sume erau din ţări ca Mauritania. Iar Ceauşescu intenţiona să le acorde credite din banii pe care îi strânsese pe seama foametei şi frigului din casele românilor. În privinţa petrolului, Ceauşescu arată că importă doar 5 milioane de tone din URSS şi 15 milioane din alte ţări, surse aflate în realitate la foarte mari distanţe, însemnând şi costuri foarte mari. Din Uniunea Sovietică lua doar 7 milioane de tone de minereu de fier şi 12 milioane din alte părţi, iarăşi cu costuri şi în condiţii complet neavantajoase. „Noi importăm cărbune cocsificabil din Statele Unite ale Americii, iar cu câţiva ani în urmă am şi investit 100 de milioane acolo – suntem deci proprietari". 232 Adio! în sfârşit, atunci când Ceauşescu a cerut perfectarea unei întâlniri pe probleme economice

între primii-miniştri, N.I. Râjkov a spus: „Pe 9 ianuarie 1990 ne întâlnim”, iar Gorbaciov a replicat spre el: „Veţi mai trăi până la 9 ianuarie!”, de-acum celebrele cuvinte care indicau condamnarea la moarte a lui Ceauşescu. Vom reveni asupra acestui episod. Pe timpul audierii sale din 1994, Nicu Ceauşescu a atins problema schimburilor comerciale între România şi URSS, explicând dezechilibrul lor: „Sigur, ştiu cum se vedea din afară. Deci, acum mă refer la ceea ce vedeam eu din exterior, era că relaţiile noastre cu Uniunea Sovietică – Rusia sau cum doriţi să-i spuneţi – se vor deteriorara. Sigur, cum, în ce fel va decurge acest joc – să-i spunem – al relaţiilor dintre noi şi ruşi – nu numai economice –, fiindcă v-am explicat situaţia economică şi, în general, deja din 1968 ei anunţaseră că ei vor intra cu toate mărfurile pe sistem occidental, mă rog, occidental… şi până acum se plăteau occidental… Vedeţi, noi plăteam în mâncare! Mâncarea merge oriunde în Iunie, ceea ce se vede bine acum în România… Se plătea în fier-beton sau ofel, preţ de bursă. Mergi peste tot în lume cu el! Sigur, se plătea în ciment, preţ de bursă, mergi peste tot în lume cu el, se plătea în aluminiu, preţ de bursă, se mergea peste tot în lume cu el… adică aici este problema. Aceste lucruri… Degeaba spui: «Bun! Fac schimb». Nu era schimb. Că una e să fac schimb cu mărfuri care sunt greu vandabile în Apus şi alta este să fac schimb cu lucruri care sunt vandabile în toată lumea şi oriunde ieşi cu ele pe piaţă, toată lumea ţi le cumpără” 233, în dialogul purtat cu Eugen Florescu la l august 2004 a fost evocată şi tema proiectului economic al lui Nicolae Ceauşescu:

„AMS: Care era proiectul lui Ceauşescu?

Eugen Florescu: Ce dorea el nu era rău pentru România. Lui Gorbaciov i-a spus: «Nu casă comună europeană ne trebuie nouă, ne trebuie monedă convertibilă cu care să intrăm în Europa, nu casă comună». Sigur, se referea la intrarea pe pieţele economice, pentru că ideea cu casa comună Europa era una politică şi s-a văzut că n-a avut nicio şansă. Pasul următor al lui Ceauşescu în politică era convertibilitatea

leului. La o discuţie cu Totu', ăsta îi spune că în perioada interbelică leul fusese convertibil pentru că România era mare producătoare de cereale. Acum vă daţi seama de ce a umflat Ceauşescu producţiile de cereale, datorită unui analfabetism economic, crezând că lumea îl ia în serios şi că folosind acest argument va face convertibilitatea leului.

AMS: Aşadar, ştia adevărul asupra raportărilor false.

EL: Ştia adevărul, dar îl folosea. Al doilea segment al planului lui simplist: Ceauşescu era invidios pe ţările care obţin venituri mari din împrumuturile date altor ţări şi a vrut să facă din România un bancher internaţional.

AMS: Păi spuneaţi că era sănătos!

EL: În toată politica lui Nicolae Ceauşescu a dominat experienţa sa de ţăran: «Până îmi strâng bani să-mi fac casă, mănânc numai pâine cu ceapă». Şi el a crezut că poate face experienţa asta cu 22 de Bilioane de oameni. Asta a fost logica lui economică".234

În concluzia acestei teme, este mai degrabă credibil că deciziile eronate luate de Ceauşescu în privinţa relaţiilor comerciale, a politicilor financiare şi a autarhiei economice au reprezentat un factor de presiune asupra ţării mai mare decât presiunile externe. În momentul în care Ceauşescu a rupt relaţia cu sistemul mondial financiar, dorind să-l concureze, el a rupt şi echilibrul interdependenţei economice în care tot Ceauşescu înscrisese ţara, fiind pe vremea aceea primit în toate marile capitale ale lumii civilizate. Acum i se trânteau toate uşile în faţă. Rămâneau deschise doar două, curbate elegant în partea de sus şi mâniate tentant, cele ale Iranului şi Irakului. Abia astăzi ne dăm seama cât de periculos era să fi intrat pe ele.

Presiuni militare, în strategiile militare un conflict nu se produce doar prin declaraţii de război urmate de acţiuni militare. Un conflict militar se poate şi provoca. De cele mai multe ori a fost vorba de încălcări repetate şi cu victime omeneşti ale frontierelor de stat, pătrunderi de scurtă adâncime cu subunităţi menite să testeze reacţia forţelor autohtone, încălcări ale spaţiului aerian,

înscenarea de incidente cu folosirea armelor de foc, pentru a da impresia că ţara atacată este cea care atacă, şi nu în ultimul rând mişcarea forţelor militare în apropierea frontierelor pentru a provoca măsuri de apărare legitime, dar care sunt prezentate public ca fiind operaţiuni de ameninţare. Conform istoriografiei româneşti, cum de altfel am mai arătat, cititorul nu trebuie să caute Adevărul sau Dreptatea în conflictele militare: învingătorul hotărăşte cine a avut dreptate. Din acest punct de vedere dezvoltarea fără precedent a structurilor de informaţii publice a avut şi menirea de a proiecta decenii la rând Prin mass-media interesele strategice şi operative ale statelor. Tipul de manevră militară care înlocuieşte agresiunea, întoarcerea adevărului din orice incident sau provocare cu ajutorul presei ţine loc de cele mai multe ori operaţiunii militare propriu-zise sau ajunge să o legitimeze.

Ceea ce s-a întâmplat în jurul României în noiembrie-decembrie 1989, prin mişcarea unor forţe militare, prin operaţiuni vizibile de pregătire a unei intervenţii, prin antrenarea unor diversionişti care să acţioneze pe teritoriul românesc a avut două scopuri în progres, adică pe etape ascendente: să permită provocarea incidentelor care să conducă la îndepărtarea lui Ceauşescu de la Putere şi, dacă operaţiunea nu reuşeşte, să creeze acele condiţii necesare agresiunii indirecte. Agresiunea indirectă nu este reglementată unanim în legislaţia internaţională, deşi ea ar trebui să concretizeze juridic conceptul de „ameninţare cu forţa”. Acesta este reglementat teoretic, dar permite în continuare ameninţări cu folosirea forţei, presiuni individuale economice, ideologice etc. De ce? Deoarece „ameninţarea cu forţa nu poate conduce la riposta armată în baza art. 51 din Cartă. Per a contrario, situaţia amintită ar echivala cu încurajarea agresorului de a declanşa aşa-zise «războaie preventive» „235. Aşadar, orice reacţie militară a României cu scopul de a se apăra sau de a preveni invazia putea fi interpretată abuziv ca o ameninţare la adresa vecinilor, în speţă Ungaria, şi dădea un motiv formal forţelor Tratatului de la Varşovia să

intervină, adică pe adevăratul agresor încurajat, în literatura post decembristă s-a vehiculat foarte mult ideea „iugoslavizării" României, ipoteza că, dacă nu se întâmpla revoluţia şi nu era îndepărtat Ceauşescu, ceea ce i s-a întâmplat Iugoslaviei ni se întâmpla nouă. Această teorie se sprijină pe realităţile preliminariilor războiului din Iugoslavia şi pe caracterul deja previzibil al unor mecanisme internaţionale ale intervenţiei, inclusiv pe suportul mediatic. O eventuală mobilizare a României pentru a se apăra ar fi fost interpretată ca o pregătire de război împotriva Ungariei. Avem oricum exemplul declaraţiei lui Ceauşescu asupra capacităţii tehnologice de a fabrica arme nucleare, interpretată imediat de liderii ungari ca o ameninţare la adresa ţării lor. Continuarea acestei diversiuni ar fi pus România în situaţia unei ţări suspectate că deţine armament nuclear (ca Irakul) şi din acel moment nici nu mai conta dacă aveam sau nu acel armament, în acelaşi timp s-ar fi declanşat mişcările revizioniste ale minorităţii maghiare şi orice intervenţie împotriva actelor ei ilegale ar fi fost interpretate internaţional ca discriminări de genul celor din Kosovo, izolarea credentiştilor transformându-se în lagăre de exterminare, iar crimele făcute de extremiştii maghiari (vezi cazul Cugir) ar fi fost interpretate ca acte de eliberare faţă de autorităţile comuniste criminale. Aşadar existau toate temeiurile construite mediatic pentru a justifica o intervenţie militară în România, aşa cum s-a intervenit în Iugoslavia. Diferenţa ar fi fost dată de distanţa apreciabilă dintre tenacitatea şi naţionalismul autentic al sârbilor şi înclinarea spre cedare şi compromis a românilor, astfel că un conflict de acest gen la noi s-ar fi terminat mult mai repede şi cu rezultat acceptat.

Pentru cazul că lovitura de palat nu reuşea, era necesar ca forţele militare româneşti să fie angajate, să fie alarmate şi să iasă în stradă mai ales că după principiile strategice comuniste, unităţile militare se aflau în localităţi – nu în afara lor cum este normal –, astfel încât forţele odată ieşite în stradă să poată fi antrenate în subversiune.

Nu trebuie crezut că principalii conducători profesionişti ai Armatei – Milea şi Guşă – şi din Ministerul de Interne, şeful DSS generalul Iulian Vlad, nu ştiau aceste lucruri. Ei chiar au acţionat conştient, fiind şi bine informaţi, pentru a împiedica antrenarea forţelor proprii, ale MApN şi ale Securităţii în scenariul provocării. Lucrurile trebuiau rezolvate de Miliţie şi de Gărzile patriotice, echivalente generic Gărzilor naţionale din ţările civilizate.

Escaladarea măsurilor de presiune militară poate fi reconstituită astfel:

Observând mişcările de trupe de la graniţă şi operaţiunile specifice pregătirii unei intervenţii, factorul politic de la Bucureşti se simţea presat să facă ceva, acel ceva fiind înlăturarea regimului şi înlocuirea lui cu o formă tranzitorie de regim politic.

Încercând să afle ce reprezintă mişcările de forţe de la graniţele sale, Puterea de la Bucureşti primea mereu acelaşi răspuns care nega existenţa acestor mişcări. Prin negarea unei realităţi identificabile fizic la frontiere, Puterea de la Bucureşti înţelegea că mecanismul negocierii a fost tăiat, că intervenţia este iminentă şi în consecinţă trebuia să grăbească procesul de schimbare.

Constatând că Ceauşescu se încăpăţânează, pentru răsturnarea regimului din România a fost elaborat un plan etapizat de trecere de la presiuni implicite la presiuni explicite: au fost activate reţelele de spionaj, agentura a trecut la informarea şi organizarea unei disidenţe, pe teritoriul României au pătruns trupe speciale sub acoperirea de „turişti”, forţele militare din jurul României au trecut la manevre de verticalizare a mişcărilor lor, a fost pregătită subversiunea pentru a declanşa o revoltă internă. Este posibil să fi existat şi un plan de eliminare fizică a lui Ceauşescu. Raportul SRI înaintat Senatului României atinge aceste elemente ale scenariului printr-o serie de fraze în spatele cărora se găsesc informaţii, documente şi probe la care însă SRI refuză să acorde accesul: „În perioada premergătoare Revoluţiei, activitatea rezidenţelor sovietice – intensificată pe toate planurile –

avea în vedere, mai mult decât înainte, obţinerea de informaţii privind: starea sănătăţii dictatorului, posibili succesori, concepţiile acestora, de unde se poate trage concluzia că se urmărea doar schimbarea lui Ceauşescu şi menţinerea sistemului. S-au accentuat preocupările pentru contactarea de vechi activişti (critici potenţiali ai dictatorului), disidenţi şi alte categorii de oameni nemulţumiţi, care sufereau din cauza privaţiunilor impuse de dictatură, în contactele cu reţeaua informativă, cadrele de spionaj dădeau asigurări că «lucrurile se vor schimba», iar în câteva cazuri au avansat ca dată probabilă «perioada Pluguşorului 1990» „236. Dacă niciuna din aceste măsuri nu reuşea, nu ducea la reacţia populară, se intervenea militar sub acoperirea campaniei mediatice internaţionale favorabile şi a înţelegerilor secrete între Marile Puteri.

Campania de presă. Aşa cum s-a observat din ansamblul înţelegerilor secrete şi din declaraţiile publice ale liderilor politici mondiali, fiecare Mare Putere s-a angajat să facă ceva împotriva regimului de la Bucureşti. Presa franceză şi cea vest-germană s-au ocupat de protejarea şi multiplicarea notorietăţii opozanţilor (Doina Cornea, Dan Petrescu, Gabriel Andreescu, Andrei Pleşu, grupul ziariştilor) şi disidenţilor din România (Ion Iliescu, Dumitru Mazilu, semnatarii Scrisorii celor 6, Mircea Dinescu), în conformitate cu înţelegerea Mitterrand-Kohl de la începutul lui noiembrie („front comun al forţelor de Opoziţie din ţările socialiste”). Presa franceză a excelat în exagerări şi informaţii false, pe care le privim astăzi cu distanţă datorită Jurnalului Monicăi Lovinescu, scriitoarea română care nu pare să fi evitat înfăţişarea numeroaselor informaţii false din presa franceză, dar şi a relativităţii fenomenului disident237. Presa germană şi-a ales chestiunea minorităţilor şi cazul Dinescu. Presa britanică s-a rezumat, pe fond, la atacarea personală a lui Ceauşescu, inclusiv prin propagandă „neagră” (Dracula al Carpaţilor ş.c. L). În acelaşi context a fost oferit spaţiu iredentismului maghiar şi scenariilor fanteziste, sumbre despre viitorul naţiunii române. Toate se petreceau la

limita dintre realitatea dictaturii comuniste a lui Nicolae Ceauşescu şi imaginaţia ziaristului.

Factorul decisiv în informarea populaţiei asupra evenimentelor din Europa şi în detaliu din blocul comunist a fost postul de radio Europa liberă. El a reprezentat cel mai bun instrument al motivării românilor împotriva regimului Ceauşescu şi al inducerii sentimentului de curaj şi acţiune împotriva forţelor de ordine, prin prezentarea eşecurilor repetate ale guvernelor comuniste din jurul României de a menţine ordinea regimului dictatorial. Activitatea Europei libere a fost foarte complexă, acoperind cu profesionalism temele dictaturii, ale existenţei disidenţei şi opozanţilor, ale propagandei anti-Ceauşescu. Până în momentul decisiv al revoltei, Europa liberă a evitat cu inteligenţă să folosească mesajele extremismului maghiar, lucrătorii de la Secţia română reuşind să împiedice pierderea credibilităţii postului şi a funcţiei sale de influenţă în momentul când trebuia să-şi joace rolul său istoric. Când a venit acel moment, Europa liberă nu s-a putut distanţa de diversiune şi dezinformare, în primul rând pentru că dezinformarea a fost aplicată pe surse şi în al doilea rând, fiindcă o retragere din campania ofensivă de până atunci ar fi fost interpretată de ascultători ca un semnal de reţinere. Credibilitatea unui sistem de comunicare reprezintă structura fundamentală a capacităţii de influenţare, şi cum Europa liberă fusese creat pentru a influenţa el nu putea evita misiunea sa esenţială, hotărând la un moment dat să-şi conserve credibilitatea în detrimentul scopului său. Valoarea impactului acestui post de radio asupra populaţiei României poate fi cel mai bine înţeleasă din perspectiva inamicului, a vârfurilor Securităţii. Nu au putut face faţă, nu au avut nici mijloace. Reacţia lui Ceauşescu a fost să dea ordin la televiziune să umple spaţiul cu emisiuni politice şi, mai ales, a reînviat tezele propagandistice ale anilor ’50. Spaţiile cele mai populare ale TVR erau filmul şi teatrul TV. Au reapărut filmele cu comunişti în ilegalitate, au apărut seriale noi, improvizate, cu copii eroi, cu

tipografii clandestine, cu femeia comunistă care naşte în închisoare, toate prostiile inventate de propagandă sau care aparţinuseră legendei ilegaliştilor.

Pentru a combate efectele informării prin Europa libera, partidul a luat măsura prelucrării membrilor săi prin organizaţiile de partid şi stimulării unor personalităţi publice să contraatace prin presa comunistă. Totodată, la nivelul Securităţii s-a produs un fenomen care a trezit multe suspiciuni după 1989, fiind vorba despre retragerea totală a serviciului secret român din operaţiunile de sabotare a activităţii Europei libere şi trecerea la anumite forme de contact şi legătură directe între DSS şi celebrul post de radio american. Schimbarea tacticii în privinţa Europei libere a fost explicată de generalul Stamatoiu în 1994: „Nu metode dure, nu procedeele care se practicaseră înainte. Adică o influenţare, o temperare, atragere spre ţară, le-am făcut şi unele servicii unora, care acum tac, şi care sunt şi acum la Europa libera, cu familiile lor, şi am căutat să rezulte că nu suntem aşa negri cum fuseseră descrişi mai înainte cei care se ocupau de informaţii externe” 238.

Lojile masonice. Punerea în discuţie a restructurării în interiorul aranjamentului de la Yalta, după 45 de ani de bipolaritate, a reactivat lojile masonice şi organizaţiile de tip masonic, cu preponderenţă pe cele controlate de Bisericile reformată şi catolică, aflate în ofensivă. Am arătat la începutul volumului cauzele care au dus după al doilea război mondial la intrarea în adormire a numeroase mari loji şi loji, precum şi la compromiterea parţială a imaginii organizaţiei. Timpul a lucrat pentru organizaţiile statale şi asociative de tip francmasonic, care au preluat majoritatea preocupărilor francmasonice, fără a mai fi acelaşi lucru cu fostele loji. Biserica romano-catolică, după urcarea pe Scaunul Pontifical a papei Ioan Paul al II-lea, a reuşit să domine categoric rămăşiţele vechiului conflict, singurul centru supravieţuitor ceva mai activ fiind Franţa, ţara în care Stânga anarho-marxistă se amestecă cu masoneria, troţkismul, guevarismul într-un cocteil

ideologic delirant.

În cei 45 de ani scurşi de la război, francmasoneria s-a schimbat şi ea, dedicându-se mai mult cultivării omului şi ridicării aspiraţiilor sale, precum şi slujirii lui Dumnezeu. Spre exemplu, „Marea Lojă Naţională Americană este alcătuită din 50 mari loji formate în fiecare stat federal din componenţa SUA. Principiile fundamentale pentru acestea sunt: credinţa în Dumnezeu, prezenţa sfintei Biblii pe altarul fiecărei loji, interzicerea oricărei activităţi politice în interiorul lojelor, imparţialitatea totală în materie de religie, supunerea faţă de legea morală etc". 239 Tentativa de refacere a lojilor francmasonice oculte, precum şi a celor identificate în trecut drept „iudeo-masonerie" la sfârşitul deceniului opt al secolului al XX-lea a fost imediat sancţionată public de papa Ioan Paul al II-lea. La 6 noiembrie 1983, declaraţia asupra francmasoneriei a cardinalului Ratzinger va prezenta poziţia Bisericii romano-catolice: „Credincioşii care aparţin societăţilor masonice se află într-o stare gravă de păcat şi nu pot primi Sfânta Cuminecătură (împărtăşanie)" 240, într-un comentariu din 23 februarie 1985 apărut în oficiosul Vaticanului Osservatore Romano se explica şi de ce se opune Biserica organizaţiilor francmasonice: „Atmosfera de secret presupune pentru cei înrolaţi mai întâi de toate riscul de a deveni instrumente ale strategiilor necunoscute lor" 241. Foarte adevărat, iar lucrul acesta se va vedea cel mai bine în scandalul lojei P2. Eşecul comunismului a contribuit şi el la ofensiva lojilor francmasonice şi a celor de tip francmasonic. Subiectul fiind delicat, suntem nevoiţi să repetăm că francmasoneria adevărată nu trebuie confundată cu francmasoneria ocultă, care se implică conspirativ şi ilegal în politică, şi că autorul acestor rânduri nu este mason, însă căderea previzibilă a comunismului odată cu reformele lui Gorbaciov – un proces fundamental politic – a creat condiţiile pentru ca anumite loji francmasonice să se implice din nou în politică şi anume în politica mondială. S-a comentat la un moment dat pe seama legăturilor lui Nicolae şi ale Elenei

Ceauşescu în Italia cu Propaganda Due, legături confirmate de documentele găsite la sediul societăţii lui Licio Gelli şi de martori români care au cunoscut bine relaţia242. În primul rând trebuie subliniat că anchetele ample desfăşurate de Justiţia italiană au dezvăluit fără dubiu că întreaga organizaţie Propaganda Due fusese iniţiată, sprijinită financiar şi condusă de KGB, astfel că prezenţa lui Ceauşescu acolo nu trebuie să mire prea mult243, în fapt, relaţia pornită prin ameţirea cuplului de dictatori cu iluzia unor grade înalte – Ceauşescu voia Premiul Nobel pentru Pace, voia să-şi acorde gradul de mareşal, ca Antonescu, voia să devină preşedintele Organizaţiei ţărilor nealiniate şi neutre şi această funcţie să fie echivalată Secretarului general ONU –, s-a finalizat numai în privinţa unor afaceri şi combinaţii financiare, de altfel şi scopul imediat al acelei organizaţii, în anturajul lui Ceauşescu, un singur lider comunist era francmason, Manea Mănescu, afiliat la sfatul şefului statului pentru a ţine un canal deschis cu această organizaţie, în trecut, atunci când Emil Bodnăraş acceptase să devină francmason, racolat de ambasadorul Mexicului în România, Ceauşescu îl alungase cu acest motiv din sfera Puterii.

Singurele mărturii pe care le avem până acum în legătură cu implicarea lojilor francmasonice în răsturnarea lui Ceauşescu sunt cele furnizate de Securitate, în legătură cu reactivarea acestora în Ungaria, şi cea a lui Dan Amedeo Lăzărescu. Avansul Ungariei în procesul de desprindere din blocul comunist s-a reflectat şi în prioritatea reorganizării francmasonice faţă de România şi va avea efect după revoluţia din decembrie, când ieşirea din adormire a lojilor din ţară a suferit obedienţe dubioase ungaro-franceze, rezolvate mult mai târziu prin reconstituirea Marei Loji Naţionale. Ceea ce se mai cunoaşte este că Ordinul Masonic Român sau „Grupul de la Paris” era aliat cu Marea Lojă Naţională Franceză şi că a dat mandat lojilor americane să se ocupe de refacerea lojilor din România, probabil o expresie a înţelegerilor

politice la nivel înalt privind „repartiţia” intereselor în ţara noastră. Una din legăturile în ţară a fost Dan A. Lăzărescu.

Dan Amedeo Lăzărescu a fost o figură cu totul particulară, în primul rând prin maniera originală de a prezenta faptul istoric, fabuloasă, arborescentă, aristocratică şi de aceea extrem de atractivă, în al doilea rând prin faptul că a iniţiat ştiinţa imagologiei moderne în România – este considerat părintele acestei ştiinţe la noi –, şi în al treilea rând prin destinul său dramatic, ca francmason notoriu, ca parlamentar liberal violent anticomunist demascat spre sfârşitul vieţii în calitate de fost informator al Securităţii. A fost o nedreptate şi o ilegalitate! După 8 ani de detenţie, Dan A. Lăzărescu a acceptat să semneze un angajament şi, la scurt timp după eliberare, a fost racolat de Securitate, făcându-se apel la sentimentele sale de patriot, pentru a activa în domeniul combaterii iredentismului maghiar. El a făcut parte dintr-un grup select de personalităţi de mare anvergură – între care Constantin Noica, Emil Condurachi, Constantin Daicoviciu – care au avut legături directe cu generali din vârful Securităţii pentru a explica înţelesurile adevărate ale naţionalismului românesc. Securitatea a constatat destul de repede că, folosind istorici făcuţi pe bază de buletin, activişti de partid în domeniul istoriografiei şi diverşi indivizi dogmatici, nu va putea combate internaţional campaniile iredentiste, lobby-ul maghiar extremist, de aceea a apelat la personalităţi ale „vechiului regim”. Dan A. Lăzărescu a fost una dintre ele şi activitatea sa internaţională, dublată de legăturile sale masonice, au adus servicii importante ţării, nu regimului comunist. Agresiunile mediatice sau oculte francmasonice şi iredentiste antiromâneşti nu au apărut pe timpul comunismului, ele s-au manifestat sub orice regim şi au vizat teritoriul şi naţiunea, nu i schimbarea de regim. Având în vedere caracterul strategic, operativ şi de maximă relevanţă pentru securitatea statului al activităţilor lui Dan Amedeo Lăzărescu, dezvăluirea în timpul campaniei electorale din 2000 a calităţii de fost

informator al fostei Securităţi, fără a se preciza domeniul în care a lucrat, deoarece acesta nu intra în prevederile legii Dosarelor” – dimpotrivă, era sancţionabil prin prevederile Legii siguranţei naţionale –, a fost în primul rând un act ilegal şi în al doilea rând un atac politicianist şi totodată stupid al administraţiei Constantinescu îndreptat împotriva Partidului Naţional Liberal.

În toamna anului 1989, trimis de statul român la congresul de la Paris consacrat Revoluţiei Franceze, Dan A. Lăzărescu a fost contactat pe linie francmasonică: „Era pe la sfârşitul lunii septembrie 1989, când un vechi prieten care plecase din România prin 1947 (e vorba de Marcel Schapira, Mare Suveran Comandor al Ordinului Masonic Român, n.a.), m-a întâlnit şi mi-a comunicat că ştie un izvor secret şi sigur că, până la sfârşitul anului, Gorbaciov şi-ar fi luat angajamentul să îi lichideze pe cei de pe urmă patru dictatori comunişti din Europa Centrală şi Răsăriteană, în ordinea următoare: Honecker, Hussak, Ceauşescu şi Jivkov. În asemenea situaţii, nu se întreabă nimic. Prietenul meu a adăugat că Ceauşescu va fi răsturnat de uneltele Moscovei din vreme implantate în armată şi în securitate, dar am avut impresia că, de data această, era o informaţie din alte izvoare, nu tot atât de sigure ca prima, care s-a adeverit întocmai în ordinea indicată” 244. Informaţia a fost plină de neprevăzut pentru Dan A. Lăzărescu, în septembrie 1989, cum este şi pentru noi astăzi, deoarece răsturnarea celor patru dictatori nu s-a „adeverit întocmai în ordinea indicată”, iar aproximaţia în privinţa „uneltelor” are parfumul unui zvon şi chiar a unei politizări de tip lovitură de stat. Fenomenul francmasonic de după căderea Cortinei de fier a derutat pe numeroşi politicieni şi funcţionari de stat. Mulţi parlamentari s-au înscris într-un dubios Partid Radical European, cu structură de tip francmasonică, loja ieşită din adormire în ţară a fost repede infuzată de mulţi indivizi cu trecut comunist activ şi masiv infiltrată de serviciile secrete. Din afară au apărut reprezentanţi ai Ordinului Cavalerilor de la Malta, care au primit în rândurile lor înalţi funcţionari de stat şi generali – unul

dintre ei, cel puţin, era analfabet şi fusese şeful propagandei comuniste în Armată –, totul apărând în presă – să-mi fie iertat – ca o maimuţăreală a ceea ce fusese cândva rigoarea şi solemnitatea mişcării francmasonice autentice, într-o înregistrare făcută în ultima zi de viaţă a generalului Emil Macri şi pusă la dispoziţie autorului de un fost ofiţer de Securitate, fostul şef al Direcţiei II declara: „Una din marile greşeli făcute de noi a fost să ignorăm masoneria. Când a venit momentul, spionajul a pătruns, s-a strecurat în România prin reţelele masonice. Or, această problemă a masoneriei a fost abandonată de noi timp de zeci de ani, din ordinul partidului, şi a revenit în preocupările noastre, a fost pusă pe rol abia în ultimii doi-trei ani. Prea târziu!”. Preluate de patrioţi români, legile masonice de astăzi contribuie activ la relaţionarea internaţională a naţiunii noastre.

Reactivarea militantă a Bisericilor occidentale, în cadrul mai larg al campaniei de proteste faţă de programul de sistematizare a localităţilor, a fost lansată distinct campania împotriva demolării bisericilor, întărind imaginea internaţională a lui Ceauşescu de ateu şi antihrist. Problema bisericilor dărâmate a apărut mai întâi cu ocazia cutremurului din 1977 când, din dispoziţia Elenei Ceauşescu, a fost demolată Biserica lenei. Atunci, singurul care a protestat în scris, depăşind nivelul pur formal şi oral al nemulţumirilor exprimate de unii oameni de cultură, a fost profesorul Răzvan Theodorescu. Apoi, prin efortul aceluiaşi istoric al artei, care a deschis o listă de protest şi a înaintat conducerii trei scrisori, la care s-a adăugat implicarea în caz a istoricului militar Ioan Talpeş şi a generalului Ilie Ceauşescu, fratele dictatorului, a fost salvată Biserica Mihai Vodă din Bucureşti. Apoi a apărut cazul bisericii din complexul Palatului Cotroceni, avariată grav de cutremurul din 1977. Din punct de vedere tehnic, biserica trebuia oricum demolată prin procedeele Ştiinţifice de conservare şi apoi reconstruită în forma iniţială. Arhitecţii şi restauratorii Palatului, în tentativa de a ocoli decizia Elenei Ceauşescu de a demola biserica

pentru totdeauna, au hotărât să încerce salvarea ei, în forma avariată. Arhitectul „de interior al familiei Ceauşescu”, Camil Roguski, îşi aminteşte: „Văzând că nu putem să o scoatem la capăt, ne-am adresat colegilor şi prietenilor noştri la Paris şi urmaşilor Cantacuzinilor. Doream să apară în presa franceză, în presa străină, o serie de articole, despre importanţa acestei biserici, care era a naţiunii române, şi despre urmările demolării ei” 245. Presa franceză a reacţionat extinzându-şi atenţia asupra întregului fenomen, în decembrie 1986 a fost demolată biserica Mănăstirii Văcăreşti, lăcaş de cultură şi monument istoric de maximă însemnătate pentru naţionalismul românesc. Demolarea s-a produs tot prin decizia Elenei Ceauşescu, ca urmare a proiectului de construire a mausoleului funerar al lui Nicolae Ceauşescu pe locul unde se găseşte Mitropolia. Aflată în pericol de a fi mutată la Mănăstirea Văcăreşti, Patriarhia a protestat vehement, fapt ce a provocat furia Elenei Ceauşescu: „Bun, să rămână ei acolo. Dărâmăm biserica şi punem în locul ei un centru sportiv, un complex sportiv” 246.

Un moment încărcat cu semnificaţii încă neştiute a fost întâlnirea particulară dintre papa Ioan Paul al II-lea şi patriarhul României Teoctist la Roma. Deşi patriarhului i s-a interzis de la Bucureşti deplasarea la întâlnire, Teoctist s-a dus la Vatican. Din ceea ce se cunoaşte, cu această ocazie Teoctist a fost informat asupra iminenţei căderii comunismului şi a lui Ceauşescu, s-a convenit asupra stabilirii unor legături directe, mai întâi confidenţiale şi apoi oficiale, şi s-a perfectat în principiu vizita papei în România, după căderea dictaturii. Faptele s-au petrecut astfel: „În 1989, Patriarhul României a profitat de o vizită pe care trebuia să o efectueze la o comunitate ortodoxă din India. Statul român nu finanţa deplasarea, Prea Fericitul Teoctist a trebuit să aleagă între două rute posibile, aşa că a optat pentru cea prin Roma, explicabilă şi prin faptul că era mult mai ieftină, încă de la scara avionului, un reprezentant al Departamentului pentru Culte îl avertizase pe Patriarh să anunţe conducerea dacă se ivea ocazia să

discute cu Sanctitatea Sa Papa. La Roma a aflat că va fi găzduit în Cetatea Vaticanului şi că a doua zi, pe 5 ianuarie, la ora 11.00, va fi primit de Papa Ioan Paul al II-lea. Aceste date au fost comunicate Bucureştiului. Cu puţin înainte de întâlnire, când maşina ce trebuia să îl conducă la Papa era deja la scară, Prea Fericitul Teoctist a fost vizitat de ambasadorul de atunci al României, care a transmis ordinul venit de la Bucureşti de a anula întâlnirea cu Sanctitatea Sa. Prea Fericitul Teoctist a replicat că nu poate produce un incident diplomatic şi că îşi asumă răspunderea de a merge la întâlnire. Întrevederea era evident pregătită din timp".247 Apariţia unui caz al activităţii bisericilor occidentale în România perioadei 1986 – 1989 a fost determinată de nişa pe care a creat-o glasnostul sovietic, precum şi de insistenţa politicilor occidentale asupra respectării prevederilor Actului final de la Helsinki în privinţa libertăţii convingerilor religioase. Trebuie spus de la început că problema implicării bisericilor occidentale în schimbarea de regim din România a avut un dublu caracter, religios şi politic, la care au fost încorporate câteva cazuri de spionaj, mai precis de folosire a unor prelaţi sau legături pe linie cultică în scopuri ilegale de incitare, conspiraţie sau propagandă. Propaganda se reducea la tentative de prozelitism şi la susţinerea iredentismului maghiar. Din punctul de vedere al consistenţei şi eficienţei acestor activităţi, ele au avut un impact limitat până în decembrie 1989, explodând cu toate consecinţele sale după revoluţie, în rândurile preoţilor şi enoriaşilor catolici din România au circulat cu precizie şi abundenţă informaţiile despre transformările petrecute în Ungaria, Polonia şi Cehoslovacia, despre rolul pe care îl joacă în procesele de liberalizare (inclusiv politice) de acolo Biserica romano-catolică şi despre personalitatea şi activitatea anticomunistă a papei. Fenomenul a creat o mai mare apropiere şi solidarizare a enoriaşilor, cetăţeni români, de Biserica lor, precum şi convingerea avansată că schimbarea va atinge şi România. Fenomenul a fost valabil şi în cazul Bisericilor reformate. Din această perspectivă

minoritatea creştină aparţinătoare de Bisericile occidentale (reformaţi aproximativ 3, 5%, romano-catolici aproximativ 5, 0%) a fost mai bine informată asupra perspectivelor schimbării şi mult mai bine motivată în momentul schimbării.

Pe componenta religioasă a implicării, Bisericile occidentale urmăreau, dincolo de fireasca eliberare, refacerea patrimoniului confiscat de comunişti, rezolvarea cazului Bisericii greco-catolice şi prozelitismul organizat. Pe componenta politică a intervenit acea parte a campaniei anticomuniste duse de Vatican, Statele Unite şi Germania care viza folosirea prelaţilor şi legăturilor cultice pentru a sprijini schimbarea. Catolicii au fost mai puţin implicaţi în activităţile enunţate, datorită nivelului superior de înţelegere a fenomenului religios şi politic, preponderent ecumenic, la care ridicase papa Ioan Paul al II-lea problema liberalizării Estului. Catolicii au fost ponderaţi, deoarece papa vedea în perspectiva liberalizării mai degrabă o apropiere de Biserica Ortodoxă decât o continuare a confruntării dogmatice, în aceste condiţii cele mai multe bătăi de cap au dat autorităţilor Bisericile reformiste şi sectele. Acestea din urmă au reprezentat întotdeauna un mediu ideal pentru implicare politică. Se pare că autorităţile române tratau cu luciditate acest fenomen: „Asistăm în ultimii ani la un alt fenomen: amestecul sectelor «vechi» în viaţa social-politică este mai evident decât în trecut, iar cel al sectelor «noi» se dovedeşte de multe ori brutal şi flagrant, activitatea lor fiind dominată de multe mobiluri ascunse. Aceasta nu înseamnă că orice acţiune întreprinsă de un sectant sau de o sectă religioasă trebuie automat calificată în acest mod, latura social-politică a activităţii lor urmând să fie analizată de la caz la caz, de la o sectă la altă sectă şi, la nevoie, de la o acţiune individuală a unuia dintre sectanţi la alta” 248. Pe toată perioada scursă între 1986 şi 1989, emisari sectanţi au căutat să pătrundă în România cu publicaţii de propagandă şi Biblii neortodoxe, au fost respinşi încă de la graniţă sau surprinşi pe teritoriul ţării

în timpul activităţii şi expulzaţi, în câteva cazuri, s-a încercat pătrunderea pe la punctele de frontieră cu Bulgaria şi URSS (Basarabia) fără să explice cineva cum trecuseră de celelalte frontiere ale Cortinei de fier. Majoritatea provenea din Germania şi Austria, dar au fost identificaţi şi emisari din Franţa şi SUA249. Odată ajunşi în zona de propagandă, unde erau aşteptaţi de legături puse la dispoziţie de centrele din Occident, aceşti emisari treceau la activităţi de incitare în rândurile enoriaşilor, tema principală fiind revolta minorităţilor împotriva regimului comunist, dar pe suportul temelor teritoriale şi naţionale ale iredentismului maghiar. Practic, lupta anticomunistă era o acoperire pentru interesele extremismului antiromânesc. Ocazia nu putea fi pierdută.

Deşi fenomen marginal în ţările comuniste din Est (Ucraina, URS S, România, Bulgaria), folosirea sectelor şi a bisericilor occidentale pentru implicarea în politica schimbării a avut un rol particular foarte important în România prin instrumentarea cazului László Tökes. Cazul Tökes este cel mai bine cunoscut pe scena publică de parlamentarii Comisiei senatoriale care s-au ocupat de reconstituirea evenimentelor din decembrie 1989, precum şi de ziariştii care au avut acces în perioada 1990 – 1992 la copiile după dosarul preotului reformat, care a circulat prin redacţii250.

Cazul László Tökes. Activitatea politică anticomunistă a lui László Tökes nu a fost prezentă în toată perioada cât s-a aflat în conflict cu propria sa Biserică. Atitudinea iredentistă, extremist maghiară, s-a manifestat timpuriu, după ce tatăl său a dus un adevărat război cu liderii şi enoriaşii propriei sale Biserici, iar activitatea de agent s-a putut identifica cu probe numai în ultimii ani, 1988 – 1989. Consistenţa cazului său a fost dată de conflicte din interiorul Bisericii reformate. Din cei opt copii ai familiei István şi Elizabeta Tökes, numai Laszlo a urmat cariera preoţească, făcându-şi studii în şcoli religioase din România comunistă, prin libertăţi religioase acordate de regimul comunist: primele opt clase la Gimnaziul reformat

de fete, liceul la Colegiul pianst şi apoi student la Institutul Teologic Protestant unde tatăl său era profesor. Deoarece tatăl său se implicase la un moment dat în lupta pentru conducerea cultului reformat din România, iniţiind chiar în 1981 o sciziune „pe criterii politice”, tânărul Laszlo l-a urmat pe calea disidenţei religioase. Problema este că foarte mult timp, deşi existau numeroase denunţuri din

Autorul acestui volum a fost unul dintre cei care au cunoscut documente ale dosarului lui László Tökes în calitate de redactor-şef al cotidianului Viitorul românesc, în cursul anului 1991. Copia după dosar a fost verificată împreună cu alte surse stabilindu-se autenticitatea incontestabilă a acestuia, întrucât copia dosarului fusese achiziţionată de redacţie, exemplarul unic a rămas în patrimoniul acesteia.

László Tökes nu a reprezentat un subiect de interes pentru Securitate, fapt care atestă cauza religioasă internă, ierarhică şi personală a preocupărilor sale timpuriu protestatare. Atât tatăl său, prin revista Foaia protestantă, publicaţie legală al cărei redac-tor-şef era, cât şi László Tökes prin articolele sale din revista Ellerpontok („Contrapunct”), publicaţie ilegală, care însă era lăsată să circule de către Secretariatul pentru Culte, nu au avut alt subiect al nemulţumirii decât modul în care conduceau Biserica episcopul Nagy de la Cluj. Dosarul Securităţii insinuează că scopul real al atacurilor la adresa celor doi episcopi era ascensiunea lui István Tökes într-o poziţie de conducere. Pe de altă parte, legăturile dubioase ale acestuia cu lideri reformaţi din Ungaria, precum şi informaţiile provenite din reţea în legătură cu atitudinea sa „politică” în fapt, folosirea acuzaţiei de pactizare cu regimul de la Bucureşti pentru scopuri ierarhice –, ascensiunea tatălui lui László Tökes a fost blocată. Fiul a preluat campania tatălui în calitate de capelan la parohia reformată din Dej (1977 – 1984). Conflictul intern din Biserica reformată nu putea rămâne fără ecou şi fără a fi speculat de extremismul maghiar, astfel că o scrisoare cu caracter polemic ajunge la Europa liberă. Nici cu această

ocazie Securitatea nu iniţiază vreo măsură împotriva lui. Ca urmare a unei avalanşe de cereri venite din partea enoriaşilor reformaţi, având ca subiect comportamentul sfidător, arogant, neglijent în serviciu, imoral – întreţinea mai multe amante –, episcopul Nagy i-a intentat un proces disciplinar care a durat o jumătate de an, între 1983 şi 1984. Comisia superioară reformată din Cluj, în prezenţa episcopului Nagy, l-a achitat însă, considerând că acuzaţiile nu sunt suficiente pentru a fi sancţionat disciplinar. Pentru a aplana conflictul, a fost transferat la Sânpetru de Câmpie, unde însă László Tökes refuză să se ducă. Dând în judecată conducerea Bisericii reformate, Justiţia română îi respinge acţiunea pe motiv că acea cauză nu era de competenţa ei, refuzând să se implice într-un caz care ţinea de regulile interne ale unui cult. László Tökes îi scrie atunci lui Nicolae Ceauşescu. Memoriul său este repartizat Departamentului pentru Culte, care în primăvara anului 1986 intervine la Eparhia reformată din Cluj în favoarea lui László Tökes. În timpul audierilor la Comisia senatorială, colonelul Gheorghe Raţiu, fostul şef al Direcţiei I, avea să declare: „Tökes Laszlo a fost agent, iar Papp Laszlo, episcop, tot un agent al serviciilor secrete maghiare. A avut sarcina să-l şicaneze pe Tökes. De două ori la Direcţia cultelor i-am spus lui Papp Laszlo să-l lase în pace pe Tökes, dar el nu s-a conformat” 25. La l iunie 1986, László Tökes este repus în drepturi şi transferat ca ajutor al preotului Paiker Leon la parohia reformată din Timişoara. Explică mai departe colonelul Raţiu: „Papp Laszlo era deputat în MÂN şi era interzis să-i urmărim pe deputaţi. Dar am făcut aceste verificări. Prin ’87—88 a spus că tatăl lui Tökes l-a rugat să-l reangajeze pentru că episcopul Nagy de la Cluj l-a dat afară. M-a întrebat şi pe mine ce părere am, am spus: «Bine, să-l reprimească», şi atunci Cumpănaşu a trimis acordul Departamentului cultelor. Dar Papp Laszlo a ţinut să-l numească la Timişoara pentru că au un preot în vârstă autoritar care poate să-l ţină în frâu. Am fost de acord şi dosarul lui Tökes a fost transferat la Timişoara. Preotul a primit un

atac de cord după certuri bisericeşti de-ale lor. După o săptămână Tökes s-a instalat în casa parohială. Aici a intervenit fiul lui Papp Laszlo, Carol, care n-a vrut să-l numească paroh pentru că nu are vechime şi atunci a dat o decizie de mutare. La insistentele mele Cumpănaşu a fost de acord cu mutarea asta" 252. Transferul de la Dej la Timişoara a fost făcut cu aprobarea Securităţii, care, mobilizată de liderii religioşi ai Bisericii reformate şi de numeroasele denunţuri ale enoriaşilor, hotărâse în iarna anului 1985 să acorde oarecare atenţie acestui caz. Cu ocazia unei cercetări făcute de Ministerul Apărării Naţionale în 1992, colonelul Gheorghe Raţiu i-a declarat autorului: „A fost o mare greşeală a Securităţii să accepte transferul lui Tökes de la Dej la Timişoara. Eroarea a provenit din importanţa redusă pe care o acorda cazului Tökes, persoanei în sine, care în 1985 nu reprezenta altceva decât un rebel în interiorul Bisericii sale, precum şi faptului că Securitatea a primit asigurări din partea episcopului Papp că la Timişoara îl va avea sub supraveghere proprie, prin intermediul unor mijloace specifice Bisericii respective. La acea dată nu mi-am dat seama de jocul dublu făcut de episcopul Papp, care incita mereu cazul Tökes şi avea o fiică măritată la Debreţin, unde se deplasa foarte des sub acoperirea acestei relaţii", în fapt, agitaţia lui László Tökes a condus la trecerea acestuia în sfera de interes a reţelelor finanţate de extremismul maghiar, precum şi a serviciului de informaţii maghiar. Interesul Securităţii pentru László Tökes apare cu adevărat abia în iarna anului 1985, deoarece atunci a primit informaţia, pe calea spionajului extern românesc, că Tökes este în vederile iredentei maghiare. Se pare că iniţial Securitatea Judeţului Cluj se limitase la „încadrarea" lui László Tökes cu doi informatori, provenind din anturajul său feminin – László Tökes era un bărbat frumos şi destul de libertin –, apoi a reuşit să-l racoleze pe fratele acestuia, Andraş, şantajându-l prin apartenenţa sa la minoritatea homosexuală. Securitatea a greşit din nou, convinsă că are suficiente surse sigure, din imediata şi intima apropiere a

preotului reformat, şi nu a descoperit din timp că László Tökes reuşise nu numai să provoace confesiunea colaboraţionistă a fratelui său, ci şi să ajungă la o înţelegere cu acesta privind prevenirea asupra tuturor zonelor de interes şi a activităţilor Securităţii în ce îl priveşte. În adresa trimisă de SRI Comisiei parlamentare, chiar se precizează: „Prin şantajarea fratelui său, TÖKES LASZLO a reuşit să cunoască orice acţiune iniţiată împotriva sa de fostul organ de represiune comunistă” 253. A mai existat un amănunt care a derutat Securitatea mult timp: László Tökes se prezenta ca un fidel al lui Nicolae Ceauşescu, purtând cu acesta o corespondenţă bogată, plină de adulaţie. Fostul ofiţer de Securitate de la Timişoara, colonelul Petru Pele avea să declare în faţa Comisiei senatoriale: „Sunt adunate 14 tomuri de dosare cu Tökes. El l-a venerat pe Ceauşescu. Îi scria scrisori să-l ajute împotriva şefilor lui bisericeşti. Dosarele lui Tökes au fost trimise la MApN, acum am înţeles că sunt la SRI. În dosare Tökes figurează cu numele conspirativ Vasile. El acţiona pentru independenţa Ardealului, deci nu avea nimic cu Ceauşescu. A ţinut legătura cu agenţii maghiari, trimitea materiale la TV Panorama” 254.

Întregul tablou de până acum al cazului Tökes demonstrează dezinteresul sau cel puţin lejeritatea cu care a tratat Securitatea acest caz până în anul 1988, când preotul reformat a intrat activ în atenţia agenturii maghiare. Probabil că el nici nu a reprezentat un caz politic până în acel moment, ci doar unul confesional, între 1986 şi 1988, deşi se afla sub conducerea vechiului său adversar, episcopul Papp, Tökes nu are probleme deosebite şi nici nu produce vreunele, în 1988 însă, preluat de emisari speciali trimişi din Occident, László Tökes ia poziţie împotriva programului de sistematizare a localităţilor sub acuzaţia adusă statului de demolare a satelor maghiare. Aceasta era direcţia prioritară a campaniei internaţionale lansate de extremismul maghiar şi preluată ca act de încălcare a drepturilor omului de către presa occidentală, cu toate că programul de

sistematizare – un subiect care trebuie analizat cu atenţie – nu avea un caracter etnic, majoritatea copleşitoare a localităţilor vizate fiind etaic românească, între aprilie 1988 şi decembrie 1989, László Tökes este surprins în întâlniri conspirative cu agenţi maghiari în diferite locuri de contact, în Timişoara şi în afara oraşului, în intersecţii auto fără trafic, înregistrat audio şi video fără dubiu asupra calităţii de cetăţean român implicat împotriva statului său în activităţi ilegale. Deşi probele strânse la Direcţia I sunt relevante, deşi agenţii maghiari cu care a intrat în contact au fost urmăriţi şi pe teritoriul ungar până la identificarea precisă a serviciului secret din care fă-ceau parte, deşi la un moment dat i-a plasat un agent român pe post de emisar ungur, şi Tökes i-a făcut un raport complet asupra activităţii sale, deşi Securitatea a cerut lui Ceauşescu arestarea lui, şeful statului nu ia nicio măsură, în afară de cele clasice de supraveghere. La 19 octombrie 1993, Comisia senatorială l-a audiat pe generalul Iulian Vlad:

„Domnul Nicolaescu: Problema Tökes aţi raportat-o lui Ceauşescu?

Domnul Vlad: Da, a fost raportată în august sau septembrie 1989, când Securitatea judeţului Timiş şi direcţia centrală de linie mi-au prezentat cazul analizat de ei şi din care rezultau lucruri deosebite în activitatea acestui cetăţean român. Se propuneau măsuri, m-am dus cu cazul, dar nu cu dosarul, că nu accepta să-şi arunce privirea într-un dosar, cred că avea repulsie, de când fusese anchetat şi judecat, faţă de dosare. El a considerat atunci că nu este oportun, el nu angaja discuţii explicite, cel mai des returna hârtia fără să spună nimic şi se deducea că nu eşti în vederile lui. Defectul sau calitatea mea era că ceream explicaţii şi asta nu convenea, îmi spuneam punctul de vedere, în cazul dat am explicat că solicitau este serioasă, că nu este vorba aici de ceea ce făcea un cetăţean român, ci de ceea ce se făcea în spatele acestui cetăţean român, puterea lui, planurile şi acţiunile care se întreprindeau în spatele acestui cetăţean român.

Domnul Gabrielescu: Poate ne spuneţi ce ştiaţi înainte de decembrie 89 despre acest caz?

Domnul Vlad: Pot să vă dau detalii, dar cel mai bine cred că vă poate lămuri în acest caz locţiitorul şefului Securităţii judeţului Timiş, maior Ţinu Radu, care a lucrat în acţiunea respectivă. Ceea ce pot să vă spun este că acest cetăţean român nu acţiona în interesul României, care era patria lui prin naştere, ci în interesul unei puteri străine. Culegea informaţii de orice natură pe care le transmitea afară. Ceea ce are o denumire pentru un străin, spionaj, pentru un român este trădare de ţară. Au fost dovezi, un dosar întreg. Când i-am prezentat preşedintelui României cazul, a reflectat, cum nu făcea în alte cazuri, a cerut explicaţii, i-am dat, şi mi-a spus: «Nu este oportun pentru ţară, nu trebuie făcut». Noi propuneam să fie chemat să răspundă în faţa legii pentru faptele lui. şi acum consider că era o propunere corectă să fie anchetat. A mai spus ca, totuşi, să fie ţinut sub control, şi aşa s-a şi făcut până la data de 15 – 16 decembrie 1989” 255.

Iniţiativa Securităţii în privinţa lui László Tökes a fost materializată prin două documente, primul fiind o notă a Departamentului Securităţii Statului în care, pe baza probelor existente la dosarul de urmărire, se propunea luarea măsurilor legale prevăzute pentru cazurile de trădare de ţară, iar al doilea era nota Procuraturii în care se prezenta temeiul legal al arestării. Conform generalului de justiţie Gheorghe Diaconescu, cel care a şi înaintat nota Procuraturii Generale, pe această notă, Nicolae Ceauşescu a scris: „NU. Să se ia măsuri de influenţare obştească. Să fie dat în judecată de corul UTC din Arad pentru calomnie şi să fie mutat”. Printre declaraţiile cu referire la activităţile sale parohiale, Tökes făcuse aprecieri ironice la adresa corurilor care interpretau cunoscutele cântece „patriotice” închinate lui Ceauşescu. Noi, cei care am fost contemporani, ştim că erau jalnice. Oricum, de la acea apostilă a lui Ceauşescu a pornit acţiunea de mutare a lui Tökes din Timişoara. Episcopul Papp şi-a arătat satisfacţia, a mers până la capăt, dându-l în judecată, iar într-un

interviu acordat postului de radio Kossuth a spus foarte clar despre Tökes: „Dacă nu se simte bine în România, să se mute în Ungaria sau în Canada, unde trăieşte fratele său” 256. Lucrurile astea conveneau regimului şi lăsau impresia că acţiunea va decurge liniştit.

Încercând să înţelegem atitudinea prudentă a lui Nicolae Ceauşescu, dincolo de mentalitatea sa primitivă cu „influenţarea obştească”, trebuie să luăm în calcul faptul esenţial că şeful statului şi al partidului conducea în primul rând şi decisiv prin partid, nu prin instituţii. Faptul că un secretar de stat şi şef al Departamentului Securităţii Statului avea acces direct la el era singular, prin natura activităţii acelei instituţii în care Ceauşescu vedea un instrument al partidului. Indiferent ce informaţii i se aduceau la cunoştinţă, decizia aparţinea secretarului general şi se transmitea prin partid. Nu Securitatea dădea ordine Procuraturii, ci partidul, care dădea ordin şi Securităţii să pună la dispoziţia Procuraturii informaţiile necesare instrumentării unui caz. În acest sistem de gândire şi de lucru, Nicolae Ceauşescu trebuie să fi cântărit atunci cazul lui László Tökes dintr-o perspectivă mai largă. Ceea ce Securităţii i se părea foarte simplu, având în vedere probele pe care le strânsese, din punct de vedere politic era mult mai complicat. La 28 august 1988, cu ocazia întâlnirii de la Arad, Károly Grosz, secretar general al PMSU, folosise un limbaj din care rezulta că Ungaria nu recunoaşte apartenenţa Transilvaniei la România, iar Nicolae Ceauşescu reacţionase vehement, cu toate că intenţia lui fusese să profite de această întâlnire pentru a calmă relaţiile româno-ungare. De la 31 ianuarie 1988, Ceauşescu avea pe cap un caz deosebit de complicat, surprinderea diplomatului Mircea Răceanu în flagrant delict de spionaj în favoarea SUA, iar probele din anchetă şi mărturisirile arestatului conduceau spre o posibilă condamnare la moarte (care s-a şi pronunţat). Lui Ceauşescu nu-i trebuia un al doilea caz, mai ales că dosarul Răceanu era încă ţinut în rezervă, având în vedere implicarea relaţiei cu Statele Unite. Abia în martie 1989

este dat publicităţii cazul lui Răceanu. La începutul lui aprilie Germania Federală îşi cheamă ambasadorul. La fel au făcut şi alte ambasade occidentale, cu scopul de a evita implicarea ambasadorilor în ceremoniile festive organizate la sfârşit de an. În zilele de 14 şi 15 decembrie 1989, toţi ambasadorii statelor occidentale au revenit la post pentru a fi martori şi actori ai răsturnării lui Ceauşescu. Conform unei versiuni publice, tot în primăvara lui 1989, serviciile secrete americane sugerează apariţia unei forme de protest din direcţia partidului (Scrisoarea celor 6), pentru a compensa căderea lui Răceanu. După Silviu Brucan, nu a existat vreo legătură între cele două cazuri. Are dreptate: „Scrisoarea celor 6" a fost de inspiraţie sovietică. Un scandal cu ungurii era ultimul lucru pe care şi-l dorea Ceauşescu. De altfel, într-o discuţie purtată de autor la 12 august 2003 cu fostul procuror-şef adjunct, Gheorghe Diaconescu, acesta a declarat: „Ceauşescu avea două obsesii: maghiarii şi studenţii. Considera că aceste două medii sunt cele mai periculoase pentru declanşarea unei revolte, a unei mişcări protestatare violente, serioase, şi dorea să le evite. Din acest motiv era extrem de prudent în privinţa măsurilor legale care îi vizau pe maghiari şi pe studenţi, căutând să nu dea el ocazia pentru o astfel de mişcare". Dacă ne uităm pe lista acţiunilor sale politice din ultimul an, vom observa şi cum înţelegea Nicolae Ceauşescu să blocheze ameninţarea potenţială din partea minorităţii maghiare şi a studenţilor. La 26 octombrie 1989 organizează o plenară a Consiliului oamenilor muncii de naţionalitate maghiară, la care primeşte asigurări de devotament şi sunt respinse „încercările de amestec în treburile interne ale României", iar la 5 decembrie „Consiliul de Stat hotărăşte majorarea cuantumului burselor pentru studenţi şi elevi şi acordarea de burse fiilor de muncitori şi ţărani cooperatist! indiferent de veniturile părinţilor" 257. Un apel nepotrivit la proverbul românesc „Când o face plopul mere şi răchita micşunele" – o versiune recentă a proverbului autentic „Când o face plopul nuci şi răchita mere dulci" 258 – pentru a arăta că

socialismul nu va pieri niciodată, nu a provocat decât reacţia ironică a studenţilor din mai multe centre universitare, care au atârnat mere în plopi.

Preliminarii ciudate

Mai mult decât orice estimare a unui scriitor sau istoric, faptul că în anul 1990 România ar fi cunoscut oricum o explozie socială şi politică nu poate fi negat. Era previzibil dintr-o sumă întreagă de motive interne şi externe. Antecedentele din anii 1987 – 1989, mai ales persistenţa focarului social de la Braşov, cu concentrare mare de industrie ineficientă, apoi blocajul funcţional al centrelor industriale supradimensionate şi eşecul agriculturii comuniste arată că naţiunea ajunsese la un capăt în raportul său cu statul. Uniunea Sovietică a înţeles din timp că explozia previzibilă a societăţii româneşti va duce la apariţia unui fenomen accelerat de căutare a unei alte soluţii politice pentru România. Trecuse şi timpul experienţelor economice şi al răbdării populaţiei. O Românie revoltată nu se putea îndrepta spre URSS. Ea putea rămâne suspendată, se putea rupe în bucăţi sau se putea orienta, prin forţa crizei, spre cele trei oferte occidentale: un ajutor economic german, o umbrelă politică americană, o iluzorie protecţie franceză. Să nu uităm că în decembrie ’89 Polonia şi Cehoslovacia ieşiseră din scenariul Echipei Gorbaciov şi se îndreptau vertiginos spre soluţiile occidentale. România era prea aproape de URSS pentru a fi pierdută în acelaşi fel. Perestroika eşuase, iar Echipa Gorbaciov mersese prea departe dincolo de limitele scenariului kaghebist, astfel încât anul 1989 înregistra înmulţirea eşecurilor planului iniţial de ieşire din criză. Gorbaciov însă nu avea încotro; el trebuia să meargă înainte pe plan extern, pe planul care se rezema mai mult ca oricând de umărul occidental.

Câteva precedente. Nu o dată în ultimii 15 ani cuvântul revoluţie a fost înlocuit cu explozie, însă explozia are în primul rând nevoie de o scânteie, iar în al doilea rând distruge, face prăpăd în jurul ei. Produsă într-o casă cu uşile şi ferestrele închise, explozia face ravagii. Dacă

acea construcţie este solidă, ar putea rămâne în picioare stâlpii de rezistenţă. Dar construcţia era butaforică: „Partidul comunist, Securitatea, Nomenclatura şi Economia planificată erau cei patru stâlpi ai regimului, stâlpi care nu mai puteau fi «reparaţi», ci înlocuiţi, iar orice înlocuire a unuia atrăgea slăbirea construcţiei şi prăbuşirea ei" 259. „Explozia" de la Timişoara a avut mai multe precedente interesante în care mulţimea se adunase spontan şi manifestase într-un context psihologic favorizat de amănunte aparent nesemnificative. Ar fi interesant de analizat câteva cazuri.

La 7 mai 1986 echipa de fotbal Steaua (club al Ministerului Apărării Naţionale a României) câştiga, după o finală dramatica cu F.C. Barcelona, Cupa Campionilor Europeni. La finalul comentariului său, spicherul Coca-Cosma Teoharie a anunţat eronat că fotbaliştii se întorc în aceeaşi seară de la Sevilla. În Capitală se adună spontan în principalele centre sportive – Ghencea şi Giuleşti – sute de suporteri. Un grup se strânge în faţa sediului Clubului Steaua din strada Plevnei, apoi porneşte spre Aeroportul Otopeni pe jos, adunând pe drum şi suporterii giuleşteni, şi pe alţi suporteri din centru, care încercaseră, fără succes, să convingă pe şoferii unor autobuze de noapte să iasă din traseu şi să-i transporte până la aeroport. Deşi până acolo sunt aproximativ 15 km, la Otopeni ajung peste 2000 de oameni. Pe drum, mai întâi de la magazinul alimentar de lângă Televiziune, deschis entuziast de gestionar, apoi de la chioşcul alimentar al Aeroportului Băneasa (cu program permanent) unii participanţi cumpără băuturi alcoolice, mai ales sticle de şampanie. Ajunsă în faţa aerogării Aeroportului Otopeni, mulţimea se comportă relativ disciplinat scandând şi cântând în cinstea victoriei. La început, scandările sunt expresia bucuriei şi mândriei, subliniind superioritatea românească în domeniul fotbalului pe plan european. După câteva ore de aşteptare şi confuzie, autorităţile (Miliţia) anunţă că este o eroare şi că sportivii se întorc abia seara următoare. Mulţimea nu crede, devine agitată şi în scurt timp apar primele accente

verbale violente la adresa Miliţiei, în care mulţimea vede pe eternul rival sportiv al Stelei, echipa Dinamo (club al Ministerului de Interne). Adunarea se transformă, inclusiv pe fondul consumării băuturilor aduse, într-o manifestaţie scăpată de sub control în care miliţienii din spaţiile laterale sunt huiduiţi, agresaţi, injuriaţi, goniţi, înspre dimineaţă mulţimea se calmează, înţelege şi, având în vedere că la Aeroport este adusă şi presa din ziua respectivă (8 mai), spiritele se potolesc. Suporterii pleacă pe jos înapoi. Cazul, oricât ar părea de izolat şi particular, are importante semnificaţii din punctul de vedere ăl psihologiei mulţimii, în primul rând, nu a fost nevoie de nicio instigare calificată pentru ca oamenii să se adune. Mulţimea a mărşăluit liberă pe străzile Capitalei, nu pe trotuare. Determinarea impresionantă a mulţimii a fost dovedită de parcurgerea unei distanţe apreciabile pe jos. În momentul în care autoritatea ordinii (Miliţia) a intervenit – fără violenţe, firesc şi corect –, pentru a explica mulţimii realitatea, aceasta nu a fost crezută şi, mai mult, a provocat o reacţie de ostilitate, în seara următoare vor veni mai mulţi, peste 5.000, tot pe jos şi mult mai organizaţi (cu pancarte, cu steaguri, cu banderole etc.). Cristian Ţopescu, cunoscut comentator sportiv aflat în disidenţă, a fost solicitat de autorităţi să se prezinte la aeroport în uniformă de ofiţer pentru a ţine mulţimea în stare de calm. Având în vedere că avionul întârzia, Ţopescu a fost nevoit să se adreseze mulţimii, să-i explice esenţa confuziei privind ziua şi ora întoarcerii fotbaliştilor, să vorbească aproape două ore. Faptul că un singur om, cunoscut ca disident, ca personalitate căreia i se făcuse o nedreptate, a intervenit cu succes pentru a transmite de fapt acelaşi mesaj ca şi Miliţia, dovedeşte funcţia esenţială a credibilităţii în relaţia cumassa. În acea noapte de 8 mai 1986 avusese loc un transfer dramatic de autoritate, de la stat la un om. Duminica următoare, în faţa unor tribune arhipline, echipa Steaua a jucat în campionat primul său meci după cucerirea Cupei Campionilor Europeni. Printr-o ironie a sorţii, adversară era echipa de

fotbal a „Securităţii” (în realitate a Miliţiei Municipiului Bucureşti), Victoria Bucureşti, pe care Steaua a zdrobit-o cu un umilitor 4-O. În tribune s-a manifestat un adevărat delir anti-Securitate şi anti-Miliţie. Esenţa acelei întâmplări a fost curajul, înfrângerea fricii de autoritate prin constituirea ca mulţime, mulţimea fiind un mediu primitiv care asigura protecţia individului, care permitea exprimarea nemulţumirii, care oferea posibilitatea consumării sentimentului de libertate. Fenomenul s-a repetat cu amploare la Braşov în 1987.

La Timişoara au existat câteva cazuri de organizare a unei mulţimi înainte de decembrie 1989. Dintr-o iniţiativă rămasă şi astăzi foarte vagă, deşi se bănuieşte că erau studenţii, cu un an înainte, în decembrie 1988, mai mulţi tineri au încercat să organizeze o manifestaţie într-una din pieţele Timişoarei. „Tinerii nu foloseau manifeste, nu ţi se adresau direct, tranşant: când treceau pe lângă cineva, ziceau – însă destul de incolor, ca, în situaţia că persoana ar fi încercat să îi tragă la răspundere, ei să poată mima mirarea, nevinovăţia, exasperarea – cu un ton scăzut: «Dacă eşti patriot, vino în 3 ianuarie în Piaţa Unirii!», mergând mai departe de parcă nici nu te-ar fi observat, necum să-ţi fi vorbit” 261. Ca şi la Iaşi, în decembrie 1989, organizatorii fac aceeaşi greşeală: indică două puncte de întâlnire – Piaţa Unirii şi Piaţa Operei – similitudinea cu indicarea dublului loc de întâlnire din capitala Moldovei – Piaţa Unirii şi Piaţa Palatului – fiind tulburătoare. Ca şi la Iaşi, peste un an, „Miliţia şi Securitatea, cunoscând datele problemei, se pregătiseră să intervină cu promptitudine, în ambele locuri existând tehnică şi forţe de ordine” 262. Numeroşi timişoreni vor trece prin cele două pieţe fără să se oprească, în documentele Securităţii acest caz nu există, probabil pentru că nici nu a existat în forma uşor exagerată prezentată de revoluţionari (tehnică, forţe de ordine etc.).

La 15 noiembrie 1989, cu ocazia meciului de fotbal România-Danemarca, în urma căruia echipa naţională s-a calificat la Campionatul Mondial din Italia, centrul oraşului

Timişoara a fost ocupat de câteva mii de oameni, care şi-au manifestat bucuria. S-a cântat Deşteaptă-te, române! un cântec patriotic cu semnificaţii revoluţionare. Acţiunea a pornit, ca întotdeauna după o victorie internaţională la fotbal, din Complexul studenţesc. Securitatea cunoştea din interior, cu ajutorul unei reţele destul de ample, că la fiecare meci internaţional important în căminele studenţeşti se adunau studenţii pentru a urmări partida, după o aprovizionare metodică şi substanţială cu palincă, la bidoane. Ofiţerul de obiectiv chiar obişnuia să treacă prin încăperile cu televizoare şi să stabilească împreună cu studenţii nişte reguli de comportament, să-i roage să nu producă distrugeri. După terminarea meciului, s-a format un grup de aproximativ 200 de studenţi care a plecat cântând spre sediul Comitetului Judeţean de Partid unde manifestaţia s-a oprit pentru scurt timp, scandând numele unor jucători (Hagi, Balint, Sabău) şi primind salutul câtorva funcţionari din sediu (reamintim că meciul s-a disputat după-amiaza, pe lumină). De aici, grupul a fost condus de lucrători ai Securităţii infiltraţi printre manifestanţi şi purtând fulare ale clubului Politehnica Timişoara pe un traseu care să nu deranjeze circulaţia în oraş spre centru, întâmplarea a făcut ca, fiind identificat în grup un student străin bănuit de legături cu o organizaţie teroristă, manifestaţia să fie filată în permanenţă, filmată şi fotografiată. Persoana respectivă însă se integrase pur şi simplu manifestaţiei de bucurie fără niciun scop subversiv. Odată cu venirea serii, în zona centrală mai rămâne un grup de 50 – 60 de manifestanţi din mijlocul cărora s-a strigat la un moment dat: „Perestroika! Gorbaciov!”. Lucrătorii Securităţii – probabil printre puţinii participanţi treji – vor conduce grupul înapoi în Complexul studenţesc, unde fusese deja organizată de cadrele didactice şi de grupul politic de sprijin al acestora (UASER) o şedinţă menită să potolească spiritele. Nu există mărturii credibile că din mulţime s-a strigat „Jos Ceauşescu!”. Nimic nu a transformat adunarea într-o manifestaţie anticeauşistă. Titus Suciu, un timişorean care a avut inteligenţa să

înregistreze aproape toate evenimentele importante din oraş, va consemna cu ternei: „Din păcate, n-a existat nicăieri un pol, un punct de aglomerare. Adică niciunul dintre concitadini nu a avut curajul să se pună în fruntea mulţimii, să-i ordoneze şi canalizeze energia, pentru a o folosi împotriva organelor locale de partid” 263. Trebuie menţionat că, spre deosebire de Iaşi sau Bucureşti, centrul oraşului Timişoara – identificat prin axa edilitară dintre Catedrală şi Operă – este compus în majoritate dintr-un spaţiu pietonal, dintr-o alee de promenadă izolată de circulaţia rutieră, fapt care nu a permis unul din gesturile de-acum tipice ale revoluţiei: oprirea circulaţiei. Cum organele de ordine (Miliţia) se instalaseră în ziua de 15 noiembrie pe calea rutieră din faţa Catedralei şi asigurau fluenţa circulaţiei rutiere, spaţiul de adunare a fost practic foarte uşor de închis, având în vedere şi faptul că pe lateralele clădirii Operei accesul pietonal se face prin două străduţe extrem de înguste. Apoi, faptul că oamenii Securităţii au reuşit să se infiltreze şi la un moment dat să conducă manifestaţia aduce acest caz la dimensiuni ceva mai apropiate de realitate.

Mult mai interesant pare însă incidentul timişorean din 23 noiembrie 1989, care era penultima zi a Congresului şi în care era pregătită realegerea lui Nicolae Ceauşescu în fruntea partidului comunist. La Uzina Mecanică Timişoara, în mod iresponsabil – din punct de vedere al puterii comuniste – nu s-a plătit salariul la timp, deşi era exact intervalul în care se desfăşura Congresul al XIV-lea. În câteva întreprinderi din ţară şi din Bucureşti au existat membri ai partidului care votaseră pe timpul verii în organizaţia lor împotriva realegerii lui Nicolae Ceauşescu, provocând deruta liderilor politici. La întreprinderea Aerofina din Bucureşti, de exemplu, muncitorul specialist Şorodoc s-a ridicat într-o şedinţă de partid şi a anunţat că apartamentul său din bloc este imposibil de locuit din cauza lipsei apei de băut, a apei menajere, a căldurii în instalaţia de termoficare. A cerut să se rezolve aceste probleme. Nu i-a dat nimeni nicio atenţie,

în şedinţa următoare, adică peste o lună, a anunţat că, nefiindu-i rezolvate problemele de către actuala conducere a partidului, votează împotriva realegerii lui Nicolae Ceauşescu la Congresul al XIV-lea, cu speranţa că un alt secretar general se va apleca asupra problemelor unuia dintre membrii partidului pe care îl conduce. Luat „la prelucrare” de secretarul de partid al instituţiei şi de trimisul sectorului, muncitorul Şorodoc constată că partidul din care face parte nu-l mai reprezintă. La următoarea şedinţă, peste încă o lună, cere cuvântul statutar şi îşi anunţă demisia din PCR. Primul-secretar al sectorului şi diferiţi alţi activişti – care, subliniem, nu au desfăşurat nicio formă de presiune, alta decât munca de lămurire – au rămas sideraţi în faţa acelei cereri prezentate firesc şi într-un cadru organizat, în Statut nu exista un articol care să permită demisia din partid. Deruta în faţa unui disident care nu se manifesta violent, care păstra în permanenţă o atitudine demnă, care se înscria cu corectitudine în prevederile legilor şi în logica documentelor de partid şi căruia nu i se putea reproşa nimic profesional, a permis ca la întreprinderea A erofina să existe înregistrat oficial un vot împotriva realegerii lui Nicolae Ceauşescu la Congresul al XIV-lea. După cum s-a aflat ulterior, cazul său se multiplica în numeroase alte întreprinderi din ţară, păstrându-se însă în limitele izolării, în cele câteva cazuri, foarte puţine, provenite din rândul intelectualităţii tehnice, aşa-numitul TESA, atitudinea de refuz a votului a fost privită cu indiferenţă, şedinţele de partid ale organizaţiilor compuse din angajaţi ai aparatului tehnico-economic fiind de mult transformate într-o parodie la care se citeau ziare sportive, se spuneau bancuri şi se mimau cu ironie lozincile zilei (devenise celebru comentariul ironic al lozincii „Trăiască Pacea şi Securitatea!”) – Mai mult decât atât, organizaţiile de partid ale TESA aveau de câţiva ani secretari aleşi din rândurile lor, ale intelectualităţii tehnice, secretari care se complăceau de multe ori în derizoriul imprimat de colegii săi. În organizaţiile muncitoreşti situaţia era mult mai

periculoasă, existând cazuri disperate de oameni cărora li se spunea că reprezintă clasa conducătoare a ţării, dar care nu mai suportau viaţa în blocurile unde fuseseră mutaţi şi care se degradaseră vertiginos, de oameni care nu mai puteau să-şi întreţină familia, pe fondul reducerii drepturilor salariale sau a neplăţii la timp a lefii.

La Timişoara şi la Braşov exista o situaţie socio-economică aparte, câte un focar exploziv cu implicaţii psihologice determinate de faptul că în aceste municipii fuseseră aduşi numeroşi muncitori din Moldova. Aceştia veniseră, ocupau blocuri întregi de locuinţe şi lucrau de regulă în sectoarele cele mai dificile, cele mai periculoase, scopul principal al venirii lor fiind câştigul mai mare, sumele apreciabil mai mari ce se puteau câştiga în acele locuri. Cum în anii 1988 – 1989 criza economică generalizată a sistemului a condus la di-niinuarea substanţială a salariilor, muncitorii moldoveni au pierdut avantajul principal al deplasării lor locative, al mutaţiei pe care o suportaseră, şi nemulţumirea a devenit cu atât mai mare. Altfel spus, veniseră să câştige mai mult şi ajunseseră să câştige mai puţin. Cauza principala a migraţiei lor economice era astfel trădată de statul care îi adusese acolo.

La Timişoara, un grup de muncitori de la secţia mecanică a Uzinei Mecanice (UMT) a încercat să mobilizeze angajaţii pentru o grevă care să forţeze plata salariilor. Este posibil să fi existat şi accente izolate împotriva realegerii lui Nicolae Ceauşescu. „Totul trebuia să demareze în 23 noiembrie, ora nouă. Atunci aveau să oprească maşinile, să iasă în curte, să mobilizeze şi celelalte secţii, după care urmau să pornească în oraş pe un traseu ocolitor, cât mai lung, cu întreprinderi pe parcurs, pentru a aduna manifestanţi de pretutindeni”. 264 în dimineaţa respectivă la ora nouă curtea întreprinderii a rămas goală. Abia după ora 10.15 un grup estimat la aproximativ 300 – 400 de oameni se adună în curte scandând: „Români, veniţi cu noi!”. Această lozincă este una din cele mai controversate, deoarece are cel puţin

două sensuri: un apel al manifestanţilor de altă origine etnică către români sau un apel patriotic românesc. Secţia de propagandă a partidului nu va rata niciun prilej pentru a sublinia că nucleul revoltaţilor a fost mai mereu format din cetăţeni de origine etnică maghiară, incitaţi de posturile de radio şi televiziune din Ungaria. Conform unor informaţii venite tot din rândul revoluţionarilor cifrele participanţilor trebuie să piardă un zero: „Din păcate – afirmă Iosif Costinaş –, doar 40 de temerari au ieşit la poarta uzinei la ora fixată” 265, în fruntea lor s-ar fi aflat maistrul Sabin Poenar. În curtea interioară a UMT se adună şi muncitori din alte secţii, formându-se o coloană care pleacă spre poartă. „Numai că în dreptul birourilor apare un şef de secţie, la intervenţia căruia oamenii dau înapoi, se pierd, se risipesc pe la secţiile lor, aşa că afară au ajuns doar vreo 30 de oameni” 266, întâmplarea este derutantă. Un număr impresionant de muncitori care au oprit maşinile şi au declanşat o acţiune protestatară împotriva realegerii lui Nicolae Ceauşescu se intimidează în faţa unui şef de secţie! Deşi efectul de mulţime este realizat, el nu funcţionează, ca şi în cazurile precedente, pentru a se „canaliza” spre acţiune. şi de această dată lipseşte ceva, ca şi mai târziu la Iaşi, ca în numeroase alte cazuri de grevă spontană sau iniţiativă protestatară pe care Securitatea recunoaşte că le-a dezamorsat pe aproape întregul teritoriu al ţării. A lipsit scânteia, a lipsit elementul esenţial al exploziei. Tot în timpul audierilor la Comisia senatorială, colonelul Raţiu avea să precizeze: „În România era situaţia explozivă, lipsea doar scânteia. Scânteia s-a declanşat la Timişoara (…) Situaţia era mai explozivă la Iaşi sau Galaţi, mult mai necăjite, şi noi ne aşteptam ca acolo să înceapă” 267.

Cercetarea de către autor a cazului de la UMT arată că relatarea târzie conţine multe exagerări, dar îl identifică pe „şeful de secţie” în persoana colonelului-inginer de Securitate Jurj, care i-a liniştit pe muncitori, dându-le asigurări că „Mâine vă intră banii”.

O precizare necesară. Cititorul trebuie să fie prevenit

că povestea revoluţiei române conţine o cantitate apreciabilă de episoade legendare, provenite din rândurile revoluţionarilor, şi de multe informaţii derutante din partea Securităţii, fie minimalizând actele revoluţionare, fie ascunzând slăbiciuni, eşecuri şi erori ale propriului aparat, în rândurile revoluţionarilor a existat tentaţia de a construi o „istorie” anterioară exploziei, o întreagă pregătire preliminară cu scopul de a da un caracter organizat, bine şi lucid structurat politic manifestaţiei din 16 decembrie. Era în dezinteresul legendei ca explozia de nemulţumire să rămână în istorie ca un eveniment necontrolat, haotic, întâmplător. Sau, şi mai rău, organizat de altcineva decât de revoluţionarii înşişi – de sovietici, de unguri sau de autorităţi. Securitatea şi DIA au fost cele mai des folosite ca diversiune la o realitate greu de reconstituit, în timpul cercetării, autorul s-a confruntat cu o adevărată construcţie ficţionară despre pregătirea revoluţiei, despre desfăşurarea ei în momentele esenţiale şi – punctul cel mai sensibil – despre eroii ei. La un moment dat poveştile revoluţiei conţin atâta invenţie încât nici nu mai ştii ce să crezi, încât devine extrem de greu să alegi adevărul de minciună, şi de o parte, şi de alta, pentru a-ţi forma o imagine coerentă, realistă asupra evenimentului. Reconstituirea făcută de autor la faţa locului, la Timişoara, a dezvăluit o cantitate imensă de minciună, legendă, improvizaţie în legătură cu diferitele episoade ale evenimentelor: locuri în care se afirmă că erau adunaţi mii de revoluţionari nu îngăduie decât prezenţa a câtorva sute, distanţe care nu se puteau parcurge pe jos cu viteza pe care o descriu relatările post decembriste, unghiuri de vizibilitate sau de tragere din care fie nu se puteau vedea incidentele, fie nu se putea executa foc direct, imagini aflate în arhiva Muzeului revoluţiei care atestă cu totul altceva decât se afirmă în lucrări memorialistice, documente falsificate, hărţi întocmite pentru a ascunde realitatea etc.

Pentru a se descurca în plasa deasă a legendei, cititorul are la dispoziţie aproximativ 300 de cărţi despre

evenimentele de la Timişoara, din care doar vreo cinci păstrează încă peste timp căldura relatării din vecinătatea evenimentului şi numeroase detalii apropiate cumva de adevăr. Rămân interesante mărturiile consemnate de Miodrag Milin, Marius Mioc şi Titus Suciu, unele încărcate sentimental şi înfrumuseţate politic (caracterul anticomunist), cu patriotism local (prioritatea Timişoarei) şi cu episoade eroice (implicarea personală în actul istoric). Peste timp, tentativa de a reconstitui faptele şi de a se plasa pe ei înşişi cât mai spre centrul lor în dezordinea evenimentelor i-a făcut pe participanţi sau pe martorii oculari să încerce compunerea ansamblului şi să-i dea o ordine – o ordine revoluţionară. Din păcate pentru ei partea de revoltă a unei revoluţii nu are, în principiu, o ordine acţională tocmai pentru că implică prezenţa, mişcarea voluntară sau folosirea massei. La cantitatea imensă de idei şi iniţiative, câteva – uneori doar una – dintre ideile enunţate haotic ating gândirea, mentalitatea, temerile sau preocupările unei majorităţi amassei şi emitentul acela devine instantaneu un lider, un erou. Oamenii îl urmează. Apoi sunt liderii acţionali, cei care, din diferite motive personale sau doctrinare îşi înfrâng teama, simt forţa massei şi o folosesc, dezvoltă mesaje şi atitudini temerare mergând până la violenţă. Ei identifică primii un inamic – organele de ordine, infiltraţii, simbolurile Puterii (însemne, imagini, clădiri) – şi reuşesc să dirijeze forţa massei spre acel inamic. Ei nu sunt mai puţin revoluţionari prin asta, ci chiar sunt adevăraţii revoluţionari pentru că acelea sunt mecanismele determinante ale unei revoluţii. Tentaţia de a face din revoluţionar un individ conştient, lucid, decent şi cu comportament de om bine educat este de neoprit, dar în egală măsură incompatibilă cu principiile unei revolte violente. O forţă inepuizabilă este frustrarea, forţă care a acţionat devastator în România mai ales după revoluţie, atunci când revoluţionarii au constatat fie eşecul personal, fie deziluzia politică, fie blocarea speranţelor ficţionare în faţa unor guvernări slabe, ineficiente, în acest caz, revenirea la idealurile revoluţiei,

la raportul între speranţă şi rezultat, a devenit un simptom care a încărcat şi mai mult legenda cu mituri, unele dintre ele fabricate cu bună ştiinţă pentru a marca vizibil identitatea de revoluţionar. Pentru numeroşi revoluţionari această identitate este mai puternică decât cea profesională sau politică (de membru al unui partid) sau este pur şi simplu ultima identitate care le-a mai rămas. De aceea, ei aveau nevoie de impunerea ideii că revoluţia a avut un program, o desfăşurare condusă raţional spre un ţel bine determinat şi că a atins victoria, dar aceasta a fost deturnată de forţe contrarevoluţionare. Pe lungi liste de eroi vom întâlni frecvent în loc de muncitor, funcţionar, medic, şofer cuvântul unic revoluţionar, aceasta fiind ultima şi singura identitate a individului care a riscat atunci, care s-a revoltat sau măcar a coborât în stradă pentru a privi, a rănitului sau a celui bătut de forţele de ordine, în apărarea acestei identităţi au fost folosite apoi toate mijloacele administrative şi politice. Ei nu sunt de condamnat, ci de înţeles.

Am inclus acest pasaj explicativ aici pentru a pregăti într-un fel cititorul la confruntarea cu o construcţie legendară care are deja o istorie de 15 ani, s-a realimentat în fiecare an în decembrie prin intermediul presei şi s-a îmbogăţit până la mitologie prin literatura revoluţiei. Pe de altă parte, comportamentul autorităţilor în timpul evenimentelor de la Timişoara are propriile sale particularităţi. Este evident astăzi că factorul politic local a acţionat în derută, amato-nstic şi discreţionar şi că factorul cel mai apropiat de realitatea străzu> Securitatea, a acumulat cele mai multe informaţii, a acţionat pentru a monitoriza evenimentele şi la un moment dat a pierdut controlul acestora.

În sfârşit, renunţând la aprofundarea acestui fenomen psihologic acum, vom semnala totuşi cititorului că din cercetarea atentă a mărturiilor se desprinde concluzia unui corp de informaţii preponderent indirecte, de relatări târzii şi de amintiri extrem de imprecise pentru datele de 14 şi 15 decembrie 1989, chiar şi pentru 16 decembrie,

situaţie estimată a proveni atât din incapacitatea firească de a participa activ la un fenomen violent şi a rămâne perfect lucid în mijlocul unei revolte, a unei intensităţi emoţionale, cât şi din faptul că faza iniţială a revoltei încă îşi căuta o formă a sa. Cititorul are la dispoziţie o sursă simplă, des folosită şi care s-a transformat într-un fel de reper pentru analiza revoluţiei române – Psihologia mulţimilor a lui Gustave Le Bon. În opera sa publicată în 1895, Le Bon explică esenţa unei revoluţii: „Când edificiul unei civilizaţii este mâncat de viermi, mulţimile îi aduc prăbuşirea. Atunci se manifestă rolul lor. Pentru o clipă, forţa oarbă a numărului devine singura logică a istoriei”. Atât autorul, cât şi cititorii aşteaptă în continuare noi documente ale arhivelor secrete, dar este perfect posibil ca acele documente să nu fie altceva decât reflexul negativ al miturilor fabricate de revoluţionari, o imagine la fel de falsă privită în oglindă.

O coincidenţă suspectă, în noaptea de 10 spre 11 decembrie 1989 „persoane neidentificate au împrăştiat pe străzile Timişoarei manifeste cu conţinut exclusiv anticeauşist «Jos Dictatura!», «Jos tirania ceauşistă!», «Moartea dictatorului!», în dimineaţa zilei următoare (11.12.1989) întregul personal al Miliţiei Judeţene a fost mobilizat pentru adunarea acestor hârtiuţe ce umpluseră străzile oraşului” 269. Manifestele aveau acelaşi conţinut cu cele care au apărut la Iaşi şi care anunţau drept dată a revoltei tot 16 decembrie! Nu s-a putut stabili o legătură între cele din Timişoara şi cele de la Iaşi, decât că au fost răspândite în aceeaşi zi. Sunt însă, fără îndoială, şi alte coincidenţe surprinzătoare, la care se adaugă folosirea aceluiaşi cântec patriotic Deşteapta-te, române! şi locul de adunare în Piaţa Unirii din Timişoara şi Iaşi, iar asta în condiţiile în care revoluţionarii din ambele oraşe nu recunosc vreo legătură între ei. Rămâne doar misteriosul telefon primit de la Timişoara de Titi Iacob la Iaşi: „Voi ce faceţi acolo, dormiţi? Doar trebuia să fiţi primii…”. Este perfect posibil să nu existe nicio legătură, dar trebuie menţionat că în Bucureşti era foarte bine cunoscut de

populaţie cazul unui funcţionar al Ambasadei Ungariei care fusese surprins de Securitate împrăştiind manifeste în oraş. Aflându-se sub filaj, era evident că nu fusese o întâmplare sau că „i-a pus cineva manifestele pe capota autoturismului, împrăştiindu-se atunci când a plecat de la stop” aşa cum pueril s-a apărat diplomatul ungur. Important pentru noi din acest caz este că, în mod cert, nu numai revoluţionarii produceau şi răspândeau manifeste în România a anului 1989. Am discutat cazul împreună cu generalul Ştefan Alexie, fostul secretar de stat al DSS:

„AMS: Spuneţi-mi ceva despre manifestele care apăreau pe străzi în acea perioadă, înainte de revoluţie.

Ştefan Alexie: în Bucureşti, în perioada aceea, se difuzau manifeste, pe care noi le-am codificat Luneta. Nu reuşeam să prindem autorul acestor manifeste. Erau aruncate în diferite locuri, în zone unde era lume multă, fără să fie sesizat autorul. Aveau un conţinut dur la adresa lui Ceauşescu şi chemau la răsturnarea lui. S-au irosit forţe imense, sute de oameni ca să prindem autorul, cu pânde, filaj, echipe speciale... La un moment dat au fost aruncate din tavanul holului mare de la Palatul Telefoanelor, în tavan nu era nimic, nu exista posibilitatea de a fi aruncate de acolo. Atunci ne-am dat seama că sunt proiectate în sus cu un dispozitiv. Manifestele erau puse în nişte tuburi, care aveau la fund carbid cu apă, tubul era pus în picioare şi legat cu un nailon subţire. Când trecea cineva, se răsturna tubul, avea loc reacţia şi pulveriza manifestele. Cred că era iarnă, probabil ’88 spre ’89, când, întorcându-mă de la Vaslui, intram în Bucureşti spre seară. Deodată, la staţia maşinii a intrat apelul «urgent la faţa locului, eveniment deosebit». Am ajuns la birou şi m-am interesat. O maşină a Ambasadei Ungariei circula cu viteza redusă, având puse pe capotă manifestele, astfel încât să cadă pe stradă pe o distanţă mai mare. Când a ajuns pe Dionisie Lupu, prin dreptul casei Dianei Pacepa, soldatul din post (de la Biblioteca Americană – n.a.) a observat mişcarea şi a semnalat. La scurt timp s-a apropiat şi filajul din spate, având astfel posibilitatea să observe felul în care

opera maşina ambasadei ungare. Şoferul a fost somat să oprească, dar nu a vrut. L-au prins, l-au blocat la intrarea în pasajul de la Colţea. Şoferul era ataşatul Ambasadei Ungariei, Gyorfy, iar lângă el era o femeie. Au fost supuşi unei cercetări în noaptea respectivă. Maşina a fost dusă la poliţie, demontată şurub cu şurub. Femeia care l-a însoţit a fost cercetată, aflându-se astfel că era menajera de la ambasadă. A relatat cum a fost luată de Gyorfy din ambasadă, cum l-a ajutat să ia pachetele cu manifeste din ambasadă şi cum au plecat în oraş, cum le punea pe capotă şi mergea încet ca să le împrăştie. Nu erau dubii".270

Generalul Neculicioiu a menţionat cu ocazia audierii sale la Comisia senatorială că în acţiunea ambasadei maghiare de la Bucureşti fusese implicat şi consilierul ambasadorului, un anume Hodişca Tibor27.

Între preliminariile ciudate ale incidentelor din 16 decembrie se înscrie şi anunţul făcut de László Tökes în timpul slujbei din 10 decembrie prin care îşi informa enoriaşii că în 15 decembrie expiră termenul la care trebuie să se mute la Minei, în judeţul Sălaj, în aceeaşi noapte apar în oraş manifestele evocate mai sus şi care nu sunt revendicate de nimeni. Am putea presupune că au aparţinut unui grup de enoriaşi, care, prin natura şi restricţiile cultului lor, nu obişnuiesc să-şi manifeste opţiunile politice, însă manifestele nu conţineau mesaje particularizate, de exemplu: „Opriţi mutarea pastorului Tökes!" sau „Protestăm împotriva abuzului la adresa pastorului Tökes!" sau „Adunaţi-vă să-l apărăm pe pastorul Tökes!", ci mesaje anticeauşiste. Mai intervine un amănunt semnificativ: conform afirmaţiilor lui Tökes, precum şi ale unora dintre enoriaşi, decizia de mutare din Timişoara era neconformă cu prescripţiile cultului. Astfel, enoriaşul Gazda Arpad precizează: „Biserica reformată este o biserică democratică. Spre deosebire de biserica catolică, aici enoriaşii aleg preotul. Dacă un preot este ales de enoriaşi, nu poate fi schimbat de episcop" 272. Sigur, Tökes nu era ales la Timişoara, ci mutat de la Dej din

ordinul episcopului. Iar László Tökes povesteşte: „Ce-i drept, Securitatea pregătise acum şi cadrul legal pentru evacuare. La începutul lui septembrie i-a forţat pe prezbiteri să semneze sentinţa. Din cei 31 de prezbiteri, au fost prezenţi la adunarea aceea doar cinci inşi. şi aceştia, sub impulsul fricii, pentru că fuseseră ameninţaţi cu pierderea posturilor, cu măsuri luate împotriva copiilor lor. Dar cinci inşi erau insuficienţi, regulamentul nostru prevede că o hotărâre devine definitivă când e aprobată cel puţin de un sfert din numărul membrilor conducerii bisericii. S-au prezentat doar cinci inşi? Nu-i nimic, numărul se poate completa… şi securiştii l-au completat, s-au dus după alţi trei membri cu maşinile lor, i-au adus, i-au pus să semneze. De-acum, deci, totul era în litera legii” 273. Este posibil ca Tökes să mintă, aşa cum a făcut şi în alte situaţii, însă nimic nu-i împiedica pe enoriaşii săi să răspândească minciuna în oraş prin manifeste. Ar fi existat aşadar un temei pentru un protest cu subiect foarte precis – evacuarea pastorului Tökes nu era acceptată de o parte dintre enoriaşi. O altă parte – şi acest lucru trebuie subliniat – îl susţinea pe episcopul Papp Laszlo, cel care luase de fapt decizia de mutare a lui Tökes, înaintase cazul Justiţiei şi obţinuse un verdict final de evacuare, în consecinţă, grupul de susţinători ai lui Tökes putea răspândi manifeste cu conţinut la fel de precis, dar credem că nu a făcut-o, că nu acest grup este autorul lor. Comportamentul fidelilor săi din perioada critică 15 – 16 decembrie demonstrează o formă de manifestare paşnică, lipsită de orice accent. Revoluţionarul Marius Mioc este autorul unei cărţi interesante, care demontează câteva din afirmaţiile oficialităţilor române de după decembrie 1989, dar nu are răspuns pentru astfel de amănunte ciudate. şi, atât timp cât Securitatea declară că autorii manifestelor au rămas necunoscuţi – adică nu i-a putut identifica – probabil că numai timişorenii ar putea răspunde la semnele de întrebare ale acestui caz. Altfel, coordonării anunţului lui Tökes cu răspândirea manifestelor nu aparţine revoluţiei» ci subversiunii străine.

Erori ale autorităţilor politice 14 decembrie-16 decembrie 1989, ora 17. OO

Modul în care s-a transformat cazul de trădare şi spionaj László Tökes în scânteia dezordinilor din Timişoara, continuate printr-o revoltă populară, a preocupat pe mulţi analişti. De regulă este invocată ocazia dată de evacuarea pastorului reformat pentru provocarea protestelor sau violenţelor populaţiei timişorene (într-o altă versiune, doar ale grupului diversionist), sau direct de la Tökes pentru declanşarea revoluţiei din România. Faptul că revoluţia ar fi pornit de la un ungur a determinat o serie de tentative de ocolire a realităţilor din zilele de 15 şi 16 decembrie, a detaliilor semnificative astfel încât revoluţia – act fundamental şi istoric – să aparţină în întregime românilor. Această abordare are un caracter subiectiv şi politic, dar cu limite, iar limitele sunt date de refuzul de a accepta că în acel moment la Timişoara orice aglomeraţie întâmplătoare putea deveni sursa mişcării. Existenţa unei subversiuni organizate de serviciile secrete din URSS şi Ungaria, cu sprijinul serviciilor secrete din Occident şi din Iugoslavia, al căror exponent a fost László Tökes este deja o teză foarte solidă. Securitatea şi Armata afirmă cu fiecare ocazie că au identificat cu precizie modul de operare din momentele-cheie, chiar dacă acele momente-cheie s-au desfăşurat în mulţime, dar nu au putut aduce probe. Revoluţionarii afirmă că numai ei au acţionat. Intervenţia directă a subversiunii (partea sa de implicare activă în evenimente) are nevoie de un mediu format, pregătit din timp. Angajarea populaţiei româneşti în subversiune a pus marile probleme, în primul rând pentru faptul că forţele menite să acţioneze pentru identificarea şi reţinerea diversioniştilor au fost timorate de existenţa unei mulţimi, au primit ordine să fie rezervate în acţiuni şi, aşa cum s-a putut înţelege mai bine în ultimul deceniu, nu erau nici pregătite să gestioneze profesionist o astfel de mişcare. Totodată, este greşit să limităm subversiunea doar la partea ei incitator-violentă. Subversiunea este o operaţie amplă care s-a desfăşurat în România şi în lume

pe durata câtorva ani. Diversionistii străini au fost susţinuţi de grupurile manifestanţilor români. Autorităţile române de astăzi refuză în continuare accesul la informaţiile selecte ale Securităţii culese în perioada premergătoare declanşării procesului revoluţionar, deturnând mereu subiectul decisiv, care poate lămuri totul, spre problema nesemnificativă a dosarelor informatorilor în care mascaţi şi demascaţi caută să se elimine unul pe altul din câmpul scenei politice, la 15 ani după ce şi unii, şi alţii au ieşit de sub tutela Securităţii, trădând-o, desfiinţând-o, arătând apoi cu degetul tot în urmă spre ea. Pe acest traseu este o fundătură, cea în care se află de vreo cinci ani subiectul revoluţie, pentru că, în conformitate cu dezvăluirile din presă şi cu declaraţiile unor timişoreni, însuşi László Tökes a fost informator al Securităţii. Aşadar, apartenenţa cuiva la corpul informatorilor sau colaboratorilor este irele-vantă pentru schimbarea de regim, atât timp cât „simbolul revoluţiei anticomuniste" era parte a acestui corp. În aceste condiţii, neavând acces la probele care să ateste sau să infirme modul în care s-a desfăşurat subversiunea sovieto-ungară de la Timişoara şi ce rol a jucat László Tökes în ea, nu ne rămâne decât să punem cap la cap datele cunoscute.

Raportul Tökes – spionajul maghiar. Cunoscând cu certitudine colaborarea pastorului László Tökes cu serviciile secrete maghiare este normal să studiem acţiunile lui în contextul încercărilor repetate de a provoca undeva scânteia care să producă explozia. De la început trebuie observat că în raportul Tökes – spionajul maghiar se poate constata o tendinţă dominanţă, o caracteristică – având în vedere nivelul de informaţie de care dispunem – şi anume că Tökes era folosit de spionajul maghiar drept sursă a conflictului mult mai mult decât eventuala convingere a pastorului că el va reprezenta declanşatorul unei operaţiuni subversive. Cu alte cuvinte, valoarea acţiunii cuplului Tökes – spionajul maghiar era dată mai mult de capacitatea spionajului maghiar de a-l folosi pe Tökes pentru scopul final – înlăturarea lui Ceauşescu

(misiune primită de la Marile Puteri) şi internaţionalizarea „cazului" Transilvaniei în vederea unei anexări (misiune proprie), decât de capacitatea lui Tökes de a produce el însuşi o revolta, de a organiza sau de a mobiliza energii revoluţionare. Momentul în care Securitatea a hotărât să înainteze propunerea de arestare – septembrie 1989 – nu era întâmplător. În acel moment Securitatea reuşise să facă dovada relaţiei directe între activitatea antistatală a lui Tökes şi activităţile antiromane şti din străinătate. Am subliniat cuvântul activitate, deoarece relaţia pastorului reformat cu serviciile secrete străine era deja documentată, inclusiv probatio probatissima, astfel că putea fi dovedită, însă în lipsa unor consecinţe care să atingă interesele legitime ale statului. Tökes se putea întâlni cu un agent maghiar, dar simpla întâlnire nu este relevantă, în septembrie 1989 Securitatea a reuşit să strângă suficiente probe pentru a demonstra că László Tökes folosea o reţea de enoriaşi, credincioşi din alte localităţi, cetăţeni români de origine etnică maghiară, agenţi maghiari pentru a culege informaţii din ţară pe care le transmitea legăturilor sale venite din Ungaria. Informaţiile vizau tot felul de întâmplări sau decizii politice locale care interesau comunitatea maghiară din România, atât reale cât şi inventate sau exagerate. Tökes strângea aceste informaţii şi le transmitea emisarilor veniţi din Ungaria. Aceştia le prelucrau în structurile serviciului de informaţii maghiar şi le transmiteau reţelelor din străinătate, posturilor de radio şi televiziune, ziarelor, organizaţiilor iredentiste ale emigraţiei maghiare. Acestea ieşeau cu ele public, susţinând campania împotriva României, a naţiunii române şi ocazional împotriva regimului Ceauşescu. Precizăm că László Tökes nu era singurul care ducea această activitate de trădare de ţară, dar în acest caz Securitatea a reuşit să depisteze întregul lanţ al acţiunii subversive. Această situaţie se afla în spatele afirmaţiei făcute de generalul Iulian Vlad în timpul audierii sale la Comisia senatorială (19 octombrie 1993): „Culegea informaţii de orice natură pe care le transmitea

afară”. Proba indubitabilă a acestei afirmaţii a apărut public după 1989, într-o carte mult mai bună decât celelalte, scrisă de Marius Mioc. Ildiko Sepssy, soţia unui membru al grupului Tökes aflat sub supravegherea Securităţii, avea să povestească: „Soţul a făcut microfilm cu scrisoarea lui Tökes, care s-a transmis mai departe prin fostul socru al fiicei mele. Când Tökes avea ceva de transmis în străinătate, apela la soţul meu să facă microfilme, în 1990 am aflat că însăşi fiica mea ducea microfilmele la Arad, la bunica fostei soacre, de unde altcineva (nu ştiu cine) aranja să ajungă mai departe” 274. Bela Sepssy va explica şi el implicarea în activitatea de spionaj: „Acasă şi la serviciu aveam laborator fotografic. Acolo am făcut microfilmele cu textele scrise de László Tökes, care apoi ajungeau la Budapesta, unde erau prezentate la radio şi TV” 275.

Faptul că documentele capturate de Securitate de la agenţii maghiari intraţi în contact cu Tökes în perioada 15 – 20 noiembrie 1989 conţineau pe lângă celebra chitanţă-dovadă a finanţării de către spionajul maghiar şi un chestionar vine să întărească teza conform căreia Tökes are valoarea unui instrument. Ultima întrebare era: „Când credeţi că va cădea Ceauşescu?”, la care Tökes nu a completat niciun răspuns276. Nu ştia, nu i s-a spus. Pentru a înţelege mai bine această calitate limitată a lui László Tökes, vom preciza că Doinea Cornea sau Dan Petrescu se aflau într-un raport invers cu serviciile secrete occidentale, fiind opozanţi autentici care foloseau ei emisarii occidentali pentru a transmite mesajul lor politic explicit, anticomunist, fără să mai aibă vreo importanţă dacă acei emisari erau sau nu agenţi ai unor servicii de informaţii. Diferenţa de fond era dată de faptul că cei doi, spre deosebire de Tökes, nu aparţineau scenariului sovietic, al KGB-ului. Reamintim că acest scenariu viza provocarea unor manifestaţii, a unei revolte simultan în localităţile Iaşi, Cluj, Braşov, Arad, Timişoara, în fiecare localitate exista un nucleu, un focar pregătit, un fel de Tökes. Timişoara a fost oraşul ales pentru că, la fel ca Aradul, era

lângă frontieră, era favorabil unei acţiuni rapide de pe două direcţii, sud şi est. Dar la Timişoara, spre deosebire însă de Arad, exista un motiv de scânteie pus pe tavă de factorul politic românesc, evacuarea omului lor. Data declanşării operaţiunii era oferită de hotărârea judecătorească – 15 decembrie (de fapt 16 decembrie), şi era deci cunoscută cu suficient timp înainte. László Tökes îşi anunţă enoriaşii, micul său grup de manevră, încă din 10 decembrie, că peste cinci zile va fi evacuat.

Anunţul este făcut cu atâtea zile înainte din motivul simplu că era duminică, zi în care îşi ţinea slujba ştiind că nu o apucă pe cea din duminica următoare. Numai că aici intervine un amănunt banal, dar din acelea care răstoarnă istoria din nimic: data evacuării pica în 16 decembrie, care era sâmbătă, zi de repaus conform legilor ţării. Tot în litera şi spiritul legii, evacuarea propriu-zisă trebuia să se facă luni, 18 decembrie, zi de lucru. Tökes era convins că autorităţile nu vor respecta legile şi-l vor evacua pe 16, astfel încât 15 decembrie era ultima lui zi în Timişoara. Normal, dar în ultimă instanţă şi firesc, autorităţile nu acţionau, pentru a respecta legea, inclusiv pentru a nu da ocazia unei acuzaţii de abuz. Nici prin cap nu le trecea să-l evacueze pe Tökes mai devreme de luni. Confirmarea vine chiar de la oamenii Securităţii: „Nu se punea problema evacuării – afirmă colonelul Raţiu în audierea pe care am mai citat-o – pentru că sâmbătă şi duminica nu se fac evacuări, eventual luni”. Iar generalul Neculicioiu, şeful contraspionajului ţări socialiste, avea să declare: „Am un singur caz: în 12 decembrie, viceconsulul Csikas este sunat din Timişoara şi i se spune că «suntem organizaţi, avem lanţ viu Timişoara – Gyula, suntem în jurul lui Tökes, dar nu mai avem bani». Am luat legătura cu consiliul judeţean. Tökes era lucrat de Direcţia I şi nu de noi, unitatea 110. Este o anomalie. Tökes, dovedit 100% că-i agentul Budapestei, trebuia lucrat de noi” 277.

Aşadar, Tökes nu face anunţul în 10 decembrie doar dintr-un calcul personal. Securitatea are dovezi că anunţul său era legat de o acţiune organizată în Ungaria menită să

mişte spre graniţele României un număr mare de indivizi care urmau să formeze un lanţ de solidaritate cu Tökes, peste frontieră, între localităţile Gyula şi Timişoara. Cum este greu de crezut că această mişcare putea avea un succes practic (era nevoie de sute de mii de oameni), este clar că acţiunea nu viza decât imaginea, transformarea cazului Tökes într-o nouă campanie de propagandă internaţională despre încălcarea drepturilor omului, ale minorităţilor şi libertăţii religioase, în noaptea de 10 decembrie, un număr mare de manifeste este răspândit prin oraş fără ca Securitatea să-i descopere pe autori, cu toate că Tökes şi grupul lui restrâns de fideli se aflau sub permanentă supraveghere. Alţii fuseseră îndepărtaţi din oraş cu serviciul sau sub diferite pretexte administrative: Gazda Arpad la Lugoj, Balaton Zoltan şi Varga Lajos la Centrala Nucleară de la Cernavodă, un altul la Casa Poporului din Bucureşti278. Aşadar, intelectualii din grupul lui Tökes – studenţi şi oameni maturi care ar fi putut forma un nucleu protestatar autentic – sunt dezorganizaţi. Maiorul Radu Ţinu, adjunct al şefului Securităţii judeţului Timiş, va declara zece ani mai târziu: „De menţionat că mai bine de 90% din tot ce se mişca în imobilul din strada Timotei Cipariu era sub controlul nostru” 279, în perioada 10 – 16 decembrie Securitatea a ascultat convorbirile din apartamentul pastorului László Tökes, cunoscându-i bine intenţiile şi atitudinea. Timp de o săptămână Tökes şi apropiaţii săi au inspectat de mai multe ori împrejurimile imobilului şi au încercat să identifice filajul. De fiecare dată au identificat greşit persoanele şi autoturismele care îi urmăreau. Ca urmare, în 14 decembrie echipa de filaj este propusă la premiere de şeful Securităţii judeţului Timiş. Ziua de 15 decembrie găseşte dispozitivul de supraveghere al Securităţii intact şi nedescoperit. Din l decembrie imobilul este păzit de un miliţian şi supravegheat în permanenţă de Securitate. Oricine intră este legitimat şi înscris într-un registru. Pentru a asigura calitatea pazei, „miliţianul” era în realitate un luptător USLA detaşat de la Aeroportul

Timişoara şi îmbrăcat în uniformă de miliţian. Pe baza rapoartelor de supraveghere, inclusiv prin ascultare şi înregistrare, a registrului de intrări şi a informaţiilor provenite din grupul fidelilor lui Tökes, între care Securitatea avea mai mulţi informatori infiltraţi, ceea ce în termeni specifici se numeşte anturajul pastorului reformat este cunoscut în detaliu. Factorul politic în primul rând, dar şi cel executiv consideră situaţia ţinută sub control. La Bucureşti, în 14 decembrie, generalul Vlad se întâlneşte cu primul-secretar Bălan, îşi urează sărbători fericite, fără ca subiectul Tökes să fie amintit cumva, în mapa cu informaţii la zi a Şefului DSS cazul Tökes nu apare, cu numai o zi înainte de izbucnirea incidentului.

Ziua de 14 decembrie 1989. Deşi există câteva mărturii care vorbesc despre formarea primului grup de manifestanţi încă din seara de 14 decembrie, probabil că este vorba de o confuzie, cei în cauza neobservând de la distanţă altceva decât prezenţa câtorva enoriaşi care frecventau locul în mod curent. De cele mai multe ori este vorba de o confuzie de dată. Pentru data de 14 decembrie avem o primă mărturie, cea a lui Constantin Jinga, care afirmă că în jurul orei 16.00 a fost abordat de o colegă sub pretextul că „e revoluţie în oraş” şi că în faţa Bisericii Reformate este lume adunată280. Această mărturie are toate valenţele ciudăţeniei. Nu poate fi o eroare de datare, deoarece în mărturia sa Constantin Jinga dă un reper precis, inconfundabil: face precizarea că era joi, 14 decembrie, şi avea cursuri de la ora 16.00. În aceste condiţii nu se înţelege pe ce se întemeia afirmaţia colegei că „este revoluţie în oraş”, în ziua de 14 decembrie (!), când era linişte, nici măcar enoriaşii nu erau adunaţi, iar „revoluţie” va fi din 16 decembrie. Este posibil ca Jinga Constantin să fi avut de-a face cu o persoană care ştia mult mai multe decât el, decât forţele de ordine şi decât Tökes însuşi. De altfel, în lista mărturiilor strânse de Marius Mioc şi de Titus Suciu se află mai multe cazuri de persoane care anunţă direct sau – ca şi la Iaşi – telefonic existenţa unei manifestaţii în Piaţa Maria. Printre ele sunt anunţuri

anterioare declanşării manifestaţiei propriu-zise din locul precis Piaţa Maria, însă nu este exclus ca numele acelui loc să fi fost folosit ca punct de reper, din obişnuinţă, aşa cum şi bucureştenii spun Piaţa Romană, chiar dacă e vorba de străzi adiacente. Tot în ziua de 14 decembrie, un cetăţean român de naţionalitate maghiară-identificat de autor cu numele Varga (Lajos) Ladislau –, aflat sub supravegherea UM 0110 (contraspionaj ţări socialiste) este semnalat Securităţii Timişoara ca devenit dintr-odată activ, comunicând direct şi neacoperit diplomatului-ofiţer cu care avea legătura la Ambasada Ungariei din Bucureşti. „Mesajul se referea la derularea evenimentelor din «jurul lui Tökes László», dar în acelaşi timp obiectivul se simţea în pericol şi solicita o întâlnire cu diplomatul-ofiţer” 281.

Mesajul înregistrat pe casetă a fost descifrat de Securitate în 15 decembrie, astfel că au ştiut cine este cu precizie. Cunoscut ca agent din anturajul lui Tökes, lui Varga Ladislau i se înscenase cu puţin timp în urmă o percheziţie cu subiect valutar. Probabil că, reţinut şi cercetat, Varga simte că a fost descoperit şi, speriat de consecinţe, face eroarea să-şi caute legătura pe linie de spionaj, dezvăluind astfel şi una din legăturile lui Tökes cu spionajul maghiar. Este, de asemenea, posibil ca unii enoriaşi să fi venit la casa parohială neştiind sau neînţelegând prea bine care erau procedurile juridice de evacuare, astfel încât să fi încercat să se intereseze sau chiar să se plaseze acolo din timp. Pentru aceeaşi zi însă există o mărturie extrem de interesantă, mai ales pentru că vine de la un revoluţionar, şi nu din partea autorităţilor. Simion Popescu, muncitor la IJTL Timişoara îi va relata lui Miodrag Milin următoarea scenă, petrecută în seara de joi, 14 decembrie: „La ieşirea din bloc, pe la ora 22.00, întorcându-se spre casă, pe mijlocul străzii Negoi a observat trei cetăţeni; veneau dinspre tramvai, cântând româneşte şi ungureşte. Unul cânta: «O ce veste minunată». Ajungând în dreptul lor, i-au spus răspicat: «Domnule, dumneata nu colinzi cu noi?». Le-a răspuns: «încă nu e timpul de colindat». S-au oprit din drum şi au

venit către el, spre trotuar. L-au mai întrebat: «Dumneata când o să colinzi?». Le-a răspuns: «La noi se colindă de Crăciun». Unul l-a întrebat din nou: «Unde la voi?». I-a zis (fiind clujean): «La noi, la Cluj». Atunci un altul l-a mai întrebat: «Tud magyarul?». I-a zis: «Ştiu, dar nu prea bine!». Cineva dintre ei a venit atunci cu remarca: «Lasă-l, măi, că ăsta-i de-al lui Ceauşescu!». Omul nostru a râs, ca să calmeze spiritele. Intrând totuşi în vorbă, i-a întrebat de unde sunt, de baştină? Aceia i-ar fi zis că-s din partea şimleului Sil-vaniei. Apoi, de unde vin aşa de veseli, la acea oră? I-au răspuns: «De mâine, şi cât de repede, vom vedea un lucru mare, de ce sunt în stare ardelenii! (?) Dacă eşti aici de atâta timp, chiar nu ştii nimic?». Răspunsul a fost: «Ştiu foarte multe, dar nu ştiu ce ştiţi dumneavoastră!». (Aveau şi sticle în mână şi erau cam ameninţători.) Unul a rostit, până la urmă: «Hai, mă, să mergem, nu vezi că ăsta-i străin, iar noi avem treburile noastre». Faptul l-a făcut curios. Ce naiba o fi? Le-a cerut: «Spuneţi-mi, totuşi, despre ce este vorba?». Au răspuns: «Du-te mâine seară la Maria şi ai să vezi!» „282. Scena este mai valoroasă astăzi decât în 1990, pentru că astăzi ştim că numeroşi indivizi din grupurile de diversionişti şi incitatori proveneau din alte localităţi decât Timişoara, că fuseseră pregătiţi pentru a produce incidentele şi că acţionau pe baza unui plan. Aşa cum se prezintă mărturia, Simion Popescu surprinsese cu o seară înainte un mic grup pregătit să acţioneze în oraş, împreună cu alte astfel de grupuri, pentru a produce dezordinile cunoscute. Filajul consemna în perioada 11 – 15 decembrie prezenţa unui număr relativ mic de enoriaşi care veneau şi plecau interesându-se de situaţia pastorului, intrarea în imobilul unde Tökes locuia ilegal fiind în permanenţă supravegheată de cel puţin doi adepţi, în acest context se produce un fapt aparent minor, ba chiar ridicol: cineva, o persoană necunoscută, sparge geamul apartamentului cu o piatră. Tökes va protesta, afirmând că Securitatea i-a spart geamul ca să i se facă frig în casă, însă enoriaşii prezenţi la intrare nu denunţă pe nimeni, declară autorităţilor că n-au văzut nimic. Fără ca Tökes şi

grupul lui să ştie, Securitatea primeşte ordin să cerceteze cine i-a spart geamul. Ofiţerii ajung la concluzia că a fost o înscenare, dar atât Tökes, cât şi grupul lui de adepţi anunţă în continuare zgomotos că „a fost atacat de Securitate”, în faţa acestei atitudini, generate de spargerea unui geam, Securitatea Timiş hotărăşte să nu-şi mai piardă timpul cu toate fleacurile. Iată însă că peste numai o zi în presa budapestană apare ştirea că Tökes a fost atacat în casa lui de către Securitate, fapt care pune Securitatea Timiş din nou în acţiune cu scopul de a depista sursa, în felul acesta, pornind de la un fapt banal, Securitatea descoperă unul din traseele activităţilor de agentură din Timişoara: „Pentru a crea senzaţia că într-adevăr este în pericol Tökes Laszlo, agenţii sub acoperire de la consulatul iugoslav au transmis la un moment dat că a fost atacată de Securitate locuinţa pastorului. Televiziunea iugoslavă nu a dat nimic, dar informaţia a apărut imediat la Radioteleviziunea din Budapesta. Era clar pe ce canal acţionau spionii de la Consulatul Iugoslaviei” 283. Centrul de spionaj de la Consulatul Iugoslaviei – precizarea este absolut necesară – nu acţiona ca atare numai în folosul serviciilor de informaţii iugoslave, ci în interiorul unei reţele de spionaj maghiare, primind misiunea să lucreze pentru Ungaria. Acest fapt este confirmat oficial de SRI.

Ziua de 15 decembrie 1989. În dimineaţa zilei de 15 decembrie, în jurul orei 08.00 – se pare că este ora la care şi-au dat întâlnire enoriaşii –, în apropierea imobilului apar fidelii pastorului, în majoritate oameni în vârstă şi femei. Aceştia însă, observând prezenţa miliţianului de pază, nu au curajul să se apropie şi, după cum explică foarte bine Gazda Arpad, „se plimbau prin zonă, intrau în farmacie, ieşeau, intrau în alimentară, ieşeau” 284, în mărturia lui Sandu Hanus există mai multe contradicţii şi informaţii aproximative, generate de faptul că nu a fost martor direct decât din seara zilei de 15 decembrie. Totuşi, el afirmă că a văzut 40 – 50 de inşi strânşi în faţa casei lui Tökes încă de la ora 06.30 dimineaţa285. Nimeni nu confirmă această

informaţie şi ea are toate trăsăturile unei confuzii. Chiar şi martorul Gazda Arpad dă de înţeles că a ajuns la imobilul lui Tökes după-amiază. Până la acest moment el povesteşte din auzite, însă probabil de la martori oculari. Aceştia i-au relatat că Miliţia nu dădea voie nimănui să se apropie şi, în consecinţă, enoriaşii nu s-au putut aduna în faţa imobilului, în acest moment intervin în derularea neaşteptat de calmă a evenimentelor doi factori: 1. Enoriaşii nu înţeleg un fapt, sunt derutaţi de realitatea imediată că hotărârea judecătorească de evacuare nu se aplică, că la casa lui Tökes, deşi acolo exista un miliţian, nu vine ordinul de evacuare, nu apare executorul judecătoresc; măsura pare a fi amânată, fapt ce permite pierderea dimineţii, în realitate, nimeni nu avea de gând să trimită acolo executorul judecătoresc. 2. Pe direcţia Bulevardului 6 Martie apare secretarul II al Ambasadei SUA, Denis Curry, însoţit de o corespondentă de presă de la Ambasada Marii Britanii la Bucureşti.

Cei doi fuseseră preluaţi de organele de filaj ale judeţului Timiş încă de dimineaţă şi se cunoştea cu ce scop au venit acolo. S-au plimbat prin oraş, pentru a da senzaţia că sunt turişti interesaţi de clădirile vechi ale Timişoarei, apoi au trecut de mai multe ori prin dreptul imobilului din Timotei Cipariu. Liniştea din faţa casei i-a contrariat, crezând că pastorul a fost deja evacuat. La un moment dat, au încercat să intre în clădire, dar miliţianul de la intrare i-a legitimat, astfel că au renunţat. După-amiază au făcut rost de o maşină şi au revenit într-un moment în care începuseră să se adune câţiva enoriaşi. Cei doi agenţi occidentali „au staţionat cât să-l poată vedea pe Tökes, apoi s-au retras şi au mers pe căi ocolite, pentru a scăpa de noi, la telefoane” 286, în realitate, au fost goniţi, în momentul în care maşina acestora ajunge în dreptul podului peste Bega, filajul îl anunţă pe Radu Ţinu. Acesta dă ordin miliţianului de la imobilul lui Tökes să iasă din dispozitiv, să se deplaseze după colţ şi să oprească circulaţia autovehiculelor în Piaţa Maria. Agentul va legitima câţiva trecători şi va direcţiona circulaţia până la

apariţia celor doi străini. Ei au încercat să pătrundă pe strada Timotei Cipariu, dar au fost opriţi de miliţian, acesta informându-i că accesul este oprit pentru că în zonă se efectuează cercetări asupra unui accident, „întrucât D. (enis) C. (urry) şi însoţitoarea sa nu voiau să renunţe – relatează maiorul Radu Ţinu –, am intervenit eu, direct, dându-i de înţeles că nu are ce căuta în zonă”. Ţinu s-a prezentat mai întâi ca un cetăţean oarecare de pe stradă, enervat de situaţie: „Nu vezi, dom’ne că nu ne dă voie miliţianul?” Relatarea maiorului Ţinu continuă de aici: „Cu toate acestea, cei doi nu renunţă, ocolesc două-trei străzi şi revin din cu totul altă direcţie. Filajul, care-i preluase de la aeroport, mi-a raportat şi, contrar uzanţelor, le-am ieşit în faţă, dându-le de înţeles că nu au nicio şansă să ajungă în strada Timotei Cipariu”. Radu Ţinu le-a bătut obrazul, le-a făcut semn să treacă Bega şi le-a strigat în zeflemea: „Dincolo de Potomac!”. „După circa 40 de minute, de la un telefon public D.C. raporta la ambasadă: «L-am văzut, totul este în regulă, lucrurile se desfăşoară normal» „287. Conform Comisiei senatoriale, mesajul transmis la Ambasada SUA ar fi fost: „acţiunea continuă” 288, ceea ce nu este acelaşi lucru. În versiunea ofiţerului de Securitate, textul este dezincriminant pentru agentul CIA. „Lucrurile se desfăşoară normal”, anunţa el. Nu se desfăşura nimic altceva decât că Tökes stătea în casă, era bine-mersi, iar comisia de evacuare lipsea. Pe mesajul „acţiunea continuă” lucrurile stau cu totul altfel, fiindcă, în absenţa unor evenimente în faţa imobilului, „acţiunea” nu putea fi decât cea de folosire a momentului evacuării pentru declanşarea unor incidente. Persoana cea mai aproape de adevăr este însă Niculae Mavru, fostul şef al serviciului de filaj-investigaţii al Securităţii judeţului Timiş, care a urmărit îndeaproape desfăşurarea întregului incident. El va reproduce convorbirea telefonică a secretarului II al ambasadei americane în forma înregistrată pe bandă: „Am fost, l-am văzut, totul decurge conform planului” 289. Reconstituirea făcută de autor la faţa locului arată că a fost oprit la aproximativ 100 m distanţă de imobilul în care

locuia ilegal Tökes şi că a fost nevoit să se întoarcă pe o stradă paralelă şi mai îndepărtată de Timotei Cipariu. De altfel, încercarea lui de a ocoli şi reveni pe alt traseu dovedeşte că nu-şi îndeplinise misiunea. Probabil că finalizarea misiunii viza un contact informativ cu Tökes, nu numai unul vizual. De exemplu, Gazda Arpad afirmă că, la un moment dat, a ieşit Laslo Tökes la uşă: „Cei doi miliţieni stăteau la uşă, în faţa lor era Denis Curry, în spatele lor

László Tökes, şi au discutat aşa în engleză, în prezenţa miliţienilor” 290. Scena a creat oarecare confuzie, deoarece mărturiile şefului filajului şi ale adjunctului şefului Securităţii Timiş se contrazic, însă este vorba de două secvenţe distincte, petrecute la ore diferite: dimineaţă Curry l-a văzut pe Tökes, iar după-amiază, când a vrut să-şi continue misiunea, a fost împiedicat de Radu Ţinu. Scena este însă foarte importantă dintr-un cu totul alt motiv: în absenţa miliţianului, în faţa casei lui Tökes se strâng patru enoriaşi în vârstă, doi bărbaţi şi două femei, care profită de acel incident pentru a se putea apropia. Maiorul Ţinu mai ia decizia de a retrage definitiv miliţianul din faţa intrării imobilului. După acest moment, în relatarea martorului Gazda Arpad apare un detaliu care este confirmat chiar de László Tökes. Gazda Arpad afirmă: „… Miliţia a fost retrasă din poartă – ca urmare a vizitei diplomatului american”. Iar Tökes povesteşte: „… în mod surprinzător, au dispărut securiştii. E exact cum vă spun. În 15 (decembrie, n.a.) au dispărut şi militarii, şi securiştii, care păziseră atâtea zile uşa casei mele” 291. Şi în continuare, Tökes face o apreciere fundamentală: „Atunci am fost aprovizionat cu de toate, nu se mai temea nimeni, nu avea de cine (…)” 292. Ora aproximativă la care s-a produs contactul vizual cu Denis Curry a fost 11.15.

Să recapitulăm, pentru a afla cum au început cu adevărat evenimentele din Timişoara, în dimineaţa de 15 decembrie enoriaşii nu se pot apropia de casa lui Tökes. Comisia de evacuare nu se prezintă. Apare însă secretarul II al Ambasadei SUA. în urma apariţiei acestuia miliţianul de la intrare este retras din dispozitiv. Enoriaşi, curioşi şi

indivizi avizaţi se strâng în voie în faţa casei pastorului, unii aprovizionându-l cu lemne şi alimente, alţii postându-se la intrare cu lumânări şi protestând faţă de o evacuare care nu avusese loc. La început, conform datelor furnizate de Securitate, au fost trei-patru enoriaşi şi aproximativ zece curioşi. Ulterior s-a strâns o mulţime de ordinul zecilor, dar suficientă cât să atragă atenţia. Cine a compus cu adevărat prima mulţime vom afla mai târziu.

Puterea de a lua decizii nu o avea decât factorul politic. O posibilitate este aceea că Bălan sau altcineva din conducerea Comitetului Judeţean de Partid a sunat la Bucureşti, la Bobu, şi a informat asupra apariţiei secretarului II al ambasadei americane. Atunci reacţia este tipică pentru Ceauşescu. El avea teamă de ce o să spună americanii, teamă de o acuzaţie de încălcare a drepturilor omului. Mult mai plauzibilă este însă versiunea că decizia de a retrage miliţianul i-a aparţinut lui Radu Ţinu, dar în baza unui instructaj prealabil, a unui ordin dat mai de mult şi care îl obliga să ia astfel de măsuri de câte ori este semnalat un diplomat străin în apropierea casei pastorului reformat. Securitatea locală trebuia să găsească alt fel de mijloace de a-i împiedica pe vizitatorii străini să ajungă la Tökes. Astfel, uneori au fost îndrumaţi greşit şi s-au rătăcit în oraş, alteori li s-a indicat un cu totul alt imobil şi l-au căutat pe pastorul reformat până s-au plictisit prin blocuri cu sute de apartamente. Un ziarist occidental chiar a găsit în cartierul de lângă întreprinderea Electrotimiş un Tökes, căruia i-a luat un interviu, respectivul Tökes neînţelegând până la sfârşit ce vrea străinul de la el. Un alt emisar occidental a fost dus cu taxiul în afara oraşului şi abandonat în faţa unei biserici ortodoxe, în care străinul l-a căutat pe Tökes, convins că este ascuns de Securitate undeva în altar, după catapeteasmă.

Retragerea pazei din faţa casei lui László Tökes nu era un fapt inedit. El se mai petrecea la Cluj în faţa casei Doinei Cornea. Cunoscuta oponentă anticomunistă explică în 1992 fenomenul: „Dar ştiţi, după ce domnul Arbuthnott, ambasadorul Marii Britanii, a fost molestat în faţa casei

mele şi sub ochii mei şi, mai ales, după indignarea produsă în lumea întreaga de această întâmplare neplăcută, autorităţile române au hotărât să se poarte cu mănuşi! De fiecare dată când un diplomat venea la Cluj, miliţianul dispărea, ca din întâmplare, din pragul porţii mele…" 293. Comportamentul nu era acelaşi în cazul disidenţilor, pe care Ceauşescu îi considera „oamenii Moscovei". Silviu Brucan era în permanenţă urmărit şi paza lui din cartierul Dămăroaia nu dispărea niciodată, deşi acesta locuia mai mult la fiica sa din Cartierul Primăverii. La Mircea Dinescu, la fel. Nikolai Morozov, corespondent al Agenţiei TASS în România, povesteşte cum nu a reuşit să clintească echipa care îl supraveghea pe cunoscutul poet294. Aşadar, dispariţia pazei din dreptul casei lui László Tökes, dispariţie care a permis adunarea primului grup de protestatari şi al curioşilor, atrăgând astfel atenţia asupra cazului Tökes a fost consecinţa unui ordin anterior al lui Nicolae Ceauşescu. Fără să-şi dea seama, prin ordinul dat mai demult, iar dacă mai folosim şi teza că adunarea oamenilor în faţa casei lui Tökes este începutul evenimentelor, atunci Nicolae Ceauşescu este primul autor al revoluţiei!!

Conform Comisiei senatoriale, în după-amiaza aceea la faţa locului a sosit primul-secretar Radu Bălan „pentru a vedea cu propriii ochi ce se întâmplă acolo, în jurul orei 16.00 numărul persoanelor ce staţionau în zonă trecea peste 100" 295. Mai multe mărturii arată că primul-secretar al judeţului Timiş i-a agresat verbal, i-a înjurat pe cetăţenii adunaţi acolo şi i-a ameninţat cu intervenţia forţelor de ordine. Radu Bălan nu a confirmat această atitudine, în schimb a menţionat cu ocazia cercetării penale intervenţia sa din ziua aceea: „În data de 15 decembrie 1989, la ora 16.00, secretarul cu probleme de propagandă, Bolog Vasile, mi-a comunicat că din datele ce le poseda, în faţa locuinţei pastorului László Tökes este adunat un număr de 70 – 100 persoane, care nu se manifesta sub nicio formă" 296. Vasile Bolog va explica situaţia în cursul procesului: „În seara de 15 decembrie

1989, în jurul orei 19.00, ajungând acasă, de la membrii familiei mele am aflat că în Piaţa Maria, în dreptul locuinţei pastorului László Tökes, erau adunaţi vreo 200 de cetăţeni. L-am sunat pe Radu Bălan, care mi-a cerut să mă deplasez personal în acel loc şi să-l informez ce s-a întâmplat. Aşa am făcut, acolo găsind vreo 200 de persoane cu lumânări aprinse, care erau paşnici şi care, am înţeles, se opuneau unei eventuale evacuări a pastorului. Informându-l pe Radu Bălan, acesta l-a trimis pe primarul Moţ, care a dat asigurări că pastorul nu va fi evacuat, în consecinţă, oamenii s-au retras" 297, în privinţa acestui moment, la Muzeul Revoluţiei din Timişoara există o fotografie care îi prezintă pe Moţ şi pe Tökes împreună la fereastră, în continuare, Radu Bălan a arătat că „în seara aceleiaşi zile m-am deplasat şi eu în Piaţa Maria, unde îşi avea acel pastor locuinţa şi am constatat că persoanele adunate acolo erau paşnice, în scopul prevenirii unei situaţii explozive şi cu aprobarea mea, primarul municipiului, Moţ Petru, i-a dat în scris pastorului asigurarea că nu va fi evacuat. Drept urmare, la miezul nopţii, acele persoane care stăteau în Piaţa Maria s-au retras la casele lor, fără cel mai mic incident. Precizez că anterior, la ora 22.30 din aceeaşi seară de 15 decembrie 1989, l-am pus în temă despre situaţia creată în Piaţa Maria pe Bobu Emil. Acesta mi-a indicat să iau măsuri ca oamenii să plece acasă, fără să le concretizeze" 298.

Asupra configuraţiei grupului de protestatari din dreptul imobilului în care locuia László Tökes avem două mărturii semnificative. Sandu Hanus trece pe acolo între orele 18.00 şi 19.00: „M-aimpresionat în mod deosebit un grup de credincioşi maghiari. Cei douăzeci şi ceva de oameni aveau în mâini lumînări" 299. Mult mai bogată în amănunte despre grupul protestatar este relatarea revoluţionarului Matei Adrian Kah (în altă versiune Kalli), muncitor la IJPIPS, care a ajuns la faţa locului în jurul orei 19.00: „Am mers spre parohie unde m-am întâlnit cu prietenii mei, pletoşi şi rockeri, care discutau la colţul unde este un magazin. (…) Eram acolo oameni care formau

un tablou pestriţ: rockeri, creştini, ţigani, oameni care discutau. Creştinii (în zilele Crăciunului, când eram la spital, iar pastorul Dugulescu ne-a adus ajutoare, aveam să aflu că aparţineau de biserica acestuia) cântau şi spuneau să stăm acolo, să nu plecăm" 300. Martorii semnalează prezenţa unor indivizi – după relatări, destul de numeroşi – al căror comportament îi descoperea drept membri ai forţelor de ordine. Se apropiau de curioşi şi îi sfătuiau să plece, pe alţii îi întrebau iritaţi ce caută acolo. Lui Sandu Hanus i s-a adresat un individ care i-a precizat că înăuntru este un „popă care instigă oamenii la dezordine şi revoltă", pe Matei A. Kah l-a interpelat un altul: „Ce faci aici?". Mai mulţi martori au observat un operator care filma în permanenţă de la un geam de deasupra farmaciei din apropiere. La un moment dat s-a ivit un incident. Doi indivizi l-au tras din grup pe unul dintre credincioşi, încercând să-l bage într-o maşină Dacia combi de culoare neagră. Cei doi agresori au fost interpelaţi de Ştefan Iordănescu, având în vedere că erau îmbrăcaţi civil şi mai ales că arătau prea ciudat ca să fie miliţieni sau securişti: „Unul dintre ei avea păr lung, mustaţă şi palton pe el, celălalt era înalt, cu o căciulă de iepure în cap, scurtă de piele şi cizme Otter" 301. Cetăţeanul Iordănescu era îndreptăţit să intervină, atât timp cât credinciosul era agresat de doi civili, în plus, imaginea pe care o aveau oamenii de rând despre oamenii Securităţii era un stereotip – înalţi, tunşi scurt, la costum cu cravată roşie, ochi albaştri. Pe miliţieni nu şi-i imaginau decât în uniformă albastră. Nu aveau cum să ştie că atât Securitatea, cât şi Miliţia foloseau agenţi sub acoperire, bărboşi, pletoşi, deghizaţi, unii făceau pe cerşetorii, alţii pe şoferii de taxi, pe vânzătorii din piaţă etc., aşa cum fac toate serviciile de ordine publică din lume. Individul cu căciulă din blană de iepure i-a cerut lui Ştefan Iordănescu să se legitimeze, acesta a refuzat sub pretextul că este şomer, şi atunci individul a încercat să-l reţină, în acel moment Ştefan Iordănescu îl loveşte. „Lumea l-a încercuit pe securist – povesteşte mai departe Matei A. Kah – şi l-a

luat la bătaie”. În finalul molestării, individul a fost întins pe linia de tramvai, probabil pentru a fi călcat sau, oricum, amenințat cu asta. Două persoane, colegi cu cel bătut, îl ridică de acolo și amenință că vor reveni pentru a-i căuta pe agresori. Credinciosul reținut mai devreme a fost astfel eliberat și urcat de eliberatorii săi într-un tramvai. Kah și rockerii vor părăsi zona. În scurt timp vor fi căutați pe străzile laterale, prin magazine, în tramvaie.

Povestea lui Matei A. Kah merită a fi analizată. Vom porni de la faptul verificat că zona imobilului în care locuia László Tökes era foarte bine supravegheată de filaj auto și pietonal, filmată și fotografiată de câte ori apărea ceva sau cineva suspect. Facem precizarea că dispozitivele de filmare nu erau deasupra farmaciei, ci în alt loc. Unul din procedeele de filaj era parcarea unei mașini acoperite cu o prelată care era ruptă în câteva locuri abia vizibile. Oamenii filajului erau înăuntru și uneori stăteau astfel închiși în autoturism zeci de ore, comunicând prin stații de emisie-recepție, mâncând și făcându-și nevoile cu ajutorul unor recipiente speciale. Inițial, Securitatea a observat prin mijloacele de supraveghere că numărul enoriașilor care făceau un fel de „gardă” la casa lui Tökes creștea la un moment dat inexplicabil. Printr-o sursă din interior a aflat că enoriașii stabiliseră un plan simplu de schimb din trei în trei ore a unui număr de patru persoane care să asigure permanența în dreptul intrării. Nerăbdători și alarmați de venirea serii fără ca executorul judecătoresc să-și facă apariția, dar și crezând că acesta va profita de întuneric pentru a executa sentința judecătorească, enoriașii celui de-al doilea schimb au venit mai devreme, ridicând la opt numărul persoanelor, apoi la 12 prin apariția celui de-al treilea schimb. Existența acestui mic grup va fi semnalată în apropiere de câțiva trecători, într-adevăr, lumea care s-a strâns ulterior în Timotei Cipariu era pestriță, iar în oraș se anunțase un concert rock, ceea ce verifică spusele lui Kah. Nu erau mai mult de 20 de indivizi, cu atitudine de curioși, din rândul cărora se manifestau mai zgomotos un anume Romică, zis Nebunul,

figură pitorească a Timişoarei, care recita cu voce tare versuri de Adrian Păunescu, şi un anume Simion Cherlea, cunoscut de Miliţie ca infractor cu antecedente de drept comun. Au mai fost identificaţi pe bază de recunoaştere vizuală doi hoţi de buzunare care acţionau de regulă în gară şi două femei cu paşaport de apatride, care umblau de mai multe zile prin diferite locuri publice, agitau paşapoartele şi strigau că Securitatea nu le dă viză. În realitate, cele două doamne nu aveau viză de intrare în SUA, Ambasada americană refuzându-le imigrarea. Restul de curioşi nu a fost identificat pe loc, dovadă că erau cetăţeni obişnuiţi ai localităţii. O posibilă cauză a prezenţei unor indivizi din lumea interlopă este sugerată de fostul membru CPEx, Dumitru Popescu: „Mi-am adus aminte că Ceauşescu desfiinţase recent talciocul din Timişoara şi, cu două zile înainte, dacă nu mă înşel, închisese micul trafic de frontieră cu Iugoslavia. M-am gândit că, probabil, masa aceea de bişniţari din Timişoara, care trăiau din trafic şi se obişnuiseră cu câştigurile grase şi cu o viaţă uşoară, s-a revoltat şi a protestat în faţa autorităţilor locale pentru că-i luaseră pâinea de la gură” 302. Revoluţionarul Traian Orban va declara autorului: „În 17 decembrie era zi de ocsko, de talcioc la piaţa de vechituri şi pentru micul trafic de frontieră. Ceauşescu l-a închis în 15, dar l-a închis degeaba pentru că la el veneau săptămânal oamenii din toată ţara cu «trenurile foamei», mai ales din Moldova. Erau cei care veneau din marile oraşe pentru încălţămintea Otter, mulţi care veneau pentru obiectele de mic trafic şi bişniţarii. Astfel, în acele zile la Timişoara a sosit un număr important de persoane din ţară care au găsit talciocul închis şi au început să bântuie străzile pentru a-i găsi pe vânzătorii ambulanţi, goniţi din piaţă. Bineînţeles că erau nemulţumiţi”. Având în vedere componenţa aparentă a grupului de curioşi şi convinsă că este vorba de infractori veniţi la furat, Securitatea anunţă Miliţia că prezenţă acelora le deranjează operaţiile de supraveghere.

Informaţia furnizată de Dumitru Popescu, chiar dacă

vine de la una din cele mai jalnice figuri ale sistemului comunist din România, nu trebuie tratată cu superficialitate şi nici etichetată grăbit ca o încercare de denigrare a revoluţiei. La fel ca în numeroase alte cazuri de reacţie emoţională, unele mărturii aparent denigratoare ascund miezul lor interesant. Este cunoscut de când lumea că în orice mişcare a massei indivizii cu antecedente antisociale sau anarhiste, trec cu multă uşurinţă pragul fricii şi îşi transferă ură sau răzbunarea personală într-o acţiune violentă îndreptată împotriva autorităţii, beneficiind de acoperirea mulţimii. Ei nu pot fi excluşi din astfel de evenimente, sunt identificaţi mai apoi ca elementele cele mai violente, dar este o greşeală sau o diversiune să caracterizezi mişcarea de revoltă, manifestaţia sau demonstraţia drept o acţiune a lumii interlope. Acest lucru a fost făcut de Nicolae Ceauşescu, apoi a fost repetat de autorităţi în primii ani postrevoluţionari cu scop politic imediat. Asocierea evenimentelor din 15 decembrie de la Timişoara cu nemulţumirea lumii interlope faţă de desfiinţarea talciocului este interesantă ca informaţie tocmai prin faptul că excesele diferiţilor indivizi cu cazier nu au avut niciun efect asupra evenimentelor. Prin urmare, violenţele verbale din 15 decembrie, ca şi cele fizice din 16 decembrie atribuite indivizilor lumii interlope din Timişoara se pot confirma, dar nu au fost determinante. Chiar Radu Bălan vă arăta în proces care a fost cauza reală a revoltei: „… Existau deficienţe serioase în ce priveşte aprovizionarea tehnico-materială a unităţilor economice, cu repercusiuni grave în ceea ce priveşte posibilitatea de asigurare a retribuţiilor oamenilor, în multe întreprinderi salariaţii luau sub 80% din salariu. Aprovizionarea cu produse agroalimentare a populaţiei era sub minimul necesar pentru majoritatea populaţiei, deşi resurse existau în judeţ. Nu se asigura necesarul de energie electrică şi termică mai ales pentru populaţie, dar nici pentru industrie, ceea ce dădea naştere la nemulţumiri” 303. În plus, oamenii revoltaţi, care au o

credinţă şi o dorinţă puternică de a protesta, de a-şi manifesta voinţa politică, altfel spus revoluţionarii, se feresc instinctiv de asocierea cu lumea interlopă în mijlocul unei revolte, dar nu au posibilitatea de a opri acţiunile lor violenţe datorită sentimentului că o revoltă pusă în mişcare nu trebuie să se oprească în niciun loc. În România există un obicei popular, un fel de reflex care probabil are o explicaţie filosofică, socială sau psihologică: în faţa unei întâmplări violenţe în stradă românul strigă invariabil „Hoţii!”, chiar dacă incidentul n-are nicio legătură cu un furt. Pe baza cercetării evenimentelor de la Timişoara au putut fi identificate atitudini clare de disociere a revoluţionarilor autentici de indivizii lumii interlope. Nu înseamnă însă că aceştia din urmă n-au existat şi nu au participat la revolta de la Timişoara.

După ora 19.00 în zonă se deplasează o echipă a Miliţiei şi Securităţii în civil. Securistul cu „căciulă de iepure”, semnalat de Mâţei A. Kah şi care ar fi luat bătaie de la manifestanţi, ar putea fi locotenent-colonelul Gheorghe Atudoroaie, adjunct al şefului Securităţii Timiş, care purta într-adevăr o astfel de căciulă neobişnuită adusă din Moldova. Mai erau de faţă colonelul Ion Deheleanu, şeful Miliţiei judeţene şi coborâse în stradă şi maiorul Radu Ţinu. Scena „bătăii” a fost o încercare a colonelului Deheleanu de a-i împrăştia pe indivizii suspecţi şi pe curioşi. Conform mărturiei lui Radu Ţinu, la un moment dat un procuror l-a reţinut pe Simion Cherlea şi l-a dat cu capul de stâlpul refugiului, acesta căzând pe linia de tramvai. Oprit de Ţinu să-l mai bată pe Cherlea, acesta a ripostat: „Lasă-l dracului, că ăsta e informatorul meu”. De la acest incident la „bătaia” pe care ar fi luat-o securiştii, altfel în permanenţă gardaţi de luptători în civil, distanţa este uriaşă, ca de la realitate la legendă. Dimpotrivă, chiar victima Simion Cherlea afirmă că a fost invers:» Au venit securiştii, i-am recunoscut pe acolo. M-au arestat în data de 15 seara, am fost bătut în serii până la ora 24.00. Au bătut-o şi pe femeia arestată cu mine, era gravidă. Mi-a spus să semnăm câte un angajament că nu

mai mergem la casa lui Tökes şi ne-au dat drumul. Dar noi ne-am dus înapoi în Piaţa Maria" 304. Conform lui Radu Ţinu, a doua zi dimineaţă, în jurul orei 08.30, Simion Cherlea a venit singur la sediul Securităţii, întrebându-l pe maior dacă va exista vreo consecinţă din partea Miliţiei pentru prezenţa la casa lui Tökes şi cerând protecţie. Ţinu l-a întrebat ce caută între iredentişti: „Ce, tu eşti extremist maghiar? Ăştia au alte treburi aici" şi l-a sfătuit să nu se mai amestece.

O altă mărturie asupra grupului adunat în faţa imobilului din strada Timotei Cipariu este a lui Nicolae Danciu Petniceanu, mărturie consemnată în formă literară: „Credincioşi şi necredincioşi deopotrivă se opreau în capul străzii, priveau ce priveau, dădeau a lehamite din mână şi se duceau în drumul lor. Erau şi dintre aceia care se buluceau sub fereastra larg deschisă de la Sfânta biserică şi voiau cu orice preţ să-l vadă în carne şi oase pe preot şi să-l audă ce anume precuvântează. O parte dintre curioşi, cam la douăzeci de suflete, s-au adunat ciopor sub teiul din buza trotuarului şi cu mâinile vârâte până la coate în buzunare ori cu arătătoarele pe scri-vala buzelor stăteau numai ochi şi urechi. Ascultau vorbele blânde ale pastorului. Era, în general, o atmosferă de acalmie, dar şi de aşteptare305, în povestirea lui N.D. Petniceanu apare la un moment dat şi un amănunt straniu, sugerat astfel chiar de autor: în grupul de la Tökes se aflau câţiva tineri în blugi şi cu pungi de plastic în mână inscripţionate Aldi. El îi va regăsi pe tinerii respectivi „vânjoşi şi blonzi-roşcaţi, îmbrăcaţi frumos, decent" având aceleaşi pungi goale (!) Aldi în mână şi în ziua de 16 decembrie, autorul descoperind abia după revoluţie că acele pungi necunoscute proveneau din magazinele din Viena şi Budapesta306. Sugestia este a unui semn de recunoaştere, care poate fi un amănunt pierdut din vedere de Securitate şi observat de N.D. Petniceanu cu ochi de specialist, fost ofiţer al Direcţiei paşapoarte. Procuratura Generală a fost sesizată în timpul anchetei din 1990 asupra existenţei altor semne de recunoaştere, după cum i-a relatat autorului

generalul de justiţie Gheorghe Diaconescu, cel care se ocupa în 1990 de acele anchete: „Între informaţiile primite de la Timişoara a fost şi aceea că anumite persoane, tineri solizi, purtau o insignă cu un brad micuţ, un semn de recunoaştere. Interesându-mă, am constatat că informaţia se verifica din mai multe surse, cele mai numeroase fiind din rândul revoluţionarilor”.

Martorul Victor Burghelea confirmă şi el dimensiunile evenimentelor din 15 decembrie: „După ora 18.00, trecând cu tramvaiul prin «Maria», observ acolo un grup de 50 – 60 persoane. Cobor şi mă întâlnesc cu colegul de serviciu Giulay Adam. El mă pune la curent cu ceea ce urma să se întâmple, adică evacuarea forţată a pastorului László Tökes. Nu-mi place grupul, printre ei îmi dau seama că sunt şi «băieţii» de la Securitate. Ba, în spatele meu, apare câte o faţă cu organele auzului bine «dezvoltate». La ora 19.00 colegul mă ia de braţ şi ne postăm în dreptul unei ferestre de la parohie, în cadrul căreia apare pastorul cu soţia lui şi începe să vorbească, dar, după câteva spuse, de jos se strigă să vorbească în româneşte căci sunt mulţi români care şi ei ascultă. Pastorul se supune şi spune câteva în maghiară, apoi în româneşte. La un moment dat de jos se înfiripă, destul de timid, dar se înfiripă, un «Deşteaptă-te, române!». După a doua strofă parohul se adresează mulţimii sfătuind-o să nu cânte astfel de cântece, nu că nu i-ar plăcea şi lui, dar este periculos şi pentru el, şi pentru mulţime. Se aud: «Nu vă lăsăm!», «Nu vă lăsăm!» „307, în jurul orei 21.00 la faţa locului apar dinspre strada Treboniu Laurian (pe calea de acces neocupată de protestatari) Ion Rotărescu, secretarul cu probleme organizatorice al Comitetului Municipal de Partid, şi primarul oraşului Petre Moţ. Aceştia intră în clădire împreună cu şase reprezentanţi ai celor adunaţi în stradă, între care se afla şi Gazda Arpad. Acesta povesteşte că László Tökes s-a plâns că nu are lemne, că sunt geamurile sparte şi că n-a mai primit salariu. „Cei doi au făgăduit că vor rezolva tot în afară de problema mutării la Mineu la care au zis că probabil se rezolvă şi asta, dar n-au

dat o promisiune clară, în schimb au cerut ca el să spună mulţimii să plece acasă" 308. Martorul Gazda Arpad afirmă că el s-a adresat în maghiară iar un român pe nume Ion István, în limba română. Acel Ion István, student care a lucrat apoi ca inginer la întreprinderea Solventul ar fi spus: „«Oameni buni, aici primarul Petre Moţ şi Roţărescu au făcut nişte făgăduieli. Hai să le dăm şansa să demonstreze că au spus lucruri adevărate. De aceea vă roagă şi domnul Tökes să mergeţi acasă. Dar mâine veniţi să vedeţi dacă s-au ţinut de cuvânt. Dacă nu, fiecare să mai aducă şi vecinii, pentru că aici se întâmplă o nedreptate». Deci el a instigat, pot să spun" 309. Lumea se dispersează.

Comisia senatorială a fost greşit informată, astfel că instituirea unei comisii judeţene care să analizeze cererile lui Tökes, promisiunea că nu-l vor mai evacua este posibil să fi fost pusă în discuţie, dar apariţia primelor „manifestări anticeauşiste" din data de 16 decembrie au fost transferate eronat nopţii de 15 decembrie310. Securitatea a supravegheat în permanenţă zona şi a înregistrat orice atitudine. Urmând metodologia specifică profesiei, dacă vreun om din grupul acela restrâns de 20 – 30 de persoane lansa vreo lozincă anticeauşistă, era luat în lucru de filaj, identificat şi apoi atras din mulţime, izolat, sau cercetat a doua zi la locul de muncă, în cazul unor persoane obişnuite, necunoscute, aşa cum a fost majoritatea manifestanţilor, filajul făcea descrieri amănunţite, un fel de portret robot care era apoi verificat în fişierele Miliţiei şi dacă nu putea fi identificat nici acolo persoanei respective i se ataşa un agent în civil sau deghizat în manifestant care încerca să afle de la respectivul sau de la ceilalţi cine este. Toate aceste operaţii se consemnează în rapoarte. Aşadar, pentru a ne apropia de realitatea zilei de 15 decembrie trebuie studiate rapoartele de filaj. Acestea nu indică vreun fenomen de transformare a grupului de curioşi în grup revoluţionar. Cititorul poate să-şi dea seama singur că, dacă apăreau lozinci anticomuniste, în aceeaşi noapte autorul strigătorii era deja reţinut, în noaptea de 15 spre

16 decembrie – aşa cum îi va declara autorului – maiorul Radu Ţinu îşi va anunţa soţia că sâmbătă seara vor merge la Operă, la un spectacol. Comisia senatorială însă aduce un amănunt foarte important în perspectiva evenimentelor: „În aceeaşi noapte, în jurul orei 23.00 (15.12.1989), Radu Bălan informează pe Emil Bobu despre cursul evenimentelor din Timişoara. Se pare, aşa cum rezultă după unele surse, că acesta din urmă ar fi dat dispoziţii de împrăştiere violentă a manifestanţilor" 311. Aşa cum am văzut, Bobu i-a dat lui Bălan o indicaţie vagă, tipică individului şi înaltei nomenclaturi, echivalentă celebrului „descurcă-te!". La ora 23.00 nu mai era nimeni în faţa casei lui László Tökes. Nu aveau pe cine să împrăştie. Lucrătorii filajului şi cei implicaţi în supravegherea grupului din seara precedentă primesc permisiunea să meargă să mănânce şi să se odihnească, lăsând în misiune doar doi agenţi. Ascultat în continuare, László Tökes priveşte pe după perdele strada, confundă o maşină oarecare staţionată întâmplător în apropiere cu maşina filajului şi hotărăşte să se culce. Nu ştim dacă intenţiona să iasă şi a renunţat.

Însă cea mai surprinzătoare mărturie despre evenimentele care vor porni în 16 decembrie 1989 vine de la un revoluţionar implicat mai demult în activităţi anticomuniste şi chiar într-o tentativă de asasinat asupra lui Nicolae Ceauşescu. Dănilă Mihoc, membru al cultului baptist, a declarat la l aprilie 1994 Comisiei senatoriale, practic, că este autorul revoluţiei din Timişoara. El pregătise încă din 1988 eliminarea şefului statului: „Ne-am gândit cum să-l asasinăm pe Ceauşescu. Şedinţele le ţineam la o creşă pe strada Fagului. Portarul era de-al nostru. Am făcut rost de otravă prin C. Emanuil care lucra la Solventul. Ceauşescu urma să vină la deschiderea anului de învăţământ. Dar eu am fost reţinut la băile Neptun şi atunci acţiunea noastră a fost stopată. Voiam să-l împungem, să-l înţepăm cu ace otrăvite pe Ceauşescu" 312. Revoluţionarul Dănilă Mihoc a explicat mai departe senatorilor felul în care a organizat rezistenţa împotriva

autorităţilor, având în vedere că acestea nu pe Tökes îl vizau, ci pe pastorul Dugulescu din Timişoara: „Încă din august ’89 am intrat în legătură şi cu pastorul Tökes. L-am asigurat că-l vom ajuta. La sfârşitul lui noiembrie iarăşi făceam evanghelizări. şi la începutul lui decembrie. Spuneam credincioşilor de pastorul Tökes, că are necazuri, şi mergeau la casa lui. Trebuia prima dată evacuat Dugulescu, pentru că din aprilie 89 s-a interzis evanghelizarea tinerilor. Dar cazul Tökes a devenit mai actual. S-au ocupat de el, urmând să-l evacueze pe Dugulescu după aceea. Comuniştii îi aţâţau pe români contra ungurilor prin fabrici, spuneau de Budapesta, pentru a-i învrăjbi. I-am cunoscut pe cei de lângă Tökes. Din 10 decembrie până în 15 zilnic am organizat «pichete» în faţa casei lui Tökes. Am zis să vorbim mai mult româneşte în piaţă. Eram noi, baptiştii, penticostalii şi reformaţii lui Tökes”. Este adevărat că nicio informaţie nu confirmă pichetarea locuinţei lui Tökes încă din 10 decembrie, aceasta fiind de altfel păzită cum am arătat, dar se pare că avem în mărturia revoluţionarului Dănilă Mihoc o altă dimensiune a evenimentelor, şi anume războiul religios, „în 15 am făcut o şedinţă comună – a relatat mai departe revoluţionarul timişorean senatorilor –, reprezentanţii de la culte (Tökes era foarte distrus, moralul foarte scăzut, soţia gravidă). Am discutat în biroul lui Tökes. I-am adus şi o sumă de bani, i-am adus şi alimente. Era şi un inginer Csapo (a fost şi el arestat) şi alţii. Am luat cuvântul, am spus că aici va veni foarte multă lume, vor veni şi elevi, vom face grupuri şi grupuleţe, că vom scoate studenţii. La planul meu Tökes a spus că mai bine murim noi aici câţiva decât să riscăm. Dar i-am spus că nu mai putem aştepta, în piaţă era lume din ce în ce mai multă. Lumea striga să iasă Mihoc, pentru că credeau că m-au arestat. Dar eu eram bine gardat, aveam caratişti”. Este remarcabil spiritul de sacrificiu al lui László Tökes în acele momente, dar nu putem să nu remarcăm că, în opinia lui Dănilă Mihoc, nu Tökes era vizat de iminenta arestare, ci chiar Dănilă Mihoc, care, din fericire, era gardat de

caratişti baptişti. Am avea de-a face, aşadar, cu o confuzie a autorităţilor, organizatorul revoluţiei fiind cu totul altcineva decât pastorul maghiar. Cultele baptist, penticostal şi reformat reuşiseră astfel să deruteze Securitatea într-o atât de mare măsură încât războiul religios s-a putut declanşa în acea seară, luându-i pe toţi prin surprindere. Acest fapt este întărit de următoarea declaraţie a revoluţionarului Dănilă Mihoc: „Am spus că pe 16 venim iarăşi aici, că ori vreţi, ori nu vreţi, noi venim aici şi o facem (revoluţia), că altă ocazie nu mai prindem. Am stat şi noaptea acolo. La fratele Tökes am discutat că nu lovim, că ne adunăm cu luminări. Dugulescu a acceptat să punem luminări, cu toate că la neoprotestanţi nu se obişnuia, doar cu scopul să atragem şi ortodocşi, în 16 (decembrie) Dugulescu a întârziat pentru că avea evanghelizare la biserica lui. La Tökes, când am intrat, era acolo cu comitetul lui. I-am spus informaţia că vor să-l scoată cu uslaşii prin spate, să-l răpească. I-am spus că noi suntem decişi să începem. El ezita, a spus să nu începem nimic, mai bine moare el. Oamenii lui Tökes m-au condus afară. Am planificat să punem în faţă femei gravide şi handicapaţi, noi îi păzim în spate şi pe flancuri, să mergem la Judeţeană de Partid, să cerem demisia lui Ceauşescu şi a Guvernului”. Fără îndoială că strategia de inspiraţie irakiană de a pune gravide şi handicapaţi, păziţi din spate şi din flancuri, în faţa manifestanţilor ar putea explica şi succesul atacului asupra magazinelor şi Comitetului Judeţean de Partid, dar şi numărul mare de morţi de la Timişoara. „A venit fratele Dugulescu – spune mai departe Mihoc. Tökes şi-a schimbat moralul, a fost foarte fericit când a văzut câtă lume s-a adunat. A apărut Moţ, primarul, s-a băgat la Tökes cu alţi comunişti, noi îi huiduiam, strigam lozinci. Moţ n-a putut ţine cuvântarea, l-am huiduit, a plecat. Am primit o informaţie că Dugulescu va fi arestat, l-am scos de acolo”. A existat într-adevăr o versiune că unele persoane prezente în faţa imobilului în care locuia Tökes ar fi fost enoriaşi ai pastorului baptist Dugulescu care doreau să se solidarizeze cu Tökes.

Securitatea infirmă versiunea, biserica pastorului Dugulescu fiind un loc liniştit şi sigur. Totuşi, nu trebuie exclusă implicarea enoriaşilor altor culte, având în vedere faptul real că în faţa parohiei reformate erau persoane cu luminări aprinse, simbol care nu face parte din recuzita cultului reformat. Cercetarea la faţa locului a arătat că în zilele de sâmbătă şi duminică lăcaşul de cult al Pastorului Dugulescu era pustiu. De altfel, nici baptiştii nu folosesc luminări, în sfârşit, revoluţionarul Dănilă Mihoc a furnizat Comisiei senatoriale de l aprilie 1994 şi o informaţie ultrasecreta şi care ar putea schimba întreaga imagine pe care o avem despre evenimentele de la Timişoara: „Încă din Piaţa Maria s-a strigat «Jos comunismul!», «Vrempâine!», «Doina Cornea!», «Anablandiana!», Pe cei care nu strigau «Jos comunismul!» i-am izolat. Aşa l-am izolat şi pe Claudiu Iordache. Pentru Timişoara erau pregătiţi să arunce bombe" 313. Este mai puţin credibil că un grup minoritar care striga „Jos comunismul!" îi putea izola pe cei din grupul majoritar care nu strigau „Jos comunismul!", dar bombardarea Timişoarei trebuie să fie cumva legată de declaraţia de mai târziu a Elenei Ceauşescu de a rade oraşul de pe faţa pământului sau face parte din delirul revoluţionar al unor astfel de persoane suspecte. Din păcate, nici ofiţerii de aviaţie din Timişoara care au format celebra CADA nu au vrut să dezvăluie existenţa unui astfel de ordin. Ceea ce a rămas în memoria documentelor şi amintirilor este doar faptul că magazinele au fost „bombardate" de jos. Astfel de scenarii inventate de mitomani au circulat şi încă mai domină fondul relatărilor despre evenimentele de la Timişoara. Nu l-am reprodus întâmplător. Numeroşi indivizi exaltaţi, de cele mai multe ori neparticipanţi la evenimente, auzind totul din zvon, sau simpli martori de pe margine la una sau două din secvenţele revoltei de la Timişoara au umplut ziarele şi cărţile cu fanteziile lor. Ei sunt şi principalii denigratori ai revoltei populare, falsificatorii faptelor istorice şi distrugătorii cei mai temeinici ai rolului important al Timişoarei în procesul revoluţionar început la Iaşi.

Pentru noaptea de 15 spre 16 decembrie rămâne semnificativ conţinutul convorbirii dintre Bălan şi Bobu sau dintre Ceauşescu şi Bălan. O întâmplare anume petrecută a doua zi ne poate da un răspuns convingător.

Ziua de 16 decembrie, înainte de ora 17.00. A doua zi dimineaţă (16 decembrie 1989) Securitatea judeţului Timiş îşi desfăşoară activitatea normal. Aşa cum am arătat, în jurul orei 08.30 manifestantul Simion Cherlea vine să discute cu Radu Ţinu, apoi maiorul va lucra împreună cu locotenent-colonelul Kope R. la întocmirea raportului referitor la agentul maghiar Varga Ladislau, cel care luase contact cu Ambasada Ungariei. Filajul prezintă şi el raportullinişte, „în dimineaţa de 16 decembrie 1989, la ora 08.00 – declara în proces Ion Florea, fost secretar al Comitetului Judeţean Timiş al plR –, am fost chemat de Radu Bălan, odată cu mine venind şi ceilalţi secretari: Bolog Vasile, Avram Teodorea, Boiboreanu Viorica şi Lazureami Aurel. Bălan Radu ne-a informat cu privire la cazul Tökes şi anume că în Piaţa Maria s-au adunat trei-patru sute de persoane care-şi exprimau opoziţia faţă de măsura de evacuare a pastorului ce urma a fi luată. Primul secretar ne-a informat că pentru dezorganizarea acelei manifestaţii urmează a fi infiltraţi alţi patru-cinci sute de oameni cu diferite responsabilităţi pe linia muncii de partid sau de sindicat. Ne-a mai precizat că deja printre aceşti demonstranţi se găsesc lucrători din aparatul Inspectoratului Judeţean al Ministerului de Interne”. 314 Având în vedere că la ora 08.00 nu era nimeni în faţa casei parohiale, decizia lui Bălan pare de neînţeles. Ea capătă un înţeles – determinat şi de natura măsurii care urma a fi luată-doar dacă în noaptea de 15 spre 16 decembrie Emil Bobu l-a informat de Nicolae Ceauşescu asupra convorbirii sale cu Bălan, iar Ceauşescu l-a sunat tot în aceeaşi noapte pe Bălan la Timişoara şi i-a cerut să ia măsura neinspirată, dar tipică lui Ceauşescu, de a aduce muncitori care să-i ia la bătaie pe manifestanţii din faţa casei lui Tökes. şi Bălan, şi Bobu au ascuns în proces această convorbire de noapte cu Ceauşescu, pentru că ordinul lui Ceauşescu se află la

originea evenimentelor, iar ei l-au executat, tot ca nişte oameni lipsiţi de judecată. Convorbirile telefonice Bâlan-Bobu-Ceauşescu sunt semnalate de Comisia senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, fără a cita stenogramele. Totodată, printr-o hotărâre neconstituţională, Senatul României împiedică accesul la documentele revoluţiei aflate în arhiva sa. Să ne uităm la text şi să vedem ce conţine, îşi poate cineva imagina „infiltrarea" a patru-cinci sute de cadre ale partidului printre două-trei sute de manifestanţi? Este hilar. Ce fel de „infiltrare" poate fi aceea a unui grup masiv de oameni care depăşeşte ca număr pe cel al manifestanţilor? Nu, este clar că au fost trimişi la bătaie, iar această măsură este tipică unui singur om – Nicolae Ceauşescu. Să ne amintim că în timpul teleconferinţei din 21 decembrie 1989, Ceauşescu va invoca trecutul său de membru al grupelor de şoc organizate de sovietici pe străzile Bucureştilor în anii 1944 – 1947, pe care populaţia i-a identificat sub numele de „mardeiaşi": „Reamintesc numai că în Bucureşti funcţionau înainte asemenea grupe şi nu îndrăznea nimeni, niciun huligan nu îndrăznea să ridice capul pe bulevardele Capitalei. Este adevărat, am fost atunci criticaţi că sunt prea aspre – este demult –, dar le-am spus că trebuie să fie şi mai aspre cu cei care încalcă legile" 315. Toţi biografii, cu excepţia celor plătiţi de el, confirmă prezenţa lui Nicolae Ceauşescu în grupurile de bătăuşi de pe străzile Bucureştilor, dar şi la conducerea unor astfel de echipe în perioada colectivizării forţate.

După ora 09.00 încep să se adune mai întâi cei patru enoriaşi de serviciu, apoi aproximativ 10 curioşi. La un moment dat strada se goleşte subit. Nimeni nu înţelege din ce cauză, şi ofiţerii de Securitate coboară pentru a investiga. Pe Bulevardul 6 Martie trecuse o maşină de vidanja care avea scăpări tehnologice şi lăsase pe caldarâm o dâră de materii fecale urât mirositoare. Persoanele din faţa casei lui Tökes se împrăştiaseră pentru a scăpa de mirosul insuportabil. Se îndeplinea una din constatările celebre ale lui Petre Tuţea: „Toate revoluţiile

se umplu până la urmă de căcaţ şi sânge”. Intor-mat asupra acelui incident, Radu Ţinu cere aprobarea ca vidanja să fie oprită şi pusă să mai treacă o dată. Colonelul Sima, şeful Securităţii Timiş, consideră propunerea neserioasă şi nu o aprobă. Maiorul Ţinu propune atunci ca în intersecţia străzilor Treboniu Laurian şi Timotei Cipariu să fie amplasat un miliţian care să dirijeze circulaţia camioanelor grele pe Timotei Cipariu astfel încât să nu se poată aduna o mulţime care să ocupe strada. Colonelul Sima respinge şi această propunere pe motiv că, dimpotrivă, camioanele ar putea fi blocate acolo şi va fi foarte greu să le deblocheze apoi.

Pentru acest moment al zilei, dar şi pentru intervalul foarte mare dintre orele 10.00 şi 17.30 Comisia senatorială are o versiune din păcate prea schematică. Se afirmă că la ora 10.00 Nicolae Ceauşescu a luat legătura cu primul-secretar Radu Bălan şi a dispus „măsuri concrete printre care şi evacuarea imediată şi necondiţionată a pastorului la noul loc de muncă. Dictatorul devenise nervos” 316. Nu avem stenograma convorbirii telefonice, dar din ceea ce se întâmplase în 15 decembrie şi din reconstituirea făcută din relatările revoluţionarilor şi ale ofiţerilor Securităţii un interes al lui Ceauşescu pentru situaţia de la Timişoara este perfect plauzibil. Bobu fusese sunat noaptea de Bălan şi apoi acesta l-a informat pe şeful statului acasă. Ceauşescu a sunat şi probabil că Bălan l-a informat asupra faptului că evacuarea ar putea fi împiedicată de prezenţa unui grup de oameni în faţa casei lui Tökes. Iarăşi în tonul cunoscut, Ceauşescu a ordonat efectuarea evacuării imediat, adică în ziua de 16 decembrie cum era prevăzut în hotărârea judecătorească, fără să ţină cont că legea obliga la executarea sentinţei în prima zi lucrătoare. Este, de asemenea, posibil ca Bălan să-l fi informat că duminică László Tökes avea slujbă şi ar fi putut profita de ocazie pentru a incita lumea la nesupunere civică. Nu ne trebuie prea multe investigaţii ca să ne imaginăm că Ceauşescu a cerut să se ia măsuri „pe linie de partid”, de „influenţare obştească”, adică altfel spus muncitorii, oamenii muncii

din Timişoara să ia atitudine şi să intervină pentru executarea sentinţei judecătoreşti, dar mai ales pentru a-i lua la bătaie pe cei strânşi în faţa casei lui Tökes. Acesta era patentul gândirii lui Ceauşescu, primitiv, rămas la anii 1945 – 1948, când făcuse parte din acel grup de şoc instruit de sovietici pentru încăierările cu „fasciştii" din centrul Bucureştilor. Subliniem însă că ordinul dat de Bălan subalternilor săi a fost la ora 08.00 în timp ce discuţia invocată de Comisia senatorială a avut loc la ora 10.00, ceea ce demonstrează existenţa unei alte convorbiri, de noapte. Oricum, după convorbirea de dimineaţă cu Nicolae Ceauşescu, primul-secretar Radu Bălan hotărăşte să nu execute ordinul secretarului general: „Sâmbătă, 16 decembrie 1989, la ora 10.00, m-a sunat Ceauşescu Nicolae, interesându-se de situaţia privitoare la pastorul amintit. I-am expus-o aşa cum era în realitate, susţinând că nu se poate trece la evacuare, deoarece hotărârea judecătorească nu era încă executabilă. El mi-a ordonat să trec de îndată la evacuare, lucru pe care însă nu l-am făcut, tocmai în ideea de a nu da naştere la conflicte" 317. Ceauşescu îi cerea să execute un ordin ilegal. Este primul ordin ilegal dat de Ceauşescu în acea perioadă. Următoarele ordine ilegale date de el vor fi mult mai sângeroase.

Comisia senatorială arată că „în aceeaşi zi, din ordinul ministrului de Interne, în toate unităţile subordonate acestui minister, a fost introdusă Situaţia nr. 2 prevăzută de Ordinul 2030 din 15.05.1972" 318. Nu se precizează ora la care s-a dat ordinul. Ea este importantă, pentru că lipsa acestui amănunt din concluziile Comisiei senatoriale permite confuzia, inducând ideea că în după-amiaza de 16 decembrie situaţia era deosebit de gravă. Ora declarării Situaţiei nr. 2 o aflăm de la generalul Grigorie Ghiţă, în timpul audierii sale din 1994: „În 16 decembrie, ora 20.00, m-a sunat Vlad la domiciliu să mă prezint la Comandament, la Băneâsa, în spatele Institutului de Meteorologie şi Hidrologie (unde este acum Comandamentul trupelor de jandarmi). Am fost informat

de situaţia de la Timişoara. Am luat legătura cu generalul Bunoaica, comandantul brigăzii de la Timişoara, i-am dat misiunea să nu permită intrarea sau ieşirea în biserica reformată din Timişoara. La ora 22.00, s-a ordonat la MI aplicarea Ordinului 230/1973, deci Situaţia nr. 2, stare de alertă a efectivelor. Am transmis ordinul în teritoriu" 319, însă revoluţionarii înşişi, precum şi foştii ofiţeri de Securitate arată că în dimineaţa zilei de 16 decembrie numărul persoanelor strânse în faţa casei lui Tökes era redus. Revoluţionara Veronica Balaj are o amintire romantică despre prima jumătate a acelei zile: „Până la prânz, nu s-a arătat vreun semn că ziua aceea ar fi putut fi deosebită. Era o sâmbătă de sfârşit de an. Un şaisprezece decembrie ca oricare altul. Aşa părea. şi nici nu bănuiam altfel. Atâta că vremea se încălzise peste aşteptări. Soarele se hlizea în ciuda calendarului în care scria mijloc de decembrie" 320. Temperatura maximă la Timişoara în ziua de 16 decembrie 1989 va fi de 16 grade Celsius.

Avem temeiuri să credem că, începând cu ora 11.00, în sediul Comitetului Judeţean de Partid s-a dezvoltat un conflict personal între primul-secretar Radu Bălan şi fostul prim-secretar Ilie Matei. Bălan va arăta în proces că „tot în aceeaşi zi, la ora 11.00, la Comitetul Judeţean de Partid şi-a făcut apariţia Matei Ilie, secretar al CC al PCR, care era învoit pentru a-şi rezolva unele probleme familiale. L-am pus pe acesta în temă cu situaţia creată în jurul pastorului menţionat, cu ordinul dat de Ceauşescu de a se trece la evacuare, la care Matei Ilie a fost de părere că trebuie să se pună în executare hotărârea de evacuare" 321. S-a născut o contradicţie între cei doi lideri comunişti locali, provenită din faptul că Ilie Matei era fostul prim-secretar al judeţului Timişoara, iar Bălan îi luase locul doar de o lună şi jumătate. Conform unor surse din PriMăria Timişoarei, Matei cunoştea foarte bine cazul Tökes, fusese implicat în emiterea ordinului de evacuare şi îl considera pe Bălan încă nefamiliarizat cu situaţia judeţului şi cu a lui Tökes în particular. Radu Bălan nu dorea să-şi înceapă conducerea judeţului cu acte de violenţă şi, în plus, fiind

prizonierul unei imagini clasice, larg răspândite, că Timişoara este un oraş civilizat, a mizat pe reacţia civilizată a cetăţenilor. Pentru Ilie Matei însă, proaspăt promovat secretar în CC, ordinul lui Ceauşescu era literă de lege. Faptul că Bălan a refuzat să execute acest ordin a generat starea de conflict şi poate şi un telefon la Bucureşti. Avem astfel ipoteza unei diferenţe majore de opinie tocmai la nivelul deciziei superioare pe plan local. Mai târziu, în seara zilei de 17 decembrie, Bălan îi va declara revoluţionarului Ioan Savu: „Am vorbit cu oamenii, Savule. Am vorbit, dar n-am putut face mai mult pentru că sosise Matei, pentru că veniseră generalii” 322.

Să ne lămurim asupra problemei evacuării lui László Tökes. În primul rând să reamintim că acesta ocupa ilegal apartamentul din clădirea situată în strada Timotei Cipariu. În al doilea rând, legalitatea acţiunii de evacuare era stabilită prin Codul de Procedură Civilă. Potrivit prevederilor art. 385 din Codul de Procedură Civilă, în vigoare la acea dată, „nicio executare nu se va putea face înainte de ora 8 dimineaţa şi după ora 6 seara”. Dar art. 386, în vigoare la acea dată, prevedea că „executarea silită nu se va putea face în zilele nelucrătoare, potrivit legii, afară de cazurile urgente în care executarea poate fi încuviinţată de preşedintele instanţei de executare”. Aşadar, în caz de urgenţă, Tökes putea fi evacuat în orice zi, între orele 08.00 şi 18.00, cu încuviinţarea preşedintelui Tribunalului Timiş, dacă intervenea un „caz de urgenţă”. Întâmplările din noaptea de 15 spre 16 decembrie nu întruneau condiţiile cazului de urgenţă, astfel că ordinul de evacuare forţată dat de Ceauşescu era ilegal.

În jurul orei 12.00 în dreptul imobilului în care locuia Tökes erau strânse aproximativ 30 de persoane. De această dată procentul curioşilor, al celor care poate încercau o solidarizare mută cu pastorul Tökes este dominant; dintre cele aproximativ 30 de persoane lipsesc indivizii lumii interlope din ziua precedentă. La ora 13.00 maiorul Radu Ţinu îl sună la Bucureşti pe şeful Direcţiei I din DSS, colonelul Raţiu, şi îi raportează, printre altele:

„Nu e bine ce se întâmplă. E o bâlbâială la partid, habar n-au ce să facă”. Este vorba, fără îndoială, de conflictul Bălan-Matei din sediul CJP. La câteva minute după ora 14.00 străzile din apropiere se animă şi tramvaiele devin ceva mai aglomerate. Pentru cei care nu sunt familiarizaţi cu Piaţa Maria din Timişoara, trebuie precizat că aceasta este un nod important de circulaţie, locul unde angajaţii întreprinderilor de la periferie schimbă tramvaiele venite din trei direcţii diferite, pentru tramvaiele care circulă spre centru, în Piaţa Maria, în mod normal la ore de vârf, se adunau pentru a lua alte mijloace de transport multe sute de persoane. Aşadar, posibilitatea de a vedea ce se întâmplă câţiva paşi mai încolo, la casa parohială, era maximă, iar şansele ca un călător curios să întârzie pentru a afla ce se întâmplă treceau mult peste 50%. Era sâmbătă, şi programul de lucru al întreprinderilor timişorene se încheia la ora 14.00. În jurul orei 16.00 în strada Timotei Cipariu apare un grup compact, de aproximativ 60 – 70 de persoane care se opreşte în dreptul casei lui Tökes, ocupând şi o parte din carosabil. Securitatea îşi trimite rapid oamenii printre cei veniţi, iar Radu Ţinu se duce personal pentru a afla ce se întâmplă. pe la ziaristul Teodor (Doru) Burza, venit în scurt timp şi el la faţa locului, află că sunt sindicalişti trimişi de primarul Petre Moţ să împiedice adunarea manifestanţilor şi, la nevoie, să-i împrăştie. Prin această decizie stupidă, autorităţile locale constituie ele însele un grup masiv de peste 100 de persoane în faţa casei lui Tökes, trezind curiozitatea trecătorilor. Mulţi dintre ei se vor opri şi apoi vor rămâne pe loc pentru a vedea ce se mai întâmplă. Alţii vor staţiona un timp, se vor duce acasă să mănânce şi să-şi rezolve unele probleme casnice, însă hotărâţi să revină pe seară. Sindicaliştii – persoane cu funcţii pe linie de sindicat din mai multe întreprinderi timişorene – devin cu timpul agitaţi, lăsaţi acolo fără nicio conducere, împiedicaţi să se ducă acasă după terminarea programului, preocupaţi ca şi restul persoanelor prezente de lipsurile zilnice, enervaţi că pierd timpul într-un loc lipsit de interes. Li se spusese că în

Timotei Cipariu este un grup violent de iredentişti, de unguri care vor să împiedice punerea în aplicare a unei hotărâri judecătoreşti. Nu se întâmplă nimic din toate astea, în această manevră tipică mentalităţilor comuniste care dominau gândirea activiştilor de partid, de jos şi până la Bobu şi Ceauşescu, trebuie identificat conţinutul discuţiilor telefonice din timpul nopţii şi de dimineaţă dintre Ceauşescu şi Bălan.

Informaţiile obţinute de Comisia senatorială despre convorbirile telefonice la înalt nivel politic între Timişoara şi Bucureşti provin exclusiv de la factori politici locali. Era de aşteptat ca în declaraţiile lor ulterioare, date în procese sau în faţa Comisiei, să ascundă gafa monumentală pe care au făcut-o, dovadă a îngustimii gândirii lor şi a incapacităţii de a conduce o structură, de a gestiona o situaţie oarecare. Le era extrem de greu să recunoască faptul că sunt autorii primei aglomerări importante de oameni din Timotei Cipariu şi mai ales că sindicaliştii pe care i-au trimis acolo, „reprezentanţii clasei muncitoare", „forţa înaintată a partidului" etc., pactizaseră cu micul grup de enoriaşi şi simpatizanţi de acolo, săuii de propagandă, de minciună, de condiţiile mizerabile de trai şi de salarii diminuate. Teza unei mulţimi de 1.000 de persoane prezente în dimineaţa sau după-amiaza zilei de 16 decembrie nu este realistă. Nici autorii cei mai entuziaşti şi înclinaţi spre exagerări nu confirmă aceste cifre, nici jumătate, nici măcar un sfert, în după-amiaza de 16 decembrie, Emil Bobu va lua şi alte măsuri, aşa cum aflăm din declaraţia adjunctului său, Nicolae Mihalache: „În data de 16 decembrie 1989, la ora 16.30, din ordin, m-am prezentat la Bobu Emil care, de faţă cu Constantin Radu, mi-a spus următoarele: «Vei pleca la Timişoara, în cursul acestei nopţi va trebui să fie evacuat un pastor, problema de care se vor ocupa organele Ministerului de Interne. Cumpănaşu Ion va discuta cu pastorul şi îi va preciza noua parohie. Toate indicaţiile necesare au fost transmise şi primului-secretar Radu Bălan. Tu nu vei avea altă sarcină decât aceea de a mă informa cu evoluţia

situaţiei de la Timişoara» „323.

Avem posibilitatea acum să încercăm o reconstituire a evenimentelor şi din punctul de vedere al Securităţii, punct de vedere care a lipsit din analizele anterioare, în primul rând, trebuie subliniat că supravegherea adunărilor de oameni în faţa casei lui Tökes reprezenta doar un aspect, o parte a activităţii Securităţii Timiş, care era mult mai complexă. Din punct de vedere strict profesional, adunarea oamenilor acolo îi deranja pe securişti în îndeplinirea misiunii lor, atât prin faptul că le mobiliza forţele pentru a depista prezenţa unor eventuali instigatori din afară sau din interior, cât şi prin faptul că perturba operaţiile de supraveghere asupra lui Tökes. Este clar că în momentul în care s-au implicat autorităţile locale, Securitatea s-a retras în interiorul misiunilor sale stricte de urmărire informativă. şi să nu uităm că avea în zonă câteva coloane de „turişti" sovietici care tot declarau că se duc în Iugoslavia să petreacă Crăciunul, dar nu mai părăseau împrejurimile Timişoarei. Ei nu se cazau la hoteluri şi dormeau peste noapte în maşini. Dormitul peste noapte în maşină, la jumătatea lui decembrie, presupune fie o rezistenţă fizică ieşită din comun, fie folosirea intensă, pe durata întregii nopţi, a sistemului de încălzire al autoturismului, fapt care produce un consuni de combustibil foarte greu de recuperat. Iarăşi nu trebuie să uităm că nu se găsea benzină şi că la staţiile de alimentare erau cozi imense, zi şi noapte. Este imposibil să neglijăm aceste detalii ale unor întâmplări nefireşti şi ilogice. Coloanele de turişti se aflau la doar câţiva kilometri de Iugoslavia şi totuşi nu treceau graniţa. În cursul zilei, unul sau două autoturisme din coloană plecau în recunoaştere prin oraş, oprindu-se în apropierea unor locuri care vor deveni „aprinse" începând cu seara zilei de 16 decembrie – în faţa Consiliului judeţean, în dreptul aleii ce ducea la Operă, pe străzile din vecinătatea casei lui Tökes. În dimineaţă aceleiaşi zile, două tiruri sovietice vor staţiona pe interzis în apropierea unor unităţi militare din Timişoara, îngreunând accesul. Vor fi îndepărtate de

Miliţie. Mirko Atanaskovici, consulul iugoslav de la Timişoara, care va fi acuzat în timpul proceselor revoluţiei că s-a implicat în revoltă şi se va apăra după aceea că nu a depăşit „cu nimic ceea ce e prevăzut în Convenţia Internaţională privind relaţiile diplomatice internaţionale”, făcea în săptămâna 10 – 16 decembrie trei şi chiar cinci deplasări pe zi în Iugoslavia şi înapoi. El nu ştie sau nu vrea să spună că urmărirea sa nu se reducea la un grănicer care îi număra ieşirile şi intrările pe la graniţa, ci era supravegheat pe teritoriul Iugoslaviei şi interceptat de la Belgrad, astfel că Direcţia de Contraspionaj pe profil cunoştea unde şi în ce măsură încalcă prevederile Convenţiei Internaţionale, în plus, el îşi activase propria reţea de informaţii, între care unii agenţi ai săi au fost identificaţi la casa parohială. Precizăm că în oraşul Timişoara se mai aflau câteva obiective ale supravegherii operative, asemănătoare lui Tökes.

Senatorul Sergiu Nicolaescu a înserat în câteva din volumele sale pe tema revoluţiei un pasaj dintr-un raport al Securităţii: „Concomitent, au apărut şi au început să se manifeste tot mai insistent şi unele grupuri de tineri cu înfăţişări şi ţinute diferite ce păreau a nu aparţine cetăţenilor oraşului. De menţionat că aceste grupuri solicitau paşapoarte, vize, precum şi căldură şi alimente. Totodată, aceştia incitau la acţiune, solicitau şi altor persoane să se alăture lor, iar, dacă unii cetăţeni îi refuzau, erau etichetaţi ca laşi şi fricoşi. S-a încercat folosirea ca tribună a unui tramvai oprit. Printre enoriaşii ce se mişcau în jurul casei parohiale, organele de filaj au identificat agenţi ai spionajului străin care încercau să-şi piardă urma în mulţime” 324. Cercetarea făcută la 14 ani după revoluţie arată că raportul Securităţii invocat de Comisie este o sinteză care acoperă evenimente petrecute pe durata a mai multor ore ale zilei de 16 decembrie. Asocierea lejeră a apariţiei „grupului de tineri” ceva mai hotărâţi cu revendicările lor – paşapoarte, vize, căldură şi alimente – este incorectă. Paşapoarte şi vize cereau doar cele două femei apatride, cunoscute în Timişoara de mai

toată lumea, căldură şi alimente a fost tema primului grup mai serios adunat în faţa casei parohiale, care era format din sindicaliştii primarului Moţ, grupul de tineri a apărut după-amiază târziu şi s-a manifestat cu hotărâre odată cu înserarea, iar oprirea tramvaiului şi identificarea unor agenţi ai spionajului străin s-au întâmplat seara, după ce mişcarea s-a mutat în Piaţa Maria. Declaraţiile foştilor lucrători de Securitate înregistrate după 14 ani de la evenimente şi după ce au trecut prin închisoare şi procese trucate se îndreaptă astăzi spre imagini mai realiste, lucide, spre consideraţii mult mai obiective.

Mult mai importantă decât relatările „fierbinţi" ale anului 1990, înfierbântate de tendinţa spre epopee eroică a revoluţionarilor şi spre exagerarea pericolului din partea ofiţerilor care trebuiau să se apere cumva în nişte procese politice, este faptul că incidentele din zilele de 14, 15 şi din după-amiaza zilei de 16 decembrie nu au fost provocate de László Tökes în niciun fel, că Securitatea nu a înregistrat nicio legătură a lui cu vreo agentură în această perioadă, niciun fel de instigare la revoltă din partea vreunui agent străin. Aceştia existau, erau monitorizaţi cum se învârteau prin jurul casei pastorului reformat, dar de cele mai multe ori comunicau ce se întâmplă sau inventau informaţii din oraş, de la diferite adrese. Până în după-amiaza de 16 decembrie Securitatea a controlat foarte bine câmpul informaţional şi zona de misiune. După orele 15.30 – 16.00, când apar sindicaliştii, după ce conducerea Securităţii Timiş ia legătura cu Bucureştii şi după ce este informat colonelul Raţiu la Direcţia I, în faţa casei lui Tökes este activată o reţea de informatori ai Securităţii române având misiunea să se integreze grupului de manifestanţi şi să informeze asupra intenţiilor acestuia. Primele informaţii provenite de la reţea dezvăluiau faptul că sindicaliştii au devenit nemulţumiţi, că s-au asociat micului grup preexistent, comentând critic măsura de a fi aduşi acolo, apoi întârzierea salariilor, greutăţile pe care le au şi ei acasă. Deja în jurul orei 16,00 colonelul Sima şi maiorul Ţinu informează Comitetul Judeţean de Partid că

grupul de persoane din strada Timotei Cipariu s-a mărit la aproximativ 200 de persoane, că sindicaliştii au pactizat cu primii manifestanţi şi că se conturează un nucleu „asemănător celui de la Braşov”. Conform mărturiilor culese de autor de la foşti ofiţeri de Securitate implicaţi în evenimentele de la Timişoara, Securitatea a ajuns la concluzia, încă din jurul orei 16.00, că manifestaţia se va îndrepta spre sediul Comitetului de Partid pentru a demonstra şi probabil a devasta la fel ca la Braşov. Această concluzie a provenit din culegerea informaţiilor în mijlocul manifestanţilor, unde se discutau aprins temele sociale cunoscute şi valabile în orice colţ al ţării: lipsa de alimente, lipsa căldurii în case, cozile la benzină, dar mai ales neplata salariilor la timp sau diminuarea lor pentru nerealizarea planului. Datele culese de la informatori aveau caracterul unei descrieri de situaţie relativ calmă, dar în tonul tipic al discuţiilor la margine de trotuar în care oamenii se vaită, îşi dau cu părerea, îşi povestesc tot felul de necazuri. Informatorii ieşeau din mulţime şi sunau de la telefoane publice sau se duceau acasă şi nu se mai întorceau la casa parohială. Este un semnal că situaţia de acolo nu era alarmantă sau, cum aveau să recunoască după revoluţie ofiţerii, un simptom că informatorii nu mai aveau chef să rămână legaţi de angajamentele lor. Oricum în faţa casei parohiale nu era vorba de mii de oameni, cum eronat s-a afirmat. În jurul orei 17.00, Lorin Fortuna şi Claudiu Iordache se duc şi ei în strada Timotei Cipariu împreună cu familiile. Probabil că mulţi dintre timişorenii prezenţi au venit acolo din curiozitate, în aceleaşi informări telefonice a apărut şi amănuntul că la alimentara din Piaţa Maria se adusese bere, după foarte mult timp, şi că mulţi au cumpărat şi au consumat-o pe loc. În zilele de 15 şi 16 la Timişoara în întreprinderi s-au plătit salarii (chenzina), majoritatea salariaţilor primind sume reduse procentual din cauza neîndeplinirii planului. Deşi ulterior s-a încercat specularea acestui detaliu, ca făcând parte dintr-un plan, aprovizionarea cu bere după mult timp în care acest produs lipsise a fost pur întâmplătoare, fapt pe

care l-a verificat chiar Securitatea. Instituţia care s-a ocupat din ordin de supravegherea aprovizionării corespunzătoare cu alimente a oraşului Timişoara pentru sărbătorile de iarnă a fost Miliţia. În Planul de măsuri pentru acţiunea ORIENT-89 din 2 decembrie 1989, la Capitolul III, art. 17, alin. b, Miliţia primea misiunea de a supraveghea „desfacerea produselor alimentare în scopul prevenirii stărilor de spirit necorespunzătoare”. La alimentara din colţ de la Piaţa Maria a ieşit invers.

Prezenţa unor persoane aflate sub influenţa alcoolului în astfel de situaţii nu trebuie să creeze proteste ritoase şi nici speculaţii că se încearcă minimalizarea revoltei, compromiterea revoluţionarilor şi eventual adoptarea poziţiei aberante a lui Ceauşescu faţă de timişorenii care s-au revoltat atunci, că erau beţivi, huligani sau agenţi străini. Consumul de alcool în stradă, în frig, în mobilizarea curajului este o realitate cunoscută de oricine doreşte să-şi păstreze obiectivitatea şi refuză ipocrizia. Nu ne-am fi oprit asupra acestui detaliu dacă nu ni s-ar fi părut, în ciuda frivolităţii sale aparente, mai important decât alte detalii. Cititorul este invitat să nu uite că asupra modului în care s-a produs explozia de nemulţumire din Piaţa Maria au existat în presă, imediat după victoria revoltei populare, şi alte opinii, care au indicat şi altă provenienţă a violenţei: oameni drogaţi, agenţi şi instigatori străini, diversionişti ai Armatei sau Securităţii care au înscenat totul ca să provoace represiunea. Acestea sunt aberaţii de pe cealaltă parte a baricadei. Cititorul are astfel la dispoziţie posibilitatea de a alege singur în ce măsură agitaţia din Piaţa Maria a fost provocată de diversionişti profesionişti sau de nişte oameni nemulţumiţi de condiţiile de viaţă, între care unii se încălziseră cu bere la sticle de un kilogram şi prinseseră curaj. Tentaţia de a construi eroi impecabili este de când lumea. Când este portretizat Siegfried, marele erou din Cântecul Nibelungilor, nu se folosesc pasajele epopeii în care Kriemhild descrie cum o zvânta în bătăi soţul ei şi o umplea de vânătăi. Între instrucţiunile pe care le lasă

Napoleon generalului Kléber în Egipt, atunci când hotărăşte să se întoarcă în Franţa, nu vom găsi şi ordinul de a otrăvi cei 3 050 de soldaţi francezi bolnavi şi răniţi pentru că îngreunau retragerea. Acest ordin cinic nu figurează pe niciun monument.

În jurul orei 17.00 din după-amiaza zilei de 16 decembrie în zona străzii Timotei Cipariu şi a Pieţei Maria se strânseseră aproximativ 200 – 300 de persoane. Cifrele participanţilor la incidentele din acea seară sunt de 800 de persoane (estimarea Securităţii) sau aproximativ 1.000 – 2000 (estimarea unor revoluţionari). Felul în care a evoluat constituirea massei de protest din strada Timotei Cipariu poate fi reconstituită până la un punct din mărturiile – altfel destul de puţine şi vagi – ale unor participanţi intervievaţi de Titus Suciu şi de Marius Mioc. Astfel, Sandu Hanus trece pe acolo după ora 14.00 şi vede aproximativ 80 – 100 de persoane. Se duce acasă şi seara află de la soacra sa că se adunaseră, după ora 18.00, peste 2000 de persoane (cifră exagerată). Studentul israelian Cristian Bogdan ajunge la faţa locului în jurul orei 16.30 şi apreciază grupul la ceva mai mulţi de 100 de oameni. După ora 16.00 ajunge în Piaţa Maria şi martorul Gheorghe Curpaş, care se postează lângă balustrada refugiului pentru pietoni din staţia de tramvai a Pieţei Maria şi priveşte în lungul străzii Timotei Cipariu. El afirmă că erau mai puţin de 200 de persoane şi că, în momentul în care a hotărât să pătrundă în mulţime, a recunoscut foarte uşor că adunarea era înţesată cu oameni ai Miliţiei în civil. Pe câţiva chiar îi cunoştea: „Un oarecare Enache, un plutonier ce lucrase la Miliţia din Remetea, de un timp activând la municipiu; căpitanul Rădulescu, de la Miliţia economică; şi un altul pe care ştiu că-l cheamă Roman” 326. Martorii selectaţi de Marius Mioc îşi încep relatările după ora 17.00, oră care se pare că a reprezentat un fel de prag al evenimentelor. Oricum, pentru a identifica cât mai bine evoluţia mulţimii, orice număr de persoane în preajma cifrei de 100, invocat de martori, se referă la următoarea componenţă: informatorii

Securităţii, filajul, micul grup de enoriaşi (8 – 12 persoane), câţiva cetăţeni curioşi sau intim solidari cu Tökes (aproximativ 20 – 30) şi grupul masiv de sindicalişti adus de primarul Moţ (60 – 70 de persoane). Dincolo de aceste cifre sunt cei care se adună după ora 16.00 din curiozitate, văzând mulţimea neobişnuită din faţa casei lui Tökes (majoritatea), cei câţiva care au afirmat după revoluţie că aşteptau un prilej pentru a-şi manifesta protestul şi grupul de tineri energici care apare şi face prima agitaţie.

16 decembrie, după ora 17.00. La câteva minute după ora 17.00 în zona de adunare se produce un eveniment pe care îl considerăm determinant. László Tökes iese de mai multe ori la fereastră sau transmite prin apropiaţii săi mulţimii să plece din faţa casei, în pofida teoriilor despre incitare cu care a fost intoxicată şi Comisia senatorială, şi presa, László Tökes a acţionat în seara zilei de 16 decembrie pentru încetarea manifestaţiei şi părăsirea străzii. Conform enoriaşului Gazda Arpad, care se afla în casă cu Tökes, acesta a considerat adunarea din faţa casei sale o provocare a Securităţii (este posibil să fi aflat de cei 60 – 70 de sindicalişti) şi a ieşit de mai multe ori cerând oamenilor să plece, să se ducă acasă pentru că este în siguranţă şi nu-l ameninţă nimeni. El respecta înţelegerea din ziua precedentă cu primarul Petre Moţ. De altfel, dimineaţă apăruseră geamgiii şi puseseră geamurile care lipseau, Tökes fusese aprovizionat cu lemne şi alimente, iar doctorii veniseră să o consulte pe soţia însărcinată a pastorului. Colonelul de Securitate Pele confirmă scena: „Tökes îndemna oamenii să se împrăştie, le vorbea din geam, probabil că s-a speriat că s-a adunat atâta lume”. Această scenă a avut un anumit echivoc. Nucleul de adepţi ai lui Tökes a început la un moment dat să scandeze „Libertate!”, fiind vorba de „libertate” pentru pastorul reformat. Acest strigăt a fost interpretat apoi ca un strigăt de libertate pentru poporul român, împotriva lui Ceauşescu. Nicio legătură. Conform mărturiei celui mai serios şi echilibrat martor de la Timişoara, Miodrag Milin,

Tökes iese la fereastră, „a făcut apoi semn şi le-a zis: «Dar eu sunt liber!». Lumea din faţă însă a întrebat: «Cine este în spatele dumneavoastră?» Pastorul a propus să vină cinci persoane, ca să se convingă. Nu a mers nimeni” 327. Fără îndoială că dezamorsarea legendei cu securiştii care sunt în spate nu convenea, de aceea nu s-a dus nimeni atunci să verifice. Oamenii au fost incitaţi să scandeze în continuare, fapt care l-a deranjat pe Tökes. „Acesta a ieşit la geam, zicând: «Plecaţi acasă, nu vă periclitaţi viaţa pentru mine, nu mă vor lua, mi-au dat asigurări» „328, în faţa intervenţiilor repetate ale lui László Tökes de a fi lăsat în pace, din mulţime se lansează ideea că pastorul este cumva prizonier al Securităţii, că este forţat de securiştii care se află înăuntru să dezamorseze adunarea. Este firesc să acceptăm că oamenii care veniseră să se solidarizeze cu pastorul erau contrariaţi că acesta de fapt îi gonea. „Domnul Tökes – povesteşte martorul Gheorghe Curpaş – a apărut la fereastră pe la 17 şi un sfert, spunând celor de jos: «Fraţilor, nu sunt în pericol, nu e înăuntru niciun securist». N-a prea fost crezut, un tânăr a şi încercat să pătrundă pe fereastră, alţii îi băteau la uşă, toţi crezând că pastorul se găsea sub ameninţarea organelor de represiune. Pentru că oamenii de la uşă au insistat, după un timp pastorul a apărut din nou: «Fraţilor, repet, nu sunt în pericol. Pe de altă parte, v-aş ruga să mă lăsaţi să-mi pregătesc predica pentru mâine. Ştiu, vreţi să mă ajutaţi, dar îmi faceţi numai greutăţi. Repet, nu sunt în pericol. Dacă vreţi să vă convingeţi, formaţi o delegaţie de trei inşi…» „329 Martorul Matei Adrian Kah dă mai multe detalii, între care unul pare semnificativ – în imobil au intrat mai mulţi cetăţeni, scotocind prin încăperi în căutarea securiştilor. Comicul scenei vine şi din faptul că la ora aia securiştii se retrăseseră din mulţime şi ascultau în căşti amuzaţi comentariile zeloşilor. Apoi Kah A.M. identifică „un tip, bine aburit, care susţinea că-l apără pe pastor”, lucrător la întreprinderea Electromotor. Agitaţia devine mai mare cu cât înţeleg mai bine că Tökes îi goneşte. El va declara mai târziu: „Crezând că procedez

cum trebuie, pentru că oamenii erau din ce în ce mai agitaţi, i-am sfătuit de mai multe ori să meargă acasă. Era târziu, nu mai puteau fi struniţi, începuseră să scandeze lozinci, de-acum numărul românilor era poate 80%, se adunaseră deja câteva mii (sic!) şi voiau parcă altceva, altceva decât să mă păzească pe mine. Se conturase, adică, o stare revoluţionară, de altfel oamenii m-au chemat, m-au chemat între ei, în mijlocul lor330. László Tökes îi refuză. Câţiva tineri din anturajul său îi gonesc pe un ton mai ferm, cerându-le să se ducă în altă parte. Grupul de agitatori se instalează în Piaţa Maria.

Eşecul căutării securiştilor din casa lui Tökes, dar mai ales demersurile insistente ale acestuia de a fi lăsat în pace au avut un efect aşteptat asupra agitatorilor acelei mulţimi. Ei au pierdut la scurt timp după ora 17.00 din ziua de 16 decembrie CAUZA care le alimenta agitaţia. Practic, cazul Tökes se închide aici. Înfuriaţi că au rămas fără o CAUZĂ, agitatorii sau cei mai curajoşi şi îndârjiţi revoluţionari – cum dorim să-i numim – caută rapid o altă CAUZĂ. Aceasta se afla la îndemână şi se tot acumulase în orele de discuţii, încălzire cu bere şi agitaţie din faţa casei. Este clipa în care interesul pentru pastorul reformat László Tökes se transferă protestului social.

Teza conform căreia sursa revoltei de la Timişoara şi a revoluţiei în general este László Tökes este falsă. Revolta a început la Iaşi, având un puternic caracter politic, şi a renăscut la Timişoara prin tentativa unui grup dur aflat în legături cu Ungaria de a prelua de la cei câţiva români revoltaţi protestele lor cu caracter social. Deşi însuşi martorii subliniază că întreaga desfăşurare a incidentului a fost filmată şi înregistrată de Securitate şi în consecinţă aceasta deţine probele realităţii, foştii ofiţeri afirmă în continuare că nu s-a strigat nicio lozincă anticeauşistă în faţa casei lui Tökes. Chiar şi martori care insistă să afirme că lozincile anticomuniste au existat încă de acolo, subliniază că pastorul László Tökes nu s-a asociat acestora, ci dimpotrivă a cerut că aşa ceva să nu fie legat de el. Din rapoartele de filaj şi înregistrările audio-video ale

Securităţii, precum şi din mărturiile foştilor ofiţeri reiese că primele manifestări zgomotoase de după ora 17.00 au avut un caracter exclusiv social şi că s-a strigat «Vrem lapte!», «Vrem pâine!», «Vrem căldură!», că s-a încercat timid interpretarea cântecelor Deşteaptă – te române! şi Hora Unirii. Interpretarea acestui cântec patriotic în rândurile manifestanţilor este explicată de mărturia lui Ciprian Cipu, director la Centrul Judeţean al Creaţiei Populare, despre activitatea revoluţionarului Ciszmarik Ladislau, responsabil cu probleme muzicale la aceeaşi instituţie. Acel Centru judeţean avea sarcina de partid de a pregăti colinde şi cântece patriotice pentru sărbătorile de iarnă (de fapt, Pluguşorul, ziua Republicii şi Anul Nou). Sunt tipărite astfel Hora Unirii, Trei Culori şi Deşteaptă-te, române! cu textele originale, ca urmare a unei indicaţii a secretarului cu propaganda pe jude (331. Din relatarea lui Ciprian Cipu rezultă că Ciszmarik Ladislau fusese cel care împărţise textele acelor cântece în Piaţa Maria. Din păcate, Ciszmarik Ladislau va fi unul dintre cei împuşcaţi în cursul revoltei, iar cadavrul său, unul din cele incinerate la Bucureşti. Conform reconstituirii făcute mai târziu de revoluţionari, el a fost împuşcat în faţa unui lacto-bar „dirijând cântece în Piaţa Operei”. Cercetarea Procuraturii indică faptul că focul a fost deschis selectiv: „Deschiderea focului s-a făcut de trăgători individuali, fără ordin, trăgători care nu au putut fi identificaţi până în prezent” 332. Probabil că Ciszmarik ieşise în evidenţă prin calitatea de „dirijor al cântecelor”, a avut cumva o poziţie uşor de individualizat şi a fost confundat cu un lider. Dacă focul ucigaş a pornit de pe un TAB sau tanc, în mod cert Ciszmarik n-a fost auzit, trăgătorul nu a auzit ce spune sau cântă. Oricum, este semnificativ că un ungur a fost împuşcat în timp ce dirija cântece patriotice româneşti. Am insistat pe acest caz, dincolo de semnificaţia sa revoluţionară, pentru a face o scurtă analiză asupra raportului individ – masă.

Structurarea mulţimii. Comportamentul acelei mulţimi primare din Piaţa Maria a fost foarte bine

sintetizat de o voce pe care o putem considera credibilă, pentru că este a unui intelectual cunoscut. Scriitorul timişorean Daniel Vighi arată că „două lucruri au contribuit, după părerea mea, la depăşirea spaimei: mai întâi faptul că trecea timpul şi nu se întâmpla nimic şi mai apoi faptul că se aduna tot mai multă lume” 333. Observaţia este pertinentă, urmăreşte un profil comportamental clasic al mulţimilor şi dezvăluie mecanismul cel mai intim al formării nucleului activ al revoltei. Un alt revoluţionar timişorean, Claudiu Iordache, cunoscut parlamentar şi om de litere, avea să surprindă mai târziu în câteva cuvinte tumultul acelui conflict de sentimente: „Noi încă nu avem încredere în puterea românească de a schimba. Numai că, atunci, românii au ieşit pe străzi uitând că sunt indivizi, în mulţime, frica tace şi curajul cântă fără cuvinte” 334. Aşteptarea din 15 şi 16 decembrie dimineaţa, fără să se întâmple ceva important, fapt confirmat şi de Securitate, eliminarea din cadrul imaginii a grupurilor lumii interlope apărute în 15 decembrie la faţa locului, sentimentele de frică, cedare, intimidare pe care le-au degajat autorităţile politice locale în aceste două zile – ba chiar se afirmă că în 16 decembrie primarul Moţ a revenit în Timotei Cipariu şi i-a înjurat pe manifestanţi –, apoi acumularea numerică declanşată de măsura stupidă a autorităţilor de a trimite acolo un grup de sindicalişti, precum şi dezamăgirea produsă de refuzul lui László Tökes de a deveni sursa unei mişcări revendicative, toate împreună au declanşat agitaţia celor care doreau să se întâmple ceva, să se spargă „buba”. Şi, ca în orice poveste morală, un grup mai hotărât a trecut pragul fricii şi pentru ceilalţi, sătui de viaţa amară pe care o trăiau şi de lozincile lui Ceauşescu. Spectatorii de până atunci au înţeles că nu trebuie să mai aştepte să le facă cineva treaba şi au hotărât că trebuie să acţioneze ei. Înfrângerea fricii a fost cheia mişcării care a transformat aşteptarea în acţiune. Ea a fost potenţată ca reacţie umană firească prin intervenţia demonetizată, lipsită de autoritate credibilă, prostească, arogantă a factorului politic local.

După spusele lui László Tökes, s-ar fi format o delegaţie care s-a deplasat la Primărie unde însă nu au primit decât ameninţări. „Demonstranţilor li s-a dat un ultimatum. Dacă nu se vor împrăştia până la ora 17.00, se vor folosi tunurile de apă” 335. Este posibil ca László Tökes să mintă din nou, dar avem o confirmare a spuselor sale de la un român: „Un tânăr vorbeşte în faţa casei lui László Tökes: «Avem informaţii că vor veni pompierii» (...)” 336. De unde aveau informaţii? Singura explicaţie logică este că delegaţia care s-a dus la Primărie a fost într-adevăr ameninţată de autorităţile locale că, dacă nu eliberează locul până la ora 17.00, pune tunurile de apă pe ei. Grupul acela se va întoarce furios în Piaţa Maria. El este o explicaţie, tot logică, a „grupului de tineri violenţi” care apare în acel loc la un moment dat. Petre Ţuţea, care declara că mereu a dorit să scrie o carte intitulată Aflarea în treabă ca metodă de lucru la români, îi va spune unui comunist pe vremea lui Ceauşescu: „Aţi plantat pe spinarea fiecărui cetăţean câte o piele de iepure. Păi atunci... s-a terminat cu soldatul” 337. „Soldatul”, întruchiparea curajului, va renaşte în sufletul şi mintea celor câţiva români curajoşi şi se va trezi la Braşov, apoi la Iaşi şi apoi la Timişoara, în acest loc, pentru a nu scăpa din vedere nicio clipă fenomenele psihologice cu care avem de-a face atunci când analizăm împreună – autor şi cititor – ansamblul revoluţiei române, ne amintim scurta analiză a lui Nicolae Iorga despre starea de spirit, despre deosebirea de fond între stările de spirit trecătoare (emoţii sociale sau politice trecătoare, mode, imitaţii, curente efemere) şi starea de spirit a unei naţiuni în faţa evenimentului istoric. Dacă vom deschide cartea cea mai cunoscută a lui Gustave Le Bon vom constata că el descrie cu precizie starea de spirit din Timişoara cu 94 de ani înainte ca ea să se nască în Piaţa Maria. „Sub influenţa anumitor emoţii violente, cu ocazia unui mare eveniment naţional, de pildă, mii de indivizi izolaţi pot căpăta, la un moment dat, caracteristicile unei mulţimi psihologice. Este suficientă atunci o întâmplare, de orice fel, care să-i reunească, pentru ca modul lor de comportare să capete

imediat aspectul specific al actelor mulţimilor, în anumite ceasuri ale istoriei, o mână de oameni poate constitui o mulţime psihologică, pe când sute de indivizi reuniţi întâmplător pot să nu constituie o astfel de mulţime. Pe de altă parte, un întreg popor, chiar în lipsa vreunei aglomerări vizibile de oameni, devine câteodată, printr-o influenţă sau alta, o mulţime. O dată formată, mulţimea psihologică va căpăta anumite caracteristici generale provizorii, dar determinabile. Acestor caracteristici generale li se adaugă caracteristici specifice, variabile în funcţie de elementele care compun mulţimea şi care îi pot modifica structura mentală”. 338 Este fascinant cât de bine se potrivesc aceste cuvinte, scrise cu aproape un secol înainte, stării de spirit a naţiunii române în faza de perestroika a lagărului comunist şi în faţa refuzului lui Ceauşescu de a liberaliza societatea românească. Este fantastic cum atinge peste timp Le Bon cazul unei întâmplări oarecare, stimulate prin posturile de radio şi televiziune străine, prin stupiditatea autorităţilor şi prin prelungita stare de aşteptare a unei schimbări. Este interesant cum identifică mâna de oameni goniţi de Tökes în Piaţa Maria într-un nucleu determinant pentru mulţimea psihologică şi cum demonstrează Le Bon că, oricât de neomogenă era componenţa grupului din strada Timotei Cipariu, el se comporta ca şi cum ar fi avut un suflet colectiv. Pe enoriaşi, pe curioşi şi pe sindicalişti îi uniseră aceeaşi nemulţumire socială – care în comunism are automat un caracter politic –, aceeaşi frică şi apoi acelaşi sentiment de forţă a mulţimii, în textul său, scriitorul Daniel Vighi chiar va insista pe sentimentul primar al mulţimii, care de fapt are la Le Bon semnificaţia unui suflet colectiv: „Singurul sentiment minim de siguranţă era doar faptul că trebuie să fim cât mai mulţi”. Aceasta şi este principala trăsătură a mulţimii.

În numai câteva minute, cu aproximaţie între 17.20 şi 17.30, şi pentru numai câţiva metri, din strada Timotei Cipariu în Piaţa Maria, grupul de tineri agitaţi şi nucleul de nemulţumiţi a făcut gestul fundamental al supravieţuirii

sale ca mulţime: a tras pantograful tramvaiului, l-a oprit şi a blocat circulaţia. Câţiva copii ai străzii au aruncat pietre în geamurile tramvaielor, în câteva minute zona s-a umplut cu oamenii daţi jos din tramvaie. Unii au plecat nervoşi pe jos acasă, mulţi însă au rămas pe loc pentru a vedea ce se întâmplă. Se forma astfel instinctiv masa critică a mulţimii, în acel nucleu incipient se concentrau toate elementele definitorii ale unei „stări revoluţionare”. La începutul anilor ’70 din secolul al XX-lea, profesorul Roger Mucchielli a definit-o cu precizie: „Se poate constata că aşa-numitele condiţii social-economice ale revoluţiei (exploatarea muncii, mizeria, şomajul, forţa, ignorând starea maselor şi punându-se în serviciul intereselor unei clase avute, minoritare etc.) şi chiar condiţiile politice (privarea de libertăţi publice, teroare poliţienească, ideologie impusă, deposedarea de drepturi legitime etc.) nu devin forţe motrice ale revoluţiei decât în condiţiile existenţei stării de spirit revoluţionare, a unei voinţe de luptă. Această stare de spirit este aceea care face revoluţia, altfel există resemnarea fie din cauza fricii, fie a respectului. Se poate şi trebuie deci «lucrat» la nivel psihologic, făcând să dispară frica şi respectul şi creând agresivitate la unii, complicitate la alţii” 319. Şi acest exemplu bibliografic de acum 35 de ani, în care apar în evidenţă fenomene întâlnite la Timişoara în decembrie 1989 – condiţiile social-economice şi politice cunoscute, condiţia determinantă a depăşirii resemnării din cauza fricii sau a respectului faţă de forţă, de autorităţi, precum şi cele două componente ale mişcării, violenţii şi complicii – arată că ceea ce s-a întâmplat în Piaţa Maria nu a fost un miracol sau un act de mare originalitate, ci mecanismul unui proces social la baza căruia s-a aflat un proces psihologic. Din aceste motive el a fost şi atât de uşor stimulat. Oricine l-ar fi provocat – probabil instigatori calificaţi pe care Securitatea şi unii revoluţionari i-au observat şi nu i-au oprit –, ei nu au ieşit din comportamentul tipic al unei revolte, din naturaleţea revoltată a stării de spirit. Tot aşa, deşi starea de spirit

exista şi la Iaşi, pregătită prin acţiunile Frontului Popular Român şi ale agenturii sovietice, atâta timp cât nu s-a format mulţimea critică, massa, explozia nu s-a produs. Grupul violent rămas singur, fără mulţime, ar fi fost repede anihilat sau ar fi încetat singur să mai acţioneze. Având în vedere starea de spirit a naţiunii, împărţirea ei neştiută în oameni hotărâţi să facă ceva şi oameni care îi aprobau tacit pe cei hotărâţi, explozia de revoltă a ieşenilor, timişorenilor sau bucureştenilor s-a înscris în unitatea stării de spirit revoluţionare în care se aflau românii la acel sfârşit de deceniu nouă. Este încă unul din argumentele teoretice că revoluţia a început de fapt la Iaşi, în 14 decembrie, pentru că acolo s-a manifestat primul simptom al procesului prin care trecea naţiunea română în ansamblul ei. Totodată, dacă acţiunea de la Timişoara avea cu adevărat drept scop rezolvarea cazului Tökes, atunci, odată cu respingerea de către acesta a ajutorului oferit de micul grup de nemulţumiţi, ea s-ar fi oprit după ce s-a constatat că refuzul lui este autentic, este opţiunea lui liberă de a fi lăsat în pace şi nu este controlat de niciun securist. Dar timişorenii din acea seară de 16 decembrie căutau cu totul altceva, încă o dată trebuie înţeles că nu László Tökes este cauza izbucnirii revoltei la Timişoara. Şeful Direcţiei I va preciza Comisiei senatoriale în 1994: „La trei am plecat la masă, sună telefonul, am venit înapoi la serviciu, mi s-a spus că la Timişoara, că nu la casa lui Tökes, ci pe strada principală a apărut un grup de tineri turbulenţi, alţii decât cei din faţa casei lui Tökes, că au blocat circulaţia, opresc trecătorii, au spart vitrine, au scos lanţuri, că se îndreaptă spre Piaţa Maria (se comportau ca şi cei instruiţi la Bicske)” 340.

La ora 17.00 Nicolae Ceauşescu îl sună din nou pe Radu Bălan, acuzându-l că îl dezinformează, situaţia din Timişoara fiind mult mai gravă. Imediat ce secretarul lui general închide telefonul, Radu Bălan îi cere şefului Gărzilor patriotice să adune un număr de luptători din întreprinderile timişorene pentru a apăra sediul judeţean al partidului. „După aproximativ 30 de minute de la

anterioara convorbire – declara mai departe Radu Bălan – Ceauşescu Nicolae m-a sunat din nou la telefon, întrebându-mă dacă a ieşit armata. I-am răspuns că nu este nevoie de aşa ceva şi că nici nu a ieşit, după care, spunându-i că am mobilizat doar 204 luptători din Gărzile patriotice, mi-a închis telefonul, nervos". Este prima informaţie despre invocarea ieşirii armatei pe străzile Timişoarei.

16 decembrie 1989 la Bucureşti. Conform unei mărturii de la Cabinetul nr. 1, în jurul orei 14.00, generalul Vlad ajunge la sediul CC pentru a-i prezenta lui Nicolae Ceauşescu un raport amplu asupra pregătirii vizitei în Iran. În anticameră era şi Emil Bobu, venit să-l informeze pe Ceauşescu asupra cursului evenimentelor din Timişoara, dar cei doi, Vlad şi Bobu, nu-şi vor vorbi. La un moment dat, Ceauşescu iese şi spune un singur lucru: „Vlade, cu tine vreau să stau de vorbă", apoi pleacă la Casa Poporului. După aproximativ o oră Ceauşescu se întoarce, nu-i dă nicio atenţie lui Bobu şi intră în birou împreună cu Vlad. Aici, şeful DSS îi va prezenta detaliile vizitei timp de aproape o oră. Ceauşescu a părut neaşteptat de mulţumit şi entuziast de programul vizitei şi, mai ales, de cifra contractelor economice care urmau să fie semnate-l miliard de dolari! Nimic despre Timişoara, doar că Ceauşescu adoptă o atitudine neobişnuită, asigurându-l pe şeful DSS că se va întoarce repede din Iran. Vlad nu înţelege, dar ajuns acasă are presentimentul că Ceauşescu se referea la altceva decât la deplasarea în Iran. Cere maşina şi pe drum este contactat de ofiţerul de serviciu pe Departament prin staţie: „Avem probleme la Timişoara!". Ajuns la sediu, generalul Vlad află cu stupoare cum evoluase situaţia de la Timişoara încă de dimineaţă şi îşi apostrofează aspru subalternii, pe generalul Bucurescu şi pe colonelul Raţiu – până la ora 17.00 din ziua de 16 decembrie 1989 niciunul dintre subalternii săi nu-l informaseră pe şeful DSS despre evenimentele de la Timişoara, deşi atât Sima cât şi Ţinu sunaseră la Bucureşti în repetate rânduri şi îi ţinuseră la curent pe cei doi înalţi

demnitari ai Securităţii.

Atât limitele înguste ale situaţiei de la Timişoara, cât şi incapacitatea autorităţii politice locale de a gestiona o întâmplare banală au fost recunoscute implicit de fostul membru al CPEx, prim-vice-prim-ministru al Guvernului, Ion Dincă, în timpul audierii din 21 octombrie 1993 la Comisia senatorială: „Am aflat despre evenimentele de la Timişoara în dimineaţa zilei de 16 decembrie, pe la ora 08.30 de la Bobu, care m-a sunat la telefon şi mi-a comunicat că la Timişoara un preot L. Tökes urma să fie evacuat dintr-o locuinţă ocupată abuziv, în baza unei hotărâri judecătoreşti. Acesta s-a baricadat în casă şi nu vrea să o părăsească, iar în jurul casei s-au adunat 70 – 80 de persoane care susţin personalitatea preotului şi sunt împotriva hotărârii de evacuare a lui. Până atunci nu ştiam despre acest preot şi l-am întrebat pe Bobu ce trebuie să fac eu, pentru că acolo sunt organe locale care pot rezolva situaţia. Mi-a spus să fac ce cred eu de cuviinţă. Eu am considerat de cuviinţă să trimit acolo pe şeful Departamentului Cultelor, Ion Cumpănaşu, căruia i-am relatat ce mi-a spus Bobu şi că trebuie să plece cu primul avion la Timişoara. A plecat la Timişoara, dar nu a putut să intre în contact cu preotul Tökes care nu a acceptat să stea de vorbă cu el, spunându-i că stă degeaba acolo. M-a sunat din biroul fostului prim-se-cretar Radu Bălan. Am vorbit cu Bălan la telefon, l-am întrebat dacă Cumpănaşu trebuie să rămână acolo şia spus că da. Nu se întâmplase nimic deosebit în oraş până în seara zilei de 16 decembrie când am primit telefon de la Cumpănaşu pe la ora 19, că au Primit aprobare de la Bucureşti să se facă evacuarea forţată a pastorului. Am fost împotriva acestei evacuări forţate şi i-am cerut să-mi spună cine a dat aprobarea. Primul secretar îi spusese lui Cumpănaşu că are aprobarea de la Nicolae Ceauşescu să facă evacuarea forţat” 341. Aşadar, avem o sursă a nemulţumirii, chiar a revoltei: în timp ce autorităţile politice locale cad la o înţelegere cu László Tökes, factorul politic de la Bucureşti ordonă evacuarea forţată, care în acea zi nu se putea aplica decât

prin forţarea legii. Senatorul Sabin Ivan, membru al Comisiei senatoriale, altfel plin de fantezie politică, scrie în cartea sa despre Cumpănaşu că „a ordonat preoţilor ca la slujba de duminică, să condamne actele huliganice din 15 şi 16 decembrie 1989” 342. Informaţia este confirmată de preotul Mihai Pop din Timişoara: „În 17 decembrie dimineaţa toţi preoţii au primit telefon să facă slujbele în care să defăimeze faptele golanilor. Era Cumpănaşu de la Departamentul Cultelor în Timişoara, l-am văzut. De asemenea, am primit telefon să nu facem nicio înmormântare fără aprobare de la Pompe Funebre” 343.

La 22 februarie 1990, din ordinul primului-ministru Petre Roman cu numărul 566/P.R. s-a instituit o comisie de cercetare a evenimentelor din Timişoara. Membrii acestei comisii au avut posibilitatea să cerceteze documente oficiale care ulterior au dispărut sau nu mai sunt puse la dispoziţia publicului. Unul din membrii Comisiei, Marina-Rodica Giura, a apucat să-i dea maiorului Radu Ţinu, la acea dată inculpat în „procesul Timişoara”, copii după unele din documentele Comisiei. Câteva erau extrase din rapoarte ale unităţilor militare din Banat şi Oltenia. Astfel, conform unui astfel de raport în seara de 16 decembrie, generalul Roşu, comandantul Armatei 3 cu comandamentul la Craiova, a fost informat de locotenent-colonelul Zeca, înlocuitorul la comanda Diviziei 18 din Timişoara, asupra evenimentelor din oraş. Generalul Roşu a raportat mai departe ministrului Apărării, general Vasile Milea, iar acesta lui Nicolae Ceauşescu. În volumul 24 INSTANŢĂ al procesului de la Timişoara, se află şi raportul UM 01008 şi extrasul din raportul unităţii: „16 decembrie, ora 19.00 ALARMĂ”. Avem un răspuns astfel pentru întrebarea adresată de Ceauşescu lui Bălan la ora 17.30: „A ieşit Armata?” Ordinul a ajuns abia la ora 19.00. Pentru a se informă asupra evenimentelor, generalul Roşu îl va trimite la Timişoara pe locotenent-colonelul Olaru de la contrainformaţii militare. Din sinteza jurnalelor de operaţii ale unităţilor militare din Timişoara publicată în 2001 aflăm: „În prima jumătate a zilei de 16.12.1989, unităţile

armatei din garnizoana Timişoara desfăşoară program normal de instrucţie, fără a fi prevenite (!) asupra unor posibile mişcări protestatare în municipiu sau despre situaţii deosebite în zonă de responsabilitate ori la frontieră. După-amiază însă, întrucât manifestaţiile în sprijinul pastorului reformat László Tökes cunosc o amploare crescândă, cu evidente obiective politice, degenerând în acţiuni violente şi distructive, autorităţile locale intervin cu forţe, luând măsuri pentru a bloca zona centrală şi clădirile administrative cu trupe MI (miliţie, securitate, grăniceri, pompieri). După ora 20.00 au loc primele ciocniri între forţele de ordine şi manifestanţi" 344. Sinteza nu explică sau ocoleşte consemnarea instituirii stării de alarmă la UM 01008 începând cu ora 19.00. Ea a fost măi mult ca sigur o alarmă „locală", dată la nivel de armată, adică la nivelul Armatei 3 care subordona unităţile militare din Timişoara. Ministrul Văsile Milea a fost informat şi a aprobat acea primă treaptă de alarmare, dar nu mai mult. Reconstituirea acestei decizii porneşte tot de la primul-secretar Radu Bălan, care, în urma telefonului primit de la Ceauşescu, sună la Comandamentul Diviziei mecanizate pentru a-l convoca pe colonelul Rotariu, membru în Biroul judeţean de partid. „În lipsa colonelului menţionat am aflat de la ofiţerul de serviciu că nu se primise un astfel de ordin" – declară Bălan. Situaţia este anormală, pentru realitatea juridică de atunci, într-adevăr, colonelul Rotariu lipsea din Comandament, dar din 11 membri ai Consiliului Judeţean de Apărare, instituit potrivit Legii 14/1972 privind organizarea apărării naţionale a Republicii Socialiste România, şase erau militari. Dintre aceştia, reprezentând o majoritate a consiliului, s-au prezentat la chemarea lui Bălan doar doi – cel de la Gărzile patriotice şi cel de la pompieri. Restul s-a eschivat. Primul secretar al judeţului şi comandant prin lege al Consiliului Judeţean de Apărare nu trece de ofiţerul de serviciu de la o divizie mecanizată! Este o gaură mare în structura autorităţii. La Divizia mecanizată erau şeful de stat major, locţiitorul politic,

adjunctul comandantului, cel puţin trei funcţii mari care puteau lua decizii în locul comandantului. Chemat de acasă, locotenent-colonelul Zeca îl contactează pe Bălan, dar la cererea „pe un ton imperativ de a scoate trupe şi tehnică de luptă pentru restabilirea ordinii” 345, ofiţerul îl refuză pe motiv că nu a primit ordin de la eşalonul superior. Ajuns la Divizie, Zeca îl sună pe generalul Roşu, dar şi acesta îi spune să aştepte şi să nu ia nicio măsură fără aprobarea ministrului. Pentru a nu exista niciun dubiu asupra acestui moment, vom preciza că Radu Bălan a sunat atunci direct la generalul Roşu, comandantul Armatei 3 de la Craiova, şi i s-a dat la telefon tot pe ofiţerul de serviciu care i-a raportat că generalul Roşu este de negăsit. Primul secretar de la Timişoara, aflat în mijlocul unei revolte populare în oraş, îl sună pe ministrul Milea. Acesta îi răspunde sec că trupele Ministerului Apărării Naţionale nu au primit niciun ordin de intervenţie. „După aproximativ 10 minute însă – relatează mai departe Radu Bălan în faţa completului de judecată – m-a sunat Milea, comunicându-mi că între timp a primit ordin de la Ceauşescu Nicolae să scoată armata fără armament şi muniţie pe străzile Timişoarei”. De fapt, acum ştim că ordinul lui Ceauşescu era să iasă înarmaţi. Din ordinul lui Milea, Zeca a format cinci patrule, apoi, după alte intervenţii ale lui Ceauşescu, 10 şi mai târziu 15. Din declaraţia olografă a generalului Guşă înţelegem că Milea a speculat cifrele acestor patrule, folosind expresiile „încă 10” şi „încă 15”, dar în realitate erau încă cinci şi încă cinci, în total 15. La miezul nopţii au fost retrase din ordinul unilateral al lui Milea. Nu s-a ieşit cu tehnică de luptă cum ceruse Ceauşescu.

La Bucureşti, generalul Vlad se lămureşte în privinţa ezitărilor subordonaţilor săi, reacţia sa de nemulţumire fiind provocată de neinformarea lui asupra unui eveniment atât de grav. În acel moment, în jurul orei 19.00, când generalul Iulian Vlad se informează asupra tuturor aspectelor legate de incidentele de la Timişoara, atât despre confuzia care domnea la Consiliul Judeţean, cât şi

despre implicarea Armatei, şeful Securităţii îl sună pe colonelul Sima şi îi ordonă să treacă la activitate informativă şi, totodată, să oprească orice implicare în stradă a lucrătorilor Securităţii. El îi va spune lui Sima literalmente: „Nu avem ce căuta în stradă să ne punem poalele în cap!” Din acel moment Securitatea Timiş s-a concentrat cu preponderenţă la activităţile informative curente: verificarea canalelor de legătură ungureşti şi iugoslave, verificarea poziţiei şi activităţii agenţilor, curierilor, a autoturismelor folosite, a convorbirilor telefonice între agenţi şi bazele lor. Acum apar primele informaţii ale agenturilor străine, trimise posturilor de radio străine, că în faţa casei lui Tökes este o demonstraţie masivă, niciunul dintre agenţii interceptaţi neştiind sau nedorind să informeze că mulţimea de la Tökes era de fapt un grup organizat de Primărie. Maiorul Radu Ţinu confirmă ordinul venit de la generalul Vlad cu următoarea formulare: „Să nu ne lăsăm angrenaţi în evenimentele din oraş” 346.

Colonelul Filip Teodorescu, locţiitor al şefului Direcţiei de Contraspionaj, îşi aminteşte că în jurul orei 20.20 din ziua de 16 decembrie a fost convocat de urgenţă la sediul Securităţii. „Când ieşeam din lift dânsul (generalul Bucurescu, n.a.), însoţit de colonelul Gheorghe Raţiu – şeful Direcţiei de Informaţii Interne, tocmai se îndrepta spre cabinetul generalului Iulian Vlad. L-am întrebat care este motivul convocării mele. Generalul Bucurescu mi-a comunicat că au fost convocaţi toţi şefii de direcţii întrucât la Timişoara, cu ocazia punerii în executare a hotărârii judecătoreşti de evacuare a Pastorului László Tökes din locuinţa parohială, s-au produs dezordini şi se pare ca amestecul străin este prezent”. 341 Convocarea colonelului Teodorescu a fost lămurită după revoluţie, când s-a stabilit că şeful Direcţiei a 3-a, generalul Aurelian Mortoiu, se afla în Iran, iar adjunctul său desemnat iniţial să se ocupe de cazul Timişoara, locotenent-colonelul Gheorghe Diaconescu nu a putut fi trezit de soţie, fiind beat mort. În continuare, Filip

Teodorescu trece la un „control de rutină asupra situaţiei operative din punctul de vedere al contraspionajului. Cadrele de spionaj aflate în acel moment în ţară, precum şi agenţii acestora din rândul cetăţenilor români, cei cunoscuţi de noi, nu desfăşurau activităţi deosebite care să ne atragă atenţia” 348. Pe baza acestor mărturii se poate trage concluzia că Securitatea a dorit să fie prezentă în evenimentele de la Timişoara, dar cu activităţi limitate strict la misiunile de informaţii şi contraspionaj. Altfel spus, după o vorbă românească, Securitatea „se bagă, dar nu participă”. Motivul principal l-a constituit preluarea, cu efecte decisive pentru declanşarea revoltei, de către factorul politic central, trecând şi peste factorul politic local, a cazului evacuării lui László Tdkes. Principalii actori ai evenimentelor din partea Securităţii sunt unanimi în a afirma că Mihalache, Cumpănaşu şi însoţitorii lor veniţi de la Bucureşti au luat cele mai neinspirate măsuri care au condus la constituirea mulţimii şi la radicalizarea acesteia. Filip Teodorescu precizează: „Din cele prezentate de colegii noştri din Timişoara rezulta că respectivii (echipa politică venită de la Bucureşti, n.a.) mai mult au complicat lucrurile decât au ajutat, au impus evacuarea cu orice preţ, deşi era vizibilă declanşarea de dezordini în oraş. Conform obiceiului, raportau şefilor lor din Bucureşti că autorităţile locale, în totalitatea lor, sunt incapabile şi, dacă nu ar fi fost ei prezenţi, nu s-ar fi rezolvat problema evacuării” 349. Bobu i-a raportat, cine ştie în ce termeni alarmişti, lui Ceauşescu şi acesta a ordonat evacuarea forţată, în afara cadrului legal. Prin intermediul primarului Moţ, care a transmis delegaţilor sprijinitorilor lui Tökes sub formă de ameninţare hotărârea şefului statului, după ce tot el, primarul, dăduse asigurări cu o zi înainte că nu se va aplica sentinţa, grupul s-a întors „montat” în Timotei Cipariu.

Pe român să nu-l minţi în faţă că se face fiară, să nu-l sfidezi şi să nu-l tratezi ca pe un gunoi că se ridică din el toată revolta acumulată în decenii de aşteptare!

Declanşarea acţiunilor protestatare

Reamintim că, în concepţia acestei analize, revoluţia a fost un proces complex care a început în 14 decembrie la Iaşi şi că în aceeaşi unitate a stării de spirit revoluţionare evenimentele de la Timişoara s-au declanşat prin constituirea unei mulţimi psihologice conduse spre violenţă de un grup de tineri calificaţi de diferiţi martori ca „instigatori”, „agitatori”, „curajoşi”. Un pasaj din volumul de amintiri al şefului filajului de la Timişoara descrie o modalitate pe cât de neobişnuită pe atât de simplă de a aduna oamenii, înţelegând prin acest cuvânt un număr de curioşi, de gură-cască pe care îi întâlnim la locul oricărui accident sau incident stradal din oricare oraş al ţării: „La un moment dat, nucleului de bază i s-a alăturat o femeie isterică, o persoană cu evidente probleme de sănătate, care se declara de religie baptistă sau penticostală, nu mai ţin minte, şi care era foarte bine cunoscută în oraş pentru că striga prin parcuri, oprea lumea, acosta militari. şi nouă ne era cunoscută pentru că era frecvent curtată de străini, mai ales de ziarişti, care îi luau interviuri, îi ascultau protestele crezând că e vorba de un disident anticomunist, îi lăsam în pace pentru că erau de râsul lumii, nu putea fi ceva credibil. Pe de altă parte ne convenea, deoarece ziariştii, bucuroşi de «pradă», părăseau repede oraşul crezând că au prins marea captură. şi, deşi era înregistrată liber de ziarişti sau de presupuşii ziarişti, niciun post de televiziune sau vreun ziar din străinătate nu a transmis sau publicat corespondenţa respectivă. Niciun redactor-şef nu era atât de nebun încât să se compromită cu acel caz. În realitate, era vorba de o persoană cu paşaport de apatrid căreia Ambasada SUA refuza să-i dea viza de intrare în America. Cazul ei nu avea nicio legătură cu noi. Femeia venise în strada Timotei Cipariu împreună cu un grup de copii între şase şi zece ani, pe care i-a aşezat chiar m şi bisericii, a imobilului. Apoi a început să ţipe isteric că în casa lui Tökes Laszlo sunt securiştii şi-l bat. Ei bine, această femeie a avut un rol determinant în a-i face pe curioşi să se oprească pentru mai mult timp şi în creşterea numerică în jurul nucleului de bază, ţipetele ei auzindu-se

şi în Piaţa Maria, şi pe străzile adiacente, trezind curiozitatea celor care treceau prin apropiere şi nu vedeau ce se întâmplă în Timotei Cipariu" 350. Nu aveam nevoie de analize filosofice pentru a înţelege cum s-au adunat cetăţenii curioşi la ţipetele acelei femei.

Formarea nucleului revoluţionar. Conform detaliilor furnizate presei mai târziu, persoana care a coborât pantograful primului tramvai a fost poetul Ion Monoran. Nume parcă predestinat (în engleză mono-run înseamnă linie simplă de tramvai), poetul timişorean era cunoscut de Securitate ca fiind cenaclist, membru al intelectualităţii medii care activa în grupuri literare, folchiste mai mult sau mai puţin profesioniste, dar în care se comentau critic, ca şi la Bucureşti, ca şi la Iaşi, situaţia de fundătură a regimului comunist, perestroika şi evenimentele din Est. Numeroşii minori care au fost semnalaţi în zonă şi care mai târziu vor fi arestaţi, de asemenea, în număr inexplicabil de mare, proveneau în marea majoritate de la un cămin de surdo-muţi din apropiere. Experienţa medicinei arată că acest fel de minor instituţionalizat poate deveni uşor foarte violent. Studentul israelian Cristian Bogdan a surprins momentul: „Tramvaiele staţionau, care cum venea era oprit, demonstranţii trăgeau frânghiile pantografelor, goleau vagoanele, în mulţime niciun miliţian, nicio uniformă. Am stat acolo până spre ora douăzeci umblând printre demonstranţi, ascultând ceea ce spuneau oamenii care se urcau pe scările şi tampoanele tramvaielor şi vorbeau" 351. Alertat de informaţiile venite de la Securitate în legătură cu probabilitatea ridicată a îndreptării mulţimii către Comitetul Judeţean de Partid, primul-secretar Radu Bălan dă dispoziţie la ora 17.30 şefului Gărzilor patriotice să formeze mai multe detaşamente pentru apărarea sediului local al partidului. Comisia senatorială reconstituie momentul şi afirmă că, în final, „nu pot fi aduşi la sediu decât 204 luptători". Forţele Ministerului de Interne au fost total absente în timpul acestor evenimente.

La ora 18.00 apare Nicolae Mihalache, adjunctul lui

Bobu, care împreună cu Radu Bălan se deplasează în zona incidentelor. Decizia lor spune încă o dată totul: „Când au revenit din zonă, cei doi şi-au manifestat nemulţumirea întrucât măsurile preconizate a se lua în vederea îndepărtării acelor manifestanţi nu se realizaseră, pricină din care Radu Bălan a hotărât să se mărească numărul muncitorilor ce urmau a fi infiltraţi printre manifestanţi *2. La ora 19.00, Cumpănaşu îl sună pe Dincă, aşa cum am aflat deja, şi îi comunică faptul că Bălan este incapabil să stăpânească situaţia. Capacitatea lucrătorilor Securităţii de a controla situaţia s-a diminuat rapid între orele 20.00 şi 21.00. Nu aveau permisiunea să intervină în vreun fel, fila-jul devenise precar deoarece numărul persoanelor cu comportament de revoltat crescuse peste posibilităţile practice de acţiune, şi în plus mijloacele de comunicaţie, folosite intens toată ziuă de joi şi vineri, nu mai făceau faţă (dura două zile reîncărcarea bateriilor), în cursul dialogului purtat de autor cu maiorul Radu Ţinu în ziua de 14 august 2003, acesta a explicat:

„Radu Ţinu: Pe Ion Monoran îl ştiam, nu era o problemă pentru noi. S-a urcat pe tampoanele tramvaiului şi a vorbit.

AMS: Vă amintiţi ce a spus?

Radu Ţinu: Cuvântarea lui a fost scurtă, ceva cu perestroika şi «uite ruşii ce-au făcut, să facem şi noi…». A fost, mai degrabă, un discurs literar… Cam dezlânat. La un moment dat, atenţia mulţimii a fost atrasă de un cetăţean de înălţime medie, îmbrăcat cu un pardesiu, care era foarte virulent. Nu-l ştiam. Am luat legătura cu cei de la filaj şi cu oamenii mei şi am cerut verificarea. Nu putea fi filat din apropiere, din cauza mulţimii.

AMS: Ce anume a determinat interesul special pentru acea persoană?

RT: Pentru noi, Timişoara era un „oraş mic”, cum se spune. Cam ştiam cine sunt oamenii, cum arătă cetăţenii săi, reuşeam, şi noi, şi Miliţia, să identificăm repede pe cineva care nu era din oraş. Este, dacă vreţi, experienţa muncii în apropiere de graniţă, îl simţi, îl citeşti repede. şi,

într-adevăr, pe timpul discursului său am primit informaţia că nu era din Timişoara. Dar nu ştiam cine e. A fost unul din cei câţiva, puţini, care au incitat cu adevărat mulţimea.

AMS: Gândul se duce imediat către un individ suspect, către un posibil agitator profesionist.

RT: Nu exclud asta, dar nouă ne-a fost imposibil să-l identificăm atunci. Asta e realitatea!

AMS: Ce atrăgea atenţia la mesajul lui?

RT: Era virulent împotriva regimului, chiar dacă nu explicit… Ceauşescu, comunismul… Cred că mesajul lui era mai coerent şi mai direct, se deosebea de ceilalţi, inclusiv de Monoran, care bălmăjise ceva cu perestroika…" 353

Este posibil, şi o luăm deocamdată ca o ipoteză de lucru, ca personajul virulent să fi fost observat şi reţinut în memorie cu mai mult interes de martorul Gheorghe Curpas: „Profitând de ocazie, un oarecare Goruţă, ori Moruţă Vasile, nu mai reţin cum îl chema, s-a urcat pe tampoane. Cred că acest om e primul tribun al revoluţiei. Spunea că are copii, că vrea ca ei să trăiască altfel, că e momentul să ne ridicăm la luptă pentru libertate… Mă treceau fiorii, se spuneau astfel de cuvinte pentru prima dată în faţa unei mulţimi, îl admiram, mă temeam pentru el, îl compătimeam, îl invidiam. Curajul lui a dat roade, au vorbit şi alţii" 354. Miodrag Milin crede că-l chema Daniel Vălcăneanţu, dar nu este sigur. E posibil să fie vorba şi de două persoane. Ciudăţenia e că acest om sau aceşti oameni nu a/au revendicat meritul acelui moment! Au incitat şi au dispărut.

Marius Mioc, un revoluţionar foarte activ după revoluţie, a avut parte de o situaţie care merită interesul. A fost implicat în evenimentele din oraş în seara de 16 decembrie, după ora 20.00 până spre ora 22.00. Restul relatărilor sale se referă la anchetele la care a fost supus şi, mai ales, la bătăile pe care le-a primit. A rezistat recitind versuri de Adrian Păunescu. Mărturiile sale despre tratamentul ilegal aplicat în puşcărie se potrivesc perfect cu cele aplicate revoluţionarilor de la Iaşi, ceea ce

constituie o probă a metodelor folosite de organele de represiune ale regimului comunist, altfel îndelung negate. Deşi perioada în care a fost implicat efectiv în revolta de la Timişoara a fost extrem de redusă – unul din motivele pentru care este atacat şi ridiculizat în presă –, câteva informaţii pe care le furnizează în volumul polemic pe care l-a publicat în 1999 sunt relevante pentru înţelegerea întâmplărilor din Piaţa Maria şi de pe Bulevardul 6 Martie. Astfel, Mioc afirmă că la apariţia primului detaşament de miliţieni mulţimea din Piaţa Maria nu depăşea 200 – 300 de persoane, evaluare ce pare aproape de adevăr. Din cercetările Comisiei senatoriale ştim că în zonă au fost trimise mai întâi 28 de cadre de Miliţie fără armament şi echipament de luptă, însă seara târziu. Filajul a surprins relaţia între aceştia şi demonstranţi: „Ofiţerii de Miliţie, cu mult calm, cel puţin la început, au cerut celor câteva sute de oameni să plece la casele lor, să fie liniştiţi, să-şi vadă de treburi. O parte s-au lăsat convinşi de vorbele acestor ofiţeri arhicunoscuţi, unor manifestanţi fiindu-le chiar ruşine că se aflau faţă în faţă cu ei. Am asistat la dialoguri din care am constatat că într-adevăr oamenii se cunoşteau: «Măi, Gheorghe, du-te acasă», «Nea Traiane, să nu ne bateţi», «Nu vă bate nimeni, mâi, duceţi-vă acasă la copii» etc”. 355. Apoi, apare un pluton de intervenţie cu bastoane, scuturi şi căşti format din aproximativ 80 de cadre de Miliţie, şi două-trei maşini de pompieri. Marius Mioc face o distincţie binevenită între cele două grupuri de miliţieni. La apariţia primului grup de miliţieni neînarmaţi, mulţimea „are un moment de derută”. „Era anormal ca 200 – 300 de oameni să se teamă de 10 miliţieni – continuă Mioc – şi totuşi aşa era. Uniforma de miliţian îşi păstra încă un prestigiu total inoportun în conjunctura respectivă. Sunt necesare acţiuni pentru revenire la normalitate. Se strigă «laşii!» către cei care se retrăseseră. «Uite câţi suntem noi şi câţi sunt ei!»”. 356 Pasajul este semnificativ ca mărturie pentru psihologia mulţimii – teama de autoritate, reprezentată de uniformă, existenţa micului nucleu de indivizi curajoşi şi nevoia absolută de a constitui

mulţimea psihologică şi pe cea numerică, în strigătul „laşii!” se găsea toată spaima celor curajoşi că vor fi lăsaţi singuri în faţa forţei organizate a autorităţii şi disperarea că ar putea să piardă singura lor protecţie – mulţimea. Apoi, evident, este invocat numărul – element primitiv al oricărei mulţimi. „Lângă un magazin alimentar erau două lăzi cu sticle goale de lapte – numai bune de aruncat în miliţieni. Mă aprovizionez şi eu de acolo. Panica mulţimii a încetat. Miliţienii sunt trataţi cu sticle zburătoare şi cu epitetul «hoţii!»”, în timpul procesului de la Timişoara cele două lăzi cu sticle de lapte goale au devenit 2000 de sticle pline cu lapte. Nimic despre sticlele de bere. Folosirea epitetului antitetic hoţii adăugat substantivului miliţieni nu-l mai comentăm.

Profitând de acest citat din revoluţionarul Marius Mioc, trebuie arătat însă că structurarea unei mulţimi active, protestatare, revoltate sau revoluţionare are nu numai avantaje, ci şi un mare dezavantaj. Ne propunem un joc al logicii. Nevoia mulţimii de a se manifesta solidar naşte şi tratamentul unitar al ripostei. Deşi revoluţionarii nu încetează să laude constituirea şi acţiunea mulţimii, ca personalitate colectivă, atunci când trebuie să analizeze tratarea lor ca mulţime de către forţele de ordine, adică atunci când mulţimea este atacată, bătută, udată cu tunurile de apă sau împuşcată personalitatea colectivă dispare şi se vorbeşte doar de victime, în cazul dat, mulţimea a aruncat cu sticle de lapte, nu x sau y, cu toate că Marius Mioc şi-a asumat gestul mai târziu. Atacarea cordonului de miliţieni, care se aflau acolo într-o postură legitimă, a reprezentat o infracţiune. Cine era infractorul? Mulţimea? întrebarea poate fi crucială pentru înţelegerea raportului între acţiune şi reacţiune şi mai ales pentru militarii Armatei, care prin definiţie şi misiuni nu au posibilitatea materială de a disocia individul de personalitatea colectivă. Forţele de ordine, da. Peste tot în ţările democratice civilizate se întâmplă două lucruri care nu s-au petrecut la Timişoara în decembrie 1989: 1. Forţele de ordine sunt asistate de o autoritate juridică (de

regulă reprezentantul Procuraturii) care are obligaţia să-i prevină pe manifestanţi că au încălcat anumite legi şi să le prezinte consecinţele legale ale infracţiunii lor. 2. Forţele de ordine restabilesc ordinea apoi, pe baza informaţiilor furnizate de structuri specializate, prin rapoarte ale membrilor forţelor de ordine, prin reconstituire cu martori sau în baza unui proces, Justiţia îi condamnă individual pe cei găsiţi ca vinovaţi de infracţiuni sancţionabile, în cazul în care s-a constatat că mulţimea s-a comportat ca un corp organizat, cu o identitate juridică precisă (sectă, asociaţie, grupare paramilitară, club etc.) se iau măsuri administrative şi împotriva grupării respective (amenzi, control instituţional, se limitează activitatea sau se interzice). Numărul persoanelor reţinute nu este de regulă egal cu cel al persoanelor condamnate, în urma revoltei din Los Angeles din 1992 s-au operat peste 12.000 de arestări şi numai aproximativ 6.000 de persoane au fost condamnate. Dar, să observăm: au fost condamnaţi şase mii de oameni! în afara acestui mecanism nu există decât rezultatul forţei. Dacă forţele de ordine înfrângeau revolta, manifestanţii capturaţi erau judecaţi şi condamnaţi. Cum victoria a aparţinut mulţimii – din Iaşi, Timişoara, Bucureşti şi alte localităţi –, cei judecaţi şi condamnaţi (în parte) au fost din rândurile forţelor de ordine, în acest loc, fiind vorba de un criteriu politic, decizia este şi ea politică. Vom da aici un exemplu semnificativ: generalul Iulian Vlad a fost condamnat la 16 ani de închisoare pentru reţinerea ilegală timp de 4 ore a lui Dumitru Mazilu – acuzaţie falsă, nu l-a reţinut Vlad –, în schimb, generalul Vlad, arestat în 31 decembrie 1989, este reţinut ilegal, fără nicio formă legală, fără mandat, fără formularea vreunei acuzaţii timp de 3 luni şi nu a fost condamnat nimeni pentru asta! Soarta oamenilor în timpul unei revoluţii depinde substanţial de rezultatul ei. Asta nu are nicio legătură cu dreptatea, adevărul, legitimitatea juridică. Trebuie subliniat însă că mulţimea învingătoare de care vorbim este cea a manifestanţilor din mai multe oraşe, nu exclusiv cea din Timişoara.

Din fericire, Marius Mioc vine cu alte câteva amănunte foarte interesante despre relaţia manifestanţilor cu miliţienii: „Câţiva manifestanţi se duc să discute cu ei. Apoi se strigă să nu se mai arunce cu sticle. Se opreşte aruncarea sticlelor şi mulţimea scandează către miliţieni «Uniţi-vă cu noi!». Miliţienii sunt paşnici. S-au răsfirat în linie în dreptul străzii Timotei Cipariu, dar se poate trece printre ei” 357. Este un moment de cumpănă. Revolta pierde din substanţa sa violentă, esenţială, în timp ce riposta nu se produce, deşi este legitimă – tulburarea ordinii publice şi poate chiar mai mult – având în vedere tentativa de a „pune în pericol viaţa ori integritatea corporală” a miliţienilor. Gesturile de calmare a situaţiei venite din partea manifestanţilor relevă caracterul neanarhic al unei acţiuni care nu era îndreptată expres împotriva ordinii publice sau, în particular, a miliţienilor, ci viza protestul faţă de factorul politic. Colonelul Mavru – repetăm, cel care a urmărit cu ochi profesionist evenimentul – a constatat prezenţa unui nucleu compact de manifestanţi, un grup bine conturat şi constituit din tineri maghiari purtând elemente de îmbrăcăminte asemănătoare. Acest nucleu avea un comportament antrenat, tipic formaţiunilor cu misiuni de incitare şi diversiune: „Acum fac precizarea că acel comportament al nucleului de bază din jurul lui Tökes era tipic unor persoane instruite în anumite proceduri de incitare, nu al unor cetăţeni obişnuiţi care se comportă şi reacţionează spontan. Noi am recunoscut clar elemente ale instructajului metodic al unor servicii de spionaj, pe care şi noi le învăţasem la şcoală, pentru a identifica rapid un agent provocator în mijlocul unei mulţimi. Incitarea calificată nu este un fapt întâmplător, o improvizaţie” 358. Dar şi mai interesantă este reacţia conducerii Securităţii locale: „Raportam permanent colonelului Sima, secvenţă cu secvenţă, şi ştiu că el la rândul lui raporta la CJP şi la Bucureşti, conform ordinelor primite. Sima ne întreba, în esenţă, de fiecare dată: «Sunt străini? Sunt unguri? Ce vor? Ce fac?». Şi atât. Nu s-a ordonat nimic altceva. Nu ara

primit în acea perioadă niciun ordin. Raportam, el asculta, punea aceleaşi întrebări, apoi închidea telefonul” 359. Odată cu venirea nopţii, şeful filajului îl va suna din nou pe Sima, semnalându-i că lumea scandează: „«Ce strigă?» – s-a interesat Sima. I-am raportat: «Tovarăşe colonel, se scandează Pline, libertate!». «Lasă-i să strige!», a fost răspunsul colonelului Sima” 360. Nicolae Mavru a surprins foarte bine şi raportul între nucleul incitator şi mulţimea de cetăţeni manipulaţi: „Aceşti câţiva tineri, maximum zece, fluturând un steag, au început să strige: «Haideţi după noi, spre Comitetul Judeţean!», moment în care se rupeau din mijlocul nucleului şi al mulţimii şi o porneau spre Piaţa Maria. Nimeni nu i-a urmat. Au mai încercat o dată şi încă o dată, în total de vreo opt, nouă ori, să facă aceeaşi mişcare pentru desprinderea mulţimii şi orientarea ei spre atacarea sediului partidului. După aproximativ o oră, timp în care lumea se cam plictisise de oratorii de pe tampoane, au reuşit să pună în mişcare circa şaptezeci de persoane. Cu sfială la început, au mers vreo sută de metri, exact până în apropierea grupului statuar Maria, şi s-au răspândit” 361. Grupul de instigatori maghiari se întorcea furios în mulţime, iritat de lipsa de cooperare şi de curaj a românilor. Atunci s-a încercat radicalizarea mesajului şi pentru prima oară a fost lansată lozinca „Jos Ceauşescu!”. Scena are un iz comic ce nu poate fi ratat: „Îmi amintesc bine, deoarece eram lângă maiorul Radu Ţinu şi strigam şi noi alături de ceilalţi «Jos Ceauşescu!». Noi strigam cu ruşine, totuşi, pentru că era şeful statului în funcţie şi comandantul suprem. Mă uitam la Ţinu şi mai mult ca sigur gândea ca şi mine: Dacă ne recunoaşte cineva? Dacă ne vede, dracului, cineva strigând «Jos Ceauşescu!» împreună cu ăştia şi ne raportează mai sus? Eu poate mai scăpăm, că eram în Filaj şi aveam obligaţia să mă confund cu mediul, dar Ţinu… Chiar în acel moment l-am contactat din nou pe colonelul Sima: «De data asta se strigă jos cu… tovarăşul… Ceauşescu!», i-am spus mai cu fereală. A avut aceeaşi reacţie: «Lasă-i să strige!», apoi m-a mai întrebat dacă sunt violenţi. Nu, nu erau violenţi momentan. «Ce-ai

zis că scandează? Cum scandează?», a repetat, ca şi cum nu înţelesese de prima dată. De data asta i-am spus în clar: «Se scandează Jos Ceauşescu!». «Lasă-i să strige!», a fost răspunsul colonelului Sima" 362. Nu a fost vorba de o „fraternizare" a Securităţii cu manifestanţii din Piaţa Maria, ci de un refuz al implicării. Factorul politic este în măsură să considere în acest moment fie că manifestaţia poate fi gestionată paşnic, prin dialog, negocieri, înţelegeri, fie că legea a fost deja încălcată şi este autorizat de aceasta să riposteze în forţă. Factorul politic – Nicolae Ceauşescu personal, apoi Emil Bobu şi Radu Bălan – a hotărât atunci să folosească forţa. „Apar maşini de pompieri şi apoi militari cu scuturi. Oamenii sunt alungaţi de lângă locuinţa lui Th kes şi se regrupează la podul care face legătura din Piaţa Maria spre Centru. O vreme situaţia e staţionară. Lanţul de militari se află în Piaţa Maria, unde se despart tramvaiele l şi 6. Între grosul mulţimii şi militari e o distanţă destul de mare. Câţiva demonstranţi strigă lozinci şi se agită, însă majoritatea oamenilor se poartă ca simpli spectatori. Lanţul de ostaşi începe să înainteze bătând cu bastoanele în scuturi. Oamenii intră în panică. Ostăşii înaintează până peste pod separând mulţimea în două". 363 Se formează două coloane de manifestanţi. Este de precizat că încă din Piaţa Maria în rândurile mulţimii apăruseră două curente: să se deplaseze la Comitetul Judeţean de Partid pentru a-şi continua protestul şi ideea mai elaborată de a se deplasa în Complexul studenţesc pentru a-i mobiliza pe studenţi la luptă, pentru a mări şi numărul, şi forţa violentă a mulţimii, şi apoi astfel configuraţi să se ducă la Consiliul Judeţean. Constatăm aşadar că nu numai Ceauşescu şi aparatul politic aveau o anumită imagine despre valenţele revoluţionare ale corpului social al studenţilor, ci şi populaţia, în anul 1990, scriitorul Mircea Nedelciu va scrie în revistă A vantpost: „Studenţimea este cel mai înaintat detaşament al unei revolte, este cel mai bine folosit de diferite forţe angajate în revoltă şi este singurul factor activ care nu rezolvă nimic". Reconstituirea făcută de

autor la faţa locului a adus la lumină două detalii interesante pentru analiza evenimentelor din seara de 16 decembrie, în primul rând se constată că, privind dinspre strada Timotei Cipariu, spargerea vitrinelor la magazinele de vizavi din Bulevardul 6 Martie a pornit mai întâi spre stânga, contrar sensului arătat de martorii timişoreni, adică nu spre pod şi spre Centrul municipiului. Motivul este greu de înţeles, având în vedere pretenţia că se urmărea deplasarea protestului în faţa sediului CJP, şi alimentează mai bine teza că distrugerea şi devastarea magazinelor a avut scopul de a atrage atenţi? de a produce un eveniment atât de grav încât să nu poată fi negat, ascuns, în al doilea rând, la Muzeul revoluţiei din Timişoara, în sala de vernisaj se află o fotografie luată în seara de 16 decembrie în piaţa Maria şi trimisă muzeului din străinătate, de la Geneva. Fotografia înfăţişează zona pietonala şi o parte a străzii în dreptul magazinului alimentar din colţ, două tramvaie blocate şi cu geamurile sparte şi un grup de manifestanţi, nu mai mare de 40 – 50 de persoane. Deoarece nu ştim la ce oră a fost luată imaginea, nu putem preciza dacă numărul manifestanţilor este cel real sau fotografia surprinde doar un grup aparte. Ceea ce constituie însă lucrul cel mai important la această fotografie trimisă din străinătate şi care dă adevărata ei valoare ca document este că imaginea a fost luată de pe imobilul în care locuia Tökes. Cine se putea urca sau avea profesionalismul să urce pe acoperişul unui imobil, altfel înalt, păzit şi supersupravegheat de Securitate? Fotografia este foarte suspectă şi trezeşte bănuiala că a fost făcută de un profesionist care, în mod sigur, nu spărgea vitrine şi nu se bătea cu miliţienii în stradă, ci urmărea evenimentul „de sus”.

Aşa cum se prezintă astăzi tabloul situaţiei din noaptea de 16 decembrie putem identifica două teme ale mulţimii, esenţiale pentru supravieţuirea ei şi determinante pentru evoluţia evenimentelor:

1. Caracterul politic al acţiunii şi de aici îndreptarea firească a intenţiilor motrice către Comitetul Judeţean de

Partid.

2. Nevoia grupului hotărât, activ şi violent de a fi protejat prin supravieţuirea sau permanenta acumulare a unei mulţimi curajoase şi în mişcare.

În privinţa caracterului politic, datorită absenţei informaţiilor credibile şi persistenţei imaginii imprecise asupra configuraţiei primului grup violent, nu ştim în ce măsură a fost vorba de un grup organizat şi pregătit în Ungaria sau de un nucleu natural format odată cu acumularea erorilor autorităţilor locale şi centrale. Câţiva martori, nu mulţi, insistă că încă de la debut mişcarea a abordat lozinci anticeauşiste („Jos Ceauşescu!”, „Jos tiranul!”, „Gorbaciov!”) şi anticomuniste („Libertate!”) alături de cele sociale („Vrem căldură!”, „Vrem mâncare!”). Martorii proveniţi din rândurile Securităţii insistă că principalele mesaje politice se limitau la perestroika şi Gorbaciov şi că mult mai târziu au apărut mesajele anticeauşiste,» în jurul orei 20.00 pe Bulevardul Vasile Pârvan, când ne îndreptam spre Căminele Studenţeşti şi Comitetul Judeţean PCR, moment în care iluminatul public a fost oprit, în clipa aprinderii becurilor toţi se uitau, cu vădită teamă, la cei din jur…” 364. Observaţia fostului ofiţer de Securitate atinge reacţii credibile pentru acel moment al naţiunii, încă timorată, încă indecisă.

În ce priveşte nevoia nucleului central al manifestaţiei de a asigura o mulţime suficienţă în care indivizii violenţi să-şi piardă identitatea avem mai multe informaţii. Coloana care trece prin intersecţia Bulevardului Mihai Viteazul cu splaiul Tudor Vladimirescu, în drum spre Complexul studenţesc, este surprinsă de martorul Cristian Bogdan: „Nu erau prea compacţi, am putut trece printre ei”. Martorul Mircea Radu arată că în zona sensului giratoriu de pe Bulevardul Vasile Pârvan coloana s-a „pierdut”. „Ori îmi stăruie în cap această idee fiindcă stăteam în deschiderea aceea mare, nu ştiu. Am rămas acolo vreo 30 de minute” 365. La apariţia grupului de tineri violenţi, martorul Gheorghe Curpas înregistrează un

îndemn semnificativ pentru analiza noastră: „Veniţi înapoi, suntem prea puţini, să mergem după studenţi, la Complex!”. Strigătele repetate „Laşilor!”, „Români, veniţi cu noi!” precum şi apelul la lozincile curajoase „Jos Ceauşescu!”, „Jos tiranul!” au fost expresii ale disperării că acţiunea odată pornită va eşua, că grupul hotărât va fi expus anihilării facile de către forţele de ordine, dar şi ale faptului că populaţia nu reacţiona la o mişcare de stradă şi – credem noi, mult mai aproape de adevăr – nu cunoştea sau nu dădea vreo importanţă cazului László Tökes. Cele două coloanele pornite din Piaţa Maria – una pe Podul Mihai Viteazul, alta pe Podul Michelangelo – vor trece mai întâi printr-un episod dramatic, în mod neaşteptat, se stinge iluminatul public şi întreaga zonă a oraşului rămâne în beznă. Ofiţerii de Securitate întreabă impacientaţi prin intermediul staţiilor de comunicaţii ale filajului „cine a fost dobitocul care a stins lumina?”, deoarece întunericul împiedica identificarea comportamentului mulţimii, deruta complet filajul – lucrătorii acestuia au pierdut de sub observare „obiectivele” –, în întuneric se putea petrece orice – înjunghieri, aruncări în Bega, dispariţia unor indivizi deja filaţi., Dobitocul” era, potrivit lucrătorilor Securităţii, secretarul de partid la Secţia organizatorică Florea, membru al nucleului politic identificat după revoluţie ca unul dintre vinovaţii de toate bâlbâielile, ezitările şi deciziile stupide care au permis escaladarea mişcării protestatare. Florea şi primarul Moţ fuseseră la Podul Michelangelo pentru a încerca să-i oprească pe manifestanţi şi nu reuşiseră, în acea beznă s-a strigat „Jos Ceauşescu!”. La somaţiile Securităţii, lumina a fost reaprinsă după aproximativ 5 minute. Coloana şi-a urmat drumul, şi mai hotărât, către Complexul studenţesc. Aici însă răspunsul studenţimii a fost altfel. Nu au ieşit. După revoluţie au fost mărturii care au arătat că unul sau doi studenţi au sărit geamul pentru a scăpa de supravegherea profesorilor sau a securiştilor din clădire. Nu îi supraveghea nimeni. Adevărul este că studenţimea nu s-a asociat acelei mişcări, probabil pentru că nu îi cunoştea

cauza sau din simplul motiv că era în vacanţă. Sâmbâţa era zi de chef în căminele studenţeşti. În faţa acestei situaţii limită, grupul manifestanţilor hotărăşte să se îndrepte spre Comitetul Judeţean de Partid, în drum, pe Podul Michelangelo coloana este întâmpinată de primarul Petre Moţ, care încearcă să-i oprească: „Gândiţi-vă ce faceţi, fraţi români!”, dar este bătut366. Ajunşi în faţa clădirii care reprezenta autoritatea politică manifestanţii scandează lozinci anticeauşiste şi anticomuniste, cerând în acelaşi timp ca primul-secretar Bălan să coboare pentru un dialog, situaţie paradoxală la care sigur că nu s-a gândit nimeni atunci. Ce putea negocia reprezentantul partidului comunist şi al lui Ceauşescu cu o masă care cerea căderea regimului şi a sistemului politic? Martorul Adrian Matei Kah afirmă că „aici ne-am oprit şi câţiva tineri au spart însemnele comuniste (secera şi ciocanul) şi s-a strigat ca până atunci pe traseu: «Vrem saloane de Crăciun, nu conducători nebuni!», «Vrem căldură!», «Vrem mâncare!». Dar în loc să vină cineva să discute, o maşină de Pompieri s-a apropiat stropind demonstranţii” 367. Martorul Radu Mircea descrie acest moment cu câteva amănunte în plus: „Chiar dacă n-au avut mijloace potrivite, doi tineri s-au căţărat, acesta e cuvântul, căţărat, la lumina unor lanterne, pe zidul Consiliului – se foloseau doar de intervalele dintre structurile clădirii! – pentru a smulge stema. Au ajuns până la ea, n-au reuşit să o dea jos însă, fiindcă aveau o poziţie proastă, iar stema stătea foarte bine prinsă în ancorele ei” 368. Şi studentul israelian Cristian Bogdan a asistat la scenă: „În faţa Consiliului, trei inşi încercau să dea stema jos, nu reuşeau, era foarte bine prinsă şi ei nu aveau nicio unealtă; jos se strigau lozinci, după un timp s-au manifestat altfel, au spart vitrinele librăriei din apropiere, au dat foc cărţilor lui Ceauşescu, au spart poarta Consiliului. Cam pe atunci au apărut miliţienii cu scuturi, căşti şi bastoane” 369. Precizăm că întreaga scenă a distrugerii însemnelor de pe clădirea CJP a fost filmată de Securitate şi analizată a doua zi pentru a putea fi identificate persoanele participante. Acest film se

găseşte în Arhiva SRI şi ne-a fost refuzat la vizionare. Şeful Filajului a văzut scena: „M-am amestecat printre oameni până aproape de trotuarul de lângă CJP, apoi, văzând că se îngroaşă gluma, m-am retras pe linia de tramvai. Deodată, doi tineri de 20 – 22 de ani s-au căţărat pe zidul CJP, cu o dexteritate care m-a uimit. Sunt convins că nici cei cu pregătire specială nu puteau să se caţere atât de uşor şi de repede. Au ajuns şi la stema PCR şi la cea a României şi le-au spart. Erau îmbrăcaţi cu ceva gen salopetă neagră. După aceasta, au fugit, trecând pe lângă mine şi înjurând. Le-am reţinut perfect semnalmentele (...) Voi sări aici peste poveste şi voi menţiona că pe cei doi tineri i-am găsit a doua zi în penitenciar, unde m-am dus special pentru ei. Nu mai aveau bluza neagră de salopetă. Unul a declarat că este din Ardeal, altul din Moldova (Botoşani, parcă). Acte nu aveau. Au fost eliberaţi pe 19 decembrie. Nici astăzi nu se ştie cine au fost. Numele declarate de ei nu există" 370.

Maşina de pompieri a fost atacată cu pietre, şoferul pierzând controlul volanului şi izbindu-se în peretele unei case. Martorul Dan Fleşeriu îşi aminteşte: „«Trebuie să spargem vitrinele!», susţinea unul dintre manifestanţi, «ca să rămână urme. Acum suntem puţini, peste câteva ore vom merge pe la casele noastre, aşa că mâine, cum în ziare, la radio ori la televiziune nu se va spune nimic, nu va şti nimeni de manifestarea noastră. Însă dacă mâine se vor vedea aceste urme, s-ar putea ca în seara ce vine să fim mai mulţi. Mai mulţi şi mai puternici» „371. Martorul Gheorghe Curpas a participat la luptele de stradă din zona Comitetului de Partid Timiş: „Pe lângă pietre, oamenii au rupt din copaci crengi, ciomege; trei inşi s-au angajat să smulgă o pancartă de pe frontispiciul edificiului... şi-atunci am fost atacaţi de miliţieni. De vreo treizeci de miliţieni ce apăruseră de pe strada Filipescu, fiind echipaţi cu scuturi, ciomege şi căşti. Noi am început să aruncăm cu pietre în ei, ei însă înaintau mereu, unii dintre noi au dispărut, rândurile s-au rărit; cei mai curajoşi s-au dovedit tinerii din primele cinci-şase rânduri, «Nu fugiţi, laşilor!», strigau ei; între noi a căzut o bombă lacrimogenă, în aer au apărut

particule, picături iritabile; am început să lăcrimăm, ba parcă ni s-a umflat gâtul, limba, dar continuam să ne batem, am prins un miliţian între noi şi l-am bătut cu ce am putut, pumni, picioare, ciomege" 372. Martorul Vasile Rotărescu introduce în acţiune un amănunt care nu apare la alţi martori şi care nu este însoţit de explicaţii: „Noi aruncam cu sticle cu benzină, un fel de grenade ad-hoc, ei înaintau apăraţi de scuturi" 373. Nu ştim de unde s-a putut procura benzină în noaptea aceea şi cine a fabricat – deoarece cocteilul Molotov se fabrică – acele proiectile incendiare. Respingerea atacului din faţa Comitetului de Partid a reuşit să disperseze o bună parte din manifestanţi, nucleul violent retrăgându-se pe două coloane şi distrugând magazine în drumul său. Spre miezul nopţii s-au izolat două focare de conflict, unul înapoi spre Piaţa Maria, altul în zona Regionalei CFR. în aceste locuri, luptele între manifestanţii violenţi şi forţele de ordine s-au dat corp la corp, în timp sau la scurtă vreme după ce persoane violente spărgeau vitrinele şi incendiau interiorul. Tot în acest moment de scădere a intensităţii acţiunilor nucleului violent şi de ofensivă a forţelor de ordine apar în diferite locuri autoturisme şi autocamioane străine. Gheorghe Curpas povesteşte: „Pe podul Michelangelo – o luasem din nou spre Complexele Studenţeşti – am dat de două TIR-uri ruseşti, nu-mi dau seama ce-or fi înţeles, nu pot fi sigur că ştiau ce se întâmpla în oraş, oricum au oprit, ne-am dat mâna, noi am zis o mie de chestii, au zis şi ei multe, în urechi mi-a rămas numai Haraşo rebiata! («Bravo, băieţi!»)". Dan Fleşeriu i-a văzut în apropierea pieţei Kuttl: „Apariţia în acea zonă a doua maşini străine, două autoturisme, unul din URSS, celălalt din Italia, a declanşat un val de aplauze". Intervenţia unor cetăţeni străini este semnalată şi de martorul Pop Corneliu, pentru ziua de 17 decembrie: „Au trecut vreo două TIR-uri bulgăreşti, ne-am făcut cu mâinile, ne-am încurajat reciproc (...) Apar în sensul giratoriu şi două autoturisme din URSS, venind dinspre Arad. Manifestări de solidaritate, încurajări, urări de

izbândă” 374.

Problema grupului violent. Comisia senatorială a surprins atât existenţa grupului violent care a produs distrugerile din oraş, cât şi implicarea unor cetăţeni străini în evenimente, însă a lăsat cazul fără un răspuns, înlocuindu-l cu patru ipoteze: l. Grupuri locale de furioşi. 2. Grupuri de mercenari străini. 3. Diversiune făcută de Securitate. 4. Diversiune făcută de Armată. Ultimele două ipoteze au fost incluse din considerente politicianiste, având în vedere îmbrăţişarea acestei teorii de membrii comisiei aflaţi în Opoziţie. Unii revoluţionari au acceptat aceste soluţii din comoditate, dar şi pentru că ei înşişi nu aveau o explicaţie pentru acţiunile grupului violent de la Timişoara. Teoria unei diversiuni făcute de Securitate sau de Armată este ilogică. Ideea că diversionişti români au devastat magazinele şi clădirea Comitetului de Partid pentru a putea justifica represiunea este o aberaţie, ca multe alte aberaţii produse în mediul politic din dorinţa de a construi o legitimare politică pentru lideri şi membrii de partid care nu au participat la revoluţie, din răzbunare pe Securitate, din ură faţă de Armată sau (în cazul unor lideri UDMR) din dorinţa de a masca implicarea unor lideri maghiari în violenţele din decembrie 1989 de la Timişoara. Toate informaţiile care s-au putut strânge până acum dovedesc fără niciun dubiu demersurile şefilor Securităţii şi Armatei de a împiedica apariţia conflictului, apoi de a-l stinge cât mai repede şi, mai ales, de a se implica cât mai puţin în el. De altfel, putem afirma acum că, în afara gafelor făcute de autorităţile politice locale şi centrale, dezvoltarea conflictului s-a putut produce şi pentru că forţele de ordine au intervenit ezitant, limitat, dezorganizat – adică fără o pregătire prealabilă, fără premeditarea la care fac apel adepţii teoriei represiunii provocate. Adevărul complet sau cel puţin suficient de credibil nu va fi aflat decât după ce Arhivele secrete vor fi deschise. Ele nu sunt deschise din motive politice, dar şi din cauza faptului că o serie de indivizi implicaţi în evenimente se află sub supravegherea SRI şi după 1989,

ca urmare a păstrării legăturilor cu vechile reţele de informaţii şi spionaj străine.

Autorul crede că problema grupului violent de la Timişoara a fost greşit abordată, cu toate că informaţiile care ar fi putut explica măcar o parte din întâmplări au fost publicate din diferite direcţii, în primul rând, nu putem cere manifestanţilor obişnuiţi să aibă capacitatea de a distinge profesionist un român revoltat, ajuns la pragul disperării, de un diversionist. Deşi unii dintre manifestanţi au afirmat după revoluţie că au participat la acţiuni violente, niciunul nu recunoaşte că a devastat şi niciunul că a făcut parte din grupul violent. Mărturiile strânse de cei doi autori timişoreni – Titus Suciu şi Marius Mioc – nu pot da explicaţii, ci doar confirma că grupul violent a existat, a acţionat şi nu era tipic timişorenilor:

Cristian Bogdan: „Nucleul mulţimii era format de un grup de tineri energici, curajoşi, în jurul lor găsindu-se oameni de toate vârstele”.

Mircea Radu: „Demonstranţii din piaţă nu erau mulţi, după câte îmi amintesc nu depăşeau cifra de două sute, se comportau însă cu un curaj nebun. Ca să nu greşească ţintele, se apropiau până la 20, chiar 15 metri, de unde aruncau în militari cu pietre, întorcându-se apoi după alte proiectile. Blănăria din piaţă a fost spartă, de un ins cam băut, cam vulgar”. (Ofiţerii Securităţii l-au identificat în persoana unui cunoscut cerşetor, care a lovit vitrina cu cârja şi apoi a devastat magazinul împreună cu trei ţigani.)

Radu Bărzeanvr. „Exista un nucleu, un grup de oameni mai hotărâţi, care scandau chemări, lozinci, ceilalţi mergând în urma acestora tot mai răsfiraţi, în grupuri tot mai restrânse, în funcţie de curajul fiecăruia”.

Corneliu Pop: „Am remarcat un tip înalt cu o pată roşie pe obraji, îmbrăcat într-un Parker, care reuşea să se facă auzit şi ascultat de suficient de mulţi oameni din jur”.

Sandu Hanuş: „Cele mai multe vitrine au fost sparte de un grup de şapte persoane având în mână nişte bastoane – de unde? Cum de veniseră astfel pregătiţi? – şi sticle cu băutură”.

Andraş Vasile: „După ora 21, se spărgeau vitrinele, la librăria din colţ, la tutungerie. Treaba asta o făceau patru tineri tunşi zero, îmbrăcaţi în haine civile, având nişte bâte, zic eu speciale, lungi del, 70 – 1, 80 m, prevăzute la capete cu vergi metalice. Ei spărgeau, dar nu luau nimic, aveau ceva împotriva vitrinelor, lucru pe care, de altfel, îl executau într-adevăr cu plăcere. Nu la mult timp după ce librăria fusese atacată, alţi tineri (subl. n.) s-au repezit la rafturile cu cărţi, la cele cartonate şi cu coperţi roşii ori cu poza lui Ceauşescu pe ele, le-au luat şi le-au dus în intersecţie, unde le-au dat foc. După câteva minute, mi s-a părut că observ ceva aparte: grupul celor patru tineri tunşi zero era condus de doi inşi în haine de piele. Tinerii li se adresau mereu, cei doi înclinau din cap şi indicau o direcţie, alta, adică o vitrină ori alta, după care aceştia se repezeau spre ea” (Este cea mai consistentă mărturie şi singura cu observaţii asupra comportamentului tipic unor diversionişti; totodată, martorul arată clar că indivizii care spărgeau vitrine şi cei care furau sau devastau în magazine nu formau acelaşi grup, ci două grupuri distincte.)

Adrian Matei Kah: „Un grup de oameni se uita cum nişte indivizi bine instruiţi spărgeau geamurile de lângă Restaurantul Bulevard. Am rugat oamenii să apere Modexul, pentru că era clar că spărgătorii n-aveau nimic comun cu revolta”.

Autorul a stat de vorbă în mai multe rânduri cu deputatul PNL de Timiş, Ovidiu Drăgănescu, participant la revolta din Timişoara şi care a relatat în ziua de 26 august 2003 şi următoarea scenă: „La un moment dat, dinspre Centru, din zona care dădea la Primărie, a apărut un individ ciudat. Avea carul, 75 m înălţime, alură sportivă; mai mult slab decât solid, îmbrăcat cu o vestă maro şi jeans. S-a apropiat de grupul nostru foarte calm, a scos pe rând patru sticle de cocteil Molotov, le-a dat foc foarte tacticos şi le-a aruncat în magazinul de parfumerie. Noi strigam, săream, făceam agitaţie… El, nu, acţiona tacticos. Erau sticle de bere de o jumătate de litru, cu benzină şi cu

fitil de cârpă. Magazinul a fost incendiat imediat, sprayurile au început să pocnească. Repet, noi strigam, râdeam, ţopăiam pe acolo… ăla şi-a terminat treaba şi a plecat în aceeaşi zonă de unde venise şi unde noi ştiam că erau trupe, militari înarmaţi". Având în vedere credibilitatea serioasă a martorului Ovidiu Drăgănescu şi mai ales faptul că provine din rândurile revoluţionarilor autentici, mărturia sa în legătură cu apariţia acelui individ suspect este consistentă. Niciun revoluţionar timişorean nu avusese un astfel de comportament.

Problema grupului violent şi a indivizilor ciudaţi (bine pregătiţi, metodici, primind ordine de la alţi indivizi calmi, acţionând violent şi apoi retrăgându-se) va fi mereu un subiect de controversă. Să ne amintim că Filip Teodorescu, adjunctul şefului Direcţiei de Contraspionaj, a fost alarmat în seara de 16 decembrie şi, ajuns la sediul Departamentului, a fost informat de generalul Gianu Bucurescu asupra ordinului primit de la generalul Iulian Vlad: „Există informaţii că la Timişoara au fost infiltrate forte străine în scopul declanşării unor conflicte violente vizând destabilizarea situaţiei politice din zonă; să iau doi-trei ofiţeri cu experienţă şi să mă deplasez imediat la Timişoara" 375. Informaţia furnizată de Filip Teodorescu este deosebit de gravă şi nu credem că-şi putea permite să nu-şi cântărească bine cuvintele. „Infiltrarea de forţe străine" nu este o joacă; ea însemna penetrarea sistemului de apărare şi securitate al ţării, operaţiune cunoscută ca premergătoare unei intervenţii militare sau unei diversiuni cu scopul de a crea premisele unei răsturnări politice. Atunci când şeful DSS face o astfel de afirmaţie serioasă şi dă un ordin în baza acestei informaţii trebuie să existe temeiuri informative solide, date verificate şi care pot susţine luarea măsurilor de apărare.

Credem că mai degrabă generalul Vlad i-a cerut colonelului Filip Teodorescu să verifice dacă au fost infiltrate forte străine, iar acesta, până în după-amiaza de 22 decembrie, nu i-a putut confirma.

Defecţiuni în sistemul de apărare, al ţării în

cercetările Comisiei senatoriale – comisie care reprezintă Parlamentul, una din cele trei Puteri ale ţării – au apărut informaţii asupra cazurilor numeroase de cetăţeni români care treceau fraudulos graniţa în Ungaria, erau cazaţi în lagăre de refugiaţi improvizate în unităţi militare şi apoi, după un instructaj, retrimişi în România. Concluzia Comisiei este că aceşti indivizi au compus grupurile violente de la Timişoara. Sursa principală a informaţiilor pare a fi colonelul Filip Teodorescu, autorul cărţii Un risc asumat. Într-adevăr, în acest volum fostul adjunct al şefului Direcţiei de contraspionaj arată că în vara anului 1989 la nivelul superior al Departamentului Securităţii Statului fusese creat un comandament special cu misiunea de a analiza săptămânal evoluţia acţiunilor iredentiste maghiare împotriva României. Acest comandament a constatat, printre altele, că împuterniciţii de graniţă din partea Ungariei şi Iugoslaviei au început la un moment dat să predea un număr mare de transfugi români, cu toate că până atunci astfel de cazuri erau foarte rare. „Împreună cu formaţiunile de grăniceri au fost stabilite măsuri de cercetare informativă atât a persoanelor predate de împuterniciţii de graniţă, cât şi a celor prinse la intrarea ilegală în ţară; au rezultat informaţii deosebit de importante şi îngrijorătoare: în lagărele de refugiaţi din Ungaria şi Austria se proceda la recrutarea de mercenari, cu precădere dintre cetăţenii români de naţionalitate maghiară şi ţigani, cointeresându-i material; li se dădea o sumă ca avans, restul urmând să-l primească după îndeplinirea misiunii; misiunea lor consta în introducerea în România de materiale de propagandă anticeauşistă şi antiromânească pe care să le răspândească în zona Transilvaniei şi Banatului, introducerea de armament, muniţie şi explozivi şi asigurarea în ascunzători; să stimuleze nemulţumirile şi chiar să declanşeze nemulţumiri deschise, acte de violenţă împotriva autorităţii de stat folosind în acest scop şi armele, şi explozibilul puse la dispoziţie; în momentul în care se semnala un conflict într-o localitate din zonă, ei trebuiau

să se deplaseze urgent acolo, să-l amplifice şi să-l direcţioneze”. 376 Conform colonelului Gheorghe Raţiu, şeful Direcţiei I, în competenţa căruia se afla cazul, din cele aproximativ 300 de persoane cercetate astfel s-au constituit, ca relevante şi substanţiale, 20 de dosare, între care şase conţineau informaţii cantitativ şi calitativ de extremă valoare informativă. Generalul Ionel Gal, fost şef al Arhivelor Statului, avea să confirme această situaţie: „Din activitatea informativă şi de cercetare a rezultat că majoritatea acestora veneau din tabăra de la Bicske a organizaţiei «România liberă» unde erau instruiţi special să participe la o acţiune de răsturnare prin forţă a regimului din România. Arestarea şi anchetarea a şase indivizi lansaţi au confirmat faptul că toţi transfugii erau pregătiţi şi aşteptau un semnal să intre în acţiune la Timişoara” 377, în faţa Comisiei senatoriale, colonelul Raţiu a făcut următoarele precizări: „După o teleconferinţă a lui Nicolae Ceauşescu, Vlad a spus că mai mult de trei luni nu poate dura asta! Era un fenomen de plecare ilegală din ţară, dar la sfârşitul lui ’89 s-a întâmplat invers – trimiterea lor înapoi. Ceauşescu a dispus ca aceşti fugari să fie ţinuţi în dormitoare la batalioanele de grăniceri. Am trimis oameni să-i cerceteze; circa 20 au recunoscut că au fost recrutaţi de organizaţia «România liberă» din Budapesta şi aveau o tabără de antrenament la Bicske. Pentru că eram în cercetări la Arad cu un cioban ce a trecut cu oile, am fost şi la Timişoara să văd situaţia acestora. Erau români şi ţigani cei recrutaţi şi mi-au spus că trebuie să se prezinte la Timişoara. Maghiarii favorizau plecarea fugarilor în Occident prin diferite filiere, în 1986, economistul Roşca din Timişoara a înfiinţat organizaţia «România liberă» la Budapesta care a luptat pentru răsturnarea regimului comunist din România, în Ungaria cercurile iredentiste erau în special din rândul clerului. La biserica Sf. Ştefan, un preot reformat Nemeth Geza îi primea pe transfugi. Cel mai mare număr de transfugi staţionaţi în Ungaria era în jur de 6.000. Geza Nemeth a sprijinit organizaţia «România liberă» şi Poszgai i-a vizitat.

Nimic contra lui Ceauşescu. Apoi Roşca a plecat în Occident. Ultimul şef acolo a fost unul Manea. Sediul s-a mutat la Bicske – o fostă cazarmă – unde pregăteau transfugii" 378.

Mecanismul racolării era următorul: prin reţele de spionaj active pe teritoriul României erau studiaţi, contactaţi „în orb", angajaţi în discuţii cu referire la situaţia materială personală, la situaţia generală din România, la imaginea lor despre felul de trai din Occident, la posibilitatea de a câştiga repede o sumă importantă de bani în valută, o serie de cetăţeni români, cu predilecţie tineri, într-un dialog al autorului cu generalul Ştefan Alexie, fost secretar de stat în Departamentul Securităţii Statului, acesta a oferit un caz semnificativ: „Cu circa una-două luni înainte de evenimentele de la Timişoara, şeful Securităţii Bihor a depistat la Vama Borş doi cetăţeni germani care intraseră legal în ţară şi care la ieşire aveau asupra lor liste şi documente care puteau fi interpretate ca acte prin care anumiţi indivizi, cetăţeni români, erau selectaţi pentru evenimentele din decembrie. Securitatea a început imediat studierea şi contactarea celor aflaţi pe liste. Pe cei doi germani i-au cazat la un hotel din Oradea, şi colonelul Ogăşeanu a discutat cu ei. Au recunoscut că au venit cu misiunea de a pregăti persoane ca să acţioneze la momentul oportun prin acţiuni anarhice în oraşele Cluj, Sighişoara, Sibiu, Braşov, Cugir. Cei doi germani erau unul de aproximativ 50 de ani, altul de 28 – 30 de ani. Vă atrag atenţia că violenţele de la Cugir din timpul revoluţiei, faptele oribile de acolo, actele de barbarie n-au fost întâmplătoare şi că acolo au acţionat oameni pregătiţi din timp! Criteriul de selecţie al celor doi agenţi germani viza persoane atenţionate sau pedepsite pentru încercare de trecere frauduloasă a frontierei, cărora le promiteau ajutorul pentru a fugi în Vest, persoane cu aviz negativ de a primi viză, de a pleca definitiv din ţară, evident nemulţumite, precum şi infractori de drept comun".

Câteva din Notele Securităţii au ajuns şi în arhivele presei române:

NOTĂ

„O sursă a Securităţii judeţului Harghita care a efectuat recent o călătorie turistică în RF Germania, a contactat, între alţii, pe BINDER KÁROLY din localitatea Kirdkheim, de profesie inginer, originar din ţara noastră.

Cel în cauză a relatat că este secretarul «Asociaţiei maghiarilor ardeleni» stabiliţi în landul Baden-Wurtenberg. Organizaţia are în componenţă circa 420 de membri, sediul acesteia aflându-se la Stuttgart.

Cetăţeanul vest-german a mai precizat că scopul întregii activităţi desfăşurate de membrii asociaţiei este «obţinerea independenţei Transilvaniei» şi că fiind conştienţi de preponderenţa elementului românesc în această zonă, în ultima perioadă, au început să coopteze în cadrul organizaţiei şi persoane de naţionalitate româna. A susţinut totodată că în sprijinul acestei idei, una din principalele lor preocupări este de a demonstra opiniei publice internaţionale că populaţia de naţionalitate maghiară din ţara noastră «este lipsită de cele mai elementare drepturi şi libertăţi».

BINDER KÁROLY a făcut cu acest prilej şi o serie de afirmaţii duşmănoase la adresa realităţilor social-politice şi economice din RS România.

Cu aceste aspecte va fi informată UM 0544, împreună cu care vom acţiona pentru obţinerea de date cu privire la scopurile şi modalităţile concrete de acţiune ale acestei asociaţii, cu accent pe prevenirea realizării unităţii dintre elementele emigraţiei române şi maghiare din această zonă.

N.N. BINDER KÁROLY, este în vârstă de 40 ani, de origine germană (şvab), fost maistru la Fabrica de instalaţii şi utilaje de transport Cărei, căsătorit, are trei copii minori, în ianuarie 1989 a plecat cu permis de mic trafic în RP Ungară, de unde a ajuns ilegal în RF Germania, obţinând cetăţenia germană. Are în ţară părinţii, un frate şi soţia (cu cei trei copii) necunoscuţi cu probleme deosebite” 379.

Se pune întrebarea: românii care au acceptat să

lucreze pentru «Asociaţia maghiarilor ardeleni”, având ca scop „independenţa Transilvaniei”, adică ruperea ei de ţară, şi care au fost trimişi de această organizaţie să acţioneze la Timişoara au fost eroi ai revoluţiei sau trădători de ţară? Cititorul este lăsat să judece singur. Să studiem şi o altă Notă a Securităţii, de data asta cu amănunte despre cei care au fost pregătiţi în Ungaria şi au acţionat la Timişoara:

NOTĂ

Recent, o sursă a Securităţii judeţului Satu-Mare s-a întors dintr-o călătorie din Ungaria, unde a vizitat unele cunoştinţe din «tabăra refugiaţilor» de la Bicske, relatând următoarele aspecte de interes operativ:

În «tabără» s-a întâlnit cu un fost prieten, pe nume NAGY EMERIC, originar din Cărei, care i-a confirmat că în august 1989 a trecut fraudulos în Ungaria împreună cu soţia şi fiica sa, iar în prezent activează ca secretar al unei organizaţii denumită «Liga Anticomunistă Română» înfiinţată recent în lagărul de la Bicske.

A menţionat că organizaţia ar avea circa 100 de membri, recrutaţi dintre fugarii de origine română şi conduşi de un anume MANEA TRAIAN din Ploieşti, împreună cu fiica sa NAGY HAJNAL, participă la activităţile pe care MANEA TRAIAN le organizează şi iniţiază din Bicske împotriva României. A precizat sursei că se ocupă mult cu acţiunile acestei organizaţii, iar fiica sa este translator.

Pe fondul unor manifestări duşmănoase, naţionalist-iredentiste, NAGY EMERIC a încercat să determine sursa să rămână în Ungaria, precizând că în Bicske ar fi un mare număr de fugari români, inclusiv saşi şi şvabi, care aşteaptă să emigreze în Occident. Deşi ungur, activează alături de români la indicaţia autorităţilor maghiare, precizând că are sprijinul material al acestora, al unor emigranţi români din Anglia, conlucrând strâns cu gruparea «România Liberă» de la Budapesta.

A menţionat, de asemenea, că până în prezent organizaţia condusă de MANEA TRAIAN a iniţiat acţiuni

anticomuniste şi antiromâneşti în faţa ambasadei de la Budapesta, demonstraţii de stradă şi intenţionează să-şi intensifice preocupările de acest gen, mai ales cu prilejul celui de-al XIV-lea Congres.

Securitatea judeţului Satu-Mare întreprinde măsuri de identificare a rudelor şi legăturilor pe care NAGY EMERIC le are în ţară, în vederea lucrării lor active şi iniţierii unor acţiuni preventive adecvate.

Cu aspectele raportate va fi informată şi Unitatea Militară 0544/225, cu care vom conlucra pentru neutralizarea actelor ostile ale celui în cauză.

NAGY EMERIC este fiul lui Ioan şi Terezia, născut la 10 noiembrie 1947 în Cărei, fost merceolog la Inspectoratul pentru Protecţia Plantelor, cu ultimul domiciliu în localitatea natală, str (...). În august 1989, împreună cu soţia şi fiica, a trecut fraudulos graniţa în Ungaria.

2. Din verificarea informativă realizată de Securitatea judeţului Satu-Mare pe lângă BODA ELIZABETA, soacra ţiganului fugar HORVATH NICU, rezultă că aceasta a fost vizitată în noaptea de 15/16 noiembrie 1989, în condiţii de discreţie deosebită, de două persoane necunoscute care în aceeaşi noapte ar fi plecat la Timişoara.

Având în vedere că HORVATH NICU este persoana prin care MANEA TRAIAN, conducătorul «Ligii Anticomuniste Române» de la Bicske, intenţionează să introducă în ţară fiţuici cu conţinut ostil, nu este exclus ca una din aceste persoane care au vizitat-o să fie ginerele acesteia.

Pentru identificarea şi reţinerea persoanelor în cauză au fost luate măsuri de către organele de securitate şi grăniceri din zona limitrofă frontierei inclusiv la legăturile cunoscute din Timişoara, solicitând în acest sens şi sprijinul Inspectoratului General al Miliţiei" 380.

În legătură cu fiţuicile evocate în nota de mai sus, un raport al SRI Caraş-Severin arată că aceste fiţuici au apărut în timpul evenimentelor de la Timişoara în localităţi

ale judeţului: „Din data de 19 decembrie 1989 s-a semnalat în Caransebeş, Oţelu Roşu şi Reşiţa prezenţa unor autoturisme înmatriculate în judeţul Timiş, din care se răspândeau de către persoane neidentificate fiţuici al căror conţinut îndemna la solidaritatea cu acţiunile de la Timişoara şi la înlăturarea de la conducerea ţării a lui Nicolae Ceauşescu" 381. O Notă a Securităţii judeţului Iaşi raporta conducerii DSS că o sursă a sa a informat ca „în ultima perioadă, autorităţile maghiare insistă tot mai mult pentru a-i determina pe aceştia să se stabilească în Ungaria. Comisia pentru refugiaţi le dă asigurări că îi va sprijini în aducerea familiilor din ţara noastră, inclusiv prin plăţirea unor sume de bani călăuzelor care se angajează în trecerea lor ilegală peste graniţă şi îi foloseşte în exercitarea, la rândul lor, de influenţe emigraţioniste asupra turiştilor români cu care vin în contact (...) Funcţionari ai Ambasadei Franţei din capitala ţării vecine sunt preocupaţi de contactarea unor tineri din această categorie şi determinarea lor de a se înrola în armata franceză, promiţându-le sume mari de bani şi acordarea cetăţeniei respective după cinci ani de prestare a unui asemenea serviciu (...) La München, sursa a contactat pe BESTHOLD REILAND, fost medic stomatolog la Rădăuţi, şi pe prietenul apropiat al acestuia, TOHOON ZERFFASS, originar din zona Sucevei, ambii având multiple relaţii în rândul emigraţiei române din zonă. Aceştia au relatat despre pregătirile ce le-au făcut, cu mult înainte, fugarii români care au fost trimişi, împreună cu angajaţi ai postului de radio „Europa liberă", la demonstraţia antiromânească ce a avut loc, în luna iunie a.c., la Budapesta" 382.

Aceste documente ale Securităţii demonstrează că fenomenul pe care îl analizăm a avut în centrul său racolarea, instruirea şi folosirea unor români pentru activităţi declarate anticeauşiste şi anticomuniste, dar acoperind şi activităţi îndreptate împotriva statului, antiromâneşti. De aceea, teza implicării maghiare la Timişoara potrivit căreia actorii violenţi ai incidentelor

erau unguri, iar atacul s-a produs în cadrul unei operaţii militare neconvenţionale purtate de Ungaria pe teritoriul nostru are nevoie de cel puţin o precizare: principala forţă de acţiune a fost constituită din români din România, incitaţi să acţioneze cu promisiunea de bani sau emigrare în RFG, din români fugiţi peste graniţă şi pregătiţi în lagărele din Unaria, din minoritari unguri sau germani fugiţi din ţară şi reintroduşi fraudulos peste frontieră.

Din aceste motive întrebarea adresată Securităţii: „Unde sunt străinii identificaţi şi prinşi la Timişoara?" este nepotrivită, iar concluzia că nu a existat o intervenţie străină şi că autorii violenţelor revoluţionare de la Timişoara au fost numai timişoreni este pripită. Avem de a face cu români folosiţi şi care s-au lăsat folosiţi pentru o promisiune de lucru sau cetăţenie în Germania. Constatăm deocamdată că în principalele puncte de iniţiere a evenimentelor de la Timişoara, la Piaţa Maria, pe tampoanele tramvaielor sau la CJP, dând jos stemele, ne-am întâlnit cu eroi proveniţi din alte localităţi!

O altă cale de contact era prin intermediul reţelelor de contrabandă, foarte active în zona Banatului, mai ales pe relaţia Iugoslavia, care foloseau sau eludau micul trafic de frontieră şi care furnizau tot felul de produse minore, dar şi ţigări străine şi cafea, de negăsit pe piaţa românească. Pentru cititorul străin este locul să precizăm că în România anului 1989 cafeaua aflată pe piaţă era un amestec de substanţe atipice, între care intra şi ovăz măcinat. Ea purta denumirea populară de „nechezol", de la verbul a necheza (strigăt caracteristic calului), ilustrând astfel plastic componenţa furajeră a cafelei puse în vânzare pe piaţa oficială românească. Consumul constant al acelui amestec produce afecţiuni grave ale pancreasului, în diferite situaţii de contact, mai ales cu ocazia unor operaţiuni de „bursă neagră", cetăţenii români erau sfătuiţi să fugă din ţară sau erau puşi în contact cu călăuze, explicându-li-se că dincolo de graniţă există lagăre de refugiaţi care oferă condiţii bune de hrană şi posibilitatea de a emigra după un timp în America,

Germania de Vest, Austria. Pe de altă parte, un număr de reţele de contrabandă controlate de Securitate reuşiseră să interfereze cu aceste operaţiuni şi să informeze detaliat asupra activităţilor de pregătire a unor comandouri diversioniste. O astfel de reţea care trafica argint industrial pentru Italia a fost informată la începutul lunii decembrie 1989 de şeful unor vaste operaţiuni de contrabandă din Balcani, celebrul lider naţionalist sârb Arkan, că operaţiunile de pregătire a unor acţiuni subversive cu scopul răsturnării lui Nicolae Ceauşescu erau finalizate şi vor fi declanşate de pe teritoriul Ungariei şi Iugoslaviei. Tinerii iredentist! maghiari sau amatorii români de aventură erau preluaţi de călăuze şi duşi în taberele de instructaj. Comisia senatorială a identificat şi a dat publicităţii numele a doua astfel de tabere pentru instruirea mercenarilor, la Bicske şi Haiduszboszlo383. Este posibil ca membrii Comisiei, neprofesionişti, să facă o confuzie între locul de unde erau racolaţi (Bicske, Haiduszboszlo) şi taberele de instruire, care se aflau în unităţi militare. Pentru a se putea informa cât mai corect asupra acestor activităţi ostile, Securitatea a reuşit să-şi infiltreze propriii agenţi printre transfugi şi să afle cum şi prin ce mijloace sunt trecuţi peste graniţă, unde sunt grupaţi şi în ce constă pregătirea subversivă. O dată instalaţi în taberele de pregătire, transfugii din România erau înregistraţi, fotografiaţi, li se întocmea un dosar care conţinea şi note ale informatorilor strecuraţi printre ei în lagăr, astfel încât să poată fi identificat cât mai bine potenţialul diversionist al respectivului, gradul de inteligenţă, nivelul de nemulţumire sau ură împotriva regimului, a poporului român şi a ţării, gradul de interesare materială, înclinaţia spre aventură, curajul, în tabere era difuzată presă „dirijată”, conţinând ştiri şi articole ostile României, informaţii despre evoluţia perestroikăi şi glasnost-ului sovietic, despre succesele internaţionale ale lui Gorbaciov, publicaţii ocazionale ale unor organizaţii româneşti din emigraţie, mai mult sau mai puţin controlate de servicii secrete străine. Se puneau la

dispoziţie pentru a fi citite în limba română exemplare multiplicate ale cărţii Orizonturi roşii a lui Ion M. Pacepa. Cei selectaţi astfel erau apoi supuşi unor interviuri conduse de profesionişti, în care se făcea un comentariu asupra informaţiilor primite de cetăţeanul român prin presa „dirijată”, prin discuţiile „în orb” cu informatorii infiltraţi printre ei, se analizau pasaje din cartea lui Pacepa. Pe baza unor criterii profesioniste, cei selectaţi erau dirijaţi spre operaţiunile de instructaj diversionist evocate de colonelul Filip Teodorescu. De exemplu, unul dintre criteriile care se aplicau ţiganilor era ostilitatea faţă de autorităţile române, în special faţă de Miliţie, mai ales în cazurile care proveneau din rândurile infractorilor cu condamnări la activ. Acestui tip de infractor îi este mai uşor să atace un om în uniformă datorită aversiunii pe care o are faţă de simbolul respectiv, datorită abilităţilor dobândite în mediul infracţional, a curajului sporit şi totodată prin cunoaşterea din relaţia imediată a realităţilor micii corupţii la care mulţi angajaţi ai Ministerului de Interne se pretau, mai ales în zonele de graniţă. Criteriul principal de selectare a tinerilor maghiari era de regulă agresivitatea sentimentelor iredentiste. Odată încheiată pregătirea, mercenarii români şi maghiari erau infiltraţi în grupuri mai mari de refugiaţi aduşi la graniţă şi predaţi autorităţilor române. De regulă predarea se făcea cu autobuze transportând minim 30 de persoane – între care diversionistii erau doi-trei – sau încărcate la maxim cu 70 – 80 de persoane, între care diversionistii erau mai mulţi. Alte grupuri, mai mici, erau lăsate în apropierea punctului de trecere a frontierei şi obligate să se deplaseze pe jos pentru a se preda. De cele mai multe ori, astfel de grupuri nu conţineau niciun diversionist, dar dădeau de lucru organelor de stat româneşti în egală măsură. Autorităţile române îi preluau şi declanşau operaţiunea inversă, de identificare şi prelucrare informativă a celor întorşi din Ungaria şi Iugoslavia. Astfel a fost identificat un număr de indivizi pregătiţi dincolo de graniţe pentru diversiunea din decembrie. Conducerea Securităţii continuă să afirme că

deţinea informaţii precise despre indivizii antrenaţi în taberele din Ungaria. Am cerut SRI-ului dosarele lor şi am fost refuzat. Criza de la frontieră însă a avut o dimensiune fără precedent. Ea pornea de fapt de la criza profundă, nemaiîntâlnită, din rândurile trupelor de grăniceri ale ţării.

Situaţia Comandamentului Trupelor de Grăniceri ale României. În anul 2001, generalul de brigadă (r) Sever Neagoe, fost şef al Secţiilor Pază şi Operaţii şi Pregătire de luptă din cadrul Comandamentului Trupelor de Grăniceri, a întocmit o sinteză a istoriei grănicerilor români, pornind de la figurile sale centrale. Prin intermediul biografiilor principalilor comandanţi ai armei grăniceri, generalul Sever Neagoe aduce la cunoştinţă şi o serie de informaţii despre situaţia operativă de la graniţele României în perioada de final a sistemului comunist european. La sfârşitul anului 1982 la comanda Trupelor de grăniceri a fost numit, ca urmare a unei politici de cadre greşite, general maior Constantin Călinoiu, care provenea din aurma infanterie. Nu avea pregătire de specialitate pentru grăniceri, dar avea un dosar bun de cadre (fiu de miner), numirea sa fiind favorizată de un criteriu politic: „originea sănătoasă”. Arma grăniceri era o specialitate cu mare tradiţie la români şi care stimula adevărate genealogii profesionale. Astfel, numeroşi ofiţeri de grăniceri proveneau din familii în care tatăl fusese tot grănicer sau din familii ale unor ofiţeri care fuseseră grăniceri şi pe timpul României Mari. În consecinţă, procentul de ofiţeri de grăniceri din perioada Ceauşescu la al căror dosar se afla un tată ofiţer regalist, antonescian, eventual decorat de germani cu „Crucea de Fier” sau avusese misiuni pe Nistru, era destul de însemnat. Ca de obicei în situaţiile de criză, autoritatea politică îşi căuta ţapi ispăşitori pentru ordinele sale aberante şi explicaţii în lipsa de încredere asupra unor oameni cu trecut nesigur pentru comunism. Generalul Călinoiu a accentuat pregătirea trupelor de grăniceri pe teme tactice şi tactic-operative, pe activităţi specifice infanteriei, acordând un timp mai redus pregătirii în domeniul strict grăniceresc. Este interesant că această

pregătire implica, probabil, contracararea „elementelor de cercetare-diversiune, elementelor teroriste, detaşamentelor înaintate ale inamicului, precum şi problemelor privind combaterea propagandei acestuia” 384. Se poate observa astfel că, dintr-un ordin politic iresponsabil, li se cerea unor soldaţi în termen să acopere profesionist activităţi care sunt obligatoriu atribuite unor unităţi speciale, formate de regulă din cadre, din angajaţi permanenţi din sistemul de apărare al ţării. Ca urmare a neglijării activităţilor de specialitate evident că problemele la frontiere nu au întârziat să apară, mai ales după 1986 când s-a lansat operaţiunea sovietică de liberalizare a Estului şi au fost reactivate intens organizaţiile vest-europene pentru respectarea drepturilor omului, organizaţii sub acoperirea cărora se desfăşurau şi operaţiuni ilegale, în faţa creşterii alarmante a numărului cazurilor de penetrare a sistemului naţional de frontiere, autoritatea politică hotărăşte trecerea în rezervă a unui corp întreg de ofiţeri superiori cu experienţă, înlocuirea lor cu ofiţeri proveniţi din activişti de partid şi reducerea efectivelor. „Şeful de stat major al Trupelor, şefii secţiilor de pregătire de luptă, mobilizare, tratate, comandanţii brigăzilor Oradea, Giurgiu şi Iaşi, au trecut în rezervă pentru pensionare; (Precizez că vârsta de pensionare era 55 de ani, astfel încât să nu se creadă cumva că au fost pensionaţi pentru că erau bătrâni, că s-a schimbat o generaţie etc., n.a.). Cei doi secretari ai Consiliului politic au săvârşit grave fapte de corupţie şi imorale, în urma cărora au fost destituiţi, acest organ nemairevenindu-şi până în decembrie 1989, când a fost desfiinţat; locţiitorul tehnic a decedat, iar şeful secţiei pază şi operaţii a fost numit să înlocuiască prin cumul pe şeful de stat major” 385. Această situaţie inadmisibilă din interiorul structurii destinate de naţiune, de Constituţie şi de legile ţării să apere frontierele a culminat cu o şedinţă în care generalul Călinoiu s-a certat cu propriii săi locţiitori, insultându-se unii pe alţii, pentru ca în urma acestui scandal murdărit cu trivialităţi, cu trădări personale şi denunţuri, generalul

Călinoiu să fie înlocuit la 14 august 1987 cu colonelul Petre Teacă, comandantul „brigăzii în care se petrecuseră în acei 4 ani şi aproape 8 luni cele mai neplăcute evenimente!”. Pe acest fond de decizii distructive în cascadă venite de la Bucureşti, prin intermediul Ministerului Apărării Naţionale, pe teritoriul de acţiune al brigăzilor de grăniceri din Vestul ţării s-au petrecut cele mai spectaculoase treceri ale frontierei de stat, precum şi un adevărat flux de transfugi în Ungaria şi Iugoslavia. Cererile repetate de creştere a efectivelor trupelor de grăniceri din zonele de apărare a frontierei au fost la fel de repetat respinse, ba, mai mult, organele de informaţii-grăniceri au preluat „activitatea de procurare a datelor necesare organizării pazei” astfel că grănicerii organizau serviciul de pază „fără datele necesare despre acţiunile infractorilor”. Incredibil! Cu toate acestea, între decembrie 1987 şi decembrie 1989 numărul infractorilor la regimul trecerii frontierei de stat reţinuţi a crescut de la 7 345 la 29 541, adică de 4 ori! Echivalentul în procente pentru cei care nu au fost prinşi este tulburător. La un moment dat s-a făcut estimarea, pe baza urmelor şi a informaţiilor precare, că numai în anul 1989 numărul persoanelor care trecuseră fraudulos frontiera de Vest a statului depăşea cifra 1.000. Mai mult decât atât „au crescut cazurile în care infractorii s-au asociat în grupuri de 10 – 15 persoane care nu s-au supus la somaţii, au atacat pe grăniceri”, iar în anumite sectoare au fost constatate „pârtii de urme cu autori neidentificaţi” 386. La l noiembrie 1989, prin raionul pichetului Peregul Mare „au trecut în Ungaria 7 persoane cu două autoturisme, 8 cai şi 1 042 de oi”. La 27 noiembrie a fost trecută fraudulos frontiera prin raionul pichetului Pordeanu gimnasta română Nadia Comăneci, în cadrul unei operaţiuni conduse de serviciile secrete maghiare cu scopul de a lovi în imaginea internaţionala a statului român. Este neverosimil, dar frontierele României par a fi fost în acel an 1989 literalmente vraişte! Nicolae Ceauşescu este principalul vinovat pentru această situaţie, fiindu-i raportată în permanenţă, repetat, această situaţie

şi refuzând cu încăpăţânare să aprobe măsuri profesioniste de apărare a frontierelor, înlocuindu-le cu dispoziţii privind „îmbunătăţirea muncii politice, implicarea mai amplă a organizaţiilor oamenilor muncii de la oraşe şi sate în activitatea de prevenire şi împiedicare a faptelor de încălcare a prevederilor legii, creşterea spiritului cetăţenesc al cetăţenilor din localităţile şi zonele limitrofe graniţelor ţării, îmbunătăţirea muncii cu activul de partid din unităţile şi subunităţile Comandamentului Trupelor de Grăniceri”. Nu există decât o singură explicaţie raţională până acum, venită de la un general al Armatei române care a dorit să nu fie citat: „Ceauşescu credea că o invazie împotriva României se va produce printr-un incident violent la graniţă, ca în al doilea război mondial între Polonia şi Germania. De aceea, căuta să împiedice un astfel de incident, dar lăsa grănicerii fără niciun mijloc de ripostă, în plus de asta, sistemul de apărare a frontierelor României fusese dimensionat sub regimul comunist ca pentru un stat înconjurat de aliaţi, de membri ai Tratatului de la Varşovia, într-o concepţie care viza cooperarea cu trupele de grăniceri ale vecinilor. Or, în 1989 România era practic înconjurată din toate părţile de inamici. şi spun din toate părţile pentru că şi dinspre Marea Neagră şi Deltă aveam probleme”. Nicolae Ceauşescu hotărăşte trecerea grănicerilor din subordinea Ministerului Apărării Naţionale în subordinea Ministerului de Interne. Data acestui ordin… 15 decembrie 1989! în celebra operă Elogiul nebuniei a lui Erasmus din Rotterdam, Prostia vorbeşte: „Să nu aşteptaţi cumva să mă definesc ori să-mi descriu părţile componente, după obiceiul retorilor. Nimic mai alături cu calea.

Să mă definesc ar însemna să mă fixez între anumite hotare, ori puterea mea este nemărginită”. Căutăm degeaba trădători în apropierea lui Ceauşescu, scuze că nu a fost informat corect, că nu se simţea prea bine în 1989… Trădătorii, câţi au fost, au profitat din plin de criza lui paranoică, de primitivismul gândirii sale politice, de judecăţile lui marxiste cramponate într-o dogmatică

înapoiată, de încăpăţânarea cu care a sacrificat soarta naţiunii române pentru gloria lui iluzorie, pentru iluziile lui grandomane, el fiind şi cel dintâi şi cel mai mare trădător al poporului român. A fost dublat de numeroşi incompetenţi. Unul dintre ei, certificat oficial şi istoric ca atare, a fost Tudor Postelnicu. El a convocat o şedinţă extraordinară în ziua de 15 decembrie anunţându-i pe grăniceri: „Aţi venit la noi, unde să ştiţi că nu mai merge”, „... Să fi ţi sprijiniţi de organele locale pentru a face faţă condiţiilor rele din pichete întrucât Ministerul de Interne nu are fonduri”, „... Inspectorii-şefi ai Ministerului de Interne de la judeţe să verifice soldaţii de grăniceri”?!? 387. Habar nu avea cum îi cheamă, în acelaşi context se înscrie şi relatarea fostului căpitan I. Popescu, într-un interviu acordat publicaţiei Expres Magazin în 1991: „În urma acestor incidente (trecerile frauduloase din perioada 20 noiembrie-l decembrie 1989, n.a.) s-au deplasat în zonă Postelnicu, ministrul de Interne, însoţit de generalii Milea şi Vlad, precum şi procurorul general Nicolae Popovici. Această inspecţie simandicoasă, desfăşurată în condiţii neobişnuite (au fost duşi cu tractorul, au mers şi prin noroi până la genunchi), a constatat numeroase nereguli, în special în privinţa condiţiilor de hrană, cazare şi dotare a trupelor. S-au luat măsuri: multe cadre au fost sancţionate, destituite. Au fost chiar şapte arestări. Aceasta a creat o stare şi mai mare de nemulţumire, de revoltă, în rândul celor ce trebuiau să asigure paza graniţei, precum şi în miliţia şi primăriile din zonă, deoarece muştruluiala, sancţiunile şi demiterile i-au atins şi pe ei. Astfel a slăbit şi mai mult paza graniţelor, au fost zdruncinate şi autorităţile administrative din zonă. (în timpul acestei inspecţii, Postelnicu nu-l băga în seamă pe Iulian Vlad, iar când trebuia să i se adreseze, ţipa la el în faţa subalternilor)”. 388 Este greu de crezut că lucrurile s-au petrecut aşa. Nu au existat arestaţi, iar Postelnicu nu-şi permitea să strige la generalul Vlad. În plus, acolo nu existau subalternii săi, Vlad fiind neînsoţit. Concluzia o trage tot grănicerul: „Istoria acestor trupe şi cititorii prezentei lucrări trebuie

să reţină faptul fără precedent că, în perioada evenimentelor din decembrie 1989, grănicerii nu s-au găsit de facto în subordinea nimănui, deoarece în unităţile lor abia începuseră operaţiunile de predare-primire, care s-au întrerupt în ziua de 22 decembrie 1989, când Ceauşescu a părăsit sediul Comitetului Central cu elicopterul" 389. Ceauşescu a făcut o criză de nervi, a doua după Pacepa, pentru cazul Nadia Comăneci, trecerea ei frauduloasă peste frontieră fiind făcută cu complicitatea unor grăniceri, prin corupţie. Apoi a fost trecerea peste frontieră a unui cioban cu oile şi cu două autoturisme, care în realitate era un incident local provenit din faptul că individul era ciobanul Comitetului Judeţean de Partid, ocrotit de liderii politici din Timişoara şi iertat în repetate rânduri pentru astfel de treceri, în urma acestor incidente, Ceauşescu a vrut să treacă grănicerii în subordinea Securităţii, dar aflând că această subordonare este specifică doar URS S şi Bulgariei, a renunţat, subordonându-i Ministerului de Interne.

Pe de altă parte, dar în aceeaşi ordine de idei, zona Timişoara a reprezentat un interes strategic important al Uniunii Sovietice şi al Tratatului de la Varşovia. Zona Timişoara a fost declarată „regiune militară specială" de către trupele sovietice de ocupaţie încă din 1944, deoarece adăpostea un comandament sovietic de nivel strategic destinat conducerii operaţiunilor militare pentru toată aria sud-estică a Balcanilor şi baza operaţională a activităţilor de informaţii şi spionaj pentru aceeaşi zonă. Interesul sovietic pentru Banat, cu centrul pe oraşul Timişoara, a fost ilustrat şi de reacţia supradimensionată a lui Stalin la ameninţarea desprinderii Iugoslaviei tito-iste din sistem, fapt ce a condus la dramaticele deportări ale populaţiei minoritare sârbo-croate din zonă390, în acelaşi timp, Timişoara – în primul rând aeroportul şi facilităţile sale pentru manevra pe verticală – a avut un rol, din fericire doar teoretic, în planurile Tratatului de la Varşovia pentru flancul de sud, vizând lovitura forţelor aeropurtate sovietice în nordul Italiei în caz de război cu NATO. Toate

aceste considerente au menirea să arate că Uniunea Sovietică deţinea informaţii geo şi topografice amănunţite despre zona Timişoarei, care doar aparent era departe de Moscova.

Un al treilea aspect al situaţiei dezastruoase de la graniţă l-a constituit corupţia. Decizia de trecere a grănicerilor de la Ministerul Apărării la Interne a fost influenţată de cantitatea tot mai mare de informaţii primite de Securitate prin reţea în legătură cu înmulţirea actelor de corupţie în rândurile grănicerilor. Cazurile Nadia Comăneci şi „turma de oi", odată cercetate cu seriozitate, printr-un ordin direct al lui Ceauşescu, au dezvăluit complicitatea unor grăniceri, mână în mână cu călăuze româneşi maghiare. Colonelul Gheorghe Sălceanu, fost inspector-şef MI la Arad în timpul revoluţiei, a declarat în faţa Comisiei senatoriale: „Când am ajuns eu în noiembrie '89 în Arad era fenomenul de trecere frauduloasă a frontierei, treceau sute de persoane. Erau arestaţi subofiţeri de grăniceri care erau «călăuze», găsiţi la ei sute de mii de lei. Era acolo procuratura militară, îi aresta pe capete. Cei care fugeau peste graniţă erau în general tineri, din toată ţara, nemulţumiţi. Ca din 10 decembrie '89 să fie deja invers, veneau din afară şi erau predaţi de grănicerii unguri. Erau în general români, dar erau şi de ceilalţi" 1. Ne putem imagina că, în momentul în care Securitatea a început să-şi infiltreze propriii oameni printre fugari, a fost uşor de demonstrat complicitatea unor grăniceri şi dimensiunea corupţiei la frontiere. Pe de altă parte, în Timişoara acţiona o reţea extrem de puternică de traficare a paşapoartelor şi a valutei, avându-l în frunte pe ofiţerul MI responsabil cu aceste activităţi, individ aflat în legătură directă cu generalul Nuţă şi cu Tudor Postelnicu, la care duceau firele corupţiei. Altă reţea ilegală îi lega pe ofiţeri superiori ai Miliţiei cu clanurile de ţigani implicaţi în traficul cu aur şi bijuterii.

Evoluţia coloanelor de „turişti" străini. Securitatea a monitorizat în permanenţă deplasarea coloanelor de „turişti" pe teritoriul ţării noastre, ele fiind practic

„pasate” de la Securitatea unui judeţ la Securitatea altui judeţ pe măsură ce se deplasau. Aşa cum arăta generalul Pleşiţă, posibilităţile Securităţii de a interveni cumva asupra acestor coloane erau limitate. Astfel de coloane cu turişti mai trecuseră pe teritoriul României şi în alţi ani, cu foarte puţine ocazii constatându-se că unul sau doi „turişti” se mai ocupau şi cu altceva decât turismul – fotografierea sau filmarea unor obiective militare, măsurarea optică sau electronică a drumurilor, înregistrarea podurilor şi evaluarea traficului de zi şi de noapte, contactarea unor reţele în scop informativ ş.a. Niciodată însă nu se înregistrase un flux de asemenea proporţii şi, mai ales, o componenţă atât de unitară: tineri atletici, cu documente de cetăţeni ai RSS Moldovenească, vorbind stricat româneşte, dar având totuşi noţiuni de gramatică şi vocabular, de cele mai multe ori fără familii, ci însoţiţi în maşină de „prieteni”, având între ei doi-trei traducători de limba română, deşi afirmau că se deplasează în Bulgaria sau Iugoslavia pentru vacanţa de iarnă. Au intrat, aşa cum am văzut la cazul Iaşi, pe la punctele rutiere de trecere a frontierei de la graniţa cu URSS, au dormit în maşini peste noapte, evitând hotelurile, deşi România poate fi străbătută de la Nord la Sud, chiar mergând şi cu 50 – 60 km/oră în cinci-şase ore. Opriţi şi întrebaţi în câteva locuri de agenţi de circulaţie (sub îndrumarea Securităţii) vindeau aceeaşi legendă cu excursia în Bulgaria, făceau apel la sentimentele fraterne basarabene, deşi în acel moment în Basarabia erau mişcări de stradă, lupte pentru identitate naţională şi culturală care nu prea constituiau un prilej de vacanţă, în dimineaţa zilei de 15 decembrie coloanele s-au răspândit brusc pe trasee care n-au nicio legătură cu Crăciunul din Bulgaria, luând-o spre Cluj, Braşov, judeţul Ialomiţa, oprindu-se la Craiova, Arad, Reşiţa şi Timişoara. „Nota Serviciului Român de Informaţii privind unele aspecte legate de desfăşurarea evenimentelor din judeţul CARAŞ-SEVERIN în DECEMBRIE 1989” aduce câteva probe asupra acestui fenomen: „Concomitent s-a constatat, mai ales în a doua

parte a lunii noiembrie 1989, o prezenţă numeroasă de cetăţeni străini pe teritoriul judeţului, îndeosebi a celor din Ungaria şi fosta URSS, atingându-se un aflux maxim în perioada 15 – 22 decembrie 1989. În acest interval puteau fi reperaţi frecvent în diferite localităţi sau pe trasee grupuri sau coloane întregi de autoturisme cu turişti străini, având la bord două-trei persoane de vârstă medie (între 25 – 40 ani), de regulă bărbaţi atletici.] său se foloseau de locuri de cazare (hotel-motel), iar direcţiile spre care se îndreptau erau motivate de aceştia faţă de organele de Miliţie cu care intrau în contact cu ocazia unor controale pe linie de circulaţie, confuz, neconvingător" 392. Raportul SRI prezintă şi un caz concret, petrecut în localitatea Soceni, la 10 km de Reşiţa: „În urma unui accident rutier produs de unul din cele trei autoturisme sovietice ce se deplasau spre Caransebeş, cel implicat în accident, BORTA NICOLAE s-a prezentat agentului de circulaţie maior GAVRILĂ NICOLAE ca fiind poliţist în fosta RSS Moldovenească, vorbind româneşte, ca de altfel şi ceilalţi şase concetăţeni cu care călătorea. Susţineau că vin din Iugoslavia, dar nu au putut da informaţii precise despre aspecte cotidiene din această ţară (preţurile la diferite produse, regimul vamal etc.)". La 15 decembrie, un autocar cu 20 de turişti din Ungaria a constituit acoperirea pentru un contact conspirativ: „Grupul turistic a vizitat parohiile romano-catolice din cele două localităţi (Slatina-Timiş şi Caransebeş, n.a.), luând legătura cu preoţii DOBRA PETRU şi LOVASZ REINHOLD, ambii aflaţi la acea dată în atenţia organelor de securitate pe linia problemei naţionalişti-iredentişti maghiari, continuându-şi apoi drumul spre Timişoara în 16 decembrie 1989".

Comportamentul acestor coloane de turişti sovietici şi maghiari a sugerat atât Securităţii cât şi conducerii Armatei procedeul militar al „răspândirii în trăgători", tipic unităţilor de comando. Un număr de maşini cu numere succesive ai căror conducători pretind că merg astfel, în coloană, pentru a nu pierde drumul, pentru a evita eventuale accidente rutiere, pentru a se deplasa în

ordine, civilizat, nu se sparge la un moment dat în mai multe grupuri care o iau pe trasee diferite pentru a se opri în vecinătatea unor mari oraşe româneşti. Braşovul a fost foarte vizat, dar s-au dus şi pe Valea Jiului. Senatorul Sergiu Nicolaescu avea să-i confirme autorului în ziua de 2 septembrie 2003: „Grupurile diversioniste sovietice au vizat şi Braşovul, şi Clujul. Misiunea lor era să producă o revoltă a maghiarilor, minoritatea maghiară fiind singurul corp social şi etnic pe care se putea miza atunci la o revoltă împotriva lui Ceauşescu. Ungurii, ajutaţi substanţial de germani şi de olandezi, vizau încă de la început, şi sunt categoric asupra acestui lucru, ceea ce mai târziu s-a numit «iugoslavizarea» României. Dar, la Cluj, exista o majoritate românească solidă. Se vede asta şi astăzi prin faptul că primarul ăla de acolo... Funar este ales de atâţia ani. Au încercat şi la Braşov, dar Braşovul era înţesat de Securitate şi, dacă sovieticii ar fi încercat ceva, se lăsa cu mult sânge printre ei. Timişoara era locul cel mai slab, pentru că era vraişte, era o localitate de graniţă expusă şi din Vest, şi din Sud, unde niciodată nu s-au putut controla frontierele”. Tot în 15 decembrie se petrece un fenomen şi mai interesant. Din Iugoslavia se prezintă la punctele de trecere a frontierei în România alte coloane de „turişti” sovietici, care afirmau că se întorc din vacanţă. Evident, vacanţa nici nu începuse încă. Coloanele nu s-au mai îndreptat spre URSS, ci s-au oprit în preajma Timişoarei, iar când s-au pus în mişcare, după fuga lui Ceauşescu, au produs incidentul de la Craiova, când au forţat barajele Armatei şi au fost ciuruiţi.

Activitatea comandourilor de diversionişti sovietici şi unguri nu a fost documentată până la capăt. Ei au fost observaţi, bănuiţi a face parte din trupele speciale instruite în acţiuni de diversiune – iar Securitatea şi, în primul rând, forţele de ordine pregătite pentru aşa ceva nu au avut timp să-i captureze, între cei aproximativ 100 de cetăţeni reţinuţi în Timişoara în noaptea de 16 spre 17 decembrie nu au fost cetăţeni străini. Este posibil să fi fost şi câţiva dintre cetăţenii români antrenaţi în Ungaria, dar

nu s-a putut face cercetarea până la capăt. Apoi a fost lansată marea subversiune cu asasinatele de mii şi zeci de mii de oameni făcute de Securitate şi cu conflictul deschis al acesteia împotriva Armatei. Pe de altă parte specialiştii, profesioniştii care ştiau cum acţionează un diversionist nu au avut ocazia, nu au vrut sau nu au fost crezuţi în faţa nevoii de a explica măcar după revoluţie ce s-a întâmplat. Aşa se face că numărul „turiştilor”, al celor returnaţi de maghiari la graniţă, al celor care au trecut fraudulos graniţa în acea perioadă a creat impresia că diversionistii erau cu miile sau cu sutele. Grupurile de diversionişti nu au depăşit 20, maxim 50 de luptători. Ei s-au aflat printre „turiştii” din coloanele de maşini, au fost trimişi să acţioneze în Timişoara, s-au întors la coloane şi au raportat îndeplinirea misiunii şi consecinţele acesteia: mulţimea s-a adunat, unii dintre indivizii instruiţi în tabere din Ungaria au răspuns la semnal şi au instigat mulţimea, s-a scandat împotriva lui Ceauşescu, s-a manifestat pe străzi, apoi pentru că populaţia nu reacţiona s-a trecut la distrugeri, devastări, incendieri. Securitatea îşi menţine şi după 15 ani teza că primii morţi de la Timişoara şi Bucureşti au aparţinut unor luptători sovietici din trupele speciale.

Oricum, imaginea despre ei este mult simplificată de revoluţionari şi de populaţie. Ea este influenţată şi de filmele de acţiune, şi de clişeul că luptătorii unui comando au o anumită ţinută sofisticată, trag până înroşesc automatele, fac salturi spectaculoase etc. Operaţiunile de acest tip sunt în primul rând gradate. Ele vizează un scop precis cu mijloace minime. Dacă scopul este atins foarte repede – incitarea populaţiei Timişoarei la revoltă, distrugeri vizibile, crearea unei situaţii de tensiune internaţională – diversionistii nu au nevoie de alte intervenţii şi se retrag imediat din zona de operaţii, în această umbră a necunoaşterii modului în care operează astfel de comandouri s-a adunat cea mai mare cantitate de confuzie şi fals. Sunt locuri – şi s-a văzut acest lucru la Praga – unde este nevoie de o singură diversiune simplă, de un miliţian care a făcut pe mortul, dublat de o campanie

care a dramatizat episodul, şi diversionistii se retrag, lasă mulţimea să facă restul. În zona de vârf, care este întotdeauna cea politică, acţionează agenţii – de spionaj, de influenţă, de diversiune – care direcţionează sau după caz controlează evoluţia evenimentelor. Dacă nu sunt întrunite condiţiile pentru acţiunea primară a diversiunii – cum ar fi, de exemplu, neconstituirea în timp şi loc a mulţimii –, se trece la alte etape: distrugeri, incendieri, angajarea în violenţe a forţelor de ordine, provocarea deschiderii focului, perturbarea comunicaţiilor, foc diversionist selectiv, asasinarea unor lideri, ameninţare militară la graniţe, sabotarea unor obiective strategice (baraje, instalaţii periculoase, căi ferate, poduri ş.a.) – Toate aceste operaţiuni fac parte din procedeele războiului neconvenţional, modern, care nu implică folosirea forţei armate clasice, ci subunităţi specializate în subversiune. Nu o dată, dacă nu sunt întrunite condiţiile subversiunii, grupurile de diversionişti nu acţionează, se retrag din dispozitiv, cum s-a întâmplat probabil la Iaşi. Aceasta atitudine este adoptată şi atunci când misiunea este tocmai aceea de a nu provoca intervenţia militară clasică, pentru a nu se aplică prevederile legislaţiei internaţionale asupra legilor războiului. Aceasta conţine reglementări asupra prizonierilor, a dreptului de foc şi ripostă, impune existenţa unui ultimatum, a unei declaraţii de război, presupune aducerea cazului în faţa ONU, proceduri complicate şi care consumă timp. Răsturnarea regimului Ceauşescu era deja foarte întârziată, pentru că şi Gorbaciov aşteptase o schimbare la sfârşitul lui noiembrie cu ocazia Congresului al XIV-lea.

Ion Stănescu, fostul ministru al Turismului, a dat unele explicaţii pentru cazul „turiştilor” şi al închiderii frontierelor. „Conducerea ţării, în primul rând Nicolae Ceauşescu, se afla în posesia unor informaţii încă din vara anului 1989, care se refereau la pregătirea unei agresiuni împotriva României. Afirmaţia se sprijină pe măsura luată de a nu mai fi primiţi în România turişti din Ungaria” 393, în luna iunie, Stănescu a fost convocat de Emil Bobu care i-

a comunicat că Ceauşescu a ordonat anularea contractelor cu firmele maghiare de turism perfectate deja pentru sezonul abia deschis. Ministrul Turismului s-a conformat ordinului. Informaţiile care stăteau la baza deciziei lui Ceauşescu proveneau de la Securitate, dar şi de la „membri aflaţi la vârf în Partidele Comuniste din ţările socialiste”. În scurt timp însă, odată cu declanşarea unei campanii de proteste în presa din Ungaria, Ceauşescu a uitat ordinul pe care l-a dat şi l-a acuzat cu violenţă pe Stănescu pentru măsura de anulare a contractelor turistice: „Cine îţi dă ţie dreptul să iei asemenea măsuri care să strice relaţiile cu Ungaria?”, a strigat la el. După ce a găsit un vinovat, Ceauşescu, laş şi fricos, a redeschis frontierele pentru „turismul” diversionist, în ce priveşte afluxul de coloane cu „turişti” sovietici, Ion Stănescu clarifică confuzia lăsată asupra acestui caz, reproducând dialogul său cu Tudor Postelnicu: „Când Ceauşescu s-a aflat în Iran, m-a sunat la telefon Postelnicu: «N-aţi înţeles că nu trebuie să mai primim străini? Nu aveţi evidenţa lor…?». Postelnicu mi-a spus că au venit ruşi automobilişti din Iugoslavia şi s-au cazat în campingul de la marginea Timişoarei. I-am explicat că aceştia nu sunt veniţi prin organizaţiile de turism româneşti, ci sunt în tranzit, iar eu, ministrul Turismului, nu am nicio legătură cu asemenea gen de circulaţie turistică. De graniţă se ocupă Ministerul de Interne, de care răspunde el, Postelnicu. Iar străinii aflaţi în tranzit intră în preocuparea Ministerului de Interne” 394. Aşadar, coloanele de „turişti” sovietici se prezentau ca fiind în tranzit spre sau din Iugoslavia, dar nu făceau tranzitul. Ei au rămas pe teritoriul României în preajma marilor oraşe pentru a interveni în cazul eşecului diversiunilor care trebuiau să provoace căderea lui Ceauşescu. Au fost pur şi simplu daţi afară din ţară abia în octombrie 1990 de către primul-ministru Petre Roman: „A mai fost un moment foarte delicat, în octombrie 1990, când în ţară se aflau 30.000 de ruşi! Cu maşinile lor! Eu, când am aflat de aceasta, în calitate de prim-ministru, de la organul competent, adică S.I. Externe, am făcut mare

tărăboi şi, mă rog, până la urmă am reacţionat, au fost scoşi din ţară. A mai fost o mişcare foarte ciudată înainte de 19 martie 1990 la Târgu-Mureş" 395. Într-o discuţie particulară, Petre Roman i-a confirmat autorului că identitatea acestor „turişti" ca luptători ai forţelor speciale sovietice fusese deplin documentată de SIE. Ce fel de tranzit era acela în care 30.000 de turişti (probabil că nu toţi erau luptători ai forţelor speciale sovietice, dar ei ofereau acoperirea) rămân pe teritoriul unui stat, prin care se presupune că trec în maximum 48 de ore, şi rămân un an de zile!?

În astfel de constatări asupra infiltrării unor luptători străini a fost implicat cumva şi autorul acestor rânduri. După revoluţie, în preajma alegerilor din 1992, doi ofiţeri MApN din subordinea mea mi-au raportat că în trei pieţe din Bucureşti s-au instalat tarabe de basarabeni sau ucraineni care vindeau tot felul de dispozitive mărunte – freze, bormaşine, flexuri. Cei doi ofiţeri au observat şi existenţa printre mărfuri a unor maşini de prelucrat ţevi tratate, de filetat şi de ghintuit. Experţi ai contraspionajului militar au vizitat sub acoperire pieţele, au cumpărat din locuri diferite mai multe piese şi au montat la birou o armă cu care se putea trage. Ea a fost pusă pe masa ministrului Apărării.

Cu toate că, probabil, nu există sau nu mai există probe concrete, am vrut să dau acest exemplu pentru a se înţelege că membrii unui comando diversionist nu acţionează neapărat ca o grupă echipată vizibil şi înarmată la vedere. Un diversionist este adus la faţa locului cu o maşină, coboară şi înaintează până se pierde în mulţime, constată situaţia, acţionează, de obicei sprijinit de un altul, apoi se retrage la maşina cu care a venit şi este din nou „turist". Nu poţi să-l reţii legal decât dacă îl surprinzi în timpul acţiunii. Dar cum acţiunea lui se desfăşoară exclusiv în mulţime, folosind comportamentul psihologic al acesteia, capturarea este forte greu de făcut, în operaţiunile structurilor moderne antiteroriste şi antidiversioniste se folosesc mijloace moderne, uneori foarte

sofisticate, de identificare şi oricum se face o înregistrare video. În decembrie 1989 structurile româneşti de contracarare a acestui tip de acţiune nu aveau aşa ceva.

Am prezentat aici o ipoteză, o analiză întemeiată pe puţinele date avute la dispoziţie pentru a încerca să explic de ce apar atât de multe informaţii, cele mai valoroase provenind de la revoluţionari, despre existenţa unor indivizi şi mici grupuri violente la Timişoara şi pentru a încerca un răspuns la întrebarea: De ce nu a fost prins măcar unul? Deocamdată am identificat două răspunsuri posibile.

1. Fiind prevenit asupra intenţiilor criminale ale lui Nicolae Ceauşescu şi înţelegând foarte bine cursul evenimentelor, şeful Departamentului Securităţii Statului a dat ordine care să evite implicarea Securităţii în represiune. Ca urmare a acestor ordine, activitatea de împiedicare a desfăşurării manifestaţiilor, dar şi cea de blocare a misiunilor diversioniste, a fost diminuată la un nivel în care acţiunea a depăşit previziunile şi a dus la pierderea controlului asupra evenimentelor. Pierderea controlului s-a datorat unei succesiuni de erori care au provenit în primul rând de la autoritatea politică centrală, stimulată de erorile autorităţilor locale şi de faptul că, deşi forţele de ordine aparţinând Ministerului de Interne reuşiseră să oprească dezvoltarea violentă a evenimentelor în noaptea de 16 spre 17 decembrie, Nicolae Ceauşescu a dorit cu insistenţă să implice Armata, trimiţând-o pe străzile Timişoarei, fie să-i sperie pe timişoreni, fie să-i reprime.

2. În decembrie 1989 forţele de ordine publică instituite prin Constituţie şi legi nu aveau mijloace adecvate tehnice să facă faţă unei situaţii care a escaladat, aşa cum ştim, de la tragerea panto-grafelor unui tramvai la scene de război civil. Nici legislaţia ţării nu oferea posibilităţi Securităţii să intervină altfel, pe timp de pace. În această ecuaţie trebuie să introducem şi atitudinea prudentă, rezervată a unor comandanţi sătui de Ceauşescu.

Să continuăm investigaţia pentru a încerca să reconstituim atitudinea ministerelor de forţă, în seara şi noaptea de 16 decembrie 1989.

Departamentul Securităţii Statului. La ora 21.00 generalul Vlad a convocat la sediul DSS pe şefii de direcţii şi a avut loc o şedinţă de informare asupra situaţiei de la Timişoara. Este locul unde şi momentul în care informaţiile de la Timişoara au avut sau nu valoare. Şeful DSS a hotărât atunci trimiterea unei echipe cu misiuni de informare. Cum colonelul Raţiu era de serviciu pe minister, iar ceilalţi generali ezitau, generalul Macri s-a oferit să se ducă el. Aşa s-a format echipa Securităţii pentru Timişoara. Peste noapte, o dată la ora 22.00 şi a doua oară la ora 02.00, Nicolae Ceauşescu l-a sunat pe generalul Iulian Vlad. În prima convorbire, Ceauşescu a întrebat ce cunoaşte despre situaţia de la Timişoara, iar generalul Vlad i-a prezentat informaţiile pe care le obţinuse până atunci. La ora 02.00, Ceauşescu a sunat într-o stare evidentă de nervozitate, reproşându-i şefului DSS neimplicarea Securităţii şi evacuarea lui Tökes. Ministrul secretar de stat a precizat atunci că evacuarea lui Tökes nu este în sarcina Securităţii, ci a Justiţiei. Discuţia va fi întreruptă brutal de Elena Ceauşescu, iar preşedintele va închide telefonul.

La ora 23.00 va pleca spre Timişoara trenul în care se afla grupul de ofiţeri ai Securităţii condus de generalul Emil Macri. În tren, colonelul Filip Teodorescu a încercat să afle mai multe despre misiunea în care fusese trimis: „Generalul Macri, singurul care discutase personal cu generalul Iulian Vlad înainte de plecare, mi-a mărturisit că nu ştie mai mult decât că s-au produs dezordini cu ocazia punerii în executare a hotărârii judecătoreşti de evacuare a unui preot maghiar, precum şi informaţia ce-mi fusese transmisă de generalul Bucurescu. Nu era neliniştit întrucât pe linia lui de responsabilitate – respectiv economie – totul era în nota obişnuită” 396. Rămâne în continuare de neînţeles nivelul scăzut de informaţii pe care îl aveau înalţi ofiţeri de Securitate în legătură cu misiunea

în care au fost trimişi. Iată, de exemplu, un fragment din Declaraţia de martor a locotenent-colonelului Gheorghe Caraşcă din Direcţia VI, dată în faţa procurorului la 19 martie 1990: „Menţionez că în ziua de 16 decembrie 1989 eram de serviciu pe unitate (permanent), iar în jurul orei 21.00 am primit ordin telefonic de la fostul şef al unităţii, colonelul Morariu Patru, să mă prezint la ora 22.00 la Gara de Nord la şeful Staţiei CFR la generalul în rezervă Macri Emil pentru a pleca în misiune la Timişoara, fără să-mi precizeze scopul acesteia”. Dacă ar fi să ne luăm după declaraţiile lui Tudor Postelnicu, acesta chiar dezinforma, având în vedere că în noaptea de 16 decembrie părerea lui despre evenimentele de la Timişoara era că „s-a creat o stare de spirit necorespunzătoare ca urmare a faptului că în timpul nopţii (trecute, n.a.) preotul catolic Laslo, a fost forţat de organele administraţiei de stat să părăsească domiciliul şi oraşul” 397. Că România a avut un dobitoc în fruntea Ministerului de Interne, care nici după două săptămâni de revoluţie nu ştia cum îl cheamă pe Tökes şi ce fel de pastor este, nu reprezintă o surpriză, dar în noaptea de 15 spre 16 decembrie nu se produsese nicio evacuare, iar Tökes ajunsese la o înţelegere cu primarul oraşului.

Ministerul Apărării Naţionale. Cel mai chinuit om în acele ore premergătoare izbucnirii revoluţiei, cel mai torturat psihic de Nicolae Ceauşescu a fost ministrul Apărării Naţionale, generalul Vasile Milea. Aşa cum am arătat, Ceauşescu – mai ales într-o situaţie de criză personală – avea tendinţa de a stimula folosirea forţei brute, înţelegând prin aceasta implicarea Armatei în represiune. Armata era instituţia în care Nicolae Ceauşescu avea cea mai mare încredere, fiind şi mediul pe care îl cunoştea cel mai bine. În momentul în care dorea să pună ordine într-un sector de activitate, într-un domeniu, apela la ofiţeri ai Armatei. Aşa ajunsese, de exemplu, transportul urban din Bucureşti să fie condus de generali şi cu aceeaşi soluţie căutase Ceauşescu să rezolve grava criză energetică din 1985. La 17 octombrie 1985, prin

Decretul prezidenţial nr. 208 fusese instituită starea de necesitate în Sistemul energetic naţional şi se trecuse la regimul militarizat al acestui sistem. La articolul 4, de exemplu, se prevedea numirea unui comandant militar în conducerea unităţilor producătoare de energie electrică şi care avea în subordine „un grup de cadre militare stabilit de Ministerul Apărării Naţionale” 398. Legătura şefului statului cu Armata era parazitată de Elena Ceauşescu, din motive obscure, soţia preşedintelui având, cel puţin în anul 1989, o serie de atitudini dispreţuitoare sau ostile la adresa corpului militar. Un ordin care a permis ofiţerilor să poarte cămaşă scurtă pe timpul verii a fost anulat de Elena Ceauşescu pentru că li se vedea părul de pe braţe. Printr-un decret al Consiliului de Stat militarilor li s-a interzis accesul în perimetrul clădirii Comitetului Central, Piaţa Republicii şi zona Sălii Palatului, iar un incident din iarna anului 1988 a devenit repede foarte cunoscut în Armată prin absurdul lui. Patru ofiţeri care circulau pe Podul Eroilor au fost reţinuţi din ordinul Elenei Ceauşescu în momentul în care coloana oficială trecea prin acel loc sub pretextul că îşi ţin mâinile în buzunarele mantalelor şi ascund acolo pistoale. S-a dovedit că suspiciunea ei era neîntemeiată, dar a dat ordinul să fie cusute buzunarele mantalelor în toată Armata, în sfârşit, este cunoscut că în anul 1989 Nicolae Ceauşescu a refuzat avansările în grad cu ocazia zilei de 23 august, promiţând că le va face la 25 octombrie, refuzând şi atunci, cu toate că generalii Milea şi Vlad au insistat. Nu avem o explicaţie pentru atitudinea lui Nicolae Ceauşescu faţă de aceste decizii care au produs o serioasă nemulţumire în rândul militarilor.

Tendinţa lui Nicolae Ceauşescu de a se sprijini pe Armată pentru a se menţine la putere era amplificată de neîncrederea în Securitate, conform unei ciudate experienţe personale din trecut şi a unei mentalităţi primitive care judeca serviciile secrete exclusiv prin prisma spionajului de tip vechi, în care lucrau spioni care-şi vindeau conştiinţa oricui, în repetate rânduri, aşa cum confirmă un număr mare de înalţi ofiţeri de Securitate,

Ceauşescu le reproşa „înclinaţia” spre jocurile duble sau triple. Cu fiecare acţiune reuşită a Securităţii în străinătate, cu fiecare penetrare în apropierea vreunui şef de stat străin, Ceauşescu îşi amplifica teama că este înconjurat de spioni străini infiltraţi lângă el şi că vehiculul principal al penetrării este chiar spionajul românesc. De fapt, era o reacţie instinctivă împotriva singurului corp de intelectuali din interiorul aparatului de Putere al regimului.

Dar interesul real al lui Nicolae Ceauşescu pentru Armată a fost determinat fundamental nu de încrederea sau dragostea faţă de instituţia militară, ci de dorinţa sa expresă şi conştientizată politic de a controla Armata. Toate prevederile legale referitoare la Armată pe care le-a emis Ceauşescu în 25 de ani de conducere a ţării au fost îndreptate cu insistenţă şi metodă, cum vom demonstra, spre controlul multiplu, cât mai adânc şi eficient al militarilor forţelor armate ale ţării astfel încât să le poată folosi în interes propriu, pentru menţinerea sa la Putere până la sfârşitul vieţii, începând cu anul 1980, Nicolae Ceauşescu chiar a lansat în mediile militare ideea numirii sale în gradul de mareşal, motiv pentru care gradul de mareşal era păstrat în mod inexplicabil în ierarhia gradelor militare399. Ultimii doi mareşali, Antonescu şi regele Mihai, fuseseră duşmanii comunismului. Cu ocazia unui bilanţ al Ministerului Apărării Naţionale, şeful statului comunist român a afirmat că, în cazul unei agresiuni a NATO împotriva statelor comuniste, el va prelua gradul de mareşal pentru a asigura reprezentarea superioară a Armatei României, la paritate cu Armata Poloniei, în cadrul comandamentului aliat al Tratatului de la Varşovia. Probabil că Ceauşescu făcea o confuzie între funcţia politică de mareşal al Seimului polonez şi gradul militar având aceeaşi denumire.

Potrivit unor mărturii din anturajul generalului Milea, ministrul Apărării a avut un număr foarte mare de întâlniri cu Ceauşescu în perioada evenimentelor de la Timişoara. Este înaltul demnitar chemat cel mai des la reşedinţa din

Bulevardul Primăverii, la diferite ore, inclusiv noaptea pentru a-l convinge şi a-l mobiliza asupra gravităţii situaţiei. De asemenea, a fost sunat de foarte multe ori de la Cabinetele l şi 2. Logic, Milea nu putea nega seriozitatea acelei situaţii atâta timp cât el însuşi primise informaţii alarmante pe linie de contraspionaj militar şi tot el îi trimisese aceste informaţii lui Ceauşescu prin buletinele MApN. Nu avem prea multe date despre conţinutul acestor întrevederi, însă Milea a comentat la minister despre tracasarea la care îl supunea Ceauşescu. Nu avem dubii asupra intenţiei lui Ceauşescu de a folosi Armata în represiune, încă de la început, şi asupra prudenţei lui Milea de a se implica, în plus, şi Milea, ca şi şefii din Miliţie, trăiau cu sentimentul că Securitatea este vinovată de cazul Tökes. În raportul Comisiei senatoriale chiar este evocată o convorbire telefonică din jurul orei 01.00 între colonelul Deheleanu, şeful Miliţiei judeţene, şi generalul Nuţă în care acesta din urmă a replicat: „Securitatea să se ducă în mă-sa, că ea a creat cazul ăsta” 400. Nu Securitatea crease „cazul” Tökes, ci Nicolae Ceauşescu; Securitatea ceruse de mult trimiterea acestuia în justiţie. Este însă interesant de observat că, deşi nu lipsesc amintirile vii ale înalţilor ofiţeri din Miliţie sau Armată despre condiţiile proaste de viaţă din acel an, despre compătimirea populaţiei şi despre propriile lor probleme personale, de familie, de serviciu, toţi îşi îndreaptă atenţia spre cazul Tökes, ca sursa a revoltei. Aşa cum am văzut, este complet fals. Tökes a fost un pretext oarecare, în noaptea de 16 spre 17 decembrie 1989 generalul Milea face şi el aceeaşi apreciere, considerând că evacuarea pastorului de la Timişoara este o chestiune izolată, un incident minor, „al Securităţii”, fără să facă legătura cu acţiunea de la Iaşi şi cu informaţiile venite din Ungaria. A fost o greşeală gravă a întregii conduceri a ţării şi a conducătorilor Ministerului de Interne şi ai Ministerului Apărării Naţionale. Nu ştim dacă, în frunte cu Nicolae Ceauşescu, liderii comunişti români nu au considerat că demontarea acţiunii de la Iaşi a fost o victorie decisivă

care a oprit acţiunea sovietică, în româneşte există o expresie care se potriveşte acestei ipoteze: „a se lăsa pe tânjală”. Pe de altă parte, ştim astăzi că vârfurile Securităţii cunoşteau caracterul complex al acţiunii organizate de Vest şi de Est împotriva României. Se ştia că vor acţiona şi la Braşov, Cluj, Arad, dar au crezut probabil că stăpânesc situaţia operativă.

În declaraţia olografă dată de generalul Ştefan Guşă la 13 februarie 1990, şeful Marelui Stat Major arăta cum a început implicarea sa în evenimente… în seara zilei de 16 decembrie, ora 21.30, am fost sunat de ofiţerul de serviciu pe MStM să mă prezint de urgenţă la minister şi că maşina a plecat către domiciliul meu. M-am prezentat direct în biroul ministrului Apărării Naţionale, general-colonel Vasile Milea, care mi-a spus că a fost informat de către general-maior Roşu Dumitru, comandantul Armatei 3, că în oraşul Timişoara s-au produs tulburări generate de evacuarea unui preot reformat şi că printre persoanele respective sunt multe turbulente, creând dezordine în oraş. Am întrebat dacă este nevoie să aduc şi alte persoane din conducerea ministerului şi mi-a ordonat că nu e cazul, să-i verific dacă sunt la domiciliu, dar eu şi dânsul vom rămâne peste noapte la minister” 401. Generalul Milea a sunat la comandamentul Diviziei mecanizate de la Timişoara şi a purtat o convorbire cu locotenent-colonelul Zeca, înlocuitorul comandantului, asupra situaţiei din oraş. Informaţiile acestuia erau foarte vagi şi se învârteau în jurul aceleiaşi imagini eronate despre acţiunile lui László Tökes şi ale grupului sau de iredentişti. Este posibil ca toate aceste referiri la „cazul Tökes” să ascundă incapacitatea comandanţilor din diferite eşaloane militare şi civile de a recunoaşte faptul că mişcările violente de la Timişoara antrenaseră populaţia românească nemulţumită de regimul Ceauşescu. Factorul politic local şi central insista pe sursa străină a acţiunilor violente şi pe participarea huliganilor, eliminând din orice comunicare, cu o singură excepţie, orice referire la caracterul politic anticeauşist. Doar pe canale secrete, ofiţerii de Securitate

de la Timişoara au transmis adevărul. Altfel nu se justifică prudenţa generalului Iulian Vlad.

În continuare, până în jurul orei 24.00, generalul Milcă şi generalul Guşă iau legătura cu armatele şi cu şefii de departamente ale ministerului pentru a verifica prezenţa acestora în garnizoane. Milea primeşte telefoane alarmate de la conducerea politică a Timişoarei, cerându-i-se intervenţia Armatei. Unul din telefoanele alarmate a fost de la fostul prim-secretar Ilie Matei, dovadă a faptului că trecea peste primul-secretar Bălan, pe care îl considera „lipsit de fermitate”. Nu ştim dacă el sau Mihalăche, prin Bobu, a fost acela care l-a pârât pe Milea că nu vrea să scoată armata din cazărmi. Ministrul Apărării găseşte o modalitate de a se eschiva, fie precizând că nu este un caz de intervenţie militară, fie informând ritos că unităţile militare se află într-o situaţie operativă obişnuită, dar cu maximă atenţie din partea comandanţilor, în faţa acestui răspuns, primul-secretar Bălan de la Timişoara apelează din nou prin intermediul liniei politice, până la Nicolae Ceauşescu şi acesta îl va suna din nou pe Milea, ordonându-i să scoată Armata în stradă. Milcă hotărăşte să mărească numărul de patrule militare pe străzile Timişoarei. Acum Ministrul Apărării a ordonat la rândul său unităţilor militare din Timişoara să organizeze cele 10 patrule formate din militari înarmaţi dar fără muniţie la ei. La ora 24.00 şeful Marelui Stat Major s-a dus la culcare. La primele ore ale zilei de 17 decembrie 1989, Nicolae Ceauşescu îl sună din nou pe Milcă şi, sub ameninţarea destituirii, îi ordonă să scoată trupele. Milea va executa acest ordin ilegal. Manifestaţiile din noaptea de 16 decembrie vor fi în realitate sparte de Armată, ea efectuând şi cele mai multe din arestările înregistrate atunci, în actele oficiale şi în declaraţii se vorbeşte însă numai de mărirea patrulelor la 15. Este o informaţie falsă: trupele MApN au fost scoase pe străzi încă din noaptea de 16 decembrie; nu au tras, dar au bătut şi arestat până la dimineaţă.

Procuratura Generală. Procurorul general adjunct

Gheorghe Diaconescu a fost primul din sistemul Justiţiei care a luat contact cu informaţii de la Timişoara: „În ziua de 16 decembrie, până pe la 10.00 şi ceva seara, nu am ştiut nimic – a declarat Gheorghe Diaconescu autorului în ziua de 3 septembrie 2003. Procurorul de serviciu pe Procuratura Generală, Dumitru Ioniţă, mi-a telefonat şi mi-a spus că procurorul-şef Tilincă i-a vorbit despre acea «aglomerare» din Piaţa Maria de la Timişoara, în legătură cu operaţia de evacuare a lui Tökes. Despre Tökes ştiam din februarie-martie. A fost un raport înaintat secretarului CC Ion Coman prin care a fost informat că Tökes a oferit informaţii la doi ofiţeri maghiari, identificaţi cu gradul de maior, că a primit bani. Au fost capturate şi cele două chitanţe. I-am cerut lui Ioniţă să ia relaţii suplimentare, pentru că simpla aglomerare nu produce o alertă. După aproximativ o oră revine spunând că este «agitaţie». Pe la 24.00 l-am sunat pe Popovici. Nu ştia nimic. Nefiind informat pe vreo cale oficială şi la nivelul lui, nu era alertat. (…) Ofiţerul de serviciu Ioniţă mă suna pe mine, nu pe Popovici, pentru că avea această obligaţie prin ordin. Ne-am dus totuşi la birou, eu şi Popovici. Popovici a vorbit cu Tilincă, dar acesta avea informaţii modeste. Atunci a luat legătura cu generalul Vlad de la care a aflat mai multe. Popovici a închis şi mi-a spus: «Cred că e cazul să pleci la Timişoara, maestre». M-am dus în cabinetul meu şi am luat la mână toate lucrările. Le-am lăsat în lucru cu bileţele pe fiecare dosar. Am lucrat aproximativ două ore, după care am revenit împreună cu Popovici acasă, spre ora 04.00 dimineaţă. Am dormit foarte puţin, una maximum două ore, apoi m-am dus la aeroport, la prima cursă de Timişoara. (…) La Procuratura Generală nu a fost nicio şedinţă a conducerii în seara de 16 decembrie. Numai noi doi (Popovici şi Diaconescu, n.a.)”.402

Să facem bilanţul datelor pe care le avem despre comportamentul şefilor din ministerele de forţă în noaptea de 16 spre 17 decembrie 1989. Ministrul de Interne nu înţelege ce se întâmplă, dar dă ordinele de intervenţie în stradă, fără arme şi muniţie. El este sunat în mai multe

rânduri de Nicolae şi Elena Ceauşescu, transmiţând mai departe forţelor de ordine de la Timişoara toate cererile acestora. Şeful Departamentului Securităţii Statului lasă ca misiune forţelor sale neimplicarea în stradă, iar când evenimentele evoluează spre violenţe nu este informat la timp de subordonaţii săi direcţi. Va fi singurul care va organiza o şedinţă a conducerii în acea seară şi va trimite un grup de patru ofiţeri la Timişoara pentru a fi mai bine informat. Şeful acestui grup, generalul Macri, răspundea de probleme economice şi a fost totuşi desemnat să conducă colectivul ca urmare a simplului fapt că s-a oferit voluntar. La Ministerul Apărării, generalul Milea este excedat de presiunile cuplului Ceauşescu, căutând în permanenţă să împiedice implicarea Armatei, convins că este o problemă minoră, a Ministerului de Interne. El nu dă impresia că ar face legătura între informaţiile secrete pe care le primise, cel puţin în ultimele luni, în legătură cu organizarea unei acţiuni multinaţionale împotriva României şi nici cu evenimentele de la Iaşi, în care fusese implicat, cel puţin prin ordinul de verificare a coloanelor de „turişti” sovietici. Şeful MStM, generalul Guşă, este chemat la minister, dar activitatea sa se reduce la verificarea prezenţei comandanţilor şi şefilor de departamente în garnizoane. Apoi se culcă. Procurorul-şef al ţării nu ştie nimic până la miezul nopţii şi, aflând că generalul Vlad a trimis o echipă proprie acolo, îl trimite şi el pe procurorul şef adjunct Diaconescu, deşi la acea oră infracţiunile raportate de la Timişoara erau exclusiv de drept comun. Nicolae Ceauşescu îl sună pe generalul Iulian Vlad de două ori şi pe generalul Vasile Milea de cel puţin şase ori, insistând pe folosirea forţei brute pentru a lichida rapid dezordinile din Timişoara.

Tot acest tablou înfăţişează un lanţ al prudenţei din partea unor conducători de instituţii importante ale statului, conducători care cunoşteau situaţia reală a populaţiei, aşteptau o schimbare şi mai ştiau şi ce se pregăteşte la graniţele ţării. Nici Postelnicu nu era atât de inconştient să nu-şi dea seama că instigarea de la

Timişoara – despre care Securitatea ştia că are caracter diversionist! – antrenase cetăţeni nemulţumiţi ai capitalei judeţului Timiş. După miezul nopţii, comunicările de la Timişoara reflectă situaţia reală: în ciuda violenţelor provocate de manifestanţi, mişcarea a fost oprită, exista patru răniţi din rândurile forţelor de ordine, dar şi aproximativ 100 de persoane reţinute. Având în vedere cifrele asupra numărului de participanţi la mişcarea din seara de sâmbătă spre duminică, numărul arestaţilor este oricum foarte mare, fie dacă e vorba de aproximativ un sfert din participanţi, fie dacă au reprezentat, mult mai probabil, aproximativ între 5 şi 10% dintre cei care au protestat pe străzile Timişoarei, în ce priveşte rezultatul ciocnirilor între manifestanţi şi forţele de ordine, avem o mărturie interesantă din partea generalului Ştefan Alexie, secretar de stat în DSS: „Eu nu am fost convocat în noaptea de 16 decembrie, ora 21.30, pentru că în februarie făcusem un infarct în timpul unui bilanţ. Eram cu bagajul pregătit ca a doua zi să mă internez. După Congres acuzam dureri anghinoase. Seara m-a sunat şeful de cabinet al generalului Vlad, întrebându-mă dacă am fost convocat. I-am spus că nu, iar el mi-a recomandat atunci să rămân acasă. Pe 17 dimineaţa, la ora 07.00, m-am dus totuşi la birou în loc să mă prezint la spital. Aflând că sunt în sediu, Vlad vine în biroul meu şi îmi spune, cu un anume entuziasm: «Nu s-a tras niciun foc, s-au descurcat bine. Nu s-a ieşit cu muniţie, dar au făcut faţă. Avem patru răniţi şi atât». În continuare, generalul Vlad a dispus adresarea de felicitări generalului Ghiţă, dar cum acesta nu a putut veni la Centru, a primit felicitările prin telefon” 403, în privinţa răniţilor din rândurile forţelor de ordine avem o mărturie de la Timişoara, care provine de la o persoană calificată, medicul Octavian Onisei de la secţia Chirurgie I a Spitalului Judeţean: „Între orele 21 şi 22 au fost aduşi şase membri ai unităţilor de luptă antiteroristă (USLA) bătuţi de populaţie”. Nu erau de la USLA, ci de la trupele de miliţie-securitate. Trei dintre ei au fost internaţi la chirurgie, pentru intervenţii asupra unor răni deschise, un al

patrulea a fost internat la neurologie (este vorba de cel lovit în cap de secretarul de partid de la magazinul „Bega”), iar alţi doi au fost pansaţi şi au plecat, între cei patru rămaşi în spital a fost remarcat căpitanul Dorneanu: „Striga mereu, striga în adevăratul sens al ciivântului că indivizii aceia sunt huligani, golani, că trebuie struniţi; striga că el nu era om oarecare ci comandant şi că trebuia să fie între oamenii lui, dacă nu cu totul, măcar cu capul, ca să-i comande, ca să le spună cum să facă, marele lui regret fiind acela că nu li s-a dat ordin să tragă, pentru a-i face chisăliţă” 404. Spre dimineaţă, probabil orele 02.00 – 03.00, la spital s-a prezentat un subordonat al căpitanului Dorneanu cu care acesta a avut un dialog: „Nu vă faceţi probleme, dumneavoastră o să vă faceţi bine, că i-am învins”. „Cum i-aţi învins, că erau mulţi?”. „I-am învins, aşa cum ne-aţi învăţat dumneavoastră” 405, în timpul anchetei, timişoreanul Marius Mioc a fost bătut şi i s-a strigat: „Prea bun e Ceauşescu cu voi. Trebuia de la început să dea ordin să se tragă. Ai văzut că tot noi suntem mai tari? Care cum mişcă – îngeraş” 406. Informaţia nu poate fi verificată, probabil că este literaturizată, dar pentru faptul că descrie o situaţie foarte similară cu aceea de la Iaşi, trebuie să aibă un sâmbure de adevăr. Oricum, mărturiile privind starea de spirit a unor membri ai forţelor de ordine sunt importante pentru a înţelege cumva atitudinea din momentul în care ordinul de folosire a muniţiei reale chiar s-a dat.

Pentru a trage concluzii asupra comportamentului ministerelor de forţă în noaptea de 16 spre 17 decembrie trebuie remarcat faptul cert că, prin ordinul ministrului Apărării, al ministrului de Interne şi al şefului DSS, nu s-a deschis foc asupra manifestanţilor, deşi actele de violenţă, agresiunile asupra militarilor şi devastările de magazine, precum şi pătrunderea în clădirea Comitetului Judeţean de Partid se produseseră încă din seara de 16 decembrie. Voinţa de a nu folosi armele de foc a aparţinut celor doi demnitari menţionaţi, Milea şi Vlad (acesta din urmă influenţându-l pe Postelnicu), însă dorinţa de a folosi

armele a existat la militarii din stradă, mai ales după orele de confruntare cu grupurile violente. Mai trebuie remarcat că, deşi în noaptea respectivă fuseseră arestate aproximativ 100 de persoane pentru furt, împreună cu obiectele furate, Procuratura nu s-a mişcat.

Această situaţie induce imaginea clară a lipsei dorinţei de a declanşa o represiune din partea conducătorilor ministerelor de forţă ale ţării. Toate informaţiile indică dorinţa de a opri escaladarea evenimentelor. Dacă la Timişoara au acţionat diversionişti, aceştia nu au făcut-o din ordinul vreunui ministru român.

De asemenea, să nu uităm şi să adăugăm aici că în noaptea de 16 decembrie manifestanţii autentici din Piaţa Maria au oprit aruncarea cu sticle şi alte obiecte în miliţieni, încercând dialogul, miliţienii au răspuns că au primit ordine, iar revoluţionarii au interpretat firesc acest răspuns ca fiind expresia voinţei de represiune a lui Nicolae Ceauşescu. Teoria cu grupurile speciale, secrete, bine instruite ale Securităţii sau Armatei care au spart vitrinele pentru a produce motivul declanşării represiunii pare astfel complet ilogică sau creaţia unui interes politic de speţă joasă. O vom analiza separat. Pe de altă parte, comportamentul superficial al unor înalţi ofiţeri din conducerea politică şi a Armatei, lipsa de comunicare între structuri şi atitudinea de izolare şi desconsiderare între aceleaşi structuri în faţa unui eveniment ce se lega evident de campania internaţională declanşată împotriva regimului comunist din România, în condiţiile în care trupele Uniunii Sovietice se deplasau perpendicular pe graniţele ţării, fără preaviz şi fără a îndeplini condiţiile prevăzute în acordurile multilaterale din interiorul Tratatului de la Varşovia, demonstrează o uzură înaintată a regimului comunist condus de Nicolae Ceauşescu, cu efect direct asupra capacităţii de apărare naţională, înainte de a căuta din nou trădători în preajma lui Ceauşescu, trebuie să analizăm cu luciditate situaţia statului român din acel moment. El se destructura de mai multă vreme. Aşa cum arătau şi experţii Comisiei „Bogomolov” sovietice, Nicolae

Ceauşescu încă mai avea resurse să supravieţuiască la conducerea acelui stat prin diferite mijloace, între care o infuzie de fonduri spre consum şi o reacţie în forţă la orice mişcare de protest ar fi avut efecte retractile asupra populaţiei, lipsită, în opinia sovieticilor, după cum am văzut, de „conştiinţa naţională”.

Subversiunea

Nicolae Ceauşescu l-a sunat pe Milea în intervalul 16 decembrie, ora 22.00 – 17 decembrie, ora 06.00 de şase ori. Informat încă o dată de Bălan asupra deciziei luate de generalul Milea şi mergând în continuare pe ideea că trupele de miliţie – securitate au reacţionat timid, Nicolae Ceauşescu îl sună din nou pe ministrul Apărării la ora 06.00 ordonându-i să readucă trupele în oraş. În faţa acestei solicitări, Milea propune trimiterea unei echipe de stat major din partea ministerului la Timişoara pentru a se informa la faţa locului şi a lua măsuri în conformitate cu realitatea. Milea invocă lipsa de informaţii. Argumentul ministrului era întărit de faptul că Postelnicu raporta mereu că trupele Ministerului de Interne stăpânesc situaţia şi că prezenţa soldaţilor este nu numai inutilă dar ar putea fi şi provocatoare. Ca urmare a ultimului telefon primit de la Ceauşescu, ministrul Milea cheamă la el pe colonelul Dumitru Ionescu din MStM, pe colonelul Teodor Ardelean de la Consiliul Politic Superior şi pe încă un ofiţer ordonându-le să se deplasese cu avionul la Timişoara „pentru a vedea care este situaţia şi eventual pentru a coordona unele acţiuni dacă va fi cazul. Apoi a vorbit la armate ordonând să se constituie grupe operative, fără însă să se aducă toate cadrele în cazărmi” 407. Este clar că Nicolae Ceauşescu voia să vadă Armata în stradă pentru a intimida, pentru a arăta hotărârea de a răspunde în forţă manifestaţiilor pe care el le considera exclusiv opera diversioniştilor străini, ignorând cu consecvenţă participarea cetăţenilor nemulţumiţi ai Timişoarei la evenimentele protestatare. La acea oră a dimineţii exista o realitate raportată la Bucureşti de Securitatea Timiş: nu fusese descoperit şi dovedit niciun diversionist, niciun

străin suspect, iar Miliţia reţinuse aproximativ 100 de persoane între care vreo 30 pentru furt şi foarte mulţi copii. Existau în schimb informaţii despre prezenţa şi acţiunile agenţilor sovietici şi maghiari, dar fără a se putea determina implicarea lor directă în evenimente. Factorul politic local, liderii Comitetului Judeţean de Partid, precum şi activiştii trimişi de Dincă şi Bobu de la Bucureşti alimentau agitaţia lui Ceauşescu, direct sau prin Emil Bobu, cu câteva teme alarmante: devastările din oraş sunt uriaşe, nu aparţin timişorenilor, ci unor grupuri violente de agenţi străini şi huligani; s-a insistat pe participarea ţiganilor şi a unor indivizi veniţi din alte localităţi, care au avut asupra lor obiecte contondente şi arme albe; forţele de ordine au acţionat slab, fără voinţă şi au stat să fie bătute de nişte derbedei, existând răniţi în rândurile miliţienilor; acţiunea este organizată de iredentişti maghiari în jurul lui László Tökes, acesta fiind şi punctul cheie în jurul căruia gravitează toate mesajele alarmiste ale liderilor comunişti locali, căutând în fapt să ascundă bâlbâielile, deciziile contradictorii şi acţiunile stupide (vezi trimiterea sindicaliştilor) care au produs în realitate incidentul, în timp ce Milea şi Vlad intuiau în acţiunea de la Timişoara o nouă tentativă de a forţa căderea lui Ceauşescu, acesta şi Emil Bobu, factori politici decisivi şi decizionali, căutau să transfere această tendinţă unui atac la adresa integrităţii teritoriale, a unei pregătiri pentru o invazie iminentă cu scopul de a distruge sistemul comunist. Ceauşescu personal se identifica drept apărător al acestor teme. Nu trebuie să scăpăm din vedere două aspecte esenţiale ale comportamentului lui Nicolae Ceauşescu din acele momente, faptul că era foarte bine informat că se urmăreşte înlăturarea lui de la Putere şi faptul că peste tot în ţările lagărului comunist liderul fusese îndepărtat cu concursul determinant al şefilor Armatei şi Ministerului de Interne! Bolnav de suspiciune, dar şi suficient de viclean, el nu putea interpreta altfel prudenţa şi rezervele generalului Milea şi ale lui Postelnicu faţă de cererile lui insistente de a se interveni în

forţă de o asemenea manieră încât incidentele de la Timişoara să fie rupte brusc din cursul lor, să fie oprite atât de brutal încât să blocheze orice altă dezvoltare. El voia – este cât se poate de clar – o represiune rapidă încă din noaptea de 16 spre 17 decembrie, cu deschiderea focului şi cu trageri „în tot ce mişcă”.

Atitudinea lui Nicolae Ceauşescu nu era a unui nebun, ci a unui om care, bine informat şi calculat, a ales soluţia (greşită) a lichidării rapide a focului diversionist şi acoperirea represiunii fulger cu propagandă şi adunări muncitoreşti. Este posibil ca el să fi înţeles că acţiunile de la Iaşi şi de la Timişoara, precum şi cele în pregătire la Braşov, Arad şi Cluj-Napoca, aveau calitatea de diversiuni în pregătirea acţiunii centrale de la Bucureşti, în acest loc trebuie să afirmăm şi noi cu convingere că evenimentele din Iaşi şi Timişoara se înscriau într-un plan al subversiunii care atribuia oraşelor de provincie postura de centre ale diversiunii care să determine în final o acţiune decisivă la Bucureşti. Succesul la Timişoara (cum s-a şi produs în 20 decembrie) nu era suficient, dar constituia mişcarea necesară care eşuase la Iaşi, iar evenimentele din capitala Banatului, în întreaga lor complexitate – cu diversionişti, hoţi, dar şi o majoritate formată din cetăţeni revoltaţi – nu au reprezentat în planul schimbărilor est-europene mai mult decât succesul unei diversiuni.

Pentru a înţelege că folosirea cuvintelor subversiune şi diversiune pentru a caracteriza evenimentele de la Timişoara nu este o licenţă literara sau o opţiune subtil subiectivă a autorului vom apela din nou la definiţii, chiar în acest loc, înainte de a continua reconstituirea evenimentelor.

Subversiunea a ajuns în prim-planul operaţiunilor politico-mili-tare ale unor Puteri după anul 1970, odată cu ascuţirea crizei din Orientul Apropiat şi cu declanşarea crizei petrolului. Atunci americanii au înţeles importanţa campaniilor de propagandă organizate de URSS înaintea unei acţiuni militare sau pseudomilitare în zone din afara sferelor de influenţă şi rolul important pe care îl joacă

folosirea căilor publice de comunicare pentru a crea starea de spirit favorabilă unei intervenţii. Subversiunea reprezintă un complex de acţiuni menite să câştige războiul, dacă se poate fără a se trage niciun cartuş. Ea este declanşată din timp împotriva unui inamic, cu scopul de a-l face să cedeze sau oricum de a-l slăbi în faţa unei intervenţii paramilitare, din interior. Axa subversiunii este crearea imaginii publice că schimbarea dorită s-a produs datorită unor forţe interne ale binelui revoltate împotriva unui rău, acţiune pe care Puterea externă respectivă o susţine politic spre atingerea păcii, a libertăţii şi democraţiei. Reamintim că vocabula democraţie era invocată şi de URSS, şi de Occident în egală măsură, deşi înţelegeau prin ea lucruri total opuse. Subversiunea este caracteristica războiului ultramodern, cel mai recent istoric, şi a fost vizibilă şi pentru români în câteva situaţii conflictuale: campania susţinută prin cele mai importante şi influente canale mass-media, în frunte cu CNN (unde a excelat Cristiane Amampur), pentru a-i transforma pe sârbi şi pe liderii acestora într-o grupare de nazişti asasini; campania împotriva lui Saddam Hussein, fostul aliat al SUA împotriva Iranului, prezentat ca „prinţul negru din Orient” anunţat de Nostradamus, Antihrist şi antidemocratic; campania rusă împotriva cecenilor şi denigrarea constantă a comandantului Dudaev; campania rusă susţinută activ de mass-media franceză împotriva naţionaliştilor români din Basarabia, prezentaţi ca fascişti şi asasini, în timp ce mercenarii cazaci veniţi cu armele în provincia românească estică erau nişte eroi romantici (vezi reportajul TV5 din 13 iulie 1992!).

Profesorul Roger Mucchielli, expertul occidental numărul unu în problema subversiunii, ne oferă prima definiţie a acestui tip de război neconvenţional: „În această nouă formă de război, subversiunea a devenit arma principală, într-adevăr, strategia războiului total din zilele noastre exclude recurgerea la intervenţia armată străină, în loc de a angaja trupele la frontierele naţiunii de cucerit, se provoacă din interiorul statului respectiv şi prin

acţiunea agenţilor subversivi pregătiţi special, un proces de dezagregare a autorităţii, în timp ce mici grupuri de partizani, prezentaţi ca «proveniţi din popor» şi constituiţi «spontan» vor angaja un nou tip de luptă locală cu intenţia declarată de a începe un «război revoluţionar de eliberare», în fapt de a accelera procesul de degradare a statului din ţara vizată şi apoi de a cuceri puterea" 408. Mai clar de atât nu se poate, în această definiţie a unui expert occidental întâlnim toate detaliile anormale şi nenaturale (în fond cele care nu aparţineau revoltei revoluţionarilor autentici ai Timişoarei) ale evenimentelor de acolo: evitarea unei intervenţii militare clasice, cu trupe, şi trimiterea unor comandouri acoperite sub calitatea de turişti, adică prezenţa „agenţilor subversivi pregătiţi special", instruirea unor „mici grupuri de partizani" identificaţi prin cetăţenii români fugiţi peste graniţă, racolaţi în taberele paramilitare din Ungaria şi returnaţi în România ca refugiaţi ilegali, constituirea „spontană" în Piaţa Maria a unui grup cu pretenţia de nucleu „revoluţionar" şi atacarea fără motiv a forţelor de ordine aflate în zonă, scopul real fiind acela de a arăta cetăţenilor normali ai oraşului că autoritatea poate fi înfrântă, că prin bătaia dată unui tânăr din rândurile miliţienilor se dezvoltă curajul împotriva regimului, că devastările vor lăsă un semn atât de vizibil încât este imposibil ca Ceauşescu să-l mai ascundă. „Opinia publică este mediul în care operează subversiunea" – spune Roger Mucchielli şi este vorba în primul rând de opinia publică din ţara supusă subversiunii, dar şi de opinia publică din statul care o organizează, în al doilea rând, pentru ca organizatorii să-şi asigure un sprijin popular pentru intervenţia lor. „Fără presă, fără radio, fără televiziune, subversiunea este neputincioasă" – spune mai departe Mucchielli, dându-ne peste timp o explicaţie indubitabilă pentru campania internaţională dusă prin toate mijloacele de comunicare împotriva lui Ceauşescu, dar şi, parţial şi din păcate, inclusiv asupra poporului român. Subversiunea, ca procedeu operaţional al unei puteri

străine, nu are în sine culoare politică, fiind folosită pe scară largă şi de NATO, şi de URS S, şi atinge egal şi tehnic ambele feţe ale cercului secţionat prin care Brâncuşi simboliza binele şi răul. Să ne înţelegem – subversiunea slujeşte în egală măsură şi acţiunea care oprimă popoare, şi acţiunea care eliberează naţiuni. Depinde de cine este organizată şi împotriva cui.

În decembrie 1989 subversiunea sovietică, desfăşurată cu concursul american, maghiar, iugoslav, german, francez, olandez, britanic, austriac ş.a., a urmărit eliberarea naţiunii române de sub dictatura de tip stalinist a lui Nicolae Ceauşescu, din cauza faptului că naţiunea română întârzia să se elibereze singură. Dincolo de această temă centrală, trei actori principali ai subversiunii au urmărit scopuri secundare diferite: URSS, înlocuirea lui Ceauşescu cu un lider comunist reformist; Statele Unite, ruperea României din sfera de influenţă sovietică; Ungaria, ruperea Transilvaniei din teritoriul României. Din aceste trei intenţii nu s-a realizat ultima. Prima s-a obţinut imediat, în faptul revoluţiei, iar a doua a urmat un curs foarte lent care s-a finalizat în 2004, odată cu primirea în NATO. Este atipic. Este românesc.

Pentru a înţelege mai bine că subversiunea este o operaţiune planificată care se desfăşoară pe termen lung, şi nu trebuie confundată cu violenţele din stradă, vom prezenta cele trei obiective secrete urmărite de o astfel de operaţie: l. Demoralizarea naţiunii vizate şi dezintegrarea grupurilor ce o compun. 2. Discreditarea autorităţii, a apărătorilor, funcţionarilor şi oficialităţilor acesteia. 3. Neutralizarea maselor pentru a împiedica orice intervenţie spontană generală în favoarea ordinii existenţe în momentul ales pentru preluarea non-violenţă a puterii de către un mic grup minoritar.

Demoralizarea naţiunii şi dezintegrarea grupurilor ce o compun a fost vizibilă prin campania de presă dusă împotriva românilor, prezentaţi ca izolaţi, înapoiaţi, ţigani, rămaşi politic în urmă (să ne amintim declaraţiile americane care „nu înţelegeau” de ce populaţia nu

reacţionează la evenimentele din Est), mămăligari care nu fac explozie, popor cu istorie făcută de alţii, cu istorie incertă şi fără „conştiinţă naţională”. Apoi a fost tentativa de a folosi minoritatea maghiară pentru o revoltă împotriva statului, folosirea ţiganilor şi a infractorilor pentru provocarea violenţelor împotriva autorităţii, prezentarea comuniştilor ca un corp separat de societate prin privilegii, prezentarea disidenţilor şi opozanţilor drept reprezentanţi ai unei largi părţi a populaţiei care nu are curajul să reacţioneze din cauza fricii de Securitate, transformarea lor în lideri de opinie, în posesori ai adevărului şi ai unei imagini clare, optimiste despre viitor.

Pentru a vedea exact cum arată o diversiune împotriva românilor, prezentaţi ca înapoiaţi şi incapabili, vom alege un singur exemplu. În cartea pe care şi-a publicat-o în România, corespondentul Agenţiei TASS, agentul sub acoperire de ziarist Nikolai Morozov, povesteşte şi următoarea întâmplare: „Odată, aflându-mă la o fermă de păsări şi notând în agendă cifre ce demonstrau o formidabilă productivitate a găinilor de acolo, am auzit în spatele meu o discuţie din care reieşea că această gospodărie aparţinea PCR şi era scutită de livrările planificate către fondul de stat. Întrebarea mea «nevinovată» despre ce înseamnă «gospodărie de partid» l-a panicat pe ghidul nostru şi, bineînţeles, nu am insistat să primesc răspunsul...” 409. Reprezentantul Uniunii Sovietice nu ştia ce este o gospodărie de nartid sau, mai bine zis, se făcea că nu ştie pentru că, vezi-Doamne, el făcea perestroika, se emancipa, iar românii rămâneau nişte comunişti depăşiţi. Răspunsul corect pe care trebuia să-l dea ghidul român era următorul: „Gospodăria de partid este o structură economică sovietică impusă în România de ocupantul sovietic şi care copia obligatoriu gospodăriile de partid din URSS. Dintr-o astfel de gospodărie de partid s-a ridicat în ierarhia politică tovarăşul Mihail Sergheevici Gorbaciov, nu ştiu dacă aţi auzit de el, şeful dumneavoastră care se ocupă cu ospeţele lui Andropov la gospodăria de partid din Stavropol şi

trimitea la Moscova în conteinere speciale produsele gospodăriei de partid pentru consumul înaltei nomenclaturi. Ferma de păsări pe care o vizitaţi este scutită de livrările la fondul de stat pentru că tovarăşul Nicolae Ceauşescu plăteşte petrol sovietic cu pui de găină". Dacă ghidul ar fi dat acest răspuns, după câteva zile Comitetul Central al PCR primea o notă de protest pentru atitudine antisovietică din partea Comitetului Central al PCUS, aşa cum mai fuseseră trimise astfel de note împotriva istoricului Ioan Talpeş, care a scris că masacrul de la Oarba de Mureş a fost organizat de sovietici, împotriva lui Marin Preda pentru romanul „Delirul", împotriva lui Dumitru Popescu pentru romanul „Pumnul şi palma". Nikolai Morozov nu făcea pe nebunul, ci participa cu mica lui acţiune diversionistă la subversiunea mai mare.

Discreditarea autorităţii era şi cel mai uşor de obţinut pentru că se discredita singură, în frunte cu omul cel mai vinovat, Nicolae Ceauşescu. Secondat de Elena Ceauşescu, a treia femeie fatală a României după Maria Obrenovici şi Elena Lupescu, discreditarea era doar o chestiune de publicitate a evidenţei. Dar şi de invenţii – " Orizonturi roşii" este o astfel de acţiune. Un capitol aparte a fost Scris în discreditarea serviciului secret al ţării, a Securităţii, ca aparat represiv sângeros şi ordinar, pus în slujba dictaturii neostaliniste a lui Ceauşescu, braţ înarmat al acestuia împotriva populaţiei, rupt de activităţile pe care le desfăşoară în toate ţările un serviciu secret, ocupându-se numai cu opresiunea, fiind condus direct de dictator şi îndeplinind fără ezitare toate ordinele criminale ale acestuia. La procesul de discreditare a autorităţii a contribuit foarte mult corupţia din aparatul de partid şi, mai ales, cea din Miliţie.

Neutralizarea maselor era necesară pentru a nu reacţiona la o intervenţie militară sau la un act criminal împotriva conducătorului statului, ambele acţiuni declanşând previzibil o solidarizare cu acesta (faptul s-a petrecut invers cu generalul Milea) şi împiedicând astfel,

cum arată foarte bine Mucchielli, acţiunea „unui mic grup minoritar” destinat să ia puterea. Oricât ar părea de contradictoriu cu teza oficială a teroriştilor, în decembrie 1989 a existat o formă de neutralizare a maselor, pentru a le împiedica să atace frontal bazele comunismului şi să se desprindă din sistem.

Aşa cum uşor se poate constata, această operaţiune subversivă împotriva regimului comunist din România şi parţial împotriva poporului român s-a desfăşurat pe mai mulţi ani, declanşându-se cam prin anul 1986. De atunci au fost lansate campaniile din presa occidentală, susţinute fie de agentura sovietică din ţările respective, cea mai activă fiind cea din presa franceză, fie de către serviciile specializate ale acelor state la comandă politică. Oricare schimbare a situaţiei din România ar fi oprit acţiunea, cu condiţia să fi îndeplinit scopul celei care o lansase – URSS. Dacă Ceauşescu preda puterea unui om acceptat de Moscova în iunie, septembrie sau noiembrie 1989, la Congres, subversiunea se oprea în iunie, septembrie sau noiembrie. Ceauşescu nu a cedat şi subversiunea nu s-a oprit. Subversiunea a fost din acest motiv mult mai complex organizată, datorită atuurilor interne pe care miza Ceauşescu şi care se regăsesc în analizele institutelor sovietice gorbacioviste, încât era nevoie, spre deosebire de alte ţări comuniste, de o explozie în mai multe oraşe odată, de prezenţa comandourilor sovietice pe teritoriul României, de cel puţin o mare diversiune. La Iaşi nu a reuşit, la Braşov a fost prea dificil de obţinut. A reuşit la Timişoara.

Ce este diversiunea? Am folosit cuvântul la un loc cu subversiunea şi trebuie arătată diferenţa.

Diversiunea este o parte componentă a subversiunii. Ea copiază operaţiuni specific militare, folosite la nivel tactic în timpul ducerii acţiunilor de luptă în războaie, dar este folosită şi de serviciile secrete cu scop operativ. Atunci când se planifică o subversiune asupra unui stat, cum a fost România în decembrie 198 9, în planul de operaţii există mai multe locuri în care se caută obţinerea

unui început. El poate fi o acţiune spectaculoasă de sabotaj, o acţiune ofensivă asupra unui obiectiv precis şi important care să reprezinte obligatoriu şi semnificativ autoritatea (de exemplu, clădirea unui Comitet Judeţean de Partid), un asasinat a unui lider din Opoziţie (de exemplu, părintele Popieluşko în Polonia), un atentat supermediatizat (înscenarea de la Praga), exploatarea unei eveniment favorabil anterior (mişcarea de la Braşov din 1987) sau un incident provocat special în jurul unui pastor reformat pe care Ceauşescu ezita prosteşte să-l trimită la puşcărie. Trebuie să fie clar că scopul acţiunii de la Timişoara nu era eliberarea propriu-zisă a Timişoarei şi a timişorenilor, pentru că nu puteau rămâne izolaţi şi liberi în interiorul unei ţări comuniste, ci folosirea eliberării Timişoarei prin acţiuni „revoluţionare" pentru a trezi Bucureştii, pentru a lovi apoi în inima dictaturii. Definiţia diversiunii arată cel mai bine rolul exact pe care l-au avut acţiunile diversioniste de la Timişoara în ansamblul operaţiunii: „Diversiunea este o acţiune premeditată pusă la cale de un adversar militar sau de serviciile secrete, prin care duşmanului i se deturnează atenţia spre un obiectiv secundar pentru a-l slăbi, în vederea unei lovituri distrugătoare în zona de securitate principală" 410. Acesta este încă un argument pentru alegerea unui oraş îndepărtat ca loc al diversiunii. Unii foşti activişti de partid şi ofiţeri de Securitate i-au spus autorului în vara anului 2003 că dacă Ceauşescu venea la Timişoara, aşa cum s-a dus la mineri în 1977, dezamorsa totul. Dacă Ceauşescu se ducea la Timişoara diversiunea se concentra asupra lui şi păţea cel puţin ce a păţit la Bucureşti (huiduieli, panică, atacarea lui directă, dacă nu era şi curăţat). Dacă dezamorsa diversiunea, ea se redeschidea în alt oraş. Dacă Ceauşescu se ducea în fiecare oraş pentru a potoli spiritele, s-ar fi produs un atac decisiv la Bucureşti, în lipsa lui. Ceauşescu ştia bine lucrul ăsta şi din acest motiv a rămas în Capitală, în centrul de Putere. Pe de altă parte, forţele de apărare ale României nu aveau capacitatea să facă faţă unei operaţiuni complexe conduse de URSS şi

sprijinite de toate ţările vecine, precum şi de cele mai puternice state NATO. Singurele forţe capabile să lichideze rapid diversiunea, printr-o acţiune fulgerătoare şi simultană asupra agenţilor diversionişti, erau DIA şi Securitatea, în timp ce forţe străine „penetrau sistemul naţional de apărare”, DIA nu a mişcat, iar Securitatea a preferat să le observe atent şi de aproape, în tentativa de a gestiona şi controla schimbarea, schimbare pe care o dorea şi ea.

Respectul şi recunoştinţa faţă de morţii revoluţiei şi faţă de revoluţionarii care au supravieţuit nu poate să împiedice raţiunea să funcţioneze în faţa evidenţei că, negăsind resursele interne de grup social sau de naţiune de a se opune dictaturii lui Nicolae Ceauşescu, cetăţenii români care au ieşit în stradă la Timişoara au fost instigaţi profesionist şi manipulaţi pe baza unui plan premeditat. Singura salvare a demnităţii acestor cetăţeni este că aveau toate motivele să iasă în stradă şi că fără ei, fără acea minoritate curajoasă ajunsă la capătul răbdării, nu se putea îndeplini nimic din planul subversiunii. Am putea spune, de asemenea, că ei au fost ajutaţi profesionist să învingă.

Teza diversiunii provocate în perioada 28 martie-l aprilie 1994 la Comisia Senatoriala condusă de senatorul Valentin Gabrielescu au fost audiaţi mai mulţi revoluţionari de la Timişoara, membri ai unor asociaţii revoluţionare. La 30 martie, primarul revoluţionar al Timişoarei, fostul ofiţer Viorel Oancea, avea să pună în gardă Comisia, în mod neaşteptat, încă de la început asupra credibilităţii unora dintre mărturiile revoluţionarilor: „Cele mai reprezentative dintre asociaţiile revoluţionarilor din Timişoara sunt «17 decembrie», «Altar» şi «Victoria». Celelalte sunt parazite, au apărut ulterior, sunt mulţi care nu sunt adevăraţi revoluţionari, persoane dubioase, fel de fel de indivizi ce erau în jurul mişcării din Timişoara” 411. Teza pe care o punem în discuţie este provocarea distrugerilor de la Timişoara de către echipe ale Securităţii sau Miliţiei pentru a justifica apoi represiunea. Pe temeiul jogicii, ea

este o teză absurdă, dar pentru că presa liberă a preluat-o şi răspândit-o larg şi pentru că s-a format deja în imagistica multor cititori, o vom analiza ca o ipoteză de lucru.

Benea Trofin, fost ofiţer de Miliţie, a declarat la 28.03.1994: „Seara la ora 10.00 a început «scandalul», când au venit un grup de militişti (miliţieni, probabil o greşeală de redactare, n.a.) îmbrăcaţi în salopete negre, înarmaţi cu bâţe. L-am recunoscut pe plutonierul «Tibi» printre ei. Ei au început să spargă geamurile de la vitrine, apoi alţii veneau şi dădeau foc la magazine în Piaţa Traian şi în jurul pieţei, pe străzi. L-am văzut printre ei şi pe unul Ştefănescu ce lucra înainte la Securitate (...) în maşina cu care m-au dus la spital era şi «Tibi», cel care spărgea vitrinele, a fost împuşcat şi el”.

Comentariu: Pare o mărturie calificată, având în vedere apartenenţa la fosta Miliţie a revoluţionarului, precum şi faptul că dă nume, chiar dacă foloseşte şi un pseudonim (Tibi). Autenticitatea faptelor descrise se loveşte însă de informaţii deja verificate, care arată că în seara de 16 decembrie spargerea vitrinelor s-a produs începând de la Piaţa Maria, pe Bulevardul 6 Martie, după ora 18.00, iar acţiunile grupurilor violente s-au stins până în ora 22.00, invocată de martor. Aşadar, la acea oră, vitrinele erau sparte şi magazinele incendiate de mult. Declaraţia nu se potriveşte nici cu mărturiile altor revoluţionari, care, sprijinind aceeaşi temă a diversiunii Securităţii, îşi susţin afirmaţiile cu detaliul că forţele de ordine nu trăgeau în cei care devastau. Atunci, cum se explică rănirea plutonierului „Tibi”? Dacă martorul se referă la noaptea de 16 decembrie, atunci nu s-a tras cu muniţie de război. Dacă se referă la seara de 17 decembrie, mărturia sa nu explică cine a devastat în 16 decembrie. Să fi continuat Securitatea devastarea din seara precedentă? Cu ce scop? La ora 22.00 focul fusese deschis de mult, încă de la 19.00, astfel că teza provocării pentru a permite represiunea cade, aceasta fiind deja consumată. În plus, este foarte suspectă folosirea pentru o

astfel de diversiune subtilă şi complicată a unor cadre cunoscute în oraş, sub pericolul de a fi recunoscute! La aceste considerente se adaugă mai multe informaţii provenite de la conducători ai fostei Securităţi potrivit cărora printre persoanele contactate şi racolate în perioada premergătoare diversiunii s-au aflat şi foşti ofiţeri trecuţi în rezervă, pensionaţi sau daţi afară din Securitate şi Miliţie. S-a mai înregistrat un fenomen interesant: o serie de agenţi români retraşi din străinătate după fuga lui Pacepa au fost repartizaţi în provincie pe diferite funcţii inferioare şi nu sunt puţine datele că unii dintre ei au fost contactaţi de legături provenite din statele unde lucraseră înainte.

Petroiu Spiridon, pensionar, a declarat la 29.03.1994: „Convingerea mea este că magazinele din Timişoara au fost sparte de organele de Securitate în scop de diversiune pentru a da motive de a trage în oameni. Am văzut un cetăţean cu geacă uşoară, tuns scurt şi cu o bucată de ţeava ce a spart sistematic vitrinele de la galeria de artă (circa 10 geamuri), sistematic, parcă îndeplinea o misiune. De furat au furat toţi, erau ţigani mulţi. Au început să tragă cei din faţa Catedralei, miliţienii şi cei de la MI. Dar nu au tras asupra celor care spărgeau şi jefuiau, ci s-a tras în cei care strigau”.

Comentariu: şi această mărturie este contrazisă de logică. Ce rost avea continuarea spargerii vitrinelor – presupunând că fusese începută din 16 decembrie –, atât timp cât diversiunea îşi atinsese scopul: focul fusese deschis? Mai mult decât atât, distrugerile din 16 decembrie fuseseră constatate de Procuratură şi filmate de operatori militari, din ordinul lui Nicolae Ceauşescu, pentru a se constitui în probe. Când se produc devastările din seara şi noaptea de 17 decembrie, Ceauşescu invocase deja devastările în ordinele sale ilegale la şedinţa CPEx şi la teleconferinţă, cerând trecerea la represiune. Filmul n-a fost niciodată difuzat, deşi între 16 şi 22 decembrie au trecut cinci zile.

Orban Traian, medic veterinar, a declarat la

28.03.1994: „Apoi. Înspre Piaţa Libertăţii au început să spargă vitrinele. Erau experţi» aveau vergele, lanţuri, cabluri. Noi am vrut să-i oprim, dar nu ne-au ascultat, parcă erau drogaţi. Erau tineri în misiune. Au ajuns cu spartul vitrinelor şi pe strada Engels, la un magazin de chimicale, i-am rugat ca acolo să nu dea foc. În altă parte puneau foc cei care spărgeau”.

Comentariu: Este mărturia unui revoluţionar cu o anumită experienţă militară, familiarizat cu mediul acesta, în care avusese şi anumite conflicte personale. Oarecum mai radical în apariţiile televizate, este însă mai rezervat în scris sau în audieri oficiale. Pasajul pe care îl reproducem nu-i identifică pe securişti în făptuitori, ci mai degrabă descrie o operaţie tipică a diversioniştilor pregătiţi din timp în Ungaria. Mărturia sa este mai importantă în fraza unde arată că revoluţionarii autentici se opuneau devastărilor, diferenţiindu-se astfel de grupul violent.

Gheorghe Mariana, fostă vânzătoare, soţie de ofiţer MApN, a furnizat informaţii interesante în ziua de 29.03.1994, fiind un caz de victimă a devastărilor: „În 16 decembrie, de curiozitate, m-am dus şi eu la casa lui Tökes. La ora 13.00 – 13.30, Tökes se afla la geam, lângă el, doi civili. El era în prelată neagră (probabil „prelatul era în îmbrăcăminte neagră”, n.a.). Apoi, pe 16 seara s-au spart toate vitrinele, în 17 decembrie spălam geamurile. La ora 11.00 era un cordon de poliţişti. Pe la ora 17.00 am văzut un grup de 12 tineri, conduşi de unul, aveau bâte şi răngi la ei, strigau «Români, veniţi cu noi!» şi au spart toate vitrinele din cartier. Apoi, în jurul orei 20.00 a năvălit alt grup de circa 20 – 30 care au mai spart ce era de spart şi aruncau afară toată marfa. Grupul era condus de un negricios cu mustaţă”.

Comentariu: Mariana Gheorghe introduce două teme noi în discuţie, arătând că în 17 decembrie spăla geamurile sparte în 16 decembrie. Nu este o contradicţie, deoarece, aşa cum s-a dovedit cu mărturii şi probe în procesul Timişoara, încă din noaptea de 16 decembrie primul-

secretar Bălan şi alţi activişti de partid au solicitat cooperativelor de geamuri să le pună la loc. Operaţiunea a început duminică dimineaţa, primele geamuri fiind reinstalate la CJP. Unii martori din rândul revoluţionarilor confirmă şi ei existente geamgiilor şi a unor maşini aparţinând cooperativelor de specialitate. Problema este că, dacă geamurile au fost sparte de „braţul înarmat al Partidului" pentru a provoca represiunea, nu se înţelege de ce Partidul le punea la loc, ştergând cu grabă urmele!? A doua temă este şi mai fascinantă, cei care devastau chemându-i pe români la spargerea geamurilor. Am avea de-a face fie cu o Securitate foarte inventivă, fie cu un caz parabolic: diversiunea care a instigat la represiune împotriva revoluţionarilor a fost făcută chiar de revoluţionari!

Pavel Stratan a declarat la 30.03.1994: „În 17 decembrie am văzut şi eu trei tineri, solizi, cu nişte bâte mai groase la un capăt, care spărgeau vitrinele şi plecau mai departe. Presupun că erau puşi de miliţieni pentru ca oamenii să intre în magazine să fure şi să aibă pretext de a trage în populaţie. Ulterior, nişte vagabonzi au spart şi prin cartiere, văzând că în centru s-a spart, dar tonul s-a dat în centru".

Comentariu: Este o mărturie elaborată, singura cu o anumită logică şi care face o distincţie plauzibilă între două grupuri de spărgători, cei din Centru şi cei de la periferii. Teza explică de fapt că în Centru s-a produs o diversiune calificată, iar la periferii un ecou al acesteia. Astfel, este posibil ca martorii să fi văzut izolat una dintre tipurile acestea de devastări şi să le interpreteze într-una din cele două versiuni: făcute de diversionişti străini/ autohtoni în centru şi de ţigani, infractori, copii la periferii. Luând în calcul şi dubiul martorului („presupun"), declaraţia sa nu ajută logica necesară înţelegerii acelui fenomen.

Ştefan Ivan, primul primar al Timişoarei şi preşedinte FSN, profesor universitar, s-a referit şi la subiectul nostru în ziua de 30.03.1994: „Vitrinele au început să fie sparte

de provocatorii Securităţii pentru a se dovedi că în Timişoara sunt huligani. O altă categorie erau borfaşi, ţigani, apoi s-au alăturat şi au spart şi ei”.

Comentariu: Este o mărturie care vine în continuarea celei a lui Pavel Stratan, privind identificarea distinctă a spărgătorilor de vitrine. Nu aduce niciun argument în favoarea logicii şi nici a faptelor dovedite. Este greu de imaginat ca generalul Vlad, cuplat total la împiedicarea proliferării violenţelor de la Timişoara, să fi instigat chiar el la represiune, pentru a fi apoi acuzat de trădare, tocmai pentru că nu a intervenit, de către Nicolae Ceauşescu.

lulcuţi Pavel aduce detalii surprinzătoare în declaraţia sa din 31 martie 1994: „Au venit trei-patru persoane îmbrăcate cu scurte kaki, ca la armată, înarmaţi cu bastoane mari şi spărgeau vitrinele. Erau tineri şi bine legaţi, solizi. Unul a spus: «Dă-ţi foc şi aici că sunt locatari comunişti şi aici!». şi-au umplut buzunarele cu ţigări după care au dat foc la tutungerie. Au trecut la pantofi, au spart şi au dat foc şi acolo, după care au ieşit cu un geamantan cu încălţăminte, în spate era încălţăminte bună, tip Otter, în faţă era doar de calitate inferioară. Am stins noi incendiul cu nişte furtune. Pompierii erau dincolo, la blănuri, că şi acolo se dăduse foc”.

Comentariu: Nu prea este loc de comentariu asupra acestei declaraţii, având în vedere că, în opinia lui Pavel lulcuţi, Securitatea devenise anticomunistă încă din seara de 17 decembrie, şi-a umplut buzunarele cu ţigări, după care a început să fure pantofi.

Paradoxal, chiar şi declaraţiile acestea mult postdatate, politizate, subiective şi pe alocuri ridicole se adună la bilanţul probelor care atestă existenţa grupurilor violente organizate şi puse în acţiune împotriva regimului Ceauşescu în urma înţelegerilor între Marile Puteri şi a „undei verzi” primite de serviciile secrete pentru a acţiona în România.

17 decembrie – ziua cea mai lungă între orele 03.00 şi 05.00 ale dimineţii de 17 decembrie din ordinul lui Nicolae Ceauşescu preşedintele Tribunalului Judeţean

Timiş dispune evacuarea forţată a lui László Tökes. „Acţiunea s-a desfăşurat în prezenţa executorului judecătoresc, a inspectorului de culte, a prim-vicepreşedintelui Consiliului Judeţean ce răspundea de problema cultelor şi a patru ofiţeri de Miliţie” 412. Având în vedere violenţele din oraş, distrugerile, răniţii din partea forţelor de ordine şi arestările se poate spune că măsura devenise între timp legală. Dar nici atunci n-a fost, deoarece nu a fost respectată prevederea legală privind intervalul orar (8.00 – 18.00). Se verifică însă cazul că Judecătoria Timiş nu intenţionase să-l evacueze pe Tökes înainte de luni 18 decembrie, pentru că termenul expira în zi nelucrătoare şi că doar apariţia urgenţei a permis, încâlcind legea în vigoare, evacuarea lui în noaptea de 16 spre 17 decembrie. Problema este însă că revolta din oraş nu mai avea nicio legătură cu Tökes încă din jurul orei 17.30, astfel că evacuarea forţată a fost inutilă. Ea n-a făcut decât să întărească încă o dată impresia eronată că ar exista o legătură funcţională între revolta timişorenilor, pe un program social şi politic scandat în stradă, şi fostul informator al Securităţii devenit agent maghiar. Imaginea acestei legături, subliniem încă o dată, a fost lansată şi întreţinută de factorul politic local pentru a găsi o altă cauză a revoltei decât cea reală, anticeauşistă. După evacuare, locţiitorul comandantului Diviziei mecanizate din localitate îi raportează ministrului că situaţia din Timişoara s-a calmat şi îi solicită să retragă încă o dată forţele militare din oraş. Precizăm că primele patrule au fost retrase în jurul orei 22.00, că la intervenţiile insistente ale lui Ceauşescu, au fost scoase trupe şi că spre dimineaţă s-a produs a doua retragere a Armatei din stradă. Milea aprobă, astfel că până la ora 06.00 pe străzile Timişoarei nu se mai afla niciun militar al Armatei, în studiul documentar din 1998 al Arhivelor Militare se afirmă: „Nicolae Ceauşescu, în calitatea sa de comandant suprem al forţelor armate, a implicat, încă din noaptea de 16/17 decembrie, în această acţiune, şi armata. A fost un abuz cras pe care Ceauşescu l-a făcut deliberat, pentru a-şi

păstra puterea, întrucât armatei nu-i reveneau, legal, misiuni în acest sens, ea nu fusese instruită niciodată şi nici dotată pentru astfel de acţiuni şi era în afara oricărei morale s-o angajezi să lupte împotriva propriului popor" 413. Afirmaţia este discutabilă, dar ea capătă totuşi o anumită substanţă dacă este legată de o afirmaţie de mai jos, aflată în acelaşi text: „Începând cu noaptea de 16/17.12.1989, Ceauşescu a făcut personal presiuni asupra ministrului Apărării Naţionale pentru a-l determina să ordone, iniţial, înarmarea trupelor cu muniţie de război şi, ulterior, să ceară folosirea focului pentru înăbuşirea demonstraţiilor" 414. Să le luăm pe rând, dar în ordine inversă. Se confirmă prin acest text conţinutul celor şase convorbiri telefonice între Ceauşescu şi Milea, în care şeful statului îi cerea ministrului Apărării implicarea trupelor armatei în restabilirea ordinii, inclusiv prin folosirea armelor de foc. La aceste cereri, ministrul ordonă intervenţia trupelor fără muniţie la ele. Rezultă că ministrul Apărării nu a executat ordinul (ilegal) al lui Ceauşescu. Era posibil? A fost posibil? Noi spunem că da, însă numai în situaţia unei ipoteze care se sprijină pe date plauzibile. Aşa cum ştim deja, Nicolae Ceauşescu aplica un formalism care să inducă subordonaţilor săi rezolvarea unor probleme, mai ales a celor ilegale, după care îi sancţiona, îi rotea prin alte funcţii şi îi reamplasa apoi în funcţii importante, cu aerul că i-a iertat. Sub acest aspect formal, care dădea impresia unei mari abilităţi politice, a unei viclenii sau inteligenţe native, Ceauşescu ascundea de fapt actele sale de laşitate. Este unul din motivele pentru care se înconjurase cu slugi credincioase şi promova indivizi de tip Curticeanu, de exemplu, care îi înţelegeau jocul şi apelau rapid la sistem pentru a transmite intenţii, propuneri, sugestii pentru ordine pe care Ceauşescu nu le mai dădea clar. De aceea, neavând la dispoziţie stenogramele convorbirilor telefonice din noaptea de 16 spre 17 decembrie, estimăm că Ceauşescu nu a dat un ordin direct şi explicit: scoate armata, înarmează trupele cu muniţie, trage în ei! Această ipoteză permite şi

înţelegerea actului de „insubordonare” (pe care acum îl punem între ghilimele) al ministrului Milea. În consecinţă, înclinăm să credem că cererea lui Ceauşescu, deşi a vizat ieşirea efectivelor MApN cu muniţie de război, nu a conţinut şi ordinul explicit de a deschide focul. Posibilitatea de a obiecta pe care o avea la dispoziţie Milea era dată de legislaţia în vigoare, care presupunea un lanţ lung de decizii politice la nivelul instituţiilor statului sau decretarea stării de necesitate de către comandantul suprem. Atitudinea corectă, rezervată a ministrului Milea a împiedicat executarea vreunui ordin ilegal în această fază. Mai mult decât atât, comportamentul Armatei în toată perioada 16 – 26 decembrie 1989 nici nu poate fi tratat ca unitar, ea având în primul rând pe plan local atitudini diferite faţă de evoluţia diferită a evenimentelor. Altfel spus, implicarea Armatei în revoluţie nu poate fi studiată mai întâi decât pe secvenţe şi abia la sfârşit analizată în întregul ei. În prima secvenţă – organizarea de patrule şi participarea la reţineri – nu se poate documenta şi dovedi niciun act de participare la represiune.

De fapt, urmând firul analizei noastre obiective, în noaptea de l g spre 17 decembrie încă nu ştim dacă răspunsul autorităţilor la violenţele din oraş a avut caracter de represiune şi nu a fost cumva legitim, având în vedere gravitatea faptelor – devastări, atacarea sediului politic al judeţului, atacul asupra forţelor de ordine, incendierile. Privite cu ochiul normalităţii, cu ochiul de acum al românului, este imposibil de acuzat cineva care, de exemplu, a dat ordin sau a folosit la Timişoara tunurile cu apă ale maşinilor de pompieri, gaze lacrimogene sau luptători cu căşti, scuturi şi bastoane, a cules informaţii. Justiţia română era înfierbântată, şocată şi probabil derutată în 1990 când a pus printre capetele de acuzare şi astfel de lucruri care se întâmplă peste tot în lume şi reprezintă deja mijloace clasice ale forţelor de ordine.

La ora 06.30 soseşte la Timişoara automotorul cu grupul de ofiţeri ai Ministerului de Interne. Şeful Securităţii Timiş, colonelul Sima, îi informează pe generalii

prezenţi şi pe ofiţerii superiori cu care veniseră asupra situaţiei, iar aceştia inspectează zona Piaţa Maria-Bulevardul 6 Martie, luând cunoştinţă la faţa locului de dimensiunile devastărilor. „Când au sosit generalul Macri şi ceilalţi, era linişte în oraş. După ce generalul Macri a revenit din zona Piaţa Maria-Bulevardul 6 Martie unde s-a informat la faţa locului despre devastările de magazine în prezenţa celor mai sus amintiţi în scopul traducerii misiunii cu care veniseră de la Bucureşti de a se intensifica munca informativă pentru stăpânirea situaţiei operative s-a luat în plus măsura trimiterii în zona frontierei a mai multor ofiţeri de Securitate, întrucât aveam informaţii că se va încerca să se trimită din străinătate elemente transfuge de origine română care să destabilizeze situaţia politică din ţară”. 415 Rezultă că ofiţerii veniţi de la Bucureşti nu au putut crede că devastările au fost făcute de timişoreni, în al doilea rând, constatăm un fapt extrem de important în planul informaţiilor şi anume că Securitatea cunoştea fenomenul folosirii de către agentura maghiară a transfugilor români pentru diversiune, însă la Ministerul Apărării a ajuns informaţia că ei sunt cetăţeni aparţinând minorităţii maghiare. Scopul acestei diversiuni interne făcute de factorul politic, în frunte cu Nicolae Ceauşescu, nu putea fi altul decât de a convinge Armata că evenimentele de la Timişoara aparţin unei revolte a maghiarilor, premergătoare unei invazii a trupelor Tratatului de la Varşovia. Cercetătorul acestor evenimente va avea în faţă două seturi de informaţii: cele de la Securitate, care identificau grupurile diversioniste, autoare ale devastărilor, ca formate din românii antrenaţi în Ungaria, şi cele de la Armată, unde devastările nu au alţi autori decât elemente iredentiste ale minorităţii maghiare, între Securitate şi Armată nu se putea interpune pentru a modifica sensul informaţiei decât factorul politic central.

La ora 06.45, Nicolae Ceauşescu îi ordonă ministrului Apărării să organizeze în Timişoara o defilare militară cu scopul de a descuraja continuarea acţiunilor de protest şi a

atacurilor violente, în consecinţă, generalul Vasile Milea ordonă constituirea unor detaşamente însumând 500 de militari, desfăşurarea pe patru coloane şi defilarea cu drapelul de luptă şi cu fanfara pe patru trasee diferite din oraş. La ora 07.30, generalul Guşă revine în biroul ministrului Apărării şi este informat asupra măsurilor luate peste noapte. Apoi, Milea este sunat din nou de Nicolae Ceauşescu. După ce închide, i se adresează lui Guşă: „Uite, măi, ni se reproşează că armata nu a luat niciun fel de măsuri”. La scurt timp va suna ministrul de Interne, alertat de generalul Vlad în legătură cu intenţia de a scoate din nou Armata pe străzi pentru defilare: „A sunat Tudor Postelnicu, iar din frânturile de conversaţie am reţinut că acesta spunea că Ministerul de Interne stăpâneşte situaţia din Timişoara şi că nu are nevoie de armată deocamdată, deoarece are securitate, Miliţie şi grăniceri. Acest lucru l-a confirmat şi ministrul spunând: «Da, de câteva zile au luat şi grănicerii la ei» „416. A fost o ultimă tentativă a generalului Vlad de a împiedica ieşirea Armatei în stradă, stimulând orgoliul lui Postelnicu şi speriindu-l cu ideea că un eşec al forţelor Ministerului de Interne va avea consecinţe asupra rămânerii sale în funcţie. Intervenţia este invocată de generalul Alexie: „Vlad s-a interesat cine a dat ordinul pentru defilare. Credea că vreun comandant local, dar Securitatea Timişoara nu ştia cine, nu confirma. Dar erau trupe din oraş. îl caută atunci pe Milea şi nu-l găseşte. Sună la Cabinetul l şi se spune, probabil de Mitea, că Ceauşescu a dat ordinul, reproducând şi termenii acelui ordin: «Să le arătăm forţa!»”. Ce a făcut Nicolae Ceauşescu în dimineaţa zilei de 17 decembrie aflam de la secretarul său personal, Mihai Hârjău: „În 17 decembrie ’89, Curticeanu m-a sunat să mă prezint urgent la birou. Mi-a spus că la Timişoara s-au desfăşurat evenimente grave – de genul celor de la Braşov –, că evenimentele sunt în curs. Ceauşescu a venit pe la 08.00 – 08.30 şi a avut loc o şedinţă CPEx (este vorba de Biroul Permanent, n.a.). A vorbit de mai multe ori cu Timişoara, cu Radu Bălan. Au venit şi Vlad, Postelnicu, Milea la şedinţă, ce a durat

aproximativ o oră. Apoi iarăşi a vorbit cu Timişoara. La 11.00 – 11.30 Ceauşescu a plecat prin Bucureşti, adică pe şantierele de construcţii. Am plecat acasă" 417, într-adevăr, aşa cum a confirmat Ion Dincă la ora 10.00 a avut loc o şedinţă a Biroului Permanent: „Am fost chemat de Ceauşescu cu o parte din membrii Biroului Permanent şi ne-a informat despre cele întâmplate la Timişoara foarte degajat, că problema este rezolvată, că preotul a fost evacuat, că au fost acte de vandalism, distruse magazine, se face o evaluare a pagubelor şi vom fi informaţi, dar să avem grijă să nu mai izbucnească asemenea conflicte pe teritoriul ţării şi să fie informat la timp, imputându-i lui Bobu că în dimineaţa zilei de 16, când a vorbit cu mine Bobu, trebuia să-l informeze şi pe el" 418. La întâlnirea cu miniştrii, evocată de Mihai Hârjău, nu a participat generalul Iulian Vlad, ci au fost chemaţi numai Postelnicu şi Milea, acesta din urmă primind şi ordinul direct de a organiza defilarea. Nu avem informaţii dacă ordinul pentru defilare dat de Nicolae Ceauşescu a fost o decizie venită din instinct sau era întemeiat pe cunoaşterea legislaţiei internaţionale asupra acestui procedeu. Pentru că, tot printr-o ironie a sorţii, defilarea militară cu scop de intimidare se găseşte în legislaţia statelor civilizate, cu precădere aplicată de autorităţile britanice şi ale statelor din Commonwealth. În ziua de 16 martie 1992, la Ministerul Apărării Naţionale a României a fost organizată o întâlnire a juriştilor Comitetului Internaţional al Crucii Roşii, ocazie cu care a fost prezentată legislaţia internaţională asupra „Conduitei autorităţii publice pentru asigurarea ordinii în situaţii de tulburări şi tensiuni interne" precum şi „Codul de conduită în situaţia folosirii trupelor militare pentru restabilirea ordinii interne". Cu aceeaşi ocazie Hans peter Gaser, consilier juridic al CICR, a acordat un interviu:

„Întrebare: Guvernul ordonă Armatei să iasă în stradă, dar guvernul poate fi schimbat după o astfel de intervenţie. Armata rămâne neprotejată asupra intervenţiei?

Hans Peter Gaser: Dacă Armata iese din cazarmă şi este implicată în stradă, respectând regulile de conduită şi reglementările interne, aliniate la cele internaţionale, iese din cauză, într-un stat de drept există ierarhii, ordine superioare. Armata acţionează după codurile disciplinei, dar riposta trebuie să fie pe măsură, în reglementările britanice există proceduri gradate. De exemplu: există formula to show the colours („să-ţi arăţi culorile”), adică defilarea trupelor cu armament greu şi tancuri pentru impresionarea turbulenţilor. Acelaşi cod există şi în India. Nu toate ţările au semnat convenţiile internaţionale pe această temă. De exemplu, din 53 de reglementări, SUA recunosc numai şapte. Pentru SUA o manifestaţie de stradă însoţită de violenţă (incendieri, distrugeri, violuri, atacul sediilor unor instituţii de stat) este calificată drept terorism. Nu există noţiunea de «mişcare de eliberare naţională» sau de «partizani» în SUA” 419.

Prima cursă TAROM de dimineaţă aduce la Timişoara şi echipa Procuraturii Generale, conduse de Gheorghe Diaconescu. În interviul acordat autorului în ziua de 3 septembrie 2003, acesta a retrăit aceeaşi senzaţie de incompatibilitate între distrugerile din oraş şi timişoreni:

„Gh. Diaconescu: Am ajuns la Timişoara în jurul orelor 08.30 – 09.00. Ne aştepta Tilincă (procurorul-şef al Timişoarei, n.a.). I-am cerut să coborâm în centru, la Catedrală. Pe drum Tilincă mi-a spus ce se întâmplase: «Acte de vandalism!». Parcurgând drumul pe jos între Catedrală şi Operă am văzut magazinele cu vitrine sparte, interiorul răvăşit, incendiat, chioşcuri de ziare incendiate. Mi-au făcut o impresie deosebită. Lucrasem trei ani de zile la Timişoara (între 1965 şi 1968, ca procuror militar şef adjunct, n.a.) şi cunoşteam oraşul foarte bine. Primul gând, foarte puternic, a fost că autorii nu puteau fi timişoreni. Era un oraş curat, timişorenii îl îngrijeau, îl respectau. Cunoşteam foarte bine caracterul timişorenilor, se simţea diferenţa de civilizaţie. Ce vedeam acolo nu se potrivea cu imaginea mea despre Timişoara şi timişoreni. Era aiurea! Am mers în continuare direct la Inspectoratul MI. Acolo l-

am găsit pe generalul Macri. Erau veniţi cu un automotor. Era acolo şi Mihalea, amândoi în cabinetul şefului inspectoratului, un colonel de Securitate al cărui nume îmi scapă.

AMS: Colonelul Ion Popescu.

GD: Exact. Era în jurul orei 10.00. Popescu ne-a informat, pe noi procurorii, că în cursul nopţii în afara actelor de vandalism au avut loc şi ciocniri în Piaţa Maria între grupurile de acolo şi cadrele de Miliţie. Ca să-mi demonstreze violenţa acţiunilor, a adus în birou şi ne-a prezentat cinci-şase ofiţeri şi subofiţeri în uniformă care erau bandajaţi, răniţi. Apoi m-a condus într-un oficiu, o cameră alăturată, şi acolo pe masă erau expuse obiecte contondente care fuseseră capturate de la manifestanţi – lanţuri, cuţite, o secure, pari rupţi din pomi. Fuseseră capturate de miliţieni în cursul luptelor. Exista şi un număr însemnat de persoane reţinute. Conform agendei lui Nuţă, pe care am consultat-o după revoluţie, la Bucureşti, erau 104 reţinuţi în dimineaţa de 17 decembrie. Am întrebat: «Unde sunt reţinuţi?» Mi s-a răspuns: «îi avem peste tot, la birourile Securităţii, la Miliţie (arest) unde sunt audiaţi pe linie de Securitate, respectiv Miliţie, şi mai aveam la penitenciar». Astfel am aflat că fusese trimis acolo locotenent-colonelul Caraşcă de la Direcţia VI împreună cu un colectiv. Nu aflaseră nimic! (…) De la Inspectoratul MI-am plecat la Procuratură, unde i-am cerut lui Tilincă să mobilizeze procurorii pentru a începe investigarea celor de la penitenciar. S-a fourmat un grup din cei veniţi de la Bucureşti, Direcţia Cercetări penale, precum şi cei de la judeţ. S-a făcut o cercetare «oarbă» – identificare, unde a fost prins, de ce, povestea lor. În termeni clasici, erau «vărsaţi» de Miliţie fără să ştii nimic despre ei. Am identificat două teme imediate: 1. Dacă există temei. Toate forţele de ordine aduceau persoanele şi le lăsau în acele locuri (Securitate, Miliţie, Penitenciar) fără niciun fel de act constatator, cu excepţia a 29 de persoane surprinse cu obiecte furate. 2. Erau mulţi copii. Era obligatoriu să-i audiem pentru a se stabili vârsta. Până la 14 ani, minorul

nu era răspunzător penal. Între 14 şi 16 ani poate răspunde penal printr-o expertiză medico-legală psihologică şi care să stabilească că a lucrat cu discernământ. Mulţi erau sub 14 ani, era deci reţinere ilegală.420

Începând cu ora 10.00 pe străzile Timişoarei s-a desfăşurat defilarea militară ordonată de Ceauşescu. Patru coloane din patru unităţi militare din garnizoană (UM 01185, UM 01008, UM 01115, UM 01942), au trecut pe trasee stabilite din timp la Comandament. Defilarea a trei coloane s-a desfăşurat fără incidente, populaţia obişnuită a oraşului privind oarecum cu uimire acel marş, unii fără să aibă o explicaţie, alţii fără să ştie dacă nu se serbează vreun eveniment neanunţaţ. Au fost şi cetăţeni care, trecând prin centru şi văzând distrugerile, au legat defilarea militară de faptele din noaptea precedentă. Coloana Unităţii Militare 01185 însă a fost atacată de grupuri de indivizi violenţi, care până atunci nu se manifestaseră în vreun fel în acea dimineaţă. Comandantul detaşamentului, căpitan (la acea dată) Nicolae Roman a declarat celei de-a doua Comisii senatoriale la 11 mai 1994: „Din 17 decembrie ’89, ora 08.00, în Timişoara am fost în centrul evenimentelor. Am condus în 17 decembrie, cu drapelul de lupta, unitatea prin oraş. Ordinul l-am prin – t de la comandant, maior Bulai, dimineaţa pentru defilare. La ora O.30 a venit şi fanfara, am repetat un cântec cu militarii. La 10.50 am Pornit cu muzica în frunte, drapelul de luptă şi apoi trupele. La Piaţa Maria era un cordon de scutieri, lume agitată ce scanda, ne huiduia, am-trecut apoi prin Piaţa Operei unde erau grupuri de cetăţeni, au început huiduielile şi îndemnurile: «Omorâţi-vă ofiţerii!». S-au adunat cetăţenii în jurul nostru, ne-au presat, unii parcă nu erau din Timişoara, aveau corpuri contondente” 421. Este interesant – şi semnificativ în acelaşi timp – că ofiţerul a dat mult mai multe amănunte în faţa Comisiei precedente, conduse de senatorul Sergiu Nicolaescu: „În Piaţa Operei coloana a devenit un adevărat magnet, fiind înconjurată de persoane cu înfăţişare şi îmbrăcăminte ce

nu arătau a fi din Timişoara. Printre altele s-a strigat şi «Omorâţi-vă ofiţerii!»; atunci am ordonat: «Compania întâia la mine!», ridicând şi coborând braţul cu repeziciune. Militarii au înconjurat imediat muzica şi drapelul, creându-se un interval de aproximativ 10 m (moment în care locotenent-colonelul Petru B aba a fost atacat de un individ cu cuţitul – ofiţerul a fost salvat de către un militar care l-a lovit pe agresor cu patul armei). Cu drapelul la piept, sergent-major A. Bagiu, pe care l-am avut în stânga mea, împreună cu întreaga coloană, ne-am deplasat către Hotelul Continental. Mulţimea s-a calmat la strigătul unui cetăţean care a cerut ca ea să rămână pe loc" 422. Atacul asupra detaşamentului militar în defilare, cu muzică, nu are nicio explicaţie logică, nefiind vorba de o subunitate care să blocheze manifestanţii, să-i agreseze cumva sau să-i reprime. Ca act de intimidare militară nu poate fi înregistrat, deoarece armata defilează cu diferite ocazii fără ca acest fapt să atragă furia mulţimii, în anul 1994, pe vremea când era preşedintele Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, Valentin Gabrielescu, fruntaş al PNŢCD, a declarat în legătură cu defilarea; din 17 decembrie: „Ideea nu este nouă, nici originală, se foloseşte şi în alte părţi. Englezii spun: To show the flag („a arăta drapelul") – Cred că ideea a fost bună. Voia să arate populaţiei Timişoarei: «Armata este aici! Cântăm! Defilăm! Nu reprimăm, nu atacăm! Dar suntem prezenţi!». Şi americanii trimit câte un vas să arate că sunt prezenţi acolo unde apare câte un conflict... însă Milea nu se aştepta la ceea ce a urmat. A ieşit ce a ieşit... Bieţii oameni, care nu făceau nimic – cântau şi arătau drapelul –, au păţit ceva cu totul neobişnuit în România: să fie fluieraţi, huiduiţi, să se arunce în ei cu pietre..." 423. Având în vedere că incidentul s-a petrecut asupra unei singure coloane din cele patru şi într-un singur loc, rezultă logic că intimidaţi, eventual, şi îndemnaţi să răspundă intimidării printr-o agresiune nu puteau fi decât cei vinovaţi de violenţele de peste noapte, adică cei care se ştiau cumva vizaţi pentru

ceva. Dacă vreunul dintre ofiţeri ar fi făcut pe loc această legătură logică – dar chiar şi fără ea – trebuie spus foarte clar că, în temeiul legilor şi din acel timp şi de astăzi, militarii puteau executa foc asupra agresorilor, acoperiţi complet de prevederile Decretului nr. 367/18 octombrie 1971 privind regimul armelor, muniţiilor şi materiilor explozive, art. 36, alin. a, alin. e şi cu respectarea art. 37 privind somaţia, înjunghierea unui militar din coloană (fie şi sub formă de tentativă) şi acţiunea cu scopul de a captura drapelul de luptă implică dreptul de foc în regulamentele tuturor armatelor din lume.

Presa şi unii autori de cărţi au minimalizat acel incident, considerându-l neînsemnat sau cel mult un act de intimidare. Dar din punctul de vedere al legilor, situaţia era cât se poate de serioasă. De altfel, incidentul a avut consecinţe în toată Armata, deoarece informaţia a circulat cu rapiditate pe canalele militare oficiale şi neoficiale. Cititorul obişnuit nu este familiarizat cu atmosfera, cu obiceiurile, cu sistemul de lucru al structurilor militare. Cititorul trebuie să ştie că în momentul în care s-a comunicat de la Divizia 18 atacarea detaşamentului de la UM 01185 – cu exagerările previzibile, „au atacat Armata!!!” –, din Ministerul Apărării au început să curgă telefoanele către toate marile unităţi din ţară şi de aici la unităţi, atât prin legături directe între comandanţi sau între ofiţerii de informaţii, cât şi între prieteni, colegi, rude. Majoritatea o făcea din îngrijorare, dar era şi o formă de interes direct: „La voi e linişte? Ce este acolo? Uite ce s-a întâmplat la Timişoara”, aşa cum figurează în documente oficiale ale Armatei 3 şi ale ministerului, „grupuri de huligani devastează şi distrug bunurile poporului, huligani aflaţi sub conducerea agenţilor străini, care în felul acesta ameninţă independenţa de stat a României şi pun în pericol socialismul” 424. Se confirmau ştirile despre acţiuni destabilizatoare la frontiera de Vest făcute de unguri şi sovietici. Acel incident aparent minor a avut efect asupra credibilităţii ordinelor venite de la Bucureşti, atât de la Ceauşescu, care numai despre o

iminentă agresiune militară vorbea, cât şi de la Milea, pentru care intervalul 11.30 – 13.30 din după-amiaza de 17 decembrie a fost decisiv. Potrivit mărturiei generalului Guşă la Comisia senatorială, după incidentul cu defilarea, ministrul Milea a ordonat „retragerea în cazărmi ca să se evite contactul cu civilii”. A fost imediat sunat de Ceauşescu, acuzându-l că nu reacţionează în timp ce „Armata este atacată”. I-a reproşat încă o dată faptul că nu a scos blindate şi, în special, că nu a defilat cu blindate. Atacul asupra detaşamentului cu fanfară din Timişoara, pe care mulţi îl consideră minor, l-a pus pe Milea în situaţia de a nu mai putea minimaliza faptele.

şi cu toate acestea, încercând să depăşim dramatismul incidentului, am apelat la un participant la eveniment din partea cetăţenilor Timişoarei pentru a încerca să îndepărtăm cumva, prin cunoaşterea mai detaliată a faptelor, imaginea de act deosebit de grav şi pe care nu şi-l poate permite nicio naţiune şi nicio autoritate fără serioase consecinţe. Sorin Bocereanu era în decembrie 1989 funcţionar la Direcţia drumuri şi poduri şi totodată lider al unei formaţii rock. În seara de 29 septembrie 2003 a avut cu autorul următorul dialog:

„Sorin Bocereanu: Incidentul cu defilarea s-a petrecut pe pod, între Piaţa Maria şi Catedrală, între orele 11.00 şi 12.15. Veneam dinspre Catedrală şi pe pod am văzut, cam pe la jumătate, un grup de oameni de la UTC, de la Casa tineretului, activişti de partid. Erau acolo Rotărescu şi unul, parcă îl chema Coniac sau aşa ceva, ţipi pe care îi ştiam de la Casa tineretului, în Piaţa Maria, de la Regionala CFR pe partea dreaptă era trotuarul destinat publicului, oamenii fiind obligaţi să circule doar pe partea aceea, în timp ce trotuarul dinspre casa lui Tökes era gol şi nu se putea circula pe el din cauza unui cordon de militari. Lumea se înghesuia pe trotuarul din dreapta şi din cauza cordonului de militari, care stătea chiar pe bordură, om în om, era înghesuială ca la meci, abia mergeai, abia înaintai. Lumea era curioasă să vadă ce s-a întâmplat peste noapte. se auzise de bătaia de peste noapte, se vedeau şi

distrugerile, jylajoritatea celor care se înghesuiau pe trotuarul din dreapta era formată din curioşi.

AMS: Cât de mari erau distrugerile?

ZB: Să ştiţi că nu erau atât de mari cum s-a spus. Nu am văzut incendii. Fuseseră sparte vitrinele şi se furase dinăuntru. La Comitetul Judeţean fuseseră incendiate nişte încăperi de la parter, dar pe stradă eu nu am văzut urme de foc. De altfel, în dimineaţa de duminică erau acolo cei de la Gospodăria comunală, puneau în grabă geamurile la loc. Erau nişte furgonete speciale şi se puneau geamurile, cam în grabă, aşa.

AMS: Dar nu v-aţi întrebat cine le-a spart?

ZB: Să ştiţi că eu am participat şi la evenimentele din 16 decembrie. Am intrat în coloană pe Bulevardul Lenin, cam prin dreptul hotelului partidului de pe vremea aia. În faţa coloanei, ca oriunde, ca la mineriade, ca la oricare din mişcările de acest gen pe care le-aţi văzut apoi şi în Bucureşti, să ştiţi că erau boschetarii, copiii străzii şi, să fiu iertat, ţiganii. Ăsta este adevărul. Trebuie să vă gândiţi la aceşti hoţi, copii ai străzii, ţigani care aşteaptă, care profită de orice prilej pentru a devasta.

AMS: Să revenim la defilare.

ZB: Am trecut prin acea mulţime până în capăt, apoi m-am întors tot prin înghesuiala aia. La un moment dat… Scena este foarte comică, îmi vine şi acum să râd. La un moment dat, am auzit muzică şi am observat că dinspre Piaţa Kiiul vine o fanfară. Situaţia era de un comic nebun, ridicolă. Lumea era îngrijorată, revoltată de ce se întâmplase peste noapte, se lansau diferite ipoteze despre morţi, Despre răniţi, despre tineri arestaţi, şi te trezeşti că vine fanfara să-ţi cânte pe străzi. Era de un ridicol incredibil. Când fanfara s-a apro Plat, am recunoscut prieteni de-ai mei în rândul militarilor, colegi cu care cântam la nunţi, la concerte, mai mergeam şi la o bere. Pe mine situaţia lor mă amuza teribil. Când au ajuns în dreptul oamenilor, au început să le strige: «S-a întâmplat ce s-a întâmplat azi-noapte, nu vă e ruşine! Va arde de cântat? Au fost bătuţi, au fost arestaţi oameni…». La

început au fost oameni mai în vârstă, plus că mulţimea înghesuită pe acel trotuar s-a oprit şi n-a mai putut fi ţinută de cordonul acela subţire de militari, că te întrebi şi ce-o fi fost în mintea lor să înghesuie un puhoi de oameni pe un trotuar şi să-l ţină acolo cu un rând de tineri în uniformă. Vă rog să mă credeţi, totul, tot ce se întâmpla acolo era penibil. Bătrânii le strigau: «Măi copii, măi, nu vă e ruşine ce faceţi?». La capătul podului erau nişte grupuri, dar mici, trei-patru indivizi, care parcă aşteptau. Aştia au început să fluiere, să huiduie. Lumea s-a bulucit spre fanfară. N-au fost bătuţi, dar au fost câţiva care au încercat să-i tragă de instrumente. Nu era răzbunare sau vreo atitudine de ură, era mai degrabă dezgust. Oamenii erau iritaţi. Colegii mei din fanfară răspundeau: «Noi suntem muzicanţi, n-avem nicio treabă cu… noi, cu muzica, ni s-a dat ordin…», chestiuni de-astea care sporeau ridicolul situaţiei. Ţin minte că s-a produs o busculadă, dar n-a depăşit cu nimic o anumită limită periculoasă, însă formaţia s-a spart, muzica a încetat într-un mod caraghios, pe rând, că se mai auzea câte un trombon, o trompetă…

AMS: Dar dumneavoastră n-aţi observat că în spatele fanfarei este o formaţiune militară cu drapel de luptă, cu ofiţeri, cu armele pe umăr pentru defilare?

ZB: Ba da, însă atracţia era fanfara. La început nici nu a existat vreun interes pentru militari. V-am spus: oamenii erau revoltaţi de fanfara aia. Se striga: «Vă arde de cântat, voi nu ştiţi ce se întâmpla?».

AMS: Dar dumneavoastră ştiaţi ce se întâmpla?

ZB: Bineînţeles că ştiam. Vedeam la televiziunea ungară ce se întâmpla. Am văzut întâlnirea de la Malta între cei doi şi ne spuneam: «Măi, nu se poate, trebuie să înceapă şi la noi». Eu nu sunt un om de acţiune, sunt o persoană retrasă, dar îmi doream schimbarea şi o doream cât mai firesc, însă, când a început şi la noi, eu nu mă aşteptam la atâta rezistenţă. Senzaţia mea era că toată lumea vrea să-l schimbe pe Ceauşescu, că se saturaseră de el. Apoi, eu de exemplu treceam în Ungaria şi făceam mic comerţ, în Ungaria era plin de ruşi, de maşini Lada, se

deschisese piaţa, erau acolo cum au venit după aceea şi la noi, prin pieţe, cu tarabele lor de scule.

AMS: Înţeleg că vă aflaţi în partea din faţă, unde s-a destrămat fanfara. Nu aţi văzut atacarea drapelului? Aţi auzit strigându-se: Omorâţi-vă ofiţerii?

ZB: Nu am auzit aşa ceva, iar eu eram foarte aproape. şi să ştiţi că dacă cineva i-ar fi lovit pe colegii mei din fanfară, eu le-aş fi sărit în apărare. Vă repet, eu nu luam în serios acea situaţie, pentru ca toată scena era de un umor nebun. Ridicolul domina situaţia mai mult decât orice act violent.

AMS: Domnule Bocereanu, dumneavoastră ştiaţi ce înseamnă atacarea unei formaţii militare în acel moment?

ZB: Sigur că ştiam. Era foarte grav. Ştiam şi ce înseamnă drapelul şi ce se poate întâmpla dacă este atacat drapelul, dar atunci nu interpretam acel gest ca pe ceva atât de grav din cauza situaţiei comice în care ne aflam. Apoi, detaşamentul nefiind ostil, nici nu părea o confruntare. Vă spun, sentimentul general era că militarii aceia ştiau care este situaţia generală şi le ardea de cântat. Era cumva o sfidare. Dar, totuşi, îmi amintesc că a fost atacat drapelul. Aşa este, a existat acest episod. Au trecut mulţi ani, am reţinut numai ce mă interesa. Fiecare probabil că a ţinut bine minte ce l-a interesat şi militarii au rămas doar cu amintirea atacării drapelului, dar eu vă spun că întreaga scenă nu părea atât de serioasă.

AMS: Ştiaţi că aveau dreptul să deschidă foc în acel moment?

ZB: Sigur, dar vă repet, nu a fost un conflict propriu-zis, ceva împotriva militarilor. Ei se scuzau că fuseseră puşi în situaţia aia, oamenii protestau din cauza sfidării. După busculadă s-a format un grup şi au apărut imediat nişte lideri, adică nişte oameni cu iniţiativă. «Hai în Piaţa Operei, hai la Primărie!». S-a urcat unul pe un stâlp şi în jurul lui s-a adunat lumea şi se tot aduna din curiozitate. Acolo a început bătaia. Era un cordon în dreptul redacţiei ziarului Renaşterea bănăţeană, la Liceul Sanitar, un cordon cu bâte, dar cu nişte bâte cum sunt cozile de cazma. Au

fost huiduiţi. Atunci cineva a apărut cu ideea «Cine are copii să-i pună în faţă», pentru că era lurtie venită cu copiii de mână, curioşi. «Cine are copii, să-i ia în braţe, că nu vor trage în copii». Lumea era circumspectă. Atunci un individ a strigat: «Nu vă fie frică, că n-au voie să dea în copii».

AMS: Dar cine erau oamenii aceştia, liderii de care vorbeaţi, cei care aveau repede un răspuns pentru orice situaţie?

ZB: Erau oameni maturi, dar nu-i cunoşteam. E posibil să nu fi fost din Timişoara. şi oamenii aşa au făcut, au luat copiii în braţe, chiar şi pe cei mai măricei, şi s-au apropiat cam la 10 metri de cordon. Mi-aduc aminte că militarii se uitau la noi rugător şi ne implorau să nu înaintăm, să nu mai facem niciun pas. Lumea striga la ei: «Ce faceţi voi aici?». Deja trecuseră cam două ore de la incidentul cu fanfara, iar înaintarea noastră a durat vreo 10 minute până am ajuns în faţa militarilor. Gândiţi-vă, ei stăteau cu bâtele alea în mâini. Am ajuns faţă în faţă, lipiţi de ei. Militarii erau foarte speriaţi. Ne spuneau: «Suntem trimişi de comandanţi», se scuzau... Atunci, în spatele nostru, nişte indivizi au luat iniţiativa să-şi facă şi ei nişte bâte şi au început să sară pe copaci... Acolo sunt nişte tei. Săreau pur şi simplu şi cădeau cu crengile. Presiunea a venit din spate iar rezistenţa militarilor a fost foarte mică. Militarii au fost atacaţi, au început să-i lovească şi le-au luat bâtele. Apoi au ajuns în dreptul unor maşini... Se striga: «Să le răsturnăm, să le distrugem».

AMS: Vă repet întrebarea: eraţi unul dintre cei care au lovit, care au răsturnat maşini, aţi participat la atacarea detaşamentului care defilase?

ZB: Nu. Toate astea le-au făcut nişte oameni... cum să spun, nişte oameni de acţiune. Eu pe cont propriu iau foarte puţine hotărâri, este felul meu de a fi, dar ascultam multe din acele aşa-numite comenzi pentru că îmi doream să facă cineva ceva şi îi urmam. Nu ne puteam opri, trebuia să se întâmple ceva, altfel ieşisem degeaba, se oprea totul şi era ca înainte”.425

O altă declaraţie, cea a revoluţionarului Radu

Mircea, introduce un amănunt care ar putea explica trecerea de la calm la violenţă: „Când am ajuns în Kiiul, dinspre Bulevardul 6 Martie se apropia o fanfară militară. La început lumea a aplaudat, totul a fost perfect, formaţia şi-a văzut de drum, a trecut de brutărie; oamenii se luaseră după militari, numai că miliţienii de pe partea dreaptă a bulevardului – pe care până atunci nu se putea circula – au barat drumul din nou. Asta a iritat, au început huiduielile, apostrofările” 426. Pare evident că Radu Mircea a surprins evenimentul la începutul său, iar Sorin Bocereanu, în faza sa finală. Pentru a nu exista neclarităţi, precizăm că drapelul de luptă al unei unităţi militare este un simbol al statului, nu al regimului sau al vreunui partid.

La ora 12.00, ministrul Apărării a ordonat transmiterea la toate unităţile a indicativului TABELA ABC ANA. „Acest indicativ avea în vedere aplicarea unui set de măsuri organizatorice în scopul trecerii, în ordine, la desfăşurarea unor activităţi care să asigure ridicarea capacităţii de luptă a comandamentelor şi unităţilor. Printre acestea se număra şi asigurarea continuităţii conducerii în afara orelor de program şi pe timpul nopţii, amplificarea controlului asupra modului cum se execută serviciul de zi şi de gardă” 427. Indicativul TABELA ABC ANA a fost transmis ca urmare a anunţării oficiale a vizitei lui Nicolae Ceauşescu în Iran şi nu a avut vreo legătură cu evenimentele de la Timişoara, însă, între orele 12.00 şi 12.30, Ceauşescu îl sună de două ori pe Vasile Milea, mai întâi reproşându-i că nu a scos blindatele pentru defilare şi apoi informându-l că „armata a fost atacată la Timişoara”. Era vorba de incidentul cu fanfara. Generalul Guşă a amintit scena în declaraţia sa olografă din 13 februarie 1990: „După puţin timp a sunat din nou cabinetull, respectiv Nicolae Ceauşescu, deoarece ministrul a spus: «Am înţeles, tovarăşe secretar general, trimitem o companie de tancuri imediat. Am înţeles». După care a cerut imediat legătura la Timişoara şi a ordonat ca să pregătească imediat o companie de tancuri care să se deplaseze către centru, spunându-le să fie foarte atenţi şi

să nu cumva să se tragă sau să se întâmple vreo nenorocire”. Insistenţa generalului Guşă pe cuvântul imediat demonstrează cumva şi schimbata atitudinii ministrului Milea. În 17 decembrie reîncepuse atacul asupra clădirii Comitetului Judeţean de Partid şi în foarte scurt timp s-a reluat devastarea magazinelor. De data asta, pe timpul zilei, fără protecţia nopţii. Generalul Vlad află că defilarea a produs adunarea unei mulţimi care a permis mascarea activităţii diversioniştilor, însă un alt fenomen a fost mult mai important pentru curajul şi insistenţa cu care au fost reluate atacurile la adresa forţelor de ordine şi devastările, în jurul prânzului, la Timişoara se conturase o situaţie clasică de pierdere a autorităţii, determinată nu numai de violenţa atacurilor, ci şi de bâlbâielile forţelor de ordine. Sunt mărturiile despre lipsa unei atitudini ofensive din partea soldaţilor şi a ofiţerilor acestora, despre apelul lor la înţelegere, la conştientizarea situaţiei limită în care se aflau – sub ordin şi sub jurământ militar –, sunt apoi informaţiile despre ilaritatea, dar şi iritarea create de o defilare cu fanfară în mijlocul unei situaţii atât de dramatice – o mărturie înregistrată în anul 1999 la Timişoara afirmă că fanfara cânta melodia „Suflecată până-n brâu” – şi nu în ultimul rând a fost comportamentul pompierilor. Revoluţionarul Radu Bărzeanu îşi aminteşte intervenţia maşinilor de pompieri „ca în poveste, în loc să vezi ţâşnind un jet puternic, la capătul furtunului a apărut un firicel de apă abia vizibil, ce-a stârnit fluierături, aplauze, hohote de râs” 428. Îndemnurile acelor indivizi „de acţiune”, care antrenau mereu manifestanţii fie prin cultivarea curajului – „N-au voie să tragă”, „Nu au gloanţe”, „Puneţi copiii în faţă că nu vor trage în ei” etc. –, fie prin exemplul personal, menit, după cum arată mai toţi martorii consemnaţi de publiciştii timişoreni, să-i intimideze pe soldaţi, pe tinerii din trupele de securitate-miliţie. Este de altfel revelator că în toate agresiunile făcute de acele grupuri de indivizi violenţi nu au fost atacaţi ofiţerii – deşi se striga „Omorâţi-vă ofiţerii!” –, ci au fost atacaţi mereu soldaţii în termen din rândul forţelor de

ordine. Când au ripostat cadrele s-a lăsat peste tot cu sânge, dar de partea cealaltă, în ultimii 15 ani s-a încercat mereu identificarea primului rănit din ziua de 17 decembrie. Conform fişelor medicale de la Spitalul Judeţean şi mărturiei doctorului Atanasie Bărzeanu „pe la treisprezece a fost adus un tânăr de 21 de ani, lovit la cap. Tânărul făcea parte din Gărzile patriotice, mobilizat pentru paza Consiliului. Grupa lor număra vreo cincizeci de inşi. Stăteau înăuntru, în Consiliu. Când au început să apară manifestanţii, miliţianul care era cu ei, speriat şi el, le-a zis că nu ştia ce să facă, nu vedea cum ar fi putut împiedica intrarea în clădire, dispunea doar de şase gloanţe (…) Dintre manifestanţi, primul rănit în ziua aceea a ajuns la urgenţă pe la ora paisprezece şi patruzeci de minute. E vorba, de fapt, de un tânăr împuşcat în gambă, pe care l-am operat imediat, el fiind, cred, cel dintâi martir al revoluţiei din decembrie” 429, între orele 13.00 şi 14.40 se petrecuse un eveniment care a marcat conflictul între manifestanţi şi forţele de ordine pentru istorie.

Deschiderea focului

Este neîndoios că forţele de ordine au fost cele atacate întâi. Există, de asemenea, numeroase mărturii despre inactivitatea, reţinerea forţelor de ordine în faţa manifestanţilor. Să luăm câteva exemple din mărturiile revoluţionarilor: Radu Bărzeanu: „Cum stăteam în apropierea Liceului de Muzică, am văzut pe strada şiret, în apropiere de acest liceu, un camion cu prelată, plin de soldaţi cu bastoane. Care însă n-au intervenit deloc”; Corneliu Pop: „La un moment dat, un ofiţer ne-a spus să ne apropiem, că ne făcea loc. Am ezitat, ne-a fost teamă de o capcană, totuşi am înaintat. Militarii s-au retras înspre colţul dinspre Continental, în faţă a rămas ofiţerul, cu arma în mână, paşii ni s-au cam împleticit, mai mult stăteam decât mergeam, am ajuns în dreptul lui, al lor. Ne aşteptam în orice moment să ne înconjoare, să ne aresteze. Mai mult de frică, tăcerea mă înnebunea, m-am adresat şi acestor militari cu aceleaşi cuvinte. Nu s-a închegat un dialog, militarii n-au spus nimic, ofiţerul însă m-a îndemnat

să-mi văd de drum, să mă gândesc la ceea ce putea urma, mai ales dacă am copil”; Ion Goagără: „Noi eram, poate, vreo trei sute de oameni. Ne-am uitat unii la alţii, nu ştiam ce să facem, eu păstrez de atunci o amintire ce mă tulbură mereu: unii soldaţi aveau lacrimi în ochi. Nu ne-au făcut nimic, ne-am îndepărtat de ei cu: «Armata e cu noi!», ne-am făcut cu mâinile cât timp ne-am văzut”. Incidentele mai serioase au pornit în faţa sediului Consiliului Judeţean. Demonstranţii au fost întâmpinaţi cu jeturi de apă, însă grupul violent a atacat două dintre maşinile pompierilor şi le-a incendiat. Aproximativ 10 – 12 persoane au pătruns în sediu şi au început să devasteze, aruncând diferite obiecte, dar şi elemente de simbol ale regimului (tablouri, cărţi, steme, documente), după care au incendiat interiorul, în acel moment (între orele 13.00 şi 14.00) a apărut primul-secretar Radu Bălan care a încercat să dialogheze cu manifestanţii. „Oamenii l-au înconjurat imediat, între noi şi el deschizându-se un dialog. «Oameni buni, a spus el, am încercat să fac câte ceva. Eu sunt aici numai de două săptămâni, dar trebuie să recunoaşteţi, s-a îmbunătăţit situaţia la pâine, la carne...». «Cum să se îmbunătăţească? Nu-i adevărat!», i-am întors-o noi, acoperindu-l nemulţumiţi. «Lăsaţi-l să vorbească!», strigau alţii. Intervenţie inutilă, nu se putea înfiripa un adevărat dialog, doar se striga, fiecare avea adevărul lui şi voia să se facă auzit. «De ce, a tunat de lângă mine un glas, nu ne-aţi aşteptat cu microfonul, pentru discuţii? De ce cu armata?». «Nu eu comand armata, oameni buni!». «Atunci măcar opriţi-o! – începuseră să apară forţele de ordine, dinspre Filipescu, care degajau terenul din faţa Consiliului. Spuneţi-le să ne lase în pace să vorbim, că noi asta dorim, să vorbim cu dumneavoastră şi să vă spunem ce ne doare». Bălan ne-a ascultat, ori s-a făcut că ne ascultă, s-a îndreptat spre forţele de ordine cu mâinile ridicate – l-am văzut pe acolo şi pe Rujoi, prim-vicepreşedintele Consiliului Popular Judeţean, dar lui nu-i dădea nimeni nicio atenţie şi nici el nu a făcut nimic –, s-a întors cu mâinile în sus şi către noi, că adică să nu fim agresivi, dar

cei care tot înaintau şi ne tot împingeau erau ei, era un vacarm adevărat, noi strigam mereu, ei ne răsfirau, maşinile ardeau – două autotunuri şi două camioane – cu fum mult, la una dintre ele chiar a explodat ceva. şi aşa, încet-încet, ne-au împins înspre Continental, acolo, nu după mult timp apărând nişte blindate dinspre Aleea Sportivilor, apoi şi militari, intenţiile lor fiind destul de clare pentru că, în afara cordoanelor, ne lăsau să trecem, în interior însă nu…” 430.

O realitate şocantă în Armată, în jurul orei 13.00, generalul Vasile Milea convoacă la Ministerul Apărării o şedinţă cu adjuncţii, şedinţă care avea calitatea de Birou al Consiliului de Conducere. Cetăţenii României nu erau familiarizaţi cu faptul că, în realitatea regimului comunist din România, ministrul Apărării Naţionale nu conducea direct ministerul, în calitate de conducător al acestuia. Administrarea Ministerului Apărării din acel timp revenea Consiliului de Conducere, care, în temeiul Decretului 444/20 noiembrie 1972 privind organizarea şi funcţionarea Ministerului Apărării Naţionale, capitolul al III-lea, art. 7 avea caracter deliberativ şi hotăra „în problemele generale privind activitatea acestuia”. La capitolul al II-lea, Atribuţii, de exemplu, ministrului Apărării nu-i revenea nicio autoritate de a decide în vreo problemă fundamentală, toate verbele care activează alineatele articolului despre atribuţii fiind neutre: „aduce la îndeplinire”, „analizează”, „asigură”, „organizează”, prezintă”, „sprijină”, „îndrumă”, „colaborează” „înfăptuieşte sarcini”, „avizează”. Nicăieri în atribuţiile Ministerului Apărării şi ale ministrului nu apar verbele decisive: „comandă”, „dă ordine”, iar verbul „a conduce” este folosit doar pentru „activitatea de comerţ exterior” cu tehnică militară, pentru „activitatea aeronautică civilă” şi pentru „învăţământul militar”. Pare de necrezut, dar aceasta era realitatea juridică a MApN sub regimul Ceauşescu: conducea comerţul cu arme, liniile aeriene civile şi învăţământul militar! Toate celelalte atribuţii aparţineau, conform art. 2 din lege, Comitetului Central al

PCR. Acesta dădea ordine Ministerului Apărării şi ministrului, şi el împreună cu Consiliul său executau ordinele. La articolul l se enunţa de fapt relaţia de subordonare: „Ministerul Apărării Naţionale înfăptuieşte politica partidului şi statului în domeniul apărării ţării”. Mai mult decât atât, situaţia aberantă în care Armata era administrată de un colectiv – pentru că asta era realitatea juridică a conducerii atunci – era perturbată şi de o multiplă subordonare, astfel că în decembrie 1989, conform legilor sistemului comunist, Armata executa ordinele comandantului suprem, ale Consiliului Apărării, condus de comandantul suprem, şi ale Consiliului de Miniştri (art. 2).

Aşadar, pentru a putea da ordine în Armată, generalul Milea adună în jurul orei 13.00 Biroul Consiliului, compus din prim-adjuncţi şi adjuncţi ai ministrului. La această adunare, prim-adjunctul politic al ministerului, generalul Ilie Ceauşescu, afirmă că „toate acestea (de la Timişoara, n.a.) sunt iniţiate şi se desfăşoară cu sprijin din afară, din Ungaria şi din alte ţări, inclusiv din URSS” 431. Înainte de ora 13.30, Nicolae Ceauşescu îl sună din nou pe Milea, îl informează despre atacarea şi redevastarea sediului Comitetului Judeţean de Partid Timiş şi îi comunică faptul că „a decretat starea de necesitate”. Această informaţie o avem din Procesul Timişoara, unde, la Volumul 21, pagina 278, se află declaraţia colonelului Dumitru Ionescu, din Marele Stat Major al Armatei: „La ora 13.30, în ziua de 17 decembrie, general-colonel Vasile Milea, ministrul Apărării Naţionale, ordonă prin telefon comandantului marii unităţi – Divizia 18 – următoarele: Situaţia în Timişoara s-a agravat. Ordin să intervină armata. Armata intră în alarmă de luptă. S-a decretat stare de necesitate”. Este primul ordin grav şi dramatic dat la Timişoara şi în acelaşi timp primul mare abuz, deoarece atât ordinul dat de Ceauşescu, cât şi ordinul transmis de generalul Milea erau ilegale. Totodată, avem informaţia că „în ziua de 17 decembrie 1989, la ora 13.00, ministrul de Interne a comunicat colonelului Petre Teacă (şeful

Comandamentului Trupelor de Grăniceri, n.a.) faptul că s-a declarat stare de asediu la Timişoara” 432.

Nici la ora 13.00, nici la ora 13.30 nu a fost dat indicativul legal pentru alarma parţială de luptă, iar starea de necesitate nu fusese decretată conform legilor de atunci ale ţării.

Regimul stării de necesitate. Autorii studiului documentar despre Armata română în revoluţia din decembrie arată că „Dreptul de a ordona o asemenea măsură îl avea numai preşedintele RSR, comandantul suprem al forţelor armate, la propunerea ministrului Apărării Naţionale”. Trecem peste faptul că ministrul nu propusese aşa ceva, dar nici Ceauşescu nu putea emite acel ordin fără a trece prin nişte etape prevăzute de legile ţării. Revoluţia din România are o problemă de drept foarte serioasă, cu toate că a cunoscut procese în Justiţie timp de peste un deceniu, iar unele nu sunt finalizate nici astăzi. Este de neînţeles cum s-a orientat Justiţia către acuzaţii de „genocid”, „conturi secrete”, „represiune cu jeturi de apă şi gaze lacrimogene”, „deschiderea focului împotriva poporului”, toate motivate sentimental, fără să facă apel la legile existente în decembrie 1989!

În primul rând trebuie stabilit regimul dreptului în raportul manifestanţi-forţe de ordine. Aveau voie cetăţenii Timişoarei să facă o manifestaţie? Aveau dreptul forţele de ordine să riposteze? Potrivit Constituţiei din 1965, republicată în Buletinul Oficial nr. 65 din 29 octombrie 1986, la art. 28 se prevedea că „Cetăţenilor Republicii Socialiste România li se garantează libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor şi a demonstraţiilor1. Iar la art. 29, alin. l se afirma că „Libertatea cuvântului, presei, întrunirilor, mitingurilor şi demonstraţiilor nu pot fi folosite în scopuri potrivnice orânduirii socialiste şi intereselor celor ce muncesc”. Ne aflăm în faţa unei dileme. Factorul politic local, Departamentul Securităţii Statului, precum şi Ministerul Apărării Naţionale, atât prin conducători cât şi prin diferiţi subordonaţi, implicaţi (sub jurământ) sau nu în procese după decembrie 1989, neagă

total existenţa caracterului politic anticomunist explicit din partea manifestanţilor, începând cu ora 20.00 a serii de 16 decembrie 1989, Securitatea acceptă că s-a strigat sau scandat împotriva lui Nicolae Ceauşescu, în favoarea lui Mihail Gorbaciov şi a perestroikăi. Mişcarea de la Timişoara este identificată în totalitate, cel puţin până la 20 decembrie, drept o mişcare dnticeauşistă, nu anticomunistă, o mişcare împotriva conducătorului statului, nu a sistemului, în favoarea acestei versiuni pledează, ca argument extrem de puternic, atitudinea conducerii organizate a manifestanţilor, respectiv Frontul Democrat Român de la Timişoara, care negociază cu primul-ministru Dăscălescu şi cu Bobu o listă de revendicări al căror conţinut este social, economic şi parţial politic.

Partea politică este legată de vinovăţia lui Nicolae Ceauşescu pentru victimele represiunii din perioada 17 – 20 decembrie şi îndepărtarea acestuia de la conducerea starului. De asemenea, pe timpul desfăşurării evenimentelor, până în ziua de 22 decembrie 1989, aproximativ orele 17.30 – 18.00 Comisia senatorială instituită de Parlamentul României nu recunoaşte caracterul anticomunist al evenimentelor, în general, ci numai caracterul anticeauşist. În condiţiile expuse mai sus, se pune întrebarea în ce măsură manifestanţii au respectat prevederile art. 28 din Constituţie („libertatea demonstraţiilor”) şi în ce măsură manifestaţia lor s-a înscris în prevederile art. 29, alin. l, încâlcind sau nu restricţia asupra „scopurilor potrivnice orânduirii socialiste şi intereselor celor ce muncesc”? Aici intervin două aspecte, două atitudini distincte. Ele ating, din punctul de vedere al analizei istoriografice, un paradox.

1. Autorităţile neagă caracterul anticomunist, adică „cu scopuri potrivnice orânduirii socialiste” al manifestanţilor, ceea ce presupune că manifestaţia de la Timişoara nu încălca prevederile Constituţiei, iar violenţele înregistrate de partea revoluţionarilor au avut un caracter penal şi individual. (Cei prinşi asupra faptului sau găsiţi

vinovaţi – de incendiere, devastări, furturi, agresiuni fizice – ca urmare a cercetării legale urmau să suporte rigorile legilor, diminuând astfel orice tentativă de a considera evenimentele drept o formă organizată de revoltă.) în aceste condiţii ar fi fost vorba de represiunea unei manifestaţii legale, ocrotite de art. 28 din Constituţie. Precizez că manifestaţia din Piaţa Maria, transformată în miting după oprirea primului tramvai, a fost blocată de forţe ale Ministerului de Interne care nu fuseseră trimise pentru a asigura ordinea desfăşurării manifestaţiei, ci pentru a o împiedica, în acelaşi context refuzul procurorilor de la Timişoara de a instrumenta dosare altor persoane decât celor reţinute pentru furt şi ultraj reprezintă un semn că raportul manifestanţi-forţe de ordine se înscrie în prevederile art. 28, nu şi 29. Aşadar, autorităţile (Armata, Securitatea, Justiţia, inculpaţii din procese) susţin cumva, probabil inconştient, caracterul constituţional legal al manifestaţiei din 16 decembrie?

Dimpotrivă, revoluţionarii, atât individual, dar mai ales organizaţi în asociaţii legal constituite insistă să afirme, inclusiv prin intermediul unor documente oficiale, publice, că manifestaţiile de la Timişoara au avut de la început un caracter anticomunist, îndreptat potriva sistemului. În aceste condiţii ei se înscriu în prevederile art. 29 din Constituţie şi dau (probabil inconştient) un temei constituţional dreptului de represiune. Pentru istoric, nu şi pentru Justiţie, există explicaţia tentativei organizaţiilor de revoluţionari de a se legitima ca anticomuniste, deşi probele privind acest caracter sunt postdatate, subiective, inventate cu scopuri diferite, care în final s-au dovedit a avea un caracter politic explicit (în condiţiile sistemului democratic). Paradoxul este vizibil: prin această pretenţie, chiar revoluţionarii situează manifestaţia de la Timişoara în afara Constituţiei în vigoare şi în consecinţă Justiţia i-a judecat pe inculpaţi cam fără temei constituţional. Justiţia, admiţând trimiterea în judecată a unor persoane implicate în „represiune”, Procuratura la rândul ei, reprezentându-i pe revoluţionari,

iar Justiţia acceptând răspunderea solidară a unor instituţii (Armata) nu au avut un temei constituţional pentru acţiunea judecătorească atât timp cât partea vătămată, revoluţionarii, afirmă că revolta lor a fost anticomunistă, ceea ce înseamnă că au încălcat prevederile art. 29 din Constituţie. Pe de altă parte, dacă se admit afirmaţiile diferiţilor inculpaţi proveniţi din rândul autorităţii că revolta nu a avut caracter anticomunist, ci numai anticeauşist, autorii represiunii erau pasibili de pedeapsă în temeiul art. 28. Prin urmare, dacă se menţine tendinţa de a afirma că revolta de la Timişoara a avut un caracter anticomunist, poate exista un rezultat favorabil al revoltei, succesul revoluţiei, dar nu poate exista o inculpare pentru represiune, ci numai pentru fapte penale care au încălcat prevederile legilor în vigoare în acel moment, şi de o parte, şi de alta.

În ce priveşte decretarea stării de necesitate, comunicată de Nicolae Ceauşescu ministrului Apărării şi ministrului de Interne în ziua de 17 decembrie 1989, ora 13.30, Constituţia din 1965 arată că aceasta era în primul rând o prerogativă a Marii Adunări Naţionale. Aceasta, potrivit art. 43, alin. 22, „Proclamă, în interesul apărării tării, a ordinii publice sau a securităţii statului, starea de necesitate, în unele localităţi sau pe întreg teritoriul ţării”. Printr-un defect al Constituţiei comuniste, Consiliului de Stat nu-i erau conferite atribuţii în privinţa stării de necesitate, dar trimiterea spre Constituţie exista în mod hilar în alte legi. La art. 7, Consiliul de Stat putea declara mobilizarea generală şi parţială, iar potrivit art. 8 putea declara starea de război, în mod normal, între sesiunile Marii Adunări Naţionale (cazul din decembrie 1989), Consiliul de Stat era cel autorizat să proclame starea de necesitate, dar în Constituţie s-a uitat înscrierea acestei prevederi.

Preşedintele RSR avea următoarea atribuţie: „art. 75, alin. 14. În interesul apărării Republicii Socialiste România, al asigurării ordinii publice sau securităţii statului, proclamă, în caz de urgenţă, în unele localităţi sau

pe întreg teritoriul ţării, starea de necesitate. În îndeplinirea atribuţiilor sale, preşedintele RSR emite decrete prezidenţiale şi decizii”. Acest ultim alineat se referă la toate atribuţiile sale. Nicolae Ceauşescu mai inventase o instituţie care să conducă Armata, un fel de Consiliu Suprem de Apărare a Ţării actual, care atunci se numea Consiliul Apărării RSR. Legea nr. 5/ 14 martie 1969 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Consiliului Apărării Republicii Socialiste România conţinea o prevedere care nu exista în Constituţie: „Atribuţii, art. 3, alin. I. Examinează şi propune Marii Adunări Naţionale, respectiv Consiliului de Stat, proclamarea stării de necesitate, mobilizarea parţială sau generală, precum şi declararea stării de război”. Apoi, la art. 5 preciza că „Preşedintele Consiliului Apărării este comandantul suprem al forţelor armate ale RSR”, iar la art. 6 – „Consiliul Apărării îşi desfăşoară activitatea potrivit principiului muncii şi conducerii colective”. Adică dezbate, votează şi adoptă prin vot, conform alin. 2, astfel că preşedintele nu decidea singur proclamarea stării de necesitate. Sistemul de Putere inventat de Ceauşescu era complicat în mod voit, astfel încât să permită folosirea deciziei unilaterale a comandantului suprem care de fapt conducea toate organismele inventate în domeniul apărării. Astfel, prin prevederile art. 9 al aceleiaşi legi: „Hotărârile Consiliului Apărării sunt obligatorii pentru toate organele la care ele se referă”. Se observă încă o dată că Ministerul Apărării nu avea nicio autoritate în stat şi trebuia să se supună hotărârilor partidului şi ordinelor comandantului suprem, în mod legal, Ceauşescu trebuia să convoace Consiliul Apărării şi să propună acolo instituirea stării de necesitate, loc unde poate ministrul Apărării ar fi putut limita implicarea Armatei în evenimente, cu evitarea deschiderii focului şi cu legile ţării pe masă. Nicolae Ceauşescu însă s-a prevalat direct de atribuţiile preşedintelui ţării prevăzute la art. 75, alin. 14 din Constituţie, pe care îl reproducem din nou: „În interesul apărării Republicii Socialiste România, al asigurării ordinii

publice sau securităţii statului, proclamă, în caz de urgenţă, în unele localităţi sau pe întreg teritoriul ţârii, starea de necesitate”, dând telefoane, dar fără să respecte prevederile articolului.

Aici se deschide o capcană în care au căzut foarte mulţi analişti, revoluţionari şi chiar jurişti. Dar în primul rând în capcană a căzut Milea. Preşedintele proclamă starea de necesitate, ori „a proclama” presupune două lucruri foarte clare: existenţa prealabilă a unui document cu caracter juridic legal (decretul de instituire a stării de necesitate) şi anunţarea publică a instituirii stării de necesitate. Nicolae Ceauşescu nu a emis niciun decret în ziua de 17 decembrie 1989, nici la ora 13.30, nici mai târziu, iar comunicarea a fost făcută privat, printr-o convorbire telefonică ministrului Apărării. Ceauşescu nu a anunţat public starea de necesitate, aşa cum cerea chiar Constituţia comunistă.

Pentru a nu exista dubii, am apelat la literatura enciclopedică de specialitate:

Dicţionarul Explicativ al limbii române:

„A proclama: A anunţa ceva în mod solemn şi oficial; a aduce la cunoştinţă publică (printr-o proclamaţie) un fapt de mare importanţă şi de interes general”.

Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”, Ed. Cartea Românească, 1931:

„A proclama: A publica, a declara în public cu glas tare şi în oiod solemn. A vesti, a încunoştinţa, a face cunoscut”.

Pentru că acest cuvânt este un neologism care provine din limba franceză, vom căuta termenul în această limbă pentru a observa dacă are şi alte sensuri.

Nouveau Petit Larousse, Paris 1969:

PROCLAMER: Publier a haute voix et avec solemnite. Divulguer, reveler. Sinonime: Annoncer. Declarer. Devoiler. Manifester.

Le Petit Larousse, Dictionnaire Encyclopédique, 1995: „PROCLAMER: Reconnaître, reveler publiquement etsolennel-lement. Faire connaître publiquement.

Petit Robert, Dictionnaire de la langue française, Paris, 1967:

PROCLAMER: Publier ou reconnaltre solemnellement, par un acte of fidel. Proclamerla république, la dictature, un roi. Porci amer l'état du siege. Annoncer ou declarer hautement au pres d'un vast publique".

Legătura între starea de necesitate şi verbul „a proclama" a fost făcută prima dată oficial de revoluţionarul Jules Michelet: „Le decret de l'Assemblee, imprime et affiche sera, de plus, a tous les carrefours, proclame a son de trompe".

Dicţionarul Enciclopedic român:

„Proclamaţie: Act scris al conducerii de stat, prin care acesta, în anumite împrejurări de însemnătate specială, se adresează direct tuturor cetăţenilor ţării".

Proclamarea stării de necesitate trebuie să fie, în conformitate cu înţelesul unic şi unanim al acestui termen, anunţarea publică, direct, prin viu grai sau prin acte oficiale obligatoriu publice, către întreaga populaţie a situaţiei de instalare a acestei stări prevăzute de Constituţie. Nicolae Ceauşescu a ordonat direct ministrului Apărării şi ministrului de Interne înarmarea militarilor cu muniţie de război în ziua de 17 decembrie 1989, ora 13.30, declarându-le la telefon că a decretat starea de necesitate. Ca urmare a acestui ordin politic, ministrul Apărării a transmis acest ordin ilegal întocmai. De asemenea, aşa cum ştim, Nicolae Ceauşescu a anunţat în teleconferinţa din ziua de 17 decembrie prin interfon cu circuit închis şi privat, secret, liderilor politici judeţeni şi altor factori din structurile politice, de stat şi militare că a decretat starea de necesitate. Aceasta trebuia proclamată, declarată sau decretată public. Acest lucru l-a făcut abia în seara de 20 decembrie la televiziune. Care a fost, prin urmare, temeiul legal al folosirii trupelor Ministerului Apărării Naţionale în oraşul Timişoara, cu dreptul şi ordinul expres de a deschide foc împotriva populaţiei? Locuţiunea „împotriva populaţiei" are această formă în mod voit, şi autorul nu

foloseşte alte sintagme precum „persoane violente”, „huligani”, „infractori” etc., deoarece numai forţele de ordine ale Ministerului de Interne aveau în misiunile lor obligaţia şi autorizaţia de a deosebi cetăţeanul obişnuit de infractor, de individul/indivizii care încalcă vreo lege; Armata nu are în misiunea ei decât lupta cu inamicul. Pentru Armată, ca şi pentru fiecare militar în faţă nu se află, conform regulilor sale şi legilor pentru ducerea războiului pe uscat, decât o masă fără identitate care poartă denumirea generică de inamic, în consecinţă, în timp ce forţele de ordine pot acţiona împotriva infractorilor de orice fel, identificând, izolând şi reţinând vinovaţii, trupele militare nu pot face aceste diferenţieri, pentru că nu au mijloacele juridice şi operaţionale. Armata ar fi putut să ia prizonieri, dar acest drept îl obţine numai după decretarea stării de război, care este cu totul altceva. Ca urmare, focul deschis la Timişoara a avut calitatea juridică de foc deschis împotriva inamicului, ceea ce este aberant, împiedicarea acestei aberaţii în lumea civilizată este cea care a impus reglementarea folosirii Armatei în tulburări interne prin legi speciale, pe care România nu le avea şi nu le are nici astăzi.

Ordinul dat lui Milea la telefon în ziua de 17 decembrie 1989 la ora 13.30 şi transmis întocmai de acesta unităţilor din Timişoara era neconstituţional şi ilegal. Prin urmare şi dreptul de folosire a Armatei, în anumite situaţii din municipiul Timişoara – în principal cele ofensive – a fost neconstituţional şi ilegal.

Pentru celelalte situaţii în care s-a deschis focul, şi anume cele prevăzute de legea privind regimul armelor şi muniţiilor, uzul de armă era legitim. Le vom analiza la timpul potrivit.

Mai apare un aspect însemnat al acestui eveniment grav, care aruncă asupra evenimentelor din Timişoara o lumină însângerată şi care repune în discuţie întregul eşafodaj al proceselor din ultimii 15 ani: dreptul legal al lui Nicolae Ceauşescu de a ordona măsuri de restabilire a ordinii prin intermediul factorului politic local. Legea Nr.

14/28 decembrie 1972 privind organizarea apărării naţionale a arăta la art. 15: „În vederea coordonării şi realizării măsurilor de apărare pe plan local, la judeţe, municipii, sectoare ale municipiului Bucureşti, oraşe şi comune, funcţionează consilii locale de apărare, organe deliberative, care au sarcina de a soluţiona problemele de apărare atât pe timp de pace, cât şi pe timp de război”, dar nu se precizau problemele de ordine publică. La art. 16, alin. 2 se arăta: „Consiliile judeţene de apărare şi cel al municipiului Bucureşti sunt subordonate şi răspund pentru întreaga lor activitate faţă de comandantul suprem al forţelor armate, Consiliul Apărării RSR, iar pe plan local, faţă de Comitetul Judeţean de Partid, consiliul popular judeţean, respectiv al municipiului Bucureşti”, iar la Atribuţii, textul art. 18, alin. e avea următoarea prevedere: „(Consiliile judeţene de apărare) Organizează şi conduc în mod unitar acţiunile pentru prevenirea şi lichidarea efectelor calamităţilor naturale, a incendiilor, pentru apărarea sănătăţii populaţiei, a avutului obştesc, respectarea liniştii şi ordinii publice”. Aşadar, Nicolae Ceauşescu putea să dea ordine directe primului-secretar de la Timişoara şi Consiliului Judeţean de Apărare, care putea să ia măsuri şi să dea ordine de intervenţie doar forţelor locale aparţinând Ministerului de Interne, pompieri sau Gărzi patriotice, nu şi unităţilor militare, în cartea pe care a elaborat-o colectivul din Statul Major General în 1999 în legătură cu executarea ordinului militar, se arată foarte clar că „din consiliile judeţene de apărare făceau parte: comandantul militar al garnizoanei sau al unei unităţi militare desemnate de ministrul apărării naţionale, comandantul Centrului militar, şeful de stat major al apărării locale antiaeriene, şeful de stat major al Gărzilor patriotice. Această reprezentare se rezuma doar la rezolvarea problemelor locale şi nu angaja instituţia militară, nu atrăgea după sine subordonarea unităţilor militare faţă de organele 7 oca/e” 434. Motivul era simplu: apărarea ţării nu se organizează după configuraţia judeţelor, ci după alte criterii teritoriale. Ce însemna asta

în planul concret al evenimentelor din Timişoara?

Însemna că Radu Bălan nu putea da ordin unităţilor militare din garnizoană de a ieşi cu trupe, tehnică, muniţie şi de a executa foc pentru restabilirea ordinii. Acest lucru nu putea să-l facă decât jvâicolae Ceauşescu prin intermediul Constituţiei şi legilor ţării, iar ministrul apărării să execute ordinul, dacă era legal. Ceauşescu însă, aşa cum am văzut, I-a minţit pe Milea că a decretat starea de necesitate cu scopul precis de a implica Armata în represiune. Milea a transmis ordinul la 13.30, neavând cum să verifice dacă a fost respectată legea şi aşteptând ca decretul de instituire a stării de necesitate să fie publicat sau ca preşedintele ţării să o proclame public. Probabil că între timp şi-a dat seama că acest decret nu există şi a revenit cu ordine care să limiteze implicarea armatei în stradă, într-un eventual proces, generalul Vasile Milea se putea apăra prin două argumente: că ordinul dat de Ceauşescu nu era vădit ilegal, deoarece comandantul suprem avea prin Constituţie dreptul să decreteze starea de necesitate, şi prin faptul că avea obligaţia să execute ordinul, urmând ca proclamarea oficială a stării de necesitate să-i dea şi temeiul legal pentru executarea ordinului. Aceste două argumente nu-i puteau aduce însă fostului ministru decât circumstanţe atenuante. Subliniem încă o dată că proclamarea stării de necesitate era doar aspectul formal al acestei atribuţii constituţionale şi că ea nu se putea exercita decât după instituirea prin decret, adică printr-o formă juridică, a acelei situaţii. Altfel spus, în spatele proclamării stării de necesitate trebuia să se găsească obligatoriu decretul de instituire a stării de necesitate. Nici decretul, nici proclamaţia nu au existat.

Întrucât tot mai mulţi comandanţi de garnizoane raportau că Primii secretari ăi Comitetelor Judeţene de Partid – se afirmă în tratatul despre rolul Armatei în revoluţie –, care erau şi preşedinţi ai Consiliilor Locale de Apărare, pretindeau insistent ca unităţile militare să iasă din cazărmi cu efective şi tehnică pentru a participa la stăvilirea mişcării de protest, ministrul Apărării Naţionale

– intuind pericolul atragerii armatei într-o confruntare deschisă cu Populaţia ieşită în stradă – a preluat direct, sub autoritatea şi controlul său din Bucureşti, orice intervenţie a trupelor MApN în afara cazănnilor, cerându-le comandanţilor militari să nu se răspundă solicitărilor de efective şi tehnică, din partea oricui ar veni, decât după aprobarea sa expresă" 435. S-au păstrat stenogramele convorbirilor telefonice între ministrul Vasile Milea şi generalul Iulian Topliceanu, comandantul Armatei de la Cluj, iar în convorbirea din 17 decembrie, după ora 15.15, a existat şi următorul dialog:

„Generalul Milea: îţi atrag atenţia că toate cererile de efective pentru diferite misiuni le aprob eu. Primii secretari să mă sune la telefonul operativ şi să-mi solicite ce doresc.

Generalul Topliceanu: Aşa voi proceda şi este bine ca în interior să se aprobe cât mai puţine efective, majoritatea să le folosim pentru frontieră" 436.

Textul îl scoate din cauză pe generalul Topliceanu, ca şi pe omologii săi din orice garnizoană, astfel că inculparea acestora după revoluţie este cam de neînţeles. Milea mai avea o problemă în raporturile sale cu ordinele venite de la Ceauşescu şi anume faptul relevat foarte bine de specialiştii militari că, prin doctrina de apărare asumată de dictator şi prezentată ca propria sa concepţie, localităţile României, inclusiv cele mari, erau incluse în structura apărării. Adică se putea duce război şi în localităţi. Pe acest temei Ceauşescu a ordonat ieşirea cu blindate pe străzile Timişoarei, însă această operaţie nu se putea face decât în cazul declarării stării de război şi, evident, numai dacă inamicul era pătruns în localitatea respectivă. În volumul „Armată, mareşalul şi evreii" am arătat ce s-a întâmplat când trupele blindate române au intrat în Chişinău şi au surprins eşaloane sovietice de infanterie în retragere pe străzile oraşului – tancurile generalului Son au tras cu obuzele în plin, făcând un adevărat carnagiu. Apoi, când tancurile au înaintat pe străzi, au început să fie doborâte de vânătorii de tancuri sovietici ascunşi prin

case. Aşadar, ceea ce putea face Milea după ce a transmis ordinul lui Ceauşescu a fost să limiteze efectivele trimise în stradă, dar şi să orienteze misiunile acestora către poziţii defensive – apărarea unităţilor militare, a unor obiective importante, a sediilor instituţiilor politice sau administrative ale statului.

Nicolae şi Elena Ceauşescu cunoşteau caracterul politic, anti-ceauşist al mişcărilor de la Timişoara. Să revenim la cronologia evenimentelor de la Timişoara şi să urmărim activităţile procuro-rului-şef adjunct Diaconescu şi ale procurorilor săi, deoarece, pe baza unei mărturii, dar şi a unor documente, între orele 14.00 şi 15.00 s-a petrecut un fapt care aruncă o lumină revelatoare pentru caracterul, interesele şi intenţiile reale ale cuplului Ceauşescu.

„Gh. Diaconescu: în jurul prânzului m-am întors la Inspectorat. Aveam nevoie de informaţii, deoarece realitatea percepută de mine (lipsa actelor, numărul mare al copiilor, identificarea doar a 29 de infractori) nu corespundea cu situaţia din oraş, cu devastarea vizibilă, violentă şi cu agresiunea asupra forţelor de ordine. Problema numărul unu era că nu aveam informaţii; nimeni nu ne informa asupra legăturii cauzale între cei reţinuţi şi fapte. Atunci am dat acel ordin, care a fost invocat şi amintit de toţi procurorii audiaţi în legătură cu evenimentele de la Timişoara, cele 10 porunci. Prima era să se aplice procedurile ca la carte, fără să se omită nici măcar o virgulă de la Codul de Procedură Penală.

AMS: Aţi simţit că ceva nu este în regulă.

GD: Bineînţeles. Am cerut acest lucru şi miliţienilor. Atunci am aflat că s-ar fi reluat mişcările şi că se caută pătrunderea în forţă în clădirea CJP, deşi era înconjurată de trupele de miliţie-securitate ale generalului Ghiţă.

AMS: Erau neînarmate. Doar cu nişte bâte de lemn.

GD: Asta am aflat-o ulterior. Au fost spulberaţi, s-a intrat din nou în sediu, au dat foc, au urmat distrugeri şi acte de vandalism. Iar am fost informat că erau foarte mulţi copii. Chestia asta era de neînţeles pentru mine. Se

vorbea de spulberarea forţelor de ordine şi în acelaşi timp de copii! Era ceva incredibil! Mulţi elevi. Au fost contactate cadrele didactice de la şcoli şi licee să vină să-şi ia elevii. Spre surprinderea mea s-au prezentat foarte puţini. O adevărată babilonie birocratică. Aceasta este şi principala cauză pentru care copiii nu au fost puşi în libertate imediat. Din informaţiile ulterioare am aflat că, de fapt, chestiunea a ajuns până la Elena Ceauşescu. Cineva – Coman sau Bălan – a pus această problemă mai târziu prin telefon la Bucureşti şi Elena Ceauşescu i-a răspuns: «Ce, ăştia sunt copii să intre cu boata în clădirea partidului şi voi îi puneţi în libertate? Ce copii sunt ăştia?».

AMS: Să intre cu boata!? Ce înseamnă?

GD: Nu ştiu, dar şi eu, şi ceilalţi am reţinut intervenţia exact, datorită pitorescului ei. În timp ce ne aflam acolo, apare Radu Bălan. Agitat, sărise pe o fereastră din clădire, ceva de genul ăsta. Ne-a povestit (lui Popescu, Macii, Mihalea, Diaconescu, aflaţi în încăpere, n.a.) că în momentul în care manifestanţii au ajuns în faţa sediului a coborât şi a discutat cu ei. Bălan s-a prezentat. Manifestanţii n-au avut niciun fel de gesturi şi cuvinte nepotrivite faţă de el. Au aflat cine este şi oamenii i-au spus că nu au nimic cu partidul, dar de ce nu ne daţi lapte, carne… revendicări economice. (Este o confirmare a scenei relatate de revoluţionari, n.a.). A încercat să le explice, să promită însă la un moment dat un grup violent a atacat din nou clădirea, fără nicio legătură cu cei cu care discuta, în acest moment, aproximativ orele 14.00 – 15.00 în ziua de 17 decembrie, am sunat pe TO la Popovici. Nu puteam să-i vorbesc în clar, dar i-am spus: «Aici este altceva…». «Ce altceva?» – m-a întrebat. «Eh, este o nemulţumire de altă natură». Am folosit un limbaj voalat ca să înţeleagă că era vorba de o manifestaţie politică. Popovici tot nu înţelege şi îmi spune: «Trebuie să ştiu ce e acolo». Atunci i-am răspuns: «Nu există temei pentru treaba noastră, e politic…». Procurorul general nu a avut nicio reacţie, motiv pentru care am şi crezut că nu mai este la telefon. Am închis telefonul, însă după aproximativ 30 de minute…

AMS: Numai puţin! Care era în opinia dumneavoastră sensul acelor cuvinte, în opinia dumneavoastră ca înalt magistrat?

GD: Că nu este vorba de o acţiune a unor forţe duşmane împotriva statului şi că actele de distrugere se petrecuseră în timpul unei mişcări politice îndreptate împotriva şefului partidului şi statului. Cauza era evident economică. Să revin!

AMS: Vă rog.

GD: După aproximativ 30 de minute am fost chemat de generalul Macri, care mi-a comunicat că mi s-a repartizat un birou separat şi nu mai particip la discuţiile colectivului. Am fost foarte mirat şi chiar ofensat.

AMS: Să reamintim că eraţi procurorul general adjunct al ţării şi, nu numai prin puterile conferite de lege, ofiţerii de orice grad trebuiau să fie foarte atenţi.

GD: Eu aşa cred. M-am dus să văd biroul; era, mi se pare, al locţiitorului şefului Securităţii. Toate telefoanele erau deconectate, inclusiv telefonul interior. Asta m-a făcut să cred că s-a schimbat atitudinea faţă de mine. Ulterior am aflat că telefonul lui Popovici era ascultat şi că Elena Ceauşescu a fost informată asupra discuţiei mele cu Popovici. Ea l-a sunat pe Postelnicu şi i-a spus: «Diaconescu este trădător!». Nu am rămas în acel birou, dar nici nu ştiam ce să fac, plus că eram, firesc, îngrijorat. Nu trec câteva minute şi mă sună chiar Postelnicu, acesta anunţându-mă că Elena Ceauşescu m-a declarat trădător”.437

În legătură cu acest moment-cheie dintre orele 14.00 şi 15.00 ale zilei de 17 decembrie 1989, în care o înaltă oficialitate a statului transmite de la Timişoara la Bucureşti că la Timişoara nu este o acţiune a iredentismului maghiar sau a vreunui inamic extern, ci o manifestaţie împotriva lui Nicolae Ceauşescu, astfel încât nu mai există niciun dubiu la nivelul conducerii asupra realităţii din oraşul de pe Bega, ei bine, în legătură cu acest moment, avem la dispoziţie două documente. Primul este declaraţia olografă a lui Tudor Postelnicu, dată în

timpul anchetei, în care afirma: „În cadrul unei convorbiri telefonice cu Elena Ceauşescu, printre alte probleme, mi-a spus şi faptul că procurorul general adjunct Diaconescu Gh. dă informaţii greşite de la Timişoara şi că felul în care procedează nu face altceva decât să abată atenţia de la realităţi. Am simţit că aceasta, El (ena) Ceauşescu, voia să minimalizeze gravele probleme de la Timişoara. Am sunat din proprie iniţiativă şi am vorbit cu Diaconescu Gheorghe. I-am spus că «Elena Ceauşescu este foarte nemulţumită despre faptul în care dumneavoastră aţi prezentat problemele de la Timişoara». Mi-a răspuns: «Nu am făcut altceva decât să informez realitatea» „438, în timpul cercetărilor declanşate de Armată asupra evenimentelor din decembrie 1989, căpitanul de justiţie Marius Budu a înaintat ministrului Apărării un raport în ziua de 19 ianuarie 1990 asupra unui incident petrecut pe timpul anchetei: „La data de 26 sau 27 decembrie 1989, nu pot preciza exact, având pe atunci calitatea de procuror civil, mă aflam în incinta sediului Ministerului Apărării Naţionale, unde purtam o discuţie cu Postelnicu Tudor, fostul ministru de Interne al fostei dictaturi ceauşiste. La un moment dat, în încăperea în care purtam discuţia a intrat domnul Diaconescu Gheorghe, colonel de justiţie şi adjunct al procurorului general al României, care i-a pus unele întrebări lui Postelnicu Tudor, legate de activitatea acestuia în reprimarea mişcării de la Timişoara şi a revoluţiei din 22 decembrie 1989. Spre sfârşitul discuţiei, Postelnicu Tudor a afirmat faţă de domnul Diaconescu Gheorghe, citez: «Sunteţi supărat pe mine!». Domnul Diaconescu Gheorghe a replicat, citez: «Nu, de ce?». Postelnicu Tudor a răspuns că se referă la discuţia telefonică purtată cu domnul Diaconescu Gheorghe. Domnul Diaconescu Gheorghe a afirmat că nu este deloc supărat pentru cele transmise şi imputate atunci şi că oricum acel aspect nu are nicio legătură cu cauza în care era cercetat Postelnicu Tudor şi nu poate influenţa obiectivitatea cu care se vor face cercetările, (în acel moment Postelnicu era cercetat numai pentru

evenimentele din Bucureşti, n.a.). Totuşi, după aceea, domnul Diaconescu Gheorghe l-a întrebat pe Postelnicu Tudor, citez: «Dar vă aduceţi aminte ce mi-aţi spus atunci, nu? că sunt demis din funcţie şi că voi fi condamnat pentru înaltă trădare de patrie, din ordinul lui Ceauşescu Elena?». Postelnicu Tudor, lăsând capul în jos, a răspuns că aşa este, dar nu a făcut altceva decât să transmită ce i-a ordonat Ceauşescu Elena, în continuare, domnul Diaconescu Gheorghe i-a răspuns lui Postelnicu Tudor, citez: «şi toate acestea pentru că am raportat altceva decât ceilalţi şi nu am vrut să dau mandate». După ce domnul Diaconescu Gheorghe a părăsit încăperea l-am întrebat pe Postelnicu Tudor cum a putut să facă trădător un om care a raportat adevărul şi nu a acceptat să târască în ruşine o întreagă instituţie. Postelnicu Tudor mi-a spus că atunci când Ceauşescu Elena a auzit că Diaconescu Gheorghe a raportat că la Timişoara nu acţionează elemente huliganice şi că este vorba de o mişcare populară în care se cer drepturi şi libertăţi democratice, motiv pentru care Procuratura nu va emite mandate de arestare pentru persoanele reţinute din rândul demonstranţilor, i-a ordonat să-i transmită lui Diaconescu Gheorghe că din acel moment este demis din funcţie şi că va urma să fie judecat pentru trădare” 439. Este interesant ca tocmai Securitatea confirmă această situaţie. Locotenent-colonel Gheorghe Caraşcă, de la Direcţia VI, trimis, cum am văzut, şi el la Timişoara, declară în calitate de martor: „Misiunea pe care am primit-o de la generalul în rezervă Macri Emil a fost aceea de a stabili prin cercetări cine sunt capii evenimentelor din Timişoara, precum şi dacă ar exista legături cu elemente ostile din afară. Ofiţerii de securitate au efectuat cercetări pe linia problemelor menţionate mai sus, audiind circa 100 de persoane, iar cadrele de Miliţie au efectuat cercetări pe probleme specifice muncii de Miliţie (furturi, distrugeri). Menţionez că din cercetările efectuate, care au avut loc în Penitenciarul Timişoara, nu au rezultat aspecte care să intereseze organul de securitate” 440. Reamintim că diversionistii de la

Timişoara erau români, fuseseră instruiţi în taberele din Ungaria, reveniseră în ţară. Majoritatea nu provenea din Timişoara, ci din localităţi transilvănene şi din alte localităţi bănăţene (Miercurea Ciuc, Cugir, Caransebeş, Zalău etc.) Aşadar, ancheta Securităţii nu putea afla decât ceea ce ştia deja încă din octombrie. Nicio clipă serviciile de informaţii maghiare şi sovietice n-ar fi riscat să li se prindă agenţi unguri sau ruşi în mijlocul acţiunii, pentru că atunci s-ar fi putut demonstra fără tăgadă cine a organizat acţiunea. Pe când aşa, în timp ce revoluţionarii vor afirma la infinit că alţii sunt autorii violenţelor şi instigatorii deschiderii focului, Securitatea nu va înceta să le dea dreptate. Este un alt paradox românesc.

În legătură cu „cele zece porunci" date de Gheorghe Diaconescu procurorilor de la Timişoara, avem la dispoziţie mărturia procurorului Gheorghe Mocuţa sub forma unei scrisori trimise Simpozionului organizat în 1996 de Alianţa Civică la Timişoara: „Gheorghe Diaconescu ne-a prezentat atunci o listă de zece «porunci» de la Centru (Procuratura Generală, n.a.), pe care noi trebuia să le urmăm, precizându-ne că va trebui să efectuăm cercetări în continuare. Aceste porunci reprezentau o prelucrare a dispoziţiilor teleconferinţei prin prisma unui cunoscător al normelor juridice, dar nu pot preciza cine anume a stat la baza întocmirii lor. Ceea ce pot preciza cu certitudine este faptul că procurorul general Nicolae Popovici a dat dispoziţii exprese de a se emite mandate de arestare împotriva «huliganilor» de la Timişoara. Vreau să arăt, de asemenea, că prima dispoziţie din cele zece suna în felul următor: «Cercetările se vor efectua cu respectarea strictă a dispoziţiilor legale» „441. Ştim cu exactitate că cele zece „porunci" erau scrise de Diaconescu la Timişoara şi că fuseseră emise încă de dimineaţă, mult înainte de teleconferinţa lui Ceauşescu, că aceste reguli au oprit eliberarea de mandate, fapt ce a produs declararea ca trădător a procurorului general adjunct.

În timp ce timişorenii încă mai negociau cu Radu

Bălan mai multă carne şi pâine, în timp ce generalul Milea tot aştepta decretul de instituire a stării de necesitate, în timp ce generalul Macri şi colonelul Teodorescu transmiteau că nu este niciun spion implicat direct în violenţele din oraş, Nicolae şi Elena Ceauşescu ştiau cu precizie că ceea ce se întâmpla la Timişoara era împotriva lor. La ora 14.30, cei doi i-au chemat acasă pe câţiva din acoliţi, Bobu, Manea Mănescu şi Ion Coman. Din seria de emisiuni „în faţa dumneavoastră" ale lui Vartan Arachelian, am reţinut acest dialog reprodus apoi într-o carte:

„Marius Ghilezan: Aş vrea să profităm de situaţia discuţiei din ziua de 17. Un lucru mai puţin cunoscut este faptul că dumneavoastră împreună cu Emil Bobu şi Manea Mănescu aţi fost la Ceauşeşti acasă la ora 14.30.

Ion Coman: Bobu era acolo, Manea Mănescu nu era.

Marius Ghilezan: Manea Mănescu a venit mai târziu, după ce dumneavoastră aţi plecat. Ce v-a spus Ceauşescu, în Primăverii, la ora 14.30, înainte ca dumneavoastră să plecaţi spre Timişoara?

Ion Coman: Da, a spus următorul lucru, şi sper să vă redau cât mai exact: «Un grup de vandali, de derbedei, vânduţi străinătăţii, încearcă să destabilizeze România. Au spart magazine, au incendiat unităţi militare, au incendiat Comitetul Judeţean de Partid, au încercat să ia drapelul de luptă al unităţii, în această situaţie, am hotărât – el! – stare de necesitate în municipiul Timişoara şi am ordonat lui Milea şi celor de la Interne, să trimită un grup de generali de răspundere să execute aceste ordine. Te duci şi tu – deci nu eram legat de generali – şi împreună cu judeţeană de partid, să lămuriţi cu incendierile, cu toate, şi să reintre în normal a doua zi, orice problemă să fie rezolvată». Asta a fost misiunea mea" 442.

Misiunea lui Ion Coman, aşa cum s-a demonstrat pe bază de mărturii, precum şi pe baza actelor sale reconstituite inclusiv prin analiza atentă a declaraţiilor sale, a fost să-l reprezinte pe Nicolae Ceauşescu în calitate de conducător al tuturor activităţilor legate de înăbuşirea revoltei de la Timişoara. Bineînţeles, nici la 14, 30 nu era

vreo stare de necesitate proclamată sau decretată, în timpul procesului său de la Cluj, generalul Ştefan Guşă a dat câteva amănunte despre misiunea pe care a primit-o:

„Întrebare: Ce ordin aţi primit în legătură cu reprimarea manifestărilor populare din oraşul Timişoara?

Răspuns: în ziua de 17.12.1989, în jurul orei 14.00, generalul Vasile Milea, fostul ministru al Apărării Naţionale mi-a ordonat să mă deplasez cu un avion militar la Timişoara împreună cu generalul-colonel Victor Stănculescu, prim-adjunct al ministrului Apărării Naţionale, general-locotenent Chiţac Mihai – comandantul trupelor chimice, general-locotenent Nuţă Constantin, adjunct al ministrului de Interne şi şef al Inspectoratului General al Miliţiei – şi un grup de ofiţeri pe care îi vom considera necesari, în scopul de a pune ordine la Timişoara. Ni s-a mai precizat că suntem în subor-dinea nemijlocită a fostului secretar al Comitetului Central, Ion Coman, reprezentant direct al fostului dictator.

Întrebare: Ce ordine aţi dat la Timişoara în executarea misiunii încredinţate dvs. de ministrul Milea şi al ordinelor primite ulterior din partea secretarului Ion Coman?

Răspuns: Ajungând în Timişoara, ani constatat că mai multe unităţi din garnizoana Timişoara – mecanizate, tancuri, secţia de reparaţii, batalionul aprovizionare-transport, şcoala de şoferi, apărarea antiaeriană – se aflau deja constituite în dispozitive de luptă. Am înţeles că dispunerea în dispozitivele de luptă a fost ordonată de înlocuitorul la comanda Diviziei mecanizate din Timişoara – locotenent-colonelul Zeca – şi a colonelului Rotariu de la Divizia de apărare antiaeriană. Am fost informat că până în momentul sosirii mele militarii care erau constituiţi în dispozitive de luptă erau dotaţi cu muniţie de manevră şi că ulterior au primit ordin ca această muniţie să fie înlocuită cu muniţie de război. Până la sosirea mea militarii au folosit muniţie de război, dar prin foc de avertisment (pe verticală)” 443.

Ordinul dat de generalul Vasile Milea forţelor

militare de la Timişoara şi transmis de adjunctul şefului Marelui Stat Major, generalul Eftimescu (generalul Guşă era pe drum, nu a fost implicat în darea ordinelor), prin Armata 3 de la Craiova, prevedea distribuirea muniţiei de război, folosirea tancurilor şi dreptul de foc.

ORDINUL MINISTRULUI APĂRĂRII NAŢIONALE

Transmis de general Eftimescu Retransmis de locotenent-colonel Ilie Marin, 17 decembrie 1989

· Muniţia se ţine pe companii centralizat, nu pe soldaţi.

· – Ofiţerii poartă pistoalele cu unitatea de foc.

· Când sunt chemaţi la eşaloanele superioare sau organele de artid şi de stat se deplasează înarmate.

· Se cheamă cadrele din concedii.

· Funcţiile unicat se cheamă în cazarmă chiar dacă sunt în economia naţională.

· La compania cu trei plutoane să se asigure patru ofiţeri.

· Comandantul de unitate se cheamă la unitate chiar dacă sunt în economie.

· Subunităţile de intervenţie să aibă mijloace de legătură.

· Pe fiecare tanc să fie asiguraţi trei-patru pistolari ca desant pe tanc – înarmaţi – în măsură să răspundă la provocări.

· Mecanicii conductori să fie mai activi.

· TAB-ul să aibă strictul necesar pentru a fi mai mobil.

· Militarii care sunt numiţi în acţiuni să aibă hrană rece pentru una-două zile.

· Demonstranţii să fie serios avertizaţi şi apoi să se tragă la picioare.

· Sunt unii dintre demonstranţi care împing bătrâni şi copii în faţă, mijloacele noastre să-i ferească pe aceştia.

· Subunităţile de arme să fie pregătite ca infanterişti.

· Patrulele în oraş să fie formate dintr-un cadru + patru militari în termen înarmaţi.

Primit: Ajutorul ofiţerului de serviciu principal ss/

maior Vlăduţu Gheorghe.

Pentru conformitate

COMANDANTUL U.M. 01204, locotenent-colonel Balasz Ştefan

Locotenent-colonelul Constantin Zeca va declara în procesul de la Timişoara: „La ora 15.00, ducându-mă în zona Comitetului judeţean de partid, am constatat existenţa unor trupe de la Brigada de securitate (-miliţie, n.a.), de la Brigada de grăniceri, de la Divizia de apărare antiaeriană a teritoriului şi de la Regimentul de aviaţie. Toate aceste trupe erau înarmate, dar, din câte ştiu eu, fără muniţie, în total cred că au fost în jur de 1 500 de militari. Efectiv, nu se putea trece cu maşina prin faţa Comitetului judeţean de partid. După ora 15.00, în spatele cordoanelor de militari aflate în faţa Comitetului judeţean de partid au fost dispuse trei tancuri de instrucţie fără armament. Ulterior au mai apărut alte cinci tancuri care au fost dispuse atât la podul Decebal, cât şi la Comitetul jedeţean de partid. Ulterior, după ce mă întorsesem de la aeroport, mi s-a raportat ca două din aceste tancuri au fost atacate, incendiate, iar echipajele, molestate grav (unul dintre ofiţeri a primit o lovitură de muchie de topor în cap). Mi s-a mai spus că echipajele au fost salvate din mâna acestor huligani de către persoane civile care manifestau paşnic” 444. Să încercăm reconstituirea faptelor, atât pe baza datelor cunoscute de la autorităţi, cât şi cu ajutorul revoluţionarilor. După atacarea detaşamentului de defilare, grupuri de manifestanţi s-au îndreptat spre clădirea Comitetului Judeţean de Partid unde au întâlnit formaţiuni ale forţelor de ordine formate din tineri militari ale trupelor de securitate-miliţie înarmate cu bâte de lemn. Acestea au fost atacate de grupuri violente care foloseau sticle sparte, pietre, crengi rupte din copaci. S-a pătruns în sediul partidului şi au fost devastate şi incendiate încăperi de la parter şi primul etaj. Iniţial, clădirea fusese apărată de detaşamente ale Gărzilor patriotice, ai căror luptători au fost molestaţi, la Spitalul judeţean înregistrându-se şi primul rănit (oficial). Gărzile patriotice sunt înlocuite de

luptători de la USLA, care reuşesc să evacueze clădirea. Ca urmare a acelui atac, forţele de ordine sunt sprijinite şi de formaţiuni ale MApN, inclusiv cu tehnică de luptă, ca urmare a unui ordin expres al ministrului Apărării, general-colonel Vasile Milea. Nu cunoaştem mecanismul real de gândire al ministrului Apărării, dar puteam estima că a fost surprins – dacă nu chiar înfuriat – de atacarea detaşamentului aflat în defilare şi mai ales de tentativa de a captura drapelul de luptă. Acest fapt aparent minor – dar numai pentru un neiniţiat – i-a confirmat apelurile insistente ale lui Nicolae Ceauşescu asupra gravităţii evenimentelor din Timişoara, în plus, avem informaţii din stenogramele convorbirilor telefonice purtate de Milea cu unităţile din zona AQ Vest şi din Transilvania că trupele armatei ungare şi ale unităţilor sovietice staţionate în Ungaria se puseseră în mişcare, demonstrând paralel cu linia frontierei, pentru ca unele unităţi să ia la un moment dat direcţii perpendiculare, ceea ce presupunea iminenţa unui atac. Din punct de vedere strict militar, acţiunile violente din oraş, precum şi informaţiile despre grupurile violente ale diversioniştilor, construiau imaginea unei operaţiuni militare cu detaşamente infiltrate pe teritoriul României având drept misiune slăbirea posibilităţii de apărare a frontierelor şi a teritoriului şi pregătirea unei invazii. Pe teritoriul Ungariei se aflau trupe sovietice de valoarea a aproximativ 60.000 de militari, la care se adăugau şi efectivele armatei ungare, în plus, staţiile de ascultare ale Armatei române au semnalat încetarea comunicaţiilor între unităţile maghiare, acelaşi lucru petrecându-se şi în zona de amplasare a trupelor sovietice, fapt care este caracteristic scurtei perioade dinaintea unui atac iminent, pentru a nu dezvălui inamicului poziţia şi valoarea trupelor angajate. Ministrul Milea nu putea ignora aceste semnale. Este incontestabil. Probabil că pentru el aceste semnale au contat mai mult decât evenimentele din Timişoara şi în mod firesc era imposibil să nu le interpreteze ca făcând parte din aceeaşi operaţiune militară. Mecanismul diversiunii pe teritoriul

inamic înainte de un atac cu trupe se găseşte în toate tratatele de artă militară şi se învaţă încă din liceul militar.

Ne oprim pentru a aprofunda acest aspect important, deoarece el a declanşat o serie de activităţi şi atitudini în interiorul Armatei cu impact asupra condiţiilor în care s-a deschis focul – subiect al capitolului de faţă. Este adevărat că încă din data de 17 decembrie, după ora 15.15, avem la dispoziţie stenogramele convorbirilor telefonice între generalii Milea şi Topliceanu şi că ministrul Apărării şi-a început intervenţia cu o afirmaţie cât se poate de tranşantă:

„General Vasile Milea: Fii atent pentru că sunt pregătite forţe în Ungaria care pregătesc o agresiune la frontiera de Vest a ţării. Luaţi ttiasuri ferme pentru ridicarea capacităţii de luptă a unităţilor. Instrucţia se face la cazarmă sau în apropiere de cazarmă. Vezi că ai militari nepregătiţi, care ţi-au venit de la muncile agricole.

General Iulian Topliceanu: Am înţeles. Am să iau măsurile stabilite pentru alarma de luptă parţială. (S-a primit ordinul în 14 puncte. După terminarea comunicării celor 14 puncte, vocea ministrului era alertată, înainte de a începe comunicarea ordinului) (!)

General Milea: Pe la tine, în zona Ardealului, care este situaţia?

General Topliceanu: Este linişte, nu avem probleme, dar informaţiile primite duc la concluzia că pot avea loc oricând acţiuni în zona de frontieră. Am primit informaţii de la Brigada de grăniceri privind persoanele care au venit din Ungaria şi au relatat despre deplasări de trupe spre frontiera de vest a României.

General Milea: Aşa avem şi noi informaţiile de la ataşatul militar de la Budapesta (...)" 445

Într-adevăr, între orele 15.00 şi 16.25, ministrul Apărării a transmis în teritoriu ordinul pentru alarmă de luptă parţială şi, foarte important pentru analiza noastră, a alarmat unităţile combatante, la pace, pentru apărarea frontierelor. Ordinul a ajuns la ora 15.20 la Armata l şi a avut următorul conţinut:

N (ota) T (elefonică) – A2/0887/17.12.’89…

Din ordinul ministrului Apărării Naţionale începând cu 17.12.89, (ora) 18.30 se execută indicativul RADU CEL FRUMOS în toate M (arile) U (nităţi), U (nităţi) şi formaţiuni ale Al.

Parola – OASTEA CEA MARE

Semnează – Ce (ne) ral-colonel Milea V. Întocmit – maior Mitruş Trimite – col. Buliga R.

În acest loc trebuie precizat că Milea a trimis principalele unităţi de luptă spre frontiera de Vest, în timp ce în Timişoara, de exemplu, au fost puse la dispoziţia autorităţilor locale subunităţi cu valoare combativă redusă. Este suficient să privim din nou lista subunităţilor descrise de generalul Guşă în declaraţia sa din proces – „secţia de reparaţii, batalionul aprovizionare-transport, şcoala de şoferi”!] y [ai întâi au fost repartizate două tancuri de instrucţie – probabil pentru a satisface dorinţa de „putere” a lui Ceauşescu; tancurile acelea nu puteau decât strivi oameni –, apoi, odată cu agravarea situaţiei, blindate cu muniţie la ele. Un aspect al alarmei de luptă parţiale este că militarii, într-o fază incipientă, înainte de a trece la executarea unor misiuni, sunt adunaţi şi consemnaţi în unităţi. Astfel, din după-amiaza de 17 decembrie 1989, toţi militarii români din Timişoara, şi nu numai, au fost izolaţi de orice altă informaţie decât cea oficială, parţială şi deformată din interiorul sistemului. În urma şedinţelor ministrului Apărării cu adjuncţii, generalul Ilie Ceauşescu a transmis tuturor ofiţerilor politici din ţară o serie de ordine şi misiuni – despre care nu ni s-au păstrat decât mărturiile unor astfel de ofiţeri – prin care a cerut ţinerea sub observaţie şi controlarea comandanţilor de unităţi asupra executării ordinelor venite de la Bucureşti, precum şi izolarea informaţională a ofiţerilor. De exemplu, autorul acestor rânduri a avut posibilitatea să cerceteze, în anul 1993, în unităţi din Transilvania consecinţele acestor ordine şi în toate situaţiile i s-a confirmat ordinul de a sigila toate aparatele de radio şi televiziune din unităţi, trecerea centralelor telefonice sub controlul activiştilor de

partid, interdicţia de a suna acasă, la familie, şi ţinerea de şedinţe cu activul de partid în care li se spunea că se pregăteşte un atac al armatei ungare.

După revoluţie s-a încercat lămurirea acelui aspect legat de iminenţa unei invazii a trupelor maghiare şi sovietice. Ameninţarea a existat fără îndoială, într-o emisiune a lui Vartan Arachelian, viceamiralul Mircea Dinu, şeful Direcţiei de Informaţii a Armatei în 1989, şi generalul Paul Şarpe, locţiitorul acestuia, au dezvăluit că Armata primise informaţii importante asupra operaţiunilor pregătite linpotriva regimului din România. Ataşatul militar de la Budapesta „a constatat, dar i s-a şi adus la cunoştinţă prin relaţiile bune pe care e avea cu alţi diplomaţi unele mişcări către graniţele României, unele schimbări de dispozitive. Nu la nivel de mari unităţi care să în mod deosebit, ci la nivel de nuclee de batalion-regiment; inclusiv grupuri de observare împinse spre graniţe” 446, în cursul lunii noiembrie, omologul iugoslav al viceamiralului Dinu i-a comunicat ataşatului militar român la Belgrad întregul proiect general de subversiune organizat de sovietici cu ajutorul Ungariei, care conţinea şi declanşarea unor „acte de tulburare a ordinii interne la care să fie posibilă o reacţie sau o revoltă, ca urmare a nemulţumirilor generale ale populaţiei; ordinea era începând cu localităţile de graniţă, şi ulterior totul să se extindă până în inima ţării”. Declaraţia a fost completată cu o intervenţie a generalului Şarpe: „Din relatarea domnului viceamiral Dinu, reiese că noi am deţinut această informaţie din sursă foarte valoroasă, cum poate fi considerat omologul domnului viceamiral, dar această informaţie se referea nu la un pericol militar – pentru că noi avem menirea să sesizăm pericol militar, deci apropierea marilor unităţi, a efectivelor de luptă de frontierele ţării noastre. Aşadar nu era vorba despre un pericol militar, pentru care să forţăm imposibilul în vederea unor informaţii suplimentare. Era un pericol de cu totul altă natură” 447. Din mai multe motive jurnalistice şi politice, asupra Direcţiei de Informaţii Militare planează

multe suspiciuni, între care şi cea privind lipsa de reacţie, minimalizarea situaţiei la semnalele primite din surse sigure. De exemplu, este totuşi şocant să afli că, în decembrie 1989, şeful Direcţiei de Informaţii a Armatei era în concediu, iar pe 17 decembrie a revenit la Bucureşti fără să-l cheme nimeni!!! Vârfuri ale Securităţii nu încetează nici astăzi să afirme că DIA era locul cu cele mai multe infiltrări ale spionajului sovietic. Revenind la subiectul nostru, nu putem să nu constatăm discrepanţa evidentă între informaţiile DIA, care spuneau că „nu exista un pericol militar" şi ordinele de trecere la alarmă de luptă parţială date de generalul Milea şi însoţite de informaţii contrare – se mişcă trupele ungare, se mişcă trupele sovietice, se verticalizează ş.a. Ori Milea a fost dezinformat, ori a fost o operaţiune mult mai subtilă, care a prins în capcană conducerea Armatei.

Optăm pentru o operaţiune de simulare a pregătirii de invazie – mişcări de trupe cu efective mici, prezenţa vizibilă la graniţă a unor efective reduse cu misiuni de observare, încetarea comunicaţiilor prin sistemul Tratatului de la Varşovia, care putea fi captat şi de români –, simulare care avea probabil scopul de a atrage forţele militare ale Armatei române spre graniţe sau în dispozitivele de apărare prevăzute în planurile secrete – atenţie! – ale sistemului naţional de apărare, astfel încât oraşele vinde se desfăşura diversiunea să fie degajate de forţe militare şi să permită dezvoltarea violenţelor menite să conducă la criza politică destinată răsturnării lui Nicolae Ceauşescu. O astfel de strategie nu se putea pune în aplicare decât împreună cu o trădare venită de la nivelul cel mai înalt al Armatei.

Securitatea îl indică drept principal trădător (sau erou!) pe generalul Victor Stănculescu, prim-adjunct al ministrului Apărării Naţionale, în timpul audierii din 26 ianuarie 1994 în faţa Comisiei senatoriale, generalul Nicolicioiu a făcut şi următoarea declaraţie: „În septembrie, ataşatul (militar al Ungariei, n.a.) Arady a fost presat de la Budapesta pentru a da informaţii. A răspuns

că mâine primeşte setul de informaţii. A doua zi l-am urmărit şi Arady a intrat în cabinetul ministrului adjunct al Apărării, care apoi nu pentru acest lucru şi-a pus piciorul în ghips" 448, în apărarea sa din procesul de la Timişoara, maiorul Radu Ţinu a afirmat la un moment dat că generalul Roşu, comandantul Armatei 3, şi-a trimis şeful contraspionajului militar la Timişoara deoarece „au fost trădători şi de la MApN şi de la Interne" 449. Fostul adjunct al şefului Securităţii Timiş nu indică însă decât un singur trădător (sau erou?) de la Armată – generalul Victor Stănculescu. Surse ale vârfurilor Securităţii afirmă că în vara anului 1989, generalul Stănculescu şi-a făcut concediul de odihnă împreună cu familia la Lacul Balaton, ocazie cu care a fost contactat informaţional şi informat asupra operaţiunii de îndepărtare a lui Nicolae Ceauşescu.

Mărturiile revoluţionarilor. Dramatismul întâmplărilor de pe străzile Timişoarei este cel mai bine redat de relatările revoluţionarilor, chiar dincolo de unele exagerări şi „înfloriturі", iar selecţia orientată spre reconstituirea unor incidente prin audierea mai multor voci permite şi atingerea unui nivel suficient de credibilitate. Mulţi surprind din nou prezenţa diversioniştilor. Vom sublinia acţiunile lor tipice.

Traian Orban, ceva mai vehement şi pătimaş în intervenţiile televizate, este interesant în mărturiile scrise în care descrie întâmplările de după degajarea clădirii CJP: „Militarii fugeau după noi, încercând să ne împrăştie sau să ne reţină. Noi fugeam, ne retrăgeam 10 – 20 metri, apoi reveneam. După un timp au pornit şi tancurile, şi TAB-urile. În mulţime lumea comenta nemulţumită traiul pe care-l ducem, frigul din locuinţe, se vorbea despre cei care încearcă să fugă din ţară şi despre nădejdea că doar – doar se va schimba ceva, ca în ţările vecine. Am fost împinşi până în dreptul străzii Popa Şapcă. Sus am văzut un elicopter. Numărul nostru creştea, mereu ni se alăturau trecători nemulţumiţi şi întărâtaţi de desfăşurarea de forţe, dar şi curioşi care după scurt timp se retrăgeau sau priveau de departe. Când am ajuns în dreptul bazarului,

am văzut o echipă de patru-cinci tineri care s-a apucat să spargă vitrinele magazinelor. Noi am protestat, spunându-le că nu asta dorim, dar ei şi-au văzut de treabă, îndeplinindu-şi misiunea. Tinerii aceia doar spărgeau, nu furau. Militarii, asistând la aceste spargeri, au devenit mai agresivi, încercând să reţină demonstranţii sau să-i lovească cu paturile armelor. Demonstranţii au ripostat aruncând cu pietre şi militarii s-au retras. Au venit în viteză tancurile şi TAB-urile, care ne-au împrăştiat. Noi aruncam în tancuri cu ce apucam (pietre, bucăţi de bordură, conserve). Chioşcul de ziare din Piaţa Sfântul Gheorghe a fost incendiat, în această piaţă ne-au ajuns tancurile şi TAB-urile. Cu o parte a demonstranţilor am luat-o pe strada Engels. Câţiva indivizi au vrut să incendieze magazinul de chimicale de la colţul străzilor Engels şi Ceahlău. Ştiam că în depozit sunt chimicale foarte inflamabile şi am intuit ce nenorocire s-ar putea întâmpla dacă ar lua foc. În casa aceea stă fostul meu coleg de şcoală Nicolae Secoşan (crainic radio). A zbierat la indivizii aceia să nu dea foc, că locuiesc acolo. Tipii s-au retras. Am ajuns în Piaţa Libertăţii. La cofetăria Macul Roşu nişte ţigani se serveau cu sucuri şi prăjituri, îndemnând şi pe alţii să ieie. Militarii veneau după noi să ne împrăştie. Am luat-o pe străzile laterale. Am ajuns iar în Piaţa Sfântul Gheorghe şi am luat-o pe linia de tramvai înapoi spre Libertăţii. Pe străduţă aceea a venit un tanc în viteză căutând să ne calce, cu o şenilă pe trotuarul din stânga, călcând balustrada. Era cât pe-aci să-mi prindă piciorul. După ce tancul a trecut, unii indivizi au scos mobilier din cofetăria Macul Roşu, au făcut o baricadă pe linia de tramvai şi i-au dat foc. Manifestanţii priveau înmărmuriţi. Tancurile treceau şi pe trotuare, şi pe spaţii verzi, unul din tancuri a călcat bordura bazinului de apă al porumbeilor. La un moment dat, în dreptul staţiei de tramvai s-a oprit un tanc, care a fost înconjurat de tineri ce încercau să-l blocheze. Nişte băieţi voiau să bage o rangă sau alte obiecte între şenile. I-am ajutat şi eu, băgând între roţile şenilelor cablul de remorcare al tancului respectiv.

Tancul a fost blocat, dar motorul îi mergea, iar turela se mişca ameninţător în toate direcţiile. Un băiat călărea pe ţeavă. Motorul tancului s-a oprit, iar mulţimea a izbucnit în urale. După asta, un grup de militari ne-a alungat şi a recuperat tancul, care a fost retras" 450.

Ioan Savu a ajuns în Piaţa Operei în jurul orei 15.00. El a surprins un moment semnificativ, sugestiv pentru morfologia mulţimii. „Oamenii erau iritaţi, nu ştiau cum să acţioneze şi asta îi indispunea şi mai mult. Peste 10 – 15 minute, dinspre Piaţa Libertăţii s-a apropiat un grup – venind dinspre Piaţa Alba Iulia – de vreo 30 – 40 de tineri scandând: «Jos Ceauşescu!», «Vrem alegeri libere!». Noi am înaintat pe lângă ei, sperând că în direcţia aceea se întâmplau lucruri mai deosebite. Se întâmplau. Chiar atunci când treceam prin dreptul chioşcului de ziare din Piaţa Libertăţii, cineva îi punea foc, în intersecţia străzilor 9 Mai şi V. Alecsandri, pe linia de tramvai deja ardea o maşină. Am încercat atunci să pătrundem înspre Continental prin străduţa dintre clădirea în care se găseşte Consignaţia şi Biblioteca Judeţeană. N-a fost posibil nici pe aici, la aprozarul din Piaţa Vasile Roaită – flăcări, aşa că înapoi pe K. Marx, apoi prima la stânga pe D. Cantemir" 451.

Gheorghe Curpaş este un revoluţionar foarte entuziast şi unul dintre puţinii care îşi asumă deschis participarea la violenţe şi la acte care puteau justifica reacţia forţelor de ordine. Din păcate, relatarea sa este plină de contradicţii, unele imposibil de lămurit. Am reţinut însă un fragment care surprinde un amănunt important pentru diferenţierea celor două tipuri de participanţi: „Ceea ce ne-a unit – că ne strânsesem mai mult de două mii de oameni, numai că eram împărţiţi pe grupuri şi fiecare spunea ce-i trecea prin cap – a fost apariţia altui grup de tancuri. Dintr-odată am avut un obiectiv al acţiunii; nemulţumirile noastre, revoltele noastre haotice s-au… topit, aşa să scrieţi, s-au topit într-o unică şi mare hotărâre: să nu permitem trecerea tancurilor înspre zona centrală! Din clipa aceea nu mai eram o

adunătură de inşi care nu ştiam ce vrem, ci o formaţiune de luptă. Unii dintre noi au manevrat două firobuze (troleibuze, n.a.) în aşa fel încât au barat accesul spre centru de pe la Liceul de Chimie încolo, alţii au încercat să ridice o baricadă şi pe strada Lidia, la intersecţia acesteia cu Calea Giroculuі, cei mai agili au început să pătrundă printre tancuri şi cu răngi, cu bare metalice produceau, se străduiau să producă avarii cât mai mari, iar, după ce maşinile s-au grupat în faţa barajului, o parte din noi am manevrat alte două firobuze în aşa fel încât am prins tancurile între două linii de netrecut (...) Ne uitam la monştrii ăia şi nu ne trecea prin cap nimic; la un moment dat, am început să ne întrebăm dacă făcuse vreunul dintre noi armata la tancuri, dacă ştia careva din cei de acolo să conducă o asemenea dihanie; nu s-a găsit niciunul" *52. Scena în care este descrisă prezenţa unor indivizi dotaţi cu răngi şi bare metalice, pregătite pentru a bloca mişcările tancurilor, a fost invocată mereu de Armată ca fiind dovada existenţei unor oameni antrenaţi, cunoscători ai tancului printre manifestanţi. Mai trebuie spus că unele mărturii ale revoluţionarilor, pe care le-am citat şi noi, menţionează prezenţa grupurilor de tineri înarmaţi cu astfel de bare încă de dimineaţă, mult înainte de apariţia blindatelor pe străzi, ca şi cum fi S1*111 ca acestea vor apărea mai târziu. Gheorghe Curpaş este cel care arată că manifestanţii nu aveau astfel de cunoştinţe, motiv pentru care după ce grupul înarmat cu răngi şi bare a dispărut, manifestanţii au constatat că nimeni dintre ei nu făcuse armata la tancuri. Atunci, au desfăcut butoaiele cu motorină de pe tancuri şi le-au incendiat. Iarăşi este un act de neprofesionişti, pentru că în tancuri era muniţie brizantă care putea face praf cartierul. Aşadar, întrebarea cine erau acei cunoscători ai tancului şi înarmaţi cu bare de blocaj al roţilor motoare ori rămâne fără răspuns, ori primeşte răspunsul cel mai plauzibil, întărit cu zecile de pagini de dovezi aduse chiar de revoluţionari – indivizii hotărâţi, violenţi şi agili, care sunt identificaţi drept diversionistii revoltei de la Timişoara.

Cristian Bogdan, studentul israelian care a făcut şi fotografii în timpul evenimentelor, a fost martor şi în ziua de 17 decembrie la escaladarea violenţelor. Măruriile lui sunt parcă mai reci, mai obiective, oarecum aşezate cu efortul de luciditate al celui care în mijlocul unui eveniment dramatic are răbdarea să fixeze aparatul la ochi, să caute imaginea cea mai potrivită şi să fotografieze clipa. El a furnizat unele dintre cele mai credibile informaţii. „Primele fotografii le-am făcut de la fereastra camerei mele din cămin. Am surprins pe (strada) Filipescu militari, miliţieni, şase maşini. După aceea am coborât şi am luat-o la fugă spre Piaţa Libertăţii, prin spate, pe strada Ceahlău; lume multă, agitaţie, tinerii spărgeau vitrinele, nu furau nimic, dar spărgeau tot ce vedeau – ţigănuşii aveau alte preocupări!; în Libertăţii: lume multă (aproximativ ora şaisprezece), un tanc, pe el oameni, un demonstrant lovea cu un ciomag prin trapă, mi-am găsit unghiul, clic declanşatorul; numai că în clipa următoare mă trezesc luat de umeri, iar deasupra capului văd o măciucă, cea mai mare măciucă din lume, niciodată nu am văzut una mai mare! «Pentru cine fotografiezi, mă?», mi-a spart omul timpanul cu strigătul lui. Am avut un noroc imens, i-am dat exact replica potrivită: «Pentru tine!». «E, atunci…» şi omul i-a dat pe ceilalţi demonstranţi la o parte, fără să fi acceptat vreo împotrivire din partea celor Pe care-i îndepărta. Aici, în Libertăţii, se auzeau împuşcături, oamenii se linişteau unii pe alţii: «Nu vă temeţi, sunt gloanţe oarbe».

«Aşa e, am fost ofiţer, ştiu ce spun, armata n-a primit muniţie de război», în momentul următor, atenţia ne-a fost acaparată de încercarea a doua tancuri care voiau să intre în piaţă prin strada 9 Mai” 453, în continuare, Cristian Bogdan înregistrează una dintre cele mai controversate scene ale revoltei de la Timişoara. El arată că TAB-ul (Transportor Auto-Blindat, confundat de martorii femei şi de unii bărbaţi neiniţiaţi cu tancul) „se mişca mereu, părea turbat, a şi început să tragă, deci trăgea, dar nu am văzut pe nimeni căzând”. Iar tancul care se deplasa în viteză de

pe strada 9 Mai a fost oprit într-un mod neaşteptat: „… îndrăzneala unui tânărm-a blocat: omul, văzând tancul apropiindu-se, s-a repezit spre el, s-a aruncat asupra lui şi, ţinându-se de ţeava tunului cu mâna stângă, întins pe tanc ca un Christos, cu palma dreaptă încerca să-i acopere vizeta conductorului pentru ca monstrul să se oprească, din lipsă de vizibilitate” 454. Scena este stranie, pentru că a sări pe un tanc sau TAB în mişcare, a şti unde este vizeta conductorului şi a încerca obturarea ei – militari interogaţi în timpul anchetei MApN afirmă că tânărul avea o cârpă cu ulei în mână – este o acţiune specifică vânătorilor de tancuri şi se numeşte „orbirea tancului”. Nu o poate face decât de cineva foarte bine antrenat, care a exersat de multe ori această mişcare pe alte tancuri similare. La fel ca în cazul piloţilor sinucigaşi de la 11 septembrie 2001, numai un naiv poate crede că pentru a ieşi de pe culoarul aerian, pentru a pilota aeronava manual şi pentru a lovi cu precizie cu un avion de pasageri o clădire lată de 60 de metri din mijlocul oraşului au fost suficiente cele câteva ore de antrenament pe un aerodrom cu iarbă şi cele câteva şedinţe de simulator invocate de autorităţile americane!

În sfârşit, martorul nostru surprinde o scenă plină de semnificaţie: „Cei din Piaţa Operei nu prea ştiau ce să facă. Sesizând starea de spirit, un bărbat de vreo 35 de ani, şaten, cu mustaţă, bun orator, s-a urcat pe un parapet al intrării în pasajul subteran din faţa Operei şi a vorbit cam aşa: «Oameni buni, trebuie să facem ceva. Haideţi să facem ceva în mod hotărât, cu un scop bine precizat. Acum suntem mulţi şi ar fi păcat să pierdem ocazia. De exemplu, poate ar fi bine să mergem spre graniţa cu Ungaria. Câţi suntem, vom reuşi, vom trece dincolo şi vom continua lupta cu ei. Ce părere aveţi?». «Nuuu!». S-a auzit din toate piepturile. Mai înainte am precizat că omul mi-a plăcut. Auzind răspunsul, mi s-a părut că i-am surprins pe chip un zâmbet inteligent. Cred că prima lui intervenţie a fost un fel de nadă, el voia de fapt altceva. Ceea ce a şi obţinut apoi imediat. «Atunci, a zis, să luptăm aici!». «Daaa!», l-au aclamat oamenii. «Adică să strigăm lozinci, să ne

mobilizăm, să ne adunăm în fiecare seară, până când vom fi luaţi în seamă de cei de la conducerea judeţului». «Daaa» „455. Scena are şi valoare literară prin surprinderea cu fineţe a diferenţei între omul care ştie ce face, acţionează inteligent, lucid, manipulează cu abilitate exersată, şi masa de manevră redusă la reacţia primitivă „Nuuu!”, „Daaa”, ce caracterizează orice mulţime psihologică de la Constantin Negruzzi („proşti, dar mulţi”) la Silviu Brucan (stupid people). Rămâne la fel de interesantă propunerea de a trece în Ungaria, unde, după cum ştim, era organizat de către serviciile secrete maghiare un „lanţ” uman între Gyula şi Timişoara, care trebuia să fie filmat pe o porţiune de câţiva metri reali pentru a fi prezentat drept kilometric, în Ungaria unde nu se înţelege cum „vom continua lupta de la ei” şi unde se forţa graniţa pentru a permite tranzitul m şi dinspre România fără oprelişti.

Intervenţia acelui individ poate fi interpretată şi ca o testare a situaţiei, ca o evaluare, având în vedere că mişcarea se potolise în Piaţa Operei, dar şi că în oraş se produseseră suficienţe acte spectaculoase, Armata ieşise, se deschisese focul şi în sus, şi în jos, se produseseră suficiente distrugeri ca să transforme Timişoara într-un caz internaţional şi să-l pună pe Nicolae Ceauşescu în situaţia de a nu putea ascunde gravitatea evenimentelor de acolo. De altfel, urmărind cu atenţie ordinele acestuia şi ale Elenei Ceauşescu se vede foarte clar efortul de a ascunde criza, de a izola comunicaţiile oraşului, de a reduce ansamblul corpului revoltat, al mulţimii la „un grup de huligani plătiţi de străini”, de a distruge urmele, inclusiv cadavrele celor omorâţi. Este probabil principalul motiv pentru care Ceauşescu nu a decretat şi nici proclamat starea de necesitate, pentru că asta presupunea anunţarea publică şi, implicit, recunoaşterea existenţei şi gravităţii crizei. El insistă în toate acele prime ore ale zilei de 17 decembrie pe rezolvarea rapidă prin intervenţia în forţă şi fără echivoc a tuturor forţelor de ordine şi a trupelor Armatei şi când constată prudenţa celor doi şefi

de instituţii ale sistemului de apărare, generalul Iulian Vlad şi generalul Vasile Milea, trece pragul Constituţiei, al legii şi anunţă diversionist decretarea stării de necesitate prin telefon, îl minte apoi şi pe Ion Coman şi îl trimite la Timişoara pentru a înlocui, printr-un personaj instituit cu puteri depline, gestul aşteptat şi de factorul politic local, şi de Securitatea locală: să se ducă la Timişoara şi „să se ridice – cum spunea tot el – în faţa muncitorilor pentru a le spune adevărul”. Dacă acceptăm că Ceauşescu avea o inteligenţă nativă şi o mare abilitate politică, atunci trebuie să acceptăm şi faptul că nu s-a dus la Timişoara conştient că ţinta acţiunii este el şi numai el şi că la Timişoara nu este decât diversiunea necesară pentru lovitura principală dată la Bucureşti, în plus de asta, ceea ce îl preocupa cel mai mult în după-amiaza de 17 decembrie 1989 era trădarea, adică ceea ce înţelegea el din rezistenţa opusă conştient de Vlad şi Milea. În acel moment, Ceauşescu avea nevoie de o înscenare, de un act care să-i pună pe cei doi titulari ai posturilor cheie, dar şi pe oamenii Moscovei din CPEx într-o situaţie limită, în faţa unui ordin direct, a unui ordin de execuţie (adică de trecere la acţiune). A fost un risc pentru Ceauşescu, pe muchie de cuţit, dar i-a mers. Spre nenorocirea naţiunii române. Totodată, intrând în zona infracţionaltrăţii, a crimei de stat, el a căutat imediat o justificare a actelor sale şi nişte vinovaţi. De aici, convocarea şi desfăşurarea şedinţei extraordinare a CPEx din 17 decembrie.

Dacă urmărim cu atenţie „harta” mărturiilor depuse de revoluţionari, harta traseelor pe care s-au mişcat sau au fost mişcaţi, ba de forţele de ordine, ba de diversionişti, vom constata o deplasare întortocheată, o intrare pe străzi, revenire, regrupare, împrăştiere, potolire şi din nou explozie, avem şi imaginea unei mulţimi fizice, nu numai psihologice, care nu depăşea după estimările ulterioare 2000 de oameni pentru ziua de 17 decembrie. Ea a migrat în jurul Centrului şi până la urmă s-a concentrat pe spaţiul dintre Catedrală şi Operă, loc cu dimensiune istorică. Ce făcea restul? Timişoara avea aproximativ 300.000 de

locuitori. Ce făceau în timpul evenimentelor din oraş aproximativ 200.000 de cetăţeni maturi? Pentru a răspunde la această întrebare, vom arăta mai întâi că mai exista un grup social în oraş care se manifesta într-un fel. Când au reînceput devastările, în ziua de 17 decembrie, locatarii clădirilor devastate şi incendiate s-au organizat ad-hoc pentru a le apăra. Iată ce povesteşte revoluţionarul Mircea Gaşpar: „Apoi am remarcat alt lucru demn de semnalat. Locatarii din imobilele la parterul cărora există magazine au început să se organizeze în formaţiuni de pază. S-au înarmat cu ciomege, cu răngi, stând în preajma prăvăliilor" 456. Colonelul Ion Deheleanu, şeful Miliţiei judeţului Timiş a spus la un moment dat în proces: „Nu mai conteneau telefoanele cu apelurile cetăţenilor din oraş, care pe bună dreptate ne-au făcut incapabili, că nu suntem în stare să stăpânim o mână de derbedei" 457. Conform unei mărturii din Poliţia actuală a municipiului Timişoara, în acea noapte s-au înregistrat aproximativ 20.000 de apeluri telefonice care cereau – în majoritate femei – lichidarea mai repede a manifestanţilor/manifestaţiilor. Nu putem dimensiona corect acest fenomen, care oricum era limitat de capacitatea unei centrale telefonice de a primi mesaje şi de numărul redus al cetăţenilor care ştiau numerele de telefon ale Miliţiei judeţene. Oricum putem afirma că cetăţenii aflaţi în acea zi la Timişoara se împărţeau involuntar în şase categorii:

1. agenţi străini şi observatori calificaţi ai evenimentelor (de ordinul a 10 – 15 persoane);
2. diversionişti, cetăţeni români antrenaţi în Ungaria, mulţi provenind din alte localităţi decât Timişoara (de ordinul a 30 – 50 de persoane, dar există şi estimări spre 200, greu verosimil, decât dacă luăm în calcul şi persoanele antrenate de ei în acţiuni violente);
3. borfaşi implicaţi în spargeri, furturi, devalizări (fără nicio legătură politică cu manifestanţii, dar în legătură acţională cu aceştia; de ordinul zecilor);
4. cetăţeni ostili incidentelor din oraş care au cerut

protecţia forţelor de ordine, oprirea manifestaţiilor sau care s-au organizat în grupuri de pază a locuinţelor (teoretic potrivnici revoltei; de ordinul câtorva mii);

5. cetăţenii autentic revoltaţi ai Timişoarei, masă de manevră pentru diversionişti, revoluţionarii din 17 decembrie 1989 (aproximativ 2000 de persoane, dar există şi estimări care tind spre 8.000, ceea ce este neverosimil);

6. populaţia Timişoarei, inactivă, probabil timorată, lipsită de iniţiativă (peste 200.000 de oameni).

Nu putem vorbi decât de un nucleu revoltat al Timişoarei în mijlocul unei majorităţi covârşitoare care nu reacţionează. Putem presupune câteva stări sufleteşti, excluzând neutralitatea şi indiferenţa: frica de autorităţi mai puternică decât nemulţumirea pentru condiţiile de trai; comoditatea laşă, după ce au acceptat şi unii au aprobat realegerea lui Nicolae Ceauşescu în fruntea puterii politice; sentimentul dominant de a lăsa pe alţii să facă treaba cea mai urâtă şi periculoasă.

În faţa acestei statistici apare ca relevant un cu totul alt raport între tezele considerate ca decisive ale celor două tabere: dacă actele de violenţă au fost făcute de agenţi străini sau de revoluţionari. Practic, cititorul are acum la dispoziţie posibilitatea să observe că nu mai este important cine au fost autorii violenţelor, cei care au atacat Armata – diversionişti români, străini sau revoluţionari –, ci faptul că aceştia au fost extrem de puţini (aproximativi, 5 %) într-un oraş care nu reacţiona. I se striga acestui oraş timp de zeci de ore: „Laşilor! Veniţi cu noi!”. Şi nu veneau.

Situaţia juridică a Armatei. Comisia senatorială condusă de Sergiu Nicolaescu a stabilit că primii răniţi prin împuşcare au fost din rândurile militarilor: „În jurul orelor 15.00 – 16.30 (17.12.1989) s-au înregistrat doi răniţi militari prin împuşcare. Asupra acestora s-a executat foc de armă automată de persoane neidentificate. Armata trebuia provocată. Cine avea arme automate? Acesta ar fi un exemplu clasic de diversiune făcută de agenţi provocatori. Nu există însă posibilitatea verificării acestei informaţii venite numai din partea Armatei” 458. Afirmaţia

se sprijină pe un raport al UM 01108 în care nu se dădeau alte amănunte: „Asupra a doi militari de la o altă unitate s-a tras cu arme de foc, aceştia fiind răniţi” 459. Autorii tratatului despre implicarea Armatei în revoluţie vin apoi cu un citat din relatarea locotenent-colonelului Vasile Gioară: „Prima victimă a fost un soldat (se confirmă afirmaţiile medicilor de la Spitalul Judeţean, nă.). Era 17.12.1989, ora 16.00. Veneam cu subunitatea dinspre Comitetul Judeţean de Partid. Magazinul Bega fusese spart. Pentru protecţia sa şi a sediilor unor instituţii, militarii făcuseră un cordon între CEC, spatele magazinului, Bancă, Poşta Mare. Piaţa Libertăţii era ticsită de demonstranţi. Cordonul de militari se oprise fiindcă nu putea să-i mai împingă. Atunci au izbucnit incendiile. Ardeau: depozitul de echipament pentru rezervişti de la Comenduirea garnizoanei, maşina colonelului Predonescu, chioşcul de ziare din piaţă”. Aşa cum este relatarea ea introduce o oarecare contradicţie cu teza MApN, deoarece sugerează mai degrabă că manifestanţii au fost împinşi în Piaţa Libertăţii, unde se aflau unităţile militare, de un cordon de militari. Subunitatea locotenent-colonelului Gioară n-a mai putut înainta, deoarece între aceasta şi unitatea militară se afla mulţimea strânsă de cordonul militar, în acest caz, ideea vehiculată mulţi ani, că manifestanţii s-au îndreptat spre unităţile militare pentru a le ataca, îşi pierde substanţa. Probabil că atacul s-a produs între grupul presat de cordon şi perimetrul unităţii militare. Cei din margine au incendiat clădirile menţionate, ceea ce reprezintă un act reprimabil, dar nu putem afirma că au ajuns acolo cu acel scop. Mai este adevărat că santinelele au în consemn şi paza şi apărarea perimetrului, care nu se reduce la spaţiul interior al cazărmii, ci se extinde şi asupra unui spaţiu de protecţie în care poate intra de exemplu şi parcarea, trotuarul de lângă zid, o cantină militară etc. Mai departe, locotenent-colonelul Vasile Gioară relatează: „Înainte de primul foc am observat înapoia maşinilor din capătul străzii, pe care este Agenţia CEC, un miliţian de la circulaţie. Manifestanţii l-au

înconjurat, în clipa când a fost capturat, din mulţime s-a tras asupra soldaţilor întreg încărcătorul unui pistol. Primul glonţ l-a lovit pe soldatul Adrian Zaharia" 460. Incidentul este deosebit de grav, dar nu prin consecinţele sale imediate (rănirea soldatului), ci prin faptul că focul a fost deschis din mulţime. Un infractor izolat, care intră în posesia unei arme şi trage, putea fi şi era obligatoriu să fie identificat, somat şi împuşcat dacă nu lasă imediat arma jos. Dar un trăgător cu arma de foc din mulţime este, dincolo de actul său de laşitate, şi autorul implicării mulţimii în actul infracţional. Un foc venit din mulţime permite deschiderea focului spre mulţime. Mai întâi se somează, apoi se execută foc în plan vertical, după care se execută foc la picioare, în realitate, consecinţele focului la picioare în astfel de situaţii nu pot fi controlate dinainte. Deschiderea focului din mulţime aruncă acea mulţime într-o altă situaţie juridică, ofensivă şi cu grad foarte mare de periculozitate, accelerată şi de faptul că militarii nu cunosc câte arme se află în mulţime. Mai ales dacă este vorba de militari ai Armatei care, aşa cum am arătat, nu au la dispoziţie mijloace specifice de identificare, focul executat asupra lor este foc inamic la care se ripostează cu armamentul peste tot în lume. Nu este pe de-a-ntregul firesc, dar este realitatea unei lumi care poartă războaie de vreo 7 – 10.000 de ani. Este suficient să privim ştirile primite din Irak după încetarea ostilităţilor sau să analizăm simplu represaliile armatei israeliene în Cisiordania sau Gaza după un atac terorist în Ierusalim. Conducerea Securităţii afirmă că primele focuri au avut un caracter diversionist, fiind executate de agenţi străini, cu misiunea de a produce victime şi de a provoca militarii la ripostă.

Un alt martor al Armatei, colonelul Nicolae Predonescu, descrie scena atacării „cu bâte, sticle incendiare, pietre şi alte obiecte contondente" a unităţii militare, cu o privire din interior: „Cele două santinele de la comandament au fost retrase în incintă şi au fost dispuse, sus, pe balcon pentru a nu fi atacate. Către ora 16.30 au fost atacate violent comandamentul diviziei şi

restaurantul militar, au fost incendiate sala de sport (de la comenduire), restaurantul militar, autoturismul personal 2-TM-455, flăcările cuprinzând brazii din faţa comandamentului şi ajungând la etajull, la camera ofiţerului de serviciu, unde era dispusă aparatura IAU, camera în care erau păstrate hărţile şi arhiva. Când militarii din postul de santinelă, dispuşi în balcon, au fost loviţi cu pietre şi sticle, au executat foc de avertisment în sus. Personal le-am dat acest ordin să nu tragă în populaţie, alături de mine fiind mai mulţi ofiţeri şi salariaţi civili care m-au auzit" 461. Conform acestei relatări, dar şi pe baza cercetării judecătoreşti, rezultă că focul deschis în Piaţa Libertăţii a fost legitim. Nenorocirea este că după somaţie şi focul tras în aer exista dreptul legal de a executa foc spre mulţime, la picioare. Trebuie însă repetat că focul la picioare este numai o improvizaţie legislativă, valabilă însă peste tot în lume, deoarece efectele sale directe, precum şi prin ricoşarea gloanţelor nu pot fi controlate. Doar în Statele Unite focul se poate executa direct şi, recent, posturile de televiziune au prezentat un astfel de caz în care un ofiţer de poliţie a tras foc de armă direct, în piept, de la doi metri într-o persoană care refuza să ridice braţele, în Piaţa Libertăţii focul la picioare ar fi fost şi mai periculos, deoarece, aşa cum arată comandantul lor, tragerea se făcea în unghi descendent, de la un balcon. Acelaşi lucru este valabil şi la fel de anormal în cazul ordinului ministrului Apărării privind focul executat la picioare de pe tanc, din poziţia desant. Nu avem informaţii că atunci a fost executat foc în mulţime, dar între orele 17.00 şi 17.30 familia Bărbat (soţ, soţie şi fiică) a fost atacată cu foc. Vasile Bărbat povesteşte: „Eu împreună cu soţia şi fiica am ajuns în faţa comenduirii garnizoanei, pe trotuar, în dreptul actualei plăci comemorative. Atunci militarii de pe strada Alba Iulia au tras foc de avertisment vertical în direcţia Pieţei Operei, în secundele imediat următoare din direcţia restaurantului militar s-a tras o rafală asupra noastră. Soţia a fost omorâtă de două gloanţe trase în cap şi Piept, eu am fost nimerit în

abdomen, iar fiica, rănită uşor la mână" 462. Cazul este important pentru a înţelege câteva tipuri de evenimente petrecute în acele zile la Timişoara, legate toate de deschiderea focului. Este clar că, odată cu ordinul pentru alarma de lupta venit de la Milea, ofiţerii au transmis ordinul la trupă, în prima fază a incidentelor din Piaţa Libertăţii nu există îndoieli asupra legitimităţii focului în plan vertical, reamintind celor care au mai evocat episodul deschiderii focului pentru prima oară în oraş şi care tind să minimalizeze importanţa obiectivelor incendiate (un restaurant, o maşină), că restaurantul, parcarea, celelalte clădiri descrise de colonelul Predonescu, precum şi trotuarul făceau parte din perimetrul unităţii şi din consemnul militarilor de gardă. Tocmai aceste amănunte ale consemnului obligă santinelele să someze, prin regulament, pentru a atrage atenţia că s-a intrat într-o zonă apărată prin consemn, în rest, pentru oricine este clar că dincolo de zidul unei unităţi militare este o zonă protejată. Oamenii obişnuiţi de regulă nu ştiu însă că există o zonă din jurul unui obiectiv militar, în afara zidului, care este supusă aceloraşi reguli de apărare. Santinela nu poate sta la discuţii, să explice diferitelor persoane care trec pe acolo ce este perimetrul, de aceea la somaţie şi mai ales la executarea focului în plan vertical trebuie să părăseşti urgent zona, altfel te expui focului direct. Totodată, în această zonă se amplasau de regulă indicatoare care limitau circulaţia, dreptul de fotografiere, parcarea autovehiculelor etc. Aşa cum este descris, focul tras asupra familiei Bărbat nu face parte din această categorie, chiar dacă cele trei persoane se aflau pe trotuarul comenduirii. Una din persoane era copil (aproximativ 12 ani), în Piaţa Libertăţii nu mai erau manifestanţi. Focul tras în aceste condiţii a fost ilegal şi probabil că a aparţinut unui militar neinstruit sau unui militar aflat într-o stare de tensiune care i-a afectat discernământul. A fost un foc izolat, automat, complet atipic focului din ordin sau de formaţiune militară. Ofiţerul cercetat în acest caz, un căpitan de CI, nu putea fi acuzat

decât dacă se dovedea că gloanţele găsite în victime au pornit din arma lui. Oricum, prin funcţie şi grad, este clar că nu i-a dat nimeni ordin să tragă astfel şi totodată exclude posibilitatea ca focul să fi aparţinut unui soldat, deoarece un căpitan de CI nu putea da ordin de deschidere a focului unor militari aflaţi sub comanda ofiţerilor subunităţilor de linie din unitate. În apropierea aceleiaşi zone se produce şi un alt incident, descris de Antoanela Todor: „Apropiindu-ne din nou de Piaţa Libertăţii, am văzut fum. Ne-am grăbit, ca să vedem ce se întâmpla. Ajunsesem la intersecţia străzilor Ungureanu şi Ceahlău, nu eram singurii de acolo, la doar câţiva metri se găsea un grup de vreo cinci tineri. şi deodată, de nu ştiu unde, s-a auzit o împuşcătură. Eram cu el de braţ (cu miroslav Todorov, logodnic, n.a.). De fapt, nici nu sunt sigură că am auzit ceva, numai că, la un moment dat, Miroslav a căzut” 463. Cea mai plauzibilă cauză a acestui omor este un ricoşeu, poate chiar de la rafala trasă împotriva soţilor Bărbat. Conducerea DSS afirmă că la deschiderea focului în Timişoara, ofiţerii de Securitate de acolo au raportat că trage Armata, dar şi că se execută foc de diversiune. Ei au presupus că sunt diversionişti străini, dar n-au putut proba. Armata, de asemenea, a afirmat în mai multe documente oficiale, iar instanţele le-au preluat ca atare, că au existat şi alte surse ale focului, insinuând că au aparţinut Securităţii. Insinuarea a fost demontată de cercetările Procuraturii. Nu avem însă voie să excludem posibilitatea existenţei focului diversionist (direct, izolat şi ţintit), sub acoperirea deschiderii focului de către Armată şi beneficiind de situaţia specială a lucrătorilor Securităţii de la Timişoara, retraşi din dispozitive şi obligaţi să lucreze numai cu reţelele, din birouri. Alte cazuri, cum este cel în care a fost rănit Traian Orban, sunt ceva mai clare: din clădirea Garnizoanei, aflată pe o latură a Pieţei Libertăţii, au ieşit doi militari şi doi civili înarmaţi cu pistoale automate şi au executat foc asupra mulţimii, apoi s-au retras în clădire.

La 15 ani de la evenimente, problema folosirii focului

cu muniţie de război de către Armată la Timişoara nu este dacă Armata a tras sau nu, ci în ce condiţii a tras. Aici trebuie să se concentreze analiza noastră, folosind acelaşi mecanism al deducţiei. Statul Major General al Armatei române a prezentat un punct de vedere asupra acestui aspect, „în executarea hotărârilor instituţiilor supreme ale statului, a ordinelor comandantului suprem de a interveni în vederea restabilirii şi menţinerii ordinii publice şi pentru apărarea ordinii de drept, marile unităţi, unităţile şi formaţiunile militare au avut de executat misiuni care se circumscriu următoarelor tipuri principale: paza şi apărarea obiectivelor militare (unităţi militare, depozite de armament, muniţie, materiale explozive, carburanţi-lubrifianţi, tehnică sau materiale militare, aerodromuri, instalaţii tehnice ce prezintă importanţă militară etc.); paza şi apărarea unor obiective economice, politico-administrative sau social-culturale cum ar fi: unităţi economice, lucrări de artă (poduri, tunele), sedii ale autorităţilor publice locale, televiziunea, radioul, poşta, magazine, hoteluri etc.; blocarea căilor de acces către diferite obiective de interes militar, politico-administrativ; sprijinirea forţelor Ministerului de Interne pentru menţinerea ordinii publice, descurajarea acţiunilor violente în scopul protejării obiectivelor pe care le aveau de păzit şi apărat, pentru limitarea distrugerilor de bunuri materiale etc.; controlul circulaţiei pe unele căi de comunicaţii importante; acţiuni pentru protecţia efectivelor şi tehnici proprii”. 464 Această listă de misiuni acoperă toate situaţiile în care s-au aflat militarii Armatei în decembrie 1989 la Timişoara, dar asta nu înseamnă că vreo lege le definea undeva în acest fel. Există mari îndoieli că în misiunile de luptă ale Armatei se găsea pe undeva apărarea magazinelor sau a hotelurilor, blocarea căilor de acces către obiective politico-administrative, la care se adaugă şi aspectul cam meschin că armata ar fi apărat sedii administrative (de stat) şi nu sedii politice (ale partidului), prevalându-se de realitatea că ambele se aflau în aceeaşi clădire. Nu cred că în misiunile de apărare date

de partidul comunist Armatei se afla şi Catedrala.

Problema Armatei a fost că se afla în totalitate sub control politic nedemocratic, totalitar, că ministrul ei a fost înşelat, indus în eroare de şeful statului şi că era obligata prin lege să execute ordinele acestuia fără posibilitatea de a verifica legalitatea ordinelor sau de a reacţiona decât printr-un puci, adică printr-o lovitură de stat militară, în a doua şi a treia fază a revoluţiei (revolta de la Timişoara şi prima zi a revoltei de la Bucureşti) acest lucru nu a fost posibil. Ea presupunea un puci dat de Milea şi adjuncţii săi în ziua de 17 decembrie. Nu au fost în stare. Organizaţiile revoluţionare au această tentaţie de a izola evenimentele din Timişoara, pentru a putea indica fără echivoc un vinovat al represiunii, dar izolarea evenimentelor din oraşul lor este o prăpastie adâncă, fiindcă la Timişoara a fost o revoltă populară abia în 20 decembrie, un segment al revoluţiei începute la Iaşi şi continuate la Bucureşti. Scoaterea revoltei de la Timişoara din contextul general al revoluţiei şi al subversiunii este imposibilă din punct de vedere istoriografie şi neproductivă din punct de vedere al adevărului. Armata care a tras la Timişoara, ca instituţie, este aceeaşi care l-a îndepărtat pe Ceauşescu la Bucureşti şi a adus succesul revoluţiei, finalizând atât tentativa de revoltă de la Iaşi, cât şi revolta de la Timişoara. Acesta este şi motivul pentru care, din punct de vedere istoric, revoluţia a avut o desfăşurare etapizată şi nu va putea fi scrisă vreodată altfel: tentativa de revoltă de la Iaşi a fost continuată prin planul subversiunii străine cu revolta de la Timişoara, apoi cu revolta din Bucureşti şi cu puciul din dimineaţa de 22 decembrie 1989.

Uzul de armă. Suntem deja lămuriţi cu o imagine de ansamblu asupra deschiderii şi folosirii focului cu muniţie de război la Timişoara. A tras Armata, sub acoperirea căreia probabil că s-a executat şi foc diversionist, şi foc necontrolat. Cum autorii focului diversionist nu au putut fi identificaţi, deşi prezenţa lor este acceptată de toţi factorii instituţionali, precum şi de mărturiile revoluţionarilor, nu putem analiza decât condiţiile în care Armata a pus în

aplicare dreptul la uzul de armă. Cum am văzut, ordinele politice erau ilegale, atât cele date de Ceauşescu cât şi cele ale factorului politic local. La aceasta se adăuga şi aspectul particular al situaţiei că nu exista o legislaţie specifică pentru folosirea Armatei în tulburări ale ordinii interne, deşi Armata era scoasă din cazărmi şi cu alte ocazii: cutremure, inundaţii, deszăpeziri, îndepărtarea consecinţelor unor catastrofe locale (alunecări de teren, accidente feroviare, prăbuşiri de clădiri), situaţii în care se ieşea şi cu tehnică de luptă, dar fără muniţie. Aşadar, diferenţa ar fi dată de prezenţa muniţiei de război în dotarea trupelor şi tehnicii militare scoase pe străzi în Timişoara şi Bucureşti, dar şi de inexistenţa unui document oficial care să descrie natura şi dimensiunea folosirii Armatei, înarmarea cu muniţie de război poate fi justificată de natura evenimentelor şi în primul rând de prezenţa actelor de violenţă. Este, de asemenea, adevărat că existaseră câteva incidente care justificau folosirea armamentului (tentativa de capturare a drapelului, deschiderea focului de pistolet din mulţime, incendierea unor clădiri din perimetrul unităţii militare), dar valoarea şi dimensiunea acestor incidente este incompatibilă cu înarmarea tancurilor cu obuze (lovituri), a căror eficienţă este dată de distrugerea unor clădiri fortificate ale inamicului, a blindatelor adverse sau a infanteriei duşmane înarmate. Numeroasele capcane în care au intrat revoluţionarii şi ziariştii după decembrie 1989 au dus la proiectarea unei imagini deformate asupra realităţii juridice, indicându-se sau acuzându-se direct şi nediferenţiat Armata şi Securitatea, ca instituţii criminale. Refuzând să se adreseze legislaţiei româneşti şi internaţionale a vremii, revoluţionarii şi ziariştii au apelat la principiile drepturilor fundamentale ale omului, iar unii ceva mai lucizi, la Convenţia pentru apărarea drepturilor omului, citând-o însă incomplet (iar în unele cazuri eronat).

Trebuie spus de la început că România comunistă nu ratificase această Convenţie, ceea ce nu înseamnă că nu putea fi judecată ca stat după această lege internaţională.

Problema însă nu este aderarea României comuniste la ea, ci faptul că în realitate aceasta nu îi poate ajuta pe revoluţionari şi ziarişti să găsească un temei legal pentru o acuzaţie criminală la adresa forţelor de ordine de la Timişoara şi Bucureşti. Denumirea corectă a acestui act internaţional este Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, amendată prin Protocoalele nr. 3, 5 şi 8 şi completată prin Protocolul nr. 2, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 şi revizuită în anii 1970 (Protocolul nr. 3) şi 1971 (Protocolul nr. 5). Protocolul nr. 8 a intrat în vigoare la l ianuarie 1990 şi nu este luat aici în discuţie. La Titlul I al Convenţiei, unde este pus în discuţie raportul între dreptul la viaţă şi moarte, Articolul 2 este total defavorabil revoluţionarilor:

Titlul I ARTICOLUL 2

1. Dreptul la viaţă al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decât în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal în cazul în care infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege.

2. Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forţă:

a. pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenţei ilegale; b. pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deţinute:

c. pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecţie.

Aşadar, pentru a iniţia analiza asupra legitimităţii deschiderii focului, este clar că folosirea de către revoluţionari şi ziarişti a apelului la Convenţia pentru apărarea drepturilor omului cu scopul de a demonstra natura criminală a deschiderii focului şi provocării de victime la Timişoara a fost voit sau involuntar diversionistă. Convenţia spune în realitate invers. De altfel, ar fi foarte greu de justificat deschiderea focului de către armata britanică în Irlanda de Nord, a armatei franceze în

Corsica, a armatei italiene în Sicilia (împotriva unor grupări mafiote), a armatei americane în tulburările de la Los Angeles din 1992. Rămâne, aşadar, să „coborâm" la legislaţia românească. Uzul de armă era reglementat prin Decretul Consiliului de Statur. 367/18 octombrie 1971, modificat prin Decretul nr. 18/20 ianuarie 1986 (referire la armele de tir şi de recuzită) şi prin Decretul nr. 170/15 iulie 1989 (referire la infractorii de frontieră). Prevederile asupra uzului de armă, care ne interesează pe noi, nu au fost modificate. Să le enunţăm, subliniind anumite aspecte importante pentru analiza noastră, iar pentru uşurarea analizei vom interveni cu comentariul după fiecare alineat:

CAPITOLUL Uzul de armă

Art. 36. Persoanele care sunt dotate cu arme de foc pot face uz de armă, pentru îndeplinirea sarcinilor de serviciu sau a misiunilor militare, numai dacă este absolut necesar şi dacă folosirea altor mijloace de împiedicare sau constrângere nu este posibilă (focul a fost deschis la Timişoara după ce au fost epuizate toate formele de împotrivire la atacul mulţimii şi nu s-a tras în masă, ci în situaţii izolate, n.a.) în următoarele situaţii:

a) împotriva acelora care atacă prin surprindere pe cei aflaţi în serviciul de gardă, escortă, pază sau securitate, precum şi împotriva acelora care, prin actul săvârşit/m/j surprindere, pun în pericol grav obiectivul păzit (atacarea unităţilor militare din Timişoara, a tehnicii de luptă sau a cordoanelor militare nu poate fi încadrată la surprindere, atacatorii fiind vizibili şi zgomotoşi, constituiţi în grupuri identificabile ca atare, n.a.); b) împotriva persoanelor care pătrund sau ies, în mod ilegal, în sau din perimetrele ori zonele păzite, stabilite în consemn (cazul Piaţa Libertăţii, unde militarii sunt acoperiţi de lege, cu amendamentul că uciderea doamnei Bărbat nu intră în această categorie, n.a.); c) pentru imobilizarea sau reţinerea infractorilor care ripostează sau încearcă să riposteze cu arma sau cu orice alte obiecte care pot pune în pericol viaţa ori integritatea corporală;

(Este alineatul care acoperă cu legitimitate marea

majoritate a cazurilor de deschidere a focului, datorită faptului că manifestanţilor li se atribuie calitatea de infractori, adică de persoane care prin acţiune sau comportament încalcă legile ţării. Am arătat că, dacă manifestaţia era doar anticeauşistă, ea era constituţională, iar dacă era anticomunistă, era ilegală şi atât timp cât revoluţionarii şi Procuratura vor continua să afirme că revolta a fost anticomunistă şi că Armata, Miliţia şi Securitatea au apărat atunci regimul comunist, şi nu statul, focul deschis la Timişoara, ca şi la Bucureşti, în temeiul aliniatului e, a fost legitim. Mai mult decât atât, solidaritatea de timp «loc între manifestanţii non violenţi şi cei violenţi împiedică diferenţierea, mai ales în cazul opozabilităţii cu Armata. Aici există o singură diferenţiere, dar majoră, şi anume cea dintre manifestanţii de la Timişoara şi cei de la Bucureşti, unde nu au existat acte de violenţă, devastări şi atacări ale forţelor de ordine, ci doar baricade şi cazuri izolate de agresiune! Acest aliniat e era de o subtilitate macabră, am putea spune, deşi el apare şi în legislaţia ţârilor civilizate, deoarece pornea de la verbul a riposta, de către infractori, ceea ce presupune reacţia infractorilor la o intervenţie preliminară a forţelor de ordine, şi foloseşte formula orice alte obiecte când se referă la mijloacele agresiunii infractorilor. Cu alte cuvinte, aruncarea de pietre, sticle sau cocteiluri Molotov, folosirea de răngi, pari etc. care puteau pune în pericol integritatea corporală a oricărui militar permitea uzul de armă, n.a.); d) pentru a împiedica fuga de sub escortă sau evadarea celor aflaţi în stare legală de reţinere sau de deţinere (nu este cazul, n.a.); e) pentru imobilizarea infractorilor care, după comiterea unor infracţiuni grave, încearcă să fugă, iar rămânerea lor în stare de libertate ar crea un pericol deosebit de grav (este iarăşi un aliniat care ajută forţele de ordine, deoarece riposta acestora era urmată de reţineri de persoane – nu a fost o represiune cu scopul de a ucide pentru a elimina fizic inamicul –, iar violenţele făcute de manifestanţi justificau deschiderea focului pentru a le opri şi, în măsura în care acestea continuau şi după

deschiderea focului, continua şi uzul de armă. Ideea era că infractorii, continuând violenţele, trebuie opriţi inclusiv cu arme de foc până la imobilizarea lor astfel încât rămânerea lor în libertate să nu permită crearea unui pericol deosebit de grav, n.a.).

Articolul 37 din acelaşi Decret arăta că uzul de armă avea şi nişte reguli, în primul rând cele legate de somaţie. Somaţia legală însemna cuvântul „Stai!”, apoi „Stai că trag” şi după aceea foc de aurmă în sus. Aliniatul 3 al articolului 37 mai permitea şi uzul de aurmă fără somaţie „dacă lipseşte timpul necesar pentru aceasta”. Armata a afirmat în permanenţă că a respectat legea, acceptând doar existenţa unor situaţii izolate care nu pot fi judecate decât ca acte individuale, nu erori din ordin. Presa a insistat să nu o creadă, însă principalele mărturii asupra comportamentului Armatei provin tocmai de la revoluţionari:

Radu Bărzeanu: „… Militarii, folosind o portavoce, ne avertizau mereu că vor trage, dacă ne apropiem (…) Dinspre Centru a apărut o maşină militară, s-a deschis focul – a fost numai de avertizare, nu am văzut pe nimeni căzând”.

Corneliu Pop: „Ei însă mă avertizau mereu, strigau să nu înaintez, că vor trage”.

Gheorghe Curpaş: „… Au aruncat cu petarde, apoi au tras, nu în noi, trebuie să precizez, au tras în sus, în pereţi, numai că acolo, la intersecţia străzii Albac cu Calea Girocului, a murit un om, poate dintr-un glonţ ricoşat, poate dintr-unul tras direct, nu ştiu, oricum omul a murit pe loc, o întâmplare stupidă, el nu era demonstrant, ieşise să-şi cheme copiii, auzise strigătele noastre şi împuşcăturile, şi coborâse cu gândul să-i pună la adăpost pe cei mici…”

Ecaterina Grecu: „A debarcat toată lumea, oamenii i-au întâmpinat cu lozinci pacifiste, ofiţerii au încercat să se facă auziţi, în cele din urmă au tras focuri de avertizare” 465.

Marius Mioc, un revoluţionar din noaptea de 16

decembrie, a avut inspiraţia să obţină şi opinia unui caporal din rândul forţelor militare:

Marian Nicu: „La intrare în Timişoara a fost oprită coloana de maşini, iar domnul căpitan Căşeriu, care era şi şeful coloanei, ne-a explicat că ne deplasăm la Timişoara, deoarece grupuri de huligani, de bandiţi au atacat magazine distrugându-le (lipseşte următorul verb! n.a.) … persoanele civile care nu li se alăturau la săvârşirea acestor fapte. Ni s-a ordonat să acţionăm conform regulamentului, să somăm «Stai!», după aceea «Stai că trag!» şi dacă nici la această somaţie nu se supune să tragem foc de avertisment în sus. Dacă nici în acest caz nu se supun somaţiei să tragem la picioare, să evităm pe cât posibil să tragem în plin” 466.

Toată această construcţie juridică ar fi perfectă dacă ordinul iniţial, care instituia starea de necesitate, ar fi fost legal. Cum ordinul lui Nicolae Ceauşescu a fost ilegal şi prin consecinţă şi cel al ministrului Milea, întrebarea nu mai este cum a tras Armata, ci cum a ajuns în situaţia să tragă? Putem doar să luăm în calcul faptul evident că militarii, de la conducerea Ministerului Apărării în jos, nu aveau cum să cunoască şi să blocheze ilegalitatea ordinului. Erau obligaţi să-l execute. Prin urmare, vinovăţia pentru executarea unui ordin ilegal urmează un traseu identificabil: Nicolae Ceauşescu (pentru darea ordinului), Ion Coman, generalul Vasile Milea, generalul Ştefan Guşă (cu menţiunea că ordinul de foc era deja dat), generalul Victor Stănculescu (cu menţiunea că a căutat în permanenţă să nu fie implicat). Toţi ceilalţi ofiţeri inculpaţi sau nu prin Justiţie nu aveau ce căuta în procesele de după 1989, la fel ca şi conducătorii şi ofiţerii Securităţii, decât dacă ar fi săvârşit fapte individuale în afara legii.

Reamintim că secvenţa pe care o analizăm aici este deschiderea focului din după-amiaza de 17 decembrie 1989, în jurul orei 17.00. Ea a fost posibilă deoarece, ca urmare a înşelătoriei lui Nicolae Ceauşescu, ministrul Apărării a dat un ordin ilegal care a permis prezenţa trupei şi a tehnicii de luptă în stradă, înarmată cu muniţie de

război şi cu dreptul de a trage. Ies din cauză toate situaţiile în care manifestanţii au atacat unităţi militare, opere de artă (poduri, tuneluri) sau alte obiective care se aflau în paza legală a Armatei şi sub consemn, în toate aceste situaţii nu era nevoie de instituirea stării de necesitate; erau suficiente prevederile legilor în vigoare privind uzul de armă. Însă, acest temei legal se aplică exclusiv forţelor de ordine, care puteau fi trimise în misiunea de restabilire a ordinii publice de către autoritatea politică locală (primul-secretar şi şef al Consiliului judeţean al apărării) şi nu se aplică forţelor Ministerului Apărării Naţionale, care nu puţeau fi trimise în stradă decât Prin ordin al ministrului Apărării. Repetăm, tocmai pentru importanţa lui, acest ordin a fost forţat de Nicolae Ceauşescu printr-o minciună, inducându-l în eroare pe Milea. Credinţa noastră este că Ceauşescu a făcut acest lucru în mod deliberat, ştiind că ordinul este ilegal. Fie în mod mecanic, fie din necunoaştere, toţi generalii implicaţi în represiunea de la Timişoara invocau atunci existenţa stării de necesitate, pentru că acesta era temeiul ordinului dat de Milea, iar astăzi Armata îl invocă oficial şi fără echivoc. Dar nu are dreptate. Argumentul real este altul: nu a cunoscut şi nici nu avea cum să cunoască sau să blocheze ilegalitatea ordinului lui Ceauşescu, Aceasta este marea dramă a Armatei române.

Mai există o problemă a deschiderii focului la Timişoara. Analiştii, ziariştii, revoluţionarii şi, mai grav, magistraţii au scăpat din vedere un aspect la fel de important al revoltei de la Timişoara responsabilitatea mulţimii. Pare ciudat şi neverosimil, dar într-o situaţie ca aceea din ziua, seara şi noaptea de 17 decembrie 1989 mulţimea – sau gruparea revoluţionară, cum vrem s-o numim – avea şi ea o responsabilitate menţionată în jurisdicţia internaţională. Astfel, este interzisă amplasarea copiilor şi femeilor în faţa unei demonstraţii, faptă confirmată de mărturiile revoluţionarilor prezentate şi în această lucrare, motiv pentru care persoanele care instigă sau fac astfel de fapte sunt pasibile de trimitere în

judecată pentru expunerea unor minori la pericolul vătămării grave sau al morţii, iar în Israel, Statele Unite, Marea Britanie, de exemplu, sunt condamnaţi pentru tentativă de omor. Această soluţie a provenit tot din cazuistica britanică, aşa cum a arătat specialistul român în drept umanitar şi drept al conflictelor armate, doctor Ionel Cloşcă: „În unele state, cum este Anglia, este stipulat şi dreptul armatei de a interveni pentru asigurarea ordinii publice. Amintesc acum cazul unei intervenţii de stradă în care un copil a murit în urma unei lovituri în zona capului, cu un glonte de cauciuc, ordinul fiind acela de a se trage la picioare, iar înălţimea copilului reprezentând un factor foarte obiectiv. Forţele de ordine au fost absolvite de vină”
467. Mai sunt câteva cazuri în care militarii au fost atacaţi cu violenţă – cum este incidentul conducătorului de tanc ieşit prin turelă pentru a potoli mulţimea şi a fost lovit cu muchia unui topor în cap sau cel al ambuscadei cu troleibuze –, cazuri care se înscriu în categoria perfidiei, interzisă de legislaţia internaţională. De asemenea, o mulţim6 care manifestă, chiar şi ilegal, nu trebuie să permită prezenţa în rândurile sale a unor persoane înarmate şi cu atât mai mult să accepte ca acestea să execute foc spre forţele de ordine, deoarece această legitimează focul de ripostă, iar focul de ripostă al Armatei nu alege, încă o dată este de subliniat că o mulţime nu se poate declara drept un corp revoluţionar distinct, nu poate pretinde să fie tratată de forţele de ordine şi de Justiţie drept un monobloc uman fără responsabilitate, care nu-şi asumă infracţiunile atunci când se manifestă violent, iar când se trage asupra ei să se identifice numai prin victimele sale. Din mărturiile mai cunoscute, una singură demonstrează înţelegerea acestui fenomen: „Ştim bine însemnătatea excepţională pentru mersul ulterior al revoluţiei, al atacului, al ocupării şi al devastării clădirii Consiliului Judeţean din Timişoara: aceasta a provocat reacţia violentă a dictatorului, ordinul de a se trage în mase (dat duminică, 17 decembrie, la ora 17.00). De acum evenimentele au pornit pe calea cea fără de întoarcere”

468. Problema este că, într-o teză care se sprijină pe ideea „care pe care”, învingătorul decide soarta învinşilor şi povestea evenimentului. Asta nu înseamnă că au şi dreptate sau că, din punct de vedere istoric, nu pot fi supuşi analizei critice. Revoluţionarii din Timişoara trebuie să fie convinşi că fără partea de violenţă – distrugeri, devastări, incendieri – care de fapt nu a fost justificată de nimic şi care nu s-a întâmplat la Bucureşti, de exemplu, revolta lor era curată şi poate n-ar fi produs atâtea victime umane. Au existat nenumărate situaţii în care autorităţile şi populaţia revoltată a Timişoarei s-au aflat faţă în faţă şi au parlamentat, nenumărate încercări ale activiştilor de la partid sau de la Primărie, precum şi a ofiţerilor de a bloca atacurile violente, devastările, incendierile. Atunci, în 17 decembrie dimineaţa, să fi ieşit muncitorii şi cu totul alta era faţa revoluţiei române.

Încă o dată despre starea de necesitate. Insistăm pe acest aspect, deoarece judecarea proceselor revoluţiei, fiind puternic politizată, lipsită de informaţii autentice despre evenimente, presată de mass-media şi de factorul politic, lipsită de probele esenţiale ale uzului de armă (gloanţele), administrată în unele situaţii cu mediocritate, a permis trimiterea în puşcărie a unor oameni nevinovaţi, lăsarea în libertate a unor vinovaţi, condamnarea Armatei ca instituţie (una din aberaţiile Justiţiei române), transformarea unor persoane în revoluţionari (beneficiari ai unor drepturi materiale şi băneşti), fără niciun temei juridic real.

Pentru a nu greşi, având în vedere că autorul acestui volum nu este specialist în drept, am apelat la profesionişti, la personalităţi ale Magistraturii, ale Curţii Constituţionale şi ale Consiliului Legislativ al României democratice. Răspunsul acestor specialişti, cărora încă le este teamă să emită public opinia lor, a fost formulat astfel: „Decretul prezidenţial pentru instituirea stării de necesitate nu a fost emis pe data de 17.12.1989 şi nici ulterior (până. În 20 decembrie 1989, n.a.). Pornind de la aspectele legistice formale pe care le îmbracă decretul

prezidenţial de instituire a stării de necesitate, se ajunge cu uşurinţă la ideea că aceasta nu cuprinde şi prevederi referitoare la căile, mijloacele tehnice sau de altă natură prin care sunt puse în operă măsurile de restricţionare a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţeanului, în consecinţă, trebuie apelat la regimul armelor de foc (implicit al folosirii acestora) care este reglementat actualmente de Legea nr. 17/1996, iar în perioada critică evocată de dumneavoastră de Decretul nr. 367/1971". Rămâne în afara legii, aşadar, ordinul de scoatere a trupelor MApN cu muniţie de război (reamintim afirmaţia Statului Major General din 1999: existenţa Consiliilor judeţene de apărare „nu angaja instituţia militară, nu atrăgea după sine subordonarea unităţilor faţă de organele locale").

Nu a fost vorba numai de dezinformarea ministrului Apărării Naţionale, ci şi de dezinformarea Comitetului Politic Executiv şi a Comitetului Central de către Nicolae Ceauşescu pe timpul şedinţei extraordinare CPEx şi a teleconferinţei care a urmat în după-amiaza de 17 decembrie 1989. Avem date că unii dintre înalţii demnitari ai statului „s-au prins", cum se spune, de la început sau la un moment dat. Este cazul generalului Vlad, care a întrunit comandamentul său şi a cerut inteligent de faţă cu toată lumea Oficiului juridic al Securităţii să prezinte legislaţia în vigoare şi, constatând ilegalitatea ordinelor lui Ceauşescu, a dat trei ordine clare, pe care le vom analiza Oiai târziu. Este, într-un fel, şi cazul lui Milea, care a dat iniţial un ordin fără echivoc, în baza falsei stări de necesitate, apoi a revenit cu un ordin care limita intervenţia Armatei în represiune. La şedinţa CPEx Milea ar fi spus că s-a uitat în documente şi nu a găsit niciunul care să permită focul împotriva populaţiei. După toate probabilităţile, cel care a rostit acea frază a fost Tudor Postelnicu, nu Milea. Aşadar, cineva s-a uitat în documente! Avem o mărturie care demonstrează că şi Ion Coman a înţeles la un moment dat înşelătoria lui Ceauşescu. Fostul procuror general adjunct Gheorghe

Diaconescu i-a relatat autorului la 14 septembrie 2003: „În ziua de 20 decembrie 1989, pe la ora 12 noaptea (adică 20 spre21 decembrie, n.a.), l-am surprins pe Ion Coman vorbind la telefon cu Bucureştii, la capătul celălalt al firului aflându-se Dumitru Apostoiu, consilier al preşedintelui pe probleme juridice. Când m-a văzut, Coman a spus: «Discutam problema decretării stării de necesitate. Eu nu mă pot înţelege în termeni juridici cu Apostoiu» şi îmi dă telefonul. Apostoiu se chinuia să nască un text. Se vedea că este o improvizaţie şi că este singur. Nu-l ajuta nimeni. N-aş putea să vă spun dacă Coman l-a sunat pe Apostoiu, îngrijorat de lipsa acelui document fundamental, sau Apostoiu a cerut lămuriri de la Timişoara asupra unor detalii. I-am dat câteva sugestii despre cum trebuie să sune decretul, dar finalmente nu mi s-a transmis textul acestui document”. Este posibil ca această convorbire să fi avut loc mai devreme de ora 12.00 noaptea, pentru că oficial decretul a intrat în vigoare la ora 23.00, doar dacă el a fost, de data asta, anunţat public, dar înainte să existe fizic. Este vorba însă de decretul din 20 decembrie 1989. Noi analizăm aici deschiderea focului şi morţii căzuţi între 17 decembrie şi 20 decembrie, ora 23.00.

Am apelat şi la literatura de specialitate. Pentru trecut (înainte de perioada comunistă) lucrurile sunt clare: fără ordinul procurorului şi fără existenţa stării de urgenţă sau de asediu nu se putea deschide foc decât în situaţii similare Decretului 367/1971. Vechea legislaţie a României regale, relativ democratică, avea trei paliere: starea de urgenţă, starea de asediu şi starea de război. Regimul comunist a renunţat la formula primelor două etape, înlocuind-o cu una singură – starea de necesitate, care acumula prevederi ale ambelor situaţii anterioare. De fapt, era vizată anume starea de asediu pe care regimurile comuniste nu şi-o puteau închipui, deoarece ea presupunea existenţa unor revolte populare, insurecţii, răscoale din rândurile muncitorimii şi ţărănimii. Când acestea au existat cu adevărat, represiunea s-a făcut

întotdeauna în baza unei presupuse acţiuni din străinătate a forţelor imperialiste, anticomuniste, contrarevoluţionare etc. Aşa cum arată doctorul în drept Ioan Vida, starea de urgenţă sau de asediu, în regimul anterior, precum şi starea de necesitate din perioada comunistă „pot şi trebuie să îmbrace forma unui decret normativ. Aceste decrete intervin în domeniul legislativ, ele cuprind norme juridice primare, emise în baza unei delegări legislative constituţionale către preşedintele României” 469. Este nevoie obligatoriu de un decret, deoarece starea de necesitate implică instituirea unui regim special, dar şi limitat în timp, de restrângere a libertăţilor publice. Numai în baza acestui decret libertatea cetăţenilor de a manifesta, ca şi dreptul forţelor de ordine de a interveni cu muniţie de război poate fi delimitată precis (într-o anumită regiune, într-un anumit judeţ, într-un anumit oraş, între anumite zile, între anumite ore). Fiind un document care limitează libertăţile publice, el conţine obligatoriu şi limitele sale de loc şi timp, astfel că, la încetarea stării de necesitate, se emite un alt decret care proclamă revenirea la libertăţile publice dinainte (uneori parţial). În analiza atribuţiei conducătorului starului, sub oricare regim, de a institui starea de urgenţă, starea de asediu sau cea de necesitate, doctorul Vida arată că acestea nu se puteau şi nu se pot exercita decât în baza unei legi, a unui act normativ oficial şi pe principiul proporţionalităţii470. Am atins astfel, prin cuvântul proporţionalitate un alt aspect concludent al cadrului juridic legat de evenimentele de la Timişoara.

Atât în Declaraţia universală a drepturilor omului, din 10 decembrie 1948, cât şi în Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale din 4 decembrie 1950 este enunţată ca principiu „proporţionalitatea folosirii forţei” în activitatea de asigurare a ordinii publice. Întâmplarea a făcut că personalitatea istorică acreditată cu introducerea acestui principiu în tehnica legislativă să fie Sfântul Toma din Aquino (122 (4) 5 – 1274), asupra căruia autorul acestui

volum a făcut studii îndelungate în ţară şi în străinătate. Aşa cum arătam în ultimul capitol din volumul 3, Sfântul Toma din Aquino (nume laic Tommaso D'Aquino) a enunţat în opera sa fundamentală Summa Theologia un cod de principii pentru uzul tribunalelor ecleziastice şi al celor laice, care au fost preluate de Inchiziţie şi aplicate nu totdeauna în litera şi spiritul lor. Unul dintre principii era cel al proporţionalităţii: Potest tamen aliquis ex bona intentione proveniens, illicitus reddi şi non sit proportion atu's fini („Dacă se iveşte totuşi – un caz – din partea cuiva de bună intenţie, acesta se transformă în act ilicit dacă nu are o finalitate proporţională") – Tradus în situaţia de la Timişoara, forţele de ordine nu puteau folosi armele de foc decât dacă grupurile violente foloseau la rândul lor arme de foc, iar împotriva unui foc tras cu un pistolet din mulţime nu se poate executa foc de armă automată. Cu atât mai mult, împotriva unor grupuri care devastează, incendiază clădiri sau atacă cu pietre, cu răngi, cu bâte forţele de ordine nu poţi folosi muniţie de tanc, muniţia de calibru mare a mitralierei de pe TAB (calibrul 14, 5 mm), în seara şi noaptea de 17 spre 18 decembrie, când la Timişoara s-a tras ore în şir, nu aveau ce să caute, din start, obuzele în magaziile tancurilor. S-a constatat folosirea muniţiei de război de pistol automat, muniţia armelor de pe TAB şi tanc, nu şi a obuzelor. Prezenţa lor în înarmarea tancurilor descoperă mai degrabă starea de improvizaţie, tipică actelor ilegale, în care s-a acţionat. Aceste ordine din noaptea de 17 spre 18 decembrie au aparţinut, conform mărturiilor, generalului Milea şi lui Ion Coman, Pentru că nu vom insista pe evenimentele violente de ambele părţi din acest interval de timp, vom încerca să stabilim cine au fost executanţii ordinelor lui Ceauşescu, spre cine trebuie să ne uităm atunci când analizăm consecinţele uzului de armă de foc. În timpul Procesului său, generalul Guşă a dat următoarea declaraţie: „În seara zilei de 17.12.1989 am primit telefonic ordinul secretarului Ion Coman ca armata să deschidă foc asupra demonstranţilor, «fără nicio discuţie», cu «toată

fermitatea». Eu nu am dat curs dispoziţiei primite din partea secretarului Ion Coman, ci am ordonat, dimpotrivă, să nu se tragă în manifestanţi, dar să se păzească obiectivele stabilite, iar militarii să nu se lase provocaţi şi dezarmaţi. Ordinul pe care l-am dat eu, tuturor trupelor din subordine din Timişoara, poate fi confirmat de locotenent-colonelul Zeca, colonelul Ionescu, colonelul Gheorghe Radu, locotenent-colonelul Balaş Ştefan (era ofiţer de serviciu), precum şi comandanţii unităţilor de la divizia mecanizată pe care i-am convocat în seara aceleiaşi zile" 471. Este perfect posibil să fie aşa, dar nimeni nu explică ce au căutat trupele MApN în stradă, să păzească anumite clădiri, loc unde au fost atacate, provocate, dezarmate şi obligate să execute foc. Mai toate mărturiile, inclusiv ale altor inculpaţi, arată că Armata a tras aproape toată noaptea. Diferite imagini filmate cu camere ascunse arată blindate executând foc din mişcare, probabil respingând un atac. Dar nu fusese decât un atac cu pietre, cu sticle, cu bâte. Să ne uităm încă o dată pe legile internaţionale: „Organul de stat abilitat să exercite, în conformitate cu legea, toate măsurile cu privire la respectarea ordinii publice în statul de drept este Ministerul de Interne. La realizarea acestor măsuri participă şi Ministerul Apărării Naţionale, pentru paza şi apărarea unor obiective importante de pe teritoriul naţional, menţinerea şi restabilirea ordinii de drept" 472. Şi pentru a nu exista confuzii, specialiştii militari precizează şi care forţe ale Armatei pot îndeplini aceste misiuni: „unităţile şi subunităţile de poliţie militară din Ministerul Apărării Naţionale" 473.

O imagine mai apropiată de cronologia reală a deschiderii focului la Timişoara o avem de la locotenent-colonelul Constantin Zeca: „Din ce mi s-a raportat de către comandanţii din subordinea mea, am reţinut că primele focuri de armă cu muniţie de război au fost executate în jurul orei 20.00. Până la ordinul dat de Coman în jurul orei 18.00, acela de a se face uz de armă, după cum am precizat, s-a tras începând cu orele 16.00 – 16.30 de către

trupele Ministerului Apărării Naţionale în punctele: comandamentul Diviziei, când acesta a fost atacat (cele două santinele), în zona agenţiei CEC de către civilii care au capturat pistoletul miliţianului şi în zona podului Decebal şi în Piaţa Traian, pentru despresurarea tancurilor incendiate. Aceste trageri s-au efectuat, după câte mi s-a raportat, cu cartuşe de manevră" 474. Poziţia pe care o putem considera oficială a Ministerului Apărării Naţionale a fost expusă pe larg în volumul „Armata româna în revoluţia din decembrie 1989", ea fiind de altfel citată ca atare în mai multe documente şi luări de poziţie ale unor înalte oficialităţi militare. Episodul deschiderii focului cu muniţie de război este prezentat astfel: „În jurul orei 17.00 se realizează practic un dispozitiv circular pentru apărarea Comitetului Judeţean de Partid, cu participarea, în majoritate, a trupelor de Securitate (-Miliţie), Miliţie, grăniceri. Dispunerea efectivelor militare se prezenta astfel: trupe de Securitate (-Miliţie) şi grăniceri, în clădire; trupe de Securitate (în uniforme kaki) şi pe câteva străzi adiacente. Trupe din brigada de Securitate (– Miliţie) şi cea de grăniceri mai erau dislocate în Parcul Copiilor, la Comitetul Municipal de Partid, Catedrală şi Podul Decebal. La apărarea sediului participă şi militari din UM 0187, aparţinând MApN Importante efective ale MApN, din UM 01185, 01145, 01125, 01008 erau concentrate pentru a bloca arterele de comunicaţie şi a interzice afluirea manifestanţilor în zona sediului Comitetului Judeţean de Partid. Alte detaşamente din UM 01008 se aflau dispuse la Hotelul Continental, magazinul Bega, CEC, iar militari din UM 01185, 01864, 01926 la Poşta Centrală şi Banca Naţională; în Piaţa Maria şi la podul cu acelaşi nume ocupaseră dispozitive militari din UM 01276; la podul Decebal, militari din UM 001185, 01008, 01115. La sala Olimpia se afla trimis un detaşament din UM 01185, iar la Piaţa Unirii, pentru paza depozitului de muniţii al Gărzilor patriotice, un alt detaşament din UM 01864.

După ce ajunge, în jurul orei 17.45, la comandamentul marii unităţi mecanizate, generalul-maior

Ştefan Guşă preia conducerea forţelor militare aparţinând MApN aflate în oraş. Având în vedere cazurile de atac asupra cazărmilor, cât şi de agresare a militarilor, în scopul capturării armamentului aflat asupra lor, ordonă ca subunităţile să primească, fiecare, câte o unitate de foc, iar muniţia să fie distribuită până la soldat" 475. Fragmentul dezvăluie principala inadvertenţă de fond a problemei: se justifică oricând apărarea cu forţe ale MApN a clădirii depozitului de muniţii din Piaţa Unirii, a Poştei Centrale, a Băncii Naţionale, a CEC-ului, chiar şi a podurilor (presupunând că se împiedica astfel minarea sau distrugerea acestora, ceea ce este greu de crezut), dar nu se înţelege ce au căutat forţele Armatei la Hotelul Continental, la magazinul Bega, la sala Olimpia, în Piaţa Maria, pe arterele de comunicaţii spre CJP, care era apărat cu forţele de ordine legale! însăşi motivaţia pentru înarmarea cu muniţie de război a trupelor până la nivel de soldat – atacarea cazărmilor şi tentativa de capturare a armelor – nu corespunde acestor dispozitive civile, într-o notă a lucrării, se precizează scopul real al prezenţei blindatelor în stradă: „În realitate, s-a urmărit obţinerea unor efecte psihologice: impresionarea şi demobilizarea populaţiei, descurajarea acţiunilor agresive etc". 476. Dar dacă misiunea nu este îndeplinită, dacă se constată că manifestanţii nu sunt nici impresionaţi şi nici demobilizaţi? Iată o întrebare fără răspuns. Poziţia generalului Guşă poate fi înţeleasă şi numai din punct de vedere strict militar, în faţa Comisiei senatoriale el a explicat: „Armata era împrăştiată; la «Radu cel Frumos», în loc să ne constituim în eşaloane de luptă, eram deja împrăştiaţi. Conducerea, foarte greu de executat. Or, pe acest fond al împrăştierii trupelor şi aşa puţine, un militar gândeşte că se poate pătrunde (în dispozitivul de apărare al ţării, n.a.)" 477. Cu toate că generalul Guşă a încercat să retragă efectivele în spatele forţelor de ordine, ele au rămas în poziţia cea mai vulnerabilă, în faţa acestora, pe căile de comunicaţii, la distanţă de clădirea CJP. în toate aceste locuri se poate pune în discuţie legitimitatea executării

focului; în toate celelalte situaţii, în care efectivele Armatei au apărat obiective de importanţă statală, din poziţie defensivă, legitimitatea ripostei cu foc nu mai are nevoie de explicaţii. Cum dispozitivele au fost hotărâte înainte ca generalul Guşă să ajungă în oraş, responsabilitatea lui pentru deschiderea focului în acele locuri ilegitime se reduce substanţial. Nu ne dăm seama în ce măsură el mai avea posibilitatea practică de a deplasa acele forţe şi de a le scoate din zonele vulnerabile, însă pare acum destul de clar că orice atac asupra militarilor, indiferent de locul unde se aflau, a primit riposta conform ordinului generalului Milea – somaţie, foc în aer, foc la picioare. Generalul Guşă a întărit acest ordin, odată cu ordinul de înarmare cu muniţie de război: „În caz de atac, se va trage întâi foc de avertisment, în aer şi, apoi, la picioare” 478, într-un interviu acordat lui Pavel Coruţ, el va declara: „Mă îngrijora situaţia militară din zonă. Nu înţelegeam de ce era atacată armata. Era clară agresiunea asupra sediilor de partid. Dar, repet, mă derutau acţiunile împotriva armatei şi distrugerile magazinelor. Dacă aveau ceva cu partidul şi cu Ceauşescu, de ce atacau armata?” 479, îi răspundem noi astăzi, peste timp şi peste mormânt: pentru că Armata împiedica accesul la sediul partidului şi pentru că Armata apăra sediul partidului.

Putea generalul Guşă să retragă trupele din acele locuri? La câteva minute după un astfel de ordin era declarat trădător, împuşcat în unitate şi un alt comandant prelua conducerea forţelor de represiune, în lumea armatelor, asta este lege. Rămase pe loc, efectivele MApN au reprezentat un simbol al autorităţii, al autorităţii care era atacată pe toate planurile în acel moment. Noi nu arătăm aici vinovaţi şi nevinovaţi – asta este treaba Justiţiei –, noi înfăţişăm aici tragedia. Cât mai realist şi cât mai aproape de dimensiunile sale umane. Totul a pornit de la telefonul mincinos al lui Nicolae Ceau Şescu. Apoi, a fost şi blestemata şedinţă a CPEx.

Şedinţa CPEX din 17 decembrie 1989

Din informaţiile furnizate de Ion Dincă, de Ion Coman

şi de Mihai Hârjău, secretarul personal al lui Ceauşescu, în jurul prânzului, în ziua de 17 decembrie 1989, şeful statului a făcut o vizită pe şantierul Casei Poporului pe timpul căreia a fost informat că problemele de la Timişoara nu s-au terminat. S-a dus mai întâi acasă, de unde l-a sunat pe Milea şi l-a minţit că a decretat starea de necesitate, i-a chemat pe Coman, Bobu şi Manea Mănescu dându-le aceeaşi informaţie falsă, apoi s-a întors la sediul Comitetului Central. A luat din nou legătura cu conducerea politică de la Timişoara şi a aflat că trupele MI şi MApN nu au folosit muniţia de război, iar în plus Armata nu a demonstrat cu blindate, urmând ca, o dată atacată, să riposteze cu foc. Cum principala preocupare a lui Ceauşescu în acel moment era „trădarea", el a interpretat strict subiectiv că ceea ce constituia în realitate o tentativă de respectare a legii şi o abandonare a sa de către şefii ministerelor de forţă era simptomul trădării. În faţa crizei, Nicolae Ceauşescu hotărăşte să atace direct, convocând o şedinţă extraordinară a Comitetului Politic Executiv.

Să nu trecem la analiza acelei şedinţe înainte să revenim la şeful Securităţii, persoană cheie a revoluţiei, în noaptea de 16 spre 17 decembrie, generalul Vlad a studiat măsura în care era posibilă o invazie a forţelor Tratatului de la Varşovia. Având în vedere atât forţele speciale infiltrate deja în ţară şi forţele convenţionale care manevrau la frontiere, el a tras concluzia că rezistenţa lui Ceauşescu, încăpăţânarea de a se menţine la putere şi ordinul de a deschide foc poate declanşa un atac militar, în consecinţă, el a ordonat intensificarea culegerii de informaţii, mai ales în legătură cu activitatea şi mişcările agenturilor, deoarece acestea îi puteau indica, prin comportament, o invazie iminentă. Totodată, mai multe ordine date în judeţele cu probleme vizau protejarea instituţiei prin neimplicarea în tulburări civile, protejarea documentelor, sigilarea armamentului. O parte a activităţii din acea după-amiază a fost dedicată analizei şanselor unei soluţii politice (demisie sau destituire), însă preocuparea principală a fost îndreptată spre mişcările forţelor militare

din preajma ţării. Reamintim că tancurile se mişcau din două direcţii, Ungaria şi URSS. Bulgarii foloseau alte metode, infiltrări izolate şi treceri de frontieră, informative. Ştiau că pot fi loviţi cu rachete sol-sol şi nu riscau un conflict cu un Ceauşescu imprevizibil. Rolul Bulgariei s-a jucat pe televiziune. Dacă Ceauşescu infuza rapid Armata cu bani din fondurile valutare obţinute tot de ea (circa două miliarde de dolari) şi dacă nu se certa cu Vestul, mai ales cu americanii, invazia străină ar fi fost imposibilă. Ceauşescu însă nu ceda. Pe planul imaginii despre el însuşi, pe care şi-o construise Ceauşescu, fie ca urmare a fazelor înaintate ale paranoiei, fie ca urmare a mediului creat de propagandă în jurul său, el se considera un luptător comunist, acelaşi luptător comunist care cunoscuse închisorile şi participase la bătăile de stradă din perioada 1945 – 1948. Orice întoarcere din realitatea situaţiei critice a anului 1989 în adâncurile minţii sale nu găsea acolo decât fondul sărac şi primitiv al ideologiei marxist-leniniste, atât cât apucase el să înveţe din ea. Faptul că trage după el în prăpastie o ţară nu-l interesa, nu-l punea în calcul. Construise partidul ca să poată rămâne la Putere până la moarte şi, dintr-odată, Uniunea Sovietică îi dădea planul peste cap.

Revenind la subiectul nostru, trebuie să arătăm de la început că stenogramele şedinţei CPEx din 17 decembrie, date publicităţii până acum, nu sunt originale. S-a emis ipoteza că, pe rând, Ceauşescu, Bobu şi Curticeanu au intervenit asupra celei originale, eliminând tocmai părţile cele mai importante. O altă suspiciune se îndreaptă spre MApN, unde au fost duse aceste documente, asupra cărora s-a intervenit pentru a-l scoate pe Milea din cauză. Gestul lui Ceauşescu se confirmă: îşi incita subordonaţii la acte ilegale, apoi ştergea meschin şi laş urmele şi dădea vina pe ei, fără nicio remuşcare. Stenograma a fost reconstituită în mai multe rânduri şi nimeni nu poate confirma că vreo versiune ar corespunde adevărului. Este posibil însă ca falsul să fi fost făcut în clădirea CC. Fostul stenograf al Cancelariei CC, Aurelian Dârnu, avea să declare Comisiei

senatoriale conduse de Valentin Gabrielescu: „Duminică seara m-am întors în Bucureşti, am urcat la birou. Colega mea era speriată, mi-a spus că tocmai participase la o şedinţă a Biroului Politic Executiv ca stenografă şi că la Timişoara se întâmplă lucruri deosebite. Petrescu, adjunct de şef de secţie, şi Vela (decedat acum) i-au spus să scoată din stenogramă pagini întregi. Mi-a spus că aceste pagini scoase conţineau indicaţiile date de cuplu pentru măsurile ce trebuie luate la Timişoara" 480. Deoarece în domeniul public circulă mai multe versiuni ale stenogramei, am procedat la o scurtă analiză, constatând că exemplarul reconstituit de stenografa Maria Ionescu are foarte multe trăsături de credibilitate, atât prin limbajul tipic cât şi prin particularităţi de comportament. Ea este în continuare contestată de unii participanţi. Generalul Iulian Vlad a fost unul dintre aceştia: „Eu am contestat acea stenogramă, care în părţile esenţiale este contrafăcută. 7 – 8 puncte din stenogramă sunt de contestat şi, contrar stenogramei, instanţa a trebuit să ţină seama de argumentele mele, că erau logice, şi a trebuit ca în dispozitivul sentinţei să se facă trimitere că ceea ce se spune acolo este inexact" 481. Abordându-l pe senatorul Sergiu Nicolaescu în ziua de 13 octombrie 2003, am aflat următoarele:

„Sergiu Nicolaescu: Eu m-am ocupat, încă din ianuarie 1990, deci foarte proaspăt, de verificarea situaţiei stenogramelor. Mai mult, eu am fost special la închisoarea Jilava şi le-am pus în faţă arestaţilor Bobu, Postelnicu… un text, iar ei mă priveau ca Dumnezeu, fiindcă se credeau condamnaţi la moarte. Am avut importante discuţii între patru ochi şi vă spun că le-am solicitat sinceritate, dacă vor să scape. Cred că informaţiile obţinute de mine atunci sunt cele mai apropiate de adevăr, în ce o priveşte pe doamna Ionescu, i-am solicitat refacerea stenogramei, dar cred că ea a avut stenograma originală, ascunsă undeva, a ştiut de unde să o ia şi astfel a refăcut-o.

AMS: Înclin să vă dau dreptate, pentru că există un aspect tehnic, foarte important al stenogramei, dincolo de ce s-a afirmat în şedinţă, şi anume succesiunea

intervenţiilor. De exemplu, poţi să-ţi aduci aminte ce a spus Postelnicu, dar foarte greu în ce timp precis a spus-o, după cine, în ce context, între ce alte intervenţii. Era o discuţie liberă, Elena Ceauşescu intra frecvent peste Nicolae Ceauşescu, acesta la rândul său se adresa foarte general la miniştrii de acolo: «Voi ce-aţi făcut? Ce ordine v-am dat eu?» etc., şi nu poţi şti în ce ordine au răspuns Milea, Postelnicu, Vlad.

SN: Sigur, sigur, bună observaţia! Eu cred şi acum că Maria Ionescu a ştiut unde se află stenograma originală sau a avut acces la ea şi a copiat-o. Oficial însă, rămâne o stenogramă refăcută, nu originală.

AMS: Mai există o posibilitate, ca Maria Ionescu să fi refăcut stenograma după caiete. Ea nota pe nişte caiete.

SN: Pe-aslea le-a luat Armata. Le găsiţi la Armată".

La ora 15.30 Mihai Hârjâu a început să-i convoace pe membrii CPEx la şedinţă. După ora 16.00 soseşte la Timişoara avionul militar care îi aduce pe Ion Coman, general Ştefan Guşă, general Victor Stănculescu, general (MI) Constantin Nuţă, generalii Chiţac, Cârneanu şi Radu Gheorghe. Grupul de militari se deplasează mai întâi la Inspectoratul Judeţean al MI, unde este informat de atacarea incintei Diviziei mecanizate, apoi la cazarma „Oituz" după care, între orele 17.00 şi 17.30, ajunge la sediul Diviziei. Aici, Guşă a fost informat de colonelul Ionescu asupra situaţiei din oraş şi a angajării forţelor Ministerului Apărării: „Mi-a raportat că o parte din demonstranţi a avut răngi, bâte, sticle incendiare şi că au spart magazinele, iar unii au încercat să intre în Comandament, fiind nevoiţi să ordone focuri de avertisment în sus. De asemenea, că după câte cunoaşte ar fi fost omorâtă o femeie şi o fată, dar nu de către soldaţi. Mi-a arătat geamurile sparte chiar la biroul în care ne aflam. A mai raportat că dimineaţă a primit ordin de la ministru să scoată detaşamente de militari care să se deplaseze cu cântec prin oraş. Două din acestea au fost blocate de civili şi cu greu le-au adus în cazărmi, iar după acest incident au primit ordin de la Bucureşti să nu mai

iasă decât cu armament şi muniţie. Nu am întrebat de la cine au primit ordin, dar am dedus că de la ministrul Apărării s-au transmis de altcineva în numele ministrului. Menţionez că atât timp cât m-am aflat în biroul ministrului (de la Bucureşti, n.a.), acesta nu a transmis un astfel de ordin. Am mai aflat de la locotenent-colonel Zeca că şase tancuri din cazarma GIROC au fost blocate în timp ce se îndreptau spre Centru, că un subofiţer şi un soldat au fost răniţi (loviţi) şi că în aceste tancuri se află muniţie de război, fiind unitate «gata de luptă permanent». Aceste tancuri aveau permanent muniţia în ele. Am ordonat ca imediat să se ia măsuri şi să fie aduse în cazarmă, deoarece incendierea lor ar fi produs o catastrofă, în cazul că au defecţiuni, să fie remorcate şi tractate, inclusiv cu alte tancuri" 482, în timp ce şeful Marelui Stat Major era informat în acest fel şi dădea primele ordine, Ion Coman primea ştirea că urmează şedinţa CPEx, iar factorii politici locali au primit ordinul să organizeze audierea teleconferinţei ce urma. Chemat de Ion Coman să vină la CJP, generalul Guşă refuză şi nu va participa la audierea teleconferinţei.

În versiunea stenogramei Sergiu Nicolaescu, la şedinţă au participat: Bobu Emil, Ceauşescu Elena, Ciobanu Lina, Constantin Nicolae, Constantin Dăscălescu, Dincă Ion, Dobrescu Miu, Fazekaş Ludovic, Mănescu Manea, Niculescu Paul, Olteanu Constantin, Oprea Gheorghe, Popescu Dumitru, Radu Ion, Rădulescu Gheorghe, Totu' Ioan, Andrei Ştefan, Curticeanu Silviu, David Gheorghe, Gere Mihai, Giosan Nicolae, Milea Vasile, Mureşan Ana, Pacoste Cornel, Postelnicu Tudor, Stoian Ion, Szas Iosif, Toma Ioan, Ursu Ion. Au mai participat ca invitaţi Bărbulescu Vasile şi Radu Constantin.

„Tovarăşul Nicolae Ceauşescu: Nu sunt toţi tovarăşii?

Tovarăşul Silviu Curticeanu: Lipsesc tovarăşii Coman Ion şi Ilie Matei, care sunt la Timişoara şi tovarăşa Suzana Gâdea.

Nicolae Ceauşescu: Uite, tovarăşi, de ce am convocat Comitetul Politic Executiv. La Timişoara au avut loc aseară

unele evenimente, care s-au reluat astăzi la prânz. Pretextul l-a format aşa-zisul preot reformat, care a fost sancţionat pe linia lor, l-au mutat din Timişoara în alt judeţ şi trebuia să plece din casa pe care o ocupa. N-a vrut să elibereze casa. Episopul s-a adresat tribunalului, care a hotărât să-l evacueze. Lucrurile s-au tărăgănat mult. Ieri s-au dus să pună în aplicare hotărârea tribunalului".

Combinaţie de adevăr şi minciună. Situaţia locativă ilegală în care se afla Tökes a fost combinată cu informaţia falsă că sâmbătă s-au dus să pună în aplicare hotărârea tribunalului", în realitate condiţiile legale pentru evacuare în ziua de sâmbătă nu erau întrunite, iar evacuarea s-a făcut abia după ce violenţele din oraş au perjnis încadrarea legală a acţiunii, ca situaţie excepţională. Ceauşescu ascunde astfel faptul că a cerut evacuarea ilegală, în zi nelucrătoare a lui Tökes.

Nicolae Ceauşescu: „El şi-a organizat un grup. Aici este amestecul cercurilor de afară, a cercurilor străine de spionaj: începând cu Budapesta, pentru că el a dat şi un interviu. De fapt, lucrurile sunt cunoscute. De altfel, este cunoscut şi faptul că atât în Răsărit cât şi în Apus toţi discută că în România ar trebui să se schimbe lucrurile. şi-au propus şi cei din Răsărit, şi cei din Apus să schimbe şi folosesc orice".

Teza principală a unei acţiuni organizate de Tökes – în realitate organizată de serviciile secrete sovieto-franco-ungare sub pretextul Tökes – era argumentată cu interviul pe care pastorul reformat îl dăduse televiziunii ungare, care însă nu putea fi luat în calcul drept acţiune de spionaj. Acţiunile de spionaj şi trădare fuseseră documentate deplin de Securitate în septembrie. Bineînţeles, Ceauşescu nu recunoştea că apariţia acestui caz îi aparţine prin ordinul de neîncepere a urmăririi penale împotriva lui Tökes. Apoi urmează o afirmaţie interesantă conform căreia proiectul de schimbare a regimului din România „este cunoscut". Poate de membrii CPEx, nu de populaţie. De altfel, din mărturiile lui Ion Dincă aflăm că, după cearta cu Gorbaciov de la Moscova,

din decembrie, Ceauşescu a promis că va prezenta Comitetului Central, Marii Adunări Naţionale şi opiniei publice situaţia crizei din relaţia cu URSS şi va deschide problemele Tezaurului, Insulei Şerpilor şi Basarabiei. Tot ce a rămas a fost scheunatul din Congresul al XIV-lea, în noiembrie. Punerea accentului pe Tökes şi pe „cercurile revanşarde, revizioniste" avea scopul de a asigura o imagine precisă de pericol naţional din partea vechiului inamic. Acesta părea şi mai mare, pentru că atacul era sprijinit de agenţi şi occidentali şi sovietici. Era prima oară când, după 1968, Ceauşescu invoca explicit pericolul unei agresiuni sovietice. Dumitru Popescu va expune, după revoluţie, opinia sa în legătură cu această temă: „Mă plictisea îngrozitor politizarea oricărui fleac până la gradul de descendenţă din manevrele imperialismului mondial (…) Când blama dominaţia imperialista, chiar în vremea lui Brejnev, avea în vedere şi URSS, iar uneori numai URSS" 483.

Nicolae Ceauşescu: „Aseară, organele noastre au reuşit să pună ordine. A fost evacuat şi trimis acolo unde a fost dat de Episcopie. Aceasta era, practic, o problemă strict a lor şi trebuia să se aplice o hotărâre judecătorească de evacuare a casei, ceea ce era ceva normal. Astăzi, spre prânz, de altfel au fost şi ieri, dar tovarăşii n-au înţeles că vor reveni astăzi. O serie de elemente declasate s-au adunat din nou şi au provocat dezordine, au intrat în sediul Comitetului Judeţean de Partid. Trebuia pusă pază, pentru că asta este o regulă generală. Au avut o atitudine defensivă, capitulardă, atât organele Ministerului Apărării Naţionale cât şi ale Ministerului de Interne".

Ceauşescu a arătat că a fost reatacat sediul CJP Timiş de grupuri violente de huligani, care au agresat paza, organele de ordine, trecând peste faptul că nu-i informase despre primul atac. Acest tip de preambul avea scopul să-i asigure pe membrii CPEx că la Timişoara există un vinovat clar şi bine identificat – huliganii, şi o victimă – ordinea publică. Mai mult, prin atacarea sediului partidului

din Timişoara se contura o circumstanţă agravantă, fiind vorba de partidul pe care ei îl conduceau şi îl reprezentau în acea şedinţă. Este posibil ca Ceauşescu să fi mizat şi pe faptul că majoritatea celor prezenţi nu ştia exact ce se întâmplase la Timişoara, că unii probabil aflau atunci pentru prima oară de acel caz, iar ceilalţi – Bobu, Dincă, Manea Mănescu – erau deja informaţi. După ce îi montează în acest fel, Ceauşescu trece de fapt la unul din scopurile sale, pentru care organizase în pripă şedinţa, şi anume acuzarea celor trei (iniţial doi) demnitari ministeriali de slăbiciune.

„Nicolae Ceauşescu: Eu am dat ordin să se facă acest lucru, iar voi aţi făcut o plimbare. Nu era posibil să se întâmple ce s-a întâmplat dacă unităţile se găseau în centru. Trebuia lichidate repede toate aceste lucruri. Le-a trebuit o oră şi jumătate până s-au mişcat unităţile militare. Unde a fost demonstraţia de care am vorbit, pentru care am dat ordin?

Milea Vasile: Am executat deplasarea din est către vest.

Nicolae Ceauşescu: Nu deplasare de la est către vest! Unităţile transportoare şi de tancuri trebuia să se afle în centru. Asta înseamnă ce am ordonat, mrsă se ducă de la est la vest. Am menţionat bine de aseară ce trebuie să faci, demonstraţia unităţilor de bază, a tanchetelor, unităţile motorizate, toate trebuiau să fie în centrul oraşului, nu în cazărmi. De aceea am spus să fie demonstraţie, că demonstraţia presupune ca toate unităţile să fie în centru. Asta înseamnă demonstraţie! Adevărat că n-am dat toate detaliile, dar când spui să fie demonstraţie trebuie să fie demonstraţie, nu să se plimbe spre Jimbolia sau Arad. Trebuia să fie în oraş, pentru că străzile sunt destul de largi. Acolo trebuie să fie staţionate unele unităţi. Acelaşi lucru şi cu trupele Ministerului de Interne”.

Intervenţia dezvăluie destul de mult din convorbirile de noapte şi de dimineaţă ale lui Ceauşescu şi arată suficient de clar că intenţia sa a fost dublă: angajarea forţelor MApN cu blindate în centrul oraşului şi folosirea

armamentului cu muniţie de război împotriva manifestanţilor: „Trebuia lichidat repede toate aceste lucruri”. Este la fel de clar că Postelnicu a fost prudent, iar Milea a înţeles să-şi trimită unităţile militare acolo unde le era locul, în dispozitivele de apărare dinspre frontiere. Ca militar, Milea ştia ce înseamnă folosirea blindatelor în centre urbane, mai ales că în tactica militară acestea nu pot fi trimise în misiuni urbane decât exclusiv cu desant de infanterie. Adică, blindatele trebuiau să se deplaseze cu militari înarmaţi urcaţi pe ele, astfel încât orice atac asupra blindatului din partea unor luptători izolaţi (vânător de tancuri) sau în grup să fie respins cu foc de infanterie de pe tanc. Era situaţia cea mai periculoasă pentru manifestanţi, deoarece desantul de pe tanc putea executa foc dintr-o poziţie mai înaltă, în mişcare şi din apropiere. S-ar fi înregistrat sute, dacă nu mii de victime, deoarece focul ar fi putut fi deschis numai dacă manifestanţii se apropiau sau aruncau cu obiecte contondente de la mică distanţă, deoarece focul din mişcarea tancului nu poate fi precis, ci numai în masă, iar poziţia în unghi, de sus în jos, măreşte numărul de victime aflat în raza vizuală sau în bătaia armei. Să ne imaginăm un soldat aflat pe un tanc, rănit său incendiat cu un cocteil Molotov; el nu poate fi ajutat, deoarece camarazii săi nu se pot întoarce, răsuci, nici măcar mişca pentru a interveni; el nu poate primi nici asistenţa echipei medicale; el va cădea de pe tanc sau va arde ca o torţă, în astfel de situaţii, soldaţii deschid focul instantaneu, din instinct de apărare. Cunoştea Ceauşescu ce riscuri presupunea trimiterea blindatelor în centrul oraşului Timişoara? După informaţiile date chiar de el în această intervenţie, da. Pe de altă parte, dacă ordinul lui a fost de trimitere a blindatelor fără desant („Adevărat că n-am dat toate detaliile”) el reprezenta o enormă greşeală militară, o prostie. Pare acum ceva mai vizibil că generalul Milea a încercat mai întâi să-şi rezolve problema lui numărul!, apărarea frontierei în faţa unei invazii previzibile, anunţate prin diferite semnale tipice, şi a căutat să limiteze implicarea forţelor sale în oraş. Această

concluzie este confirmată atât de declaraţiile generalului Guşă, despre valoarea scăzută a trupelor trimise de Milea în oraş, cât şi de conversaţiile sale cu generalul Topliceanu (dacă sunt autentice).

După ce îl acuză pe Postelnicu pentru faptul că trupele de grăniceri nu au tras, deşi erau înarmate, şi că trupele de securitâţe-miliţie au ieşit neînarmate, Ceauşescu a cerut lui Curticeanu să-l cheme pe Iulian Vlad. Apoi, va lansa informaţia cu ordinele de peste noapte:

Nicolae Ceauşescu: „Am discutat cu voi azi-noapte, am discutat de mai multe ori şi la 2, şi la 3, şi la 4 dimineaţa, ce aveţi de făcut”.

Aici este necesară o nuanţă, având în vedere că Iulian Vlad contestă această afirmaţie, în ce îl priveşte, dar nu ţine cont de faptul că Ceauşescu făcea afirmaţia în prezenţa şi cu referire doar la Milea şi Postelnicu. Acesta din urmă chiar va avea la un moment dat o replică: „de 15 ori m-aţi sunat”, ceea ce arată cam ce a făcut Ceauşescu toată noaptea. Asta presupune şi o frecvenţă mult mai mare de convorbiri telefonice cu factorul politic de la Timişoara decât au recunoscut Bălan sau Matei în timpul proceselor. La o astfel de frecvenţă a convorbirilor telefonice se putea da o sumedenie de ordine, între care cele privind demonstraţia de forţă de a doua zi cu trupe şi blindate, inclusiv ordine ilegale asupra uzului de armă. Reamintim însă că în noaptea de 16 spre 17 decembrie incidentele se încheiaseră; nu s-a petrecut decât evacuarea pastorului Tökes.

„Nicolae Ceauşescu: Voi n-aţi executat ordinul dat, că am dat ordin în calitatea pe care o-am de comandant suprem, ordin care este obligatoriu pentru voi, pentru toate unităţile, atât ale Ministerului Apărării, cât şi ale Ministerului de Interne. Cum este posibilă o asemenea situaţie? Nişte derbedei să intre în sediul Comitetului Judeţean de Partid, să bată pe soldaţi, pe ofiţeri şi ei să nu intervină!?

Vasile Milea: Nu le-am dat muniţii.

Nicolae Ceauşescu: De ce nu le-aţi dat? Am dat ordin să se tragă în aer, să someze? De ce nu le-aţi dat muniţii? Dacă nu le-ai dat muniţii mai bine îi ţineai acasă! Ce fel de ministru al Apărării eşti tu? Ce fel de ministru de Interne eşti tu, Postelnicu? spuneaţi că le-aţi dat muniţii de manevră! Ei au primit sarcină de luptă, nu de manevră. Nu aţi spus adevărul. De abia acum spuneţi, până acum aţi dezinformat. Aţi spus că aţi dat ordin să tragă! De ce aţi dezinformat?”

Nu este exclus ca în timpul nopţii Milea şi Postelnicu să se fi înţeles asupra ocolirii ordinului lui Ceauşescu, înarmându-şi fiecare trupele, dar cu muniţie de manevră. Astfel, la întrebările insistente ale lui Ceauşescu dacă au fost înarmate trupele şi dacă au dat ordin să se tragă, ei au răspuns probabil că le-au înarmat şi că au dat ordin să tragă, înţelegându-se în realitate ca ambele ordine să fie blocate prin înarmarea cu muniţie de manevră. Este evident că Ceauşescu voia sânge, voia morţi, atât de mulţi încât revolta să fie oprită de frică, adică reprimată. Totodată, este imposibil ca, în faţa tuturor variantelor de stenogramă, să mai poată cineva afirma că Armata, Miliţia şi Securitatea au dorit represiunea, ca instituţii obediente lui Ceauşescu. Până şi Postelnicu, activistul rudimentar de la conducerea MI, a avut rezerve în faţa ordinului de a ucide. Putem afirma cu temei că la acea oră nu doreau un ordin de liber foc, din răzbunare, decât câţiva ofiţeri de Miliţie bătuţi în seara precedentă şi cei care, văzând violenţa grupurilor de diversionişti, deosebirea marcantă între aceştia şi locuitorii revoltaţi ai Timişoarei, au crezut că într-adevăr la mijloc este o acţiune ungurească. Teza ofiţerilor zeloşi poate fi pusă în discuţie, însă doar după teleconferinţă.

Un aspect care trebuie neapărat luat în calcul este impactul „cazului Braşov” asupra atitudinii miniştrilor de Interne şi Apărare. Am văzut că în amintirea secretarului personal al lui Ceauşescu, Mihai Hârjău, apare referinţa la evenimentele de la Braşov prin faptul că prima ştire despre incidentele de la Timişoara le compara cu cele de la

Braşov. Mai cunoaştem şi de la ofiţerul anchetator Caraşcă faptul că cei arestaţi în noaptea de 16 spre 17 decembrie 1989, cu excepţia celor 29 de hoţi, erau manifestanţi politici. Este aşadar destul de normal să credem că prima imagine pe care au avut-o Vlad, Postelnicu şi Milea despre mişcările de la Timişoara să fie asociată mişcării muncitoreşti de la Braşov, caz deja instrumentat şi documentat în cadrul Securităţii drept o situaţie în care „oamenii au avut dreptate", erorile au aparţinut factorului politic local, incidentele erau legate de situaţia socială grea a populaţiei. Prevalându-se de teoria că Armata şi Securitatea sunt ale poporului, ei au găsit o resursă doctrinară, dar şi legală pentru prudenţa în faţa ordinelor insistente, disperate şi ilegale ale lui Nicolae Ceauşescu.

Paradoxul acelui moment din şedinţa CPEx era că, în timp ce Milea se apăra de acuzaţia că l-a dezinformat pe Ceauşescu peste noapte, el dăduse încă de la ora 13.30 şi apoi completase cu „ordinul în 14 puncte" ordinul de foc cu muniţie de război. De aceea, nu putem privi ordinele din noaptea de 16 spre 17 decembrie şi din dimineaţa şi după-amiaza de 17 decembrie ca fiind ale unui mecanism bine pus la punct, rigid, obedient care a intrat în funcţiune la ordinul – ilegal, să nu uităm acest lucru! – dat de comandantul suprem. Aici avem un caz de disfuncţionalitate în sistemul superior de comandă al statului, provenit probabil din sentimentul încercat de cei doi miniştri că soarta lui Ceauşescu este pecetluită. Precizăm acum că nu numai generalul Iulian Vlad a avut pe parcursul anului o serie de ieşiri premonitorii, ci şi Milea, care în câteva situaţii depistate pe parcursul documentării pentru acest volum (de exemplu, într-un dialog cu Sergiu Nicolaescu), a sugerat nuanţat înlăturarea lui Ceauşescu. Toţi însă aşteptau ca altcineva să o facă. În continuare Ceauşescu a criticat şi faptul că nici Gărzile patriotice nu au fost scoase cu armament şi, revenind asupra celor doi miniştrii, a atins punctul principal al demersului său:

„Nicolae Ceauşescu: Să discutăm în Comitetul Politic

Executiv această situaţie, iar eu, în calitate de comandant suprem, consider că aţi trădat interesele ţării-anteresele poporului, ale socialismului şi n-aţi acţionat cu răspundere.

Vlad Iulian: Aveţi dreptate, tovarăşe secretar general, aşa este.

Nicolae Ceauşescu: Au spus că au scos trupele de Securitate, dar erau neînarmate.

Vlad Iulian: Aşa este. Au fost cu bastoane de cauciuc şi cu gaze lacrimogene.

Nicolae Ceauşescu: De ce nu au mers înarmaţi?

Vlad Iulian: Am crezut că nu era cazul”…

Scena are unele probleme de autenticitate. Este ilogic ca, acuzat de trădare şi pasibil de condamnare la moarte, Iulian Vlad să fi spus „Aveţi dreptate”! în al doilea rând, generalul Vlad nu i se adresa lui Ceauşescu decât cu formula „tovarăşe preşedinte”, niciodată cu „tovarăşe secretar general”. Replica „Aveţi dreptate, tovarăşe secretar general, aşa este” i-a aparţinut probabil lui Postelnicu sau este pusă de stenografă din greşeală. Vlad intrase în încăpere exact în acel moment, a salutat „Să trăiţi, tovarăşe preşedinte” şi a rămas în poziţie de drepţi, iar Ceauşescu a întors capul spre el rostind fraza: „Au spus că au scos trupele de Securitate, dar erau neînarmate”. Această frază este cea confirmată de Vlad în prima lui replică: „Aşa este, au fost cu bastoane… etc”. Altfel nu este logic, în secvenţa următoare generalul Vlad a afirmat şi apoi a demonstrat cu martori în proces că dialogul său cu Ceauşescu a continuat după ce el a răspuns: „Am crezut că nu e cazul”, cu reacţia dictatorului: „Cum? Tu hotărăşti?”, de asemenea, logică. Urmează o secvenţă mult mai importantă.

„Nicolae Ceauşescu: De ce n-aţi raportat, să spuneţi, că am vorbit toată noaptea cu voi? Din momentul de fată, dacă Comitetul Politic Executiv este de acord, destituim pe ministrul Apărării Naţionale, pe ministrul de Interne şi pe comandantul trupelor de Securitate. Din acest moment preiau comanda Armatei, să-mi pregătiţi Decretul. Convocaţi Consiliul de Stat, ca să facem totul legal, în

seara asta. Nu mai am încredere în asemenea oameni. Nu se poate merge mai departe aşa. Toată noaptea am stat şi am discutat cu ei din 10 în 10 minute, ca apoi să-mi dau seama că ei nu fac ce le-am ordonat. De abia pe urmă mi-am dat seama că ei nu fac ce le-am spus. Trebuia să-i omoare pe huligani, nu să-i bată ei. Tu crezi că huliganii aceia n-au ştiut care este situaţia cu voi, de au intrat în sediu? Intrarea în sediul organului de partid nu este admisă? Cine v-a dat dreptul să vă consultaţi voi şi să nu luaţi măsurile care se impun, pentru că eu am discutat cu voi şi v-am dat ordin? Ştiţi ce ar trebui să fac, să vă pun în faţa plutonului de execuţie! Asta meritaţi, pentru că ceea ce aţi făcut voi înseamnă pactizare cu inamicul!”

În acest pasaj avem câteva teme ce trebuie analizate. Ele dezvăluie existenţa unui fel de scenariu personal cu care Ceauşescu intrase în şedinţă, întrebat asupra acestui episod în timpul audierilor senatoriale, Ion Dincă a confirmat că Ceauşescu intenţiona „să preia el conducerea Armatei, a Ministerului de Interne şi Dep (artamentului) Securităţii Statului până la numirea noilor titulari”. Ceauşescu chiar a cerut lui Curticeanu să pregătească decretul pentru a fi totul legal. Dar singura situaţie legală era constituirea Marelui Cartier General şi decretarea stării de război. Război cu cine? Nici pe timp de pace nu se putea, deoarece portofoliile unor miniştri nu puteau fi luate sub autoritatea sa directă decât de către primul-ministru. Ceauşescu nu era prim-ministru. Aşadar, afirmaţiile lui Ceauşescu erau incoerenţe. Mai departe s-a adresat cuiva, nu ştim cui, dar este posibil să fi fost Vlad datorită naturii întrebării, folosind subterfugiul extrem de periculos că „huliganii”, adică agenţii străini, ştiau care este „situaţia” cu cei trei miniştri. Adică, trădarea implica nu numai refuzul de a trage în manifestanţi, ci şi înţelegerea cu serviciile de spionaj străine. Ea este continuată de ameninţarea cu trimiterea în faţa plutonului de execuţie. Acuzaţia părea şi mai gravă, deoarece se consultaseră între ei”. Adică… complot! Scenariul este acum transparent, însă atunci însemna o ameninţare

iminentă cu pedeapsa capitală. Ceauşescu deja construise premisele, acuzarea, „probele”, capetele de acuzare – complot, pactizare cu inamicul, trădare. Dumitru Popescu îşi va prezenta opinia în interviul acordat ziaristului Ioan Tecşa: „Înţelegeam că poruncise şedinţa ca să-i zdrobească psihic pe cei trei. Dar simţeam că mai există încă un substrat, şi anume timorarea noastră, a membrilor CPEx” 484. De ce? Care era scopul acestei timorări indirecte a celor trei miniştri? Un posibil răspuns, ales de noi tocmai pentru că este plauzibil, se găseşte tot la Ion Dincă: „Vreau să vă spun că Ceauşescu era preocupat de mult că în rândul membrilor Comitetului Executiv s-ar găsi oameni nefideli lui, ca să nu spun trădători. El s-a exprimat de câteva ori la adresa unora că e trădare şi poate să fie un act politic de teatru pentru a vedea cine îi spune să se ducă la pensie şi să alegem alt secretar general. Dacă se întâmpla aşa, el ştia cine sunt oponenţii sau oponentul. Din păcate niciunul dintre noi nu a făcut acest gest, deşi, dacă se făcea acest gest, nu se întâmpla în ţară ceea ce s-a întâmplat” 485. Analiza lui Dincă este neaşteptat de viabilă, în contrast cu imaginea noastră despre acest personaj odios. Aşa cum am arătat în capitolele precedente, Ceauşescu ştia că sovieticii îşi pun în aplicare scenariul de înlocuire a vechilor lideri comunişti prin intermediul unor membri ai Biroului Politic, sprijiniţi în şedinţa fatală de miniştrii ministerelor de forţă. Aşa se întâmplase peste tot. Or, scenariul părea că funcţionează, dar numai în privinţa miniştrilor, gestul acestora fiind probabil mai degrabă determinat de cunoaşterea scenariului moscovit, decât de o participare directă la proiectul sovietic. Ceauşescu aştepta în acel moment demascarea rivalului său, omul Moscovei. Vom spune că cel vizat era Constantin Dăscălescu. Mai era suspectat Ioan Ursu pentru legăturile sale privilegiate cu vârfuri ale KGB-ului, iar Dăscălescu, de felul cum fusese primit de sovietici în timpul vizitei din 4 – 6 decembrie. O altă persoană contactată de sovietici era Gogu Rădulescu având numele conspirativ „Marcel”. Este însă greu de

crezut că cei doi deveniseră agenţi sovietici şi atât de curajoşi peste noapte. KGB-ul nu reuşise să penetreze atât de sigur lângă Ceauşescu. Securitatea aflase încă din toamna anului 1988 că mai mulţi membri CPEx fuseseră contactaţi sub diferite pretexte, fie în orb, fie sub forma unor discuţii pe teme politice, pornind de la starea proastă a relaţiilor româno-sovietice şi ajungând la perspectiva îmbunătăţirii lor dacă Ceauşescu ar părăsi puterea. Aceste contacte aveau aspectul unor sondaje profesioniste pentru identificarea disponibilităţii la scenariul moscovit, dar racolări propriu-zise, cu intrarea într-un dialog care să-l pregătească pe înlocuitorul lui Nicolae Ceauşescu nu au fost depistate decât în cazurile Dăscălescu, Ursu şi Gogu Rădulescu. Trebuie subliniat din nou că acest înlocuitor al lui Ceauşescu reprezenta doar prima etapă politică a scenariului, primul demnitar destinat să preia conducerea partidului pentru a trece la reformarea acestuia după modelul perestroikăi. Din partid urma să apară o aripă reformatoare, condusă de un lider charismatic, vizat şi el mai de mult şi identificat de Securitate în persoana lui Ion Iliescu.

Din informaţiile pe care le deţinem în acest moment, vârfurile Securităţii au început tot din 1988 să permită cultivarea imaginii lui Ion Iliescu drept posibil succesor al lui Nicolae Ceauşescu, acceptând să fie plasate mai multe articole despre acesta în presa occidentală. Celebrul articol despre Ion Iliescu din revista „Stern” este un caz. Apoi au fost informaţiile trimise posturilor de radio şi televiziune, cel mai bine penetrat cu surse pentru imaginea lui Ion Iliescu fiind „Europa liberă”. Pentru conspirarea deplină a acţiunii de construcţie mediatică a imaginii lui Ion Iliescu au fost folosiţi cetăţeni străini aflaţi sub contract informativ cu Securitatea. Alte articole şi informaţii erau infiltrate, în paralel, mai ales în presa de stânga din Franţa, de sovietici.

În acel moment de tensiune maximă, ajuns la capătul propriului scenariu de demascare a rivalului prosovietic, Ceauşescu este luat prin surprindere de o intervenţie

venită din locul unde se aştepta mai puţin.

GOgu Rădulescu, poreclit de popor Porcul, liderul comunist care căsca de rupea în congrese, surprins nu odată cu acest gest la televiziune, individul în jurul căruia roiau tot felul de intelectuali „disidenţi”, acum şi artiste de teatru şi film în căutare de protecţie şi carieră, a deschis gura şi a rostit prima frază de opoziţie:

„Gheorghe Rădulescu: Tovarăşe Ceauşescu, eu v-aş ruga să nu luăm această măsură, pentru că nu este acum – aşa consider eu – momentul, să-i lăsăm să vedem cum vor acţiona şi după aceea să luăm măsurile care se impun”.

Conform stenogramei Sava-Monac, în acel moment a intervenit şi primul-ministru:

Constantin Dăscălescu: Şi eu, tovarăşe Ceauşescu, sunt de aceeaşi părere. Consider că nu este acum cazul să luăm această măsură”.

Ne oprim aici pentru o scurtă analiză a momentului. Stenograma Nicolaescu nu surprinde acest moment. Ea conţine un lung pasaj de dialog în care Ceauşescu reaminteşte ordinul pentru starea de necesitate, înregistrează reacţiile Elenei Ceauşescu şi relativa docilitate a celor trei miniştri. Ceauşescu va face apoi un apel la „educaţia comunistă a UTC-ului”, dezvăluind că printre „huligani” erau şi membri de partid, şi UTC-işti: „De altfel, au fost şi câţiva membri de partid, dar mulţi UTC-işti. Ce educaţie revoluţionară faceţi voi?”. Pasajul care ne interesează în continuare este însă următorul:

„Nicolae Ceauşescu: Deci, tovarăşi, având în vedere situaţia care s-a creat, acum de fapt îmi dau seama, că, aşa cum este, nu se poate face ordine cu ciomagul. Am convocat şi teleconferinţa. Voi da ordin ca imediat să se primească, acum, armament, toţi să fie înarmaţi şi să aplice ordinul. Când am dat ordin să aplicaţi starea de necesitate, cu ce o aplicaţi, cu bâta? Când am spus stare de necesitate, ce înseamnă pentru voi stare de necesitate, cu bâta? Tu, care conduci de Securitate, nu ştii ce înseamnă stare de necesitate (?)

Iulian: Ştiu, tovarăşe secretar general, am dat ordin.

Nicolae Ceauşescu: Nici acum nu spuneţi adevărul, pentru că cei de la sediul Comitetului Judeţean de Partid n-au avut cu ce trage. Soldaţii au luptat cu ce au avut, cu bâta, şi au reuşit să facă faţă. Unul dacă trăgea, ar fi fugit ca potârnichile. Voi nu vedeţi unde aţi adus situaţia? Am spus să trageţi în aer, somaţi, şi dacă nu, trageţi în picioare.

Elena Ceauşescu: Să fi tras în ei, să fi căzut şi pe urmă luaţi şi băgaţi în beci. Nu vi s-a spus aşa? Unul să nu iasă".

Pasajul este fundamental pentru analiza noastră. Din particularităţile de limbaj ne dăm seama că este real, adică aşa cum a fost consemnat pe caiet de stenografe. Ceauşescu repetă de trei ori „stare de necesitate" în aceeaşi intervenţie, insistând pe „vinovăţia" celor trei. Probabil că în acel moment toţi trei ştiau că afirmaţia este falsă, dar 9 tăceau, în acest loc, stenograma Sava-Monac introduce celebra replică a opoziţiei lui Milea:

„Silviu Curticeanu: Să tragă!

Nicolae Ceauşescu: De ce nu aţi făcut ce v-am spus eu?!

Vasile Milea: Vă raportez, tovarăşe secretar general, că n-am înţeles acest lucru. Am căutat în toate regulamentele militare şi nu am găsit nicăieri prevăzut că armata trebuie să tragă în popor".

Precizăm un amănunt scăpat din vedere de analişti şi anume că celebra replică a consultării regulamentelor i-a fost atribuită în Stenograma Sergiu Nicolaescu lui Tudor Postelnicu, acesta asumându-şi-o în timpul procesului, dar mărturiile altor inculpaţi, ca de exemplu Bobu, indicându-l pe Milea ca autor, a produs convingerea că replica i-a aparţinut ministrului Apărării. Există însă o informaţie mult mai precisă, venită de la un martor ocular, care se afla în imediata apropiere a celor doi miniştri – generalul Constantin Olteanu. Relatarea sa are toate argumentele exactităţii: „Când îşi vărsa focul mai ţâre pe cei doi, Nicolae Ceauşescu a constatat că generalul Iulian Vlad, şeful Departamentului Securităţii Statului, nu era prezent

şi a cerut să fie chemat imediat, deşi acesta nu făcea parte din Comitetul Politic Executiv, în circa 15 minute, generalul Vlad a sosit şi a împărtăşit soarta miniştrilor muştruluiţi" 486. Să ne oprim şi că o clipă şi să constatăm că stenograma conţine cel puţin o lacună gravă: nu marchează absenţa iniţială a lui Vlad şi nici momentul apariţiei lui. Or, stenograma, aşa cum este prezentată, dă impresia că Vlad a participat de la început şi probabil i se atribuie cuvinte pe care nu le-a spus el. În al doilea rând, apariţia lui Vlad trebuie să se fi produs târziu, cel puţin după jumătatea şedinţei, pentru că avem două intervale mari marcate de Olteanu: primul, în care Ceauşescu îşi varsă focul pe cei doi miniştri, şi al doilea în care trec 15 minute până apare Vlad. Există aşadar premise ca observaţiile lui Vlad la adresa stenogramelor să-fie întemeiate, în continuare, generalul Olteanu dă şi alte amănunte: „Cei trei demnitari erau acuzaţi de Ceauşescu pentru trădare, cerând să fie destituiţi şi trimişi – cum zicea el – în faţa plutonului de execuţie, în această atmosferă incendiară, a luat cuvântul Tudor Postelnicu care a declarat că el este un om corect, devotat, că poate fi destituit, trimis în faţa plutonului de execuţie, dar că nu este trădător. La cele spuse de Postelnicu, Ceauşescu nu a făcut nicio apreciere, în continuare, Postelnicu a explicat că ei, cei de la Interne, au căutat în legi, în regulamente, în alte acte normative, fără să spună explicit ce anume, dar nu au găsit prevederi care să le permită să acţioneze altfel decât o făcuseră" 4*". Nu poate exista nicio confuzie: cel care a făcut afirmaţia în legătură cu cercetarea legilor care nu permit „să se tragă în popor" – dacă cumva s-a spus şi asta – a fost Tudor Postelnicu, nu Milea. El spune acolo: „... Cei de la Interne au căutat în legi". Generalul Olteanu nu se putea înşela dintr-un motiv foarte simplu: „După aceea, a intervenit generalul Vasile Milea, care se afla lângă mine, în stânga, iar Postelnicu în stânga lui Milea. Fac această precizare pentru a se înţelege că m-am aflat aproape de cei doi miniştri şi am avut posibilitatea sa reţin ceea ce a spus fiecare". Prin urmare, informaţia cu

atitudinea lui Milea de a refuza să tragă în popor este o Agendă. Iar legenda nu putea fi fabricată decât, postrevoluţionar, de cineva de la Armată sau prin reconstituirea stenogramelor sub controlul Armatei. Prin urmare, replicile corecte ar trebui să fie cele din stenograma Nicolaescu:

„Elena Ceauşescu: Dacă nu v-a fost clar, de ce nu aţi întrebat? Trebuia să întrebaţi dacă ies trupele înarmate sau neînarmate.

Tudor Postelnicu: Vă raportez că nici într-un act normativ nu am găsit acest lucru şi nu mi s-a comunicat că trebuie să iasă cu cartuşe de război488".

Pare un schimb de cuvinte mai aproape de realitatea raporturilor de atunci între acei miniştri şi CPEx, în timp ce o replică „Armata care trebuie să tragă în popor" pare destul de strident adăugată de cei de la MApN după revoluţie. Nu-i spunea nimeni lui Ceauşescu: „Ordinul tău înseamnă că Armata trebuie să tragă în popor!". Astea sunt fantezii.

Oricum, a fost momentul-cheie, a fost singurul moment de adevăr din acea mascaradă sângeroasă organizată de Ceauşescu. Dictatorul a fost confruntat cu primul adevăr, cu realitatea juridică a unui stat în care acelaşi Ceauşescu făcea paradă de legalitate, cu minciuna aruncată disperat pentru a se salva cu orice preţ. S-or fi privit în ochi în acel moment? O fi avut curajul Milea să-i înfrunte privirile? Nimeni nu-şi mai aduce aminte, însă cei trei miniştri au fost ţinuţi tot timpul în picioare, în poziţie de drepţi. Poziţia de drepţi nu este umilitoare în faţa unui om drept, însă în faţa unui ticălos este o adevărată înjosire. Revenind la momentul apariţiei primelor rezerve şi obiecţii faţă de măsurile cerute de Ceauşescu împotriva lui Milea, Postelnicu şi Vlad, vom constata că la Bucureşti, în acea seară de 17 decembrie, se petrecea un fapt prea asemănător cu ceea ce se petrecuse în celelalte capitale ale statelor comuniste din Europa:

„Nicolae Ceauşescu: Manea, tu ce părere ai?

Manea Mănescu: Tovarăşe preşedinte, şi eu cred că

nu este acum momentul pentru această măsură.

Gheorghe Oprea: Tovarăşe Ceauşescu, vă rog să nu luăm acum această măsură, ca să-i lăsăm să vedem cum vor acţiona. După aceea vom vedea ce măsuri se impun a fi luate.

Nicolae Ceauşescu: îi lăsăm pe ăştia să demonstreze, şi noi nu luăm nicio măsură?! Voi ştiţi cum a fost, în 1945, în această piaţă? Au tras în noi şi nouă nu ne-a fost frică de ei. Eu eram aici, în piaţă, împreună cu Doncea şi cu Pătrăşcanu.

Vasile Bărbulescu: Eu ştiu că eraţi aici şi v-aţi expus gloanţelor reacţiunii.

Nicolae Ceauşescu: Deci nu sunteţi de acord cu măsura propusă?! Atunci (trântind hârtiile din faţa sa şi ridicându-se de pe scaun), alegeţi-vă alt secretar general!

(Se îndreaptă spre uşă; moment în care Silviu Curticeanu îl urmează ajungându-l, spunându-i: Nu aşa, tovarăşe secretar general. Eu niciodată n-am să vă părăsesc, voi rămâne lângă dumneavoastră. În acest moment se ridică de pe scaun Constantin Dăscălescu care spune: Nu se poate, tovarăşe secretar general, noi nu asta am vrut. Nu se poate! în acest moment se ridică de pe scaune aproape întreg Comitetul Politic Executiv, creându-se un moment de derută. Ana Mureşan plângea. Elena Ceauşescu s-a dus spre el, convingându-l să revină pe scaunul său).

Dumitru Popescu: Eu nu înţeleg această reacţie, întrucât aici s-a exprimat o simplă părere.

Emil Bobu: Vă rugăm să nu vă supăraţi, tovarăşe secretar general.

Gheorghe Rădulescu: Eu nu am făcut propunerea aceasta ca să ajungem la o asemenea situaţie. A fost o simplă părere.

Nicolae Ceauşescu: Bine. Atunci eu voi pleca mâine în Iran şi vom relua această problemă după ce se vor termina evenimentele de la Timişoara (...)".

Pasajul acesta, al şedinţei CPEx, este halucinant. El a conţinut ternele principale ale tragediei României din acel

moment istoric, în faţa celei mai slabe opoziţii, în faţa celei mai mici frâne împotriva ilegalităţii şi crimei, Nicolae Ceauşescu cedează puterea, în momentul în care şeful partidului a fost întors din drum, el îşi anunţase deja intenţiile criminale, dăduse ordinul de deschidere a focului. Pentru cercetătorul evenimentului este cu atât mai fascinant acest moment cu cât el copia scenariul sovietic aplicat în celelalte ţări comuniste: opoziţie din rândul Biroului Politic şi refuzul şefilor ministerelor de forţă de a executa ordine ilegale, în primul rând ordinul de a trage în oameni. Nu avem probe şi nici prea multă înclinaţie să j5 redem că URSS reuşise să racoleze unul sau doi membri ai CPEx şi pe cei trei miniştri, şi mai degrabă credem că fiecare sau oricum cei mai mulţi dintre cei prezenţi acolo simţeau că epoca lui Ceauşescu este terminată, că liderul absolut este condamnat de sovietici sau că trebuia oricum să urmeze o schimbare de echipă. Dar faptul că au acţionat astfel, mai ales dacă nu erau înţeleşi cu sovieticii, este cu atât mai grav.

O mărturie elocventă avem de la Cornel Pacoste, care a participat la şedinţa CPEx şi a descris întâmplările în timpul procesului de la Timişoara: „În acest context, Ceauşescu Nicolae a propus destituirea celor trei miniştri, el urmând să preia comanda. Pe rând, într-o formă mai mult sau mai puţin expresă, Gogu Rădulescu, Constantin Discălescu, Gheorghe Oprea s-au opus, toţi subliniind că nu este momentul potrivit pentru această măsură. Personal cred că dacă s-ar fi propus fie chiar numai suspendarea lui Postelnicu, nimeni nu se opunea, în această situaţie, Ceauşescu Nicolae şi-a pus mâinile în cap şi s-a îndreptat ca o vijelie spre ieşire, spunând: «Căutaţi-vă atunci un alt secretar general». S-a iscat un vacarm, agitaţie, mulţi l-au luat în braţe pentru a-l opri, alţii strigau să nu plece, în acest timp am auzit-o pe Ceauşescu Elena afirmând: «Lăsaţi-l în pace că se întoarce» „489. Dumitru Popescu a văzut scena puţin altfel: „A dat cu pumnul în masă, s-a ridicat în picioare şi a strigat: «Eu cu acest Comitet Executiv nu pot să mai lucrez. Alegeţi-vă alt secretar

general, eu nu mai sunt secretarul vostru general». Şi a dat să plece (...)

Au intervenit câţiva, repede, şi l-au blocat la uşă. Am auzit cuvinte patetice, declaraţii, asigurări, angajamente, toate de natură să-l frâneze" 490. În continuare, fostul acolit al lui Nicolae Ceauşescu va descrie scena revenirii la Putere: „S-a întors, s-a dus la locul lui, a rămas în picioare, s-a sprijinit în cot de scaun, într-o poziţie meditativă, a păstrat câteva minute de tăcere, cântărind, pasămite, după care, aproape calm, parcă detaşat de lume, cu o linişte în care mai pluteau totuşi ameninţări, a spus: «Bine, o să facem aşa. Deocamdată să ne vedem de treburi. O să mai discutăm chestiunea». Cuvintele, deşi rezonabile, conţineau o primejdie latentă, oricând pasibilă să degenereze într-o nouă criză" 491, în continuare însă Dumitru Popescu încearcă să justifice atitudinea celor care l-au întors din drum pe dictatorul comunist al României. El expune o teorie care nu poate fi lăsată să circule în domeniul public fără o abordare polemica. Vom sublinia pasajele litigioase: „În plus, în şedinţa din 17 decembrie 1989 ceea ce cerea Ceauşescu era absolut legal. El spunea: Au avut loc tulburări ale ordinii publice în Timişoara. Vagabonzi, haimanale, huligani au dat foc la magazine, au spart vitrinele, au furat bunuri în valoare de zeci şi sute de milioane, au devastat sediul organului local al puterii de stat şi al judeţenei de partid, au molestat militarii de pază, au atacat unităţi militare. şi voi aţi stat cu braţele în sân. Toată noaptea v-am dat ordine şi indicaţii cum să procedaţi. Nu voi, activul local cu pieptul i-a scos din sediu pe agresori şi a restabilit liniştea. Voi aţi stat ca nişte nătărăi, aţi trimis să apere instituţiile şi bunurile publice bieţi militari neînarmaţi, practic ţinând nişte beţe de lemn în mână. V-am dat ordin clar să-i somaţi pe cei care atacă, să trageţi în aer şi dacă nu opresc agresiunea, să trageţi la picioare. Ce era ilegal aici?" 492. Totul era ilegal. Dar, să o luăm pe rând.

Dumitru Popescu invocă ordinea publică drept obiect al tulburărilor de la Timişoara. Organismul constituţional

şi legal care are datoria să restabilească ordinea publică era/este Ministerul de Interne, nu Armata. Dumitru Popescu, în loc să se întrebe ce era ilegal acolo, trebuia să se întrebe ce căutau ministrul Milea în şedinţă şi Armata în stradă? în continuare el îl citează pe Ceauşescu atunci când îi descrie pe autorii incidentelor de ordine publică de la Timişoara: vagabonzi, haimanale, huligani, şi uită că, în şedinţa la care a participat, s-a cerut intervenţia cu blindate. Este posibil ca, pe moment, Dumitru Popescu să nu fi sesizat nuanţa, dar mai departe face trimitere la episodul restabilirii liniştii. Păi, dacă vagabonzii, haimanalele şi huliganii au furat, devastat şi incendiat pe 16 decembrie şi liniştea a fost restabilită, având sub cercetare peste 100 de arestaţi, cum se face că a doua zi au revenit să fure, să devasteze şi să incendieze? Ce comportament de hoţ este acesta? Dacă au ieşit să fure şi să distrugă în numele lui Tökes, cum le spusese Ceauşescu, cum se explică revenirea la infracţiunile de ordine publică după ce Tökes fusese evacuat şi nu se mai afla în oraş? Dacă a fost vorba de o acţiune a unor sprijinitori ai lui Tökes – deci, cu caracter politic –, cum se explica faptul că, aşa cum i-a informat tot Ceauşescu, huliganii erau „în majoritate UTC-işti”, iar printre ei erau şi membri de partid? Un om inteligent ca Dumitru Popescu nu avea voie să nu-şi pună aceste întrebări, mai ales când, în faţa lui, şeful Internelor afirmă că în actele normative nu se precizează folosirea muniţiei de război. Este posibil să crezi că, în faţa unor vagabonzi, şeful Armatei, al Securităţii, şi mai ales o brută ca Postelnicu au refuzat să tragă pentru că erau nişte nătărăi sau pentru că aveau informaţii despre componenţa reală a manifestanţilor de la Timişoara? în legătură cu somarea şi împuşcarea celor care atacă, agresează, principiul de drept este corect, numai că Ceauşescu ceruse intervenţia Armatei cu muniţie de război şi cu blindate în situaţie ofensivă – tocmai asta reproşase şi Elena Ceauşescu: „să-i doboare şi să-i bage la beci” –, fără instituirea legală a stării de necesitate. Pe cine acuza Ceauşescu în faţa lui că n-a tras, pe atacantul

central de la Universitatea Craiova sau pe ministrul Apărării? Dumitru Popescu, un intelectual, un om cultivat, o personalitate cu interesante intervenţii reflexive, nu şi-a pus întrebarea simplă: Ce caută tancurile împotriva unor vagabonzi? Dar dacă erau spioni, din Est şi din Vest? Chiar Dumitru Popescu afirmă că se plictisise de politizările catastrofice ale lui Ceauşescu, la care se adaugă faptul că tot în faţa lui şeful Securităţii, întrebat de ce nu a intervenit în forţă, a răspuns: „Am considerat că nu era cazul”. Semnal că nu era cazul spionilor. Iată de ce întrebarea lui Dumitru Popescu: „Ce era ilegal aici?” nu este nici măcar retorică. Admitem că la acea oră el şi ceilalţi acoliţi ai lui Ceauşescu nu ştiau că Lepa Bărbat fusese împuşcată mortal la Timişoara fără să atace şi să agreseze militarii, dar nu putem admite că un om cu pretenţii intelectuale trebuie neapărat crezut pe cuvânt.

Cei care l-au întors din drum pe Ceauşescu atunci şi-au asumat calitatea de complici la crimă. Tot complici la crimă sunt şi ceilalţi membri ai CPEx care, la sfârşitul şedinţei, când Ceauşescu le cere votul, i-au votat ordinele criminale fie explicit, fie prin tăcere. S-a vehiculat mereu teza că echipele de securişti care păzeau sediul Comitetului Central i-ar fi arestat sau eventual ucis pe oponenţii lui Ceauşescu. Este fals. Avem la dispoziţie mărturia colonelului Octavian Nae, şeful Serviciului Gărzi din Direcţia V a DSS, care infirmă teza conform căreia şedinţa CPEx din 17 decembrie ar fi fost înconjurată, păzită cu armele şi s-ar fi ţinut sub presiunea armelor. Afară erau ofiţerii din garda personală a celor dinăuntru493. Securiştii din clădire sunt oricum aceiaşi care, la ordinul generalului Vlad, depun armele în 22 decembrie, atunci când manifestanţii pătrund în sediu, încă de la acea oră a şedinţei CPEx, securiştii răspundeau numai la comanda lui Vlad. De altfel, în timpul audierii sale la Comisia senatorială, în ziua de 24 ianuarie 1994, generalul Neagoe, şeful gărzilor lui Ceauşescu, a declarat: „Am avut o discuţie anterioară cu Iulian Vlad că noi ce facem dacă se întâmplă şi la noi ce s-a întâmplat în

celelalte ţări socialiste şi am ajuns la concluzia că «noi nu tragem»!”. Dovezile există în conţinutul tuturor contraordinelor date de şeful Securităţii pe toată durata perioadei 14 – 17 decembrie şi mai ales după, când Ceauşescu era încă la Putere, în acea scuză este şi o doză de fariseism. Era posibil ca Nicolae Ceauşescu să aresteze Comitetul Politic Executiv? Se putea ascunde un astfel de fapt? Putea să apară seara Ceauşescu la televizor şi să anunţe că a arestat CPEx-ul, că i-a arestat chiar pe oamenii lui, creaţi de el, aleşi de el tocmai pentru că îi erau fideli? Dar Comitetul Central, dar Congresul care abia se terminase? Criza ar fi fost şi mai mare, o criză devastatoare, nu numai la vârful partidului, ci în tot partidul. Era Ceauşescu disperat, dar nu nebun. Teza gărzilor care i-ar fi arestat sau ucis pe membrii CPEx este o gogoriţă.

În textul stenogramei mai există un moment semnificativ pentru relaţia Ceauşescu-Milea. Este secvenţa în care Ceauşescu cere angajamentul celor doi miniştri, iar generalul Vasile Milea dă următorul răspuns:

Vasile Milea: „Garanţia pentru mine este că n-am înţeles primejdia de la început, acum îmi este clar, când aţi spus că este «stare excepţională»”.

Intervenţia aceasta întăreşte senzaţia că Milea şi-a dat seama la un moment dat că lipseşte baza legală a ordinului transmis telefonic de Ceauşescu şi a ordinelor sale trimise la Timişoara. Afirmaţia tranşantă făcută de Ceauşescu în CPEx, că a instituit starea de necesitate, i-a dat probabil lui Milea sentimentul că are o acoperire legală pentru folosirea muniţiei de război şi a blindatelor împotriva manifestanţilor. Logic, legal şi omeneşte, după ce în şedinţa CPEx s-a spus că nu există reglementări pentru folosirea muniţiei de război în tulburări interne, Milea trebuie înţeles ca fiind cel mai înşelat în această afacere sângeroasă. Este şi motivul pentru care spune „acum îmi este clar” pentru că s-a instituit oficial „starea excepţională”, cea care ar fi trebuit să-i ofere temeiul legal pentru ordinul de foc. În mod normal, pentru a înţelege şi

mai bine contextul juridic, după terminarea şedinţei, Silviu Curticeanu trebuia să treacă la întocmirea textului decretului privind instituirea stării de necesitate, decret în care urmau să fie precizate concret misiunile Armatei. Nu a făcut-o. Ceauşescu nu a cerut-o. Un şef de stat responsabil, care înţelege şi protejează starea Armatei ţării, include în decret toate acele misiuni care acoperă actele deja desfăşurate de organismul militar din ordinul său şi îşi asumă răspunderea politică pentru ele, aşa cum făcea mareşalul Ion Antonescu. Deşi au murit executaţi tot de ai lor şi tot din ordinul Moscovei, este o mare diferenţă morală între Ion Antonescu şi Nicolae Ceauşescu.

Teleconferinţa din 17 decembrie 1989

Ieşind din şedinţa CPEx, Ceauşescu îl întreabă pe Silviu Curticeanu dacă este pregătită teleconferinţa cu judeţele şi insistă ca la sediile judeţene de partid să se afle prezenţi comandanţii militari pentru a auzi de la el, peste autoritatea miniştrilor, ordinele clare de folosire a armamentului împotriva manifestanţilor.

În timpul acesta la Timişoara se întâmpla din nou ceva cu procurorul general adjunct Gheorghe Diaconescu: „Am aflat că va fi o teleconferinţa. M-am deplasat în sala care fusese amenajată special pentru audierea ei, în clădirea Inspectoratului, însă Macii mi-a spus pe un ton vizibil jenat că şedinţa din acel loc are un caracter operativ, intern şi am fost respins, invitat să părăsesc sala. Era încă un semnal că mă aflam în dizgraţie. Atunci m-am interesat şi m-am dus la centrala telefonică, unde, spre surprinderea mea l-am găsit pe colonelul Filip Teodorescu. Cum teleconferinţa întârzia, am avut ocazia să discut cu el şi să înţeleg că şi el avea anumite rezerve faţă de cursul evenimentelor. Am audiat împreună teleconferinţa. În timpul teleconferinţei s-au auzit focuri de armă automată. Era muniţie de manevră. Se trăgea inclusiv din clădirea în care mă aflam. Oamenii erau în stradă, la ferestre, pe terase şi priveau curioşi. Prin intermediul unui telefonist am aflat că fusese atacată unitatea militară, dar şi undeva în preajma Inspectoratului. Ştiu că s-a folosit muniţie de

manevră”. Filip Teodorescu recunoaşte că l-a întâlnit pe Diaconescu în biroul tehnic al Inspectoratului, dar că, observând întârzierea teleconferinţei, la un moment dat a plecat, audiind părţi ale teleconferinţei din biroul şefului securităţii Timiş. El mai afirmă că nu a auzit niciun foc de armă pe timpul teleconferinţei, ceea ce este posibil având în vedere că serviciul tehnic (centrala telefonică) se afla într-o altă clădire.

La teleconferinţa Nicolae Ceauşescu a minţit din nou că factorul Politic local a făcut greşeala de a nu-l evacua pe Tökes „conform legilor ţării şi normelor care sunt în toată lumea”. Reamintim că legea nu permitea evacuarea forţată în zilele oficiale de odihnă. El va susţine apăsat: „Se socoteşte stare de necesitate şi se aplică legea!” Nu a pronunţat în nicio clipă „am decretat”, „am instituit”, „am proclamat”, pentru că asta presupunea existenţa unui act. În schimb foloseşte verbul „se socoteşte”, care înseamnă „ca şi cum”, ceea ce ne face să credem că în continuare Ceauşescu ştia foarte bine că ordinul său este ilegal. Obişnuiţi cu dictatura, cu ordinele arbitrare şi cu executarea voinţei personale a lui Nicolae Ceauşescu, activiştii de partid şi militarii nu vor pune la îndoială legalitatea acestui ordin şi se vor lăsa antrenaţi în actele criminale ale şefului statului şi ale partidului. Este preţul compromisului politic şi personal pe care îl plăteşti atunci când te complaci într-o astfel de situaţie, cum spunea chiar Cornel Pacoste, „de marionetă”. Niciun tribunal din lume nu-l putea judeca pe Cornel Burtică, de exemplu, cel care a părăsit din proprie voinţă orice funcţie politică, toate privilegiile şi toate onorurile atunci când a constatat că partidul şi şeful acestuia nu urmează niciun principiu moral. Din telecon-ferinţă, merită să mai reţinem doar pasajul care încadrează fără echivoc, împotriva protestelor titularului acestui moment, poziţia oficială a lui Ion Coman:

„Nicolae Ceauşescu: (...) Ceilalţi generali din Bucureşti unde sunt? Imediat să vină împreună cu voi să fie la locul de comandă şi locul de comandă este Comitetul Judeţean al Partidului. Acesta este punctul de comandă!

Generalii care au mers cu tine unde sunt? Generalii care au venit din Bucureşti – şeful Marelui Stat Major, ministrul adjunct şi ceilalţi unde sunt?

Ion Coman: Acum am mers cu ei şi merg să vadă cele trei coloane.

Nicolae Ceauşescu: Te rog, acţionează în numele meu şi preiei comanda şi îmi raportezi din 15 în 15 minute cum se soluţionează problemele! Pe toţi îi chemi şi le dai ordin să execute! Toate unităţile să fie în centru şi să pună ordine! S-a înţeles?

Ion Coman: Am înţeles, tovarăşe Nicolae Ceauşescu!”

Ion Coman s-a apărat în proces cu argumentul: „Este real că Ceauşescu Nicolae mi-a cerut să acţionez în numele lui şi să preiau comanda, urmând a-i raporta din 15 în 15 minute cum se soluţionează problemele. Prin aceasta însă eu nu am înţeles că urma să devin un comandant peste toţi ceilalţi generali în ce priveşte punerea în executare a ordinului lui Ceauşescu de a se folosi armele pentru restabilirea ordinii şi liniştii publice în Timişoara. Aceasta pentru că toţi aceştia îşi cunoşteau misiunea cu care sosiseră la Timişoara, fiindu-le transmisă de Ceauşescu prin intermediul miniştrilor lor. Cu ei am ţinut doar legătura telefonică în timpul evenimentelor şi uneori direct”. Să le luăm p & rând – Aşa cum am arătat, conform legii comuniste, „Ministerul Apărării Naţionale îşi desfăşoară activitatea sub conducerea şi îndrumarea Comitetului Central al Partidului (…). Comitetul Central avea peste 100 de membri, fapt pentru care exercitarea conducerii era atribuită în mod expres „Secţiei pentru controlul muncii de partid în MApN, MI, Procuratură şi Justiţie”, pe scurt secţiei militare a CC, al cărei şef în decembrie 1989 era Ion Coman. Aşadar, trimiterea lui la Timişoara era deplin justificată prin funcţia pe care o îndeplinea. Coman se afla în exerciţiul funcţiunii. Tot aşa cum am arătat, prin Legea nr. 14/1973, privind organizarea apărării naţionale a RSR, Consiliile judeţene de apărare şi cel al municipiului Bucureşti sunt subordonate şi răspund pentru întreaga lor activitate faţă

de comandantul suprem al forţelor armate, în proces şi în numeroase apariţii publice, Ion Coman a arătat că el nu a înfiinţat niciun comandament de represiune la Timişoara şi nici nu a preluat comanda vreunui comandament. Este fals. Comandamentul exista, era cel judeţean de apărare instituit conform Legii nr. 14 şi condus de primul-secretar al judeţului, Radu Bălan. Prin atribuţiile conferite de statutul PCR şi al CC, comandantul suprem Nicolae Ceauşescu avea în subordonarea directă pe primul-secretar şi şef al Consiliului judeţean de apărare, pe care îl putea înlocui Printr-un împuternicit personal. Să ne amintim ce a spus Ceauşescu la teleconferinţă: „Acţionezi în numele meu şi preiei comanda!” Goman a încercat să deturneze realitatea ierarhică, prin inducerea ideii că de fapt Ceauşescu l-ar fi trimis să preia comanda trupelor militare, în calitate de general, de comandant militar, fapt inutil, deoarece generalii primiseră ordine pe calea lor ierarhică. Este iarăşi fals. El l-a reprezentat pe Nicolae Ceauşescu, chiar dincolo de funcţia lui politica la CC, în calitate de împuternicit al comandantului suprem. Tot în repetate rânduri Ion Coman se apără afirmând că răspunsul său din teleconferinţă: „Am ordonat să se tragă foc!”, nu avea nicio valoare, deoarece ordinul de deschidere a focului fusese deja dat de Ceauşescu şi de Milea. Este o altă diversiune, pentru că Ion Coman nu a fost trimis de Ceauşescu la Timişoara pentru a ordona deschiderea focului, ci pentru a controla „punerea în aplicare a ordinelor lui Ceauşescu”. Prin urmare, nu ordinul de a deschide focul era misiunea lui Coman, ci verificarea felului în care forţele de represiune executa acel ordin, trag, îi doboară şi apoi îi bagă la beci. Să vedem ce spune Radu Bălan, titularul Comandamentului judeţean de apărare: „După sosirea lui Coman Ion şi a celor cinci generali, practic aceştia au preluat comanda în ce priveşte înăbuşirea evenimentelor din Timişoara (...) Generalii amintiţi mai sus evitau să ţină o legătură cu mine, cerând în permanenţă să vorbească cu Coman Ion” 494. Iar la întrebarea privind funcţionarea comandamentului de la

Timişoara, el a declarat: „Ion Coman a ţinut o legătură permanentă cu Guşă şi cu Nuţă, care îl informau despre dispunerea forţelor în teren şi despre situaţia existenţă acolo, informaţii pe baza cărora apoi dădea indicaţii asupra modului cum trebuie să se acţioneze pentru reprimarea demonstranţilor” 495. Această activitate se numeşte în termeni militari „de comandă”. Am reprodus deja declaraţia din proces a generalului Guşă despre ordinul primit de la Coman după teleconferinţă, ordin de foc „fără nicio discuţie” şi „cu toată fermitatea”. Aşadar, nu a fost vorba de o afirmaţie formală pentru liniştirea lui Ceauşescu – „Am dat ordin… se trage!” –, ci şi de un ordin explicit dat apoi generalului Guşă. În declaraţia olografă scrisă în faţa procurorului, generalul Guşă a pus la dispoziţia Justiţiei detalii semnificative: „După câteva minute a sunat Ion Coman şi mi-a reproşat neexecutarea ordinului de a mă prezenta la judeţ menţionând (cu unele aproximaţii): «îţi reţin foarte serios atenţia asupra executării ordinelor! Să fie foarte clar! Se trage! Se trage fără nicio discuţie! Trebuie să punem ordine cât mai urgent!». Am încercat să-i explic că nu se poate trage decât în condiţiile atacării militarilor înarmaţi, a depozitelor şi chiar şi în aceste condiţii numai după somare şi executarea focului de avertisment. A închis telefonul, nu înainte de a-mi reţine foarte serios atenţia asupra executării ordinelor. Lângă mine se aflau toţi ofiţerii din încăpere şi anume: colonelul Gheorghe Radu, colonelul Ionescu Dumitru, locotenent-colonelul Zeca, generalul Chiţac Mihai, ofiţerul de serviciu operativ”.

— Este o declaraţie cu martori. Locotenent-colonelul Constantin Zeca a prezentat la proces amănuntele profesionale privind tipjurile de ordine primite, nivelul de subordonare şi categoriile de acţiuni desfăşurate de trupele MApN din Timişoara: „Deşi primul-secretar al judeţului era preşedintele Consiliului Apărării, operaţiunile legate de acţiunile armatei se executau numai la ordinul ministrului Apărării Naţionale. La întrebarea pusă răspund că generalul Guşă şi ceilalţi ofiţeri de la punctul de

comandă constituit la Divizie nu au executat alte ordine decât cele date de ministrul Apărării. Nu am în vedere aici ordinele cu caracter tactic, cu privire la deplasarea şi folosirea în teren a forţelor armate. Ordinul transmis de Coman în seara de 17 decembrie 1989 generalului Guşă, mai mult ca sigur a fost transmis de grupa operativă tuturor forţelor aflate în garnizoana Timişoara, altele decât cele aparţinând Diviziei a 18-a, pe care o comandam" 496. Altfel spus, ordinul de a ieşi din cazărmi şi componenţa forţelor MApN au aparţinut lui Milea, ordinele privind folosirea trupelor în oraş împotriva manifestanţilor i-au aparţinut lui Coman. Şeful Inspectoratului Judeţean al MI, colonelul Ion Popescu, a susţinut în proces următoarele: „Cel care a organizat şi condus totul pentru prevenirea şi anihilarea evenimentelor în curs de desfăşurare la Timişoara a fost Coman. Acesta ţinea legătura permanentă cu Bucureştiul, cu Divizia din Timişoara aparţinătoare de MApN, cât şi cu Inspectoratul judeţului Timiş al Ministerului de Interne" 497.

Problema stării de război. Foarte mulţi demnitari comunişti şi militari s-au prevalat de existenţa stării de necesitate pentru a justifica faptele lor sau executarea ordinelor. Ca români, în calitate de cetăţeni care au trăit perioada comunistă din plin, dar şi ca analişti ai istoriei României moderne ştim că niciodată cunoaşterea şi aplicarea legilor nu au fost în ţara noastră o preocupare responsabilă. Ar fi suficient să consemnăm gestul şefului Securităţii, generalul Iulian Vlad, care, ajuns de la teleconferinţă la sediul său, cere Ordinul 2600/1988 pentru a-l citi şi afla ce prevederi cuprinde în cazuri de tulburări civile. Nu îi cunoştea pe dinafară prevederile. Gheorghe Diaconescu afirmă că, anterior evenimentelor, în repetate rânduri miniştri şi şefi de departamente apelau la el sau la procurorul general Nicolae Popovici pentru a li se spune ce prevedeau anumite legi sau să li se explice sensul unor prevederi. Iulian Vlad era unul dintre aceia foarte insistenţi, care, dincolo de relaţia amicală cu Diaconescu, cerea nu o dată explicaţia juridică în scris. Apăraţi de

această realitate a necunoaşterii Constituţiei şi a legilor, precum şi de faptul că ordinul lui Ceauşescu nu era vădit ilegal – pentru că într-adevăr avea dreptul să decreteze starea de necesitate, dar în condiţiile legii –, foştii demnitari comunişti au reuşit că convingă Justiţia şi să publice chiar cărţi în care situaţia legală a stării de necesitate a fost complet ignorată. Cercetarea atentă a vastei documentaţii referitoare la revoluţie dezvăluie însă un amănunt surprinzător. Analiza aplicată a ordinelor lui Ceauşescu arată că, de fapt, acele ordine aparţineau stării de război, nu stării de necesitate. Scoaterea trupelor cu muniţie de război şi a blindatelor din cazărmi şi trimiterea lor în misiuni de luptă aparţin de drept stării de război. De altfel, întorcându-ne şi la ultimul pasaj al şedinţei CPEx vom constata că însuşi Nicolae Ceauşescu a definit starea la care se referea:

„Nicolae Ceauşescu: (...) Toţi trebuie să ştie că suntem în stare de război. Tot ce s-a întâmplat şi se întâmplă în Germania, în Cehoslovacia şi în Bulgaria acum, şi în trecut în Polonia şi Ungaria, sunt organizate de Uniunea Sovietică cu sprijinul american şi al Occidentului”.

Cel care a interpretat precis natura ordinelor date de Nicolae Ceauşescu la teleconferinţă a fost primul-secretar al judeţului Sibiu, Nicu Ceauşescu. Lui i s-a imputat că, imediat după terminarea teleconferinţei, ar fi declarat: „Asta nu-i stare de necesitate, e stare de război, şi trebuie să se facă uz de armă fără somaţie”. Constantin Goşoteanu, fost şef al Gospodăriei de partid şi intim al lui Nicolae Ceauşescu plasează această declaraţie în 18 decembrie, dar în gol, fără nicio legătură cu vreun eveniment, ca şi cum ar fi fost o replică dintr-un dialog oarecare. Numai că în declaraţia din anchetă, dată la 30 decembrie 1989 chiar Nicu Ceauşescu precizează: „Cu această ocazie, am cerut drtrupele să treacă în stare de război, referindu-mă la cele aparţinând MApN” 498. Conform mărturiei bucătarului său, în acel moment Nicu Ceauşescu era beat. Una dintre iubitele lui, Mirela Cosa,

avea să declare în anchetă: „El a mai adăugat că în această situaţie este stare de război, ordonându-i prin telefon colonelului Rotariu Iulian să ia măsuri pentru întărirea pazei în Sibiu” 499. Generalul Macri, aflat în proces la Timişoara, avea să declare: „Este adevărat că la teleconferinţă din 17 decembrie 1989 dictatorul a precizat că este stare de război şi trebuie să acţionam, în consecinţă, cu toată fermitatea. Tot adevărat este că niciun război nu se poate câştiga fără procurarea informaţiilor privitoare la adversar” 500. Generalul Iulian Vlad, prin declaraţia sa din 16 iulie 1990, pune lucrurile la punct: „După teleconferinţă din 17 decembrie 1989, a fost introdusă (ilegal, n.a.) în sistemul organelor MI starea de necesitate. Starea de necesitate în sistemul MI presupune alarmarea efectivelor din unităţile MI, totodată aceasta presupune asigurarea în permanenţă a desfăşurării activităţii şi a planului întocmit. Această stare de necesitate nu presupunea în mod necesar distribuirea armamentului şi a muniţiei” 501. Evocam mai sus hotărârea suspectă a viceamiralului Mircea Dinu, şeful DIA, de a pleca în concediu exact în momentul cel mai periculos pentru ţară. El a relatat în emisiunea lui Vartan Arachelian că, înainte să plece în concediu, s-a prezentat la ministrul Milea pentru a cere permisiunea. Milea l-a întrebat: „Dar tu te gândeşti să pleci acum, când se întâmplă atâtea lucruri?”, iar Dinu i-a răspuns: „Nu se întâmplă în plan militar, deci ceea ce se întâmplă nu face obiectul prezenţei mele acolo”, explicând apoi sensul răspunsului său către ministrul Apărării: „Probleme politice şi răzvrătiri – asta e cu totul altceva” 502. Aşadar, în opinia fostului şef al DIA, generalul Vasile Milea a ştiut şi el, chiar dinainte, că mişcările de la Iaşi, Timişoara, eventual cele în pregătire de la Braşov sau Cluj, aveau un caracter politic. Procesul lui Nicu Ceauşescu, pentru cele petrecute la Sibiu, dezvăluie şi el un amănunt semnificativ, chiar dacă noi ne-am familiarizat deja cu el. În ziua de 17 decembrie 1989, după ora 12.00, generalul Vlad l-a sunat la Sibiu pe Nicu Ceauşescu: „Cu acelaşi prilej i-am răspuns

că manifestanţii au încercat pătrunderea prin forţă la sediul comitetului judeţean de partid Timiş, şi că deja în acel moment manifestaţiile au un caracter politic" 503, în timpul audierii la Comisia senatorială (Gabrielescu), Nicu Ceauşescu va întări impresia că ordinele secretarului general al partidului şi comandantului suprem se potriveau stării de război:

„Domnul Gabrielescu: Dvs., de la teleconferinţa aceea, ce aţi înţeles esenţial, ce trebuia să faceţi?

Domnul Nicu Ceauşescu: Eu, în ceea ce priveşte judeţul Sibiu? Nimic!

Domnul Gabrielescu: Nimic?

Domnul Nicu Ceauşescu: şi chiar nu am făcut nimic! Nu am întreprins…

Domnul Gabrielescu: Bine, dar sensul acelei teleconferinţe?

Domnul Nicu Ceauşescu: Sensul acelei teleconferinţe? Eram un judeţ de centru! Ca să ajungă la noi – era mai greu!

Domnul Gabrielescu: Cine să ajungă?

Domnul Nicu Ceauşescu: Păi, în momentul în care se face un război – că nu se face din interior spre exterior…

Domnul Gabrielescu: Bine, dar nu era vorba de război!…

Domnul Nicu Ceauşescu: Ei, aşa s-au prezentat lucrurile! Aveţi benzile cu teleconferinţa! Deci, mă refer la cea din… (17 decembrie, n.a.), fiindcă după aceea nu s-au mai pus probleme… aceste lucruri (…)

Nicu Ceauşescu considerarea România a intrat în război cu o putere străină, întrebat care putea fi acea putere străină, el a făcut referire la coloanele de turişti sovietici care fuseseră semnalate şi în judeţul Sibiu. Este posibil ca el să fi interpretat măsurile ordonate de şeful statului, prin prisma pregătirii sale militare bune, drept un răspuns la o „agresiune militară pe teritoriu limitat", categorie a războiului modern care se învaţă la cursurile Academiei Militare, motiv pentru care nu a luat alte măsuri decât cele legale, având în vedere că „agresiunea"

se producea doar în teritoriul limitat al judeţului Timiş.

De fapt, pe noi nu ne interesează consecinţele ordinului pentru „stare de război” date de Nicu Ceauşescu la Sibiu, deoarece acest ordin, comunicat telefonic comandantului garnizoanei, nu a avut niciun efect nociv în 17 decembrie. Colonelul Dragomir primea ordine de la Ministerul Apărării, iar ordinul venit de la primul-secretar nu putea decât să confirme o situaţie pe care comandamentul militar o aborda exclusiv între limitele ordinelor primite de la Milea. Apoi, la Sibiu era linişte, iar populaţia, aşa cum ştiam atunci şi cum ştim şi acum, era mulţumită de conducerea lui Nicu Ceauşescu, pentru că rezolva problemele de aprovizionare mult mai bine decât în alte judeţe. Ceea ce ne interesează pe noi este să subliniem că mărturiile lui Nicu Ceauşescu, nu numai prin curajul şi corectitudinea cu care le-a formulat, ci şi prin natura filială a relaţiei sale cu Nicolae Ceauşescu, demonstrează că ordinele ilegale date de comandantul suprem cu ocazia teleconferinţei se potriveau stării de război, nu stării de necesitate. Am arătat deja că ambele situaţii nu erau instituite legal. Pentru toţi ceilalţi demnitari comunişti am găsit circumstanţa atenuantă a necunoaşterii prevederilor Constituţiei şi ale legilor din domeniul ordinii publice şi apărării. Toţi, cu excepţia unuia – Silviu Curticeanu.

Absolvent al Facultăţii de Drept din Cluj-Napoca, diplomat în ştiinţe juridice cu menţiunea „foarte bine”, doctor în Drept magna cum laude, magistrat cu experienţă în Justiţia clujeană, director al DirecţieLCivile (1965 – 1972), Silviu Curticeanu ajunge şeful Secţiei justiţie din Comitetul Central, apoi, din iulie 1975, devine jurisconsultul lui Nicolae Ceauşescu. Adică, persoana cea mai autorizată să-i dea consultaţii lui Nicolae Ceauşescu în domeniul legilor ţării. Ulterior este numit şeful Cancelariei, în această calitate, de la Constituţie şi până la ultima hotărâre de guvern, toate actele normative ale ţării au trecut prin mâinile sale. În cartea publicată în anul 2000, Silviu Curticeanu arăta că, de cele mai multe ori, era

pregătit să-i răspundă lui Ceauşescu pe loc asupra prevederilor unei legi, fapt cu totul remarcabil dacă avem în vedere că domeniul lui se extindea la întreaga legislaţie a ţării. Cu această calitate extraordinară, Silviu Curticeanu nu avea cum să rateze cunoaşterea prevederilor Constituţiei. Mai mult decât atât, el arată că „nu mică mi-a fost surprinderea când, înainte de Congresul al XIV-lea, Ceauşescu mi-a cerut Constituţia, spunându-mi că vrea să o citească în linişte, să vadă dacă nu sunt necesare unele modificări; i-am dat-o şi a rămas pe masa lui multă vreme, fără să se întâmple nimic; în cele din urmă, mi-a restituit-o, făcând precizarea că, deşi a citit-o şi recitit-o de nenumărate ori, nu a găsit nimic care să justifice modificarea ei, nici în privinţa drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, nici în privinţa caracterului democratic al statului” 505. Aşadar, cu mai puţin de o lună înaintea evenimentelor din decembrie, Nicolae Ceauşescu studiase Constituţia, încă o dată subliniem că, dacă Ceauşescu avea acea inteligenţă nativă şi abilitate personală în domeniul politic – cum îl prezintă biografii săi –, este imposibil să nu fi cunoscut perfect prevederile constituţionale privind ordinea publică şi apărarea naţională. Ba, ştiind bine ce nori se strângeau deasupra României şi a lui, putem presupune că tocmai pe acelea le-a studiat cel mai atent, prin urmare, considerăm că este exclus ca Nicolae Ceauşescu să nu fi ştiut prea bine ce prevede Constituţia în situaţia stării de necesitate şi care este diferenţa faţă de starea de război. De asemenea, este exclus ca Silviu Curticeanu să nu fi ştiut care era regimul legal al stării de necesitate.

Căutând să se apere în faţa posterităţii, Silviu Curticeanu prezintă pe rând toate contraargumentele sale la acuzaţiile care i s-au adus în procesul său postrevoluţionar. Mai întâi arată că niciun participant la şedinţa CPEx din 17 decembrie nu a ştiut ce se petrece la Timişoara, astfel că nu au pus la îndoială afirmaţiile lui Ceauşescu. îl putem crede, dar Mihai Hârjău arată foarte clar că ordinul venit de la Curticeanu, de a se prezenta la

birou, era însoţit de precizarea că la Timişoara se petrece „ceva ca la Braşov” în 1987! în continuare, el afirmă că nimeni din cei care aveau informaţii despre evenimentele de la Timişoara (Milea, Postelnicu şi Vlad) nu au infirmat descrierea faptelor aşa cum a fost ea făcută de Ceauşescu. Nu este aşa, Vlad şi Milea (sau Postelnicu) prezentaseră acele argumente simple şi suficiente în apărarea lor, care aveau însă girul nemijlocit şi total al legii, în al treilea rând, Curticeanu subliniază că două afirmaţii ale lui Ceauşescu excludeau posibilitatea ca ordinele sale să fie ilegale sau vădit ilegale (!), adică faptul că la Timişoara acţionează „huligani, derbedei etc”. Şi că „toate acţiunile trebuie să se desfăşoare cu respectarea regulamentelor, legilor şi a Constituţiei”. O astfel de declaraţie din partea persoanei profesioniste în domeniul Dreptului, a celei care cunoştea pe dinafară legile ţării şi Constituţia, a personalităţii politice şi demnitarului însărcinat şi plătit pentru a-l consilia pe şeful statului în materie legislativă nu poate fi decât o expresie a disperării în faţa conştientizării gravei sale vinovăţii. Să afirmi că în faţa unor huligani şi derbedei trebuie să trimiţi tancuri, trupe cu muniţie de război, pe şeful Marelui Stat Major, pe şeful secţiei militare a CC şi pe o grămadă de generali din toate armele este cel puţin un act de cinism. La fel de cinic este să afirmi că aPelul lui Nicolae Ceauşescu la respectarea legilor era suficient pentru a-l scuti pe jurisconsultul său, autorul tuturor decretelor de instituire a stării de necesitate de până atunci, de responsabilitatea pe care o avea legal. Nu putea să uite că exact acele ordine erau ilegale. Situaţia sa este mult mai gravă: din punct de vedere al funcţiei şi pregătirii profesionale, Silviu Curticeanu era singurul care ştia că ordinele sunt vădit ilegale. Adăugând la aceste informaţii datele furnizate de Gheorghe Diaconescu despre cunoaşterea adevăratului caracter al mişcărilor de la Timişoara de către Nicolae şi Elena Ceauşescu avem un tablou complet al caracterului criminal al ordinelor date de aceştia. Este exclusă posibilitatea ignoranţei şi este anulat contraargumentul că

şeful statului nu ar fi cunoscut caracterul politic, îndreptat direct şi personal împotriva conducerii sale, ba chiar mai degrabă individualizat ca o mişcare anticeauşistă mai mult decât o mişcare anticomunistă.

Găsindu-ne în momentul dramatic al şedinţei CPEx şi al teleconferinţei, este bine să facem un bilanţ al faptelor:

Nicolae Ceauşescu transmite ministrului Apărării ordinul fals că a instituit starea de necesitate. Milea, care pe moment nu are cum verifica legalitatea ordinului, transmite unităţilor din Timiş ordinul de trecere la alarmă parţială de luptă. La un moment dat, Milea înţelege înşelătoria şefului statului şi emite un ordin care avea menirea să diminueze consecinţele ordinului ilegal al lui Ceauşescu. Atât în timpul şedinţei CPEx, cât şi pe timpul teleconferinţei, Ceauşescu insistă pe ideea instituirii stării de necesitate, dar în fapt ordinele sale aparţin stării de război. Niciuna, nici cealaltă nu au fost instituite legal. Singurul prim-secretar care identifică ordinele ca aparţinând stării de război, de asemenea ilegale, este fiul său. Ion Coman, în calitate de reprezentant al comandantului suprem, ordonă executarea ordinelor date de Nicolae Ceauşescu, generalul Milea le reconfirmă, însă la faţa locului forţele Armatei aflate în dispozitive de apărare organizate anterior sau în deplasare spre acestea, dar şi în locuri unde nu aveau ce căuta, sunt nevoite să deschidă focul sub presiunea agresiunilor făcute de grupuri violente şi să ucidă inclusiv oameni nevinovaţi. Sub acoperirea ordinelor ilegale ale lui Ceauşescu, forţe ale Ministerului de Interne din Timişoara (inclusiv trupele de miliţie – securitate), trecute sub conducerea nemijlocită a generalului Nuţă, vor acţiona în oraş toată noaptea, producând victime.

Abordând problema implicării forţelor Miliţiei în incidentele sângeroase de la Timişoara nu putem ocoli o seamă de informaţii venite de la înalţi reprezentanţi ai autorităţilor, în rândul consecinţelor ordinelor ilegale date în timpul teleconferinţei se înscriu şi amănuntele din următoarea declaraţie a fostului procuror general adjunct

Gheorghe Diaconescu, aflat în acel moment în clădirea Inspectoratului MI Timiş:

„Gheorghe Diaconescu: La terminarea teleconferinţei s-a dat ordinul de înarmare cu muniţie reală, de război. A fost un moment înfiorător. Coboram pe scări şi vedeam lucrători în civil ai Miliţiei exultând de bucurie. Nu pot să-l uit pe unul care a strigat: «şi frate-miu dacă vine în faţă trag!». Majoritatea se înarma cu pistoale. Cu arme automate s-au înarmat echipe de Miliţie îmbarcate în ARO şi au plecat cu armele scoase pe fereastră.

AMS: Vă amintiţi acele maşini ARO?

GD: Sigur erau unul alb, culoarea aceea gri şi unul parcă roşu.

AMS: Ce uniforme purtau aceşti militari?

GD: Erau îmbrăcaţi civil. M-am dus direct la Penitenciar, mi-am recuperat procurorii şi le-am spus: «Opriţi-vă şi căutaţi-văun loc de dormit, nu mai mergeţi la hotel». Eu am stat la procurorul Ieronim Ursu două nopţi, îşi luase eticheta de pe uşa apartamentului şi de la cutia de scrisori. Peste noapte a fost infernal. Se trăgea ca la război, mult, aiurea. Toată noaptea a pârâit focul automat. N-am mai ieşit până în 18 (decembrie) dimineaţa din casă”.506

Este o mărturie consistentă care explică, din partea Procuraturii Generale, numeroasele informaţii venite de la revoluţionari despre prezenţa unor civili şi cadre ale Miliţiei în autoturisme Dacia şi trăgând în manifestanţi. Colonelul Ion Deheleanu, şeful Miliţiei judeţului Timiş, a explicat felul în care au participat forţele Miliţiei în noaptea de 17 decembrie: „Generalul Mihalea s-a ocupat de stradă, ajutat de colonelul Obagila de la pază şi ordine şi şeful Serviciului pază şi ordine de la Miliţia judeţului, locotenent-colo-nelul Toma Ionel. Nici pe locţiitorul meu, Corpodeanu, nu prea l-a luat în seamă Nuţă, dimpotrivă, mi-a spus că dacă tot nu am făcut nimic, măcar să le creăm spaţiu liber, să o facă ei” 507. Colonelul Ion Popescu, şeful Inspectoratului MI al judeţului Timiş, a venit cu anumite precizări privind dispozitivul de intervenţie în stradă al

Miliţiei: „În jurul orei 08.00 (din ziua de 18 decembrie, n.a.), ajungând la biroul meu de la Inspectorat, unde l-am găsit pe generalul Nuţă care (şic! acesta, n.a.) mi-a spus că urmează să sosească generalul Ilie Ceauşescu şi generalul (era colonel la acea dată, n.a.) Diaconescu, adjunctul procurorului general, între timp a sosit generalul Mihalea Velicu cu un plan al oraşului Timişoara, un ghid luat de la OJT pe care l-a prezentat generalului Nuţă, spunând că toate misiunile ordonate s-au executat. Pe acest plan erau menţionate 8 dispozitive, şi anume Piaţa Operei, Piaţa Victoriei, Piaţa Maria, Circumvalaţiunii, Calea Aradului, lângă Spitalul judeţean, Calea Girocului şi Calea Lipovei” 508. Există un amănunt în dispută şi anume afirmaţia generalului Nuţă că generalul Guşă ar fi dat asigurări că pune el ordine în oraş. Este perfect posibil ca lucrurile să fi stat aşa. Colonelul Deheleanu o confirmă: „Pe scările Comitetului judeţean de partid, la plecare Nuţă s-a adresat lui Macri spunându-i că «în noaptea asta nu trecem la treabă, în două ore Guşă va lua asemenea măsuri, încât nimeni nu va ieşi din casă câteva zile». Nu ştiu în ce măsură afirmaţia lui Nuţă corespundea realităţii şi nici dacă Guşă a făcut ceva în sensul spus de Nuţă. Eu nu vreau să arunc vina pe Armată, dimpotrivă, o stimez, ea reprezintă scutul de nădejde al ţării. Este adevărat că măsurile la care se referea Nuţă nu erau în sarcina Armatei, ci a Ministerului de Interne, în ce priveşte restabilirea ordinii” 509. Vom sublinia însă încadrarea orară din replica lui Nuţă – „în două ore”. Este vorba de intervalul orar 19.00 – 21.00. Mult timp, mai ales în articole din presa timişoreană, dar şi în presa centrală detnocratică, s-a insistat pe focul deschis exclusiv de trupele Ministerului Apărării. Sursa acestei informaţii incomplete a fost cunoaşterea ordinului de înarmare a forţelor MI dat de generalul Nuţă abia în dimineaţa zilei de 18 decembrie, ceea ce excludea Miliţia din corpul forţelor de represiune din noaptea de 17. În realitate, ordinul de înarmare cu muniţie de război s-a făcut înainte de sosirea lui Nuţă, iar intervenţia în stradă a Miliţiei a început

imediat după terminarea teleconferinţei, aşa cum arăta foarte clar Gheorghe Diaconescu. De altfel, în declaraţia poate cea mai autorizată a şefului Miliţiei, colonelul Ion Deheleanu, se află şi acest pasaj: „Armamentul şi muniţia de război au fost distribuite în două etape: duminică după-amiază (şi aceasta de frica lui Nuţă, care urma să apară) şi luni la prânz (18 decembrie)” 510. Unii dintre lucrătorii sau din rândul persoanelor de sprijin ale Ministerului de Interne, o categorie aparte de participanţi care a fost neglijată în timpul cercetărilor, au acţionat în civil. Pe aceştia i-a văzut înarmaţi şi colonelul Filip Teodorescu înainte de teleconferinţă: „Ne-am continuat drumul spre inspectoratul MI. La capătul străzii, în imediata vecinătate a sediului Miliţiei municipale, am observat un cordon de civili înarmaţi cu pistoale automate. Am înţeles de la colonelul Popescu Ion că erau cadre de Miliţie însărcinate cu paza sediului (...)” 5 n. Din rândurile acestora au fost probabil cei văzuţi de Diaconescu după teleconferinţă urcându-se în maşinile ARO cu armele automate scoase pe geamuri. În legătură cu relaţia intervenţionistă dintre generalii Nuţă şi Guşă, acesta din urmă a făcut următoarea declaraţie: „După un timp (de la terminarea teleconferinţei, n.a.), a sunat şi generalul Nuţă spunând că, din informaţiile lui, armata nu prea acţionează cu fermitate, în zilele şi nopţile respective acesta mi-a reproşat de mai multe ori acest lucru” 512. Şeful Securităţii Arad a relatat Comisiei senatoriale următoarea scenă: „Aparatul meu de radio, deci staţia de emisie-recepţie pe care o aveam montată în portbagaj în Dacia 1300 neagră, 2 B 4805 Bucureşti... i-am spus şoferului să deschidă aparatul de la staţie. Deci, discutam pe 17 decembrie, orele 11.00 – 11.30 (noaptea). Eu am auzit următoarea treabă şi am scris-o în declaraţie, pe care am dat-o în scris, în puşcărie: «Alo? Vulturul? Du-te în strada... – zicea o stradă – şi iei de acolo 5 flori!». «Alo? Cutare? în Timişoara, te duci şi iei de acolo 3 flori». Codificat, sigur! Decodificarea a făcut-o cel care a fost «Yulturul» sau a doua parolă, care a spus: «tovarăşe general Nută, eu, sunt

cu Dacia, nu pot să iau cele 5 cadavre de acolo!». Acesta a fost codul cu florile! Asta o ştie şi şoferul meu, şi eu. Asta este! Am spus: «Taci!» „513. Pe baza acestor date putem completa imaginea represiunii din noaptea de 17 decembrie 1989 de la Timişoara, având perioada cea mai acută şi mai sângeroasă între orele 19.00 şi 21.00:

Forţele MApN. Focul a fost deschis de trupele Ministerului Apărării Naţionale aflate în dispozitive de apărare legitimă (unităţi militare, depozite, instituţii ale autorităţii de stat), în deplasare spre acestea sau în locuri care nu făceau obiectul unor misiuni legale, începând cu ora 19.00, având în susţinere indicativul „Radu cel Frumos" transmis de ministrul Apărării pentru întreaga Armată şi ajuns la unităţile din Timişoara începând cu ora 18.45. Indicativul „Radu cel Frumos" aparţinea de drept stării de război, ordinul generalului Milea permiţând şi folosirea ilegală a focului în tulburări ale ordinii interne de stat. Calitatea juridică de „ilegal" a focului deschis de forţele Ministerului Apărării nu a fost dată numai de ilegitimitatea ordinelor venite pe traseul Ceauşescu-Milea, ci şi de incompatibilitatea acestora cu misiunea primită, în timpul cercetărilor Procuraturii Militare, un ofiţer al UM 01140 Lugoj, locote-nent-major Măricel Cristea, de profesie inginer în telecomunicaţii – făcând parte aşadar din intelectualitatea tehnică militară – a atras atenţia asupra unui aspect pe care diferitele medii româneşti implicate în problema revoluţiei l-au ignorat, în legătură cu ordinele primite în după-amiaza de 17 decembrie, el a declarat: „Precizez că, deşi s-a dat ordinul alarmă parţială de luptă (Radu cel Frumos), nu ni s-a dat niciun document de alarmă, nici caracteristicile de lucru radio, nu s-a precizat nicio misiune, niciun inamic, nu s-au respectat raioanele de deplasare în astfel de situaţii, nu s-a luat nicio măsură de cercetare sau de protecţie. Într-un cuvânt, nu s-a respectat nicio prevedere a Planului de alarmă în astfel de situaţii şi nici nu ni s-a dat nicio misiune sau informaţie, deşi toţi militarii erau echipaţi cu armament şi muniţie. Aceasta a creat o stare de confuzie totală atât la cadre cât

şi la m. (ilitarii în) ti (ermeri)” 514. Deoarece cititorii nu sunt familiarizaţi cu procedurile actelor de conducere şi comandă din Armată, vom arăta că, în situaţia de alarmă dată de ministrul Apărării, comandantul unei unităţi militare are la dispoziţie un plic sigilat pe care îl desface atunci când primeşte indicativul şi execută ordinele scrise acolo. Plicul conţine misiunile specifice şi speciale ale unităţii sale, deplasarea şi dispunerea forţelor, felul cum comunică – pe scurt, cam ceea ce arăta că a lipsit inginerul Măricel Cristea. Motivul nerespectării unui principiu militar fundamental este că Armata nu avea în atribuţii şi nici în misiuni să facă ceea ce a fost trimisă să facă în centrul municipiului Timişoara. Plicul deschis nu oferea nicio soluţie pentru respectarea ordinului pe care îl primiseră comandanţii. Estimăm că toate misiunile din toate plicurile comandanţilor unităţilor militare din Timişoara vizau deplasarea în afara oraşului. şi, ca o parte anecdotică a dramei consumate în acel decembrie, vom arăta că, printr-un ordin al ministrului Apărării Naţionale, era interzis să se dea alarmă în unităţi duminica.

Trimiterea Armatei într-o misiune pentru care nu avea mijloace şi nici pregătirea de specialitate a fost nu numai o gravă eroare politică, dar şi una strict militară. Cea mai mare parte a situaţiilor critice în care s-au găsit militarii a fost generată de neclaritatea ordinelor, de improvizaţiile în acoperirea dispozitivelor, de necunoaşterea modalităţilor de adaptare a focului la incidente urbane, de lipsa de pregătire a militarilor în termen şi de precaritatea informaţiilor primite de ofiţeri.

Analizând calitatea focului înregistrat între orele 19.00 şi 21.00 se constată un raport total dezechilibrat între numărul de cartuşe trase (de ordinul sutelor de mii) şi numărul victimelor (58), ceea ce duce obligatoriu la concluzia că focul deschis de militarii Armatei nu a fost în masă, cu scop de represiune brutală, ci selectiv, în locurile unde au fost atacate unităţi militare, unde s-au produs atacuri asupra tehnicii militare (de ex., cazul Calea Girocului) şi în situaţii particulare în care fie militarii au

deschis focul dezorganizat, fie au primit ordine directe de la ofiţerii lor, în afara limitelor stricte ale misiunii încredinţate prin ordin de generalul Guşă. Un caz aparte l-au reprezentat câteva situaţii în care militarii, după ce au somat şi au tras focuri de avertisment în aer (tip de tragere care a reprezentat majoritatea), au îndreptat armele spre caldarâm sau spre picioarele agresorilor, fapt care a produs rănirea sau moartea unor manifestanţi sau cetăţeni curioşi atât prin imprecizia şi hazardul focului la picioare, cât şi prin ricoşeu.

Date tehnice

Un glonţ de calibrul 7, 62 mm, tras de la 100 de metri, are capacitatea de a străpunge şi răni mortal 7 persoane aflate în linie, la o distanţă de O, 5 – 1, O în una de cealaltă, informaţie tehnică menită să excludă, şi ea, intenţia de masacru. Dacă s-ar fi tras în plin, avândân vedere şi configuraţia străzilor din apropierea Centrului municipiului Timişoara, precum şi cazuistica beligerantelor, victimele ar fi fost de ordinul miilor, iar căderea lor s-ar fi produs într-un interval de 5 – 7 minute, în acest calcul ipotetic intră şi numărul militarilor aflaţi în dispozitivele de luptă, estimat de MStMl a peste 1 500 de oameni înarmaţi, în comparaţie cu numărul estimat al demonstranţilor, 2000 – 3.000 şi chiar 8.000. Fiecare încărcător de pistol automat are 30 de cartuşe. De asemenea, dacă s-ar fi deschis foc cu muniţia grea, specifică, de pe tanc, la pierderile umane însemnate s-ar fi adăugat mari pagube materiale şi incendii de durată, având în vedere calităţile incendiare speciale ale materialelor explozive din componenţa obuzelor.

Identificarea precisă a părţii de represiune a trupelor MApN (alergarea demonstranţilor cu blindatele, focul tras din mişcare, în ofensivă, din formaţie de detaşament de infanterie şi fără somaţie, în holurile blocurilor, foc de urmărire în timp ce grupurile de manifestanţi se împrăştie) este îngreunată de calitatea obiectiv neperformantă a mărturiilor revoluţionarilor, între acestea primează informaţiile privind poziţia statică a militarilor, riposta

(reacţie după un atac al manifestanţilor), „numeroase dovezi de efectuare a somaţiei legale, a focului vertical, a cererilor repetate de a nu se apropia de dispozitivele militare sau de a se îndepărta de acestea, rănirea sau moartea prin ricoşeu. Mai există o explicaţie – de altfel, foarte plauzibilă pentru raportul dezechilibrat dintre intensitatea focului, despre care toţi martorii amintesc: rafalele prelungite, răpăitul prelung al armelor, şi efectul său asupra „forţei vii" de pe străzile Timişoarei. Una din declaraţiile din Procesul Timişoara, cea a lui Sofronie Florea, secretar al CJ Timiş al PCR, pune în discuţie o anumită situaţie a străzii în jurul orei 19.00 din noaptea de 17 decembrie 1989: „După ora 19.00, când deja se terminase cu acţiunile de devastare şi chiar şi incendiile fuseseră stinse, iar în perimetrul Piaţa Operei-Catedrală demonstranţii începuseră să se retragă, am auzit primele rafale de arme şi am văzut oamenii căzând împuşcaţi. Aceste rafale de armă au continuat să se audă şi în zona parcurilor din jurul Catedralei, unde erau sute de manifestanţi. Au apărut «Salvările» care au ridicat răniţii. Cei neatinşi de gloanţe, la rândul lor, cărau la autoturismele lor pe cei atinşi de gloanţe sau morţi. Toată această activitate a durat până în jurul orei 21.00. Mă întreb şi acuma de ce a trebuit să se tragă, de vreme ce încetaseră acţiunile de devastare" 515. Valoarea acestui pasaj din declaraţia fostului activist de partid este dată de amănuntul că, la scurt timp după ora 19.00, adică exact atunci când militarii au început să tragă, ceea ce am numit massa psihologică şi fizică a mulţimii de la Timişoara se dispersase. În momentul deschiderii focului s-a mai petrecut un fapt care poate fi încadrat în categoria evenimentelor neprevăzute, la limita dintre dramă şi ridicol. Deschizând focul, Armata trăgea şi în cei 35 de lucrători ai Filajului aflaţi printre manifestanţi: „Către orele 18.30 – 19.00, tragerile s-au intensificat, încă nu-mi venea să cred că mor oameni în România. Români. Dar mi s-a raportat că în unele zone (Girocului, Libertăţii, Lipovei) se trage şi că trec Salvări care ridică răniţi şi morţi. L-am

întrebat din nou pe colonelul Sima: «Cine trage, tovarăşe colonel, cine trage cu muniţie adevărată? Am informaţii că se trage cu muniţie de război, că sunt morţi şi răniţi» – asta întâmplându-se după ora 19.00.l-am strigat în telefon dacă ştie că se trage cu cartuşe de război şi, în caz că are cunoştinţă, de ce nu mi-a comunicat, să-mi retrag oamenii (…) în plus, se întâmpla un fenomen neaşteptat: subordonaţii, care căpătaseră cu vremea încredere în mine, mă asaltau cu diverse cereri de informaţii, cu întrebări: «Spuneţi-ne de unde se trage, care este procedura de foc, ce ordine s-au primit, ca să putem observa zona, să ne protejăm» (…) Colonelul Sima mi-a replicat că el nu ştie de vreun ordin de intervenţie cu cartuşe de război şi că mă va suna peste câteva minute. Abia atunci ne-am dat seama că, dacă nu-l informam noi, el nu avea de unde să ştie. M-a sunat într-adevăr peste 5 – 10 minute şi mi-a comunicat că Armata este cea care trage cu cartuşe de război. «Armata are ordin să tragă», mi-a spus el, apoi mi-a dat permisiunea să-mi retrag oamenii, deoarece militarii vor trage în tot ce mişcă. Cu toate acestea, mi-a cerut să fac tot posibilul să rămân în misiune şi să mai acţionăm în limita posibilităţilor, acolo unde ne va ordonă el. A insistat pe ideea că nu putem rămâne fără informaţii asupra desfăşurării ostilităţilor, în concluzie, trebuia să ne orientăm, să vedem şi să aflăm ce se întâmpla fără să ne pierdem viaţa în prostie” 516. Oamenii revoltaţi, manifestanţii care încă nu identificau precis ecoul evenimentelor de peste zi, familiştii sau pur şi simplu cetăţenii temători în faţa unei posibile reacţii a lui Ceauşescu sub acoperirea nopţii au plecat acasă, iar în Centru au rămas doar câteva grupuri, la nivel de sute din rândul celor hotărâţi să nu cedeze, să nu dea înapoi» revoluţionarii, tinerii împreună cu copiii, diverse persoane conduse de sentimente autentic anticeauşiste sau anticomuniste, dar şi borfaşii, micile echipe diversioniste şi curioşii, persoane care pur şi simplu au rămas în stradă din curiozitate sau au întârziat să se retragă spre casă. Acest corp revoltat de cetăţeni, chiar dacă era format din

grupuri dispersate 4 n =» diferite locuri, este cel care a fost atacat de militari cu scopul de a fi împrăştiat. Un astfel de tablou al corpului dur şi autentic al – revoltei de la Timişoara permite formularea mai multor explicaţii pentru o serie de alte amănunte ale consecinţelor folosirii focului de armă:

1. Numărul relativ redus al victimelor, în comparaţie cu intensitatea focului, îşi are explicaţia nu numai în risipa de muniţie pentru focul de avertizare, în plan vertical, ci şi în numărul redus de manifestanţi aflaţi pe străzi la acea oră.

2. Diminuarea evidentă a numărului demonstranţilor a permis identificarea mult mai uşoară a celor rămaşi în stradă drept corpul dur al revoltei, drept autorii devastărilor, drept „huliganii, derbedeii şi mercenarii vânduţi străinătăţii”, şi, respectiv, din punctul de vedere al serviciilor de contrainformaţii, drept forţe infiltrate în dispozitivul apărării naţionale. Oricât ar părea de forţată această înşiruire de ipostaze, ele compun imaginile individualizate pe categoriile de participanţi la represiune: miliţieni, soldaţi, ofiţeri, activişti de partid, servicii secrete.

3. Dincolo de misiunile legale de apărare a unor obiective de interes militar, economic şi administrativ, se poate estima că au existat şi acţiuni de împrăştiere a acelor grupuri de manifestanţi cu scopul de a goli rapid străzile şi de a „lichida” revolta. Putem estima, de asemenea, că focul vertical şi mişcările greoaie ale trupelor MApN au stârnit criticile la adresa Armatei din partea generalului Nuţă, situaţie care a permis proasta acoperire şi descoperirea acţiunilor ilegale ale echipelor mobile ale Miliţiei.

4. Tot datorită numărului mai mic de demonstranţi, în noaptea de 17 spre 18 decembrie se înregistrează primele identificări certe: de indivizi – sau revoluţionari, cum au fost declaraţi oficial ulterior – care participaseră nemijlocit la devastări. Conform declaraţiilor sub jurământ ale generalului Macri şi ale şefului Miliţiei, colonelul Deheleanu, în afara celor 29 de indivizi surprinşi furând

sau cu obiecte furate asupra lor în noaptea de 16 spre 17 decembrie, au mai fost identificaţi alţi 8 cetăţeni, la penitenciar şi în Spitalul judeţean, ca făptuitori în cazurile de devastări. Identificarea lor s-a făcut pe baza notelor de filaj, cuprinzând locul unde s-a produs devastarea, portretul robot al făptuitorului, amănunte privind vârsta, îmbrăcămintea, semne particulare, comportament specific, ce obiecte sau arme albe a folosit, iar în unele cazuri după nume şi adresă, prin verificare în baza de date a Miliţiei, în cazier, cu baza de lucru a Securităţii etc. Colonelul Sima, şeful Securităţii Timiş, a arătat în proces că „aceste 8 persoane erau recunoscute de ofiţerii din subor-dinea mea ca participante la distrugeri, în aparatul de Securitate lucrez de 30 de ani şi cred că am fost promovat în această funcţie de comandă nu pentru că nu mi-aş fi cunoscut munca pe linie de securitate” 517. Evoluţia rapidă a evenimentelor, precum şi ordinul expres dat de generalul Nuţă de a-şi atribui toate drepturile de anchetă asupra celor reţinuţi a împiedicat identificarea unui număr mai mare de autori ai părţii violente din revolta de la Timişoara.

În legătură cu raportul intensitatea focului – număr de victime, unul dintre revoluţionari, Vasile Andraş, a formulat o ipoteză interesantă, nu lipsită de virtuţi analitice: „S-a tras mult, foarte mult, sunt şi răniţi mulţi, dar dacă legăm numărul gloanţelor de numărul împuşcaţilor, ăştia din urmă sunt puţini. Repet, în noaptea aceea s-a tras mult. De-a dreptul nebuneşte. Dar în zona noastră, atât cât am putut vedea eu, au fost împuşcaţi doar patru inşi. şi atunci, vrând să-mi explic ce s-a întâmplat, am ajuns la următoarele două concluzii: ori în magaziile armelor se găseau câte unul, două gloanţe de război, restul fiind oarbe; ori cei mai mulţi dintre ei aveau muniţie de manevră şi doar unii – poate ăia mai copţi, mai bătrâiori – dispuneau de muniţie de război. Ori una, ori alta, fiindcă altfel…” 518.

Forţele Ministerului de Interne. Numeroase mărturii ale manifestanţilor, precum şi informaţiile furnizate de

inculpaţi şi martori din procesele care au urmat evocă prezenţa unor dispozitive de pază mobile ale Miliţiei, cu lucrători şi persoane de sprijin în uniformă şi în civil înarmate şi executând foc asupra grupurilor din stradă. Lea mai elocventă mărturie este cea a revoluţionarului Trofin Benea, fost ofiţer de Miliţie timp de 15 ani, care a avut astfel şi posibilitatea de a identifica persoane cunoscute: „S-au auzit împuşcături ce s-au tras dintr-un ARO. A venit-Se pe strada Industria Lânii, a trecut de Piaţa Traian, pe o altă stradă. A făcut prăpăd! Era un ARO al Miliţiei, trăgea în populaţie; atunci m-au împuşcat şi pe mine. Din ARO, la un moment dat, a coborât căpitanul Bucur Viorel şi căpitanul Iepure, şeful circulaţiei municipale, şi au descărcat încărcătoarele în grupul nostru. Am fost împuşcat în mână şi în femur” 519. Acţiunea acelor echipe mobile, folosind pentru deplasare autoturisme Dacia şi ARO, trăgând pe geamurile deschise ale portierelor sau coborând şi executând foc înspre manifestanţi, se înscriu în categoria acţiunilor teroriste, urmărind să terorizeze atât prin prezenţa focului viu, cât şi prin producerea de victime. Deoarece aceste acţiuni sunt atribuite lucrătorilor unei instituţii a statului, ea se încadrează în categoria particulară a terorismului de stat. Efectul în victime al acestor echipe poate fi estimat ca redus în comparaţie cu victimele făcute de trupele MApN, scopul nefiind acela expres de a ucide în masă, ci de a intimida, de a teroriza. Cea mai înaltă oficialitate a Securităţii aflată în acel moment la Timişoara, generalul Emil Macri, funcţionar al Ministerului de Interne, va face şi următoarea declaraţie: „Am luat cunoştinţă din informaţiile primite că în oraş există Persoane îmbrăcate în uniformele Armatei, însă acestea ar fi de fapt lucrătorii Ministerului de Interne” 520. Declaraţia dată la 25 septembrie 1990 de martora Clara Iile, care s-a prezentat drept „membră a PCR din ilegalitate”, confirmă afirmaţia generalului Macri: „Am trecut printre acele tramvaie şi am fost oprită de nişte bărbaţi în ţinută militară cu părul lung, corpolenţi, toţi înarmaţi. M-a frapat faptul că erau de

aceeaşi înălţime. Aveau căşti albe pe cap. Erau comandaţi de un ofiţer în jur de 40 – 45 ani. Nu pot preciza culoarea hainelor. După ce am fost legitimată şi am arătat că doresc să ajung acasă, ofiţerul respectiv mi-a cerut să nu mă abat de la mediana şoselei, că altcumva nu va fi bine. M-am conformat. După vreo 20 de paşi m-am intersectat cu un alt ofiţer, care era în costum de culoare albastră, având pe deasupra o manta de culoare kaki" 521. Un soldat, Tiberiu Zorzon, aflat într-un dispozitiv de baraj rutier, va declara la 28 martie 1990: „Am oprit multe maşini civile în care erau persoane civile cu pistoale mitralieră cu ţeava scurtă. Aveau numerele schimbate de la maşină, cel adevărat era pe bancheta din spate. Din discuţii şi din legitimarea acestora reieşea că sunt din MI" 522. Sinteza anchetelor efectuate de Parchetul Militar în perioada 1990 – 1994 arată că: „În aproape toate zonele din Timişoara unde s-au înregistrat morţi şi răniţi au acţionat persoane civile care au deschis focul împotriva demonstranţilor, din autoturisme ARO sau Dacia, fără însemne distinctive. Din cercetările efectuate până în prezent, rezultă că din aceste autoturisme au acţionat forţe ale Ministerului de Interne. Invocăm în acest sens notaţiile din Registrul de consemnare a ordinelor transmise prin reţeaua radio telefon a Miliţiei, unde sunt notate patrulele mobile auto, denumite codificat ZET, precum şi declaraţiile generalului Macri Emil şi ale martorilor Vidican Mihai, fost ofiţer de Securitate, Ilinescu Gheorghe, fost subofiţer de Miliţie, Beghea Nicolae, Jucan Adrian, Iacob Pompiliu ş.a. S-a deschis focul din autoturisme în Piaţa Operei, Piaţa 700, Calea Girocului, Calea Aradului, Calea Şagului, Calea Buziaşului, Podul Decebal, Piaţa Traian, Gara de Nord şi Bulevardul Tinereţii. De asemenea, s-a deschis focul de pe clădiri sau de la etajele diferitelor imobile, de către persoane neidentificate. Astfel de situaţii s-au întâlnit în Piaţa Operei, Piaţa Libertăţii, Calea Girocului, Calea Lipovei şi Calea Aradului. Trebuie menţionat că toate aceste forţe care au acţionat acoperit (în uniforme de militari în termen, din autoturisme şi de pe clădiri) aşa

cum rezultă din declaraţiile unor martori, ar fi deschis focul doar pe fundalul tragerilor dinspre cordoanele de militari" 523. Nu există certitudinea că focul diversionist, tras de pe clădiri, ar fi aparţinut unor luptători ai MI, în schimb Securitatea afirmă că erau diversionişti străini. Nu s-au adus probe pentru a susţine această afirmaţie, dar se ridică un semn de întrebare asupra necesităţii, logicii amplasării unor astfel de trăgători de către generalii Mi; atâta timp cât forţele lor acţionau în stradă după un plan, atât cu trupe la vedere, cât şi cu echipe mobile. Ce rost avea să urcenişte trăgători pe case, adică în poziţii fixe, din moment ce acţiunea forţelor de represiune se desfăşura în mişcare? Manifestanţii contraatacaţi fugeau, dispărând astfel repede din raza de acţiune a unui lunetist.

Ca aspect particular al comportamentului cadrelor Ministerului de Interne se înscrie şi răzbunarea. Aşa cum am arătat cu ocazia analizei asupra evenimentelor din noaptea de 16 decembrie, există mărturii care atestă dorinţă de revanşă a celor care fuseseră bătuţi de grupurile violente, precum şi exprimarea regretului că nu au avut arme sau muniţie pentru a riposta. Ordinul lui Nicolae Ceauşescu venit prin teleconferinţă a permis nu numai uzul de armă, dar şi abuzul de armă, în condiţiile unei practici a brutalităţii Miliţiei, aşa cum o demonstrează deja o întreagă literatură pe acest subiect, în afara mărturiilor depuse de persoanele arestate în timpul evenimentelor de la Iaşi, Timişoara şi Bucureşti, avem la dispoziţie şi o scenă descrisă de colonelul Filip Teodorescu: „La un moment dat am auzit afară nişte bufnituri asemănătoare celor ce rezultă din bătutul covoarelor. M-am ridicat şi m-am uitat pe fereastră. La fel au făcut şi ceilalţi. La început nu am înţeles despre ce este vorba. Ne-am dumirit că erau persoane reţinute, aduse în curtea Inspectoratului, iar după ce erau coborâte din autovehicule erau lovite cu bastoane de cauciuc, iar în lipsa acestora cu «înlocuitori», aşezându-le cu faţa în jos. La acţiune participau miliţieni în uniformă, soldaţi şi civili. Ulterior, erau coborâţi la arest, tot sub o ploaie de lovituri.

M-a indispus total scena şi n-am mai reuşit să aţipesc până s-a luminat de ziuă. Explicaţia dată ulterior de unii care au cunoscut mai îndeaproape acţiunea era că s-a produs o refulare a stării nervoase a cadrelor şi militarilor care încasaseră şi ei destule lovituri de la «demonstranţii paşnici» „524.

Securitatea. După 22 decembrie, mai ales în timpul proceselor, în cadrul larg al diversiunii împotriva Securităţii a fost întreţinută cu insistenţă ideea că şi Securitatea a tras la Timişoara. Cercetarea efectuată de Procuratură timp ce aproape 14 ani nu a putut demonstra acest fapt. O teză lansată încă din timpul evenimentelor – probabil voit – a făcut ca trupele de Securitate să fie confundate cu ofiţerii Departamentului Securităţii Statului. Aşa cum s-a observat pe timpul analizei noastre, toţi cei care au comentat implicarea Securităţii în represiune au folosit invariabil formele „Securitate”, „securişti”, „cadrele Securităţii” pentru a-i descrie de fapt pe militarii în termen care făceau parte din trupele de securitate-miliţie, denumirea corectă a acestor forţe. Aceste trupe din Timişoara au trecut din subordinea generalului Vlad în subordinea generalului Nuţă în după-amiaza zilei de 17 decembrie. Acest fapt oarecum straniu a fost posibil dintr-un motiv foarte simplu: generalul Nuţă era adjunctul ministrului de Interne şi în această calitate a fost investit de Tudor Postelnicu să preia comanda tuturor forţelor MI din capitala Banatului. Sub această comandă au tras, dacă au tras, reconstituirea de către Procuratură a condiţiilor în care aceste trupe au folosit armamentul fiind foarte vagă: „Pentru zonele din Timişoara în care s-au înregistrat morţi şi răniţi în rândul demonstranţilor, au fost întocmite dosare în care s-au efectuat cercetări în vederea identificării celor care au executat foc. Spre exemplu: dosarul privind uciderea a şapte persoane şi rănirea altor nouă în Piaţa Operei, în ziua de 17 decembrie 1989. Forţele implicate în această zonă au aparţinut atât Miliţiei şi Securităţii, cât şi Armatei. Deschiderea focului s-a făcut de trăgători individuali, fără ordin, trăgători care nu au putut fi

identificaţi până în prezent” 525. Este semnificativ faptul că din cele 102 dosare întocmite de Parchetul Militar Timişoara, pe baza cărora au fost trimişi în judecată 46 de inculpaţi, doar doi au aparţinut Inspectoratului MI, de care ţineau legal trupele de miliţie – securitate, unul fiind şeful Inspectoratului, colonelul Ion Popescu. Condamnările în cazul Securităţii au avut preponderent un caracter politic, frizând de cele mai multe ori absurdul. Astfel, colonelul Tra-ian Sima a primit 600 de ani de condamnare pentru arestări ilegale, neexistând nicio probă că acesta ar fi ordonat arestarea cuiva, în condiţiile în care nici nu avea vreo astfel de atribuţie! Cifrele exagerate ale condamnărilor date ofiţerilor de Securitate s-au întors în timp împotriva Justiţiei, ele demonstrând fără echivoc caracterul politic al acestora şi, mai ales, lipsa de probe. Atitudinea Securităţii Timiş – considerată de mulţi ca suspectă a provenit dintr-un ordin al generalului Iulian Vlad. După teleconferinţa lui Ceauşescu, generalul Vlad s-a deplasat la sediu şi a convocat imediat o şedinţă a conducerii DSS. Aici el a cerut, de faţă cu toţi, Ordinul 2600/1988 şi, citindu-l, a subliniat că Securitatea nu va executa decât cele prevăzute în Ordin, adică culegerea de informaţii, în declaraţia generalului Gianu Bucurescu din 9 februarie 1994, dată în faţa Comisiei senatoriale conduse de Valentin Gabrielescu, acesta a afirmat: „În 17 decembrie 1989, duminica, generalul Vlad a fost chemat cu Postelnicu la Ceauşescu. Ne-am adunat şi noi să audiem cuvântarea lui Ceauşescu la teleconferinţa de după-amiază. Vlad la revenire era schimbat, bulversat. A cerut Ordinul 2600, s-a uitat la el, apoi l-a restituit secretarului. După vizionare m-a chemat pe mine şi Alexie în birou, unde ne-a spus că la Timişoara evenimentele au evoluat negativ, că Ceauşescu i-a reproşat că de ce trupele de Securitate nu au fost înarmate cum se ordonase şi că Ceauşescu l-a destituit din funcţie. Nu ne-a precizat dacă a fost numit în locul lui cineva, deci consideram că este pe mai departe şeful Securităţii. Nu ne-am pus Problema că acuma Vlad nu mai poate da ordine. Generalul Vlad ne-a

spus arunci să se continue munca informativa, dar să nu se angajeze Securitatea în acţiuni de stradă”. Aşa cum s-a putut constata după revoluţie, generalii Securităţii au rămas solidari cu şeful lor în acel moment în care Ceauşescu anunţase destituirea lui. Credem că atunci şi acolo vârfurile Securităţii au hotărât debarcarea lui Ceauşescu.

Asupra comportamentului ofiţerilor de Securitate de la Timişoara am arătat deja că aceştia au primit ordin de la generalul Vlad să nu se amestece în stradă, unde nu au acţionat decât lucrătorii filajului şi reţelele de informatori, pentru culegerea de informaţii. Colonelul Filip Teodorescu a confirmat această situaţie: „Îngrijorarea a crescut în momentul când s-a dezlănţuit canonada focurilor de armă automata, creându-mi senzaţia că ne aflăm în plin război (…) Din timp în timp suna generalul Iulian Vlad pe care îl informam cu ceea ce reuşeam să reţinem din sursele amintite. A fost foarte îngrijorat când a auzit despre folosirea armamentului, cu atât mai mult cu cât răpăitul armelor automate îl sesiza şi direct, prin receptorul telefonului, atunci când deschideam fereastra. Ne-a atras atenţia să nu iasă din sediu niciun cadru al Securităţii înarmat, reamintindu-ne că rostul nostru este obţinerea de informaţii şi nu «ieşirea în stradă» pentru restabilirea ordinii. Nu a ordonat nimic altceva, în mod cert fiind şi el marcat de ceea ce se petrecea la Timişoara” 526. Un comportament similar a avut şi generalul Emil Macii, care, în unele momente, înlocuia raportul către superiorii săi de la Bucureşti cu punerea telefonului la fereastră, pentru a putea fi auzită situaţia reală de la Timişoara. Cu ocazia unei întrevederi din ziua de 30 octombrie 2003, generalul Ştefan Alexie, fostul secretar de stat al DSS, a evocat o astfel de scenă: „Săracul Macri, mă suna de la Timişoara şi după ce se prezenta îmi spunea: «Ascultă!» şi punea telefonul la fereastră. Se auzeau scandările «Jos dictatorul! Ceauşescu, criminal!» Apoi închidea”. Această atitudine a cadrelor Securităţii aflate la Timişoara era o consecinţă a schimbării radicale a atitudinii generalului Iulian Vlad, ca

urmare a şedinţei CPEx şi a teleconferinţei, împotriva lui Nicolae Ceauşescu, precum şi a faptului că, la aflarea informaţiei despre destituirea lui Vlad, toţi ofiţerii, fără nicio excepţie, s-au solidarizat cu acesta. O figură aparte în timpul proceselor a făcut maiorul Radu Ţinu, achitat mai mult pentru a-l potoli şi a-l face să tacă, intervenţiile sale din instanţă incomodând vizibil completul de judecată atât prin probele pe care le invoca, cât şi prin ridiculizarea procesului politic în care era implicat. El a fost primul ofiţer de Securitate prezentat pozitiv de presă, încă din ianuarie 1990527, apoi a fost ascultat cu multă atenţie şi preluat pozitiv de presă colonelul Filip Teodbfescu. Mărturiile lor, precum şi articolele publicate de Radu Ţinu sub pseudonimul „Dan Timaru” au făcut ca, în foarte scuntimp, presa timişoreană şi nou-înfiinţatele organizaţii ale revoluţionarilor să-şi direcţioneze atacurile şi acuzaţiile asupra Armatei, într-o perioadă în care Armata reprezenta principala forţă a ţării, conducea autoritar Justiţia, îşi trecuse Securitatea în subordine şi, mai ales, reprezenta singura autoritate statală care legitima Frontul Salvării Naţionale, adică puterea politică. Infirmarea de către timişoreni a rolului activ al Securităţii şi acuzarea Armatei pentru morţii din oraş au făcut din capitala Banatului un oraş ostil puterii nou-instalate, cu consecinţele publice pe care le cunoaştem.

Al doilea tip de reacţie este foarte controversat: a fost trecerea fostelor structuri ale Securităţii, mai ales a Direcţiei I, la contraatac după revoluţie. Deşi nu există probe asupra existenţei reale a unui plan secret numit „Cristal”, privind mutarea interesului acuzator de pe Securitate pe Armată, simptome ale unui fenomen dirijat de acest gen au existat, în zecile de dosare ale proceselor de la Timişoara există mai multe declaraţii ale unor revoluţionari, având calitatea anterioară de informatori sau colaboratori ai Securităţii şi ajunşi după revoluţie în diferite poziţii timişorene influente – presă, formaţiuni politice, Consilii populare –, care afirmă că au fost contactaţi de foştii ofiţeri, convingându-i că acuzarea

Armatei de represiunea de la Timişoara are şi suport real şi va închide subiectul, pentru că este vorba de o instituţie fundamentală a statului. Dezechilibrul înregistrat în procesele postrevoluţionare a permis succesul acestei campanii. De la acuzarea exclusivă a Securităţii s-a trecut la acuzarea exclusivă a Armatei.

În legătură cu subiectul cel mai sensibil – Securitatea – autorul acestor rânduri simte nevoia ca în acest loc să-şi precizeze poziţia. – Consider că Securitatea a fost cel mai periculos instrument folosit's de sistemul comunist în România. Regimul instalat de Nicolae Ceauşescu a moştenit nu numai acel instrument odios din primul deceniu şi jumătate de regim comunist, ci şi problema controlului său. Securitatea a evoluat ciclic între subordonarea directă în mâna conducerii superioare a partidului şi subordonarea în cadrul Ministerului de Interne, în funcţie de periculozitatea pe care o reprezenta fie în mâna unui om, fie scăpată de sub control. Situaţia Securităţii în decembrie 1989 era aceea a unei instituţii cu aceleaşi misiuni, însă trecută sub un control strict al Partidului Comunist, infiltrată cu activişti de partid şi supusă umorilor celor doi dictatori. Tot în decembrie 1989 Securitatea se afla la capătul unui proces de aproximativ 10 ani în care Nicolae Ceauşescu îşi pierduse încrederea în ea. În momentul decisiv al crizei din 1986 – 1989, Ceauşescu s-a sprijinit pe partid mult mai mult decât pe Securitate, devenind şi suspicios vizavi de loialitatea faţă de el. Pe de altă parte, în perioada premergătoare şi în timpul evenimentelor din decembrie 1989, Securitatea l-a abandonat discret pe Nicolae Ceauşescu, dorind o păstrare a sistemului socialist cu un alt regim, mai relaxat, cu „faţă umană”, eventual sub conducerea lui Nicu Ceauşescu. Acest lucru nu era posibil decât prin cedarea benevolă a puterii de către Nicolae Ceauşescu pe motiv de boală sau de forţă majoră politică, astfel că Securitatea nu a acţionat direct pentru îndepărtarea lui. Această aşteptare a costat-o surprinderea în momentul revoluţiei, nefiind pregătită de un atac care s-o desfiinţeze şi pe ea, odată cu regimul

comunist. Dincolo de acest joc periculos, revoluţia română nu era posibilă fără poziţia favorabilă a Securităţii, aceasta având posibilitatea atât să anihileze în foarte scurt timp acţiunea externă, cât şi să lichideze rapid orice manifestaţie spontană din interior. Contribuţia sa la revolta populară avea menirea să-i menţină statutul de instituţie importantă a statului şi să-i permită să-şi continue şi activităţile de apărare a statului, aşa cum o fac toate serviciile de informaţii din lume. Orice judecată asupra rolului Securităţii în statul comunist român trebuie obligatoriu să despartă – dacă poate – partea de poliţie politică de partea care a privit apărarea statului. Realitatea este că aceeaşi şi în totalitate Securitate, şi cu partea ei de apărare a statului, şi cu partea ei de poliţie politică, a contribuit decisiv la căderea lui Ceauşescu. Mai departe ea a căzut victimă imaginii negative pe care o avea în societate şi pentru care tot ea era vinovată, precum şi scenariului de distrugere a ei, scenariu pe care nu l-a putut contracara la timp. Sub această lupă trebuie să privim toate mişcările discrete, neintervenţioniste de la Timişoara, dar şi faptul că, tot la Timişoara, Securitatea identificase aproape toate mişcările grupurilor diversioniste, agitatorii şi diversionistii străini şi români. îi identificase şi se uita la ei. Colonelul Mavru avea să scrie în cartea sa plină de amănunte valoroase: „... exista o formaţiune bine definită de indivizi tineri, de 22 – 25 de ani, atletici, tunşi scurt şi foarte incisivi. Nu atacau şi nu făceau nimic orbeşte, îi studiau foarte atent pe cei de pe margine şi, mai ales, pe cei care nu se ataşau grupului din «instinct», adică benevol. Miroseau imediat şovăiala, iar cei ce nu reuşeau să se ataşeze, sau mai bine zis fugeau, erau imediat huiduiţi, fugăriţi şi chiar bătuţi, dacă erau prinşi din urmă. Scopul formaţiunii era unul singur: adunarea cât mai multor oameni pentru manifestaţie. Acţiunea lor, fiind profesionistă, aproape fără nicio legătură cu scandările politice, fără legătură cu ideile şi iniţiativele grupului central de demonstranţi, ne-a atras atenţia de la început, în Plus, operaţiunile noastre, ale

Filajului şi Investigaţiei, desfăşurându-se după anumite reguli – pe care nu le pot dezvălui –, au fost la lor sesizate de acei tineri atletici, tunşi scurt. Ştiau să facă şi contrafilaj, ceea ce însemna că de această dată aveam de-a face cu adversari de-ai noştri, serioşi" 528.

Epopeea tancurilor

O privire cu un ochi detaşat asupra evenimentelor tragice din noaptea de 17 decembrie 1989 nu poate să nu constate situaţia-limită în care au fost puşi manifestanţi şi militari, în acelaşi timp şi în acelaşi loc, de conducerea dictatorială a lui Nicolae Ceauşescu.

— Noaptea sângeroasă de la Timişoara a fost un rezultat direct nu i-numai al funcţionării statului sub regim comunist, ci şi al complicităţii marii majorităţi a naţiunii cu acest regim. O responsabilitate mare o au vârfurile Partidului Comunist, care au asistat pasiv la ineficienta şi destructurarea singurei formaţiuni politice a ţării, acceptând să-l urmeze pe Nicolae Ceauşescu până la sfârşit, chiar şi atunci când acesta căuta în mod evident să-şi menţină puterea cu preţul vieţii unor cetăţeni ai ţării.

Pentru a ilustra această tragedie vom analiza situaţia oficială şi personală a şefului Marelui Stat Major al Armatei române, general-locotenent inginer Ştefan Guşă (1940 – 1994). Nu vom face o biografie a cunoscutului general, ci ne vom opri asupra a două mărturii care ţin loc de caracterizare, astfel încât să înţelegem cât mai sugestiv cine a fost generalul Guşă. Prima mărturie: soţia acestuia a relatat postului de televiziune OTV o scenă în care Ioan Aurel Ilie, fost coleg de şcoală militară la Piteşti – devenit după revoluţie ministru –, a venit la generalul Guşă înainte de 23 august 1989 şi i-a spus: „Fănică, ajută-ne să-l luăm pe Ceauşescu la paradă". Guşă i-a răspuns: „Măi, eu asta nu pot să fac. Dacă nu era Ceauşescu, eu nu ajungeam la şcoala de ofiţeri, pentru că mama nu avea cu ce să ne ţină. Mama vindea lapte şi ouă ca să vină o dată la trei luni să-mi aducă pachet. Eu am depus un jurământ. Dacă tu ai echipa, cu cine să o faci, eu nu mă amestec" 529. Ştefan Guşă, un copil sărac, fusese crescut de comunism şi era

fidel acestuia, ceea ce nu l-a împiedicat să aibă sentimentul de onoare şi să nu-l denunţe pe fostul lui prieten. A doua mărturie îi aparţine chiar generalului Guşă. În faţa membrilor Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 el a declarat: „Pe ruşi îi bag în p... m... lor!” 530. Aceste două reacţii nu sunt alese întâmplător.

Să revenim la analiza noastră. La ora la care ajunge la Timişoara – 16.38 din ziua de 17 decembrie 1989 –, şeful său direct, ministrul Apărării, generalul Vasile Milea, dăduse deja toate ordinele pentru alarma de luptă parţială a trupelor Armatei 3 dislocate în judeţul Timiş-Subliniem aici, tocmai pentru a întări imaginea catastrofei în care a târât Nicolae Ceatişescu Armata ţării, că alarma de luptă parţială se referea exclusiv la misiuni de luptă împotriva unui inamic extern şi nu prevedea deschiderea focului împotriva cetăţenilor ţării, indiferent de atitudinea lor, oricât de violentă, decât dacă aceştia deschideau foc de armă împotriva trupelor. Nu a fost cazul. Tot în momentul în care a sosit Guşă la Timişoara focul fusese deschis, mai întâi în plan vertical şi apoi direct, producând moartea a două persoane. Acesta nu este un fapt semnificativ, deoarece focul deschis se putea închide imediat după incidentul din Piaţa Libertăţii. Mulţi inculpaţi s-au apărat cu afirmaţia că focul fusese deja deschis la Timişoara atunci când ei au intrat în dispozitivul de represiune. Nu are nicio importanţă lucrul ăsta. Mult mai important este faptul că generalul Guşă a găsit trupele MApN, inclusiv blindate, amplasate în dispozitive de apărare – pentru apărarea unor clădiri, instituţii, căi de comunicaţie, unităţi militare. De asemenea, o serie de subunităţi militare se aflau în deplasare spre Timişoara din ordinul ministrului Apărării. Este clar că nu le putea opri undeva, deoarece ar fi trecut peste ordinul superiorului său. Ajuns la comandamentul Diviziei 18 mecanizate, generalul Guşă a cerut un raport detaliat asupra situaţiei, anume dispunerea forţelor de infanterie şi blindate (tancuri + TAB-uri), constatând existenţa unor dispozitive deja constituite,

inclusiv în locuri care nu puteau reprezenta legal misiuni ale Armatei, precum şi a unor detaşamente în mişcare prin oraş, în deplasare spre locul de amplasare.

Problema incidenţei între demonstranţi (violenţi) şi militarii Armatei se poate sintetiza într-o imagine combinată, statică şi mobilă. Subunităţile Armatei au fost trimise în anumite locuri cu misiuni de apărare sau blocare a căii de comunicaţie. Incidentele care au implicat deschiderea focului de către subordonaţii generalului Ştefan Guşă şi au generat sau favorizat moartea unor oameni s-au produs în trei situaţii particulare: în timpul deplasării spre locul misiunii de apărare sau blocare; în poziţie de apărare a unor obiective; %* în timpul respingerii atacurilor venite de la demonstranţii violenţi prin părăsirea misiunii de apărare şi trecerea la contraatac. Putem afirma că generalul Guşă a „moştenit", la sosirea sa în Timişoara, primele două situaţii şi a fost acuzat de represiune prin acţiunea mobilă, de urmărire prin foc a demonstranţilor din diferite locuri fierbinţi. Această acuză este însă extrem de friabilă, deoarece orice militar instruit poate demonstra că un atac a fost în realitate un contraatac, adică un răspuns la o agresiune, în sarcina lui s-au pus, la un moment dat, înainte să moară prematur şi suspect, toţi morţii Timişoarei, lucru care de drept nu poate fi acceptat. Motivele sunt mai multe: ordinul de ieşire cu trupe şi muniţie de război nu i-a aparţinut; nici ordinul de folosire a muniţiei de război nu i-a aparţinut; ordinul întărit de el avea configuraţia regulamentară (somaţie, foc de avertisment, foc la picioare), dar nu avea cum să controleze nici efectul focului la picioare, nici încălcarea ordinelor sale prin executarea focului, de exemplu, fără somaţie, direct în plin, nedis-criminatoriu în mulţime şi nu în cei care atacau. Pe fond, Guşă a încercat să-şi pună efectivele din oraş în poziţii de pază şi apărare, astfel încât eventuala ripostă să fie acoperită de prevederile legii privind regimul armelor şi a uzului de armă. Conform acestei doctrine, militarii aflaţi în diferite locuri din oraş ar fi primit un consemn, o

misiune de pază şi apărare a obiectivelor respective, care în realitatea juridică din 1989 se referea însă numai la santinele. Problema-cheie este, de fapt, locul unde au fost amplasate forţele MApN, în ce măsură acest loc putea intra, chiar şi prin forţarea legii, în misiunea unei subunităţi militare. Doctrina militară a acelui timp, în particular Regulamentul serviciului de gardă şi în garnizoană (1987), se referea, la articolul 2, la obiective „ce prezintă importanţă militară, economică sau politico-administrativă" 531. Nu pot intra în aceste categorii hoteluri, magazine, Catedrala din Timişoara, clădirea Operei. Aşadar, se pot pune în discuţie cu seriozitate şi nepărtinire situaţiile în care trupele MApN au fost amplasate în locuri care întruneau condiţiile regulamentare şi unde militarii au deschis focul pentru a apăra obiective legitime (unităţi militare, depozite militare, întreprinderi, tehnică militară jigâri, aeroporturi, tuneluri, baraje, poduri), în această listă se află – dramatic, neînţeles nici de revoluţionari, nici de magistraţi – şi tehnica militară. Adică blindatele care au fost pe stradă.

În legătură cu acest subiect, vom analiza, spre exemplu, cazul Calea Giroculuí.

La ora 13.55 generalul Vasile Milea ordonă direct comandantului UM 01115 Giroc să scoată 10 tancuri de instrucţie. Comandantul unităţii nu avea decât şase în funcţiune, de aceea, pentru a completa numărul cerut mai trimite două tancuri, dar de luptă, cu muniţie pe tanc. „Sub comanda maiorului Dorel Ghibea, coloana de tancuri începe deplasarea, la ora 14.25, pe itinerariul Calea Giroculuí – str. Albac – str. Lidia – Căminele Studenţeşti – Podul Decebal. Când ajunge la Podul Decebal, coloana este întâmpinată de căpitanul Ioan Lizăroiu din comandamentul marii unităţi, care transmite ordinul ca 4 tancuri să se îndrepte spre comandamentul marii unităţi mecanizate din Piaţa Libertăţii, iar celelalte să blocheze strada pentru a opri pătrunderea spre Comitetul Judeţean de Partid. Tancurile, aflate în deplasare spre comandamentul marii unităţi, vor fi blocate. Întrucât maşinile de luptă erau

conduse cu viteză mică, pentru a nu lovi oamenii, elemente violente incendiază şi distrug aparatura, butoaiele cu motorină şi loturile de bord care se aflau în exteriorul tancurilor. Se folosesc în acest scop răngi, sticle cu lichid incendiar, a se vopsesc vizoarele pentru a împiedica vizibilitatea. Celelalte ajung până în dreptul cinematografului Parc, unde o mulţime de oameni ocupă şoseaua pe toată lăţimea şi pe o adâncime de 3 – 400 de metri. «Situaţia era complicată – descrie acest moment maiorul Dorel Ghibea. A merge înainte însemna a trece peste oameni. Datorită aglomeraţiei nu aveau posibilitatea să se ferească. Dau atunci ordin de oprire. Oamenii încep să se apropie de tancuri şi să arunce spre ele cu tot felul de obiecte, în această situaţie dau ordin de retragere spre pod (Decebal – n.a.), unde existau două-trei plutoane de securitate (– miliţie). Retragerea se face pe rând, în marşarier, nefiind alte posibilităţi de manevră». Ultimul tanc, al comandantului de detaşament, este înconjurat de manifestanţi, printre care şi copii, „şi incendiat. Mecanicul-conductor, locotenentul-major Ion Bănicioiu, claxonează şi, pentru a-i avertiza să se ferească, deschide oblonul, moment în care agresorii îl lovesc în cap cu un topor, rănindu-l, şi-l trag afară din maşina de luptă. Tancul este recuperat imediat cu sprijinul unei subunităţi de securitate (-miliţie) care acţiona în zonă şi, împreună cu celelalte, intră, ulterior, în dispozitiv la Podul Decebal. Era ora 15.55” 532. La acea oră generalul Guşă se urca în avion la Bucureşti.

A fost pusă în discuţie prezenţa muniţiei pe tanc în unele blindate scoase în oraş, în ideea că s-a dorit folosirea ei împotriva mulţimii. Acuzaţia nu este serioasă, dar cazul în sine este semnificativ pentru deruta comandanţilor în faţa unui ordin ilegal. Echipajele tancurilor de luptă nu au primit armament individual, arma proprie cu care se apără în caz de abandonare a tancului lovit, iar mitralierele montate pe blindat nu au avut muniţie, fapt care atestă lipsa dorinţei de a ucide cu acele maşini grele de luptă. Maiorul Gheorghe Badea a şi precizat acest lucru: „Nu am

primit un ordin expres de a folosi tancurile în oraş, ci ordinul a fost de a scoate tancurile în oraş, eu înţelegând că sunt scoase pentru intimidare şi nu pentru a fi folosite" 533. Cercetând declaraţiile din anchete ale militarilor responsabili de tancuri, am descoperit motivul real al ieşirii blindatelor cu muniţie: în depoziţia subofiţerului Dionisie Creţu, mecanic conductor: proiectilele nu au fost lăsate în unitate, pentru că lipsea şeful de depozit şi şeful de armament (...) Nu am primit ordin de folosire a acelor proiectile. De altfel, nici nu aveam echipajul care să le folosească, respectiv trăgătorii" 534. Scena demonstrează încă o dată improvizaţia în care a fost situată Armata printr-un ordin care nu corespundea procedurilor legale, faptul că nici alarmarea în acea zi de duminică nu fusese completă, lipsind cadre militare altfel indispensabile folosirii unui tanc întrondiţii de luptă.

Colonelul Filip Teodorescu confirmă, ca urmare a contactului vizual direct, atât informaţia privind agresarea cu un topor a loco-tenentului-major Bănicioiu, cât şi prezenţa vopselei folosite pentru „orbirea" tancului: „Am remarcat un tanchist, în uniforma specifică, mic de statură, cu faţa plină de sânge şi de vopsea galbenă. Era ajutat de doi militari care îl duceau mai mult târâş. Când au ajuns în dreptul unui ofiţer a reuşit să spună că este comandantul tancului aflat pe Podul Michelangelo, a fost lovit cu toporul în cap, iar tancul este în pericol să fie incendiat" 535.

Generalul Guşă ajunge abia în jurul orei 17.45 la comandamentul marii unităţi mecanizate şi preia conducerea forţelor militare din zonă. „La ora 18.55, cinci tancuri din UM 01115 Giroc, aflate sub comanda maiorului Gheorghe Badea, ce se îndreptau spre Comitetul Judeţean de Partid, au fost blocate pe Calea Girocului, în apropierea Poştei Centrale, la capătul liniei 15, de o mulţime agresivă, printr-o baricadă formată din 4 troleibuze. Referindu-se la acest moment, maiorul Badea a declarat ulterior: «Situaţia era critică (...) Cu troleibuzele nu era o problemă. Le aruncam de nu se vedeau, dar cu oamenii aveam două posibilităţi: să trec peste ei sau să opresc tancurile.

Riscând, eu am ales a doua variantă». Echipajele au părăsit tancurile, acestea fiind avariate şi incendiate parţial de către manifestanţii excesiv de agresivi. Parte din militari au fost loviţi cu cruzime de elemente violente, 6 cadre militare fiind salvate de cetăţeni aflaţi în apropiere. Maiorul Ilie Badea Gheorghe, plutonierii majori Ştefan Gheorghe Balint, Nicu Constantin Buta şi Ioan Brânzei, plutonierii Ilie Constantin Borcănescu şi Iosif Dionisie Creţu au fost răniţi" 536. Gheorghe Badea va descrie momentul atacului astfel: „Cam la jumătatea distanţei între intersecţiile Căii Girocului cu str. Lidia şi str. Naturii, am fost obligat să opresc coloana de tancuri, deoarece, cam în dreptul Poştei, strada era blocată cu un troleibuz, iar în faţa acestuia era o mulţime mare de oameni, având în primele rânduri copii. Acesta a fost motivul pentru care am oprit. Precizez că dacă eu nu opream tancurile nimeni din cei prezenţi acolo nu le-ar fi putut opri din mişcare. Eu am oprit coloana pentru a nu înregistra victime. După ce am oprit tancurile, am ieşit pentru a discuta cu cei din stradă. Am făcut acest lucru pentru că tancurile au un sistem de protecţie care permite să se stingă incendiul de trei ori. M-am gândit că după epuizarea acestor trei posibilităţi, tot va trebui să iau o decizie. Aşa că am ieşit să discut cu manifestanţii. Imediat ce am ieşit din tanc şi mi-am dat jos casca de tanchist, am fost lovit cu o piatră în cap" 537. Subofiţerul Constantin Buta, unul dintre cei grav răniţi, a declarat următoarele, „în momentul când am încercat să ies, am fost lovit din partea stângă cu o rangă metalică care mi-a produs o plagă foarte gravă a capului. Iar din partea dreaptă a poziţiei tancului am fost lovit cu o bordură de trotuar, tot în cap, producându-mi tot o gravă plagă cu o fisură a parietalului" 538. Nu există dubii asupra dreptului de a deschide foc în asemenea situaţii; problema este ce au căutat în acea situaţie. Aici militarii nu pot fi acuzaţi de niciun tribunal responsabil. Reamintim că la analiza legilor internaţionale asupra tulburărilor civile am semnalat existenţa obligaţiilor mulţimii, a demonstranţilor, între care acţiunea cu perfidie împotriva

militarilor se sancţionează cu asprime. Atacarea conducătorului de tanc, care iese din turelă pentru a cere manifestanţilor să nu-şi pună viaţa în pericol, şi lovirea lui cu un topor, rangă sau piatră se înscrie în această categorie, încă o dată, militarii de oriunde în lume au dreptul să tragă în faţa unor astfel de cazuri. Martora Daiana Suciu a văzut toată scena din balconul mătuşii sale, loc de unde putea cuprinde un spaţiu mare între locul de întoarcere a troleibuzului 15 şi Oficiul poştal. Ea vorbeşte despre un al doilea eşalon de tancuri (cele 6) care apar de la unitatea din Giroc. La apariţia lor demonstranţii au blocat Calea Girocului în dreptul Liceului de Chimie. Când tancurile au trecut de un magazin Plafar a început atacul asupra lor. Pentru blocare au încercat mai întâi să foloseasc Min motocompresor şi un autoturism Dacia, „în acest timp bărbaţii nu au stat cu mâinile în sân. Ca prin minune – de unde oare? – au apărut o mulţime de vergele, de bare metalice şi oamenii mişunând printre cele şase tancuri care făceau manevrele acelea de du-te-vino, apărând deci multe clipe de staţionare efectivă – introduceau răngile pe undeva pe la şenile, pentru a le bloca. Pe unul au reuşit să-l oprească. Conducătorul acestuia, mai încăpăţânat ori mai slab din punct de vedere profesional, s-a angajat să treacă fără a mai fi ocolit agregatul. Dar calculele lui s-au dovedit greşite, agregatul s-a dovedit a fi mai greu decât crezuse el şi tancul s-a înţepenit; atunci conductorul a turat motorul la maximum, zgomot de-a dreptul infernal, a mai înaintat o jumătate de metru, altă solicitare a motorului, sau încă un sfert de metru înainte; numai că, staţionând mai mult decât celelalte, ori chiar mergând, dar foarte încet, bărbaţii au reuşit să plaseze o rangă într-un loc sensibil, blocând sistemul de rulaj. Ajunsese în intersecţie, dar acolo, rămas fără o şenilă, s-a oprit, în momentul următor oamenii au sărit pe tanc, au deschis capacul şi i-au scos pe militari afară. Alt grup se ocupa cu «incendiul». Desprinseseră un bidon cu motorină de pe un tanc, îl spărseseră, lichidul se împrăştiase peste tot, şi oamenii încercau să-i dea foc.

Treaba asta a fost însă mai dificilă decât s-ar putea crede, fiindcă motorina nu ardea. Au folosit hârtii, chibrituri, cu toate astea nu apărea «pălălaia». După multe încercări s-a aprins, totuşi, arzând însă greu, cu fum gros, înecăcios. Cei mai lucizi dintre oameni s-au ocupat însă cu altceva: au manevrat alte două firobuze, fr" spatele tancurilor, prinzându-le deci între două baricade situate la 120 – 150 de metri, după care, încet-încet, i-au scos pe militari din toate maşinile. Mai târziu, după ce tanchiştii se deplasau – pe jos! spre unitatea lor, a apărut, dinspre Giroc, un camion cu militari" 539. Martorii Luca şi Mariş descriu şi ei scenele cu numeroase amănunte:

Ştefan Luca: „Peste vreo 10 – 15 minute am pornit, împreună cu, un grup de demonstranţi, către tancuri. Nevasta plecase acasă, să vadă de copii. Am ajuns pe la strada Ştefan Stâncă când a început să se tragă, cred că dinspre tancuri. Se auzeau gloanţele cum loveau stâlpii şi blocurile. Pe strada Ştefan Plavăţ, dintr-o maşină «Carpaţi» de armată, au început să sară soldaţi care imediat luau poziţie de i; ... tragere pe burtă, cu faţa spre tancuri. Ne aflam între două grupuri ţ „de soldaţi: cei care săriseră din maşină, aflaţi lângă florărie, între semafoare, şi cei din zona tancurilor. Lumea a început să fugă, să se adăpostească. Mă reîntâlnisem cu nevasta, şi am intrat împreună într-un bloc. Aici era din nou ticsit de lume. Peste vreo 5 minute am văzut doi inşi în haine de piele circulând liniştiţi pe mijlocul străzii. M-am gândit că pot ieşi în stradă fără pericol, şi am vrut s-o iau spre casă. Nevasta a mers înainte. Deodată am văzut-o ghemuindu-se cu mâna la ochi şi spunându-mi: «Fane, nu mai văd». Când am vrut să o ajut am simţit o căldură puternică pe corp şi pe picior şi am văzut că sunt plin de sânge. Am căzut, încercând să mă ridic am simţit o durere puternică şi mi-am pierdut conştiinţa (cunoştinţa, n.a.). Soţia, după ce şi-a revenit (din ricoşeu, nişte schije de la un glonţ i-au intrat în ochi), văzând că eu sunt la pământ, a cerut oamenilor prezenţi ajutor, dar, pe moment, nimeni n-a avut curajul să iasă din bloc" 540.

Daniel Mariş: „Eram în stradă. Pe Calea Girocului erau 4 – 5 tancuri blocate. Se făcuse o baricadă din troleibuze. Dintr-unul din tancuri a ieşit un militar care a fost lovit cu pietre. Unul dintre cetăţeni l-a ocrotit de furia mulţimii ducându-l într-un apartament. S-au spart butoaiele de combustibil ale tancurilor. Cineva a dat foc la motorină. Alţii au strigat să se oprească focul, fiindcă se puteau produce pagube. S-a intervenit (de către revoluţionari, n.a.) pentru a se limita extinderea focului. Doi-trei manifestanţi s-au suit pe un tanc şi umblau la mitralieră. Nu ştiu ce voiau să facă cu ea, dar n-au izbutit să facă nimic. Unul dintre cei suiţi pe tanc a fost strigat de o femeie (probabil maică-sa): «Coboară de acolo! Vrei să ajungi la închisoare, că numai luna trecută ai ieşit?». După câtva timp s-au spart vitrinele de la magazine. S-au forţat uşile, s-a intrat înăuntru, fiecare însuşindu-şi din bunurile aflate acolo. Am intrat şi eu în librărie, unde am luat nişte pungi cu cărţi (era obiceiul să se vândă la pungă câte o carte bună şi una proastă). Când m-am întors acasă tata mi-a spus să arunc cărţile la gunoi, ceea ce am şi făcut. Pe la ora 21.00 – 21.30 dinspre unitatea militară au venit nişte soldaţi urmaţi de un TAB. Mulţimea s-a speriat şi s-a retras spre străzile laterale. Soldaţii au deschis focul” 541.

A fost o umilinţă pentru generalul Ştefan Guşă, cunoscut tanchist, o adevărată legendă a armei tancurilor din România şi din întreg Tratatul de la Varşovia. Informat asupra celor întâmplate în Calea Girocului, el va ordona despresurarea tancurilor blocate cu orice preţ, având în vedere mai ales periculozitatea existenţei încărcăturii de obuze din tancurile de luptă. „Dacă luau foc – a explicat el mai târziu –, explodau ca nişte bombe. Distrugeau cartierul. Am dat ordin să fie deblocate cu orice preţ. Recunosc ordinul: cu orice preţ! Inclusiv prin foc” 542. Misiunea a fost dată mai întâi detaşamentului maiorului Vasile Paul din UM 01140, care avea la dispoziţie 12 TAB-uri, 3 autocamioane şi un autoatelier. Acesta ajunsese în Timişoara în jurul orei 18.15. Maiorul Paul s-a prezentat la generalul Guşă şi a primit ordinul direct de a despresura

tancurile din Calea Giroculuí cu o parte din forţele de care dispunea. Ofiţerii au încercat să explice manifestanţilor starea de pericol în care se află ei şi cartierul, dar au fost atacaţi cu violenţă de un grup estimat între 50 şi 100 de persoane. Unii revoluţionari au declarat după consumarea evenimentelor că se plimbau în jurul tancurilor sau staţionau în linişte şi nu exista niciun pericol. Locotenent-colonelul Dumitru Marcu, de la UM 01340 Oradea, descrie altfel scena: „Atunci am văzut primele tancuri care fumegau, mai departe următoarele trei pe care erau urcaţi oameni în bustul gol, cu sticle în mână” 543. Cercetarea incidentului a arătat însă că mai multe persoane au pătruns în tancurile abandonate şi au încercat să manevreze obuzele, abandonându-le împrăştiate în tanc. Deşi unele blindate erau incendiate şi încă mai ardeau la sosirea detaşamentului lui Vasile Paul, maiorul Gheorghe Badea prezintă o cu totul altă imagine: „Arăt că după ieşirea mea din tanc, o parte din manifestanţi, unii în stare avansată de ebrietate, au încercat să incendieze tancurile. Le-am spus că riscă să sară în aer din cauza proiectilelor din interior. S-au convins că; „sunt proiectilele în tancuri şi atunci au stins toate începuturile de: incendiu. S-au manifestat violent cu răngi şi alte obiecte contondente asupra a tot ce puteau sparge de pe tanc, respectiv proiectoarele, aparate de ochire pe timp de noapte şi butoaiele exterioare de combustibil. Pot preciza însă că până am plecat de acolo nimeni nu a mai pus problema incendierii” 544. Probabil că incendiile văzute de detaşamentele sosite pentru despresurare erau provocate de motorina scursă pe jos şi aprinsă de agresori, „îmi asum răspunderea pentru modul în care a acţionat detaşamentul meu de circa 24 de ofiţeri şi soldaţi, între orele 20.00 – 24.00, în seara zilei de 17.12.1989 pe cei circa 100 metri, în scopul scoaterii din zonă a tancurilor incendiate”, a declarat public şi fără echivoc Vasile Paul, ajuns general în Ministerul Apărării, unul dintre ofiţerii de legătură cu NATO.

Un alt detaşament, al UM 01340 Oradea, şi condus

de maior Dumitru Marcu, a intrat în Timişoara la ora 19.30. S-a deplasat la comandamentul marii unităţi mecanizate unde a primit aceeaşi misiune: să deblocheze cele cinci tancuri, având în vedere că ofiţerii maiorului Paul comunicaseră prin staţiile blindatelor lor refuzul manifestanţilor de a permite recuperarea tancurilor şi atacarea lor cu violenţă. Pe un drum ocolitor, dirijaţi de locotenent-colonelul Constantin Rogin, detaşamentul de la UM 01340 a pătruns în zonă şi a sprijinit despresurarea. Această acţiune s-a făcut prin folosirea focului de avertisment şi a focului direct, în urma căruia au rezultat 10 morţi şi 25 de răniţi, în timpul acţiunii de despresurare, militarii au încercat să evite focul în mulţime, dar în momentul asaltului final s-au comportat conform unei situaţii de război, executând aşa-numitul foc de despresurare", care presupune şi eliminarea oricărui pericol din lateral, fapt ce explică, dar nu justifică pe deplin, tragerile spre flanc, în scările unor imobile pe măsură ce militarii înaintau. Cercetarea acelei adevărate epopei a tancurilor din Calea Girocului, atât din partea Procuraturii, cât şi din partea revoluţionarilor nu a ţinut cont de specificul, greu de înţeles, al luptei de despresurare care presupune eliberarea prin foc a întregii zone în care se află unul sau mai multe blindate blocaje545.

Cu ocazia cercetării împrejurărilor în care s-a produs incidentul din Calea Girocului, a fost întocmită o hartă cu dispozitivul militar şi acţiunea diferitelor forţe. Ea se află în dosarul Secţiei Parchetelor Militare şi constituie probă la dosar, având la data judecării caracter secret. Ceea ce se observă, în primul rând, atât pe hartă cât şi la faţa locului – amănunte necesare celor care nu cunosc Timişoara – este că această arteră de circulaţie se află între blocuri de locuinţe şi nu este o stradă îngustă, ci un bulevard destul de larg. Constatarea este importantă, deoarece permite înţelegerea faptului că tancurile aveau loc de manevră, însă blocarea lor s-a făcut cu mare precizie – primul din dreapta şi ultimul din coloană,

împiedicând deplasarea celorlalte trei. În dreptul celor două tancuri blocate cu bare şi răngi apare înscrisul „persoane străine pătrunse în zonă”. Şi mai interesant este faptul că „grupul violent de agitatori” se găsea într-o cu totul altă parte şi s-a deplasat în direcţia opusă „persoanelor străine pătrunse în zonă”. Toate intervenţiile ciudate s-au produs pe partea dreaptă, unde sunt semnalate grupurile de persoane, la intersecţia cu str. Lidia. Aici s-a tras asupra „persoanelor pătrunse în dispozitiv (indivizi violenţi, în stare de ebrietate, dotaţi cu răngi) dintr-un bloc şi dintr-o grădină, iar dinspre str. Lidia s-a forţat în două rânduri mirarea în zonă a unor autoturisme Dacia albe. Concluzia este că tancurile se puteau debloca singure dacă ar fi trecut peste oameni, cauza blocării lor fiind exclusiv lipsa intenţiei de a-i omorî, în al doilea rând, încă înainte să apară trupele de despresurare, echipaje mobile ale Ministerului de Interne au încercat să deblocheze zona executând foc selectiv de intimidare.

Tragedia în care civili şi militari au fost actori, puşi într-o situaţie-limită şi unii, şi alţii, şi-a avut izvorul în ordinul ilegal dat de Ceauşescu lui Milea, confirmat de membrii CPEx. şi unii, şi alţii aveau dreptul să acţioneze, civilii să demonstreze, militarii să riposteze cu foc, într-un conflict creat cu intenţie de Nicolae Ceauşescu între Armată şi cetăţenii ţării. Identificarea precisă a dispozitivelor în care s-au aflat efectivele Ministerului Apărării Naţionale permite stabilirea caracterului legitim sau ilegitim al focului, precum şi gradul de responsabilitate penală al ofiţerilor de la Vasile Milea în jos. Însă tragedia este clară: au fost puşi faţă în faţă cetăţenii şi Armata ţării. Unii au fost instigaţi să atace Armata, alţii au primit ordin să tragă în oameni. şi unii, şi alţii, cetăţeni şi militari, au fost marionetele unei politici fără cruţare şi fără sentimente. Dimensiunea reală a acestei tragedii poate fi exprimată în cifre şi statistici, în argumente şi în contraargumente, dar îşi arată chipul ei monstruos doar în ochii unui copil. Adrian Jugănaru, un

copil de 13 ani din Timişoara, va trimite Procuraturii României următoarea scrisoare:

Declaraţie

Subsemnatul Jugănaru Adrian, născut la data de l XI1976, domiciliat în oraşul Timişoara, str. Albac nr. 24, declar următoarele:

În seara de 17 a XI-a 1989 în jurul orei 18.45 tatăl meu Jugănaru Dumitru s-a dus la un coleg pe nume Mihai. Acolo a stat doar treizeci de minute după care a venit acasă şi a început să plângă, spunând:

— Copiii mei, să nu ieşiţi afară că este prăpădul din lumea minunată! Eu şi mama mea i-am spus:

— Bine tăticule, nu ieşim!

După aceea tăticul a întrebat:

— Magda merge la lucru?

— Nu, (i-am) i-am răspuns eu.

— Bine, a exclamat el.

Vrând şi el să (iese) iasă afară.

— Vedeţi că eu mă duc să văd tancurile. Eu i-am răspuns.

— Bine, (du-te) du-te tăticule.

Acestea s-au întâmplat în jurul orei 07.30. La ora 07.37 el s-a dus jos. Eu, sora şi verişoara mea ne-am dus pe geamul de la baie să vedem ce face tatăl meu. Am văzut cum veniseră autoanfibiile, precum şi militari veniţi în cordoane. Demonstranţii veneau din centru şi se îndreptau spre Calea Gieocului.

Militarii trăgeau în sus: Demonstranţii scandau următoarele: jos Ceauşescu, vrem libertate, armata e cu noi, armată nu uitaţi că aveţi copii şi fraţi etc. O autoanfibie patrula împrăştiind mulţimea de oameni. Lângă cordonul de militari se afla o autoanfibie. Numărul ei era K 193.

A scandat şi tatăl meu. Când s-a început să se tragă în demonstranţi un glonţ l-a lovit pe tatăl meu fix în cap. De când s-a tras şi până ce am văzut că patru oameni îl aduc pe tatăl meu târâş nu l-am mai văzut.

Văzând că îl duc târâş am sărit de pe vană, am

coborâtjos plângând şi strigând tăticul meu, tăticul meu. Oamenii care îl duseseră pe tatăl meu pe un loc înverzit m-au întrebat dacă este tatăl meu. Eu le-am răspuns că da.

După ce le-am arătat unde stau l-au dus sus. Pe mine m-a luat o tanti sus la ea. Domnul Bujor a zis unui ofiţer pe nume Paul:

— Mă, Paule, mă nu trage!

L-am văzut pe acest Bujor ieşind din curte şi îndreptându-se spre maşina autoanfibie şi stând de vorbă şi cu acel Paul înainte de a se trage în demonstranţi şi înainte de a fi împuşcat tata.

Aceasta este declaraţia pe care o dau, o sus fin şi o semnez.

9 V 1990

Jugănaru

Bilanţul tragic al nopţii de 17 decembrie

În acea noapte antiromânească de 17 decembrie şi-au pierdut viaţa 59 de oameni (58 prin împuşcare), şi au fost rănite aproximativ 185 de persoane. Prinşi în scenariul diversiunii, manifestanţi, curioşi, indivizi violenţi şi militari au jucat o dramă sângeroasă, plătind preţul incapacităţii politice şi al anilor de complicitate la sistemul de putere dictatorială imaginat şi condus de Nicolae Ceauşescu. Revolta de la Timişoara, declanşată în continuarea celei de la Iaşi, a dorit cu preponderenţă transmiterea unui semnal politic spre Nicolae Ceauşescu pentru a părăsi puterea. Scenariştii sovieto-fran-co-maghiari ştiau că acesta nu va ceda şi de aceea au făcut tot posibilul să incite la violenţe pentru a lăsa urme atât de vizibile încât dictatorul comunist să nu mai poată supravieţui răsturnării sale de la Putere, în nenumărate rânduri, în timpul incidentelor din Timişoara „dar şi în declaraţiile ulterioare, manifestanţii şi militarii au evocat cererile repetate, şi de o parte, şi de alta, de a nu se recurge la violenţă. şi totuşi s-a întâmplat, cu o aparentă fatalitate.

La bilanţul tragediei din 17 decembrie se va putea observa paradoxul unei confruntări în care civilii sunt puţini, cartuşele sunt de ordinul sutelor de mii, forţele par

total disproporţionate, iar din punct de vedere strict militar raportul între foc şi efect este complet dezechilibrat şi de neînţeles, dacă am accepta teza represiunii voite. A fost o piesă de teatru în care chiar s-a murit pe scenă. Rechizitoriul Secţiei Parchetelor Militare de pe lângă Curtea Supremă de Justiţie întocmit în 1997, încă politizat şi tendenţios, ne oferă totuşi schiţa acelei tragedii:

Catedrala Timişoara şi zona adiacentă: „În seara zilei de 17.12.1989, după încetarea actelor de vandalism, s-a deschis focul asupra demonstranţilor aflaţi în zona Catedralei”, rezultând 12 morţi şi 34 de răniţi. Focul a fost deschis de militari aflaţi în dispozitive amplasate la Operă şi în faţa cinematografului Capitol, apoi dintr-un tanc aflat în mişcare. Având în vedere locul, care nu se înscria în prevederile legilor privind dreptul Armatei de a interveni, deschiderea focului a fost ilegitimă, în aceeaşi zonă au tras în manifestanţi şi „patru civili înarmaţi, care au coborât dintr-un ARO de culoare albastră”, membri ai echipelor mobile organizate şi trimise în oraş de generalul Nuţă.

Opera Timişoara şi zona adiacentă: Au fost împuşcate mortal nouă victime şi rănite alte 12 persoane. Focul a fost deschis din partea unor cordoane militare, iar unul dintre martori a indicat şi prezenţa a trei civili care trăgeau de pe o clădire, precum şi focul executat dintr-un autoturism. şi în această zonă, atât focul executat de militari, cât şi cel al echipelor MI-a fost ilegitim, neexistând obiectivul de importanţă militară, economică sau politico-administrativă pe care să-l apere.

Piaţa Libertăţii: Este un spaţiu înconjurat de obiective militare. Au fost doi morţi (Lepa Bărbat şi Miroslav Todorov, al căror caz l-am analizat deja) şi 20 de răniţi. Deschiderea focului a fost legitimă, fiind violat perimetrul unităţii militare şi înregistrându-se violenţe care justificau folosirea armelor de foc. Subliniem însă că presupunerea noastră asupra felului în care s-a ajuns în faţa unităţilor militare din Piaţa Libertăţii este confirmată de Rechizitoriu, care arată că cele câteva sute de manifestanţi „au fost împinşi de tancuri şi transportoare

dinspre judeţeană de partid” şi „au afluit spre Piaţa Libertăţii” 546, în acelaşi loc s-a înregistrat rănirea soldaţilor Adrian Zaharia şi Florin Nicoară prin foc tras din rândul manifestanţilor (probabil cu pistoletul capturat de la un miliţian).

Piaţa „Timişoara-700”: Au fost doi morţi şi cinci răniţi, proveniţi din deschiderea focului în Piaţa Libertăţii, fie prin ricoşeu, fie ca urmare a respingerii atacului violent al manifestanţilor până la intersecţia cu strada Mărăşeşti. Dacă victimele au căzut ca urmare a respingerii atacului din Piaţa Libertăţii, ele au fost pierderi colaterale ale focului legitim descris mai sus; dacă există probe că militari au părăsit unitatea şi au ieşit în stradă pentru a-i urmări pe manifestanţi, cauza se poate judeca în contextul Decretului nr. 367/1971, art. 36, litera e, care reglementa uzul de armă. În ambele cazuri deschiderea focului pare legitimă.

Podul Decebal. O coloană de manifestanţi a încercat să treacă podul spre Comitetul Judeţean de Partid. Dispozitivul militar care bloca acesul era format din subunităţi MApN şi din trei plutoane ale trupelor de securitate-miliţie, precum şi din tancuri şi TAB-uri. S-a deschis foc de întâmpinare în jurul orei 19.00, înregistrându-se 4 morţi şi 21 de răniţi. Pentru a încadra acest caz în lege vom reaminti întrebarea generalului Guşă: „Dacă aveau ceva cu partidul şi cu Ceauşescu, de ce atacau armata?” şi răspunsul logic la această întrebare: pentru că Armata apară sediul partidului, în ţările civilizate Armata nu are ce căuta în apărarea sediului unui partid, dar faptul că în acelaşi sediu se aflau şi organele alese ale cetăţenilor, instituţiile administrative, oferă o circumstanţă atenuantă. Reamintim că peste 98% din populaţia oraşului nu participa la aceste evenimente. La Podul Decebal s-a deschis foc şi de pe celălalt mal al canalului Bega, din direcţia unui dispozitiv al Miliţiei, şi „din două autoturisme Dacia şi două ARO, din care au coborât civili şi militari înarmaţi”.

Piaţa Traian. S-au înregistrat doi morţi şi 13 răniţi.

Focul a fost. executat mai întâi dintr-un ARO de culoare deschisă. „Din registrul de comunicări radiotelefonice al MI rezultă că au avut patrule auto în oraş sub denumirea de ZET (volum I, filele 143 – 146)” 547. Un martor afirmă că s-a tras asupra lui dintr-un TAB, iar un altul dintr-un camion militar. Cazurile nu par a aparţine focului organizat, deschis sub ordin, ci focului criminal, sancţionabil în mod individual. Un plutonier major de Miliţie a fost condamnat la 6 ani de închisoare.

Complexul studenţesc. Au murit doi studenţi şi au fost rănite alte trei persoane. Focul s-a deschis, izolat, din rândul militarilor: „În Jurnalul de luptă al Diviziei Mecanizate este consemnat în 17.12.1989, ora 19.45: Batalionul de infanterie Arad acţionează la Complexul studenţesc – ordin general Guşă Ştefan. Direcţia Centru – Termal – Complex” 548.

Calea Girocului. Cazul a fost analizat în detaliu mai sus. Au fost 10 morţi şi 25 de răniţi. Deschiderea focului s-a încadrat în categoria celui de despresurare, care este legitim. Toate mărturiile invocă cererile repetate ale militarilor de a fi lăsaţi să-şi recupereze blindatele avariate, somaţiile legale, precum şi atacarea cu perfidie a militarilor primului tanc, aspect care a dat certitudinea că este vorba de o agresiune a manifestanţilor cu caracter criminal, între manifestanţi şi militari nu a existat o comunicare şi o înţelegere privind situaţia limită, regulamentară, în care se aflau forţele armate de acolo. Cazul Calea Girocului reprezintă o situaţie tipică pentru surprinderea forţelor militare în deplasare spre misiune, care din punct de vedere militar nu are echivoc.

Calea Şagului. Au murit patru oameni, în situaţie de izolare, pe trăzi, fără prezenţa mulţimii, iar una dintre victime a fost împuşcata în balcon. Martorii susţin că focul a venit din dreptul unei subunităţi militare şi dinspre un garaj al partidului aflat în vecinătate. Având în vedere circumstanţele, a fost vorba de foc criminal, nejustificat de vreo acţiune agresivă.

Calea Lipovei. Cele şase persoane decedate şi cei 27

de răniţi au căzut în condiţii de acţiune violentă în apropierea şi perimetrul unei unităţi militare. Focul tras de militari în apărarea şi despresurarea unităţii a fost legitim, în zonă a fost semnalată din nou prezenţa unor autoturisme ARO din care s-a tras. Pentru acest loc există un volum mare de probe privind tentativa unor tineri atletici, bine pregătiţi de a sări gardul unităţilor militare – câţiva au fost împuşcaţi în perimetrul unităţii – fapt de neînţeles pentru acţiunea unor revoluţionari autentici.

Strada Ialomiţa. Un mort şi şase răniţi. Militarii aflaţi în misiune de pază la depozitele principale ale oraşului au fost atacaţi de un grup de 50 – 60 de persoane. „Militarii în termen s-au speriat şi au deschis focul spre manifestanţi, trăgând în aer şi în caldarâm” 549. Având în vedere locul şi misiunea legitimă a trupelor, focul deschis nu poate fi condamnat.

Calea Aradului. S-au înregistrat doi morţi şi opt răniţi. În zonă se aflau detaşamente ale Armatei cu misiunea de a păzi întreprinderea Textilă. „Din raportul UM 01008 Timişoara rezultă că s-a deschis focul împotriva unor persoane turbulente, trăgându-se în caldarâm şi în aer”. Trei dintre răniţi afirmă că s-a tras şi din autoturisme care circulau în zonă.

Gara de Nord. Un mort şi trei răniţi, împuşcaţi de lucrători ai Miliţiei.

Bulevardul 23 August. S-au înregistrat şapte răniţi, niciun mort. „Grupuri răzleţe s-au dedat la acte de vandalism. Apoi au intervenit forţele de ordine împotriva celor care demonstrau” 550. Incidentele cuprinse în acel perimetru au fost identificate ca fiind legate de încercarea de a devasta magazinul Bega şi de atacarea CJP. Un rănit declară că a fost împuşcat dintr-un ARO albastru de Miliţie.

Calea Buziaşului. Au fost cinci răniţi prin împuşcare. Patru au depus mărturie că au fost împuşcaţi din TAB-uri sau camioane, unul a declarat că a fost împuşcat de un civil înarmat coborât dintr-o autodubă TV.

Bulevardul Tinereţii, în această zonă au fost

împuşcate mortal două persoane şi rănite alte cinci. Focul a fost deschis de un cordon de militari şi dintr-un ABI, aparţinând MI.

Prima constatare este că, afişând cifra de 59 de morţi (o persoană a fost călcată accidental de un tanc), s-a indus mereu imaginea că aceste victime aparţin focului tras în mulţime, existând de o parte cele câteva mii de demonstranţi şi de cealaltă parte militarii. S-a insistat mereu că a tras Armata. Acest tip de generalizare – demonstranţi, adică mulţime, revoluţionari, de o parte şi Armată, de cealaltă parte, tancuri de o parte şi cetăţeni cu piepturile goale de cealaltă parte, din care au căzut 59 de victime – nu corespunde imaginii furnizate de reconstituirea faptelor aşa cum a fost făcută de Procuratură. Analiza tabelului de mai sus, compus ca o sinteză a Rechizitoriului făcut de generalul Voinea în 1997, arată că numărul victimelor, identificat împreună cu locul, este foarte mic în comparaţie cu numărul demonstranţilor, aşa cum este el revendicat de revoluţionari, cu miile, şi în raport cu forţa de foc a militarilor. Cele mai multe victime au căzut în zona Catedralei (12) şi a Operei (9) dintr-o mulţime de câteva mii de manifestanţi (una din mărturii vorbeşte de 8.000), zonă identificată ca nucleu al represiunii, unde acţiunea protestatară avea un clar caracter politic, iar trupele MApN nu aveau ce căuta. Este apoi cazul Calea Giroculuii, cu 10 morţi, dar în condiţiile speciale arătate deja. În toate celelalte situaţii a fost vorba de un număr foarte mic de victime, provenit fie din acţiuni agresive, fie din riposte cu caracter criminal, izolat, de intimidare sau din partea echipajelor ZET ale generalului Nuţă. Cercetătorul evenimentelor din noaptea de 17 decembrie are de ales una din două ipoteze: ori manifestanţii au fost atât de mulţi cât pretind revoluţionarii şi atunci numărul mic al victimelor provine din focul de intimidare, din ricoşeuri, din trageri selective – adică, nu s-a tras în masă cu scop de represiune –, ori numărul manifestanţilor a fost mult mai mic şi, în acest caz, având în vedere raportul număr al victimelor – forţă,

forţa folosită a fost disproporţionată şi, în consecinţă, a avut un caracter de represiune. Altfel, militarii se vor apăra mereu că se aflau în misiune, că au fost atacaţi violent şi au ripostat legal.

Oricum, este evident pentru orice om de bun-simţ că militarii din stradă nu aveau posibilitatea de a verifica legalitatea ordinului pentru starea de necesitate dat ilegal de Ceauşescu şi nici să conteste ordinele pentru alarma deluptă parţială venite de la ministrul Apărării. La nivelul superior al Armatei, cei doi adjuncţi ai ministrului Apărării, generaliijătănculescu şi Guşă, s-au aflat într-o situaţie juridică fără ieşire, în cerc vicios. Aşa cum arată – corect de data asta – Secţia Parchetelor Militare într-o Rezoluţie din 22 ianuarie 2002, adică la 12 ani de la evenimente, generalii trimişi la Timişoara se aflau sub ordin militar şi nu aveau la dispoziţie „vreun instrument juridic cu care să înlăture acţiunile nelegale pe care le-a ordonat Ceauşescu" 551. Conform legilor de atunci, ei ar fi trebuit să facă sesizarea nelegalităţii ordinului de înarmare cu muniţie de război, de trimitere a blindatelor în stradă şi de deschidere a focului împotriva manifestanţilor către „organul superior celui care a dat ordinul". Adică, Stănculescu şi Guşă ar fi trebuit să-l sesizeze pe Nicolae Ceauşescu de faptul că ministrul Apărării, generalul Vasile Milea, le-a dat un ordin ilegal, în absurditatea situaţiei create de Ceauşescu, o astfel de atitudine formală pare şi mai absurdă. Alternativa lor era rebeliunea militară, situaţie în care puteau fi executaţi pe loc de orice ofiţer care primea un astfel de ordin de la Bucureşti, sau să-şi tragă un glonţ în cap. În acest caz comanda era luată de alţi generali, care ar fi continuat represiunea. Putem presupune oricând ca generalii Guşă şi mai ales Stănculescu (pe care îl bănuim de cunoaşterea din timp a diversiunii) au înţeles la un moment dat că este vorba de o represiune ordonată ilegal de Ceauşescu, constatând, de exemplu, că nu există decretul stării de necesitate, fie după ce l-au întrebat pe Milea de el, fie observând că nu este publicat în ziarele timişorene. Ei nu aveau la dispoziţie decât cele două

variante expuse mai sus: rebeliunea sau glonţul. Aici intervine, bineînţeles, şi factorul personal. Guşă era un militar de carieră, cu principii cazone puternic fixate în comportament; era omul principiului: „Orice diavol alegi, priveşte-l în ochi”. Stănculescu era mai rafinat şi mai umblat prin lume, uneori şi prin locuri unde a fost bine informat despre ce urma să se întâmple în decembrie în România. El căuta evident să-şi salveze pielea şi să iasă cu bine, viu, neîmpuşcat de Ceauşescu, dintr-o criză extrem de periculoasă. El este un supravieţuitor, un om politic. Nuţă şi Mihalea erau nişte brute, nu ne puteam aştepta nimic de la ei. Generalul Macii a avut un destin ciudat, căzând mai degrabă victimă campaniei de distrugere a Securităţii, decât faptelor sale. Coloneii de Securitate, Popescu şi Sima, cărora li se luase comanda încă din dimineaţa de 17 decembrie, au primit împreună 1 200 de ani de condamnare, ceea ce spune mult despre caracterul sancţiunilor date după schimbarea regimului politic în România. Ne aflăm în faţa unor desfăşurări de raţionamente, de proiecţii logice. La momentul în care analizăm detaliat realitatea, cea mai bine cunoscută de Securitate, a contextului internaţional, a presimţirii evenimentului de către Securitate, a faptului că la Iaşi a fost încercată declanşarea diversiunii de către sovietici, că la Timişoara evenimentele s-au produs pentru că au fost instigate calificat de servicii secrete străine, apare o altă versiune logică a evenimentelor. Iar această altă logică are ca finalitate întrebările: de ce s-a ajuns în situaţia să tragă Armata, de ce a fost nevoie de ordinul criminal al lui Ceauşescu? Pe teritoriul României se desfăşura o diversiune străină: ce a făcut Securitatea să o împiedice? A lăsat-o să se desfăşoare. Am avut de-a face cu un proces ireversibil, căruia nu i ne puteam opune? De ce a trebuit să plătească Armata preţul acestei ruşini istorice?

Represiunea de la Timişoara din noaptea de 17 decembrie 1989 a fost ordonată de Nicolae Ceauşescu şi transmisă forţelor militare de ministrul Apărării, generalul Vasile Milea, şi de ministrul de Interne Tudor Postelnicu.

Transmiterea ordinului de represiune la Timişoara s-a făcut sub acoperirea „stării de necesitate” invocate ilegal de Ceauşescu, militarii de la Timişoara, atât cei de la Armată cât şi cei de la Interne, neavând posibilitatea legală şi fizică de a verifica legalitatea ordinului, precum şi instrumentul juridic prin care să semnaleze ilegalitatea ordinului sau să oprească executarea lui. La faţa locului s-a înregistrat o atitudine represivă din partea forţelor Ministerului Apărării Naţionale în dispozitive care nu făceau parte din misiunile ce pot fi interpretate ca legale în situaţii excepţionale ale Armatei (Piaţa Operei, Catedrală) şi din partea forţelor Ministerului de Interne acţionhd acoperit cu echipaje mobile şi trăgători individuali, ambele atitudini înscriindu-se în categoria acţiunilor teroriste, în particular a terorismului de stat. În majoritatea cazurilor de victime provenite din folosirea armelor militare, focul s-a executat din poziţii de apărare (a clădirilor, tehnicii de luptă sau integrităţii fizice), prezenţa unor grupuri extrem de violente, practicând şi violenţe nejustificate, devastări şi incendieri, permiţând justificarea juridică a uzului de armă. Moral, niciodată.

Capitolul V

REVOLTA POPULARĂ Timişoara, 18 – 20 decembrie 1989

Moto;

Puneţi tunul pe catedrală, să se termine odată cu totul.

ELENA CEAUŞESCU

Analizând sumedenia de detalii ale comportamentului diferitelor autorităţi ale statului şi al manifestanţilor nu trebuie să uităm imaginea de ansamblu: evenimentele se petreceau în interiorul unui stat dictatorial comunist în care mentalităţile acţionau mai repede decât instituţiile, iar comunicarea între stat şi societate era unilaterală, restrictivă, redusă la propagandă, în celelalte ţări comuniste europene, neexistând particularitatea liderului ales pe viaţă, populaţia se raporta la partidul comunist într-un mod mai direct, organic, astfel că responsabilitatea

partidului intra în ansamblul percepţiilor populare. Teroarea aplicată în primele decenii de comunism în România a condus şi la lipsa unei reprezentări viabile de către cetăţeni a Constituţiei şi legilor ţării, astfel încât cunoaşterea şi aplicarea lor nu au fost o preocupare, întreaga forţă a legii fiind atribuită şi în majoritate recunoscută ca aparţinând autorităţii, în sfârşit, România era un stat insular al lagărului comunist, iar conştiinţa acestei apartenenţe se fixase timp de 45 de ani în mentalitatea a cel puţin 86% din populaţie, cea născută după 1944. Astfel, mesajele revoltei nu erau duse niciodată până la capăt, iar forţele de ordine erau obişnuite să ignore legea.

Al doilea lucru pe care nu trebuie să-l uităm este că noi – autorul şi cititorii săi – facem aici reconstituirea unei tragedii. Dacă reducem evenimentele de la Timişoara la schema simplă: revoluţionarii s-au revoltat, armata a tras şi apoi a trecut de partea revoluţiei, nu mai este nevoie nici de cărţi, nici de manuale şi nici de Istorie.

Putem face cum au făcut japonezii timp de 25 de ani după război: în cărţile de şcoală, la capitolul „Al doilea război mondial”, exista doar titlul şi o singură frază: „S-a întâmplat şi am pierdut”. Atât! Câteva generaţii de copii şi tineri au fost ferite astfel de sentimentul vinovăţiei, protejate de remuşcările sau frustrările unui război pierdut de ţara lor. Aşa putem face şi noi cu revoluţia: s-a întâmplat, a venit libertatea, să ne bucurăm de ea! Din nefericire, comparaţia cu Japonia se opreşte aici, deoarece Japonia a fost ocupată de Statele Unite, condusă de acestea spre democraţie şi prosperitate, în timp ce revoluţia din decembrie 1989 – mai precis, felul cum s-a desfăşurat ea – a răsfrânt consecinţă negative directe asupra următorilor 15 ani din istoria României şi încă mai răsfrânge.

Agenţi provocatori sau revoluţionari?

Întrebarea revine obsesiv pentru că răspunsul ei poate lămuri acţiunea diferiţilor actori ai evenimentelor, în noaptea de 17 spre 18 decembrie principalele activităţi au

aparţinut Armatei. Reamintim că ea se afla în alarmă pe întreg teritoriul ţării, însă alarma care i se dăduse nu corespundea nici unei legi sau prevederi regulamentare şi nici nu era menţionată în ordinele secrete ale comandanţilor de unităţi. Informat sumar şi aproximativ asupra consecinţelor deschiderii focului la Timişoara, generalul Vasile Milea va transmite telefonic la Divizia 18 la ora 21.00 (17 decembrie) o serie de recomandări, al căror conţinut, deşi destul de clar, nu are un rost tocmai explicit. Ministrul Apărării va preciza „să se întărească paza cazărmilor şi a depozitelor de armament şi de muniţie; să se execute focul de avertisment numai în sus, după somaţiile regulamentare şi, eventual la picioare, numai când obiectivele sunt atacate şi dacă există certitudinea că este pusă în pericol integritatea acestora, a efectivelor sau tehnicii de luptă; să fie protejate armamentul şi tehnica de luptă scoase în oraş pentru a nu cădea în mâna grupurilor turbulente” 552 Acest ordin nu este tocmai firesc din două motive. La acea oră se trecuse la alarma parţială de luptă pe toată tara, iar în Timişoara fusese dată încă de după-amiază. Alarma parţială de luptă implică automat toate măsurile transmise de Milea la ora 21.00. Practic, ca să luăm un exemplu, „întărirea pazei cazărmilor” fusese o măsură luată imediat după alarmare, astfel că reluarea acestui ordin era inutilă. Aşa cum am văzut, „alarma parţială de luptă” nici nu s-a aplicat potrivit procedurilor standard. Ar fi posibil ca, repetând acel ordin, Milea să fi avut în vedere informaţiile pe care le primise pe linie militară despre efectul deschiderii focului în – oraş, precum şi despre cele câteva incidente grave în care fuseseră!» angajate forţele Armatei (mai ales cel din Calea Girocului). Dacă informarea lui Milea s-a făcut telefonic, este posibil să i se fi raportat şi caracterul „profesionist” al unor atacuri, cum au fost cele de orbire şi blocare a tancurilor. Descrierea scenei din Calea Girocului i-o fi amintit lui Milea aceeaşi scenă petrecută la Praga, în timpul derulării scenariului KGB? şi acolo tancurile fuseseră blocate cu zeci de răngi şi bare apărute din senin.

Am fi tentaţi să credem că astfel i s-a întărit convingerea că violenţele împotriva trupelor sale au fost conduse de agenţi care au acţionat sub acoperirea mulţimii formate din curioşi. Al doilea motiv al caracterului nefiresc al acestui ordin este faptul că el nu este specific luptei armate, confruntării cu inamicul. Pe inamic nu-l tratezi cu focuri de avertisment, cu somaţii etc.; tragi şi îl omori. Felul cum arată acest ordin demonstrează mai degrabă că ministrul Apărării ştia cine sunt cei din stradă. Discuţiile purtate de autor cu numeroşi ofiţeri prezenţi la Timişoara în acea perioadă au relevat faptul că toţi, fără excepţie, identificaseră fără dubiu prezenţa în stradă a unor cetăţeni obişnuiţi ai oraşului, dar, din cauza acţiunilor violente şi pe alocuri inexplicabile ale grupurilor de agresori civili, ei au interpretat acea categorie de timişoreni drept „persoane antrenate cu prea multă uşurinţă de diversionişti în acţiunile violente", ca, masă de manevră" sau pur şi simplu drept „huligani". Dacă recitim cu atenţie textul ordinului lui Milea, vom observa însă că el insistă pe trecerea subunităţilor aflate în oraş în poziţii de apărare, în locaţii specifice Armatei (unităţi militare, depozite, clădiri oficiale) şi pe apărarea în cazul atacării tehnicii de luptă. La acea oră mai existau încă focare violente în oraş, mai îndepărtate de Centru, în ciuda focului intens declanşat începând cu ora 19.00. Este posibil să i se fi raportat şi faptul că acţiunile nu au încetat. De altfel, între orele 21.30 şi 23.00, acţiunile grupurilor violente se îndreptau exclusiv spre obiective apărate de subunităţi ale MApN (Uzina Textilă Timişoara, cazarma UM 01942, cazarma UM 01008 şi Spitalul Militar), înregistrându-se răniri în rândul militarilor, precum şi deschiderea focului de avertizare. În toate aceste cazuri focul deschis de militarii din formaţiunile de pază a fost legitim. Ca-ul din Calea Lipovei, de exemplu, rămâne în continuare inexplicabil, având în vedere că unităţile militare din această zonă se află la o distanţă apreciabilă de Centru. Aici, întrebarea lui Guşă: „Ei au treabă cu partidul, ce caută să atace unităţi militare?" are o deplină justificare. Calea Lipovei este un

bulevard larg străjuit pe o parte de un gard lung din beton al unităţilor militare şi pe partea cealaltă de blocuri, locuite în majoritate de muncitori proveniţi din alte zone ale ţării, de regulă moldoveni. Nu au ieşit decât câţiva, din curiozitate; restul a privit de la ferestre, în ciuda eforturilor pe care le fac unele asociaţii de revoluţionari de a prezenta faptele ca foarte clare, rămâne inexplicabil altfel decât prin incitare şi diversiune atacarea unităţilor din Calea Lipovei.

Interpretarea ansamblului incidentelor care au implicat Armata a atins în timp două aspecte distincte. Din punctul de vedere al revoluţionarilor, atacarea unor unităţi militare în acel interval orar a avut drept sursă identificarea Armatei ca autoare a represiunii din Centru şi drept scop disocierea soldaţilor de ofiţerii lor, urmărind oprirea focului de armă şi solidarizarea cu mişcarea anticeauşistă şi anticomunistă. În timpul acestor atacuri, între care cel de la cazarma UM 01942 – încercare de pătrundere în unitate – a avut aspect de sinucidere în grup, manifestanţii strigau: „Soldaţi, împuşcaţi-vă ofiţerii!” şi „Moldoveni împuţiţi!” 553. Acest ultim apel, aparent straniu, provenea din zvonul public că în rândurile forţelor de represiune se află ofiţeri aduşi din Moldova – reflex în domeniul militar al unor măsuri luate de partidul comunist în sectorul industrial cu aspect de „graţie economică din zonele sărace al Moldovei. Propaganda maghiară nu ratase ocazia să afirme în repetate rânduri că aducerea moldovenilor în zone industriale aglomerate – Timişoara, Braşov, Valea Jiului – se baza pe loialitatea acestora la regimul comunist şi avea drept scop schimbarea configuraţiei etnice din zonele respective. Pe această canava, propaganda a indus şi ideea diferenţei în gradul de civilizaţie dintre românii bănăţeni şi românii moldoveni, în realitate şi unii şi alţii trăiau la fel de prost şi de neliber. Aberaţia acestei situaţii venea, cel puţin în cazul Căii Lipovei, din faptul pe care deja l-am arătat că locatarii acestui cartier erau în majoritate moldoveni. Pe cine atacau ei şi injuriau ca „moldoveni împuţiţi”?! Pe de altă

parte, pentru orice instituţie militară, de oriunde, tentativa de disociere, de desolidarizare a soldaţilor de ofiţerii lor reprezintă un act extrem de grav, dar nu neapărat original, desolidarizarea soldaţilor de ofiţeri fiind înregistrată în cazul revoluţiei comuniste din octombrie 1917 din Rusia. Este încă un detaliu care apropie ultima revoluţie a secolului al XX-lea de prima revoluţie a aceluiaşi veac zbuciumat.

Mutându-ne în cealaltă tabără vom constata că atacarea unităţilor militare în intervalul 21.00 – 23.00 se înfăţişa ca o confirmare a intenţiilor agresiv-subversive ale manifestanţilor, imagine cu care fuseseră îndoctrinaţi militarii, dar mai arăta şi comandanţilor militari că nucleul dur al mişcării, izolat şi mai uşor de identificat ca urmare a dispersării massei, există şi operează intenţionat împotriva Armatei. Putem crede că este o atitudine exagerată şi chiar falsă, dar nu trebuie să neglijăm faptul imediat că acele atacuri violente se desfăşurau sub ochii lor, că erau ţinta lor şi că, în acel moment, nucleul dur aflat în stradă reprezenta o infimă parte dintr-o populaţie urbană care nu reacţiona. Pe noi nu trebuie să ne mire. Istoria revoluţiilor demonstrează că succesul a fost întotdeauna determinat de acţiunea dinamică a unui grup restrâns de persoane foarte hotărâte sau urmând un plan cu final bine definit de care s-au ţinut cu tenacitate. Toate revoluţiile au avut un astfel de grup diversionist, fie că a plimbat cu căruţa zece morţi prin toate cartierele Parisului în 1848, anunţând populaţia că în centru sunt 10.000 de morţi, fie că a intrat în Palatul de Iarnă gol, anunţând apoi că l-a cucerit prin luptă. Pe de altă parte nu putem pretinde militarilor să cunoască istoria unor astfel de fenomene politice ca să-şi dea seama că o revoluţie nu are nevoie de participarea „întregului popor”. Dimpotrivă, la şcoală învăţaseră că o revoluţie arată altfel. Prin urmare, este perfect plauzibil ca militarii să nu fi crezut în informaţiile că în stradă nu sunt cetăţeni revoltaţi ai Timişoarei, ci nişte huligani şi agenţi străini, este perfect posibil să nu-şi fi dorit deschiderea focului împotriva lor şi chiar să fi constatat că nu există

războiul la care au fost trimişi, dar la contactul direct cu violenţa străzii toate aceste gânduri au fost înlăturate de stereo tipiile vieţii militare, de nevoia sau frica de a executa ordinele, de îndoiala că ceea ce se petrece sub ochii lor este, firesc şi nu provocat cu intenţie. Strada le arăta invers, le dădea dreptate politrucilor din unităţile lor. Cred că este suficient să ne imaginăm cum a ajuns informaţia despre tancurile blocate în Calea Giroculuі la militari: „Îndreptându-se spre misiune, tancurile s-au oprit pentru a nu răni sau omorî cetăţenii din stradă; în faţa acestui gest de omenie şi responsabilitate, grupuri violente de agenţi provocatori şi huligani au atacat echipajele tancurilor, le-au blocat cu bare de fier pregătite din timp, le-au incendiat după care au molestat echipajele cu topoare şi răngi”. Nu a existat alternativă la această informaţie, nu a fost nimeni care să-i informeze pe militari altceva. Faptul că după ce s-a produs atacul numeroşi locatari din apropiere şi trecători s-au învârtiţ în jurul tancurilor, s-au urcat pe ele, au încercat să le manevreze nu înseamnă că aceleaşi persoane sunt şi cele care le-au blocat acolo. Asta este o altă legendă de la Timişoara, unde foarte mulţi şi-au atribuit acţiuni şi merite numai pentru faptul că s-au aflat în locul unde s-au petrecut astfel de incidente.

În cele două ore de represiune militară din noaptea de 17 decembrie de la Timişoara au existat două tipuri de reprezentanţi ai autorităţilor: activi şi inactivi. Cei implicaţi direct au fost Ion Coman, generalul Guşă, locotenent-colonelul Zeca, generalii Nuţă şi Mihalea, fostul prim-secretar Ilie Matei. Scoşi din joc ca urmare a preluării comenzii autorităţii şi a conducerii forţelor de represiune au fost Primul-secretar Bălan, colonelul Ion Popescu, Gheorghe Diaconescu şi procurorii săi. Martori fără posibilitatea de a influenţa cursul evenimentelor au fost generalul Macii cu subordonaţii săi şi generalul Victor Stănculescu. Aceştia doi din urmă, cum am mai arătat, erau singurii care ştiau ce se întâmplă, înţelegând fenomenul în ansamblul său ca pe o diversiune menită să

producă înlăturarea lui Ceauşescu la Bucureşti. Putem afirma de pe acum că, în faţa acestei diversiuni, Ceauşescu a găsit punctul slab în locul cel mai vulnerabil: ministrul Apărării, generalul Vasile Milea.

După convorbirea cu Milea, generalul Guşă îi va însoţi în timpul nopţii de 17 spre 18 decembrie pe Ion Coman şi pe fostul prim-se-cretar Ilie Matei într-o deplasare de recunoaştere prin oraş. Această deplasare s-a făcut într-un TAB, sprijinit de un camion militar plin cu soldaţi. şi amănuntul acesta este straniu – şeful Marelui Stat Major al Armatei române circulă printr-un oraş românesc într-un blindat! Cauza acestor precauţii era sentimentul inoculat de la Bucureşti şi întărit de rapoartele panicarde venite de la subunităţile din oraş că pe străzi acţionează agenţi provocatori şi că s-au înregistrat trageri, cu consecinţe mortale, din surse necontrolate. Este posibil ca Guşă să nu fi ştiut de echipajele mobile „Zet" ale generalilor Nuţă şi Mihalea, dar a primit informaţia că se execută foc individual de pe clădiri şi din autoturisme. În mod cert Guşă fusese informat că în oraş trag şi civili, în plus, pe timpul deplasării din acea noaptea, chiar convoiul său a fost atacat într-o zonă de periferie. Trebuie însă arătat că, într-o sinteză a tuturor informaţiilor cunoscute despre existenţa şi acţiunea diversioniştilor, aceştia părăsiseră deja Timişoara la acea oră, deplasându-se cu trenul în alte localităţi ale judeţului, unde au încercat să inflameze populaţia, la fel ca şi în capitala Banatului. După toate probabilităţile, la acea oră grupurile aflate încă pe străzi aparţineau exclusiv timişorenilor.

Avertismentul Tien Anmen

Am amânat înadins analiza cazului Chinei de la capitolul referitor la premisele internaţionale ale revoluţiei române pentru a-l expune aici, datorită unor particularităţi anume ale impactului acestui caz în Armata României, începând din ziua de 30 septembrie 1989, în mari unităţi şi unităţi ale Armatei RSR a fost difuzat un film documentar dublat în româneşte, produs de Studioul cinematografic

al Armatei Republicii Populare Chineze. Filmul înfăţişa versiunea oficială asupra evenimentelor din China şi din Piaţa Tien Anmen în perioada 27 aprilie-3 iunie 1989. Deşi rolul iniţial al filmului era să marcheze, în rândul militarilor români, ziua naţională a Republicii populare Chineze (l octombrie), pelicula a fost difuzată în toată Armata română la nivel de cadre până în ziua de 17 noiembrie 1989, adică până în preajma Congresului al XIV-lea. Explicaţia pentru această durată neaşteptată, de o lună şi jumătate, a proiecţiei documentarului militar chinezesc este" că Nicolae Ceauşescu văzuse filmul şi ordonase expres vizionarea lui în toată Armata. Scopul comandantului suprem va putea fi înţeles numai după parcurgerea „cazului" China din anul 1989 şi după cunoaşterea conţinutului acelei pelicule. Totodată, ne vom putea explica şi de ce apariţia înscrisului „Tien Anmen II" pe zidul Institutului de Arhitectură în timpul fenomenului „Piaţa Universităţii" a trezit reacţii dezaprobatoare şi chiar ironice din partea presei favorabile FSN.

În literatura tematică scriitorul Stelian Tănase a analizat procesele complexe prin care a trecut regimul comunist din China în anul 1989. Sub influenţa imaginii internaţionale proiectate de programul sovietic de reforme, paşii dinţii ai schimbărilor din economia Chinei au permis apariţia unei schiţe de fenomen politic similar şi în China: „Intelectuali, jurnalişti, activişti comunişti revizionişti cer toumingdu, corespondentul pentru glasnost" 554. Liderii moderaţi reformişti îi acceptă, îi încurajează discret şi chiar îi apără în faţa reacţiei imediate şi brutale a comuniştilor radicali. Aceştia din urmă consideră că orice uşă, cât de mică, deschisă spre liberalizare, va produce o catastrofă politică de proporţii, urmată imediat de una economică şi de una socială, în plus, un model sovietic este întotdeauna suspect pentru China, pentru că modelul unei Mari Puteri vecine urmăreşte întotdeauna interese strategice de durată. Pentru leadership-ul comunist chinez, campania dinamică şi pe alocuri agresivă a proiecţiei internaţionale a

perestroikăi şi glasnost-ului era o altă formă de atingere a hegemoniei zonale, hegemonie pe care China o combătuse violent timp de o jumătate de secol. Argumentul forte al comuniştilor radicali era însă realitatea greu de contestat că gestionarea unui megastat multinaţional populat cu o megapopulaţie (l, 5 miliarde de oameni) presupune o formidabilă organizare politică şi administrativă, pe care nu reuşise să o demonstreze decât regimul comunist aşa-numit „de tip asiatic", mai dur din punct de vedere doctrinar, intens ideologizat şi puternic militarizat. Realitatea istorică le dădea dreptate, apoi nici Marile Puteri occidentale nu riscau o încurajare prea insistentă a liberalizării chineze, din cauza consecinţelor previzibile ale apariţiei unui dezechilibru major în balanţa puterilor mondiale. Statele Unite, mai ales, erau extrem de atente cu evoluţia celei mai importante puteri militare din Pacific, unde Marina militară chineză deţinea o supremaţie, cel puţin numerică, dar şi atomică, de respectat. Fără îndoială că un proces de liberalizare era şi este posibil oricând, dar presupune divizarea ţării în mai multe state naţionale, ceea ce conducerea Chinei nu poate accepta. Din acelaşi motiv rezistenţa la reforme a liderilor comunişti radicali a îmbrăcat şi aspectul luptei pentru unitate naţională, ceea ce făcea totodată din orice abordare reformistă un risc de execuţie publică pe stadionul central din Beijing. Liderii reformişti – Deng Xiaoping, Zhao Ziyang, Hu Yaobang, altfel figuri foarte cunoscute şi în România – aveau însă de partea lor un argument la fel de puternic: URSS se mişca şi odată cu ea lumea; China risca să rămână în urma acelei rotaţii accelerate a Terrei umane, motiv pentru care trebuia să facă şi ea ceva, dar numai atât cât să nu-şi pună în pericol existenţa. Timpul a dovedit că singurul loc unde perestroika şi glasnost-\\ aplicate unui regim comunist au reuşit a fost China, deoarece liderii reformişti au ştiut cum să manevreze întredeschiderea lanţului comunist. Presat de grupul radical, Deng Xiaoping face o mişcare strategică inteligentă, retrăgându-se din toate funcţiile la Congresul PCC din 1987, dar ocupând funcţia de şef al Comisiei

militare a partidului. Gestul lui Deng avea cel puţin două raţiuni subtile, care nu pot fi înţelese decât în context istoric chinez, în primul rând, ideea de retragere inducea public o puternică imagine, nu de generozitate şi responsabilitate politică – aşa cum se întâmplă în cazul unui om politic care nu vrea să împiedice cursul normal al politicii –, ci de repliere în poziţia gânditorului suprem, a înţeleptului. Fostul lider în ciuda rarelor sale apariţii şi a faptului că nimeni nu ştia ce face toată ziua, îşi conserva imaginea puternică de înţelept atoate-ştiutor şi ubicuu, „înţeleptul de pe Muntele Roşu" este o legendă chinezească al cărei simbol se dovedea extrem de elocvent fără să facă o trimitere directă la Mao. În 1978, când a avut loc la Bucureşti marea expoziţie de pictură chineză contemporană, a putut fi vernisat şi imensul tablou „Mao vorbind insectelor"! în al doilea rând, ocuparea funcţiei de şef al Comisiei militare îl aşeza pe Deng în fruntea structurii de putere cea-jnai eficiente pe timp de criză. Din ianuarie 1976, când moare Ciu Enlai, şi până în iulie 1977, când Deng Xiaoping prelua puterea, China a fost condusă practic de un prieten al României, Hua Guofeng. Funcţia lui: şeful Comisiei militare a partidului. Aşadar, precedentul exista.

Moartea lui Hu Yaobang la 15 aprilie 1989 declanşează mişcarea studenţească, susţinută din umbră de Deng cu scop dublu: câştigarea bătăliei secrete la vârful partidului şi consumarea segmentului inevitabil al revoltei de stradă până la capăt. Harrison E. Salisbury, citat de Stelian Tănase, rezumă simplu realitatea fenomenului rămas în istorie cu numele „Piaţa Tien Anmen": „Studenţii nu ştiau că Tien Anmen este o înscenare. A fost un test de forţă nu doar între studenţi şi guvern; a fost un test în interiorul guvernului" 555. Massa a fost folosită inteligent de grupul lui Deng Xiaoping pentru a forţa mâna radicalilor şi, în acelaşi timp, acceptând circul mediatic şi implicările nediplomatice ale lui Gorbaciov în manifestaţia din celebra piaţă, a permis consumarea acelui fenomen până la capăt, ştiind că are o curbă care va cădea în timp.

În ziua de 18 mai se decretează Legea marţială care permite angajarea Armatei într-o misiune de represiune, însă timp de şase zile trupele acesteia nu apar, nu acţionează. La 23 mai 1989, ambasadorul României în China transmitea că... Trupele armatei chineze de eliberare s-au repliat în zona periferiilor oraşului «în aşteptare de noi ordine». Aici s-au organizat în tabere, montând corturi şi creând condiţii pentru o şedere ceva mai lungă" 556.

Aceste trupe s-au oprit ca efect al contradicţiilor violente de la vârful conducerii politice, Deng Xiaoping reuşind să-i convingă pe comuniştii radicali că aplicarea măsurilor militare putea fi interpretată ca o neputinţă a guvernului de a rezolva criza prin mijloace politice. Asta i-a descumpănit. Cum agitaţia din piaţă începuse să scadă spre sfârşitul lunii mai, dar nu înceta mediatizarea exagerată şi partizană a presei internaţionale, liderii radicali au hotărât să lichideze nucleul protestatar, trimiţând însă numai o parte a forţelor militare, conţinând în primul rând infanterie mecanizată, în ziua de 3 iunie în Piaţa Tien Anmen manifestaţia era deja vizibil eşuată, mai rămăseseră câteva sute de persoane, în marea majoritate venite din provincie şi care nu mai doreau să se întoarcă, probabil de frică, în cursul serii de 3 iunie, care era o sâmbătă, camioanele militare sunt blocate de fluxul populaţiei paşnice aflată în stradă în mod firesc, fără vreo participare la mişcarea de protest stinsă în piaţă. Neputând să înainteze, trupele care staţionaseră în jurul oraşului şi interveniseră sporadic în perioada precedentă, sunt atacate de cetăţeni. Fără ordine de foc, militarii sunt nevoiţi să accepte prezenţa civililor în preajma şi pe tehnica militară şi apare, ceea ce ştim şi din revoluţia română, sentimentul unei „fraternizări", în scurt timp se lansează zvonul că armata trimisă împotriva manifestanţilor s-a aliat cu aceştia. Grupuri violente se întorc în piaţă şi încep să atace clădiri oficiale, în aceste condiţii, trupe noi, aduse între timp din ţară, „au luat cu asalt toate centrele importante din centrul oraşului şi în

primul rând Piaţa Tien Anmen. De data asta, coloanelor de autocamioane cu militari li s-a deschis drum cu tancuri şi transportoare blindate. Afluxul de trupe autopurtate este masiv, în jurul Beijingului fiind adusă o armată de circa 200.000 de militari" 557. Conform poziţiei oficiale chineze, acţiunea a produs 30 de morţi din rândurile civililor şi 200 din rândul militarilor! Cifrele au fost puse pe seama minciunilor propagandei comuniste chineze, dar situaţia, oricât pare de neverosimilă, era în realitate foarte aproape de adevăr. Totuşi, cum se poate explica o represiune care produce mai multe victime în rândul militarilor decât în rândul civililor?! Răspunsul era dat în filmul documentar prezentat cadrelor militare române.

Probabil că nimeni nu a fost în stare să explice cu adevărat ce s-a întâmplat, în detaliu, în acea noapte pe piatra Pieţei Tien Anmen, în condiţiile în care relatările presei occidentale au fost la rândul lor ridiculizate, ca şi în cazul României, de dezvăluirea ulterioară a diversiunii la care s-a pretat. Documentarul militar chinez conţinea însă o temă surprinzătoare: în zona centrală a Beijingului şi în Piaţa Tien Anmen s-a produs o fraternizare a unor trupe militare „şovăielnice" cu populaţia, motiv pentru care trupe fidele puterii de stat au intervenit restabilind ordinea, inclusiv prin anihilarea trupelor „trădătoare". Aşadar, din punctul de vedere oficial chinez, în Piaţa Tien Anmen avusese loc în principal o luptă între două formaţiuni militare, nu între manifestanţi şi Armată. Ultima secvenţă a filmului documentar – aşa cum mi-a fost relatată de colegi ofiţeri din Armata noastră – înfăţişa buldozările care împingeau către un şanţ de la marginea Pieţei Tien Anmen maşini, camioane calcinate şi cadavre de civili şi militari la un loc. Imaginea era terifiantă şi a rămas imprimată puternic în memoria militarilor români. Acesta a fost şi scopul ordinului lui Ceauşescu de difuzare a filmului în unităţile militare româneşti: iată ce se întâmplă atunci când militarii ezită şi „trădează"! Filmul explica şi de ce au fost mai mulţi militari morţi decât civili, constituind totodată suportul informaţional pentru

contestarea postrevoluţionară a înscrisului „Piaţa Tien Anmen II” de pe clădirea Arhitecturii: în Piaţa Universităţii nu avusese loc în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989 o confruntare între două formaţiuni militare.

Nu putem ignora acest avertisment dat de Nicolae Ceauşescu ofiţerilor români înaintea lui decembrie 1989.

Schimbarea dispozitivului militar

Întors din centrul municipiului Timişoara la Comandament, generalul Ştefan Guşă dă trei ordine, în primul cere deplasarea la Timişoara a unei subunităţi de paraşutişti. În al doilea, cere deplasată în directă subordonare a unei subunităţi de cercetaşi de la Buzău.

Al treilea ordin era o repoziţionare a subunităţilor aflate în oraş; „Până dimineaţă să se retragă toate tancurile în cazărmi; să se ia măsuri pentru odihna şi hrănirea efectivelor. Misiuni pentru ziua de 18.12.1989: UM 01185 Timişoara, cu 200 militari, opt TAB-uri, cinci autocamioane, o autostaţie, va executa paza CJP, Poştei, Băncii, podurilor 23 August şi Michelangelo; UM 01008 şi 01276 Timişoara, cu 400 militari, patru autocamioane, vor asigura paza Depozitului ICRA, Gării de Nord, Uzinei Textile, Grupurilor emiţătoare Radio şi Pieţei Traian; UM 01121 şi UM 01970, cu 115 militari, vor apăra Comandamentul UM 01024 Timişoara; UM 01380 Arad cu 210 militari şi trei TAB-uri se va dispune în zona Complexului Studenţesc, pieţelor Maria, 700 şi Mărăşti; UM 01233 Buziaş va apăra Consiliul Popular Municipal şi cele două poduri peste Bega din apropierea Catedralei ortodoxe; 300 militari din UM01140 Lugoj se vor afla în Piaţa Operei. Se vor constitui patrule conduse de ofiţeri în toate zonele de responsabilitate. Rezerva: 200 militari. Dispozitivul va fi gata până la ora 09.00” 558. Acest ordin indică apariţia posibilităţii pentru Guşă de a aduce forţele militare în poziţii de apărare şi, indirect, de interzicere a accesului de pe anumite căi de comunicaţie. Amplasarea în noile dispozitive urmărea prevederile Regulamentului militar, pe care l-am mai analizat (paza obiectivelor militare, economice etc.), dar făcea şi unele concesii

comenzii politice – Pieţele Maria, 700, Mărăşti, Complexul studenţesc, Piaţa Operei. Se mai observă şi interpretarea manevrei de interzicere a accesului, nu pe stradă cum se întâmplase peste noapte şi cum găsise Guşă dispozitivul când a venit, ci prin blocarea podurilor, pe baza unei hărţi a oraşului. Este harta mult comentată de presă. Utilitatea acelei hărţi a fost modificarea dispozitivului de amplasare al subunităţilor MApN, căutând, fără să reuşească complet, să respecte legea. Acest ordin mai arată convingerea lui Guşă că acţiunea nu s-a terminat, mai ales după ce fusese atacat în timpul inspecţiei, şi nu putem şti ce a fost în gândul lui – operaţiune organizată sau revoluţionari? în aceeaşi noapte, la şedinţa cu comandanţii, generalul Guşă face precizarea că „în continuare situaţia rămâne gravă”.

Aducerea la Timişoara a formaţiunilor de paraşutişti şi cercetaşi fost o măsură îndelung dezbătută în presă, mult timp acreditân-Hu-se ideea (falsă) că aceste subunităţi au fost cele care au devastat pentru a provoca represiunea. Am demonstrat că ideea este cel puţin ilogică. Ministerul Apărării a lansat ipoteza că motivul aducerii acestor forţe a fost neîncrederea lui Guşă în informaţiile pe care le primea de la Ion Coman şi de la Nuţă. S-a acceptat, în volumul editat în 1998 de MApN, şi posibilitatea ca generalul Guşă să fi început să aibă bănuieli asupra realităţii, a sensului real al manifestaţiilor, precum şi asupra provenienţei participanţilor, în declaraţia sa olografă din timpul procesului, el va face şi următoarele afirmaţii: „Am trimis diferiţi ofiţeri în oraş pentru a-mi raporta care este situaţia, dar majoritatea au informat că e linişte, deşi se primeau multe ştiri alarmante: că familiile ofiţerilor sunt atacate, unele depozite sunt atacate şi chiar unele cazărmi sunt atacate. Colonelul Rotariu a sunat şi a raportat că i se atacă cazarma. I-am ordonat să întărească paza şi în caz că va fi atacat să someze şi dacă se pătrunde în cazarmă să tragă foc de avertisment, în sus, iar în caz că nu se vor supune să tragă la picioare. I-am reproşat că nu cunoaşte realitatea şi se conduce după zvonuri lansate de alţii. Să iasă afară din birou, să se convingă despre ce este

vorba, care este realitatea şi numai după aceea să raporteze. Multe dintre zvonuri nu s-au confirmat şi aveam impresia că sunt lansate cu scopul de a dispersa şi alerga fără rost în diferite locuri”. Este o probă că şeful Marelui Stat Major era în confuzie. Unităţile erau atacate, însă era vorba de injurii şi aruncarea unor obiecte peste gard, precum şi de acuzaţii pentru morţii din acea noapte. Au existat într-adevăr şi câteva situaţii ciudate: două cazuri în care familiile unor ofiţeri au fost ameninţate, injuriate şi agresate de vecinii lor unguri de la bloc şi un caz în care uşa de acces a scării unui bloc locuit de cadre militare a fost găsită sudată, astfel încât să-i împiedice să iasă la alarmă. Un incident special a fost cel de la Unitatea Militară 01942 din Calea Lipovei, o şcoală de şoferi, unde un grup de tineri iresponsabili a încercat să pătrundă în unitate pe poarta principală, odată cu două maşini militare. Periaţi de apariţia neaşteptată a civililor peste ei, soldaţii în termen ai Şcolii de şoferi – fără şedinţe de tragere efectuate – au deschis foc necontrolat. Tot acolo, ordinul de a trage rafale în sus a permis şi rănirea sau uciderea accidentală a unor locatari din blocurile de vizavi. Informaţiile derutante, care cereau trimiterea forţelor militare în diferite locuri, simultan cu reproşuri că „Armata nu îşi face datoria”, veneau de la generalul Nuţă. Amândoi generalii, şi Guşă, şi Nuţă, au fost prezentaţi de presa post decembristă drept favoriţi ai Elenei Ceauşescu, însă în acel moment de la Timişoara o legătură prin comunicaţii cu Elena Ceauşescu avea doar Nuţă. Apoi, aşa cum atestă toate amintirile apropiaţilor, între Guşă şi Nuţă era o mare diferenţă de personalitate, moralitate şi nivel de pregătire în favoarea lui Guşă. Bănuiala că generalul inginer Ştefan Guşă începuse să conştientizeze realitatea situaţiei în care se afla este întărită de aducerea celor două subunităţi specializate, de paraşutişti şi cercetaşi, pentru a avea informaţii proprii şi sigure. Faptul că el trimitea ofiţeri din cazărmi în oraş şi faptul că se simţea dezinformat dovedesc logica acelui ordin de deplasare, însă trimiterea cercetaşilor, care aveau misiuni de cercetare în adâncimea

frontului inamic, în întreprinderi îl aşază pe Guşă, cel puţin pentru un moment, în rând cu liderii politici locali care încă din noaptea de 17 spre 18 decembrie 1989 au căutat să împiedice solidarizarea muncitorilor cu grupurile violente din oraş. Informaţiile despre starea de spirit a cetăţenilor oraşului şi în particular din întreprinderi veneau pe traseul Securităţii locale, erau raportate de generalul Macii lui Ion Coman, iar acesta le comunica eventual lui Guşă. Aşa cum arată depoziţiile ofiţerilor de Securitate din procese, starea de spirit a cetăţenilor era rezervată, adică nu aveau de gând să iasă în stradă, deşi este uşor de imaginat la ce se gândeau peste 290.000 de oameni în noaptea în care se trăgea în oraşul lor cu sute de mii de cartuşe. Am întrebat câţiva martori din rândul muncitorilor de la Fabrica de Ţigarete şi de la ELBA ce simţeau atunci când oraşul vuia de răpăitul armelor automate. Răspunsurile au fost invariabil dezarmante: „Noi ne vedeam de lucru”; „Directorul/ secretarul de partid ne-a spus să ne vedem de treabă”; „Tot ce ştiam era că armata se luptă cu ungurii preotului ăla”! Nu trebuie să scăpăm din vedere că atât pe linie politică, cât şi pe linia Direcţiei II a Securităţii (în economie) existau suficiente mijloace de a şti ce se petrece în întreprinderi.

Astfel, trimiterea de către Guşă a cercetaşilor în întreprinderi nu avea decât o singură logică: se considera dezinformat de factorul politic şi de Securitate, i se cereau deplasări de trupe în diferite locuri din oraş, scoţând astfel efectivele din dispozitivul pe care abia îi stabilizase şi din misiunile stricte de apărare. Cu toate acestea, nu în întreprinderi se afla problema lui Guşă, dacă ar fi să ne limităm la pretenţiile oficiale ale Armatei, că nu s-a implicat în represiunea politică. Securitatea a depistat prezenţa luptătorilor DIA în mai multe grupuri de manifestanţi din oraş, apoi şi pe cei infiltraţi în întreprinderi, menţionând în notele de filaj că aceştia sunt înarmaţi. Au avut asupra lor pistolete „dar documentele militare oficiale demonstrează că nu le-au folosit. Unii ofiţeri de Securitate afirmă şi astăzi că acele documente

militare au fost falsificate. Nu există însă nicio probă, decât mărturii izolate că după revoluţie au fost rescrise acte şi documente întregi aparţinând unităţilor militare, într-o declaraţie olografă, dată de generalul Macii la 24 februarie 1990, el afirma: „În zilele de 17 – 18 decembrie 1989 cât am stat la Timişoara în unele întreprinderi din oraş au fost prinşi 9 ofiţeri îmbrăcaţi în civil de către muncitori şi aduşi la Inspectoratul Judeţean de Interne. Aceştia au fost legitimaţi de organele de Interne locale şi s-a stabilit că făceau parte din Direcţia de Informaţii a Armatei; erau aduşi din Bucureşti şi fuseseră aduşi la Timişoara să facă muncă de informaţii. I-am dat telefon lui Ion Coman despre acest lucru şi acesta mi-a confirmat că au fost aduşi 50 de inşi din cadrul Direcţiei arătate, dar care sunt slab pregătiţi, fiind prinşi” 559. Dacă aceştia sunt diversionistii, ne-am procopsit! Dar Macii făcea cel puţin două confuzii: luptătorii DIA ajunseseră la Timişoara la ora 07.40 din ziua de 18 decembrie, oră confirmată de Jurnalul operaţiilor al unităţii lor, de diagrama aeronavei cu care au venit şi de Registrul aerian al Aeroportului Timişoara. Aşadar, nu erau în oraş pe 17 decembrie, în al doilea rând, Macri afirmă că au fost aduşi de la Bucureşti, deşi veneau de la Buzău. Militarii respectivi au fost prinşi în perioada 18 – 20 decembrie, nu în aceeaşi zi, de ofiţerii de Securitate şi de personalul întreprinderilor aflat în serviciul de pază al întreprinderilor, în unele cazuri, cum au fost cele două din ziua de 20 decembrie, luptătorii DIA, având misiunea să stabilească starea de spirit a muncitorilor, au sărit gardul unor întreprinderi goale, muncitorii fiind în centrul oraşului! Autorul nu exclude posibilitatea ca unele documente, cum este de exemplu Jurnalul de luptă al Batalionului 404, să fi fost falsificat ulterior, însă nu are alte probe. Din păcate, Istoria se scrie şi aşa, rămâne astfel confirmată şi se transmite urmaşilor ca probe. Cândva, peste ani, un istoric sau un cercetător ocazional va da peste un fragment de text sau peste un document secret şi îl va publica. Inflexibilă, Istoria va merge mai departe.

Ceea ce trebuie să reţinem în legătură cu acest moment precis al evenimentelor este că reorganizarea dispozitivului militar ordonată de generalul Guşă a fost interpretată la Bucureşti drept „un pas înapoi” făcut de Armată. Retragerea subunităţilor în poziţii de apărare, în principal de protecţie a unor clădiri, lăsa din nou cele mai multe căi de comunicaţii şi centrul oraşului la dispoziţia manifestanţilor şi împiedica manevrele represive de tip terorist ale generalilor Nuţă şi Mihalea, prin reducerea posibilităţilor de acoperire a operaţiei. Asigurările date de la Timişoara lui Bobu de către Ion Coman, precum şi asigurările date de Bobu lui Ceauşescu, devreme dimineaţa, că la Timişoara situaţia a fost pacificată, au permis nu numai plecarea dictatorului în Iran, ci şi acceptarea manevrelor de schimbare a dispozitivului militar ordonate de Guşă. În fapt, grupurile diversioniste părăsiseră deja Timişoara, astfel că potenţialul agresiv al mişcărilor de stradă se reducea la timişoreni hotărâţi să nu cedeze iniţiativa şi să nu piardă ocazia, la cetăţeni îngrijoraţi şi revoltaţi de canonada de peste noapte, precum şi de zvonul că sunt sute de morţi căzuţi pe străzile oraşului lor. După revoluţie, Coman a fost arătat cu degetul de mulţi adepţi ai ideii că rămânerea lui Ceauşescu în ţară ar fi rezolvat cumva lucrurile la Timişoara şi că plecarea lui a fost determinată de „dezinformarea” lui Ceauşescu de către Coman. Este adevărat că în dimineaţa de 18 decembrie, în jurul orei 06.00, Ceauşescu l-a sunat pe Coman şi l-a întrebat dacă poate pleca liniştit în Iran. „I-am răspuns că poate pleca liniştit şi să nu ducă nicio grijă” – a mărturisit Coman în proces, în dimineaţa de 18 decembrie diversiunea încetase la Timişoara, spargerile izolate de magazine şi atacurile unor depozite aparţinând lumii interlope deja mult mai bine organizate în două zile de tulburări civile. Bineînţeles, revoluţionarii amestecă lucrurile, atribuind toate distrugerile lumii interlope de care caută să se diferenţieze total pentru a înnobila revoluţia.

În acea dimineaţă, schimbarea dispozitivului militar a

avut propria sa istorie, nu mai puţin importantă pentru înţelegerea unor întâmplări legate de represiune. –, Aşa cum am văzut, ministrul Milea a transmis peste noapte ordine (relativ) noi lui Guşă, care au vizat în principal retragerea tancurilor din stradă din cauza riscurilor la care se expuseseră în ziua precedentă. Nicio armată profesionistă nu trimite tancurile într-un oraş. La proces, Ion Coman va încerca să acrediteze ideea că ordinul de retragere a blindatelor i-a aparţinut, aducând drept argument şi atitudinea dură pe care a adoptat-o în dimineaţa de 18 decembrie faţă de cei doi generali, Nuţă şi Guşă, pentru faptul că ascultă ordinele superiorilor lor pe linie ierarhică, Milea şi Postelnicu, fără avizul său. El nu face decât să confirme faptul că se afla la Timişoara în calitate de reprezentant şi împuternicit al comandantului suprem şi deţinea întreaga responsabilitate: „În dimineaţa când am discutat la telefon cu Nuţă şi cu Guşă le-am cerut ca mai înainte de a lua legătura cu miniştrii lor, să mă pună pe mine în temă cu ce vor raporta după care să mă informeze despre ordinele pe care le primeau” 560. Este un secret ascuns în această pretenţie. Milea şi-a dat seama de eroarea neprofesionistă pe care o făcuse şi a dat ordinul de retragere a tancurilor din oraş fără să-l anunţe pe Coman. Lipsit de tancuri, Coman îi cere lui Guşă compensarea forţei trupelor cu TAB-uri, motiv pentru care este adusă unitatea de la Buziaş şi introdusă în dispozitivul din oraş, la Catedrală. Totodată, pentru a stăpâni situaţia din oraş şi pentru a acoperi cu anumite măsuri asigurările date lui Ceauşescu, Ion Coman se va Ocupa de verificarea atitudinii muncitorilor din întreprinderi şi de cooperarea deplină între forţele MI şi MApN. Pentru această a doua problemă el a cerut celor doi generali să se prezinte la CJP pentru a pune toate dispozitivele pe o hartă unică. Scopul ambelor măsuri luate de Coman, verificarea situaţiei din întreprinderi şi unificarea dispozitivelor, era precis: împiedicarea muncitorilor să iasă în stradă. El se va deplasa personal în 7 întreprinderi pentru a face prezenţa şi îi va opri ferm prin ordin pe cei doi generali să mai

comunice cu miniştrii lor fără să-l informeze.

Ultima minciună politică

La ora 05.20, Ion Coman vorbeşte la telefon cu Emil Bobu şi îl informează că situaţia de la Timişoara este sub control. La 05.30 Bobu îl sună pe Ceauşescu acasă şi îi comunică acelaşi lucru. Ceauşescu se interesează de pregătirile pentru „mobilizarea activului de partid" din Timişoara cu scopul de a „înfiera acţiunea elementelor declasate care au provocat dezordini" în oraş. Încă din 17 decembrie, de la ora 23.00, la Timişoara fusese trimis Cornel Pacoste cu scopul de a coordona activităţile organizaţiilor de partid din municipiu pentru obţinerea unei atitudini publice, propagandistice, de condamnare a acţiunii manifestanţilor şi de confirmare a stăpânirii situaţiei de către partid. Totodată, Ceauşescu îi convoacă pe Milea, Postelnicu şi Vlad la reşedinţa din Bulevardul Primăverii pentru o ultimă serie de ordine, înainte să plece în Iran.

Sofronie Florea, secretarul Comitetului Judeţean de Partid, va organiza şedinţa de instruire cu activul de partid şi va arăta în instanţă că „în dimineaţa de 18 decembrie 1989, la ora 08.00, la Comitetul municipal de partid a avut loc instruirea activului de partid şi de stat la care, în afară de mine, au participat Bălan Radu, Matei Ilie, Pacoste Cornel, activul judeţean şi municipal de partid, secretarii de partid din întreprinderi, directorii şi ceilalţi şefi de întreprinderi şi instituţii. Luând cuvântul în cadrul acestei şedinţe, Bălan Radu a comunicat că s-a decretat starea de necesitate în municipiul Timişoara şi, ca atare, este indicat să nu se circule în grup, oamenii muncii având obligativitatea să se deplaseze la şi de la locurile de muncă pe itinerariile cele mai scurte, că se va interzice vânzarea băuturilor alcoolice, se vor sista spectacolele, că este necesar să fie luate măsuri ca salariaţii să nu iasă în stradă, că fiecare organ de partid trebuie să cunoască nominal pe cei care lipsesc de la locul de muncă şi cauzele. A pus accent pe necesitatea luării unor măsuri care să asigure desfăşurarea în bune condiţii a activităţii

productive. A caracterizat actele de devastare ca fiind antistatale. A mai precizat că armata a primit ordin să tragă şi că a tras, rezultând morţi şi răniţi" 561. A fost o tentativă de a bloca solidarizarea muncitorilor timişoreni cu manifestanţii care fuseseră pe stradă în noaptea precedentă. Scopul principal a fost intimidarea, de aceea a fost invocată deschiderea focului de către Armată în condiţiile stării de necesitate-şi mai ales ameninţarea că va trage în continuare. Matei Ilie a întărit şi el mesajul acesta, subliniind că este stare de necesitate, că Armata a fost înarmată cu muniţie de război şi că va trage. Cornel Pacoste a insistat pe organizarea adunărilor generale ale oamenilor muncii de solidarizare cu Ceauşescu şi înfierare a actelor de huliganism. Directorii de instituţii şi secretarii de partid din întreprinderi au primit sarcina să organizeze adunările generale ale oamenilor muncii pentru a transmite mesajele de intimidare şi pentru a lua poziţie critică împotriva actelor de huliganism. Câteva din acestea au fost filmate şi transmise la televiziune, iar presa locală a publicat mai multe articole şi reportaje pe aceeaşi temă. Este interesant de semnalat că unii dintre directorii de întreprinderi, şi anume cei cu grade şi funcţii militare, au fost preveniţi de generalul Stănculescu încă din noaptea de 17 decembrie să fie foarte prudenţi, dându-le de înţeles exact contrariul celor anunţate oficial. Unul din cazuri, directorul întreprinderii Optice Timişoara, avea să declare: „În noaptea de 17 spre 18 decembrie 1989, pe la ora 01.00, am fost sunat de generalul Stănculescu care se interesa de situaţia existentă în unitate. După ce i-am răspuns că nu este nimic îngrijorător, acesta mi-a cerut să fiu atent la tot ce fac, afirmând că nu este timp de alte discuţii. Am înţeles prin aceste vorbe că trebuie să-mi drămuiesc fiecare pas de acţiune şi în sinea mea am i făcut legătura cu cauzele reale care îi determinaseră pe oameni să iasă în stradă" 562. Şi această atitudine a generalului Stănculescu se adaugă ipotezei că a ştiut din timp care este secretul diversiunii de la Timişoara. Adevărul este că în dimineaţa de 18 decembrie, care era luni, prima zi

lucrătoare a săptămânii, locuitorii Timişoarei s-au dus la locurile de muncă. Nimeni, dar absolut nimeni nu s-a oprit să formeze un grup protestatar, să se ducă la CJP pentru a cere explicaţii despre intervenţia militară de peste noapte, să abordeze trupele militare pentru a afla care este situaţia. Sentimentul apartenenţei la un partid care avea responsabilităţi şi obligaţia de a da explicaţii în faţa membrilor săi, în ultimă instanţă a muncitorilor, nu funcţiona (nu se manifesta). La locurile de muncă au fost adunaţi în lungi şedinţe şi au asistat pasiv la declaraţii de solidaritate faţă de Ceauşescu, aflând totodată că în oraş au acţionat nişte huligani şi nişte agenţi străini, că Armata şi-a făcut datoria. Organizaţiile de partid au făcut prezenţa pentru a depista absenţii, bănuiţi astfel că au participat la evenimentele de peste noapte. Acest act, aşa cum a fost el raportat la CJP şi înregistrat oficial, semnala un număr extrem de mic – unu-doi absenţi nemotivaţi doar la câteva întreprinderi – astfel că dimensiunea represiunii, prin numărul de morţi şi răniţi – 59 de morţi, aproximativ 280 de răniţi – nu se înfăţişa salariaţilor drept atât de gravă pe cât era în realitate, în timpul cercetării din 2003 – 2004 am stat de vorbă cu mulţi salariaţi din întreprinderi timişorene şi am aflat că erau într-adevăr foarte derutaţi de contradicţia între realitatea numerică din întreprindere (IOT, UMT, ELBA, Fabrica de Tutun) şi ceea ce auzeau, fie în stradă, fie de la cei care îi contactau din stradă. Efectuarea prezenţei din oră în oră, precum şi asigurările date de secretarii de partid că se va îmbunătăţi aprovizionarea şi vor fi plătite salariile integral au condus la inactivitatea revoluţionară a muncitorimii timişorene, care nu a reacţionat nici în ziua de 18 decembrie, deşi peste noapte oraşul vuise. După şedinţele respective, unii participanţi la evenimentele nopţii trecute au început să relateze sporadic faptele colegilor lor, temându-se să nu fie arestaţi. Subiectul cel mai penetrant a fost existenţa morţilor la Spitalul judeţean. Având în vedere intensitatea focului de peste noapte, auzit de toată lumea, precum şi relatările involuntar exagerate ale participanţilor,

imaginea despre numărul morţilor, aşa cum era ea prezentată de agitatori, de participanţi la luptele din timpul nopţii» a căpătat proporţii la primele ore ale dimineţii. Foarte puţini aveau însă imaginea exactă a tragediei. Muriseră din întreprinderile timişorene aproximativ 20 de muncitori, ceilalţi până la 59 provenind din rândurile funcţionarior, elevilor şi studenţilor. La numărătoarea pe care o fac revoluţionarii (de exemplu, Marius Mioc) apar 70 de morţi, cifră fără niciun suport probatoriu şi în care intră şi 7 neidentificaţi. Aceştia din urmă sunt prezentaţi de Procuratură ca provenind probabil din alte localităţi, iar de Securitate ca fiind din rândul diversioniştilor veniţi din Ungaria, în timpul dialogului purtat de autor cu domnul Traian Orban la Muzeul Revoluţiei din Timişoara în ziua de 4 decembrie 2003, cunoscutul revoluţionar avea să facă unele precizări neaşteptate:

„Traian Orban: La Timişoara nu avem doar 7 neidentificaţi, ci şi 17 dispăruţi. Dacă prin ipoteză şi cu mari eforturi am reuşit să mai identificăm doi din rândul celor şapte, nu ştim nimic despre cei 17.

AMS: Bine, dar ce vă face să credeţi că cei identificaţi sunt din rândul celor 7 neidentificaţi şi nu provin din rândul celor 17 dispăruţi?

TO: Au fost iniţial 9, au mai rămas 6 sau 5. Am mai primit o seamă de cereri ale unor urmaşi şi s-au stabilit două identităţi după. media de vârstă şi după unele semnalmente. Avem şi un caz în care identificarea este destul de certă, dar rudele nu au făcut niciun efort să ne ajute, nu s-au interesat.

AMS: Aşadar, numărul persoanelor neidentificate în urma evenimentelor din Timişoara ar fi 22 sau 24?

TO: Da, şi în unele cazuri nici nu încape loc pentru povestea cu ™ga peste graniţă. Ştiţi că a apărut ideea că mulţi oameni au fugit după revoluţie în străinătate…

AMS: Sau, pur şi simplu, au profitat de deschiderea graniţelor, au rămas pe undeva şi nu-i mai interesează rudele din România… Unii or fi prin puşcării…)…;

TO: Vă dau un exemplu, Otto Zontec, om de 56 de arii, nu era un aventurier, o persoană care să fugă peste graniţă. La Timişoara avem în realitate 5 sau 6 neidentificaţi şi 17 dispăruţi. Evidenţa lor, pe baza sesizărilor făcute din mai multe localităţi din ţară, se afla la Primărie.

AMS: Vreţi să spuneţi că între cei dispăruţi la Timişoara mulţi nu erau din Timişoara?

TO: Nu, mulţi nu erau din Timişoara.

AMS: Domnule Orban, sunt puţin derutat. Iertaţi-mi insistenţa, dar.; calitatea de martir oferă nişte avantaje. Este posibil să nu revendice nimeni 22 de cadavre, care oferă 22 de certificate de martir?

TO: Nu, nu m-aţi înţeles. Cele 17 persoane dispărute sunt revendicate de 17 familii, dosarele lor sunt la Primărie.

AMS: Păi atunci, în cazul ăsta este posibil să avem 17 plus 5 sau 6 cadavre nerevendicate de nimeni între cele 40 arse la Bucureşti? Ale cui sunt?”

În tabelul întocmit de Ministerul Sănătăţii în 1991 şi înaintat Senatului României, la judeţul Timiş apar 26 de persoane decedate neidentificate, acoperind probabil tot judeţul şi tot intervalul 17 – 26 decembrie563. Modul improvizat în care s-a făcut identificarea cadavrelor nu oferă informaţii certe că cei care sunt îngropaţi în cimitirul eroilor din Timişoara sunt chiar cei înscrişi pe pietrele tombale. Barbaria morbidă a furtului cadavrelor şi a arderii lor în crematoriul de la Bucureşti ne răpeşte şi această certitudine.

Emisiunile posturilor de radio străine erau încă prudente, schematice. Europa liberă începe să primească telegrame pe fluxul de ştiri abia după miezul nopţii, dar conţinutul lor era extrem de vag graniţa închisă, existenţa unei manifestaţii de simpatie pentru László Tökes, apariţia trupelor Armatei în oraş, deschiderea focului, însă fără descrierea consecinţelor564. Lucrătorii secţiei române. Europei libere probabil că au fost şi ei circumspecţi atunci când le-au sosit ştiri de genul „4.000 de demonstranţi se

aflau la biserica reformată", loc unde nu încap nici 500. Mijloacele de presă americane şi canadiene vor reacţiona abia din 19 decembrie565.

În jurul orei 08.00 dimineaţa Milea, Postelnicu şi Vlad sunt chemaţi acasă la Nicolae Ceauşescu. Milea i-a dat asigurări lui Ceauşescu că lucrurile sunt pacificate la Timişoara. La ora 08.30, Nicolae Ceauşescu a decolat spre Iran. La conducerea statului rămâne un triumvirat format din Elena Ceauşescu, Emil Bobu şi Manea Mănescu, sprijinit de ministrul de Interne, Tudor Postelnicu. Primul ordin dat de acest triumvirat l-a vizat pe şeful de stat major al Gărzilor patriotice care a fost convocat şi i s-a comunicat că „va executa numai ordinele transmise de Curticeanu, Mănescu şi Bobu" 566. Din ordinul generalului Ilie Ceauşescu în unităţile militare din responsabilitatea Armatei 3 se organizează şedinţe cu activul de partid şi instruiri ale cadrelor şi militarilor asupra evenimentelor de la Timişoara, dându-se ordine pentru încazarmare, adică izolarea informaţională a militarilor în unităţi, în susţinerea afirmaţiei că ceea ce se întâmplă la Timişoara este o acţiune a trupelor Tratatului de la Varşovia condusă de URSS, Ilie Ceauşescu a comunicat conducerii Armatei 3 şi unităţii militare din Timişoara că se va deplasa la Timişoara, aducând cu el şi dovezile, într-adevăr, în dimineaţa zilei de 18 decembrie, acesta soseşte în oraş, contactându-i mai întâi pe Ion Coman şi pe generalul Stănculescu, informându-i că deţine informaţii care atestă implicarea străină în evenimente. Colonelul Popescu, şeful Inspectoratului Judeţean al MI, a surprins momentul în care Ilie Ceauşescu i-a arătat „dovezile" generalului Nuţă: „Înjurai orei 08.15 a sosit la Inspectorat generalul Ilie Ceauşescu care i-a dat generalului Nuţă două coli ministeriale pe care erau dactilografiate câteva fraze. După ce le-a citit, generalul Nuţă s-a exprimat: «Da, se vede că este mână din exterior», după care le-a băgat în mapă" 567.

Înscrisurile prezentate de Ilie Ceauşescu conţineau fragmente (citate comentate politic) din celebrele

telegrame primite de la ataşaţii militari din Ungaria şi Iugoslavia. Ilie Ceauşescu s-a dus la Comandamentul Diviziei, instruindu-şi politrucii pe baza acestor hârtii, aceştia la rândul lor ţinându-şi şedinţele cu activul de partid pentru a le transmite concluzia că la Timişoara au acţionat şi acţionează în continuare elemente diversioniste străine. La recomandarea lui Ilie Ceauşescu activiştii de partid din unităţile militare au dat ordin pentru sigilarea tuturor aparatelor de radio şi TV din unităţi. Informaţia despre diversiunea străină a ajuns până la trupă, dar numai la militarii care se aflau în cazărmi. Nu ştim cât şi citeau crezut în veridicitatea lor, dar actul de propagandă şi de mobilizare psihologică a existat.

Începând cu ora 12.00, Ion Coman şi Ilie Matei se deplasează în şapte întreprinderi timişorene pentru a verifica prezenţa la lucru şi dacă există victime din rândurile muncitorilor, „în urma discuţiilor avute cu conducerile administrative şi politice ale acestor unităţi am aflat că prezenţa era cea obişnuită, că nu existau victime, cu una sau două excepţii, şi că directorilor le era teamă că vor fi atacaţi. La întrebarea mea: «De cine să fie atacaţi», aceştia au replicat: «De cei care au distrus oraşul» şi mi-au cerut să dau aprobare pentru ca armata (de fapt atât cei de la Ministerul Apărării Naţionale, cât şi cei de la Ministerul de Interne) să-i apere” 568. Este o altă minciună politică lansată cu scopul de a justifica prezenţa forţelor militare la porţile întreprinderilor. Apărarea unităţilor economice era asigurată, conform legilor statului comunist, de Gărzile patriotice, organizate şi instruite în fiecare întreprindere, având la dispoziţie armament stocat în depozite speciale aflate în incintă. Ion Coman nu explică de ce, din ordinul său, muniţia aflată în depozitele Gărzilor patriotice din întreprinderi a fost ridicata de Armată. Explicăm noi: pentru ca muncitorii revoltaţi să nu aibă şi arme cu care să iasă în stradă împotriva regimului.

Astfel devine destul de clar, în hăţişul de declaraţii ocolite şi dezinformări, că schimbarea de către generalul Guşă a dispozitivului militar, din ordinul ministrului Milea,

încă de la miezul nopţii de 17 spre 18 decembrie, a fost transformată de factorul politic local în acea zi într-o misiune de patrulare, interzicere şi blocare a muncitorilor în întreprinderi. O astfel de acţiune este caracteristică stării de asediu.

Bineînţeles, nicio lege nu autoriza o astfel de măsură şi niciun document oficial nu îndreptăţea forţele Ministerului Apărării Naţionale să ţină întreprinderile timişorene sub asediu.

Activităţile Procuraturii

La Timişoara, procurorul general adjunct Diaconescu ia primele măsuri pe linia Procuraturii: „Dimineaţa am mers la Procuratură. Atât cât aflasem, erau mulţi morţi. Am dat telefon la Procuratura Generală şi am vorbit cu directorul Direcţiei anchete, Comşa Dorel, să trimită cu avionul doi procurori criminalişti care să coordoneze activitatea de identificare a cadavrelor. Au fost trimişi Ovidiu Petrescu şi Vasile Greblea (şeful laboratorului criminalistic). Lui Tilincă i-am ordonat să nu mai trimită pe nimeni la penitenciar şi să se mobilizeze toţi la autopsii, coordonate de cei 2 criminalişti. De acolo m-am întors la Inspectorat, pentru a obţine informaţii. Apăruse Nuţă. El ne-a informat că cei mai mulţi morţi sunt la Spitalul judeţean, la serviciul medico-legal, dar că sunt şi la alte spitale. Am cerut celor de la MI să le aducă pe toate la serviciul medico-legal. În cursul dimineţii, până în jurul orelor 11.00 – 12.00, fuseseră aduse la Spitalul judeţean, Serviciul medico-legal, 42 de cadavre. Erau aşezate pe jos, pe coridoare, în Serviciul medico-legal erau doar două mese de prosectură. Morţii aceştia proveneau din stradă, în marea majoritate, şi din spital, decedaseră ulterior, nu au putut fi salvaţi. Din cei 42 de morţi au putut fi identificaţi atunci 13, pentru că aveau acte la ei sau fişa clinică adusă din spital. Până seara s-au strâns 56 de cadavre”. Informaţia este confirmată de procurorul cri-oiinalist Ovidiu Petrescu: „Am ajuns la sediul Procuraturii judeţene Timiş în jurul orei 12.30, după ce traversând oraşul am văzut şi am aflat despre evenimentele ce au avut

loc acolo în ziua şi noaptea precedente. La sediul Procuraturii judeţene l-am întâlnit pe domnul Gheorghe Diaconescu care ne-a trasat sarcina, mie şi colegului Greblea Vasile, de a ne deplasa la morga spitalului judeţean şi de a coordona acolo activitatea colegilor de la Timişoara în vederea examinării medico-legale şi a identificării cadavrelor existente569. Până în jurul orei 16.30 operaţiunile de examinare medico-legală şi de identificare a cadavrelor au fost finalizate, în condiţiile descrise de Gheorghe Diaconescu. Vom sublinia anumite pasaje importante pentru a putea lămuri unul din misterele revoltei de la Timişoara: „În ce priveşte cadavrele, am dat în toate cazurile dispoziţii scrise de efectuare a expertizei medico-legale, întocmirea de formulare, şi s-a încheiat un proces-verbal pentru fiecare cadavru. Documentele conţineau descrierea vestimentară, fizică, rănile, anumite semne particulare. S-au făcut fotografii judiciar-operative de către echipa specială a Miliţiei condusă de colonelul Ghircoiaş, şeful Inspectoratului de criminalistică al IGP. Nu s-au făcut autopsii pentru că nu era timpul şi nu erau nici mijloace – acolo erau trei medici şi două mese. S-a făcut constatare medico-legală, care este o examinare mai sumară decât autopsia. De exemplu, dacă a fost un caz strivit de tanc, ce să-l mai deschizi? La majoritatea cadavrelor, orificiul de intrare era în zona pectorală, s-a făcut incizie, s-a găsit proiectilul, a fost prelevat în prezenta procurorului, a medicului legist, ofiţerului de judiciar al judeţului, plus lucrătorul criminalist (foto) sub supravegherea celor doi criminalişti de la Bucureşti, în condiţiile de acolo nu se putea face mai mult. S-a întocmit un dosar pentru fiecare cadavru, deci 56 de cadavre în ziua de 18 decembrie. Procurorii au plecat cu dosarele de acolo, iar criminaliştii cu filmele pentru developare la inspectorat. Precizez că în noaptea aceea au dispărut filmele”. Această mărturie este importantă, deoarece, în anii trecuţi de la revoluţie şi până astăzi, atât presa cât şi diferite organizaţii revoluţionare au identificat neefectuarea autopsiilor cu neefectuarea nici unei

proceduri legale de către Procuratură, insinuându-se sau chiar acuzându-se complicitatea acesteia la cazul furtului cadavrelor. Procurorii, în frunte cu Diaconescu, n-ar fi întocmit aceste acte scopul de a şterge urmele morţilor şi pentru a putea fi declaraţi fugiţi peste granită. Este fals. Aşa cum s-a constatat în timpul proceselor pe această speţă din perioada 1990 – 2002, Procuratura întocmise suficiente documente pentru ca existenţa morţilor, cauza morţii şi elementele preliminare ale identificării să se poată constitui în dosare ale unei anchete. Pentru asta au existat probe. Ce aflăm de la Gheorghe Diaconescu şi de la Ovidiu Petrescu? Aflăm că au existat dispoziţii scrise de efectuare a expertizei medico-legale, că au fost completate formularele tipice acestor cazuri, că s-au făcut fotografii judiciar-operative de către Miliţie şi, mai ales, că „s-a găsit proiectilul, a fost prelevat în prezenţa procurorului, a medicului legist, ofiţerului de judiciar al judeţului, plus lucrătorul criminalist (foto) sub supravegherea celor doi criminalişti de la Bucureşti”, adică numeroase probe identificate şi strânse cu martori, în particular, mărturiile acestea arată că celebrele gloanţe inexistente de la Timişoara şi cu ajutorul cărora s-ar fi putut identifica armele din care s-a tras, au existat şi au fost extrase din cadavre. Ce mai ştim? Că până la ora 18.00 din ziua de 18 decembrie 1989, procurorul criminalist Ovidiu Petrescu întocmise procesul-verbal-cadru al cazurilor de omucidere de la Timişoara prin arme de foc şi că fuseseră întocmite dosare pentru fiecare persoană decedată. Aceste dosare, aflate în mâinile procurorilor, trebuiau completate cu probele aflate la Miliţie (fotografii judiciar-operative, fişele gloanţelor prelevate din fiecare cadavru şi eventual analiza balistică a lor, identificarea pe baza de fişier de evidenţă a populaţiei a persoanelor decedate). Toate aceste probe au dispărut de la Timişoara. Ele au fost cerute de Postelnicu la Bucureşti şi trimise de Nuţă. Astfel, în custodia Procuraturii de la Timişoara au rămas numai dosarele cu formulăristica întocmită de procurori, fără probe. Măi poate fi subliniat ca semnificativ şi faptul că echipa de

procurori condusă la Timişoara de Gheorghe Diaconescu nu a încercat să ascundă cauza morţii victimelor represiunii, toate dosarele întocmite, cu excepţia celui al femeii strivite de tanc, precizând drept cauză a morţii împuşcarea cu arme de foc militare. Ne aşteptam, în atmosfera de criminalitate generalizată, creată de presa post decembristă, ca forţele ceauşiste de represiune – Armată, Ministerul de Interne, Securitate şi Justiţie –, fidele dictatorului, să fi acţionat unitar cu acesta. A fost creată impresia că forţele de ordine au acţionat orbite de ură şi îndrăgostite de Nicolae Ceauşescu şi de regimul comunist. Lucrurile nu au stat aşa. Nu putem identifica voinţa expresă de a ucide decât la cuplul Nuţă-Mihalea, cu scopul de a intimida manifestanţii prin acte de terorism şi de a-i obliga să nu mai iasă în stradă, precum şi la câţiva militari dintre care doar o parte au fost identificaţi şi trimişi în judecată. Un caz aparte îl reprezintă despresurarea tancurilor din Calea Giroculuí. Este adevărat că Procuratura a lucrat superficial, prevalându-se de condiţiile improprii de la faţa locului pentru a efectua autopsiile. Putem arăta aici că neefectuarea expertizei în cazul femeii călcate de tanc a fost un alt exemplu de superficialitate, deoarece chiar şi în acest caz aparent simplu analiza corpului trebuia să facă anumite determinări, cum ar fi, de exemplu, dacă persoana decedată consumase alcool, dacă nu cumva fusese mai întâi împuşcată şi apoi se trecuse cu tancul peste ea, căzută din cauza rănii sau deja moartă, astfel încât să poată fi identificată responsabilitatea reală a conducătorului acelui blindat. Dar probabil că la ora aceea nimeni nu se gândea că militarii şi civilii (Gărzi patriotice plus persoane de sprijin ale MI) care au tras vor fi trimişi în vreo judecată.

Pentru a înţelege mai bine povestea „furtului cadavrelor”, vom părăsi cronologia strictă a evenimentelor şi vom face un salt de câteva ore în timp. Pe parcursul interviului acordat de Gheorghe Diaconescu autorului în ziua de 3 septembrie 2003, acesta a făcut unele precizări

interesante asupra cazului:

„Gheorghe Diaconescu: în jurul orei 20.00 din ziua de 18 decembrie, am fost chemat la spital de şefa Direcţiei sanitare, doctoriţa Rodica Novac, care era îngrijorată că n-are unde să pună cadavrele şi există pericolul unei infecţii intraspitaliceşti. Era hotărâtă să se ducă la partid să-l informeze pe Coman în legătură cu această situaţie. Cadavrele proveneau prin moarte violentă, în marea majoritate prin foc de armă. Din acest punct de vedere lucrurile erau tare. Rodica Novac m-a însoţit la CJP şi l-a informat pe Coman De acolo am plecat acasă la Ursu, dar după 30 de minute a telefonat Nuţă: «Veniţi repede la inspectorat, vă trimit o maşină» – Am fost dus într-o sală unde fusese amenajat un prezidiu la care stăteau Macri, Nuţă, Mihalea şi cred că şi Sima, dar nu sunt sigur. Fără Coman. Am fost invitat să iau loc în sală, unde se aflau circa 30 de persoane. Chestiunea aceasta, invitarea mea în sală în loc de prezidiu, m-a deranjat, era ofensatoare. Eram totuşi procurorul-şef adjunct al ţării. Generalul Nuţă a luat cuvântul şi a anunţat că s-a hotărât să se facă alte autopsii, fiindcă cele de la spital nu sunt edificatoare, motiv pentru care cadavrele trebuie duse la Bucureşti în noaptea asta. Aş vrea să mă înţelegeţi exact, în contextul precis de atunci: eram cu capsa pusă! Elena Ceauşescu mă declarase trădător iar ăştia luau hotărâri într-un domeniu care îmi aparţinea. Am intervenit din sală pe un ton iritat: «Nu e nevoie de aşa ceva, problema este a noastră, omorurile sunt de competenţa Procuraturii, nu a Miliţiei». Macri şi apoi Nuţă au insistat pe transportarea lor la Bucureşti. Am rămas pe aceeaşi poziţie, creându-se un evident moment de tensiune între mine şi cei doi.

AMS: De precizat aici că erau totuşi 30 de martori!

GD: Într-adevăr. Atunci au întrerupt şedinţa şi am fost invitat într-un birou alăturat. Am intrat eu, apoi Nuţă, Mihalea şi Macri. Intervenţia lor a mers de la «Vă rog, vă implor», până la «Nea Gigi, dă-o în p… m…». Eram furios şi le-am repetat iritat: «Nu vă mai băgaţi peste mine. Ce v-a apucat cu chestia asta?» Nuţă îmi spunea: «Nu e nicio

problemă», adică nimic ascuns, însă evident ascundeau ceva, un ordin de la Bucureşti. Apoi era şi statutul meu, ca urmare a ordinului Elenei Ceauşescu, şi era normal să fiu foarte atent cu tot ce se întâmplă. «Ce s-a întâmplat? îi tot întrebam. Vă doare pe voi capul dintr-odată de autopsii». Nuţă a repetat: «Nu e nimic, nea Gigi». Cum să nu fie nimic, când ei intrau peste atribuţiile mele.

AMS: Este posibil să fi crezut atunci că este vorba de o desăr-Clnare a dvs. din ordin superior?

GD: Ba bine că nu! «Nu dau dispoziţie scrisă», le-am spus. «Ce vă costă?», m-a întrebat Macri. «Nu mă costa nimic, în 10 minute pot să o fac: pun formularele la maşină, dar dacă nu îmi spuneţi despre ce e vorba, nu dau dispoziţie. Eu nu consider că e cazul unei autopsii la Bucureşti». Lucrurile au rămas aşa şi am plecat acasă la Ursu. Acolo m-a sunat Stănculescu şi m-a anunţat că a doua zi la 07.00 sunt aşteptat la Coman. Văzând că sunt mereu sunat, plus deranjul familiei Ursu, am părăsit apartamentul acestuia şi m-am dus la hotel”.570

Vom preciza, în completarea acestui pasaj, că cei trei participanţi la acea întrevedere separată – Macri, Nuţă şi Mihalea – sunt decedaţi şi dialogul reprodus de Gheorghe Diaconescu nu poate fi verificat. El este însă plauzibil, în primul rând pentru că, într-adevăr, Diaconescu nu a emis dispoziţiile scrise pentru deplasarea cadavrelor la Bucureşti. Ca analişti obiectivi ai acestor evenimente nu putem abandona, de dragul sentimentelor, realitatea faptică, elementele constitutive şi mai ales cele logice ale situaţiei. Or, este evident ca acele cadavre nu puteau rămâne în spital prea mult timp. Gheorghe Diaconescu a oferit soluţia legală de a fi predate Primăriei (cele neidentificate) şi familiilor, pentru morţii identificaţi. Generalul Nuţă a luat legătura cu Postelnicu şi ordinul venit de la Bucureşti, de la Elena Ceauşescu, a fost ca ele să fie „furate”. Faptul că au fost furate, adică s-a trecut peste procedura legală a eliberării unei dispoziţii, demonstrează că procurorii de la Timişoara nu au ştiut de acel ordin sau l-au acceptat tacit, dar fără a emite vreun

document. Al doilea element de noutate faţă de imaginea formată în presă pe tema cadavrelor de la Timişoara este că problema nu a avut iniţial un caracter secret, ci s-a dezbătut în prezenţa a peste 30 de oameni, membri ai activului de partid, ai Miliţiei, Securităţii, Armatei. Refuzul Procuraturii de a elibera dispoziţiile pentru autopsierea la Bucureşti a determinat acţiunea ascunsă, furtul cadavrelor.

Ceea ce ne interesează pe noi în acest subcapitol este restabilirea adevărului privind efectuarea procedurilor legale, în condiţiile date, asupra cadavrelor de la Timişoara, în dimineaţa şi după-amiaza zilei fo' 18 decembrie. Probele prelevate la faţa locului au dispărut, trimise la Bucureşti de generalul Nuţă, şi nu au apărut nici în procesele care au urmat în perioada 1990 – 2002. Putem să umplem fluvii de hârtie de carte sau de ziar cu presupuneri despre cine a tras – Artnata, Miliţia, Securitatea sau grupurile diversioniste străine, fără probele acestea deschiderea focului la Timişoara nu va fi niciodată pe deplin elucidată, în fapt, aşa cum am aflat de la Muzeul Revoluţiei din Timişoara, cel puţin jumătate din cadavrele incinerate la Bucureşti este perfect posibil să nu fi aparţinut timişorenilor. Identificarea numai pe bază de îmbrăcăminte şi vârstă nu este edificatoare. Foarte multe corpuri umane fuseseră dezbrăcate în spital în cursul intervenţiilor chirurgicale pentru a fi salvate vieţile celor grav răniţi, apoi, după deces, au fost depozitate la morgă, fără a mai fi îmbrăcate. Hainele au fost amestecate, unele au fost arse. Aşadar, faptul că avem o listă cu 40 de cadavre identificate apoi pe baza reconstituirii aproximative a unor date de identitate nu înseamnă că această listă chiar îi conţine în totalitate pe timişoreni, atât timp cât avem 22, 24 sau 26 de neidentificaţi şi dispăruţi.

Reluarea manifestaţiilor

Până în jurul orei 15.30 a zilei de 18 decembrie 1989 situaţia a fost relativ calmă în Timişoara. Sigur, prezenţa cordoanelor forţelor de ordine şi ale transportoarelor blindate ale Armatei nu puteau să nu indice faptul că

oraşul era sub asediu. Piaţa Catedralei a început să se anime după această oră, odată cu apariţia primului grup de tineri. Un martor ocular, care a filmat secvenţe ale evenimentelor din piaţă descrie momentul: „În prima fază s-au adunat 25 – 30 de tineri, care veniseră dinspre Maria şi de pe strada Politehnicii. Totul s-a desfăşurat într-o tăcere sinistră. Tinerii s-au oprit pe platoul din faţa Catedralei într-o linişte, mă repet pentru că totul m-a impresionat extrem de puternic, de mormânt. Nici măcar nu-şi vorbeau, necum să strige lozinci (...) în jurul orei 16.00 a apărut – cineva îl avusese la el, dar nu-l desfăşurase până atunci – un drapel fără stemă. a fost primul drapel de acest fel, pe care-l vedeam. şi steagul a început să fluture, tânărul a prins curaj şi l-a purtat pe deasupra lor tot mai energic. Din partea forţelor de ordine, nicio reacţie încă. Deci: soare, forţele de ordine, tinerii, un steag fâlfâind şi, totuşi, o tăcere de mormânt, sinistră" 571. La un moment dat, după ora 16.15, tinerii au început să scandeze „Jos Ceauşescu!" şi „Armata e cu noi!", mesaje elocvente asupra intenţiilor acestor manifestanţi, în piaţă se mai adunaseră aproximativ 500 de persoane în faţa Restaurantului Expres şi aproximativ o sută în staţia de pe celălalt trotuar. Ca răspuns la acele scandări militarii din TAB-uri primesc ordinul să ambaleze motoarele, probabil cu scopul de a intimida grupul manifestanţilor. După ora 16.30, TAB-urile avansează şi din ele se aruncă patru grenade de instrucţie cu substanţă toxică, care produc panică, împrăştie o parte a manifestanţilor, iar pe alţii îi obligă să pătrundă în Catedrală. Deoarece grenadele lacrimogene nu-şi făceau efectul, cordonul format din „miliţieni şi persoane civile înarmate" 572, ce se afla cu faţa la Catedrală deschide foc de avertisment. TAB-urile îşi continuă deplasarea trăgând focuri cu mitraliera grea în plan vertical. Este secvenţa filmată de martorul Victor Popa şi prezentată la televiziuni ca dovadă a represiunii făcute de Armată. Autorul filmării va preciza fără echivoc: „Mitralierele aveau ţevile îndreptate în sus, sub un unghi de 30 de grade, nu ştiu însă poziţia armelor puşcaşilor"

573. Dispozitivul forţelor de ordine din piaţa Catedralei era format din militari de la MApN (UM 01233 Buziaş), de fapt părţi ale unei companii care avusese probleme tehnice pe drum (li se defectaseră TAB-urile), şi din formaţiuni ale Ministerului de Interne, grăniceri şi lucrători ai Miliţiei din dispozitivul Dl imaginat de generalul Nuţă. Informat asupra ineficientei grenadelor toxice, Ion Coman îl va suna pe generalul Guşă, cerându-i să trimită pe cineva la Catedrală. Guşă îl trimite în zonă pe generalul Mihai Chiţac, comandant al trupelor Chimice şi al Garnizoanei Bucureşti, între timp, Coman o sună pe Elena Ceauşescu, care într-un acces de isterie îi ordonă: „Puneţi tunul pe Catedrală, să se termine odată cu totul „574 Coman ar fi încercat s-o tempereze. „Generalul Chiţac s-a deplasat după ora 17.00 cu un autoturism ARO, însoţit de colonelul Predonescu Nicolae şi locotenent-colonelul Elek Iuliu. îmbrăcat în uniformă şi cu un pistol mitralieră în mână, generalul Chiţac Mihai şi-a exprimat nemulţumirea că demonstranţii nu sunt împrăştiaţi din faţa Catedralei. Chiţac a dat ordine celor care comandau dispozitivele militare" 575, în urma acestor ordine, a fost deschis focul, bineînţeles nu se ştie de cine, rezultând trei morţi şi cinci răniţi. Dar pentru că acest caz a fost puternic mediatizat, Chiţac fiind acuzat că a tras chiar el, iar acesta apărându-se că nu a participat la deschiderea focului, este bine să lămurim lucrurile. Indiferent dacă a tras sau nu, generalul Chiţac este responsabil pentru deschiderea focului cu efectul pierderii de vieţi omeneşti, deoarece, prezentându-se în piaţa Catedralei unde se aflau dispozitivele militare ale MApN şi MI şi dând ordine, s-a înscris în prevederile regulamentelor militare la capitolul „preluarea comenzii", el fiind cel mai înalt în grad. Este adevărat că în literatura pe acest subiect şi în presă au apărut cifre mult mai mari în rândul victimelor de la Catedrală, cauza fiind politizarea partizană a evenimentului, dar şi o particularitate a situaţiei legată de felul cum au perceput unii martori incidentul, în momentul în care s-a deschis focul după ora 17.00, în condiţii de înserare, manifestanţii s-au culcat la

pământ, astfel că s-a creat impresia că au căzut seceraţi de gloanţe. Manifestanţii au fost goniţi şi apoi vânaţi prin parcul din apropiere, mulţi dintre ei fiind arestaţi. La scurt timp după acest incident, generalul Nuţă l-a sunat pe generalul Guşă şi i-a spus „că nu i-a plăcut cum acţionează soldaţii şi că oamenii lui au făcut treabă bună” 576. Această declaraţie este considerată partizană şi chiar inventată, în oglindă cu cea care îl indica pe Guşă drept autorul represiunii („face nea Fane curăţenie” etc.), însă a fost consemnată în procese şi mărturia colonelului Ion Deheleanu, şeful Miliţiei Timiş despre atitudinea generalului Nuţă: „Este real că la reproşul lui Coman că nu se trage suficient, Nuţă a afirmat: «Tragem, tovarăşi, nu scăpăm nimic, radem tot!» „577. Fără îndoială că au existat multe declaraţii fără acoperire şi neurmate de acţiune în acea perioadă. De exemplu, în ziua de 18 decembrie, Elena Ceauşescu a cerut în mod expres arestarea celor care atacaseră şi devastaseră sediul Comitetului Judeţean de Partid Timiş. I s-a răspuns mai întâi că sunt 86 de arestaţi din cei care au participat la acel atac, cifră complet aiurea, şi bineînţeles că nu s-a dat curs arestării, deoarece marea majoritate a celor reţinuţi fusese capturată la întâmplare de pe stradă, dintre participanţii ocazionali, jumătate dintre ei fiind copii, în plus, nici Procuratura, nici Miliţia nu reuşiseră să identifice prea mulţi agresori de la CJP. Aşa cum arătam, liderii represiunii au considerat că în acea zi. Armata a făcut un pas înapoi, în Jurnalul de luptă al Diviziei 18 mecanizate, la ora 03.00 din 19 decembrie se consemnase: „General Chiţac – cordoanele bine concepute, dar staţionare. Să se execute manevre pentru a nu permite formarea grupurilor de terorişti” 578, ordin care îi identifica pe manifestanţi drept „terorişti” şi îndemna forţele militare să treacă la acţiuni ofensive. Poziţia „staţionară” era determinată de ordinul lui Guşă de a reduce activitatea efectivelor sale la misiuni de apărare a unor obiective din oraş. Având în vedere nivelul de reprezentare, ordinul nu putea veni decât de la Ion Coman.

Totodată şi mare parte din participanţii la violenţele din noaptea precedentă a preferat să stea ascunsă, interpretând liniştea din oraş drept o victorie a forţelor de represiune.

Pentru ziua de 18 decembrie avem certitudinea că au ieşit să protesteze cetăţeni ai Timişoarei, în majoritate tineri, în număr mult mai mic decât pe 17 decembrie, dar asupra apartenenţei acestor manifestanţi la calitatea de revoluţionar autentic nu poate exista vreun dubiu.

Apoi, în faţa unei Justiţii care schimbase rapid macazul după revoluţie, inculpaţii au dat vina unii pe alţii cum au putut, în cazul deschiderii focului în piaţa Catedralei, adunând şi mărturiile revoluţionarilor, concluzia Procuraturii este una singură: au murit trei oameni ca urmare a tragerilor individuale din rândul forţelor de ordine ale MI. în aceeaşi noapte în zone periferice ale Timişoarei se încearcă din nou atacarea unor obiective apărate de militari şi trupe de miliţie-securitate şi sunt declanşate noi incendii. Deşi mai reduse ca arie şi violenţă, se înregistrează şi devastări de magazine urmate de furturi. Bilanţul zilei de 18 decembrie 1989 este de 8 morţi şi 23 de răniţi, proveniţi în majoritaje din rândurile celor care au forţat dispozitivele de pază. Revoluţionarii nu recunosc însă decât 5 morţi pentru ziua de 18 decembrie, între. care şi controversatul Janoş Paris, însă cifra nu se înscrie în logica evenimentelor, deoarece în acea noapte erau 56 de cadavre la morga Spitalului judeţean – 13 identificate, alte 3 neidentificate şi 40 transportate la Bucureşti.

Furtul cadavrelor

Istoria României are şi momente macabre, altfel inexplicabile în raport cu imaginea de cumpătare şi religiozitate pe care o avem despre poporul nostru, în volumul l al acestei cărţi am prezentat cazul petrecut la Craiova în 1860, foarte similar cu cel de la Timişoara, cadavrele fiind furate, aruncate într-o groapă, recuperate de manifestanţi şi aşezate în oraş la răspântii pe scaune şi în paturi. Plouate şi apoi îngheţate de ger trebuie să fi

înfăţişat o imagine apocaliptică. Cazul cadavrelor de la Timişoara are un aspect juridic care nu a fost revelat de presă şi anume faptul că putem vorbi de un furt, deoarece cadavrele nu au fost ridicate cu forme legale, adică fără o dispoziţie emisă de Procuratură, şi de o infracţiune de distrugere a probelor materiale prin incinerarea lor. Trebuie spus că, dacă acele cadavre erau trimise la Bucureşti cu forme legale şi se făceau autopsiile care nu se puteau efectuala Timişoara, acest caz nu exista. Din aceste motive, atât ordinul criminal, cât şi responsabilitatea îi revin Elenei Ceauşescu. Numai în mentalitatea ei îngustă putea exista ideea că incinerarea cadavrelor însemna şi dispariţia cazului Timişoara. Or-lnul ei s-a înscris în proiectul comun cu soţul ei de a nega existenţa tulburărilor de la Timişoara, de a lichida cât mai repede acel focar şi de a şterge urmele. Acestui proiect li s-au opus diversionistii, care au făcut tot posibilul să provoace devastări, incendieri cât mai vizibile, să implice Armata în incidente care să ducă la deschiderea focului, să existe morţi şi răniţi, li s-au opus posturile de radio şi televiziune, care construiau în crescendo evenimentul mediatic, şi lj s-au opus timişorenii îngroziţi de posibilitatea ca ocazia să fie pierdută şi ultima şansă irosită.

Încă din după-amiaza zilei de 18 decembrie, între orele 15.00 şi 16.00, Elena Ceauşescu a cerut aducerea cadavrelor la Bucureşti şi incinerarea acestora, pentru a face să dispară urmele represiunii. Conform Comisiei parlamentare conduse de senatorul Sergiu Nicolaescu această acţiune a primit numele de cod Trandafirul519, în cazul în care se confirmă existenţa acestui cod înseamnă că operaţiunea a fost planificată la Ministerul de Interne, având un caracter premeditat şi cu scopul final de a incinera cadavrele. Procuratura Militară a reconstituit scenariul acestei acţiuni macabre: „Pentru a ascunde urmările uzului de armă din Timişoara, Elena Ceauşescu împreună cu Bobu Emil şi Postelnicu Tudor au hotărât să incinereze cadavrele celor împuşcaţi şi neidentificaţi, lansând totodată zvonul că aceştia ar fi trecut fraudulos

frontiera în statele vecine, în 18.12.1989 această dispoziţie a fost transmisă la Timişoara generalilor Nuţă, Mihalea şi Macri, fiind informat şi Coman Ion. În noaptea de 18/19.12.1989, la morga Spitalului Judeţean Timiş s-au deplasat colonelul Ghircoiaş Nicolae şi locotenent-colonelul Corpodean Ioan, împreună cu o echipă formată din lucrători de Miliţie (maior Avram Gheorghe, maior Veverca Iosif, căpitanul Mişca Eugen, căpitanul Grui Tiberiu, căpitanul Ciucă Valentin, locotenent-major Peptan Eugen şi locotenent-major Preda Laurenţiu). Morga a fost deschisă de învinuit doctor Golea Ovidiu-Sorin, directorul spitalului, care a permis încărcarea a peste 40 de cadavre într-o autoizo-termă, fără ca lucrătorii de Miliţie să prezinte documentele legale. Colonelul Ghircoiaş Nicolae a indicat decedaţii ce urmau să fie luaţi, ofiţerii menţionaţi i-au încărcat în camionul frigorific. Autoizoterma a plecat spre Bucureşti, fiind condusă de căpitanul Ciucă Valentin şi şoferul Ceaca Dorel, care însă nu ştia ce transportă. Pe oarcurs, autovehiculul a fost însoţit de un autoturism al Miliţiei. Din ordinul generalilor Nuţă şi Macri, de organizarea preluării şi incinerării cadavrelor, la Bucureşti s-au ocupat colonelul Moraru Petre – locţiitor şef IGM, colonel Baciu Ioan – şef direcţie economică în IGM şi civilii Ganciu Gheorghe şi Iosef Emilian-Zamfir – foşti ofiţeri MI, angajaţi ai cimitiruâai. Cadavrele au fost incinerate în noaptea de 19/20.12.1989, iar cenuşa rezultată a fost aruncată într-o cură de canal, pe raza comunei Popeşti-Leordeni" 580. În fapt, Justiţia a putut demonstra implicarea generalului Macri, nu şi a procurorului general adjunct Diaconescu. Pentru aflarea adevărului, acesta a făcut un gest unic, cerând continuarea procesului său deşi infracţiunea care i se pusese în sarcină fusese amnistiată. Cazul lui Gheorghe Diaconescu este interesant nu numai prin unicitatea sa, ci şi prin faptul că a demonstrat necesitatea continuării proceselor, astfel încât să apară şi informaţii noi şi lămuriri asupra unor concluzii eronate ale Justiţiei, precum şi asupra unor afirmaţii false ale presei. Presa din ziua de 29 decembrie 1997 a prezentat pe larg

gestul acesta şi a comentat refuzul de a fi graţiat: „Contactat telefonic de noi în cursul zilei de ieri, domnul general (r) Diaconescu, acum şeful unui birou de avocatură din Bucureşti, ne-a mai spus că, în declaraţia pe care a dat-o la Parchetul General în legătură cu faptele de care a fost învinuit în dosarul l l/P/1990 referitor la evenimentele din 17 – 21 decembrie din Timişoara, a menţionat că refuză beneficiul amnistiei şi, în ce-l priveşte, solicită continuarea procesului penal, aşa cum prevede art. 13, alin. l, din Codul de Procedură Penală. «Vreau să dovedesc astfel că nu mă ascund după un articol de lege, pentru că mă consider nevinovat şi numai atunci când se va constata acest adevăr să se dispună neînceperea urmăririi penale» „581. Prin Rezoluţia din 22 ianuarie 2002 a Secţiei Parchetelor Militare.

Gheorghe Diaconescu a fost scos de sub urmărire penală, dovedindu-se astfel că este nevinovat, dar şi că nu a existat o autorizaţie de incinerare emisă de procurori, că fapta prin care au fost luate cadavrele de la Timişoara s-a numit furt, iar incinerarea lor s-a încadrat în infracţiunea de distrugere a probelor materiale, în povestea macabră a cadavrelor de la Timişoara, Gheorghe Diaconescu are două argumente foarte puternice: a refuzat să elibereze dispoziţia de preluare a cadavrelor şi a salvat dosarele celor incineraţi astfel că au putut fi identificate până la urmă, iar cazul, instrumentat de Justiţie. El mai dă însă şi alte amănunte interesante:

„Gh. Diaconescu: A doua zi, la 07.00, m-am deplasat la CJP unde era Coman, împreună cu câţiva miniştri şi secretari ai CC – parcă Mihalache, Pacoste, unul cu tineretul. Discutau deja problema cadavrelor, pornind de la pericolul de infecţie intraspitalicească. Se făceau fel de fel de propuneri din partea celor prezenţi: să-i îngroape într-o unitate militară, astfel ca rudele lor să nu mai facă manifestaţie. Alţii au propus să fie înhumaţi în afara judeţului. Acolo s-a vehiculat cifra de 40 de cadavre neidentificate. Atunci i-am cerut lui Radu Bălan să-l aducă pe primarul Moţ, pentru că înhumarea cadavrelor

neidentificate era obligaţia Primăriei. Am vorbit cu Tilincă să pregătească procurorii care să elibereze autorizaţii de înhumare. Din câte îmi amintesc, obligaţia de înhumare intervenea după 48 de ore de la constatarea decesului. Altfel, era nevoie de o ordonanţă care să deroge de la regulă. Fără unul din aceste documente, cimitirele nu aveau voie să înhumeze. Moţ a luat legătura cu Tilincă prin telefon.

AMS: O clipă! Aceste discuţii se purtau marţi dimineaţa, pe 19 decembrie? Cadavrele fuseseră deja luate de Nuţă...!

GD: Aşa este, dar nu se ştia.

AMS: Adică, dincolo de macabrul situaţiei a existat şi umor negru. Şefii politici se adunaseră la partid şi imaginau tot felul de scenarii ca să scape de cadavre, în timp ce ele erau scrum, aruncate într-o gură de canal! Incredibil!

GD: În acel moment, Coman m-a tras cu el spre fereastră, având în mână un şerveţel de hârtie cu care se ştergea de grăsime, mâncase ceva. Mi-a spus în şoaptă că «este supărare mare de tot din partea tovarăşei Elena, că trebuie să mai tac şi cum să spun aşa ceva la telefon (referire la convorbirea cuPopovici, n.a.). Cei 41 au trecut fraudulos frontiera». «Imposibil, am răspuns, pentru că pentru fiecare cadavru este constituit un dosar înregistrat, ştampilat la procuratura Timiş». Coman: «Băieţii au făcut curat şi la serviciul medico-legal, şi la spitale».

AMS: Distrugerea registrelor...

GD: Inclusiv ruperea filelor din registrele de intrare, a foilor de observaţie clinică a celor trataţi anterior. La proces am aflat că de asta s-a ocupat Ghircoiaş, în calitate de comandant al unei echipe care a plecat la Bucureşti cu cadavrele. Ulterior, stând de vorbă cu demnitarii partidului aduşi la Căminul Haiducului în 22 – 24 decembrie, am constatat că Postelnicu cunoştea foarte bine situaţia, în amănunt: maşini de la CONTIM, ce culoare aveau, unde s-a făcut transbordarea. Lanţul deciziei fusese Elena Ceauşescu – Bobu – Coman. Chiar mi-a reprodus ordinul

Elenei Ceauşescu: «Să se ocupe Nuţă, că ăla e mai drăcos». Pe linie MI-au acţionat Postelnicu, Nuţă şi Macri. Ordinul Elenei Ceauşescu a fost dat încă din seara de 18 decembrie.

AMS: Să revenim la Ion Coman.

GD: Coman mi-a cerut să distrug documentele, dosarele. A făcut şi un gest, strivind între degete şerveţelul de hârtie. M-am dus la Procuratură şi, împreună cu Ovidiu Petrescu, Greblea şi criminalis-tul-şef de acolo, Chindriş, i-am cerut lui Tilincă să fie aduse toate dosarele la mine. Unele aveau procese-verbale în creion, altele bătute la maşină. Am ordonat: «Aşa cum sunt, fiecare mapă cu ordonanţa, procesul-verbal şi actul medico-legal să fie aduse în birou la Tilincă». În prezenţa martorilor de mai sus am constituit două pachete mari din hârtie de ambalaj legate cu sfoară, am scris personal pe ele numărul de dosare şi am semnat. I-a ordonat lui Tilincă să le pună în caseta casei de fier şi, dacă este întrebat, să spună că sunt luate de nune. Mi-am luat această măsură de precauţie pentru că, aflând de furtul cadavrelor şi de distrugerea actelor de la spitale, eram foarte vulnerabili putând să ne fie luate foarte uşor şi dosarele. Clădirea Procuraturii era păzită de un portar. Dosarele au rămas acolo până în ziua de 22 decembrie când, după anunţarea preluării puterii de către FSN, i-am cerut lui Tilincă să scoată dosarele şi să dea ordonanţa de declinare a competenţei în favoarea Procuraturii Militare Timişoara, pentru că cei care au tras erau militari. Toate cadavrele au fost apoi identificate la Timişoara pe baza dosarelor întocmite şi salvate astfel”.

Scena salvării dosarelor este confirmată de procurorul Ovidiu Petrescu. Acesta, în Nota pe care a înaintat-o la Dosarul l l/P/1990, mai arată şi că în dimineaţa de 19 decembrie „mai multe persoane s-au prezentat la sediul laboratorului, dintre aparţinătorii victimelor, cerând încredinţarea cadavrelor” 582. Sunat de procurori, generalul Nuţă a promis că va trimite un ofiţer de Miliţie să discute cu ei, lucru pe care nu l-a făcut, astfel că rudele şi prietenii victimelor au umblat de la laboratorul

serviciului medico-legal, la Procuratură şi la Inspectoratul Judeţean de Miliţie toată ziua de 19 decembrie, cerându-şi morţii, în cursul zilei de 19 decembrie informaţia despre dispariţia cadavrelor se răspândeşte în oraş.

Începutul mediatizării internaţionale a cazului Timişoara

Imaginea cetăţeanului român despre implicarea şi influenţa presei internaţionale, în special a celei ungare, în relatarea evenimentelor de la Timişoara este dominată de ideea diversiunii, a informării tendenţioase şi false, a denigrării grosolane a românilor. Trebuie arătat că aceste fenomene ale dezinformării şi diversiunii prin presă au fost reale, dar reprezintă aspecte relativ târzii ale mediatizării cazului Timişoara. Campania de informaţii false şi exagerări ale presei maghiare şi iugoslave s-a declanşat după 19 decembrie şi anume într-un moment în care imaginea externă despre rezultatul incidentelor din Timişoara, asociat cu plecarea lui Nicolae Ceauşescu în Iran, a indus sentimentul că revolta a fost reprimată eficient şi că autorităţile stăpânesc situaţia. Autorul continuă să creadă că iniţial mişcările politice provocate în România, la Iaşi şi apoi la Timişoara, dar pregătite şi la Braşov, Arad şi Cluj, aveau menirea să conducă la o cedare a puterii sau o înlocuire rapidă a lui Ceauşescu. Atunci oresa internaţională ar fi putut prezenta ca subiect central mişcarea de răsturnare a lui Ceauşescu prin voinţă populară, la fel ca în celelalte ţări comuniste din lagăr, având ca personaj principal naţiunea română, autoarea eliberării. Ceauşescu rezistând şi reuşind să păcălească şi să implice Armata în represiune, subiectul principal al mass-media a devenit represiunea în sine. Cum factorul esenţial al succesului, singurul potent, devenise între timp Armata, campania de presă nu putea ataca comportamentul ei violent din timpul represiunii, astfel că a fost nevoie de un alt asasin – Securitatea.

Pe de altă parte, capacitatea agenţiilor de presă de a-şi plasa reporterii în locurile fierbinţi din Timişoara a fost serios diminuată prin acţiunea de blocare a accesului în

oraş efectuată de forţele MI, precum şi de supravegherea strictă din partea Securităţii. Primele informaţii despre ciocnirile dintre manifestanţi şi forţele de ordine au venit de la câţiva cetăţeni germani, maghiari şi iugoslavi trecuţi peste graniţă în după-amiaza şi seara de 17 decembrie, fără însă a putea furniza date consistente, fie pentru că nu apucaseră fizic să vadă rezultatul represiunii dintre orele 19.00 şi 21.00, fie pentru că fuseseră în zone marginale ale incidentelor. Aceste surse au fost neaşteptat de izolate şi contradictorii, conţinând şi informaţii false, de fapt păreri personale sau zvonuri auzite în oraş înainte să treacă frontiera. Al doilea tip de surse a fost cel provenit din diferite telefoane date direct din Timişoara în Ungaria, Germania, Austria la cunoştinţe, prieteni sau rude, conţinând relatări neprofesioniste, alarmiste sau confuze ale evenimentelor. Câteva centre de concentrare a agenturilor – au funcţionat în acea perioadă activ centrele agenturii maghiare, iugoslave şi germane – au transmis informaţii în direcţia bazelor de spionaj aflate pe teritoriul ungar şi iugoslav, dar la presă nu au ajuns decât acele informaţii prelucrate de serviciile de informaţii şi livrate agenţiilor de presă la un anumit moment, în Plus, aceste centre de informaţii ale agenturilor din Timişoara erau supravegheate la fel de activ de Securitate, astfel că mare parte a activităţii lor era cunoscută şi monitorizată, nefiind împiedicată pe durata evenimentelor şi din motivul că valoarea informaţiilor transmise, ca şi intensitatea lor erau foarte reduse, în acest loc trebuie să luăm în calcul şi operaţiunile conduse de Securitate pe scena presei europene, fie prin infiltrări timpurii în reţelele de informaţii ale agenturilor, fie prin reţele proprii amplasate în redacţiile mijloacelor de presă europene, fie prin lovituri date pe resurse, mai ales pe surse credibile pregătite din timp. Este, de asemenea, important de subliniat că odată cu declanşarea evenimentelor de la Iaşi şi apoi din Timişoara, Securitatea nu a trecut în nicio clipă la operaţiuni de contracarare a transmiterii de informaţii, la dezorganizarea reţelelor şi nici la dezinformări oficiale şi

neoficiale. S-a încercat blocarea legăturilor telefonice din Timişoara spre interiorul ţării, fapt pus în aplicare parţial şi târziu. Acest subiect a fost unul din capetele de acuzare ale generalului Vlad în procesul său, fiind vorba de încălcarea dreptului fundamental la comunicare. Principala preocupare a fost informarea. Tot ce s-a făcut în domeniul contracarării a venit din partea secţiei de propagandă a partidului şi s-a rezumat la câteva articole prin care se cerea respectarea legii, cu referire indirectă la evacuarea lui Tökes. Reamintim, pentru ironia situaţiei, că legea nu permitea evacuarea în zi de odihnă. Aşa cum a rezultat din cercetarea subiectului, Securitatea era implicată conspirativ în numeroase acţiuni ale presei europene, furnizând informaţii şi chiar articole despre disidenţii din România. Unele articole despre disidenţa lui Ion Iliescu şi despre calitatea lui de posibil succesor al lui Nicolae Ceauşescu – cum a fost amplul articol din revista germană Stern – au aparţinut chiar Securităţii. Singurul motiv plauzibil găsit de autor pentru această acţiune este că Securitatea juca pe mai multe planuri, căutând să controleze orice fir care ducea spre unul sau altul dintre posibilii succesori ai lui Ceauşescu. În plus, folosirea din timp a unor surse bine informate şi furnizarea de informaţii în regim de conspirativitate dădea credibilitate în ochii redacţiilor marilor centre de presă occidentale, astfel încât, la momentul oportun, baza informativă a acestora să poată fi influenţată sau controlată aşa cum dorea Securitatea. Este acum cert că Securitatea nu a dorit să blocheze informaţia externă despre evenimentele din Timişoara, considerând că aceas (a ajuta prin presiune la forţarea deciziei lui Ceauşescu de a demisiona. Ea a căutat însă blocarea informaţiei în interiorul ţării, pentru a împiedica răspândirea manifestaţiilor şi în alte oraşe. Planul a fost dat peste cap de şedinţa CPEx în care Ceauşescu a fost întors din drum şi prin implicarea Armatei în stradă, inclusiv prin deschiderea focului. A apărut în plus problema surselor maghiare şi iugoslave, pe care marile agenţii de presă le-au tratat cu oarecare

distanţă la început, pentru ca apoi, pe fondul sentimentului că revolta a eşuat, să treacă la folosirea lor în scop diversionist şi de dezinformare. Să observăm evoluţia informaţiilor sosite la postul de radio Europa liberă în perioada 17 – 19 decembrie, care a fost, să nu uităm, cea mai intensă a represiunii şi cu cele mai multe victime. Ea ne interesează din punctul de vedere exclusiv al informaţiilor pe care le puteau auzi a doua zi la Europa liberă cetăţenii români, cei din Timişoara constatând ecoul evenimentelor de peste noapte din oraşul lor, în comparaţie cu ce trăiseră ei în case sau pe străzi, ceilalţi aflând pentru prima oară că se întâmplă ceva la Timişoara:

După miezul nopţii de 17 spre 18 decembrie primele informaţii sunt furnizate de Radio Budapesta şi conţin doar date vagi despre enoriaşii maghiari care au încercat să oprească evacuarea lui Tökes, cu precizarea că ciocnirile cu forţele de ordine au început în jurul orei 14.00 şi că există câţiva răniţi. La ora 00.13 agenţia MTI informează că graniţa României cu Ungaria a fost închisă. La scurt timp după mijloacele de presă maghiare intră în acţiune şi cele austriece, multe surse fiind comune, identificate în persoana unui turist iugoslav. Acestea estimează numărul participanţilor la manifestaţii în jurul cifrei de 5.000 de oameni şi precizează că au fost folosite tunuri de apă şi s-au înregistrat răniţi. Cifra participanţilor este exagerată, ea fiind de aproximativ 2000 de persoane constituite în nucleic de manifestanţi şi curioşi în diferite locuri ale oraşului. Aceleaşi informaţii vagi curg pe telexuri până la ora 07.00 a dimineţii de 18 decembrie, fără să depăşească nivelul celor trei-patru erne: mişcarea a început în jurul lui Tökes, s-au strâns 5.000 de Participanţi, forţele de ordine au folosit tunuri de apă, graniţa cu Ungaria a fost închisă. Deşi ne aflăm la 10 ore de la vârful de violenţă al represiunii şi de când muriseră peste 50 de oameni pe străzile Timişoarei, agenţiile de presă nu numai că nu confirmă, dar nici nu amintesc de existenţa victimelor. După ora 09.00, Budapesta şi Viena introduc în fluxul de ştiri şi informaţia că la Timişoara au fost sparte vitrinele

magazinelor, că a fost atacat sediul politic al judeţului şi că s-au operat arestări, în sfârşit, înainte de ora 12.30, apare prima ştire de la agenţia sovietică TASS, preluată însă la München prin agenţia maghiară MTI, ştire din care se poate extrage ţ o informaţie prea precisă pentru a nu fi fost furnizată de o sursă i credibilă (probabil din Armată) – „Ciocnirile între poliţie şi demon-l stranţi au durat aproximativ două ore. Mulţi dintre demonstranţi au fost arestaţi” 583. Deşi încadrează corect intervalul de timp în care s-a desfăşurat represiunea – două ore (19.00 – 21.00), TASS nu anunţă; existenţa morţilor de la Timişoara. Nikolai Morozov, fostul cores-i pondent al Agenţiei TAS S, va povesti în cartea publicată în România ca luni dimineaţă a primit reproşul de la Centru că toate agenţiile; străine transmit informaţii despre Timişoara numai TASS nu şi că, „una din gazetele moscovite publicase, fără a menţiona sursa, un material «senzaţional» în care descria plastic situaţia din acest oraş” 584. Probabil că descrierea „plastică” a situaţiei din oraş provenea de la agenţii sovietici implicaţi în diversiunea de la Timişoara şi fusese prelucrată mai întâi la rezidenţa KGB de la Bucureşti şi apoi la Moscova, însă afirmaţia lui Morozov este oricum falsă. Veaceslav Stavilă, cercetător al Institutului de Studii al Academiei de la Chişinău, va arăta că „în Uniunea Sovietică, prima informaţie tipărită despre manifestaţiile de la Timişoara a apărut în dimineaţa zilei de 19 decembrie” 585, în acea dimineaţă de 19 decembrie, la peste 30 de ore de la consumarea vârfului dramatic al represiunii, corespondentul ziarului Izvestia la Bucureşti, V. Volodin (agentul KGB implicat în cazul „grupului Băcanu”) transmitea că „tentativa a 526 locuitori ai Timişoara de a se adresa comitetului orăşenesc de partid cu rugămintea de anulare a deciziei judecătoreşti nu a dat rezultate. Sâmbătă, în faţa clădirii comitetului orăşenesc de partid a avut loc o demonstraţie la care au participat circa cinci mii oameni, împotriva lor fiind utilizate instalaţiile antiincendiare. Duminică, în timpul nopţii, credincioşii, cu luminări în mâini, au format un lanţ viu în

jurul clădirii bisericii reformate, exprimând în acest fel un protest faţă de acţiunile conducerii oraşului. Acestor oameni lis-au alăturat grupuri de tineri care au scandat slogane ce chemau la schimbarea conducerii ţării, încercările Miliţiei de a dispersa mulţimea a cu) dus la ciocniri, în timpul cărora, într-un şir de magazine, au fost sparte vitrinele" 5*6. Am subliniat câteva părţi ale textului pentru facilitarea analizei. La prima vedere surprinde precizia cifrei de 526 de persoane care au protestat în faţa clădirii CJP. Pentru asta ar trebui să te afli la faţa locului şi să stai să numeri. Securitatea afirmă că agentul KGB Volodin se afla la Moscova, nu în România, fiind retras de agentură după arestarea grupului Băcanu, pentru a nu fi expus de-conspirării publice sau unor represalii din partea Securităţii. Misterul cifrei 526 ar putea fi lămurit de o anumită observaţie făcută pasager de Marius Mioc într-una din cărţile sale. El arată că în ziua de 3 decembrie 1989, un grup de 526 de enoriaşi ai lui László Tökes înaintase Tribunalului din Timişoara o petiţie prin care se cerea renunţarea la evacuarea agentului maghiar587. Informaţia deschide mai multe posibilităţi analitice, arătând şi numărul aproximativ de sprijinitori reali ai lui Tökes, dar şi faptul că sovieticii erau la curent cu evoluţia acelui caz, în detaliu, în continuare articolul amizvestia al lui Volodin arată că numărul manifestanţilor era de 5.000 (cifră falsă) şi că împotriva lor s-au folosit „instalaţii antiincendiare" (tunuri de apă ale pompierilor şi praf antiincendiu). Deşi articolul pretinde că descrie şi evenimente de duminică 17 decembrie, deşi identifică Precis diferenţa de conţinut a massei demonstranţilor prin apariţia separată a unor grupuri de tineri şi aminteşte şi de spargerea vitrinelor.

V. Volodin nu spune nimic despre Armată şi despre deschiderea focului. Având în vedere apartenenţa sa dovedită la KGB, este de presupus logic că informaţiile i-au venit pe reţeaua aflată la faţa locului în Timişoara şi că decizia de a deschide în URSS tema evenimentelor din România a fost luată la vârful KGB-ului, probabil după ce a

fost informat Gorbaciov şi după ce s-a constatat că Ceauşescu pleacă în Iran. Apariţia primului articol despre evenimentele din România în presa sovietică a reprezentat un semnal clar că trebuie trecut într-o altă fază a subversiunii. De altfel, Nikolai Morozov arată în cartea sa că, fiind împiedicat să se ducă la Timişoara, a rămas în Bucureşti. Motivul principal pentru care a rămas în Capitală se înscrie perfect în logica subversiunii începute cu tentativa de diversiune de la Iaşi şi continuate prin diversiunea reuşită de la Timişoara: „În fine, am considerat că dacă tulburările de la Timişoara, ale căror începuturi noi oricum le pierdusem, vor lua amploare, atunci centrul noilor evenimente, indubitabil, va fi Capitala care nu trebuie părăsită" 588. Trebuie spus că, inclusiv în ziua de 19 decembrie, nimic nu anunţa o extindere a protestului anticeauşist în Bucureşti, aşa cum nu se extinsese nici de la Braşov în 1987 şi cum nu se extinsese nici de la Iaşi în 14 decembrie 1989. Pentru a ilustra această afirmaţie autorul va apela la aceleaşi surse mediatice din care provin toate celelalte informaţii analizate în acest subcapitol: o telegramă sosită de la Viena la redacţia postului Europa liberă în ziua de 18 decembrie 1989, ora 15.43, precizează că „între timp, diplomaţi occidentali contactaţi prin telefon la Bucureşti afirmau luni că situaţia în capitala României pare a fi calmă, lipsită de obişnuitele semne vizibile de nelinişte" 589, în memoriile sale, liderul ţărănist Ion Diaconescu îşi va aminti: „În perioada revoluţiei de la Timişoara m-am întâlnit zilnic cu Cornel Coposu şi cu alţi prieteni şi ne uitam cu disperare că ţara părea impasibilă la evenimente, că focul nu se întindea" 590. Cu aproximativ o oră în urmă, Agenţia Reuters îi contactase pe câţiva diplomaţi occidentali la Bucureşti şi aflase că aceştia „auziseră de existenţa a câţiva răniţi, dar nu şi de morţi. De existenţa morţilor se va afla public prin intermediul surselor iugoslave. Agenţia Associated Press din Iugoslavia va cita un cetăţean sârb venit din România, apoi pe unul (sau acelaşi) sunat de un prieten din Timişoara care ar fi relatat că „cel puţin două persoane,

inclusiv un copil, au fost ucise în revoltele de pe timpul sfârşitului de săptămână în Vestul României, oraşul Timişoara" şi că alţi călători au relatat că au văzut mai mulţi morţi în oraş după intervenţia forţelor de Securitate" 592. Sursele iugoslave vor fi preluate de toate agenţiile. Ele aparţineau reţelei conduse de consulul general al Iugoslaviei la Timişoara, Mirko Atanaskovici, pe care Serviciul Român de Informaţii îl va identifica după 1989 în raportul înaintat oficial Senatului României drept „cadru al Serviciului de informaţii iugoslav, infiltrat într-o agentură a serviciilor speciale ungare" 593. Se explică astfel afirmaţiile ofiţerilor de Securitate că Mirko Atanaskovici era agent şi că făcea între două şi cinci treceri ale frontierei în Iugoslavia pentru a livra informaţiile pe care le obţinea prin reţeaua proprie sau prin cea maghiară aflate în Timişoara. Reţelele folosite de consulul iugoslav era formate din cetăţeni români racolaţi din timp şi pregătiţi pentru a furniza informaţii în timpul desfăşurării diversiunii de la Timişoara.

După ora 18.00 radio Moscova dă al doilea semnal, pentru trecere la desăvârşirea diversiunii mediatice. Folosim aceşti termeni în mod deliberat, dar tehnic, fără să uităm nicio clipă că era vorba de răsturnarea regimului Ceauşescu, însă ştirea difuzată de radio Moscova conţinea şi următoarea informaţie despre identitatea persoanelor revoltate la Timişoara: „Membri ai populaţiei de etnie maghiară din oraş au regizat demonstraţii acolo (în Timişoara, n.a.) în ultimele câteva zile în apărarea drepturilor lor". (Members of the ethnic Hungarian population have staged demonstrations n the past few daysin defence of the irrights.) 59* Acţiunile de la Timişoara nu aveau un caracter etnic, nu erau conduse de unguri şi nu au pus în discuţie nicio clipă problema drepturilor minorităţii maghiare. În fapt, în rândurile forţelor de ordine se aflau ofiţeri şi soldaţi din trupele de miliţie – securitate şi din Armată de naţionalitate maghiară care au tras în manifestanţi cot la cot cu românii, aşa cum de altfel a arătat raportul SRI înaintat Senatului României

şi a demonstrat ancheta Procuraturii. Dar când Radio Moscova este aceea care afirmă că în România are loc o revoltă a minorităţii maghiare nu te poţi gândi decât la clasica subversiune folosită de URSS pentru a ataca şi sperja România, subversiune istorică pe care am prezentat-o în capitolul dedicat factorilor de presiune externă. Peste mai puţin de o oră, biroul Reuters de la Belgrad va prezenta primul martor ocular, studentul iugoslav Radistav Dencic, pe care îl va cita cu declaraţia: „Sute de oameni cădeau pe asfalt în faţa ochilor mei” 595. Convingător, nu? Scenele s-au petrecut sub ochii lui. Numai că în aceeaşi corespondenţă de la Belgrad „studentul „Radistav Dencic, dacă acesta este numele lui real, afirmă că „sutele” de morţi de la Timişoara au fost mitraliaţi din elicopter, iar atunci când descrie devastarea magazinelor din oraş se referă la un singur caz, altfel foarte revoluţionar – incendierea librăriei şi aruncarea în stradă a cărţilor lui Nicolae Ceauşescu. Evident, aşa cum cititorul deja ştie, acesta este un eveniment din seara de 16 decembrie, când nu a existat niciun mort. Cel de-al doilea martor ocular al Agenţiei Reuters – devenită între timp celebră prin falsurile difuzate din Iugoslavia în timpul intervenţiei NATO –, este şi mai interesant decât Radistav Dencic. Martorul, care a cerut să-şi păstreze anonimatul, plasează cele câteva mii de manifestanţi din oraş în faţa casei lui Tökes şi îi face pe toţi unguri. Apoi, pentru a completa dramatismul luptei minorităţii maghiare, martorul descrie scena în care László Tökes i-a gonit în realitate pe manifestanţi din faţa casei sale, astfel: „Unii oameni au observat că faţa preotului era tumefiată de lovituri şi că mâinile lui erau mânjite de sânge” 596. Aberaţiile de acest tip sunt preluate imediat de biroul Associated Press din Viena şi difuzate împreună cu date eronate despre cazuistica mişcărilor anticeauşiste din România. United Press International nu se lasă mai prejos şi la ora 20.05 anunţă că la Timişoara sunt cel puţin patru soldaţi omorâţi cu un glonţ în frunte, pentru ca o oră mai târziu să fie reprodusă la Geneva declaraţie a regelui

Mihai I, fără nicio legătură cu acel caz, dar sub titlul „Se transmite că soldaţi au fost omorâţi”, lansând în acelaşi text şi un paragraf anodin, iarăşi fără nicio legătură cu ce spusese regele, despre Securitate, în sfârşit, aproape de miezul nopţii, Reuters găseşte şi vinovatul: „Forţele de”-securitate româneşti este posibil să fi ucis zeci de oameni când acestea au deschis focul duminică împotriva demonstranţilor în oraşul Timişoara, după cum afirmă un martor” 597. Martorul era acelaşi Radistav Dencic.

Cele mai cunoscute emisiuni de radio au avut o singură temă fostul informator al Securităţii şi spion maghiar, László Tökes, prezentat drept Hungarian human rights champion.

Problema dezinformărilor grosolane făcute de agenţiile de presă occidentale, din care am prezentat aici doar începutul, a fost analizată de o personalitate a jurnalisticii româneşti, Emil Hurezeanu, care în perioada revoluţiei lucra la Europa liberă şi apoi a fost numit director al Departamentului românesc al postului de radio Deutsche Welle din Köln. Aşadar, un om care cunoaşte bine din interior mass-media occidentale. Emil Hurezeanu va şoca audienţa în timpul Simpozionului ţinut la Timişoara în 1996 cu informaţii despre felul în care sunt folosite mijloacele de presă în dezinformări: „În noiembrie şi decembrie 1989 am fost confruntaţi cu un fals război informaţional, cu larmă, în parte reală, în parte înscenată, pe care aş asemăna-o cu bruiajul electronic din timpul Revoluţiei. Am ştiut de cele mai multe ori – în ciuda opiniilor domnului Portocală din cartea publicată în 1990 – că se fac încercări de dezinformare. Am ştiut, şi uneori le-am evitat în general; alteori le-am folosit pentru că, indiferent de intenţiile celor care voiau să schimbe situaţia din ţară, Pentru noi – şi bănuiesc, pentru majoritatea locuitorilor României – cnitribarea şi prăbuşirea regimului Ceauşescu erau obiectivele cele mai importante” 598. Un celebru dicton al Sfântului Toma din Aquino: „Pentru a face un bine, ai voie să faci orice rău”, s-a aflat începând cu secolul al XIII-lea la baza construcţiei civilizaţiei

europene occidentale, a fost principalul simbol doctrinar al Inchiziţiei şi funcţionează şi astăzi în doctrina globalizării.

Al doilea program revoluţionar al revoluţiei din decembrie

Cel de-al doilea program revoluţionar, după cel al Frontului Popular de la Iaşi, este foarte puţin cunoscut, şi mult mai naiv. Scriitorul Petru Ilieşu pleacă din Timişoara în ziua de 17 decembrie şi ajunge în Bucureşti în jurul orei 22.00, unde va trăi o aventură mirobolantă. Mai întâi opreşte nişte tineri veseli pe stradă şi încearcă să le relateze ce văzuse pe străzile Timişoarei, „îmi amintesc acum nişte feţe fără identitate care s-au destins deodată – avea să-şi amintească scriitorul timişorean. Am simţit atunci că sunt crezut, că ceea ce le-am vorbit, aşa, dezlânat şi cu patimă, a fost crezut din prima clipă” 599. El va lua legătura apoi cu un grup de confraţi de la Uniunea Scriitorilor, între care Nicolae Prelipceanu, Denisa Comănescu, Elena Ştefoi, Florin laru şi, în 18 decembrie, va întocmi împreună cu aceştia în apartamentul lui Florin laru un program revoluţionar în patru puncte:

1. Intervenţia trupelor ONU în România;

2. Alcătuirea unei liste cu cei care au tras, omorândân Timişoara;

3. Deci ararea internaţională a acţiunii din Timişoara drept crima împotriva umanităţii;

4. Declararea celei de-a doua zile de Crăciun drept zi de doliu naţional.

Nu punem în discuţie naivitatea programului; alţii nu au făcut nici atât. Programul intitulat Protest a fost expediat printr-un curier diplomatic în Vest, unde a fost recepţionat în ziua următoare. Grupul mai plănuise şi un contact în faţa ambasadei suedeze din Bucureşti, însă a fost repede descoperit şi câţiva membri reţinuţi într-o secţie de Miliţie. Apoi, la fel de brusc, au fost eliberaţi. Potrivit lui Ilieşu, maiorul Radu Ţinu ar fi declarat la o „masă rotundă” ţinută după revoluţie la Timişoara că acel „curier belgian” pe care îl folosiseră era omul Securităţii. Radu Tinu-l-a păcălit. Curierul era chiar ofiţer al

Securităţii, dar amplasarea lui sub acea identitate s-a putut face, deoarece scriitorul timişorean fusese „turnat” încă de la început de unii dintre partenerii săi de la Uniunea Scriitorilor…;

19 decembrie – primele agitaţii muncitoreşti în dimineaţa de 19 decembrie, încă de la primele ore ale activităţii economice, ofiţerii de Securitate din întreprinderi îl informează pe generalul Macii că muncitorii sunt agitaţi şi că s-au manifestat primele semne de protest cu tendinţa de a lua un caracter organizat. După ora 09.00 şi după ce în prealabil îl informase pe generalul Vlad la Bucureşti, Macri îl va anunţa pe Ion Coman că cel târziu în ziua de 20 decembrie la Timişoara va avea loc o grevă generală. Generalul Macri va cere ofiţerilor săi, pe care îi subordona şi prin calitatea de şef al Direcţiei a II-a, să-l informeze asupra stării de spirit a muncitorilor, dar şi să pregătească birourile pe care le ocupă în întreprinderile respective pentru eventuala evacuare, într-adevăr, în momentul în care s-a conturat manifest acţiunea muncitorească în favoarea schimbării lui Nicolae Ceauşescu, ofiţerii de Securitate au fost retraşi şi din unităţile economice. Acesta ar fi al cincilea ordin elocvent în privinţa atitudinii generalului Vlad şi a Securităţii, între orele 09.00 şi 10.00, şeful DSS o va suna pe Elena Ceauşescu şi o va informa asupra situaţiei de la Timişoara. Elena Ceauşescu a reacţionat violent: „Ce fac cei de acolo, ce păzesc cei trimişi acolo?”. Conştient că femeia nu înţelege exact importanţa informaţiei, Vlad îi va explica pe un ton ferm că situaţia de la Timişoara s-a schimbat, că nu mai este vorba de elemente străine, ci de muncitori români.

După aproximativ 20 de minute, Elena Ceauşescu a convocat o şedinţă la CC, la „săliţă”, locul unde ţinea ea întâlniri în acea perioadă. Au fost prezenţi Elena Ceauşescu, Emil Bobu, Manea Mănescu, Constantin Dăscălescu, Silviu Curticeanu, Tudor Postelnicu, Vasile Milea şi procurorul general Popovici. Generalului Vlad i s-a cerut să informeze asupra situaţiei de la Timişoara, iar

când a terminat Elena Ceauşescu a hotărât trimiterea lui Dăscălescu şi a lui Bobu în oraşul de pe Bega.

„Trecerea la acţiune a muncitorilor din întreprinderile timişorene trebuie văzută prin prisma unor realităţi incontestabile: cu numai câteva luni în urmă, aceiaşi muncitori votaseră entuziast sau asistaseră fără nicio reacţie la realegerea lui Nicolae Ceauşescu în funcţia de secretar general al partidului; în continuare principalele preocupări ale muncitorilor erau de ordin economic şi social; deşi în oraş se trăsese două nopţi la rând şi se aflase că sunt morţi şi răniţi, muncitorii nu reacţionau, se duceau la muncă şi ascultau, iarăşi fără reacţie, declaraţiile de solidaritate cu Ceauşescu şi „înfierarea" acţiunilor huliganice în lungi adunări ale oamenilor muncii. Ştim că nemulţumirile se acumulaseră în câţiva ani, dar reacţia politică întârzia să apară. Tocmai aceasta a fost şi miza ultimă a instigării făcute de URS S: determinarea muncitorilor să reacţioneze. De cealaltă parte, având în vedere exemplul „periculos" al Braşovului, miza represiunii rapide şi dure era împiedicarea unei reacţii din partea muncitorilor. Această imagine nu este o restrângere a tabloului complex pe care îl înfăţişa societatea românească în acel moment, ci o coborâre la esenţa acţiunii celor doi actori principali ai evenimentului: un URSS gorbaciovist, nevoit să-şi reformeze repede sistemul, şi regimul comunist român luptând să supravieţuiască. Ambii puneau la baza acţiunii lor aceeaşi ideologie, or, obiectul principal al ideologiei era muncitorul. şi din acest punct de vedere, declanşarea prin subversiune a revoltei din România s-a deosebit de celelalte acţiuni din lagărul comunist, unde forţele schimbării puse în acţiune au fost altele: studenţii în Cehoslovacia, armata în Bulgaria, vârfurile partidului în RDG. Dificultatea înlăturării lui Ceauşescu prin oricare alte mijloace – de exemplu, la Iaşi mişcarea studenţească eşuase, la Braşov populaţia era timorată – a condus la situaţia extremă a folosirii muncitorimii pentru a forţa căderea şefului statului comunist român, aducând însă nu

numai în prim-planul mişcării, ci şi pe muchia de cuţit a ideologiei corpul social fundamental al regimului. Revolta muncitorimii române – mai întâi la Timişoara, apoi la Bucureşti, cum vom vedea –, a pus în discuţie bazele regimului, deoarece revolta sa, paradoxală din punct de vedere ideologic şi doctrinar, contesta puterea pe care chiar ea o reprezenta. O contestare venită din partea altui corp social – de la studenţi sau de la formaţiunile vagi de tip „tinerii" saw „cetăţenii" – nu era atât de periculoasă. De asta le-a fost teamă şi sovieticilor, cum arătau premonitor institutele lor de analiză, de pierderea controlului ideologic şi de atingerea bazelor sistemului. Realitatea acestui fenomen politic subteran şi subtil nu a fost vizibilă doar la Bucureşti în 22 decembrie seara, când mişcarea s-a transformat brusc în acţiune anticomunistă, împotriva sistemului, ci a avut un simptom la fel de vizibil la Iaşi, unde au apărut primele revendicări anticomuniste, apoi la Timişoara, când în programul Frontului Democrat Român au apărut şi puncte cu caracter antitotalitar, în dimineaţa de 19 decembrie la întreprinderea Electrobanat (ELBA) este semnalată prezenţa unor persoane străine care încearcă să se infiltreze printre muncitori. Numărul lor nu este mare, dar ei aparţin unor tabere opuse; sunt tineri strecuraţi în întreprindere care încearcă să-i convingă pe muncitori că în ultimele două zile au fost omorâţi peste 1.000 de oameni, că morţii au fost duşi la Bucureşti ca să se şteargă urmele şi că puşcăriile gem de arestaţi care acum sunt torturaţi; ceilalţi sunt luptători DIA trimişi să identifice starea de spirit a muncitorilor. La Secţia 200, unde erau atelierele cu condiţii grele de lucru şi cu toxicitate ridicată, lucrătoarele devin agitate şi nemulţumite. La ora 09.00 ajunge în secţie zvonul că în curtea întreprinderii a sosit un camion militar din care se descarcă arme şi această ştire produce explozia de nemulţumire a oamenilor care se simt ameninţaţi chiar la locul lor de muncă, într-adevăr, venise un camion militar, dar el nu descărca, ci încărca arme şi muniţie, mai Precis încărca armele şi muniţia Gărzilor patriotice din

întreprinde-re-Era vorba de executarea ordinului Elenei Ceauşescu, speriată căni s-ar putea înarma şi apoi ataca forţele de ordine. Martora Adelina Elena descrie acel moment şi evoluţia lui: „Prezenţa armelor în întreprindere echivalează cu o împuşcătură. La secţia 200 vestea dezlănţuie furia până atunci mocnită. «Să mergem să-i întrebăm!», «Nu lucrăm sub arme!», «Ce vor de la noi?». Femeile izbucnesc şi cheamă: «Să ieşim în curte!», «Să-i chemăm pe toţi!», «Veniţi cu noi!». Este chemat fostul şef al secţiei, care s-a bucurat de respect, încercările de a-i ţine în secţie dau greş. Femeile sunt în primele rânduri. Muncitoare tinere, unele studente la seral, femei în vârstă cu mâini istovite, crăpate, cu feţe brăzdate de cearcăne adânci, în urma lor, tot mai mulţi bărbaţi. Trec peste ameninţările cu Procuratura, chiar şi peste acelea că vor fi împuşcaţi. Pe lângă camionul cu oameni înarmaţi se scurge şuvoiul. Se văd pumni ridicaţi ameninţător. Coloana străbate curtea, îndreptându-se spre clădirea cu birourile conducerii administrative şi de partid ale întreprinderii” 600. Scena nu este lipsită de paradoxul numeroaselor alte situaţii de la Timişoara din acele zile, când tragedia s-a îmbinat cu ridicolul, dar dovedeşte tensiunea în care se aflau oamenii de rând. Sigur că din punct de vedere istoric este lipsit de importanţă dacă militarii aduceau sau luau arme la/de la întreprinderea ELBA, însă muncitorilor probabil că nu le-a trecut prin cap sau nu au ştiut că în întreprindere erau arme, cele ale Gărzilor patriotice. Paradoxul are o explicaţie simplă: în ultimii ani muncitorii nu mai erau scoşi la gărzi, deşi se afirma oficial că ei formează detaşamentele înarmate ale clasei muncitoare, gărzile erau compuse în majoritate din aparatul TESA şi din ucenici, tineri angajaţi, pentru ca muncitorii să rămână în producţie, să nu fie întreruptă activitatea economică. Se adăuga şi faptul că tragerile cu acest armament fuseseră drastic reduse din cauza costurilor. Gărzile patriotice înfiinţate după invazia sovietică din Cehoslovacia deveniseră în 1989 o ficţiune. Apoi va trebui să luăm în calcul şi faptul că principalul nucleu de nemulţumiţi era

format din femei.

Mulţimea muncitorilor, estimată la peste 1.000 de oameni, ocupă curtea uzinală. Câţiva se urcă pe un autocamion şi pe un motosti-vuitor şi strigă. Apar directorul şi secretarul de partid. Ei le cer să se liniştească, să se întoarcă în secţii, unde se va discuta cu ei separat. gste de presupus că dăduseră telefon în prealabil la CJP, anunţând greva spontană. Adelina Elena povesteşte mai departe: „Deşi cuvântul grevă nu a fost scandat, greva generală era declanşată şi instaurată în întreaga întreprindere, între timp, maşina cu oameni înarmaţi a părăsit incinta fabricii, în schimb sosesc în mare grabă Radu Bălan, primul-secretar al judeţului, primarul Moţ şi Constantin Posa" 601. Este adusă staţia de amplificare şi Radu Bălan se urcă pe un scaun. El cere ca muncitom să se întoarcă în secţii şi le promite că se va discuta cu ei acolo. Oamenii scandează: „Aici, aici, cu toţii!" La un moment dat, observând că nu îi poate convinge să se întoarcă la locurile de muncă, Bălan găseşte soluţia să scoată un carneţel din buzunar pentru a-şi nota doleanţele muncitorilor şi îi întreabă simplu ce vor. Urmează un scurt moment de derută, după care „Radu Bălan notează într-un carneţel cererile umile ale unor femei ajunse în dreptul lui: «Vrem căldură!», «Vrem carne!», «Vrem ciocolată pentru copii!» şi «Ciorapi, chiloţi, cacao, vată...» „602. Conţinutul cererilor este confirmat de timişoreanul Ion Pachia Tatomirescu: „... Să fie ciocolată pentru copii, să fie saloane de Crăciun şi să se termine cu bişniţa ete; muncitoarele le-au zis de lipsa vatei, a chiloţilor de bumbac şi a ciorapilor" 603. Cercetarea făcută de autor la Timişoara aduce cumva evenimentul la dimensiunile sale mai aproape de realitate, într-adevăr, primul grup de nemulţumiţi ieşiţi în curte a fost format din femei. Dar motivul real îl constituia absenţa de la întreprindere a responsabilului CAR, care trebuia să dea împrumuturile pentru sfârşitul de an. Numeroase persoane contribuiau la fondul CAR, participau la acele cunoscute „roţi", cotizând tot anul şi îşi plasau luna împrumutului în decembrie, la

sfârşit de an, astfel încât să-şi poată face unele cheltuieli mai mari pentru produse de lungă folosinţă: frigider, televizor, aspirator etc. Erau sume mari, importante. Plata împrumutului nu se făcuse luni şi nu se făcea nici i, 19 decembrie, apărând mai întâi zvonul că reprezentantul CAR a fugit cu banii, în realitate, el fusese arestat pe stradă în seara de 17 decembrie şi se afla la penitenciar. Aflând realitatea, femeile au cerut eliberarea reprezentantului CAR pentru a-şi primi banii. De aici primul mesaj revoluţionar: „Eliberaţi deţinuţii!”

În scurt timp informaţia despre greva de la ELBA ajunge la Elena Ceauşescu. Aceasta îl va suna pe Ion Coman şi îi va striga în telefon: „Trageţi în plin în femei şi puneţi câinii pe ele!” 604. Versiunea lui Radu Bălan nu diferă prea mult de cea a martorilor din rândul angajaţilor întreprinderii: „În dimineaţa de 19 decembrie 1989, pe la ora 09.00, m-am deplasat la întreprinderea Electrobanat, pentru a intra în dialog cu muncitorii care ieşiseră afară în curtea întreprinderii. Ajungând acolo în prezenţa primarului Moţ, am aflat că aceşti muncitori revendicau îmbunătăţirea condiţiilor de trai, iar un grup de 10 – 15 tineri strigau «Jos Ceauşescu!». De asemenea, acei muncitori solicitau să fie scoasă armata din întreprindere şi din oraş, adică să fie retrasă în cazărmi, în timp ce discutam cu ei, au apărut două TAB-uri, care şi-au îndreptat ţevile spre noi, cei din curtea uzinei. Acest lucru a iritat şi neliniştit pe muncitori, fapt care m-a determinat să merg în secţie şi să-i telefonez lui Coman Ion, cerându-i să retragă armata, pentru că altfel oamenii nu se liniştesc, dimpotrivă. Mi-a replicat că nu e treaba mea, întrucât de armată se ocupa dumnealui. Când am revenit în curte TAB-urile fuseseră retrase şi am tras concluzia că primiseră ordin în acest sens” 605. Observând punctul mort al situaţiei, mulţimea nu mai vrea să dea înapoi şi începe să strige: „«Nu lucrăm sub arme!» (camionul plecase şi se lămuriseră cu muniţia, n.a.), «Afară armata din oraş!», «Unde sunt deţinuţii?», «Nu suntem huligani!» (răspunsla informările făcute cu o zi înainte de partid că afară

acţionează huligani, n.a.), «Unde ne sunt banii?» (leafa se dăduse în urmă cu trei zile, dar diminuată, apoi sigur era şi cazul împrumuturilor la CAR, n.a.), «Vrem pâine pentru copii!», «Unde ne sunt morţii?». Şi apoi, unanim şi hotărât: «Jos Ceauşescu!» „606. Este de precizat că aceste strigături sunt de fapt o enumerare a unor reacţii simultane, neorga-izate, care fie ilustrau amestecarea temelor sociale cu cele politice, ţ e aparţineau unor grupuri distincte: pe de o parte muncitorii cu evendicări economico-sociale şi pe de altă parte micul grup de tineri cu lozinci politice explicite. Important aici este faptul că la un moment dat mulţimea s-a unit într-o masă compactă şi solidară, având un singur duşman, pe Nicolae Ceauşescu. Probabil că dacă I<Ticolae Ceauşescu ar fi apărut în acea clipă între ei massa s-ar fi de/organizat la fel de rapid, tinerii ar fi fost imediat izolaţi de muncitori, ca „huligani”, şi luaţi pe sus de Securitate. România a cunoscut de prea multe ori acest simptom în ultimii 15 ani pentru ca această ipoteză să nu fie credibilă.

După ora 11.00 în incidentul de la Electrobanat apare un element nou. Pe podul peste Bega din apropierea întreprinderii se adună oameni. Nu ştim cine sunt şi cum au aflat că la Elba e grevă. Surse din rândurile revoluţionarilor afirmă ca acolo erau şi cetăţeni din Iaşi, Constanţa, Arad. Filajul Securităţii identifică tot în zona Josefin, printre acei privitori, şi patru lucrători DIA în civil. Peste Bega, în zona Josefin era celebrul talcioc închis de Ceauşescu în ziua de 15 decembrie. La cele două porţi ale întreprinderii apar tanchete TAB cu ţevile îndreptate spre curte, încep huiduielile, se strigă în acelaşi timp „Ucigaşii!” şi „Armata e cu noi!”, ceea ce este ilogic, dar nu în logica unei mulţimi încă fragile. Ea însă va rămâne fragilă până la urmă. De altfel, întâmplările rizibile continuă. Telefonul dat de Bălan lui Coman pentru retragerea blindatelor de la porţi este urmat de ordinul lui Coman ca TAB-urile să dea ocol întreprinderii. Martora Adelina Elena confirmă: „Tanchetele, în fine, se urnesc şi încep să patruleze în jurul Elbei, ocolind întreprinderea

Prin străzile 13 Decembrie, Splaiul Titulescu, Pop de Bâseşti, strada Gării”, în scenă intră generalul Guşă. Dimineaţa i se raportează că este linişte în oraş, ceea ce corespundea adevărului, şi că oamenii nierg la lucru, cu excepţia câtorva grupuri mici care staţionau paşnic. Evident, nu se aplicau prevederile „stării de necesitate”, care nu Permite adunarea unor grupuri mai mari de trei sau cinci persoane, S1 nu se aplicau pentru că acele prevederi n\u existau. La un moment dat, comandantul unităţii de paraşutişti l-a sunat şi i-a comunicat că a primit ordin de la Nuţă să păzească clădirea Inspectoratului Mi. Nuţă îşi depăşea atribuţiile, ceea ce este semnificativ, şi îşi permitea acest lucru printr-o împuternicire directă de la Elena Ceauşescu. Guşă îşi anunţă subordonatul – din nou semnificativ – că se subordonează lui şi lui Coman. „Cred că înainte de prânz – declara generalul Guşă la proces – am fost sunat de Ion Coman care mi-a spus să mă duc urgent la ELBA că se află acolo fostul prim-secretar Bălan şi că are probleme deosebite. Am plecat cu aghiotantul şi cu căpitanul Ilie, şeful cercetării Diviziei. Am ordonat ca în urma noastră să se deplaseze şi un camion cu soldaţi, dar acesta a rămas în urmă. La intrarea în fabrică am fost oprit de câţiva civili care mi-au spus să nu intru, deoarece îmi risc viaţa şi că o să fiu sfâşiat. În curte erau peste 1.000 de oameni, bărbaţi, femei, tineri care scandau: «Libertate!», «Jos Ceauşescu!» şi alte lozinci” 607. Observând retragerea lui Bălan, Guşă se va îndrepta spre mulţime, se va urca pe scaun şi le va vorbi: „Am încercat să fac linişte şi le-am spus că soldaţii nu au tras în ei, ci în sus. Că soldaţii sunt fraţii şi copiii lor şi nu vor trage în ei. Câţiva au aplaudat, alţii au continuat să scandeze lozincile menţionate mai sus. În pauzele de linişte i-am rugat să nu se mai spargă magazinele, să nu atace unităţile. Cei care au auzit au strigat că nu ei au făcut acest lucru şi au cerut să plece armata de lângă fabrici. Le-am promis că aşa va fi, dar să nu se mai comită acte de violenţă. Unii au aplaudat, iar câţiva au strigat: «Armata e cu noi!»”. Oricum, prezenţa generalului Guşă în mijlocul mulţimii nu

demonstrează doar curajul lui, ci şi fondul nonviolent al manifestaţiei de la ELBA. Ajuns din nou la poartă, el va trimite camionul cu soldaţi înapoi la divizie, îi raportează lui Coman, însă acesta îi spune că n-a înţeles ordinul, că nu trebuia să se ducă el, ci să trimită o subunitate, apoi l-a ironizat că s-a speriat de câteva femei, înfuriat, Guşă ordonă lui Zeca să retragă toate blindatele de la întreprinderi. Cauza reală a prezenţei lui Guşă la ELBA a fost informaţia falsă că primul-secretar Bălan a fost sechestrat de manifestanţi. Din aceeaşi formaţie falsă au rezultat şi măsurile militare exagerate luate în urul întreprinderii. Seara, generalul Guşă îi va raporta şi lui Coman măsura de retragere a forţelor din oraş. Fiind linişte, Coman a acceptat. Probabil aflase că vine Dăscălescu.

Încercarea unor muncitori de a se solidariza cu grupul de afară, de la pod, eşuează. „Mulţimea se îndreaptă spre poarta II. Câţiva cer deschiderea porţii, unirea cu cei de pe pod. Li se explică că-i primejdios. Porţile trebuie să rămână închise. Suntem la noi acasă, în grevă. Aici, uniţi, ne simţim puternici, în siguranţă. E uimitor cu ce repeziciune o masă uriaşă, aparent anarhică, înţelege şi se disciplinează. Radu Bălan telefonează chiar din cabina portarilor. Moţ – se zice – este la cealaltă poartă” 608. Mărturia surprinde cel mai bine psihologia izolaţionistă a muncitorimii, încă limitată la revendicările sociale, încă temătoare, încă dezinformată şi separată de evenimentele din oraş. În cazul ELBA este posibil ca reacţia prudentă să fi fost determinată de cunoaşterea realităţilor curente, zilnice a spaţiului comercial din Josefin, a talciocului de peste drum, văzut ca un loc rău famat, mişunând de bişniţari şi de lumea interlopă, astfel că grupul adunat peste Bega nu era credibil, chiar dacă el putea fi compus din revoluţionari autentici. Din alte mărturii rezultă că grupul era populat cu cetăţeni veniţi din alte judeţe ale ţării pentru cumpărături şi achiziţii comerciale şi care nu aflaseră de închiderea talciocului. Aşa s-ar putea explica implicarea unor autoturisme cu

numere de Iaşi, Constanţa, Bacău în incidentele din zona ELBA. Martorul Sandu Hanuş ajunge acolo în jurul orei 14.30. Pe pod erau un tractor şi o remorcă răsturnate şi incendiate. A auzit o împuşcătură şi zvonul că a fost rănită o femeie. Militarii de pe TAB-uri trăgeau cu petarde „dar de tras (cu armele, n.a.) nu trăgeau” 609. Apoi a apărut un TAB dinspre Bulevardul 6 Martie, acesta a tras şi a rănit o terneie într-un fâş roşu, luată apoi de o maşină cu număr de Iaşi. Generalul Guşă afirmă că focul a fost deschis accidental, în momentul în care persoane din grupul adunat peste Bega au răsturnat şi incendiat tractorul şi remorca lui. În aceste incidente s-a deschis focul asupra a două femei. Nu cunoaştem dacă acest fapt a avut vreo legătură cu ordinul Elenei Ceauşescu de a fi împuşcate femeile, dar cele două cazuri sunt pline de ciudăţenii. Vom analiza în detaliu unul dintre ele.

Conform mărturiilor revoluţionarilor, prima femeie se afla pe malul dinspre ELBA al Begăi cu un copil de mână. împotriva ei, fără nicio somaţie şi fără niciun motiv s-a tras foc de armă de către un singur soldat aflat în desant pe un TAB. Martora Adelina Elena, inspector pentru învăţământ la întreprinderea ELBA, descrie scena dramatică astfel: „şi, deodată, pe neaşteptate, răsună primele rafale. Curtea este un urlet. Alte focuri şi pe podul vidat de lume rămân două siluete. «Poarta!» Prin deschizătură ţâşnesc câţiva bărbaţi. Se-ntorc cu o femeie grav rănită, pe care – în grabă – o duc la Dispensarul ELBA şi ne anunţă că pe pod a rămas un băieţel împuşcat mortal, de 10 – 11 ani. Maşina directorului ţâşneşte spre dispensar, spre a duce rănita la spital; se aud şi strigăte, ca vine Salvarea. «Copilul!». Sub ochii noştri, care pur şi simplu refuză în primul moment să creadă, corpul copilului este aruncat în Bega. îl însoţesc ţipetele şi lacrimile femeilor de la ELBA. Dumnezeule, nu poate fi adevărat! şi deodată ne dăm seama, conştientizăm fără putere de tăgadă că este adevărat, că avem morţi – poate chiar acea incredibilă mie de care pomenea cineva cu câteva ore înainte, că avem răniţi, că victimele sunt femei şi copii nevinovaţi, a căror identitate se caută a fi

ştearsă, că toţi cei întemniţaţi se află în pericol de moarte!” 610. Dramatismul scenei este tulburător, bine dozat de o autoare cu simţ literar incontestabil, dar în realitate nu a fost împuşcat niciun copil, trupul lui nu a fost aruncat în Bega, iar din curte, din dreptul Porţii nr. 2 de la ELBA scena nici măcar nu putea fi văzută. Reconstitukea făcută de autor la faţa locului demonstrează că Poarta 2 de la ELBA se află la aproximativ 10 m sub nivelul străzii, accesul în întreprindere făcându-se printr-o rampă pronunţată, astfel că din curte nu se poate vedea decât vârful podului peste Bega. A observa ce se întâmplă pe malul Begăi – un şanţ adânc la fel ca al Dâmboviţei din Bucureşti – ţine de paranormal. De altfel, câteva rânduri mai încolo se demonstrează felul în care circulă un von şi cum poate deveni pagină de istorie, fără să vrei: „Se afirmă a din blindată s-a tras cu trasoare, că femeia şi copilul au fost „mpuşcaţi je joi «civili», cu pistoale sub haină. Aceiaşi care au aruncat trupul copilului în Bega şi care au încercat – n-am înţeles dacă au reuşit sau nu – să arunce şi poşeta femeii, pentru a i se pierde şi ei identitatea” 611. Altă fantezie! Este clar că Adelina Elena descrie zvonuri şi nu scene văzute, deşi scrie negru pe alb „sub ochii noştri”. Din păcate, fenomenul mărturiilor de la Timişoara – pentru că este vorba de un fenomen psihologic tipic în condiţii de stres – suferă din cauza unor astfel de mituri fabricate chiar în timpul evenimentelor fără nicio intenţie de înşelătorie. Martorii sunt sinceri (nu punem aici în discuţie legendele fabricate după, din varii motive personale, politice sau sociale). Nu trebuie uitat nicio clipă că revoluţionarii, cei foarte puţini care au ieşit în stradă, fie că au fost o masă de manevră a diversiunii, fie că au avut iniţiativa de a provoca mul t-aşteptata cădere a lui Ceauşescu, sunt elementele esenţiale ale revoluţiei, sunt personajele principale. Faptul că cel mai cunoscut şi probabil cel mai important revoluţionar al Timişoarei, domnul Traian Orban, astăzi director al Muzeului „Memorialul revoluţiei”, a fost rănit în după-amiaza de 17 decembrie şi a trăit revoluţia în spital, faptul că cel mai

prolific scriitor timişorean al revoluţiei, domnul Marius Mioc, a fost arestat în seara de 16 decembrie şi a trăit revoluţia în închisoare, nu au nicio relevanţă pentru actul istoric.

Eu însumi am asistat la o scenă petrecută la Bucureşti în timpul vizitei lui Mobutu Sésé Séko, preşedintele Republicii Congo. Câteva mii de oameni, între care mă număram, fuseseră scoase din întreprinderi şi umpluseră circular Piaţa Scânteii (actuala Piaţă a Preesei Libere) pentru a aplauda convoiul oficial. Ceauşescu şi Mobutu se apropiau într-un ARO decapotabil. În momentul în care autoturismul a făcut primii metri în interiorul pieţei (cam în dreptul trecerii de pietoni) un tânăr a sărit din mulţime şi i-a întins lui Ceauşescu o scrisoare, în numai două secunde, un activist de partid a ţâşnit în spatele lui, l-a prins, l-a tras înapoia rândurilor de participanţi şi, cu ajutorul altor două persoane civile (probabil lucrători al Direcţiei V), l-a băgat într-o Dacia neagră, întreaga scenă s-a petrecut „sub ochii mei”, de la început până la capăt, la o distanţă de 3 – 4 metri. Tânărul purta o pereche de bretele albe peste o cămaşă de culoare închisă, avea părul lung, dar îngrijit, pantaloni de stofă şi pantofi de vară, eleganţi. Nu era un derbedeu. Reţinerea lui s-a făcut în tăcere, iar Dacia neagră a demarat fără incidente. Ei bine, în minutele următoare am auzit cel puţin trei versiuni din partea unor oameni care se aflaseră lângă mine – şi trebuie să luăm în calcul faptul inevitabil că toată lumea se uita într-o singură direcţie, spre ARO-ul prezidenţial, şi nu putea rata scena scrisorii –, trei versiuni în care tânărul ba îndreptase un pistol spre Ceauşescu, ba Ceauşescu se aplecase şi luase scrisoarea, ba Mobutu luase plicul alb. Dar cea mai fabuloasă versiune am auzit-o când m-am întors la întreprindere: „Securitatea are lasouri cu care îi prinde pe protestatarii de acest fel”. Oricât ar părea de neverosimil, de exagerat sau pedagogic, faptul este autentic şi legenda lasourilor pe care le foloseşte Securitatea a circulat mult timp. Înadins – tocmai pentru a demonstra uşurinţa cu care se creează legende „sub ochii

noştri” – nu am dat cititorilor un detaliu: în momentul în care activistul de partid a sărit în spatele tânărului, nu a reuşit să-l prindă de umăr, ci doar i-a agăţat bretelele, astfel că tânărul a fost tras înapoi de elasticitatea acestora. De aici, lasoul Securităţii. Ca scriitor profesionist, atent la detaliile vieţii, scena şi legendele ei mi-au rămas în memorie cu o claritate reconfortantă. Ea mă ajută astăzi să-i înţeleg pe martorii de la Timişoara şi totodată să constat că acel tânăr curajos de la Bucureşti, probabil un opozant autentic, a rămas un anonim – nimeni nu-şi aminteşte de el.

Intervalul 18 – 20 decembrie are şi o altă semnificaţie istorică: *este perioada cea mai bună în care se putea da o lovitură de stat*.

Ceauşescu era plecat din ţară iar imaginea Elenei Ceauşescu era atât js proastă de sus şi până jos în partid, Armată şi Securitate încât îndepărtarea ei ar fi produs un imens oftat de uşurare. Omul-cheie era Milea. Fără sprijinul Armatei nimeni nu putea mişca ceva. Apoi, privind componenţa CPEx-ului românesc, o adunătură de bicisnici, era probabil şi greu de găsit acolo un înlocuitor al lui Ceauşescu. După toată tragedia provocată la Timişoara, generalul Milea nu a schiţat niciun gest. Nicolae Ceauşescu nu a plecat în Iran pentru că era atât de importantă vizita, aici pentru a face pe curajosul, ci a plecat pentru că îşi cunoştea bine oamenii. Cel care risca cel mai mult era generalul Iulian – Vlad, autorul ordinelor de neimplicare date Securităţii de la Timişoara şi a unui alt ordin care îl putea aduce în faţa plutonului de execuţie: eliberarea din penitenciare a persoanelor reţinute pe baza unor acuzaţii politice şi care nu aveau încă o sentinţă.

Revista presei

Analiza presei străine pentru ziua de 19 decembrie, când informaţiile se refereau exclusiv la evenimentele din zilele precedente, induce sentimentul că observatorii occidentali au fost cumva descumpăniţi de hotărârea lui Ceauşescu de a efectua vizita în Iran. Imaginea proiectată de această decizie a fost aceea a unui regim solid, a unui

aparat de conducere care stăpâneşte situaţia ţării şi a crizei de la Timişoara, dar şi a unei incapacităţi de reacţie din partea populaţiei. Totodată, a părut că leadership-ul politic este solidar în jurul lui Ceauşescu. Sunt exploatate în continuare, dar cu prudenţă, informaţiile venite pe canalele diversioniste maghiare şi iugoslave, articolele din marile cotidiane şi emisiunile de radio – TV orientându-se către analize mai elaborate asupra „cazului" românesc, către explicaţii despre istoria României, a regimului comunist şi a naturii dictatoriale a lui Ceauşescu. Informaţiile adevărate erau puţine, co – spondenţii de presă fiind sistematic împiedicaţi să obţină informaţii Directe, să contacteze surse credibile, să se deplaseze la Timişoara. Cămine oarecum cuplată la temele surselor maghiare presa germana> exploatându-le până la saturaţie şi folosind fără discernământ profesional o serie de dezinformări venite pe cele două căi diversioniste: Budapesta şi Belgrad. De exemplu, Agenţia Tanjug transmitea la 19 decembrie că la Timişoara sunt 2000 de victime, adulţi şi copii, şi că poliţia a adus demonstranţi arestaţi în piaţa centrală din Timişoara, unde i-a bătut şi înjunghiat cu baionetele înainte să-i arunce în camioane şi să-i ducă într-o direcţie necunoscută612, în realitate aceasta era o scenă din timpul intervenţiei militare din Chile pentru răsturnarea lui Salvador Allende (1973). Frankfurter AII – gemeine Zeitung publică o analiză plină de amănunte despre biografia şi dictatura lui Ceauşescu, despre criza economică a României şi despre criza politică în contextul liberalizării gorbacioviste, dând impresia unei documentări serioase, dar plasează Timişoara în nord-vestul României, ceea ce demonstrează că documentarea fusese „primită", dată de undeva şi folosită fără o cercetare atentă a cazului; autorul reproduce mecanic o serie de informaţii, multe dintre ele reale, însă de sertar. Die Welt dă detalii despre clanul Ceauşescu, arată criza economică şi socială în care se zbate populaţia şi se axează până la urmă pe singurele teme consistente, cele diversioniste: ungurii şi Securitatea. Stuttgarter Zeitung

pare mai degrabă interesat să-şi informeze cititorii despre cazul României, cu scopul de a îndepărta imaginea remanentă de erou antisovietic creată lui Ceauşescu tot de presa occidentală. Peter Keresztes, editorialist adjunct la The Wall Street Joumal-Europa., face un portret eroic lui László Tökes, pe care îl întâlnise la Timişoara în octombrie, fără a preciza că Tökes ocupa ilegal imobilul şi parohia şi că din cei aproximativ 2000 de enoriaşi reformaţi ai municipiului doar 10% erau de partea lui, îl susţineau. Cei doi maiori ai Serviciului de informaţii maghiar (AVO) care l-au plătit pe Tökes pentru activitatea de spionaj apar drept preoţi veniţi cu ajutoare bisericeşti. Importantul jurnal francez Liberation publică sub semnătura ziaristei Dominique Garraud un scurt articol care se detaşează de campania dirijată de Moscova în presa de stânga franceză, surprinzând corect contextul internaţional care furnizase României cazul Timişoara: „Da data aceasta, Ceauşescu nu mai poate conta pe tăcerea «fraternă» a aliaţilor săi din Pact (Tratatul de la Varşovia, n.a.). Occidentalii au uitat favorurile pe care i-au rezervat dictatorului român datorită independenţei sale vizavi AQ Moscova. Din contră, ei trebuie deja să facă faţă zelului noilor conducători maghiari, excedaţi de soarta rezervată minorităţii lor din România" 613. Scurt şi cuprinzător, la obiect, rece şi profesionist! Cititorul român trebuie să ştie că în acea perioadă nu a acţionat doar diversiunea sovieto-maghiară în presa occidentală, ci şi corpul jurnaliştilor independenţi, de ţinută, pe care poate România nu-i interesa decât strict profesional. Reacţia presei occidentale nu poate fi redusă la ştirile diversioniste – cele cu miile de morţi, cu gropile comune, cu Securitatea şi Armata care trag în tot ce mişcă etc. – şi trebuie înţeles că numeroase mijloace de informare publică au fost private de informaţii reale, de la faţa locului, şi au fost nevoite să „înghită" ce le-au dat sursele diversioniste. Descumpănirea venită din gestul lui Ceauşescu de a pleca în Iran şi mai ales din lipsa de reacţie a populaţiei a produs o uşoară detaşare de tema „revoluţiei" care răstoarnă dictaturile pe rând în Est şi

care în alte capitale comuniste scosese sute de mii de oameni pe străzi. De aici poate a provenit şi nevoia iniţială firească de a exagera cifrele participanţilor la tulburările de la Timişoara din perioada 16 – 19 decembrie. La Bucureşti era linişte, la Timişoara se făcuse linişte.

Tot în 19 decembrie iese în evidenţă un articol al Ariellei Thedrel din Le Figaro, în care se dau amănunte despre existenţa Frontului Salvării Naţionale de mai târziu, plasat în interiorul nomenclaturii partidului comunist şi acreditat chiar cu unele activităţi: „În sfârşit, de două ori în această toamnă, membri ai Comitetului Central al Partidului Comunist Român, simpatizanţi ai lui Gorbaciov şi regrupaţi într-un Front de Salvare Patriotic, au cerut pe un ton ameninţător demisia numărului unu român" 614. Este posibil ca Arielle Thedrel să fi ştiut ceva mai mult decât noi. Nu poate fi vorba de Pseudosemnatarii „Scrisorii celor 6", pentru că nu erau membri CC Şi oricum ziarista aminteşte două intervenţii. Nu poate fi vorba nici de grupul Iliescu-Militaru, pentru că nici lor nu li se potrivesc datele din articol. Fostul şef al Direcţiei I a Securităţii, colonelul Gheorghe Raţiu, a furnizat informaţii despre preexistenta Frontului Salvării Naţionale şi despre campania de popularizare a acestuia în presa occidentală: „Cu 7 – 10 zile înainte de căderea lui Ceauşescu, toate posturile de radio occidentale cu emisiuni în limba română (nu doar Europa liberă) au început să transmită de mai multe ori pe zi ştirea că în România luase fiinţă o nouă grupare de opoziţie intitulată «Frontul Salvării Naţionale», care îşi propune ca în cel mai scurt timp să înlăture de la putere regimul ceauşist şi să preia puterea" 615. Securitatea înregistra zeci de astfel de apeluri şi informaţii despre apariţia şi activitatea unor formaţiuni politice secrete (unele chiar îi aparţineau), dar numai aceasta a atras atenţia, din două motive: 1. Era singura care îşi propunea preluarea Puterii. 2. Deţinea informaţii că „Frontul Salvării Naţionale" era o formaţiune politică ale cărei baze „fuseseră puse la Moscova şi că era rodul unei combinaţii de colaborare între KGB şi Serviciul de spionaj

francez” 616. De aici la urechea Ariellei Thedrel a fost doar o chestiune de centimetri. Presa americană reacţionează târziu la evenimentele din România, fiind preocupată de pregătirea mediatică a intervenţiei în Panamá şi de apropierea sărbătorilor de iarnă. Ecoul comparaţiei făcute de New York Times între Noriega şi Ceauşescu are efect doar în mediile oficiale. Primele ştiri apar pe Coasta de Est, preluate în totalitate din presa occidental-europeană şi reproducând involuntar exagerările, deformările şi diversiunile găsite acolo. Dominau, aşadar, cele două surse diversioniste – Agenţia Tanjug şi presa maghiară –, la care însă a fost adăugat un fond de informaţii cu caracter „istoric”, explicându-se cetăţenilor americani schimbările produse în ultimii ani în atitudinea lui Nicolae Ceauşescu, după ce timp de două decenii fusese lăudat pentru „independenţa” faţă de Moscova, tentativele de revoltă anterioare (Braşov, intelectualii, disidenţii), precum. şi situaţia grea economică. Informaţiile vor exploda din 21 decembrie, atât pentru a acoperi acţiunea din Panamá, prin sugestia unei, natalele antidictatoriale, cât şi pentru a sublinia căderea ultimului bastion comunist ca urmare a programului gorbaciovist. Câteva publicaţii vor introduce în analiză şi un apel voalat la Gorbaciov pentru a-şi exercita influenţa sa în România, astfel încât schimbarea să se producă mai repede şi sigur. Nu există invitaţii la intervenţia militară, dar ideea apartenenţei României la sistemul de putere sovietic şi sugestia responsabilităţii principale sovietice pentru rezolvarea situaţiei sunt prezente. Alexandru Duvan, un refugiat român în Statele Unite, va colecţiona din oraşul Baltimore primele reacţii americane şi britanice apărute în presa de peste ocean, în Baltimore Sun din 19 decembrie 1989, se scria, dincolo de povestea falsă cu Tökes: „Ceauşescu, care la 71 de ani călătoreşte rar, era într-o vizită oficială la Teheran, încerca astfel să demonstreze că regimul lui nu era ameninţat, în acelaşi timp, această vizită era o încercare de a sparge izolarea în care îl aruncase dispreţul ţărilor învecinate. Din motive

diferite, România şi Iranul împărtăşesc aceeaşi soartă de paria în lumea civilizată! Deci e normal să fie prieteni” 617. A doua zi, Baltimore Sun arăta că Nicolae Ceauşescu este un mincinos, refuzând ziariştilor accesul la informaţie şi folosind în continuare propaganda oficială pentru a înlocui realitatea. O sursă diplomatică de la Bucureşti transmitea starea de spirit din ţară, fără a da însă vreo explicaţie asupra ei: „Tineretul român, chiar cei din Partid sunt nemulţumiţi, dar prudenţi aşteaptă, însă evenimentele din ultima săptămână sugerează că nu vor aştepta prea mult” 618. Presa americană a fost uşor defazată: ea nu a prins prima parte a valului de informaţii la zi despre evenimentele de la Timişoara, a rămas prudentă şi distantă în primele două zile, invocând absenţa ziariştilor la faţa locului, şi fiind cumva derutată de şocul diversionist al surselor maghiare şi iugoslave; în faza a doua ea a prins contramişcarea diversionistă a lui Ceauşescu în Iran, o chestiune care îi interesa mult mai mult pe americani, şi a marşat pe relaţia româno-iraniană, ca una marcată de rezistenţa la cursul vizibil al

Alexandru Duvan, Revoluţia română văzută de ziarişti americani şi englezi, Fundaţia România liberă (Washington/Baltimore) şi Centrul Mass-Media Evenimentul/Bucureşti, 1991, p. 9.

liberalizării mondiale. Principalele cotidiane şi posturi de televiziune au preluat ştiri de la presa vest-europeană, dându-le însă o aproximaţie prudentă şi păstrând tonul politicos şi rece al unei atitudini rezervate. Spre deosebire de presa vest-europeană, Ceauşescu apare ca „domnul Ceauşescu” – nu dictatorul, nu tiranul, nu descreieratul –, imaginea de adâncime a ştirilor, proiecţia subliminală fiind aceea a unei rupturi între naţiunea română şi şeful statului, ca proces politic fundamental şi totodată ca explicaţie pentru o cădere previzibilă. Această reacţie a presei americane a fost un reflex al dezinteresului aparent arătat de America situaţiei din România şi al înţelegerilor privind repartizarea sarcinilor între membrii NATO în cadrul procesului de lichidare a

sistemului comunist. Altfel ar fi urlat media ca în cazul Grenadei, o insulă de 344 km² din Caraibe (cam 18 pe 18 kilometri) în care Statele Unite interveniseră printr-o invazie militară în 1983.

Reacţia inteligentă a presei britanice. Cea mai substanţială atitudine, dominată de luciditate, viziune de ansamblu, informaţie şi analiză pertinentă s-a găsit în presa britanică de ţinută. Nu luăm în calcul presa de tipul Daily Mail, dedicată timp de 70 de ani temelor extremismului maghiar, falsificării istoriei României şi denigrării constante a poporului român, şi nici intervenţiile diferiţilor mercenari din televiziuni de care nici Marea Britanie nu duce lipsă. Ca o paranteză, dar cu scopul precis de a arăta cititorilor români cam cine au fost ziariştii occidentali care au transformat evenimentele din decembrie 1989 – martie 1990 din România într-o revoluţie maghiară, voi evoca aici încă o întâmplare trăită de mine. În ianuarie 1995 am efectuat o vizită oficială la sediul postului de televiziune britanic ITN, ocazie cu care directorul postului a ţinut o conferinţă de presă. Am întrebat dacă ITN a corectat informaţia falsă de la Târgu-Mureş despre Mihăilă Cofariu ca victimă a agresiunii românilor în timpul tulburărilor etnice din martie 1990. Mi-a răspuns fără ezitare că a primit informaţia adevărată la câteva minute după difuzarea imaginilor în care Cofariu era prezentat drept ungur, dar nu a corectat-o „pentru că aceasta este politica postului”. Revoltat de acest răspuns, colegul meu, ofiţerul de presă al Armatei Bulgariei, a pus capăt conferinţei de presă cu următoarea intervenţie: „Ca să nu mai

pierdem timpul aici, pentru că în mod cert ceea ce avem de învăţat de la postul ITN nu se potriveşte cu ceea ce ni se spune despre Actul final de la Helsinki, vă rog să alegeţi dintr-o scară de cinci valori – adevărul, moralitatea, interesul naţional, interesul postului, banii – cel mai important principiu care vă guvernează activitatea de

jurnalist”. Directorul ITN a răspuns fără nicio ezitare: „Banii!”. La miliardul de dolari pe care îl cheltuia Ungaria în anul 1989 pentru promovarea în presa mondială a intereselor sale strategice şi de imagine, România răspundea cu propagandă de cea mai proastă speţă. De aceea, vom lua în analiză doar presa de ţinută din Marea Britanie.

Într-un editorial din 19 decembrie Times arăta că izolarea informaţională şi politică a României nu permite perceperea exactă a perspectivei în această ţară în care „conducătorul” Ceauşescu ar putea supravieţui pentru încă un timp, având în vedere blocajul înregistrat de sovietici în programul de prăbuşire rapidă a regimurilor comuniste din Europa de Est. Cauza este că „Ceauşescu şi-a îndepărtat cu grijă din partid pe aceia care simpatizau cu Moscova. De aceea, preşedintele Gorbaciov se bucură de mai puţină influenţă la Bucureşti decât în capitalele celorlalţi vecini ai săi” 619. Ziarul estima – bine orientat asupra realităţilor româneşti – că Armata română va juca un rol esenţial în evenimentele în curs, chiar dacă pentru moment nu dădea semne că s-ar opune la ordinele de represiune primite de la Ceauşescu. Lipsa de reacţie a populaţiei şi dominaţia fricii în România erau explicate corect prin două observaţii: „Există foarte puţine legături între intelectuali, cele câteva voci disidente auzite în Vest şi clasa muncitorească. România duce lipsă de o instituţie pregnantă cum este Biserica Catolică din Polonia în jurul căreia să se mobilizeze clar nemulţumirea populară. Românii, dorind chiar ei să scape de familia Ceauşescu şi de partidul lor iubit, nu pot găsi inspiraţie (cum este papa polonez) sau refugiu (cum este Germania Federală)” 620. Ceea ce se dovedea unic la ziarul Times, diferenţiindu-l de toate celelalte publicaţii, a fost înţelegerea superioară a implicării Ungariei în evenimentele din România şi a campaniei iredentiste declanşate în presa occidentală. Times acorda puţine şanse de succes iredentismului maghiar şi vreunei victorii în privinţa Transilvaniei şi semnala premonitor că „timpul pentru a ridica problema

este cel de după instalarea sigură a unor guvernări democratice la Budapesta şi Bucureşti" 621. Acesta era un semnal că în Marea Britanie exista un curent de opinie favorabil unei repuneri în discuţie a problemei Transilvaniei, în condiţii de negociere între părţi. Securitatea şi Armata nu au trecut cu vederea acest tip de atitudine şi multe din excesele naţionaliste de după revoluţie au vizat, uneori brutal, contracararea unor astfel de idei periculoase. Iarăşi semnificativ pentru înţelegerea realităţilor din România şi a mecanismelor eficiente, viabile de îndepărtare a lui Ceauşescu, presa britanică va reproduce intervenţia oficială a lui William Waldgrade, ministru de stat în Departamentul britanic de Externe, referitoare la evenimentele din România prin transmiterea unui apel către Securitate „să reprezinte adevărata dorinţă a poporului român şi să înlăture regimul actual" 622. Această intervenţie oficială britanică a fost crucială, ca semnal politic. Marea Britanie se dovedea atentă la situaţia României şi atingea cu degetul în punctul sensibil, la momentul cel mai greu pentru cursul evenimentelor – absenţa lui Ceauşescu din ţară şi necesitatea unei acţiuni, a unei mişcări decisive din partea Securităţii, care să profite de acel moment. Niciun cuvânt pentru partid, nicio speranţă din partea populaţiei apatice. Realismul tipic naţionalismului britanic, realismul ca valoare a conservatorismului său axial va funcţiona şi în acest caz. Ştim astăzi că Securitatea acţiona discret pentru îndepărtarea de la putere a cuplului Ceauşescu, dar lovitura de stat aşteptată de englezi în perioada 18 – 20 decembrie nu s-a produs. şi asta o va costa pe Securitate – la 14 ani de la revoluţie, în plină desfăşurare a cuceririi Bagdadului, postul de televiziune BBC încă mai compara gărzile fidele lui Saddam Hussein cu ofiţerii Securităţii române.

Tot pe 19 decembrie, Times-ul londonez publică un larg comentariu al milionarului de origine română Ion Raţiu, a cărui intervenţie avea rolul să corecteze ceva din avalanşa de informaţii false despre jtornânia, să

contrabalanseze propaganda iredentistă maghiară şi să proiecteze o imagine mai apropiată de adevăr despre ţara lui de origine. Vocea lui Ion Raţiu era atât de diferită de ceea ce se scria sau vorbea despre România în acele zile – reapăruse acuzaţia de „fascişti" –, încât ne este greu să dimensionăm impactul ei asupra cetăţenilor britanici intoxicaţi pe ttfate canalele cu problema maghiară. Cunoscutul patriot român arăta că „partidul are astăzi 3, 8 milioane de membri, dar puţini cred în comunism. Ei au intrat (în partid), deoarece calitatea de membru de partid este singura cale pentru o viaţă tolerabilă – de exemplu, pentru a obţine un titlu universitar mai înalt. Ceauşescu, familia şi clica lui sunt efectiv o mafie. Toată puterea vine de la Naşul. Această clică conducătoare depăşeşte cu greu 250.000 de persoane, în cel mai bun caz. Dacă nu există religie, n-are cum să fie reformare. Dacă nu există comunişti convinşi, nu pot exista disidenţi gata să muncească pentru un comunism cu faţă umană" 623, în continuare, Ion Raţiu făcea o analiză pertinentă a raţiunilor pentru care Gorbaciov va interveni la un moment dat în România – în Germania de Est şi în Bulgaria, el a beneficiat de sprijinul comuniştilor est-germani şi bulgari dispuşi la un compromis cu Moscova, nu este cazul în România. Dar Gorbaciov nu va risca pierderea celor 80% din exporturile agricole ale României în URSS şi, în plus, are o problemă mult mai gravă de rezolvat: „ferestroika a adus o formă de autoguvernare republicii sovietice învecinate Moldovei, a cărei populaţie este pur românească. Limba moldovenească este acum limba oficială de stat şi este din nou scrisă cu caractere latine, nu chirilice. O Românie prosperă, hrănindu-şi poporul din bogăţiile naturale ale solului său (cum ar trebui), O Românie angajată la o structurare politică şi socială, cu o recunoaştere graduală, dar asigurată a drepturilor omului, va face inevitabil ca moldovenii să dorească să părăsească Uniunea Sovietică şi să se reunească cu Patria Mamă" 1 24. Cunoscut ca apropiat al serviciilor de informaţii britanice, Ion Raţiu a furnizat arunci unul din argumentele

grele pentru care Moscova era hotărâtă să intervină în România spre a răsturna regimul Ceauşescu şi a-l înlocui cu un regim socialist reformat, care să copieze la Bucureşti perestroika moscovită. Timpul şi realitatea îi vor da dreptate pe deplin. Solicitat de postul NBC pentru un talk-show, Ion Raţiu îl va înfrunta şi combate vehement pe celebrul comentator Brian Gumble – care va afirma în direct că Timişoara este un oraş unguresc –, apărându-i pe revoluţionarii timişoreni, arătând că manifestanţii de la Timişoara sunt români, „toate lozincile au fost româneşti, victimele au fost români” 625.

Ion Raţiu a dus o activitate complexă pentru sprijinirea financiară şi organizatorică a răsturnării regimului comunist din România. A fost implicat în acţiuni subversive, plătind echipe de acţiune şi ziarişti care să pătrundă clandestin în România prin Iugoslavia. A făcut faţă cu înţelegere numeroaselor solicitări financiare venite de la diverşi refugiaţi sau exilaţi români, care s-au trezit peste noapte gata să acţioneze împotriva lui Ceauşescu, cerându-i bani cu nemiluita pentru tot felul de proiecte fanteziste care să doboare sistemul. A murit fără să ştie că peste un milion de dolari investiţi în acţiuni destinate răsturnării lui Ceauşescu au ajuns în conturile Securităţii române, solicitanţii fiind în marea lor majoritate agenţii ei acoperiţi din Occident, iar banii trimişi în ţară căzuţi imediat sub controlul contraspionajului, în jurnalul său, Ion Raţiu îşi va nota impresia faţă de intervenţia mediatizată a regelui: „A fost cam molâu” 626. Exploatarea mediatică a fostului suveran român a fost într-adevăr una din cele mai neinspirate acţiuni, dar ea era expresia absenţei unei alternative, a cel puţin unei personalităţi politice marcante în stare să aspire marile speranţe ale românilor, autori ai unei revoluţii şi rămaşi a doua zi în pielea goală, mai goi decât regele pe care îl răsturnaseră. Această personalitate putea fi chiar Ion Raţiu, dacă nu era sistematic sabotat de propriul său partid, PNŢCD.

Mâna serviciilor de informaţii britanice – încă o dată lucide şi bine informate – se va simţi şi în cazul articolelor

din ziarul The Independent. Edward Lucas de la Bucureşti şi Steve Crashaw de la Londra vor sublinia încă o dată diferenţa enormă de percepţie între presa de ţinută şi presa populară care, nu numai din Marea Britanie, este expusă la orice investiţie diversionistă627, într-un articol din 19 decembrie cei doi jurnalişti vor sublinia că „presiunea populară pare în acest moment prea necoordonată şi lipsită de lideri ca să fie în stare să-i disloce pe Ceauşeşti. Ce ar putea face totuşi este să convingă elemente din Armată şi din aparatul de Securitate că singura şansă pentru a evita o revoltă naţională finală şi sângeroasă, în care vieţile şi proprietatea tuturor celor conectaţi cu Ceauşeştii vor fi supuse unui risc, este să acţioneze rapid pentru a îndepărta singurul exemplu european rămas al deformatului «socialism dinastic» practicat de acea familie pentru mai mult de trei decenii” 628. Cine avea ochi şi creier atunci înţelegea adevărata soluţie, mesajul fiind mai degrabă destinat liderilor din Armată şi Securitate. Nu ştim dacă acest mesaj sau altul similar a ajuns la generalul Victor Stănculescu, dar era unul din cei vizaţi. Tentativele lui (nereuşite) de a evita implicarea la Timişoara şi acţiunile lui decisive de la Bucureşti susţin ipoteza Securităţii că Stănculescu era de mult în legătură cu agentura britanică din România. La recomandarea acesteia ar fi acceptat să colaboreze cu ataşatul militar Aradi al Ungariei.

Pe ansamblu, „revista presei” din 19 decembrie 1989 a reacţionat cu derută la sfidarea lui Ceauşescu, reprezentată de decizia de a zbura în Iran, o acţiune care arăta soliditatea regimului său şi lipsa de fisură în structura partidului, a Armatei şi Securităţii. Isteria şi diversiunea surselor maghiare şi iugoslave au mobilizat mai toată presa occidentală de scandal, plus cea franceză de Stânga, nereuşind însă a disimula disperarea că intervenţia grupurilor diversioniste de la Timişoara şi morţii acelui tragic municipiu puteau rămâne fără rezultat, în vuietul mediatic declanşat atunci, singurii piesa

britanică de ţinută a văzut lucid atât soluţiile reale ale crizei, cât şi dificultatea mişcării din loc a unei naţiunii încremenite.,). i

Diversiunea de la Europa liberă. Oamenii nu-şi mai aduc aminte, ziariştii uită, politicienii ignoră marea majoritate a detaliilor acelor zile. Ceea ce rămâne dintr-o astfel de campanie mediatică este informaţia de şoc, acea intervenţie scurtă şi spectaculoasă care a reuşit să se imprime în memorie printr-o imagine, un sunet, o scenă. La doi ani de la atacul din 11 septembrie 2001, Institutul Galupp arăta ca peste 66% din cetăţenii americani, impresionaţi de imaginea avioanelor lovind turnurile, uită că a fost lovit şi Pentagonul. Cam acelaşi lucru se întâmplă şi cu ştirile difuzate de televiziunile şi posturile de radio occidentale despre evenimentele de la Timişoara. Senatorii Comisiilor parlamentare de cercetare, partidele politice de Stânga, SRI şi Armata, personalităţile naţionaliste nu invocă decât partea de dezinformare a posturilor străine şi, în particular, diversiunea de la Radio Europa liberă din 19 decembrie 1989. Începând din acea noapte, Europa liberă a început să difuzeze o bandă despre care se afirma că este înregistrată clandestin la Timişoara. Şocul acelei presupuse înregistrări era dat de zgomotul unor salve de tun trase în manifestanţi şi de strigătele isterice ale unei femei: „Suntem români! Suntem români!”. Mircea Carp va povesti cum s-a mobilizat redacţia română a postului în ziua de 17 decembrie 1989: „Din iniţiativa unui grup restrâns de reporteri, de redactori care se găseau acasă, erau liberi, un grup în frunte cu colegul meu Sorin Cunar a hotărât să vină însă la radio şi, de acord cu conducerea, să ceară acordarea unor emisiuni speciale, a unui program special al Europei libere în limba română şi după ora 12.00 noaptea, când, în mod normal, emisiunile noastre se încheiau. S-a primit aprobarea şi s-a ţinut astfel deschis microfonul Europei libere până a doua zi dimineaţă, în dimineaţa zilei de 18 decembrie, în acest timp am transmis muzică, am transmis nişte reportaje mai vechi, dar, totuşi, de actualitate şi din când în când câte o ştire despre

Timişoara, o ştire cât de cât verificată, dar scopul principal al acestei emisiuni speciale era să ţină deschisă antena. Europei libere pentru momentul în care vom putea transmite pe larg tot ceea ce se întâmpla în ţară" 629, începând de a doua zi, 18 decembrie, redacţia a fost restructurată şi a început să transmită 24 din 24 de ore. În acest context, Europa liberă a transmis şi înregistrarea cu salve de tunuri. În încheierea acestui subcapitol voi reproduce explicaţiile temerare ale jurnalistului Emil Hurezeanu asupra acestui caz celebru: „Vă amintiţi de banda de magnetofon care a sculat ţara în picioare şi care a fost transmisă de toate posturile, dar mai ales de noi, din 19 până în 23 decembrie; banda de magnetofon pe care se auzeau strigăte de disperare, zgomote de luptă, lovituri de tun, de artilerie, aici, la Timişoara, o bandă de 53 de secunde, în seara zilei de 19 decembrie, în jurnalul de actualităţi al televiziunii austriece a fost intervievat în direct, la telefon, un om de afaceri austriac, care a ţinut să spună că vorbeşte dintr-un birou al Securităţii din Timişoara. El părea uimit de această retragere inexplicabilă a Securităţii din propria clădire, mai ales când securiştii aflaseră că omul vrea să dea un interviu, să vorbească de ororile confruntării de la Timişoara, pentru o televiziune occidentală, în legătură cu banda, trebuie să spun că banda aceea de magnetofon are o istorie foarte specială. Aici, la Timişoara, în 1993, a apărut mărturia unui jurnalist de la Belgrad, care spunea că înregistrarea cu zgomotul de luptă de pe străzile Timişoarei, cu salve de tunuri şi strigătul disperat al femeii, ar fi fost făcută de el, ar fi fost transmisă de un post de radio din Belgrad în seara de 18, iar apoi remisă unui jurnalist german de la Deutsche Welle ce urma să o transmită postului de radio Europa liberă; în felul acesta a ajuns la noi. În realitate am primit această bandă printr-o agenţie de informaţii, din partea unui domn din Linz, din Austria, care a încasat şi un onorariu pentru ea, aşa cum se procedează în astfel de cazuri, în ianuarie 1990, o echipă de ziarişti americani făcea un film despre revoluţie. Ei au insistat să afle cine

este autorul, adresantul acestei benzi. I-am spus că este vorba de un domn, cu un număr de cont, cu o identitate precisă. Americanii au deseori energie să se ocupe de lucruri de care noi, ceilalţi, ne simţim înspăimântaţi: au mers pe firul apei şi au constatat că această persoană, aşa cum a existat în decembrie 1989, nu mai exista în ianuarie 1990" 630. Explicaţiile sunt atât de clare că nu mai au nevoie de prea multe comentarii: a fost vorba despre o diversiune mediatică. Este suficient să ne gândim ca la Timişoara nu s-a tras cu tunul, nici cu artileria, nici de pe tancuri. Emil Hurezeanu s-a limitat la două ipoteze: o acţiune a Securităţii – de unde accesul surprinzător al austriacului în sediul Securităţii –, acţiune menită să forţeze mâna partidului la Bucureşti şi, eventual, o probă care să ateste că autoarea represiunii de la Timişoara este Armata, ipoteză susţinută de informaţia pe care o avem acum că la Timişoara au existat foşti ofiţeri de Securitate implicaţi în acţiuni antiregim; o acţiune a KGB-ului printr-un agent ilegal, versiune mult mai plauzibilă. Analiza comportamentului presei occidentale în cazul revoluţiei române este totodată o lecţie despre lumea în care trăim şi în care România rămăsese, este şi va mai fi în continuare mult, mult în urmă.

De la grevă generală la revoltă populară în dimineaţa de 20 decembrie 1989 izbucneşte la Timişoara o revoltă populară, având iniţial configuraţia unei greve generale. Reacţia corpului muncitoresc al societăţii atingea, aşa cum am arătat, bazele teoretice şi ideologice ale statului comunist român, inclusiv legitimitatea conducătorilor şi a regimului lor. În privinţa legitimităţii, Nicolae Ceauşescu şi regimul său primiseră recent o aprobare formală, oficială şi legală, prin cele câteva luni de vot ale anului 1989 în organizaţiile de partid, de la cele mai mici până la cele foarte mari, şi prin realegerea sa în funcţia de secretar general al partidului. Din păcate nu exista un instrument pentru a demonstra că acest vot este fals, că nu corespunde voinţei majorităţii populaţiei. A veni cu argumentul că oamenii erau terorizaţi de Securitate

pentru a vota în favoarea lui Ceauşescu nu mai convinge pe nimeni. Societatea în ansamblu, de la mentalitatea neintervenţionistă a cetăţeanului şi până la gândirea conformistă a unui înalt demnitar al partidului, era viciată. Vocile opoziţioniste sau disidente (adică din partid) erau extrem de slabe numeric, ineficiente şi izolate. Nu exista, aşadar, un instrument care să demonstreze contrariul decât o mişcare de masă a muncitorimii şi care nu putea debuta decât, obligatoriu, printr-o grevă generală. Dacă un istoric străin complet neiniţiat asupra realităţilor româneşti se va uita pe o schiţă simplă a revoluţiei române, peste 70 sau 100 de ani, nu va înţelege cum a fost posibil ca la numai's o lună de la reînvestirea entuziastă a lui Nicolae Ceauşescu, acesta să fie răsturnat practic de acelaşi corp socio-politic care l-a reînvestit. Dacă se va uita peste presa română sau prin actele oficiale tot nu va găsi motivul unei astfel de răsturnări majore, pentru că, în luna trecută de la 19 noiembrie la 16 decembrie, nu se întâmplase nimic în societatea românească. Fără să vrea – şi asta este una din fatalităţile istoriei revoluţiei române – istoricul străin va căuta răspunsuri în exterior, în cazul României, eşecul tuturor tentativelor politice anterioare aparţinând Uniunii Sovietice, de la încercarea de persuasiune a lui Gorbaciov asupra lui Ceauşescu şi până la tentativa de lovitură de palat din timpul CPEx-ului din 17 decembrie, a impus trecerea la faza ultimă şi cea mai riscantă a subversiunii: folosirea corpului muncitoresc pentru atingerea decisivă a scopului.

Să ne înţelegem asupra termenilor analizei: revolta populară declanşată la Timişoara în ziua de 20 decembrie 1989 a fost autentică, a cuprins un număr suficient de mare de cetăţeni ca să determine cu adevărat un caracter de masă şi a avut un program social şi politic real care a configurat evenimentul cu claritate în istoria recentă a României. Ea a avut toate trăsăturile actului istoric, adică ale acelui act care, prin semnificaţia sa, rămâne înscris în istorie şi gste supus descrierii, analizei şi concluziilor.

Pe de altă parte, revolta de la Timişoara nu a avut

caracter decisiv, adică nu a fost aceea care a determinat căderea regimului, dar s-a înscris categoric în cronologia reprezentativă a revoluţiei. Fiind produsul unei subversiuni internaţionale, a unei diversiuni aplicate calificat şi a represiunii, revolta din Timişoara şi-a atins scopul în cadrul acelei subversiuni. Revolta de la Timişoara nu s-a produs în ziua în care a început Congresul al XIV-lea al partidului sau în ziua când s-a terminat acesta şi s-a observat că Ceauşescu nu produce schimbarea aşteptată sau că nu renunţă la putere. Ea nu s-a declanşat nici în 29 noiembrie, nici în 15 decembrie când pe întreg teritoriul economic al României s-au luat lefuri mai mici, diminuate cu 20 – 30%, iar pâinea, laptele şi ouăle se cumpărau în continuare pe cartelă, deşi şeful statului anunţase că a fost plătită datoria externă a ţării. Toate aceste cauze interne foarte serioase şi grave – şi anume acele cauze interne mereu invocate – nu au produs revolta. Nu s-a produs nici măcar atunci când în Timişoara acţiona un grup „revoluţionar" care ducea adevărate bătălii de hărţuială cu forţele de ordine, nu s-a produs nici când se trăgea aproape un milion de cartuşe în municipiul lor. Reamintim realitatea numerică aproximativă a persoanelor angajate în incidentele din 16 – 19 decembrie: circa 2000 de revoluţionari în stradă şi peste 200.000 de cetăţeni inactivi, nici măcar martori. Revolta populară a izbucnit atunci când s-a acumulat cu rapiditate o serie de factori favorizanţi, generaţi de conflictul deschis între lovitura externă şi contralovitura internă. Cele trei zile şi două nopţi de tulburări civile din Timişoara au provocat până la urmă, cu succes, prelungirea peste limitele suportabile a situaţiei de asediu, au permis circulaţia şi stabilizarea informaţiei că nu a fost vorba de lupta cu ungurii sau cu huliganii, că sunt răniţi în spitale şi morţi furaţi şi duşi la Bucureşti, a dat succes dezinformării că la Catedrală au fost omorâţi „copii şi tineri în masă". Ele au condus la ruperea barajului psihologic al fricii de stat şi de organizaţiile de partid, la atingerea limitei de aşteptare a unor schimbări în situaţia personală (alimente, salariu,

frig), pe fondul parcurgerii şi depăşirii fazei dialogului cu factorul politic local, au scos în lumina tentativa eşuată a factorului politic local de a organiza contramanifestaţii în întreprinderi, au evidenţiat pierderea credibilităţii organizaţiilor de partid şi diluarea autorităţii acestora

Una din erorile fundamentale ale lui Ceauşescu a fost încercarea de a ascunde cât mai mult timp evenimentele de la Timişoara, adică decizia de a nu comunica. Este posibil ca Nicolae Ceauşescu să fi cunoscut particularităţile ciclice ale unei subversiuni calificate sau cel puţin să fi intuit instinctiv că o acţiune de acest tip are o desfăşurare limitată în timp, altfel se diluează, riscă să fie descoperită şi expusă, motiv pentru care a viait de la început, cu insistenţă, ca Armata să intervină imediat şi cât mai violent, pentru a rupe din debut procesul diversionist declanşat la Iaşi, pregătit pentru Braşov, Târgu-Mureş, Cluj şi Arad şi până la urmă declanşat la Timişoara. Soarta lui Ceauşescu s-a jucat în acel interval de trei zile de la Timişoara în care diversiunea căuta să producă cât mai mult zgomot, cât mai multe distrugeri şi să lase urme imposibil de ascuns, dar mai ales să antreneze cât mai mulţi cetăţeni într-o mişcare de masă, iar Ceauşescu căuta să o înăbuşe cât mai rapid şi să o ascundă sau minimalizeze. Nu a reuşit, pentru că Securitatea l-a abandonat şi a refuzat să-l asculte, pentru că Armata nu a tras în plin, iar factorul politic a intrat în paralizie.

A doua mare eroare a lui Ceauşescu a fost fenomenul paradoxal al dizolvării autorităţii politice prin aglomerarea şi suprapunerea autorităţii în Timişoara. Conform legii, în cazul unor tulburări interne de o asemenea factură, se constituia un comandament local al cărui comandant era primul-secretar al judeţului. Or, peste Bălan a intrat fostul secretar Ilie Matei care dădea ordine contrare celui din tâi, apoi au venit pe rând Cumpănaşu de la Culte, Mihalache de la Bobu, Cornel Pacoste, Ion Coman, generalii Guşă, Stănculescu, Chiţac, Macri, Nuţă, Mihalea, procurorul-şef adjunct Diaconescu, adjunctul ministrului de Justiţie Bracaciu, procurori, ofiţeri superiori de Miliţie şi Armată,

miniştri de resort şi activişti de partid de la Bucureşti, unii dintre ei adevăraţi „mitici”, toţi călcându-se pe picioare. Autoritatea locală a primului-secretar al judeţului a fost încălcată de autoritatea acordată personal lui Ion Coman de Ceauşescu, în timp ce fiecare reprezentant venit de la Bucureşti se raporta şi raporta la autoritatea sa centrală. Să privim o clipă legenda hărţii autorităţii de stat la Timişoara între 17 şi 20 decembrie: peste autoritatea legală a primului-secretar al judeţului se aşeza autoritatea personalizată a lui Ion Coman, reprezentându-l pe Ceauşescu, peste conducătorii diferitelor instituţii ale statului se aşezau conducătorii Partidului, Armatei, Securităţii, Justiţiei veniţi de la Bucureşti, care primeau ordine atât de la Coman cât şi de la şefii lor, secretari ai CC sau miniştri rămaşi la Bucureşti. Peste toată această harababură instituţională, Nicolae şi Elena Ceauşescu interveneau personal «telefonic dând alte ordine, nu numai lui Coman, reprezentantul lor, ci şi direct altor actori ai represiunii.

Erorile de fond ale regimului Ceauşescu – situaţia socio-politică gravă a populaţiei – şi erorile de abordare în faţa declanşării diversiunii acute la Timişoara au permis atingerea la 20 decembrie a acelui moment psihologic cheie: explozia vizibilă, nedisimulată a nemulţumirii corpului muncitoresc timişorean. Se adevereau două teze enunţate de Curzio Malaparte în Tehnica loviturii de stat: pentru a paraliza un regim, oricare regim, trebuie să paralizezi viaţa publică şi, de aceea, greva generală folosită de comunişti pentru a da lovituri de stat poate fi folosită şi ca armă pentru apărarea/cucerirea democraţiei; căderea unui guvern se poate produce şi atunci când acel guvern crede că apărarea statului este o chestiune a poliţiei (în cazul nostru al forţelor de ordine combinate), încă o dată ne exprimăm surprinderea pentru faptul că Nicolae Ceauşescu, un individ cu gândire şi manifestări primitive, a ştiut aceste lucruri şi a căutat să le combată cu două acţiuni de ripostă: în primul rând blocarea muncitorilor în întreprinderi, cu ţinerea acestora în

tensiunea condiţionărilor politice şi sociale, asedierea lor cu mijloace militare, organizarea de contramanifestaţii şi în al doilea rând implicarea ilegală a Armatei într-o represiune civilă, act anticonstituţional şi de subminare a puterii de stat. Schema i-a ţinut trei zile. Consecinţele acestor acte criminale s-au văzut în toţi aceşti ani, 15 la număr, în mentalităţi, complexe personale şi de grup, în slăbiciunile instituţiilor fundamentale ale statului, în numeroşii anii în care politica României a fost condusă din stradă.

Aşa cum informase corect Securitatea cu 24 de ore înainte, în dimineaţa de 20 decembrie muncitorii majorităţii întreprinderilor timişorene au ieşân curtile uzinale şi au început să protesteze, sub 4 jferite motivaţii reale sau exagerate, căutând un punct de sprijin, coluţie pentru revendicările lor acumulate în ultimii ani de privaţiuni. Temele principale au fost surprinse de figura centrală a revoltei timişorene, inginerul Lorin Fortuna: „În cadrul unor întreprinderi din platforma industrială a Căii Buziaşului s-a plănuit o ieşire în stradă, a doua zi, printr-un marş organizat, care să protesteze faţă de dictatorul ce ordonase represiunea, precum şi pentru faptul că majoritatea cadavrelor celor ucişi în ziua de 17 decembrie 1989 au dispărut, fiind transportate şi incinerate la Bucureşti” 631. De fapt, imaginea publică a lui Ceauşescu, de binefăcător al naţiunii şi de mare personalitate internaţională, se micşorase brusc la portretul unui asasin. Este de subliniat aici – împotriva tezei motivaţiei sociale – că argumentul determinant al revoltei, cel imediat, nu a fost situaţia grea în care trăiau oamenii, ansamblul nemulţumirilor politice şi sociale, ci rezultatul sângeros al represiunii. Aşadar, legătura directă între cauză şi efect se poate face în primul rând între rezultatul imediat al diversiunii, care a fost represiunea, şi revolta populară, nu între nemulţumirile sociale şi revolta populară. Acestea din urmă au reprezentat fondul mental, acumulat, al unui potenţial de revoltă cum exista în toată ţara, fără să explodeze. Dependenţa acută a populaţiei de stat

produsese o mentalitate imposibil de schimbat peste noapte – nu s-a schimbat nici astăzi –, astfel că oamenii aşteptau în continuare pe cineva, primul-secretar al judeţului, Ceauşescu personal, să ia o decizie care să le modifice brusc starea materială şi situaţia socială. Ele, nemulţumirile sociale, au reprezentat apoi, după revoluţie, motivaţia noii puteri şi a tuturor celor interesaţi să nege existenţa sau să micşoreze importanţa intervenţiei străine. Această teză este o capcană, pentru că, dacă viaţa era bună sub Ceauşescu, putea să modifice Gorbaciov de o mie de ori politica URSS şi să producă intervenţii în ţările socialiste, un român mulţumit n-ar fi mişcat niciun deget împotriva lui Ceauşescu. – şi avea sensul. Asupra stării de spirit a muncitorilor, martorul Gheorghe Curpaş avea să declare: „La Electrotimiş curtea plină, la AEM la fel, dar nu ieşeau, nu ieşeau, domnule, încă se temeau, nu se copseseră, nu aveau încă o conştiinţă revoluţionară” 632 Având în vedere că liderii politici locali veniseră de mai multe ori în întreprinderile timişorene pentru a-i calma, este evident că soluţia dialogului fusese depăşită. Putem presupune că depăşirea acestui prag psihologic s-a datorat gravităţii faptelor incriminate: uciderea oamenilor şi furtul cadavrelor. Deşi liderii politici locali – Bălan, Florea, Bolog ş.a. – s-au deplasat şi în acea dimineaţă prin întreprinderi, ei au fost respinşi categoric şi huiduiţi. Un fapt banal şi nu lipsit de aspectul comic a determinat întârzierea ieşirii muncitorilor: lucrătorii de la Electrotimiş aşteptau să sune sirena întreprinderii, dar cum aceasta era defectă s-a trimis o echipă sus, pe acoperiş, pentru a încerca repararea ei. Abia după mai bine de o oră oamenii şi-au dat seama că nu au nevoie de sirenă, între timp se derula o formă de comunicare între întreprinderi apropiate, descrisă plastic de martorul Mircea Gaşpar: „La AEM, două secţii erau în doliu: o colegă de-a lor şi copiii altor două muncitoare fuseseră împuşcaţi. Femeile reacţionează mai repede, mai tranşant: refuză să muncească. Chiar mai mult, îndeamnă la revoltă. Numai că nu se prea ştie ce ar trebui făcut, începutul e acţionarea sirenei, distrugerea

lozincilor ceauşiste, dar mai departe… şi atunci au fost folosiţi drept mesageri copiii, cele două întreprinderi vecine, AEM şi Electrotimiş, se îndemnau unii pe alţii, nu ştiau cum să facă primul pas, nu îndrăzneau… «La noi majoritatea sunt femei» scria într-un bileţel adus de un puşti celor de la Electrotimiş, muncitorii de aici trimiţându-le o notiţă în care se spunea: «La noi sunt mulţi securişti» (se refereau probabil la informatori, n.a.). Dilema lor e rezolvată de altă întreprindere. Din spate se vede venind IOT-ul! Atunci porţile celor două întreprinderi sar în lături, ies bărbaţii, ies femeile, umplu sensul giratoriu, se îmbrăţişează ca fraţii, pornesc mai departe amestecaţi, culeg pe drum oamenii muncii de pe la celelalte întreprinderi din zonă, înaintează spre centru tot mai hotărâţi, tot mai entuziaşti" 633. Semnalul decisiv, primul gest de ieşire masivă în stradă şi de trecere a grevei generale în forma sa concreta de revoltă populară, printr-un marş cu program politic precis – înlăturarea lui jslicolae Ceauşescu – a aparţinut colectivului de la întreprinderea Optică Timişoara. Ei bine, era o întreprindere economică centrală cu conducere militară! Nu a fost un paradox şi nici vreo manevră oculta, ci rezultatul unei acţiuni simple, pe care de altfel am prezentat-o mai sus: generalul Stănculescu, şef ierarhic superior pe linie economică şi adjunct al ministrului Apărării, îi recomandase colonelului Ioan Pastiu să fie prudent, să nu răspundă la solicitări periculoase şi să nu împiedice reacţia muncitorilor. Colonelul Pastiu, care nu întâmplător a rămas director şi după revoluţie, a explicat la proces cum a fost posibil ca muncitorii unei întreprinderi militarizate să fie şi cei care să dea semnalul revoltei populare de la Timişoara: „În dimineaţa de 20 decembrie 1989 în mod succesiv am fost informat de secretarul de partid şi de alţi subalterni că muncitorii freamătă şi mai mult ca sigur că vor ieşi în masă la manifestaţie. Le-am cerut să le transmită că nimeni nu-i împiedică să facă acest lucru, deşi ar fi mai bine ca nemulţumirile şi doleanţele să şi le exprime acolo în

unitate” 634. Atitudinea directorului a fost raportată imediat la sediul partidului, de unde primarul Moţ i-a cerut să întoarcă oamenii din drum, apoi să organizeze o contramanifestaţie. Directorul a simulat o deplasare spre manifestanţi, dar după un ocol a revenit în biroul său. Aici a fost sunat dintr-o altă locaţie la telefon de ofiţerul de Securitate al întreprinderii, căpitanul Tepenel, care l-a întrebat asupra situaţiei. Cu totul neaşteptat – dar noi ştim astăzi de ce – ofiţerul de Securitate îi cere să nu-şi facă probleme, „doar să ia măsuri să nu se întâmple vreo catastrofă” 635. Se referea evident la asigurarea întreprinderii împotriva vreunui accident tehnologic. Mai dăm şi detaliu că această întreprindere nu a avut morţi dintre angajaţii săi în zilele precedente, doar un rănit uşor la mână şi care a ieşit din spital după câteva zile. În Timişoara circulă şi astăzi opinia că cei care au declanşat revolta Populară au fost muncitorii întreprinderii ELBA, încă din 19 decembrie. Nu corespunde rigoarei istoriografice – acţiunea de la ELBA s-a înscris şi a rămas în categoria protestului.

O sinteză a evenimentelor din Timişoara întocmită de doi autori la scurt timp după consumarea lor arată că: „Încă de dimineaţă, în Calea Buziaşului, muncitorii se organizează pe întreprinderi. La 09.30 muncitorii de la întreprinderea Optică se unesc în stradă cu cei de la Electrotimiş şi AEM. Sunt înlăturate ultimele lozinci ceauşiste şi mulţimea se îndreaptă fluturând steaguri tricolore fără stemă, cu eşarfe negre, spre Fabrica Banatul, adunând pe rând muncitorii de la fabrica de Autoturisme, de la cea de detergenţi, Azur, Ambalajul metalic şi mai apoi pe cei de la Cooperativa Progresul şi de la Guban. O adevărată avalanşă umană creşte pe străzile oraşului. Fabrica Banatul avea zi liberă. De pe această platformă industrială coloana a trecut pe lângă Abatorul oraşului, o parte din ea o ia spre centru, dar cei mai mulţi ajung la Spitalul de pe Bulevardul Victor Babeş, scandând: «Aveţi grijă de copii!». Coloana se opreşte şi la Spitalul Ortopedic de pe Bulevardul Mihai Viteazul, unde erau internaţi mulţi

răniţi. Aici se cântă Deşteaptă-te române. De acolo coloana se îndreaptă spre Consulatul iugoslav, cerând diplomaţilor să comunice în exteriorul ţării adevărul despre Timişoara şi despre ce vor oamenii din acest oraş" 636. Episodul este relatat şi de Lorin Fortuna: „Participanţii la marşul celor din Calea Buziaşului – printre care m-am numărat începând din zona Abatorului – au hotărât să nu se meargă direct spre centrul oraşului, ci mai întâi să se facă joncţiunea cu cei din platforma Gării de Nord. În plus, s-a cerut să se treacă şi prin faţa Consulatului iugoslav, pentru ca de acolo să se vadă ce se întâmplă în Timişoara şi să se transmită în afara ţării. Joncţiunea dintre cele două mulţimi de oameni aflaţi în marş s-a produs, într-un entuziasm general, în zona podului de peste Bega, de la Gara de Nord, după care mulţimea s-a îndreptat către centrul oraşului" 637. Escala pe la Consulatul iugoslav rămâne o acţiune încă foarte controversată, dar trebuie arătat că era singurul oficiu diplomatic din oraş, singura legătură oficială cu exteriorul şi că dorinţa de a se proteja cumva, de a contracara încercuirea militară a oraşului şi blocajul informaţional, inclusiv telefonic, era fireasca în acele circumstanţe. Bineînţeles, nu putem accepta că zecile de mii de manifestanţi timişoreni ştiau la acea dată că Mirko Atanaskovici era un spion, însă chiar dacă cineva a „dirijat" profesionist massa spre Consulat, acest lucru nu mai are importanţă – în acel moment Atanaskovici lucra aparent pentru ei. Agentului maghiaro-iugoslav nu i s-a dat legătura cu Belgradul, Securitatea căutând să-i împiedice activitatea de agentură. A luat legătura cu ambasada din Bucureşti. Demonstranţii i-au înmânat un-document scris de mână, însoţit de numele aducătorilor. Programul, cererile lor, în cinci puncte, ne interesează pentru agenda politică a momentului: „Transmiterea urgentă a ştirilor despre demonstraţia de la Timişoara şi despre cererile cetăţenilor prin posturile centrale de radio şi de televiziune româneşti; demisia urgentă, în bloc, a Guvernului şi a preşedintelui Ceauşescu; deschiderea necondiţionată a graniţelor şi liberul acces în România al

presei şi surselor internaţionale; alegeri libere şi democratice; să se facă publice numele celor direct răspunzători de deschiderea focului împotriva demonstranţilor şi să fie pedepsiţi" 638. Radu Bălan a fost între orele 10.00 şi 11.00 împreună cu Sofronie Florea la IMT unde a stat de vorbă cu muncitori (aproximativ 2.500 de angajaţi). Au mai venit ministrul de resort şi Cornel Pacoste. Oamenii afişau revendicări economice şi sociale plus lozinci împotriva lui Ceauşescu. Ambii lideri politici locali au fost huiduiţi. Primul secretar se întoarce la sediu, unde se discuta posibilitatea instalării unor staţii de amplificare pe Stadion sau în balconul Operei. „Din dispoziţia mea – va recunoaşte Bălan mai târziu –, auzind că demonstranţii nu vor să se adune pe Stadion, staţiile s-au montat pe clădirea Comitetului Judeţean de Partid". Vasile Bolog, secretarul pentru probleme de propagandă, a fost la Electrotimiş împreună cu secretarul Rotărescu: „Cereau aceleaşi drepturi: pâine, căldură, libertate, abdicarea lui Ceauşescu". De la Bucureşti vin telefoane alarmate, cerând insistent organizarea unor contramanifestaţii, ordin pe care generalul Ştefan Guşă a încercat să-l execute, deşi era convins că este o prostie: „Cred că tot în dimineaţa zilei de 20 decembrie s-a organizat în două întreprinderi o contrademonstraţie la care trebuiau să participe şi militari fără arme. Am trimis ofiţeri care să verifice, dar mi s-a raportat că în întreprinderile respective nu era nimeni. Am raportat acest lucru lui Ion Coman, dar acesta a afirmat că se ocupă de acest lucru secretarul Moţ de la municipiu insistând să execut ordinul dat. Am ordonat să se execute, dar după aproximativ o oră mi s-a confirmat. Am dat ordin ca toţi soldaţii să se înapoieze urgent în cazarmă şi să nu mai iasă nicăieri" 639.

Semnificaţia sloganului „Armata e cu noi!". Odată pusă în mişcare demonstraţia muncitorilor, generalul Guşă a cunoscut punctul critic al dilemei militarului aşezat de destin între ordin şi conştiinţă: „Către prânz am fost informat că grupuri masive de oameni se îndreaptă din

diferite locuri către centru. Că aceştia poartă steaguri albe, scandau «Fără violenţă» şi «Armata e cu noi». Am ordonat să fie lăsaţi să treacă. Mi s-a raportat că nu sunt violenţi, că demonstrează paşnic. După un timp au apărut inclusiv pe strada din faţa comandamentului, cu steaguri şi albe, şi cu tricolorul. Mulţi s-au urcat pe TAB-uri şi au defilat cu acestea. Am fost informat că la fel s-a procedat şi în Piaţa Operei, Piaţa Maria, în faţa Comitetului Judeţean. Am dat ordin ca după terminarea demonstraţiei toate TAB-urile să fie retrase în cazărmi, să nu cumva să se piardă armament sau muniţie" 640. Pentru cercetarea istoriografică este important de aflat dacă TAB-urile s-au deplasat cu demonstranţii sau au fost „cucerite", cum afirmă legenda revoluţionară. Urcarea pe TAB-uri este uşor de înţeles, veridică, în situaţia în care generalul Guşă nu dă ordin de foc, dar deplasarea lor cu manifestanţi pe ele nu se putea face decât tot la un ordin. Generalul Guşă a dat şi acest ordin, ca TAB-urile să-i transporte pe manifestanţi spre centru, iar ordinul a fost dat după ce s-a consultat cu generalul Vasile Milea641. Loco-tenent-colonelul Constantin Zeca va încerca să reproducă ceva din conţinutul dialogurilor repetate între liderii politici şi Comandamentul Diviziei: „Îmi amintesc că în data de 20 decembrie 1989, în urlil orelor 10.00 – 11.00, cei de la punctul de comandă situat la Comitetul Judeţean de Partid erau foarte agitaţi şi prin toate liniile telefonice, vreo 10 la număr, ne sunau, îmi amintesc de Coman Ion, Bălan Radu şi de alţi activişti de la Comitetul Municipal de Partid spunându-ne că grupuri mari de manifestanţi se îndreaptă către centru şi este nevoie de noi forţe pentru a bloca direcţiile de afluire a acestor manifestanţi. Situaţia era reală, fiindu-ne confirmată de ofiţerii trimişi de noi în recunoaştere. Generalul Guşă i-a raportat din nou ministrului Milea ce i se solicita de către cei menţionaţi mai sus, iar acesta i-a reînnoit ordinul dat ca armata să nu mai intervină împotriva demonstranţilor sub nicio formă" 642. Consecinţa acestui fapt rezultă şi din declaraţia martorului Vasile-Costel Marcu: „Pe la orele 11.30 – 12.00

(din ziua de 20 decembrie 1989, n.a.) a trecut coloana de demonstranţi spre gară şi de acolo urma să o ia spre centru. Coloana era formată din circa 30.000 de oameni, venind dinspre întreprinderile Electrotimiş, FAEM, Spumatim, Azur şi altele din acea zonă. împreună cu mai mulţi colegi m-am alăturat coloanei, scandând cu toţii lozinci anticeauşiste. M-am aflat pe la mijlocul coloanei de demonstranţi. Pe parcurs am trecut pe la gară, de unde s-au alăturat demonstranţi mulţi de la întreprinderile ELBA, Electromotor, 13 Decembrie, IRA, coloana mărindu-se masiv. Coloana şi-a continuat drumul spre centrul oraşului, având drept ţintă finală ajungerea în faţa Operei de la al cărei balcon se ţineau cuvântări. Centrul oraşului era înconjurat la toate capetele de acces ale străzilor cu TAB-uri şi militari MApN care nu au tras în mulţime. Mulţimea a acaparat TAB-urile, s-a urcat pe acestea cu steaguri tricolore în mână şi împreună cu TAB-urile am plecat spre centru. M-am urcat şi eu pe un TAB cu alţi colegi de-ai mei de la întreprindere (ex. Vârtaci Ioan şi Negoiţă Petru – muncitor, urcat pe alt). În acest fel armata s-a alăturat poporului fără să tragă în mulţime niciun cartuş. Am ajuns cu TAB-urile, cât şi restul demonstranţilor pe jos, în faţa Operei. Cred că eram peste 00.000 de demonstranţi" 643. Numărul caracterizează massa.

Intră aici în discuţie teza unor revoluţionari că armata, trupa; fraternizat în stradă în pofida sau fără ştirea comandanţilor militari. Ipoteza a fost susţinută indirect şi de general de brigadă magistrat Dan Voinea în rechizitoriul la Procesul „Stănculescu-Chiţac" prj comentariul la aceeaşi idee a fraternizării, dar invocată în apărare de „militari: „După Revoluţia din 1989, a încercat să se acrediteze ideea că începând cu 20.12.1989, armata a fraternizat cu demonstranţii la Timişoara. Este posibil să se fi produs acest lucru între manifestanţi şi militarii din stradă. Generalii MApN au rămas fideli regimului Ceauşescu până la căderea acestuia, la fel ca şi ceilalţi membri ai comandamentului local" 644. Este o teză inegală şi discutabilă. Transportoarele blindate au ţinut în

permanenţă legătura radio cu baza şi cu Comandamentul Diviziei unde se afla generalul Guşă, iar acesta a fost informat din timp că manifestanţii se apropie. Dacă acesta ordona foc – nu era nevoie de foc în plin, era suficient cel de avertisment – militarii ar fi executat acest ordin, aşa cum îl executaseră timp de trei zile şi două nopţi. A existat aşadar ordinul de a nu se deschide foc, fapt care a permis apropierea demonstranţilor de tehnica de luptă, „fraternizarea" şi deplasarea împreună cu manifestanţii. Dar şi această mişcare s-a făcut tot prin ordin. Este o copilărie să crezi că TAB-urile au plecat atunci cu civilii urcaţi pe ele din propria iniţiativă a subofiţerilor care le conduceau, toate odată, fără ezitare, în dosarele revoluţiei se găsesc mai multe mărturii ale soldaţilor din subunităţile militare dislocate în oraş, şi soldaţii, în mărturiile lor, deşi luate pentru un anumit moment al evenimentelor de exemplu, incidentele din Calea Giroculuí –, soldaţii, aşadar, au relatat întreaga lor participare. Astfel, studierea atentă a depoziţiilor lor poate lumina diferite alte zone ale evenimentelor, cu toate că selecţia martorilor a vizat un scop anume, un caz anume, în mărturia soldatul pistolar Ion Barticel arată ce ordine a primit în 20 de-embrie 1989: „Aproximativ la ora 14.00 am primit alarmă şi ordinul să ne deplasăm la obiectiv. Ajunşi aici am primit ordin să nu tragem în manifestanţi, deoarece sunt oamenii muncii de la ELBA alte fabrici şi uzine. Am primit ordin să scoatem încărcătoarele de ia armă, să punem armele la spate" 645. Ordinul dat de Guşă de a permite deplasarea spre centru a fost completat cu ordinul de a se retrage apoi tehnica în cazărmi, odată cu terminarea deplasării. Generalul Guşă chiar a confirmat această mişcare în declaraţia sa olografă: „Acest lucru s-a executat în după-amiaza respectivă, iar cele din faţa Comitetului judeţean s-au retras în dimineaţa zilei de 21 decembrie după ce s-a terminat demonstraţia din faţa Comitetului Judeţean". Teza „Armata e cu noi" este într-adevăr importantă pentru acest moment – exploatată intens atât de revoluţionari, cât şi de poziţia oficială a MApN –, dar ea comportă cel puţin o explicaţie

pentru a fi înţeleasă, în primul rând, a existat un scurt moment de confuzie în rândul comandamentului militar atunci când au început să se formeze coloanele de manifestanţi: nu mai erau huligani, erau muncitori de pe platformele industriale şi aceştia scandau: „Armata e cu noi!”, deşi, dacă ar fi să acceptăm teoria că la Timişoara între 16 şi 20 decembrie avusese loc o revoltă populară, din care nu putea lipsi corpul muncitoresc, oamenii care scandau „Armata e cu noi!” trebuiau să fie cei care tocmai scăpaseră de „măcel”, de măcelul făcut de aceeaşi Armată! Este ilogic. Pe de altă parte, nu avem voie să ieşim din atmosfera acelei epoci istorice, din complexul mental al vremurilor, şi să uităm că educaţia făcută militărilor se axa pe idecă că Armata slujeşte poporul muncitor, pe muncitorime în principal în calitate de clasă conducătoare în societatea socialistă. Guşă era omul unor astfel de credinţe ferme. De aceea, o masă de muncitori care scanda „Armata e cu noi!” nu putea provoca decât un ordin de nefolosire a armelor, dar şi ocazia de a face o diferenţă categorică între „inamicul” cu care se înfruntase timp de 3 zile, huli-şi agenţii străini, şi poporul muncitor, cetăţenii Timişoarei. O doză de adevăr exista fără îndoială în această logică a generalului Guşă: muncitorii rămăseseră în fabrici pe toată durata tulburărilor de stradă, comportamentul distructiv al agresorilor din zilele precedente nu se potrivea cu mentalitatea timişorenilor, informaţiile venite din stradă şi de la filajul Securităţii, şi de la DIA, era că în componenţa grupurilor turbulente se identifică mulţi copii ai străzii tineri rockeri sau exaltaţi, cenaclişti formaţi ani de zile la cântecele şi versurile protestatare ale lui Adrian Păunescu, membri cunoscuţi lumii interlope locale, mici contrabandişti şi traficanţi locali „cărora li se închisese talciocul, mulţi gură-cască, câţiva cetăţeni ai» Timişoarei curajoşi, sincer revoltaţi împotriva lui Ceauşescu din motive personale. Pentru militari şi în primul rând pentru generalul Guşă aceştia nu erau reprezentativi pentru poporul român. Muncitorii, da. În seara zilei de 19 decembrie, generalul Ştefan Guşă

convocase adunarea cadrelor de bază ale Diviziei 18 şi aduse de la Marele Stat Major şi le spusese: „Dacă până acum s-au manifestat în oraş grupuri de huligani care au produs pagube materiale avuţiei poporului, de acum încolo nu mai este vorba de aşa ceva; în mod cert, mâine muncitorii vor ieşi în stradă” 646, în plus, ştim că din 19 decembrie dimineaţa ministrul Milea se alăturase generalului Vlad în ideea apelului la soluţia politică, situaţia fiind – aşa cum sublinia şeful DSS – schimbată: nu mai era vorba de diversiune, ci de „muncitorii noştri”, în realitate, diversiunea îşi atinsese scopul – prin provocarea represiunii se reuşise mobilizarea cetăţenilor, în particular a muncitorilor, la un protest masiv faţă de regimul Ceauşescu.

„Armata e cu noi!” va fi unul din sloganurile emblematice ale revoluţiei, fără ca, probabil, vreunul dintre demonstranţii din stradă să aibă percepţia exactă a faptului că factorul decisiv al răsturnării lui Ceauşescu este Armata şi că după înlăturarea dictatorului ţara va fi la dispoziţia Armatei, aceasta hotărând şi cine să preia puterea şi cum să se desfăşoare tranziţia spre regimul democratic. Strigătul repetat „Armata e cu noi!” a fost mai degrabă o formă de speranţă, o lozincă preventivă; în mai multe situaţii ulterioare liderii manifestanţilor vor cere ca Armata să nu tragă, expresie a fricii de nou val al represiunii. De altfel, chiar şi în acea zi istorică de 20 s-a tras. Martorul Vasile-Costel Marcu a fost rănit pe Girocului după ora 18.30. El va descrie condiţiile în care s-a deschis focul, în urma căruia a fost grav rănit la plămân şi coloana vertebrală şi suportă astăzi o infirmitate permanentă: „În comuna Giroc, aflată la vreo trei-pătru km de Timişoara, am mâncat la mine acasă şi am mers apoi la bufet unde am băut 4 beri şi am luat cu noi un litru de lichior pornind pe jos spre Timişoara, pe la ora 18.30. Ni s-au alăturat patru tineri consăteni (Bănea Sorin, Tillică Dănuţ, Popa] y [jhai şi încă unul pe care nu mi-l amintesc), pornind împreună spre Timişoara, bând lichior. Mergeam pe stradă ţinându-ne de braţ în două grupuri. Strigam: «Armata e cu noi»,

«Libertate» etc. Am ajuns pe Calea Giurgiului, unde sunt două unităţi militare: un depozit de muniţii pe stânga cum intri în oraş şi, în continuare, o altă unitate, pe dreapta. Când treceam prin dreptul depozitului de muniţii, de după gard s-au auzit mai multe rafale de arme automate care trăgeau spre noi. Eu am fost singurul împuşcat, glonţul intrând prin spatele umărului stâng şi apropiindu-se de coloana vertebrală" 647. Autorul nu a reuşit să găsească acest caz în dosarele Procuraturii. La acea oră focul nu putea fi deschis decât individual, în afara ordinului dat de generalul Guşă, sau în cazul în care micul grup din care făcea parte Vasile-Costel Marcu a intrat în perimetrul de protecţie al unităţii sau a făcut ceva ce martorul nu aminteşte în declaraţiile sale.

Pentru ziua de 20 decembrie 1989 nu putem vorbi de o fraternizare a Armatei cu manifestanţii din Timişoara şi implicit de o asociere a Armatei cu revolta populară. Teza, îmbrăţişată şi de revoluţionari, şi de MApN din considerente legendare, este, aşa cum am arătat, falsă, în acel moment generalii Guşă şi Milea au făcut o distincţie netă între grupurile violente care acţionaseră pe stradă lricepând din 17 decembrie – identificându-i convenabil pe toţi parleipanţii în categoria „huliganilor" – şi zecile de mii de muncitori de pe platformele industriale. Armata s-a oprit din considerente doctrinare, dar şi practice – nu putea trage într-o mulţime de o asemenea dimensiune –, şi s-a oprit în aşteptarea unei soluţii politice Numai în măsura în care putem demonstra – şi se poate demonstra pe bază de probe, nu de considerente sentimentale – că ministrul Apărării a rămas fidel regimului Ceauşescu, se poate vorbi şi de o atitudine asemănătoare a Armatei. Aici însă problema organizării, funcţionării şi subordonării Armatei sub regimul comunist, precum j-şi a responsabilităţii liderilor politici care o comandau (Ceauşescu şi Coman) intră obligatoriu în calcul. Totodată, ideea unei Timişoare libere din ziua de 20 decembrie, luate sub control de revoluţionari este la fel de nerealistă. Obişnuinţa de a folosi cuvântul generic „Armată", chiar

dacă este întemeiată pe realităţi imagologice substanţiale, creează multe confuzii. Nu a existat o „Armată” care a fraternizat la Timişoara în ziua de 20 decembrie şi o altă „Armată” care a tras în Piaţa Universităţii din Bucureşti în noaptea de 21 spre 22 decembrie. A existat o singură Armată, aruncată iresponsabil şi tragic de un grup de criminali împotriva cetăţenilor Patriei pe care o apăra. Un cerc cu două centre: Opera şi CJP. în zona centrală a municipiului Timişoara se formează două coloane: „Împodobind transportoarele blindate cu steaguri, dându-le mâncare la militari, oamenii au intrat din nou în Piaţa Operei, printre Muzeu şi Hotelul Central, în Piaţa Operei, lumea a îngenuncheat pentru un moment de reculegere în memoria celor morţi în zilele revoluţiei. O parte din mulţime a rămas pe loc, iar o altă parte s-a îndreptat spre Piaţa Libertăţii. Nimeni nu s-a împotrivit, când s-a pătruns în clădirea garnizoanei, oamenii convingându-se că armata este alături de ei. Din Piaţa Libertăţii, coloana înaintează spre sediul judeţenei de partid. Ajunsă în faţa sediului, mulţimea a cerut stabilirea unui dialog cu autorităţile” 648. Este de remarcat că deplasarea tuturor coloanelor de muncitori s-a făcut în ordine, flancate de oameni de ordine purtând banderole, care îndepărtau din coloane sau din apropierea acestora persoanele în stare de ebrietate, prea agitate sau predispuse la acte de violenţă, în grupul de la Operă se conturează ca personalitate Lorin Fortuna. El se duce în laboratorul său de la Facultatea Electrotehnică şi confecţionează trei pancarte pe care scrie „Jos reauşescu!”, „Frontul Democrat Român” şi „Asta-i Timişoara. Unde te ţara?”. Se duce cu ele în Piaţa Operei şi le dă unor participanţi a le ridice, pentru a fi văzute. „Din păcate oamenii erau destul denspicioşi – avea să relateze cu mult realism Fortuna –, fiecare considera că avea el ceva mai important de spus sau de propus şi lucrurile nu progresau. Arunci, în timp ce eram îngenuncheaţi spunând «Tatăl nostru» pentru cefcăzuţi, aşa cum de mai multe ori se întâmplase, am avut revelaţia balconului Operei şi mi-am dat seama că pentru a capta

atenţia mulţimii (apreciez că, în acel moment, în Piaţa Operei erau cam în jur de 4 – 5.000 de oameni), era necesar să fii, nu în mijlocul ei, ci undeva, deasupra, vizibil (…) După terminarea rugăciunii, am spus celor din jurul meu că trebuie să intrăm în Operă şi, din balcon, să vorbim mulţimii pentru a o organiza. Ne-am deplasat, în grup, spre intrarea principală a Operei şi a Teatrului Naţional. Uşa era închisă şi, deşi am bătut cu pumnii, nu a deschis nimeni. Atunci Ioan Chiş a spus că el cunoaşte pe cineva de la Operă şi că va merge la intrarea de serviciu pentru a-l căuta şi a-l convinge să ne lase să intrăm. I-am spus să nu plece singur şi l-au însoţit mai mulţi" 649. Considerând că a venit momentul ca teama firească a oamenilor să fie depăşită, Lorin Fortuna a urcat în foaierul cu ieşire la balcon. Aici s-a întâlnit cu grupul care reuşise să pătrundă prin intrarea laterală. „Am ieşit pe balcon – povesteşte el mai departe –, adresându-mă mulţimii adunate în piaţă pentru a spune că trebuie să ne organizăm, formând un comitet de coordonare şi conducere, în care scop am invitat câte doi-trei reprezentanţi ai întreprinderilor ai căror salariaţi se aflau în piaţă, să urce alături de noi. Invitaţiei i s-a dat curs şi din aceşti reprezentanţi s-a format primul comitet care şi-a asumat conducerea revoltei timişorene. Era în jurul orei 13.00 când comitetul respectiv a fost prezentat îi adunate în piaţă" 650, în balconul Operei a fost instalată o staţie de amplificare, pe care unii revoluţionari (Ioan Chiş) o consideră pregătită pentru oficialităţi. Ea a fost instalată din ordinul prj mului-secretar Bălan, cum am văzut, pentru revoluţionari, jj, speranţa că grupul adunat în faţa Consiliului Judeţean de Partid se va deplasa şi el la Operă. Minai Haidău, inginer electronist, arată că staţiile au fost pregătite într-adevăr pentru manifestanţi în trei locuri – Operă, CJP şi Stadionul l Mai –, neştiindu-se unde se vor opri aceştia. După cum a relatat în anchetă, lui Bălan îi era teamă că o nouă devastare a sediului judeţean al partidului va redeschide furia lui Ceauşescu şi o revenire a represiunii, de aceea căuta să mute centrul acţiunii la Operă. La acea dată Radu

Bălan nu mai credea că va putea rămâne în funcţie, în orice circumstanţe, motiv pentru care unele atitudini ale sale au fost orientate vizibil către o colaborare cu revoluţionarii, iar unii dintre aceştia l-au adoptat în grupul lor. În al doilea rând, în spaţiul adiacent balconului Operei a fost instalat, la cererea revoluţionarilor, un post telefonic. Aparatul era „lucrat” de Securitate cu mult timp în urmă, având microfoane implantate pentru ascultarea unui angajat al Operei, ungur din anturajul lui László Tökes. În acest fel tot ceea ce se întâmpla în balconul Operei a fost ascultat în permanenţă de Securitatea Timiş, aceasta având o sursă directă şi completă în chiar revoluţionarii timişoreni. O operatoare telefonică a consemnat în scris sub formă de stenogramă tot ceea ce s-a discutat acolo. Din păcate, SRI nu acordă acces la aceste documente pentru a afla cu adevărat ce s-a spus şi petrecut acolo, în jurul orei 15.00, din balconul Operei va vorbi Claudiu Iordache: „Mă numesc Claudiu Iordache, scriitor român. Mi-e teamă. Tuturor ne este teamă. Singura soluţie este să rămânem împreună!” 651, în următoarele ore, două preocupări principale vor domina eforturile revoluţionarilor: trimiterea unor participanţi în întreprinderi pentru a aduna cât mai multă lume şi legătura cu Consulatul iugoslav pentru a se asigura un canal de informaţii despre revoltă în străinătate.

Cealaltă coloană, care se asigurase în Piaţa Libertăţii că Armata nu se opune manifestaţiei, se va deplasa spre sediul judeţenei de Partid. „Ajunsă în faţa sediului, mulţimea a cerut stabilirea unui dialog cu autorităţile. Apar, în balconul de la etaj, câteva persoane. lumea huiduie şi cere să nu se tragă (!) Se anunţă că de marţi, ora 00 nu s-a mai tras. Mulţimea cere retragerea armatei din faţa i unde erau trei şiruri de militari. Cordoanele de trupe militare şi intervenţionişti se retrag, în balcon sunt recunoscuţi Radu Balan (pe atunci prim-secretar al Comitetului Judeţean al Partidului comunist), Constantin Dăscălescu (pe atunci prim-ministru al Guverului) – Acesta din urmă vrea să vorbească şi este huiduit” 652. Primul

ceretar Bălan va arăta că „până la sosirea la Comitetul Judeţean de Partid a lui Dăscălescu şi-a lui Bobu (care s-a întâmplat pe la ora 14 00) prin fata sediului au trecut grupuri de manifestanţi care scandau lozinci anticeauşiste, revendicându-şi totodată morţii şi arestaţii". Bobu şi Dăscălescu aterizaseră la Timişoara în jurul orei 12.30 şi fuseseră aduşi direct la CJP, ceea ce înseamnă că în jurul orei 13.00 erau deja acolo. Ieşit în balconul CJP, primul-ministru Constantin Dăscălescu nu se face auzit şi lumea îl huiduie. I se dă un megafon de mână, dar la mulţimea adunată acolo – aproximativ 10.000 de oameni la acea oră – intervenţia sa este la fel de ineficientă. „Ulterior se montează megafoane mai puternice. Urcă în balcon un reprezentant bărbos al mulţimii (Ion Marcu, n.a.), cu un poncho din pânză albă pe care scria «Jos Ceauşescu», care face linişte şi încearcă să-i dea cuvântul lui Dăscălescu. Acest prim-ministru de operetă nu ştie se spună altceva decât că a venit să «analizeze» şi să «rezolve» pe rând problemele Timişoarei şi că lumea ar trebui să plece la locurile ei de muncă. Lumea îl huiduie. Se scandează în lozinci principalele deziderate ale mulţimii. Dăscălescu minte, afirmând că nu cunoaşte situaţia din Timişoara" 653. De fapt, Dăscălescu, capabil de exercitarea înaltei funcţii în stat pe care o deţinea, trage e timp în aşteptarea întoarcerii lui Nicolae Ceauşescu din Iran.

Trebuie arătat în acest punct că cele două centre revoluţionare au dezvoltat inegal, cel de la Operă fiind mai timpuriu, mai bine organizat şi mai consistent, în timp ce grupul de la CJP a pierdut mult timp căutând un dialog cu responsabilii puterii locale şi e primul-ministru Dăscălescu. Grupul de la Operă şi-a găsit foarte re pe de liderii proprii şi a trecut cu remarcabilă luciditate la coristtuirea unei forme de organizare revoluţionară şi la elaborarea urm; program. Din această ecuaţie, dincolo de toate acuzele politizate care i s-au adus ulterior şi de evoluţia ciudată a destinului său, rm poate fi scos Lorin Fortuna, al cărui loc în memoria istorică trebuie marcat cu obiectivitate. Evoluţia evenimentelor va demonstra că li. mă

revoluţionară rezistentă şi autentică a fost cea de la Operă, ruptă de relaţia cu autoritatea comunistă, conservata ca independentă şi constructivă. După ora 14.00, în clădirea Operei s-a constituit Frontul Democrat Român, şi Biroul său permanent, avându-l ca preşedinte pe Lorin Fortuna şi membri ai conducerii desemnaţi pe Claudiu Iordache – vicepreşedinte, pe Ioan Chiş, Mihaela Munteanu şi Maria Trăistaru, încă elevă, în jurul orei 18.00 în faţa Operei din Timişoara se aflau peste 40.000 de oameni. Tot atunci a fost trimisă o delegaţie de trei oameni la Consulatul iugoslav. „Consulatul iugoslav a jucat un rol foarte important, în cursul serii a plecat un om la Belgrad. De acolo, în aceeaşi noapte, a fost înştiinţat postul de radio Europa liberă" 654.

Radu Bălan va descrie la proces evenimentele de la Comitetul Judeţean de Partid: „În jurul orei 19.00 (ora este greşită, scena s-a petrecut mult mai devreme, probabil 13.00, n.a.), împreună cu Pacoste Cornel am coborât în faţa sediului Comitetului Judeţean de Partid, unde era adunată acea mulţime şi am stat de vorbă cu oamenii care mi-au reflectat ceea ce auzisem anterior eu din birou. M-a întâmpinat un anume Marcu de la IMT. Oamenii au fost paşnici şi nu m-au bruscat, ba dimpotrivă, am fost primit cu bunăvoinţă. În cele din urmă un număr de 13 reprezentanţi ai lor au urcat în sediu şi, în prezenţa mea şi a celorlalţi, au dialogat cu Dăscălescu şi cu Bobu, repetând aceleaşi revendicări şi cerând în plus morţii şi eliberarea reţinuţilor" 655. Un alt martor, Marin Dunăvete, a rămas afară § a avut posibilitatea să observe starea de spirit a manifestanţiiol

Mărturia lui confirmă starea de tensiune, frica de o represiune diată şi dură: „Apoi s-a făcut o listă cu reprezentanţi ai mulţimii să discute cu Dăscălescu. Lista avea vreo 10 nume

Unul care era pe listă s-a urcat pe treptele Prefecturii şi a citit lista cu glas tare. Ne-a zis să ţinem minte numele lor şi să mă din când în când să apară la balcon ca să nu li se întâmple va căci îşi asumă mari riscuri. Lista s-a făcut în

mai multe exemlare care s-au dat în mulţime. Discuţiile dintre reprezentanţii noştri păscălescu au durat câteva ore Din când în când apărea la balcon câte unul dintre ai noştri să ne spună că nu s-a rezolvat nimic, între timp s-a instalat şi o staţie de amplificare. La un moment dat am fost informaţi de la balcon că clădirea e plină de militari. După un timp reprezentanţii au ieşit afară spunând că Dăscălescu a zis că noi cerem ceea ce nu se poate. Cineva a venit cu propunerea să mergem la Operă. Unul din cei de pe listă a zis să nu plecăm, fiindcă aici se află cei cu putere de decizie. Târziu spre seară se pleca totuşi, în grupuri răzleţe, către Operă" 656. O copie a listei a fost făcută pentru Consulatul iugoslav. Lista negociatorilor a fost pierdută timp de 5 ani apoi regăsită de timişoreanul Ioan Trapşa şi pusă la dispoziţia cotidianului Ziua. Este o filă de agendă-memorator („Nu uita") pe care se pot identifica câteva nume scrise în grabă, cu greşeli, cu emoţii, unele nume devenind foarte cunoscute între timp: Savu Ioan, Marcu Ioan, Petre Petrişor, Curuţui Ion, Hurezan Petru, Eustaţiu Cornel, Pisică Marin, Oprea Sorin, Boroşoiu Petre, Săsăran, Vasoi Victoria, Bârna, Ştiura Rodica. Tot în stradă, oameni cu iniţiativă au încercat să întocmească o listă de revendicări, o platformă pentru negocieri. Lista, scrisă pe o foaie volantă, conţinea 14 puncte:

O. Demisia Guvernului.

1. Cine a dat ordin să se tragă

2. Numărul morţilor

3. Numărul răniţilor

4. Câţi sunt arestaţi.

5. Unde sunt morţii, să-i înmormântam.

6. Transmisiune în direct la radio.

(De emoţie cifra 7 a fost scrisă, dar nu a conţinut nici revendicare, n.a.).

8. Lista Comitetului cetăţenesc să fie publicată la Radio fa. este ceva greu descifrabil care pare a fi"... şi la Consulatul Yug «dar nu putem fi siguri, n.a.).

9. Lista să fie publicată şi în presă.

10. Copiii de la Catedrală.

11. Doliu naţional.

12. Demisia… (probabil demisia lui Nicolae Ceauşescu, dar nu au avut curajul să o scrie, n.a.).

13. Televiziune, radio”.

Documentul este o ilustrare a stării autentice de spirit a revoluţionarilor, demonţând totodată numeroasele legende eroice despre momentul negocierilor cu liderii comunişti strânşi în clădirea CJP, Nicio revendicare socială. Se cerea demisia guvernului, o chestiune care, în condiţiile figuraţiei pe care o făcea această instituţie în viaţa politică românească şi având în vedere că primul-ministru era în faţa lor, nu avea prea mare efect. Era apoi problema numărul unu victimele represiunii, ceea ce iarăşi demonstrează legătura reală de cauzalitate cu revolta populară. şi, în sfârşit, frica. Chiar şi după atâţia ani, citirea programului întocmit cu grabă şi emoţie în strada respiră frica pe care o trăiau oamenii atunci, motiv pentru care cererea de a fi mediatizaţi la televiziune, radio, în presă se repetă obsesiv. Având în vedere comportamentul „carnasier” – ca să folosim un cuvânt inspirat al lui H.R. Patapievici – al autorităţilor, mai ales furtul şi arderea cadavrelor, temerile revoluţionarilor erau justificate, în continuare, revoluţionarul Ion Marcu a reuşit să aducă o relativă ordine în relaţia dintre manifestanţi şi autorităţi propunâiw formarea acelui grup de reprezentanţi. Conform afirmaţiilor făcute de revoluţionari într-un film al Televiziunii Române (TVR1 – Tive şoara, decembrie 1989, autor Lucia Hossu Longin), la început grupul a fost format din şapte persoane: Ioan Marcu, Corneliu Durm-Pop (acesta lipseşte de pe listă, dar apare un Eustaţiu Cornel), Soi Oprea, Ion S avu, Petre Petrişor şi două tinere, apoi s-a mărit, cum am văzut. Au urcat în sediu şi au început să negocieze cu Balan, Bobu, Dăscălescu şi Toma, ministrul Tineretului. Erau prezenţi şi generali de la Bucureşti. Revoluţionarul Ioan Savu descrie cu onestitate începutul tratativelor: „Cei mai mulţi dintre noi sau în pierdut, s-au cam fâstâcit. Unii au şi folosit – cu un ton moale, să nu zic altfel – formula: «Să trăiţi, tovarăşe prim-ministru!». Am

crezut că pocnesc. Debutul discuţiei le-a fost şi el favorabil. Cu. «Ce vreţi? Ce vreţi, tovarăşilor, cu adunătura asta de afară?» răstit, Pe urni dintre noi Dăscălescu i-a intimidat şi, nici nu ştiu cum, s-a ajuns la schimburi de replici ce aveau în centru probleme mărunte: s-a vorbit parcă şi despre servicii, şi despre locuinţe, şi despre paşapoarte… Zic parca, fiindcă n-am putut fi atent la tot ceea ce s-a discutat. Abia acolo în faţa lor mi-am dat seama că nu eram pregătiţi să purtăm o discuţie cu e/7” 657. Grupul a trecut destul de repede peste temele sociale şi peste problema demisiei lui Nicolae Ceauşescu, realizând probabil incapacitatea celor prezenţi de a rezolva astfel de revendicări. Apoi au atacat tema principală şi cea mai actuală a revoltei – morţii şi arestaţii –, temă în faţa căreia Dăscălescu a „cerut voie să se informeze despre situaţia din Timişoara”. Cunoscutul om de paie al familiei Ceauşescu a încercat mai întâi să fie arogant – „Nu discut. Nu am ce discuta” –, apoi a căutat să câştige timp pentru a primi indicaţi de la Ceauşescu. Incapabil să dea vreun răspuns coerent, el va tergiversa şi se va bâlbâi în faţa unei revendicări simple şi a cărui rezolvare era la îndemâna lui: retrocedarea morţilor şi eliberarea celor reţinuţi. Dăscălescu a cerut permisiunea să-i ceară voie lui Ceauşescu – cam aceasta fost ecuaţia lui, o ecuaţie cu o singură necunoscută: ce căuta acest individ în fruntea Guvernului României care se pretindea actor important al Politicii internaţionale, care pretindea că a redat poporului istoria naţională, care se pretindea naţionalist. Ce căuta acest individ pe scaunul lui Ionel Brătianu? – iată întrebarea care trebuie pusă ori-nostalgic al comunismului şi adept al lui Nicolae Ceauşescu. entificând precis caricatura de politician pe care o aveau în faţă.

Ion Savu i-a strigat: „Domnule Dăscălescu, conform Constituţia. Ţării, în lipsa preşedintelui statului, primul-ministru are prerogativele puterii. Or, dacă dumneavoastră nu cunoaşteţi situaţi din ţară, nu meritaţi să fiţi prim-ministru!” 658. Potrivit legendei despre revoluţia de la Timişoara, Ioan Savu sau Ion Marcu ar fi ţeercat atunci să-

l lovească pe Dăscălescu cu pumnul, în realitate, la auzul acelor cuvinte, Dăscălescu a bătut el cu pumnul în masa. 4 urmat un val de ameninţări la adresa revoluţionarilor. Pe acest fond dar mai ales sub presiunea mulţimii din faţa CJP, liderii grupului au cerut demiterea lui Ceauşescu. Asta a declanşat protestele şi ostilitatea vizibilă a activiştilor de partid şi a generalilor de acolo. Situaţia a devenit cumva stranie, autorităţile ameninţând cu arestarea revoluţionarilor, iar revoluţionarii cu capturarea liderilor politici şi militari prin năvălirea mulţimii de afară, în aceste condiţii, spre sfârşitul celor cinci ore de negocieri, Dăscălescu a început să-şi noteze doleanţele revoluţionarilor pe măsură ce aceştia le dictau.

La un moment dat a venit de la Operă grupul condus de Lorin Fortuna, acesta având un mandat din partea Frontului Democrat Român şi un program politic bine definit. Ioan Chiş s-a adresat lui Emil Bobu, crezând că acesta reprezintă totuşi ceva. Avocatul timişorean îi va arăta temeiul nemulţumirii cetăţenilor şi îi va cere morţii. Bobu, cel care transmisese ordinul Elenei Ceauşescu de sustragere a cadavrelor, va nega. „Ştim că sunt morţi şi ştim că i-aţi dus la Bucureşti” – îi va spune Chiş. „De unde ştii?” – va întreba speriat Emil Bobu. De altfel, Emil Bobu îşi va nota numele reprezentanţilor mulţimii pentru a-i supune unor represalii ulterioare. Conform declaraţiei colonelului Mircea Gogonţea, comandantul batalionului de paraşutişti de la Caracal, pe durata negocierilor din clădirea CJP Timiş, militarii prezenţi au lăsat staţiile deschise, astfel că formaţiunea de paraşutişti a fost în permanenţă conectat la ceea ce se întâmpla acolo şi, bineînţeles, a fost pregătită să intervină Toate informaţiile erau transmise imediat la Bucureşti, mai întu Elenei Ceauşescu, apoi lui Nicolae Ceauşescu. În timpul primei runde de negocieri, Ion Coman va fi sunat de Nicolae Ceauşescu, veniţi din Iran, Coman afirmând la proces că i-ar fi prezentat şefului statului situaţia reală. Dăscălescu a reuşit la un moment dat şi el să ia legătura cu Ceauşescu, dar ascunzându-i adevărul, limitându-se la problema

morţilor şi a celor arestaţi. Ceauşescu a întrebat citi morţi sunt, Coman spunându-i că sunt 58, iar generalul Nuţă că sunt 28, prima cifră fiind pentru Coman un fel de alibi – că n-ar fi ştiut de furtul cadavrelor –, care însă nu ţine în faţa ultimelor informaţii cunoscute. „După luarea aprobărilor de la Ceauşescu – a explicat mai departe Radu Bălan Procuraturii – s-a admis eliberarea deţinuţilor şi a morţilor, ceea ce urma să se facă a doua zi, rămânând ca restul problemelor să-şi capete rezolvarea ulterior. Acest lucru i-a nemulţumit, oricum nu le-a dat satisfacţie. Dăscălescu nu i-a raportat lui Ceauşescu că oamenii cereau abdicarea acestuia şi demiterea Guvernului". După ora 19.00, atât Dăscălescu cât şi ceilalţi nomenclaturişti i-au asigurat pe manifestanţi că Nicolae Ceauşescu va lua o atitudine publică printr-o apariţie la televizor, fapt ce a derutat încă o dată grupul revoluţionar de la CJP.

Eşecul grupului de la CJP, succesul grupului de la Operă, cantitatea imensă de legende eroice menite să legitimeze diferiţi indivizi şi improvizate grupuri, politizarea postrevoluţionară a revoltei populare din 20 decembrie 1989 au făcut ca revoluţionarii timişoreni să rămână divizaţi timp de un deceniu şi jumătate. Influenţa exercitată de luptele politice din primele luni ale anului 1990, precum şi de eşecul important al partidelor de Opoziţie în alegerile din 20 mai, de rateurile fenomenelor „Piaţa Universităţii" şi „Punctul opt" al Proclamaţiei de la Timişoara au făcut ca oameni care îşi asumaseră riscuri imense şi responsabilităţi temerare în acele momente dramatice să se conteste între ei, să se acuze, să se urască. Un grup ataşat partidelor de Opoziţie îi va acuza pe revoluţionarii Frontului Democrat Român că nu au fost altceva decât nişte perestroikişti, că au înfiinţat un partid perestroikist şi că erau agenţi ai KGB-ului.

Grupul radical, condus de Mihail Decean, ar fi cerut introducerea în Programul FDR a trei puncte: „1. Demisia lui Nicolae Ceauşescu şi întregului CC al PCR. 2. Demisia primului-ministru Constantin Dăscălescu şi a Guvernului. 3. Desfiinţarea Securităţii". În faţa acestei cereri, Lorin

Fortuna ar fi replicat: „Noi nu avem nimic cu partidul, nici cu Securitatea… noi avem ce avem cu Ceauşescu”. Nu vom analiza acum acest conflict şi nu vom da un răspuns i tema oportunităţii, a distanţei politice parcurse în cele câteva ore H revoltă populară din ziua de 20 decembrie, alegând un răspuns tot din rândul revoluţionarilor. Inginerul timişorean Mihai Haidău, un personaj care pare detaşat de furia politică declanşată după decembrie 1989, îi va da replica: „Afirmaţia de ieri a domnului Mihail Decean, precum că membrii FDR ar fi fost prelungirile unor structuri KGB-iste este cel puţin hilară, întrucât 20 – 25% erau infractori de drept comun, 10 – 15% erau infiltrări ale Securităţii, 50% erau prea tineri ca să poată reprezenta altceva decât visele unor liceeni 1 – 2% e posibil să fi reprezentat interese străine, iar restul de circa 10% o reprezintă acei «conducători» fără experienţă politică şi fără structuri de susţinere, care nu au reuşit să dialogheze eficient cu Iliescu şi nu au reuşit să păstreze puterea nici trei săptămâni” 661. Cercetarea făcută de autor la Timişoara după 15 ani de la evenimente, lungile dialoguri cu ofiţeri de Securitate şi de Miliţie de la Timişoara asupra provenienţei unor revoluţionari, studiul unor documente confirmă versiunea inginerului Mihai Haidău. De altfel, orice român, atunci când se uită pe o listă cu personalităţile – incontestabile, autentice şi vrednice de tot respectul nostru – ale părţii de revoluţie de la Timişoara, va observa că foarte puţini îşi trec meseria în dreptul numelui şi cei mai mulţi adoptă o nouă identitate – revoluţionar. Această nouă identitate, de revoluţionar, ascunde de cele mai multe ori un trecut, un viitor sau o cauză reală, foarte personală, a curajului sau disperării din decembrie 1989.

Înainte cu câteva minute de ora 19.00, autorităţile locale şi centrale, precum şi revoluţionarii hotărăsc să urmărească împreună cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la televizor, în momentul în care televizorul a fost deschis el era pe un canal sârbesc; al doilea canal era tot sârbesc, al treilea canal eră televiziunea maghiară şi abia al patrulea

canal era TVR. Chiar şi liderii de vârf ai partidului şi cei ai Comitetului Judeţean de Partid urmăreau în mod curent osturile străine, nu televiziunea naţională! După cuvântarea lui Ceauşescu la televizor, revoluţionarii din clădirea CJP intră în panică. Se instalează frica de represalii a celor care avuseseră curajul să ceară demisia lui Ceauşescu şi, totodată, se conturează clădirea Operei ca ultim loc de refugiu. Miodrag Milin evocă acel moment: „La ora 19.00 a vorbit Ceauşescu. N-a cedat, dimpotrivă… Demnitarul de partid Pacoste a reacţionat în consecinţă: «Ieşiţi din clădire!». Fortuna a vrut să ia microfonul. L-am împins deoparte. Să nu vorbească, era foarte grav! Am zis: «Domnule Pacoste, noi plecăm, dar nu renunţăm la luptă!». A zâmbit ironic. Am coborât cu toţii. M-am gândit că locul nostru de la Operă, unde aveam spaţiu să ne apărăm" 662, în psihologia acelor oameni s-a produs un declic acţionai, generat de panică – fuseseră filmaţi, înregistraţi, identificaţi, notaţi de Bobu şi de alţii. Unii au plecat în acea noapte spre graniţă, cu gând să fugă, alţii s-au ascuns, dar un grup mic, cel mai disperat şi aflat în situaţia cea mai critică, nu a cedat şi a hotărât să meargă înainte. Ei sunt revoluţionarii autentici ai Timişoarei. Baricadaţi în clădirea Operei, ei se vor găsi izolaţi şi părăsiţi de mulţime în acea lungă noapte, la discreţia unei forţe de intervenţie a Armatei sau Securităţii. Deşi ordinul de capturare a venit de la Bucureşti, nici comandanţii militari, nici cei ai Securităţii nu l-au respectat.

În acest loc revenim cu recapitularea etapelor străbătute până în noaptea de 20 spre 21 decembrie de revoluţia română, cu scopul de a nu pierde din vedere ansamblul evenimentelor, precum şi înţelegerea corectă a fenomenului istoric pe care îl analizăm. Revoluţia Parcursese până în acel moment următoarele etape:

Etapa l – Subversiunea străină, începând din septembrie 1989 reţelele serviciilor secrete sovietice din România sunt mobilizate mai mult, activitatea lor devenind pe alocuri neacoperită, fapt care convinge Securitatea că se apropie faza finală, decisivă a subversiunii

internaţionale declanşate în vederea prăbuşirii regimului comunist condus de Nicolae Ceauşescu şi înlocuirea lui cu un regim socialist reformat, după model gorbaciovist; Mihail Gorbaciov primeşte garanţii americane şi franceze că poate acţiona în România fără opoziţie sau protest, ba chiar cu sprijin logistic şi mediatic. KGB acţionează în anturajul politic al lui Nicolae Ceauşescu, pregătindu-l pentru momentul răsturnării, ca urmare a apariţiei unor crize grave în mai multe oraşe mari ale ţării.

Etapa a 2-a – Diversiunea străină. Serviciile secrete sovietice „” atât independent, cât şi prin încurajarea şi stimularea organizaţiei Frontului Popular Român de la Iaşi, încearcă declanşarea crizei *” printr-o diversiune în acest mare oraş cu scopul de a oferi liderilor PCR de la Bucureşti ocazia de a-l îndepărta pe Ceauşescu; Securitatea reacţionează operativ şi înăbuşă acţiunea din faşă; Iaşi, 14 decembrie 1989 este începutul revoluţiei, în faţa eşecului de la Iaşi, serviciile secrete sovietice, întărite cu unităţi speciale de comando infiltrate în România sub acoperirea de turişti, se deplasează spre alte oraşe, fiind vizate Cluj, Târgu-Mureş, Braşov, Timişoara, unde sunt pregătite anumite „cazuri” în jurul cărora să se declanşeze proteste cu caracter politic şi social. Cazul Tökes de la Timişoara fiind mult mai avansat şi oferit ca oportunitate atât de serviciile de spionaj maghiare, cât şi de erorile în lanţ ale factorului politic local, este ales pentru declanşarea diversiunii.

Etapa a 3-a – Tulburări civile. Cazul Tökes este folosit pentru producerea unor tulburări civile în noaptea de 16 decembrie 1989 menite să atragă atenţia intern şi internaţional şi să producă la Bucureşti o criză politică suficient de acută încât să determine fie demisia lui Ceauşescu, fie demiterea lui. Tulburările civile în care au fost implicate elemente diversioniste sovietice, maghiare şi cetăţeni români pregătiţi din timp pe teritoriul Ungariei au cunoscut o violenţă neobişnuită, pentru situaţia civilă a ţării, dar nu au reuşit să mobilizeze populaţia municipiului Timişoara. Securitatea şi Armata se comportă prudent,

Miliţia intervenind anemic şi indecis, astfel ca doar numărul mic de participanţi împiedică dezvoltarea evenimefitului. Eşecul diversiunii din 16 decembrie determină reluarea ei în după-amiaza de 17 decembrie, cu şi mai mare amploare, de data sta fiind atacate direct forţele Ministerului Apărării Naţionale.

Etapa a. 4-a – Tentativa de lovitură de palat. Nicolae Ceauşescu transmite în fals ministrului Apărării ordinul de deschidere a focului sub pretextul decretării stării de necesitate, fără a aplica prevederile Constituţiei, faptă ce se înscrie în infracţiune de subminare a puterii de stat. Apoi convoacă CPEx (17 decembrie 1989) cu scopul de a-şi solidariza conducerea superioară a partidului pentru declanşarea unei represiuni rapide. Sunt incriminaţi ca trădători ministrul de Interne, al Apărării şi şeful Securităţii. Câţiva lideri comunişti, între care Gogu Rădulescu şi Constantin Dăscălescu, contactaţi în prealabil de sovietici, se opun destituirii celor trei miniştri. Ceauşescu anunţă renunţarea sa la Putere şi vrea să părăsească sala de şedinţă, dar este întors din drum de alţi membri ai CPEx. Lovitura de palat eşuează şi liderii politici se asociază de frică, fără altă replică, ordinului ilegal de represiune.

Etapa a 5-a – Represiunea de la Timişoara. Sub acoperirea ordinelor ilegale date de Nicolae Ceauşescu şi transmise de ministrul Apărării, forţele de ordine trec la ofensivă, deschizând focul. Nucleul represiunii s-a înregistrat între orele 19.00 şi 21.00 ale serii de 17 decembrie, forţa principală de represiune fiind constituită din trupele de infanterie şi blindate ale MApN. Timp de două zile (18 şi 19 decembrie), Timişoara se află sub un regim ilegal de stare de asediu. Populaţia Timişoarei nu reacţionează. Grupurile diversioniste se deplasează spre alte localităţi ale judeţului Timiş, încercând răspândirea tulburărilor civile, dar cu rezultate nesemnificative. Presa străină, atât occidentală cât şi estică reacţionează din inerţia planului subversiunii externe, însă este derutată de plecarea lui Nicolae Ceauşescu în Iran. Apelurile cele mai

importante către ţară aparţin presei britanice care se adresează direct Armatei şi Secuntăţii, cerându-le să acţioneze în lipsa lui Ceauşescu printr-o lovitură de stat. Cele două instituţii nu răspund acestui apel.

Etapa a 6-a – Revolta populară de la Timişoara, în dimineaţa de o decembrie se declanşează în întreprinderile timişorene greva Senerală, urmată apoi de un marş şi de formarea a doua nuclee opo –, fapt ce marchează atingerea etapei revoltei populare. Ea nu a avut un caracter spontan, ci provocat, cauza imediată a revolte; populare fiind succesul diversiunii şi consecinţele represiunii.

Aşadar, până în dimineaţa de 20 decembrie 1989, evenimentele rămase popular cu denumirea de „Revoluţia din decembrie", au cunoscut cel puţin 6 etape: subversiunea străină (septembrie-decembrie 1989, cu elemente de pregătire şi organizare încă din toamna anului 1988); diversiunea străină (14 decembrie la Iaşi, apoi 16 decembrie la Timişoara); tulburări civile (seara şi noaptea de 16 de-*; cembrie); tentativa de lovitură de palat (CPEx-ul din 17 decembrie la Bucureşti); represiunea (17 decembrie, între orele 19.00 şi 21.00, cu prelungire într-o situaţie ilegală de asediu în zilele de 18 şi 19 decembrie); revolta populară (grevă generală între orele 08.00 şi 11.00, aproximativ, urmată fluent de revolta populară după ora 1 1.00). Această sinteză are rolul de a reaminti că ipoteza de lucru a analizei de faţă porneşte de la ideea că revoluţia a fost un fenomen politico-militar complex care a cunoscut mai multe etape componente, din care am parcurs până acum cu analiza doar 6, şi în continuarea cărora vom regăsi mai târziu, la Bucureşti, şi alte părţi.

Activităţile lui Nicolae Ceauşescu în ziua de 20 decembrie 1989

În timp ce inginerul Lorin Fortuna se ocupa de întocmirea programului politic al Frontului Democrat Român, iar generalul Guşă avea o discuţie telefonică scurtă cu generalul Stănculescu la Timişoara: „Nea Victore, aici situaţia e clară, doar cei de la Bucureşti nu înţeleg" 663, la Bucureşti Nicolae Ceauşescu pregătea

prima sa ieşire publică în legătură cu evenimentele de la Timişoara. Hârjău, secretarul său personal, va povesti membrilor Comisiei senatoriale (Gabrielescu) mişcările lui Ceauşescu din seara de 20 decembrie 1989. Ceauşescu a plecat primul de pe aeroport. Când a ajuns Hârjău, după 10 minute, erau deja în şedinţă. Ceauşescu i-a spus lui Hârjău să ia legătura cu Dăscălescu şi cu Bobu, a vorbit cu ei, apoi a început să-şi scrie o cuvântare pentru TV. Conţinutul cuvântării l-a discutat în Biroul Permanent (ceea ce, de obicei, nu făcea). Elena a participat la toate discuţiile. Apoi a fost chemat Pârcălăbescu de la Gărzi pentru a fi trimise din câteva judeţe Gărzi patriotice la Timişoara. A venit şi Dincă pentru această problemă. Apoi s-a dactilografiat cuvântarea pentru TV. S-a mai adăugat o frază. Apoi s-a retras cu Manea Mănescu, cu Dincă, pentru a discuta ideea unui miting. A fost chemat Barbu Petrescu pe această idee. Înainte să apară la televizor, Ceauşescu va convoca-o teleconferinţă cu primii secretari de judeţ. Ea va consta într-o scurtă cuvântare a secretarului general, o intervenţie a primului-secretar de la Dolj şi o replică a Elenei Ceauşescu (ambele nesemnificative).

În cuvântarea sa, Nicolae Ceauşescu va atinge patru teme. Prima va fiinţerveţia străină, afirmând că „toate aceste incidente grave de la Timişoara au fost organizate şi dirijate de cercurile revanşarde, revizioniste, serviciile de spionaj străine”, motiv pentru care factorii locali, Armata şi forţele de ordine, nu au reuşit să „liniştească lucrurile”. Pentru prima oară, Ceauşescu face legătura între intervenţia străină în România şi cea americană din Panamá: „Acum, după declanşarea atacurilor SUA împotriva republicii Panamá, reiese clar că şi evenimentele acestea de la noi fac parte din planul mai general împotriva statelor care îşi apără independenţa, integritatea şi suveranitatea şi nu doresc să capituleze în faţa dictatului cercurilor imperialiste, reacţionare”. Afirmaţia, comparaţia în sine, era departe de adevăr, regimul dictatorial al lui Noriega din Panamá încălcând grav statutul internaţional al Canalului şi transformând micul stat în principalul

centru de trafic cu stupefiante al continentelor americane, în Panamá avuseseră loc alegeri libere pe care Noriega le anulase pentru a rămâne la putere. Nu era vorba de nicio capitulare în faţa cercurilor reacţionare, ci de un adevărat război în care şi-au Pierdut viaţa peste 4.000 de oameni. Informaţia despre declanşarea intervenţiei militare americane în Panamá îi venise pe teleimprimatoarele din avion, Ceauşescu citind telegrama şi comentând asupra confirmării informaţiilor primite la începutul lunii decembrie în legătură cu înţelegerile Bush-Gorbaciov664. În continuare, Ceauşescu abordează problema, mobilizării clasei muncitoare împotriva intervenţiei străine de la Timişoara, prin organizarea „după cuvântul me la televiziune, chiar începând din această seară şi mâine" a urio adunări unde să se adopte moţiuni de condamnare. Graba lui – Ce adunări se puteau organiza în întreprinderi seara? – avea scopul de a acoperi ordinul de deplasare a peste 20.000 de luptători ai Gârzil Or patriotice din sudul ţării la Timişoara pentru a-i lua la bătaie ne timişoreni. Ordinul reprezenta o nouă formă de subminare a puterii de stat, un act ilegal prin care se căuta provocarea unui conflict între cetăţenii aceleiaşi ţări, între muncitorii aceleiaşi naţiuni. Apoi va atinge subiectul Armata, arătând că „ea are astăzi marea răspundere în faţa poporului de a apăra şi respinge orice acţiuni care sunt împotriva independenţei, suveranităţii, integrităţii teritoriale, a liniştii, a construcţiei socialiste în ţara noastră". Şi acest subiect nu era întâmplător ales, Ceauşescu ştiind la acea oră că forţele militare de la Timişoara se retrăseseră în cazărmi, fapt pe care nu-l putea admite. Mai mult, el miza pe reluarea represiunii, de data asta sub acoperirea şi cu argumentul că muncitorimea, prin manifestările de condamnare şi prin deplasarea gărzilor la Timişoara, acordă un gir politic şi constituţional folosirii armelor. Ceauşescu forţa din nou mâna Armatei, continuând să submineze autoritatea şi imaginea acesteia, ca instituţie fundamentală a statului indiferent de regim. În sfârşit, va reaminti primilor secretari că nu trebuie să neglijeze

problema planului şi a realizării lui „în toate domeniile de activitate”. Hotărât să iasă public, să aducă subiectul la suprafaţă, Nicolae Ceauşescu nu va mai acorda mare importanţă teleconferinţei, pe care o provocase evident ca o formalitate, şi se va concentra pe discursul de la televiziune.

Discursul de la Televiziune. După reacţiile lui din anturaj şi de la teleconferinţă, odată cu sosirea din Iran, Nicolae Ceauşescu trăia o stare combinată de nemulţumire/suspiciune faţă de subalterni S1 totodată de hotărâre de a lichida personal situaţia de la Timişoara. Această ultimă idee se conturează înaintea lui – pe baza mărturiilor rămase de la cei apropiaţi – sub forma unei lupte de tip revoluţionar comunist împotriva reacţiunii, reacţiune care reuşise să mobilizez6 muncitorii dintr-un oraş împotriva partidului şi a programulsocialist al ţării. La acea oră Ceauşescu ştia că în centrul Timişoarei muncitori, membri de partid – sigur, „înşelaţi şi instigaţi de „agenturi” – care îl contestă. Contestarea nu a declanşat la el în nicio clipă ideea unei negocieri, a unei analize a fenomenului, ci sen—entul că marea masă a muncitorimii române, a populaţiei este de artea lui, nu cunoaşte adevărul şi, odată informată la cel mai înalt ivel, i se va alătura pentru a combate deviaţiunea de la Timişoara. Un curs al evenimentelor pe această concepţie politică ar fi justificat şi intervenţia unităţilor de Gărzi patriotice pe care le trimitea – mbarcate în trenuri la Timişoara. În al doilea rând, în după-amiaza je 20 decembrie Ceauşescu a perceput pentru prima oară pasul vizibil înapoi făcut de Armată şi de Securitate, ambele instituţii invocând acelaşi argument, că situaţia s-a schimbat, că pe străzile Timişoarei sunt acum muncitorii. Relaţia dintre preşedinte şi instituţiile statului atinge un nou paradox: în timp ce Nicolae Ceauşescu forţează continuarea acţiunilor represive, conducerea Armatei şi a Ministerului de Interne sugerează şi speră într-o soluţie politică. De fapt, ceea ce ar putea fi considerată o soluţie politică în acele vremuri fusese de mult depăşită: la Timişoara Comitetul Judeţean

de Partid încercase să negocieze încă din 17 decembrie, apoi acţionase prin structuri în întreprinderi, după care fuseseră trimişi tot felul de activişti de partid şi miniştri, iar la conducerea comandamentului instituit acolo se afla un reprezentant personal al secretarului general, în sfârşit, în după-amiaza de 20 decembrie la Timişoara eşuase şi tentativa de negociere şi de soluţionare politică a primului-ministru Dăscălescu şi a lui Emil Bobu, omul trei al regimului, în fapt, dorinţa criminală a lui Ceauşescu de a înăbuşi mişcarea din faşă provocase o represiune brutală înainte de epuizarea posibilităţilor de dialog. Ceea ce înţelegeau conducătorii Ministerului Apărării şi Ministerului de Interne, inclusiv Securitatea prin „soluţie politică” era o deplasare a lui Ceauşescu la Timişoara sau o nouă şedinţă a „— PEx în care secretarul general să anunţe modificări importante în onducerea statului şi a partidului, răspunzând cumva, chiar şi mim, cererilor muncitorilor din Piaţa Operei. Vinovaţii erau la dernână, şi Ilie Matei era pregătit să-i arate cu probe în grupul de ieri Politici locali, inclusiv de la Bălan în jos.

În timpul acesta la Bucureşti se întâmplă ceva ciudat, încă ins, eficient cunoscut şi de cele mai multe ori negat. Cunoscutul om rj televiziune Vartan Arachelian a fost martorul unei întâmplări semn ficative pentru momentul 20 decembrie 1989: „În după-amia> acelei zile mă aflam la cafeneaua Aroma, de lângă cinematograful Patria. La un moment dat, a intrat pe uşă colonelul Pop deritatea Municipiului Bucureşti, fost în corpul consular, un al locului. A intrat, a cerut un coniac şi ne-a spus tare: «Fraţil Or până la Crăciun îl bem în libertate». Sigur că ne-am strâns lângă el J astfel am aflat că la Comitetul Central avea loc o adunare secreta a unor lideri ai partidului cu scopul de a-l îndepărta pe Ceauşescu. Întâmplarea a făcut ca, văzând ce se întâmplă în stradă în zilele următoare, să fiu foarte prudent”. Mai mulţi autori, între care şi colonelul Gheorghe Raţiu, au afirmat – deşi niciodată crezuţi – că undeva prin rândul doi al partidului se formase nu numai un curent de opinie, dar şi un nucleu de nemulţumiţi care

va fi identificat apoi în primele rânduri ale manifestaţiei de a doua zi acţionând neobişnuit. Acest grup pare să fi fost cel format din Apostoiu, Nicoleioiu, ambii consilieri ai secretarului general, generalul Stănculescu şi generalul Neagoe, şeful Direcţiei V, care obişnuiau să se întâlnească şi să-l bârfească pe Ceauşescu într-unul din birourile CC-ului, la o sticlă de whisky. Incapacitatea membrilor CPEx de a acţiona măcar acum, în ceasul al doisprezecelea, pentru a împiedica o tragedie şi mai mare, a permis continuarea evoluţiei criminale a lui Nicolae Ceauşescu. Mai mult, ei l-au susţinut şi l-au însoţit – inclusiv Gogu Rădulescu! – la mesajul transmis prin televiziune, mesaj care va conţine elemente probatorii pentru infracţiunea de subminare a puterii de stat.

În discursul său de la televizor, Nicolae Ceauşescu va afirma că în zilele de 16 şi 17 decembrie avuseseră loc „evenimente grave”, enumerând atacarea unor instituţii de stat – nu spune nimic de atacarea sediului partidului –, distrugeri şi jafuri asupra unor clădiri publice şi asupra unor unităţi militare şi precizând că autorii au fogt „grupuri de elemente huliganice”. Având în vedere gravitatea evenimentelor, Ceauşescu nu explică de ce anunţă acest fapt abia după trei zile. În continuare, el declară că „deoarece acţiunile grupurilor antinaţionale, teroriste au continuat, unităţile militare „conform Constituţiei şi în conformitate cu legile ţării – au fost obliate să se apere, să apere ordinea şi bunurile întregului oraş, de fapt – apere ordinea în întreaga ţară” 665. Aflăm în plus că pe teritoriul României se desfăşurau de trei zile acţiuni teroriste, pe care mijloacele oficiale de comunicare nu le făcuseră publice, şi că Armata deschis focul. Evident, nu spune nimic despre poziţionarea truelor Ministerului Apărării în zone unde nu puteau îndeplini misiuni constituţionale şi nici legale, fără a mai insista şi noi pe faptul că temeiul constituţional nu exista, iar cel legal era limitat la situaţiile particulare şi izolate de atacare a unor unităţi militare. După ce denunţă organizarea şi declanşarea evenimentelor „în strânsă legătură cu

cercurile reacţionare, imperialiste, iredentiste, şoviniste şi cu serviciile de spionaj din diferite ţări străine”, Nicolae Ceauşescu se va întoarce cu insistenţă la mesajul său principal, vizând conservarea solidarităţii Armatei cu el: „Amata şi-a îndeplinit pe deplin datoria faţă de patrie, faţă de popor şi cuceririle socialismului”. El oferea astfel o absolvire izbăvitoare pentru toţi cei – şi erau mulţi – care ordonaseră direct deschiderea focului şi trăseseră, în acea primă seară de cumpănă pentru Armată, Ceauşescu oferea garanţia acoperirii oricăror fapte criminale. Lucrul acesta a fost înregistrat ca atare şi a contat în psihologia comandanţilor trimişi pe stradă la Bucureşti, în noaptea de 21 decembrie, văzând şi făcând ultima fază a represiunii. „Dacă armata şi unităţile de ordine nu şi-ar fi îndeplinit datoria şi răspunderea faţă de patrie, faţă de popor, ar fi însemnat să nu răspundă jurământului, să nu îndeplinească prevederile Constituţiei ţării de a acţiona cu fermitate în apărarea cuceririlor socialiste, a cuceririlor întregului popor, a independenţei, integrităţii şi suveranităţii României” – va spune în continuare Nicolae Ceauşescu lăsând să alunece şi o insidioasă doză de ameninţare în cuvintele sale. Apoi, şi-a pregătit terenul pentru folosirea Gărzilor Patriotice. Dar cerând „mobilizarea tuturor cetăţenilor Republicii socialiste România”, el vedea în acest apel tot o conexiune cu fortete armate: „Este necesar să sprijinim – în orice împrejurări, armata noastră, apărătoare de nădejde a independenţei, suveranităţi-şi integrităţii ţării, a construcţiei socialiste, a vieţii paşnice a întregi noastre naţiuni! Să acţionăm în aşa fel pentru a nu fi necesara intervenţia armatei” 666. Este clar că mesajul de la Televiziune, Pe care noi l-am perceput atunci ca pe obişnuita lui înşiruire de fraze goale, a vizat în primul rând Armata, la fel cum este clar, mimai citind cu atenţie frazele lui Ceauşescu, cine trăsese la Timişoara şi cine şovăia acum. Pe fond, această tragedie în care a aruncat intenţionat şi ilegal Nicolae Ceauşescu Armata ţării nu s-a limitat doar la victimele de la Timişoara, ci a avut un efect determinant şi în perioada decisivă de după

fuga şi arestarea fostului comandant suprem. Totodată, în timpul cuvântării – aşa cum a declarat secretarul său particular – Ceauşescu s-a abătut de la textul scris şi a pronunţat trei fraze liber: „Cu toţii ne reamintim de poziţia fermă a întregului popor în 1968, împotriva invaziei Cehoslovaciei şi pentru apărarea independenţei României. Acum se poate afirma că este o situaţie asemănătoare sau chiar mai gravă. De aceea, se impune să acţionăm cu întreaga răspundere pentru a respinge orice atacuri împotriva României, a construcţiei socialiste din patria noastră". Era pregătirea pentru mitingul din 21 decembrie. Preocuparea lui Ceauşescu pentru refacerea momentului 1968 avea însă şi un substrat diplomatic.

Ultimele ore ale zilei de 20 decembrie, în seara zilei de 20 decembrie Nicolae Ceauşescu îl invită pe ambasadorul Uniunii Sovietice, dar acesta lipsind din ţară a fost înlocuit de însărcinatul cu afaceri ad interim. Pretextul acestei audienţe provocate de Ceauşescu era apariţia primelor ştiri despre evenimentele de la Timişoara în presa sovietică şi pe fluxul agenţiei TASS, iar esenţa întâlnirii era dată de protestul dictatorului român faţă de informaţiile false pe care le difuzau acele mijloace de presă (în principal, informaţia că la Timişoara avusese loc o revoltă a ungurilor). Cu această ocazie, ambalându-se în protestul său, Ceauşescu va escalada spre o acuzaţie clară că în tulburările civile din capitala Banatului erau implicate grupuri de intervenţie ale unor state membre ale Tratatului de la Varşovia, ungare şi sovietice. Pentru a argumenta această acuzaţie, va cita în mai multe rânduri informaţii de pe un raport secret înaintat de Securitate în aceeaşi zi, raport pe care îl avea în faţă. Deşi existenţa acestui raport este confirmată de conducerea păă, Serviciul Român de Informaţii refuză să îl pună la dispoziţia autorului. Este un document fundamental. Publicarea lui ar permite analiza riguroasă a informaţiilor obţinute de Securitate şi puse la dispoziţie la cel mai înalt nivel în legătură cu autorii incidentelor de la Timişoara, care provocaseră represiunea. Numai citind acest raport

ne putem da seama dacă Securitatea avea date precise, probe, informaţii detaliate despre implicarea străinilor în diversiune sau Securitatea umpluse câteva pagini cu fraze generale, aluzive, cu aproximaţii şi deducţii. Abia citind acest document putem spune cu certitudine dacă evenimentele de la Timişoara au fost provocate din afară sau au aparţinut unei minorităţi curajoase de timişoreni.

Elocvente pentru înţelegerea poziţiei oficiale şi descifrarea acţiunilor neoficiale ale URSS sunt rapoartele Ambasadei române la Moscova găsite de istoricii Mihai Retegan şi Dumitru Preda în Arhiva MAE. în seara zilei de 20 decembrie ambasadorul Ion Bucur a fost chemat într-o audienţă la I.P. Aboimov, adjunct al ministrului Afacerilor Externe al URSS, ocazie cu care diplomatul sovietic a adresat rugămintea „ca partea română să prezinte o informare, măcar cu caracter închis, despre ceea ce are loc în realitate în România" 667, întâlnirea dezvăluie, dincolo de limbajul diplomatic, acea parte ascunsă a relaţiilor între state comuniste, precum şi sugestii asupra integrării diferitelor acţiuni în ansamblul operaţiilor desfăşurate de URSS la nivel mondial. Cauza invocată oficial de Aboimov era cunoaşterea situaţiei din România în pregătirea adoptării de către al doilea Congres al deputaţilor a unei poziţii faţă de intervenţia americană din Panamá. „Desigur, între aceste două situaţii nu există nicio legătură – va afirma adjunctul ministrului Afacerilor Externe al URSS. în cazul Panamá, este vorba de o lr>intervenţie militară străină, iar în cazul România evenimentele au un caracter intern" 668. Păcat că nici documentul, nici pagina de cart nu pot reproduce senzaţii, sentimente, gesturi şi mimici. Diplomatul sovietic trebuie să fi roşit puţin sau să fi aplecat uşor ochii, dacă nu cumva, ca oficial antrenat de KGB aflat în faţa unui ambasador al unui stat satelit al URSS, l-a privit drept în ochi cu răceală pe Ion Bucur, convins că în următoarele minute nu-i va creşte nasul. Ba credem că mai degrabă aşa a procedat, ca un bun diplomat, minţind cu sânge rece. Este neîndoios că sublinierea diferenţei între cazul; Panamá şi cazul

România, ca fiind total deosebite – intervenţie străină şi tulburări interne – avea un caracter de impunere, de îngroşare forţată a poziţiei oficiale a URSS. Noi nu uităm că, la Malta Gorbaciov şi Bush au discutat pe puntea vasului aceste două cazuri împreună, legate unul de celălalt, şi probabil că numai Gorbaciov a făcut diferenţa printr-un limbaj ocolitor. Aşa cum am văzut, de câte ori americanii insistau pe subiectul Americii de Sud şi Centrale, Gorbaciov devenea evaziv şi afirma că URSS nu are interese politice acolo, lăsând deschisă o cale de protest şi şantaj pentru orice manevră americană. De altfel, intervenţia americană în Panamá a fost monitorizată de aproape de către sovietici. Să facem un scurt istoric.

Hotărârea Statelor Unite de a îndepărta regimul dictatorial şi corupt din Panamá fusese luată mai demult, de când Casa Albă a aflat că fostul lider Noriega, sprijinit direct şi substanţial în trecut de SUA, a hotărât să depăşească limitele contractului său, implicându-se în traficul de stupefiante şi în diversiuni politice periculoase în zonă. Trupele de intervenţie americane s-au pregătit intens la baza Little Creek, statul Virginia, conducerea militară centralizată de la Fort Bragg planificând şi mai multe acţiuni ale trupelor de comando SEAL. La începutul lunii decembrie, după ce Bush s-a înţeles cu Gorbaciov la Malta, forţele speciale au fost mutate la baza Rodman, aflată vizavi, peste canal de statul Panamá, unde s-au antrenat până în momentul atacului, sub conducerea comandantului Corson. Avizaţi asupra acestor mişcări, liderii panamezi au reacţionat cerând oficial explicaţii. Li s-a răspuns, ca şi în cazul mişcărilor de trupe sovietice din Basarabia, că este vorba de un exerciţiu miilitar curent, obişnuit, în noaptea de 18 spre 19 decembrie 1989. Coordonatorul operaţiei din Fort Bragg îşi va informa trupele de intervenţie ca armata panameză a descoperit intenţia de invazie şi a trecut în stare de alertă, astfel că elementul surpriză va fi mai greu obţinut. La 19 decembrie, ora 23.30, unităţile de comando de la Rodman descoperă că în portul Panamá, chiar lângă canoniera lui

Noriega, acostase o navă comercială sovietică. Grupurile de scafandri ai forţelor SEAL, trecând prin dreptul acesteia la adâncime mică, constată că nava sovieticfirera dotată cu aparatură electronică tip sonar de detectare, fapt care conduce la concluzia că era o navă spion. De altfel, pe vasul sovietic s-a dat imediat alarma şi angajaţii civili” s-au înarmat cu arme militare, fiind observaţi de pe celălalt ţărm în poziţii de luptă. Atacul împotriva statului Panamá a început în dimineaţa de 20 decembrie, înaintea orei 01.00 pe uscat, sub denumirea „Cauza dreaptă”. Armata SUA a angajat în această luptă peste 22.000 de militari. Intervenţia, finalizată abia în 3 ianuarie 1990, a produs 23 de victime din rândul americanilor şi peste 4.000 din rândul panamezilor. La 3 ianuarie 1990 populaţia statului Panamá a ieşit pe străzi, dansând, rugându-se, manifestându-şi bucuria pentru eliberarea din dictatură.

Să ne amintim, de asemenea, că în noaptea de 3 decembrie 1989, generalul Vlad i-a înmânat simultan două documente informative lui Ceauşescu, unul despre intervenţia sovietică în România şi unul despre intervenţia americană în Panamá. Asta se întâmpla cu aproape două săptămâni înainte de declanşarea celor două operaţii. Mare jucătoare pe scena politică internaţională – dacă nu cumva era cea mai mare jucătoare! –, URSS îşi acoperea aproape perfect operaţiunile conduse în diferite locuri ale lumii, scoţând mereu în evidenţă caracterul agresiv şi intervenţionist al adversarilor, de regulă americanii.

Scopul real al întâlnirii solicitate de Aboimov era sondarea atitudinii României, a secretarului general Nicolae Ceauşescu fată de Aplicarea forţelor de comando ungaro-sovietice la Timişoara şi de activitatea, pe alocuri neacoperită, a agenturii sovietice din Romă-la> după eşuarea diversiunii de la Iaşi şi a loviturii de palat de la Cpex-ul din 17 decembrie.

Sovieticii ştiau foarte bine ce se întâmplă în România. Aboiniov şi Gorbaciov voiau să ştie dacă Ceauşescu va reacţiona public, demascând implicarea sovietică şi ungară la Timişoara printr-un pr0, test internaţional care ar fi fost

imediat preluat de presa occidentală pentru a echilibra informaţiile privind intervenţia în Panamá. URşş putea pierde pe moment ofensiva, iar prezentarea în paralel a acţiu. nilor din cele două state străine ar fi sugerat destul de uşor caracterul tranzacţionist al înţelegerilor de la Malta. Adunând acum câteva din informaţiile comentate deja în capitolele precedente vom reaminti şi că Nicolae Ceauşescu avea, printr-un compartiment special al Securităţii, un acces direct, rapid şi eficient la marea presă occidentală. Aceasta refuza sau evita (cazul presei americane) să-i mai publice articolele de propagandă, dar s-ar fi reactivat imediat dacă Ceauşescu lansa tema intervenţiei sovietice în România. Ea putea fi comentată şi pozitiv, ca o intervenţie necesară împotriva unui dictator, dar subiectul deranja total URSS, din orice unghi de abordare, în plus, ştim acum că americanii căutau să se agaţe de orice pentru a-şi acoperi acţiunea din Panamá. Până la urmă au cerut explicit intervenţia sovietică în România şi au pus toate canalele de televiziune pe Televiziunea Română Liberă.

La punctajele lui I.P. Aboimov ambasadorul român va răspunde modest, în nota obişnuită a lui Ceauşescu în relaţiile cu URSS şi cu celelalte state comuniste. El va protesta – acestea erau limitele mandatului său – pentru ştirile apărute în presa sovietică despre evenimentele de la Timişoara, prin preluarea unor surse care „conţin aprecieri neconforme cu realitatea”. Ambasadorul român, în spatele căruia intuim directive personale ale lui Ceauşescu, tipice paranoiei sale de lider mondial, va aduce şi argumentul suprem: „Partea română nu a solicitat părţii sovietice să o informeze despre evenimentele din Gruzia sau din Nagorno Karabah şi nici nu a publicat ştiri provenite din surse occidentale, considerând că este vorba de probleme strict interne ale URSS”. Totodată, Bucur a invocat şi faptul ca URSS a introdus restricţii pentru accesul turiştilor români în Armenia şi Gruzia! în continuare Ceauşescu încerca să joace tare.

La această întrevedere şi la acea atitudine a

Ministerului Afacerilor Externe al URSS, Ceauşescu va reacţiona prin convocarea însărcinatului cu afaceri A.I. al URSS la Bucureşti, protestând de jata asta direct la implicarea sovieto-ungară de la Timişoara şi dându-i detalii de pe raportul înaintat de generalul Iulian Vlad. Proba indirectă că aşa au stat lucrurile este adusă la lumină tot de istoricii Preda şi Retegan, prin publicarea unui al doilea document din Arhiva MAE. A doua zi, în 21 decembrie, la ora 12.00, ambasadorul Ion Bucur este chemat de urgenţă de Aboimov. Acesta a protestat de această dată ameninţător pentru faptul că, la întrevederea lui Ceauşescu de la Bucureşti cu însărcinatul cu afaceri A.I. sovietic, secretarul general al Partidului Comunist Român „a exprimat nemulţumirea faţă de declaraţiile oficiale sovietice în legătură cu evenimentele de la Timişoara, apreciind că acestea sunt rezultatul unor acţiuni planificate din timp în cadrul Tratatului de la Varşovia" 669 Nu avem informaţii despre o asemenea planificare, dar este posibil ca Ceauşescu să fi interpretat cooperarea diversionistă a URSS cu Ungaria ca parte a unei operaţii „de tip Cehoslovacia – 1968", motiv pentru care, atât în declaraţia sa de la televiziune, cât şi în teleconferinţe va invoca rezistenţa României din acel an violent. Aşadar, sursa invocării rezistenţei româneşti din 1968 nu era doar credinţa sa că cetăţenii României se vor solidariza cu el, ca atunci, ci şi teama că urmează o invazie, în textul telegramei trimise de la Moscova de Ion Bucur, această teamă se dezvăluie fără disimulare: „Ar exista date din care rezultă că URSS ar intenţiona să intervină militar în România", în faţa pasului temerar făcut de Ceauşescu, de a protesta pe linie bilaterală pentru implicarea sovieto-ungară de la Timişoara, reprezentantul oficial al URSS nu putea reacţiona decât violent. Era un prim semn că, la disperare, Ceauşescu va putea denunţa implicarea sovietică în mod public. Să nu uităm că în acea zi la Bucureşti era programat un miting care se dorea asemănător cu cel din 1968! Dacă Ceauşescu repeta figura din 1968? Probabil că nu ar fi avut acelaşi efect, cel puţin

în privinţa solidarităţii interne – oamenii n-ar fi avut entuziasmul de atunci. Oamenii ar fi fost aduşi ca turma în piaţă şi duşi înapoi în întreprinderi, tot ca turma, cum Se uMămpla de obicei, cum se întâmplase cu numai o lună înainte la terminarea Congresului PCR. Însă ecoul mesajelor antisovietice, denunţând o invazie, ar fi răsunat pe toate canalele mass-media; Anunţul public putea, inclusiv, să anuleze acea decizie de invazj pentru că invazia l-ar fi confirmat. Logic, URSS trebuia să acţioneze» rapid. Iar locul de acţiune era chiar mitingul din Piaţa Republicii

În acel moment critic pentru operaţiunea sovietică din România Aboimov va trece la ameninţări. El i-a arătat ambasadorului român că „personal şi în mod preliminar le califică ca «declaraţii neinterne iate care nu corespund realităţii şi stârnesc nedumerire». Este puţin probabil că cineva poate crede aşa ceva. «Asemenea acuzaţii – a subliniat Aboimov – au un caracter aşa de grav, încât ele necesita o examinare cu mare atenţie» „670. Pentru cine nu este familiarizat cu limbajul şi cutumele diplomaţiei, trebuie arătat că o declaraţie de o asemenea gravitate, practic o ameninţare, formulată în nume personal în faţa unui ambasador, este inadmisibilă. Diplomaţii în exerciţiul funcţiunii nu au păreri personale şi cu atât mai mult nu li se permite să amenințe pe ambasadorul unui stat străin, în al doilea rând, adjunctul ministrului Afacerilor Externe nu putea declara „în mod preliminar” în numele URSS nimic, deoarece poziţia oficială a unui stat, mai ales a unui asemenea stat, nu aparţine unui funcţionar al Ministerului de Externe, ci organismului superior legitim: Guvernul, Preşedinţia sau organul de conducere politică a statului. Este tot mai clar că Aboimov avea un mandat imperativ de a preveni vreun gest spectaculos din partea lui Ceauşescu. Acesta, deşi convocase mitingul cu scopul de a repeta figura din 1968, a spus tot felul de prostii, numai esenţialul nu. A căzut pe mâna lui.

În acest loc poate fi descifrată gândirea sovietică asupra raportului între intervenţia din Panamá şi cea din România: în timp ce în Panamá era vorba de o intervenţie

străină, în România era obligatoriu ca acţiunea să pară o revoltă a populaţiei, nu o intervenţie sovietică, motiv pentru care URSS a acoperit mediatic şi politic evenimentul din ţara noastră ca pe o revoluţie naţională.

În logica lipsită de realism, dar orientată în funcţie de accelerarea crizei dintre Bucureşti şi Moscova, ideea organizării mitingului a aparţinut lui Nicolae Ceauşescu. Tema a fost dezbătută îndelung presa post decembristă, pornind de la interesul pentru demonstra-a desfăşurării unei lovituri de stat în acel segment al revoluţiei, tfel că în apropierea lui Ceauşescu s-ar fi aflat nişte agenţi sovietici care au Precipitat evenimentele. Teza este, într-adevăr, foarte tentantă. Adevărul înclină accelerat spre realitatea că Ceauşescu făcuse şi continua să facă mai multe greşeli în acele zile, dintre care unele, prin acumulare rapidă, s-au dovedit decisive: a trimis Armata în stradă să defileze apoi să tragă la Timişoara; a aglomerat autoritatea de acolo cu zeci de înalţi funcţionari trimişi de la Bucureşti; a refuzat să comunice direct cu timişorenii, a ascuns un eveniment al cărui nucleu dur era diversionist, dar şi uşor de anihilat sub acoperirea unei comunicări ofensive; a năruit puterea de stat prin ordine neconstituţionale din care nu mai putea ieşi decât cu un succes pe cât de total pe atât de sângeros al represiunii; a plecat în Iran în mijlocul unei crize politice grave; a apărut la televizor fără să ofere nimic, nicio soluţie politică, nicio rezolvare a revendicărilor timişorenilor, ambiţionându-se pe iluzia existenţei unui fond revoluţionar comunist romantic în conştiinţa membrilor de partid, ca în anii ’40, lansând un singur mesaj, strict personal, că el va lupta până la capăt. Acesta, mai ales, nu interesa pe nimeni, în plus la aceste argumente, Ceauşescu nici nu mai avea alte soluţii – după ce şi Armata făcuse pasul înapoi –, decât apelul la „masele muncitoare”, care urmau să legitimeze lupta lui şi detaşamentele de muncitori din Oltenia trimise la Timişoara pentru a-i lua la bătaie pe muncitorii de acolo, în aceeaşi noapte Nicolae Ceauşescu emitea la Bucureşti decretul pentru starea de necesitate pe care trebuia să-l

dea încă din 16 sau 17 decembrie.

DECRET PREZIDEMŢIAL

Cu privire la instituirea stării de necesitate pe teritoriul judeţului Timiş

Având în vedere încălcarea gravă a ordinii publice în judeţul rirniş, prin acte teroriste, de vandalism şi de distrugere a unor bunuri obşteşti, în temeiul articolului 75 punctul 14 din Constituţia Republicii Socialiste România, Preşedintele Republicii Socialiste România decretează:

Art. l – Se instituie starea de necesitate pe întreg teritorii judeţului Timiş. Toate unităţile Armatei, Ministerului de Interne şi formaţiunilor Gărzilor patriotice sunt puse în stare de alarmă.

Art. 2 – Pe timpul stării de necesitate se interzic orice întruniri publice, precum şi circulaţia în grupuri mai mari de cinci persoane

Art. 3 – Toate unităţile socialiste din judeţul Timiş sunt obligaţe să ia măsuri imediate pentru desfăşurarea normală a proceselor de producţie, pentru paza bunurilor obşteşti, pentru respectarea strictă a ordinii, disciplinei şi programului de lucru.

Art. 4 – Consiliile populare municipale, orăşeneşti şi comunale din judeţul Timiş sunt obligate să asigure respectarea strictă a ordinii publice, paza bunurilor proprietate socialistă, de stat şi cooperatistă, aprovizionarea în bune condiţii a populaţiei, desfăşurarea normală a transporturilor, organizarea şi desfăşurarea în bune condiţii a întregii activităţi economice şi sociale.

Art. 5 – întreaga populaţie a judeţului Timiş este obligată să respecte cu stricteţe legile ţării, ordinea şi liniştea publică, să apere bunurile obşteşti, să participe activ la înfăptuirea normală a activităţii economico-sociale.

NICOLAE CEAUŞESCU Preşedintele Republicii Socialiste România

Subliniem cu tărie că nici acest decret nu a îndeplinit iniţial condiţiile legale – nu a fost proclamat în acea seară –, dar va fi publicat a doua zi în presă şi citit de generalul Minai Chiţac din balconul Operei din Timişoara, ceea ce a

făcut ca documentul să se înscrie, tardiv, în limitele legii. Se observă că el invoca art. 75 din Constituţie, adică dreptul preşedintelui de a decreta starea de necesitate în condiţii de urgenţă, dar, având în vedere existenţa intervalului 16 – 20 decembrie şi faptul că în cuvântareala Televiziune Ceauşescu face referire la evenimente petrecute cu patru zile în urmă, în 16 şi 17 decembrie, trebuia apelat la Consiliul de Stat. Urgenţa care putea justifica o invocare a art. 75 era numai în 17 decembrie, eventual 16 decembrie, când se petreceau actele de violenţă care să justifice apelul la intervenţia directă a preşedintelui statului. Altfel, Constituţia arăta că trebuie apelat la Marea Adunare Naţională. Ceauşescu ştia bine acest lucru, deoarece avem o probă irefutabilă: în timpul procesului de la Târgovişte el va declara cu încăpăţânare: cu un răspund decât în faţa Marii Adunări Naţionale”. Atunci îşi adusese aminte de Constituţie! Decretul pentru starea de necesitate din 20 decembrie 1989, intrat în vigoare începând cu ora 23.30, reactualiza ideea că toate unităţile socialiste din judeţ trebuie să ia măsuri pentru desfăşurarea normală a producţiei, o formă mascată pentru ţinerea muncitorilor în întreprinderi. Apoi erau reînvestite cu autoritate Consiliile populare, conform legii apărării naţionale. Sigur, ne întrebăm ce mai căutau acolo Coman şi ceilalţi şi cum de era numit prin ordin verbal Stănculescu comandant militar al Timişoarei? în legătură cu destinul acelui document inutil avem din nou mărturia unui jurist important, generalul Gheorghe Diaconescu: „În ziua de 20 decembrie 1989, pe la ora 12.00 noaptea, l-am surprins pe Ion Coman vorbind la telefon cu Bucureştii, la capătul celălalt al firului aflându-se Dumitru Apostoiu, consilier al preşedintelui pe probleme juridice. Când m-a văzut, Coman a spus: «Discutam problema decretării stării de necesitate. Eu nu mă pot înţelege în termeni juridici cu Apostoiu» şi îmi dă telefonul. Apostoiu se chinuia să nască un text. Se vedea că este o improvizaţie şi că este singur. Nu-l ajuta nimeni. N-aş putea să vă spun dacă Coman l-a sunat pe Apostoiu, îngrijorat de lipsa acelui document

fundamental, sau Apostoiu a cerut lămuriri de la Timişoara asupra unor detalii. I-am dat câteva sugestii despre cum trebuie să sune decretul, dar finalmente nu mi s-a transmis textul acestui document”. Cam la aceeaşi oră de cumpănă a zilei de 20 spre 21 decembrie 1989, Nicolae Ceauşescu părăsea pentru ultima oară pe trepte clădirea Comitetului Central. Silviu Curticeanu, sluga şi complicele lui, îşi va aminti această scenă: „La ieşirea din birou, l-am auzit spunând cu voce tare, dar mai mult pentru sine, reproduc textul: «Am să le arăt eu celor de la Timişoara!» „671.

Iar la Timişoara, în biroul serviciului special de ascultare fonică, ofiţerii Securităţii Timiş ascultau încordaţi zgomotele, discuţiile, reacţiile de spaimă şi panică ale celor câţiva care rămăseseră în clădirea Operei. Apoi, treptat, spre primele ore ale zilei de 21 decembrie, zgomotele au încetat. Secretara-telefonistă aflată sub contract cu Securitatea va mai consemna, conform amintirii maiorului Radu Ţinu, pe stenograma acelei înregistrări, doar o singură frază: „Acum două persoane întreţin relaţii neprincipiale”, în încăperea cu telefon, departe de zbuciumul acelei zile abia scurse, doi tineri făceau dragoste.

Capitolul VI

CÂT DE PREGĂTIŢI AU FOST ROMÂNII PENTRU O REVOLUŢIE?

Gradul de informare al cetăţeanului român în decembrie 1989

Moto:

Arhipelagul Gulag este un serviciu făcut în sprijinul partizanilor Războiului rece şi un act de răzbunare personală din partea autorului.

Primul canal al televiziunii RFG – 9 ianuarie 1974.

Pentru a înţelege cât de pregătită era naţiunea română pentru o revoluţie şi cum au fost manipulaţi românii, va trebui să alegem convenţional cazul unui intelectual aşezat teoretic la mijloc, între cei câţiva şi foarte puţini rezistenţi, anticomunişti conectaţi prin unul sau mai multe fire în Occident şi protejaţi public de acesta,

şi intelectualii numeroşi şi anonimi ale căror surse de informaţii erau Europa liberă şi posturile de televiziune ale ţărilor vecine. Românul nostru nu avea în decembrie 1989 o viziune globalistă asupra evenimentelor, cu toate că ele se mişcau evident. I-a lipsit spiritul unei astfel de priviri, sentimentul transnaţional pe care îl au naţiunile Marilor Puteri, dar mai ales conducătorii lor, care pot să sprijine cea mai odioasă dictatură – de tip Ceauşescu, de tip Saddam –, să investească în oameni ca Ossama bin Laden şi apoi să-i condamne până la anihilare. Atunci nu exista instrumentul veridic cu care să fie identificat în întreaga sa dimensiune conceptul de „inte – este ale Marilor Puteri", „politicianismul" la scară planetară, să-l înţeleagă şi să-l privească asemenea unei ocazii bune, rece însă la oaterile inutile ale lui Ceauşescu de a se opune acestor interese şi ea se încrede în imaginea sa favorabilă din ochii naţiunii române, Pe care tot el o martiriza. Din acest punct de vedere, comunismul i-a împărţit pe români în victime ale propagandei, unde „interesei Marilor Puteri" erau prezentate ca malefice, şi în disperaţi, pe cir „interesele Marilor Puteri" nu-i interesau decât dacă ajungeau să-.] răstoarne pe Nicolae Ceauşescu, eventual şi comunismul, cu orice preţ. şi unii, şi alţii, aduşi în această stare de regimul Ceauşescu, reprezentau un teren favorabil acţiunii externe, întrebarea care va rămâne fără un răspuns cuprinzător este aceasta: cât de pregătit cultural istoric şi politic era cetăţeanul român pentru o revoluţie care să îndepărteze regimul comunist? Evenimentele din decembrie 1989 se află chiar în mijlocul acestei întrebări. Ce s-a întâmplat după este în afara întrebării, deoarece, atunci când obţii libertatea – indiferent ca o cucereşti sau îţi este oferită – primeşti şi dreptul de a o folosi pentru a-ţi organiza viitorul. Aici, influenţele externe devin secundare.

Al doilea argument este gradul de informare al cetăţeanului român, acurateţea informaţiilor pe care le primea din exteriorul ţării, natura sistemului de comunicare – bazat în primul rând pe zvon, pe transmiterea deformată a unei informaţii –, precum şi

vulnerabilitatea sa la diversiune. Ruperea de lume, cum se spune într-o expresie populară, a fost un factor important al naivităţii şi stângăciei cu care naţiunea română şi-a făcut revoluţia. Ultima revoluţie a mileniului doi.

Intelectualul moderat ales convenţional pentru analiza noastră nu a ieşit în stradă la revoluţie. A plecat de la locul lui de muncă acasă şi a surprins pe ecranul televizorului scena incendiară a lui Mircea Dinescu şi apoi perindarea diferiţilor revoluţionari la microfon. O apariţie anume l-a oprit să iasă în stradă: generalul în rezervă Nicolae Militaru. De ce? Să presupunem că intelectualul nostru citise Orizonturi roşii a lui Ion Mihai Pacepa sau ascultase la Europa liberă extrasele reproduse cu intonaţie teatrală.

Reţele clandestine în perioada 1987 – 1989 au funcţionat în Bucureşti mai multe reţele clandestine de difuzare a literaturii şi publicaţiilor interzise. Ro” lui fiecărui membru era de a găsi o modalitate să copieze şi să difuzeze mai departe texte interzise. Circulau pe acest traseu cărţi de Soljeniţin, volume despre crimele comuniste din Uniunea Sovietică, articole din presa străină despre Gorbaciov, dar şi poezii nepublicate ale lui Adrian Păunescu, poezia Motanul Arpagic a poetei Ana Blandiăna, fotograme ale unor caricaturi politice de Mihai Stănescu, exemplare epuizate din volumele Jurnalul de la Păltiniş sau Epistolarul ale lui Gabriel Liiceanu, stenograme ale unor conferinţe cu circuit închis de la Ministerul de Interne, Securitate, foruri superioare ale PCR. Aceste stenograme, de exemplu, conţineau lecţii (informări) susţinute de anumiţtspecialişti în faţa unor lideri ai instituţiilor respective, ocazie cu care erau prezentate informaţii interzise în circuitul public. Profesorul Răzvan Theodorescu susţinuse în noiembrie 1989 două conferinţe într-o sală a Muzeului Naţional de Istorie cu tema „Rolul monarhiei române”, intervenţia sa fiind în totalitate elogioasă la adresa regilor Carol I şi Ferdinand, a reginei Maria, dar şi a regelui Carol al II-lea, trecând peste aspectele controversate ale biografiei sale. Afirmaţiile lui

Răzvan Theodorescu, însoţite de date şi amănunte, nu se găseau în niciun text public şi aveau pe alocuri un caracter categoric şi reparatoriu explicit. Cunoscutul istoric afirma: „Regii României nu au fost mai răi decât alţi monarhi europeni. Sub Carol I şi Carol al II-lea, România a cunoscut cele mai importante salturi economice şi trebuie să înţelegeţi că nu putem compara la infinit realizările economice de astăzi cu cele din 1938, fără să acceptăm că acel an a fost unul de vârf pentru societatea românească. Sub Ferdinand I s-a făcut Marea Unire. Totodată, când accepţi principiul comparaţiei, nu trebuie să te opreşti doar la statistici, la diferenţa între nişte cifre ale unor epoci total diferite şi sărite în timp, deoarece noi nu avem cum să ştim cum ar fi arătat România astăzi dacă nu avea loc 30 decembrie 1947". O stenogramă extrem de incitantă era cea a conferinţei ţinute în 1984 în faţa unor lucrători ai Securităţii de către istoricul militar Ioan Talpeş. Locul probabil unde avusese loc conferinţa era Institutul – Nicolae Iorga". Printre alte afirmaţii şocante, Talpeş prezenta Celebrul masacru de la Oarba de Mureş drept o acţiune deliberată a Comandamentului sovietic cu scopul de a testa loialitatea Armatei române. În cazul Pactului Ribbentrop-Molotov, sovieticii erau prestaţi ca autori ai unei agresiuni interpretată de ei, de sovietici, drept „o necesitate pentru «victoria socialismului» (cu ghilimele – text, n.a.) şi pentru «victoria socialismului», acele state la acea dar trebuiau să fie sacrificate. Ne este greu să înţelegem acest lucru «nu cred că-l vom înţelege vreodată". Liderii Partidului Comuni din România (din subliniat în textul stenogramei, n.a.) erau evocat1 prin propunerea de a declara România republică sovietică. Apoi p la jumătatea intervenţiei, Talpeş făcea şi următoarea afirmaţie „România se spune că a fost burghezo-moşierească, a fost feudală a fost ce vreţi dumneavoastră, însă datoria noastră este – şi aici cred că sunteţi de acord cu mine –, de a perpetua patrimoniul românesc indiferent care a fost coloratura, căci ceea ce este românesc este esenţial în toate elementele ei". Mai departe – şi să nu

uităm că era anul 1984! – Ioan Talpeş vorbea despre răpirea Basarabiei, despre Insula Şerpilor şi despre braţul Deltei luat prin abuz de sovietici, în alt loc erau descrise ororile făcute de ocupantul horthyst în Transilvania, dar şi cele făcute de sovietici în Vechiul Regat după ocuparea ţării, începând cu 30 august 1944. Notorietatea lui Ioan Talpeş printre membrii reţelei a crescut atunci când s-a aflat că într-un volum cu circuit închis editat de Editura Militară, destinat doar ofiţerilor, textul său despre cooperarea militară româno-sovietică în timpul războiului din Vest era extrem de critic şi pe alocuri acuzator. S-a aflat apoi repede că, la nivelul cel mai înalt, au existat două scrisori de protest din partea Biroului Politic al Comitetului Central al PCUS şi una din partea Comitetului Central al Partidului Comunist Ungar la adresa istoricului Ioan Talpeş. Acesta, protejat de fratele lui Nicolae Ceauşescu, a fost mutat la Editura Militară. Este interesant de semnalat că pe lista înaintată lui Ceauşescu de mai mulţi intelectuali pentru împiedicarea demolării Bisericii „Mihai Vodă” din Bucureşti se aflau Răzvan Theodorescu şi Ioan Talpeş-Importante personalităţi ale intelectualităţii culturale române, deşi solicitate, au refuzat să semneze protestul, de frică sau pentru a nu-şi compromite posibilităţile oferite de Securitate de a călători în străinătate. La două zile după încheierea lucrărilor Congresului al XIV-lea al PCR, Talpeş a fost chemat să comenteze rezultatele acestuia în faţa unei săli pline de delegaţi. Urcat la tribună el şi-a surprins auditoriul cu o declaraţie foarte scurtă: „Este prea devreme pentru a evalua consecinţele acestui congres. El poate fi sfârşitul noi etape istorice pentru România. Din păcate, nu vă pot spune ce va uurma. Vă rog să mă scuzaţi”. După un scurt moment de linişte, sala s-a zguduit de aplauzele activiştilor de partid, care în urmă cu două zile îl ovaţionaseră pe Ceauşescu şi-l realeseseră în unanimitate. Intervenţia lui Talpeş avusese un efect mult mai dinamic decât cea a lui Constantin Pârvulescu de la Congresul al XII-lea. Cei mai mulţi aşteptaseră ca Nicolae Ceauşescu să-şi anunţe

retragerea, cu toate că cel puţin formal această decizie se afla în mâinile lor. partidul Comunist Român, dacă existase vreodată, murise.

O altă stenogramă era cea a conferinţei ţinute de Nicolae Fotino, directorul ADIRI, în iulie 1984, în faţa unor înalţi activişti ai partidului, la care au participat Corneliu Coposu şi istoricul liberal Dan Amedeo Lăzărescu, având ca temă colocviul de la Strasbourg referitor la consecinţele primului război mondial. Fotino făcea o descriere a felului în care se mobilizează diaspora maghiară în perfectă înţelegere cu statul comunist maghiar pentru a pune în discuţie „cazul" Transilvaniei. Intervenţia lui Nicolae Fotino conţinea informaţii obţinute pe cale informativă, pigmentată cu detalii ale modului de organizare şi pregătire logistică a acelei acţiuni antiromâneşti, făcute cu acceptul tacit al francezilor. La un moment dat, Fotino a propus publicarea manuscrisului necenzurat al lui Chiriţescu, inclusiv capitolul care descrieânfringerea guvernului bolşevic delabudapesta din 1919 de către Armata română. Ineditul acelei conferinţe era dat de apariţia, pentru prima oară în public, a temei jocului necinstit făcut de Franţa în relaţia sa cu România, temă ce reprezenta un şoc pentru legenda bine imprimată a iubirii francofone.

Pe acelaşi traseu de comunicare au circulat în perioada 1987 – 1989 articolele lui Sorin Alexandrescu, traduse de autorul acestor rânduri din olandeză, referitoare la generaţia optzecistă şi la textualismul românesc, texte încărcate cu mesaje politice anticomuniste nedisimulate, apoi articolele publicate de Mircea Dinescu în presa Şeurmană. Traseele necunoscute ale reţelelor de difuzare a textelor interzise s-au activat brusc, peste obişnuinţă, în vara anului 1988, Odată cu apariţia primelor informaţii despre disidenţa poetului Dinescu.

Cazul Dinescu. În acei ani se citea mult şi erau vânate cu ten citate cărţile esopice, piesele de teatru aluzive, articolele critice şi revistele culturale, într-o perioadă în care lumea poetică era dornnată de figura lui

Adrian Păunescu, ostracizat după un incident gra petrecut în timpul unui turneu al Cenaclului „Flacăra”, Mircea Dinescu era cunoscut drept copilul teribil al poeziei româneşti. Deşi apariţiile sale televizate erau foarte rare şi se rezumau la recitarea unor poezii proprii, Dinescu era perceput ca o voce ascuţită, tăietoare, explicit protestatară, plasată însă la sfârşitul unui curent cultural care trezise multe speranţe printre cititori. Cu Păunescu în domiciliu forţat şi cu Grupul optzecist deturnat de la filonul său critic se încheia perioada de relativă acceptare de către partid a libertăţilor de expresie, în care Dinescu strălucise ca o cometă Premiul Academiei la vârsta de 26 de ani). Ei bine, exact când curentul critic murea, cărţile lui Augustin Buzura deveneau mai eliptice, iar cele ale lui Octavian Paler luau tot mai mult un aspect turistic, Mircea Dinescu explodează din izolarea lumii literare prin atacarea frontală a subiectelor politice. Nu ştim dacă momentul acestei explozii a fost ales de autor ca urmare a unui calcul politic, dar cert este că atitudinea sa publică suferă o modificare substanţială către sfârşitul deceniului nouă. După o curbă descendentă a notorietăţii şi prezenţei sale literare, Dinescu revine în atenţia cititorilor şi, în primul rând, a intelectualilor printr-o poziţie politică explicită. Primul text dinescian care a circulat clandestin a fost scrisoarea deschisă adresată preşedintelui Uniunii Scriitorilor, în care poetul denunţa urmărirea sa de către Securitate (filajul) şi dezvăluia, într-un stil plin de ironie, felul cum fusese ascultat la cantina Casei Scriitorilor prin intermediul unei farfurii. Scenele descrise de Dinescu aveau ceva fabulos, incredibil, dar erau gustate pentru tonul lor spiritual. Totuşi, scrisoarea, care putea fi încadrată (de cunoscători) în categoria licenţelor literare pe care scriitorii de pretutindeni şi le permit, conţinea şi două informaţii importante, care au atras atenţia imediat Prima era o trimitere la vizita lui Mircea Dinescu în URSS: „Apariţia acestor domni (filajul, n.a.) am sesizat-o încă din vara anului trecut, după întoarcerea mea din Ţările Baltice (în text, ţările baltic6 cu literă mică, n.a.), unde mi-am

petrecut concediul la invitaţia Uniunii Scriitorilor Sovietici. Nu vă mai amintesc de faptul că fusesem invitat oficial printr-o hârtie înmânată dumneavoastră personal de către secretarul Uniunii Scriitorilor din URSS, a trebuit să plec până la urmă cu greu, ca persoană particulară, după consumarea nervilor şi a unor insistenţe obositoare. Interviul pe care l-am dat la Radio Moscova, în care îmi exprimam entuziasmul pentru efectele magice ale cuvintelor perestroika şi glasnost, sesizate de mine în presa şi la posturile de televiziune sovietice, precum şi în viaţa socială din republici, pârdalnicul interviu deci, nu făcu o jjnpresie prea bună anumitor urechi, cum n-a făcut, după două luni, nici discursul meu despre condiţia scriitorului, intitulat «Pâinea şi circul» pe care l-am rostit la (un) colocviu (l) de literatură al Academiei de arte vest-berlineze”. Cu o anumită întârziere, determinată de dificultatea accesului la scriitorul Mircea Dinescu, din interiorul Uniunii Scriitorilor au fost lansate pe circuitul neoficial al reţelelor atât interviul de la Radio Moscova (25 august 1988), cât şi intervenţia din Berlinul de Vest (15 septembrie 1988), ambele pe foi volante, dactilografiate cu greşeli de ortografie care, evident, nu puteau aparţine poetului, în interviul de la Radio Moscova Mircea Dinescu îşi preciza poziţia de intelectual cu atitudine: „Se spunea pe vremuri că scriitorii sunt ajutoare de nădejde ale partidului. Să se înţeleagă bine acest lucru, în ce sens sunt ajutoare de nădejde: în sensul că scriitorul este un observator extraordinar al realităţii şi poate ajuta partidul (), arătându-i cât mai bine realitatea”. Dinescu se pregătea să arate public realitatea din România, motiv pentru care accesul său la public a fost limitat prin cenzură şi interdicţie. La colocviul ţinut în Berlinul de Vest, Dinescu va afirma, printre altele: „Scriitorii din Est suferă uneori de inconştiente şi elegante deformări profesionale, căci într-un sistem totalitar anormalii par Cei ce nu şchioapătă – nemaivorbind de faptul că între aparenţă şi esenţă se circulă numai cu viză de la Miliţie. Cenzura, împreună cu fiica ei şi mai odioasă, autocenzura, te îmbie să încalţi de

bunăvoie ţi nesilit de nimeni pantofii ideologici îngăduiţi, mimând astfel formalitatea, scriind – spre a putea numi măcar, cât de cât, răul – subînţelesuri, pe dedesubt (dedesubtân text, n.a.), cifrat, chinuit ăntortochiat (în text întortocheat, n.a.), înfofolind în mii de foiţe adevărul, aducând în felul acesta ciudat un omagiu celebrei spaniole ca încălţăminte firească a ereticului din vechi timpuri" Poetul evoca stilul esopic la care erau nevoiţi scriitorii români să apeleze, dar, mult mai important, identifica în mod explicit regimm comunist drept unul totalitar.

Scrisoarea înaintată preşedintelui Uniunii Scriitorilor conţinea şi o a doua temă importantă pentru atitudinea protestatară a poetului Mircea Dinescu. Evocând momentul destituirii sale din funcţia de redactor la revista România literară, Dinescu arată ironic, dar foarte pronunţat „eretic", că în momentul chemării sale pentru a i se anunţa destituirea „am crezut că m-aţi chemat să semnăm împreună un act de dezaprobare pentru arestarea dramaturgului Václav Havel, colegul nostru cehoslovac şi faţă de sentinţa de condamnare la moarte a colegului nostru Salman Rushdie". Trimiterea la mişcarea cultural/politică a intelectualităţii artistice cehoslovace era transparentă.

Mircea Dinescu era într-adevăr urmărit de Securitate. Faptul a fost confirmat oficial de şeful Securităţii Bucureşti:

„Domnul Goran: Vedeţi, pe mine mă surprinde că (Dinescu, n.a.) nu mai e prieten cu Liiceanu, cu Pleşu… Că ei erau înainte prieteni.

Domnul Hosszu: Erau disidenţi?

Domnul Goran: Erau în atenţia noastră, aşa, că se gândeau aşa: «Hai, noi, şapte scriitori să facem o scrisoare lui Dumitru Popescu că nu suntem de acord că i s-a luat Anei Blandiana drept (ul) de semnătură!». Trebuie să ştii asta, că între ăia şapte era şi unul dintre ai noştri. şi asta era realitatea. Trebuia să ştii. Trebuia să informezi; în domeniul artei cam aşa stau lucrurile… şi nu luai la anchetă. Făceam nota frumos, o dădeai la partid, la

secretarul cu probleme de propagandă, îl chemau ăia, îl judecau şi îl stăpâneau" 672.

La un moment dat, Mircea Dinescu a ieşit din nivelul observăm curente care se făcea asupra scriitorilor, a oamenilor de cultură B1 general. Lucrul acesta s-a întâmplat odată cu interviul acorda

672 Arh. SR, Stenograma m. 90/4 mai 1994, Audierea colonelului Goran, p. 97.

cOstului de radio Moscova, unde se declarase adept al perestroikăi şi sovietic, fapt care îl punea în atenţia mărită a Securităţii-Numai că, în actele Secţiei CC care a ordonat Securităţii să-l pună sub urmărire, Dinescu nu a devenit, încă de la început, un caz al disidenţei, adică al unei opinii separate faţă de politica PCR, ci un caz al contraspionajului. Aceasta este o explicaţie şi pentru atacurile pe care le-a suportat după revoluţie în presa comunist-nos-talgică, prin care s-a încercat şi în parte reuşit diminuarea imaginii de disident a talentatului poet român. Partidul lui Ceauşescu nu admitea existenţa disidenţei, iar în cazul Dinescu se ascundea după teoria posibilităţii „democratice" de a se manifesta cu o opinie separată în cadrul organizaţiei sale de partid sau a adunării generale de la Uniunea Scriitorilor. Numai că Adunarea generală a Uniunii Scriitorilor, dar în primul rând Consiliul de conducere – din care însuşi Dinescu făcea parte! – fuseseră împiedicate să se măi întrunească. Astfel că argumentele Secţiei CC nu aveau nicio consistenţă legală şi nici partinică. Mircea Dinescu a fost urmărit din cauza soacrei sale, membră a micii comunităţi de intelectuali bolşevici rămaşi în România după retragerea trupelor sovietice. Securitatea şi-a sprijinit actul de trecere la urmărirea informativă a poetului pe ipoteza că soacra sa se află în contact informativ cu KGB – ui şi că atât vizita cât şi interviul la radio Moscova au fost perfectate cu scopul precis de a lansa imaginea unui disident român adept al perestroikăi şi glasnost-ului, ca admirator al politicii lui Gorbaciov şi critic la adresa

politicii închistate, antireformiste a lui Ceauşescu. În consecinţă, Dinescu a fost urmărit pentru a se depista eventuale legături ale sale cu reţelele sovietice de spionaj din România, care, într-adevăr, primiseră misiunea de a identifica şi folosi personalităţi româneşti dispuse la o disidenţă sub acoperirea şi protecţia presei internaţionale. Certitudinea că Dinescu a intrat în sfera de interes a serviciilor secrete sovietice a venit la Bucureşti, prin tentativele repetate ale unor ofiţeri KGB sub acoperire de a-l vizita la domiciliu. Aceasta era o practică prin care Moscova atrăgea atenţia că persoana respectivă se află sub protecţia ei. Confirmarea o avem de la Brucan, care a relatat ordinul dat de Gorbaciov în acest sens. a fost găsită nicio altă probă concretă de colaborare a poetului

Mircea Dinescu cu reţele de spionaj sovietice. Lipsa probelor, pre um şi imposibilitatea de a opri acumularea de către poet a informaţiilor despre evoluţia perestroikâi în URS S – familia Dinescu era abonată la presa sovietică, iar soacra o ridica personal de la am basadă – a produs o tentativă de retragere subtilă a Securităţii din „cazul Dinescu”, lansând totodată proiecţia unui Mircea Dinescu incontrolabil, instabil, paranoic, „nebun” ale cărui păreri nu pot ţ [luate în serios.

Cercetând cu atenţie acest caz, mai ales prin analiza împreună cu foşti ofiţeri de Securitate şi foşti activişti de la Secţia de propaganda a Municipiului Bucureşti, autorul a constatat că proiecţia despre un Dinescu instabil a fost lansată deliberat de Securitate în sus, spre structurile de putere comuniste, în primul rând către Secţia de propagandă a Municipiului Bucureşti, apoi către secţia superioară a acesteia din CC, cu scopul de a atenua sau împiedica amplificarea impactului protestului său politic în structurile superioare ale partidului şi mai ales la Ceauşescu, sub acoperirea opiniei că este poet, adică un visător lipsit de aplicare spre acţiune. Problema „cazului Dinescu” – care se înscrie fără dubiu în categoria disidenţei – este că informaţiile ajungeau la CPEx şi la Ceauşescu prin alte canale, în primul rând prin canalul

politic, dirijat de Secţia de propagandă, care era în permanenţă alimentată de delaţiuni ale confraţilor lui Dinescu din Uniunea Scriitorilor, pe de o parte, iar, pe de altă parte, ca urmare a ecoului internaţional al poziţiei lui Mircea Dinescu, ecou care, din nou, ajungea la Ceauşescu prin alte canale decât Securitatea. Situaţia devenise paradoxală: pe de o parte Securitatea încerca să subţieze importanţa cazului Dinescu şi îi acorda în continuare vize de călătorie în străinătate, inclusiv în Vest, iar Dinescu, imediat ce ajungea acolo, începea să dea declaraţii împotriva regimului neostalinist din România, declaraţiile ajungeau la Ceauşescu şi la aparatul de propagandă, care se întorcea acuzator spre Securitate. Deşi probabil că nu cunoştea dedesubturile reale ale jocului dintre Securitate şi Secţiile CC-ului, Monica Lovinescu observa cu inteli" genţă fenomenul care punea în antiteză mişcarea gorbaciovistă cu nemişcarea regimului ceauşist în sfera intelectualităţii artistice „Kremlinul îşi exportă cu succes glasnostul, trimiţând în Occident credibili, cu cărţile lor extrase din pivniţele cenzurii cu tot) Dezgheţul sovietic face să apară, prin contrast, şi mai aberant talinismul rigid de la noi" 673. Pentru a exemplifica, Monica Lovinescu arăta că, la a 16-a Bienală a Poeziei de la Liège din 1988, fuseseră invitaţi oficial 11 scriitori români, între care Mircea Cârtârescu şi Alexandru Paleologu (!), dar nu primise viză decât... jvtircea Dinescu. „Totul se petrece ca şi cum regimul ar ţine să-şi împingă intelectualii spre disidenţă", constată cu acuitate Monica Lovinescu674. Consemnarea este de la sfârşitul lui octombrie 1988, după ce Dinescu vorbise la Radio Moscova şi în Berlinul de Vest. Sigur, la bienala aceea se încerca adunarea şi sprijinirea formării unui grup disident compact în România. Cauza care se afla la originea paradoxului din „cazul Dinescu" se găsea în poziţiile diferite adoptate de Securitate şi secţiile CC, liderii DSS şi în primul rând generalul Vlad considerând problema adopţiei glasnost-ului şi a perestroikăi de către unii scriitori, între care şi Stelian Tănase, drept „o bătaie de cap inutilă şi consumatoare de

timp şi efort din partea noastră", pe măsură ce activişti de partid, în frunte cu celebrul Dulea, incitaţi tot din interiorul Uniunii Scriitorilor, căutau cu încrâncenare să ajungă cu informaţii cât mai panicarde şi periculoase la Ceauşescu. Pentru a scăpa de aceste cazuri, în decembrie 1988 generalul Vlad îl contactează pe Gogu Rădulescu, rugându-l să potolească, pe de o parte, zelul progorbaciovist al unor scriitori şi pe de altă parte să dezamorseze informaţiile alarmante care ajungeau la Ceauşescu. O bună parte a vizelor eliberate unor scriitori români până în noiembrie 1989 s-a datorat acestei înţelegeri, întrucât sursa principală de informaţie pentru buletinele oficiale înaintate de secţiile de partid lui Nicolae şi Elena Ceauşescu era postul de radio Europa liberă, principala monedă de schimb pentru acordarea vizelor şi neluarea de măsuri represive împotriva scriitorilor între Vlad şi Gogu Rădulescu a fost sfatul ca aceştia să fie rezervaţi în relaţiile cu acel post. Mircea Dinescu însă nu se conforma nici unei conver>ţii, ştiute sau neştiute, şi îşi continua campania. Ea îşi va atinge apogeul cu articolul „Mamutul şi literatura" din 11 noiembrie 1989 cu o săptămână înainte de Congresul al XIV-lea – în care Ceauşescu era făcut „Buldozerul naţional", Zidul Berlinului fusese „importat cărămidă cu cărămidă şi mutat la graniţele României", lăudătorij erau „apostolii cultului personalităţii, care scriu cu lingura cu care mănâncă", în România există „douăzeci de milioane de protestatari de disidenţi lipsiţi de publicitate, ce-şi duc existenţa cu căluşul în gură". Chemând la o grevă a scriitorilor, Mircea Dinescu îşi încheia apoteotic articolul ce era destinat publicaţiei germane Frankfurter Allgemeine: „E o ironie a sorţii pe care probabil o meritǎm, fie chiar şi numai pentru voalatul colaboraţionism de a accepta să publici un articol neutru alături de baligile patriotarde şi licoide ale celor ce stau în patru labe în faţa tiranului". Este de semnalat că acest articol a circulat pe reţelele de difuzare clandestină a textelor interzise imediat după scrierea lui, chiar în săptămână dinaintea congresului, cu o stranie

promptitudine.

Toate reţelele clandestine de comunicare pe care circulau astfel de informaţii erau supravegheate de Securitate, cunoscute şi lăsate să funcţioneze fără prea mari piedici. Una din piedici era interzicerea accesului membrilor acestor reţele la copiatoarele Xerox din întreprinderi. Alta a fost chemarea repetată la secţiile de Miliţie pentru a se verifica maşinile de scris. Indirect, textele pledau şi pentru opoziţia pe care o făcea România vecinului sovietic şi întăreau într-un fel sentimentul de „independenţă", vag înţeles, dar mereu prezent în conştiinţa multor români. Chiar şi astăzi sunt numeroşi aceia care consideră că suprimarea lui Ceauşescu a fost o răzbunare pentru felul cum i-a sfidat pe sovietici. Realitatea relaţiilor sovieto-române era însă mult mai complexă, în fond, activitatea acestor reţele se limita la un număr restrâns de oameni care puteau citi şi altceva decât scria Scânteia. Astăzi actele lor, mai degrabă de lectură decât de rezistenţă, par minore, poate chiar ridicole, lovite de amara ironie şi naivitate, dar, de exemplu, pentru intelectualii domeniulu* tehnic din acea epocă ele reprezentau un acces la altă lume decât cea oficială, în zona intelectualilor de la Uniunea Scriitorilor, astfel de lecturi erau curente, iar cel puţin în două cazuri cunoscute, cărţi 6 interzise erau cerute la citit pe sub mână chiar de ofiţerii de securitate ai instituţiei, în plus de asta, nu o dată, atitudini precum cel e ale lui Theodorescu şi Talpeş erau difuzate la Europa liberă, dea cum s-a întâmplat cu un alt actor al evenimentelor din decembrie 1989, procurorul Gheorghe Diaconescu. În ziua numirii sale în funcţia de procuror-şef al Municipiului Bucureşti (7 iulie 1980), Europa liberă îl prezenta ca pe un magistrat corect şi neinfluenţabil politic. Sursa acelei evidenţieri neaşteptate, şi care i-a creat magistratului serioase probleme, era atitudinea sa în cazul unui dosar penal devenit celebru. Cazul „Sony", caz al asasinării şi tranşării macabre a tinerei Anca Broscăţean – faptă pentru care fusese arestat, anchetat şi închis un nevinovat, Samoilescu

–, devenise un subiect de discuţie în cele mai largi cercuri. Verdictul greşit fusese dat la presiunea directă a Elenei Ceauşescu, care a ameninţat cu scoaterea din magistratură. Toţi procurorii semnaseră actul de acuzare, dar Gheorghe Diaconescu a scris pe document: „Cu mari rezerve”, atitudine care s-a dovedit corectă, adevăratul asasin fiind descoperit, iar Samoilescu eliberat. Problemele politice pe care le avusese Diaconescu după acel incident au atras atenţia. Europei libere, în imaginaţia ascultătorilor români, care nu proiectau atunci mental decât posibilitatea unei schimbări din interiorul Puterii, existenta unor astfel de cazuri dădea speranţa că undeva se formează un curent.

O altă reţea, mult mai interesantă de studiat, era cea a Ambasadei URSS la Bucureşti, în anii 1986 – 1989, numeroşi cetăţeni au primit acasă, în cutia de scrisori, pliante sau broşuri în limba română despre Gorbaciov şi perestroika. Aceste materiale de propagandă atingeau numai subiecte care-l interesau direct şi dureros pe cetăţeanul român: Gorbaciov rezolvase problema luminii şi a căldurii în apartamente cetăţenilor sovietici, apăruseră opinii libere în presa oficială şi chiar primele publicaţii „independente”, sovieticii puteau circula în străinătate, iar pe piaţa moscovită se vindeau produse alimentare occidentale, la Moscova erau invitate trupe rock şi pop în vogă din Occident, naţionalităţile primiseră dreptul de a-şi exprima liber întregul potenţial cultural fără să intre în contradicţie cu politica oficială, la Leningrad fusese înfiinţat primul mare cabaret din Est. Spectacolul acestui cabaret leningrădean difuzat de televiziunea bulgară s-a dovedit a fi absolut senzaţional, mult peste spectacolele pariziene răsuflate aduse la Bucureşti şi prezentate la Sala Palatului.

Departamentul Securităţii Statului a fost sesizat de timpurii asupra acţiunii de propagandă lansate de URSS, care folosea acoperirea prilejului oferit de vizita lui Gorbaciov la Bucureşti, dar «de un obicei mai vechi, rămas de pe vremea stalinismului, de a se permite propaganda

între statele lagărului comunist. Anual erau stabilite prin înţelegeri bilaterale anumite tranşe de publicaţii cu propagandă provenind de la Agenţiile oficiale ale statului respectiv în cazul nostru No vosti – URSS. Cercetarea acestei operaţiuni sovietice de influenţare a descoperit două lucruri semnificative. Primul: materialele de propagandă nu făceau parte din tranşele trimise oficial de la Moscova, ci erau compuse şi tipărite clandestin în România. Al doilea: analiza numelui şi adresei persoanelor la care fuseseră trimise aceste materiale dovedea că ele aparţin unei baze de date ample deţinute de spionajul sovietic despre cetăţenii români, în Bucureşti, de exemplu, s-a putut demonstra că majoritatea adresanţilor făcuse studii în URSS, avea proveniență basarabeană, că persoanele vizate aveau rude apropiate care studiaseră acolo, făcuseră parte din delegaţii sau din echipele oficiale ale programelor „schimbului de experienţă”, învăţaseră limba rusă în şcoală. Mai mulţi ofiţeri relativ tineri de Securitate şi de Armată au primit acasă astfel de materiale şi le-au predat serviciilor de contrainformaţii, contrariaţi de faptul că ei nu îşi făcuseră studii în URSS. Într-adevăr, nu îşi făcuseră studiile acolo, dar fuseseră propuşi la un moment dat pe liste secrete, care însă nu fuseseră aprobate de Ceauşescu. Atât de performanţă era baza de date sovietică despre cetăţenii români în decembrie 1989. Propaganda sovietică proiecta imaginea unui „dezgheţ” serios, substanţial, care rezolva cetăţenilor sovietici exact problemele pe care Ceauşescu nu le rezolva cetăţenilor români.

Dincolo de toate aceste considerente, în anii dinaintea momentului decembrie 1989, au existat intelectuali care au citit în origin-Arhipelagul Gulag al lui Soljeniţîn, Istoria KGB-ului de John Barron sau Orizonturi roşii a lui Ion Pacepa. Asocierea acestor titluri nu este întâmplătoare. Ea are scopul de a iniţia o scurtă analiză asupra efeltelor pe care le-au avut ele asupra unor intelectuali fără manifestări disidente vizibile, dar încărcaţi cu speranţa că ceva sau cineva îl va ăsturna pe Ceauşescu.

Acel cineva sau ceva era extrem de confuz – naintea lunii decembrie 1989. Lua uneori forma lui Mihail Gorba-jOv, dar calitatea sa de rus şi de stăpân al Uniunii Sovietice, mare duşman etern al românilor, lăsa mereu loc unei îndoite suspiciuni. Motivul pentru care am ales aceste exemple este că, în tabloul colorat al personalităţilor revoluţiei din România, în afară de mobilitatea disidenţilor şi a agenţilor sovietici, influenţa lecturilor interzise şi a audierii postului Europa liberă apare ca semnificativă, uneori chiar determinantă, asupra unor intelectuali obişnuiţi pe care îi vom găsi acţionând în clipele decisive ale răsturnării lui Ceauşescu.

Ce este Orizonturi roşii?

Orice cititor al cărţii lui Pacepa ştia că, în 1978, omul de încredere al lui Ceauşescu fugise în Vest şi că acest fapt îi dăduse şefului statului comunist român o lovitură mortală. Circula prin straturile societăţii, de sus şi până jos, legenda unei reacţii a lui Ceauşescu din clipa în care a aflat de fuga lui Pacepa: „E o lovitură mai grea decât cutremurul din ’77!”. Adevărat sau nu, este cert că trădarea „omului de casă” a lui Ceauşescu a avut incontestabile efecte asupra destinului fostului şef al statului, dar şi asupra instituţiei pe care o părăsise – Securitatea. La un deceniu după fuga sa, cartea Orizonturi roşii apărea la o editură din Washington şi în foarte scurt timp exemplare pirat se găseau în România.

Din punct de vedere literar, cartea Orizonturi roşii a lui Ion Mihai Pacepa este nulă. Îi lipseşte un stil, nu are construcţie, se blochează în efecte facile şi de aceea cele mai multe scene descrise în text par neverosimile, false, exagerate. Este vorba în primul rând de scenele care descriu comportamentul cotidian al lui Nicolae Ceauşescu şi al soţiei sale. Conştienţi de slăbiciunile formei acestei cărţi, editorii au înserat încă de la început un text explicativ: „Convorbirile din această carte au fost scrise din memorie de general-lo-cotenent Ion Mihai Pacepa. Ele sunt tot atât de exacte pe cât pot fi orice convorbiri neînregistrate, reamintite” 675. Dar chiar şi acest anunţ

de bun-simţ nu salvează caracterul propagandistic uşor d identificat al cărţii şi nu poate acoperi lipsa de talent a autorului/avutorilor. Astfel de cărţi „uşoare" apar cu miile în Statele Unite, sum citite în metrou sau pe băncile parcurilor, pe pajiştile campusurilor universitare sau în vacanţele stricate de ploaie, însă importanţa acestei opere nu stă în partea sa literară, ci în conţinut şi, mai ales în impactul pe care trebuia să-l aibă la publicul său ţintă. Or, ceea ce cititorilor români nu li s-a spus şi ceea ce presa română nu a reuşit să explice, este că Orizonturi roşii a fost o carte scrisă în primul rând pentru americani. Scopul acestei destăinuiri a „omului de casă" al lui Nicolae Ceauşescu – aşa cum se poate descifra la o analiză atentă şi neapărat distanţată de revoluţia din decembrie – a fost acela de a distruge imaginea pe care o avea Nicolae Ceauşescu în America, după ce făcuse patru vizite la Washington (1970, 1973, 1975, 1978), iar doi preşedinţi americani fuseseră la Bucureşti. Mai mult decât atât, Gerald Ford a venit la Bucureşti „la numai trei săptămâni după ce îl primise pe Ceauşescu la Casa Albă" 676. Aşa ceva nu se întâmplase nici unui lider comunist din lume şi oricum unui număr foarte mic de lideri occidentali, de regulă mari aliaţi ai SUA Imaginea lui Ceauşescu în America trebuia distrusă rapid şi pentru faptul că fusese construită pozitiv de americani timp de aproape un deceniu şi jumătate, ca lider independent şi antisovietic din interiorul lagărului comunist, în acelaşi context, un alt simbol al României în America, gimnasta Nadia Comăneci, trebuia să fugă din ţară şi să atragă atenţia poporului american asupra realităţilor din ţara lui Nicolae Ceauşescu. Scuza americanilor – pe care o putem găsi cu mare uşurinţă – este că, dincolo de orice construcţie sau demolare profesionistă de imagine, la baza campaniei de distrugere a imaginii lui Ceauşescu se aflau şi informaţii reale, întâmplări adevărate şi realităţi pe care noi le trăiam zilnic. Aşadar, Orizonturi roşii se înscrie precis în categoria operelor de ficţiune pornite de la fapte reale, numite în Statele Unite docufictions, la graniţa între documentar şi

imaginaţie, fără a atinge nicio clipă pretenţia că reprezintă o descriere a unor fapte adevărate. Forţa unor astfel de opere vine din faptul că, asociind fapte reale cu scene imaginare, îl face e cititorul mediu să acorde un procent ridicat de credibilitate unor scene inventate în totalitate de către autor.

Acelaşi procedeu literar l-am folosit şi eu în romanul Drumul Olandei, în care descriam activitatea unor români din Rezistenta olandeză în timpul celui de-al doilea război mondial. Informaţiile aveau la bază întâmplări reale, povestea a patru ofiţeri români arestaţi în Germania după 23 august 1944 şi trimişi într-un lagăr, de unde au evadat în Olanda. Acolo s-au integrat unei reţele a Rezistenţei olandeze, unde au furnizat informaţii tehnice preţioase despre puterea aeriană a Germaniei naziste, ei fiind toţi studenţi ai Şcolii Superioare de Construcţii de Avioane de la Charlottenburg atunci când au fost arestaţi. Doi dintre ei participaseră şi la acţiuni de sabotaj. În roman, afirmam la un moment dat că au murit eroic în timpul unei acţiuni. Era o licenţă literară. Numai că în 1997 am fost sunat de ataşatul militar al României în Olanda, care mi-a relatat că de două săptămâni caută mormintele românilor prin cimitirele olandeze împreună cu Organizaţia Veteranilor din Olanda, că au găsit cu precizie mormintele indicate de mine în carte, dar nu sunt de romani. Nimeni, nici oficialul român, nici veteranii olandezi, nu a privi coperta cărţii mele sau pagina de gardă pe care scrie „roman”, adieoperă de ficţiune. Pe cartea lui Pacepa nu scrie roman, din motiv lesne de înţeles, dar procedeul literar folosit de autorul Orizonti, iilor roşii este acelaşi.

În plus, mirajul pe care îl trezeşte în ochii unui cetăţean norma, şi obişnuit misterul care înconjoară activitatea spionilor, secretele Pe care le deţin, apropierea de adevăruri nespuse, precum şi aura care pluteşte deasupra ofiţerilor superiori ai serviciilor de informaţii, face din orice destăinuire a unui astfel de personaj – oricât de tarat ar fi el în realitate –, un pol de atracţie irezistibilă.

Care ar fi aşadar imaginile pe care le-a transmis în

engleza On-roşii publicului american şi funcţionarilor administraţiei? Să încercăm o identificare. Americanii trebuiau să afle că:

1. România lui Nicolae Ceauşescu nu era independentă faţă de Sovietică. Imaginea sa de independenţă era prefabricată, falsă, construită artificial chiar de Ceauşescu. Din 22 februarie 1967 el preluase personal conducerea DIE şi lansase operaţiunea „Orizont" menită să convingă Occidentul că România este independentă, se opune Uniunii Sovietice, caută dezvoltarea economică prin intermediul tehnologiei occidentale pentru a se desprinde din lagărul comunist.

2. Nicolae Ceauşescu era înţeles cu Uniunea Sovietică şi cu celelalte ţări membre ale Tratatului de la Varşovia asupra planului de păcălire a Americii, Ceauşescu fiind totodată legat de China comunistă. Ceauşescu raporta la Moscova tot ceea ce stabilea şi făcea împreună cu americanii, trădându-le acestora încrederea. Tehnologia modernă luată din Occident era imediat livrată Uniunii Sovietice, astfel încât aceasta să o poată folosi în domeniul militar împotriva Statelor Unite.

3. În timp ce se prezenta drept un campion al dezgheţului faţă de America, Ceauşescu dezvolta şi mai mult, amplifica şi diversifica spionajul împotriva Statelor Unite, corupea şi mituia înalţi funcţionari americani, obligându-i să-şi trădeze ţara.

4. Calitatea de moderator în conflictul din Orientul Apropiat ascundea în realitate protejarea, sprijinirea OEP, precum şi implicarea directă în terorismul arab îndreptat împotriva Americii şi a Israelului.

5. Elena Ceauşescu, identificată prin asociere de către cetăţeanul american drept prima doamnă a României, era în realitate o ţoapă incultă şi avară, implicată direct în politică, tăind şi spânzurând în ţară după bunul plac. Femeia căreia regele Spaniei îi săruta mâna, împărăteasa Farah a Iranului îi dăruia bijuterii scumpe şi pe care soţia preşedintelui Franţei o lua drept parteneră de dialog şi vernisaje culturale era o comunistă

periculoasă, conducătoare din umbră a Securităţii.

6. Nicolae Ceauşescu făcea trafic de oameni, vânzând evrei şi germani pentru a acumula averi personale sau fonduri folosite apoi tot împotriva Occidentului.

7. Ceauşescu era aliatul secret al lui Gadhafi, marele duşman al Americii din acea perioadă (1987). Securitatea furniza libienilof paşapoarte americane false, cu care aceştia pătrundeau în diferit6 state occidentale în vederea înfăptuirii unor acte de terorism.

8. Românii nu sunt mai liberi decât alte popoare aflate sub ce-şi nu trăiesc mai bine pentru că este Ceauşescu preşedinte. Rezultatele statistice publicate de oficialităţile române sunt false, şi a liberalizat emigrările, a desfiinţat delictele politice şi a eli-cenzura (toate fuseseră argumente în favoarea acordării clauzei naţiunii celei mai favorizate), regimul comunist nu respectă Constituţia şi libertăţile fundamentale ale omului.

9. Nicolae Ceauşescu este antisemit şi îi urăşte visceral pe unguri, fapt care atinge interesele" lobby-ului evreiesc şi maghiar în America, dar în special pe cel evreiesc care sprijinise mult timp politica lui Ceauşescu şi mai ales imaginea pozitivă a acestuia la Casa Albă.

10. Nicolae Ceauşescu îi dispreţuieşte în realitate pe preşedinţii americani. Pe Jimmy Carter îl considera slab, dominat de trăiri interioare intense, pasionale, iar religiozitatea lui era ridicolă. Ceauşescu a ordonat recrutarea ca spion a fratelui preşedintelui american, Billy, pe care şeful statului român îl considera un individ beţiv şi corupt.

11. Ceauşescu a ordonat atacurile teroriste şi asasinatele asupra Europei libere, post de radio finanţat de Congresul SUA.

12. Ceauşescu este un dictator criminal şi paranoic.

Fără îndoială că cel puţin jumătatea acestor imagini induse americanilor de cartea Orizonturi roşii se sprijinea pe un sâmbure de adevăr şi corespundea parţial unei realităţi nu numai subterane, însă problema noastră nu este aceasta, ci faptul că este imposibil ca americanii să nu

le fi ştiut încă de la început, să nu le fi aflat eventual la un moment dat şi să nu le fi contracarat „prin mijloace specifice”. Imaginea Americii în cartea lui Pacepa este aceea a unei mari naivităţi, naivitate pe care el, Pacepa, a curmat-o odată cu fuga sa. Nu, problema este mult mai gravă: Statele Unite au acceptat jocul lui Ceauşescu ştiind tot timpul cu ce se ocupa, cunoscând tot timpul care erau realităţile României. Unul dintre cei care îi informa periodic pe americani, timp de mai multe decenii, aşa cum însuşi pretinde, era chiar Ion Mihai Pacepa. Mai mult decât atât, era unul dintre cei care se ocupau cu transferul de informaţii şi tehnologie către URSS. Este de presupus aşadar că Statele Unite aveau interese strategice suficient de mari pentru a accepta proiectarea în notorietate mondială a unui dictator criminal şi paranoic. Aceasta a fost prima impresie ne care a creat-o cartea Orizonturi roşii în mintea cititorilor români cu capul pe umeri, dar fără o experienţă politică exersată.

A doua impresie, mult mai devastatoare, a fost generată de lunga listă a succeselor Securităţii române pe care o conţine cartea lui Pacepa. Obişnuiţi cu ofiţerul de Securitate din întreprindere, care îşi mai umplea sacoşele la bufet, îşi mai lucra o mobilă sau o piesă de maşină în fabrică, mai făcea rost de casă sau loc de muncă unei irude de informator, fuma la un loc cu băieţii şi uneori mai trăgea şi un chef cu angajaţii după orele de program, românii nu aveau o imagine profundă, adâncă a ceea ce reprezenta Securitatea. Mai ales pentru cei care apucaseră deceniile postbelice de mare teroare, noii securişti păreau mai degrabă interesaţi de mersul producţiei, de succesul întreprinderii, de blocarea oricărui sabotaj sau a oricărei nemulţumiri salariale, dar în niciun caz exponenţii unei forţe cu amplitudine internaţională. Românii credeau sau fuseseră convinşi de propagandă că toate marile succese internaţionale ale României comuniste aparţineau geniului politic al lui Nicolae Ceauşescu. Vagi aluzii şi zvonuri nuanţate circulau despre performanţele spionajului românesc, dar nimic concret şi nimic conectat direct.

Orizonturi roşii a fost prima „dovadă” a forţei Securităţii. Pentru că, fiind destinată americanilor şi construită după modelul de referinţe al acestora, cartea lui Pacepa nu trebuia să arate neapărat brutalitatea şi nocivitatea internă a Securităţii, cât pericolul pe care îl reprezintă această instituţie comunistă pentru americani. Patentul volumului în cauză fusese lansat cu câţiva ani în urmă printr-un mare şoc editorial de autorul american John Barron, cu ocazia publicării cărţii Istoria KGB-ului. În Istoria. K” GB-ului, un jurnalist şi scriitor american renunţa pentru prima oară la propaganda clasică antisovietică şi, prezentând în detaliu marile succese ale serviciului de informaţii sovietic, atrăgea atenţia indirect, dar decisiv, asupra periculozităţii acestui serviciu. Lăudându-l, Barron îi arăta forţa-Arătând forţa KGB-ului, Barron pleda pentru vigilenţă, fermitate şi pentru sporirea fondurilor serviciilor de informaţii americane. Cam acelaşi lucru a încercat şi Pacepa cu volumul său, numai că impactul asupra cititorului român dinainte de revoluţia din decembrie a fost devastator. Securitatea puternică, implicată în operaţii spectaculoase pe plan internaţional, încadrată cu oameni inteligenţi, cu genii profesionale şi cu ofiţeri devotaţi, emana din cartea Orizonturi roşii arna, dezamăgirea, pierderea speranţei pentru orice român care trăia cu iluzia unei eliberări viitoare. Probabil că au fost şi cititori care s-au simţit mândri după ce au citit această carte. Un calcul asupra ponderii diferitelor teme urmărite de Pacepa în cartea sa arată că subiectul problema evreiască ocupă l %, subiectul deosebirile între tficolae Ceauşescu şi Elena Ceauşescu ocupă 1%, subiectul conflictul cu sovieticii ocupă aproximativ 8%, alte subiecte secundare (Nicu Ceauşescu, Zoia, personalitatea altor lideri români – Andrei, Burtică, Bobu etc.) ocupă 6% din conţinutul cărţii, în timp ce succesele Securităţii acoperă peste 80% din text.

Să identificăm câteva succese „remarcabile” ale Securităţii române, aşa cum le-a prezentat destul de detaliat Ion Mihai Pacepa în Orizonturi roşii.

1. Supravegherea electronică a celei de-a Şasea Flote a Statelor Unite din Mediterana.

2. Descoperirea microfoanelor amplasate de serviciile secrete occidentale în ambasadele române din ţările respective şi folosirea lor inteligentă ca surse de dezinformare.

3. Coruperea unor înalţi funcţionari occidentali pentru a prezenta România drept o ţară liberă şi independentă.

4. Racolarea ca spioni a doi funcţionari ai Departamentului de Stat al Statelor Unite.

5. Recrutarea ca agent secret român a mâinii drepte a lui Arafat, un anume Hani Hassan.

6. Preluarea controlului asupra organizaţiei „Iunie negru" a lui Abu Nidal.

7. Crearea la Bucureşti a unui „oraş tehnologic" după model şi cu tehnologie americană (IPRS-II), având la dispoziţie „cea mai modernă microelectronică".

8. Deţinerea tehnologiei fabricării diamantelor sintetice.

9. Medierea între Israel şi OEP, prin intermediul Statelor Unite. Pacepa nu vorbeşte mai nimic despre medierea făcută de Ceauşescu între America şi China, în timpul administraţiei Nixon.

10. Recrutarea a trei agenţi la Cancelaria Federală a Germaniei

11. Controlarea emigraţiei române prin scriitori români de prestigiu aflaţi în străinătate şi care altfel se prezentau drept anticomunişti.

12. Obţinerea de informaţii complete (!) despre forţa militară a NATO.

13. Performanţe extraordinare în mobilitatea diplomatică a lui Ceauşescu: „În aprilie la Washington cu preşedintele american în mai la Beijing, cu noul secretar general chinez, iar în iunie la Londra, cu regina".

14. Folosind materiale genetice furate din Statele Unite, România „a ajuns unul dintre cei mai mari producători de porumb din Europa".

15. Un citat fără alt comentariu: „Noua specie de agenţi secreţi români a fost recrutată dintre oamenii de ştiinţă şi inginerii de înaltă calificare”.

16. Obţinerea proiectului de fabricare a aliajelor ultradure, folosite pentru noua generaţie de rachete militare şi spaţiale.

17. Obţinerea tehnologiilor militare germane de fabricare a tancurilor performante.

18. Infiltrarea în centrele de analiză NATO, astfel încât Securitatea îşi verifica acurateţea textelor cifrate în computerele NATO, mimând şi certificate de autenticitate NATO pentru documente pe re tocmai le furase de acolo.

19. Performanţa ca fiecare ofiţer TS trimis în Occident de Securitatea română să aducă în ţară în medie 3 milioane de dolari.

20. Obţinerea de informaţii tehnologice secrete de la firme de aviaţie britanice etc.

Fostul spion al Securităţii comuniste române nu s-a putut abţine să nu îşi aroge merite în aceste performanţe şi să nu le prezinte cu o doză de mândrie profesională, care de altfel transpare din paginii6 cărţii sale. Aparent, aceste succese profesionale i-au permis să urce în ierarhia poliţiei politice româneşti până alături de Nicolae Ceauşescu în realitate, pe baza informaţiilor obţinute după revoluţie, s-a afla că ascensiunea lui Ion Mihai Pacepa s-a datorat altor cauze.

Cititorul român trebuie să ştie că activitatea de culegere de informaţii – spionajul, cum este cunoscut cu un termen popula – consumă fonduri imense. De aceea, în activitatea de spionaj a unei ţări Pe teritoriul altei ţări sau vizând activităţile acesteia în afara ţării gunt direct proporţionale cu interesul pe care ţara spioană îl are în ţara spionată. Cu excepţia celor două Mari Puteri interesate strategic permanent în România – Rusia şi Germania –, intensitatea activităţilor de spionaj în ţara noastră ale diferitelor servicii secrete străine fluctuează după gradul de interes-pe care îl prezintă România în ochii acelui serviciu, fondurile investite mărindu-se sau scăzând

în funcţie de cota de interes., Când România a devenit actor al scenei internaţionale, posesoare a armelor chimice, a tehnologiei folosirii laserului în scopuri militare, deţinând capacitatea tehnologică de a fabrica arme nucleare, precum şi posibilitatea de a-şi achiziţiona vectorii, spionajul Marilor Puteri a fost extrem de intens. Chiar dacă aceste dezvoltări tehnologice cu scopuri militare nu au putut fi avansate din cauza lipsei unui suport economic real sau al oscilaţiilor umorale ale lui Ceauşescu, România comunistă prezenta totuşi un potenţial care nu putea fi ignorat. A fost perioada în care Securitatea a avut mult de lucru şi a atins punctul de vârf al performanţei sale. Când economia s-a prăbuşit, viaţa socială s-a ruinat iar activitatea politică s-a rezumat la cultul personalităţii lui Ceauşescu, spionajul s-a diminuat, odată cu relaţiile economice şi diplomatice. Pericolul ca acele arme să fie folosite în afară s-a îndepărtat. Multe ambasade şi-au închis porţile, au acoperit activităţile consulare prin centre zonale, cu sediul în ţări vecine (de regulă Ungaria şi Bulgaria) sau au încheiat înţelegeri pentru transfer de informaţii cu rezidenţele altor ambasade rămase în ţară. Multe reţele de informaţii au fost conservate sau puse la dispoziţia Marilor Puteri interesate şi active în procesul de îndepărtare a regimului Ceauşescu. Aceste retrageri de interes au purtat numele de „izolarea României ceauşiste”. După revoluţia din decembrie Occidentul s-a concentrat, cu insistenţă diplomatică, pe distrugerea imediată a capacităţilor de folosire a armelor chimice şi pe desfiinţarea unităţilor de rachete care le puteau transporta la ţintă. Cu această ocazie s-a descoperit un fapt tehnic, dar semnificativ – ele nu puteau lovi decât Bulgaria.

Creşterea activităţii serviciilor de informaţii în spaţiul românesc, intervenită în cursul anului 1989, nu a fost expresia interesului potenţialul general al ţării, ci pentru înlăturarea lui Nicolae şescu şi a regimului său. În planul secund, distrugerea Securităţi} vizat deschiderea spaţiului românesc pentru o penetrare masivă, ceea ce

dezvăluie un interes major şi secret, care nu trebuie neglijat.

Din punct de vedere „istoric" însă, chiar şi unele Mari Puteri cum sunt Statele Unite sau Franţa, au avut fluctuaţii în interesul arătat spaţiului românesc. O singură ţară occidentală nu şi-a încetat nicio clipă legăturile multiple cu România şi nu a abandonat nicio secundă activităţile intense de spionaj pe teritoriul nostru: Germania. O afirmă foarte clar un as al serviciilor secrete româneşti, colonelul Filip Teodorescu: „Singura care nu a putut renunţa niciun moment la aceste activităţi, le-aş numi de rutină, a fost Republica Federală Germania care a continuat să-şi ţină la zi, cu meticulozitate, datele culese pe parcursul anilor cu privire la ţara noastră" 677. Această realitate subterană făcea din România un teren de luptă informativă între Germania şi Rusia, sub toate regimurile. Prin urmare, de la cel mai simplu cetăţean român şi până la ministrul de Externe sau preşedintele statului, indiferent cine ar fi, ar trebui să se ştie că singurele Mari Puteri care sunt interesate direct şi activ de România, au fost, sunt şi vor fi Germania şi Rusia, în mod normal, nu numai după criteriul istoric, dacă nu produce rapid o orientare decisivă către centrul de putere anglo-saxon (SUA-Marea Britanic) şi acesta nu arată un interes de lungă durată, ţara noastră ar trebui să lase experienţele internaţionale şi să se poziţioneze între aceste două state europene cu prioritate.

Povestea relaţiilor româno-germane, inclusiv de spionaj, este foarte veche şi nu lipsită de importanţă pentru analiza noastră, chiar dacă pare aici o digresiune literară. Germania şi-a instalat reţele solide de informaţii în România odată cu urcarea lui Carol I pe Tronul României, reflex al interesului acesteia de a atrage încă de timpuriu ţara noastră în spaţiul său de influenţă. Paradoxal pentru orice român tipic francofil, dar perfect inteligibil pentru un analist atent al destinului european al României, Germania a vizat, între 1866 şi 1944, două subiecte cheie ale intereselor sale în România, care au fost şi sunt şi astăzi principalele două probleme ale statului român:

puterea economică şi puterea militară. Terţiar, pentru constituirea unui suport popular al includerii României în sfera de influenţă germană, s-au dezvoltat relaţiile culturale. Altfel spus, Germania a oferit timp de peste un secol României soluţia rezolvării problemelor sale economice şi, implicit „a constituirii unei armate puternice. România a refuzat cu încăpăţânare aceste oferte repetate (fie din loialitate faţă de Franţa, fie din prostie), fiind nevoită să le accepte doar la ananghie şi anume statului nazist, sub Carol al II-lea şi sub Ion Antonescu. Carol I a fost primul care a avut această viziune (secondat de unii politicieni de Dreapta – Carp, Marghiloman) şi tot regele întemeietor a permis infiltrarea serviciilor de informaţii germane în zona economică şi militară a României. După primul război mondial, care a debutat cu activarea deplină a reţelelor germane şi sabotarea cvasitotală a Armatei române în numai câteva zile, precum şi după dispariţia fizică a lui Carol I şi preluarea Puterii de către cuplul anglo-francofil regina Maria-Ionel Brătianu, influenţa germană a cunoscut un recul. S-a refăcut însă rapid pe cale economică şi comercială. A urmat colaborarea pe timp de război împotriva Uniunii Sovietice în care serviciile de informaţii germane şi române au fost mai apropiate ca oricând, chiar dacă jucau de multe ori şi pe alte scene: germanii la Moscova şi la Budapesta, românii la Paris şi la Londra. Important pentru analiza noastră asupra impactului pe care l-a avut dezertarea lui Ion Mihai Pacepa asupra regimului Ceauşescu este să arătăm că nu întâmplător trădarea fostului ofiţer de Securitate este legată de Germania. Deşi oficial România reia relaţiile diplomatice la rang de ambasadă cu RFG în 31 ianuarie 1967, după ce le reluase pe cele comerciale la 3 august 1963678, legăturile economice şi activităţile de spionaj reciproc nu au încetat niciodată, inclusiv în perioada stalinistă. Uniunea Sovietică s-a ocupat intens de preluarea reţelelor de informaţii externe ale statelor ocupate în Est, şi în ce priveşte România, predarea reţelelor, mai ales a celor din spaţiul

hitlerist, de către Eugen Cristescu, fostul şef al SSI, fapt care i-a asigurat supravieţuirea în faţa plutonului de execuţie. Cu acordul Moscovei – care avea ea însăşi nevoie de tehnologia ger, mană pentru a întreţine şi dezvolta tehnologia pe care o luase drept captură la sfârşitul războiului –, România comunistă şi-a asigurat un import neîntrerupt de produse care constituiseră baza comercială a relaţiilor din perioada nazistă cu firme ca Bayer, Farbenindustrie, Krupp etc. Fără a intra în detaliile acestor legături, ne interesează să subliniem că anii ’50 ai relaţiilor comerciale româno-germane au fost dominaţi de produsele industriei chimice şi petrochimiei. – on Mihai Pacepa a ajuns în această zonă a relaţiilor germano-romane, pornind de la faptul întâmplător că alesese să devină inginer chimist în acei ani în care puteai lua o diplomă pe bază de buletin (1951). Încadrai în Securitate, pregătit de sovietici pentru spionajul în străinătate şi trimis în Germania ca şef al Agenţiei economice de la Frankfurt pe Main (1956), Pacepa acţiona „sub acoperirea de reprezentant al întreprinderii de comerţ exterior Chimimport (şi) era şi şeful rezidenţei de spionaj din RF a Germaniei” 679. Din această calitate Ion Mihai Pacepa face o greşeală de amator, expresie a lipsei sale de profesionalism, şi pierde doi agenţi importanţi, Horobeţ şi Ciuciulin, în mâinile contraspionajului german. Cu această ocazie, RFG şi Statele Unite „au identificat aproape întreaga reţea românească de spionaj din RFG, Anglia şi SUA” 680. Pe baza informaţiilor strânse la ancheta din 1978, precum şi a cărţilor dedicate lui Pacepa de Mihai Pelin şi de trei foşti ofiţeri care i-au cunoscut direct – Titu Simon, Neagu Cosma şi Nicolae Pleşiţă –, legenda adeziunii timpurii a lui Pacepa la democraţie, a colaborării sale din tinereţe cu americanii şi a infiltrării inteligente în serviciile de informaţii româneşti nu stă în picioare. Imaginea care se conturează este a unui securist obişnuit, poate ceva mai corupt şi lacom, care a fost lansat şi dirijat de către spionajul sovietic cu scopul de a „pasa” informaţiile obţinute de români din Germania spre

Moscova, a unui securist care a ratat lamentabil misiunea în Germania şi a fost „întors" de germani (americani) cu ocazia căderii celor doi agenţi ai săi. Probabil că a acceptat jocul pentru a-şi salva pielea. Apoi, el a devenit mult mai interesant ca agent dublu prin plasarea sa în mijlocul celei mai grave boli româneşti: corupţia. Chimistul Pacepa era alimentat cu cadouri, cu bani şi informaţii tehnice pentru a-şi croi drum la vârful piramidei corupţiei din România comunistă. Cea mai importantă mutare făcută de serviciile de informaţii germane – cele mai bine informate asupra specificului românesc, cele mai bine integrate societăţii româneşti – a fost identificarea precisă, încă de timpuriu, a caracterului Elenei Ceauşescu „Ambiţioasă, urmărită de complexul de inferioritate, intrigantă nativ, Elena Ceauşescu nu făcuse parte din categoria soţiilor plasate de agentura sovietică a URSS în imediata apropiere a liderilor comunişti români. Aşa a ajuns ca soţia lui Nicolae Ceauşescu să aleagă chimia din multiplele profesii pe care le putea îmbrăţişa formal, fără a fi vreodată siguri că s-ar fi priceput la vreuna. Adevărat creator al Elenei Ceauşescu, împreună cu Mihai Florescu şi cu Bodnar de la ICECHIM, speculându-i până în ultima clipă incultura patologică, Ion Mihai Pacepa a navigat liber prin apele paranoiei cuplului Ceauşescu – obsesia furtului de tehnologie occidentală, obsesia rolului de mare jucător pe scena politică internaţională, obsesia grandomaniei edilitare, obsesia transformării în bancher al ţărilor subdezvoltate, obsesia rolului femeii în societate, obsesia unei independenţe absolute a României, obsesia permanentei şi neştirbitei iubiri arătate de poporul său.

Conform unei versiuni mâi recente, generate se pare de publicarea în România a informaţiilor din „Arhiva Mitrokhin", discreditarea internaţională şi în primul rând americană a lui Ceauşescu a fost comandată de Moscova. S-au dezvăluit prin acel volum operaţiile de discreditare a unor lideri comunişti sau a unor disidenţi făcute după un plan conceput de o secţie specială a KGB, cu sprijinul larg al presei internaţionale şi cu acceptul tacit al americanilor.

Informaţia se va verifica deplin dacă va putea fi legată în viitor de date noi despre garanţiile secrete pe care le obţinuse Ceauşescu din partea americanilor şi pe care le-a pierdut prosteşte odată cu renunţarea la clauza naţiunii celei mai favorizate şi cu sfidările absolut stupide aruncate în faţa vechilor sale legături la Washington.

Fuga lui Pacepa din 1978 – deşi unii continuă să o minimalizezea avut consecinţe dintre cele mai proaste pentru regimul comunist din România, dar din păcate şi pentru România ca stat şi naţiune. Din acea vară a anului 1978, Nicolae Ceauşescu intrat în panică, speriat că toată construcţia lui de imagine s-a prăbuşit. La această criză majoră personală nu a găsit decât o singură soluţie şi anume acea unică soluţie pe care o înţelegea, pe care o învăţase şi pe care se sprijinea întregul său minim fond educaţional: revenirea la stalinism. Se repeta cu altă denumire situaţia în care România mai fusese şi în dictaturile precedente, sub Carol al II-lea şi Antonescu, situaţie pe care am descris-o detaliat în volumele precedente şi care poate fi rezumată prin următoarea definiţie: De fiecare dată când românii au fost conduşi prin dictatură, Puterea s-a concentrat în mâinile unui om bolnav de Putere, considerat providenţial, identificat drept soluţie pentru rezolvarea problemelor de fond, de la cele istorice până la cele curente, populaţia investind în el speranţa, sprijinul şi dragostea, ajungând inconştientă să-şi lege destinul personal, destinul naţional şi al statului de acel individ până la căderea lui ridicolă. De fiecare dată, populaţia, naţiunea şi statul au rămas să plătească oalele sparte de pe urmele dictatorilor săi, neînvăţându-se minte şi aşteptând în continuare un alt salvator. Nenorocirea este că, de oriunde ar veni acesta, va exista întotdeauna un Pacepa lângă el. şi până nu vom avea un sistem democratic viabil, fantoma dictatorilor noştri ne va bântui gândurile, împreună cu umbra lăsată de lumina pe care o proiectează Marile Puteri asupra nefericiţilor conducători români.

Dar în acel decembrie 1989, intelectualul român şi milioane de alţi români încă nu ştiau aceste lucruri.

Critica unei cărţi neînţelese

A doua carte care a contat în derularea multor intelectuali români a fost Arhipelagul Gulag a lui Alexandr Soljeniţîn

Soljeniţîn a fost un ofiţer sovietic arestat pe front pentru că în câteva scrisori trimise unui prieten îl criticase pe Stalin. Pentru a parafraza titlul unui excelent roman politic al scriitorului Constantin Turturică, „nimeni nu este obligat să moară tâmpit”. În plus, aşa cum singur recunoaşte, corespondenţa sa conţinea programul constituirii unui nou partid în URSS şi proiectul declanşării unui „război postbelic” în interior. „Iată de ce – scrie Soljeniţîn – anchetatorul meu nu trebuia să inventeze nimic pentru mine”. Dotat cu mare talent literar şi încărcat cu suferinţa pe care a trebuit să-b suporte în detenţie, Soljeniţîn s-a lansat mai întâi în literatura sovietică, apoi a fost preluat ca mare autor de către Occident. I s-a oferit premiul Nobel pentru literatură. Pentru unii, apariţia cărţii Arhipelagul Gulag în Occident „a fost tunetul, furtuna vestitoare. Bine am numit-o explozie atomică, un fel de Hiroşima morală” (Alexandru Paleologu). Pentru alţii (în primul rând KGB-ul, apoi comuniştii lagărului sovietic), cartea a fost un obiect de propagandă anticomunistă americană, un instrument pe care până atunci (1973) îl ignoraseră, o potrivire perfectă pe campania dusă de SUA împotriva URSS. Unii au considerat că a luat Premiul Nobel pentru valoarea literară a cărţii sale, alţii, că l-a primit pe criterii politice, cum îl mai primiseră şi alţi scriitori comunişti.

În anul 1984 canalul francez Antene 2 i-a luat lui Soljeniţîn un lung interviu, în acest film, întrebările puse de reporterul francez erau atât de amatoristic dirijate, încât totul părea o făcătură propagandistică, nepotrivită valorii autentice a operei lui Soljeniţîn Mai mult, marele scriitor era pus să iasă în curtea casei sale din America, să inspire adânc şi teatral aerul american în faţa camerei de filmat şi să rostească patetic: „Libertate!”, întrebat banal, convenţional, cum s-a apucat de scris, Soljeniţîn a răspuns

că a citit Război şi pace a lui Tolstoi şi a hotărât să scrie o carte mai bună decât asta. Punându-i-se întrebarea „de forţă”: „Cum scrie?”, Soljeniţîn a răspuns cam aşa: „Mă aşez la birou cu un top de coli albe în faţă, îmi verific stiloul, apoi sting lumina şi Dumnezeu îmi conduce mâna pe hârtie în întuneric” (!). Astfel de secvenţe pot fi tratate ca nişte licenţe artistice ce se întâlnesc destul de des la scriitori, muzicieni, pictori sau sculptori celebri. Unii alung să creadă în poveştile inventate tot de ei, alţii joacă această comedie până la capăt, conştienţi de farsă. Marele Céline, acuzat de nazism şi de antisemitism, obişnuia să îmbrace nişte haine rupte, ponosite, să scoată un scaun în curtea casei şi să se aşeze pe el în văzul trecătorilor, pentru a-i convinge că se căieşte şi că este un nenorocit, îl ploua, îl ningea, îl bătea vântul. Intra în casă doar la prânz pentru a mânca în secret din cele mai rafinate preparate culinare etc.

Stilul rafinat ironic al lui Soljeniţîn şi fraza exersată au convins de la început pe mulţi cititori că se află în prezenţa unui scriitor valoros. Arhipelagul Gulag este o operă polemică anticomunistă în care domină stilul sarcastic şi pe alocuri moralizator, dominat de o cazuistică excelent condusă. Apoi, pe măsură ce textul se derulează, încep să apară semne de întrebare în privinţa conţinutului, mai bine zis a informaţiei pe care o furniza autorul sub forme literare aproape desăvârşite. Iată sinteza câtorva lecturi, culese de autor în noiembrie 1989:

1. Toate relatările despre atrocităţile, crimele şi abuzurile regimului comunist se referă exclusiv la perioada stalinistă, dându-le un caracter istoric precis, ca şi cum atrocităţile, crimele şi abuzurile din perioada Hruşciov sau Brejnev n-ar fi existat. Or, pentru cititorul român, lunga listă de crime staliniste nu reprezenta o noutate, în România se dezvoltase sub Ceauşescu un adevărat curent literar dedicat „obsedantului deceniu”, în care crimele staliniste din România, identice cu cele din URSS şi din tot lagărul acesteia, erau descrise în amănunt, în România apăruseră în tiraje de masă Galeria cu viţă sălbatică a lui

Constantin Ţoiu (carte tradusă în Occident ca disidentă), Nişte ţărani a lui Dinu Săraru, primul mare roman politic despre drama colectivizării (tradus şi el în Occident ca operă de disidenţă), Caloianul şi Fiul secetei ale lui Ion Lăncrănjan, opere modeste artistic, dar explicite politic (unul din capitole descria în premieră procesele şi asasinatele împotriva Opoziţiei, crimele de la Canal şi reeducarea de la Aiud), romanul Orgolii al lui Augustin Buzura, romanul Cel mai iubit dintre pământeni al lui Marin Preda, o adevărată frescă a stalinismului, cu detalii din anchete, din puşcăriile comuniste, din lumea activiştilor de partid.

2. În România se lansase un curent literar mult mai curajos şi mult mai profund, cunoscut sub denumirea generică „Desant", curent literar pe care îl cultivau tinerii scriitori optzecişti. Critica anticomunistă a unor scriitori ca Mircea Nedelciu, Cristian Teodorescu, George Cuşnarencu, Bedros Horasangian, Mircea Cărtărescu ş.a. lovea într-un loc precis şi cât se poate de contemporan: eşecul social al socialismului.

3. Chiar şi în perioada de acută paranoia a lui Ceauşescu, cu două zile înainte de Congresul al XIV-lea, Mircea Cartărescu citea în cenaclu textul Păpuşarii, cu referire directă la cuplul prezidenţial, iar Dinu Săraru publica un roman stupefiant, Speranţa, în care comunismul este dus la groapă, iar tinerii ies în stradă pentru a provoca o nouă revoluţie. Cartea lui Săram ataca, nu stalinismul sau „obsedantul deceniu", ci comunismul sub Nicolae Ceauşescu.

4. Sunt foarte numeroşi românii care au avut cel puţin o rudă arestată, închisă sau asasinată de comunişti în perioada stalinistă. Povestea Gulagului românesc le era cunoscută de la sursă. şi dacă nu, aveau o rudă, aveau un prieten, un coleg de serviciu, o cunoştinţă. Dacă este adevărat ce a scris cotidianul România liberă, că peste 2 milioane de români au avut de suferit atrocităţi comuniste, atunci fenomenul cunoaşterii acestei realităţi a fost extrem de extins. Iar fenomenul cunoaşterii a evoluat prin toate

straturile societăţii, nu numai printre intelectuali, pentru că a existat colectivizarea, a existat deportarea unor comunităţi întregi, au existat milioane de ţărani care înainte votau cu ţărăniştii, cu liberalii şi cu legionarii şi sute de mii de bărbaţi români simpli care luptaseră pe front împotriva Uniunii Sovietice.

5. Arhipelagul Gulag conţine şi o pledoarie voalată pentru măreţia Rusiei, un apel la statutul ei de Mare Putere, sub orice regim. Nimic bun şi optimist pentru români.

6. În sfârşit, în volumul l al romanului Arhipelagul Gulag se găseşte o particularitate a naraţiunii care îl poate deruta pe un cititor atent. Capitolele împărţite de Soljeniţîn pe schema abuzului stalinist (arestarea, ancheta, procesul, transportul, detenţia etc.), conţin, alături de cazuistica aflată de la diferiţi martori, şi propria sa trecere prin schema Gulagului. Or, între cazurile oribile pe care le descrie şi cazul său există stridenţe evidente.

Pentru această ultimă observaţie sunt dator o explicaţie mai largă. Arestările se făceau noaptea, cu percheziţii violente, cu dube negre, cu lovituri şi injurii. Soljeniţîn scrie: „Eu am beneficiat probabil de cea mai uşoară formă de arestare dintre câte se pot închipui. Ea nu m-a smuls din braţele celor apropiaţi, nu m-a rupt de viaţa familială atât de scumpă nouă” 681, în privinţa anchetei, după o analiză plină de stil asupra celor 31 de forme de tortură aplicate de NKVD şi GRlj şi a unei cazuistici şocante, Soljeniţîn scrie: „Anchetatorul meu n-a folosit cu mine alte torturi în afară de privarea de somn, minciuna şi intimidarea – metode întru totul legale” 682. Fragmentul nu poate fi înţeles decât în notă ironică. Dus într-un grup de arestaţi, Soljeniţîn refuză să-şi care geamantanul, pe motiv că este ofiţer şi nu cară. NKVD-iştii îl ascultă şi dau să care geamantanul unui prizonier german. Citind această scenă, un român nu-şi putea închipui pe generalul Macici, pe colonelul Hotineanu sau pe alt înalt ofiţer cerând securiştilor să-i care geamantanul! Câteva pagini mai încolo, celebrul disident sovietic declară: „Acel cititor care

aşteaptă ca această carte să fie o demascare politică poate s-o închidă aici” 683. Detenţia sub regimul stalinist este descrisă în toate aspectele ei monstruoase, cu celulele sordide, cu zeci de oameni înghesuiţi fără aer, cu bolnavi şi morţi, cu oameni arestaţi ilegal şi uitaţi în carcere, cu sinistrele beciuri de la Ljubljanka. Dus în celula 53 de la Ljubljanka, Soljeniţîn constată că trebuie să întreţină parchetul (!), să privească afară printr-o fereastră imensă, să returneze cărţile la bibliotecă unei bibliotecare blonde în zece zile, să nu facă mizerie după ce primeşte pachet, să poarte lungi discuţii cu colegii de celulă. „Aşadar – scrie Soljeniţîn –, iată care sunt posibilităţile noastre: să ieşim la plimbare, să citim cărţi, să ne povestim unul celuilalt trecutul propriu, să ascultăm şi să învăţăm, să discutăm şi să ne educăm! şi drept răsplată – un prânz din două feluri de mâncare! Incredibil!” 684. Orice deţinut politic român poate fi invidios, în materie de judecată, autorul Arhipelagului Gulag se simte nevoit să facă o distincţie clară între felul cum se desfăşura judecata în perioada stalinistă şi felul cum a fost rejudecat sub Hruşciov. Un electrician, A.D. Romanov, este judecat în 1937 astfel: „A fost târât în goană pe scară de doi gardieni, până la etajul al treilea (liftul probabil funcţiona, însă cum deţinuţii erau într-un necontenit du-te-vino lucrătorii închisorii nu l-ar mai fi putut folosi). Trecând pe lângă un deţinut care tocmai îşi primise condamnarea, au intrat în sală. Judecătorii care formau Colegiul Militar se grăbeau atât de tare, încât nici nu se aşezaseră pe scaune, stăteau toţi trei în picioare. Gâfâind din greu (ancheta lungă îl epuizase), a rostit numele şi prenumele. Judecătorii au mormăit ceva, au schimbat priviri între ei, şi Ulrich – iar el! – a pronunţat: «Douăzeci de ani!» şi pe Romanov l-au scos în fugă afară, şi tot în fugă l-au introdus pe următorul”, în 1963, Soljeniţîn ajunge în acelaşi loc: „Am avut prilejul să urc şi eu pe aceeaşi scară (am refuzat înadins liftul ca să pot examina scara), dar în compania politicoasă a unui colonel, secretarul organizaţiei de partid. Din întreg Arhipelagul doar mie mi-a hărăzit destinul această fericire! şi în sala

înconjurată de o colonadă rotundă, unde, se spune, au loc şedinţele plenare ale Tribunalului Suprem al Uniunii, cu o masă uriaşă în formă de potcoavă şi cu încă una rotundă şi şapte scaune vechi la mijloc, m-au ascultat şaptezeci de colaboratori ai Colegiului Militar, acela care i-a judecat cândva pe Karetnikov, Romanov şi alţii, şi alţii…" 685 Sarcasmul salvează însă şi această scenă, dar deja a început să sune cam fals.

În sfârşit, transportul de la anchetă în lagăr, în puşcăriile din Siberia, în coloniile de muncă se făcea cu nişte vagoane carceră (vagoane zak), în care aerul devenea insuportabil pe timp de vară, iar barele de fier se lipeau de carne în timpul iernii. Legaţi cu lanţuri în compartimente de tablă şi sârmă groasă, deţinuţii politici mureau pe capete sau ajungeau la destinaţie cu minţile pierdute. Soljeniţîn povesteşte cum a fost transportat cu un vagon de călători („aproape nu se deosebeşte de călătoria în stare de libertate"), sub supravegherea unei escorte speciale care „se poartă prieteneşte şi chiar îţi vorbeşte cu dumneavoastră", în compartiment se urcă şi alţi călători, în staţii se poate coborî pentru dezmorţire. Înainte de staţia Pereborî – scrie Soljeniţîn – „am văzut că în compartimentul vecin era un loc liber la fereastră şi m-am mutat acolo" 686. Poate neînţelegerea subtilităţilor limbii engleze, poate starea deprimantă în care se aflau mulţi cititori români în acei ani le-au întunecat privi, rea lucidă asupra valorii de document a acestei cărţi, însă povestea personală trăită de Alexandr Soljeniţîn în Arhipelagul Gulaguluj sovietic era suspect de frivolă în comparaţie cu ce trăiseră în realitate sute de mii de deţinuţi politici români şi mai mult ca sigur şi ruşi. În plus de asta, şocul mediatic care îl lansase internaţional pe Soljeniţîn se sprijinea fundamental pe ideea şocului politic produs de dezvăluirile sale, de informaţiile pe care le aducea în premieră (!) despre Gulagul sovietic, pe starea de şoc provocată cititorilor occidentali de aceste revelaţii. Şocul ăsta în Est nu s-a produs, fie pentru că această carte a fost interzisă prosteşte, fie pentru că în Est ea nu aducea nicio

noutate, nimic necunoscut cititorilor. Dacă în România, de exemplu, regimul dictatorial al lui Ceauşescu ar fi aprobat publicarea cărţii, Arhipelagul Gulag ar fi fost golit – numai prin simplul gest de indiferenţă faţă de sensul contemporan al textului – de orice sens politic de actualitate. Ar fi fost mai mult ca sigur comparată cu cartea fundamentală a lui Marin Preda, i s-ar fi găsit defectele şi ar fi fost aşezată liniştit în raftul cu volume antistaliniste de care, vorba aia, comunismul „evoluat" nu se mai temea.

Astăzi, Alexandr Soljeniţîn este uitat, cărţile lui abia dacă se mai editează, iar dacă vine vorba despre el, se vorbeşte numai despre calitatea lui de disident, ceea ce este nedrept. La Târgul de Carte Bucureşti din 2003 şi 2004 s-a găsit la sutele de standuri un singur titlu de Soljeniţîn Se mai vorbeşte şi de rolul politic internaţional pe care l-a jucat Arhipelagul Gulag în momentul declanşării campaniei finale împotriva sistemului comunist. Se pierde astfel şi superba claritate stilistică a cărţii o zi din viaţa lui Ivan Denisovici, refuzată la premiul Lenin în 1964, deşi Soljeniţîn se luptase din toate puterile să îl ia. Editorul lui avea să declare: „Dacă Soljeniţîn ar fi primit atunci premiul, destinul lui ar fi fost, poate, cu totul altul..." 687.

Încărcat şi cu deziluzia acestei lecturi, intelectualul nostru nu putea simţi altceva, în acel început de iarna al anului 1989, decât o disperată nefericire pentru nedreptatea care i s-a făcut lui Marin Preda, rămas prizonier al limbii române şi autor al unei cărţi mult mai valoroase decât Arhipelagul... unui Soljeniţîn dubios. Acelaşi Soljeniţîn a luat-o repede razna după 1989 şi a fost discret şi cu zâmbete reci ascuns pe după cortina Istoriei, chiar de occidentali. La baza acestei proiecţii pesimiste de imagine s-a aflat tot o diversiune, în plin regim brejnevian, KGB-ul pusese în acţiune o adevărată reţea internaţională pentru discreditarea lui Soljeniţîn, aşa cum arată astăzi documentele publicate în Franţa, într-un raport secret al Agenţiei Novosti din 22 februarie 1974, după ce se făcea

bilanţul acţiunilor de denigrare a lui Soljeniţîn în întreaga lume, directorul agenţiei de presă sovietice preciza: „Le travail de deconsideration de Soljenitsyne est mene en cooperation avec le KGB" 6BS. Principala acuză adusă cărţii lui Soljeniţîn era „că se opune destinderii" între Est şi Vest. Ridicolul situaţiei şi ironia Istoriei fac ca tocmai destinderea autentică să fie aceea care să-l marginalizeze pe marele scriitor rus. Ajuns în Germania, Soljeniţîn este acuzat public: „Sunteţi mai rău decât kaghebiştii!", iar în Danemarca, la o întâlnire fastuoasă cu scriitorii danezi, membri ai Uniunii Scriitorilor Danezi, i s-a spus în faţă: „Noi toţi vă urâm! Oameni ca dumneata ar trebui spânzuraţi" 689. Iată dezvăluirea uriaşei mize pe care contase KGB-ul atunci când a hotărât declanşarea procesului de salvare din criză a colosului sovietic: spaima oamenilor de război nuclear şi aranjamentele secrete, de negociere, pentru reunificarea germană. A funcţionat.

Aşa se face că, văzându-l pe generalul Militaru la televizor în după-amiaza zilei de 22 decembrie 1989, scepticismul literar al intelectualului mediu s-a adăugat scepticismului politic. La acea dată nu ştia prea bine cine este Ion Iliescu. L-a văzut pentru prima oară pe micul ecran, prezentat drept „revoluţionar". Parte a marei mute care se uita în acele ore la televizor, intelectualul ales de noi drept fin exponent al mediei naţionale a urmărit evoluţia lui Ion Iliescu şi a revoluţiei cu maximă atenţie. Intelectualul acesta nu şi-a arogat niciun merit şi până astăzi nu a formulat nicio critică. Un sondaj de opinie dat publicităţii la 29 mai 2003 de Institutul de Studii Sociale arăta că 87% din români nu au ieşit niciodată în stradă pentru un protest în decursul celor 15 ani scurşi de la revoluţia din decembrie 1989. Din 21 de milioane de oameni, peste 18 milioane n-au participat niciodată la o grevă, la o manifestaţie, la un marş, la vreun, protest stradal. Singura descoperire pentru intelectualul cu lecturi interzise este că multe milioane de români au trăit acel moment istoric la televizor, în timp ce alţii, o minoritate extrem de restrânsă, făceau istorie revoluţionară şi

postrevoluţionară.

SFÂRŞITUL PĂRŢII I

Partea a II-a

Eşecul democraţiei române